

2022 (Sayı 53:Özel sayı 2)

ISSN 1308-2922 E-ISSN 2147-6985

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

PAMUKKALE UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

ISSN 1308-2922 E-ISSN 2147-6985

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

PAMUKKALE UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

2022 (Sayı 53:Özel sayı 2)

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına
Prof. Dr. Nurten SARICA

Baş Editör

Doç. Dr. Umut UYAR

Davetli Özel Sayı Editörleri

Prof. Dr. Ayşe Nur TEKMEK
Doç. Dr. Mehmet ERTAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep GENÇER BALOĞLU

Uluslararası hakemli bilimsel bir dergi olan PAUSBED ilk olarak 2008 yılında yayımlanmıştır. 2017 yılından itibaren E-dergi olarak yayımlanmaktadır. PAUSBED 2021 yılından itibaren yılda altı kez (Ocak, Mart, Mayıs, Temmuz, Eylül ve Kasım) yayımlanacaktır. Dergide yayımlanan çalışmalardan, kaynak gösterilmek şartıyla alıntı yapılabilir. Çalışmaların tüm sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir.

İngilizce Redaktör

Öğr. Gör. Ayşe YAVUZ

Sekreteryaya/Dizgi

Cansu EKİNCİ

DİZİNLENME

ULAKBİM TR DİZİN
EBSCO HOST
ASOS Index
Araştırma Bilimsel Yayın İndeks
Türk Eğitim İndeks
SOBİAD, İSAM

Yazışma Adresi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kınıklı Yerleşkesi 20160
Kınıklı – DENİZLİ / TÜRKİYE
Tel. + 90 (258) 296 21 82
pausbed.pau.edu.tr

DANIŞMA KURULU/ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Arif BİLGİN	Sakarya Üniversitesi, Türkiye Sakarya University, Türkiye
Prof. Dr. Aylin ÖZMAN	Türk Eğitim Derneği Üniversitesi, Türkiye Turkish Education Association University, Türkiye
Prof. Dr. Cihan ÇOBANOğLU	Güney Florida Üniversitesi Sarasota-Manatee, ABD University of South Florida Sarasota-Manatee, USA
Prof. Dr. Doğan GÜRSOY	Washington Devlet Üniversitesi, ABD Washington State University, USA
Prof. Dr. Faye HAMMILL	Strathclyde Üniversitesi, İskoçya University of Strathclyde, Scotland
Prof. Dr. Francesco D'ANDRA	Salento üniversitesi, İtalya Univesity of Salento, Italy
Prof. Dr. Geri SMYTH	Strathclyde Üniversitesi, İskoçya University of Strathclyde, Scotland
Prof. Dr. Géza DÁVID	Eötvös Loránd Üniversitesi (Elte), Macaristan Eötvös Loránd University (Elte), Hungary
Prof. Dr. Kadir PEKTAŐ	İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye Istanbul Medeniyet University, Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL	Pamukkale Üniversitesi, Türkiye Pamukkale Univesity, Türkiye
Prof. Dr. Mithat ÜNER	Atılım Üniversitesi, Türkiye Atılım University, Türkiye
Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN	Hacettepe Üniversitesi, Türkiye Hacettepe University, Türkiye
Prof. Dr. Orlin SABEV	Bulgar Bilimler Akademisi, Bulgaristan Bulgarian Academy of Science, Bulgaria
Prof. Dr. Sinan OLKUN	Ankara Üniversitesi, Türkiye Ankara University, Türkiye
Prof. Dr. Vincent LUIZZI	Teksa Devlet Üniversitesi, ABD Texas State University, USA
Prof. Dr. Yıldıray ÖZBEK	Akdeniz Üniversitesi, Türkiye Akdeniz University, Türkiye
Prof. Dr. Tefvik DALGIÇ	Teksa Üniversitesi, ABD University of Texas at Dallas, USA
Prof. Dr. Tuğrul İNAL	Hacettepe Üniversitesi, Türkiye Hacettepe University, Türkiye
Prof. Dr. Zbigniew BİALAS	Katowice Silesia Üniversitesi, Polonya University of Silesia in Katowice, Poland
Prof. Dr. Yunus BALCI	Pamukkale Üniversitesi, Türkiye Pamukkale Univesity, Türkiye

DANIŞMA KURULU/ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Selçuk ESENBEL	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Tarih
Prof. Dr. Ayşe Nur TEKMEK	Ankara Üniversitesi, Japon Dili ve Edebiyatı
Prof. Dr. Hüseyin Can ERKİN	Ankara Üniversitesi, Japon Dili ve Edebiyatı
Prof. Dr. Ali Merthan DÜNDAR	Ankara Üniversitesi, Japon Dili ve Edebiyatı
Prof. Dr. Ali Volkan ERDEMİR	Erciyes Üniversitesi, Japon Dili ve Edebiyatı
Prof. Dr. Yuu KURIBAYASHI	Okayama Üniversitesi, Dilbilim
Doç. Dr. Tolga ÖZŞEN	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Japon Dili Eğitimi
Doç. Dr. Oğuz BAYKARA	Yeditepe Üniversitesi, Çeviribilim
Doç. Dr. Bahadır PEHLİVANTÜRK	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Doç. Dr. Ceren AKSOY SUGIYAMA	Ankara Üniversitesi, Antropoloji
Dr. Öğr. Üyesi Devrim Çetin GÜVEN	Dokuz Eylül Üniversitesi, Karşılaştırmalı Edebiyat
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep GENÇER BALOĞLU	Pamukkale Üniversitesi, Yabancı Diller

YAYIN KURULU/EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Ahmet DUMAN	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla
Prof. Dr. Asuman ALTAY	Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir
Prof. Dr. Cem KILIÇ	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara
Prof. Dr. Bener GÜNGÖR	Atatürk Üniversitesi, Erzurum
Prof. Dr. Bülent GÜLOĞLU	İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul
Prof. Dr. Fatih Sultan Mehmet ÖZTÜRK	Pamukkale Üniversitesi, Denizli
Prof. Dr. Handan KUMAŞ	Pamukkale Üniversitesi, Denizli
Prof. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla
Prof. Dr. Mehmet YAVUZ	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon
Prof. Dr. Metin EKİCİ	Ege Üniversitesi, İzmir
Prof. Dr. Selim KARAHASANOĞLU	İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul
Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK	Akdeniz Üniversitesi, Antalya
Prof. Dr. Tamer AKSOY	İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul
Doç. Dr. Ahmet YILMAZ	Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas
Doç. Dr. A. Nazif ÇATIK	Ege Üniversitesi, İzmir
Doç. Dr. Baysar TANIYAN	Pamukkale Üniversitesi, Denizli
Doç. Dr. Dilek ÇETİNDAS	Pamukkale Üniversitesi, Denizli
Doç. Dr. Elif BOZYİĞİT	Pamukkale Üniversitesi, Denizli
Doç. Dr. Fatma KABA	Pamukkale Üniversitesi, Denizli
Doç. Dr. Feyyaz KARACA	Pamukkale Üniversitesi, Denizli
Doç. Dr. F. Zeynep BİLGE	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul
Doç. Dr. Gökçen Kurtuluş ÖZTAŞKIN	Pamukkale Üniversitesi, Denizli
Doç. Dr. Hakan Mehmet KİRİŞ	Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta
Doç. Dr. Kamuran ŞİMŞEK	Pamukkale Üniversitesi, Denizli
Doç. Dr. Mustafa Ozan YILDIRIM	Pamukkale Üniversitesi, Denizli
Doç. Dr. Sinem KANGALLI UYAR	Pamukkale Üniversitesi, Denizli
Doç. Dr. Umut UYAR	Pamukkale Üniversitesi, Denizli
Dr. Öğr. Üyesi Aysel BAYTOK	Pamukkale Üniversitesi, Denizli
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜLTEKİN	Pamukkale Üniversitesi, Denizli
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa İNCEKARA	Pamukkale Üniversitesi, Denizli
Dr. Öğr. Üyesi Serap ALKAYA	Pamukkale Üniversitesi, Denizli
Dr. Öğr. Üyesi Umut TEPEKULE	Pamukkale Üniversitesi, Denizli

ALAN EDITÖRLERİ/SECTION EDITORS

Prof. Dr. Handan KUMAŞ
Prof. Dr. Fatih Sultan Mehmet ÖZTÜRK
Doç. Dr. Baysar TANIYAN
Doç. Dr. Dilek ÇETİNDAŞ
Doç. Dr. Elif BOZYİĞİT
Doç. Dr. Fatma KABA
Doç. Dr. Feyyaz KARACA
Doç. Dr. Gökçen Kurtuluş ÖZTAŞKIN
Doç. Dr. Kamuran ŞİMŞEK
Doç. Dr. Mustafa Ozan YILDIRIM
Doç. Dr. Sinem KANGALLI UYAR
Doç. Dr. Umut UYAR
Dr. Öğr. Üyesi Aysel BAYTOK
Dr. Öğr. Üyesi Ece AKYOL
Dr. Öğr. Üyesi Mısra CİĞEROĞLU ÖZTEPE
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜLTEKİN
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa İNCEKARA
Dr. Öğr. Üyesi Serap ALKAYA
Dr. Öğr. Üyesi Umut TEPEKULE

HAKEM KURULU/COMMITTEE OF REFEREES

Prof. Dr. Ali AKKEMİK	Yamaguchi Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Merthan DÜNDAR	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Volkan ERDEMİR	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin Can ERKİN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Selçuk ESENBEL	Boğaziçi Üniversitesi
Prof. Dr. Yuu KURIBAYASHI	Okayama Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşegül ATAY	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Bahar TÜRK	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Bahadır PEHLİVANTÜRK	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Doç. Dr. Ceren AKSOY SUGIYAMA	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Ertan KUŞÇU	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Funda ÖN	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Doç. Dr. Hakan KENDİR	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Doç. Dr. Hande AKYURT KURNAZ	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. Hande MUTLU ÖZTÜRK	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Kamil YAĞCI	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Keziban AMANAK	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Levent TOKSÖZ	Namık Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Murat BAYRAM	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Oğuz BAYKARA	Yeditepe Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer Kürşad TÜFEKÇİ	Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Doç. Dr. Pınar KASAPOĞLU	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Serhat Adem SOP	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

HAKEM KURULU/COMMITTEE OF REFEREES

Doç. Dr. Serkan TÜRKMEN	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Tolga ÖZŞEN	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Zeynep ATAYURT FENGE	Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Devrim Çetin GÜVEN	Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emrullah TÖREN	Kırklareli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Esra GÜL YILMAZ	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kenji KAWAMOTO	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Melek ÇELİK	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed İhsan ÇUBUKCU	Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Serap ALKAYA	Pamukkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi UFUK BALAMAN	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Vedat ACAR	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Hülya YEŞİLYURT	Adıyaman Üniversitesi
Dr. Mehmet Eren GEDİKLİ	Bağımsız Araştırmacı
Dr. Mehmet Yavuz ÇETİNKAYA	Pamukkale Üniversitesi
Dr. Şiho NİTTA	Bağımsız Araştırmacı
Öğr. Gör. Fatih ÇAVUŞOĞLU	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Arş. Gör. Derya BAYSAL	Ardahan Üniversitesi
Arş. Gör. Handan AYTEKİN	Dokuz Eylül Üniversitesi
Arş. Gör. Hatice AKTÜRK	Pamukkale Üniversitesi
Arş. Gör. Sinem GÖRAL TÜRKÇÜ	Pamukkale Üniversitesi
Arş. Gör. Soner SÖYLER	Dokuz Eylül Üniversitesi
Arş. Gör. Volkan BAHÇECİ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Araştırmacı Taiki YOSHIMURA	Tokyo Yabancı Araştırmaları Üniversitesi
Yabancı Uzm. Dr. Tsuyoshi SUGİYAMA	Ankara Üniversitesi

Özel Sayı Teşekkür yazısı

Değerli Okur,

Bu özel sayının bir bölümü Japonya üzerine yapılan çalışmalardan oluşmaktadır. “Japonya ve Japon Dili Çalışmaları” adı altında oluşturulan özel bölüm 15 makaleden oluşmaktadır. Japonya üzerine dil, eğitim, edebiyat, felsefe ve tarih alanlarında birbirinden değerli çalışmalarıyla özel sayıya başvuran yazarlara, danışma kurulu üyelerine, alanın gelişmesini önemseyerek değerli vakitlerini ayırıp özenli ve geliştirici dönütlerini esirgemeyen alan hakemlerimize yürekten teşekkür ederiz. Bu özel sayı bize Japonya üzerine yapılan çalışmaların seneler içinde ne kadar geliştiğinin bir göstergesi oldu. Son olarak, bize PAUSBED 2022 Sayı 53: Özel Sayı 2’de alanımız üzerine çalışmaları sunma imkânı sağlayan PAUSBED Yayın Kurulu’na teşekkürü bir borç bilir, iyi okumalar dileriz.

Prof. Dr. Ayşe Nur TEKME
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep GENÇER BALOĞLU
Japonya ve Japon Dili Çalışmaları Bölümü Özel Sayı Davetli Editörleri

Acknowledgments for Special Issue

Dear Reader,

One part of this special issue consists of studies on Japan. There are 15 articles in the special area named "Japan and Japanese Language Studies." We would like to express our heartfelt gratitude to the authors who applied to the special issue with their valuable studies on Japan in the fields of language, education, literature, philosophy, and history; the members of the advisory board; and our field referees, who cared about the development of the field and devoted their valuable time to it. This special issue has given us an indication of how much research on Japan has developed over the years. Finally, we would like to thank the PAUSBED Editorial Board for giving us the opportunity to present the studies in our field in PAUSBED 2022 Issue 53: Special Issue 2 and wish you a good reading.

Dr. Ayşe Nur TEKME, Professor of Japanology
Dr. Zeynep GENÇER BALOĞLU, Assistant Professor of Japanology
Guest Editors of Japan and Japanese Language Studies Section

Özel Sayı Teşekkür yazısı

Saygıdeğer Araştırmacılar,

PAUSBED 2022 Sayı 53:Özel Sayı 2'de Turizm alanında uzman akademisyenler tarafından kaleme alınmış 12 makale yer almaktadır. Makalelerin değerlendirilmesi sürecinde değerli görüşleri ile bizlere katkı sunan hakemlerimize yürekten teşekkür ederiz. Makalelerin yayına hazırlanması aşamasında bizlerden desteğini esirgemeyen PAUSBED Yayın Kurulu'na özel teşekkürlerimizi sunarız.

Doç. Dr. Mehmet ERTAŞ
Özel Sayı Davetli Editörü

Acknowledgments for Special Issue

Dear Researchers,

In 53th issue of PAUSBED 2022, Special Issue 2, there are 12 articles written by academics specialized in the field of Tourism. We would like to sincerely thank our referees who contributed to us with valuable opinions in the process of evaluating the articles. Special thanks to the PAUSBED Editorial Board for their support they offer during the preparation of articles for publication.

Assoc. Prof. Dr. Mehmet ERTAŞ
Guest Editor of Special Issue

İÇİNDEKİLER /CONTENTS

Araştırma Makaleleri-Research Articles

Aytemis DEPCİ.....	1
Transtextuality and Mise En Abyme in Murakami Haruki's <i>Killing Commendatore</i> <i>Murakami Haruki'nin Kumandanı Öldürmek Romanında Metinseleşkinlik ve Mise En Abyme</i>	
Büşra ATAĞOĞLU.....	17
II. Dünya Savaşı Savaş Özürlülerinde Tarihsel Değişim: Japonya Örneği <i>The Historical Change in World War II War Apologies: The Case of Japan</i>	
Esra KIRA.....	35
Japonca Ders Kitaplarında -Ta Ekinin Öğretimi Üzerine <i>On the Teaching of -Ta in Japanese Textbooks</i>	
Filiz YILMAZ.....	53
Kolektif Bellek Bağlamında Japonca Ana Dili Ders Kitapları <i>Japanese National Language Textbooks in the Context of Collective Memory</i>	
Gonca VAROĞLU.....	65
Hayvan Adları İçeren Türkçe - Japonca Benzetmeler ve Ansiklopedik Anlam Açısından Bir Bakış <i>Turkish - Japanese Similes Containing Animal Names and a View from the Perspective of Encyclopedic Meaning</i>	
Güliz DOĞAN.....	81
Korona Virüs Algısının Japon Kısa Şiiri <i>Senryū</i>lardaki Yansıması -Beyaz Yakalı <i>Senryū</i> Eserleri Üzerinden- <i>Reflection of Corona Virus Perception in Japanese Short Poem Senryū - Through The Salaryman Senryū Poems-</i>	
İbrahim Soner ÖZDEMİR.....	103
Japonların Doğa Algısı Problemi ve <i>Shizen</i>'in Anlamları <i>The Problem of the Japanese Perception of Nature and the Meanings of Shizen</i>	
Nihal ÇAKMAK BİLGİLİ.....	125
Japon Kültüründe <i>Tatemaie</i> ve Dildeki Görünümleri -<i>Kondo</i> Üzerine Bir Derlem İncelemesi- <i>Tatemaie in Japanese Culture and Its Appearances in Language -A Corpus Analysis on the Word Kondo-</i>	
Nihan ATLI USTA.....	137
Japon Edebiyatı ve Gülme Kuramları -<i>Shojo No Inori</i> 『処女の祈り』 Öyküsü ve <i>Kojiki</i> 『古事記』 Örneği- <i>Japanese Literature and Theories of Laughter -Shojo No Inori 『処女の祈り』 Story and Kojiki 『古事記』 Example-</i>	
Nuray AKDEMİR.....	147
Yōko Tawada'nın Distopik Romanı "<i>Tokyo'nun Son Çocukları</i>" Na Ekoeleştirel Yaklaşım <i>An Ecocritical Approach to Yōko Tawada's Dystopian Novel "The Last Children of Tokyo"</i>	

İÇİNDEKİLER /CONTENTS

Araştırma Makaleleri-Research Articles

Sinan LEVENT.....	161
Doğu Asya Bölgesel Siyasetinde “Kayıp Yirmi Yıl”: Ekonomi Diplomasisi Işığında Çin-Japon Münasebetleri <i>Twenty Lost Years in East Asian Regional Politics: Sino-Japanese Relations in the Light of Economic Diplomacy</i>	
Uğur ALTIN.....	173
Japonya Genelkurmay Başkanlığı İstihbarat Bürosunun Oluşumu <i>Formation of the Intelligence Bureau of Japanese General Staff</i>	
Ümmühan Sâre ÇİFTÇİ	189
Japoncadaki Eş Dizimsel veya Deyimsel Anlamlar -Dijital Ortamdaki Çeviri Uygulamaları Üzerine- <i>Collocational or Idiomatic Meanings in Japanese -About Translation Applications in Digital Media-</i>	
Yaren YAMAN, Tolga ÖZŞEN.....	203
II. Dünya Savaşı Sonrası Japonya’sında Eğitim Sistemi Üzerine İlköğretim Müfredatı Özelinde Bir Değerlendirme <i>A Brief Discussion on Post-War Education System in Japan With a Special Focus on the Primary Education Curriculum</i>	
Kerim Emre ÖZERDEN, Ziyad GULİYEV, Hamdi ARSLAN.....	221
Japon Manga Sanatına Uyarlamalarda Kronotopun Dönüşümü: ‘Manga Shakespeare: Hamlet’ Örneği <i>The Transformation of the Chronotop in Adaptations to Japanese Manga Art: The Example of 'Manga Shakespeare: Hamlet'</i>	
Bahar TÜRK.....	235
Pamukkale’nin Sürdürülebilir Turizm Potansiyelinin SWOT-AHP (A’WOT) Uygulamasıyla Değerlendirilmesi <i>Evaluation of Pamukkale’s Sustainable Tourism Potential via SWOT-AHP (A’WOT)</i>	
Buçcan GÜVENOL, Mehmet Emre GÜLER.....	253
Termal Konaklama İşletmelerinde Döngüsel Ekonomi Uygulamalarına Yönelik Bir Vaka Analizi <i>A Case Analysis of Circular Economy Applications in Thermal Accommodation Facilities</i>	
Candan FIRTINA İLHAN, Osman Nuri ÖZDOĞAN	265
Sağlık Turizmi Kapsamında Saç Ekimi Tedavisi: Türkiye ve Polonya Karşılaştırması <i>Hair Transplant Treatment Within the Scope of Health Tourism: The Comparison of Turkey and Poland</i>	
Cemali BUZLUKÇU, Samet Can CURKAN.....	277
Düzensiz Göçün Tatil Destinasyonu Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Nitel Bir Araştırma <i>A Qualitative Study on Identifying the Impacts of Irregular Migration on Holiday Destination</i>	
Ezgi ATİK.....	299
Pamukkale Karahayıt Bölgesi’nde Bulunan Termal Otellerde Pandemi Sürecinde Ve Sonrasında Yenilik Yönetiminin İncelenmesi <i>Investigation of Innovation Management During and After the Pandemic at the Thermal Hotels in Pamukkale Karahayıt Region</i>	

İÇİNDEKİLER /CONTENTS

Araştırma Makaleleri-Research Articles

Ahmet KÖROĞLU, Veli Ulaş ASMADİLİ, İpek BİRKON.....	325
Termal Turizm Amaçlı Seyahat Eden Turistlerin Sürdürülebilir Turizm Algıları ve Gönüllü Sade Yaşam Tazları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Pamukkale Örneği	
<i>Determining the Relationship Between Sustainable Tourism Perceptions and Voluntary Simple Lifestyle of Tourists Traveling for the Purpose of Thermal: The Case of Pamukkale</i>	
Mehmet Yavuz ÇETİNKAYA, Kamil YAĞCI, Muhammet ÖNEK.....	327
Erzurum'un Termal Turizm Potansiyeli Üzerine Kavramsal Bir Araştırma	
<i>A Conceptual Research on the Thermal Tourism Potential of Erzurum</i>	
Murad Alpaslan KASALAK, Çiğdem KASALAK.....	341
Türkiye'deki Termal Turizmin Üçüncü Yaş Turizmi Açısından Değerlendirilmesi	
<i>Evaluation of Thermal Tourism in Turkey in Terms of Third Age Tourism</i>	
Mehmet Oğuzhan İLBAN, Sinan Baran BAYAR, Büşra KAYA.....	349
Çevrimiçi Turist Yorumlarında Yeşil Algı: LEED Sertifikalı Konaklama İşletmelerinin İncelenmesi	
<i>Green Perception in Online Tourist Reviews: An Investigation of LEED Certified Accommodation Facilities</i>	
Serkan TÜRKMEN, Gülsüm BENSU DENİZ.....	367
Seyahat Acentalarının Turist Rehberlerine Yönelik Sergiledikleri Etik Dışı Davranışların Belirlenmesi: ÇARO Örneği	
<i>Determining Unethical Behaviors of Travel Agencies Against Tourist Guides: A Case Study of CARO</i>	

Derleme Makaleler-Review Articles

Dicle Filiz YILDIRIM GÖKŞEN, Pınar SERÇEKUŞ, Sevgi ÖZKAN.....	379
Geçmişten Günümüze Suyun Kadın Sağlığı Üzerinde İyileştirici Etkisi	
<i>The Healing Effect of Water on Women's Health From Past to Present</i>	
Özge KILIÇARSLAN, Nisan YOZUKMAZ.....	385
Dünyadan Örneklerle Sağlık Turizmi Ve Rekreatyon Arasındaki İlişkiye Dair Bir İnceleme	
<i>A Review on the Relationship Between Health Tourism and Recreation With Exemplary Cases Around the World</i>	

Article Info/Makale Bilgisi

√Received/Geliş:02.09.2022 √Accepted/Kabul:29.09.2022

DOI:10.30794/pausbed.1170289

Research Article/Araştırma Makalesi

Depci, A. (2022). "Transtextuality and Mise En Abyme in Murakami Haruki's *Killing Commandatore*", *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute*, 2022 Issue 53: Special issue 2, Denizli, pp. Ö 1-Ö15.

TRANSTEXTUALITY AND MISE EN ABYME IN MURAKAMI HARUKI'S *KILLING COMMENDATORE*

Aytemis DEPCİ*

Abstract

The aim of this study is to discuss Murakami Haruki's novel *Killing Commandatore* (Kishidanchō Goroshi) in terms of transtextuality and analyze the allusions and intertextual references in Murakami's narrative. This study argues Murakami's novel *Killing Commandatore* adopting Genette's framework of transtextuality and his theory of metalepsis as well as utilizing the term "mise en abyme" which was characterized by André Gide. *Killing Commandatore* has considerable amount of intertextual relationships with Mozart's opera *Don Giovanni*, Fitzgerald's novel *The Great Gatsby*, Carrol's novel *Alice in Wonderland* and Akinari's story *Fate over Two Generations* and these intertextual bonds add complexity to the literary work while blurring the borderline with fiction and reality. The *Commandatore* in *Don Giovanni Opera* reveals itself in metadiegetic level both in the novel and the painting in the novel, creating metaleptic effect and this leads to the violation of the narrative boundaries.

Key words: *Haruki Murakami, Transtextuality, Mise en abyme, Metalepsis, Intertextuality.*

MURAKAMI HARUKI'NİN *KUMANDANI ÖLDÜRMEK* ROMANINDA METİNSELAKŞKINLIK VE MİSE EN ABYME

Öz

Bu çalışmanın amacı *Kumandanı Öldürmek* (Kishidanchō Goroshi) romanını metinlerarasılık açısından ele almak ve Murakami'nin anlatısındaki anıştırma ve metinlerarası göndermeleri incelemektir. Bu çalışmada Murakami'nin *Kumandanı Öldürmek* adlı romanı André Gide'nin karakterize ettiği "mise en abyme" (erken anlatı) teriminin yanısıra Genette'in metinlerarasılık kuramı ve metalepsis terimi çerçevesinde tartışılmaktadır. *Kumandanı Öldürmek* romanı, Mozart'ın *Don Giovanni* operası, Fitzgerald'ın *Muhteşem Gatsby* romanı, Carrol'un *Alice Harikalar Diyarında* romanı ve Akinari'nin *İki Neslin Kaderi* adlı öyküsü ile dikkat çekici ölçüde metinlerarası ilişkilere sahiptir. Bu etkileşimler edebi esere karmaşıklık katarken kurgu ve gerçekliğin sınır çizgisini bulanıklaştırmaktadır. *Don Giovanni Operası*'ndaki *Kumandan* hem romanda hem de romanın içindeki resimde metaleptik etki yaratarak metadiyjetik düzeyde ortaya çıkar ve bu da anlatı sınırlarının ihlal edilmesine yol açar. Bu makale Murakami'nin *Kumandanı Öldürmek* eserinde izi sürülen çok katmanlı anlatıdaki farklı anlam olanaklarını ortaya çıkarmıştır. Murakami'nin eserinin esrarengiz kurgusallığı, anlatıda bir bağlantısallık dünyası yaratır ve okurun gerçeklik algısıyla oynar.

Anahtar Sözcükler: *Haruki Murakami, Metinselakşkinlık, Mise en abyme, Metalepsis, Metinlerarasılık.*

* Dr. Öğr. Üyesi. İskenderun Teknik Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller Bölümü, HATAY.
e-posta:aytemis.depce@iste.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0002-6536-9584>)

1. INTRODUCTION

The contemporary Japanese author Murakami Haruki's novels and more specifically *Killing Commandatore* 「騎士団長殺し」 (2017) are deeply associated with Western literature and music. Intertextuality provides a significant point of view to analyze literary works in terms of identifying the relationship between the literary narratives and even different art forms. As in most novels of Murakami, this work has considerable amount of intertextual relationships with classical Japanese literature as well as Western literature which add complexity to the literary work while providing richness to the narrative. But what is the main objective of Murakami's extensive use of the intertextual elements in his novel *Killing Commandatore*? And why are there so many moments in the work that invokes *mise en abyme* - reflection a text within a text? Is it just a narrative strategy or is it associated with searching one's self interdimensionally? These questions remain open to further discussion. In postmodern narratives, intertextuality not only enables the author to use different literary genres simultaneously, but also serves to present different disciplines other than literature such as art, history and sociology. In that respect, the postmodern Japanese writer Murakami Haruki's novel *Killing Commandatore* not only displays intertextual relationships with masterpieces from Eastern and Western literature but also makes use of historical references and annotations interspersed with the collage method, and non-textual elements such as Buddhist and religious images as well as classical music compositions and Jazz music artists. In accordance with the literariness of the postmodern age, Murakami's work, in which the boundaries between reality and fiction are removed while the different genres are presented together with different stylistic approaches that challenge the mediocre writing, exhibits both literary and artistic creativity. In addition, this study argues that with the use of these multidimensional stylistic approaches, the author presents the individual's incompleteness and his search of self without any boundaries.

The novel will be scrutinized by adopting Genette's framework of transtextuality and his theory of metalepsis. The study also concerns the term *mise en abyme* which was characterized by the French novelist André Gide and its metaphorical applications in Murakami's novel. Although there are some studies on Murakami's novel *Killing Commandatore*, most of them are related to the concept of metaphor or the psychological journey of the protagonist. Focusing on the previous studies on Murakami's novel *Killing Commandatore* reveals that there has been no previous research so far on the novel scrutinizing intertextual elements utilizing neither Genette's transtextuality method, nor Gide's *mise en abyme*.

For instance, considering the mythic structure of the novel, Strecher's article on the mythic journey and symbolic rebirth of Murakami's protagonist in *Killing Commandatore* is an inspiring work (2020:1). While Suter (2019) argues the artist narrator in *Killing Commandatore* in terms of "a metaphor for the role of the literary author as a catalyst that enables people to connect with their inner self and with each other" (Suter, 2019:1), Asari (2018:48) focuses on "Idea" and "metaphor" in the novel arguing that Idea is the mediator between the things belongst to the uncounscious and consciouss world, and metaphor is a medium linking the things together. Atay (2019) proposes a different perspective to discuss the "metaphor" in *Killing Commandatore* and establishes links with Derrida's *White Mythology: Metaphor in Text of Philisophy* (1971) and Anatole France's *Garden of Epicurus* (1894). However, in Atay's (2019) study there is no explanation about other intertextual links in the novel except a linkage between the three texts with their approach to the concept of metaphor.

Oki (2019) discusses *Killing Commandatore* putting forward the theme of losing females by analyzing the depictions of feminine matters in the novel and delineates the four female as a symbolically combined, single entity (Oki, 2019:47). However Oki (2019) does not consider the metaleptic presence of one of these females or the analogous fragments in the narrative which creates *mise en abyme* as argued in this study. Aoki (2019) provides an overview of the work considering the reunification of the protagonist and his wife, as well as the relationship between the artist and his work while pointing out the sufferings of the characters from disasters.

The studies on *Killing Commandatore* mentioned above provide useful insights to the novel even though none of them neither discusses it in the intertextual concept, nor offers any explanations to the use of *mise en abyme* in the novel. Therefore, in the course of this article, some intertextual connections not previously highlighted by critics will be elaborated to reveal how the narrative boundaries are violated in *Killing Commandatore* in order to reach the protagonist's inner self.

The primary purpose of this study is to discuss the functions of the allegory, allusion and quotations in Murakami's narrative by means of intertextual reading. In the context of intertextuality, it can be seen that Mozart's *Don Giovanni* (Murakami, 2017: 101-1), Fitzgerald's *The Great Gatsby*, Carroll's *Alice in the Wonderland* (Murakami, 2017: 372-1) and Ueda Akinari's *Fate over Two Generations* in the collection of *Tales of the Spring Rain* (Murakami, 2017: 226-1, 277-1, 241-1) were included in the text. In addition, it is observed that, Franz Kafka, Ueda Akinari, Lewis Carroll and F. Scott Fitzgerald were referred directly in the work as writers, and the composer and jazz artist Thelonious Monk (Murakami, 2017: 247-1) was mentioned several times, implicitly referring to the Buddhist "monks".

Intertextual bonds and embedded narratives are crucial to decipher Murakami's work and this study detects several transtextual elements identified by Genette in Murakami's text. Utilizing Genette's transtextuality method and the term "mise en abyme" developed by Gide, this work attempts to contribute to the intertextual analysis of a literary text and may also be used to shed light particularly to Murakami Haruki studies.

2.METHODOLOGY

2.1. Intertextuality, Transtextuality and the Term Metalepsis

A literary text is not an unlinear entity thus requires a mosaic of previous texts. Intertextuality, which is an interdisciplinary concept, exhibits interconnections between a text with previous texts and structures. Intertextuality, as a concept which is argued by a number of literary critics who have given their own interpretations, was actually first coined the term by Julia Kristeva in 1966. For Kristeva, a text does not exist as a closed system, it is engaged with other texts, thus, singularity is illusory. Every text is an absorption and transformation of other texts (Kristeva, 1986: 85).

Kristeva divides the literary word into the horizontal and vertical axis. Kristeva discusses this concept referring Bakhtin's theory of dialogic text: "Horizontal axis (subject-addressee) and vertical axis (text-context) coincide, bringing to light an important fact: each word (text) is an intersection of word (texts) where at least one other word (text) can be read" (1980: 66). Kristeva also utilize Saussure's ideas of the language and sign system to explain the role of intertextuality in the process of signification. However, Kristeva's version of intertextuality "does not differentiate between the conscious kinds of reference and allusion" (Bartlett and Hughes, 2011: 161).

Riffaterre dwells upon a reader oriented view and asserts that "*the reader experiences textuality (...) something holding his attention, soliciting his ingenuity, exciting in him a pleasure or irritation that he feels to be an esthetic sensation*" (Riffaterre, 1978: 115). He suggests two kinds of intertextual readings in literary texts: intertextuality and hypertextuality. While intertextuality is "*a structured network of text-generated constraints on the reader's perception's, hypertextuality requires reader's attention to the loose web of free association with the text which includes ungrammaticalities and an implicit or obscure sign*" (Riffaterre, 1994: 781). Riffaterre argues that hypertextuality as a metalinguistic tool, "*contextualizes the text*" and questions the reasons behind its creation. On the other hand, intertextuality is a "*linguistic network*" and "*decontextualizes the text*" considering its literariness (Riffaterre, 1994: 786).

Genette also developed the term intertextuality under an umbrella term "transtextuality" and proposes five kinds of categories that are not absolute or firmly fixed as: architextuality, intertextuality, paratextuality, metatextuality and hypertextuality (1997). Genette employs the term "Intertextuality" as: "*a relationship of copresence between two texts or among several texts: [...] typically as the actual presence of one text within another. In its most explicit and literal form, it is the traditional practice of quoting [...] In another less explicit and canonical form, it is the practice of plagiarism [...]it is the practice of allusion*" (1997: 1-2).

Genette defines "Paratextuality" of the text as "generally less explicit and more distant relationship that binds the text" (1997: 2) which includes "*a title, subtitle, intertitles; prefaces, postfaces, notices, forewords, etc.; marginal, infrapaginal, terminal notes; epigraphs; illustrations; blurbs, book covers, dust jackets, and many other kinds of secondary signals, whether allographic or autographic*"(Genette 1997: 2-3). Paratextuality is a significant element of a text as it can completely change the reception and interpretation of the text.

For Genette, "Metatextuality" refers *"the relationship most often labelled "commentary" which can be practised explicitly or implicitly. It unites a given text to another, of which it speaks without necessarily citing it"*. (Genette, 1997: 4). Most of the time, the literary critics produces metatexts without even noticing it.

Another term of Genette's, Hypertextuality, extends and elaborates the preceding text and can be called as *"any relationship uniting a text B (which I shall call the hypertext) to an earlier text A (I shall, of course, call it the hypotext), upon which it is grafted in a manner that is not that of commentary"* (Genette, 1997: 5). However, this relationship is not strictly an interpretation relationship.

In Architextuality, reader's expectation plays a significant part to determine the reception of the work and it designates a text as part of a genre or genres (Genette 1997: 5). For Genette, architextuality is the most abstract and most implicit category of transtextuality. The reader determines the genre of the text considering the requirements of the literary discourse and his/ her personal experience during reading.

Genette, in his groundbreaking study on narratology, outlined the aspects of metalepsis and argues the difficulties regarding the term. For Genette, metalepsis is the transgression of levels and crossing of the boundaries: *"any intrusion by the extradiegetic narrator or narratee into the diegetic universe (or by diegetic characters into a metadiegetic universe, etc.), or the inverse [...], produces an effect of strangeness that is either comical [...] or fantastic"* (1980: 234 - 35). Metalepsis in a text leads to a "boundary transgression" of the meaning and could be intermittent and ambiguous. Ryan suggests *"rhetorical metalepsis"* as *"it opens a small window that allows a quick glance across levels, but the glimpse closes after a few sentences and the operation ends up reasserting the existence of the boundaries"* (Ryan, 2006: 207).

2.2. Mise en Abyme

In literature and in the visual arts, the expression "mise en abyme", which was defined as the reduced reproduction of a work of art of that work's main structure or a reflection a text-within-the-text was originally introduced by André Gide (Bloom, 2007: 228; Bokody, 2015: 14; France, 1995: 532; Macey, 2001: 256). Ron identifies mise en abyme as a *"[a]ny diegetic [narrative] segment which resembles the work where it occurs, is said to be placed en abyme"* (Ron, 1987: 436). However, mise-en-abyme, in the form of linking the plot with the subplot, only appears *"when the embedded story possesses the similar themes and plot components or structural characteristics with the main narrative"* (Fludernik, 2009: 156).

In deconstructive criticism the term is used for *"solving emptiness' that underlies the endless free-play of meanings in words, the revelations of an abyss of nothingness which is constantly covered and uncovered by the signs themselves"* as Gray states (1992: 181). Therefore, Gide's term has become a metaphor for abyss and emptiness in a sense that laying beneath the endless free-play of meanings in a narrative, filling a void. Hutcheon, who has psychological standpoint to the term mise en abyme, develops Gide's point of view to the term as a parody which serves the equivocalness of the text as *"an unending mirroring process"* (Hutcheon, 2000: 1).

In this study not only the intertextual references under the Genette's term transtextuality, but also Gide's term mise en abyme as a mirroring process will be discussed considering Murakami's novel *Killing Commendatore*. The novel exhibits intertextual references to Fitzgerald's *The Great Gatsby* which is a significant influence on Murakami, and this can be detected in Murakami's character Menshiki who is analogous with Gatsby. Much in the same way, in this study Genette's hypertextuality is employed to scrutinize Murakami's narrative which includes Ueda Akinari's story *Fate over Two Generations* as explicit intertextuality. Murakami's borrowing of Akinari's story and retelling and reflecting of it in his narrative in a new way creates a sense of infinity evoking Gide's term mise en abyme.

This study argues that the novel contains several valid examples of "story within a story" to connect Gide's concept of mise en abyme while it represents common, metaphorical applications of this term. More relevant to above discussion, however, is the role of Mozart's *Don Giovanni*, to which recurring references are made directly in the novel. One of the characters in the novel, Tomohiko Amada's canvas functions as mise en abyme, a reflecting surface which contains motifs from the novel. In this respect, the painting of Amada is discussed as a transmodalization of Mozart's *Don Giovanni* which is reshaped into a different medium.

3. THE OUTLINE OF THE NOVEL

The beginning of the novel depicts the events of the narrator's past as in the *Great Gatsby*. The nameless protagonist, also the narrator of the novel, specializes in abstract painting in his university years, however he turns into portrait painting to make living when he gets married. He quits portrait painting since his wife leaves him in the beginning of the novel. Abandoning his vocation and home, the protagonist leaves for a long road trip and moves into the home of his friend's father -- a famous painter named Tomohiko Amada who stays in a nursing home due to his advanced dementia. The protagonist discovers a painting of Amada titled "Killing Commendatore" in the attic which depicts a scene in Mozart's "Don Giovanni," with the characters from the opera dressing like the nobles from Japan's Asuka period (552-645).

A man named Menshiki Wataru offers a huge amount of money for a portrait to the protagonist. Menshiki is a mysterious wealthy IT baron (semi-retired entrepreneur) living in a white mansion across the valley and is obsessed with a thirteen-year-old girl named Akigawa Mariye whom he suspects to be his daughter. In the course of the narrative, the protagonist and Mariye grow a friendly brother-sister like relationship while the protagonist is painting her portrait that has been requested by Menshiki. Mariye resembles protagonist's sister Komichi who died at the age of twelve.

On hearing a bell ringing in the middle of the night, the protagonist finds a shrine in the woods. With the help from Menshiki, the protagonist discovers an iron bell excavating the stones on a well-like cavern. The sixty-centimetre tall character called "Idea" wearing traditional Japanese garb with a fifteen-centimetre long sword reveals itself to the protagonist just like an image of the character of Commendatore from Amada's painting. The protagonist's uncovering the painting and the well like pit bring Commendatore from the underground pit just like an image from the painting comes into the world of main narrative. Later in the story Mariye goes missing and Commendatore obliges the protagonist to accept an invitation to meet Tomohiko Amada in the nursing home to be able to find out Mariye's location. Then he is forced to perform the scene in Amada's painting and kills Commendatore with the knife of Amada's son.

When he kills Commendatore, he passes through a doorway to an underground world which is led by Long Face (another character in the painting) to save Mariye. The protagonist's journey to the other side resembles to the time when he and his sister go in a dark tunnel. He leaves the underworld and exits where the pit is located; but he is stuck there for a while till he is eventually rescued by Menshiki. Meanwhile, suspicious of Menshiki, Mariye is hiding in a closet in Menshiki's house but has been unable to leave there undetected. By means of the protagonist's journey to the underground, she is able to run away from the house unnoticed.

4. FINDINGS

4.1. Ueda Akinari's Story and Idea in the Novel

One night the protagonist experiences a paranormal event during his stay in the residence of Amada. He hears a bell ringing in the middle of the night, and there is an absolute silence except the ringing-- even the buzz of insects could not be heard. Eventually the ringing stops completely a little after 2:30. The protagonist describes this strange, supernatural and recurrent occurring to Menshiki who finds out a strong resemblance between one of the stories of Akinari, famous classical Japanese writer, and the experience of the protagonist. This diegetic segment of Murakami's protagonist constitutes a *mise en abyme* and reflects the story of Ueda Akinari. In addition, the author encourages the readers to make connections with this story via explicit intertextuality and hypertextuality.

Murakami includes 上田秋成 Ueda Akinari's story titled 「二世の縁」 *Fate over Two Generations* in the collection of 「春雨物語」 *Tales of the Spring Rain* in his narrative (Murakami, 2017-1: 226,227). One of the most famous books of Akinari *Tales of the Spring Rain* represents the author's cynical philosophy towards religion and human behaviour. Murakami makes use of Ueda's story in his narrative to draw attention to peculiarities of human behaviour that Ueda concerns.

Embedded texts in Murakami's narrative can be affiliated with *mise en abyme* and *metalepsis*. If a character depicted in a story tells other narratives, it belongs to the extradiegetic level; and the events told through second-level narration are "metadiegetic" in Genette's terms (1980). Thus, *Menshiki's* depiction of Ueda Akinari's story belongs to the metadiegetic level. *Menshiki* summarizes the story as follows: "One strange story in the collection is titled 'Fate over Two Generations.' The main character experiences something like what you're going through. He's the son of a wealthy farmer. (...)" (Murakami, 2018: 158; Murakami, 2017: 227-1). This thematic relationship, involving no temporal continuity between the two narratives, is analogous and also creates the *mise en abyme* effect.

In the story, there is a legend about a Buddhist priest who mummifies himself. A son of a wealthy farmer hears a sound like a gong coming from underneath a rock in the corner of their garden. Next day, underneath the stone, they discover a fleshless emaciated Buddhist priest in a coffin. The priest who has chosen his own death to reach enlightenment (*nirvana*) and has buried himself alive in what is called an act of "zenjō" 「禅定」. Unearthed mummy is enshrined in a temple (Murakami 2018: 158, 159; Murakami, 2017: 227). This story is retold by *Menshiki*, one of the characters in Murakami's novel, and *mise en abyme* occurs when nearly the same thing takes place on the property that the protagonist stays in. The protagonist and *Menshiki* decide to move the rocks as they believe that someone is buried beneath them, ringing a bell or gong every night. This happening which derives from Akinari's text reminds Genette's term 'Hypertextuality'. Hypertextuality in Murakami's narrative provides with an aesthetics of montage. Murakami's hypertext depicts a retold "hypotext" of Akinari's in a fascinating way.

Murakami's protagonist is an intertextual reader himself as he compares the story with his experience:

In the story, the character heard the gong sounding at two o'clock in the morning, about the same time. But what I heard wasn't a gong but a bell. In the story the buzz of insects didn't stop. The protagonist hears the gong mixed in with the sound of the insects. But these small details aside, what I experienced was exactly the same as in the story. It left me dumbfounded, in fact, at how close the two were. (Murakami, 2018: 163; Murakami, 2017:233-1)

As noted previously, Akinari's story in Murakami's novel also functions as an act of *mise en abyme*. Embedded narrative, as a literary construct, leads to a parody, a repetition and the violation of the narrative world creating a temporal sabotage and attempts to extend the narrative structure.

The events after having dug up the pit leads to a two-foot tall character called *Commendatore* (Idea) revealing itself to the protagonist from Amada's painting. For Genette, the distinction between levels conveys *metalepsis* (Genette, 1988: 88). When diegetic characters break into a meta-diegetic world, or vice versa, *metalepsis* occurs. What if a metadiegetic character enters the extradiegetic world? This level shifting, or vertical movement between hierarchically arranged narrative levels, also creates a violation of boundary. The entrance of *Commendatore* of the painting – metadiegetic level as Genette calls- to the extradiegetic narrative level creates a metaleptic effect or displacement which conveys the violation of these boundaries. The boundary between reality and fiction is blurred; and in this context, it creates a fantastic uneasiness.

Murakami's protagonist reads and summarizes Akinari's story which fills a second-level position in the narration, as Genette calls *intradiegetic* level. Murakami makes an act of explicit intertextuality with Akinari's story in which the main character rescues the priest and provides for him. However, in Akinari's story when the priest recovers, he does not look like an enlightened priest of dignity. He neither remembers his former life, nor his aim for staying underground for so long. Murakami declares that the story is not a usual supernatural story, on the contrary it displays the author's cynical and ironic worldview:

People nicknamed him 'Nyujō no Josuke'¹—Josuke, the meditation guy. His pathetic figure made the villagers lose all respect for Buddhism. Is this the kind of wreck you end up as, they wondered, after all the strict ascetic training he went through, risking his life in pursuit of Buddhism? They started to despise faith, and stopped going to temple. That was Ueda's story. (Murakami, 2018: 163; Murakami, 2017:234-1)

---

1 入定の定助

This intertextual quote displays how the ideals of an individual could be in vain, which is a prominent element in Murakami's writing.

When he was stuck in the pit while trying to rescue Mariye, the narrator also experiences the underground world just like Akinari's priest, which is an implicit intertextuality. He risks his life in pursuit of Mariye, but actually it was an inner journey in his subconscious where he reconciles with his ideals and his marriage, both turns out to be disappointment for him.

Murakami makes use of explicit intertextuality and quotes from Akinari's story: *"For all that, Buddhist teachings were in vain. That man must have been underground, ringing that gong, for well over a hundred years. Yet nothing miraculous came of it, and people were fed up that all that came from it were bones"*(Murakami, 2018: 163; Murakami, 2017:234-1). Murakami uses italicised paragraphs to indicate the quotation from Akinari and the main purpose of his story. The quote epitomises that how pathetic a self-mummified Priest has become after digging up and being resuscitated. The mise en abyme created in Murakami's text with Akinari's budhist story reflects the sense of nothingness and vanity of one's personal journey in life. Through the final sections of the novel even after his journey in the dark hole, the protagonist realizes he is not able to reach his ideals.

While Menshiki and the protagonist are talking about Budist monks, they listen to Thelonious Monk's album which is a deliberate choice of Murakami in this context: *"Thelonious Monk was a particular favorite. Monk's Music was my favorite of his albums"* (Murakami, 2018: 173; Murakami, 2017: 247-1). The mention of Monk's music is an implicit allusion to Akinari's monk. The protagonist starts to think about his wife. He has a monk's like life in this isolated place, and he is considered if his wife is seeing someone else which creates a contradiction in this circumstance.

Another allusion designated in the text occurs when the living spirit of Tomohiko Amada visits the studio of his house where the protagonist stays: *"Tomohiko Amada had, through some special agency, returned to his studio, and was sitting on his stool regarding his painting Killing Commendatore"* (Murakami, 2018: 441). The moonlight has a significant symbolism in the below quote: *"As the clouds rolled by, the moonlight through the window came and went, allowing me brief glimpses of his silhouette"* (Murakami, 2018: 441). The moonlight is always at stake during a spirit's visit in classical Japanese literature as in Ueda Akinari stories in Ugetsu Monogatari 「雨月物語」 (Tales of Rain and the Moon) and Genji Monogatari 「源氏物語」 (the Tale of Genji) by Murasaki Shikibu 紫式部. Murakami makes an implicit allusion to these Classical Japanese texts which can be categorized as metatextuality in Genette's transtextuality theory. A non-Japanese reader of the novel might miss this detail and has to appeal his/her literature background in Japanese to grab the intertextual allusion.

4.2. Mise en Abyme of Mozart's Don Giovanni in the Painting 'Killing Commendatore'

The protagonist finds a painting of Amada's named "Killing Commendatore" which depicts a violent killing in Japan's Asuka Era and interprets the title as a reframing of a scene from Mozart's "Don Giovanni". This painting, which is strikingly different than Amada's classical Japanese-style works, impresses the protagonist deeply as he starts spending his time staring at it and listening Don Giovanni. In the painting, a violent duel of two men with heavy swords is depicted. The old one, who is dressed in white garb with a white beard, is plunged by his chest by the young one as his spurting blood soaks his white clothes. Murakami summarizes the scene in the opera as follows:

The handsome young man in this painting is the rake Don Giovanni (Don Juan in Spanish) and the older man being killed is the honored knight commander. The young woman is the Commendatore's beautiful daughter Donna Anna, the servant is Don Giovanni's man, Leporello. What he had in his hands was the detailed list of all the women Don Giovanni had seduced up until then, a lengthy catalog of names. Don Giovanni had forced himself on Donna Anna, and when her father confronted him with this violation, they had a duel, and Don Giovanni stabbed the older man to death. It's a famous scene. (Murakami, 2018: 74)

Murakami's depiction of the scene in the opera and its existence in the painting which is inside the main narrative, is actually an act of *mise en abyme*². The protagonist is an artist, and he depicts another artist's painting in his narrative. Opera which is reflected in the painting, and the painting which is described in the novel, provide an internal image and presage the subsequent events in the novel.

Some Japanese critics such as Ōe Kenzaburō (1988: 363) find Murakami's writing non-Japanese and outside of the realm of "junbungaku" (pure literature) though it has a tendency to fall as discussed by Strecher (1998: 373, 374). Juxtaposing Amada's painting with Mozart's opera, most probably Murakami ironically represents his own experience of being biased and criticized as his narrative contains Western influences. In this case, Murakami's protagonist prejudices Amada's work of art:

Honestly, until then I had thought of Japanese-style paintings as static and formulaic, their techniques and subject matter ill-suited to the expression of strong emotion. A world that had nothing to do with me. But looking now at Tomohiko Amada's *Killing Commendatore* I realized that had been nothing but prejudice on my part. In Amada's depiction of the two men's violent duel to the death was something that shook the viewer to the core. (Murakami, 2018: 71,72)

Tomohiko Amada's style is criticized as being escapist because of his turn from Western-style modernist oil painting to Japanese-style classical art work, having returned to Japan after studying in Vienna as he becomes involved in an abortive political assassination in 1938, which is described in the painting 'Killing Commendatore' metaphorically.

The intertextuality in Murakami's narrative relies on the urge of recasting the older narratives to grasp the other author's point of view or the core of the text. Murakami adapts Akinari's classical Japanese story into his postmodern western style narrative in a similar manner as his protagonist identifies his self with Amada Tomohiko. Murakami's protagonist explains his purpose of his sketches of *Killing Commendatore*: "Calling it "recasting" might be a bit much, but it was necessary to interpret and translate the painting in my own way. Which necessitated grasping the intent that went into the original painting. I had to come to an understanding of Tomohiko Amada, his viewpoint as an artist, and the kind of person he was. Figuratively speaking, I had to put myself in his shoes" (Murakami, 2018: 81).

Protagonist questions the title of the painting *Commendatore* 「騎士団長」 which regards "knight commander" in Japanese and does not exist among Japanese ranks or positions in reality. "That was a title clearly from the European Middle Ages or the early modern period. There was no position like that in Japanese history. But still Tomohiko Amada gave it this strange-sounding title—*Killing Commendatore*. There had to be a reason" (Murakami, 2018: 73). The protagonist soon discovers the reason of the title as being an intertextual reader, he is able to make parallels between the painting "Killing Commandatore" and Mozart's *Don Giovanni*. Just like the artist in the novel names his masterpiece *Killing Commendatore*, the same title also has been preferred by the author of the novel. The title as a paratext in Genette's terms would change the reception of the work since the paratextual message stands for a presentation formula of the text. The title adopted by Mozart's *Commendatore* is an explicit intertextuality which is reinforced by the explanation of the protagonist.

Murakami employs Mozart's opera creating a hypertextual relationship in his narrative and describes the painting. "There was the *Commendatore*. And *Don Giovanni*, who had run him through with his sword. And the shocked servant, *Leporello*. And the beautiful *Donna Anna*, covering her mouth in astonishment. And in the lower left-hand corner of the painting, poking his head through the square opening, the creepy-looking *Long Face*" (Murakami, 2018: 293). The narration of the painting which depicts Mozart's opera by the protagonist involves an embedded narrative act which occurs at metadiegetic level.

Amada adds a new character to his painting that the protagonist named him as *Long Face*: "And what was the significance of that figure in the bottom left, the man with the long face sticking his head out from underground? In Mozart's *Don Giovanni* no one like that appeared. There must have been a reason Tomohiko Amada had added him" (Murakami, 2018, s. 74, 75). This character can be interpreted as Amada himself. Amada adding his self as a figure creates a tension and "boundary transgression" which Genette calls "metalepsis".

² Hutcheon sees *mise en abyme*, as a parody which reflects a continual mirroring process (2000: 1). This could be read as a parody of Murakami as an author reflecting from previously written works just like the artist.

In the act two of the opera, Leporello catches up with his master in a cemetery where a statue of the Commendatore warns Giovanni of his impending doom. Giovanni invites the statue to dinner, and it accepts. The Commendatore gives Giovanni one last chance to repent in the dinner, but Giovanni refuses. The figure of Commendatore sinks through the ground, taking Giovanni with him while being consumed by the flames of hell. Later in the novel, the protagonist makes Menshiki invite the Commendatore (Idea) for a dinner in Menshiki's house. Idea (Commendatore) refers to both Akinari's mummy and Commendatore in Mozart's *Don Giovanni*: *"The mummy that should have been in that chamber. The one that must have been ringing the bell every night, and disappeared, leaving the bell behind. The monk who practiced austerity to the point of being mummified. I was thinking maybe he wanted to be invited to your place. Like the statue of the Commendatore in Don Giovanni"* (Murakami, 2018: 210).

Menshiki invites Commendatore to dinner just like Don Giovanni in the opera: *"Like Don Giovanni invited the statue to dinner, I would be pleased to have the Commendatore come to dinner in my humble abode. But unlike Don Giovanni in the opera, I haven't done anything so bad that I deserve to be thrown into hell. At least I don't think I have. After dinner I'm not going to be pulled into hell or anything, I hope?"* (Murakami, 2018: 251) This scene creates a paradoxical iteration as *mise en abyme* which produces similarity between embedded narratives.

Menshiki reserves a seat for him in the dinner symbolically although unable to see him. Through the final chapters of the novel, the protagonist kills Commendatore and goes through underground, which resembles Don Giovanni's withdrawing to the ground in the Opera. The events in the opera as a second narrative or embedded narrative influence the main plot and create a prophetic effect. In addition, reconstruction and subversion of the Opera and the painting collapse the boundaries of the narrative levels, creating metaleptical narrative effect.

4.3. The Scene in the Painting and the Inner Journey of the Protagonist

Through the course of the novel, Mariye mysteriously disappears, which drags the protagonist into a journey in a supernatural realm. Commendatore (Idea) offers help to rescue Mariye, but there are some consequences: *"It will involve considerable sacrifice, and an excruciating ordeal. More specifically, the sacrifice will be made by the Idea, while the ordeal will be endured by my friends"* (Murakami, 2018: 542). Commendatore wanted to create the similar scene in the painting so he started a chain of events that leads the protagonist to the underground: *"Slay me, as in Killing Commendatore—let the painting be your model"* (Murakami, 2018: 543). The killing of Commendatore with a knife depicts the same scene in the painting which adopts the Mozart's opera creates a repetition of reflections, in other words, *mise en abyme*. These repetition of reflections in the text raises the tension.

They recreate the scene in the painting to reveal the allegory: *"By reenacting the allegory contained within that painting, we shall lure Long Face into the open. Into this room. By dragging him out, my friends shall win back Mariye Akikawa"* (Murakami, 2018: 546). Long Face 「顔なが」 in the painting becomes a character in the main narrative which has a metaleptic nature. Another scene of the novel which collapses boundaries through metalepsis is the killing of the Commendatore. The embedded narratives depicted by the narrator in this scene display multilayered meanings -- which is the turning point of the novel. The murder of Commendatore was a symbolic act, but it has multilayered meanings for the characters in the novel. For Amada, it represents something evil – it could be the murder of Nazi official or young lieutenant in Nanjing Massacre. But for the protagonist the murder is associated with freeing himself from the boundaries- the boundaries of creativity or the boundaries in his personal relationships.

Murdering of Commendatore lured Long Face in the painting into the world of narrative which leads to a boundary transgression. It can be interpreted that he is a metaphor of the passage between the underground world and the world of the narrative. He comes out of an underground hole opening up a square lid in the corner of the room just like in the painting. He witnessed the murder and maintained his position, unreacting. The repetition of the scene in the painting reoccurring in the narrative evokes *mise en abyme*. *Mise en abyme* effect reinforces the function of this character who has an intervening role just like an author or an artist in a work of art. He opens up the gate for the protagonist in order to wander the unconscious tunnels of his mind.

Long Face claims to be a mere metaphor and, the protagonist asks his guidance in the underground called metaphor passage 「メタファー通路」: *"The road I took to get here is the Path of Metaphor. It is different for each one who traverses it. It is not a single road. Thus I cannot guide you, sir, on your way"* (Murakami, 2018: 561). Long Face functions like the authority of the author and Murakami avoids providing the authorial guidance in the path of metaphors he created in his work, leaving the reader pondering about the alternative meanings to find their own way in their inner journeys. Long Face also warns the protagonist about Double Metaphors 「二重メタファー」 which is extremely dangerous like a yakuza hiding in the darkness there: *"The Path of Metaphor is rife with perils. Should a mortal like you stray from the path even once, you could find yourself in danger. And there are Double Metaphors everywhere"* (Murakami, 2018: 562). "Double Metaphors" in this novel resembles the "INKlings" 「闇黒」 in *Hard Boiled Wonderland and the End of the World* (Murakami, 2010), and both protagonist need to be alerted with these supernatural things when passing through dark tunnels on the way. The protagonist also needs to cross a metaphorical river by a boat to pass the other side where he finds a world of connectivity: *"The world that awaits you on the other side, like this one, is subject to the principle of connectivity"* (Murakami, 2018: 562). The protagonist needs to connect with his past and his losses.

The protagonist encounters the faceless man when he wanted to travel to the other side of the river, but the faceless man demands an appropriate fee to ferry him across. The appropriate fee he asks must be something special other than money or earthly treasure. The protagonist offers him to draw his likeness, but faceless man laughs: *"In the first place, I have no face. How can you sketch the likeness of a man with no face? Can you draw a void?"* (Murakami, 2018: 575). The faceless man accepts a tiny plastic penguin as a payment which belongs to Mariye Akikawa: *"Menshiki had picked it up from the floor of the pit and given it to me. It had an even tinier strap, which Mariye had used to fasten it to her cell phone. It was her lucky charm. Somehow, it had fallen into the pit"* (Murakami, 2018: 575, 576). The faceless man in the underground can be interpreted as the metaphor of Menshiki who asks the protagonist to paint his portrait and give him the penguin in the first place: *"The day may come when you can draw my likeness," he said. "If that day arrives, I will return the penguin to you"* (Murakami, 2018: 576). The novel begins with a similar conversation with the faceless man demanding his likeness to be painted, which gives an eternal cyclic effect that *mise en abyme* conveys and indicates the emptiness of protagonist suffers. In deconstructive criticism *mise en abyme* is used for *"solving emptiness' that underlies the endless free-play of meanings in words, the revelations of an abyss of nothingness which is constantly covered and uncovered by the signs themselves"* as Gray states (1992: 181). Therefore, the function of *mise en abyme* as a metaphor for abyss and emptiness corroborates the endless free-play of meanings in Murakami's narrative and fills a subconscious void of the protagonist.

The faceless man only guides the protagonist through presence to absence: *"To help you navigate the interstice between presence and absence. After that, it's up to you—my job is done"* (Murakami, 2018: 577). The faceless man and his guidance serve as an allusion to Greek myths. In Greek mythology, Charon is a popular god ousted by Hades (Sourvinou-Inwood, 1996: 359) and ferries the deceased over the Rivers Styx and Acheron which divides the world of the living from the world of the dead.

Towards the end of the novel, the protagonist retells his experience in the underground world to Mariye who reappears after the protagonist's journey through supernatural realm. Another act of *mise en abyme* is performed with this narrative repetition as a reflective description of that event:

I walked through that dim world, climbing hills, crossing a rapid river, until I met the pretty young woman you see right here. This person. I call her 'Donna Anna,' after the character in Mozart's opera Don Giovanni. She's also very small. She led me to a tunnel in the back of a cave. Then she and my dead sister helped me worm my way through to where it ended. (Murakami, 2018: 629, 630).

Tomohiko Amada's experience in Vienna regarding a young woman is depicted in his painting; and this painting also reflects Mozart's Donna Anna, and this incident is narrated by Menshiki first and then by protagonist later -- which functions as *mise en abyme*. In addition, this tautological narrative style not only draws attention to the feeling of loss, but also the multilayered meanings in the embedded narratives.

In some points, the narrative is guided by the author. The protagonist puts the painting in the attic, evoking the image of the Long Face opening up the square lid: *"I climbed to the top of the stepladder, raised the trap door to the attic (much like Long Face had pushed up the square lid to his hole, come to think of it), and climbed up"* (Murakami, 2018: 633). This comment of the protagonist will allow the reader to interpret the lid in the attic which is connected with the world of the painting and thus, reinforces the *mise en abyme* effect. Putting the painting in the attic also refers to laying aside the ideals of individual's and making sacrifices for others. Though this is not explicitly stated in the text, the Long Face could be a metaphor for artistic authority symbolizing Amada Tomohiko in the painting and the protagonist who is a visual artist in the novel. As Suter argues that *"the portrayal of the artist in this text functions as a metaphor for Murakami's own creative process"* (2020: 5) which is an unconscious one. The protagonist's role as an artist associated with his personal psyche is visualized with the Long Face as a medium of artistic creativity who guides the artist.

4.4. Menshiki and Gatsby

The protagonist in *The Great Gatsby* transposed as a character in Murakami's narrative as Gide asserts that: *"In a work of art I rather like to find transposed, on the scale of the characters, the very subject of that work. Nothing throws a clearer light upon it or more surely establishes the proportions to the whole"* (Gide, 1978: 30). Murakami imitates the character of Fitzgerald's *Gatsby* as Menshiki but rather in a different theme but with the same connotations which reflects a psychological lack of both characters. Menshiki's extraordinary surname which means 「色を免れる」 (*iro o manugareru*, eluding/evading color), refers to his white hair as well as something he lacks in his life as a metaphor. The protagonist hears an unidentifiable voice which sounds like a riddle claiming his portrait of Menshiki lacks something: *"What you must discover, can you see, is what Mr. Menshiki has that is not here"* (Murakami, 2018: 195). The protagonist realizes he missed his white hair "as pure white as newly fallen snow" (Murakami, 2018: 196). Both Menshiki and the protagonist lack something which alludes the lack as a symbol in the protagonist's painting of Menshiki. Both the protagonist and Menshiki try to fulfill this lack and feeling of loss with Mariye. In the case of the protagonist, the girl fills the gap of his dead sister while in Menshiki's case, the girl may be his daughter from his lost love. The protagonist remembers Mariye when Menshiki brings up the subject: *"I remembered her because something about her reminded me of my late sister, and she was about the same age as my sister when she passed away"* (Murakami, 2018: 283). This quote indicates that the protagonist links her sister with the girl subconsciously.

When the protagonist visits Menshiki's home for dinner with Commendatore, Menshiki confesses that he purchased this mansion across the valley in order to spy on Mariye Akigawa through a telescope who he believes to be his daughter: *"In other words, in order to see that young girl who might be your daughter through the binoculars every day, you bought this mansion directly across the valley. You paid a lot of money and a great deal to renovate this house for that sole purpose"* (Murakami, 2018: 280). There is a strong connection and an intertextual relation with Fitzgerald's *Gatsby* who also suffers from feeling of loss in many ways. The void and the lack in Menshiki evoke *Gatsby* in the intertextual design of the novel.

In a similar manner to *Gatsby* purchasing his luxurious mansion on West Egg in order to stare at the green light at the end of the dock of Daisy Buchanan's house, Menshiki has bought his elegant house to allow him to stare across the valley at a house where Mariye Akikawa lives. Menshiki then asks the protagonist for a favor to paint a portrait of Mariye, who is a student in his art class, so that Menshiki will be able to have the opportunity to meet her, just like *Gatsby* asks Nick to invite Daisy over to Nick's house.

Menshiki's request of meeting her accidentally resembles *Gatsby's* reunion with Daisy: *"When she's sitting for the portrait, I'd like to visit you. Make it seem like I just happened to stop by. Once is enough. And it can be for just a short time, I don't mind. Just let me be in the same room as her, and breathe the same air. I won't ask for anything more. And I can assure you I won't do anything to get in your way"* (Murakami, 2018: 284, 285).

Both *Gatsby* and Menshiki offer money to the narrators. Nick agrees to help *Gatsby* to set up a meeting with Daisy. In return, *Gatsby* offers him to join his business venture, which makes Nick offended. On the other hand, Menshiki also kindly requests virtually the same thing, offering a payment: *"I'd prefer to see it as a request, rather than that I'm commissioning the work. And if you're okay with it, once the painting is finished I'd like to buy it and hang it on the wall in this house. That's what I want. Or rather what I'm requesting"* (Murakami, 2018: 284).

Gatsby's knocking Nick's clock over clumsily (Gatsby, 1993: 93) when he meets Daisy resembles Menshiki's glancing his watch in front of the protagonist's house which he hesitates to enter. Both scenes have a metaphorical meaning for both characters and symbolize the past time they lost: *"I really don't want to interrupt your meal," he said, glancing at his watch in what seemed a reflex motion. He stared at it for a long time, his face blank. As if he had a quarrel with how the second hand was moving*" (Murakami, 2018: 359). Being an implicit allusion, it requires the reader's attention to decipher it as an intertextual symbol.

Menshiki drops by during one of the painting sessions with Mariye. Just like Gatsby's being nervous, pale and insecure for the first time in the novel, arriving at Nick's front door evokes Menshiki's appearance in a certain way to be described by the protagonist: *"He was so tense his face looked frozen, like a plastered wall only half dry. Needless to say, I had never seen him like this before. He was always so cool, holding himself in check with his feelings packed out of sight. He had been that way even after an hour entombed in a pitch-black pit. Yet now he was as white as a sheet"* (Murakami, 2018: 359). In addition, before he meets with Mariye and her aunt, Menshiki leaves the protagonist's house without being noticed to check the air pressure of his tires as an excuse which reflects his uneasiness and self-doubt just like Gatsby.

The resemblance of Menshiki's projection of Gatsby during their encounter continues when he is convinced to return to the house by the protagonist. Being so close to Mariye, he is having a hard time to control his feelings and starts turning red -- which creates a contrast with the meaning of his name "colorless". This transformation produces a metaphorical symbolism: *"his face, which had been so pale, began to regain some of its color. Red dots popped up at first, then the dots grew to blotches the size of ping-pong balls, then baseballs, until in the end his whole face had turned rosy"* (Murakami, 2018: 364).

It is noteworthy that while Gatsby brags about his mansion that took him only three years to earn the money to purchase it (Gatsby, 1993: 96), Menshiki states that he lives across the valley for three years or maybe four: *"Can we see your home from here?" Shoko asked. "Yes," Menshiki said. But it's really nothing to brag about"* (Murakami, 2018: 362). Menshiki invites them over to his house to show his portrait painted by the protagonist, just like Gatsby invites Nick and Daisy over.

The intertextual relationship with Gatsby adds a deeper value as Jones pointed out: *"the relationship of Killing Commendatore to Gatsby is neither so cosmetic in terms of a simple transplantation of plot nor narrowly derivative in any obvious attempt to imitate the quality of Fitzgerald's prose"* (Jones, 2019: 278). Reimagining Gatsby as Menshiki in Murakami's narrative not only creates a nostalgic feeling but also evokes the feeling of loss, lack and futile effort to reach the object of desire which are prominent psychological themes underlying the depiction of these characters.

4.5. Distorted Perception of Reality: Protagonist's Sister Komi and Lewis Carroll's Alice in Wonderland

As a reader of Lewis Carroll, the protagonist compares the unexpected occurrences in his life with the story of Carroll's *Alice in Wonderland*, which enables him to acknowledge the surrealistic traits regarding his life. A direct reference to Carroll can be detected with these lines: *"My sister was a big fan of Lewis Carroll's Alice in Wonderland"* (Murakami, 2018: 255). Another allusion determined in the novel is when the protagonist's sister Komichi (Komi) enters a hole in a tunnel when they were kids: *"Just like Alice's rabbit hole"* (Murakami, 2018: 256). For a moment, the protagonist thinks that he lost his sister forever in the dark tunnel when she vanished in the cave. *"She might have been sucked into Alice's hole and vanished. Into the world of the Mock Turtle, the Cheshire Cat, and the Queen of Hearts. A place where worldly logic didn't apply"* (Murakami, 2018: 257). He experiences the feeling of loss in the pitch dark alleys of his unconscious mind. Alice loses her childhood innocence in Wonderland and engaged in an identity quest in which death seems like a possible threat throughout the story. Komi also vanishes in the tunnel which reminds death to the protagonist.

In Carroll's story Alice, eating magical cookies or mushrooms, undergoes a series of changes in her size, which represents her bodily frustrations in puberty. In the same way, Murakami describes Mariye's disappointment about her breasts which she thinks they are not growing enough. Both characters --Alice and Mariye-- feel uncomfortable in their bodies and share similar problems about growing up. The protagonist of Murakami also has a destabilised self and attempts to determine his way in life just like Alice who is uncertain of her identity.

"Alice really existed. It wasn't made up, it was real. The March Hare, the Walrus, the Cheshire Cat, the Playing Card soldiers—they all really exist" told his sister (Murakami, 2018: 258). This allusion can be categorized as metatextuality in Genette's terms because it reveals a comment regarding *Alice in Wonderland*. But it also has a metaleptic nature where it blurs the boundaries of the narrative levels and disrupts the line between reality and fiction. After two years pass from this incident, his sister dies and he starts to believe that he has already lost his sister in that hole at that time and she has already left this world. Thus, the dark tunnel symbolizes the world of death and his entrance to these dark passages—namely, Alice's hole and the metaphor passage - denotes his willingness to connect with his inner mind and his pass.

And he comes to a conclusion that *"Alice really does exist in the world. The March Hare, the Walrus, the Cheshire Cat—they all really exist. And the Commendatore too, of course."* (Murakami, 2018: 259). Throughout the extensive use of intertextual references, Murakami distorts the reality and creates a connectivity world enhancing the meaning of overall narrative. Murakami challenges the protagonist's ideals just like Carroll challenges Alice's fundamental beliefs in *Wonderland* and therefore both characters suffer an identity crisis.

During his underground journey, the protagonist enters a cave which is similar with the one that he thinks he lost his sister Komichi during their summer break when they were kids: *"She had slipped into a narrow side tunnel and disappeared for a long while. I had been scared to death that she was gone for good. Had she been sucked into an underground maze for all eternity? Eternity is a very long time, the faceless man had said"* (Murakami, 2018: 581). When he enters the cave for the second time, this experience of the protagonist is actually a repetition of a previous event in his childhood and retelling this creates *mise en abyme* in the narrative. Long Face confuses Mariye with Komichi in the beginning of his journey in the tunnel: *"I hope you can find What's-her-name. Was it Komichi?"* (Murakami, 2018: 563). This quote is a symbolic declaration of Mariye as a reflection of Komichi. Long Face in Murakami's narrative may also represent the White Rabbit of whom Alice follow down a well and follows him through *Wonderland*.

Just like Alice encounters bizarre characters in *Wonderland*, Murakami's protagonist also confronts different characters in this cave. Another character in the painting of Killing Commendatore with a metaleptic nature shows up beneath the lantern in the cave: *"The beautiful maiden who looks on in horror, her hand over her mouth, as the Commendatore is slain. In Mozart's Don Giovanni, she is Donna Anna. The daughter of the Commendatore"* (Murakami, 2018: 582). Everything in this underground world is the product of the protagonist's subconscious and the product of connectivity. The boundary between reality and unreality has a shifting nature, and it is arbitrary. Donna Anna guides him while he is trying to find the way out from this dark cave. Soon afterwards, Donna Anna in the cave turns into Komichi and this transformation creates a mirror effect: *"Your true heart lives in your memory. It is nourished by the images it contains—that's how it lives," a woman said. This time, however, it was not Donna Anna speaking. It was Komi. My sister, dead at age twelve"* (Murakami, 2018: 587). Boundaries between narratives and spatial time have collapsed creating *metalepsis*. The journey of the protagonist symbolizes the underworld of his unconscious.

The protagonist eventually is able to return to the real world and ended up in the pit behind the shrine in the woods. The hole that the protagonist enters resembles the one he experienced with his sister Komi represents Alice's hole. Murakami most probably draws attention to Carroll's view that life is a mystery and an enormous challenge that one should adapt the changing circumstances beyond human comprehension or control. The surrealistic characters in the underground journey of the protagonist is part of his psyche and it also becomes a quest for him to understand the forces and emotions that constitute his identity. Self perception of Alice is challenged in *Wonderland* and she has to deal with her problems in this unlogical world that is her own creation. The protagonist of Murakami, likewise, find his challenges in life difficult to deal with and his sense of self is fragmented and cannot remain fixed.

At the end of his journey, the protagonist is ended up in the pit depicted in Akinari's story. He finds the old bell the Commendatore rang and he is rescued by Menshiki after having spent some time thinking. This event alludes to Akinari's story, and it becomes a violation in the narrative reinforcing the *mise en abyme* effect which turns the protagonist into the monk in the Akinari's story metaphorically. In addition, the bell as a sign refers to the *metalepsis* that occurred in the novel.

5. CONCLUSION

In this work, Gérard Genette's typology of transtextuality has been applied to reveal the relationships with other literary texts and other art forms which provides the reader a deeper insight to interpret different layers of meanings in Murakami's work *Killing Commendatore*. This study has argued that the embedded texts in Murakami's narration have been affiliated with *mise en abyme* and *metalepsis*. Murakami's work of fiction makes a copy of itself as a different art form – in this case as a painting- in the main narrative which also intertwines with Mozart's *Don Giovanni*. The entrance of *Commendatore* of the painting in *metadiegetic* level to the *extradiegetic* narrative level creates a *metaleptic* effect leading to the violation of these boundaries. Painting of 'Killing Comandatore' in Murakami's work reflects the events of the murder of *Commandatore* (Idea) that took place through the final parts of the novel, which is an act of *mise en abyme*. Murakami attempts to create turning points with these *mise en abyme* moments in his narrative, overall enhancing the narrative productivity and the violation of the narrative boundaries.

The novel has been derived from Mozart's *Don Giovanni*, Akinari's story of *Fate over Two Generations* and Fitzgerald's *The Great Gatsby* through transformations in accordance with Genette's definition of *hypertextuality*. The novel's fictional order manages to avoid the disruption in spite of being *hypertexts* of these narrations. Instead, through the use of *intertextual* references and *immersive* plot, the *allusions* create a dynamic impact in the grand narrative. The protagonist, as an *intertextual* reader of Akinari and Carroll, decodes these texts which enable him to perceive the *surrealistic* qualities regarding his life, particularly the story of Akinari and ringing bell in the stone chamber where the author makes explicit *intertextuality*.

This study discussed the *intertextual* references to the literary works as well as the other art forms in *Killing Commendatore* in the framework of the narrative strategy of the author. It can be said that, when referring to the secondary texts, the author holds a desire to add what belongs to someone else to his own creation on a textual level -- which seems to be an unavoidable urge, and it requires to interpret the perception of human psychology towards the other. The secondary text in question is in the position of an *intertextual* object that the author deliberately adds to his text.

In conclusion, *intertextual* relations with other narratives and through the use of *mise en abyme* and *metalepsis*, the enigmatic organization of Murakami's text creates a connectivity world in his narrative and enables the reader to be transported by a conception of another realm which is beyond this world. By elucidating and decoding Murakami's narrative strategy, this work contributes to the *intertextual* analysis of Murakami's text and is intended to shed light on the novel extending the interest to Murakami's works.

REFERENCES

- Atay, S. (2019). "Killing Commendatore in Beetween", *European Journal of Literary Studies*, 2/1, 55-64.
- Asari, F. 浅利文子. (2018). 『騎士団長殺し』—アイデアとメタファーをめぐって— ("Kishidancho Goroshi: Idea to Metafa wo Megutte"), *I-bunka*, 19, 35-52.
- Aoki K. 青木健次. (2019). 「村上春樹の小説「騎士団長殺し」への私論」 ("Murakami Haruki no Shousetsu "Kishidanchou Goroshi" he no Shiron"), *甲南大学学生相談室紀要*, 26, 19-33.
- Bartlett S. and Hughes B. (2011). "Intertextuality and the Semantic Web: Jane Eyre as a Test Case for Modelling Literary Relationships with Linked Data", *Serials: The Journal for the Serials Community*, 24/2, 160-165.
- Bloom, C. (2007). *Gothic Horror*, Palgrave, London.
- Bokody, P. (2015). *Images-within-images in Italian Painting (1250-1350)*, Ashgate, London.
- France, P. (1995). *The new Oxford Companion to French Literature*, OUP, Oxford.
- Fludernik, M. (2009). *An Introduction to Narratology*, Routledge, London.
- Fitzgerald, F.S. (1993). *The Great Gatsby*, Wordsworth classics, London.
- Genette, G. (1980). *Narrative Discourse: An Essay in Method*, (trans.: J. Lewin), Cornell UP, Ithaca.
- Genette, G. (1988). *Narrative Discourse Revisited*, Cornell UP, Ithaca.

- Genette, G. (1997). *Palimpsests: Literature in the Second Degree*, (trans.: C. Newman and C. Doubinsky), University of Nebraska Press, Lincoln, NE and London.
- Gide, A. (1978). *André Gide: Journals 1889-1949*, (trans.: O'Brien), Penguin, London.
- Gray, M. (1992). *A Dictionary of Literary Terms, 2nd Ed.*, Longman, London.
- Hutcheon, L. (2000). *A Theory of Parody*, UIP, Illinois.
- Jones, J. (2019). "Eyes Without a Face", *The F. Scott Fitzgerald Review*, 17, 278-280.
- Kristeva, J. (1980). *Desire in Language: A semiotic Approach to Language and Art*, (Trans.: T. Gora, A. Jardine and L. S. Roudiez), Columbia University Press, New York.
- Kristeva, J. (1986). *The Kristeva Reader*, (Ed.:T. Moi), Columbia University Press, New York.
- Macey D. (Ed.). (2001). *Penguin Dictionary of Critical Theory*, Penguin, London.
- Murakami, H. 村上春木. (2010). 世界の終りとハードボイルド・ワンダーランド(*Sekai no Owari to Haado Boirudo Wandaarando*)、新潮社, 東京.
- Murakami, H. 村上春木. (2017). 騎士団長殺し (*Kishidanchou Goroshi*) (第一部、第二部), 新潮社, 東京.
- Murakami, H. (2018). *Killing Commendatore*, (Trans.: P. Gabriel and T. Goosen), Alfred A. Knopf, New York.
- Oki, H. (2019). "Representations of Feminine Matters in Haruki Murakami's Killing Commendatore", *Journal of East West Thought*, 9/3, 43-53.
- Ōe, K. (1988). "Japan's Dual Identity: A Writer's Dilemma", *World Literature Today*, 62/3, 359-369.
- Riffaterre, M. (1994). "Intertextuality vs. Hypertextuality", *New Literary History*, 25/4, 779-788.
- Riffaterre, M. (1978). *Semiotics of Poetry*, Indiana University Press, Bloomington and London.
- Ron, M. (1987). "The restricted Abyss: Nine Problems in the Theory of Mise en Abyme", *Poetics Today*, 8/2, 417-438.
- Ryan, M, L. (2006). *Avatars of Story*, U of Minnesota P., Minneapolis.
- Sourvinou-Inwood, C. (1996). *'Reading' Greek Death, to the End of the Classical Period*, Oxford University Press, Oxford.
- Strecher, M. C. (1998). "Beyond "Pure" Literature: Mimesis, Formula, and the Postmodern in the Fiction of Murakami Haruki", *The Journal of Asian Studies*, 57/2, 354-378.
- Strecher, M. C. (2020). "Out of the (B)earth Canal: the Mythic Journey in Murakami Haruki", *Japan Forum*, 1 /25, 338-360.
- Suter, R. (2020). "The Artist as a Medium and the Artwork as Metaphor in Murakami Haruki's Fiction", *Japan Forum*, 1 /18.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:10.09.2022 ✓Accepted/Kabul:09.11.2022

DOI:10.30794/pausbed.1173591

Research Article/Araştırma Makalesi

Atakoğlu, B. (2022). "II. Dünya Savaşı Savaş Özürlerinde Tarihsel Değişim: Japonya Örneği", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss.Ö17-Ö33.

II. DÜNYA SAVAŞI SAVAŞ ÖZÜRLERİNDE TARİHSEL DEĞİŞİM: JAPONYA ÖRNEĞİ

Büşra ATAKOĞLU*

Öz

Bu çalışmada, Japonya'nın II. Dünya Savaşı savaş suçlarından ötürü Çin'e yönelik özür ifadelerinde görülen tarihsel değişim, özür stratejileri temelinde betimlenmiştir. Çalışma kapsamında Japonya'nın savaş özürleri içerisinde doğrudan Çin'e iletilen veya dolaylı yoldan Çin'i de kapsayan 23 demeçten yararlanılmıştır. Japonya'nın özür söyleminde sıklık sırasına göre üstlenme, açık özür iletilme, tekrardan sakinme beyanı, alıntı ve suçun telafisine yönelik teklifte bulunma olmak üzere beş stratejinin yer aldığı görülmüştür. Çalışmanın sonucunda genel anlamda Japonya'nın savaş özürlerinin, tarihsel süreçte daha kapsayıcı ve belirgin hâle geldiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *II. Dünya Savaşı, Japonca, Japonya, Özür stratejileri, Politik söylem.*

THE HISTORICAL CHANGE IN WORLD WAR II WAR APOLOGIES: THE CASE OF JAPAN

Abstract

In this study, the historical change seen in apologies by Japan towards China regarding the war crimes of World War II were described based on the apology strategies. Within this research, among Japan's war crime apologies, 23 different statements were examined, some directly towards China, with others including China amongst others. It has been identified that there are five strategies in Japan's apology discourse, which are, in order of their frequency: admittance of the crime, direct usage of an apology expression, declaration of forbearance, quotation, and an offer towards reparation of the crime. In conclusion, this study has found that the war apologies of Japan have become more explicit and inclusive over time in general terms.

Key Words: *Apology strategies, Japan, Japanese, Political discourse, World War II.*

*Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Japon Dili ve Edebiyatı, ANKARA.
e-mail: atakoglu@ankara.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-4366-3803>)

1. GİRİŞ

Japonya'nın, II. Dünya Savaşı savaş suçlarından ötürü özellikle 90'lı yıllarda artış gösteren çeşitli özür ifadeleri bulunmaktadır. Söz konusu özür ifadelerine genel çerçevede bakıldığında Yamazaki (2006), Japonya hükümetinin savaş özürlerinin retorik açısından "1) suçun adlandırılmasında belirlilik, 2) pişmanlığın derecesi, 3) temsil, 4) samimiyet/telafi ve 5) kabullenme/alıcı kitle" kriterleri yönünden yetersiz olduğunu öne sürmüştür. Savaş özürlerinde dil kullanımını inceleyen çalışmasında Endo (2000) ise, Japonya'nın savaş zamanına ve savaş suçlarına ilişkin "özeleştir (反省 *hansei*)", "esef (遺憾 *ikan*)", "mutsuz zamanlar (不幸な一時期 *fukōna ichijiki*)" gibi daha muğlak ve örtük ifadelerinin özellikle 90'lardan itibaren "özeleştir ve özür (反省とお詫び *hansei to owabi*)", "istila savaşı (侵略の戦争 *shinryaku no sensō*)" ve "sömürgeci yönetim (植民地支配 *shokuminchi shihai*)" şeklinde daha açık ifadelerle doğru değiştiğini saptamıştır.

Japonya hükümetinin savaş özürlerinin alıcısı çoğu durumda Kore başta olmak üzere Asya halkları olmuştur. Japonya'nın Çin'e yönelik özür ifadelerini sayıca ve içerik bakımından yetersiz olarak değerlendiren Weber (2018), Başbakan Koizumi'nin 2001 yılında Çin'e ziyareti esnasında dile getirdiği "yürekten özür (心からのお詫び *kokoro kara no owabi*)" ifadesinin, Japonya'nın emperyalist döneminde Çin'e karşı işlediği savaş suçlarından ötürü yalnızca ve doğrudan Çin'e iletilen tek açık özür ifadesi olduğunu kaydetmektedir. Bu çerçevede Japonya'nın özür söyleminde özrün alıcısı olarak Çin, Kore'ye kıyasla geride kalmakta ve daha örtük biçimde anılmaktadır. Ancak yine de Çin'e yönelik savaş özürlerinden bahsedilebilmektedir.

Bu çalışmada, Japonya hükümetinin II. Dünya Savaşı savaş suçlarından ötürü Çin'e yönelik özür içeren demeçlerinde belirgin olarak yararlanılan sosyokültürel stratejiler çerçevesinde özür söylemi betimlenerek tarihsel değişimin gözlemlenmesi amaçlanmıştır. Özür içeren demeçlerin seçilmesi aşamasında, doğrudan Çin'e yöneltilen özürlerin yanı sıra "komşu ülke halkları (近隣諸国の国民 *kinrin shokoku no kokumin*)", "çeşitli Asya ülkelerinin insanları (アジア諸国の人々 *Ajia shokoku no hitobito*)", "iyileşmesi güç yaralar taşıyan herkes (癒しがたい傷を負われたすべての方々 *iyashigatai kizu wo ouwareta subete no katagata*)" gibi ifadeler yoluyla dolaylı yoldan Çin'i kapsayan özür demeçleri de çalışmaya dahil edilmiştir. Özür ifadeleri bu çalışma kapsamında söz eylem (*speech act*) olarak ele alınmıştır. Söz konusu özür demeçleri, House & Kádár (2021)'in Japonya ve Almanya hükümetlerinin II. Dünya Savaşı savaş suçlarından ötürü özür içeren 15'er demeci karşılaştırmalı olarak inceledikleri çalışmalarında benimsenen; "açık özür iletme", "üstlenme", "tekrardan sakınma beyanı", "suçun telafisine yönelik teklifte bulunma" ve "alıntı" olmak üzere beş özür stratejisi temelinde gruplandırılarak ele alınmıştır.

2. "ÖZÜR" KAVRAMI VE ÖZÜR STRATEJİLERİ

Türkçede "özür"; "1. Bir kusurun hoş görülmesini gerektiren sebep, mazeret. 2. Bir kusurun, bir suçun elde olmadan yapıldığını ileri sürme, mazeret. 3. Sakatlık, bozukluk, eksiklik veya elverişsizlik. 4. Kusur, defo." olarak tanımlanmıştır (TDK Sözlük Anlamı, t.y.: <https://sozluk.gov.tr/>). Bu tanımlar arasında 1. ve 2. anlamı ile "özür", bu çalışmanın konusu ile örtüşmektedir. Buna göre Türkçede özür kavramı, ilk anlamıyla bir kusurun mazur görülmesini sağlayacak bir sebebi içerirken ikinci anlamında söz konusu kusurun bilinçsizce gerçekleşmiş ve istemeden yapılmış bir kusur olduğunu öne sürmeyi ifade etmektedir. Her iki anlamında da özür kavramının "mazeret" ile karşılandığı da görülmektedir. Bir eylem olarak "özür dilemek" ise Türkçede "1. Özrünü öne sürerek bir işi yapmayı istememek, bir işten bağışlanmasını istemek. 2. Yaptığı bir yanlıştan ötürü bağışlanmasını istemek." olarak tanımlanmaktadır (TDK Sözlük Anlamı, t.y.: <https://sozluk.gov.tr/>). İlk anlamıyla özür dilemek, bir kişinin gelecekte yapmak istemediği bir eylemden geri çekilmek ve yapmış veya yapacak olduğu bir eylemden ötürü bağışlanmayı istemesini içermektedir. İkinci anlamıyla ise kişinin yapmış olduğu hatalı bir eyleminden ötürü af dilemesini ifade etmektedir. Türkçe "özür" ve "özür dilemek" tanımlarından yola çıkarak özür kavramı geniş çerçevede "hatalı bir eylemin affını dileme ve mazeret öne sürme" olarak kendini göstermektedir.

Japoncada "お詫び *owabi* (özür)"; "Özür dileme, af dileme." olarak eylem üzerinden tanımlanmıştır (Weblio, t.y.: <https://www.weblio.jp/content/お詫び>). Bu durumda Japonca sözlükte "謝る *ayamaru* (özür dilemek)" tanımına başvurulmuştur. Japoncada "謝る *ayamaru* (özür dilemek)"; "1. Hatalı olduğunu düşünerek karşı taraftan af dilemek. Özür dilemek. 2. Sıkıntıya girmek. Afallamak. Yenilmek. 3. Sıkıntıya girip reddetmek. Geri çekilmek." olarak tanımlanmıştır (Weblio, t.y.: <https://www.weblio.jp/content/謝る>). Bu çalışmanın konusu ile örtüşen anlam "謝る *ayamaru* (özür dilemek)" sözcüğünün ilk anlamıdır. Buna göre Japoncada "özür" ve

“özür dilemek” tanımlarından yola çıkılarak özür kavramı geniş çerçevede “kişinin hatalı olduğunu düşünerek karşısındakinden af dilemesi” olarak kendini göstermektedir. Japonca ve Türkçede özür tanımı, “kişinin hatalı veya kusurlu bir eylemini tanıyarak karşı taraftan af dilemesi” olarak ortaklık göstermektedir.

Yukarıda yer alan sözlük tanımları, bir özürün yer alabileceği bağlam farklılıklarını gözetmeksizin geniş çerçevede özür kavramına ilişkin tanımlamalardır. Ancak söylem boyutunda ele alındığında bir özür ifadesinin günlük bağlamda spontane, kişilerarası bir biçimde gerçekleşmesi veya politik bağlamda kamusal, planlı bir şekilde gerçekleşmesi farklılık göstermektedir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan özürler, politik bir bağlamda kamusal olarak gerçekleştirildiğinden, politik özür söylemlerinin genel yapısına bakılması yararlı olacaktır.

Alan yazında kamusal özür söz eylemleri ve kamusal özürlerde politikacıların kullandığı stratejilere odaklanan çalışmalar (Augoustins, Hastie & Wright, 2011; Blatz, Schumann, & Ross, 2009; Harris, Grainger, & Mullany, 2006; Kampf, 2009; Lind, 2008; Murphy, 2015) artış göstermektedir. Bu çalışmalar arasında Harris, Grainger, & Mullany (2006), politik özürlerin genel karakteristiklerini şu şekilde betimlemiştir:

- Politik özürler toplumsal sahada yer almaktadır ve müdahaleye açıktır.

- Politik özürler sıklıkla bir çatışma veya münakaşadan ortaya çıkmaktadır ve özellikle politikacının makamı büyüdükçe, bu tür özürler spontane olmaktan ziyade; genelde haksızlığa uğrayan grup veya kurbanlarca talep edilmektedir.

- Politik özürlerde; doğrudan özür sözcükleriyle kurulan bir özür söz eyleminin ve konuşucunun özür dilediği konunun suçunu veya sorumluluğunu üstlendiğini belirten bir ifadenin, özürün medya ve halk tarafından geçerli kabul edilebilmesi için olmazsa olmaz etmenler olduğu düşünülmektedir.

- Politik özürleri gerçekleştiren konuşucuya yönelik açık bir bağışlama cevabı oldukça nadirdir.

Bu betimlemenin üçüncü maddesinde, politik özürlerin geçerli olması için özür söz eylem boyutuna ve içerdiği sosyokültürel elementler boyutuna işaret edilmektedir. Buna göre geçerli bir özür söz eyleminin, özür sözcükleriyle oluşturulması gerektiği öne sürülürken sosyokültürel elementler kapsamında konuşucunun özne konu olan suçu veya söz konusu suçun sorumluluğunu üstlenmesinin elzem olduğu vurgulanmaktadır.

Özür söz eyleminin içeriğine bakıldığında ise Murphy (2015), hem günlük hem de parlamenter özür ifadelerini irdeleyerek özür söz eyleminin geçerlilik koşullarını aşağıdaki şekilde betimlemiştir:

Önermesel içerik: Konuşucu veya konuşucu adına resmi olarak tanınan bir temsilci tarafından, gerçekleştirilmiş veya gerçekleştirilecek olan bir eylem.

Hazırlayıcı koşul: Konuşucu eyleminin, özürün alıcısı veya bağlamsal olarak ilgili üçüncü bir taraf için suç veya kusur olduğunu düşünür.

Samimiyet koşulu: Konuşucu, eyleminden veya sonuçlarından pişmanlık duyar.

Ana koşul: İfade, bir özür olarak sayılır.

Bu şekilde Murphy (2015) hem günlük hem de politik özürlerde geçerliliğini koruyacak kapsayıcı bir özür söz eylemi betimlemesi ortaya koymuştur. Buna göre özür söz eylemi; kusurlu bir eylemi gerçekleştiren kişi veya söz konusu kişi adına yetkili birinin, özne konu olan eylemin hatalı olduğunu düşünerek pişmanlığını dile getirmesi olarak tanımlanmaktadır. Politik bağlamda dile getirilen özürler her ne kadar günlük özür söz eylemlerinden içerik, suçun ağırlığı, etkisöz eylemin etki alanı vb. çeşitli yönlerden farklı olsa da günlük hayattaki özürlerin söz eylemsel içeriği temelde politik özür söz eylemleri için de geçerlidir.

Özür söyleminde ve özür söz eylemlerinde mercek altına alınan bir diğer konu da özür dileme esnasında gözlemlenen sosyokültürel elementler olmuştur. Blum-Kulka vd. (1989, akt. House & Kádár, 2021) kişilerarası günlük konuşmalarda, konuşucuların yararlandığı ve bir özürün geleneksel olarak tanınmasını sağlayan beş ana element olduğunu öne sürmüştür. Bu elementler; 1) özür bildiren sözcükle oluşturulmuş bir özür ifadesinin dile getirilmesi, 2) konuşucunun özür dilemesine yol açan eylemin sorumluluğunu üstlenmesi, 3) konuşucunun özür dilemesine yol açan eylemin izahını yapması, 4) konuşucunun karşı tarafa verdiği zararı telafi etmesi veya telafi teklifinde bulunması ve 5) konuşucunun özür dilemesine yol açan eylemin tekrarından sakınacağını beyan etmesi olarak açıklanmaktadır. Bu elementlerden yalnız birinin veya çeşitli kombinasyonlarının kullanılmasıyla özür söz eyleminin alıcı tarafından tanınacağı saptanmıştır. House & Kádár (2021) ise çalışmalarında, söz konusu beş elementin özür stratejileri olarak kullanıldığını ve dolayısıyla politik özürlerde de söz konusu elementlerin geçerli

olduğunu saptamıştır. Bu stratejilere ek olarak, önceki konuşucuların demeçlerine doğrudan veya dolaylı olarak atıfta bulunmayı içeren “alıntı” stratejisi, *meta* bir strateji olarak önerilmiştir.

Bu kapsamda savaş özürleri, politik bir söylem olarak kendini göstermektedir. Söz eylem bakımından ise hükümetçe yetkili bir kimse tarafından, geçmiş suçları üstlenerek çeşitli sosyokültürel elementleri içeren stratejiler yoluyla savaş özürlerinin gerçekleştirilebildiğini söylemek mümkündür.

3. ÇÖZÜMLEME VE BULGULAR

Bu çalışmada, Japonya'nın II. Dünya Savaşı savaş suçlarından ötürü doğrudan Çin'e ilettiği veya Çin'i de kapsayan özür söz eylemleri ele alınmıştır. Bu kapsamda 1972-2010 yılları arasında savaş suçlarından ötürü Çin'e yönelik özür ifadesi içeren toplamda 23 demeç incelenmiştir. Tümü internet ortamında erişime açık hâlde bulunan özür demeçleri, *Ministry of Foreign Affairs of Japan (MOFA)*¹, *National Diet Library (NDL) Research System*², *Prime Minister of Japan and His Cabinet*³ ve *Web Archiving Project (WARP)*⁴ sitelerinden derlenmiştir.

Derlenen özür demeçleri kronolojik olarak sıralanmış ve bu sırayı takip ederek numaralandırılmıştır. Ardından özür demeçleri, yararlanılan stratejiler bakımından gruplandırılmış ve her bir strateji temelinde örüntüsel olarak kullanılan sözcükler ve anlatımlardan yola çıkılarak Japonya'nın özür söz eyleminin tarihsel değişimi değerlendirilmiştir.

Ele alınan 23 özür demecinde Japonya'nın yararlandığı özür stratejileri; 1) üstlenme, 2) açık özür iletme, 3) tekrardan sakınma beyanı, 4) alıntı ve 5) suçun telafisine yönelik teklifte bulunma gruplarına ayrılarak incelenmiştir.

3.1. Üstlenme

Suçu üstlenme, veri tabanındaki tüm özür demeçlerinde yararlanılan bir stratejidir. Dolayısıyla üstlenme stratejisi 1972-2010 yılları arasında görülmüştür. Özür söz eylemlerinde üstlenme stratejisi, aynı zamanda suça gönderimde bulunmayı içermektedir. Bu gönderimler savaş zamanını ve savaş suçunu anma ile gerçekleştirilmekte olup savaş zamanı ve savaş suçları kimi zaman daha örtük kimi zaman da daha belirgin şekilde anılmıştır.

90'lı yıllara kadar savaş zamanı, aşağıdaki örneklerde yer aldığı gibi “geçmişte” ifadeleriyle anılırken; savaş suçları da yalnızca “büyük acı ve zarar vermek” gibi daha örtük bir biçimde anılmıştır.

1. 1972, Başbakan Kakuei TANAKA: ... 過去において ... 重大な損害を与えたこと... [...geçmişte...ağır zararlar vermenin...]⁵

2. 1982, Kabine Genel Sekreteri Kiichi MIYAZAWA: ... 過去において ... 多大の苦痛と損害を与えたこと... [...geçmişte...büyük acılar ve zararlar verdiği...]⁶

3. 1986, Kabine Genel Sekreteri Masaru GOTÔDA: ... 過去における我が国の行為により多大の苦痛と損害を蒙った ... 我が国の行為に ... [...geçmişte ülkemizin eylemlerinden ötürü büyük acı çeken ve zarar gören... ülkemizin eylemlerinin...]⁷

1 <https://www.mofa.go.jp/>

2 <https://kokkai.ndl.go.jp/#/>

3 <https://japan.kantei.go.jp/>

4 <https://warp.ndl.go.jp/>

5 1972年9月29日・田中角栄内閣総理大臣：日本側は、過去において日本国が戦争を通じて中国国民に重大な損害を与えたことについての責任を痛感し、深く反省する (MOFA, 1972: https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/china/nc_seimei.html).

[29 Eylül 1972, Başbakan Kakuei TANAKA: Japonya, geçmişte Japonya'nın savaş yoluyla Çin halkına ağır zararlar vermenin sorumluluğunun tümüyle farkında olup derin özeleştiriye bulunmaktadır.]

6 1982年8月26日・宮澤喜一内閣官房長官：日本政府及び日本国民は、過去において、我が国の行為が韓国・中国を含むアジアの国々の国民に多大の苦痛と損害を与えたことを深く自覚し... (MOFA, 1982: <https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/taisen/miyazawa.html>)

[26 Ağustos 1982, Kabine Genel Sekreteri Kiichi MIYAZAWA: Japonya hükümeti ve Japonya halkı, geçmişte, ülkemizin Kore ve Çin'in dahil olduğu çeşitli Asya ülkelerinin halklarına büyük acılar ve zararlar verdiği farkında olup...]

7 1986年8月14日・後藤田正晴内閣官房長官：しかしながら、靖国神社がいわゆるA級戦犯を合祀していること等もあって、昨年実施した公式参拝は、過去における我が国の行為により多大の苦痛と損害を蒙った近隣諸国の国民の間に、そのような我が国の行為に責任を有する... (MOFA, 1986: <https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/taisen/gotouda.html>)

[14 Ağustos 1986, Kabine Genel Sekreteri Masaru GOTÔDA: Ancak, Yasukuni Tapınağında sözelimi A seviye savaş suçlularının mabette yer aldığı gibi söylemler de olup geçtiğimiz yıl gerçekleştirilen resmî tapınak ziyareti, geçmişte ülkemizin eylemlerinden ötürü büyük acı çeken ve zarar gören komşu ülke halklarının arasında, ülkemizin eylemlerinin sorumluluğunu taşıyan...]

90'lı yıllardan itibaren savaş suçlarının konuları “işgalci eylemler”, “sömürgeci yönetim” ve “rahatlatan kadınlar⁸” olarak daha belirgin biçimde dile getirilmeye başlanmıştır. Özellikle, İkinci Dünya Savaşı'nın üzerinden 50 yılın geçtiği ve bir dönüm noktası olarak ele alınabilecek olan 1995 senesinden itibaren savaş suçlarına konu olan davranışlara “hodpesent milliyetçilik”, “orantısız şiddet” gibi ifadelerle daha belirgin hâle gelmiştir.

4. 1993, Başbakan Morihiro HOSOKAWA: ... 侵略行為 ... 植民地支配 ... [... işgalci eylemler ... sömürgeci yönetim...]⁹
5. 1993, Başbakan Morihiro HOSOKAWA: ... 侵略戦争, 侵略行為 ... [...istila savaşı, işgalci eylemler...]¹⁰
6. 1995, Başbakan Tomiichi MURAYAMA: ... 独善的なナショナリズム ... [...hodpesent milliyetçilik...]¹¹
7. 2001, Başbakan Jun'ichi KOIZUMI: ... いわれなき暴力 ... [... orantısız şiddet ...]¹²
8. 2005, Başbakan Jun'ichi KOIZUMI: ... 植民地支配と侵略 ... [...sömürgeci yönetim ve işgal...]¹³

Savaş suçlarının belirginleşmesiyle, ilgili suçlardan zarar görenlere yönelik tercih edilen ifadeler de çeşitlenmiştir. Aşağıdaki kesitlerde görüldüğü gibi en yoğun tercih edilen ifadenin, “acı verme” ve “kayba sebep olma” olduğu görülmüştür.

9. 1993, Başbakan Morihiro HOSOKAWA: ...多くの人々に耐えがたい苦しみと悲しみをもたらしたことに... [...çok sayıda insana dayanması zor acılar ve üzüntüler yaşatmış olmanın...]¹⁴

8 II. Dünya Savaşı'nda esir alınarak emperyalist Japonya ordusu tarafından kitlesel ve sistematik şekilde cinsel saldırıya maruz bırakılan kadınlar, Japoncada “慰安婦 *ianfu*” olarak ifade edilmektedir. Bu terim, İngilizce literatürde ise “*comfort women*” olarak yer edinmiştir. Çelik'in (2020) de çalışmasında ele aldığı üzere, uluslararası platformlarda yaygın olarak bu şekilde kullanılması ve Türkçede de benzer ifadelerle kullanılagelmiş olması nedeniyle söz konusu terimin, bu şekilde çevrilmesi durumunda kalınmaktadır.

9 1993年8月23日・細川護熙首相：まずはこの場をかりて、過去の我が国の侵略行為や植民地支配などが多くの人々に耐えがたい苦しみと悲しみをもたらしたことに改めて深い反省とおわびの気持ちを申し述べる (MOFA, 1993b: https://www.mofa.go.jp/mofaj/gaiko/bluebook/1993_1/h05-1-shiryuu-1.htm).

[23 Ağustos 1993, Başbakan Morihiro HOSOKAWA: Öncelikle buradan, geçmişte ülkemizin işgalci eylemleri ve sömürgeci yönetimi gibi sebeplerden çok sayıda insana dayanması zor acılar ve üzüntüler yaşatmış olmanın bir kez daha derin özeleştirisi ve özür hislerini bildiririz.]

10 1993年9月24日・細川護熙首相：私が侵略戦争, 侵略行為という表現を用いましたのは、過去の我が国の行為が多くの人々に耐えがたい苦しみと悲しみをもたらしたとの同一の認識を率直に述べたものでございまして、改めて深い反省とおわびの気持ちを表明したものでございます (NDL, 1993: <https://kokkai.ndl.go.jp/txt/112815254X00319930924/30>).

[24 Eylül 1993, Başbakan Morihiro HOSOKAWA: Ben; istila savaşı, işgalci eylemler ifadelerini kullanarak, geçmişteki ülkemizin eylemlerinin çok sayıda insana dayanması güç acılar ve üzüntüler getirmiş olduğunun bilincini aynı şekilde açıkça dile getirir, bir kez daha derin özeleştirisi ve özür hislerimi beyan ederim.]

11 1995年8月15日・村山富市首相：敗戦の日から50周年を迎えた今日、わが国は、深い反省に立ち、独善的なナショナリズムを排し、責任ある国際社会の一員として国際協調を促進し、それを通じて、平和の理念と民主主義とを押し広めていかなければなりません (MOFA, 1995b: https://www.mofa.go.jp/mofaj/press/danwa/07/dmu_0815.html).

[15 Ağustos 1995, Başbakan Tomiichi MURAYAMA: Yenilgi gününden bu yana 50 tam seneyi karşıladığımız bugün, ülkemiz derin bir özeleştirisi temelinde, hodpesent milliyetçiliğe karşı sorumluluk alan uluslararası toplumların bir üyesi olarak uluslararası iş birliğini özendirme ve bunun da ötesinde barış idealiyle demokrasinin yayılması için çaba harcamalıdır.]

12 2001年・小泉純一郎首相：我々は、過去の重みからも未来への責任からも逃げるわけにはまいりません。わが国としては、道義的な責任を痛感しつつ、おわびと反省の気持ちを踏まえ、過去の歴史を直視し、正しくこれを後世に伝えるとともに、いわれなき暴力など女性の名誉と尊厳に関わる諸問題にも積極的に取り組んでいかなければならないと考えております (MOFA, 2001b: <https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/taisen/letter.html>).

[2001, Başbakan Jun'ichi KOIZUMI: Biz, geçmişin yüklerinden de geleceğin sorumluluklarından kaçacak değiliz. Ülke olarak, ahlaki yükümlülüklerimizin tümüyle farkında olup orantısız şiddet gibi kadınların onurunu ve gururunu ilgilendiren çeşitli sorunlarla da aktif bir şekilde başa çıkmamız gerektiğini düşünüyorum.]

13 2005年4月22日・小泉純一郎首相：我が国は、かつて植民地支配と侵略によって、多くの国々、とりわけアジア諸国の人々に対して多大の損害と苦痛を与えました (MOFA, 2005: https://www.mofa.go.jp/mofaj/press/enzetsu/17/eko0_0422.html).

[22 Nisan 2005, Başbakan Jun'ichi KOIZUMI: Ülkemiz, eski sömürgeci yönetim ve işgalle pek çok ülkenin, özellikle de çeşitli Asya ülkelerinin insanlarına büyük kayıp ve acı yaşattı.]

14 1993年8月23日・細川護熙首相：まずはこの場をかりて、過去の我が国の侵略行為や植民地支配などが多くの人々に耐えがたい苦しみと悲しみをもたらしたことに改めて深い反省とおわびの気持ちを申し述べる (MOFA, 1993b: https://www.mofa.go.jp/mofaj/gaiko/bluebook/1993_1/h05-1-shiryuu-1.htm).

[23 Ağustos 1993, Başbakan Morihiro HOSOKAWA: Öncelikle buradan, geçmişte ülkemizin işgalci eylemleri, sömürgeci yönetimi ve benzerlerinin çok sayıda insana dayanması zor acılar ve üzüntüler yaşatmış olmanın bir kez daha derin özeleştirisi ve özür hislerini bildiririz.]

10. 1994, Başbakan Tomiichi MURAYAMA: ... 多くの人々に耐え難い苦しみと悲しみをもたらしたことに... [...pek çok insana dayanması güç acılar ve üzüntüler yaşatılmış olmasına...]¹⁵

11. 2005, Başbakan Jun'ichi KOIZUMI: ...多大の損害と苦痛を与えました... [...büyük kayıp ve acı yaşatmıştı...]¹⁶

9. ve 10. kesitlerde görüldüğü üzere “işgalci eylemler” ve “sömürgeci yönetim” suçlarının dile getirildiği kimi özürlerde ise “dayanılması güç acılar ve üzüntüler” sözcükleri ile özür güçlendirilmiştir.

Rahatlatan kadınlar olarak adlandırılan savaş suçuna maruz kalanlara yönelik özürlerde ise “dayanılması güç acılar ve üzüntüler” ifadesine rastlanmamaktadır. Söz konusu kadınlara “bedenen ve ruhen iyileşmesi güç yaralar taşıyan herkes” olarak atıfta bulunurken, savaş suçundan da “kadınların onurunu ve gururunu (derinden) yaralayan” bir sorun olarak bahsedilmiştir.

12. 1995, Başbakan Tomiichi MURAYAMA: ... 従軍慰安婦の問題... 多くの女性の名誉と尊厳を深く傷つけたもの... [Rahatlatan kadınlar olarak anılan sorun... çok sayıda kadının onurunu ve gururunu derinden yaralayan...]¹⁷

13. 1996, Başbakan Ryūtarō HASHIMOTO: ... 従軍慰安婦の問題... 女性の名誉と尊厳を傷つけた問題... [...rahatlatan kadınlar... kadınların onurunu ve gururunu yaralayan...]¹⁸

14. 2001, Başbakan Jun'ichi KOIZUMI: ... 従軍慰安婦問題... 多数の女性の名誉と尊厳を深く傷つけた問題... [Rahatlatan kadınlar olarak anılan sorun... çok sayıda kadının onurunu ve gururunu derinden yaralayan...]¹⁹

Genel anlamda bakıldığında bir özür demeci içerisinde sorumluluğu üstlenilen suçlar için ya “saldırgan eylemler” ve “sömürgeci yönetim” şeklinde betimlenen işgal ve sömürge suçlarından biri veya ikisi ya da “rahatlatan kadınlar” olarak adlandırılan savaş suçu anılmıştır. “Rahatlatan kadınlar” olarak adlandırılan savaş suçu, neredeyse her zaman tekil olarak özür dilenen suçun konusunu oluşturmuş olup uzun bir demeç olmadığı müddetçe diğer savaş suçlarıyla bir arada anılmamıştır. Yine, işgal ve sömürge eylemlerine yönelik en detaylı gönderim “saldırgan eylemler” ve “sömürgeci yönetim” şeklindedir. 90’lı yıllardan itibaren savaş suçlarına yapılan atıflar önceki yıllara göre belirginleşmiş olmakla birlikte bu noktadan itibaren zaman içerisinde daha açık bir hâl almamıştır.

3.2. Açık Özür İletme

Özür bildiren sözcüklerden yararlanarak açık bir şekilde özür iletme stratejisi, 15 kez kullanılmıştır. Bu

15 1994年8月31日・村山富市首相：私は、我が国の侵略行為や植民地支配などが多くの人々に耐え難い苦しみと悲しみをもたらしたことに對し、深い反省の気持ちに立って、… (MOFA, 1994: <https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/taisen/murayama.html>)

[31 Ağustos 1994, Başbakan Tomiichi MURAYAMA: Ben, ülkemizin işgalci eylemleri ve sömürgeci yönetimi gibi pek çok insana dayanması güç acılar ve üzüntüler yaşatılmış olmasına yönelik derin özeleştiri hislerimle...]

16 2005年4月22日・小泉純一郎首相：我が国は、かつて植民地支配と侵略によって、多くの国々、とりわけアジア諸国の人々に対して多大の損害と苦痛を与えました (MOFA, 2005: https://www.mofa.go.jp/mofaj/press/enzetsu/17/ekoi_0422.html).

[22 Nisan 2005, Başbakan Jun'ichi KOIZUMI: Ülkemiz, önceki sömürgeci yönetim ve işgalle pek çok ülkenin, özellikle de çeşitli Asya ülkelerinin insanlarına büyük kayıp ve acı yaşatmıştı.]

17 1995年7月・村山富市首相：いわゆる従軍慰安婦の問題もそのひとつです。この問題は、旧日本軍が関与して多くの女性の名誉と尊厳を深く傷つけたものであり、とうてい許されるものではありません (MOFA, 1995a: https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/taisen/m_hosoku.html).

[Temmuz 1995, Başbakan Tomiichi MURAYAMA: Rahatlatan kadınlar olarak anılan sorun da onlardan bir tanesidir. Bu sorun, eski Japonya ordusunun rol aldığı, çok sayıda kadının onurunu ve gururunu derinden yaralayan bir sorun olup hiçbir şekilde kabul edilemez.]

18 1996年6月23日・橋本龍太郎首相：また、今、従軍慰安婦の問題に触れられましたが、私はこの問題ほど女性の名誉と尊厳を傷つけた問題はないと思います (WARP, 1996: <https://warp.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/11242326/www.kantei.go.jp/jp/hasimotosouri/speech/1996/kisya-0625.html>).

[23 Haziran 1996, Başbakan Ryūtarō HASHIMOTO: Ve şimdi, rahatlatan kadınlar sorununa değinildi fakat ben bu sorun kadar kadınların onurunu ve gururunu yaralayan başka bir sorun olmadığını düşünüyorum.]

19 2001年・小泉純一郎首相：いわゆる従軍慰安婦問題は、当時の軍の関与の下に、多数の女性の名誉と尊厳を深く傷つけた問題でございました (MOFA, 2001b: <https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/taisen/letter.html>).

[2001, Başbakan Jun'ichi KOIZUMI: Rahatlatan kadınlar olarak anılan sorun, o zamanki ordunun katılımı altında çok sayıda kadının onurunu ve gururunu derinden yaralayan bir sorundu.]

stratejiden yararlanılan demeçler 1993-2010 yılları arasında yer almaktadır. Açıkça özür iletme içeren tüm konuşmalarda “özür (お詫び *owabi*)” sözcüğü yer almaktadır.

1. 1993, Baş Kabine Sekreteri Yōhei KŌNO: ...心からお詫びと反省の気持ちを... [... yürekte özür ve özeleştirme hislerini...]20
2. 1993, Başbakan Morihiro HOSOKAWA: ...深い反省とおわびの気持ちを... [...derin özeleştirme ve özür hislerini...]21
3. 1993, Başbakan Morihiro HOSOKAWA: ... 深い反省とおわびの気持ちを... [...derin özeleştirme ve özür hislerini...]22
4. 1994, Başbakan Tomiichi MURAYAMA: ... 心からの深い反省とお詫びの気持ちを申し上げたい... [...yürekte derin özeleştirme ve özür hislerini...]23
5. 1996, Başbakan Ryūtarō HASHIMOTO: ... 深い反省とおわびの気持ちを... [...derin özeleştirme ve özür hislerini...]24
6. 2010, Başbakan Naoto KAN: ... 痛切な反省と心からのお詫びの気持ちを... [...içten özeleştirme ve yürekte özür hislerini...]25
7. 2007, Başbakan Shinzō ABE: ... 申し訳ないという気持ちで... [...özür hissiyle...]26

Özür sözcüklerinden yararlanarak oluşturulan ve açıkça özür ileten anlatımlar, düz anlama karşılık gelmektedir. Düz anlam kullanımları, anlamın net ve doğrudan iletilmesine yararken politik özürler bağlamında yalın bırakıldığında aynı zamanda yüzeysel kalmaktadır. Bu nedenle açıkça özür ileten ifadelerin, “心から *kokoro kara* (yürekte)”, “深く *fukaku* (derin)” gibi sözcüklerle pekiştirildiği görülmüştür. Aynı zamanda yine “心から *kokoro kara* (yürekte)” ve “気持ち *kimochi* (his)” sözcükleriyle duyguların vurgulanması hedeflenmiştir. Bu açıdan, sözcüklerden yararlanarak pekiştirilmiş olan anlatımlar, doğrudan özür iletimlerinde ön plana çıkmaktadır.

20 1993年8月4日・河野洋平内閣官房長官：…心身にわたり癒しがたい傷を負われたすべてのの方々に対し心からお詫びと反省の気持ちを申し上げます (MOFA, 1993a: <https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/taisen/kono.html>).

[4 Ağustos 1993, Baş Kabine Sekreteri Yōhei KŌNO: ...hem bedenem hem de zihnen iyileşmesi güç yaralar taşıyan herkese yürekte özür ve özeleştirme hislerini iletir.]

21 1993年8月23日・細川護熙首相：まずはこの場をかりて、過去の我が国の侵略行為や植民地支配などが多くの人々に耐えがたい苦しみと悲しみをもたらしたことに改めて深い反省とおわびの気持ちを申し述べる (MOFA, 1993b: https://www.mofa.go.jp/mofaj/gaiko/bluebook/1993_1/h05-1-shiryō-1.htm).

[23 Ağustos 1993, Başbakan Morihiro HOSOKAWA: Öncelikle buradan, geçmişte ülkemizin işgalci eylemler ve sömürgeci yönetim gibi çok sayıda insana dayanması zor acılar ve üzüntüler yaşatmış olmanın bir kez daha derin özeleştirme ve özür hislerini bildiririz.]

22 1993年9月24日・細川護熙首相：私が侵略戦争、侵略行為という表現を用いましたのは、過去の我が国の行為が多くの人々に耐えがたい苦しみと悲しみをもたらしたとの同一の認識を率直に述べたものでございまして、改めて深い反省とおわびの気持ちを表明したものでございます (NDL, 1993: <https://kokkai.ndl.go.jp/txt/112815254X00319930924/30>).

[24 Eylül 1993, Başbakan Morihiro HOSOKAWA: Ben; saldırı savaşı, işgal eylemleri ifadelerini kullanarak, geçmişte ülkemizin eylemlerinin çok sayıda insana dayanması güç acılar ve üzüntüler getirmiş olduğunun bilincini aynı şekilde açıkça dile getirmiş olarak bir kez daha derin özeleştirme ve özür hislerini beyan ederim.]

23 1994年8月31日・村山富市首相：いわゆる従軍慰安婦問題は、女性の名誉と尊厳を深く傷つけた問題であり、私はこの機会に、改めて、心からの深い反省とお詫びの気持ちを申し上げたいと思います (MOFA, 1994: <https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/taisen/murayama.html>).

[31 Ağustos 1994, Başbakan Tomiichi MURAYAMA: Rahatlatıcı kadınlar olarak anılan sorun, kadınların onurunu ve gururunu derinden yaralayan bir sorundur; bu vesileyle bir kez daha yürekte derin özeleştirme ve özür hislerini iletmek isterim.]

24 1996年6月23日・橋本龍太郎首相：…多くの人々に耐えがたい苦しみと悲しみをもたらしたことに改めて深い反省とおわびの気持ちを申し述べる (WARP, 1996: <https://warp.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/11242326/www.kantei.go.jp/jp/hasimosouri/speech/1996/kisya-0625.html>).

[23 Haziran 1996, Başbakan Ryūtarō HASHIMOTO: ...çok sayıda insana dayanması zor acılar ve üzüntüler yaşatmış olmanın bir kez daha derin özeleştirme ve özür hislerini bildiririz.]

25 2010年8月10日・菅直人首相：この植民地支配がもたらした多大の損害と苦痛に対し、ここに改めて痛切な反省と心からのお詫びの気持ちを表明いたします (Prime Minister of Japan and His Cabinet, 2010: <https://www.kantei.go.jp/jp/kan/statement/201008/10danwa.html>).

[10 Ağustos 2010, Başbakan Naoto KAN: Sömürgeci yönetiminin getirdiği büyük kayıp ve acıya karşı burada yeniden içten özeleştirme ve yürekte özür hislerini belirtirim.]

26 2007年4月28日・安倍晋三首相：(…) そうした極めて苦しい状況におかれたことについて申し訳ないという気持ちでいっぱいである (WARP, 2007: <https://warp.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/243518/www.kantei.go.jp/jp/abespeech/2007/04/27press.html>).

[28 Nisan 2007, Başbakan Shinzō ABE: (...) bu şekilde aşırı derecede zor bir konuma mecbur bırakıldıkları için özür hissiyle doluyorum.]

“お詫び *owabi*” sözcüğüne, 11 kez olmak üzere, en sık eşlik eden sözcüğün “反省 *hansei* (özeleştirisi)” olduğu görülmüştür. “反省 *Hansei*” sözcüğü birinci anlamıyla “özeleştirisi”, ikinci anlamıyla “pişmanlık” anlamına gelmektedir (Weblio, t.y.: <https://www.weblio.jp/content/反省>). Bu şekilde 反省 *hansei* sözcüğü de özür ifadesini güçlendiren belirgin bir pekiştirme sözcüğü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Açıkça özür iletme stratejisinin お詫び *owabi* (özür) sözcüğü çevresinde oluşturularak 反省 *hansei* (özeleştirisi), 心から *kokoro kara* (yürekten), 深く *fukaku* (derin) ve 気持ち *kimochi* (his) sözcükleriyle pekiştirilerek kullanıldığı ve tarihsel açıdan büyük değişime uğramadan benzer ifadelerle oluşturulduğu görülmüştür.

3.3. Tekrardan Sakınma Beyanı

Suçun tekrarlanmayacağını beyan etme stratejisi, toplamda 10 özür demecinde görülmüştür. Bu stratejiden yararlanılan özür demeçleri 1982-2007 yılları arasında yer almaktadır.

1. 1982, Baş Kabine Sekreteri Kiichi MIYAZAWA: ...このようなことを二度と繰り返してはならないとの... 平和国家... [...böyle bir şeyin tekrarlanmayacağı... barış ülkesi...]²⁷

Suçun tekrarlanmayacağını sezdirildiği ilk demeç örneğinde Japonya'nın II. Dünya Savaşının sonundan beri barışçıl olduğu dile getirilmiş ve burada daha örtük bir kullanım gözlemlenmiştir. Ancak “barış ülkesi” ile kastedilen, 1994 yılından itibaren detaylandırılmaya başlanmıştır.

2. 1994, Başbakan Tomiichi MURAYAMA: ... 不戦の決意の下、世界平和の創造に向かって力を尽くしていくことが、これからの日本の歩むべき進路である... 日本国民と近隣諸国民が手を携えてアジア・太平洋の未来をひらくには... 相互理解と相互信頼という不動の土台が... [...savaş karşıtı kararlığının altında, dünya barışının sağlanması için çaba harcamanın, bundan sonra Japonya'nın yürümesi gereken yol olduğu... Japonya halkı ve komşu ülke halklarının, el ele vererek Asya Pasifik'in geleceğini başlatması... karşılıklı anlayış ve karşılıklı güvenden oluşan sarsılmaz bir zemin...]²⁸

3. 1995, Temsilciler Meclisi Kararı: ... 平和な国際社会を築いていかなければならない。 [...barışçıl bir uluslararası toplum kurmalıyız.]²⁹

4. 1995, Başbakan Tomiichi MURAYAMA: ... 独善的なナショナリズムを排し、責任ある国際社会の一員として国際協調を促進し... 平和の理念と民主主義とを押し広めていかなければなりません。 [...hodpesent milliyetçiliğe karşı sorumluluk alan uluslararası toplumların bir üyesi olarak uluslararası iş birliğini özendirmeli... barış idealiyle demokrasinin yayılması için çaba harcamalıdır.]³⁰

27 1982年8月26日・宮澤喜一内閣官房長官：日本政府及び日本国民は、過去において、我が国の行為が韓国・中国を含むアジアの国々の国民に多大の苦痛と損害を与えたことを深く自覚し、このようなことを二度と繰り返してはならないとの反省と決意の上で平和国家としての道を歩んできた (MOFA, 1982: <https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/taisen/miyazawa.html>).

[26 Ağustos 1982, Baş Kabine Sekreteri Kiichi MIYAZAWA: Japonya hükümeti ve Japonya halkı, geçmişte, ülkemizin Kore ve Çin'in dahil olduğu çeşitli Asya ülkelerinin halklarına büyük acılar ve zararlar verdiğinin farkında olup böyle bir şeyin tekrarlanmayacağı yönündeki özeleştirisi ve kararlığın üzerinde durarak bir barış ülkesi olma yolunda yürüyegelmiştir.]

28 1994年8月31日・村山富市首相：私は、(…) 不戦の決意の下、世界平和の創造に向かって力を尽くしていくことが、これからの日本の歩むべき進路であると考えます。(…) 日本国民と近隣諸国民が手を携えてアジア・太平洋の未来をひらくには、お互いの痛みを克服して構築される相互理解と相互信頼という不動の土台が不可欠です (MOFA, 1994: <https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/taisen/murayama.html>).

[31 Ağustos 1994, Başbakan Tomiichi MURAYAMA: Ben, (...) savaş karşıtı kararlığının altında, dünya barışının sağlanması için çaba harcamanın, bundan sonra Japonya'nın yürümesi gereken yol olduğu kanısındayım. (...) Japonya halkı ve komşu ülke halklarının, el ele vererek Asya Pasifik'in geleceğini başlatması, karşılıklı acıların üstesinden gelerek kurulan karşılıklı anlayış ve karşılıklı güvenden oluşan sarsılmaz bir zemin elzemdir.]

29 1995年6月9日・衆議院決議：我々は、過去の戦争についての歴史観の相違を超え、歴史の教訓を謙虚に学び、平和な国際社会を築いていかなければならない (WARP, 1995: <https://warp.ndl.jp/info:ndljp/pid/285128/www.ioc.u-tokyo.ac.jp/~worldjpn/documents/texts/docs/19950609.O1J.html>).

[9 Haziran 1995, Temsilciler Meclisi Kararı: Bizler, geçmişteki savaş hakkında tarihi bakış açısındaki farklılıklarımızı aşarak tarihten çıkarılan dersleri alçakgönüllülükle çalışıp barışçıl bir uluslararası toplum kurmalıyız.]

30 1995年8月15日・村山富市首相：敗戦の日から50周年を迎えた今日、わが国は、深い反省に立ち、独善的なナショナリズムを排し、責任ある国際社会の一員として国際協調を促進し、それを通じて、平和の理念と民主主義とを押し広めていかなければなりません (MOFA, 1995b: https://www.mofa.go.jp/mofaj/press/danwa/07/dmu_0815.html).

[15 Ağustos 1995, Başbakan Tomiichi MURAYAMA: Yenilgi gününden bu yana 50 tam seneyi karşıladığımız bugün, ülkemiz derin bir özeleştirisi temelinde, hodpesent milliyetçiliğe karşı sorumluluk alan uluslararası toplumların bir üyesi olarak uluslararası iş birliğini özendirmeli ve bunun da ötesinde barış idealiyle demokrasinin yayılması için çaba harcamalıdır.]

1994-95 yılları arasında savaşın tekrarlanmayacağı yönündeki söylemlerde, Asya-Pasifik ekseninde iş birliğine ve demokrasinin yayılmasına davet temelinde barışçıl bir uluslararasılaşma ideali belirgin şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Bu yıllar arasında Japonya'nın "barışçıl kalması gereken" bir ülke olduğunun altı çizilmiştir. Aynı zamanda 1995 itibarıyla Japonya'nın barışçıl politikasını 50 yıldır korumuş olması da ileride yürütülecek olan silahsız ve ekonomik büyüme odaklı politikanın bir teminatı niteliğinde dile getirilmiştir.

5. 1997, Başbakan Ryūtarō HASHIMOTO: ... 歴史の教訓を学び...前事を忘れず、後事の戒めとする... [...ülkemizin tarihten çıkardığı derslere çalışarak...Önceyi unutmadan sonraya örnek olmak...]³¹

6. 1997, Başbakan Ryūtarō HASHIMOTO: ... 平和のために力を尽くそ耐えがたいというとの決意を發表しました。 [...barış için çabalama yönündeki kararlılığını bildirmişti.]³²

1997 yılında vermiş olduğu demeçlerde Başbakan HASHIMOTO, Japonya halkının artık barışa yönelik yerleşik bir bakış açısına sahip olduğunu vurgulayarak hükümetin kararlılığını hatırlatmıştır. Böylece "barışçıl kalması gereken Japonya" söylemi, "barışçıl olan Japonya"ya dönüşmüştür.

7. 1998, Başbakan Keizō OBUCHI: ...長きにわたる友好関係を発展させる。 [...uzun sürecek olan dostluk ilişkileri geliştirilecektir.]³³

8. 2005, Başbakan Jun'ichi KOIZUMI: ... 経済大国になっても軍事大国にはならず、いかなる問題も、武力に依らず平和的に解決するとの立場を堅持しています。 [...ekonomisini büyütüp ordusunu büyütmeden, herhangi bir sorununu da silah gücüne başvurmadan barışçıl yollarla çözen duruşundan ayrılmamaktadır.]³⁴

9. 2005, Başbakan Jun'ichi KOIZUMI: ... まさに戦争への反省を行動で示した平和の六十年であります... 中国や韓国をはじめとするアジア諸国とは、ともに手を携えてこの地域の平和を維持し、発展を目指すことが... [...tam da savaşa yönelik özeleştirimizi eyleme geçirir biçimde barış dolu bir 60 yıl olmuştur... Çin ve Kore'nin başta geldiği çeşitli Asya ülkelerinin, el ele vererek bölgesel barışı koruması ve geliştirmeyi hedeflemesinin...]³⁵

10. 2007, Başbakan Shinzō ABE: ... 21世紀が人権侵害のない素晴らしい世紀になるよう、日本としても貢献したいと考えている... [...21. yüzyılın insan hakları ihlallerinin olmadığı harika bir yüzyıl olması için Japonya olarak katkı sağlamak istiyoruz...]³⁶

31 1997年8月28日・橋本龍太郎首相：私は、我が国が、歴史の教訓を学び、まさに、『前事を忘れず、後事の戒めとする』という視点が広く国民の中に定着していると確信しておりま (WARP, 1997: <https://warp.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/12117138/worldjpn.grips.ac.jp/documents/texts/exdpm/19970828.S1J.html>).

[28 Ağustos 1997, Başbakan Ryūtarō HASHIMOTO: Ben, ülkemizin tarihten çıkardığı derslere çalışarak, tam da "Önceyi unutmadan sonraya örnek olmak" şeklindeki bakış açısının yaygın şekilde halka yerleştiğine inanıyorum.]

32 1997年9月6日・橋本龍太郎首相：日本政府は (…) お詫びを申し上げながら、平和のために力を尽くそ耐えがたいというとの決意を發表しました (MOFA, 1997: https://www.mofa.go.jp/mofaj/kaidan/kiroku/s_hashi/arc_97/china97/kaiken.html).

[6 Eylül 1997, Başbakan Ryūtarō HASHIMOTO: Japonya hükümeti (...) özürlerini iletirken barış için çabalama yönündeki kararlılığını bildirmişti.]

33 1998年11月26日・小渕恵三首相：双方は、この基礎の上に長きにわたる友好関係を発展させる (MOFA, 1998: https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/china/nc_sengen.html).

[26 Kasım 1998, Başbakan Keizō OBUCHI: İki tarafın, bu temeller üzerinde uzun sürecek olan dostluk ilişkileri geliştirilecektir.]

34 2005年4月22日・小泉純一郎首相： (…) 我が国は第二次世界大戦後一貫して、経済大国になっても軍事大国にはならず、いかなる問題も、武力に依らず平和的に解決するとの立場を堅持しています (MOFA, 2005: https://www.mofa.go.jp/mofaj/press/enzetsu/17/ekoi_0422.html).

[22 Nisan 2005, Başbakan Jun'ichi KOIZUMI: (...) ülkemiz İkinci Dünya Savaşı sonrası istikrarla ekonomisini büyütüp ordusunu büyütmeden, herhangi bir sorununu da silah gücüne başvurmadan barışçıl yollarla çözen duruşundan ayrılmamaktadır.]

35 2005年8月15日・小泉純一郎首相：我が国の戦後の歴史は、まさに戦争への反省を行動で示した平和の六十年であります。…とりわけ一衣帯水の間にある中国や韓国をはじめとするアジア諸国とは、ともに手を携えてこの地域の平和を維持し、発展を目指すことが必要だと考えます (WARP, 2005: <https://warp.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/11236451/www.kantei.go.jp/jp/koizumispeech/2005/08/15danwa.html>).

[15 Ağustos 2005, Başbakan Jun'ichi KOIZUMI: Ülkemizin savaş sonrası tarihi, tam da savaşa yönelik özeleştirimizi eyleme geçirir biçimde barış dolu bir 60 yıl olmuştur. (...) Hepsinden öte, oldukça yakın olduğumuz Çin ve Kore'nin başta geldiği çeşitli Asya ülkelerinin, el ele vererek bölgesel barışı koruması ve geliştirmeyi hedeflemesinin gerekli olduğunu düşünmekteyim.]

36 2007年4月28日・安倍晋三首相：20世紀は人権侵害の多かった世紀であり、21世紀が人権侵害のない素晴らしい世紀になるよう、日本としても貢献したいと考えている、と述べた (WARP, 2007: <https://warp.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/243518/www.kantei.go.jp/jp/abespeech/2007/04/27press.html>).

[28 Nisan 2007, Başbakan Shinzō ABE: 20. yüzyıl, insan hakları ihlallerinin yoğun olduğu bir yüzyılken 21. yüzyılın insan hakları ihlallerinin olmadığı harika bir yüzyıl olması için Japonya olarak katkı sağlamak istiyoruz dedim.]

Yukarıdaki kesitlerde görüldüğü gibi 1998 yılından itibaren Çin ile iş birliğini ve dostluğu koruma ve geliştirme, silahsız bir politika izleme, ekonomik büyümeye odaklanma, Çin ve Kore başta olmak üzere Asya ülkeleri ile birlik olma, insan hakları ihlallerinin yaşanmadığı bir yüzyıla katkıda bulunma yönündeki beyanlar, savaştan kaçınacak olan barışçıl Japonya'nın detaylandırılmasını sağlamıştır. Dolayısıyla 98'den itibaren beyan edilen savaştan sakınma, eyleme dönük ve daha belirgin bir hâl almıştır.

Savaş suçlarının tekrarlanmayacağına ilişkin beyanlarda "barış" vurgusu öne çıkmaktadır. Buna göre savaş suçlarının tekrarından sakınılacağı yönündeki bildirim, Japonya'nın ülke içinde ve uluslararası ilişkilerinde barış yanlısı bir politika izleyeceği yönündeki olumlu çağrışımına sahip ifadelerle iletilmektedir. Özellikle uluslararası ilişkiler bağlamında iş birliğine çağrı, barışın korunmasına hizmet etme gibi ileriye yönelik girişimci ve barışçıl eylemlere sıklıkla vurgu yapılmıştır.

Tekrardan sakınma stratejisi bağlamında Japonya'nın özür söylemindeki tarihsel değişim; savaşın üzerinden çok zaman geçtiği, Japonya'nın bu süre zarfı boyunca daima barışçıl kaldığı ve ileride de barış çizgisinden ayrılmayacağı yönündeki söylemlerle baş göstermiştir. Ardından "barış Japonya"sı belirginleştirilerek komşu ülkeler başta olmak üzere çeşitli Asya ülkeleriyle birlik olacak bir Japonya söylemine doğru değişim göstermiştir. Bu sayede aynı zamanda, savaş Japonya'sı ile günümüz Japonya'sı arasındaki zıtlığın vurgulanmasıyla Japonya'nın barışçıl politikasının altı çizilmiştir.

3.4. Alıntı

Özür söz eylemlerinde alıntılama, *meta* bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır ve Japonya'nın özür söyleminde bireysel bir özrü güçlendirme potansiyeline sahiptir (House ve Kádár, 2021). Alıntılama stratejisinden 7 demeçte yararlanılmış olup söz konusu demeçler 1982-2001 yılları arasında yer almaktadır.

Alıntılama stratejisi ilk kez, 1972 yılında imzalanarak savaş sonrası Japonya-Çin ilişkilerinin yeniden kurulmasını sağlayan Japonya-Çin Ortak Bildirisinin alıntılanmasında kullanılmıştır.

1. 1982, Kabine Genel Sekreteri Kiichi MIYAZAWA: ...日中共同声明において「過去において日本国が戦争を通じて中国国民に重大な損害を与えたことの責任を痛感し、深く反省する」... [...Japonya-Çin Ortak Bildirisinde "geçmişte Japonya'nın savaş yoluyla Çin halkına ağır zararlar vermiş olmanın sorumluluğunun tümüyle farkında olup derin özeleştiride bulunmaktadır"...]³⁷

Kabine Genel Sekreteri Miyazawa yukarıdaki alıntısında, Japonya'nın savaşa yönelik özeleştirisini ve savaş karşıtı duruşundaki kararlılığı vurgulamıştır. Alıntılama stratejisinden 1997 yılına dek yeniden yararlanılmamıştır. 97'den itibaren, II. Dünya Savaşının üzerinden 50 yılın geçmiş olması vesilesiyle dönemin başbakanı Tomiichi MURAYAMA'nın 15 Ağustos 1995'te verdiği demeç, 2001 yılına dek alıntılanan tek demeç olmuştur. Söz konusu demecinde Murayama, savaş suçlarına atıfta bulunup Asya halklarına zarar verdiklerini kabul ederek özeleştirisi ve özür hislerini iletirken Japonya'nın uluslararası silahsızlanma ve demokrasinin yayılmasına destek olmaya verdiği önemden bahsetmektedir.

2. 1997, Başbakan Ryūtarō HASHIMOTO: ... 内閣総理大臣談話... 『植民地支配と侵略によって、多くの国々、取り分けアジア諸国の人々に対して多大の損害と苦痛を与えた』『歴史の事実を謙虚に受け止め、ここに改めて痛切な反省の意を表し、心からのお詫びの気持を表明』... [...Başbakanlık Konuşmasında... "Sömürgeci yönetim ve işgalden dolayı pek çok ülkenin özellikle de Asya ülkelerinin insanlarına büyük kayıplar ve

37 1982年8月26日・宮澤喜一内閣官房長官：我が国は、（…）中国については日中共同声明において「過去において日本国が戦争を通じて中国国民に重大な損害を与えたことの責任を痛感し、深く反省する」との認識を述べたが、これも前述の我が国の反省と決意を確認したものであり、現在においてもこの認識にはいささかの变化もない (MOFA, 1982: <https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/taisen/miyazawa.html>).

[26 Ağustos 1982, Kabine Genel Sekreteri Kiichi MIYAZAWA: Ülkemiz (...) Çin hakkında Japonya-Çin Ortak Bildirisinde "geçmişte Japonya'nın savaş yoluyla Çin halkına ağır zararlar vermiş olmanın sorumluluğunun tümüyle farkında olup derin özeleştiride bulunmaktadır" şeklinde farkındalığını iletmişti ve bu da, daha evvel bahsi geçen, ülkemizin özeleştirisi ve kararlılığını teyit etmekte olup günümüzde de bu bilinçte en ufak bir değişiklik olmamıştır.]

acılar yaşatıldı”, “Tarihin gerçeklerini alçakgönüllülükle kabul ediyor ve burada bir kez daha içten özeleştirme hissimi dile getirerek yürekten özür hislerimi sunuyorum”...]³⁸

3. 1997, Başbakan Ryūtarō HASHIMOTO: ... 内閣総理大臣談話... 我が国として、過去の日本の行為が中国を含む多くの人々に対し、耐え難い悲しみと苦しみを与えた、これに対して深い反省の気持ちの上に立ち、お詫びを申し上げながら、平和のために力を尽くす耐えがたいとの決意を發表しました... [...Başbakanlık Konuşması... geçmiş Japonya'nın eylemlerinin, Çin'in dahil olduğu çok sayıda insana karşı dayanılması güç acılar yaşattığını, söz konusu duruma karşı derin özeleştirme hisleriyle özürlerini iletirken barış için çabalama yönündeki kararlılığımızı bildirmişti...]³⁹

4. 1998, Başbakan Keizō OBUCHI: ... 1972年の日中共同声明及び1995年 8月15日の内閣総理大臣談話を遵守し... [...1972 yılında Japonya-Çin Ortak Bildirisi ve 15 Ağustos 1995 tarihinde Başbakanlık Konuşmasında...]⁴⁰

Yukarıda yer alan kesitlerde görüldüğü gibi 1997-98 yılları arasında Murayama'nın demeci, Japonya hükümetinin savaş suçlarını üstlendiğini vurgulamak ve özür hissini yinelemek için alıntılanmıştır. Bu alıntılarda, Murayama'nın demecinde de yer verdiği savaş suçları doğrudan veya dolaylı alıntılama yoluyla anılmıştır.

5. 2000, Dış İşleri Bakanı Yōhei KŌNO: ... 村山総理談話... [...Murayama Başbakanlık Konuşmasında...]⁴¹

6. 2001, Baş Kabine Sekreteri Yasuo FUKUDA: ...平成7年8月15日に発出された内閣総理大臣談話にあるとおり... [...15 Ağustos 1995 tarihinde yayımlanan Başbakanlık Konuşmasında yer aldığı şekliyle...]⁴²

38 1997年8月28日・橋本龍太郎首相：私自身も一昨年村山前総理が発表した内閣総理大臣談話、すなわち『植民地支配と侵略によって、多くの国々、取り分けアジア諸国の人々に対して多大の損害と苦痛を与えた』『歴史の事実を謙虚に受け止め、ここに改めて痛切な反省の意を表し、心からのお詫びの気持ちを表明』するとの考えと同じ考えを持っています (WARP, 1997: <https://warp.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/12117138/worldjpn.grips.ac.jp/documents/texts/exdpm/19970828.S1J.html>).

[28 Ağustos 1997, Başbakan Ryūtarō HASHIMOTO: Ben kendim de bir önceki yıl, eski Başbakan Murayama'nın yapmış olduğu Başbakanlık Konuşmasında geçen “Sömürgeci yönetim ve işgalden dolayı pek çok ülkenin özellikle de Asya ülkelerinin insanlarına büyük kayıplar ve acılar yaşatıldı”, “Tarihin gerçeklerini alçakgönüllülükle kabul ediyor ve burada bir kez daha içten özeleştirme hissimi dile getirerek yürekten özür hislerimi sunuyorum” şeklindeki düşüncelerle aynı düşünceleri taşıyorum.]

39 1997年9月6日・橋本龍太郎首相：日本政府は、第二次世界大戦敗戦の日から五十周年の1995年、内閣総理大臣談話という形をとりまして、我が国として、過去の日本の行為が中国を含む多くの人々に対し、耐え難い悲しみと苦しみを与えた、これに対して深い反省の気持ちの上に立ち、お詫びを申し上げながら、平和のために力を尽くす耐えがたいとの決意を發表しました。私自身がその談話の作成に関わった閣僚の一人です。そしてこれが日本政府の正式な態度である、立場であることを繰り返し申し上げたいと思います (MOFA, 1997: https://www.mofa.go.jp/mofaj/kaidan/kiroku/s_hashi/arc_97/china97/kaiken.html).

[6 Eylül 1997, Başbakan Ryūtarō HASHIMOTO: Japonya hükümetinin, İkinci Dünya Savaşında yenildiği günden beri elli tam yılın geçtiği 1995 senesi, Başbakanlık Konuşması denen şekli olarak ülke olarak geçmiş Japonya'nın eylemlerinin, Çin'in dahil olduğu çok sayıda insana karşı dayanılması güç acılar yaşattığını, söz konusu duruma karşı derin özeleştirme hisleriyle özürlerini iletirken barış için çabalama yönündeki kararlılığımızı bildirmişti. Ben kendim de o konuşmanın oluşturulmasında rol alan kabine bakanlarından biriyim. Ve bunun, Japonya hükümetinin resmî tavır ve duruşu olduğunu tekrar etmek isterim.]

40 1998年11月26日・小渕恵三首相：日本側は、1972年の日中共同声明及び1995年 8月15日の内閣総理大臣談話を遵守し、過去の一時期の中国への侵略によって中国国民に多大な災難と損害を与えた責任を痛感し、これに対し深い反省を表明した (MOFA, 1998: https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/china/nc_sengen.html).

[26 Kasım 1998, Başbakan Keizō OBUCHI: Japonya tarafı, 1972 yılında Japonya-Çin Ortak Bildirisi ve 15 Ağustos 1995 tarihinde Başbakanlık Konuşmasında, geçmişte bir süre Çin'in işgalinin Çin halkına büyük felaket ve kayıp yaşattığının sorumluluğunun farkında olup buna yönelik derin özeleştirisini sunmuştu.]

41 2000年8月30日・河野洋平外務大臣：私は、歴史認識については、戦後50周年に閣議決定を経て発出された村山総理談話で我が国の考え方ははっきりしていると考えています。私も閣僚の一人として、この談話の作成に携わりましたが、これはその後の歴代内閣にも引き継がれ、今や多くの日本人の常識であり、共通の認識であると言えます (MOFA, 2000: https://www.mofa.go.jp/mofaj/press/enzetsu/12/ekn_0830.html).

[30 Ağustos 2000, Dış İşleri Bakanı Yōhei KŌNO: Ben, tarih algısı hakkında savaşın bitiminin 50. tam yılında kabine kararından geçerek çıkan Murayama Başbakanlık Konuşmasında ülkemizin düşünce şeklinin çok net olduğunu düşünüyorum. Ben de kabineden biri olarak bu konuşmanın oluşturulmasında yer aldım ve bunun, ondan sonraki kabineyi de devralarak şu anda Japonların çoğunun sağduyusu olup ortak algı olduğunu söyleyebiliriz.]

42 2001年4月3日・福田康夫内閣官房長官：因みに、我が国政府の歴史に関する基本認識については、戦後50周年の平成7年8月15日に発出された内閣総理大臣談話にあるとおり、...というものである。こうした認識は、その後の歴代内閣においても引き継がれてきており、現内閣においても、この点に何ら変わりはない (MOFA, 2001a: https://www.mofa.go.jp/mofaj/press/danwa/13/dfu_0403.html).

[3 Nisan 2001, Baş Kabine Sekreteri Yasuo FUKUDA: Bu arada, ülkemiz hükümetinin tarihine ilişkin temel algıyla ilgili, savaş bitiminin 50. tam senesi olan 15 Ağustos 1995 tarihinde yayımlanan Başbakanlık Konuşmasında yer aldığı şekliyle (...) denmektedir. Böyle bir bilinçle, sonrasındaki kabinelerin de şu anki kabinelerin de bu yönü hiçbir şekilde değişmemiştir.]

2000-01 yılları arasında Murayama'nın demecinin alıntılanmasıyla, Murayama dönemini takip eden kabinelerin de hâlen aynı görüşte olduğu vurgulanmıştır.

7. 2001, Dış İşleri Bakanı Makiko TANAKA: ... 1995年の村山内閣総理大臣談話の痛切な反省の意及び心からのお詫びの気持ちをここに再確認いたします... [...1995 yılında Murayama'nın Başbakanlık Konuşmasının içten özeleştirisiyle birlikte gönülden özür hislerini burada bir kez daha teyit ederim...]⁴³

Son olarak 2001'de kullanılan alıntılama stratejisi ile, Japonya'nın savaş suçlarını kabul ettiği ve özeleştirisi ve özür hislerini yinelediği belirtilmiştir. Alıntılama stratejisinde konuşucunun, eğer varsa, alıntılanan metne katkısını bildirdiği ve alıntıyı, kendi noktasını vurgulayarak konuşmanın bütünlüğünü zenginleştirmek için kullandığı görülmüştür. Zaman içerisinde alıntılama yoluyla yapılan vurgu ise savaş suçlarının üstlenilmesinden yeni gelen kabinenin de aynı duruşta olduğuna doğru değişmiştir.

3.5. Suçun Telifine Yönelik Teklifte Bulunma

İkili ilişkilerin iyileştirilmesi için suçun tamirine yönelik bir teklifte bulunmanın, en az yararlanan özür stratejisi olduğu görülmüştür. Bu stratejiden, toplamda 5 demeçte olmak üzere, 1972-1998 yılları arasında yararlanılmıştır.

1. 1972, Başbakan Kakuei TANAKA: ...国交正常化の実現をはかるといふ見解を再確認する。 [...diplomatik ilişkilerin normalleşmesinin gerçekleşeceğini öngören bu fikri bir kez daha teyit etmektedir.]⁴⁴

Suçun telifine yönelik bir teklifte bulunma stratejisi ilk kez 1972 yılında örtük bir biçimde kullanılmıştır. Doğrudan Çin'e iletilen bu demeçte Başbakan Tanaka, Japonya'nın Çin ile diplomatik ilişkilerini düzeltereğini sezdirmektedir. 1994 yılından itibaren, telafi teklifi belirginlik kazanmaktadır.

2. 1994, Başbakan Tomiichi MURAYAMA: ...過去の歴史を直視し、正しくこれを後世に伝える... [...tarihe dosdoğru bakarak doğru bir şekilde gelecek nesillere iletmekle...]⁴⁵

3. 1995, Temsilciler Meclisi Kararı: ...歴史の教訓を謙虚に学び、平和な国際社会を築いていかなければならない。 [...tarihten çıkarılan dersleri alçakgönüllülükle çalışıp barışçıl bir uluslararası toplum kuralmalıyız.]⁴⁶

43 2001年9月8日・田中眞紀子外務大臣：こうした歴史の事実を謙虚に受け止め、1995年の村山内閣総理大臣談話の痛切な反省の意及び心からのお詫びの気持ちをここに再確認いたします (WARP, 2001: <https://warp.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/12117138/worldjpn.grips.ac.jp/documents/texts/exdfam/20010908.S1J.html>).

[8 Eylül 2001, Dış İşleri Bakanı Makiko TANAKA: Bu şekilde geçmişin gerçeklerini alçakgönüllülükle kabul ederek 1995 yılında Murayama'nın Başbakanlık Konuşmasının içten özeleştirisiyle birlikte gönülden özür hislerini burada bir kez daha teyit ederim.]

44 1972年9月29日・田中角栄内閣総理大臣：日本側は、過去において日本国が戦争を通じて中国国民に重大な損害を与えたことについての責任を痛感し、深く反省する。また、日本側は、中華人民共和国政府が提起した『復交三原則』を十分理解する立場に立つて国交正常化の実現をはかるといふ見解を再確認する (MOFA, 1972: https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/china/nc_seimei.html).

[29 Eylül 1972, Başbakan Kakuei TANAKA: Japonya tarafı, geçmişte Japonya'nın savaş yoluyla Çin halkına ağır zararlar vermenin sorumluluğunun tümüyle farkında olup derin özeleştiride bulunmaktadır. Ve Japonya tarafı, Çin Halk Cumhuriyeti devletinin sunmuş olduğu "Diplomatik ilişkilerin iyileştirilmesinde 3 Prensipten"i yeterince anlayan bir pozisyonda yer alıp diplomatik ilişkilerin normalleşmesinin gerçekleşeceğini öngören bu fikri bir kez daha teyit etmektedir.]

45 1994年8月31日・村山富市首相：我が国としては、このような問題も含め、過去の歴史を直視し、正しくこれを後世に伝えるとともに、関係諸国等との相互理解の一層の増進に努めることが、我が国のお詫びと反省の気持ちを表すことになると考えており、本計画は、このような気持ちを踏まえたものであります (MOFA, 1994: <https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/taisen/murayama.html>).

[31 Ağustos 1994, Başbakan Tomiichi MURAYAMA: Ülke olarak bu sorunun da dahil olduğu tarihe dosdoğru bakarak doğru bir şekilde gelecek nesillere iletmekle birlikte ilintili ülkelerin karşılıklı anlayışın ilerlemesi için her zamankinden daha çok çaba harçayarak ülkemizin özür ve özeleştirisi hislerini yansıtabilir düşüncesi, bu planlamanın oluştuğu hislerin de temelidir.]

46 1995年6月9日・衆議院決議：我々は、過去の戦争についての歴史観の相違を超え、歴史の教訓を謙虚に学び、平和な国際社会を築いていかなければならない (WARP, 1995: <https://warp.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/285128/www.ioc.u-tokyo.ac.jp/~worldjpn/documents/texts/docs/19950609.O1J.html>).

[9 Haziran 1995, Temsilciler Meclisi Kararı: Bizler, geçmişteki savaş hakkında tarihi bakış açısındaki farklılıklarımızı aşarak tarihten çıkarılan dersleri alçakgönüllülükle çalışıp barışçıl bir uluslararası toplum kuralmalıyız.]

4. 1995, Başbakan Tomiichi MURAYAMA: ... 従軍慰安婦の歴史資料も整えて、歴史の教訓としてまいります。 [...rahatlatan kadınların tarihi kayıtlarını da düzenleyerek tarihten ders çıkarmaktadır.]⁴⁷

5. 1995, Başbakan Tomiichi MURAYAMA: ...過去に対するつぐないとなり、犠牲となられた方々の御霊を鎮めるゆえんとなると... [...geçmişe yönelik bir kefarete olduğu ve kurban olan kişilerinin ruhlarının yatışacağı bir zemin olduğuna...]⁴⁸

6. 1998, Başbakan Keizō OBUCHI: ...歴史を正しく認識することが... [...tarihi doğru bir şekilde algılamının...]⁴⁹

Son olarak 1994-98 yılları arasında yararlanılan telafi teklifi, tarihin nesnel ve doğru bir şekilde okunmasıyla birlikte tarihi kayıtların düzenlenmesine odaklanmaktadır. 1995 Başbakanlık Konuşmasında Murayama'nın, diğer özür demeçlerinden farklı olarak, silahsızlanma yoluyla savaş kurbanlarına soyut bir borcun ödenmesini ifade ettiği görülmüştür.

Politik özürlerde suçun telafisine yönelik bir teklif, somut bir uygulama gerektirmektedir. Bu nedenle en azından eyleme dökmeye yönelik bir uygulamanın varlığından veya düşüncesinden bahsedilebilen durumlarda telafiye yönelik özür ifadeleri gündeme gelmiştir. Japonya'nın Çin'e yönelik veya Çin'i kapsayan özür söz eylemlerinde savaş suçlarının telafisine yönelik teklifleri tarihin doğru ve nesnel bir şekilde okunarak aktarılması, tarihi kayıtların düzenlenmesi ve tarihten ders çıkarılması temeline odaklanmıştır. Buradan hareketle de Japonya'nın barışçıl ve silahsız bir ülke olarak Asya-Pasifik barışının yayılması ve korunmasında etkin bir rol alma temennisi vurgulanmıştır.

4. SONUÇ

Japonya'nın Çin'e yönelik özür söz eylemlerinde beş farklı stratejiden yararlandığı görülmüştür. Bu stratejiler sıklık sırasına göre şu şekildedir: üstlenme, açık özür iletme, tekrardan sakinme beyanı, alıntı ve suçun telafisine yönelik teklifte bulunma. Çözümleme sonucunda elde edilen; Japonya'nın özür demeçlerinin, söz konusu demeçlerde yararlanılan özür stratejilerine dağılımını gösteren tablo aşağıda yer aldığı şekildedir.

47 1995年7月・村山富市首相：同時に、二度とこのような問題が起こることのないよう、政府は、過去の従軍慰安婦の歴史資料も整えて、歴史の教訓としてまいります。(MOFA, 1995a: <https://warp.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/285128/www.ioc.u-tokyo.ac.jp/~worldjpn/documents/texts/docs/19950609.01J.html>).

[Temmuz 1995, Başbakan Tomiichi MURAYAMA: Aynı zamanda, bir daha böyle bir yanlış olmaması için hükümetimiz, geçmişteki rahatlatan kadınların tarihi kayıtlarını da düzenleyerek tarihten ders çıkarmaktadır.]

48 1995年8月15日・村山富市首相：同時に、わが国は、唯一の被爆国としての体験を踏まえて、核兵器の究極の廃絶を目指し、核不拡散体制の強化など、国際的な軍縮を積極的に推進していくことが肝要であります。これこそ、過去に対するつぐないとなり、犠牲となられた方々の御霊を鎮めるゆえんとなると、私は信じております (MOFA, 1995b: https://www.mofa.go.jp/mofaj/press/danwa/07/dmu_0815.html).

[15 Ağustos 1995, Başbakan Tomiichi MURAYAMA: Aynı zamanda ülkemiz, atom bombası deneyimleyen yegâne kurban ülke olmaya dayanarak, nükleer silahların sonuna dek kaldırılmasını hedeflemekte olup nükleer yayılmayı önleme düzeninin güçlendirilmesi gibi uluslararası silahsızlanmaya aktif şekilde özendirilmeye önem vermektedir. Ben, esas bunun, geçmişe yönelik bir kefarete olduğu ve kurban olan kişilerinin ruhlarının yatışacağı bir zemin olduğuna inanıyorum.]

49 1998年11月26日・小淵恵三首相：双方は、過去を直視し歴史を正しく認識することが、日中関係を発展させる重要な基礎であると考え (MOFA, 1998: https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/china/nc_sengen.html).

[26 Kasım 1998, Başbakan Keizō OBUCHI: İki taraf da geçmişe dosdoğru bakarak tarihi doğru bir şekilde algılamının, Japonya-Çin ilişkilerini geliştirecek önemli bir temel olduğu görülmüştür.]

Tablo 1: Japonya'nın Özür Demeçlerinin Özür Stratejilerine Dağılımı

Özür Demeci	Özür Stratejisi				
	Özür ^a	Üstlenme ^b	Tamir ^c	Tekrardan sakinme ^d	Alıntı ^e
1 Başbakan Kakuei TANAKA, 29 Eylül 1972	-	✓	✓	-	-
2 Kabine Genel Sekreteri Kiichi MIYAZAWA, 26 Ağustos 1982	-	✓	-	✓	✓
3 Kabine Genel Sekteri Masaru GOTÔDA, 14 Ağustos 1986	-	✓	-	-	-
4 Kabine Genel Sekteri Yöhei KÔNO, 4 Ağustos 1993	✓	✓	-	-	-
5 Başbakan Morihiro HOSOKAWA, 23 Ağustos 1993	✓	✓	-	-	-
6 Başbakan Morihiro HOSOKAWA, 24 Eylül 1993	✓	✓	-	-	-
7 Başbakan Tomiichi MURAYAMA, 31 Ağustos 1994	-	✓	✓	✓	-
8 Temsilciler Meclisi, 9 Haziran 1995	-	✓	✓	✓	-
9 Başbakan Tomiichi MURAYAMA, Temmuz 1995	✓	✓	✓	-	-
10 Başbakan Tomiichi MURAYAMA, 15 Ağustos 1995	✓	✓	-	✓	-
11 Başbakan Ryûtarô HASHIMOTO, 23 Haziran 1996	✓	✓	-	-	-
12 Başbakan Ryûtarô HASHIMOTO, 28 Ağustos 1997	✓	✓	-	✓	✓
13 Başbakan Ryûtarô HASHIMOTO, 6 Eylül 1997	✓	✓	-	✓	✓
14 Başbakan Keizô OBUCHI, 26 Kasım 1998	-	✓	✓	✓	✓
15 Dış İşleri Bakanı Yöhei KÔNO, 30 Ağustos 2000	-	✓	-	-	✓
16 Kabine Genel Sekreteri Yasuo FUKUDA, 3 Nisan 2001	✓	✓	-	-	✓
17 Dış İşleri Bakanı Makiko TANAKA, 8 Eylül 2001	✓	✓	-	-	✓
18 Başbakan Jun'ichi KOIZUMI, 2001	✓	✓	-	✓	-
19 Başbakan Jun'ichi KOIZUMI, 15 Ağustos 2003	-	✓	-	-	-
20 Başbakan Jun'ichi KOIZUMI, 22 Nisan 2005	✓	✓	-	✓	-
21 Başbakan Jun'ichi KOIZUMI, 15 Ağustos 2005	✓	✓	-	✓	-
22 Başbakan Shinzô ABE, 28 Nisan 2007	✓	✓	-	✓	-
23 Başbakan Naoto KAN, 10 Ağustos 2010	✓	✓	-	-	-

a: Açık özür iletme, b: Üstlenme, c: Suçun telafisine yönelik teklifte bulunma, d: Tekrardan sakinme beyanı, e: Alıntı

23 adet özür demecinin tümünde, Japonya'nın suçu üstlendiği görülmüştür. Ardından en sık kullanılan strateji, 15 demeçte görülen bir özür sözcüğünden yararlanarak açık bir şekilde özür iletme olmuştur. Suçun tekrarlanmayacağını beyan etme stratejisinden 10 farklı demeçte yararlanılmıştır. Önceki politikacıların sözlerini alıntılamanın ise 7 demeçte kullanıldığı görülmüştür. En az yararlanan strateji ise 5 demeçte karşılaşılan suçun tamirine yönelik teklif olmuştur.

Üstlenme stratejisinde, Endo (2000)'nun da saptadığı gibi, 90'lı yıllardan itibaren hem savaş suçlarına daha açık gönderimde bulunduğu hem de savaştan zarar gören kişi, grup veya halklara yönelik betimlemelerin giderek belirginleştiği ve daha açık şekilde dile getirilmeye başlandığı görülmüştür.

Açıkça özür iletme stratejisi temelinde ise “お詫び *owabi* (özür)” sözcüğünün; “反省 *hansei* (özeleştirilme)”, “深く *fukaku* (derin)”, “心から *kokoro kara* (yürekten)” ve “気持ち *kimochi* (his)” sözcükleriyle pekiştirilerek kullanıldığı saptanmıştır. Açıkça özür iletme stratejisinde kullanılan ifadelerde belirgin bir değişim olmazken pekiştirme sözcüklerinden yararlanarak anlam yoğunluğunun tarih boyunca korunduğu görülmüştür.

Tekrardan sakinme beyanında tarihsel süreç içerisinde belirgin bir değişim gözlemlenmiştir. Bu stratejide Japonya'nın barış yanlısı politikalarını koruyageldiğine ve korumaya devam edeceğine yönelik vurgular öne çıkmıştır. Çin ile diplomatik ilişkilerin düzeltilmesine yönelik örtük bir biçimde 1982 yılında başlayan savaştan kaçınma gönderimi, 1994 yılından itibaren Çin ile ekonomik iş birliği, Asya-Pasifik barışının kurulması ve korunması, Kore ve Çin başta olmak üzere Asya ülkeleriyle birliğin sağlanması yönünde seyretmiştir. Dolayısıyla Çin özelinde, Japonya-Çin ilişkilerinin geliştirilmesine ve korunmasına yönelik olumlu yönde değişim gösteren bir özür söylemi karşımıza çıkmıştır.

Alıntılama stratejisinde Murayama'nın Başbakanlık Konuşmasının belirleyici olduğu görülmüştür. Zira 28 Ağustos 1997'den 8 Eylül 2001'e kadar Japonya'nın Çin'e yönelik özür içeren tüm demeçlerinde bu konuşmanın alıntılındığı görülmüştür. Alıntılama stratejisinin, savaş suçlarının üstlenilmesi yoluyla özür demecini pekiştirmekten hükümetin ve yeni kabinenin görüşünün de Murayama'nın konuşmasıyla aynı yönde olduğuna dair bir vurguya dönüştüğü saptanmıştır. Dolayısıyla alıntılama kapsamının zamanla genişlediğini söylemek mümkündür.

Son olarak suçun telafisine yönelik teklifte bulunma stratejisine bakıldığında bu kullanımın 1972 yılında Japonya-Çin ilişkilerinin normalleşmesi temennisiyle örtük biçimde başladığı görülmüştür. Ardından 1994 yılından itibaren tarihin doğru şekilde okunması ve tarihi kayıtların düzenlenmesi gerekliliği açık biçimde dile getirilmiştir ancak 1998'den itibaren bu stratejiden yeniden yararlanılmamıştır.

Japonya'nın II. Dünya Savaşı savaş suçlarından ötürü Çin'e yönelik özür demeçlerinde savaş zamanı, savaş suçlarına gönderim ve tekrardan sakinme beyanı, zaman içerisinde daha kapsayıcı ve belirgin yönde değişime uğramıştır. Alıntılamanın kapsamı da zamanla genişlemiş olmakla birlikte bu stratejinin dönemsel bir kullanıma kısıtlı kaldığı görülmüştür. Açık özür iletmede ise pekiştirilmiş ifadelerin benimsenerek tarihsel süreç boyunca korunduğu görülmüştür. Genel çerçevede ise Japonya'nın Çin'e yönelik savaş özürlerinin zamanla daha belirgin ve kapsayıcı yönde değişime uğradığı saptanmıştır.

Kaynakça

- Augoustinos, M., Hastie, B., ve Wright, M. (2011). "Apologizing for historical injustice: Emotion, truth and identity in political discourse." *Discourse & Society*, 22/5, 507-531. <https://doi.org/10.1177%2F0957926511405573>
- Blatz, C. W., Schumann, K., ve Ross, M. (2009). "Government apologies for historical injustices." *Political Psychology*, 30/2, 219-241. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2008.00689.x>
- Cohen, A. D., ve Olshtain, E. (1981). "Developing A Measure Of Sociocultural Competence: The Case Of Apology." *Language Learning*, 31/1, 113-134. <https://doi.org/10.1111/j.1467-1770.1981.tb01375.x>
- Çelik, H. (2020). "Rahatlama Birlikleri: Feminizm Çerçevesinde Bir Analiz." *Alternatif Politika*. 12/3, 516-541.
- Endo, O. (2003). "Nihon no Sensōsekinin wo Shazai suru Kotoba [The Language Used to Apologize for Japan's War Responsibility]", *Shakai GengoKaga* [The Japanese Journal of Language in Society], 3/1, 51-64. https://doi.org/10.19024/jajls.3.1_51
- Harris, S., Grainger, K., ve Mullaney, L. (2006). "The pragmatics of political apologies." *Discourse & Society*, 17/6, 715-737. <https://doi.org/10.1177%2F0957926506068429>
- House, J., ve Kádár, D. Z. (2021). "German and Japanese war crime apologies: A contrastive pragmatic study." *Journal of pragmatics*, 177, 109-121. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2021.02.001>
- Kampf, Z. (2009). "Public (non-) apologies: The discourse of minimizing responsibility." *Journal of Pragmatics*, 41/11, 2257-2270. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2008.11.007>
- Lind, J. (2008). *Sorry States: Apologies in International Politics*. Cornell University Press.
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (1972). *Nihon Seifu to Chūka Jinmin Kyōwakoku Seifu no Kyōdō Seimei* [Japon Hükümeti ve Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti Ortak Bildirimi]. https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/china/nc_seimei.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (1982). 'Rekishu Kyōkasho' ni kan suru Miyazawa Naikaku Kanbō Chōkan Danwa ['Tarih Ders Kitapları' ile İlgili Kabine Genel Sekreteri Miyazawa'nın Konuşması]. <https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/taisen/miyazawa.html>

- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (1986). *Naikaku Sōri Daijin sono Hoka no Kokumu Daijin ni yoru Yasukuni Jinja Kōshiki Sanpai ni Kan suru Gotōda Naikaku Kanbō Chōkan Danwa* [Başbakan ve Diğer Bakanlar Tarafından Yasukuni Tapınağı'na Yapılan Ziyarete İlişkin Kabine Genel Sekreteri Gotōda'nın Konuşması]. <https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/taisen/gotouda.html>
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (1993a). *Ianfu Kankei Chōsa Kekka Happyō ni Kan suru Kōno Naikaku Kanbō Chōkan Danwa* [Rahatlatan Kadınlara İlişkin Soruşturma Sonucunun Açıklanması ile İlgili Kabine Genel Sekreteri Kōno'nun Konuşması]. <https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/taisen/kono.html>
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (1993b). *Kokkai ni okeru Naikaku Sōri Daijin oyobi Gaimu Daijin no Enzetsu* [Ulusal Mecliste Başbakan ve Dışişleri Bakanının Konuşmaları]. https://www.mofa.go.jp/mofaj/gaiko/bluebook/1993_1/h05-1-shiryō-1.htm
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (1994). *'Heiwa Yūkō Kōryū Keikaku' ni kan suru Murayama Naikaku Sōri Daijin no Danwa*. [Barış ve Dostluk Etkileşimi Planı ile İlgili Başbakan Murayama'nın Konuşması]. <https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/taisen/murayama.html>
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (1995a). *Murayama Naikaku Sōri Daijin ni yoru 'Josei no tame no Ajia Heiwa Kokumin Kikin' Hassoku no Goaisatsu*. [Başbakan Murayama'nın 'Kadınlar için Asya Barış Milli Fonu' Açılış Konuşması]. https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/taisen/m_hosoku.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (1995b). *'Sengo Gojū Shūnen no Shūsen Kinenbi ni atatte' (Iwayuru Murayama Danwa)* [Savaşın Bitiminin Ellinci Yıldönümü Üzerine (Murayama Konuşması)]. https://www.mofa.go.jp/mofaj/press/danwa/07/dmu_0815.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (1997). *Sōri Naigai Kisha Kaiken Kiroku* [Başbakanın Basın Açıklamasının Kaydı]. https://www.mofa.go.jp/mofaj/kaidan/kiroku/s_hashi/arc_97/china97/kaiken.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (1998). *Heiwa to Hatten no tame no Yūkō Kyōryoku Pātonāshipu no Kōchiku ni kan suru Nicchū Kyōdō Sengen* [Barış ve Kalkınma İçin Dostluk ve İş Birliği Partnerliğinin İnşası ile İlgili Japon-Çin Ortak Bildirimi]. https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/china/nc_sengen.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2000). *Shin no Yūkō Kyōryoku Pātonāshipu wo Motomete* [Gerçek Dostluk ve İş Birliği Partnerliği İçin]. https://www.mofa.go.jp/mofaj/press/enzetsu/12/ekn_0830.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2001a). *Heisei Jūyonendo yori Shiyō sareru Chūgakkō no Rekishi Kyokasho ni tsuite* [2002 Yılından İtibaren Kullanılacak Olan Ortaokul Tarih Ders Kitapları ile İlgili]. https://www.mofa.go.jp/mofaj/press/danwa/13/dfu_0403.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2001b). *Moto Ianfu no Katagata ni tai suru Koizumi Naikaku Sōri Daijin no Tegami* [Eski Rahatlatan Kadın Olan Şahıslara Başbakan Koizumi'nin Mektubu]. <https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/taisen/letter.html>
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2005). *Ajia-Afrika Shunō Kaigi ni okeru Koizumi Sōri Daijin Supīchi* [Asya-Afrika Zirvesinde Başbakan Koizumi'nin Konuşması]. https://www.mofa.go.jp/mofaj/press/enzetsu/17/ekoi_0422.html
- Murphy, J. (2015) "Revisiting the apology as a speech act: The case of parliamentary apologies." *Journal of Language and Politics*, 14/2, 175-204. <https://doi.org/10.1075/jlp.14.2.01mur>
- National Diet Library Research System. (1993). *Dai Hyaku Nijū Hachikai Kokkai Sangiin Honkaigi* [Yüz Yirmi Sekizinci Üst Meclis Ana Toplantısı]. <https://kokkai.ndl.go.jp/txt/112815254X00319930924/30>
- Prime Minister of Japan and His Cabinet. (2010). *Naikaku Sōri Daijin Danwa* [Başbakanın Konuşması]. <https://www.kantei.go.jp/jp/kan/statement/201008/10danwa.html>
- TDK Sözlük Anlamı. (t.y.). <https://sozluk.gov.tr/>
- Web Archiving Project. (1995). *Shūgiin de Saitaku shita 'Rekishi o Kyōkun ni Heiwa e no Ketsui o Arata ni suru Ketsugi'* [Üst Mecliste Alınan 'Tarihin Eğitliliğiyle Barış Kararlılığının Yenilenmesi Kararı']. <https://warp.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/285128/www.ioc.u-tokyo.ac.jp/~worldjpn/documents/texts/docs/19950609.O1J.html>
- Web Archiving Project. (1996). *Nikkan Kyōdō Kisha Kaiken* [Japonya-Kore Ortak Basın Açıklaması]. <https://warp.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/11242326/www.kantei.go.jp/jp/hasimotosouri/speech/1996/kisya-0625.html>

- Web Archiving Project. (1997). *Yomiuri Kokusai Keizai Konwakai ni okeru Hashimoto Sōri Daijin Enzetsu, Aratana Taichū Gaikō o Mezashite [Yomiuri Gazetesi Uluslararası Ekonomi Toplantısında Başbakan Hashimoto'nun Konuşması, Çin'e Karşı Yeni Bir Diplomasiye Doğru]*. <https://warp.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/12117138/worldjpn.grips.ac.jp/documents/texts/exdpm/19970828.S1J.html>
- Web Archiving Project. (2001). *San Francisco Heiwa Jōyaku Shomei Gojussūnen Kinen Shikiten ni okeru Tanaka Gaimu Daijin Enzetsu [San Francisco Barış Anlaşmasının İmzalanmasının Ellinci Yıldönümü Anma Töreninde Dışişleri Bakanı Tanaka'nın Konuşması]*. <https://warp.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/12117138/worldjpn.grips.ac.jp/documents/texts/exdfam/20010908.S1J.html>
- Web Archiving Project. (2003). *Zenkoku Senbotsusha Tsuitōshiki, Naikaku Sōri Daijin Shikiji [Ulusal Şehit Cenazesini, Başbakanın Konuşması]*. https://warp.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/244428/www.kantei.go.jp/k/speech/2004/08/15_1.html
- Web Archiving Project. (2005). *Naikaku Sōri Daijin Danwa [Başbakanın Konuşması]*. <https://warp.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/11236451/www.kantei.go.jp/jp/koizumispeech/2005/08/15danwa.html>
- Web Archiving Project. (2007). *Heisei Jūkyūnen Shigatsu Jūyokka Kyanpu Dēbitto nite Okonawareta Abe Sōri to Busshu Daitōryō ni yoru Kyōdō Puresu Gyōji [14 Nisan 2007'de Camp David'de Başbakan Abe ile Başkan Bush'un Ortak Basın Açıklaması]*. <https://warp.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/243518/www.kantei.go.jp/jp/abespeech/2007/04/27press.html>
- Weber, T. (2018). "Apology Failures: Japan's Strategies Towards China and Korea in Dealing with Its Imperialist Past." *The Palgrave Handbook of State-Sponsored History After 1945*, (Dü: B. Bevernage ve N. Wouters), 801-816, Palgrave Macmillan, Londra.
- Weblio. (t.y.). *Ayamaru no imi ya tsukai kata [Ayamaru'nun anlamı ve kullanımı]*. <https://www.weblio.jp/content/謝る>
- Weblio. (t.y.). *Hansei no imi ya tsukai kata [Hansei'nin anlamı ve kullanımı]*. <https://www.weblio.jp/content/反省>
- Weblio. (t.y.). *Owabi no imi ya tsukai kata [Owabi'nin anlamı ve kullanımı]*. <https://www.weblio.jp/content/お詫>
- Yamazaki, J. (2006). *Japanese apologies for World War II: A rhetorical study*, Routledge.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:05.09.2022 ✓Accepted/Kabul:11.11.2022

DOI:10.30794/pausbed.1171345

Research Article/Araştırma Makalesi

Kıra, E. (2022). "Japonca Ders Kitaplarında -Ta Ekinin Öğretimi Üzerine" *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. 035-052.

JAPONCA DERS KİTAPLARINDA -TA EKİNİN ÖĞRETİMİ ÜZERİNE

Esra KIRA*

Öz

Türkçe ve Japonca'nın yapısal ve biçimsel açıdan benzer özelliklere sahip olması bu dilleri öğrenenler açısından bir avantaj olarak görülebilir. Fakat, iki dil arasında görülen benzer noktalar özellikle birden fazla işleve sahip olan ve bu işlevler arasında anlamsal ve dilbilgisel bir bağlantı bulunmayan eklerde aksine kafa karışıklığına sebep olabilmekte ve edinimi güçleştirebilmektedir. Bu noktada, günlük hayatta çokça kullanılan eklerin işlevlerinin başlangıç seviyesinde farkındalığının oluşturulması ara dil gelişimi için oldukça önemlidir. Bu makalede, kullanımında sıkça hata gözlemlenen veya kullanılmaktan kaçınılan -ta ekinin tüm işlevlerinin başlangıç seviyesi ders kitaplarındaki ele alınışı ortaya konmuş ve bu mevcut öğretimin edinim üzerindeki etkisi tartışılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, -ta'nın çoğunlukla sadece zaman ve görünüş işlevlerinin ele alındığı fakat kiplik işlevlerinin neredeyse hiç öğretilmediği ortaya çıkarılmıştır. -ta'nın Türkçe geçmiş zaman ekiyle benzer kiplik işlevlerine sahip olması anadil transferini de mümkün kılmaya sebebiyle bir avantaj olup anadili Türkçe olan Japonca öğrencilerine kiplik işlevlerinin de kolayca öğretilbileceği öngörülmekte ve önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Japonca, Başlangıç seviyesi, Ders kitapları, Edinim, Zaman, Görünüş, Kiplik.

ON THE TEACHING OF -TA IN JAPANESE TEXTBOOKS

Abstract

The fact that Turkish and Japanese have similar structural and morphological features might be seen as an advantage for learners of these languages. However, similar points can cause confusion and make acquisition difficult, especially in the particles that have more than one function and do not have a semantic and grammatical connection between these functions. At this point, it is very important for interlanguage development to create an initial awareness of the functions of particles that are widely used in daily life. In this article, the handling of all the functions of -ta is presented in the beginner level textbooks and the effect of this current teaching on acquisition is discussed. It is concluded that only the tense and aspect functions of -ta are mostly taught, but the modal functions are almost never taught. Having modal functions similar to the Turkish past tense morpheme is an advantage as it enables native language transfer, it is predicted and recommended that modal functions of -ta can be easily taught to Turkish learners of Japanese.

Keywords: Japanese, Beginner level, Textbooks, Acquisition, Tense, Aspect, Modality.

*Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Japon Dili Eğitimi ABD, ÇANAKKALE.
e-posta: esrakira@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0002-7133-9939>)

1. GİRİŞ

Günümüzde dil öğretiminde uzaktan öğrenme araçları ve imkanlarının yanı sıra ders kitapları hem öğretmen hem de öğrenci için temel kaynaklardan biri olarak eğitimdeki rolünü sürdürmektedir. Özellikle Japonca gibi, Türkiye’de kapsamlı bir öğrenme kaynağına ulaşılması İngilizce, Almanca gibi dillere kıyasla zor olan bir dili yabancı dil olarak öğrenen öğrenciler için ders kitapları, sürekli ellerinin altında olması ve bütünsel bir içeriğe sahip olması sebebiyle hem ders içerisinde hem de ders dışında başvurulan vazgeçilmez bir kaynaktır. Bu noktada, öğrencilerin dili sağlıklı şekilde edinebilmeleri için özellikle başlangıç seviyesi ders kitaplarının içeriğinin eksiksiz ve yeterli olmasının önemi büyüktür.

Japoncanın sondan eklemeli bir dil olması ve SOV söz dizimine sahip olması gibi biçimsel ve yapısal açıdan Türkçe ile benzer özelliklere sahip olduğu bilinmektedir. Bu benzerliklerin Japonca öğrenen Türkçe anadil konuşurları açısından bir avantaj olduğu düşünülebilir. Böylece öğrenci Japonca’yı ders kitaplarına ağırlık vererek öğrense de benzer noktaları kendi anadilinden transfer edebilecektir. Fakat, iki dil arasında görülen bu benzer noktalar dil seviyesi arttıkça ve detaylara inildikçe avantaj olmanın aksine kafa karışıklığına sebep olabilmekte ve edinimi güçleştirmektedir. Bu durum, birden fazla işleve sahip olan ve bu işlevler arasında anlamsal ve dilbilgisel bir bağlantı bulunmayan eklerde çok daha sıklıkla görülebilir. Anadiliyle de bağlantı kuramayan öğrenci bu tür formların kullanımında hata yapabilir veya kullanmaktan kaçınabilir. Örneğin, Japoncada dilbilgisel bir biçim olan -ta eki geçmiş zaman, bitmişlik görünüşü, bir ismin önünde durum veya özellik bildiren sıfat fiil eki ve mirativ (hayretlik), varsayım gibi kiplik fonksiyonları taşımaktadır. Kıra (2019)’nın Türk Japonca öğrencilerine yönelik yaptığı araştırmada -ta ekinin geçmiş zaman işlevinin Türkçe geçmiş zaman eki ile bağdaştırılmış olduğu, bu sebeple durum veya özellik bildiren yan cümle yüklemelerinde sıfat fiil eki olarak -ta’nın kullanılmadığı gözlemlenmiştir. Bunun anadillerinden yapılan transfer ile bağlantılı olduğu kanıtlanmış, ayrıca Japonca eğitim aldıkları başlangıç seviyesi ders kitabının da -ta’nın sıfat fiil işlevini ele almamış olmasının edinime etki ettiği ortaya çıkarılmıştır.

Bu makalede, Türk öğrenciler tarafından yukarıda belirtildiği gibi kullanımında sıkça hata gözlemlenen veya kullanmaktan kaçınılan -ta ekinin tüm işlevlerinin başlangıç seviyesi ders kitaplarındaki ele alınışı ortaya konacak ve bu mevcut öğretimin edinim üzerindeki olası etkisi tartışılacaktır.

2. GEÇMİŞ ARAŞTIRMALAR

-ta ekinin başlangıç seviyesi ders kitaplarında geçmiş zaman eki olarak öğretildiği, dolayısıyla Japonca öğrencilerinin “-ta=geçmiş zaman” olarak ezberlediği ve bu şekilde edindiği geçmiş araştırmalarda Japonca eğitimindeki bir problem olarak ele alınsa da (Yamamoto, 2016), -ta ekinin edinimi ile ilgili araştırmalara pek rastlanmamaktadır. Genel olarak zaman ve görünüş gibi dilbilgisi kategorilerini konu alan ve içerisinde -ta’yı ele alan çalışmalar ya da -ta’nın kullanımı veya anlamsal fonksiyonlarının bir veya birkaçı üzerine yapılan teorik araştırmalar bulunmaktadır (Nakau, 1976; Teramura, 1984; Kinsui, 1994-1998; Ogiyama, 1996; Inoue, 2001; Sadanobu, 2004; Ciftci, 2014).

Türkçe ve Japonca karşılaştırmalı araştırmalarda çoğunlukla her iki dilin zaman, görünüş veya kiplik sistemi genel çerçevede tartışılmış, -ta ekinin bu işlevlerine yalnızca teorik açıdan değinilmiştir (Özbek, 2011; Özbek ve Kıra, 2019; Gençer Baloğlu, 2020).

Edinim araştırması olarak Atay (2007)’nin -ta ekinin kiplik kullanımı üzerine yaptığı çalışmada temel Japonca ders kitaplarında -ta’nın kiplik işlevinin yer almaması sebebiyle öğrencilerin bu işlevi tam olarak edinemediği anket araştırmasıyla ortaya konmuş ve bu işlevin öğretilmesine dair öneride bulunulmuştur. Fakat -ta ekinin diğer işlevlerine değinilmemiş, çalışma yalnızca kiplik işlevi ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca, kiplik işlevi içerisinde birçok anlam barındıran -ta’nın Inoue (2001)’e göre temel kiplik anlamı olan “farketme/hatırlama” anlamı ele alınmış, diğer kiplik anlamlarına değinilmemiştir.

Bir diğer edinim araştırması olarak Kıra (2019), Türk Japonca öğrencilerine yönelik yaptığı çalışmada sıfat fiil işlevli -ta’nın başlangıç seviyesi ders kitabında (Minna no Nihongo) ele alınmamasının Japonca öğrenim süresi kısa olan öğrencilerde de uzun olan öğrencilerde de edinimi olumsuz etkilediğini ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte, anadil etkisinin olup olmadığını araştırabilmek için katılımcılara Japoncadan Türkçeye çeviri yaptırılmıştır. -ta eki Türkçedeki sıfat fiillerden sadece sıfat işlevi taşıyan -lk eki ve hem eylem hem sıfat işlevi taşıyan -mş

ekinin¹ her ikisine de karşılık gelse de (eyleme göre değişiklik gösterir) öğrencilerin hem eylem hem sıfat işlevi taşıyan -ta ekini² aynı işleve sahip -mış ekiyle bağdaştırdığı ortaya çıkmıştır. Buradan yola çıkarak, bu bağdaştırma başlangıç seviyesinde sıfat fiil işlevli -ta'nın sadece durum belirten sıfat fonksiyonunda da kullanılabilirdiğinin öğretilmemesinin bir sonucu olarak da düşünülebilir. Bu araştırma da yine yalnızca sıfat fiil işlevi gibi -ta ekinin tek bir işleviyle sınırlandırılmıştır.

Yukarıda belirtildiği gibi, -ta'nın edinimine dair araştırmaların pek bulunmaması, yapılan araştırmaların -ta'nın belirli işlevleri üzerinde durup tüm işlevlerini ele almaması, Türkçe ve Japonca gibi birçok benzer özelliğe sahip iki dilin öğrencilerine yönelik çalışmaların sınırlı olması ve Atay (2007) ve Kıra (2019) gibi bu tarz mevcut çalışmalarda özellikle benzerliklerin fazlaca bulunduğu dilleri öğrenirken başlangıç seviyesinde oluşturulması gereken farkındalığın öneminin ortaya çıkarılması sebebiyle, hem Japonca öğretmenleri için faydalı olabilecek bilgileri sunmayı, hem de uzaktan eğitim gibi “yeni normal” eğitim modelinde dil öğrencilerinin yüz yüze eğitime kıyasla daha yoğun şekilde yararlanacağı kaynakların içeriği konusundaki farkındalığı ve gerekli görüldüğü durumlardaki revizyonu için bu makalenin Japonca eğitimine katkı sağlayacağını umuyoruz.

3. JAPONCADA -TA EKİ VE İŞLEVLERİ

3.1. Geçmiş Zaman ve Bitmişlik Görünüşü İşlevi

Japoncada zaman, geçmiş (*past*) ve buna karşılık gelen şimdiki zaman ve gelecek zaman (*non-past*) olarak ikiye ayrılır (Kuno, 1973; Ogihara, 1996). -ta ekinin birincil fonksiyonu eylemin geçmiş zamanda gerçekleştiği anlamını veren geçmiş zaman (*past*) fonksiyonudur.

(1) (彼は昨日ドイツに出張した。)

Kare-wa kinō Doitsu-ni shucchōshi-ta.

O (erkek)-TOP dün Almanya-DAT iş seyahatine çıkmak-TA

'O dün Almanya'ya iş seyahatine gitti.'

Eylem köküne eklenen -ta aynı zamanda görünüş (aspekt) kategorisinde “bitmişlik” belirten bir ektir.

(2) (私は (もう) 晩ごはんを食べた。)

Watashi-wa (mō) bangohan-wo tabe-ta.

Ben-TOP (çoktan) akşam yemeği-ACC yemek-TA

'Ben (çoktan) akşam yemeği yedim.'

Bitmişlik görünüşü taşıyan -ta eki eylemin tamamlanmış olduğunu göstermekle birlikte o eylemin sonucunun konuşma zamanında bulunduğunu da belirtmektedir. Suzuki (1979) bunu “bitmişlik gösteren geçmiş” (*perfective past*) olarak adlandırıp, aşağıdaki gibi üç gruba ayırmaktadır.

(3) (目あいた、あいた。ああ、大丈夫。血の気をおびてきた。)

Me ai-ta, ai-ta. Aa, daijōbu. Chi no ke-wo obiteki-ta.

Göz açılmak-TA Oh, tamam Kan (rengi)-ACC hafifçe renklenmek-TA

'Gözü açıldı, açıldı. Oh, tamam. Yüzüne renk geldi.'

(Takahashi, 1985:191-192)

Örnek (3)'te görülen “obitekita” (yüzüne renk geldi) ifadesindeki -ta renk gelme eyleminin tamamlanmış fakat sonucunun konuşma zamanında hala devam ettiğini göstermektedir. Suzuki'ye göre renk gelme eylemi “konuşmanın hemen öncesinde olan bir değişiklik”tir.

1 Güner (2014), Türkçedeki -lk ve -mış sıfat fiil eklerinin sadece durum mu yoksa hem durum hem eylem mi gösterdiğini o sıfat fiille yapılan tamlamaya hareketin nasıl yapıldığını gösteren bir zarf ekleyerek incelemiştir. -lk ekinin zarf ile kullanılmadığı, fakat -mış ekinin zarf ile kullanılabilirdiği görülmüştür. Buna göre, -lk eki sadece durum gösteren sıfat işlevine, -mış eki ise hem eylem hem sıfat işlevine sahiptir.

(1) a. *özensizce kesik kağıtlar

b. özensizce kesilmiş kağıtlar

2 Kinsui (1994), Japoncadaki sıfat fiil işlevli -ta ekinin zarf ile kullanıldığında hem eylem hem sıfat işlevine sahip olduğunu öne sürmektedir.

(2) Iyayia böshi-wo kabut-ta otoko (いやいや帽子を被った男) 'istemeye istemeye şapka takmış (olan) adam' (Kinsui 1994:50-51)

- (4) (おばあちゃん、おらげにきてからふとったね。) (Takahashi, 1985:191-192)
Obāchan, orage-ni ki-tekara futot-ta-ne.
Büyükanne evim-DAT gelmek-den beri kilo almak-TA-PRTC
'Büyükanne, evime geldiğinden beri ne kadar da kilo aldın.'

Örnek (4)'te "futotta" (kilo aldın) ifadesindeki -ta "eylemin sonucunun şu ana kaldığı/şu anda da devam ettiği geçmişteki bir değişikliği" göstermektedir. Burada eylemin öznenin durumunu gösteren (şu anda eskiye kıyasla kilolusun) sıfat işlevli bir kullanımı söz konusudur.

- (5) (十日前まで電話機が故障しとって、(中略)今はもうなおった。)
Tōka mae made denwaki-ga koshōshi-tot-te, (chūryaku) ima-wa mō
naot-ta.
On gün önce kadar telefon-NOM bozulmak-ASP-GER (ara kısaltma) şimdi-TOP çoktan
düzelme-TA
'On gün öncesine kadar telefon bozuktu, şimdi düzeldi.'

(Takahashi, 1985:191-192)

Son olarak, Suzuki'ye göre örnek (5)'te görülen "naotta" (düzeldi) eylemine gelen -ta "geçmişteki bir değişikliğin sonucunun şu anda görünmesi" anlamını taşımaktadır.

-ta eki sadece cümle sonunda değil, herhangi bir ismin önünde yan cümle içerisinde de görülebilir.

- (6) (山の上にあった古い家は、ホテルを建てるために取り壊された。) (Sunagawa, 1986:76)
Yama-no ue-ni at-ta furui ie-wa, hoteru-wo tateru tameni torikowas-are-ta.
Dağ-GEN üzeri-LOC var olmak-TA eski ev-TOP otel-ACC inşa etmek için yıkmak-PASS-TA
'Dağdaki eski ev otel inşa etmek için yıkıldı.'
- (7) (この仕事で稼いだお金は、ヨットを買うために使いたいと思っています。)
Kono shigoto-de kasei-da okane-wa, yotto-wo kau tameni tsukai-tai to omot-tei-masu.
Bu iş-LOC biriktirmek-TA para-TOP yat-ACC almak için kullanmak-OPT düşünmek-ASP-
COP.POL
'Bu işte biriktirdiğim parayı yat almak için kullanmayı düşünüyorum.'

(Sunagawa, 1986:76)

Sunagawa (1986), yukarıda verdiği örneklerde de görüldüğü gibi yan cümlelerin gösterdiği olay ana cümlelerin gösterdiği olay zamanından önce gerçekleşmişse, yan cümle yüklemine geçmiş zaman eki olan -ta ekini aldığını belirtir. Bu durumda, ana cümle yüklemi geçmiş, şimdiki veya gelecek zaman eklerinden herhangi birini alabilir (p.76).

3.2. İsim Niteleme ve Sıfat Fiil İşlevi

-ta ekinin yukarıda belirtilen geçmiş zaman ve bitmişlik görünüşü işlevleri sadece cümle sonu yüklemine değil, bir ismin önünde niteleme eki (-ta-) olarak da görülebilir.

- (8) a. (彼女が去年のパーティーで着た着物を覚えていますか?)
Kanojo-ga kyonen-no pāti-de ki-ta kimono-wo oboe-tei-masu ka?
O (kadın)-NOM geçen sene-GEN parti-LOC giymek-TA kimono-ACC hatırlamak-ASP-COP.POL Q
'Onun geçen seneki partide giydiği kimonoyu hatırlıyor musun?'
- b. (彼女は一度着た着物は二度と着ない。)
Kanojo-wa ichido ki-ta kimono-wa nidoto ki-nai.
O (kadın)-TOP bir kez giymek-TA kimono-TOP iki kez giymek-NEG.PRS
'O bir kez giydiği kimonoyu ikinci kez giyemez.'

(Kinsui, 1994:29)

Örnek (8a)'da "Onun geçen seneki partide giydiği kimono" tamlamasında "kita" (giydiği) eylemindeki -ta- eki Türkçe çevirisinde de açıkça görüldüğü üzere geçmiş zaman anlamı vermektedir. Bir sonraki örnek olan (8b)'de "bir kez giydiği kimono" tamlamasında "kita" (giydiği) ifadesinde geçen -ta- eki geçmiş zaman anlamından sıyrılmış, bitmişlik görünüşünü gösteren bir ek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca, Japoncada -ta- ekinin geçmiş zaman ve bitmişlik görünüşü işlevinden bağımsız olarak eklendiği eylemin özelliğine göre eylem özelliğini kaybedip sadece sıfat gibi durum veya özellik bildiren isim niteleme işlevi de bulunmaktadır. Bu işleve, örnek (8)'de gösterilen zaman ve görünüş işlevinden ayırt etmek için bu makalede kısaca "sıfat fiil işlevi" denecektir.

(9) (立派な着物を着た女性が近付いてきた。) (Kinsui, 1994:29)

Rippana kimono-wo ki-ta josei-ga chikadui-te-ki-ta.

Şık kimono-ACC giymek-TA kadın-NOM yaklaşmak-ASP-GER-gelmek-TA

'Şık kimonolu bir kadın yaklaştı.'

Örnek (9)'daki gibi bir bağlamda³, -ta-'nın geçmiş zaman ve bitmişlik görünüşünün her iki anlamı da bulunmamakta ve Türkçesinden de anlaşılacağı üzere ismi niteleyen sıfat fonksiyonlu bir ek olduğu açıkça görülmektedir.

Bir ekin sıfat işlevi, bir ismi sıfat olarak niteleyerek onun "durum"unu göstermektir. Bu "durum" kavramının içerisinde "sadece durum" ve "bir olayın sonucunda ortaya çıkan durum"⁴ vardır (Jacobsen, 1982; Morita, 1988; Abe, 1993; Kinsui, 1994; Ogihara, 2004). Kinsui (1994) eylemleri "sadece durum" ve "sonuç kaynaklı durum" göstermesine göre analiz ederek "yapısal" ve "leksikal" olarak iki gruba ayırmıştır. Yapısal eylemler, sıfat fiil işlevli ekin eklenmesiyle sonuç kaynaklı durum anlamı taşıyan eylemlerdir. Diğer yandan, leksikal eylemler sıfat fiil işlevli ekin eklenmesiyle sadece durum gösterir.

(10) a. Koware-ta denwaki (壊れた電話機) 'Bozuk/bozulmuş telefon'

b. Komiit-ta hanashi (込み入った話) 'Karmaşık bir konuşma'

Bu eylem gruplandırılmasına göre, (10a) bozulma sonucunda ortaya çıkan "bozuk" durumunu gösterdiği için yapısal, (10b) herhangi bir şeyin sonucunda ortaya çıkan bir durumu değil, salt bir durum gösterdiği için leksikal eylem örneği olarak verilebilir. Yine, örnek (9)'da kullanılan "kita" sıfat fiili "giymek" eyleminin sonucunda ortaya çıkan bir durumu gösterdiğinden yapısal olarak kabul edilir.

3.3. Kiplik İşlevi

-ta temel olarak (i) aniden bulma/keşfetme, (ii) aniden farketme/hatırlama, (iii) teyit, (iv) önceden belirleme, (v) dinleyiciye yönelik baskı/teşvik, (vi) duygu-durum ve (vii) varsayım gibi 7 farklı kiplik anlamı taşımaktadır (Teramura, 1984; Sunagawa, 1986; Muramatsu, 1991; Chung, 1993).

(i) aniden bulma/keşfetme

(11) (あ、ありました。ここですよ。) (Muramatsu, 1991:39)

A, ari-mashi-ta. Koko-desu-yo.

A var olmak-COP.POL-TA Burada-COP.POL-PRTC

'Aa, (beklenmedik bir şekilde) buradaymış.'

3 -ta- eki ismin önünde kullanıldığında bağlama göre "zaman ve görünüş anlamı" ya da "sıfat" anlamı taşımaktadır (Teramura, 1984; Abe, 1993; Kinsui 1994). Örnek (9)'daki "kita" (giyen) eylemine örnek (8)'deki gibi "geçen sene" veya "bir kez" gibi zaman gösteren zarflar getirildiğinde -ta- eki zaman ve görünüş anlamlarını taşır. Bu zarfların görülmediği ve önüne geldiği ismin durumunu/özelliğini gösteren bir bağlamda kullanıldığında ise -ta-'nın sıfat fonksiyonlu olduğu düşünülmektedir.

4 Buradan itibaren "sonuç kaynaklı durum" olarak anılacaktır.

(ii) aniden farketme/hatırlama

- (12) (あつ、あすは約束があった。) (Muramatsu, 1991:39)
A, asu-wa yakusoku-ga at-ta.
A yarın-TOP randevu-NOM var olmak-TA
'Aa, (şu anda farkettim) yarın randevum var/vardı.'

(iii) teyit

- (13) (あすの午後は会議がありましたね。) (Muramatsu, 1991:39)
Asu-no gogo-wa kaigi-ga ari-mashi-ta-ne.
Yarın-GEN öğleden sonra-TOP toplantı-NOM var olmak-COP.POL-TA-PRTC
'Yarın öğleden sonra toplantı vardı, değil mi?'

(iv) önceden belirleme

- (14) (これで間違いなくあいつは死んだ!) (Chung, 1993:31)
(Öldürme planını tamamlama) Korede machigainaku aitsu-wa shin-da!
Böylece kesinlikle o herif-TOP ölmek-TA
'Böylece, o herif (artık) kesinlikle öldü.'

(v) dinleyiciye yönelik baskı/teşvik

- (15) (じゃ、みな、すわった、すわった。) (Chung, 1993:31)
Ja, mina, suwat-ta, suwat-ta.
O zaman herkes oturmak-TA oturmak-TA
'O zaman/Haydi herkes otursun.'

(vi) duygu-durum

- (16) (切符がとれなかったんですか。こまりましたね。とれなければ旅行にはいけませんよ。)
Kippu-ga tore-nakat-ta-n-desu-ka. Komari-mashi-ta-ne.
Bilet-NOM almak-NEG-TA-PRTC-COP.POL-Q Zor durumda kalmak-COP.POL-TA-PRTC
Tore-nakereba ryokō-ni-wa ik-e-masen-yo.
Almak-COND seyahat-DAT-TOP gitmek-ABIL-NEG.POL-PRTC
'Bilet alamadın mı? Nasıl zor durumda kaldım şu anda. Alamazsam seyahate gidemem.'

(Sunagawa, 1986:15)

(vii) varsayım

- (17) (もしあの飛行機に乗っていたら、みんな死んでいたね。) (Sunagawa, 1986:39)
Moshi ano hikōki-ni not-tei-tara, minna shin-dei-ta-ne.
Eğer o uçak-DAT binmek-ASP-COND herkes ölmek-ASP-TA-PRTC
'Eğer o uçağa binseydik hepimiz ölmüştük.'

Dünya dillerinde dilbilgisel yüklem işaretleyicileri, zamirler, ünlemler veya vurgular ile karşımıza çıkan mirativity (hayret) olgusu anlık buluş, şaşkınlık, zihinsel hazırsızlık, karşıt beklenti ve yeni bilgi gibi anlamları barındıran dilbilgisel bir kavramdır (Aikhenvald, 2012:435). Yukarıdaki kiplik anlamları içerisinde aniden bulma/keşfetme (11) ve aniden farketme (12) anlamları -ta'nın mirativ anlamları olarak kabul edilmektedir (Teramura, 1984; Takahashi, 1985; Chung, 1993; Kaneko, 1995; Inoue, 2001). Burada görülen "A", "Aa" gibi ünlemlerinin

aniden bulma/keşfetme ve aniden farketme/hatırlama anlamlarına destekleyici bir rolü bulunmaktadır. Fakat aynı ünlemlikle -ta yerine şimdiki zaman ve gelecek zaman (*non-past*) biçimi olan -ru kullanıldığında anlam farklılaşmaktadır.

(18) (Kitabını bir süre arayıp sonunda çantasında bulduğunda)

a. (あ、ここにあった (入っていた) 。

A, koko-ni at-ta (hait-tei-ta).

A burada-LOC exist-TA (gir-ASP-TA)

'Aa, buradaymış!'

b. (あ、ここにある (入っている) 。

A, koko-ni ar-u (hait-tei-ru).

A burada-LOC exist-PRS (gir-ASP-PRS)

'Aa, burada!'

(Inoue, 2001:99)

Örnek (18)'e bakıldığında, (18a) ve (18b) aynı içeriği anlatan aniden bulma/keşfetme işlevine sahip cümlelerdir ve aynı ünlemlikle kullanılmıştır. Fakat (18a)'nın yüklemi -ta eki ile işaretli olup, (18b)'nin yüklemi -ru eki ile işaretlidir. İçerik ve ünlemlikle aynı olmasına rağmen -ta ile işaretlenen cümlede konuşmacının "sonunda buldum" duygusu sezilirken, -ru ile işaretlenen cümlede böyle bir nüans olmayıp, yalnızca konuşmacının gözünün önünde olan bir nesnenin varlığı ve buna şaşırması söz konusudur (Kinsui, 1998).

-ta'nın diğer bir kiplik anlamı olan teyit anlamını gösteren örnek (13)'te -ta cümle sonunda yine teyit anlamı taşıyan -ne eki ile kullanılmıştır. Buradaki teyit anlamının -ne ekinden kaynaklandığı düşünülebilir fakat -ne'nin -ta ile birleştiği bu gibi cümlelerde -ta'nın (-ne eki olmadan gösterdiği) aniden farketme/hatırlama anlamı -ne ile kullanıldığında "hatırlamaya bağlı bir teyit" anlamı olarak karşımıza çıkmaktadır. -ta'nın diğer kiplik işlevlerinde görülen "*machigainaku*" (kesinlikle) (örnek 14), -ne (örnek 16) ve "*moshi*" (eğer) (örnek 17) gibi ifadeler kiplik anlamlarında herhangi bir anlam farklılığı yaratmamakta olup, -ta ile kullanılmasa da sadece -ta ekiyle bu kiplik anlamları verilebilmektedir.

-ta ekinin, temel anlamı olan (i) geçmiş zaman işlevinden başka, (ii) bitmişlik, (iii) isim niteleme, (iv) sıfat fiil, (v) aniden bulma/keşfetme, (vi) aniden farketme/hatırlama, (vii) teyit, (viii) önceden belirleme, (ix) dinleyiciye yönelik baskı/teşvik, (x) duygu-durum ve (xi) varsayım gibi 11 farklı işleve sahip çok işlevli bir ek olduğuna yukarıda da görüldüğü gibi geçmiş araştırmalarda değinilmiştir. Bu çok işlevlilik durumunun -ta'nın edinimini zorlaştıran bir etken olduğu düşünülmektedir.

4. YÖNTEM

4.1. Veri

Bu makalede Türkiye'de Japonca eğitim veren kurumların kullandığı başlangıç seviyesi Japonca ders kitapları olan "*Minna no Nihongo Shokyū I Honsatsu*" (みんなの日本語初級 I 本冊) ve "*Minna no Nihongo Shokyū II Honsatsu*" (みんなの日本語初級 II 本冊), "*Marugoto Shokyū 1 A2 Rikai*" (まるごと初級 1 A2 りかい) ve "*Marugoto Shokyū 2 A2 Rikai*" (まるごと初級 2 A2 りかい) gibi kaynakların yanı sıra, araştırdığımız kadarıyla aktif şekilde Japonca eğitimi veren kurumlarda henüz kullanımına rastlanmamış fakat Japonca eğitiminin yaygınlaşmasıyla birlikte eğitmenlerin yararlanabileceği çeşitli kaynaklar analiz edilecektir. Bu makalede ele alınacak olan hedef kaynakların kullanıldığı kurum bilgileri dahil tümü aşağıdaki tabloda görülebilir.

Tablo 1: Makalede analiz edilen kaynaklar ve kullanıldığı kurumlar

	Kurum Türü	Kurum Adı	Kaynak Adı
Türkiye’de Japonca Eğitiminde Kullanılan Kaynaklar ⁵	Lisans Düzeyinde Alan Uzmanı Yetiştiren Kurumlar	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Minna no Nihongo Shokyū I&II (みんなの日本語初級 I・II)
		Ankara Üniversitesi	Minna no Nihongo Shokyū I&II (みんなの日本語初級 I・II) ⁶
		Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	Minna no Nihongo Shokyū I&II (みんなの日本語初級 I・II)
		Erciyes Üniversitesi	Marugoto Shokyū 1&2 A2 Rikai (まるごと初級 1・2 A2 りかい) ⁷
	Lise Hazırlık Sınıfı Dil Eğitiminde Japonca Eğitimi Veren Kurumlar	İstanbul Ticaret Odası Marmara Anadolu İmam Hatip Lisesi	Minna no Nihongo Shokyū I&II (みんなの日本語初級 I・II)
	Dil Eğitim Merkezleri/ Vakıflar	Ankara Üniversitesi Türkçe ve Yabancı Dil Uygulama ve Araştırma Merkezi (TÖMER)	Minna no Nihongo Shokyū I&II (みんなの日本語初級 I・II)
Türk Japon Vakfı		Marugoto Shokyū 1&2 A2 Rikai (まるごと初級 1・2 A2 りかい)	
Diğer Kaynaklar	-	-	Shokyū Nihongo Genki I&II (初級日本語「げんき」 I・II)
	-	-	Shokyū Nihongo Jō &Ge (初級日本語 上・下)
	-	-	Manabō! Nihongo Shokyū 1&2 (学ぼう! にほんご初級 1・2)
	-	-	Dekiru Nihongo (できる日本語)
	-	-	Shokyū Nihongo Tobira I&II (初級日本語とびら I・II) ⁸

Tablo 1’de görüldüğü gibi, Türkiye’de Japonca eğitimi veren kurumların kullandığı başlangıç seviyesi ders kitaplarında çok fazla çeşitlilik görülmemek olup, yedi kurumun beşi “*Minna no Nihongo*” kullanmaktadır. Kalan iki kurum ise “*Marugoto*” adlı ders kitabını kullanmaktadır. Fakat “*Minna no Nihongo*” kullanan beş kurumdan biri (Ankara Üniversitesi) ve “*Marugoto*” kullanan iki kurumdan biri (Erciyes Üniversitesi) “*Marugoto*” dan kısmen yararlanmaktadır. Bu nedenle, gelecek zamanlarda Japonca öğretmenlerine ışık tutması açısından sadece bu kurumlarda kullanılan ders kitapları değil, Tablo 1’de belirtilen beş farklı kitap da analiz edilecektir.

4.2. İçerik

Öncelikle her bir ders kitabının yapısı ve içeriği ile ilgili bilgi verilip kitap kısaca tanıtılacaktır. Daha sonra, ders kitaplarında kullanılan -ta ekinin işlevi, ilk defa hangi üniteye öğretildiği ve ekin geçtiği örnek cümle gibi bilgiler taranacak ve tablo olarak sunulacaktır. Bu bilgiler olmadığında tabloda o kısım “-” ile işaretlenecektir.

5 Burada ele alınan kaynaklar Türkiye’de lisans düzeyinde alan uzmanı yetiştiren, lise düzeyinde hazırlık sınıfı dil eğitiminde Japonca eğitimi veren ve üniversite rektörlüğüne bağlı dil eğitim merkezleri veya vakıflar gibi aktif şekilde Japonca eğitimi veren kurumlardır. Seçmeli ders olarak Japonca eğitimi veren kurumların kullandığı kaynaklar araştırmanın dışında bırakılmıştır.

6 Kurumun, “*Minna no Nihongo Shokyū I&II*” adlı kaynaktan temel kaynak olarak değil, kısmen yararlandığı bilgisi yazarla paylaşmıştır.

7 Kurum, “*Marugoto*” adlı kaynaktan temel kaynak olarak değil, kısmen yararlandığı bilgisini yazarla paylaşmıştır.

8 “*Shokyū Nihongo Tobira I&II*” adlı ders kitabı Türkiye’deki kurumlar içerisinde kullanılmamış olduğu için Tablo 1’de diğer kaynaklar bölümünde gösterilmiştir, ancak 2022-2023 akademik yılının başlangıcından itibaren Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’nde “*Minna no Nihongo*” yerine kullanılması planlanmaktadır. Bu sebeple, makalenin 5.1. bölümünde Türkiye’de Japonca Eğitiminde Kullanılan Kaynaklar başlığı altında bahsedilecektir.

5. ANALİZ

5.1. Türkiye’de Japonca Eğitiminde Kullanılan Kaynaklar

5.1.1. “Minna No Nihongo”da -ta Eki

5.1.1.1. “Minna no Nihongo”nun Yapısı ve İçeriği

İlk basımı 1998 yılında 3A Corporation (Suri Network) tarafından yapılan ve Türkiye’de Japonca eğitimi veren birçok kurumda kullanılan “Minna no Nihongo” adlı ders kitabının başlangıç seviyesi için “Minna no Nihongo Shokyū I” ve “Minna no Nihongo Shokyū II” olarak iki ana kitabı mevcuttur. “Minna no Nihongo Shokyū I” ana kitabı 1. üniteden 25. üniteye kadar ve “Minna no Nihongo Shokyū II” ana kitabı 26. üniteden 50. üniteye kadardır. Her ünite 1) dilbilgisi kalıpları, 2) örnek cümleler, 3) diyalog, 4) alıştırmalar ve 5) sorular olarak beş bölümden oluşmaktadır. Alıştırmalar bölümü A, B ve C olarak üç aşamaya ayrılmıştır. A aşamasında görseller kullanılarak hedef kalıbın kolayca anlaşılması ve edinilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte B aşamasında aynı hedef kalıbın ediniminin güçlü şekilde yapılabilmesi için çeşitli alıştırmalar formlarına ağırlık verilmiştir. Son olarak C aşamasında ise, hedef kalıbın veya ifadelerin gerçek hayatta hangi durumlarda kullanılıp, nasıl işlevlere sahip olduğunu öğretmek için kısa diyalog alıştırmaları hazırlanmıştır.

Ayrıca, birkaç üniteye bir 6) tekrar bölümü bulunmakta olup, o zamana kadar işlenen ünitelerin tekrarı sağlanarak önemli noktaların daha iyi edinilmesi amaçlanmıştır.

5.1.1.2. “Minna no Nihongo”da -ta Ekinin Analizi

“Minna no Nihongo Shokyū I” ve “Minna no Nihongo Shokyū II”deki -ta ekinin öğretimi Tablo 2’deki gibidir.

Tablo 2: “Minna no Nihongo Shokyū I&II”deki -ta Eki

Kitap	Öğretildiği Ünite	-ta Ekinin İşlevi	Örnek Cümle
Minna no Nihongo Shokyū I	4	Geçmiş Zaman	<i>Watashi wa kinō benkyō shimashita.</i> 'Ben dün ders çalıştım.'
	7	Bitmişlik Görünüşü	<i>-Mō shinkansen no kippu wo kaimashita ka? -Hai, mō kaimashita.</i> 'Artık hızlı tren biletini aldın mı? -Evet, çoktan aldım.'
	22	İsim Niteleme (Geçmiş Zaman İşlevli)	<i>Kinō naratta kotoba wo wasuremashita.</i> 'Dün öğrendiğim kelimeyi unuttum.'
Minna no Nihongo Shokyū II	29	Aniden Bulma/Keşfetme	<i>Arimashitayo.</i> 'Buldu/Buradaymış.'

Tablo 2’de görüldüğü gibi, başlangıç seviyesinin ilk kitabı olan “Minna no Nihongo Shokyū I”de -ta ekinin önce geçmiş zaman işlevi, hemen ardından da bitmişlik görünüşü işlevi öğretilmektedir. Bu zaman ve görünüş işlevini birbirinden ayırmak güç olduğu için bitmişlik görünüşü işlevi “mō” (çoktan, artık) zarfıyla birlikte gösterilmiştir. Bu işlevler saygı dilinde kullanılan “-masu” biçimiyle birlikte kullanılmaktadır. Japoncada eylemin “-masu” biçimiyle kullanılması (istisnai durumlar dışında) cümle sonu yüklemde görüldüğünden, isim niteleme işlevini öğretmek için önce “eylem+ta” şekli olan “normal biçim” (*futsūtai*) öğretilmesi gerekmektedir. Bu nedenle isim niteleme işlevi sonlara doğru 22. üniteye çıkmaktadır. Fakat örnek cümleleri incelediğimizde tablodaki örnekte de görüldüğü gibi ismin önündeki -ta yine geçmiş zaman anlamında kullanılmakta olup, sıfat fiil işlevi öğretilmemektedir.

Başlangıç seviyesinin ikinci kitabı olan “Minna Nihongo Shokyū II”de ise, yalnızca 29. üniteye kiplik işlevi olan aniden bulma/keşfetme anlamıyla karşımıza çıkmaktadır. Fakat burada görülen kiplik işlevine sahip -ta eki dilbilgisi örneklerinde veya alıştırmalarda öğrencilere -ta’nın bir işlevi olarak öğretilmemekte, yalnızca diyalogta geçen bir söz öbeği olarak tek bir yerde gösterilmektedir. Bunun dışındaki kiplik işlevlerine ise rastlanmamıştır.

5.1.2. “Marugoto”da -ta Eki

5.1.2.1. “Marugoto”nun Yapısı ve İçeriği

Japan Foundation tarafından Japonca'yı yabancı dil olarak öğrenen yetişkinlere yönelik çıkarılan “Marugoto” serisi, *Katsudō* (Aktivite) ve *Rikai* (Kavrama) adında iki ders kitabından oluşmaktadır. *Katsudō*, iletişim odaklı alıştırma ve aktivitelere sahiptir ve dil performansını arttırmayı amaçlamaktadır. *Rikai* ise, dilbilgisel yeterliliğin artırılması için geliştirilmiştir. Öğrencilerin ihtiyacına göre herhangi biri veya her ikisi de tercih edilebilir. Bu makalede -ta'nın öğretimi analiz edildiği için dilbilgisel açıklamaların yer aldığı *Rikai* adlı ciltlerin başlangıç seviyesi (A2) kitapları⁹ incelenecektir. “Marugoto” konu (*topic*) bazlı bir ders kitabı serisidir. Bunlardan ilki olan “Marugoto Shokyū 1” ve ikincisi olan “Marugoto Shokyū 2” adlı kitaplarda temel olarak 9 konu bulunmakta olup, her konuda 2 ünite vardır. Her bir kitap toplamda 18 üniteden oluşmaktadır. Her üniteye 1) kelime ve alfabe (kanji), 2) diyalog ve dilbilgisi, 3) okuma ve 4) yazma olarak dört bölüm vardır.

5.1.2.2. “Marugoto”da -ta Ekinin Analizi

Temel seviye ya da başlangıç seviyesi olarak A2 seviyesinde olan “Marugoto Shokyū 1” ve “Marugoto Shokyū 2” kitaplarında öğretilen -ta ekinin işlevleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 3: “Marugoto Shokyū 1&2 A2 Rikai”daki -ta Eki

Kitap	Öğretildiği Ünite	-ta Ekinin İşlevi	Örnek Cümle
Marugoto Shokyū 1 A2 Rikai	4	Geçmiş Zaman	<i>Paku: Kinō wa sugoi amedeshita ne.</i> <i>Abe: Hai, yoku furimashita ne. Soshite, samukattadesu.</i> 'Paku: Dün müthiş yağmurluydu değil mi? Abe: Evet, çok yağdı. Ve soğuktu.'
	8	Bitmişlik Görünüşü	<i>Mō bijutsukan ni ikimashita ka?</i> 'Müzeye gittin mi?'
Marugoto Shokyū 2 A2 Rikai	1	İsim Niteleme (Geçmiş Zaman İşlevli)	<i>Senshū katta hon wa, Murakami Haruki toiu sakka no shōsetsudesu.</i> 'Geçen hafta aldığım kitap, Murakami Haruki adlı yazarın romanıdır.'

Tablo 3'te gösterildiği gibi, “Marugoto Shokyū 1” adlı ilk kitapta önce geçmiş zaman ve ardından bitmişlik görünüşü işlevi öğretilmektedir. Burada da bitmişlik görünüşü işlevini “mō” (çoktan, artık) zarfından anlıyoruz. Bir sonraki kitap olan “Marugoto Shokyū 2”de ise sadece isim niteleme işlevine yer verilmektedir. Fakat bu da sıfat fiil işlevi taşıyan -ta değil, ismin önüne gelen eylemin geçmiş zamanda gerçekleştiğini gösteren geçmiş zaman işlevli -ta'dır ve “Minna no Nihongo” ile benzerlik göstermektedir. Bunlar dışında -ta'nın diğer işlevlerine rastlanmamıştır.

5.1.3. “Shokyū Nihongo Tobira”da -ta Eki

5.1.3.1. “Shokyū Nihongo Tobira”nın Yapısı ve İçeriği

“Shokyū Nihongo Tobira”, Kuroshio yayınevi tarafından 2021 yılında yayımlanan başlangıç seviyesi Japonca ders kitaplarının en yeni ve en güncel bilgilere sahip olanıdır. Bu nedenle günümüze uygun içeriğe sahip bir ders kitabı arayışında olan öğretmenler için tercih edilebilir bir kaynaktır. Ayrıca, Japonca'yı ilk defa öğrenecek olanlar veya öğrendiklerini tekrar etmek isteyenler için anlamasının kolay olması ve tek başına çalışabilme olanağı vermesi amacıyla kitapta Japoncanın yanı sıra İngilizce de kullanılmıştır.

Serinin başlangıç seviyesi olarak “Shokyū Nihongo Tobira I” ve “Shokyū Nihongo Tobira II” adlı iki kitabı bulunmaktadır. “Shokyū Nihongo Tobira I” ve “Shokyū Nihongo Tobira II”de temel olarak 3 ana bölüm olup,

⁹ “Marugoto”nun *Rikai* serisinin başlangıç seviyesi olan A1 seviyesine eşdeğer “Nyūmon” (Giriş) adlı bir kitabı bulunmaktadır. Fakat, bu kitap incelendiğinde bu makalede analiz edilecek olan “Shokyū A2” kitabında öğretilen işlevlerin “Nyūmon”un tekrarı olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle, “Nyūmon” analiz dışı bırakılmıştır.

her bölümde 3 veya 4 ünite vardır. Her kitap 10’ar üniteden oluşmakta olup başlangıç seviyesi serisi olarak toplam 20 ünite mevcuttur. “*Shokyū Nihongo Tobira I*” ve “*Shokyū Nihongo Tobira II*”de üniteler 1) giriş, 2) diyalog, 3) kelimeler, 4) alfabe, 5) dilbilgisi, 6) alıştırmalar, 7) okuma parçası ve 8) dinleme olarak sekiz bölümden oluşmaktadır.

5.1.3.2. “*Shokyū Nihongo Tobira*”da -ta Ekinin Analizi

“*Shokyū Nihongo Tobira I&II*”de -ta eki aşağıdaki işlevleriyle ele alınmaktadır.

Tablo 4: “*Shokyū Nihongo Tobira I&II*”deki -ta Eki

Kitap	Öğretildiği Ünite	-ta Ekinin İşlevi	Örnek Cümle
Shokyū Nihongo Tobira I	3	Geçmiş Zaman	<i>Kyonen Hawaii ni ikimashita.</i> 'Geçen sene Hawaii'ye gittim.'
	6	Bitmişlik Görünüşü	<i>Mō hirugohan wo tabemashita.</i> 'Öğle yemeği (çoktan) yedim.'
Shokyū Nihongo Tobira II	11	İsim Niteleme (Geçmiş Zaman İşlevli)	<i>Kore wa watashi ga yaita kēki desu.</i> 'Bu benim pişirdiğim kek.'

Başlangıç seviyesi Japonca ders kitaplarının en güncel kitabı olan “*Shokyū Nihongo Tobira*”nın da -ta ekinin işlevlerinin öğretimi konusunda diğer kitaplarla benzeşmekte olduğu Tablo 4’ten anlaşılmaktadır. “*Shokyū Nihongo Tobira I*”de -ta’nın temel işlevleri olan geçmiş zaman işlevi ve ardından bitmişlik görünüşü işlevi öğretilmektedir. İkinci kitapta ise, geçmiş zaman anlamı taşıyan isim önünde niteleyici işlevli -ta öğretilmekte olup, diğer işlevlerine yer verilmemekte olduğu görülmüştür.

5.2. Diğer Kaynaklar

5.2.1. “*Shokyū Nihongo Genki*”de -ta Eki

5.2.1.1. “*Shokyū Nihongo Genki*”nin Yapısı ve İçeriği

The Japan Times tarafından yayımlanan “*Shokyū Nihongo Genki*”nin “*Shokyū Nihongo Genki I*” ve “*Shokyū Nihongo Genki II*” olarak iki kitabı bulunmaktadır. Özellikle üniversite öğrencilerine yönelik hazırlanmış olan bu kitabın dili Japoncanın yanı sıra İngilizcedir. Dolayısıyla İngilizce bilen lise öğrencileri veya diğer yetişkinler de kullanabilir. Her bir kitap “Diyalog-Dilbilgisi” ve “Okuma-Yazma” olarak iki ana bölümden oluşmaktadır. “Diyalog-Dilbilgisi” bölümünde 1) diyalog, 2) kelimeler, 3) dilbilgisi, 4) alıştırmalar ve 5) ifadeler olarak beş bölüm bulunur. “Okuma-Yazma” bölümünde ise 1) alfabe ve 2) alıştırmalar olarak iki bölüm vardır. İlk kitap olan “*Shokyū Nihongo Genki I*”de okuma-yazma bölümündeki 2) alıştırmalar kısmında alfabe alıştırmaları, okuma parçası ve içeriği ile ilgili sorular ve yazma alıştırmaları mevcuttur. İkinci kitap olan “*Shokyū Nihongo Genki II*”de ise okuma parçası ve içeriği ile ilgili sorular ve yazma alıştırmaları vardır. Başlangıç seviyesi olarak hazırlanan iki kitap toplamda 23 üniteye sahiptir.

5.2.1.2. “*Shokyū Nihongo Genki*”de -ta Ekinin Analizi

“*Shokyū Nihongo Genki I&II*”de ele alınan -ta ekinin işlevleri Tablo 5’teki gibidir.

Tablo 5: “Shokyū Nihongo Genki I&II”deki -ta Eki

Kitap	Öğretildiği Ünite	-ta Ekinin İşlevi	Örnek Cümle
Shokyū Nihongo Genki I	4	Geçmiş Zaman	<i>Mearisan wa kuji goro uchi ni kaerimashita.</i> 'Mary saat 9 gibi eve döndü.'
	9	Bitmişlik Görünüşü	<i>Watashi wa mō shukudai wo shimashita.</i> 'Ödevimi çoktan yaptım.'
	9	İsim Niteleme (Geçmiş Zaman İşlevli)	<i>Kyonen kekkon shita tomodachi (kara tegami ga kimashita.)</i> 'Geçen sene evlenen arkadaşım (dan mektup geldi).'
Shokyū Nihongo Genki II	-	-	-

İncelediğimiz çoğu kitapta olduğu gibi, “Shokyū Nihongo Genki I”de -ta ekinin yalnızca geçmiş zaman, bitmişlik görünüşü ve ardından isim niteleme işlevleri gösterilmektedir. Yine çoğu başlangıç seviyesi kitaplarla aynı şekilde isim niteleme işlevinde geçmiş zaman anlamındaki -ta öğretilmekte olup, sıfat fiil işlevine yer verilmemektedir. Serinin ikinci kitabı olan “Shokyū Nihongo Genki II”de ise, -ta'nın hiçbir işlevine değinmediği görülmüştür.

5.2.2. “Shokyū Nihongo Jō&Ge”de -ta Eki

5.2.2.1. “Shokyū Nihongo Jō&Ge”nin Yapısı ve İçeriği

“Shokyū Nihongo Jō&Ge” Tokyo Yabancı Diller Üniversitesi Uluslararası Öğrenciler için Japonca Eğitim Merkezi tarafından düzenlenen ve Bonjinsha yayınevi tarafından 2010 yılında yayımlanan Japonca başlangıç seviyesi ders kitabı serisidir. Kitap, Japonyadaki üniversitelerde eğitimine devam etmek isteyen yabancı öğrencilere yönelik geliştirilmiştir. Kitabın dili sadece Japoncadır. Serinin ilk kitabı olan “Shokyū Nihongo Jō”da 15 ünite, devam kitabı olan “Shokyū Nihongo Ge”de ise 13 ünite olmak üzere toplam 28 üniteden oluşmaktadır. Her üniteye 1) öğretilen ifadeler ve dilbilgisi yapılarını görsellerle gösteren giriş bölümü, 2) diyalog, 3) dilbilgisi ve 4) alıştırmalar olarak dört bölüm vardır. Ayrıca “Shokyū Nihongo Jō”da 3, “Shokyū Nihongo Ge”de 7 okuma parçası ve her iki kitapta dinleme alıştırmaları mevcuttur.

5.2.2.2. “Shokyū Nihongo Jō&Ge”de -ta Ekinin Analizi

“Shokyū Nihongo Jō&Ge”de ele alınan -ta ekinin işlevleri aşağıdaki gibi gösterilebilir.

Tablo 6: “Shokyū Nihongo Jō&Ge”deki -ta Eki

Kitap	Öğretildiği Ünite	-ta Ekinin İşlevi	Örnek Cümle
Shokyū Nihongo Jō	3	Geçmiş Zaman	<i>Yamadasan wa kinō pinpon wo shimashita.</i> 'Yamada dün pinpon oynadı.'
	7	Bitmişlik Görünüşü	<i>Arisan wa mō kimashita ka.</i> 'Ali çoktan geldi mi?'
	13	İsim Niteleme (Geçmiş Zaman İşlevli)	<i>Kore wa watashi ga kaite e desu.</i> 'Bu benim çizdiğim resim.'
Shokyū Nihongo Ge	18	Duygu-durum	<i>Watashi wa onaka ga sukimashita.</i> 'Acıktım.'
	23	Sıfat Fiil	<i>Kawaiita nuno de garasu wo migaite kudasai.</i> 'Kuru bezle camı sil lütfen.'

İlk kitap olan “Shokyū Nihongo Jō”da yukarıda analiz edilen diğer kitaplarla aynı şekilde önce -ta'nın geçmiş zaman işlevi, daha sonra bitmişlik işlevi, ardından da ismin önünde geçmiş zaman bildiren niteleyici olarak öğretilmektedir.

İkinci kitap olan “*Shokyū Nihongo Ge*”de ise, diğer kitaplardan farklı olarak -ta’nın kiplik işlevlerinden biri olan duygu-durum işlevine yer verilmiştir. Burada öğrencilere “*onaka ga suku*” (acıkmak), “*nodo ga kawaku*” (*susamak*) örnekleri verilerek konuşanın o anki duygu-durumunun Japoncada -ta eki ile gösterildiği vurgulanmaktadır. Yine başlangıç seviyesi ders kitaplarında ilk defa karşılaştığımız bir işlev olan sıfat fiil işlevine de bu serinin ikinci kitabında 23. ünite de değinilmektedir. “*kiteiru=kita*” N (「着ている=着た」N)

(“giyen=giyen” N) şeklinde -ta’nın isim önünde sıfat fiil olarak kullanılan teiru eki ile tamamen aynı işleve sahip olduğu açıkça gösterilmekte ve tablodaki örnek dışında aşağıdaki örnekler verilmektedir.

(19) (門の前に制服を着たけいさつ官が並んでいます。)

Mon-no mae-ni seifuku-wo ki-ta keisatsukan-ga naran-dei-masu.
Kapı-GEN ön-LOC üniforma-ACC giymek-TA polis-NOM sıralanmak-COP.POL
'Kapının önünde üniformalı/üniforma giyen polisler sıralanmış (halde).'

(20) (あの黒いかばんを持った人は小林さんです。)

Ano kuroi kaban-wo mot-ta hito-wa Kobayashisan-desu.
O siyah çanta-ACC taşımak-TA insan-TOP Kobayashi Bey/Hanım-COP.POL
'O siyah çantalı/çantayı taşıyan kişi Kobayashi Bey/Hanımdır.'

(21) (この村では年をとった人たちが農業をやっています。)

Kono mura-de-wa toshi-wo tot-ta hito-tachi-ga nōgyō-wo yat-tei-masu.
Bu köy-LOC-TOP yıl-ACC almak-TA insan-PL-NOM tarım-ACC yapmak-ASP-COP.POL
'Bu köyde yaşlı insanlar tarımla uğraşiyor.'

(*Shokyū Nihongo Ge*, p.96)

5.2.3. “*Manabō! Nihongo*”da -ta Eki

5.2.3.1. “*Manabō! Nihongo*”nun Yapısı ve İçeriği

Senmon Kyōiku Yayınevi tarafından yayımlanan 6 serilik Japonca ders kitabı serisinin birinci kitabı olan “*Manabō! Nihongo Shokyū 1*” ve ikinci kitabı olan “*Manabō! Nihongo Shokyū 2*” başlangıç seviyesi ders kitaplarıdır. Her bir kitapta 20 ünite bulunmakta olup, iki kitapta toplam 40 ünite vardır. Her ünite de 1) öğretilecek ifadeler ve dilbilgisi yapılarını görsellerle gösteren giriş bölümü, 2) temel ifadeler, 3) alıştırmalar ve 4) diyalog olarak dört bölüm vardır. Her ünite de 3 ya da 4 dilbilgisi formu öğretilmektedir. Serinin dili sadece Japonca olup, Japonya’da ve Japonya dışındaki Japonca öğreten kurumlarda kullanılması için tasarlanmıştır.

5.2.3.2. “*Manabō! Nihongo*”da -ta Ekinin Analizi

“*Manabō! Nihongo Shokyū 1&2*”de öğretilen -ta’nın işlevleri aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 7: “*Manabō! Nihongo Shokyū 1&2*”deki -ta Eki

Kitap	Öğretildiği Ünite	-ta Ekinin İşlevi	Örnek Cümle
Manabō! Nihongo Shokyū 1	3	Geçmiş Zaman	<i>Wansan wa kinō benkyō shimashita.</i> 'Wan dün ders çalıştı.'
	18	İsim Niteleme (Geçmiş Zaman İşlevli)	<i>Kore wa haha ga katta kaban desu.</i> 'Bu annemin aldığı çanta.'
Manabō! Nihongo Shokyū 2	-	-	-

“*Manabō! Nihongo Shokyū 1*”de diğer kitaplarla aynı şekilde geçmiş zaman işlevi ve ismin önünde geçmiş zaman anlamı taşıyan niteleme eki işlevi öğretilmektedir. Fakat başlangıç seviyesi ders kitaplarında genellikle

değınilen bitmişlik görünüşü işlevine bu kitapta yer verilmemiştir. “*Shokyū Nihongo Genki*”nin ikinci kitabında olduğu gibi “*Manabō! Nihongo Shokyū 2*”de de -ta’nın hiçbir işlevine rastlanmamaktadır.

5.2.4. “*Dekiru Nihongo*”da -ta Eki

5.2.4.1. “*Dekiru Nihongo*”nun Yapısı ve İçeriği

“*Dekiru Nihongo*” başlangıç seviyesi ders kitabı konu (*topic*) bazlı bir kitaptır. Kitap 15 üniteden oluşmakta olup, her ünite 3 ayrı konu barındırmaktadır. Bu konular içerisinde 1) *challenge* adlı durum gösteren görsellerin ifade edileceği bir bölüm, 2) *sōyeyelim* adlı alıştıırma bölümü ve 3) *yapalım* adlı dinleyerek alıştıırma yapma bölümü bulunmaktadır. Bu 3 konu tamamlandıktan sonra 4) *dekiru* adlı iletişim odaklı alıştıırma bölümü ile konu pekiştirilmektedir. Daha sonra 5) ünite de geçen ifadelerin bir listesi ve son olarak 6) *tekrar dinleyelim* adlı diyalog bölümü vardır. Diğer kitaplardan farklı olarak dilbilgisi bölümü ayrı şekilde ele alınmamaktadır. Öğretilecek kalıp 2) *sōyeyelim* adlı alıştıırma bölümünde koyu renk ile işaretlenmiş şekilde belirtilmektedir.

5.2.4.2. “*Dekiru Nihongo*”da -ta Ekinin Analizi

“*Dekiru Nihongo*”da öğretilen -ta’nın işlevleri aşığıdaki gibidir.

Tablo 8: “*Dekiru Nihongo*”daki -ta Eki

Kitap	Öğretildiği Ünite	-ta Ekinin İşlevi	Örnek Cümle
Dekiru Nihongo	5	Geçmiş Zaman	<i>Nichiyōbi ni nani wo shimashita ka?</i> 'Pazar günü ne yaptın?'
	6	Bitmişlik Görünüşü	<i>Bsan wa mō Tōkyō Tawā e ikimashita ka?</i> 'B Bey/Hanım (çoktan) Tokyo Tower'a gittiniz mi?'

Yukarıda analizi yapılan diğer ders kitaplarında genellikle -ta’nın geçmiş zaman işlevi, bitmişlik görünüşü işlevi ve geçmiş zaman anlamlı isim niteleme işlevi görülmesine rağmen, “*Dekiru Nihongo*”da yalnızca -ta’nın geçmiş zaman ve bitmişlik görünüşü işlevlerine yer verilmiş olup, diğer işlevlerin öğretilmediği tespit edilmiştir.

6. Tartışma ve Sonuç

Geçmiş araştırmalarda genel olarak zaman ve görünüş gibi dilbilgisi kategorilerini konu alan ve içerisinde -ta’yı ele alan çalışmalar ya da -ta’nın kullanımı veya anlamsal fonksiyonlarının bir veya birkaçı üzerine yapılan teorik araştırmalar bulunmaktadır. Japonca eğitime yönelik araştırmalar olarak ise, -ta’nın öğretimine veya edinimine dair araştırmalar yok denecek kadar az sayıdadır.

Kıra (2019)’un ortaya koyduğu ana dil etkisinin ve başlangıç seviyesi ders kitabında ele alınmamasının edinime olan etkisi sonucundan yola çıkarak, bu makalede önce Türkiye’de Japonca öğreten belli başlı kurumlarda kullanılan ve kullanılacağı öngörülen başlangıç seviyesi ders kitaplarında, ardından bu kurumlarda kullanımına rastlanmamış diğer başlangıç seviyesi Japonca ders kitaplarında -ta ekinin öğretimi üzerine kitap analizi yapılmış ve hangi işlevlerinin ele alınıp hangilerinin ele alınmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu araştırmadan elde edilen sonuç aşığıdaki gibi toparlanabilir. ✓ işareti o işlevin o kaynakta ilk defa öğretildiğini, - işareti ise ele alınmadığını gösterir.

Tablo 9: Başlangıç Seviyesi Japonca Ders Kitaplarında -ta Eki

Kaynak		Minna no Nihongo		Marugoto		Shokyū Nihongo Tobira		Shokyū Nihongo Genki		Shokyū Nihongo		Manabō! Nihongo		Dekiru Nihongo
		I	II	1	2	I	II	I	II	Jō	Ge	1	2	
Zaman	Geçmiş	✓	-	✓	-	✓	-	✓	-	✓	-	✓	-	✓
Görünüş	Bitmişlik	✓	-	✓	-	✓	-	✓	-	✓	-	-	-	✓
İsim Niteleme	Geçmiş zaman	✓	-	-	✓	-	✓	✓	-	✓	-	✓	-	-
	Sıfat Fiil	-	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	-	-	-
Kiplik	aniden bulma/ keşfetme	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	aniden farketme/ hatırlama	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	teyit	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	önceden belirleme	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	dinleyiciye yönelik baskı/ teşvik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	duygu-durum	-	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	-	-	-
	varsayım	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

-ta ekinin 11 işlevinden hangilerinin hangi kaynaklarda görülüp görülmediği Tablo 9'da açıkça görülmektedir. Yapılan analize göre, 7 ders kitabının tamamı önce -ta'nın temel işlevi olan geçmiş zaman işlevini öğretmektedir. Ardından "*Manabō! Nihongo*" adlı ders kitabı hariç diğer tüm kitaplarda zaman ile bağlantılı olarak görünüş işlevi olan bitmişlik görünüşü ele alınmaktadır.

Diğer bir işlev olarak, başlangıç seviyesinde -ta'nın sadece cümle sonu yüklemine değil, ismin önünde de bir niteleyici olarak kullanıldığı genel olarak ("*Dekiru Nihongo*" hariç diğer tüm kitaplarda) öğretilmektedir. Ancak burada da yine, -ta'nın geçmiş zaman anlamıyla ilişkilendirilmiş bir fonksiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitelediği ismin durumunu veya özelliğini bildiren sıfat fiil kullanımı sadece "*Shokyū Nihongo Ge*" kitabında öğretilmekte olup, diğer kitaplarda ele alınmamaktadır.

Kiplik işlevi olarak, -ta'nın temel kiplik anlamı olan "farketme/hatırlama" anlamının ele alınmaması ile ilgili sonuç 2. bölümde geçmiş çalışma olarak değindiğimiz Atay (2007) ile aynıdır. Fakat, Atay (2007)'den farklı olarak, bu analiz sonucunda dikkatimizi çeken nokta, başlangıç seviyesinde -ta'nın tüm kiplik anlamlarına neredeyse hiç değinilmiyor olmasıdır. Tablo 9'da görülen "*Minna no Nihongo*"da değinilen aniden bulma/keşfetme anlamı yalnızca "*arimashitayo*" (buldum/buradaymış) gibi bir söz öbeği olarak tek bir yerde gösterilmekte olup, dilbilgisi örneklerinde veya alıştırmalarda -ta'nın bir işlevi olarak öğretilmemektedir. Yalnızca, tüm kitaplardan farklı olarak "*Shokyū Nihongo Ge*" kitabında -ta'nın duygu-durum işlevine dilbilgisi bölümünde yer verilmekte olduğu tespit edilmiştir. Bunların dışındaki kiplik işlevlerine hiçbir başlangıç seviyesi ders kitabında rastlanmamıştır.

Halbuki, anadili Türkçe olan başlangıç seviyesi Japonca öğrencileri için -ta'nın kiplik işlevleri kendi anadilinden transfer edebilecekleri için anlaması güç bir konu olmayacaktır. Örneğin, 3.3'te verilen -ta'nın 7 farklı kiplik işlevinin Türkçede tam karşılığını aşağıdaki gibi bulabiliyoruz.

(i) *aniden bulma/keşfetme*

(11) (あ、ありました。ここですよ。) (bölüm 3.3, tekrar)

A, ari-mashi-ta. Koko-desu-yo.
A var olmak-COP.POL-TA Burada-COP.POL-PRTC

(11') *Türkçe Karşılığı*: A, buldum. Buradaymış.

(ii) *aniden farketme/hatırlama*

(12) (あつ、あすは約束があった。) (bölüm 3.3, tekrar)

A, asu-wa yakusoku-ga at-ta.
A yarın-TOP randevu-NOM var olmak-TA

(12') *Türkçe Karşılığı*: A, yarın randevum vardı.

(iii) *teyit*

(13) (あすの午後は会議がありましたね。) (bölüm 3.3, tekrar)

Asu-no gogo-wa kaigi-ga ari-mashi-ta-ne.
Yarın-GEN öğleden sonra-TOP toplantı-NOM var olmak-COP.POL-TA-PRTC

(13') *Türkçe Karşılığı*: Yarın öğleden sonra toplantı vardı, değil mi?

(iv) *önceden belirleme*

(14) (これで間違いなくあいつは死んだ!) (bölüm 3.3, tekrar)

(Öldürme planını tamamlama) Korede machigainaku aitsu-wa shin-da!
Böylece kesinlikle o herif-TOP ölmek-TA

(14') *Türkçe Karşılığı*: Böylece, o herif artık kesinlikle öldü.

(v) *dinleyiciye yönelik baskı/teşvik*

(15) (じゃ、みな、すわった、すわった。) (bölüm 3.3, tekrar)

Ja, mina, suwat-ta, suwat-ta.
O zaman herkes oturmak-TA oturmak-TA

(15') *Türkçe Karşılığı*: O zaman/Haydi herkes otursun.

(vi) *duygu-durum*

(16) (切符がとれなかったんですか。こまりましたね。とれなければ旅行にはいけませんよ。)

Kippu-ga tore-nakat-ta-n-desu-ka. Komari-mashi-ta-ne.
Bilet-NOM almak-NEG-TA-PRTC-COP.POL-Q Zor durumda kalmak-COP.POL-TA-PRTC
Tore-nakereba ryokō-ni-wa ik-e-masen-yo.
Almak-COND seyahat-DAT-TOP gitmek-ABIL-NEG.POL-PRTC

(bölüm 3.3, tekrar)

(16') *Türkçe Karşılığı*: Nasıl zor durumda kaldım şu anda.

(vii) *varsayım*

(17) (もしあの飛行機に乗っていたら、みんな死んでいたね。) (bölüm 3.3, tekrar)

Moshi ano hikōki-ni not-tei-tara, minna shin-dei-ta-ne.
Eğer o uçak-DAT binmek-ASP-COND herkes ölmek-ASP-TA-PRTC

(17') *Türkçe Karşılığı*: Eğer o uçağa binseydik hepimiz ölmüştük.

(11')-(17') numaralı örnekler, 3.3. bölümde verilen -ta'nın kiplik kullanımlarının Türkçe karşılıklarını göstermektedir. Bu örneklere bakıldığında, (15')'te gösterilen dinleyiciye yönelik baskı/teşvik anlamı dışındaki tüm kiplik anlamlarında -ta'nın karşılığı Türkçedeki geçmiş zaman eki -DI'ye denk gelmekte olduğu görülmektedir. Bunun da anadili Türkçe olan bir öğrencinin -ta ekinin kiplik işlevlerini kendi dilinden kolayca transfer edebilmesini sağlayabilecek ve edinimi hızlandırabilecek önemli bir nokta olduğu düşünülebilir.

Özellikle başlangıç seviyesinde bir konuda farkındalık yaratmanın ve bu seviyede edinilen en ufak bir bilginin bile edinim sürecinde öğrencinin ara dil gelişimi için önemli olduğu bilinmektedir. Ders kitaplarına bağlı kalınarak belirli kullanımlarının öğretilip, günlük hayatta çokça kullanılan işlevlerin öğretilmeden öğrencilerin sonraki seviyelerde bu işlevi kendilerinin farkedip öğrenmesi oldukça güç ve edinebilmesi geç olabilir. Dolayısıyla, öğretmenin -ta'nın geçmiş zaman ve bitmişlik görünüşü işlevlerinden bağımsız olarak kiplik işlevinin de olduğunu öğretmesinin özellikle -ta eki gibi çok işlevli eklerin ediniminde önemli olduğunu vurgulayabiliriz.

Kaynakça

- Abe, Y. (1993). "Dethematized Subjects and Property Ascription in Japanese", *Proceedings of the 1992 Asian Conference on Language, Information and Computation*, 132-144, Thaeaksa, Seoul.
- Aikhenvald, A. Y. (2012). "The essence of mirativity", *Linguistic Typology* 16, 435- 485.
- Atay, A. (2007). "-ta Biçiminin Kiplik Kullanımı ve Öğretimi Üzerine", *Türkiye'de Yabancı Dil Eğitimi Ulusal Kongresi*, Ankara, Türkiye, 22-23 Kasım 2007.
- Chung, H.J. (1993). "Nihongo ni okeru -ru, -ta kei to Modariti: Bunmatsu Keishiki wo Chūshin ni", *Kokugogaku kenkyū to shiryō* 17, Kokugogaku Kenkyū to Shiryō no Kai, 24-34.
- Ciftci, U. (2014). "Kango Keiyōshi no Yōhō ni tsuite: Rentai Shūshoku no 'teiru' 'ta' 'na' 'no' Keishiki wo Chūshin ni", *Nagoya Gengo Kenkyū (Nagoya Linguistics)* 8, 57-67.
- Gençer Baloğlu, Z. (2020). *Japonca ve Türkçede Görünüş (Aspekt): Eski Türkçe ve Hakasça ile Mukayeseli*, TDK Yayınları, Ankara.
- Gürer, A. (2014). "Adjectival participles in Turkish", *Lingua* 149, 166-187.
- Inoue, M. (2001). "Gendai Nihongo no -ta: Shubunmatsu no "...ta" no Imi ni tsuite", *-ta no Gengogaku*, Hitsuji Shobō.
- Jacobsen, W. M. (1982). "Vendler's Verb Classes and the Aspectual Character of Japanese", *Proceedings of the Eighth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, 373-383.
- Kaneko, T. (1995). *Gengo no Jikan Hyōgen*, Hitsuji Shobō.
- Kır, E. (2019). *Dai Ni Gengo Shūtoku no Kanten kara Mita Nihongo no Keiyōshiteki Keishiki: Torukogo no Keiyōshiteki Bunshi to no Taishō*, (Phd Dissertation), Okayama University.
- Kinsui, S. (1994). "Rentai Shūshoku no -ta ni tsuite", *Nihongo no Meishi Shūshoku Hyōgen*, (Ed. Y. Takubo), 29-65, Kuroshio Shuppan.
- Kinsui, S. (1998). "Iwayuru 'Mūdo no -ta' ni tsuite: Jōtasei to no Kanren kara", *Tokyo Daigaku Kokugo Kenkyūshitsu Sōritsu Hyakunen Kinen Kokugo Kenkyū Ronshū*, Kyūko Shoin.
- Kuno, S. (1973). *The structure of the Japanese Language*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Morita, Y. (1988). *Nihongo no Ruii Hyōgen*, Sōtakusha Shuppan.
- Muramatsu, Y. (1991). "Iwayuru "Hakken", "Kakunin", "Sōki" no -ta kō", *Nagoya Daigaku Jinbunkagaku Kenkyū* 20, 39-50.
- Nakau, M. (1976). "Tense, aspect and modality", *Syntax and Semantics 5: Japanese Generative Grammar* (Ed. M. Shibatani), Academic Press, New York, 421-482.
- Ogihara, T. (1996). *Tense, Attitudes and Scope*, Dordrecht, Kluwer.
- Ogihara, T. (2004). "Adjectival Relatives", *Linguistics and Philosophy* 27:5, 557-608.
- Özbek, A. (2011). "Aspect and Modality in Negative Constructions: A Contrastive Analysis of Turkish and Japanese", *Dil ve Edebiyat Dergisi* 8:2, 1-17.
- Özbek, A. ve Kır, E. (2019). "A Study of Mirativity in Japanese and Turkish", *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 6 (2), 569-592.

- Sadanobu, T. (2004). "Mūdo no -ta no Kakosei", *Kokusai Bunkagaku Kenkyū: Kobe Daigaku Kokusai Bunkagakubu Kiyō* 21, 1-68.
- Sunagawa, Y. (1986). *Nihongo Bunpō Serufu Mastā Shirīzu 2: Suru, Shita, Shiteiru*, Kuroshio Shuppan.
- Suzuki, S. (1979). "Gendai Nihongo no Dōshi no Tensu", *Gengo no Kenkyū*, Mugi Shobō.
- Takahashi, T. (1985). *Gendai Nihongo Dōshi no Asupekuto to Tensu*, Kokuritsu Kokugo Kenkyūsho, Shūei Shuppan.
- Teramura, H. (1984). *Nihongo no Shintakusu to Imi II*, Kuroshio Shuppan.
- Yamamoto, M. (2016). "ta Kei no Imi wo Kangaeru: Nihongo Gakushūsha no Unyō Nōryoku ni Kōken suru Bunpō Kenkyū", *Gengo to Bunka: Aichi Daigaku Gogaku Kyōiku Kenkyūshitsu Kiyō* 61 (34), 87-102.

Analiz Edilen Kaynaklar

- Banno, E., Ōno, Y., Sakane, Y., Shinagawa, C. (2020). *Shokyū Nihongo Genki I Third Edition*, The Japan Times Publishing.
- Banno, E., Ōno, Y., Sakane, Y., Shinagawa, C. (2020). *Shokyū Nihongo Genki II Third Edition*, The Japan Times Publishing.
- Bonjinsha. (2011). *Shokyū Nihongo Jō Second Edition*, (Ed. Tokyo Gaikokugo Daigaku Ryūgakusei Nihongo Kyōiku Sentā), Bonjinsha.
- Bonjinsha. (2010). *Shokyū Nihongo Ge First Edition*, (Ed. Tokyo Gaikokugo Daigaku Ryūgakusei Nihongo Kyōiku Sentā), Bonjinsha.
- Dekiru Nihongo Kyōzai Kaihatsu Purojekuto. (2011). *Dekiru Nihongo*, Aruku&Bonjinsha.
- Japan Foundation (2014) *Marugoto Shokyū 1 A2 Rikai*, Sanshūsha.
- Japan Foundation (2014) *Marugoto Shokyū 2 A2 Rikai*, Sanshūsha.
- Oka, M., Kondō, J., Tsutsui, M., Mori, Y., Okuno, T., Sakakibara, Y., Sogabe, A. (2021). *Shokyū Nihongo Tobira I*, Kuroshio.
- Oka, M., Kondō, J., Tsutsui, M., Mori, Y., Okuno, T., Sakakibara, Y., Sogabe, A. (2022). *Shokyū Nihongo Tobira II*, Kuroshio.
- Senmon Kyōiku Shuppan. (2011). *Manabō! Nihongo Shokyū 1 Third Edition*, (Ed. Nihongo Kyōiku Kyōzai Kaihatsu linkai), Senmon Kyōiku Shuppan.
- Senmon Kyōiku Shuppan. (2009). *Manabō! Nihongo Shokyū 2 Second Edition*, (Ed. Nihongo Kyōiku Kyōzai Kaihatsu linkai), Senmon Kyōiku Shuppan.
- Suriē Nettowāku (1998). *Minna no Nihongo Shokyū I Honsatsu*, Suriē Nettowāku.
- Suriē Nettowāku (2006). *Minna no Nihongo Shokyū II Honsatsu*, Suriē Nettowāku.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

Received/Geliş:10.09.2022 Accepted/Kabul:23.10.2022

DOI:10.30794/pausbed.1173587

Research Article/Araştırma Makalesi

Yılmaz, F. (2022). "Kolektif Bellek Bağlamında Japonca Ana Dili Ders Kitapları" *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. Ö53-Ö64.

KOLEKTİF BELLEK BAĞLAMINDA JAPONCA ANA DİLİ DERS KİTAPLARI*

Filiz YILMAZ**

Öz

Bu çalışmada, Japonca ana dili ders kitaplarının kolektif bellek bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. İncelemenin ana materyali olarak *Sanseidō* Yayınevi'ne ait ortaokul 1, 2 ve 3. sınıf Japonca ana dili ders kitapları kullanılmış, ders kitapları doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmada ilk olarak Japonya'da İkinci Dünya Savaşı sonrası eğitim sisteminin nasıl şekillendiğine değinilmiş ve ders kitaplarının oluşum süreci incelenmiştir. Daha sonra; ders kitapları hazırlanırken esas alınan öğretim programı yönetmeliği, amaç ve hedefleri odağında analiz edilmiştir. Son olarak, Japonca ana dili ders kitaplarının içerik analizi yapılarak Japon toplumuna ait ortak unsurlar kolektif bellek bağlamında değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında, Japonya'da ders kitapları aracılığıyla oluşturulan kolektif belleğin; tarihî ve kültürel unsurlar odaklı, Japon millî bilincini geliştirerek "Japon olma" farkındalığını arttırmaya yönelik bir eğilim gösterdiği sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, bu çalışma ile Japonca ana dili ders kitaplarının eğitim alanında geçmişî hatırlatma, kültürü yaşatarak geleceğe aktarma ve kolektif belleğin oluşumuna katkı sunma bakımından işlevsel bir araç olduğu ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Japonca ana dili, Ders kitabı, Kolektif bellek.

JAPANESE NATIONAL LANGUAGE TEXTBOOKS IN THE CONTEXT OF COLLECTIVE MEMORY

Abstract

In this study, it is aimed to examine the Japanese national language textbooks in the context of collective memory. Secondary school 1st, 2nd and 3rd grade Japanese national language textbooks published by *Sanseidō* Publishing House were used as the main material of the study, and the textbooks were analyzed by document analysis method. Firstly, it was mentioned how the education system was shaped after World War 2 in Japan and the formation process of the textbooks was examined. Then, the curriculum was analyzed in the focus of its aims and objectives. In conclusion, the content of the Japanese national language textbooks was analyzed and the common elements of the Japanese society were evaluated in the context of collective memory. In the light of the findings, the collective memory created through textbooks in Japan; It has emerged that it tends to increase the awareness of "being Japanese" by developing the Japanese national consciousness focused on historical and cultural elements. In addition, it has been demonstrated by this study that Japanese national language textbooks are a functional tool in the field of education in terms of recalling the past, transferring the culture to the future by keeping it alive and contributing to the formation of the collective memory.

Keywords: Japanese national language, Textbook, Collective memory.

*Bu çalışma, 1-3 Haziran 2022 tarihlerinde düzenlenen "Dünya Dilleri ve Edebiyatları Araştırmaları Sempozyumu"nda sunulan "Japonca Ana Dili Ders Kitaplarında Kültürel Unsurlar" başlıklı bildirinin geliştirilmiş halidir.

**Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Japon Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, NEVŞEHİR. e-posta: filizyilmaz.jpn@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0003-4063-9389>)

1. GİRİŞ

Türkiye’deki bellek çalışmalarının yeni bir alan (Öztürkmen, 2001: 115-121) olduğu belirtile de 20. yüzyıl bellek ile ilgili çalışmaların artış gösterdiği bir dönem olmuştur (İlhan, 2018: 9). “*Bellek çalışmaları, sosyal ve beşerî bilimlerde özellikle tarih, antropoloji, edebiyat ve psikoloji gibi disiplinlerin ağırlıklı olarak eğildiği, son yıllarda da kendi disiplinlerarası alanını oluşturan ve büyük ilgi gören bir konu*”dur (Neyzi, 2020: 1).

Öğrenilmiş bilginin bilinç düzeyine çıkarılması hatırlama; bilginin artık kayıtlı olmaması veya zayıf olması gibi nedenlerle bilgiye erişilememesi durumu ise unutma olarak tanımlanmaktadır (Budak, 2021: 344, 754). “*Söz konusu hatırlama ve unutma eylemleri her ne kadar kişisel görünse de aslında bireyin neyi hatırlayacağı ve neyi unutacağına etki eden unsurlarla yakından ilgilidir*” (İçen ve Tuncel, 2019: 60-81). Maurice Halbwachs’ın bahsettiği; bir grubun ortak hafızası olarak tanımlayabileceğimiz kolektif bellek (Halbwachs, 2019: 63); toplumsal bellek/kolektif hafıza/toplumsal hafıza gibi farklı terimlerle ifade edilebilmektedir. Buna dayanarak; kişi geçmişini bizzat deneyimlememiş olsa dahi, bazı bellek oluşturucular ile kolektif bellek oluşumunun sağlanabileceği söylenebilir. Aile üyeleri ve akrabalar gibi, kişinin yakın çevresinin deneyimleri de bu oluşum sürecine etki edebilir. Bunlardan başka gazete, dergi, televizyon gibi kitle iletişim araçları; filmler, fotoğraflar, internet, anıtlar, müzeler, okul eğitimi ve kitaplar aracılığıyla da kolektif bellek oluşumu desteklenebilir. Bu durumda kolektif bellek, toplum içinde edinilen deneyimlerden ayrı düşünemeyeceğimiz bir unsur olarak karşımıza çıkar.

Kolektif bellek; bir toplumun o toplumu ilgilendiren olayları, ortak unsurları nasıl hatırladığıyla doğrudan ilişkilidir. Eğitim alanında bu hatırlama eylemine katkı sunan başlıca materyaller ders kitaplarıdır. Bu çalışmada, Japonya’da zorunlu eğitim kapsamındaki ortaokullarda okutulan Japonca ana dili ders kitapları (*Kokugo Kyōkasho*) kolektif bellek oluşumu bağlamında incelenmiştir.

Kokugonun sözcük anlamı “millî dil, ulusal dil” olup, Japonca ana dili için kullanılan bir terimdir. Ana dili öğretiminin temel amacı bireye okuma, yazma, dinleme, konuşma gibi temel dil becerilerini kazandırmaktır. Japonya’da 2017 yılında yayımlanan ortaokul öğretim programı yönetmeliğinde¹, dilsel etkinlikler aracılığıyla Japonca’yı uygun şekilde anlama ve ifade etme niteliklerini ve yeteneklerini geliştirmenin amaçlandığı belirtilerek öğrencinin; Japoncanın toplumsal yaşam için gerekli olan özelliklerini uygun şekilde kullanması, sosyal hayatta başkalarıyla etkileşime girerken iletişim kurma, düşünme ve hayal etme yeteneğini geliştirmesi, dilin değerini bilerek dil duygusunu zenginleştirilmesi, ülkenin dil kültürüne dâhil olarak ulusal dile saygı duyma tutumunu geliştirmesi gibi hususlar ortaokul Japonca ana dili dersinin hedefleri arasında verilmiştir.

Öğretim programı yönetmeliğinde de belirtildiği gibi, temel amacı dille ilgili temel becerilerin geliştirilmesi yoluyla öğrencinin duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirerek etkin şekilde iletişim kurmayı sağlamak olan ana dili eğitimi aynı zamanda kolektif bellek oluşumunda da rol sahibidir. Çünkü bir toplumun kolektif belleğini oluşturan kültür ve ortak değerler dil vasıtasıyla korunur ve aktarılır.

Ana dili dersindeki etkinlikler çoğunlukla metinlere dayalı olarak gerçekleştirilir. Çeşitli türlerdeki metinler aracılığıyla farklı konularda zengin bir içerik sunmaları, kolay ulaşılır olmaları ve okul eğitimi çağındaki bireylere toplu olarak hitap etmeleri bakımından ana dili ders kitapları, eğitim alanında kolektif belleğin oluşum süreci incelenirken başvurulacak temel kaynaklardır.

Japonya’nın Eğitim Temel Kanunu’nun² (*Kyōiku Kihonhō*) 2. maddesinde yer alan “Eğitimin Hedefleri” arasında “*Gelenek ve kültüre saygı duymak, bugüne kadar bu gelenek ve kültürü beslemiş olan ülkesini ve vatani sevmek, diğer ülkelere saygı duyarak uluslararası toplum barışına ve gelişimine katkıda bulunan bir tutum geliştirmek*” şeklinde Japonya’nın ortak değer ve amaçlarının korunmasının gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Eğitimin hedefleri arasında önemine vurgu yapılan kültür; bir toplumun tarihi, dili, dini, geleneği, örfü, âdeti, toplumu oluşturan bireyleri bir arada tutan ortak değerler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Kandemir, 2022: 82-103).

1 Ortaokul öğretim programı yönetmeliğine yapılan atıflarda; Japonya Eğitim, Kültür, Spor, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı’nın (MEXT) resmi internet sayfasında yer alan Japonca orijinal yönetmelik metni esas alınmıştır (https://www.mext.go.jp/content/1413522_002.pdf). Yönetmelik metninden yapılan alıntılar yazar tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

2 Eğitim Temel Kanunu’na yapılan atıflarda; Japonya Eğitim, Kültür, Spor, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı’nın (MEXT) resmi internet sayfasında yer alan Japonca orijinal kanun metni esas alınmıştır (https://www.mext.go.jp/b_menu/kihon/about/mext_00003.html). Kanun metninden yapılan alıntılar yazar tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Kültür, ortak değerleri bütünsel olarak içermesi bakımından kolektif belleği oluşturan unsurların başında gelir. Ana dili öğretiminin temel materyali olan ders kitaplarında yer alan metinlerin, yukarıda saydığımız ortak değerleri içeriyor olmaları ana dili dersinin ve Eğitim Temel Kanunu'nun hedeflerine ulaşması bakımından oldukça önemlidir. Toplumunu oluşturan bireylerin ana dilinin özelliklerini öğrenirken bir yandan da toplumun ortak değerlerinin farkında olarak yetişmesi, millî bilinç farkındalığının artırılması ve kolektif belleğin oluşturulması ana dili ders kitaplarında yer alan metinler aracılığıyla sağlanacaktır. Bu durumda, Japonca ana dili ders kitaplarının kolektif belleği oluşturan ortak unsurları kapsama niteliği bakımından değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Ders kitaplarıyla ilgilenen kolektif bellek çalışmalarının, tarih ve sosyal bilgiler ders kitapları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. İçen ve Tuncel ortak çalışmalarında (İçen ve Tuncel, 2019: 60-81) tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarını ele alarak, toplumsal hafızanın siyasal alan tarafından inşa sürecinin ders kitaplarına nasıl yansıdığını irdelemektedir. Topaçoğlu ise; Japonya'daki tarih eğitimi ve toplumsal bellek sorununu ele aldığı çalışmasında (Topaçoğlu, 2021: 10-18) Japonya'daki bellek çalışmalarının büyük oranda savaşla ilişkilendirildiğini, İkinci Dünya Savaşı yenilgisinin psikolojik travmasının günümüze kadar ulaştığını ortaya koymuştur.

Türkiye'de olduğu gibi Japonya'da da eğitim alanında kolektif bellekle ilgilenen çalışmalar tarih eğitime odaklanmaktadır. Fuwa'nın çalışması, Topaçoğlu'nun ortaya koyduğu sonucu doğrular niteliktedir. Fuwa, tarih ders kitaplarını konu alan ve hafızayı savaş odaklı ele aldığı çalışmasında, günümüz dünyasında ortaokul öğrencilerinin tarihi algılamalarının zor olduğu bir ortamın varlığına vurgu yaparak savaş hafızasını oluşturan bir araç olarak ders kitaplarının önemi üzerinde durmakta ve Japonya'da ortaokullarda okutulan ders kitaplarında Japonya'nın sömürgecilik ve işgal savaşlarının tanıklıklarıyla ilgili neredeyse hiçbir kaydın yer almadığına dikkat çekmektedir (Fuwa, 2012: 84-93).

Japonya'da ders kitaplarıyla ilgilenen bir diğer bellek çalışmasında ise Dunbar, tarih eğitiminin tarih bilincini geliştirmek ve ortak bir hafızayı paylaşan vatandaşlar yetiştirmek için bir araç olabileceğini belirtmektedir (Dunbar, 2016: 41-52). Bu noktada bu çalışma, tarih ders kitaplarındaki eksikliği araştırmacılar tarafından dile getirilen bu noktaların Japonca ana dili ders kitaplarına nasıl yansıdığını dikkate alarak; kolektif bellek oluşumundaki işlevselliğine işaret edilen tarih ders kitaplarının yanı sıra, çeşitli tür ve içeriğe sahip anlatıları barındıran Japonca ana dili ders kitapları aracılığıyla oluşturulan kolektif belleğin izini sürmeyi amaçlamaktadır.

Sınırlı sayıda olsa da, bu çalışmanın ana inceleme materyali olan Japonca ana dili ders kitaplarını ele alan araştırmalar da mevcuttur. Bunların içinde Harada'nın çalışması (Harada, 2004: 100-113), tarih ders kitaplarında olduğu gibi savaşa ve savaş hafızasına odaklansa da, Japonca ana dili ders kitaplarının kolektif bellek oluşumundaki bütünsel rolüne değinmemektedir.

Türkiye'de; Japonya'nın eğitim tarihi, eğitim sistemi, ders kitapları ve öğretim programları gibi hususlara odaklanan akademik çalışmaların bulunduğu görülmektedir. Özşen, günümüz Japonya'sının eğitim sisteminin temellerinin atıldığı 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan dönemi sosyal, siyasal ve kültürel açılardan kapsamlı bir şekilde değerlendirmiştir. Varoğlu ise, ana dili olarak Japonca eğitimi konusunu ele alarak, ilköğretim programını temel alan ilköğretim ana dili dersinin amaçları ve içeriği üzerinde durmuş, ilköğretim 1. sınıf Japonca ana dili ders kitabını şekil ve içerik bakımından incelemiştir.

Ülkemizde ana dili olarak Japonca eğitimi ve Japonca ana dili ders kitapları ile ilgili sınırlı akademik çalışma mevcut olup, Japonca ana dili ders kitaplarını kolektif bellek oluşumu ile ilişkilendiren bir çalışmanın henüz mevcut olmadığı tespit edilmiştir. Bu noktada bu çalışma Japonya'nın eğitim tarihi, eğitim sistemi ve öğretim programı yönetmeliği gibi unsurları çalışmanın arka planına alarak okul eğitimindeki kolektif bellek oluşumunu, Japonca ana dili ders kitapları çerçevesinde değerlendirmiştir.

2. YÖNTEM

Çalışmadaki veri toplama ve analiz süreci nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Doküman analizi, araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanların toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilen bilimsel bir araştırma yöntemidir (Sak vd.,

2021: 227-250). Tarihsel olay, olgu, kültür veya geleneklere ilişkin dokümanlar kadar, yaşadığımız zamana ait dokümanlar, kaynağı belli olmayan anonim dokümanlar veya kaynağı belli olan ancak ilgili zaman diliminde ulaşılamayacak öznelerin ürettikleri dokümanlar da nitel araştırmalarda zengin bir veri kaynağı oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 191).

Giriş bölümünde de belirtildiği gibi bu çalışma, ders kitapları esas alınarak Japonya’da eğitim alanındaki kolektif bellek oluşumunun temel özelliklerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışmada ana inceleme materyali olarak; Japonya Eğitim, Kültür, Spor, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı’nın (MEXT) onayından geçerek 2017 yılından itibaren zorunlu eğitimin ortaokul kademesinde okutulmaya başlanan *Sanseidō* Yayınevi’ne ait ortaokul 1, 2 ve 3. sınıf Japonca ana dili ders kitapları kullanılmıştır. Çalışmanın ana inceleme materyali olan ders kitapları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Ortaokul Japonca Ana Dili Ders Kitapları

Nakasu, M. vd. (2017). <i>Gendai no Kokugo</i> 1, 2. Basım (İlk Basım: 2016), <i>Sanseidō Shuppan</i> , Tokyo.
Nakasu, M. vd. (2017). <i>Gendai no Kokugo</i> 2, 2. Basım (İlk Basım: 2016), <i>Sanseidō Shuppan</i> , Tokyo.
Nakasu, M. vd. (2017). <i>Gendai no Kokugo</i> 3, 2. Basım (İlk Basım: 2016), <i>Sanseidō Shuppan</i> , Tokyo.

Resim 1: Ortaokul Japonca Ana Dili Ders Kitapları

Ayrıca, yardımcı inceleme materyali olarak, ders kitaplarının oluşturulmasında kılavuz görevi gören ortaokul öğretim programı yönetmeliği (*Chūgakkō Gakushū Shidō Yōryō*)³ incelemeye dâhil edilmiştir. Çalışmada, öğretim programı yönetmeliği esas alınarak hazırlanan Japonca ana dili ders kitaplarından elde edilen bulgular içerik unsurları açısından değerlendirilmiştir.

Bu çalışma Japonya’daki ortaokullarda okutulan Japonca ana dili ders kitaplarındaki kolektif bellek unsurlarını ele alarak ders kitaplarının kolektif bellek oluşumundaki konumunu belirlemeye odaklanmaktadır. Çalışmanın amacı doğrultusunda 2017 yılından itibaren Japonya’daki okullarda okutulan ortaokul 1, 2 ve 3. sınıf Japonca ana dili ders kitapları doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışma için bu ders kitaplarının seçilme nedeni, incelemeye konu olan ders kitaplarının 2017 yılında yayımlanan öğretim programı yönetmeliği esas alınarak güncellenmiş olmaları ve Japonya’daki kolektif bellek oluşumunun mevcut durumuna ilişkin güncel veri sağlamalarıdır.

“Bir toplumun geçmişi geleceğini de şekillendirmektedir. Kolektif bir hafızaya sahip olan her toplum ortak bir kültürü ihtiva etmektedir. Kolektif hafıza, toplumun geçmişini diri tutarak ortak bir söylem ve bilinç oluşmasına katkı sağlamaktadır” (Kandemir, 2022: 82-103). Buna göre kolektif bellek; bir topluluğun geçmişten günümüze ulaşmış olan tarihi, kültürü, edebiyatı, sanatı, gelenekleri, alışkanlıkları gibi o topluluğu ilgilendiren maddi ve

³ Çalışma kapsamında, 2017 yılında yayımlanan güncel ortaokul öğretim programı yönetmeliği esas alınmıştır. (https://www.mext.go.jp/content/1413522_002.pdf)

manevi pek çok ögeyi barındıran geniş bir dağarcıktır. Kolektif bellek, toplumu oluşturan insan unsurunu ortak paydada birleştiren değerler bütünüdür. Ders kitapları incelenirken yukarıda saydığımız, bir topluluğa özgü ortak unsurların kolektif bellek oluşumunda üstlendiği rol ve gösterdiği eğilime odaklanılmıştır. Bu çalışma için literatürde ve geçmiş çalışmalarda kabul görmüş olan “kolektif bellek/toplumsal bellek/kolektif hafıza/toplumsal hafıza” ile ilişkili tanımlar ve motifler taranarak Japon toplumuna ait ortak unsurları belirten kodlar belirlenmiştir. Bu kodlar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Kolektif Bellek Unsurlarını Gösteren Kodlar

Edebiyat Eseri	Sanat/Sanat Eseri
Tarihî Olay/Mekân	Spor/Sporcu
Tarihî/Edebi Kişi	Geleneksel Kıyafet
Kitap/Eser Tanıtımı	Yaşam Tarzı/Alışkanlık
Mimarî	Müzik /Dans/Halk Oyunu
Dinî unsur/mekân	Popüler Kültür

Çalışmanın amacı doğrultusunda, tarihi arka plan dikkate alınarak ilk olarak Japonya’da İkinci Dünya Savaşı sonrası eğitim reformlarına değinilmiş ve ders kitaplarının oluşum süreci incelenmiştir. Daha sonra, ders kitapları hazırlanırken esas alınan öğretim programı yönetmeliği amaç ve hedefleri odağında analiz edilmiştir. Son olarak, Japonca ana dili ders kitaplarının içerik analizi yapılarak bulgular kolektif bellek bağlamında yorumlanmıştır.

3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI EĞİTİM REFORMU

Japonya, İkinci Dünya Savaşı’nın sonuçlandığı yıl olan 1945’e kadar denizaşırı ülkelerde militarist ve yayılmacı bir politika izlemiştir. Dönemin eğitim sistemi de bu politikayı destekleyen bir yapıya sahiptir. Japonya’da günümüzde kullanılan öğretim programları ise İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra uygulamaya konulan Yeni Eğitim Sistemi’nin (*Shin Kyōiku Seido*) çatısı altında şekillenmiştir. Japonya, savaşın sona erdiği 1945 yılından San Francisco Barış Antlaşması’nın yürürlüğe girdiği 1952 yılına kadar işgal altında kalmış; savaşın bitiminden itibaren demokratik bir ülke olma hedefiyle siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda pek çok yeniliği hayata geçirmiştir. Bunlardan biri de eğitim reformudur. Eğitim reformunda, Japonya’nın İkinci Dünya Savaşı sonrası izlediği barışçıl politikanın izleri “barış eğitimi” (*Heiwa Kyōiku*) hareketi ile kendini göstermiştir. Bu hareketin çıkış noktasının, Japonya’da İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yürürlüğe giren Japonya Anayasası’nın 9. maddesinde yer verilen savaşmazlık/barış ilkesi⁴ olduğu söylenebilir. Anayasanın giriş metninde Japon halkının kalıcı barışa olan özlemine değinilmiş, barışsever insanların adaletine olan güven vurgulanarak dünyanın dört bir yanındaki insanların barış içinde yaşama hakkına sahip olduğunun altı çizilmiştir⁵. Japonya Anayasası’nın temelini oluşturan bu ifadelerin karşılığı 31 Mart 1947 tarihli Eğitim Temel Kanunu’nun giriş metninde “*Japon halkı olarak, yorulmak bilmeyen çabalarımızla inşa ettiğimiz demokratik ve kültürel ulusun daha da gelişmesine, dünya barışına ve insan refahının artmasına katkıda bulunmayı umuyoruz*” ifadeleriyle yer bularak Japonya’da yürütülen eğitim faaliyetinin amacının barışçıl ve demokratik bir ulus ve toplum inşa etmek için gerekli niteliklerle donatılmış vatandaşlar yetiştirmek olduğu vurgusu yapılmıştır. Aynı kanunun “Eğitimin Amacı” başlıklı 1. maddesinde “*Kişiliğin tam gelişimini hedeflemekte olan eğitim, barışçıl ve demokratik bir millet ve toplumun kurucuları olarak hakikat ve adaleti seven, bireysel değerlere, çalışkanlığa ve sorumluluğa saygı duyan, bağımsız bir ruha sahip, hem fiziksel hem zihinsel olarak sağlıklı vatandaşlar yetiştirmek amacıyla yürütülmelidir*” ifadelerine yer verilerek barışçıl bir toplumun gerekliliğine atıfta bulunmaktadır.

Yukarıdaki ifadelerde sıkça değinilen “barışseverlik” İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar militarist bir düzenin hâkim olduğu Japonya için alışılmışın dışında bir kavram olup, bunun yalnızca toplumsal alanda değil eğitim alanında da karşılığını bulmasının öngörüldüğü söylenebilir. Eğitim Temel Kanunu’nda belirtilen barışçıl

4 Japonya Anayasası’nın 9. maddesinde “Adalet ve düzene dayalı uluslararası barışı samimiyetle arzulayan Japon halkı, ulusun egemen bir hakkı olarak savaştan ve uluslararası anlaşmazlıkları çözmek için güç kullanma tehdidinden veya kullanımından daimî şekilde feragat etmektedir” ifadesi yer almakta ve devlete savaş hakkı tanınmadığı ifade edilmektedir.

(<https://elaws.e-gov.go.jp/document?lawid=321CONSTITUTION>)

5 Japonya Anayasası’ndan yapılan alıntılarda “e- Gov *Hōrei Kensaku*” başlıklı internet sitesindeki Japonca orijinal kanun metni esas alınmıştır (<https://elaws.e-gov.go.jp/document?lawid=321CONSTITUTION>). Kanun metninden yapılan alıntılar yazar tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

ve demokratik toplumun inşası, eğitim alanında tüm öğrencilere toplu olarak hitap etme özelliğine sahip olan ders kitapları aracılığıyla mümkündür. Buradan hareketle bu çalışma, Japonca ana dili ders kitaplarını kolektif bellek bağlamında incelerken Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası yeni eğitim sisteminde ön plana çıkan "barışseverlik" ilkesini de göz önünde bulundurmıştır.

Günümüzde Japonya'da okutulan ve okul eğitiminde önemli bir öğretim aracı olan ders kitaplarının içeriği büyük oranda İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında hayata geçirilen reformlara dayanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce ise dönemin Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ulusal ders kitapları (*Kokutei Kyōkasho*) kullanılmaktaydı. 1947 yılında Okul Eğitimi Kanunu'nun (*Gakkō Kyōikuhō*) yürürlüğe girmesiyle, bakanlığın ders kitabı kontrol sistemi (*Kokutei Seido*) kaldırılmış ve ders kitaplarının özel yayınevleri tarafından hazırlanmasına olanak sağlanmıştır. Ancak, özel yayınevlerinin ders kitabı hazırlamasına izin veren bu yetkilendirme sistemi, 1947 yılında hemen faaliyete geçememiştir. Yeni sisteme uygun ders kitaplarının oluşturulabilmesi için belirli bir hazırlık sürecine ihtiyaç duyulmuş ve yeni ders kitapları hazırlanmaya kadar geçici olarak hazırlanan ders kitapları kullanılmıştır. 1948 yılında "Ders Kitabı Denetim Yönetmeliği" ile "Ders Kitaplarının Basımına İlişkin Geçici Tedbirler Kanunu" çıkarılmış ve 1949 yılında "Ders Kitabı Denetim Standartları" ilan edilmiştir. Böylece 1949'dan itibaren, özel yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitapları kullanılmaya başlanmıştır. Yeni sisteme uygun ders kitapları hazır olana kadar geçici olarak hazırlanan ve kullanıma sunulan ders kitaplarının yanı sıra, savaş döneminde kullanılan ders kitapları, sakıncalı içeriklerin bulunduğu sayfalar çıkartılarak ya da üzerleri mürekkeple kapatılarak bir süre daha kullanılmaya devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında geçici olarak kullanılan bu kitaplar *Sumi-nuri kyōkasho* (mürekkeple boyanmış ders kitapları) olarak adlandırılmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası uygulamaya konulan yeni düzenlemeler "çağdaş, demokrat, barışçıl, hümanist Japon vatandaşı" yetiştirmeye yönelik hedef ve amaçları içermekte olup, Japonca ana dili ders kitapları incelenirken; ders kitaplarında kolektif bellek oluşumuna etki eden unsurlar, bu amaç ve hedeflerle olan paralellikleri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

4. 2017 YILI ORTAOKUL ÖĞRETİM PROGRAMI YÖNETMELİĞİ

Japonya'da okul eğitimini belirli bir plan çerçevesinde kurallara bağlayan öğretim programı yönetmeliği, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hayata geçirilen eğitim reformu doğrultusunda hazırlanmıştır. Bu çalışmanın ana inceleme materyali olan ders kitaplarının doğru şekilde yorumlanabilmesi ve Japonca ana dili ders kitaplarının kolektif bellek oluşumu üzerindeki işlevinin anlaşılabilmesi noktasında, öğretim programı yönetmeliğinde yer verilen kolektif bellek unsurlarının izini sürmek doğru olacaktır.

Yeni eğitim sistemine uygun olarak ilk kez 1947 yılında yayımlanan ortaokul öğretim programı yönetmeliği bugüne kadar on kez güncellenmiştir. (1951, 1955, 1958, 1969, 1977, 1989, 1998, 2002, 2007, 2017). Her ders ile ilgili açıklamalara farklı bölümlerde yer verilen 2017 yılı ortaokul öğretim programı yönetmeliğinde⁶; Japonca ana dili, sosyal bilgiler, matematik, fen bilgisi, müzik, güzel sanatlar, beden eğitimi, teknoloji ve ev ekonomisi, yabancı dil ve ahlak bilgisi derslerinin uygulanmasıyla ilgili kurallar yer alır. Yönetmelikte Eğitim Temel Kanunu ile Okul Eğitimi Kanunu'na da yer verilmiş olup; Eğitim Temel Kanunu'nun "Eğitimin Uygulanmasına İlişkin Esaslar" bölümünde, zorunlu eğitimin amacı "*Her bireyin yeteneklerini geliştirirken toplum içinde bağımsız bir şekilde yaşamının temellerini atarak, milletin ve toplumun oluşumu için gerekli temel nitelikleri yetiştirmek*" olarak verilmektedir. Aynı kanunun 2. maddesinde "Eğitimin Hedefleri" arasında "*Gelenek ve kültüre saygı duymak, bugüne kadar bu gelenek ve kültürü beslemiş olan ülkesini ve vatanını sevmek, diğer ülkelere saygı duymak ve uluslararası toplum barışına ve gelişimine katkıda bulunan bir tutum geliştirmek*" şeklinde Japonya'nın ortak değer ve amaçlarına yer verilmekte olup aynı ifade, yönetmelikteki Okul Eğitimi Kanunu'nun zorunlu eğitimle ilgili bölümünün 1. maddesinde de yer almıştır. Okul Eğitimi Kanunu'nun 9. maddesinde ise "*Hayatı aydınlık ve zengin kılan müzik, güzel sanatlar, edebiyat ve diğer sanatlar hakkında temel anlayış ve beceriler geliştirme*"nin gerekliliği vurgulanarak, yukarıda bahsettiğimiz kolektif belleği oluşturan unsurlara yer verildiği görülmektedir.

⁶ Öğretim programı yönetmeliğinden yapılan alıntılarda Japonya Eğitim, Kültür, Spor, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı'nın resmi internet sayfasında yer alan 2017 yılı tarihli "Orta Okul Öğretim Programı Yönetmeliği" (*Chūgakkō Gakushū Shidō Yōryō*) esas alınmıştır (https://www.mext.go.jp/content/1413522_002.pdf). İlgili yönetmelik metninden yapılan alıntılar yazar tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Yönetmeliğin bu çalışmayla doğrudan ilişkili olan Japonca ana dili dersinin plan ve kurallarının yer aldığı Japonca ana dili (*Kokugo*) bölümünde; dersin amacının dilsel etkinlikler aracılığıyla Japonca'yı uygun şekilde anlama ve ifade etme yeteneğini geliştirmek olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, dilin değerini bilmenin yanı sıra bir dil duygusu geliştirmenin ve ülkenin dili ile kültürüne dâhil olarak ulusal dile saygı duymanın önemini altı çizilmiş, ulusal dil ile kültürün Japonca ana dili dersi için önemi belirtilmiştir. Japon dili ve kültürüne verilmesi gereken değeri vurgulayan içerikler yönetmeliğin ortaokul 1, 2 ve 3. sınıf düzeylerinin “Dersin Amacı” bölümlerinde yer almaktadır.

Her sınıf düzeyi için ayrı ayrı belirlenmiş olan ders içerikleri bölümündeki “Bilgi ve Beceriler” alt başlığında “Ülkemizin Dili ve Kültürünü Öğrenirken Rehberlik Edecek Maddeler” içinde; eski yazı olarak da bilinen klasik Japonca ile yazılmış eserleri tarihi arka planı dikkate alarak okuyup Japonca klasik eserler dünyasını tanıma, klasikler arasında çok çeşitli eserlerin yer aldığını bilme, yazılı kültürün zenginliğini deneyimleme ve ortak dil ile lehçelerin ayrı ayrı ne gibi roller üstlendiğini kavrama gibi hususların altı çizilmektedir.

Japonya'nın ortak değerleriyle ilişkilendirebileceğimiz unsurlara “Öğretim Materyallerinin Seçiminde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar” bölümünde de rastlıyoruz. Bu başlık altında verilen açıklamada öğretim materyalleri ile ilgili olarak; “*Japon diline ilişkin anlayışı derinleştirerek Japon diline karşı saygılı bir tutum geliştirmeye yardımcı olur*”, “*Japonya'nın geleneklerine ve kültürüne olan ilgiyi ve anlayışı derinleştirerek bu gelenek ve kültüre saygı gösterilmesini teşvik etmede faydalı olur*”, “*Uluslararası anlayışı geniş bir perspektiften derinleştirerek Japon olmanın farkındalığının ve uluslararası iş birliği ruhunun yeşermesine yardımcı olur*” ifadelerine yer verilmektedir.

Öğretim programında belirtilen hususlar ışığında; öğrencinin toplumla birlikte var olan, gelişen, ulusuna, uluslararası topluma ve kültüre saygı göstererek bunlara katkı sunabilen bir birey olarak yetiştirilmesinin hedeflendiği çıkarımını yapabiliriz. Japon dilinin ve kültürünün yüksek derecede önem arz ettiğinin altını çizen ifadelerle, ulusal dil ve kültür odaklı bir eğitim planlaması 2017 yılı öğretim programı yönetmeliğinde dikkat çeken bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır.

5. BULGULAR

Bu çalışmanın ana inceleme materyali olan ve 2017 yılından itibaren Japonya'daki ortaokullarda okutulmaya başlanan *Sanseidō* Yayınevi'ne ait ortaokul 1, 2 ve 3. sınıf Japonca ana dili ders kitapları doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. İnceleme yapılırken, kolektif bellekle ilgili alan yazın taranarak belirlenen kodlar esas alınmış; ders kitaplarındaki metinlere yerleştirilmiş olan resim, fotoğraf ve diğer görseller de incelemeye dâhil edilmiştir. İncelemede, ders kitaplarında yer alan kolektif bellek unsurları irdelenerek aşağıdaki verilere ulaşılmıştır.

Tablo 2, Japonca ana dili ders kitaplarında en sık görülen kolektif bellek unsurları ile bu unsurların incelenen ders kitaplarında kapladığı toplam sayfa sayısını içermektedir.

Tablo 2: Japonca Ana Dili Ders Kitaplarında Yer Alan Kolektif Bellek Unsurları

Kolektif Bellek Unsurları	Sayfa Sayısı
Edebiyat Eseri (Klasik Eserler)	73
Tarihi Olay/Mekân	23
Sanat/Sanat Eseri (Tiyatro/Sahne Sanatları)	20
Popüler Kültür (Manga)	9
Spor/Sporcu	8
Yaşam Tarzı/Alışkanlıklar	6

320 sayfadan oluşan ortaokul 1. sınıf ders kitabında 7 ünite ve 17 metin yer almakta olup, bunlardan 9'unda Japon toplumuna ait kolektif bellek unsurlarına rastlanmıştır. Bunlar arasında tarihi konuları ele alan bilgilendirici metinler, Japonya'nın klasik edebiyat eserlerinden örnekler, Japonya'ya özgü sanat eserlerini tanıtan yazılar, popüler kültür öğelerini tanıtıcı ve bilgilendirici yazılar ile edebi kişilikleri ayrıntılı bir şekilde tanıtan metinlere yer verilmiştir. Görsellerle desteklenmiş olan bu unsurlara ayrılan toplam sayfa sayısı 34'tür.

324 sayfadan oluşan ortaokul 2. sınıf ders kitabında 7 ünite ve 27 metin bulunmaktadır. Bu metinlerden 15'inde Japon toplumuna özgü kolektif bellek unsurları yer almakta olup, metinlerin kapladığı toplam alan 73 sayfadır. Bunların arasında Japonya'ya özgü sahne sanatları, Japon kültür öğelerinin anlatıldığı kitap tanıtımları ile Japonya tarihiyle ilgili konuların anlatıldığı kurgu olmayan bilgilendirici metinler dikkat çekmektedir.

308 sayfadan oluşan ortaokul 3. sınıf ders kitabında 6 ünite ve 34 metin yer almakta olup, kolektif bellek unsurlarını içeren metin sayısı 17'dir. Ortaokul 3. sınıf ana dili ders kitabı konu çeşitliliği bakımından zengin olup, yazarların hayatını ve eserlerini ayrıntılı bir şekilde tanıtan bilgilendirici metinler, coğrafi bölgelerle ilgili tanıtıcı yazılar ile Japon kültürüne özgü ritüel, tarihî olay ve geleneksel sanatları konu alan kitap tanıtımları, geleneksel Japon evleri, geleneksel müzik aletleri ve Japon bahçesi gibi kültürel unsurlara değinen metinlere 59 sayfa ayrılmıştır.

Ders kitaplarında ağırlıklı olarak yer alan klasik eserlerden Japon edebiyatına özgü *haiku*, *tanka* gibi şiir türleri ile bir hikâye türü olan *monogatari*den örneklerle yer verilmiş olup; eserlerin yazıldığı dönemi, mekânları, kişileri ve geleneksel kıyafetleri tasvir eden görsellerle desteklenen metinlere bütün sınıf düzeylerinde yer verilmiştir.

Resim 2: “*Taketori Monogatari*” başlıklı metne ait bir görsel (*Gendai no Kokugo 1*, s. 107)

Japonya'nın ortak kültür unsurlarından *Nō*, *Kabuki*, *Rakugo*, *Kyōgen* gibi tiyatro türleri ve sahne sanatlarından örnekler ders kitaplarının tamamında yer almakla birlikte bu metinlerin, canlı performanslardan alınmış olan görsellerle birlikte sunulduğu görülmüştür.

Resim 3: “*Kabuki no Sekai*” başlıklı metne ait bir görsel (*Gendai no Kokugo 2*, s. 250)

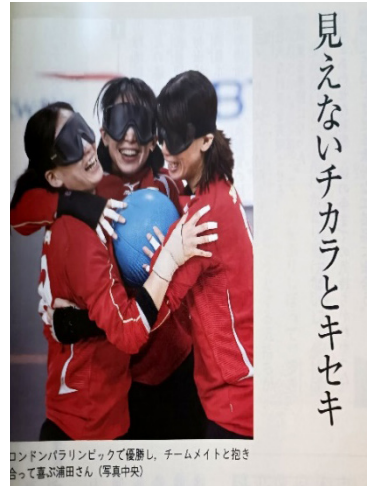
Japonca ana dili ders kitaplarında dikkat çekici olan noktalardan biri, tarihî olayları konu alan metinlerin edebi eser değil, kurgu olmayan bilgilendirici metinlerden seçilmiş olmalarıdır. Bu metinlerde yer alan tarihî olaylar, Japonya'nın yakın tarihindeki kolektif bellek unsurlarından Pasifik Savaşı/İkinci Dünya Savaşı ile Hiroşima'ya atom bombasının atılması olayını konu almakta ve anlatılar olaylarla ilgili görsellerle desteklenmektedir. Yukarıda saydığımız tarihî olaylara değinen metinlere toplamda 23 sayfada yer verilmiştir.

Yalnızca Japonya'da değil, günümüzde artık tüm dünyada tanınır hale gelmiş, Japonya'nın popüler kültür unsuru olan Japon çizgi romanı *manga* ile ilgili bir metne ortaokul 1. sınıf Japonca ana dili ders kitabında toplamda 9 sayfalık oldukça geniş bir alan ayrılmıştır. Metin içinde, metnin yazarı olan Japon *manga* sanatçısı ve *anime* yönetmeni Osamu Tezuka'ya (d. 1928-ö. 1989) ait *manga* görsellerinden örnekler sunulmuştur.

Resim 4: “Kono Chīsana Chikyū no Ue de” başlıklı metne ait bir görsel (Gendai no Kokugo 1, s. 180)

Ortaokul 2. sınıf Japonca ana dili ders kitabında, Londra 2012 Paralimpik Oyunları'nda şampiyonluk kazanan Japonya'nın Goal Ball takımı ve takım üyelerini tanıtan bir yazıya yer verilmiş, kitapta bu metin için 8 sayfalık oldukça geniş bir yer ayrılmıştır. Metinde, üzerlerinde millî formaları olan takım üyelerinin şampiyonluk sevincini yansıtan bir görsel de bulunmaktadır.

Resim 5: “Mienai Chikara to Kiseki” başlıklı metne ait bir görsel (Gendai no Kokugo 2, s. 66)

Ortaokul 3. sınıf Japonca ana dili ders kitabında; Japonya'da evlere girerken ayakkabıların çıkarılması, kapıların dışarıya doğru açılması gibi Japonya'daki yaşam tarzı ve alışkanlıkları konu alan bilgilerin yer aldığı metinler için 8 sayfa ayrılmıştır. Aynı ders kitabında, 7 sayfalık alan ayrılarak tanıtımı yapılan Japonya'nın coğrafi yerleri arasında özellikle dikkat çeken, Fuji Dağı ile ilgili olan metindir. Fuji Dağı ve dağın zirvesine ulaşan insanların görsellerinin yer aldığı metinde, Fuji Dağı'nın Dünya Kültür Mirası listesine alındığı vurgusu yapılmaktadır.

Geleneksel kıyafetler, Japon yemekleri, *ukiyo-e* resim sanatı, tapınaklar, geleneksel mimari gibi öğelere ait görsellere tüm sınıf düzeylerindeki ders kitaplarında yer verilerek, Japon kültürünü oluşturan çeşitli unsurlar hakkında yazılı ve görsel bilginin ders kitapları aracılığıyla öğrencilere sunulduğu görülmüştür. Buna ek olarak, ortaokul 1, 2 ve 3. sınıf ders kitaplarında toplamda 6 sayfada *Kurashi* (yaşam) başlığı altında Japonya'daki yaşam tarzı ve Japonların alışkanlıklarını anlatan kitap tanıtımları bulunmaktadır.

6. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, güncel öğretim programı ve yönetmeliklere uygun olarak hazırlanmış olan Japonca ana dili ders kitapları incelenmiş ve kolektif bellekle ilişkilendirilen kodlar esas alınarak veriler analiz edilmiştir. Buna göre Japonca ana dili ders kitaplarının; Japon toplumuyla doğrudan ilişkili olan tarih, kültür, edebiyat, sanat, spor, yaşam tarzı ve alışkanlıklar gibi, Japon toplumunu bütünsel olarak ilgilendiren maddi ve manevi pek çok ortak unsuru içerdiğine dair bulgulara rastlanmıştır. Bu bulguların ortak noktalarından hareketle, ders kitapları aracılığıyla oluşturulan kolektif bellek iki ana başlık altında değerlendirilmiştir:

a) Millî ve Kültürel Unsurlar

Ders kitaplarında, kolektif bellek oluşumunda etkili olduğu düşünülen unsurlar arasında ağırlıklı olarak Japon kültürüne özgü, özellikle de zengin bir klasik eser dağarcığına sahip olan Japonya'nın kadim kültürel geçmişi ile bu kültürel geçmişi tanıttıcı millî öğelerin yer aldığı görülmüştür. Bunların içinde; klasik Japonca ile yazılmış olan metinler, geleneksel tiyatro eserleri ve popüler kültür unsurları yer almaktadır. Bu noktada; öğretim programı yönetmeliğinde ifade edilen dil-kültür ilişkisinin kurulması, kültürün korunup yaşatılmasına yönelik kazanımların bu metinler yoluyla sağlanmasının öngörüldüğünü söyleyebiliriz. Ayrıca, Japonya'da "kültür"ü ağırlıklı olarak geleneksel kültürün temsil etmesinin yanı sıra, popüler kültürün de kolektif bellek oluşumundaki bileşenlerden biri olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak, içerdiği konular itibarıyla Japonca ana dili dersinin çeşitli türdeki anlatılar aracılığıyla "kültür" konusunun aktarımına uygun bir ders olmasının da bu yönde bir sonuç çıkmasında etkili olduğu söylenebilir.

Metinlerdeki kültürel ve millî unsurlarla birlikte verilen görseller, öğrencinin algı dünyasını geliştirmeye yönelik birer tamamlayıcı rolündedir. Olimpiyat oyunlarında başarı elde edilmesi ve Fuji Dağı'nın kültürel miras olarak dünyaca tanınması Japonya'yı uluslararası alanda ön plana çıkaran olaylardır. Bununla ilişkili olarak ders kitaplarında yer verilen metinler ve görseller toplumun genelini ilgilendiren ortak duyguları harekete geçirerek millî bilinci güçlendirmeleri bakımından önemlidir. Buna dayanarak, Japonca ana dili ders kitapları üzerinden oluşturulan kolektif belleğin millî kimlik oluşumuyla ilişkilendirilebileceği söylenebilir.

Ülkemizde Türkçe ders kitaplarındaki millî kimlik unsurlarını inceleyen Bayram ve Elban'ın çalışmasında (Bayram ve Elban, 2017: 19-27), millî kimliğin milleti bir arada tutan normlar olduğu belirtilmiş, ders kitaplarında millî kimliğe ilişkin öğelerden "savaşlar", "zaferler" ve "millî kahramanlar"a yer verildiği tespit edilmiştir. Japonya örneğine baktığımızda ise millî kimlikle ilişkilendirilen "savaşlar", "zaferler" ve "millî kahramanlar" unsurlarının Türkçe ders kitaplarından farklı olarak; "uluslararası spor müsabakaları" "uluslararası arenada elde edilen başarılar" ve "madalya kazanan sporcular" üzerinden oluşturulan bir imaja sahip olduğu görülmüştür. Japonca ana dili ders kitaplarının Türkçe ders kitaplarından farklı olarak; kolektif belleğin millî kimlik ayağını, kültürel bağlamda oluşturuyor olması Japonya Anayasası ve Eğitim Temel Kanunu'nda ifade edilen ana ilkelerle de örtüşmektedir. Buradan hareketle; kolektif bellek unsurlarının bir toplumun geçmişi, deneyimleri, yasalarla belirlediği ilkelerle de ilişkili olabileceğini söyleyebiliriz, kolektif bellek unsurlarının ülkelere göre farklılık gösterdiği sonucuna varabiliriz.

b) Tarih Bilinci ve Barışçıl Yaklaşım

Japonya'daki bellek çalışmalarının tarih alanında yoğunlaştığını belirten araştırmaları doğrular nitelikte, Japonca ana dili ders kitaplarında sayfa sayısı bakımından ağırlıklı olarak yer verilen unsurlar arasında tarihî olaylar yer almaktadır. Tarihî olaylar içinde dikkat çekici olan nokta ise Japonya'nın yakın geçmişiyle ilgili belleğinin belirli olayların etrafında toplanmış olmasıdır. Ders kitaplarında özellikle, İkinci Dünya Savaşı ve Hiroşima'ya atom bombasının atılması olayı üzerine yoğunlaşan metinler ön plana çıkmaktadır. Japonya, dünyada atom

bombasının atıldığı ilk ve tek ülkedir. Bu tarihî gerçekle ilgili metinlere tarih ders kitaplarının dışında Japonca ana dili ders kitaplarında da bilgilendirici metin türünde yer verilmesiyle, tarih bilincinin geliştirilerek bu konu özelinde farkındalığın arttırılmasının amaçlandığını söyleyebilir, ana dili ders kitaplarının tarih bilinci oluşumunda yardımcı bir kaynak olarak kullanımının mümkün olduğu çıkarımını yapabiliriz.

Bir diğer dikkat çekici nokta ise Hiroşima'ya atom bombası atılmasının Japonya'nın mağduriyetiyle sonuçlanan bir olay olmasıdır. Tarih ders kitaplarıyla ilgili yapılan çalışmalarda da vurgulanan noktalarla benzer şekilde; Japonca ana dili ders kitaplarında Japonya'nın sömürgecilik ve işgal savaşlarına ilişkin herhangi bir metne rastlanmamıştır. Buna dayanarak Japonca ana dili ders kitaplarında, tarihî olaylara belirli bir aralıkta ve tek taraflı bir yaklaşımın varlığından söz edilebilir. Tarih bilincinin Japonya'nın lehine geliştirilmesine yönelik olan bu durumun, propagandacı yaklaşımdan uzak olması ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kabul edilen Japonya Anayasası ve Eğitim Temel Kanunu'nda belirtilen barışçıl politikaların ders kitaplarındaki tezahürüdür.

Özşen'e göre Japonya'nın yeni eğitim anlayışı, modern dünya ile uyumu, dengeli bir ilişkiyi ve barışı vurgulayan bir yapıya sahiptir (Özşen, 2020: 36-52). Japonya Anayasası ve Eğitim Temel Kanunu'nun güçlü etkisi altında şekillenen Japonca ana dili ders kitapları aracılığıyla oluşturulan kolektif bellek günümüzde; barışçıl bir tarih anlayışı ve kültürel unsurlar odaklı, uluslararası platformda elde edilen kazanımlarla millî bilinci geliştirerek Japon vatandaş olma farkındalığını oluşturmaya yönelik bir eğilim göstermektedir.

Japonca ana dili ders kitaplarında sunulan içerikle ilgili göz ardı edilemeyecek noktalardan belki de en önemlisi, öğrencinin geçmişi ancak ona sunulduğu kadarıyla öğrenebiliyor ve belleğine aktarabiliyor olmasıdır. Japonya'nın Asya kıtasında yaptığı sömürgecilik ve işgal savaşlarına değinilmezken, yakın tarihinde travmatik bir olay olan Hiroşima'ya atom bombası atılması konusunun ana dili ders kitabında ele alınıyor olması bunun en belirgin örneğidir.

İkinci Dünya Savaşı yenilgisinin ardından anayasadan başlayarak köklü bir değişim sürecine giren Japonya'nın, bu süreçte gelişimine en fazla odaklandığı alan eğitim alanı olmuştur. Bu doğrultuda, militarist unsurlar ders içeriklerinden kaldırılarak Japonya'nın yakın geçmişte deneyimlediği savaşın anılarının toplumun belleğinden silinmesi hedeflenmiştir. İlerleyen dönemlerde ise "savaş", Japonya'nın mağduriyetiyle sonuçlanan bir olay olarak ele alınmış ve ders kitapları aracılığı ile bu yönde bir kolektif bellek oluşumu tasarlanmıştır. Bu durum, çeşitli metinleri içeren Japonca ana dili ders kitaplarının yanı sıra, geçmiş araştırmaların ortaya koyduğu üzere, tarih ders kitaplarında da benzer bir eğilim göstermekte olup, eğitim alanında ders kitapları aracılığıyla oluşturulan bütünsel bir kolektif bellekten söz etmek mümkündür.

Japonya Anayasası ve Eğitim Temel Kanunu'nun temel ilkeleri ile gösterdiği paralellik değerlendirildiğinde, eğitim alanının başlıca öğretim materyali olan ders kitaplarının yasalarla belirlenen ulusal eğitim politikalarına bağlı ve bu politikaları yansıtır nitelikte olmasının yanı sıra, geleneksel kültürü muhafaza ederek geleceğe aktarması ve bunu yaparken kültürel bir kimlik inşa ederek toplumun ortak belleğinin oluşumuna katkı sunması bakımından işlevsel bir araç olduğu bu çalışma ile ortaya koyulmuş, gelecekte Japonya'yla ilgili yapılacak olan bellek çalışmalarına Japonca ana dili ders kitapları üzerinden katkı sunulması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Başaran, G. (2007). "Bellek Yönetimi ve Edebiyat: Türk Ulusal Kimliğinin İnşası ve Tarihi Romanlar", *Kültür ve İletişim*, 10/2/20, 63-90.
- Bayram, B. ve Elban, M. (2017). "Türkçe Ders Kitaplarında Milli Kimliğe İlişkin Unsurların İncelenmesi". *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 21, 19-27.
- Budak, S. (2017). *Psikoloji Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Connerton, P. (2014). *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Dunbar, Y. (2016). "Post-war Modern History Education, Politics, and Teachers' Lesson Plans in Japan: Focusing on Reports About Teaching War in the Journal *Rekishu Chiri Kyōiku*", *Journal of Elementary Education and Curriculum*, 4, 41-52.
- Fuwa, S. (2012). "Sensō no Kioku To *Rekishu Kyōkasho*", *Kikan Jichi to Bunken*, 48, 84-93.
- Halbwachs, M. (2019). *Kolektif Bellek*, (Çev: Z. Karagöz), 2. Baskı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

- Harada, M. (2004). "Kokugo-ka Kyōkasho de Sensō o Dō Tsutaeru ka: Dentatsu Ishiki no Mondai o Tsūjite", *Chūkyō Kokubungaku*, 23, 100-113.
- İçen, M. ve Tuncel, G. (2019). "Toplumsal Hafızanın Siyasal Alan Tarafından İnşa Sürecinin Sosyal Bilgiler/Tarih Ders Kitaplarına Yansımaları", *Turkish History Education Journal*, 8/1, 60-81.
- İlhan, M.E. (2018). *Kültürel Bellek: Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Hatırlama*, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Nakasu, M. vd. (2017). *Gendai no Kokugo* 1, 2. Baskı, Sanseidō Shuppan, Tokyo.
- Nakasu, M. vd. (2017). *Gendai no Kokugo* 2, 2. Baskı, Sanseidō Shuppan, Tokyo.
- Nakasu, M. vd. (2017). *Gendai no Kokugo* 3, 2. Baskı, Sanseidō Shuppan, Tokyo.
- Neyzi, L. (2020). *Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye’de Bellek Çalışmaları*, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Özşen, T. (2020). "Modern Japon Eğitim Sisteminin Tarihi Temelleri Üzerine Değerlendirme: Meiji'den Shōwa'ya 1868-1950 Arası Döneme Bakış", *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 16/1, 36-52.
- Öztürkmen, A. (2001/2002). "Sözlü Tarih: Yeni Bir Disiplinin Cazibesi", *Toplum ve Bilim Dergisi*, 91, 115-121.
- Topaçoğlu, H. (2021). "Japonya’da Tarih Eğitimi ve Toplumsal Bellek Sorunu", *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 17/Özel Sayı 1, 10-18.
- Varoğlu, G. (2021). "Ana Dil Olarak Japonca Eğitimine Genel Bir Bakış: İlkokul Japonca Dersi Öğretim Programı ve İlkokul 1. Sınıf Japonca Ders Kitabı İncelemesi", *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 17/Özel Sayı 1, 60-73.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 12. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

İNTERNET KAYNAKLARI

- e- Gov Hōrei Kensaku" (07.05.2022) <https://elaws.e-gov.go.jp/document?lawid=321CONSTITUTION>.
- Gakushū Shidō Yōryō (05.05.2022) https://www.mext.go.jp/content/1413522_002.pdf.
- Kyōiku Kihon-hō (01.05.2022) https://www.mext.go.jp/b_menu/kihon/about/mext_00003.html.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

Received/Geliş:10.09.2022 Accepted/Kabul:25.10.2022

DOI:10.30794/pausbed.1173546

Research Article/Araştırma Makalesi

Varoğlu, G. (2022). "Hayvan Adları İçeren Türkçe - Japonca Benzetmeler ve Ansiklopedik Anlam Açısından Bir Bakış" *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. 065-079.

HAYVAN ADLARI İÇEREN TÜRKÇE - JAPONCA BENZETMELER VE ANSİKLOPEDİK ANLAM AÇISINDAN BİR BAKIŞ

Gonca VAROĞLU*

Öz

Bu çalışmada Türkçe ve Japoncada hayvan adları içeren benzetmelerin anlamsal olarak karşılaştırılması ve ansiklopedik anlam bakış açısı ile çözümlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini 53 Türkçe, 30 Japonca benzetme oluşturmaktadır. Karşılaştırmalı açıdan ele alınan benzetmeler 5 kategori altında toplanmıştır. Her iki dilde de aynı hayvan adı içeren ve aynı anlama sahip 1 benzetme, aynı hayvan adı içeren farklı anlama sahip 16 benzetme, aynı hayvan adı içeren hem benzer hem de farklı anlamlara sahip 7 benzetme, farklı hayvan adı içeren ancak benzer anlamlı olan 3 benzetme tespit edilmiştir. Buradan, Türk ve Japon toplumunda hayvanlar hakkındaki algının çoğunlukla farklılık gösterdiği anlaşılmıştır. Diğer taraftan bu çalışmada ansiklopedik anlam bakış açısıyla çözümlenen benzetmelerin neredeyse tamamının geleneksellik ilkesini yerine getirdiği, bunun yanında genellik ve içsellik ilkelerinin de bazılarını karşıladıkları, geleneksellik ilkesini sağlamayan Japonca bazı benzetmelerde ise geleneksellik derecesini arttırmak için hayvan adı önüne açıklamalar eklendiği görülmüştür. Sonuç olarak geleneksellik ilkesinin benzetmelerin oluşumunda ve anlaşılmasında önemli bir ölçüt olduğu fikrine ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Ansiklopedik anlam, Benzetme, Hayvan adları, Japonca, Türkçe.*

TURKISH - JAPANESE SIMILES CONTAINING ANIMAL NAMES AND A VIEW FROM THE PERSPECTIVE OF ENCYCLOPEDIA MEANING

Abstract

In this study, it is aimed to compare the similes containing animal names in Turkish and Japanese semantically and to analyze them from the perspective of encyclopedic meaning. The sample of the study consists of 53 Turkish similes and 30 Japanese similes. The similes considered from a comparative perspective are grouped under 5 categories. In both languages, 1 simile with the same animal name and the same meaning, 16 similes with the same animal name with different meanings, 7 similes with the same animal name with both similar and different meanings, 3 similes with different animal names but with similar meanings have been identified. From this, it is understood that the perception of animals in Turkish and Japanese society is mostly different. On the other hand, it was seen that almost all of the similes analyzed in this study from the perspective of encyclopedic meaning fulfill the traditionality principle, as well as some of the generality and interiority principles, and in some Japanese similes that do not provide the traditionality principle, explanations are added in front of the animal name to increase the degree of traditionality. As a result, it was concluded that the principle of traditionality is an important criterion in the formation and understanding of similes.

Keywords: *Encyclopedic meaning, Simile, Animal names, Japanese, Turkish.*

*Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Japon Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, NEVŞEHİR.
e-posta: goncavaroglu@nevsehir.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0002-0512-9327>)

1. GİRİŞ

Bir varlığın özelliğini, başka bir varlığın ya da kavramın özelliği ile anlatma biçimi olan benzetme, yazılı dilin önemli bir parçası olmakla beraber, konuşma dilinde de sıklıkla başvurulan bir söz figürüdür (Aksan, 2009: 61, 111-113; Kıran ve Kıran, 2006: 345). Benzetmede, benzeyen, benzetilen, benzetme yönü ve benzetme ilgeci olmak üzere 4 temel öge bulunmaktadır; ancak bunlardan benzetme yönünün eksilmesi herhangi bir sorun teşkil etmemektedir. Türkçe ve Japonca benzetmelere bakıldığında, benzetme yönü bulunmayan benzetmelerin de sayıca çok olduğu görülmektedir.

İsteyen herkes iki kavram arasında benzerlik ilişkisi kurarak kendine özgü benzetmeler oluşturabilir; ancak her dilde çoğunluk tarafından kabul görmüş ve yaygın olarak kullanılan benzetmeler bulunmaktadır. Bunlardan bir bölümü ise hayvan adı içeren benzetmelerdir. Hayvanlar, dünyanın neresine gidilirse gidilsin benzer dış görünüş ve karakter özelliklerine sahiptir. Elbette belirli coğrafyalarda yaşayıp bazı coğrafyalarda yaşamayan ya da ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye türlerinin farklılık gösterdiği hayvanlar da bulunmaktadır. Bununla birlikte her toplumun kendi değerlerine göre hayvanlar hakkında geliştirdikleri bir bakış açısından da söz etmek mümkündür.

Toplumların hayvanlar hakkındaki değerlendirmelerinin en net şekilde görüldüğü dil araçları ise deyim ve atasözleridir. Hemen her dilde hayvan adı içeren deyim ve atasözleri bulunmakta ve alan yazında bu konuda çeşitli çalışmalar yer almaktadır. Özkan Kurt (2022), Türk toplumunda ve kültüründe insanların hayvanlar açısından kavramsallaştırılmalarını hayvan metaforları bağlamında; Kurucu (2020), Türkiye ve Kosova'da atasözlerinde kullanılan hayvan adlarını benzerlik, farklılık ve duygu değerleri açısından; Aydoğmuş (2020), Kırgız Türkçesinde at ve it adlarıyla kurulan deyimleri yapısal ve anlamsal bakımdan incelemektedir. Türk (2019), atasözlerinde geçen at, aslan-arşlan ve deve kavramlarının atasözlerine kattıkları anlamları; Bekar (2016), Kırgız Türkçesinde hayvan adları ile kurulan atasözlerini; Güneş (2017), hayvan adları içeren Türkçe ve İtalyanca metaforları; Ömür (2012), Almandada ve Türkçede hayvan adları ile oluşmuş deyimleri ele almaktadır. Baba (2020; 2019; 2018; 2017; 2016; 2015; 2014; 2013; 2012; 2011; 2010), 2010-2020 yılları arasında yaptığı çalışmalarda *ushi*¹ (inek), *tora* (kaplan), *usagi* (tavşan), *ryū* (ejderha), *hebi* (yılan), *uma* (at), *hitsuji* (koyun), *saru* (maymun), *niwatori* (tavuk) ve *inu* (köpek) adlarını içeren Japonca atasözlerini ve insanların geçmişten günümüze bu hayvanları nasıl algıladıklarını değerlendirmektedir. Gençler (2017), hayvan adı içeren Türkçe ve Japonca atasözlerini yapı ve anlam açısından karşılaştırmakta ve metaforlar üzerinden Türk ve Japon toplumunun hayvanlara atfettikleri özellikleri incelemektedir. Akbay (2014), Japoncada *neko* (kedi), *inu* (köpek), *uma* (at), *ushi* (inek), *nezumi* (fare), *tora* (kaplan) adlarını içeren atasözleri üzerine hazırladığı çalışmada bu hayvanların sadece olumlu veya olumsuz anlamlar yüklenmediği, hem olumlu hem olumsuz kavramlarla özdeşleştiği sonucuna varmıştır. Ueda (2004) ise, hayvan adları içeren Almanca ve Japonca deyimler üzerine hazırladığı çalışmada, topladığı verileri önce istatistiksel daha sonra biçimsel, anlamsal ve kullanımsal açıdan karşılaştırmaktadır. Bunların dışında da hayvan adları ile ilgili başka çalışmalardan söz etmek mümkündür. Ancak çalışmaların çoğu deyim ve atasözlerini temel almaktadır. Bu çalışmada ise bahsi geçen çalışmalardan farklı olarak hayvan adı içeren Türkçe ve Japonca benzetmeler ele alınmaktadır. Çalışmanın amacı, hayvan adı içeren Türkçe ve Japonca benzetmeler arasındaki anlamsal benzerlik ve farklılıkların tespit edilmesidir. Ayrıca bu çalışmada, benzetmelerin ansiklopedik anlamın 3 temel ilkesi olan geleneksellik, genellik ve içsellik ilkelerinden hangilerini sağladığı, bu ilkelerin benzetmelerin anlamlarının belirlenmesinde nasıl bir etkisi olduğu tartışılmaktadır.

Çalışmada tarama, içerik analizi ve karşılaştırma yöntemleri kullanılmıştır. 53 Türkçe ve 30 Japonca benzetmeyi kapsayan örneklem, her iki dil için de benzetmelerle ilgili herhangi basılı bir kaynak bulunmadığından, çevrimiçi sözlük ve sitelerin taranması sonucunda oluşturulmuştur². Türkçe benzetmeler için Türk Dil Kurumu çevrimiçi sözlüğe hayvan adları tek tek girilerek sözlükte "gibi" benzetme ilgeci ile birlikte kullanılan benzetmeler taranmıştır (TDK Güncel Türkçe Sözlük, 2022: <https://sozluk.gov.tr/>). Örneğin arama bölümüne "at" sözcüğü yazıldıktan sonra "Atasözleri, Deyimler veya Birleşik Fiiller" başlığı altında "at gibi" benzetmesinin bulunup bulunmadığı kontrol edilmiş; kalıplaşmış şekilde sözlükte yer alan benzetmeler araştırmaya dâhil edilmiştir. Japonca benzetmeler içinse

1 Bu çalışmada çok sayıda Japonca hayvan adı ve Japonca benzetme bulunduğundan, anlatımın akıcılığını bozmamak için Japonca sözcüklerin sadece Türkçe transkripsiyonları verilmiştir.

2 Bu çalışmada ele alınan benzetmeler sözü edilen kaynaklar temel alınarak oluşturulduğundan, bu kaynaklarda yer almayan benzetmeler kapsam dışı tutulmuştur. Buradan hareketle hayvan adları içeren Türkçe ve Japonca benzetmelerin bu çalışma ile sınırlı olmadığını belirtmek gerekmektedir.

“Nihongo Hyōgen Info³ (Japonca İfade Bilgileri)” adlı siteye başvurulmuştur (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/>). Sözcük tarama bölümüne Türkçe benzetmelerde geçen hayvan adlarının Japoncaları girilerek “yō ni / yō na / mitai ni / mitai na” benzetme ilgeçleri ile kullanılan hayvan adları tespit edilmiştir. Örneğin sitede “at” sözcüğünün Japonca karşılığı olan “uma” sözcüğü aratıldıktan sonra bu sözcükleri içeren örnek cümle ve ifadeler arasında bulunan “uma +no + yō ni / yō na / mitai ni / mitai na” yapısındaki benzetmeler araştırma kapsamına alınmıştır. Ayrıca bu şekilde belirlenen Japonca benzetmelere ek olarak hayvan adları içeren atasözleri ile ilgili çalışmalarda en çok geçen hayvan adlarının da benzetme şeklinde kullanılıp kullanılmadığı kontrol edilerek; bu benzetmelere de bu çalışmada yer verilmiştir.

Diğer taraftan, bu çalışmada, hayvan adı olmayan ama hayvanlarla ilgili olan kanat, kuyruk, gaga gibi sözcükler kapsam dışı bırakılmıştır. Benzetme ilgeci ile kullanılmayan “Deve!”, “Köpek!”, “Ayı!” gibi metaforik kullanımlar ve “ceylan bakışlı”, “suna boylu”, “washibana (kartal burunlu)”, “nekoze (kedi sırtlı)” gibi benzetme ilgeci barındırmayan imge metaforları değerlendirmeye alınmamıştır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Ansiklopedik anlam “bir sözcükle ilgili bilgilerin toplamı” olarak tanımlanmaktadır (Langacker, 2008: 36-50; Evans & Green 2006: 206-222). Bilgilerin toplamından kasıt, insanoğlunu çevreleyen dünya ve içinde yaşanılan toplum ile kültüre ait bilgilerin tamamıdır (Momiya, 2010: 94). Dolayısıyla ansiklopedik anlam, bir sözcüğün sözlük anlamından daha geniş bir anlamı ifade etmektedir. Örneğin “köpek” sözcüğünün ansiklopedik anlamı “köpeğillerden, boy ve biçim bakımından pek çok cinsi olan, çok iyi koku alan, sadık, bekçilik ve avcılık gibi işler için beslenen memeli hayvan (TDK Güncel Türkçe Sözlük, 2022: <https://sozluk.gov.tr/>)” sözlük anlamının yanında “kuyruğunun olması”, “2 kulağının olması”, “4 ayağının olması”, “bazı talimatları dinlemesi” gibi köpeğe ait birçok öğeyi kapsamaktadır. Momiya (2010: 95) ansiklopedik anlamı oluşturan öğeler arasında daha “merkezi” olanlar ve bir de o merkezin “etrafı”nda olanlar bulunduğunu belirtmekte ve bu öğelerin önem derecesinin farklı bakış açılarına göre değişiklik gösterdiğini vurgulamaktadır.

Ansiklopedik anlam kuramında “geleneksellik”, “genellik” ve “içsellik” olmak üzere 3 ilke bulunmaktadır. Ansiklopedik anlamı oluşturan öğelerin bilinirlik durumu yani kaç kişi tarafından biliniyor olduğu “geleneksellik” ilkesinin belirlenmesinde temel ölçüt olup, çoğu insan tarafından bilinen öğeler, gelenekselliği yüksek öğelerdir. Bir sözcüğün ansiklopedik anlamını oluşturan öğelerin, o sözcüğü işaret eden kategoriden ne kadarını kapsadığı ise “genellik” ilkesini oluşturmaktadır. İçsellik ise, bir sözcüğün ansiklopedik anlamını oluşturan öğelerin, dışarıdan bir etki olmadan kendi içinde barındırdığı özellikleridir. “Köpek” örneği üzerine düşünülecek olursa, “kuyruğunun ve 2 kulağının olması” ve “4 ayaklı olması” köpeğin içsel özelliği olup, “yürüyüş sevmesi” ise hemen hemen tüm köpek cinsleri için geçerli olduğundan genellik ilkesi dâhilindedir. “Sadık” olması ise köpek besleyen çoğu kişi tarafından bilinen bir gerçek olduğundan geleneksellik ilkesine işaret etmektedir. Ancak burada unutulmaması gereken bir konu vardır; o da aynı dili konuşan insanların bile deneyimlerinin farklılık göstermesi ihtimalidir (Momiya, 2010: 95)

Bunlara ek olarak genellik ilkesine göre, sözcüğün ansiklopedik anlamı içerisinde “prototip”, “ideal” ve “kalıplaşmış” örnekler bulunmaktadır. Prototip (tipik) örnek, “bir kategori içerisinde, çok sayıda görülen ve kolaylıkla akla gelen üye”; ideal örnek, “bir kategori içerisinde, (herhangi bir bakış açısıyla bakıldığında) ideal özelliklere sahip üye”; kalıplaşmış örnek, “bir kategori içerisinde, bazı üyelerin sahip olduğu özellikler, yeterli delil olmamasına rağmen kategorinin tüm üyelerine mâl edildiği örnekler” olarak tanımlanmaktadır (Momiya 2010: 96-97).

3. TÜRKÇE ve JAPONCA BENZETMELERDE KULLANILAN HAYVAN ADLARI

Yüceol Özezen (2021) tarafından yapılan çalışmada Türkiye Türkçesinin hayvan evreninde yer alan 1.103 hayvan adı tespit edilmiştir. Bu adlar arasında “ada tavşanı, Afrika çekirgesi, ağ kurdu, ağaç arısı, bağrıkkara, bal kelebeği, beyazsinek, cennet balığı, çıplak at, diplarya, domuz balığı, elöpen, esperi, fangri, fırtına kuşu, gözlüklü yılan, hüthüt, kamçıkuyruk, koşin, kumkayası, marsivan eşeği, ördek balığı” gibi herkes tarafından bilinmesi mümkün olmayan çok çeşitli hayvan adları bulunmaktadır. Elbette bu hayvan adlarının tamamı benzetme içinde

3 Bu site, blog, köşe yazısı, roman gibi çeşitli yazılı kaynakları temel alarak oluşturulan, anahtar sözcükler aracılığıyla Japonca ifadelerin taranabildiği bir web sitesidir.

kullanılmamaktadır. Bahsi geçen çalışmada tespit edilen hayvan adları TDK çevrimiçi sözlükte taranarak “gibi” benzetme ilgeci ile kullanılanlar bu çalışmaya dâhil edilmiştir. Sözlükte benzetme biçiminde yer almayan hayvan adları ise bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Tablo 1: Araştırmaya dâhil edilen Türkçe hayvan adları

Arı	Ceylan	hindi	keklik	kuzu	Sülün
Aslan	Çıyan	horoz	kene	leylek	Tavuk
at	Deve	Istakoz	Koyun	manda	Tazı
Ayır	deve kuşu	İt	Köpek	maymun	Tilki
Ayı	dolap beygiri	Kaplumbağa	kukumav kuşu	öküz	Tosun
baykuş	Domuz	Karabatak	Kumru	papağan	Yengeç
Boğa	ejderha, ejder	Karga	Kurt	pire	Yılan
böcek	Eşek	Katır	Kuş	sunu	Zürafa
bülbül	Fil	Kedi	Kuzgun	sülük	

Yukarıdaki tabloda yer alan 53 hayvanın tamamı sözlükte “gibi” ilgeci ile birlikte bulunmaktadır. Bu tabloda yer verilmeyen farklı hayvan adları ile kullanılan benzetmeler de mutlaka vardır: örneğin “balık gibi”, “atmaca gibi”. Ancak bu benzetmelere sözlükteki taramada kalıplaşmış şekilde ulaşılamadığından bu şekildeki hayvan adları çalışma kapsamına alınmamıştır.

Çalışmanın öncelikli amacı Türkçe ve Japonca benzetmeler arasında anlamsal bir karşılaştırma yapmak olduğundan giriş bölümünde de bahsedildiği gibi Japonca hayvan adlarının belirlenmesinde Türkçe hayvan adlarından yola çıkılmıştır. Dolayısıyla Tablo 1.’de yer alan hayvan adlarının Japonca karşılıkları tespit edilerek “*Nihongo Hyōgen Info*” adlı web sayfasında sözcük arama bölümüne bu hayvan adları girilerek benzetme olarak kullanılıp kullanılmadıklarına bakılmıştır. Bu şekilde 24 ortak hayvan adı tespit edilmiştir. Geriye kalan 6 hayvan ise hayvan adları içeren atasözleri ile ilgili çalışmalarda en çok görülen hayvanlar olduğundan çalışmaya dâhil edilmiştir.

Tablo 2: Araştırmaya dâhil edilen Japonca hayvan adları

<i>hachi</i> (arı)	<i>rakuda</i> (deve)	<i>shichimenchō</i> (hindi)	<i>inu</i> (köpek)	<i>niwatori</i> (tavuk)	<i>tora</i> (kaplan)
<i>shishi</i> (aslan)	<i>dachō</i> (devekuşu)	<i>kame</i> (kaplumbağa)	<i>hato</i> (kumru/güvercin*)	<i>kitsune</i> (tilki)	<i>nezumi</i> (fare)
<i>uma</i> (at)	<i>buta</i> (domuz)	<i>karasu</i> (karga)	<i>ōkami</i> (kurt)	<i>kani</i> (yengeç)	<i>shika</i> (geyik)
<i>kuma</i> (ayı)	<i>roba</i> (eşek)	<i>neko</i> (kedi)	<i>saru</i> (maymun)	<i>hebi</i> (yılan)	<i>usagi</i> (tavşan)
<i>uguisu</i> (bülbül)	<i>zō</i> (fil)	<i>hitsuji</i> (koyun)	<i>ōmu</i> (papağan)	<i>ushi</i> (inek)	<i>tokage</i> (kertenkele)

Japoncada kumru adını içeren bir benzetme tespit edilememiştir. Ancak kumru, güvercin ailesinden olduğundan ve biraz küçük de olsa güvercin benzediğinden Japonca hayvan adları tablosuna “*hato* (güvercin)” sözcüğü eklenmiştir. Yukarıda Türkçe benzetmelerle ilgili yapılan açıklama ile benzer şekilde Japoncada da hayvan adı içeren benzetmelerin tamamı bu kadar değildir. Ama tarama yapılan veri tabanında sadece yukarıdakiler benzetme ilgeçleri ile kullanıldığından Japonca hayvan adları Tablo 2 ile sınırlandırılmıştır.

4. HAYVAN ADLARI İÇEREN TÜRKÇE ve JAPONCA BENZETMELERİN ANLAMSAL KARŞILAŞTIRMASI

Bu bölümde, hayvan adı içeren Türkçe ve Japonca benzetmeler anlamsal açıdan karşılaştırılmaktadır. Türkçe benzetmeler sözlükte anlamları ile birlikte yer alırken, Japonca benzetmeler taramanın yapıldığı web sitesinde cümle içlerinde bulunmaktadır. Dolayısıyla Türkçe benzetmelerin anlamları doğrudan sözlükten alınmış; Japonca benzetmelerin anlamları ise cümle ve ifade içlerindeki kullanımlarından çıkarılmıştır.

Anlamsal açıdan karşılaştırılan benzetmeler “aynı hayvan adı benzer anlam”, “aynı hayvan adı farklı anlam”, “aynı hayvan adı hem benzer hem farklı anlam”, “farklı hayvan adı benzer anlam” ve “farklı hayvan adı farklı anlam” olmak üzere 5 kategori altında toplanmıştır.

4.1. Aynı Hayvan Adı Benzer Anlam

Bu kategoriye giren sadece 1 benzetme tespit edilmiştir.

Tablo 3: Aynı hayvan adı benzer anlam

Türkçe Benzetme	Anlam	Japonca Benzetme	Anlam
papağan gibi	1. aynı şeyi tekrarlamak, peş peşe söylemek	<i>ōmu no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na⁴</i>	1. aynı şeyi tekrarlamak, aynı şeyleri mırıldanmak

Papağanın sürekli aynı sözcükleri ya da sesleri tekrar etmesi bu hayvana özgü karakteristik bir özelliktir. Her iki toplumun da papağanın bu özelliğini benimsediği görülmektedir. İnsanın davranışsal bir özelliğini niteleyen bu benzetmenin her iki toplumda da olumsuz anlama yakın olduğu düşünülmektedir.

4.2. Aynı Hayvan Adı Farklı Anlam

Bu kategoriye giren 16 benzetme tespit edilmiştir.

Tablo 4: Aynı hayvan adı farklı anlam

Türkçe Benzetme	Anlam	Japonca Benzetme	Anlam
arı gibi	1. çalışkan 2. hızlı ve sürekli	<i>hachi no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na⁵</i>	1. kalabalık 2. ince (kadın beli)
aslan gibi	1. boylu boslu, güçlü ve yakışıklı. 2. sağlığı yerinde.	<i>shishi no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na⁶</i>	1. gür ve beyaz (sakal)
at gibi	1. vücudu iri yarı olan (kadın)	<i>uma no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na⁷</i>	1. uzun (yüz) 2. hızlı 3. büyük ve beyaz (diş) 4. sessiz 5. güçlü
bülbül gibi	1. bildiklerini hiçbir şey saklamadan söylemek 2. kolaylıkla konuşmak, okumak 3. güzel sesle, neşeyle konuşmak	<i>uguisu no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na⁸</i>	1. net, açık, anlaşılır
deve gibi	1. uzun boylu 2. hantal	<i>rakuda no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na⁹</i>	1. dayanıklı 2. hareketsiz 3. kamburu olmak

4 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği cümle örneği şu şekildedir: *ōmu no yō ni kuchi saki dake de kurikaeshi iu* → papağan gibi sadece dilinin ucuyla tekrar etmek (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/7432521>)

5 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örnekleri şu şekildedir: *mitsu ni muragaru hachi no yō ni* → bala üşüşen arılar gibi; *hachi no yō ni koshi no kubireta onna* → arı gibi beli ince kadın (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/6726796>)

6 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örneği şu şekildedir: *shishi no yō ni shiroi hoho hige* → aslan gibi beyaz favori ve sakal (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/4746008>)

7 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örnekleri şu şekildedir: *uma no yō na nagai kao* → at gibi uzun yüz; *uma no yō ni ōki shiroi ha* → at gibi büyük beyaz dişler; *uma no yō ni ononashiku tatte iru* → at gibi sessizce durmak (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/2563812>)

8 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örneği şu şekildedir: *uguisu no yō ni sunda koe* → bülbül gibi net bir ses (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/5035438>)

9 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği cümle ve ifade örnekleri şu şekildedir: *ichi nichū jū itteki no mizu mo nomazu rakuda no yō ni kōgun suru* → bütün gün bir damla su içmeden deve gibi yürümek; *senaka ni rakuda mitai na kōbu o tsuketeru* → sırtında deveye benzer bir kambur var (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/5358835>)

deve kuşu gibi	1. bir tehlike, bir olay karşısında yararlı olmayacağı apaçık ortada olan kaçamak bir yola sapmak 2. başkalarını aldattığını sanarak kendisini aldatmak 3. tehlikeyi görmek istememek	<i>dachō no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na¹⁰</i>	1. çırpamak, sirkelemek
eşek gibi	1. kaba, düşüncesiz	<i>roba no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na¹¹</i>	1. korkak 2. büyük 3. memnun olmak 4. hamallık etmek
fil gibi	1. çok yemek yiyen (kimse) 2. çok şişman (kimse)	<i>zō no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na¹²</i>	1. küçük ve çekik (göz) 2. iri yarı 3. sinirli 4. büyük (dağ, tepe)
hindi gibi	1. gururlanmak, kurumlanmak, büyüklük taslamak	<i>shichimenchō no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na¹³</i>	1. rengi hızlı değişen (yüz) 2. ince kırışıklıkları olan
kedi gibi	1. uysal ve sokulgan	<i>neko no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na¹⁴</i>	1. kısık sesle, sessizce 2. kısık (göz) 3. büyük (göz) 4. parlak (göz) 5. vücudu eğip bükmek 6. akıllı 7. ciddi 8. kurnaz 9. çevik 10. tembel
koyun gibi	1. budala, şaşkın 2. karar ve davranışlarında başkasına bağımlı olan, başkasına uyan	<i>hitsuji no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na¹⁵</i>	1. mülayim
köpek gibi	1. çok yaltaklanan	<i>inu no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na¹⁶</i>	1. sevinçli 2. şaşkın 3. sessiz 4. zavallı 5. hareketli 6. kokuya duyarlı

10 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örneği şu şekildedir: *dachō no yō ni hirahira to oyōfuku o nabikasete* → devekuşu gibi kıyafetleri çırpamak (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/5459184>)

11 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği cümle ve ifade örnekleri şu şekildedir: *mesu hyō no mure ni owareta roba no yō ni odo odo suru* → leopar sürüsü tarafından saldırıya uğrayan eşek gibi korkmak; *roba mitai ni takusan no nimotsu o se ou* → eşek gibi çok fazla eşya taşımak; *roba mitai ni ōki na chō* → eşek kadar büyük kelebek (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/3154216>)

12 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örnekleri şu şekildedir: *zō no yō na chīsa na me* → fil gibi küçük gözler; *ōkina zō no yō na katachi no oka* → büyük fil gibi bir tepe; *zō no yō ni hosoi me* → fil gibi ince gözler (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/6104032>)

13 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örneği şu şekildedir: *shichimenchō no yō ni sugu ni kairo o kaeru* → hindi gibi yüz rengini hızla değiştirmek (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/7201052>)

14 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örnekleri şu şekildedir: *neko no yō ni goro goro nodo o narasu* → kedi gibi mırıldanmak; *ōkina me o neko no yō ni hosoku suru* → büyük gözleri bir kedi gibi kırmak; *neko no yō ni senaka o marumete* → kedi gibi sırtını dikleştirmek; *neko no yō ni karada o marumete* → kedi gibi vücudunu kıvrırmak; *neko no yō ni ashi oto o shinobaseru* → kedi gibi ayak seslerini gizlemek; *karite kita neko mitai ni kashikomaru* → ödünç alınmış bir kedi gibi akıllı; *emomo o nerau neko no yō na kao de* → avını hedefleyen bir kedi gibi bir yüzle; *kai neko no yō ni darari toshita seikatsu* → ev kedisi gibi tembel hayat (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/6568662>)

15 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örneği şu şekildedir: *hitsuji no yō na nyūwa na kao* → koyun gibi mülayim yüz (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/8026202>)

16 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örnekleri şu şekildedir: *yuki no naka o kyā kyā ii nagara inu no yō ni hashirimawaru* → karda çığlık atarak köpek gibi koşup dolanmak; *michi ni mayotta inu no yō ni tomadou* → yolunu kaybetmiş köpek gibi şaşkın; *bisho nure no inu no yō ni shōzen to suru* → ıslanmış bir köpek gibi sessizleşmek; *esa o oadzukesarete iru inu no yō na urunda hitomi* → yem emanet edilen bir köpek gibi nemli gözler; *inu mitai ni samoshii otoko* → köpek gibi zavallı bir adam; *shikarareta inu no yō ni me o sorasu* → azarlanmış bir köpek gibi uzağa bakmak; *inu no yō ni atari o kagi mawaru* → köpek gibi etrafı koklayarak dolanmak (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/1888625>)

kumru gibi	1. kendi dünyasına çekilmiş	<i>hato no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na</i> ¹⁷	1. sağa sola sapmadan dümdüz hareket eden
kurt gibi	1. işini bilen, girişken (kimse)	<i>ōkami no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na</i> ¹⁸	1. keskin (diş) 2. korkunç 3. sınırlı 4. iştahla yemek
maymun gibi	1. tuhaf, gülünç hareketler yapan 2. taklitçi	<i>saru no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na</i> ¹⁹	1. kırmızı yüz 2. zayıf, sıska 3. hafif 4. hızlı tırmanabilen 5. kırışık cilt
tavuk gibi	1. erken yatıp uyuyan	<i>niwatori no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na</i> ²⁰	1. tiz ses

Yukarıdaki tablo genel olarak değerlendirildiğinde her iki dilde de bu hayvan adlarını içeren benzetmelerin insanların fiziksel ve davranışsal özelliklerini nitelediği, arının Türk toplumu için çalışkanlığı, Japon toplumu için kalabalığı, topluluk olarak hareket etmeyi, ayrıca ince kadın belini, aslanın Türkler için gücü ve sağlığı, Japonlar için beyaz sakalı, atın ise tam ters şekilde Türk toplumu için sadece fiziksel bir özellik olan iriliği, Japon toplumu içinse aslanda olduğu gibi gücü, hızı ve bunların dışında büyük diş ve yüz için fiziksel benzerlikleri ve sessizliği temsil ettiği görülmektedir. “bülbül gibi” gibi benzetmesi ise her iki toplum için de olumlu bir anlama sahip olup Türkler için özellikle güzel sesi, Japonlar içinse anlaşılabilirliği ifade etmektedir. “deve gibi” benzetmesinin her iki dilde de hem olumlu hem de olumsuz anlamlara sahip olduğu, deve kuşunun ise Türkler için olumsuz, Japonlar için ne olumlu ne olumsuz bir anlam taşıdığı, “eşek gibi” benzetmesinin ise her iki toplum için çoğunlukla olumsuz ama Japonlar için memnuniyet gibi olumlu bir anlamı da ifade ettiği görülmektedir. Japonca “eşek gibi” benzetmesindeki “büyük” anlamının Türkçe “eşek kadar” ile eşdeğer olabileceği, dolayısıyla olumsuz anlamda kullanıldığı düşünülmektedir. Türkçede fil, yemek yeme şekli ve şişmanlıkla ilişkilendirilirken, Japoncada filin tamamen olumsuz bir anlamı işaret ettiğini söylemek güçtür. Ancak Japoncadaki “fil gibi” benzetmesinin öfke ile alakalı olması dikkat çekmektedir. Türkçede “hindi gibi” benzetmesi olumsuz davranışsal bir özelliği, Japoncada ise olumsuzu yakın mânâda fiziksel özellikleri ifade etmektedir. Kedinin Türkler için olumlu, Japonlar içinse hem olumlu hem olumsuz bir imaja sahip olduğu görülmektedir. Türkler için tek bir davranışsal özelliği niteleyen kedi benzetmesinin Japonlar için fiziksel ve davranışsal birçok özelliği nitelediği söylenebilir. Koyun, Türkler için olumsuz Japonlar için olumlu bir anlama sahiptir. Köpek ise kediden farklı olarak Türkler için olumsuz bir anlam taşımaktadır, Japonlar içinse hem olumlu hem olumsuz birçok anlama sahiptir. Kurt için köpeğin tam tersi anlamlar söz konusudur. Türk toplumu için kurt olumlu bir anlam içermektedir; Japon toplumu içinse kurdun olumsuz birden çok anlamı mevcuttur. Maymun Türkler için davranışsal özellikleri nitelerken, Japonlar için fiziksel özellikleri nitelemektedir. Bağlama göre hem olumlu, hem olumsuz anlamlarda kullanıldığı düşünülmektedir. Son olarak tavuk benzetmesinin Türkler için erken yatmayı yani davranışsal bir özelliği, Japonlar içinse sesle ilgili fiziksel bir özelliği nitelemek için tercih edildiği görülmektedir.

4.3. Aynı Hayvan Adı Hem Benzer Hem Farklı Anlam

Bu kategoriye giren 7 benzetme tespit edilmiştir.

17 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği cümle örneği şu şekildedir: *hato no yō ni dokoka ni mukatte itchoku sen ni aruite ita* → yuvasına dönen güvercin gibi bir yere doğru dümdüz yürüyordu (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/4692813>)

18 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örnekleri şu şekildedir: *ōkami no yō ni kishō no hageshī onna* → kurt gibi asabi kadın; *ōkami no yō na kowai kao* → kurt gibi korkunç yüz; *ōkami no yō ni nomi kui* → kurt gibi yiyip içmek (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/1772392>)

19 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örnekleri şu şekildedir: *kao ga saru no yō ni akaku naru* → maymun gibi yüzü kızarmak; *saru no yō na kao o shita akanbō* → maymun suratlı bebek; *saru no yō na yase-kata o shiteiru rōjin* → maymun gibi sıska olan yaşlı bir adam; *saru no yō ni migaru* → maymun kadar hafif (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/2758286>)

20 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği cümle örneği şu şekildedir: *shimerareru niwatori no yō na koe de naki dashita* → bağlanmış tavuk gibi bir sesle bağırırım (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/1674307>)

Tablo 5: Aynı hayvan adı hem benzer hem farklı anlam

Türkçe Benzetme	Anlam	Japonca Benzetme	Anlam
ayı gibi	1. iri yarı	<i>kuma no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na</i> ²¹	1. iri yarı, heybetli
	2. kaba, anlayışsız (kimse)		2. rahat 3. çok 4. tüylü 5. gizlice
domuz gibi	1. oburcasına çok yemek	<i>buta no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na</i> ²²	1. çok yemek, şişman olmak
	2. kötü huylu ve hain.		2. sesli, gürültülü 3. pis
kaplumbağa gibi	1. soğukkanlı ve yavaş hareket eden (kimse)	<i>kame no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na</i> ²³	1. Sessizce, yavaşça yürümek
			2. sert 3. başı içeri/dışarı sokup çıkarmak
karga gibi	1. çok zayıf ve esmer (kimse)	<i>karasu no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na</i> ²⁴	1. zayıf 2. esmer
			3. boğuk (ses)
tilki gibi	1. kurnaz (kimse)	<i>kitsune no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na</i> ²⁵	1. kurnaz, akıllı (kimse)
			2. uzun, sivri yüz şekli 3. asık surat 4. çekik göz
yengeç gibi	1. yan yan yürümek	<i>kani no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na</i> ²⁶	1. yamuk yürümek
			2. ağızdan baloncuklar çıkarmak 3. tüylü, kıllı 4. çaresiz 5. kırmızı 6. esnek

21 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örnekleri şu şekildedir: *kuma no yō na ōki na otoko* → ayı gibi büyük adam; *kuma no yō na ke no haeta te* → ayı gibi tüylü eller; *kuma no yō ni nossori to ugoku* → ayı gibi gizlice hareket etmek (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/3966923>)

22 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği cümle ve ifade örnekleri şu şekildedir: *buta mitai ni, taberu hō ga isogashikute, hoka no koto wa nani mo kangaeru hima ga nai* → domuz gibi, yemekle çok meşgulüm, başka bir şey düşünecek boş vaktim yok; *buta no yō ni futotte iru* → domuz gibi şişman; *buta no yō ni oto o tatete sūpu o nomu* → domuz gibi ses çıkararak çorba içmek; *buta no nakigoe no yō na futoi koe* → domuzun çıkardığı ses gibi dolgun ses; *buta no yō ni jibun no haita obutsu no naka ni kao o umete* → domuz gibi kendi kusmuğunun içine yüzünü gömüp (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/4145493>)

23 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği cümle ve ifade örnekleri şu şekildedir: *kame no yō ni ashimoto o shinobasete aruku* → kaplumbağa gibi sessiz yürümek; *kame no yō ni mi o katameru* → kaplumbağa gibi vücudu sertleşmek; *kame no yō ni kubi o hikkomeru* → boynunu bir kaplumbağa gibi geri çekmek (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/6843978>)

24 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örnekleri şu şekildedir: *karasu no yō ni yasehosoru* → karga gibi zayıf; *karasu no yō ni kuroppoi kakkō* → karga gibi esmer; *karasu no yō na dami-goe* → karga gibi boğuk ses (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/3931618>)

25 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örnekleri şu şekildedir: *kitsune mitai ni nuke me ga nai* → bir tilki gibi akıllı; *hosō nagai kitsune no yō na kao* → ince uzun tilki gibi bir yüz; *togatta kitsune no yō na kao* → sivri tilki gibi yüz; *kitsune no yō ni kuchi o togarasu* → tilki gibi somurtmak (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/1859430>)

26 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örnekleri şu şekildedir: *kani no yō na fushigi na aruki kata* → yengeç gibi tuhaf bir yürüme şekli; *kani no yō ni awa o fuite iru, umareta bakari no akanbō* → yengeç gibi baloncuklar üfleyen yeni doğmuş bir bebek; *kani no yō ni takusan ke no haeta yubi* → yengeç gibi kıllı parmaklar; *ashi mo hasami mo nakushita kani no yō na hito (muryoku)* → bacağını da makasını da kaybetmiş yengeç gibi birisi (çaresiz); *yudeta kani no yō na kao iro* → haşlanmış yengeç gibi yüz rengi (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/9808352>)

yılan gibi	1. kıvrım kıvrım	<i>hebi no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na</i> ²⁷	1. kıvrım kıvrım
	2. hain, sevimsiz ve soğuk (kimse)		2. uzun
	3. sinsice		3. keskin (göz) 4. kurnaz

Yukarıdaki tabloya göre, her iki dilde de ayı, iriliği; domuz, fazla yemek yemeyi, şişmanlığı, kaplumbağa, sessizliği; karga, zayıflık ve esmerliği; tilki, kurnazlığı, yengeç, yan yürüme şekli; yılan, kıvrım kıvrım olma durumunu temsil etmektedir. Ancak bu anlamların dışında, aynı hayvanlar her iki toplum için farklı anlamlar da içermektedir. Türkler için ayı, kabalık; Japonlar için rahatlık, çokluk, büyüklük gibi anlamlara sahiptir. Domuzun, her iki toplum için de olumsuz bir imaja sahip olduğu görülmektedir. Kaplumbağanın, Türkçe başka anlamı olmayıp, Japoncada kabuğundan ötürü yapılan benzetme kapsamında sert ve baş hareketleri doğrultusunda fiziksel benzetmeler için kullanıldığı görülmektedir. Türkçede karga, tilki ve yengecin tek anlamı bulunurken, Japoncada farklı anlamları da vardır. Bunlar karganın sesi, tilkinin yüz şekli, yengecin çoğunlukla fiziksel özellikleri nitelemesi şeklindedir. Yılan ise dikkat çekici bir şekilde Türkler için sevimsizliği, sinsiliği temsil ederken, Japonlar için kurnazlığı temsil etmektedir.

4.4. Farklı Hayvan Adı Benzer Anlam

Bu kategoriye giren sadece 3 benzetme tespit edilmiştir.

Tablo 6: Farklı hayvan adı benzer anlam

Türkçe Benzetme	Anlam	Japonca Benzetme	Anlam
aygır gibi	1. iri yarı, cüsseli, güçlü (kimse)	aygır gibi <i>kuma no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na</i> ²⁸	1. iri yarı, heybetli
boğa gibi	1. çok güçlü görünen, vücudu iyi gelişmiş (delikanlı)	aygır gibi <i>kuma no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na</i> ²⁹	1. iri yarı, heybetli
kuzu gibi	1. çok uysal	<i>koyun gibi</i> <i>hitsuji no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na</i> ³⁰	1. mülayim

Türkçede ağır ve boğa, iriliği anlatmak için kullanılırken, bu anlamı vermek için Japoncada aygır sözcüğünün tercih edildiği; ayrıca uysal anlamı için Türkçede kuzu, Japoncada koyun hayvan adlarının kullanıldığı görülmektedir.

4.5. Farklı Hayvan Adı Farklı Anlam

Birbiri ile hiçbir şekilde eşleşmeyen Türkçe ve Japonca benzetmeler bu kategori altında toplanmıştır. Türkçe benzetmeler için ayrı, Japonca benzetmeler için ayrı bir tablo oluşturulmuştur.

4.5.1. Japonca ile Eşleşmeyen Türkçe Benzetmeler ve Anlamları

Bu kategoriye giren 25 benzetme tespit edilmiştir.

²⁷ Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örnekleri şu şekildedir: *tsuru ga hebi no yō ni karami* → sarmaşıklar yılan gibi dolaşık; *hebi no yō ni nagai shippo* → yılan gibi uzun kuyruk; *hebi no yō ni hosoku, surudo me-tsuki* → yılan gibi ince, keskin gözlü; *hebi no yō na kōkatsu-sa* → yılan gibi kurnazlık (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/8566817>)

²⁸ Örnek cümle ve ifadeler için bakınız dipnot 22.

²⁹ Örnek cümle ve ifadeler için bakınız dipnot 22.

³⁰ Örnek cümle ve ifadeler için bakınız dipnot 15.

Tablo 7: Japonca ile eşleşmeyen Türkçe benzetmeler ve anlamları

Benzetme	Anlam	Benzetme	Anlam
baykuş gibi	1. uğursuzluk getirdiğine inanılan (kimse)	kukumav kuşu gibi	1. tek başına, kimsesiz
böcek gibi	1. ufak tefek ve esmer (çocuk)	kuş gibi	1. çok hafif 2. çabuk iş gören, eline ayağına çabuk 3. çok az 4. çaresizce 5. kısa sürede
ceylan gibi	1. vücudu ince ve narin olan (kadın)	kuzgun gibi	1. çok kara, çok koyu
çıyan gibi	1. hain bakışlı (kimse)	leylek gibi	1. zayıf ve uzun bacaklı
dolap beygiri gibi	1. dar bir çevrede hep aynı işi yapmak	manda gibi	1. çok iri ve hantal 2. çok yemek
ejderha gibi / ejder gibi	1. iri yapılı ve korkunç görünüşlü	öküz gibi	1. aptal, anlayışsız bir biçimde 2. karşısındakini rahatsız edencesine
horoz gibi	1. kabadayıcı davranan (kimse)	pire gibi	1. çevik, çok hareketli, yerinde duramayan
ıstakoz gibi	1. çok kırmızı	sunu gibi	1. ince ve uzun boylu
it gibi	1. çok çalışmak	sülük gibi	1. çok sırnaşık, yapışkan (kimse)
karabatak gibi	1. bir görünüp bir ortadan kaybolan (kimse)	sülün gibi	1. boylu boslu ve yürüyüşü güzel (kız veya kadın)
katır gibi	1. inatçı (kimse)	tazı gibi	1. çok zayıf ve ince kemikli (kimse) 2. çok hızlı (kimse)
keklik gibi	1. güzel, alımlı, hareketli	tosun gibi	1. tıknazca ve gürbüz
kene gibi	1. istenmediği hâlde birinin peşini bırakmamak, yakasını bırakmamak		

Yukarıdaki benzetmeler arasından, “ceylan gibi”, “sunu gibi”, “sülün gibi” ve “keklik gibi” tamamen olumlu anlama sahiptir. “böcek gibi”, “kuş gibi”, “leylek gibi”, “tazı gibi”, “tosun gibi” benzetmelerinin bağlama göre hem olumlu hem olumsuz anlama sahip olduğu, geri kalan 16 benzetmenin ise olumsuz nitelermeler için kullanıldığı görülmektedir.

4.5.2. Türkçe ile Eşleşmeyen Japonca Benzetmeler ve Anlamları

Bu kategoriye giren 6 benzetme tespit edilmiştir.

Tablo 8: Türkçe ile eşleşmeyen Japonca benzetmeler ve anlamları

Benzetme	Anlam	Benzetme	Anlam
<i>ushi no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na</i> ³¹ (inek gibi)	1. güçlü 2. sağlam 3. sessiz 4. itaatkâr 5. yavaş 6. kalın 7. sağlıklı	<i>shika no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na</i> ³² (geyik gibi)	1. kestane renkli 2. içe çökmüş (yüz) 3. hafif (adım) 4. esnek (vücut) 5. ince ve düzgün (bacak) 6. çevik ve hızlı
<i>tora no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na</i> ³³ (kaplan gibi)	1. korkunç	<i>usagi no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na</i> ³⁴ (tavşan gibi)	1. küçük (göz) 2. kırmızı (gözbebeği) 3. kemirerek yemek 4. korkudan titremek
<i>nezumi no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na</i> ³⁵ (fare gibi)	1. esnek, rahat 2. küçük (yüz) 3. ön dişleri aşağı yukarı hareket ettirmek	<i>tokage no yō ni / yō na / mitai ni / mitai na</i> ³⁶ (kertenkele gibi)	1. hızlı 2. soğuk (bakış) 3. korkmuş (bakış)

Yukarıdaki tabloda ilk sırada yer alan Japonca inek benzetmesinin Türkçedeki aslan benzetmesi ile örtüştüğü, olumlu niteliklerin aktarımı için kullanıldığı görülmektedir. Benzer şekilde geyik için de çoğunlukla olumlu bir imaj hâkimdir. Kaplan benzetmesinde ise Japon toplumunun kaplanı korkunçluğu nitelemek için tercih ettiği dikkat çekmektedir. Türkçede bunun için ejder ve ejderha kullanılmaktadır. Tavşan, fare ve kertenkelenin de kaplan kadar olumsuz olmasa da insanın olumsuz fiziksel özelliklerini nitelediği anlaşılmaktadır.

5. ANSİKLOPEDİK ANLAM AÇISINDAN HAYVAN ADLARI İÇEREN TÜRKÇE VE JAPONCA BENZETMELER

3. bölümde hayvan adları içeren Türkçe ve Japonca benzetmeler anlamsal açıdan karşılaştırılmıştır. Türkçe benzetmelerin anlamları doğrudan sözlükten alınmıştır. Japonca benzetmelerin anlamları ise örnek cümleler incelenerek tespit edilmiştir. Ancak bu çalışma kapsamına dâhil edilen ya da edilemeyen tüm benzetmelerin anlamlarının daha önce de belirtildiği gibi bu çalışmadaki anlamlarla sınırlı olmadığı düşünülmektedir. Ayrıca bir benzetmenin aynı dili konuşan kişiler için bile her zaman aynı anlamı işaret etmesi mümkün görünmemektedir. Örneğin Japonca “eşek gibi” benzetmesinin anlamları içerisinde “korkmak” anlamı bulunmaktadır. Ancak bu benzetme herkese aynı anlamı çağrıştırmayabilir. Çünkü “eşek” için bir toplumun ortak bir bakış açısı olabileceği gibi aynı toplumun bireyleri arasında deneyim, inanış, yaşam şekli gibi birçok açıdan farklılık bulunduğundan “eşek” ya da herhangi bir kavrama farklı anlamsal yüklemeler kaçınılmazdır. İşte bu noktada ansiklopedik anlam bakış açısı konuya farklı bir yorum getirmeyi sağlamaktadır. Bir sözcüğün sahip olduğu anlamların tamamı ansiklopedik anlamı oluştururken, kuramsal çerçeve bölümünde ansiklopedik anlamın geleneksellik, genellik ve içsellik olmak üzere 3 temel ilkesi olduğundan bahsedilmişti. “eşek gibi” benzetmesinin anlamına tekrar dönülecek olursa “korkmak” anlamı “eşek” sözcüğünün ansiklopedik anlamı içerisinde geleneksellik ilkesine uysaydı, “eşek gibi”

31 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örnekleri şu şekildedir: *kenkō de ushi no yō na onna* → sağlıklı inek gibi kadın; *ushi no yō ni yukkuri shita supido de* → inek gibi yavaş bir hızda; *ushi no yō ni futoi kubi* → inek gibi kalın boyun; *kachiku no ushi no yō ni jūjun* → evcil inek gibi itaatkâr; *ushi no yō ni oshi damatte kotaenai* → inek gibi susup ve cevap vermemek (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/6597395>)

32 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örnekleri şu şekildedir: *shika no yō na kuri iro no kyasha na kakato* → geyik gibi kestane renkli narin topuklu; *shika no yō na keikai na hochō de choko choko aruku* → geyik gibi hafif adımlarla yürümek; *shika no yō na ashi* → geyik gibi bacaklar; *shika no yō ni shinayaka na karada* → bir geyik gibi esnek vücut (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/3134037>)

33 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örnekleri şu şekildedir: *tora mitai na kowai me* → kaplan gibi korkunç gözler (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/8549297>)

34 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örnekleri şu şekildedir: *usagi no yō ni chīsai me* → tavşan gibi küçük gözler; *usagi no yō ni akai me no tama* → tavşan gibi kırmızı gözbebekleri; *retasu o usagi no yō ni kakaete taberu* → marulu tavşan gibi tutup yemek; *okubyō na usagi no yō ni furueru* → korkak bir tavşan gibi titremek (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/6185048>)

35 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örnekleri şu şekildedir: *nezumi no yō ni migaruku aruki mawaru* → fare gibi rahatça dolaşmak; *obieta nezumi no yō ni chiisana kao* → korkmuş bir fare gibi küçük yüz; *nezumi no yō ni maeba o ugokashita* → fare gibi ön dişlerini hareket ettirdi (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/2555869>)

36 Bu benzetmenin anlamının tespit edildiği ifade örnekleri şu şekildedir: *tokage no yō ni subayai* → kertenkele gibi hızlı; *shinda tokage no yō ni tsumetai sono me* → ölü kertenkele gibi soğuk gözler; *tokage no yō ni obieta me* → kertenkele gibi korkmuş gözler (Nihongo Hyōgen Info, 2022: <https://hyogen.info/word/4614640>)

benzetmesini duyan çoğu kişinin aklına “korkmak” anlamı gelecekti. Diğer taraftan “eşek” sözcüğünün prototip, ideal ya da kalıplaşmış örnekleri “korku” ile ilintili olsaydı “eşek gibi” benzetmesini duyanların zihninde “korku” ya da “korkmak” gibi kavramlar belirecekti. Son olarak “korku”, bu hayvanının öne çıkan bir özelliği olsaydı yani içsellik niteliği dâhilinde olsaydı, “eşek gibi” benzetmesi duyanlara hemen “korku” duygusunu hatırlatacağı. Sonuç olarak “eşek gibi” benzetmesi çok sayıda insana göre “korku”yu çağrıştırmıyorsa ansiklopedik anlamın geleneksellik ilkesine uymadığı söylenebilir. Tüm eşekleri “korkak” olarak nitelemek mümkün değilse, bu benzetme genellik ilkesinin prototip örnek sınıflandırmasına da girmez. Ama bu benzetmede “eşek” kalıplaşmış örnektir denebilir. Çünkü tüm eşekler korkak değildir ancak bu özellik genele mâl edilmiştir. Ancak bu durumda bile bu benzetmenin çoğunluk tarafından anlaşılma ihtimali düşüktür. Bunun için geleneksellik ilkesinin de devreye sokulması, bu benzetmenin anlaşılır olması için elzemdir. Bu yüzden “eşek gibi” benzetmesinin baş kısmına “leopar sürüsü tarafından saldırıya uğrayan” açıklaması eklenmiştir. Böyle bir tehlike ile karşı karşıya kalan bir hayvanın korkması doğaldır ve bu açıklamayı duyan herkes bu durumdaki bir hayvanın korkacağını bilir. Dolayısıyla “leopar sürüsü tarafından saldırıya uğrayan eşek gibi” benzetmesi hem genellik ilkesinden prototip örnek dâhilindedir; hem de geleneksellik ilkesini sağlamaktadır. Benzer şekilde Japoncada “köpek gibi” benzetmesinin anlamları arasında “şaşkın” anlamı bulunmaktadır. Her köpek için şaşkın nitelemesi yapılamayacağından bu benzetmede de “köpek” kalıplaşmış örnektir. Diğer taraftan “yolunu kaybetmiş köpek gibi” benzetmesinde “köpek” sözcüğünü niteleyen açıklama bu benzetmeyi hem geleneksel yapmaktadır, hem prototip yapmaktadır. Bu bölümde, bu çalışmada ele alınan benzetmeler bu bakış açısı ile sınıflandırılmaktadır.

Tablo 9: Ansiklopedik anlam açısından Türkçe benzetmeler

	Geleneksellik İlkesi	Genellik İlkesi			İçsellik İlkesi
		Prototip	İdeal	Kalıplaşmış	
arı gibi, aslan gibi, at gibi, aygır gibi, ayı gibi (iri yarı), boğa gibi, böcek gibi, ceylan gibi, deve gibi (uzun boylu), ejderha/ejder gibi, fil gibi, istakoz gibi, karga gibi, kuş gibi, kuzgun gibi, leylek gibi, manda gibi, papağan gibi, suna gibi, tazı gibi, tosun gibi, yengeç gibi, zürafa gibi	✓	✓	×	×	✓
ayı gibi (kaba), çıyan gibi, deve gibi (hantal), deve kuşu gibi, dolap beygiri gibi, domuz gibi, eşek gibi, hindi gibi, horoz gibi, it gibi, kaplumbağa gibi, karabatak gibi, katır gibi, kene gibi, köpek gibi, kukumav kuşu gibi, kumru gibi, kurt gibi, maymun gibi, öküz gibi, pire gibi, sülük gibi, tavuk gibi, yılan gibi	✓	×	×	✓	×
bülbül gibi, kedi gibi, keklik gibi, kuzu gibi, sülün gibi, tilki gibi	✓	×	✓	×	×

İnsanı fiziksel açıdan niteleyen benzetmelerin, ansiklopedik anlamın geleneksellik ve içsellik ilkesini barındırdığı, genellik ilkesi içerisinden de prototip örneğe denk geldiği düşünülmektedir. Çünkü örneğin “at gibi” benzetmesi duyulduğunda çoğu insanın aklına tipik bir at örneği gelecektir. İrilik ise bu atın içsel bir özelliğidir. İnsanı davranış açısından niteleyen benzetmelerde ise, geleneksellik ve kalıplaşmış örnek özelliği ön plana çıkmaktadır. “yılan gibi” örneği üzerinde düşünülecek olursa yılan bazı özellikleri ile geleneksellik derecesi yüksek bir hayvandır. Ama yılanı sinsi yakıştırması insan tarafından yapılan basmakalıp bir düşüncedir. Oysa yilandaki olumlu ya da olumsuz özellikler onun doğasına aykırı değildir. Son olarak olumlu bir şekilde insanı niteleyen benzetmelerde ise geleneksellik ve ideallik ilkelerinin işlediği düşünülmektedir. “bülbül gibi” benzetmesinde kuşlar arasından da bülbüller arasından da en güzel sesli olan seçildiğinden, bu benzetmenin ideal örnek koşulunu sağladığı söylenebilir.

Tablo 10: Ansiklopedik anlam açısından Japonca benzetmeler

	Geleneksellik İlkesi	Genellik İlkesi			İçsellik İlkesi
		Prototip	İdeal	Kalıplaşmış	
<i>buta (domuz), dachō (deve kuşu), hachi (arı), hato (kumru/güvercin), hebi (yılan), hitsuji (koyun), inu* (köpek), kame (kaplumbağa), kani (yengeç), karasu (karga), kitsune (tilki), kuma (ayı), neko* (kedi), nezumi (fare), ōkami (kurt), ōmu (papağan), rakuda (deve), roba* (eşek), saru (maymun), shichimenchō (hindi), shika (geyik), shishi (aslan), tokage (kertenkele), tora (kaplan), uma (at), usagi (tavşan), zō (fil)</i> <i>+ yō ni/ yō na / mitai ni / mitai na (gibi)</i>	✓	✓	×	×	✓
<i>niwatori (tavuk)</i> <i>+ yō ni/ yō na / mitai ni / mitai na (gibi)</i>	✓	×	×	✓	×
<i>uguisu (bülbül), ushi (inek)</i> <i>+ yō ni/ yō na / mitai ni / mitai na (gibi)</i>	✓	×	✓	×	×

Japonca benzetmeler için de Türkçe benzetmeler için yapılan benzer açıklamalar geçerlidir. Ancak bu bölümün başında da açıklandığı gibi bazen hayvan adı önüne açıklama eklenerek geleneksellik derecesinin yükseltilmesinin hedeflendiği düşünülmektedir. Yukarıdaki tabloda yıldız işaretli eşek, kedi, ve köpek benzetmelerinde böyle bir durum söz konusudur. Örneğin, Japonca “kedi gibi” benzetmesini duyan bir anadili konuşucusunun bile aklına “tembel” anlamı gelme ihtimali düşüktür. Oysa bu benzetmenin başına “ev” sözcüğü getirilse yani “ev kedisi gibi” benzetmesi oluşturulsa o zaman “tembel” anlamı rahatlıkla akla gelecektir.

6. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Bu çalışmada hayvan adı içeren 53 Türkçe ve 30 Japonca benzetme karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Anlamsal karşılaştırma sonucunda benzetmeler 5 kategori altında toplanmıştır. Her iki dilde de aynı hayvan adı içeren ve aynı anlama sahip sadece 1 benzetme tespit edilmiştir. Bu “papağan gibi” benzetmesidir. Buradan hareketle Türk ve Japon toplumlarının papağana karşı benzer bir bakış açısına sahip oldukları düşünülmüştür. Diğer kategoriler altında dikkat çeken noktalar ise aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Türkçe ve Japoncada hayvan adları içeren benzetmeler çoğunlukla insanların fiziksel ve davranışsal özelliklerini nitelemektedir.
- Olumlu anlama sahip benzetmeler bulunsa da olumsuz nitelemelerin daha fazla olduğu görülmektedir.
- Türk toplumu için aslanın, Japon toplumu içinse at ve ineğin güç, sağlık, sağlamlık gibi önemli kavramları temsil ettiği tespit edilmiştir.
- Türkçede fil, yemek yeme şekli ve şişmanlıkla ilişkilendirilirken, Japoncada filin tamamen olumsuz bir anlamı işaret ettiğini söylemek güçtür. Ancak Japoncadaki “fil gibi” benzetmesinin öfke ile alakalı olması dikkat çekmektedir.

- Kedinin Türkler için olumlu, Japonlar içinse hem olumlu hem olumsuz bir imaja sahip olduğu anlaşılmıştır.
- Köpek ise kediden farklı olarak Türkler için olumsuz bir anlam taşımaktadır, Japonlar içinse kedi ile benzer şekilde hem olumlu hem olumsuz birçok anlama sahiptir.
- Kurt için köpeğin tam tersi anlamlar söz konusudur. Türk toplumu için kurt olumlu bir anlam içermektedir; Japon toplumu içinse kurdun olumsuz birden çok anlamı mevcuttur.
- Her iki toplumda da ayı, iriliği; domuz, fazla yemek yemeyi, şişmanlığı; kaplumbağa, sessizliği; karga, zayıflık ve esmerliği; tilki, kurnazlığı, yengeç, yan yürüme şeklini; yılan, kıvrım kıvrım olma durumunu temsil etmektedir. Ancak bu anlamların dışında, aynı hayvan adlarını içeren benzetmeler her iki toplum için farklı anlamlara da sahiptir.
- Domuzun, her iki toplum için de olumsuz bir imaja sahip olduğu anlaşılmıştır.
- Yılanın ise Türkler için sevimsizliği, sinsiliği temsil ederken, Japonlar için kurnazlığı temsil etmesi dikkat çekmektedir.

Ayrıca bu çalışmada ele alınan benzetmeler bir de ansiklopedik anlam bakış açısıyla çözümlenmiştir. Bunun sonucunda, ansiklopedik anlamın genellik ve içsellik ilkelerinin benzetmenin anlamını belirleyen niteliklerken, geleneksellik ilkesinin benzetmelerin anlamlarının anlaşılmasında önemli bir ölçüt olduğu sonucuna varılmıştır. Bir benzetmenin birçok anlamının olmasını da geleneksellik ilkesine bağlamak mümkündür. Bir nesne ya da bir hayvan, bunun ne olduğu fark etmeksizin o kavramla ilgili bilgilerin merkezi ya da çevresel oluşu kişiden kişiye, toplumdan topluma değiştiğinden anlam denen şeyin de bu derece farklılık göstermesi şaşırtıcı değildir.

Benzetmeler açısından bakılacak olursa bu çalışma sonucunda ansiklopedik anlam bilgisinden hareketle bir benzetme ile karşılaşıldığında o benzetmenin yapısından, o benzetmenin deyim ve atasözleri kadar kalıplaşmış olup olmadığı ya da ait olduğu kültürdeki yeri hakkında fikir yürütmenin mümkün olduğu söylenebilir.

Son olarak belirtmek gerekirse, hayvan adı içeren Türkçe ve Japonca benzetmelerin bu çalışmada ele alınandan çok daha fazla olduğu şüphesizdir. Bu çalışma yazılı kaynaklar temel alınarak oluşturulan sözlük ve sitelerden taranan benzetmeleri kapsadığından, bundan sonraki çalışmalara konuşma dilinde kullanılan benzetmelerin de dâhil edilmesinin bu alandaki araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbay, O. H. (2014). "Japon Atasözlerinde Geçen Bazı Hayvan İmgeleri Üzerine Tespitler", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 31, s. 127-146.
- Aksan, D. (2009). *Anlambilim*, 5. Baskı, Engin Yayın Evi, Ankara.
- Aydoğmuş, E. (2020). "Kırgız Türkçesinde Hayvan Adlarıyla Kurulan Deyimler (At ve İt Örneğinde)", *Türkiyat Mecmuası*, 30, 2, 355-374.
- Baba, T. (2020). ""Inu" ni Kansuru Kotowaza 2 – "Inu" o dō toraete kita ka –", *Sapporo Kokugo Kenkyū*, 25, 27-40.
- Baba, T. (2019). ""Inu" ni Kansuru Kotowaza 1 – "Inu" o dō toraete kita ka –", *Sapporo Kokugo Kenkyū*, 24, 19-28.
- Baba, T. (2018). ""Niwatori" ni Kansuru Kotowaza – "Niwatori" o dō toraete kita ka –", *Sapporo Kokugo Kenkyū*, 23, 9-18
- Baba, T. (2017). ""Saru" ni Kansuru Kotowaza – "Saru" o dō toraete kita ka –", *Sapporo Kokugo Kenkyū*, 22, 11-22.
- Baba, T. (2016). ""Hitsuji" ni Kansuru Kotowaza – "Hitsuji" o dō toraete kita ka –", *Sapporo Kokugo Kenkyū*, 21, 11-16.
- Baba, T. (2015). ""Uma" ni Kansuru Kotowaza – "Uma" o dō toraete kita ka –", *Sapporo Kokugo Kenkyū*, 20, 1-14.
- Baba, T. (2014). ""Hebi" ni Kansuru Kotowaza – Hebi o dō toraete kita ka –", *Sapporo Kokugo Kenkyū*, 19, 1-14.
- Baba, T. (2013). ""Ryū" ni Kansuru Kotowaza – Ryū o dō toraete kita ka –", *Sapporo Kokugo Kenkyū*, 18, 1-7.
- Baba, T. (2012). ""Usagi" ni Kansuru Kotowaza – Usagi o dō toraete kita ka –", *Sapporo Kokugo Kenkyū*, 17, 1-8.

- Baba, T. (2011). ““Tora” ni Kansuru Kotowaza – Tora o dô toraete kita ka –”, *Sapporo Kokugo Kenkyū*, 16, 19-28.
- Baba, T. (2010). ““Ushi” ni Kansuru Kotowaza – Ushi no nani o dô toraete kita ka –”, *Sapporo Kokugo Kenkyū*, 15, 13-22.
- Bekar, B. (2016). “Kırgız Atasözlerinde Geçen Hayvan Adları Üzerine Bir İnceleme”, *Journal of Turkish Language and Literature*, 2/2, 19-38.
- Evans, V. and Green, M. (2006). *Cognitive Linguistics: An Introduction*, Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Gençer, Z. (2017). “Türk ve Japon Atasözlerinde Hayvan Metaforları”, *Japon Dili ve Kültürü İncelemeleri*, (Ed: C. Kahraman, ve L. Toksöz), s. 201-218, Transnational Press London, London.
- Güneş, S. (2017). “Hayvan Adları İçeren ve İnsanı Niteleyen İtalyanca ve Türkçe Metaforlar Üzerine Bir İnceleme”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16 (4), ss.1102-1118.
- Kıran Z. ve Kıran A. (2006). *Dilbilime Giriş*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Kurucu, A. (2020). *Türkiye ve Kosova’da Kullanılan Atasözlerinde Hayvan Adları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ordu Üniversitesi.
- Langacker, R. W. (2008). *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*, Oxford University Press, New York.
- Momiyama, Y. (2010) *Ninchi Gengogaku Nyūmon*, Kenkyūsha, Tokyo.
- Ömür, F. (2012). “Almancada ve Türkçede Hayvan Adlarıyla Yapılmış Deyimlerin Anlam Bakımından Eşdeğerliliği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/20, 81-113.
- Özkan Kurt, F. (2022). “Türkçede Hayvan Adlarının Metaforik Kullanımları”, *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 8, 273-294.
- Türk, O. (2019). “Kültürel Miras Olarak Hayvanların Atasözlerimize Kattıkları Anlam Üzerine Bir Değerlendirme”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 44, 320-334.
- Ueda, Y. (2004). “Kontrastive Phraseologie - idiomatische Wendungen mit Tierbezeichnungen als Hauptkomponenten im Deutschen und Japanischen”, in *Res Humanae Proverbiorum Et Sententiarum, Ad Honorem Wolfgangi Mieder*, (Ed: C. Foeldes), Tübingen: Gunter Narr Verlag, S.351-364.
- Yüceol Özezen, M. (2021). “Türkçede Hayvan Adları 1: Türkçe Sözlük’teki Temel Sözlükbirimler Bağlamında Türkçenin Hayvan Evreni”, *Littera Turca (Journal of Turkish Language and Literature)*, 7/4, 1439-1475.

İnternet Kaynakları

- Nihongo Hyōgen Info, <https://hyogen.info/> (ET: 01 Temmuz - 20 Ağustos 2022).
- TDK Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> (ET: 01 Temmuz - 15 Ağustos 2022).

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:10.09.2022 ✓Accepted/Kabul:24.10.2022

DOI:10.30794/pausbed.1173592

Research Article/Araştırma Makalesi

Doğan, G. (2022). "Korona Virüs Algısının Japon Kısa Şiiri Senryülardaki Yansıması-Beyaz Yakalı *Senryū* Eserleri Üzerinden-" *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. 081-0101.

KORONA VİRÜS ALGISININ JAPON KISA ŞİİRİ SENRYÜLARDAKİ YANSIMASI

-BEYAZ YAKALI SENRYÜ ESERLERİ ÜZERİNDEN-

Güliz DOĞAN *

Öz

İnsanlar, yaşadıklarını veya hissettiklerini mutlaka etrafındaki kişilerle paylaşma ihtiyacı duymuşlardır. Bunu da şiir, roman gibi çeşitli edebi türler aracılığıyla dile getirmişlerdir. Bu çalışmada, 2020 yılından itibaren hayatımızı etkileyen Korona virüs algısının Japon kısa şiiri *senryū* eserlerindeki yansıması ele alınacaktır.

Senryū, 5-7-5 hece olmak üzere toplamda 17'li hece ölçüsüyle yazılan, mizah ve hiciv içeren Japon kısa şiir türüdür. Koronanın hayatımızda yer aldığı 2020 ve 2021 yıllarına ait Beyaz yakalı *senryū* eserleri derlenerek, metin madenciliği (*text-mining*) yöntemi ile sözcük kullanımları, sıklıkları ve sözcükler arasındaki ilişkiler analiz edilecektir. Analiz sonucunda eserlerde geçen, Korona virüsü ile ilgili oluşan algının ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Korona virüs, çok sayıda kişinin ölümüne yol açan ve yakalanan kişilerde kalıcı hasar bırakan bir salgın olmasına karşın, *senryū* adı verilen şiirlerde esprili bir şekilde ele alınmıştır. Eserlerde, maske kullanım zorunluluğu, virüsün yayılmasını önlemek amacıyla uzaktan çalışma, tele çalışma, online toplantı, maske-mesafe-hijyen kurallarına uyma, evde kalma gibi çeşitli konuların işlendiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Japon kısa şiiri, *Senryū*, Korona virüs (Covid-19).

REFLECTION OF CORONA VIRUS PERCEPTION IN JAPANESE SHORT POEM *SENRYŪ*

-THROUGH THE SALARYMAN *SENRYŪ* POEMS-

Abstract

People have always felt the need to share their experiences or feelings with the people around them. They expressed this through various literary genres such as poetry and novels. In this study, the reflection of the perception of the Corona virus, which has been affecting our lives since 2020, in the works of the Japanese short poem *senryū* will be discussed.

Senryū is a type of Japanese short poem that contains humor and satire, written in 17 syllables, 5-7-5. By compiling the *Senryū* works belonging to the years 2020 and 2021, when the corona took place in our lives, the use of words, their frequencies and the relations between the words will be analyzed with the text-mining method. As a result of the analysis, it is aimed to reveal the perception about the Corona virus in the poems.

Although the corona virus is an epidemic that killed many people and left permanent damage to those who were caught, it is discussed in poems called *senryū* in a humorous way. In the works, it is seen that various subjects such as the obligation to use masks, remote working to prevent the spread of the virus, teleworking, online meeting, mask-distance-hygiene rules, and staying at home are covered.

Keywords: Japanese short poem, *Senryū*, Corona virus (Covid-19).

*Arş. Gör., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Japon Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, KAYSERİ.
e-posta: gulizenbatan@erciyes.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-2638-9830>)

1. GİRİŞ

Çin'de ortaya çıkan ve sonrasında tüm dünyayı etkisi altına alan Korona virüs salgını, 2020 yılından itibaren hayatımızı olumsuz şekilde etkilemektedir. Salgının yayılmasını önlemek için her ülke, maske kullanımının zorunlu olması, toplu yaşanan yerlerde mesafeye dikkat edilmesi, sık sık el yıkanması, dezenfektan kullanılması, gerekmedikçe dışarı çıkılmaması gibi çeşitli önlemler uygulamaktadır. Bu çalışmada da korona virüs salgını ile ilgili olarak var olan algnın Japon kısa şiir türü olan *senryū*lardaki yansıması ele alınacaktır. Japonya'da her sene düzenlenen Japon kısa şiiri *senryū* yarışması olan **Beyaz Yakalı *Senryū*** (サラリーマン川柳 / sararīman senryū) yarışması¹ *Dai-ichi* Hayat sigortası² şirketi tarafından ilk olarak 1987 yılında sadece şirket çalışanları arasında düzenlenmiştir. Yoğun ilginin olması sebebiyle sonraki yıllarda da popülerliğini sürdürmüştür. Yarışmanın adında geçen, Japonca'da "Maaş alarak yaşamını sürdüren kişi, maaş alan şeklinde tanımlanan "サラリーマン (sararīman)" sözcüğü, İngilizce'de "salaryman"a karşılık gelmektedir. Cambridge sözlükte "salaryman", "Her gün çok uzun saatler çalışan iş elemanı. Japonya'da ofiste maaş için çalışan kişi" olarak tanımlanmaktadır. Oxford sözlükte ise, "(Özellikle Japonya'da) beyaz yakalı çalışan (ofiste çalışan kişi)" şeklinde yer almaktadır. Cambridge sözlükte **Beyaz yakalı (white-collar)** sözcüğü, "Ofislerde çalışan, fiziksel çabadan çok, zihinsel çaba harcayan kişi" olarak tanımlanmakta ve şiir yarışmasının adının Türkçe'ye aktarımında **beyaz yakalı** sözcüğü tercih edilmiştir.

Bu *senryū* yarışmasına, 2020 yılında 62,542 eser, 2021 yılında ise; 62,657 eser ile başvurulmuştur. Çok sayıda başvuru eserleri arasından *Dai-ichi* Hayat sigortası şirketinin eser seçme jürisi en iyi 100 eseri belirlemektedir. En iyi 100 eser resmî web sitesinde yayınlandıktan sonra tüm Japonya halkının oylamasına sunulmuş en iyi 10 eser seçilmektedir. Japon televizyon kanallarında ve gazetelerde de seçilen en iyi 10 eser duyurulmakta ve haber yapılmaktadır. Eserlerde çeşitli konular yer almaktadır. Bunlar; iş yeri ile ilgili olanlar, ast-üst ilişkisi, aile ile ilgili olanlar, teknolojik konular, günlük yaşanan komik durumlar vb.dir.

Senryū (川柳) şiiri *Reikai Shinkokugo Jiten* adlı sözlükte, "(Edebiyat) Edo döneminde³ ortaya çıkan, halkın arasında popüler olan 5-7-5 heceli mısradan oluşan kısa şiir. Haikudaki gibi mevsim konuları⁴ veya kesme sözcük (kireji) sınırlamalarının olmadığı, insanların duygularını, görgü ve geleneklerini ele alıp, toplumun şartlarını eleştirerek eğlence katmaktadır. Bu şekil mısraları seçen kişi olan **Karai *Senryū*** (柄井川柳)'nun adından *senryū* olarak adlandırılır hale gelmiştir." şeklinde tanımlanmaktadır. *Senryū* şiir türü 5-7-5 hece olmak üzere 17'li hece ölçüsünden oluşan kısa Japon şiir türüne verilen addır. Japon kısa şiir türü olan haikudan farkı ise; haiku konu olarak doğayı ele almaktadır. *Senryū* ise; insan ve insan yaşamını ele almaktadır. Konusunu insanın oluşturması sebebiyle, insanların yaşadıkları olaylar ya da duygular zaman değişse bile genellikle ortaklık göstermektedir. Bundan yüzyıllar önce yaşayan insanların hayatlarına bakılacak olursa, değişmeyen ortak duygu ya da olayların olduğu görülmektedir.

Eserlerin önemli bir özelliği ise, şair ile aynı duyguların paylaşılmasıdır. Bu aynı duyguları hissetme Japonca'da 共感 (*kyōkan*) sözcüğü ile ifade edilmektedir. 共感 (*kyōkan*) sözcüğü *Reikai Shinkokugo Jiten* adlı sözlükte, "Başkalarının fikir veya düşüncelerine 'o şekilde veya öyle' diye hissetmedir." şeklinde tanımlanmaktadır. *Senryū* şiirinin Japon halkı tarafından sevilmesinin sebebi olarak, kişilerin içlerinden geçen duygularına tercüman olmaları gösterilmektedir. Yine aynı sözlükte 建前 (*tatemaie*) sözcüğü, "Kural olarak oluşturulan politika. Görünüşteki düşünce" olarak, 本音 (*honne*) sözcüğü ise, "Gerçek niyet, gerçek hislerin oluşturduğu sözcük" şeklinde tanımlanmaktadır. Bu iki kavram, Japon toplumunda oldukça önemlidir. Japon toplumunda uyumu sağlamak için gerçek hislerin söylenilmesinden kaçınılmaktadır. Bu şiir türünde, takma ad kullanılması, yazan kişinin kim olduğunun bilinmemesi sebebiyle iç sesini aktarabilmektedirler ve eser oluştururken oldukça rahat davranabilmektedirler. Yazılan eserlerin de internet aracılığıyla kolay bir şekilde ulaştırılması da popülerliği açısından oldukça önemlidir.

Eserleri oluşturmak görüldüğü kadar kolay değildir. Mizah içermeli, fazla açıklayıcı olmamalıdır. Eserlerin yazımı ile ilgili olarak, çeşitli kurallar bulunmaktadır. Öncelikle şekil olarak, 5-7-5 hece olmak üzere 17'li heceden oluşması önemlidir. Ancak, 17'li hece ölçüsü kuralına uyulmadığı durumlar da bulunmaktadır. 字余り (*jiyari*),

1 Her kesimden kişinin başvurması sebebiyle daha genel olarak, bu *senryū* şiir yarışmasının ismi 2022 yılı itibariyle, "Kolayca bir eser! Benim *Senryū* Yarışması (サラッと一句! 私の川柳コンクール / Saratto ikku! Watashi no senryū konkūru)" olarak değiştirilmiştir.

2 Japonca orijinal adı 第一生命保険株式会社 (*Dai-ichi seimei hoken kabushikigaisha*)'dır.

3 Edo dönemi, 1603- 1867 yılları arasında kalan 265 yılı kapsayan dönemdir.

4 季題 .

hecenin fazla olmasını ifade etmektedir.字足らず(*jitarazu*) sözcüğü ise; hece eksikliğinin görülmesini ifade etmektedir.

Aşağıda *senryū* ile ilgili örneklere yer verilmektedir.

「ちがうだろ!」 妻が言うなら そうだろ (Chigaudaro!/ tsuma ga iu nara/ sōdarō)

“Öyle değil!” /hanım söylüyorsa / öyledir (そら)

Eserde, kendisine öyle olmadığını söyleyen hanımından korkan erkek, hanımının söylediğini onaylamaktadır.

昔親 今は子どもが 隠す菓子 (Mukashi oya/ ima wa kodomo ga/ kakusu kashi)

Önceden ebeveyn/ şimdi ise çocuk/ saklar tatlıyı (ポン太)

Çocuk yetiştirirken sağlığa dikkat eden ebeveynler, çocuklarına fazla tatlı yedirmek istememektedir. Aynı şekilde, ebeveynleri yaşlanıp çeşitli hastalıklara sahip olmaları sebebiyle şimdi de çocukların tatlıyı saklamaları ifade edilmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI, YÖNTEMİ, KAPSAM ve SINIRLILIKLARI

Senryū şiirinin önemli özelliklerinden birisi, yazıldığı dönemin ya da zamanın önemli olaylarını ele almasıdır. 2020 yılı eserlerine bakıldığında özellikle Korona virüs (Covid-19) ile ilgili olarak yazılan eserlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu çalışmadaki eserler, korona virüsün görülmeye başlandığı ve etkisinin sürdüğü 2020 ve 2021 yıllarındaki Beyaz yakalı *senryū* yarışmasının Dai-ichi Hayat sigortası şirketinin resmî web sitesinde yayınlanan her yılın en iyi 100 eserleri arasından derlenecektir. 2020 yılı en iyi 100 eser içerisinde 67 eser, 2021 yılı en iyi 100 eser içerisinde ise, 65 eser olmak üzere toplamda 132 eser analiz edilecektir. Analiz edilen eserler, Japonca orijinal eser, takma ad⁵ ve Türkçe'ye aktarımlar⁶ şeklinde yer almaktadır. Derlenen 132 eser, metin madenciliği (*text-mining*) yöntemiyle içerikleri analiz edilecektir. Analiz sonucunda eserlerde en sık geçen 150 sözcük belirlenerek, bu 150 sözcük içerisinde Korona virüsüyle ilgili olan sözcükler seçilerek tablo olarak yer verilecektir. Metin madenciliği (*text-mining*) programı olarak Japon *Koichi Higuchi* tarafından oluşturulan *KHCoder* adlı program kullanılacaktır. Bu program, eser dilinin Japonca olması ve Japonca dilini tanıması sebebiyle seçilmiştir. Programda derlenen bütün eserlerde geçen sözcükler ve sözcükler arasındaki ilişkileri gösteren sözcük ağına da yer verilecektir. Metin madenciliği (*text-mining*) yöntemi büyük verileri derleyerek, veriler içerisinde anlamlı bilgiler elde etmeyi amaçlamaktadır.

Korona virüs hastalığı ile ilgili olarak, T.C. Sağlık Bakanlığı Covid-19 Bilgilendirme Platformu olarak düzenlenen resmî web sitesinde, “Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19), ilk olarak Çin’in Vuhan Eyaleti’nde aralık ayının sonlarında solunum yolu belirtileri (ateş, öksürük, nefes darlığı) gelişen bir grup hastada yapılan araştırmalar sonucunda 13 Ocak 2020’de tanımlanan bir virüsdür.” şeklinde yer almakta ve COVID-19 sözlüğü’nde “Pandemi: Bir hastalığın veya enfeksiyon etkeninin ülkelerde, kıtalarda, hatta tüm dünya gibi çok geniş bir alanda yayılım göstermesi. Açıklama: COVID-19, ülkemizde de ilk vakanın görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi ilan edilmiştir.” şeklindeki bilgilendirme yer almaktadır. Bu virüs, tüm dünyaya yayıldığı gibi Japonya’da da etkili olmuştur.⁷ Çok sayıda kişi bu virüse yakalanarak hayatını kaybetmiştir. Korona virüs, insandan insana temas veya aynı ortamdaki havayı soluyarak bulaşması sebebiyle oldukça dikkat edilmesi gerekmektedir. Korona virüsün bulaşmasını önlemek amacıyla Japon hükümeti tarafından, maske takma zorunluluğunun bulunması, mesafeye dikkat edilmesi, hijyen ve etkili el yıkanması, dezenfektan kullanımı, evde kalma ve işe gitmeme, uzaktan çalışma, (tele- çalışma), yeme-içme yerlerinin akşam 20:00’den sonra kapanması, restoranlarda bölmelerin (ayırıcı) kullanılması gibi çok sayıda önlemler almıştır.

Hastalık konusu, edebi eserlerde yer alan konulardan birisidir. Hastalık konusu ile ilgili olarak, “Dünya Edebiyatında “Amansız Hastalık Söylemi”- Sontag, Karatani, ve Dumas Fils Örneklerinde” başlıklı çalışmada amansız hastalık metaforunu ele almıştır. Sontag, verem ve kanser gibi hastalıkların Batı söyleminde ölümle

⁵ Takma ad kısmında yer alan sözcüklerin, anlamlı olmaları durumunda dipnotta anlamlarına yer verilmektedir.

⁶ Eserlerin Türkçe’ye aktarımları tarafımda yapılmıştır.

⁷ Japonya’da ilk vakanın görülmesi ise, 16 Ocak 2020’de Vuhan’dan dönen Kanagawa’lı bir Japon’da görülmüştür.

özdeşleştirmelerinin bu hastalıklara yönelik bilimin bilgisizliğinden ve çaresizliğinden kaynaklandığını savunmakta olduğunu, Karatani'nin ise bunun tam tersini iddia ettiği ifade edilmektedir (Güven, 2016).

Korona virüsün şiirlerde konu olarak yer alması ile ilgili olarak Japonya'da ve ülkemizde yapılan çalışmalar bulunmaktadır. "Japonca Eğitim Programı (JLP) Senryū Yarışması Raporu" başlıklı çalışmada, Japonca Eğitim Programı (JLP) tarafından gerçekleştirilen senryū yarışmasının sonuçları ile ilgilidir. Konu olarak "**Korona**" ele alınmıştır. Öğrencilerden, Google forms aracılığıyla tek eser ve kısa bir yazı yazmaları istenmiştir. Yarışma öncesinde öğrencilere senryū ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Korona salgını sırasında öğrencilerin nasıl hissettiklerini öğrenmek amacıyla düzenlenmiştir. Konusunun karanlık olması sebebiyle negatif eserlerin çok olacağı ön yargısına karşın, pozitif şekilde ele alınan eserlerin çoğunlukta olduğu belirtilmektedir (Kusaki ve Kawachi, 2022).

"Korona salgını sırasında Japonya'da öğrenim görme -Uluslararası öğrencilerin yalnızlık ve dayanıklılığı -" başlıklı çalışmada Korona virüsün ortaya çıkmasından iki sene sonrasına denk gelen Aralık 2021 yılında Japonya'da öğrenim gören yabancı öğrenciler ve ülkelerinden online olarak katılan öğrencilere anket düzenlenmiştir. Anket sonucunda korona etkisiyle öğrencilerin, stres, endişe, yalnızlık hissettikleri görülmekle birlikte bu duyguların üstesinden gelmek için çeşitli yöntemler denedikleri sonucuna varmıştır (Murata, 2022).

Bu çalışmadaki beyaz yakalı senryū yarışması eserleri, her kesimden Japon halkı tarafından yazılan eserlerin derlemi şeklindedir. Eserleri oluşturan kişiler profesyonel şair değillerdir ve popüler kültürü yansıtmaktadırlar. Türkiye'de Korona virüs ve şiir ile ilgili olarak yapılan çalışmalar ise aşağıda yer almaktadır. Türkiye'de korona virüs ile ilgili olarak yazılan şiirlerle ilgili çalışmalara bakıldığında, daha çok sözlü kültür temsilcileri veya aktarıcıları olan âşıklar tarafından yazıldıkları görülmektedir.

"Halk Şairlerinin Dilinde Covid 19" adlı çalışmada 11 halk şairinin Covid 19 ile ilgili olarak yazdıkları şiirlerini incelemiştir. Halk şairleri korona virüs ile ilgili olarak, virüsün çıkış yeri, amansız bir hastalık olması, bulaşıcılığı, insanlara ders olması gerektiğini dile getirmişlerdir. Bu durum, halk şairlerinin güncel olayları takip etmekte olduklarını vurgulamaktadır (Altınkaynak, 2020).

Âşıklar tarafından korona virüs ile ilgili yazılan eserlerde ortak nokta, halkın sorunlarına duyarsız kalmamaları ve konuya dikkat çekerek halkı bilinçlendirmeleridir. Aşağıda yer alan çalışmalarda da ortak özelliştir.

"Salgın Hastalıkların Âşik Tarzı Türk Şiirine Yansıması: Yeni Tip Koronavirüs (COVID-19) Örneği" başlıklı çalışmada, âşıklar tarafından ele alınan sokağa çıkma yasağı, temizlik kurallarına uyma, evde kalma çağrısı gibi korona virüsle ilgili yazılan şiirler ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda ise, âşıkların halkın ortak sorunlarına duyarsız kalmadıkları ve halktan kopuk yaşamadıkları ifade edilmiştir (Saraç,2020).

Âşıklar, korona virüsü ile ilgili olarak, ortaya çıkmasının nedeni insanların günahkâr olmaları nedeniyle ceza olduğunu belirtmektedirler.

"Gerçek Ozan Kimdir Diye Sorarsan/Çağına Tanıklık Eden Kişidir: Âşıkların Toplumsal Rollerini Açısından Koronavirüs Konulu Eserleri" adlı çalışmada, korona virüs ile ilgili Âşıkların eserlerini dinleyenlerin, virüsün ilahi bir ceza olduğu düşüncesi ve zalimlerin ve kötülüklerin korona virüsüyle birlikte yok olması temennilerinin topluma önderlik etme rolleriyle çeliştiklerini düşünmektedirler (Teke,2021).

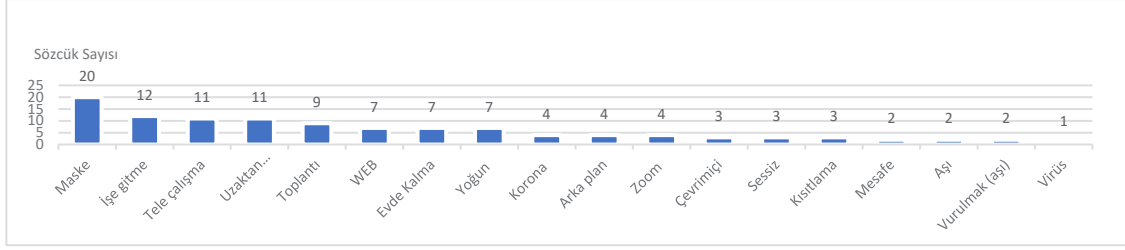
Töret (2021)'in "Covid-19: Küresel Salgın Sürecinin Âşik Nurşah'ın Şiirlerine Yansıması" başlıklı çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmada Âşik Nurşah'ın korona virüsün ortaya çıkmasını da insanların hatalarından kaynaklandığını belirtmektedir. Âşik olarak dikkat çekme ve halkı bilinçlendirme görevini yerine getirdiğini, sıkıntılarının geride kalacağı şeklinde topluma moral verdiği belirtilmektedir.

Yukarıda yer alan çalışmaların dışında, "Elektronik ortamda Kovid-19 Salgın Edebiyatı (Şiir Örneği)" başlıklı çalışmada şiir ve şiirimsiler olarak derleyerek elektronik ortamda yazılan eserlerin geniş bir kitleye yayılarak "korona edebiyatını" oluşturduğu ifade edilmektedir (Çetin,2020).

Yukarıda yer alan eserlerde korona virüs denilince akla gelen "**maske, mesafe, hijyen kuralları, evde kalma, sokağa çıkmama**" gibi konuların işlendiği de anlaşılmaktadır.

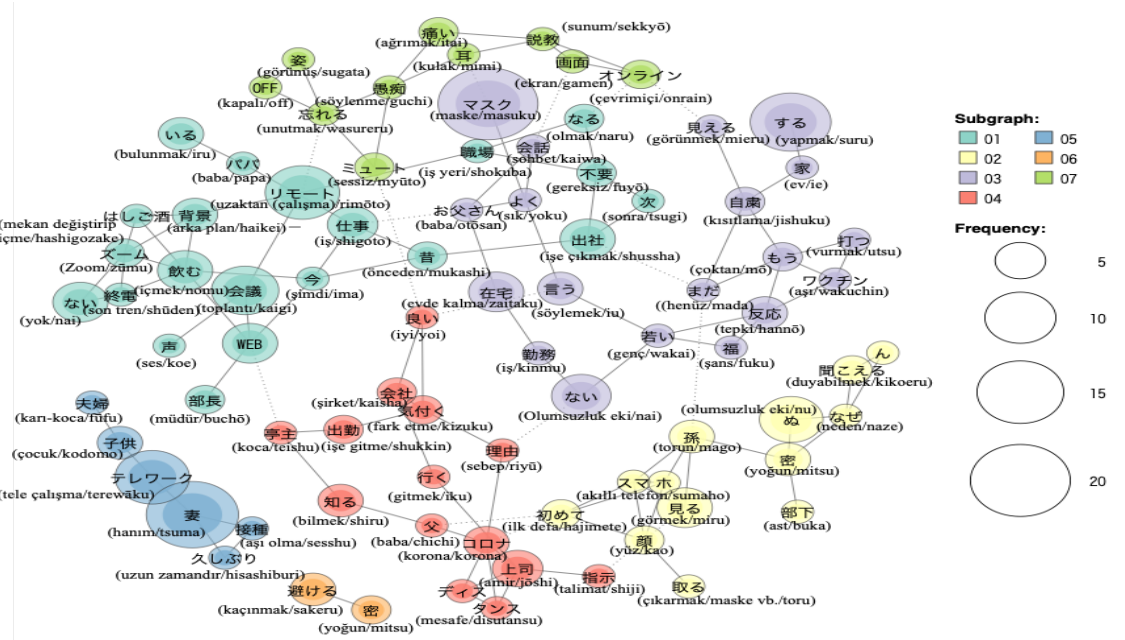
3. KORONA VİRÜS İLE İLGİLİ ESERLERİN ANALİZİ

Bu kısımda korona virüs ile ilgili eserlerin analizlerine yer verilecektir.

Grafik 1: Korona ile ilgili eserlerde görülen sözcükler ve sözcük sayıları

Eserlerde geçen sözcükler incelendiğinde korona virüsle ilgili olan sözcükler ve kullanım sıklıkları yukarıdaki grafikte yer almaktadır. Eserlerde en çok geçen sözcük “maske” sözcüğü olmakla birlikte 20 yerde geçmektedir. Bu sözcüğün ardından en sık yer alan sözcükler, “işe gitme, tele çalışma, uzaktan çalışma, toplantı, web, evde kalma, yoğun, korona, arka plan, Zoom, çevrimiçi, sessiz, kısıtlama, mesafe, aşı, vurulmak, virüs” sözcükleridir.

Grafik 2: Korona virüs ile ilgili eserlerin sözcük ağı

Yukarıda yer alan sözcük ağı, Korona virüs ile ilgili bütün eserlerde geçen sözcük kullanımları ve sözcükler arasındaki ilişkileri göstermektedir. Tüm eserlere bakıldığında “Maske”, görünmek, sohbet, evde kalma, tele çalışma, hanım, aşı olma, korona, mesafe sözcükleri ilişkilendirilmiştir. “Tele çalışma” ile ilgili olarak evde bulunan aile bireyleri, karı-koca, çocuk, hanım ve aşı vurulma şeklindedir. “Uzaktan çalışma” ile ilgili, “iş, web, toplantı, baba, arka plan, mekân değiştirip içme, Zoom, son tren, müdür, işe çıkma, iş yeri, gereksiz” sözcükleri yer almaktadır. “Online” ile ilişkili sözcükler, sunum, kulak, ağrımak, söylenme, görünüş, kapalı, unutmaktır. “Yoğun” anlamında kullanılan korona önlemi ile ilgili olarak, Akıllı telefon, torun, yüzünü görmek, ast sözcükleridir. “Korona” ile ilgili olarak, “mesafe, amir, talimat, sebep, baba, bilmek, koca, fark etmek, işe gitme, şirket” sözcükleri yer almaktadır.

3.1. MASKE KULLANIMI İLE İLGİLİ OLAN ESERLER

Bu kısımda, maske kullanımı ile ilgili olan eserler ve açıklamalarına yer verilmektedir. Maske kullanımının zorunlu olması ile ilgili eserler görülmüştür. Bu eserlerde, dışarı çıktığında mekân fark etmeksizin maske takma

zorunluluğunun bulunduğu anlaşılmaktadır. Zorunluluğun bulunması sebebiyle evden çıkarken maske almayı unutmamak önemlidir.

どの店も ドレスコードは マスクあり⁸ (もやし)

Her dükkânda / giyinme kuralı/ maske var (*Dono mise mo/ doresukōdo wa/ masuku ari*)

あっ、マスク! 降りた階段 また登り (花園の迷宮)

Aa, maske! / indiğim merdiven/ yine çıkarım (*Aa, masuku!/ orita kaidan/ mata nobori*)

Maske takıldığında yüzün tamamı görünmemektedir. Bu durum, bayanlar tarafından avantaj olarak görülmektedir. Maske kullanımının zorunlu olması sebebiyle sadece göz makyajı yaparak zamandan tasarruf yapıldığından söz edilmektedir. Yüzün tamamının görünmemesi sebebiyle makyaj eksik yapılmaktadır. Ayrıca, makyajsız olarak dışarı çıktığında telaşlanıldığı da eserlere yansımaktadır.

アイメイク 仕上げにマスク 時短術 (コダクさん)⁹

Göz makyajı/ yapınca maske/ zaman tasarrufu (*Aimeiku/ shiage ni masuku/ jitanjutsu*)

マスクとる 緊急事態 ノーメイク (ちろすけ)

Maske çıkarma/ OHAL (Olağanüstü hâl) / makyajsız (*Masuku toru/ kin'kyūjitai/ nōmeiku*)

Maskeyi çıkarınca makyajsız olması olağanüstü hâl olarak ifade edilmiştir. Burada 緊急事態宣言 (*kin'kyūjitai sengen*) sözcüğü Korona virüs sebebiyle **OHAL (olağanüstü hâl) ilan edilmesi** ile ilgilidir.

Maske kullanımı ile ilgili olarak eserlerde olumlu ve olumsuz olmak üzere iki farklı bakış açısına sahip insanların bulunduğu görülmektedir. Olumlu olarak karşılanan eserlerde maske takıldığında kendisine güzel veya yakışıklı olarak söylenilmesinden hoşnut olunmasıdır. Ancak, bunun tam aksine maske takan kişiyi tanımakta zorluk çekilmesi, maske takan kişilerin karıştırılması gibi durumlar da görülmektedir. Maske ile genç gösterdiği söylenildiğinde maskenin çıkarılmak istenmemesi de yer almaktadır.

Maske takıldığında yüzün farklı görünmesi de eserlerde sıkça yer almaktadır. Maskesini çıkaran kişi, tanınmakta güçlük çekilmektedir. Uzaktan maskeli olan kişilerin birbirine benzedikleri, aynı dönemdeki arkadaşların yüzünü henüz göremediklerinden de söz edilmektedir.

マスクだと よく言われます イケメンネ。 (ソノマン)

Maskeyle/ sıkça söylenilir/ yakışıklı di mi (*Masuku da to/ yoku iwaremasu/ ikemen ne.*)

気付かない 理由はマスクか すっぴんか (チュニャン)

Fark etmiyorum/ sebebi maske mi/ makyajsızlık mı (*Kizukanai/ riyū wa masuku ka/ suppin ka*)

お若いと 言われマスクを 外せない (エチケット)

Gençsin/ denilince maskeyi/ çıkaramıyorum (*Owakai to/ iware masuku wo / hazusenai*)

「久しぶり!¹⁰」 なんか違和感 マスクなし (虎の子)

“Uzun zaman oldu!” /bir şey garip/ maske olmadan (*Hisashiburi!/ nan ka iwakan/ masuku nashi*)

マスク顔 確信持てず 見つめ合う (福笑い)

Maske yüzü/teyit edemeden/ birbirine bakma (*Masukugao/ kakushin motezu/ mitsumeau*)

8 Çalışmada geçen tüm şiiirlerin Türkçe'ye aktarımları tarafımda yapılmıştır.

9 Eserin yan kısmında parantez içinde takma ad yer almaktadır.

10 久しぶり!(hisashiburi) sözcüğü, uzun zaman sonra karşılaşılan kişiler için kullanılmaktadır.

乾杯で マスク取ったら どちら様 (ロバの耳)

Şerefe derken/ maskeyi çıkarınca/ kimsiniz? (*Kanpai de/ masuku tottara/ dochira sama*)

何処にいる? みんなマスクの 運動会 (ペンさん)

Nerede? / herkes maskeli/ spor günü (*Doko ni iru?/ minna masuku no/ undōkai*)

いつだろう 同期の素顔 見れるのは (なんちゃって大学院生)

Ne zaman acaba/ dönem arkadaşının yüzünü/ görebileceğimiz (*Itsu darō/dōki no sugao/mireru no wa*)

Maske takılı olduğunda kişinin yüz ifadesinin muhatabı tarafından anlaşılması ile rahatlama hissedilmektedir. Maske takan kişi güler yüzlü bir ifade takınmasına karşın, kendi içinde muhatabına karşı hissettiği negatif duyguların anlaşılması ile mutlu hissetmektedir. Ancak, bu durum bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. İş ortamında maske takan amirinin yüzünden nasıl bir tutum içinde olduğunu anlayamamak, tedirginlik oluşturmaktadır.

にこやかに マスクの下で 「うっせえわ!」¹¹ (ヨッシー)

Güler yüzle/ maskenin altında/ “kapa çeneni!” (*Nikoyaka ni/ masuku no shita de/ “ussēwa!”*)

マスクして 上司の顔色 読み取れず (やればできる)

Maske takan/ amirin yüz rengini/ okuyamıyorum. (*Masuku shite/ jōshi no kaioi/ yomitorezu*)

3.1.1. Maske Kullanımı ve Evin Hanımı ile İlgili Eserler

Bu kısımda evin hanımı ve maske kullanımı ile ilgili olan eserlere yer verilmektedir. Beyaz yakalı çalışan, eve gelir gelmez hanımının kendisini maske ile karşılaşmasından söz edilmektedir. Aile bireyleri (evin hanımı ve kızı), beyaz yakalı çalışanın kirli olduğunu düşünmektedir. Bu durum eserde, maskenin bile evin hanımı ve kızının çamaşırlarından ayrı yıkanması ile anlaşılmaktadır. Evin hanımı, çok konuşan ve dırđır yapan birisi olarak tasvir edilmektedir. Uzun süre maske takıldığında maskenin lastik kısmı kulağı ağrıtmaktadır. Bu durum, aynı zamanda hanımının dırđırıyla ilişkilendirilerek kulağının ağrması tasvir edilmiştir. Evin hanımının dırđırından şikayetçi olduğu ve maskenin bile bu durumu engelleyemeyeceği ifade edilmektedir.

「ただいま」と 声を聞くなり 妻マスク (ばいきんまん)

“Ben geldim” diye/ sesi duyar duymaz/ hanım maske (*“Tadaima” to/ koe wo kiku nari/ tsuma masuku*)

マスクさえ 妻と娘と 別洗い (まさるクエスト)

Maske bile/ karım ve kızıyla/ ayrı yıkanır (*Masuku sae/ tsuma to musume to / betsu arai*)

耳痛い 常時マスクと 妻の愚痴 (サミー)

Kulağım ağrır/ uzun süre maskeden ve/ hanımın dırđırından (*Mimi itai/ jōji masuku to/ tsuma no guchi*)

マスクでは 防ぎきれない 妻のグチ (ワイさん)

Maskeyle/engel olunamaz/ hanımın dırđırısı (*Masuku de wa/ fusegikirenai/ tsuma no guchi*)

3. 2. UZAKTAN ÇALIŞMA İLE İLGİLİ ESERLER

Korona virüs ile ilgili eserlerde sıkça geçen diğđer konu ise; uzaktan çalışmadır. Uzaktan çalışma uygulaması, kişilerin evde kalarak toplantılara online olarak katılması şeklinde işleri yürütmektir. Aşağıda, uzaktan çalışma ile ilgili olan eserler ve açıklamalarına yer verilmektedir. Uzaktan çalışma ile ilgili eserler analiz edildiklerinde, uzaktan

¹¹ うっせえわ! sözcüğü, 2021 yılı Yeni sözcük- Popüler sözcüğü büyük ödülü içinde ilk 10'a girmiştir. Şarkıcı Ado tarafından aynı isimle 23.10.2020 tarihinde piyasaya sürdüğü şarkının ismidir. 「うるさい(urusai)」→「うるせえ(urusē)」→「うっせえ(ussē)」 şeklinde değışime girerek うっせえわ (ussēwa) olarak kullanılmaktadır.

çalışmanın avantajları ve dezavantajları, uzaktan çalışmada farklı tutumun olması, arka plan ayarlama ile ilgili oldukları görülmüştür. Uzaktan çalışmada ekrana yansıyan görüntünün güzel olması önemlidir. Web toplantısı sırasında güzel görünmek için çeşitli yöntemlere başvurulmaktadır. Çevrimiçi toplantıya katılırken, görülebildiği kadar (sadece ekrana yansıyan kısmın) güzel kıyafet giyerek gösteriş yapılmasından söz edilmektedir. Ev içindeki yaşam, uzaktan çalışmada da devam ettirilmek istenmektedir. Uzaktan çalışma sırasında kameraya ailenin yaşam duygusunun yansımaları tasvir edilmektedir. Aile içindeki bireyler ve aile yaşantısı ekrana yansımaktadır.

Ev hayvanının, rahat durması halinde birlikte toplantıya katılmak istemektedir. Ancak, kedinin ses çıkarmasından endişe duymaktadır. Bazı durumlarda, uzaktan çalışmada ev hayvanının yapmış olduğu hareketine sevinmektedir. Beyaz yakalı çalışanın beslemiş olduğu köpek, web toplantısı sırasında müdüre bağırılmaktadır. Müdüre karşı bağırılmayan çalışanın yerine, köpeğinin bağırmasından mutlu olmaktadır.

距離を取り 小顔に見せる Web会議 (しーしー)

Mesafe alıp/ yüzü küçük gösteririm/ Web toplantısı (*Kyori wo tori/ kogao ni miseru/ Web kaigi*)

オンライン 見える範囲で 見栄を張る(多苦労)

Çevrimiçi/ görüldüğü kadar/gösteriş yapma (*Online/ mieru han'i de/ mie wo haru*)

なかぬなら 膝に猫乗せ ウェブ会議 (リモート人¹²)

Ses çıkarmasa/ dize kediyi alıp/ Web toplantısı (*Nakanu nara/ hiza ni neko nose/ Webu kaigi*)

Web toplantısı sırasında kediyi dizine alarak, rahat bir şekilde toplantıya katılmak istemektedir.

飼い犬が 部長にシャウト Web会議 (うーるちゃん)

Beslediğim köpek/ müdüre bağırır/ Web toplantısı (*Kai inu ga/ buchō ni shauto/ Web kaigi*)

リモートの 会議に映る 生活感 (はまころ) (*Rimōto no/ kaigi ni utsuru/ seikatsukan*)

Uzaktan/ toplantıya yansır/ yaşam duygusu

3.2.1. Uzaktan Çalışmanın Avantajları ile İlgili Eserler

Aşağıda korona virüsü sebebiyle uzaktan çalışmanın avantajları ile ilgili eserlere yer verilmektedir. Uzaktan çalışmanın hayatımızda yer almasıyla birlikte bazı avantajlar da sağlamıştır. Sabah erken saatlerde uyanıp işe gitmek için yola koyulan kişiler için zaman tasarrufu ve kolaylık sağlamaktadır. Bu konu ile ilgili eserlerde, Japon kültüründe var olan kâğıt gibi ince sürgülü kapıdan (*fusuma*) yan odaya geçmek iş yerine geçmek anlamına gelmektedir. Bu da zahmetsizce çalışma yerine varmak anlamına gelmektedir. Aynı şekilde, işe gitmenin tek sürgülü kapıyla oda değiştirerek 2 saniye kadar kısa bir zaman sürmesi ifade edilmektedir. Sabah erken saatlerde evden çıkarak trafikte zaman harcanmaması nedeniyle avantajlı bir durumdur. İşe gitmek için önceden hazırlığa gerek duyulmadığından da söz edilmektedir. Çalar saat çaldığında hemen uyanılsa bile tele çalışma sayesinde iş yürütülebilmektedir.

「行ってくる¹³」 ふすま一枚 テレワーク (今日も出勤¹⁴)

“Gidip geliyorum”/ tek sürgülü kapı¹⁵/ tele çalışma (*Ittekuru' / fusuma ichimai/ terewāku*)

通勤は 襖一枚 約二秒 (天和)

İşe gitme/ tek sürgülü kapı/ yaklaşık 2 saniye (*Tsūkin wa/ fusuma ichi mai/ yaku ni byō*)

テレワーク めざまし時計 八時半 (ぱんこ)

Tele çalışma/ çalar saat/ sekiz buçuk (*Terewāku/ mezamashidokei/ hachijihan*)

12 Uzaktaki insan. (Uzaktan çalışan insan.)

13 Japonca'da *ittekuru* ifadesi gidip geliyorum anlamına gelen kalıplaşmış bir sözcüktür. Genellikle “*ittekimasu*” şeklinde kullanılmaktadır.

14 Bugün de işe gitmek.

15 Türkçe'ye sürgülü kapı olarak çevrilen sözcük, Japonca'da *fusuma* sözcüğü olup, kâğıt gibi ince olan sürgülü kapıyı ifade etmektedir.

Uzaktan çalışma sırasında evde bulunan aile bireyleri veya ev hayvanları normal yaşantılarına devam etmektedirler. Bazı durumlarda iş yapmakta olan kişinin ekranından görünmeleri, iş ortamındaki stresli havayı dağıtmaktadır. Aşağıda, bu konuyla ilgili örneklere yer verilmiştir. Zoom'da toplantı yaparken, ev hayvanının da ekranda gözükmesi ile toplantıya katılanların yorum yaparak ortamın şenlenmesi dile getirilmektedir. İş yerinde toplantının olması durumunda ortam ciddiyetini korumaktadır. Çocuğun da ekrandan görünmesi, ortamdaki havayı değiştirmektedir.

Zoom中 ペット参加で 盛り上がる (犬家猫)

Zoom sırasında/ ev hayvanın katılımıyla/ ortam şenlenir (*Zūmuchū/ petto sankā de/ moriagaru*)

テレワーク 子供の参入 場が和み (ヨミ坊)

Tele çalışma/ çocuğun katılımı/ ortamı yumuşatır (*Terewāku/ kodomo no san'nyū/ ba ga nagomi*)

テレワーク たまの出勤 旅支度 (84男)

Tele çalışma/nadiren işe gidiş/yolculuk hazırlığı (*Terewāku/ tama no shukkin/ tabishido*)

Uzaktan çalışmada, toplantı sırasında bazı durumlarda kameranın kapalı tutulması istenmektedir. Bu durumda, ekran karşısında rahat davranılmaktadır. Web toplantısına yatarak katılması nedeniyle, evdeki kişiler tarafından uyuduğu düşünülmektedir. İş yeri ile karşılaştırıldığında rahat bir şekilde çalıştığı söylenilmektedir. Ateşli tartışma yaparken bile, evden çalışmada bilgisayar ekranından sadece üst kısmın görünmesi sebebiyle rahat kıyafetlerin giyilmesinden söz edilmektedir.

寝ているの? 返事がないよ Web会議 (ラーノ)

Uyuyor musun? / cevap yok/ Web toplantısı (*Neteiru no?/ henji ga nai yo/ Web kaigi*)

最後まで 顔を会わさず 送別会 (3年目のリモート社員¹⁶)

Sonuna kadar/ yüzü göstermeden/ veda partisi (*Saigo made/ kao wo awasazu/ sōbetsukai*)

激論も パジャマ姿の 下半身 (王様の耳¹⁷)

Ateşli tartışma bile/ pijamalı hali/ alt tarafı (*Gekiron mo/ pajama sugata no/ kahanshin*)

今の何? 半裸横切る Web飲み会 (あけたん)

Şimdi ne? / yarı çıplak uzanıp/ Web işme toplantısı (*Ima no nani?/ hanrayokogiru/ Web nomikai*)

İş yerinde toplantı sırasında yöneltilen sorulara hemen cevap verme zorunluluğu bulunmasına karşın, uzaktan çalışma sırasında duyamadığını ifade etmek bazı durumlarda sistemden kaynaklı sorun olarak görülmesi sebebiyle kurtarıcı bir durumdur. Aynı şekilde, uzaktan çalışma sırasında çevrimiçi veya çevrimdışı olma sadece tek bir işlemle mümkündür. İş ile ilgili işine gelmeyen durumda çevrimdışı olunarak, sistemsel bir sorun sebebiyle katılmadığını belirten mazeret üretilebilmektedir. İş yerinde çalışmalarını durumunda böyle bir kaçış bahanesi söz konusu değildir.

リモートで 便利な言葉 “聞こえませんか!” (リモートの達人)

Uzaktan/ yararlı sözcük/ 'duyamıyorum!' (*Rimōto de/ benri na kotoba/ 'kikoemasen'!*)

オンライン 不利になるたび オフライン (いくじなし¹⁸)

Çevrimiçi/ işine gelmeyince/ çevrimdışı (*Onrain/ furi ni naru tabi/ ofurain*)

16 Üçüncü sene uzaktan çalışan.

17 Kralın kulağı.

18 Eğitimsiz.

3.2.2. Uzaktan Çalışmanın Dezavantajları ile İlgili Eserler

Uzaktan çalışmanın avantajlarının olduğu gibi çeşitli dezavantajları da bulunmaktadır. Aşağıda, uzaktan çalışmanın dezavantajlı olması ile ilgili eserlere yer verilmektedir. Korona öncesi zamanlarda iş sonrasında yapılan içme toplantısından (*nomikai*) ayrılmak için, son trene yetişmek sebep olarak gösterilmektedir. Evden katılınması sebebiyle, toplantıdan ayrılmakta güçlük çekildiği anlaşılmaktadır. Web üzerinden yapılan içme toplantısı (*nomikai*) evde rahat bir ortamda olunması sebebiyle uzun sürmektedir. Bu durumda ise, şarjın bitmesi toplantıdan ayrılma bahanesidir.

終電が、、。 WEB飲み会では 充電が、、。 (直行直帰¹⁹)

Son tren / Web içme toplantısında/ şarj (*Shūden ga,,./ Webnomikai de wa/ jūden ga,,.*)

終われない 終電が無い ズーム飲み (ヒゲだるま)

Bitmiyor/ son tren yok/ Zoom içme toplantısı (*Owarenai/ shūden ga nai/ zūmu nomi*)

Evde tele çalışma yapan beyaz yakalı, büyük çocuk olarak görülmektedir. Teknik aksaklıkların olması sağlıklı bir çalışma ortamı olmadığını göstermektedir. Kamerayı kapattığını sanan kişinin, kamera kapalı olduğunu düşünerek rahat davranması ile ekrana yansımından söz edilmektedir. Zoom vb. uygulamalarda mikrofonun açık ya da kapalı olduğunu takip etmek streslidir. Mikrofonun kapalı olduğunu sanarak müdür hakkında yapılan dedikodunun, mikrofonun açık olması sebebiyle iletilmesi utanç verici bir durumdur. Sessize almayı unutup farkında olmadan yapılan dedikodunun yakalanmasından söz edilmektedir. Online toplantı sırasında, muhatabı olan kişinin sesini duyup duymadığını kontrol etmek için, duyuyor musun? şeklinde kendisine yöneltilen soruya duymuyorum diye cevap vermesini eleştirmektedir. Teknolojik aletlerin ya da yeni uygulamaların kullanımına alışılmaması sebebiyle zor durumda kalınmaktadır.

テレワーク 大きな子供が ひとり増え (ミートテック)

Uzaktan çalışma/ büyük çocuk/ bir kişi artar (*Terewāku/ ookina kodomo ga/ hitori fue*)

カメラOFF 忘れて晒す OFF姿 (にじのいろ)

Kamera kapamayı/ unutup görünür / kapalı görünüş (*Kamera OFF/ wasurete sarasu/ OFF sugata*)

マイクON 部長の悪口 配信中 (逆ペリカン)

Mikrofon açık/ müdürün dedikodusu/ iletiliyor (*Maiku ON/ buchō no waruguchi/ haishinchū*)

リモートの 上司の指示は 現場見ろ! (万年課長)

Uzaktaki/ amirin talimatı/ ortama bak! (*Rimōto no/ jōshi no shiji wa/ genba miro!*)

リモートで ミュート忘れて 愚痴バレル (ねぼ)

Rimōto de/ myūto wasurete/ guchi bareru

Uzaktan olunca/ sessize almayı unutup/ dedikodu yakalanır

“聞こえてる?” “聞こえてません”と なぜ言えた? (紅の星)

Duyuyor musun? / Duymuyorum? diye/ neden söyledim? (“Kikoeteru?” / “kikoetemasen”to/ naze ieta)

Sessize alma bazı durumlarda olumsuz bir durumdur. Toplantı sırasında konu hakkında iyi fikir ortaya atan kişi, mikrofonunun kapalı olması nedeniyle fikrini paylaşmamaktadır. Başka bir eserde de aynı durum söz konusudur. Toplantıda araya girerek fikrini paylaşmak isteyen kişiye, sesinin gelmemesi üzerine mikrofonunun kapalı olduğu söylenilmektedir.

19 Direkt gidip direkt geri dönen.

良い意見 したあとと言われる 「ミュートです」 (びろし)

İyi fikir/bulunca söylenilir/ “sessizde” (Yoi iken/ shita ato iwareru/ “myūto desu”)

ミュートです ツッコむ自分 マイクオフ (ニーマン)

Sessizde/araya giren ben/ mikrofon kapalı (Myūto desu/ tsukkomu jibun / maiku ofu)

Evden çalışmada evde bulunan masa ve sandalyeler kullanılmaktadır. Evde fazla masanın bulunmaması nedeniyle karı-koca, birlikte çocuklarının masasını kullanarak iş yapmaktadırlar. Evdeki masa ve sandalyenin çalışma için uygun olmadığı anlaşılmaktadır.

テレワーク 気付いた会社の イスの良さ (首肩凝蔵)

Tele çalışma/ farkına vardım şirketin/ sandalye kalitesi (Terewāku/ kizuita kaisha no/ isu no yosa)

夫婦して 子供机で テレワーク (吉 哉郎)

Karı-koca birlikte/ çocuk masasında/ tele çalışma (Fūfu shite/ kodomo tsukue de/ terewāku)

Evden çalışma ile zaman kavramı yitirilmiştir. Babanın evden iş yapması çocuk tarafından anlaşılmamaktadır. Evin hanımı ve çocukları tarafından iş yaparken izlenilmesi sebebiyle utanan beyaz yakalı çalışan tasvir edilmektedir.

女房も 子供も見てる 照れワーク (トショボク)

Hanım da/ çocuk da izler/ utanma çalışması (Nyōbō mo/ kodomo mo miteru/ terewāku)

Evden çalışan beyaz yakalının, çalışması sırasında hanımının ve çocuğunun da kendisini izlemesinden rahatsızlık duymaktadır. Bunu da aşağıda yer alan eşesli sözcükleri kullanarak ifade etmiştir.

テレワーク (terewāku): tele çalışma , 照れワーク (terewāku): utanç çalışması

何曜日? 在宅勤務で わからなく (小平主計将校)

Hangi gün? / evden çalışmada/ anlayamıyorum (Nan'yōbi?/ zaitaku kinmu de/ wakaranaku)

会議中 宅配無視して 妻怒る (猫兵)

Toplantı sırasında/ kargoyu ihmal edip/ hanım kızar (Kaigichū/ takuhai mushi shite/ tsuma okoru)

長時間 マスクと説教 耳痛し (酔っぱらい²⁰)

Uzun süre/ maske ve sunum/ kulak ağrıtır (Chōjikan/ masuku to sekkyō/ mimi itashi)

3.2.3 Uzaktan Çalışmada Farklı Tutum ile İlgili Eserler

Aşağıda yer alan eserlerde beyaz yakalı çalışanın, evde ve iş ortamında farklı tutum içinde olması aile bireyleri tarafından dile getirilmektedir. Evden çalışma sırasında düşük pozisyonda olması ya da tam tersi yüksek pozisyonda olması anlaşılmaktadır. Aile bireylerinin, iş ortamı hakkında sahip oldukları düşüncelerin farklı olduğu görülmektedir. Evde samimi olan babanın/kocanın işte sert davranması veya sert görünen babanın/kocanın iş yerinde itaatkâr olmak zorunda kalması gibi işteki yüzü ele alınmıştır.

テレワーク いつもと違う 父を知る (Terewāku/ itsumo to chigau/ chichi wo shiru)

Uzaktan çalışma/ her zamankinden farklı/ babayı tanıma (秋乃アキ)

別人か 初めて知った 仕事顔 (ぴよんきち)

20 Sarhoş.

- Farklı biri mi/ ilk defa bildim/ işteki yüzü** (*Betsujin ka/hajimete shitta/shigotogao*)
部下を褒め 妻に気遣う テレワーク (名ばかり父さん²¹)
- Astı övme/ hanım fark eder/ tele çalışma** (*Buka wo home/tsuma ni kizukau/terewāku*)
- Web会議** 知った亭主の 低い地位 (石笑)
- Web toplantısı/öğrendim kocamın/ düşük pozisyonunu** (*Web kaigi/shitta teishu no/hikui chii*)
会社では 偉そうなのねと 妻が言う (テレワークの弊害²²)
- İş yerinde/ söz sahibisin di mi diye/ hanım söyler** (*Kaishade wa/erasōnanone to/tsuma ga iu*)

3.2.4. Uzaktan Çalışmada Arka Plan Ayarlama ile İlgili Eserler

Uzaktan çalışma, Zoom gibi çeşitli uygulamalar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Ekranın arka planında farklı resimler kullanılmaktadır. Aşağıda yer alan eserler, uzaktan çalışmada arka plan ayarlama ile ilgilidir. Evden toplantıya katılmak için, arka planı güzel görünen bir yerin aranması, zaman zaman farklı odaların kullanılmasından söz edilmektedir. Bazı kişiler de arka plan olarak güzel manzara resimleri, lüks gökdelenler, iş sırasında absürt olarak karşılanan uzay resimlerini kullanmaktadırlar.

Korona virüs sebebiyle tüm dünyada çok sayıda ülke seyahat kısıtlaması uygulamıştır. Bu durum eserlere de yansımıştır. Sadece arka plan kullanarak o ülkeye gidilebilmesinden söz edilmiştir.

- 飲み会の 会場さがし 家の中 (ひだっち)
- İçkili toplantının / yerini arama/ evin içinde** (*Nomikai no/kaijō sagashi/ie no naka*)
ズーム飲み 背景代えて はしご酒 (5時から男²³)
- Zoom'da içme/ arka plan değiştirip/ mekân değiştirip içme** (*Zūmu nomi/haikai kaete/hashigozake*)

Zoom'da toplantı sonrasında içerek yapılan rahatlatma sohbeti için, arka planı değiştirerek *hashigozake* adı verilen mekân değiştirerek içme ele alınmaktadır.

- 一人だけ 背景宇宙な 一年目 (けんちゃん)
- Sadece tek kişi/ arka plan uzaylı/ birinci yıl** (*Hitori dake/haikai uchū na /ichinen me*)
リモートの 背景だけで いくハワイ (巢ごもり親父²⁴)
- Uzaktan/ sadece arka planla/ gittiğim Hawaii** (*Rimōto no/haikai dake de /iku hawaii*)
はしご酒²⁵ リモート部屋から リビングへ (ハルル)
- Mekân değiştirip içme/çalışma odasından/ oturma odasına** (*Hashigozake/rimōto heya kara/ribingu e*)

Mekân değiştirip içmeyi, uzaktan çalışma için bağlanmış olduğu odadan, oturma odasına geçerek gerçekleştirmektedir.

- リモートの 背景だけは タワマン風²⁶ (温光)
- Uzaktan çalışmada/ sadece arka plan/ gökdelen gibi** (*Rimōto no/haikai dake wa/tawamanfū*)

21 Sadece adım baba.

22 Tele çalışmanın zararları

23 5'ten sonra erkek.

24 Evde kalan baba.

25 はしご酒 (*hashigozake*) sözcüğü, sıradakinden bir sonrasına yer değiştirip, içerek yürüme anlamındadır.

26 タワマン(*tawaman*) sözcüğü, タワーマンション(*tawāmanshon/İng. Tower mansion*) sözcüğünün kısaltmasıdır.

3. 3. İŞE GİTMEME İLE İLGİLİ ESERLER

Aşağıda korona virüs nedeniyle işe gitmeme ile ilgili eserlere yer verilmektedir. Haftada bir gün işe gidilmesine rağmen, maske takarak çalışmanın zor olduğu anlaşılmaktadır. Yeni işe başlayan kişinin, çalışma zamanının korona virüsüne denk gelmesi nedeniyle çok az işe gittiğinden söz edilmektedir.

Korona virüsün yayılmasını önlemek amacıyla, iş yeri sahipleri tarafından işe gitmeden evden çalışma şeklinde işlerin yürütülmesi istenmektedir. İnsanlar için, her zaman içinde buldukları durumun dışındaki şeyler cezbedicidir. İşe gitmeye gerek olmamasına rağmen, işe gitme isteğinin olması ifade edilmiştir. İçinde bulunulan durum, rahat olmasına karşın zıttı olan durum daha çekici gelmektedir. İş yerine gerekmedikçe gitmeyerek, uzaktan çalışma ile işlerin yürütülmesinden söz edilmektedir.

週一の 通勤だけで 息切れる (けええええ)

Haftada bir/ işe gitmede/ nefesim kesilir (Shūichi no/ tsūkin dake de/ ikigireru)

社会人 出社したのは まだ5回 (テレ新入社員)

Çalışan/ işe gitmişliği/ henüz 5 kere (Shakaijin/ shussha shita no wa/ mada 5 kai)

通勤も しなくていいと したくなる (ないものなだり²⁷)

İşe gitme bile/ gerek olmayınca/ gidesim gelir (Tsūkin mo/ shinakute ii to/ shitaku naru)

初出社 入社二年で 初対面 (永利庵)

İlk işe gitme/ işe giriş iki yıl/ ilk yüzyüze (Hatsushussha/ nyūsha ni nen de/ hatsutaimen)

リモートで 不要不急に なる職場 (シュエー) (Rimōto de/ fuyōfukyū ni/ naru shokuba)

Uzaktan çalışmada/ gerekmedikçe dışarı çıkmama/ olan iş yeri

3. 4. BEYAZ YAKALININ EVDE İSTENMEMESİ VE SOĞUK DAVRANILMASI

Bu kısımda yer alan eserlerde, beyaz yakalı çalışanın evde bulunmasının istenmemesi ve kendisine soğuk davranılması ile ilgili eserler yer almaktadır. Eserlere bakıldığında aile bireyleri tarafından evde istenmediği (çoğunlukla hanımı) ve soğuk davranılması ele alınmıştır. Evin hanımı kocasının işte olmasını istemektedir. Evde kalmasını istememesi sebebiyle, ne zaman işe gideceği ile ilgili olarak baskı kurmaktadır. Evden çalışma (tele çalışma) sisteminin sona ermesiyle de hanımının mutlu olduğu anlaşılmaktadır.

やっぱりね 亭主出勤 留守がいい (妻の本音²⁸)

Şüphesiz / kocanın işe gitmesi/ evde durmak iyi (Yappari ne/ teishu shukkin/ rusu ga ii)

テレワーク 解除で妻が 福反応 (風信子²⁹)

Tele çalışma/ bitince hanım/ şans tepkisi (Terewāku/ kaijo de tsuma ga/ fukuhan'nō)

会社へは 来るなど上司 行けと妻 (なかじ)

Şirkete/ gelme diyen amir/ git diyen karım (Kaisha e wa/ kuruna to jōshi/ ike to tsuma)

Korona virüsü nedeniyle, amirin çalışanına şirkete gelme demesi ve hanımının da git demesiyle arada kalan çalışan tasvir edilmektedir.

「出社は 次はいつなの?」 妻の圧 (在宅ワークマン³⁰)

27 Olmayan şeyi istemek.

28 Hanımın gerçek düşüncesi.

29 Bahçe sümbülü.

30 Evden çalışan.

İşe gitme günü/ bir sonraki ne zaman? / hanımın baskısı (*'Shusshabi wa/ tsugi wa itsu na no?'/ tsuma no atsu*)

「パパいるの!」在宅続き「またいるの?」*"Papa iru no!" / zaitaku tsuzuki/ "mata iru no"*

Baba evde misin? / evde kalma devam eder/ yine mi evdesin? (りんもり)

Baba her zaman işte olan bir birey olarak görülmektedir. Babanın sürekli iş yerinde olması nedeniyle, çocuk babasını evde görünce şaşırılmaktadır. Ancak, evde kalmanın devam etmesiyle yine mi evdesin? şeklinde hoşnutsuz bir ifade yer almaktadır. Kız çocuğu ile arasındaki ilişkinin kötü olması, korona virüsün yayılmasını önlemek amacıyla restoran veya kafelerdeki masalara şeffaf paravana benzetilerek daha kalın bir duvar bulunması tasvir edilmektedir.

Korona virüsün belirtilerinden birisi de yüksek ateştir. Korona olup olmadığının belirlenmesi için ateş ölçülmesi gerekmektedir. Evin hanımının ne kadar soğuk olduğunun, ateş ölçerle bile ölçülemeyeceği dile getirilmiştir. Ayrıca, hanımının önünde nasıl tepki vereceğini bilmeyerek donması, ekranın donmasına benzetilerek ifade edilmiştir.

娘とは アクリル板より 厚い壁 (ちく)

Kızıyla/şeffaf paravandan daha/ kalın duvar (*Musume to wa/akuriru ita yori/ atsui kabe*)

検温で 測れぬ妻の 冷たさよ (たじろいだ端末)

Ateş ölçerle/ ölçülemez hanımın/ soğukluğu (*Ken'on de/ hakarenu tsuma no/ tsumetasa yo*)

リモートじゃ ないのにフリーズ 妻の前 (ポンプ屋のポン)

Uzaktan da/ değil ama donarım/ hanımın önü (*Rimōto ja/ nai no ni furīzu/ tsuma no mae*)

3.5. KORONA NEDENİYLE HAREKETSİZLİK VE KİLO ALMA İLE İLGİLİ ESERLER

Koronanın etkisiyle tüm dünyada çok sayıda insan eve kapanmak durumunda kalmıştır. Tüm gün evde durulması, işe gidilmemesi ve sokağa çıkılmaması sebebiyle kilo alma kaçınılmaz olmuştur. Aşağıda bu süreç içerisindeki hareketsizlik ve kilo alma ile ilgili eserlere yer verilmektedir. Kilo alan kişinin tanınmaması, işe giderken yapılan hareketin faydalı olduğunun sonradan fark edilmesi eserlere yansımıştır. Tüm gün evde iken, çok sınırlı hareket edilmektedir. Korona sonrasında, işe gidileceği zaman sahip olduğu kıyafetlerin içine girip girilemeyeceği endişesi de görülmektedir. Korona döneminde bir beden fazla kilo artışının olması da eserlerin konusu arasındadır.

体重増え! リモート会議で あなた誰!? (ダイエットスタート³¹)

Kilo artması/ uzaktan toplantıda/ sen kimsin? (*Taijū fue!/ rimōto kaigi de/ anata dare!?*)

出勤が 運動だったと 気付く腹 (からあげ大好き³²)

İşe gitme/ spormuş diye/ farkına varan karın (*Shukkin ga/ undō datta to/ kizuku hara*)

このスーツ 入社するとき 入るかな (コロナ太り³³)

Bu takım/ işe giderken/ girebilir miyim ki (*Kono sūtsu/ shussha suru toki/ hairu kana*)

巢ごもりで MからLに 服反応 (Sugomori de/ M kara L ni/ fukuhan'nō)

Evde kalda/ M'den L'ye / kıyafet tepkisi (ダイエット³⁴)

31 Diyete başlama.

32 *Karaageyi* (yağda çeşitli yiyeceklerin un veya nişasta ile kaplanarak kızartılması) çok severim.

33 Korona şişmanlaması.

34 Diyet.

Evde kalma uygulamasıyla dışarı çıkmadan sürekli yemek yiyerek kilo alınması ele alınmaktadır. Eserde M bedenden L³⁵ bedene kıyafetlerin değiştiği dile getirilmiştir. 副反応 (*fukuhan'nō*) sözcüğü *yan tepki anlamına gelmektedir*. 副(*fuku*) ile aynı sesletime sahip olan ve kıyafet anlamına gelen 服 (*fuku*) kanjisi özellikle seçilerek kullanılmıştır.

在宅で トイレも含めて 55歩 (けとん)

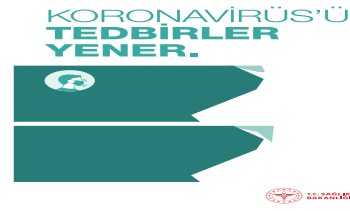
Evde kal'da/ tuvalet de dahil / 55 adım (*Zaitaku de/ toire mo fukumete/ 55ho*)

3.6. KORONA ÖNLEMLERİ İLE İLGİLİ ESERLER

Korona önlemleri ile ilgili olan bu kısımda yer alan eserler ve analizleri aşağıda yer almaktadır. Japonca' da 3密 (*sanmitsu*) sözcüğü; Yeni tip korona virüs salgınının önlenmesi için alınması gereken önlemleri ifade etmektedir.

Resim 1: Korona virüs salgınının önlenmesi için hazırlanan afiş Japonca ve İngilizce (Japonya)³⁶

Resim 2 :Korona virüs salgınının önlenmesi için hazırlanan afiş (Türkiye)³⁷

Yukarıdaki Japonya'da koronavirüsü önlemek için hazırlanan afişte 3密 (*sanmitsu*) olarak yer almakta ve aşağıda açıklamalarına yer verilmektedir.

- 1) 密閉空間 (*mippei kūkan*): **kapalı alan**
- 2) 密集場所 (*misshū basho*): **kalabalık yer**
- 3) 密接場面 (*missetsu bamen*): **yakın temaslı ortam**

Türkiye Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan afişte ise 2M,2E olarak yer almakta ve aşağıda açıklamalarına yer verilmektedir.

- 1) Maskeni doğru tak.
- 2) Mesafeni koru.
- 3) Ellerini sık sık yıka
- 4) Elinle yüzüne dokunma

Yakın temaslı ortamdaki kaçınılması önemlidir. Torunu tarafından fazla yaklaşması sebebiyle uyarılma, iş yerinde astın yaklaşmaması, evin hanımına karşı tedbir almasına karşın, kendisini güçsüz hissederek hanımını yenebilmesi ele alınmaktadır.

Sosyal mesafeye dikkat edilmesi bazı durumlarda mümkün olamamaktadır. Sigara içilen odaya girme kuralı, mesafeli olarak sıraya geçilmesidir. Ancak, herkesin sigara içmek için toplanması sebebiyle kalabalık ortam oluşturmaktadır. Bu da kalabalık yer, kapalı alan ve yakın temaslı ortam şeklinde korona virüsün bulaşması için elverişlidir.

Önceleri harçlığın elden verilmesine karşın, salgın sırasında önlem amacıyla, 3 M olarak geçen kapalı alan, kalabalık yerler ve yakın temaslı ortamdaki kaçınarak gönderilmesinden söz edilmektedir. Önceleri kâğıt para verirken korona sebebiyle hesabına para gönderilmesi tasvir edilmektedir.

35 M (*medium*) orta ve L (*large*) büyük beden ölçüsünü ifade etmektedir.

36 Japonya Sağlık, Çalışma ve Refah Bakanlığı resmi web sitesinden alınmıştır.

37 Türkiye Sağlık Bakanlığı Korona virüs bilgilendirme resmi web sitesinden alınmıştır.

抱き上げた 孫が一言 蜜ですよ (白いカラス³⁸)

Kucakladığım/ torunumdan tek söz/ yakın mesafe (*Dakiageta mago ga hitokoto mitsu desuyo*)

蜜ですと ますます部下は 近よらぬ (急いで待て)

Yakın mesafe diye/ gitgide astım / yaklaşıyor (*Mitsu desu to/ masumasu buka wa/ chikayoranu*)

İş ortamında mesafeye dikkat edilmesi gerektiğinden astı yanına yaklaşmamakta ve iş yükü azalmaktadır.

「蜜です!」と 訴えたいのは 仕事量 (まっさん)

“Yoğun diye”/ sorgulamak istediğim/ iş miktarı (*Mitsu desu! to/ uttaetai no wa/ shigotoryō*)

蜜なのに 妻の抗体 なぜできぬ (パパ抜き)

Tedbirli olsam da/ hanıma antikor/ neden yapamam (*Mitsu nano ni/ tsuma no kōtai/ naze dekinu*)

喫煙所 入場規制で “蜜”の列 (禁煙してよかつ太郎)

Sigara içme yeri/ giriş kuralı/ önlem sırası (*Kitsuenjo/ nyūjōkisei de/ 'mitsu'no retsu*)

3蜜を 避けて振り込む お年玉 (孫孝行)

3M'den/ kaçınarak gönderirim/ harçlık (*3mitsu wo/ sakete furikomu/ otoshidama*)

あの蜜を 恋しがる日が くるなんて (めめりん)

Bu tedbirleri/ özleyeceğimiz gün/ gelecek mi ki (*Ano mitsu wo/ koishigaru hi ga/ kurunante*)

Korona'nın uzun sürmesi ve halen devam etmesi sebebiyle alınan tedbirlerin özleneceği günün geleceğini düşünme ile ilgili yazılan bir eserdir.

Resim 3: Komedi programı³⁹

8時だよ!! 昔は集合 今閉店

Saat sekiz!! önceleri toplanma/ şimdi dükkân kapama (*Hachi ji dayo!!/ mukashi wa shūgō/ ima heiten*)

Bu eserde Korona sebebiyle alınan önlem olarak yeme- içme yerlerinin kapanma saati 20:00 olarak belirlenmiştir. Eserde **Saat 8!!** ve **toplanma** olarak geçen kısım, **8時だよ!! 全員集合** (Saat sekiz! Herkes toplansın) adlı Japon komedi televizyon programı ile ilişkilendirilmektedir.

Restoranlarda yeme içme yasağının olması ve sadece paket servis hizmetinin verilmesi konusu da yer almaktadır. Korona öncesinde eve götürme denilince, iş yerinde tamamlanamayan işlerin evde yapılması için yanına alma anlamına gelmekte iken, korona döneminde restoranlarda virüsün bulaşıcılığını azaltmak amacıyla hazırlanan yemek siparişlerinin eve götürülmesini ifade etmektedir. Mesafenin korunması gerekliliği ve dezenfektan için alkol kullanımından da söz edilmektedir.

持ち帰り 昔は仕事 今はメシ (主夫と主婦)

Eve götürme/ önceleri iş/ şimdi yemek (*Mochikaeri/ mukashi wa shigoto/ ima wa meshi*)

38 Beyaz karga.

39 Görsel, <https://www.tbs.co.jp/tbs-ch/item/v2872/> web sitesinden alınmıştır. (E.T. 28.08.2022)

コロナ禍 程よく上司を ディスタンス (大舞剛人)

Korona salgını/ tam kararında patronu/ uzak tutma (Koronaka/hodoyoku jōshi wo/ disutansu)

ハンコ不要 出社も不要 次はオレ? (我楽多魔手箱)

Mühüre gerek yok/ işe gitmeye gerek yok/ sırada ben mi? (Hanko fuyō/ shussha fuyō/ tsugi wa ore?)

指よりも 喉に浴びたい アルコール (昭和生まれの令和人⁴⁰)

Parmaktan çok/ boğazıma dökmek isterim/ alkol (Yubi yori mo/ nodo ni abitai/ arukōru)

あなたとは 要請なくても ディスタンス (おとう)

Seninle/ istek olmasa da/ mesafe (Anata to wa/ yōsei nakutemo/ disutansu)

3.7. EVDE KALMA İLE İLGİLİ OLAN ESERLER

Bu kısımda evde kalma uygulaması ile ilgili olan eserlere yer verilecektir. **Evde kalma, kısıtlama, evde kalma zamanı** sözcüklerinin kullanımları görülmektedir. Bu uygulama tüm dünyada gerçekleştirilmektedir. Türkçe’de “**Evde kal!**”, İngilizce’de “**Stay Home**”, Japonca’da ise “**Ouchi jikan**”, “**Zaitaku**”, “**İe ni iro**” gibi sözcüklerle ifade edilmektedir. Aşağıdaki eserler uzun zaman sonra bir araya gelen aileler ve ailelerin durumu ile ilgilidir.

Beyaz yakalı çalışanın her gün sabah erkenden işe gitmesi, gece geç saatlere kadar mesaiye kalması sebebiyle eve döndüğünde aile ile ortak bir paylaşımının olmadığı anlaşılmaktadır. Korona öncesinde babanın geç vakte kadar çalışması nedeniyle evde akşam yemeğini yememektedir. Korona sebebiyle evde olan baba, ilk defa akşam yemeği yemektedir. Babanın evde olmasına alışkın olmayan çocuklar, babanın işi bırakıp bırakmadığını sorgulamaktadır. Babanın sürekli evde olması alışılmış bir durum değildir.

Evde kalma sırasında evin hanımı, evin yönetimini ele almakta ve kocasının emeklilik sonrasındaki halini görebilmektedir. Tüm ailenin evde kalmasına rağmen, aralarında birlik olmadığı anlaşılmaktadır. Çocuğun *Kimetsu no Yaiba* adlı animeyi izlemesi, karı- kocanın arasının bozuk olmasıyla evde kalma zamanı tasvir edilmiştir.

久々に 家族が揃った 在宅 (もう100パーセント出社おやじ)

Uzun zaman sonra/ aile toplandı/ evde kal’da (Hisabisa ni/ kazoku ga sorotta/ zaitaku de)

Aile bireyleri uzun zaman sonrasında evde kal uygulaması sayesinde bir araya geldikleri anlaşılmaktadır.

自粛中 見えた夫の 定年後 (ハジちゃん)

Kısıtlamada/ görebildim kocamın/ emeklilik sonrası (Jishukuchū/ mieta otto no/ teinengo)

コロナ禍で 初めて食べる 父ごはん (囑託人⁴¹)

Korona salgınında/ ilk defa yer/ baba akşam yemeği (Koronaka de/ hajimete taberu/ chichi gohan)

子は鬼滅 夫婦は亀裂 おうち時間 (ねこのすけ)

Çocuk Kimetsu⁴²/ karı-koca çatırtı/ evde kalma zamanı (Ko wa kimetsu/ fūfu wa kiretsu/ ouchi jikan)

在宅で いつしか妻が 管理職 (抹茶坊主)

Evde kal’da/ hangi arada hanım/ yönetme işi (Zaitaku de/ itsushika tsuma ga/ kanrishoku)

40 Shōwa doğumlu Reiwa insanı.

41 Kısmi zamanlı (part- time) çalışan

42 Kimetsu sözcüğü, Kimetsu no Yaiba (鬼滅の刃) olarak adlandırılan animeyi ifade etmektedir.

在宅で 仕事辞めたの お父さん (詠み人知らず⁴³)

Evde kal'da/ işi bıraktın mı/ baba (Zaitaku de/ shigoto yameta no/ otōsan)

自粛して 家での晩酌 皆勤賞 (たかちほ)

Kısıtlamada/ evdeki akşam içkisi/ katılım ödülü (Jishuku shite/ ie de no banshaku/ kaikinshō)

Aile üyelerinin hepsinin kısıtlamaya katılması sebebiyle ödül olarak akşam içkisi içmeleri ele alınmıştır.

皆勤賞 sözcüğü, iş yeri okul gibi yerlerde devamsızlık, geç kalma, erken ayrılma yapmadan katılan kişiler için olan ödüldür. Kısıtlama sırasında evin tüm üyelerinin evde olmaları nedeniyle katılım ödülü olarak akşam içkisi içmeleri ifade edilmiştir.

Korona döneminde dünyaya gelen veya küçük yaşlardaki torun ile görüşememe de eserlerde yer almaktadır. Torunun yüzünün sadece telefon aracılığıyla görülmesi üzücü bir durum olarak ele alınmaktadır. Henüz göremediği torununun uzun zaman geçmesiyle yürümeye başlaması ifade edilmektedir.

孫の顔 初めて見るのは スマホ越し (デレデレじいちゃん)

Torunun yüzü/ ilk defa görme/ telefon üzerinden (Mago no kao/ hajimete miru no wa/ sumahogoshi)

スクスクと 育つ孫見る スマホ越し (Sukusuku to/ sodatsu mago miru/ sumahogoshi)

Sağlıkla hızlı/ büyüyen torunu görme/ telefon üzerinden (遠方のジイ)

自粛中 まだ見ぬ孫が もう歩く (初爺ちゃん⁴⁴)

Kısıtlamada/ daha görmediğim torun/ artık yürüyor (Jishukuchū/ mada minu mago ga/ mō aruku)

Aşağıda geçen eserlerde, gidilmek istenmeyen yerler için korona salgınının bahane edilmesi konu olarak yer almaktadır. Davet edilen yere gitmemek için OHAL bitince gidelim şeklinde kaçamak sözün kullanılması ve korona bitince reddetme bahanesi bulmada zorlanılacağından söz edilmektedir.

宣言が 明けたら行こうが 逃げ文句 (佐久間の大工)

OHAL/ bitince gidelim ama/ kaçamak söz (Sengen ga/ aketara ikō ga/ nige monku)

誘い断つ 理由に困る コロナ明け (波乗り介)

Daveti reddetme/ sebepte telaşlanırım/ korona bitince (Sasoitatsu/ riyū ni komaru/ korona ake)

3.8. AŞI İLE İLGİLİ OLAN ESERLER

Aşağıda aşı ve yan etkisiyle ilgili olan eserlere yer verilmektedir.

熱っぼい 昔は入社 今待機 (メタボ)

Ateşim var gibi/ önceleri işe gitme /şimdi karantina (Netsuppoi/ mukashi wa shussha/ ima taiki)

Önceleri biraz ateşin olduğu hissedildiğinde işe gidildiği ancak şimdi korona virüsünün belirtileri arasında yer alması nedeniyle evde karantinada olmaktan söz edilmektedir. Bu eserde ateşin çıkması, korona virüsünün belirtisi olabileceği gibi, aşı sonrasındaki ateş de olabilmektedir. Aşının yan etkileri ile ilgili olan eserler de yer almaktadır.

ワクチンの 副反応よ もうデルナ (青き民)

Aşının/ yan etkisi/ çıkmasana (Wakuchin no/fukuhan'nō yo/ mōderuna)

43 Takma ad, anonim anlamındadır.

44 İlk dedecik.

Eserde aşının yan etkisinin çıkmamasından söz edilmektedir. モーデルな(*mōderuna*) ifadesi, aşı türü olan *Moderna*'nın Japonca モデルナ(*moderuna*) şeklinde kullanımını çağrıştırmaktadır.

打ちました! ワクチン? いいえ 大谷さん (リモートも下座)

Vur(ul)du!/ aşı mı? hayır / Ötani (*Uchimashita! / wakuchin? iie / Ōtani san*)

Eserde geçen vurulmak sözcüğü aşı ile ilgili olarak sıkça kullanılmaktadır. Bu eserde, ünlü beyzbol oyuncusu 大谷翔平 (*Ōtani Shōhei*)'in vuruşu ile ilgilidir.

Korona virüsün hayatımıza girmesiyle, selamlaşmanın da değiştiği görülmektedir. Tanıdık kişilerle karşılaştığında önceleri normal şekilde selamlaşmaktadır. Ancak, korona salgını sırasında yapılan selamlaşmanın aşı vurulup vurulmadığı veya ateşinin çıkıp çıkmadığının sorulması şeklinde olduğu ifade edilmektedir.

あいさつは もう打ちました? 熱は出た? (39°C超え若ぶりおじさん⁴⁵)

Selamlaşma/ vuruldun mu? / ateşin çıktı mı? (*Aisatsu wa/ mō uchimashita? / netsu wa deta?*)

アイドル級 予約が取れない 接種券 (たまらんや)

İdol gibi/ randevu alınmıyor/ aşı kuponu (*Aidorukyū/ yoyaku ga torenai/ sesshuken*)

Japonya'da aşı olmadan önce yaş aralığına göre adreslere gönderilen aşı kuponu ile ilgilidir. Bu aşı kuponu olmadan aşı için randevu alınamamaktadır. Bu nedenle de aşı kuponu ile ilgili olarak, İdol gibi ulaşılamaz olduğundan yakınılmaktadır.

お肌より 福反応で 若さ自慢 (おおやん)

Ciltten çok/ yan etki ile/ gençlik övünmesi (*Ohada yori/ fukuhan'nō de/ wakasa jiman*).

Eserde aşının yan etkisinin olup olmaması ile övünmenin gençliğin belirtisi olduğundan söz edilmektedir. Cildin genç görünüp görünmemesinden çok, yan etkinin önemli olduğu vurgulanmaktadır.

4. SONUÇ

Japon kısa şiiri olan *senryū* aracılığıyla insanlar, korona virüs gibi ölümcül sonuçları olabilen salgın sırasında bile içinde buldukları durumu esprili bir şekilde dile getirerek, yaşadıkları sıkıntılı durumdan birazcık da olsa uzaklaşmaya çalışmışlardır. Bu şiirin popüler olmasında kişilerin kendi adlarını gizleyerek takma adla eserlerini elektronik ortamda ulaştırmaları önemli bir yere sahiptir. Elektronik ortamda yayınlanması sebebiyle çok sayıdaki kişiye ulaşmakta ve kişilerin kendileriyle aynı duyguları yaşayanların olduğunu bilmeleri rahatlamalarını sağlamaktadır.

Bu çalışmada, 2020 ve 2021 yıllarına ait 200 eser arasından korona virüs ile ilgili olan 132 eser analiz edilmiştir⁴⁶. Analiz sonucunda eserlerde korona virüs ile Japonya'daki hayatı etkileyen yeni yaşam tarzı ile ilgili sözcüklerin ve eserlerin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Ele alınan şiirlerde korona virüs ile ilgili geçen sözcükler; *maske, işe gitme, tele çalışma, uzaktan çalışma, toplantı, web, evde kalma, yoğun, korona, arka plan, Zoom, çevrimiçi, sessiz, kısıtlama, mesafe, aşı, vurulmak, virüs* olarak tespit edilmiştir. Tüm eserler, *maske kullanımı, uzaktan çalışma, uzaktan çalışmanın avantajları ve dezavantajları, uzaktan çalışmada farklı tutum ile ilgili eserler, uzaktan çalışmada arka plan ayarlama ile ilgili eserler, işe gitmeme, beyaz yakalının evde istenmemesi ve soğuk davranılması, korona nedeniyle hareketsizlik ve kilo alma, korona önlemleri, evde kalma, aşı ile ilgili olan eserler* olarak konulara ayrılmıştır.

Korona virüsün bulaşmasını ve yayılmasını önlemede, önemli bir rolü olan maske kullanımı ile ilgili eserlerin çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Eserlerde maske; yüzü saklayan, nefes almayı zorlaştıran, yüz ifadelerini

45 39°C'yi gençliğinden beri aşan amca.

46 Çalışmada yer almayan eserler de bulunmaktadır.

okumada engel olan, beyaz yakalı çalışanın hanımının dırdırını önleyemeyen bir nesne olarak yer almaktadır. Maske ile ilgili olumlu ifadeler ise; maske takılı iken yakışıklı veya güzel bulunması sebebiyle çıkarılmak istenmemesidir.

Korona virüsün etkisiyle çalışma hayatında da değişikliğe gidilmiştir. Uzaktan çalışma, tele çalışma, online gibi sözcükler günlük hayatta olduğu gibi eserlerde yer almaktadır. İş yerine gitmeden evden çalışma sistemine geçilmiştir. Ayrıca eserlerde uzaktan toplantı yapmayı sağlayan ülkemizde oldukça yaygın olarak kullanılan ZOOM sözcüğü eserlerde geçmektedir. Uzaktan çalışmanın avantajları olduğu gibi dezavantajları da bulunmaktadır.

Eserlerde her ikisi (avantaj ve dezavantaj) yer almaktadır. Uzaktan çalışmada ekranda güzel görünme kaygısı ve gösteriş yapma önemlidir. Avantajları, sadece bir sürgülü kapı ile işe gidilmesi, işine gelmediği zaman çevrim dışı olunabilmesi, serbest kıyafetin giyilmesi, sadece ekrandan görülen kısmın iyi kıyafet giyilmesi, çocuğun ve ev hayvanının online toplantıya katılması ve ortamın yumuşaması şeklindedir. Uzaktan çalışmanın dezavantajları; son tren bahanesinin olmaması, toplantıdan çıkamama, kamerayı açık unutmama ve rezil olma, teknik aksaklıkların yaşanması, sessizde olma ve konuşmaya çalışma ya da tam tersi olarak, mikrofonun kapalı olduğunu düşünerek müdürün dedikodusunun iletilmesi, aile bireyleri tarafından gözetlenmek ve çalışmaya konsantre olamamak, iş yerindeki masa ve sandalye gibi kaliteli malzemelere sahip olmama ile ilgilidir. Uzaktan çalışmada arka plan ayarlama ile ilgili eserler de yer almaktadır. Bu eserlerde, uzaylı, Havai, gökdelen gibi arka planları seçme ve uzaktan çalışmanın bitiminde içkili toplantı için evin içinde arka planı düzgün farklı bir yere geçmekle ilgilidir. Beyaz yakalı çalışanların iş ve aile arasındaki farklı tutumlarına aile bireyleri tarafından dikkat çekilmektedir. Beyaz yakalı çalışanların evde olmaları aile bireyleri tarafından özellikle de hanımı tarafından istenmemekte olup, bir an önce işe başlaması beklenmektedir. Aynı şekilde beyaz yakalı çalışan da hanımının dırdırından şikayetçi olup, maskenin bile engelleyemeyeceğini belirtmektedir. Beyaz yakalı senryü yarışmasında, hanımları ile ilgili şikayetlerin yer alması bu şiir yarışmasının özelliğidir.

Korona nedeni ile hareketsiz olma ve kilo alma ile ilgili eserler, kıyafetlerin olmamasından duyulan endişe ve kilo alınması sebebiyle tanınmama ile ilişkilidir. Aşı ile ilgili olarak, aşı kuponunun zor alınması, selamlaşmada aşı vurulup vurulmadığının sorulması, yan etkileri ile ilgili, ateşin olması ve karantinaya girme şeklindedir. Korona önlemleri ile ilgili eserlerde, maske-mesafe-hijyen kurallarına uyma, kalabalık yerlerden kaçınma, evde kalmada aile bireylerinin uzun zaman sonra bir araya gelmesine rağmen ortak noktalarının bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Korona virüs ile ilgili olarak belirsizlik, karamsarlık hissedilmesine rağmen ele alınan eserlerde halkın moralini bozacak ya da kötü hissetmesine yol açacak eserlerin varlığı tespit edilmemiştir. Türk Halk âşıkları tarafından yazılan eserlerde korona virüsün ortaya çıkışı, insanların günahkâr olmaları ve kötülük işlemelerine karşılık olarak gönderilen ilahi bir imtihan olarak görülmektedir. Ayrıca, koronaya karşı sitem ve beddua etmektedirler. Sadece koronaya karşı kalmayıp, kötü ve zalim kişilerin de bu virüs ile cezalarını çekmelerini istemektedirler. Türk halk âşıkları tarafından kötü ve olumsuz olarak ele alınan korona virüs hastalığı, mizahi şiir türü olan *senryülarda* eğlenceli bir şekilde ele alınmaktadır. Dini inanıştan kaynaklanan bozukluk, sitem, beddua gibi eserler tespit edilmemiştir. Bunun dışında geçen korona virüsü önlemleri, maske- mesafe- hijyen kuralları, gibi konuların ortak olduğu görülmüştür.

Korona virüs küresel salgını tüm dünyada etkisini göstermesi sebebiyle, insanların yaşamış olduğu duygular ortaklık göstermektedir. Bu bağlamda farklı coğrafyalarda yaşayan, farklı kültürlere sahip olan kişilerin benzer eserler ortaya koymaları evrenselliğin önemini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Altınkaynak, E. (2020). HALK ŞAİRLERİNİN DİLİNDE COVID 19 (KORONA VİRÜS). Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, (46), 372-393 . DOI: 10.17498/kdeniz.734744
- Büyükokutan Töret, A. (2021). COVID-19: KÜRESEL SALGIN SÜRECİNİN ÂŞIK NURŞAH'IN ŞİİRLERİNE YANSIMASI. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 14 (34) , 494-509 . DOI: 10.12981/mahder.901210
- Çetin, İ. (2020). ELEKTORONİK ORTAMDA KOVİD-19 SALGIN EDEBİYATI (ŞİİR ÖRNEĞİ). *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-18.

- Güven, D., Ç, (2016),” Dünya Edebiyatında “Amansız Hastalık”söylemi- Sontag, Karatani ve Dumas Fils Örneklerinde/Discourse of “Mortal illness ”in World Literature- in cases of Sontag, Karatani and Dumas Fils”TURKISH STUDIES- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic- Volume 11/4 Winter 2016
- Ito, A., Wei Z., Grib, D. (2021), “Daiikkai Nagoya Daigaku Tabunka Kyōsei: Senryū kontesuto no jicchi to ōbosakuhin no bunseki: Senryū ga han’ei suru Koronaka ni okeru gakusei seikatsu”. Nagoya Daigaku Kokusai Kyōike Kōryū Sentā Kiyō (8), 143-148
- Kusaki, M., Kawachi, A. (2022). “JLP Senryū Kontesuto Jissen Hōkoku”Tabunka Shakai to Gengo Kyōiku, Vol. 2
- Murata, A. (2022) Koronaka no “Nihon Ryūgaku” Gaikokujin no ryūgakusei no kodoku to reciriensu, Tabunkashakai to Gengokyōiku, 2,1-15
- Saraç, Ö. (2020). Salgın hastalıkların âşık tarzı Türk şiirine yansıması: Yeni tip koronavirüs (COVID-19) örneği. Millî Folklor, 16 (127), 18-34.
- Sueyoshi, M. (2019). Tekisuto Mainingu Nyūmon Excel to KHCoder de Wakaru Dētā Bunseki, Kabushiki Kaisha Ohmsha
- Teke, S. “Gerçek Ozan Kimdir Diye Sorarsan/Çağına Tanıklık Eden Kişidir: Âşıkların Toplumsal Rollerini Açısından Koronavirüs Konulu Eserleri”. Milli Folklor 16 (2020): 5-17 <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/millifolklor/issue/56908/772742>>
- YILDIZ, İ. (2020). Sosyal medya salgını: Türkiye’de korona’nın mizahi yönü. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (6), 150-172.

İnternet Kaynakları

- <https://dictionary.cambridge.org/tr/> web sitesinden alınmıştır. (E. T. 02.10.2022)
- https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/salaryman (E. T. 02.10.2022)
- <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/white-collar> (E. T. 02.10.2022)
- https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/38025/0/covid-19tedbirlerbilgilendirmeafisia3pdf.pdf?_tag1=B5379F91A77551EB13517F7FE6CF1B7783825277 (E.T.02.10.2022)
- <https://www.mhlw.go.jp/content/10900000/000614802.pdf> (E. T. 02.10.2022)
- <http://www.kantei.go.jp/jp/content/000061935.pdf> (E. T. 02.10.2022)

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:07.09.2022 ✓Accepted/Kabul:03.10.2022

DOI:10.30794/pausbed.1171967

Research Article/Araştırma Makalesi

Özdemir, İ. S., (2022). "Japonların Doğa Algısı Problemi ve *Shizen*'in Anlamları" *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. Ö103-Ö123.

JAPONLARIN DOĞA ALGISI PROBLEMİ VE *SHIZEN*'İN ANLAMLARI

İbrahim Soner ÖZDEMİR*

Öz

Japon kültüründe doğaya verilen değer çevre felsefesinde artan bir şekilde ilgi gören konular arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, konuyu ele alan araştırmalar Japonların doğa algısıyla ilgili içi içe geçen çeşitli problemler ortaya koymaktadır. Bu makale bu problemleri *shizen* kelimesini bir "çevrilemeyen" olarak ele alarak incelemeyi amaçlamaktadır. Felsefede çevrilemeyen bir terimin incelenmesi o terimin kaynak dildeki çok anlamlılığını, başka bir dile çevrilmesiyle ortaya çıkan zorlukları ve anlam değişimlerini açık hale getirmeyi içermektedir. Bu amaçla makalede *shizen* ve Avrupa dillerinde doğa anlamına gelen kelimeler arasındaki farklar, Japonya'ya özgü bir doğa kavramı belirlenmek istendiğinde ortaya çıkan zorluklar ve bir çeviri kelimesi olarak *shizen*'in tarihsel gelişimi ele alınmaktadır. Böyle bir inceleme bir yandan *shizen*'in günümüzde ve geçmişte sahip olduğu farklı anlamların Japonların doğa algısıyla ilgili tartışmalar içindeki yerini belirlemeyi sağlarken, bir yandan da bu tartışmalarda Avrupa dillerinde doğaya karşılık gelen kelimelerin dile getirdiği farklı anlamların ne şekillerde birbiri içine geçip karıştığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Japon Felsefesi, Çevre Felsefesi, Shizen, Doğa, Çevrilemeyen.*

THE PROBLEM OF THE JAPANESE PERCEPTION OF NATURE AND THE MEANINGS OF *SHIZEN*

Abstract

There is a growing interest in the Japanese appreciation of nature in environmental philosophy. However, numerous studies on the subject put forward several ambiguities and contradictions about the Japanese conception of nature. This article aims to investigate these ambiguities and contradictions by considering the Japanese word *shizen* as an "untranslatable". In philosophy, the investigation of the meaning of an untranslatable term includes determining its polysemy in the source language and clarifying the difficulties when the term is translated into another language. To this aim the article examines the semantic differences between *shizen* and nature, the conceptual difficulties in defining a particularly Japanese conception of nature, and the semantic history of the term *shizen*. Such an examination reveals not only the significance of the polysemy of *shizen* in the discussions on the Japanese perception of nature but also how different meanings of the term nature intermingle in them.

Keywords: *Japanese Philosophy, Environmental Philosophy, Shizen, Nature, Untranslatable.*

*Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, DÜZCE.
e-posta:ibrahimozdemir@duzce.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0003-1636-0572>)

1. GİRİŞ

2020 Tokyo Yaz Olimpiyatları ve Paralimpik Oyunları'na eşlik etmek üzere Japonya Eğitim, Kültür, Spor, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı'na bağlı Kültür İşleri Ajansı (*Bunka-chō*) ve Japonya Sanat Konseyi (*Nihon Geijutsu Bunka Shinkōkai*) tarafından Japonya'nın tamamına ve bütün bir yıla yayılacak şekilde geniş kapsamlı sanat etkinliklerinden oluşan bir Japonya Kültür Fuarı düzenlenmiş ve fuarın teması "Japonlar ve Doğa" olarak belirlenmiştir. Düzenleme komitesi üyelerinden Japon Sanat Akademisi'nin başkanı Shuji Takashina fuarın Jōmon Dönemi (M.Ö. 14000 - 350)'nden bugüne, kilden yapılan *haniwa* figürleri, paravan ve rulo resimleri, Budist heykeller, seramikler, *No*, *Kabuki* ve *Bugaku* gibi geleneksel sahne sanatlarından günümüz tiyatrosu, medya sanatı, çağdaş sanat, moda ve tasarıma, Japon yemeklerinden bölgesel festivallere ve insanların gündelik yaşamlarına varıncaya kadar geniş bir alanda ifadesini bulan Japon estetiğini kapsamlı bir şekilde tanıttığını ve bu estetiğin gerisindeki birleştirici etkenin "doğal çevreye duyulan derin bir saygı, diğer bir deyişle Japonların doğa algısı" olduğunu söylemektedir (Takashina, 2021: <https://japanculturalexpo.bunka.go.jp/en/about/themes/>). Fuarla aynı tarihlerde 2020 Tokyo Yaz Olimpiyatları ve Paralimpik Oyunları'nın gerçekleştirildiği Yeni Tokyo Ulusal Stadyumu'nun mimarı Kengo Kuma'ya yapının dünyaya mesajının ne olduğu sorulduğunda "çevreyi korumanın büyük önem kazandığı bu dönemde Japonların kendine özgü doğa duyarlılığının sunacağı çok şey olduğunu", "dünyanın farklı yerlerindeki insanların Japonya'nın doğa dostu bir kültür olduğunu anlamalarını istediğini" dile getirmektedir (Amano, 2020: <https://japan-forward.com/interview-architect-kengo-kuma-weaves-nature-into-new-national-stadiums-design/>). Bu iki güncel örnekte başvuru "Japonların doğa algısı" Japon kültürüyle ilgili çok çeşitli alanlardaki çalışmalarda, ayrıca akademik olmayan yayınlarda, medya ve internette sıklıkla karşılaşılan bir ifadedir. Kökenleri kimi zaman Şintoizm'de, kimi zaman Taoculuk'ta ya da Budizm'de bulunan, en somut olarak sanat, mimarlık ve edebiyatta açığa çıkan bu hem dinsel hem de estetik nitelikler taşıyan algı nedeniyle Japonların doğayı sevdiği, doğaya saygı ve özen gösterdiği, doğayla uyumlu ilişkiler kurduğu dile getirilmektedir. Ayrıca, Japonların doğa algısının Japon kültürünün ve ulusal kimliğinin asal unsurlarından biri olduğu belirtilmektedir.

Bununla birlikte, konuyu ele alan araştırmalar Japonların doğa algısıyla ilgili içi içe geçen çeşitli problemler, farklı anlamlar ve belirsizlikler ortaya koymaktadır. Pek çok incelemede Japonların doğa algısının modern Batı düşüncesinde bulunan doğa ve kültür, doğa ve sanat, doğa ve özgürlük ayrımları çerçevesi içinde anlaşılacakları, Japon sanatlarına bu ayrımlar içinde bakıldığında çeşitli çelişkiler ortaya çıktığı, Japon sanatlarında doğanın büyük bir yer kapladığı söylene de bu doğanın çoğunlukla kalıplaşmış, idealleştirilmiş, kültür içinde işlenmiş ya da evcilleştirilmiş bir doğa olduğu dile getirilmektedir (Ashkenazi, 1997; Berque, 1986; Carlson, 1997; Davis, 2020; Hendry, 1997; Kalland, 1995; Kalland ve Asquith, 1997; Sagara, 1987; Saito, 1985, 1992, 1996; Shirane, 2012). Öte yandan, Japonya'da doğa kavramının anlamının zaman ve disiplin değiştikçe değiştiğini, doğaya yönelik tavırların çeşitlilik gösterdiğini (Martinez, 2005; Moeran ve Skov, 1997; Thomas, 2002), Japonların kendine özgü doğa algısı düşüncesinin ilk olarak on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ortaya çıktığını, Batı'dan alınan bir doğa kavramı tarafından belirlendiğini ve çeşitli ideolojik varsayımlar içerdiğini öne süren eleştirel değerlendirmeler bulunmaktadır (Morris-Suzuki, 1991, 1998; Nishi, 2002; Rambelli, 2001; Reitan, 2017; Rots, 2017; Thomas, 2002). Ayrıca, Japonların doğayla ilişkilerinin çelişkili bir niteliği olduğu ve sanatta doğaya karşı çok duyarlı olmakla birlikte doğal çevreye karşı duyarsız olabildikleri iddia edilmektedir (Berque, 1986; Kalland, 1995; Kalland ve Asquith, 1997; Kellert, 1991; Kirby, 2011; Martinez, 2005; Rots, 2017).

Japoncada günümüzde doğa anlamına gelen *shizen* (自然) kelimesi çeşitli incelemelerde ele alınan karmaşık bir tarihi olan bir çeviri kelimesidir (*hon'yakugo* 翻訳語) (Berque, 1986; Cryns, 2001; Marcon, 2017; Sagara, 1995; Thomas, 2002; Yanabu, 1977). Kelime Japoncaya sekizinci yüzyıl öncesinde Çince'den *ziran* (自然) kelimesinin alınmasıyla geçmiş, ilk olarak on ikinci yüzyılın sonlarında Hollandaca *natuur* kelimesinin çevirisi olarak kullanılmış ve on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Avrupa dillerinde doğanın karşılığı olan kelimelerin çevirisi olarak yaygınlaşarak yerleşmiştir. Bu makale Japonların doğa algısıyla ilgili araştırmaların ortaya koyduğu problemlerin bir çeviri kelimesi olarak *shizen*'in "çevrilemeyen" niteliğine odaklanılarak incelenebileceği düşüncesini temel almaktadır. Çevrilemeyen [Fransızca: *intraduisible*, İngilizce: *untranslatable*] ifadesi çağdaş felsefede başka bir dile çevrilirken çeşitli zorluklar ve problemler ortaya çıkaran, bu nedenle sıklıkla erek dilde çevrilmeden kullanılan, yeni kelimeler türetilerek karşılanmaya çalışılan, yanlış çevirilere yol açan ya da yeniden çevirilere maruz kalan felsefi anahtar kelimeleri adlandıran bir ifadedir (Apter, 2014: viii-xi; Cassin, 2014: xvii-xix; Cassin vd., 2015: 6-7, 9; Lezra, 2015: 182-184). Barbara Cassin'in (2012: 37; 2014: xvii) açıklamasıyla çevrilemeyen ifadesi bir terimin kaynak dil ve kültürle bütünleşmiş, o dil ve kültür dışına aktarılamaz biricik bir anlama sahip ve bu nedenle başka

bir dile “çevrilemez” olduğunu dile getirmemektedir. Tam tersine, ilgili terimin kaynak dilde birden çok anlama geldiğini ve bu nedenle “birden çok çevirisinin olabildiğini” anlatmaktadır. Bu anlamda çevrilemeyen bir terimin incelenmesi o terimin kaynak dilde sahip olduğu birbirinden farklı anlamların felsefi tartışmadaki yerini belirlemek için söz konusu terim başka bir dile çevrildiğinde ortaya çıkan zorlukları, anlam değişimlerini ve bozulmaları açık hale getirmeyi içermektedir (Apter, 2014: ix-x; Cassin, 2014: xvii; Cassin ve Syrotinski, 2015: 155-156; Young, 2014: 47-51). Cassin (2014: xvii) çevrilemeyen bir terimin anlamını belirlemek için izlenen modelin o terimin ait olduğu ağları araştırmak ve o ağların nasıl çalıştığını anlamak için de o ağı başka dillerin ağlarıyla yan yana koymak olduğunu belirtmektedir.

Bu doğrultuda makale Japonların doğa algısıyla ilgili problemleri *shizen* ve Avrupa dillerinde doğaya karşılık gelen kelimelerin sahip olduğu çok anlamlılık bakımından ele almayı ve bir araya geldikleri kelimelerin oluşturduğu anlam ağlarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla sırasıyla şu sorular incelenecektir: Japonların doğa algısı denildiğinde doğanın dağlar, denizler, ormanlar, hayvanlar, bitkiler, hava olayları ve mevsimler olarak anlaşılmasının ortaya koyduğu kavramsal sorunlar nelerdir? Japonların kendine özgü doğa algısı düşüncesinin içerdiği ideolojik varsayımlar, Batılı şablonlar nelerdir? Bu şablonlar Japonlar tarafından ulusal kimliğin tanımlanması yolunda ne şekillerde kullanılmaktadır? *Shizen* ve Avrupa dillerinde doğa anlamına gelen kelimeler arasındaki dil bilimsel ve anlam bilimsel farklar nelerdir? Batı'nın doğa kavramından ya da kavramlarından farklı ve bunların çizdiği Avrupa merkezli sınırların dışında bir Japon doğa kavramı belirlenmek istendiğinde ortaya çıkan zorluklar nelerdir? Makalede bu sorularla birlikte *shizen*'in Avrupa dillerinde doğaya karşılık gelen kelimelerin çevirisi olarak kullanılmasının tarihsel gelişimi ana hatlarıyla ele alınacaktır.

2. MODERN DOĞA DÜŞÜNCESİ

Günümüzde “doğa” sözcüğünün ilk akla gelen ve yaygın olarak kullanılan anlamı dağlar, denizler, ormanlar, hayvanlar ve bitkiler gibi insan yapımı olmayan fiziksel dünyayı ifade etmektedir. Örneğin bir “doğa belgesinde” ya da “doğa sergisinde” görmeyi beklediklerimiz böylesi konulardır. Kelime bu anlamda kullanıldığında “Japonların doğa algısı” ifadesi de elbette Japonların dağları, denizleri, ormanları, hayvanları ve bitkileri nasıl algıladıklarını dile getirmektedir. Hem Japonlar ve hem de Japon olmayanlar tarafından kelimenin bu anlamda kullanımının sayısız örneğinin tipik bir tanesi olarak ilk baskısı 1940 yılında yayınlanan *The Manyōshū: The Nippon Gakujuitsu Shinkōkai Translation of One Thousand Poems* başlıklı kitabın, “Giriş” bölümünün “Doğaya Bakış” (*Outlook on Nature*) alt başlığı gösterilebilir. Bu bölümde “*belki de doğayla böylesi bir yakınlığın başka bir ülkenin lirik şiirinde bulunmasının zor olacağı*” ve “*Japonların doğaya verdikleri değerlerin köklerinin dini hislerinde olduğu, insan ve doğa arasındaki yakın ilişki aracılığıyla çok uzun bir zamandan beri kültürün içinde işlenip geliştirildiği*” belirtildikten sonra sırasıyla şiirlerde yer alan dağlar, nehirler, okyanus ve denizler, hayvanlar, bitkiler, çiçek ve ağaçlar, gökyüzü ve hava olayları değerlendirilmektedir (The Nippon Gakujuitsu Shinkōkai, 1965: ix).

İlk bakışta gündelik sezgilerimizle uyumlu ve sorunsuz görünen Japonların doğa algısının bu anlamda kullanılmasıyla ilgili kavramsal problemler ve örtük varsayımlar yine klasik Japon edebiyatından verilen bir örnek aracılığıyla açık hale getirilebilir. Heian Dönemi (794 - 1185) *waka* şiirlerinde doğa ve insan duyguları arasındaki ilişkiyi incelediği makalesinde Yukiko Hirano (2017: 65) *waka* şiirlerinin “*dağlar, nehirler, göller ve sahiller, ağaçlar, çiçekler, kuşlar, hatta cırcır böcekleri, ağustos böcekleri gibi hayvanlar ve bitkilerle ilgili ifadelerle dolu olduğunu*” belirttiikten sonra kısa bir zaman önce okuduğu Earl Miner'ın *An Introduction to Japanese Court Poetry* [Japon Saray Şiirine Bir Giriş] (1968) kitabında yazılan “*erken Japon şiirinde yaygın bir şekilde görülen doğaya kendisi için bakmanın İngiliz edebiyatında on sekizinci yüzyıla kadar ortaya çıkmamış olduğu*” bilgisini edindiğinde aydınlandığını söylemektedir. Avrupa’da on sekizinci yüzyıldan önce doğaya bu türden bir ilginin olmaması İngiliz edebiyatıyla sınırlı değildir. André Pellicer (1955: 21-22) Avrupa dillerinde doğayı karşılayan kelimelerin türediği *natura* kelimesinin Latince metinlerde çeşitli anlamlara gelmekle birlikte çok az sayıda “rastlantısal ve kişisel” istisna dışında “doğanın hissettirdikleri”, “doğa sevgisi”, “doğa görünümleri” ifadelerinde olduğu gibi kırlar, denizler, dağlar, ormanlar, bitkiler, hayvanlar vb. insan yapımı olana, kente, kent yaşamına karşıt, sadece “doğal” nesnelere kapsayan fiziksel dünya anlamına sahip olmadığını belirtmektedir. Pellicer (1955: 26) doğa kelimesine yüklenen bu yaygın anlamın Fransa’da on sekizinci yüzyılın sonuna kadar ortaya çıkmadığına ve Fransızca sözlüklere ancak on dokuzuncu yüzyılda girdiğine dikkat çekmektedir.

Avrupa’da on sekizinci yüzyıla kadar doğaya böylesi bir ilginin ortaya çıkmamış olmasını denizler, dağlar, ormanlar, hayvanlar, vb. insan yapımı olana, kent yaşamına, kültüre karşıt, sadece doğal nesnelere kapsayan fiziksel dünya anlamında doğanın Avrupa’da modern dönemde “oluşturulmuş” ya da “inşa edilmiş” bir kavram olmasıyla açıklamak mümkündür. Bu anlamıyla doğanın belli bir kültürde oluşturulmuş bir kavram olması elbette başka çağlarda veya coğrafyalarda dağların, nehirlerin, hayvanların, bitkilerin, mevsimlerin ve doğa olaylarının olmadığı anlamına gelmemektedir; doğa başlığı altında böyle bir gruplandırmayı mümkün kılan kabullerin belli bir kültür içinde ortaya çıktığını, bu anlamda evrensel olmadığını ifade etmektedir. Doğanın “toplumsal, ideolojik ve pratik olarak” modern Avrupa’da “inşa edildiği” düşüncesini savunanlardan Philippe Descola bu kabullerin temelinde yer alan doğa ve kültür karşıtlığının dünyanın başka bir yerinde ya da başka bir zamanda bulunması düşünülemeyecek “son derece tekil koşullarda”, “Batı düşüncesinin gelişmesi sırasında, geç bir dönemde ortaya çıktığını” ileri sürmektedir (Descola, 2013: 3, 80). Descola’nın sözleriyle: “Dünyanın birçok bölgesinde insan olan ve olmayanlar, birbiriyle iletişmeyen dünyalarda ve ayrı ilkelere göre gelişen varlıklar olarak tasarlanmamıştır; çevre özerk bir alan gibi nesnelleştirilmemiştir; bitkiler ve hayvanlar, ırmaklar ve kayalıklar, meteorlar ve mevsimler insanın olmayışıyla tanımlanan aynı ontolojik bölgede bulunmazlar” (Descola, 2013: 32).

Burada hemen akla modern Avrupa doğa kavramı dışında insan olan ve olmayanlar arasında ayırım olmayışının çeşitli şekillerde insan ve doğa, özne ve nesnenin birbirinden ayrılmadığı belirtilen Japon doğa algısı tanımlarıyla uyumlu olduğu düşüncesi gelebilir. Tam da bu düşüncüyü destekleyecek şekilde Descola, Augustin Berque’in Japon doğa algısıyla ilgili incelemesini alıntılıyarak shizen’in “hiçbir biçimde insan eyleminden bağımsız olgular dünyası fikrini” kapsamadığına “zira Japon düşüncesinde doğanın yansımaları biçimde nesnelleşmesi, insanın onu çevreleyen şeylerden kendisini soyutlanması diye bir şey” olmadığına dikkat çekmektedir (Berque, 1986: 54’ten alıntılıyarak Descola, 2013: 32). Bununla birlikte doğa dendiğinde dağlar, denizler, hayvanlar, bitkiler ve hava olayları anlaşıldığında, kaçınılmaz olarak modern Avrupa doğa düşüncesinin belirlediği bir bütün varsayılmaktadır. Tomonobu Imamichi (1983: 357) “shizen teriminin dağları, suları, hayvanları ve bitkileri içine alacak şekilde göğü ve yeri kuşatan genel bir ifade olarak anlaşıldığında eski Japoncada bulunmadığını”, ama bu durumun eski zamanlarda Japonların “soyut düşünme konusundaki bir yetersizliğinden” değil, “tek tek her bir görüngüyü gerisindeki kami’nin bir tezahürü olarak kabul edip düzenlemenin” onlar için en önemli şey olmasından kaynaklandığını, dolayısıyla Japonlar için “durmadan esen rüzgarın ve hareketsiz dağların aynı genel doğa sınıflandırmasına ait olduğunu düşünmenin zor olduğunu” yazmaktadır. Dağları, denizleri, hayvanları, bitkileri ve doğa olaylarını şehirlerden, binalardan, ev eşyalarından, giysilerden, sanat yapıtlarından, ama aynı zamanda tanrılardan, meleklerden, ruhlardan ayırarak aynı “doğa” başlığı altında bir araya getiren iki temel kavramsal koşul bunların insan yapımı ya da insan eyleminin ürünü olmaması ve doğaüstü ya da insani nitelikler taşımayacak bir şekilde maddi dünyaya ait olmalarıdır. Kate Soper (1995: 15) doğa kelimesinin en yaygın ve en temel anlamının “insan olmayan ve insanın eserlerinden ayrılan her şey”i dile getirdiğini, “doğanın kültüre, tarihe, geleneğe, yapay olarak üretilmiş olana karşıt olmasının”, kısaca “insan ve doğa arasındaki ayırımın” kavramsal olarak “kaçınılmaz” olduğunu belirtmektedir. Soper insan ve doğa arasında kesin bir sınır çizmek mümkün olmasa dahi, bu “a priori ayırımın ikisi arasındaki ilişkilerle ilgili her tartışmanın içinde saklı olarak var olduğunu” vurguladıktan sonra, evrensel olduğu düşüncesi yaygınlaşmış olan söz konusu ayırımın Batı kültürüne ait tanımları temel alan etnik merkezli niteliğine işaret etmektedir (Soper, 1995: 15-16, 61-81).

Buna karşılık, doğa ve insan yapımı arasındaki ayırımın modern öncesi zamanlarda Avrupa’da, örneğin Eski Yunan’da bu yana var olduğu, ayrıca Japonya da dahil olmak üzere başka kültürlerin düşünce tarihlerinde de bulunduğu hatırlatılabilir. Ayrıca bu ayırımdan mantıksal olarak hemen dağlar, denizler, ormanlar, hayvanlar vb. insan olmadan var olan dünya anlamında doğa sonucuna ulaşıldığından bugün bu doğa tanımının evrensel olduğu iddiası değil, inşa edilmiş olduğu iddiası akla yatkın gelmemektedir. Bununla beraber insan doğa ayırımının ancak diğer kavramsal koşul olan maddi dünyaya ait olmayla birlikte modern doğa düşüncesini tanımladığının altını çizmek gerekmektedir. Avrupa’da Rönesans’ta doğrusal perspektifin icadından, kendi başına bir tür olarak manzara resminin ortaya çıkmasına sanatta, Descartes’ın madde ve düşüncüyü birbirine indirgenemez iki varlık alanına ayırmasından başlayarak felsefede, Kopernikçi devrimden, Galileo ve Newton’a bilimde, ayrıca saatlerin, merceklerin, makinelerin kullanımını yaygınlaştıran teknolojiye gelişmelerle birlikte insan ve dünya arasında bir mesafe konulmasının, dünyanın ondan ayrılan insanın bakışı aracılığıyla nesnelleştirilmesinin, mekanikleştirilmesinin, ruhsal ve insani niteliklerinden, “mucizelerinden” arındırılmasının sonucunda dağlar, denizler, ormanlar olarak modern doğa düşüncesinin ortaya çıkması olanaklı hale gelmiştir (Descola, 2013: 57-

82). Dolayısıyla modern öncesi Avrupa’da ya da başka bir kültürde bugün apaçık olan bu sonuca varılmamıştır, Pellicer’in (1955: 27) deyişiyle modern doğa düşüncesini ortaya çıkaran “*ince anlam kayması*” gerçekleşmemiştir.

Descola’nın (2013: 57-62) modern doğa düşüncesinin ortaya çıkışıyla ilişkilendirdiği Roelandt Savery’nin 1606 tarihli manzara resmiyle ilgili çözümlemesine koşut ama ters yönde bir değerlendirmeyi Kōjin Karatani Japon doğa algısının açık ifadeleri olarak görülen Japon sanatlarıyla ilgili yapmaktadır. Karatani resim ve edebiyatta “kökenlerini açığa çıkartmayı” amaçladığı “manzara”nın (*fūkei* 風景) aynı anda hem sabit bir bakış açısına sahip, kendini aşkın bir benlik olarak kavrayan ve böylece “kendini ifade” edebilen bir özne ve bu tek bir özne tarafından “bütünsel olarak kavranan” bir nesne gerektirdiğini belirtmektedir. Karatani’ye göre bu nedenle “*manzaradan başka bir şey yokmuş gibi görünen sansui* (山水) [dağlar ve sular] *resminde aslında ‘manzara’ diye bir şey yoktur*”. Karatani’nin edebiyattan verdiği örneklerle Matsuo Bashō ve benzeri ozanlar “*manzarayı görmüş değildir. Onun gibi ozanlar açısından manzara sözcüklerdi ve bu sözcükler geçmişin edebiyatından başkası değildiler*”. Aynı nedenle, Karatani için *Man’yōshū* şiirlerinde antik dönemlerde yaşayan Japonların “*kendini ifade edişlerini görmek*” de “*modern çağdan bakılarak kurulmuş bir hayalden başka bir şey değildir*” (Karatani, 2011: 33-37).

Manzarada birbirlerinden ayrılan özne ve nesnenin karşılıklı olarak birbirlerini oluşturmasıyla ortak bir biçimlenme şemasını izleyerek, modern doğa düşüncesinin tanımında onun karşıtı olarak belirlenen “kültür” de aynı kabullerle aynı tarihsel süreçte ortaya çıkan “kültürel” bir kavramdır (Descola, 2013: 70-74). “Kültür” bir topluluğun bütün bireylerinin doğayı aynı şekilde algıladığı kabulünü içinde barındırdığı andan itibaren ideolojik anlamları belirginleşmeye başlamaktadır. Yalın olarak söylenecek olursa, o kültüre dışarıdan bakıldığında belli aşamalardan veya deneyimlerden geçtikten sonra ulaşılan kişisel sonuçlar, örneğin dağları başkalarının algılayamadığı bir şekilde algılayabilmek ve bunu şiirde ifade edebilmek kültüre mal edilerek doğallaştırılmaktadır. Gerisin geriye aynı kültüre içerden bakıldığında dünyayı o kültürün içindeki herkesin aynı şekilde algıladığı düşüncesi ulusal kimliğin bütünlüğünü sağlayan araçlardan birine dönüşmektedir. Japon doğa algısıyla ilgili çelişkilerin Japonların dağları, denizleri, hayvanları, bitkileri, doğa olaylarını ve mevsimleri nasıl algıladıklarından daha çok bu türden kültürel ve ideolojik kabullerin içerdiği bütünlük varsayımları nedeniyle ortaya çıktığını düşünmek mümkündür.

3. JAPON DOĞA ALGISININ SİYASETİ

Çeşitli araştırmalarda “Japonların doğa sevgisi” klişesinin Meiji Dönemi (1868-1912) sonlarında modern Japon devletinin ulusal kimliğini yaratmak amacıyla Edo Dönemi (1603-1868) *Kokugaku* çalışmalarında, örneğin Motoori Norinaga (1730-1801)’nin yapıtlarında yer alan ve Japonları başka halklardan üstün gören düşüncelerle, ifadelerini Lafcadio Hearn’ın denemelerinde, ayrıca görsel sanatlar, mimarlık, peyzaj ve sahne sanatlarında etkili olan *Japonisme*’e katılan Avrupalı sanatçıların yapıtlarında bulan Batı oryantalizminin birleştirilmesinin bir sonucu olduğu dile getirilmektedir (Rambelli, 2001: 72; Rots, 2017: 54). Örneğin, Hearn (2016: 92) bir doğa dini olarak tanımladığı Şintoizm’i anlatırken *kami*’lerin insana “*mırıldanan göletler, gürleyen çağlayanlar, inilleyen rüzgâr ve hışırdayan ağaç yaprakları, cırlayan böcekler, doğanın çıkardığı tüm sesler aracılığıyla seslendiğini*”, Japonlar için “*insanın görebildiği tüm hareketlerin -dalgalar, otlar, sisler ya da bulutlar bir ruhun varlığının belirtisi*” olduğunu belirtmektedir. *Japonisme*’in temsilcilerinden olan Van Gogh ise mektuplarında “*Japon resamlara baktığınızda... tek bir otu inceleyen... tartışmasız biçimde bilge, felsefi ve zeki birini görürsünüz. Ama bu ot onu bütün bitkileri, daha sonra mevsimleri, manzaranın muazzam görünümünü, en sonunda hayvanları ve insanları çizmeye götürür.... Kendileri de çiçekmişçesine doğanın içinde yaşayan bu öylesine sade Japonların bize öğrettikleri neredeyse gerçek bir din değil midir?*” diye yazmaktadır (aktaran Hadot, 2006: 228).

Fabio Rambelli’ye göre doğa ve devleti, ülke ve halkı bütünləştiren Japonların kendilerine özgü doğa algısı düşüncesi, söz konusu çağlarda bir “Japonya” ve doğayı üzerinde yaşadıkları siyasi varlıktan ayrılmaz bir bütün olarak algılayan “Japonlar” olduğu varsayımını içermektedir. Ve bu “*tarih-ötesi varlıklar olarak anlaşılan Japonya ve Japonların ebedi ve değişmez olduğu*” varsayımı “*doğayla kurulan ilişkiler ya da animizmi temel aldığı iddia edilen bir dünya görüşü gibi başlıca kültürel kalıpların sürekliliğini açıklamaktadır*” (Rambelli, 2001: 72). Julia Adeney Thomas da “*Japonya’ya özgü bir doğa’nın ‘keşfinin’ ve ‘Japon doğası’yla ilgili işfaların çoğunluğunun Avrupa’dan ve Amerika’dan gelen fikirlerle, imgelerle ve etkinliklerle ilişkiye geçmenin sonucu olarak ortaya çıktığını*”, hatta Avrupa’dan ithal edilen dağcılık gibi sporların bile bu doğa düşüncesini şekillendirmede etkili olduğunu, Japonların “*ezelden beri var olan doğayla uyumunun yirminci yüzyılda üretildiğini*” öne sürmektedir (Thomas, 2001: 169, 186-87). Japonların kendine özgü doğa algısı düşüncesini ilk olarak dile getiren isimlerden

biri olan, Japon ulusal marşının Japonya'nın dağlarına, nehirlerine ve vadilerine duyulan sevgiyi hissettirmesi gerektiği çağrısını yapan, ama bu çağrısı kabul edilmeyen Shigetaka Shiga aynı zamanda dağcılık sporunu Japonya'ya tanıtan kişidir. Shiga editörlüğünü yaptığı *Nihonjin* dergisinin 1888 tarihinde yayınlanan ilk sayısında günün “en önemli meselesinin Japon halkının Japon toprağıyla ilişkisi” olduğunu yazarken, 1894'te yayınlanan ünlü yapıtı *Nihon Fūkeiron* [Japon Manzaranın Kuramı]’da yirminci yüzyılda tekrar tekrar dile getirilecek olan, eşsiz güzellikleriyle “Japonya'nın doğası ve ulusal kültürü arasındaki birlik” tezini geliştirmiştir (Thomas, 2001: 167-174). Benzer şekilde, 1900 yılında eğitim için Almanya'ya giden ve Alman filoloji yöntemlerini *Kokugaku* geleneğini yeniden yorumlamak için kullanan Yaichi Haga, 1907'de yayınlanan *Kokuminsei Jūron* [Ulusal Karakter Üzerine On Tez]’da “*Japonlar gerçekten doğanın yoldaşlarıdır; doğanın kalbini çok iyi kavramış insanlardır*” diye yazmaktadır (Haga, 1907: 259). Onun sözleriyle Japonlar “*çiçeklere ve kuşlara, rüzgâra ve aya yakındır; bu [Japonların] yaşamının her yerinde açık görülür*” (Haga, 1907: 235). Shiga ve Haga'nın Japonların içinde yaşadıkları doğayla birliği düşüncesini Tetsurō Watsuji 1935 yılında yayınlanan *Fūdo: Ningengakuteki Kōsatsu* başlıklı kitabında daha incelikli ve genel olarak kültürlerin doğayla ilişkisini açıklayacak bir şekilde geliştirmiştir. Harumi Befu (1997: 109), Watsuji'nin *Fūdo*'nun temelinde yer alan düşünceleri 1927'de eğitim için Almanya'ya gittiği dönemde oluşturmaya başladığını, yapıtın Watsuji'nin Avrupalı felsefecilerin çevre ve kültür arasındaki ilişkiyle ilgili düşünme biçimlerine Japon bakış açısından cevabı olduğunu belirtmektedir. Watsuji'nin kendisi de kitabın önsözünde *Fūdo*'yu yazmasını tetikleyen ana etkenin Martin Heidegger'in *Varlık ve Zaman*'da insan varoluşunu zaman (tarih) içinde aramasından tatmin olmayarak zamanın yanı sıra mekân içinde de inceleme amacı olduğunu ifade etmektedir (Watsuji, 1961: v-vi). Watsuji'nin tanımladığı şekliyle *fūdo* (風土) [kelimesi kelimesine rüzgâr ve toprak] kültür ve doğal çevre arasındaki birbirlerini karşılıklı olarak belirleyen ilişkiyi dile getiren bir kavramdır. Kısaca açıklanacak olursa *fūdo* bir bölgenin doğal çevresel özelliklerini ve iklimini, ayrıca bunların o bölgenin kültürünü nasıl etkilediğini anlatmaktadır. Ama *fūdo* basitçe maddi doğal çevresel koşulların kültürel özellikleri belirlemesi anlamına gelmemektedir. *Fūdo* kavramının tanımlayıcı niteliği doğanın da kültür tarafından belirlenmesidir. Diğer bir deyişle kültür ve doğa birbirlerini dışsal ve nedensel bir ilişkiyle değil içsel bir ilişkiyle, biri olmadan diğerinin olmadığı karşılıklı kurucu öğeler (*keiki* 契機) olarak belirlemektedir (Özdemir, 2015: 76-78; Özdemir, 2022: 216-224). Hazırlanmasında Watsuji'nin de görev aldığı ve onun düşüncelerinden etkiler taşıyan, Japon Eğitim Bakanlığı tarafından 1937 yılında yayınlanan propaganda metni *Kokutai no Hongi*'de her Japon'un doğayı sevdiği ve Japon doğasının başka ülkelerde görülmemeyen olağanüstü bir güzelliğe sahip olduğu dile getirilmektedir. Kitabın “İnsanlar ve Doğa Arasındaki Uyum” [*Hito to shizen to no wa*] başlıklı bölümünde Japon halkının günlük yaşamının, her yıl düzenlenen dini festivallerinin, mimarisinin ve bahçelerinin doğayla kurulan mükemmel uyumu gözler önüne serdiği, dahası bu görünen uyumun ötesinde Japon halkıyla doğanın birbirinden ayrılmayacak bir birlik oluşturduğu yazılmaktadır (aktaran Thomas, 2001: 180).

İkinci Dünya Savaşı'nın öncesinden başlayarak günümüze kadar, aralarında Masaharu Anesaki, Hajime Nakamura, Daisetz Suzuki, Saburō Ienaga, Eiichirō Ishida, Tetsuo Kawai, Tadanobu Tsunoda, Kinji Imanishi, Tadao Umehara, Takeshi Umehara, Minoru Sonoda, Yoshinori Yasuda, Mikio Matsuoka ve Eshun Hamaguchi gibi isimlerin bulunduğu çok sayıda Japon yazarın yapıtlarında Watsuji'nin düşünceleriyle benzer bir şekilde ya da doğrudan onun yapıtından yola çıkılarak Japonların benzersiz bir doğa algısına sahip olduğu ifade edilmektedir (Kalland ve Asquith, 1997: 26; Reitan, 2017: 2-12; Rots, 2017: 55-63). Örneğin tarihçi Saburō Ienaga 1944 yılında yayınlanan *Nihon shisōshi ni okeru shūkyōteki shizenkan no tenkai* [Japon Düşünce Tarihinde Dinsel Doğa Algısının Gelişimi] başlıklı kitabında Japonların doğa sevgisinin Japon tarihinin çok erken dönemlerinde, şairlerin duygularını “*bakmaktan hiçbir zaman yorulmadıkları*” doğa aracılığıyla ifade ettiği *Man'yōshū*'da açık bir şekilde kendini gösterdiğini söylemektedir. Bunun da ötesinde Ienaga, doğanın Şintoizm, Budizm ya da Hristiyanlıktan bağımsız, özü bakımından bu dinlerden “*daha Japon ve onların çok ilerisine geçecek bir şekilde*” Japonların dünyanın kötülüklerinden kurtuluş aradıkları dinsel bir ideal oluşturduğunu ve bu olgu göz ardı edildiğinde “*Japonların gerçek manevi gelişmelerinin izinin sürülemeyeceğini*” ileri sürmektedir (Ienaga, 1944: 6, 85'den aktaran LaFleur, 1989: 203, 207). Antropolog Eiichirō Ishida da Japon kültürünün özünü oluşturan temelini kendine özgü milli bir “doğa duyumu” (*shizensei*) olduğunu iddia etmektedir. Ona göre Japon kültürünün birleştirici temel unsuru olan çeltik tarımı güçlü bir topluluğa bağlılık ve etik sorumluluk duygusuyla beraber doğayla kurulan yakın ilişkileri ortaya çıkarmıştır (Morris-Suzuki, 1998: 35, 77).

Savaş sonrası dönemde, özellikle çevreci kaygıların yaygınlaşmasıyla birlikte Japonların kendine özgü doğa algısının çevreyle ilgili felsefi tartışmalara yapabileceği katkıları ele alan çok sayıda çalışma yayınlanmıştır. Bunlardan birinde Mikio Matsuoka, Kitarō Nishida ve Watsuji gibi Kyoto Okulu filozoflarının özne ve nesne, ben ve

öteki arasında ayırımın olmadığı doğayla ilgili düşüncelerinin güncel bir öneme sahip olduğunu dile getirmektedir. Matsuoka, Batı'ya ait derin ekolojinin kuramlarıyla benzerliklerini vurguladığı bu düşünceler aracılığıyla Doğu ve Batı'yı bir araya getirecek ve *"modernliğin doğayı yıkıma uğratan çevre görüşlerinin tam anlamıyla üstesinden gelmeye"* katkıda bulunacak bir çevre etiği geliştirmenin mümkün olduğunu öne sürmektedir (Matsuoka, 2013'den aktaran Reitan, 2017: 7). Benzer bir şekilde, Japon *kami* inancının kendine özgü niteliklerini ve doğayla ilişkisini *"fūdo kültürleri"* (*fūdo seishi*) kavramıyla açıklayan Minoru Sonoda'ya göre Şinto tarım kültürünün bir ürünüdür ve içinde geliştiği coğrafyanın kendine özgü özellikleri tarafından biçimlendirilmiştir. Buna göre dağlarla kaplı Japonya'nın coğrafyası ılık ve bol yağışlı muson ikliminin etkisiyle ortaya çıkan çok sayıda nehir ve akarsuyun böldüğü iç bölgelerde küçük havzalar ile kıyıda delta ovalarından oluşmaktadır. Sonoda'nın tanımıyla bu "küçük evrenler" Japon tarihin erken dönemlerinden başlayarak ifadelerini *"fūdo kültürleri"* şeklinde bulmuşlardır. Sonoda, Japonya'da savaş sonrası dönemde hızlı sanayileşme ve kentleşmenin, özellikle 1960'lardan 1980'lere uzanan ekonomik büyümenin sonucunda hem kentlerde hem de köylerde modern toplumun çevreye büyük zararlar verdiğini, bunun *"fūdo kültürleri"*ni ve kendi toprağına, memleketine bağlı yerel toplulukları yok olmanın kıyasına getirdiğini, ama çeşitli grupların yeniden canlandırma çabalarıyla birlikte bunların *"doğanın korunmasının küresel bir ölçekte acil bir durum haline gelmesiyle tekrar ilgi odağı olduklarını"* belirtmektedir. Sonoda'nın sözleriyle *"Japonya'daki seksen binden fazla Şinto tapınağı yüzyıllardır sayısız baskıya rağmen tapınak ormanlarını korumayı başarmış, tapınak alanlarının dini simgeselliği ve kami dağları Japonya'nın eski animist dünya görüşünün ifadeleri olarak yeniden keşfedilmiş ve değer kazanmıştır"* (Sonoda, 2000: 33-40, 44-45). Watsuji'nin çalışmasını temel alan bir başka isim olan Yoshinori Yasuda ise "ormansızlaştırma uygarlığı" olarak tanımladığı Avrupa'nın, "Asya, Afrika ve Güney Amerika'daki insan ve doğa arasındaki uyumlu ilişkinin", diğer bir deyişle "animizm dünyasının" yok edilmesinden sorumlu olduğunu, ama "orman uygarlığı" olarak tanımladığı Japonya'nın "ormansızlaştırma uygarlığının istilasından" kurtulduğunu, eski animist dünya görüşünü koruduğunu ve bu dünya görüşünün günümüzdeki çevre yıkımına karşı koyabilmek için canlandırılması gerektiğini savunmaktadır (Yasuda, 1990: 4'ten aktaran Rots, 2017: 60-61).

Eleştirmenler zaman zaman *"shin fūdo ron"* [yeni *fūdo* kuramları] olarak da adlandırılan, Japonların ülkenin kendine özgü coğrafi ve iklimsel koşulları tarafından belirlenen benzersiz bir doğa algısına sahip olduğu ve bu algının günümüzün çevre problemlerinin çözümüne katkılar yapacağı şeklindeki düşüncelerin kaynağını oluşturan tezlerin İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinin ya da savaş döneminin ideolojik ortamında dile getirildiğine dikkat çekmektedir. Örneğin Aike Rots (2017: 63) bu düşüncelerin *"birbirleriyle ikili karşıtlık içine yerleştirilen özcü Doğu ve Batı kavramlarını"* temel aldığını ve *"çağdaş kimlik siyasetine açık bir şekilde katkıda bulunduğunu"* vurgulamaktadır. Ayrıca, Rots savaş sonrasında *"Japonların doğa sevgisi mitinin"* çeşitli ifadelerinin ve *"Japonların doğal ulusal karakterleriyle ilgili fūdo tarzı açıklamaların"*, başta Lynn White (1967)'in günümüz çevre problemlerinin temelinde doğayı insanın emrinde gören Hristiyanlığın değer sisteminin ve modern Avrupa felsefesinin insan ve doğayı ayıran ikici dünya görüşünün olduğu yönündeki tezi olmak üzere, kültürel ve dinsel değerleri öne çıkaran Batılı çevreci düşüncelerden yola çıktığını ve *"çevre problemlerine Japon geleneğinde' çözümler arayan kültürel milliyetçi bir tartışma tipini ortaya çıkarttığını"* öne sürmektedir (Rots, 2017: 59). Benzer şekilde, Richard Reitan (2017: 6), Japonya'daki çağdaş çevreci düşüncelerin "ulusal doğa" ve "ulusal karakteri" birbirine bağlayan Watsuji'nin yapıtıyla aynı amaçları ve problemleri paylaştığını vurgulamaktadır: *"Japonya'nın benzersiz doğasından türemiş homojen bir halk topluluğunun varlığını ortaya koymak"*. Reitan (2017: 4)'a göre bu tutucu düşüncelerin odağında küresel çevre değil Japonya'nın kendine özgü doğası bulunmakta ve insanların doğayla uyum içinde olduğu "Japon doğa algısı" iddiası tarihsel gerçeklerle uyuşmamaktadır.

Çevre tarihiyle ilgili incelemeler Japonya'nın sadece modern zamanlarda değil geçmişte de doğayı kontrol etme, kullanma, kirlenme ve insan eliyle ortaya çıkan çevre felaketleri konusunda öne çıkan ülkeler arasında olduğunu açığa çıkartmaktadır (Kalland ve Asquith, 1997: 5-6; Reitan, 2017: 4; Rots, 2017: 61). Conrad Totman (1989: 4-33) Japon tarihinde yaşanan üç büyük ormansızlaştırma döneminden biri olarak tanımladığı ve M.S. 600-850 tarihleri arasına yerleştirdiği, *Man'yōshū* şiirlerinin yazıldığı ve derlendiği dönemlerde ormansızlaştırmaya karşı yasal düzenlemeler yapılması gerekliliğini ortaya çıkartacak denli insanlar tarafından ormanlık alanların sömürüldüğünü belirtmektedir. John A. Tucker (2003: 166) ise söz konusu dönemlere ait çeşitli metinlerde Japonlar için kutsallık atfedilen doğal çevrenin Yamato topraklarıyla sınırlı olduğunu, bu sınırlı dışında kalan dağların, ovaların kötücül, uğursuz ruhlarla, şeytanlarla dolu olduğunu vurgulamaktadır. Japonların doğayla uyumunun başkentte ve büyük şehirlerde ortaya çıkan, *"doğanın ve mevsimlerin estetik olarak rafine bir şekilde temsil edildiği resim ve şiir gibi alanlarda derinleştirilen"* "kültürel bir inşaa" olduğunu öne süren Haruo Shirane de,

sekizinci yüzyılda Nara'daki Tōdaiji tapınağının yapılışının Kansai bölgesinin ormansızlaşmasıyla sonuçlandığını, on yedinci yüzyılda yaşanan ve bütün ülkeyi kapsayan benzer bir çevre felaketinin ise *hageyama* [kel dağlar] diye adlandırıldığını belirtmektedir (Shirane, 2017: 12). Modern zamanlarda her yıl dünya tropikal kereste ticaretinin yüzde kırkını tüketen Japon sanayisinin özellikle güney doğu Asya'daki geniş çaplı ormansızlaştırmadan büyük oranda sorumlu olduğu ifade edilmektedir (Reader, 1990: 15; Reitan, 2017: 4; Rots, 2017: 61). Rots (2017: 63) Şinto rahiplerinin ve Şinto tapınaklarıyla bağlantılı çevre savunucularının tapınak ormanlarının yok edilmesini protesto etmek için harekete geçmekle birlikte, aynı tapınakların ritüellerini satın alan şirketlerin deniz aşırı ülkelerdeki ormansızlaşmaya yol açan kereste faaliyetleri konusunda sessiz kaldığını, ayrıca tapınak ormanlarını korumak konusundaki duyarlılığın iklim değişikliği gibi geniş ölçekli çevre problemleriyle ilgili yükümlülük almaya dönüşmediğini yazmaktadır. Benzer bir eleştiriyi yapan Reitan (2017: 4) Japonya'nın tutucu çevreci söylemi içinde Ashio Bakır Madeni vakası, 1950 ve 60'ların "Büyük Dört"ünün yol açtığı endüstriyel hastalıklar, hala devam eden ve Osaka yakınlarındaki Yodo ve Ai nehirlerinde yaşanan sentetik kimyasal Perfloroalkil asit (PFOA) kirliliğini de içine alan sanayi kaynaklı su kirliliği, tarım ilaçlarının yarattığı kirlilik ve en son 2011 yılında yaşanan Fukushima Daiichi nükleer santral faciası gibi Japonya'nın felaketlerle dolu çevre kaydının neredeyse hiç konu edilmediğini vurgulamaktadır. Başka araştırmalarda da Japonların doğayı korumak konusunda herhangi bir etik duyarlılık göstermediği, doğa sevgilerinin ampirik doğaya değil doğa, sanat ve dinin iç içe geçtiği konvansiyonel doğaya yöneldiği, yalnızca belli hayvanlar, manzaralar ya da yerlerle sınırlı olduğu, bunun dışında kalan doğanın ilgi çekici bulunmadığı dile getirilmektedir (Kalland ve Asquith, 1997: 6-7).

Japon doğa algısının ve bu algıdan yola çıkılarak oluşturulan çevreci fikirlerin Batıya ait bir doğa kavramını temel aldığı yönündeki düşüncelerin başlıca dayanaklarından biri günümüzde Japoncada doğa anlamına gelen *shizen*'in on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Avrupa dillerinde doğa anlamına gelen kelimelerin çevirisi olarak kullanılmaya başlayan bir kelime olmasıdır. Bu nedenle Japon doğa algısının içerdiği kabullerin ve belirsizliklerin tam olarak açıklığa kavuşturulması için *shizen*'in anlam bilimsel tarihinin incelenmesi gerekmektedir.

4. BİR ÇEVİRİ KELİMESİ OLARAK SHIZEN'İN TARİHİ VE ANLAMLARI

Shizen kelimesinin Japonya'da Avrupa dillerindeki doğa anlamındaki kelimelerin çevirisi olarak kullanıldığı en erken tarih 1790'lı yıllar olarak kaydedilmiştir. *Honzōgaku* (本草学) [şifalı bitkiler/tıbbi maddeler ilmi] araştırmacı Sanpaku Inamura tarafından, Genshin Udagawa ve Hosetsu Okada'nın katkılarıyla 1796 yılında derlenen ilk Hollandaca-Japonca sözlük *Haruma Wage*'de *natuur* kelimesinin çevirisi olarak verilen Japonca ifadelerden ilki *shizen*'dir (Cryns, 2001: 361; Sagara, 1995: 84; Yanabu, 1977: 52). Genshin Udagawa'nın hocası olan Genzui Udagawa da 1790 yılında tamamlanan ve 1791-1808 yılları arasında yayınlanan *Seisetsu Naika Sen'yō* için hazırladığı notlarında yer alan bir cümlede *shizen* kelimesini *natuur*'un çevirisi olarak kullanmaktadır (Cryns, 2001: 348). Bu ilk örneklerin de içinde olduğu çok az sayıdaki istisna dışında Edo Dönemi'nde Avrupa dillerindeki doğa anlamına gelen kelimelerin çevirisi olarak *shizen* kelimesinin kullanılmadığı, *tenchi* (ya da *ametsuchi*) (天地), *tendō* (天道), *ten'hō* (天法), *tenri* (天理), *banbutsu* (万物), *banyū* (万有), *zōka* (造化), *zōka no kami* (造化の神), *zōbutsusha* (造物者), *uchū* (宇宙), *seishitsu* (性質), *hinshu* (品種), *hontai* (本体), *honshō* (本性), *shishitsu* (資質), *keijō* (形状) gibi çok sayıda başka kelime ve ifadelerin kullanıldığı görülmektedir (Marcon, 2017: 102-105; Sagara, 1995: 85-86; Thomas, 2001: 32-34; Yanabu, 1977: 52-66). Avrupa dillerinde doğa anlamına gelen kelimelerin karşılığı olarak *shizen* kelimesinin yerleşik bir şekilde kullanılmaya başlaması ise Meiji Dönemi'nin ortalarında, 1880'li yılların sonu ve 1890'lı yıllarda olmuştur (Sagara, 1995: 83-87; Yanabu, 1977: 75-83). Hatta kimi araştırmacılar kesin tarihler vermektedir. Örneğin, Akira Yanabu'nun çalışmasını temel alan Federico Marcon (2017: 97) 1889'da Ōgai Mori ve Yoshiharu Iwamoto arasındaki tartışma içinde *shizen* kelimesinin ilk kez sistematik bir şekilde Almanca *natur*'un çevirisi olarak kullanıldığını belirtmektedir. Tōru Sagara ise *shizen*'in doğa anlamında standartlaşmasının '*shizenkan*' (自然観) [doğa algısı], '*shizen kankyō*' (自然環境) [doğal çevre] ve '*shizen Kagaku*' (自然科学) [doğa bilimleri] ifadelerinin yerleşik hale geldiği 1897 yılı civarında gerçekleştiğini öne sürmektedir (Sagara, 1983: iii). Daha da önemlisi bu dönemden sonra *shizen* daha önce Avrupa dillerindeki doğa anlamına gelen kelimeleri çevirmek için kullanılan bütün diğer kelime ve ifadelerin de yerini almıştır (Marcon, 2017: 105; Sagara, 1995: 85-88; Thomas, 2001: 169-171; Yanabu, 1977: 52-99).

Meiji Dönemi'nde *shizen* kelimesinin yerleşik hale gelmesinden önce Avrupa dillerinde doğaya karşılık gelen kelimeleri çevirmek için kullanılan çok sayıda Japonca kelime olması sadece kaynak dillerdeki değil aynı zamanda erek dildeki anlam bilimsel bir çokluğa işaret etmektedir. Frederik Cryns (2001: 348-349) Edo Dönemi'nde Japon

araştırmacıların Avrupa dillerindeki doğa kelimelerini çevirirken karşılaştığı en büyük zorluğun bu kelimelerin yalnızca doğadaki varlıkların genel adını, bir başka deyişle doğa dünyasını ve içindekileri ifade etmekle kalmaması, aynı zamanda bir şeyin doğasını, onu ne ise o yapan nitelikleri, davranışını belirleyen kaynağı da dile getirmesi olduğunu belirtmektedir. Cryns (2001: 349) Hollandaca aracılığıyla Batı bilimi çalışan Japon araştırmacılar (*rangakusha*) arasında yaygın bir kaynak olarak kullanılan Egbert Buys'un 1775'de yayınlanan *Nieuw en volkomen woordenboek van konsten en weetenschappen* [Sanatlar ve Bilimler İçin Yeni ve Tamamlanmış Sözlük]'de "natuur" için sekiz farklı anlam verildiğine dikkat çekmektedir. Sözlükte kelimenin çok çeşitli anlamlara geldiği belirtildikten sonra bu anlamlar şöyle sıralanmaktadır: 1- Skolastiklerin *natura naturans* diye adlandırdıkları bütün Doğa'nın yaratıcısı, Tanrı; 2- Bir şeyin onu ne ise o yapan niteliği; 3- İnsanın doğuştan gelen özellikleri; 4- Bir hareketi başlatan akıl; 5- Şeylerin davranış biçimi, izledikleri yol; 6- Bir beden, özellikle canlı bir bedenin sahip olduğu güçler toplamı; 7- Tanrının yarattığı fiziksel bütün; 8- Yarattığı dünyada evrensel olarak işleyen temel Yasa (Buys, 1775: 627-628). Benzer şekilde, Diderot ve d'Alambert'in ikinci baskısı 1758 tarihinde yayınlanan *Encyclopedie ou Dictionnaire Raisonné Des Sciences, Des Arts et Des Métiers* [Ansiklopedi ya da Bilimler, Sanatlar ve Zanaatlar Açıklamalı Sözlüğü]'nde "nature" maddesinde terimin farklı kullanılışları olduğu, Aristoteles'in *nature* anlamına gelen *physis*'e Yunanların verdiği farklı anlamlara başlı başına bir bölüm ayırdığı ve kelimenin Latince de çok sayıda anlamı olduğu, hatta bir yazarın on dört, on beş farklı tanım saydığı belirtildikten sonra daha sınırlı bir şekilde değerlendirildiğinde kelimenin şu anlamlara sahip olduğu yazılmaktadır: Dünyanın sistemi, evrenin makinesi ya da yaratılan her şeyin toplamı; Bir şeyin özü, onu neyse o yapan özelliği; Şeylerin düzeni ve işleyişi, Tanrının kurduğu hareket yasaları; Tanrısal inayetin eylemi, her şeyin ilkesi, yani onlara belli özellikler vermek ya da onlarda belli sonuçlar yaratmak için bütün bedenler üzerinde etkide bulunan güç ya da ruhsal varlık, Tanrı (d'Alembert ve de Jaucourt, 1758). Samuel Johnson'un hazırladığı, gözden geçirilmiş üçüncü baskısı 1768'de yayınlanan *A Dictionary of the English Language* [İngiliz Dili Sözlüğü]'nde ise "nature" kelimesinin anlamları şu şekilde verilmektedir: 1- Maddi ve hayvani dünyayı yönettiği düşünülen hayali varlık; 2- Herhangi bir şeyin doğuştan gelen özellikleri ya da hali; 3- Canlı bir bedenin yapısı; 4- Zihnin eğilimleri; 5- Şeylerin düzeni, izledikleri yol; 6- Doğal varoluşun kapsamı; 7- Doğal sevgi ya da saygı; 8- Maddi dünyanın durumu ya da işleyişi; 9- Tür, cins (Johnson, 1768). Hiç kuşkusuz aralarında çeşitli bağlantılar olmakla birlikte Avrupa dillerinde doğayı karşılayan kelimelerin bu farklı anlamları sadece birbirinden farklı nesne ya da göndermeleri değil aynı zamanda farklı "kavramları" ifade etmektedir. Diğer bir deyişle "doğa" "şeylerin düzeni ve işleyişi", "yaratılan her şeyin toplamı", "bir şeyi neyse o yapan özelliği", "bir hareketi başlatan akıl", "Tanrı", "tür" ya da on sekizinci yüzyıl Avrupa sözlüklerinde yer almayan "dağlar, denizler, ormanlar, hava olayları" anlamına geldiğinde açık olarak birbirlerinden ayrılabilen nesnelere ve kavramlara karşılık gelmektedir.

Aynı şekilde, bu anlamları Japoncaya çevirmek için kullanılan çok çeşitli kelimeler de aralarında bağlantılar olmakla birlikte farklı anlamlara sahiptir. Marcon (2017: 102) bu kelimelerin Avrupa dillerinde doğa kavramının günümüzde sahip olduğu anlamlara karşılık gelmediğini, ayrıca içerdikleri anlam farkları ve birbirlerinden farklı metin türleri içinde kullanılmaları nedeniyle birbirlerinin yerlerine de geçemediklerini belirtmektedir. Örneğin *tenchi* ve *mono* sadece insan üretimi ya da doğal "şeyleri" değil *kami*'leri ve ruhları da içine aldığından doğadan daha kapsamlıdır (Miyamoto, 2005: 900-901). Kelimesi kelimesine gök ve yer anlamına gelen *tenchi* "her şeyin babası ve anasıdır... her şeyi doğuran ve büyütendir" (Kaibara Ekken'den aktaran Ackermann, 1997: 39). Diğer yandan *tenchi*, ayrıca *tendō* [göğün yolu] ve *ten'hō* [göğün yasası] kâinatta var olan her şeyi içine alan, kapsayıcı olanı ifade eden kavramlardır ve doğa gibi aynı zamanda içindeki tek tek nesne ve olayları anlatmamaktadır. Bu amaçla *banbutsu* [on bin şey], *banji* (万事) [on bin şey], *banyū* [on bin varlık], *banshō* (万象) [on bin görüngü], *shobutsu* (諸物) [çeşitli şeyler], *tenchi banbutsu* (天地万物) [gök ve yerdeki on bin şey], *shinra banshō* (森羅万象) [kâinatta var olan on bin görüngü] gibi başka sözcükler ya da sözcük grupları kullanılmaktadır. Benzer şekilde dönemin coğrafi sözlükleri olan "fūdoki"lere adını veren ve Watsuji'nin felsefi bir kavram olarak geliştirdiği *fūdo* sadece belli bir bölgeyi ya da çevreyi, o bölgenin coğrafi özelliklerini, iklimini, bitki ve hayvanlarını, tarihini, mitlerini, geleneklerini dile getiren bir ifade olduğundan hem doğadan hem de daha soyut ve genel bir anlam taşıyan *tenchi*, *tendō* ve *ten'hō*'dan farklıdır (Marcon, 2017: 102). *Zōka* (造化) ise *tenchi*'nin on bin varlığının ortaya çıkmasını ve değişmesini, ayrıca bu ortaya çıkmayı ve değişmeyi sağlayan gücü dile getiren bir ifadedir ("Zōka" Kojien). David Landis Barnhill'in tanımlamasıyla *zōka* "hem güzel hem de sanki kozmik bir sanatçıymışçasına kendiliğinden yetenekli, bir andan diğerine beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan değişikliklerdir" (Barnhill, 2011). *Kojiki*'de yer alan ve Meiji Restorasyonu'ndan sonra yaygınlaşan düşünceye göre "her şeyin ortaya çıkışı ve değişiminden" sorumlu olan üç *kami*, *ame-no-minaka-nushi-no-kami*, *taka-mi-musubi-no-kami* ve *kami-musubi-no-kami* "zōka

no sanshin” olarak adlandırılmaktadır (Bocking, 1997: 169). Bashō'nun *Oi no Kobumi* [Yolculukta Yıpranmış Bir Çantanın Notları]'de yer alan ünlü cümlesinde Saigyō'nun *waka*'sının, Sōgi'nin *renka*'sının, Sesshū'nun resminin, Rikyū'nun çay töreninin ve “sanatında gerçek yetkinliğe ulaşmış tüm insanların sahip olduğu” ortak noktayı anlatırken kullandığı ve Türkçeye “*mevsimler boyunca doğayla uyumlu, doğayla bütünleşen bir zihin*” cümlesinde “doğa” olarak çevrilen ifadenin özgün Japoncası *zōka*'dır. Bu ifadenin “doğa” olarak anlaşılmasının ve çevrilmesinin ortaya çıkarttığı çelişki takip eden cümlelerde açık olarak görülmektedir. Bu cümlelerde Bashō doğayla bütünleşen bir zihnin *hayvandan* ve *yabani olandan* farkını açıklamaktadır. Onun sözleriyle: “*Böyle bir zihnin gördüğü çiçektir, düşlediği aydır. Ancak barbar bir zihindir, çiçekten başka bir şey görür; bir hayvan zihnidir, aydan başka bir şey düşler. O halde, sanatçı ilk iş olarak, bu barbarlığı ve hayvanlığı yenmeyi, doğayla uyumlu olmayı ve doğayla bütünleşmeyi öğrenmek zorundadır*” (Başo, 1994: 57).

Meiji Dönemi'yle birlikte Avrupa dillerinde doğanın karşılığı olan kelimelerin çeşitli anlamlarını ödünç almadan önce *shizen* az sayıda istisna dışında isim olarak değil *shizen no*, *shizenni* şeklinde sıfat ya da zarf olarak kullanılan bir kelimedir ve Japoncada *onozukara* anlamına gelmektedir (Berque, 1986: 174-176; Sagara, 1987: 20-22; Sagara, 1995: 84-91; Tellenbach ve Kimura, 1989: 154-155; Yanabu, 1977: 52-99). Yanabu (1977: 34-35) *onozukara*'nın kendiliğinden, kendinden, insan tarafından şekil verilmemiş, olduğu haliyle, hiçbir değişikliğe uğratılmamış anlamını ifade ettiğini ve bu anlamın *shizen*'in Çince kökeniyle ortak olduğunu belirtmektedir. *Shizen* sekizinci yüzyıl öncesinde, Japon dili araştırmalarında *Jōdai* (上代) olarak adlandırılan dönemde Çince'den alınan *ziran* (自然) kelimesini oluşturan karakterlerin Japonca söylenişidir. Bu karakterlerin Japonca okunuşu ise *onozukara shikari*'dir. *Shikari* böyle olmak, öyle olmak anlamına gelen bir fiildir ve *onozukara shikari* de kelimesi kelimesine söylendiğinde kendiliğinden böyle olan, kendinden böyle olan, olduğu haliyle böyle olan anlamına gelmektedir (Berque, 1986: 171; Tellenbach ve Kimura, 1989: 153-154; Tucker, 2003: 161; Yanabu, 1977: 34-35). *Ziran*'ın varlığı Çin'in antik dönemlerine kadar geri gitmekte, kelime özellikle Taocu metinler içinde kullanılmakta ve en ufak bir zorlama, en ufak bir yapaylık olmayan, el değmemiş, değiştirilmemiş, yapılmamış anlamını ifade etmektedir. Dolayısıyla, bu kelime Avrupa dillerindeki doğa anlamına karşılık gelmediği gibi doğmak ya da çıkmak anlamı da taşımamaktadır (Yanabu, 1977: 41-42). Augustin Berque Çince'de fiiller, isimler, sıfatlar ve zarflar arasında ayırım yapılmadığını, *ziran*'ın da bir isim olmadığını, bir durumu ifade ettiğini, Laozi'de kelimenin kâinat ya da çevre olarak “doğa” anlamına sahip olmadığını vurgulamaktadır. Berque'in sözleriyle *ziran* insanın isteklerine, niyetlerine, tasarımlarına karşıttır, bu bakımdan eylemde bulunmamakla, eylemin yokluğuyla (*wu wei*) ilişkilidir ve “*yapay olan her şeyi reddederek doğalın (le naturel) kendinden ortaya çıkmasına izin vermek*” anlamına gelen *wu wei ziran* ifadesini oluşturur (Berque, 1986: 172). Japonya'da Taoculukla ilgili çağdaş araştırmaların öncülüğünü yapan ve Taoculuğun Japon kültürü ve Şintoizm üzerindeki etkilerini felsefi olarak ayrıntılı bir şekilde inceleyen Mitsuji Fukunaga, Laozi'de *ziran*'ın *aru ga mama* [olduğu haliye, nasılsa öyle, hiçbir değişikliğe uğramamış] anlamını dile getirdiğini ve bu durumun *tenchi zōka*'nın somut etkinliğini, diğer bir deyişle gök ve yerdeki ortaya çıkma ve değişmelerin tamamının temel niteliğini anlattığını belirtmektedir. Onun sözleriyle “*tenchi sadece olduğu haliyle var olur, ne konuşur, ne bağırır, ama baharda otlar, ağaçlar çiçek açar, yazın dallar, yapraklar gelişip büyür, güz gelince bol bol meyve verir. Laozi on bin şeyin bu şekilde ortaya çıkmasını, değişip gelişmesini tenchi zōka'nın etkinliği olarak kavrar, bu etkinliğin kendiliğinden böyle olduğunu* (onozukara shikaru mono 自のずから然るもの), *diğer bir deyişle ziran (自然) olduğunu*” dile getirmektedir (aktaran Hino, 1983: 194). Fukunaga'nın açıklamasında Laozi insanın da kendi yargılarını bir kenara atıp, gök ve yerdeki ortaya çıkma ve değişmenin *ziran* durumunu, diğer bir deyişle olduğu gibi, bozulmamış, hiçbir değişikliğe uğramamış halini kendi varlık hali yaptığında, insan bilgisinin ve eylemlerinin çirkinliklerinden kurtulan benliğinin asıl özünü, aslında nasılsa öyle olan halini açığa çıkaracağını düşünür. İnsanın kendi bilgisi ve eylemleri tarafından bozulmamış, kendi yargıları tarafından “hapsedilmemiş” olan bu asıl hali bir eylemsizlik, eylemin yokluğu (*mui* 無為) durumu anlatmaktadır. Bu anlamda Laozi'de *ziran* hem gök ve yerdeki ortaya çıkma ve değişmenin (*tenchi zōka*) hem de insan zihninin (*kokoro*) çalışmasını, aslında nasılsa öyle olan, olduğu gibi, hiçbir değişikliğe uğramamış (*aru ga mama*) halini dile getirmektedir (aktaran Hino, 1983: 194-195). Burada belirtilmesi gereken bir nokta *ziran* kelimesinin Çince'de Avrupa dillerindeki doğa anlamını karşılamak için kullanılmaya başlamasının Japoncada bu anlamda kullanılmasını izleyerek ancak yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleşmiş olmasıdır (Tucker, 2003: 162; Wang, 2018: 15-17).

Ziran sadece Taoculuğun değil Budizmin de önemli terimlerinden biridir, ama kelime Japonya’da Budizm ile bağlantılı olarak kullanıldığında *shizen* değil *jinen* şeklinde okunmaktadır. Yoshirō Tamura (1983: 128-129) Japon orta çağında çok çeşitli kavramlara sahip farklı alanlarda ortak olan kavramın *jinen* olduğunu ve Budizm’de kelimenin insan yapımı olanı aşan, yapılmış olmanın, yapay olmanın yokluğuyla tanımlanan aslında nasılsa öyle olma durumunu ifade ettiğini belirtmektedir. Yanabu (1977: 165) da, *jinen* ve *jinhōni* (自然法爾) ifadeleriyle ilgili düşünceleri nedeniyle Japonların doğa algısı konusundaki çağdaş tartışmalarda adı sıklıkla anılan, Budizmin *Jōdo Shinshū* okulunun kurucusu Shinran (1173-1262)’in kelimeyi Laozi’yle aynı anlamda kullandığını vurgulamaktadır. Budizm’de *jinen* ve ondan ayrılmayan *mu’*nin Taocu metinlerdeki nasılsa öyle olan, yapay olmayan, insanın eylemleriyle ya da yargılarıyla değişikliğe uğratmadığı anlamı korunmakla birlikte, bu anlam ölümlülük içinde ortaya çıkmamış olanı, dolayısıyla karmanın sebep-sonuç dünyasının dışındaki sonsuzlukta var olanı, *Nirvana’yı* ifade edecek şekilde genişlemiştir (“*Mui*”, 1998-2004). *Mattōshō* içinde yer alan “*Jinhōni no Koto*” [*Jinhōni* Hakkında] başlıklı kısa mektubunda bizzat Shinran’ın *jinen* ve *jinhōni* ifadeleriyle ilgili açıklaması bu ifadelerin anlamlarının yanı sıra çevrilemeyen niteliğini de ortaya koymaktadır. Yalnızca içerdiği anlam bağlantılarını belirtmek amacıyla bu açıklama şu şekilde aktarılabilir: “*Jinen* (自然) *denildiğinde* *ji* (自) *kendiliğinden* (onozukara) *demektir, inananın yargı ve eylemleri aracılığıyla değil; nen* (然), *shikarashimu kelimesine karşılık gelir. Böyle olması* (shikarashimu) *inananın yargı ve eylemleriyle değil, Tathagata’nın vaadinin işleyişiyle olduğu anlamına gelir. Hōni Tathagata’nın vaadinin işleyişiyle böyle olduğunu anlatır. Vaadin işleyişinde inananın yargı ve eylemlerine yer yoktur... Jinen en başından beri böyle olduğu* (shikarashimuru) *anlamına gelir... Yüce Buda’nın biçimi yoktur* (katachi mo naku), *biçimi olmadığı için jinen’dir. Buda biçime sahip olarak görüldüğünde yüce Nirvana olduğu söylenemez”* (kaynak metni alıntılayan Satō, 1983: 148). Burada altı çizilmesi gereken nokta *jinen*’in sadece inananın yargı ve eylemlerinin, her türlü biçimlendirmenin ya da belirlenimin ötesinde olması değil aynı zamanda sebep-sonuç dünyasından da ayrılmasıdır. *Jinhōni* insanın doğum-ölüm döngüsünden kendi çabalarıyla, yargı ve eylemleriyle değil kendini Amida Buda’nın onu kurtarma vaadine bırakarak kurtulacağı anlamına gelmektedir. İnsanın kendi yargı ve eylemleri onu her eylemin bir sonucu olduğu *karma’nın* sebep-sonuç (*inga* 因果) dünyasına bağlar. Bu anlamda *jinen*, bu dünyaya egemen olan sebep-sonuç yasası tarafından ortaya çıkarılanı değil kendi olduğu gibi olanı ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, kurtuluş “kendiliğinden” ortaya çıkar (Tollini, 2017: 83). Gerhard Schepers (1986) Budizm’de *jinen* kelimesinin hiçbir zaman fiziksel dünyayı, tek tek nesnelere ya da onların kendine özgü niteliklerini dile getirmediğini, “kendiliğindenlik” [*spontaneity*] ya da “nasılsa öylelik” [*thusness*] olarak tanımlanabilecek evrensel bir görüngüyü anlattığını belirtmektedir. Schepers, *The Bukkyōgo Daijiten*’de *jinen*’in karşılığı olarak verilen on iki tanımdan ikisi dışında kalanların belirli varlıklardan söz etmediğine, “şeylerin oldukları haliyle gerçek biçimleri, nasılsa öylelik, böylelik [*suchness*], kendiliğindenlik, kendinden, kişilere ya da nesnelere bağlılıktan özgür veya bağımsız olma” anlamlarını ifade ettiğine dikkat çekmektedir. Schepers ayrıca *The Japanese-English Buddhist Dictionary*’de kelimenin karşılığı olarak “*tathatā* (*shinnyo*)” ve “bir inananın basitçe Amida’ya inancıyla Batı Cennetinde yeniden doğmasının doğallığı ve kendiliğindenliği” anlamlarının verildiğini ve bunlardan sadece ilkinin Hint Budizm’inde geliştirilmiş olduğunu, ikincisinin ise Shinran’ın *jinhōni* ifadesini dile getirdiğini vurgulamaktadır.

Japon dilbilimciler *shizen*’in Meiji Dönemi öncesinde sahip olduğu *onozukara*, insanın yargı ve eylemlerinin, yapay olanın ötesinde, el değmemiş, olduğu haliyle, kendiliğinden anlamının kelimenin Avrupa dillerinde doğayı karşılayan kelimelerin çevirisi olarak seçilmesini mümkün kıldığını belirtmektedir (Sagara, 1995; 1987; Yanabu, 1977). Bu düşüncüyü destekleyen bir olgu *Haruma Wage* döneminde “doğal” anlamına gelen *natuurlijk*’in çevirisi olarak sıfat ve zarf biçiminde *shizenni*, *shizen no* ifadelerinin kullanılmasıdır. Dahası *Haruma Wage*’den sonra Meiji Dönemi’nin ortalarına kadar başka Avrupa dilleri sözlüklerinde de *shizen* isim şeklinde *nature* vb. doğa anlamına gelen kelimelerin karşılığı olarak kullanılmamakla birlikte pek çok sözlükte *natural*, *naturally* vb. nin karşılığı olarak *shizenni*, *shizen no* kullanılmaktadır (Sagara, 1995: 84-85; Yanabu, 1977: 55-66). Bu durum Meiji öncesi metinlerde geçen bir terim olarak *shizen*’in ya da *jinen*’in Batı dillerindeki çağdaş çevirilerde, örneğin İngilizcede sıklıkla “*natural*”, “*spontaneous*”, “*spontaneity*” sözcükleriyle karşılanmasında da kendini göstermektedir. Diğer taraftan, çeşitli incelemelerde *shizen*’in *onozukara* anlamının bir yandan da kelimenin doğadan farklarını ortaya koyduğu öne sürülmektedir (Berque, 2017; Sagara, 1995; 1987; Tellenbach ve Kimura, 1989; Yanabu, 1977). *Shizen*’in sahip olduğu çok anlamlılığı belirginleştirmenin yanı sıra modern Avrupa doğa kavramından farklı ve bu kavramın çizdiği sınırların ötesinde bir Japon doğa kavramı belirlenmek istendiğinde ortaya çıkan zorlukları açık hale getirmek için bu farkların çözümlenmesi gerekmektedir.

5. NATURE VE SHIZEN'İN FARKLARI, SHIZEN'İN DİL BİLGİSİ VE JAPONYA'YA ÖZGÜ DOĞA KAVRAMININ BELİRSİZLİKLERİ

Çeşitli sözlük ve ansiklopedilerde verilen anlamları inceleyen Yanabu (1977: 48-50) *shizen* ve *nature* arasındaki ortaklığın yapay olana karşıt olma anlamı olduğunu, bununla birlikte *nature* insan ruhuna ya da bilincine karşıt maddi dünya, özneye karşıt nesne anlamını taşıırken *shizen*'in özneye nesnenin ayrıldığı bir durumu anlattığını belirtmektedir. Yanabu'nun açıklamasında, bunun dil bilimsel bir nedeni isim olarak kullanılan ve bununla bağlantılı bir şekilde her zaman tözü, tözsel olanı ifade eden *nature*'dan farklı olarak isim, sıfat veya zarf olarak kullanılan *shizen*'in bir durumu dile getirmesidir. Bu bakımdan *nature* sıklıkla bir bilgi nesnesi olarak düşünülürken *shizen* bu niteliğe sahip değildir; tam tersine *shizen* bilgiyi olumsuzlar. *Shizen*'in nasılsa öyle, olduğu haliyle, el değmemiş olması yargı ya da belirlenimlerin, adlandırma ya da kavramların ötesinde olması demektir. Sagara (1995: 88-101) da klasik Japoncada isim, fiil, sıfat ve zarf gibi sözcük türleri arasındaki ayrımın belirsiz olduğunu vurguladıktan sonra *tenchi*'nin bir varlığı değil, bir oluş durumunu dile getirdiğini, *onozukara* anlamındaki *shizen*'in *tenchi*'yle birlikte ve onun bu niteliğini ifade etmek için kullanıldığını belirtmektedir. *Tenchi* yaratılmış olan bir şey değildir, öncesi ya da sonrası yoktur, sadece kendiliğinden ve kendi etkinliği olan bir hareket içinde var olur. Aynı nedenle *tenchi* bir yaratıcı olmadığı gibi, bir özne de değildir, kendiliğinden nasılsa öyle olan on bin şey dışında bir varlığı yoktur. Sagara (1995: 90-91) ayrıca davranışı kendi içinde olan *tenchi*'nin etkinliğinin nasılsa öyle olmasının, başka türlü olamayacağını, durdurulmasının ya da değiştirilmesinin mümkün olmadığını (*yamu koto wo ezaru* 己ことを得ざる), bu anlamda *shizen*'in *onozukara* anlamının söz konusu eylemin ya da durumun kaçınılmazlığını ifade ettiğini vurgulamaktadır. Bu kaçınılmazlığı izleyen, kendi payına yapılacak bir şey olmadığı şeklinde davranan insanın hareketleri de *tenchi*'nin hareketleri olur, diğer bir deyişle *shizen* olarak tanımlanan durumu gösterir. Ve *shizen* olarak tanımlanan bu durumun duygusu (自然の情) da durdurmanın ya da değiştirmenin mümkün olmayışının duygusudur (己ことを得ざるの情). Sagara'ya göre bu durum sadece kendiliğinden nasılsa öyle olan Tathagata'nın vaadinin işleyişinde insanın yargı ve eylemlerine yer olmayan Shinran'ın *jinhōni* düşüncesinde öznenin göz ardı edilmesini değil aynı zamanda Japon estetiği ve etiğinde hakikat, doğruluk, dürüstlük anlamına gelen *makoto* (まこと, 真) terimiyle adlandırılan niteliği de ifade etmektedir (Sagara, 1995: 101). Yalın olarak söylenecek olursa hakikat, bir durumun kendisini nasılsa öyle, olduğu gibi göstermesidir, bundan ayrılmayan bir şekilde dürüstlük de olduğu gibi olanı değiştirmemek, bozmamaktır.

Sagara'nın tartışmasının dikkat çekici noktalarından biri *onozukara* olarak *shizen*'in sadece Avrupa dillerinde doğayı karşılayan kelimelerden değil Çince *ziran*'dan da farklı anlamlara sahip olduğu düşüncesidir. Sagara (1987: 24-25)'ya göre *shizen* kendinden ortaya çıkan, kendiliğinden anlamına gelmekle birlikte Japoncada *honshitsu* (本質), *hontai* ya da *honshō* kelimeleriyle ifade edilen öz, bir şeyin ne olduğunu, onu o şey yapan, öyle oluşunu sağlayan temel niteliği, varlığın yapısını belirleyen asıl özelliği anlamını taşımamaktadır. Öz kalıcı ve değişmez olanı ifade etmektedir. Dolayısıyla bir şeye zorunluluk sonucu bağlı olmayan, rastlantı ile olan niteliklerin, değişen ve değişmekte olan varlıkların karşıtıdır. Oysa *shizen* rastlantısal olan, değişen ve değişmekte olan, ortaya çıkma anlamını dile getirmektedir. Bu şekilde *shizen* öz anlamına sahip olmadığı gibi Avrupa dillerindeki doğa anlamına gelen kelimelerden farklı olarak düzen ya da ereksellik anlamlarını da içermemektedir. Sagara'ya göre bu bakımdan *shizen* Masao Maruyama'nın Japonların tarih bilinciyle ilgili yorumlarının da anahtar kavramını oluşturmaktadır. Maruyama (1972: 6-14) "yapmak" ("yapılmış olmak") (*tsukuru*) ve "olmak" ("oluş") (*naru*) arasında bir ayrım yaparken bunlardan ilkinin Batı düşüncesinde baskın olduğunu, ikincisinin ise Japon düşüncesinin "antik temelini" oluşturduğunu belirtmektedir. Maruyama'ya göre Japon tarih bilinci ereksel olarak ilerleyen bir yaratılış anlayışı üzerine değil, kendiliğinden ortaya çıkıp gelişen bir oluş anlayışı üzerine kuruludur. Maruyama, Kojiki'de yer aldığı şekliyle Japon kozmogonisini de bu tarih bilinci temelinde çözümlenmektedir: Var olanları onlardan ayrı bir yaratıcının yarattığı/yaptığı kozmogonilerden farklı olarak Japon kozmogonisinde sayısız *kami* ve dünyada var olan her şey sürgün veren sazlar gibi peş peşe kendiliğinden ortaya çıkar. Maruyama böyle bir "oluş" temelli kozmogoninin bir başka felsefi sonucunu şu şekilde ortaya koymaktadır: "Japonlar için varlık kavramı Yahudi-Hıristiyan geleneğinde olduğu gibi hiçbir zaman 'mutlak ve ebedi olarak var olmak' anlamına gelmez. Daha ziyade, Japonlar 'varlık'ı 'ortaya çıkmak' (*nari-ideru*), 'oluşmak' (*naru*), 'olup sona ermek' (*nari-owaru*) gibi bir süreç içinde görünen şeyler olarak anlar" (Iwasawa, 2020: 101).

"The Japanese Concept of 'Nature'" başlıklı makalede Hubertus Tellenbach ve Bin Kimura da Yanabu ve Sagara'yla tam olarak aynı terimlerle ve aynı noktalara işaret ederek "insan müdahalesi olmadan, kendisini neyse o olarak gösteren, doğallığı içinde ve önemli sonuçlar doğuracak bir şekilde insanın başına gelen bir

olay (örneğin ölüm)"ü dile getiren *shizen*'in anlamının *nature* ile belli açılardan örtüşmekle birlikte iki kelime arasında kolay fark edilmeyen ama kesin anlam farkları olduğunu, *shizen*'in *nature*'un insandan ayrı "nesnelere dünyası" anlamını taşımadığını, isim olarak kullanıldığında bile nesnelere değil "öznedeki bir durumu ya da ruh halini" ifade ettiğini belirtmektedir. Tellenbach ve Kimura'nın sözleriyle: "*İnsan kendisini olduğu gibi gösteren bir şeyle karşılaştığında içgüdüsel olarak bazen aşinalık, içtenlik ve samimiyet, bazense huzursuzluk, temkinlilik ve mahcubiyet hisseder.* Bu aşinalık ya da huzursuzluk hissi *shizen/jinen*'in asıl anlamını oluşturur" (Tellenbach ve Kimura, 1989: 157, vurgu kaynak metine ait). Tellenbach ve Kimura (1989: 158) hiç kuşkusuz Avrupalıların doğayla karşılaşmalarında da hislerin etkili olduğunu ama Batı kültüründe *shizen*'de olduğu gibi bizzat bu hissin doğa olarak değerlendirilmesinin söz konusu olmadığını ve bu durumun özellikle Japonca'da *shizen* beklenmedik olay anlamında kullanıldığında kendini açıkça gösterdiğini söylemektedir.

Augustin Berque ise benzer sonuçlara Avrupa dilleri ve Japon dilinin temel yapısı ve işleyişi arasındaki farklar üzerinden ulaşmaktadır. Berque'in çözümlemesine göre Avrupa dillerinin yapısı ve işleyişi dil bilimsel özneyi bağımsız bir varlık olarak kavramayı mümkün kılmaktadır. Diğer bir deyişle Avrupa dillerinde şahıs zamirleri cümlelerin geri kalanından ve ona atfedilen yüklemelerden ayrı bir şekilde ifade edilmektedir. Buna uyan bir şekilde Avrupa kültürünün gelişiminde doğayı onu algılayan insandan bağımsız bir nesne olarak kavramak mümkün olmuştur. Öte yandan Japon dilinin yapısı ve işleyişi belli bir ortamın onu algılayan birine nasıl görüldüğünü öne çıkartmaktadır. Bununla birlikte o ortamın belli bir şekilde görüldüğü öznenin dil bilimsel olarak ayrı bir şekilde belirtilmesine gerek yoktur ve pek çok durumda özne belirtilmez; varlığı yalnızca ima edilir. Benzer şekilde görülen de görenden ayrı bir nesne değildir; önemli olan görünmenin kendisidir. Dolayısıyla ister görülen şey (dil bilimsel özne, örneğin dağ) isterse gören kişi anlamında olsun (örneğin dağı gören ben) özne ortama (dağın belli bir şekilde görünmesi) için bir şekilde var olur (Berque, 2017: 21). Berque'e göre Japonlar sadece doğayı Japon dilinin yapısından kaynaklanan, özne-nesne ayrımı yerine ortamın nasıl görüldüğünü öne çıkaran bu düşünme biçimine uygun bir şekilde kavramakla kalmamışlardır, aynı zamanda bunu ifade edecek kavramlar da yaratmışlardır. Bunun bir örneği *Man'yōshū*'da yer alan şiir kategorileri arasında bulunan "duyguların ifadesini şeylere bırakmak" (*mono ni yosete omoi wo nobu*) kategorisidir (Berque, 2017: 18).

Japonların doğa algısıyla ilgili incelemelerde *shizen*'in *nature*'dan farkları ve çok anlamlılığından kaynaklanan üç temel problem ayırt etmek mümkündür. Çoğunlukla bir arada var olan bu problemler *shizen*'in Meiji Dönemi öncesinde sahip olduğu temel anlamların gözden kaçırılması, bu anlamların kelimenin Avrupa dillerindeki doğayı karşılayan kelimelerin çevirisi olarak kullanılmaya başlandıktan sonra ödünç aldığı anlamlarla karışması ve doğanın Avrupa dillerinde sahip olduğu farklı anlamların ayırımına varılmadan birbiriyle yer değiştirmesi şeklinde belirlenebilir. Bu problemlerden ilkinde bir örnek Cryns (2001: 345-350)'in Laurentius Heister'in *Practicaal geneeskundig hand-boek* [Uygulamaya yönelik tıbbi el kitabı] (1762) kitabının Genshin Udagawa tarafından yapılan *Heisuteru naikasho* (t. y) başlığını taşıyan Japonca çevirisiyle ilgili incelemesinde bulunmaktadır. İncelemesinin insan bedeniyle ilişkili olarak "*nature*" kelimesinin çevirisine odaklandığını belirten Cryns, Udagawa'nın kelimenin Japonca karşılıklarını seçerken sahip olduğu gerekçeleri belirlemenin çok zor olması nedeniyle bu yöntemin belli kısıtlamalar içerdiğini dile getirmektedir. Cryns'in açıklamalarına göre Heister kitabında bedenin mekanik olarak çalıştığı düşüncesinin fizyolojik ve patolojik süreçlerin çözümlenmesinin yanı sıra hastalıkların tedavi edilmesinde de biricik doğru yöntem olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Bu bakımdan kitap insanların ruhu ve doğasının birbiriyle özdeş olduğunu, bütün tıbbi problemlerin ruha indirgenebileceğini, ruhun bedeni ve hareketi oluşturan esas güç olduğunu, bütün fizyolojik işlevleri yönettiğini ve bedenin sağlıklı kalmasını sağladığını savunan Georg Ernst Stahl'ın ve takipçilerinin düşüncelerinin eleştirisini ortaya koymaktadır. Öte yandan Heister "daha önce sahip olduğu bilgiler ve istencin sonucu olarak ortaya çıkan ruhun işlevleri" ve "kaynağı insan bedeninin yapısında olan doğanın işlevleri" arasında bir ayırım yapmaktadır. Buna göre bedenin fizyolojik etkinlikleri "*ruhun istenciyle değiştirilemez*", "*bu etkinlikleri gerçekleştiren esas güç ruha atfedilemez*", "*bir ruha ihtiyaç yoktur*", "*insan bedeni kendi etkinliklerini kendi yapısı nedeniyle sürdüren bir mekanizmadır, bir kez harekete geçtikten sonra durmayan bir makinedir (perpetuum mobile)*" (Cryns, 2001: 347). Cryns, Udagawa'nın "ruhu" [*soul*] çevirmek için Budizm'den gelen *ishiki* (意識) kelimesini seçtiğini, kelimenin beş duyunun etkinliklerini değil bilinci, bilişsel bir özneyi ifade etmesi anlamında Heister'in "ruh" tanımına uygun olmakla birlikte, belki de Japoncaya geleneksel Çin tıbbındaki *ki* terimiyle daha etkili bir şekilde aktarılabilir Stahl'ın "bir yaşam enerjisi" olarak "ruh" düşüncesine çok uzak olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte Cryns, kelimenin geçtiği belli cümleleri inceledikten sonra Udagawa'nın çevirisinde *shizen*'i isim olarak kullandığını ve bu şekilde *shizen*'e Stahl'ın maddi olmayan ruh kavramına benzer bir şekilde insan bedeninin etkinliklerini yönetme rolünü atfettiğini öne sürmektedir. Cryns'e göre Heister açık olarak

“bedenin bütün etkinliklerinin kendi yapısından kaynaklandığını, ruhun buyruklarına göre, onun idaresine uyarak değil, mekanik bir zorunluluk olarak ortaya çıktığını” belirtirken, Udagawa’nın çevirisi kaynak metnin tam tersi bir anlam ortaya koyan bir yorumla sonuçlanmıştır (Cryns, 2001: 350). Cryns, Udagawa’nın çevirisinde Heister’in ruhun hareket ettirmedığı bir mekanizma olarak beden kavramının, içkin enerjiler tarafından yönlendirilen, ruhun canlandırdığı bir organizmayla yer değiştirmesinin Avrupalı bilim insanlarının günlük yaşamda saatler vb. makinelerle alışık olduğu, Newton tarafından geliştirilen doğa felsefesinin doğal dünyayı matematiksel ve mekanik terimlerle açıklamayı amaçladığı, buna karşılık Konfüçyüsçü felsefeyle yetişen Japon uzmanların böyle bir mekanik ve matematik temelli dünya görüşüne sahip olmadığı düşünüldüğünde apaçık olduğunu, Udagawa’nın da Heister’in mekanik kavramlarını “kendi düşünsel çerçevesi” içinde anlamaya çalıştığını söylemektedir (Cryns, 2001: 351). Öte yandan Udagawa’nın çevirisinde Cryns’in yorumlarını destekleyebilecek belirsizlikler olmakla beraber, Udagawa’nın ruh kelimesini çevirmek için *ishiki*’yi seçtiği, klasik Japoncada isimler, fiiller, sıfatlar arasında kesin ayrımlar olmadığı ve hepsinden önemlisi *shizen*’in bir özne dile getirmediği, sadece kendiliğinden ve kendi etkinliği olan bir hareket içinde var olduğu, insanın yargı ve eylemlerinin, dolayısıyla bilincin müdahalelerinin ötesinde, durdurulması ya da değiştirilmesi mümkün olmayan bir zorunluluğu ifade ettiği düşünüldüğünde ve erek metindeki cümleler bu anlam göz önünde bulunularak okunduğunda, Udagawa’nın Heister’in kaynak metindeki düşüncelerine uygun bir yorum ortaya koyduğunu söylemek de mümkündür. Nasıl ki Udagawa’nın çevirisini yaptığı kaynak metnin yazıldığı dönemde Avrupa’da doğayı karşılayan kelimeler birbirinden farklı ve Cryns (2001: 349)’in de belirttiği gibi kelimenin anlamıyla ilgili şiddetli tartışmalar yapılmasına neden olacak şekilde birbirine karşıt anlamlar taşıyorsa, *shizen* kelimesinin de “bugünün düşünsel çerçevesi” içinde bakıldığında gözden kaçırılacak çeşitli anlamlara sahip olduğuna dikkat etmek gerekmektedir.

Meiji Dönemi öncesinde yazılan metinlerde geçen *shizen* kelimesini doğa olarak yorumlayan çağdaş çevirilerde de benzer problemler ortaya çıkmaktadır. “Doğayla” ilgili düşünceleri çeşitli çalışmalara konu olmuş Ogyū Sorai (1666-1728), Shōeki Andō (1703-1762) ya da Motoori Norinaga (1730-1801) gibi yazarlar elbette *shizen* ifadesini ancak kelimenin Meiji Dönemi öncesinde sahip olduğu doğadan farklı anlamlarda kullanabilirler. Örneğin Norinaga “*shizen noshintō*” ifadesini kullandığında “doğa Şintosusu”nu değil “*kami*’lerin isteklerine uygun olduğu için” Japonya’nın “Kamilerinin Yolu”nun Çin kökenli kavramlardan daha “el değmemiş” olduğunu dile getirmektedir (Morris-Suzuki, 1998: 48; Thomas, 2001: 44-45). Ama aynı nedenle on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında Tōko Fujita (1806-55) Norinaga ve diğer *Kokugaku* araştırmacılarını Taocu düşüncelere dönmekle suçlamaktadır. Fujita’ya göre Norinaga ve benzerleri çalışmalarında insanın yolunun en mükemmel örneğinin *shizen* olduğunu ileri sürdüklerinde Laozi’nin ve Zhuangzi’nin öğretilerini ısıtıp yeniden sunmaktan başka bir şey yapmamışlardır (aktaran Thomas, 2001: 44). Benzer şekilde, Tessa Morris-Suzuki (2015: 40) Shōeki Andō’nun yazılarında *shizen* kelimesiyle ilgili dikkatli olmak gerektiğini, bu kelimenin “fiziksel çevre” anlamının çok ötesine geçtiğini, kendi kendine var olan, bütün varlıkların zemininde yer alan metafizik bir kavram olduğunu vurgulamaktadır.

Ogyū Sorai’nin *shizen*’i kullandığı metinlerle ilgili incelemeler ise kelimenin *nature*’dan farkları ve çok anlamlılığından kaynaklanan ikinci problemin örneğini sergilemektedir. Yanabu (1977: 27) *shizen* doğa anlamına gelen kelimelerin çevirisi olarak kullanılmaya başladıktan sonra, nesilden nesle aktarılan Japoncadaki *shizen* kelimesi ile doğayı karşılayan kelimelerin çevirisi olan *shizen* kelimesinin anlamlarının birbirine karıştığını ve bu birbirine karışmanın çoğunlukla dikkat edilmeyen önemli çelişkiler ortaya çıkarttığına dikkat çekmektedir. Bu durumun Yanabu’nun ayrıntılı olarak çözümediği çeşitli örneklerinden biri Maruyama (1974)’nin Sorai’de *shizen* ve *sakui* (作為) (insan yapımı) kavramlarıyla ilgili tartışmasıdır. Yanabu’ya göre hem ‘*shizen*’ hem de ‘*nature*’ insanın bilinçli eylemine karşıt olma anlamını taşımaktadır. Bu yönden bakıldığında Maruyama’nın “‘*shizen*’den *sakui*’ye’ şeması geleneksel anlamıyla *shizen* için de *nature*’un çevirisi olarak *shizen* için de ortak” olmakla birlikte ikisi arasında büyük farklar vardır (Yanabu, 1977: 152-153). Yanabu, *nature*’a karşıt olan insanın, insan yapımı olanın, yapay olanın, yapma eyleminin öznesi olduğuna, ama *nature* yapay olana karşıt olmakla birlikte ikisinin aynı yerde bir arada var olduğuna dikkat çekmektedir. Doğa ve kültür, doğal olan ve yapay olan biri olmazsa diğerinin olamayacağı, birbirlerini karşılıklı olarak var eden karşıt çiftlerdir. Oysa *shizen*’in yapay olana karşıt olması mutlak bir olumsuzlamadır, kesinlikle onunla aynı yerde var olmaz. Benzer şekilde, *nature*, özneye karşıt olan nesne dünyası olmakla birlikte doğanın parçası olan diğer hayvanlar gibi insan bedeni *nature*’un bir parçasıdır. Ama özne nesne ayrımı olmayan *shizen* “eylemsizdir” (*mui* 無為) (Yanabu, 1977: 49-50). Kelimenin Taocu ve Budist anlamları izlendiğinde *shizen*’in yapaya karşıt olması “maddi” dünyadan ayrılan bir anlam taşımaktadır. Buna karşılık Tatsuo Hino (1983: 195-196), Laozi ve Zhuangzi’nin kelimeyi isim, Sorai’nin ise belli istisnalar dışında o dönemde diğer yazarların da yaptığı gibi *shizenni*, *shizen no* şeklinde zarf olarak kullandığını belirtmektedir.

Ama, Hino bir yandan da Sorai'nin yazılarında klasik Çince (*kanbun*)'yi kullandığı göz önünde bulundurulduğunda Taoculuktan alıntılarının Taocu metinlerdeki *shizen* anlamını taşıması gerektiğine işaret etmektedir. Bu noktadan yola çıkarak buradaki temel problemin Taoculuğun Sorai okuluyla ilişkisi, diğer bir deyişle Konfüçyüsçü düşünceyi benimseyen Sorai'nin Konfüçyüsçü düşünceye eleştirel bir konumda olan Taoculuğun anlamlarını izleyip izlemeyeceği olduğuna dikkat çeken Hino, Yanabu'nun *shizen*'in geleneksel anlamıyla ilgili yorumundaki kesinliği belirsizleştirecek bir şekilde "Sorai'nin *shizen* kelimesinin Laozi ve Zhuangzi'yle aynı olduğu düşünülebilir miyiz?" diye sormaktadır.

Bununla birlikte, günümüzde Japon dilinin başlıca kaynaklarından olan *Kōjien* sözlüğünde *shizen* kelimesinin karşılığı olarak verilen tanımlar Yanabu'nun kelimenin Meiji Dönemi öncesinde sahip olduğu anlamlarla Avrupa dillerinde doğayı karşılayan kelimelerin çevirisi olarak ödünç aldığı anlamlarının iç içe geçtiği yönündeki saptamalarını sorgulamaya yer bırakmayacak bir açıklıkla doğrulamaktadır. Sözlükte kelimenin anlamları üç ana başlık olarak verilirken bunlardan birincisi şöyle açıklanmaktadır: (*jinen* şeklinde de okunur) Kendinden nasılsa öyle olma durumu (*onozukara*). İnsan yapımı olanın, insan eyleminin eklenmediği doğal (*tennen no*) olma hâli. Öylece, olduğu gibi, nasılsa öyle olma (*arugamama/arinomama*). Ayrıca 'kendi başına', 'kendi kendine' (*hitorideni*) anlamında zarf olarak da kullanılır. Bu birinci ana başlık açık bir şekilde Yanabu'nun tanımıyla kelimenin nesilden nesle aktarılan anlamıyla örtüşmektedir. İkinci ana başlıktaki anlamlar ise ilk maddesinde Yunanca *physis*, Latince *natura*, İngilizce ve Fransızca *nature* kelimelerinin çevirisi olduğu belirtildikten sonra birinci başlıktaki tanımlarla birleşen bir şekilde ilerlemektedir: a) İnsanın eseri (*jinkō*) ya da insan eyleminin ürünü (*jin-i*) olarak kültürün (*bunka*) karşısı: İnsan müdahalesinden kaynaklanan bir şekillenme ya da değişme olmaksızın, kendi kendine, kendiliğinden (*onozukara*) ortaya çıkıp gelişen durum; b) *honsei* (veya *honshō*) ya da *honshitsu'nun* eş anlamlısı: Bir şeyin kendi kendine, kendiliğinden (*onozukara*) ortaya çıkıp gelişmesini sağlayan kendi öz gücü (*hongu no chikara*) anlamında şeylerin tabiatı; c) ortaya çıkma ve değişimin gücüyle (*zōka no chikara*) nasılsa öyle olan şeylerin tamamı; yani insan da dâhil olmak üzere kâinatın bütünü; *uchū*'nun (*cosmos*) eş anlamlısı; d) dağlar-nehirler, otlar-ağaçlar, deniz vb. insanların içinde doğdukları ve yaşamlarını sürdürdükleri yer. Özellikle insanların ihtiyaçları doğrultusunda değiştirip şekillendirmedikleri şeyler. Ayrıca, insan gücünü aşan bir güç sergileyen kâinattaki her şey (*shinra banshō*); e) ruhun (*seishin*) karşısı: Dış dünyada deneyimlenen şeylerin tümü, maddi dünya (*buttai kai*) ve onun görüngüleri; f) tarihin (*rekishi*) karşısı: Zorunluluk (*hitsuzensei*), düzenlilik (*hōsokusei*), tekrarlılık (*hanpukusei*), evrensellik (*fuhensei*) bakış açısından görülen dünya; g) özgürlüğün (*jiyū*) ve görevin (etik sorumluluğun) (*tōi*) karşısı: Nedensel zorunluluk dünyası. Bu iki ana başlıktan sonra üçüncü bir başlık daha bulunmaktadır: a) az rastlanırlık, az bulunurluk, ayrıklık, istisna; b) zarf olarak: beklenmedik bir biçimde, umulmadığı halde ("Shizen", 2018: 1287). Hem bu tanımlar hem de Yanabu ve Hino'nun Sorai'yle ilgili yorumları *shizen*'in Japoncaya ait, herkes tarafından anlaşılabilir tek bir anlamı taşımaktan çok, farklı anlamların birbirine karıştığı bir kelime olduğunu ortaya koymaktadır.

Üçüncü temel problem olan doğanın Avrupa dillerinde sahip olduğu farklı anlamların fark edilmeden birbiriyle yer değiştirmesine gelindiğinde, bu problem en açık olarak Japonya'ya özgü bir doğa kavramının tanımlayıcı nitelikleri konusundaki tartışmalarda açığa çıkmaktadır. Bu tartışmalarda bir taraftan Sagara (1995: 85-88), Yanabu (1977: 27), Tellenbach ve Kimura (1989: 153-162) gibi yazarlar *shizen*'in basitçe "doğa"yı karşılamak için türetilmiş bir çeviri kelimesi olmadığını, *onozukara* anlamına gelen *shizen*'in Japonların büyük çoğunluğunun sahip olduğu "doğa algısını" temsil ettiğini ve bu durumun 1880'lerin sonlarından günümüze kadar fazla değişmediğini öne sürmektedir. Gerçekten de *shizen*'in Meiji Dönemi'nin öncesinde sahip olduğu temel anlamların hem Japon hem de Japon olmayan uzmanların çok çeşitli araştırmalarında incelenen Japonya'ya özgü doğa kavramının ayırt edici nitelikleriyle büyük bir uyum gösterdiği görülmektedir. Sayısız örnek içinden aydınlatıcı bir tanesi seçilecek olursa, Matsushita Denki grubunun kurucusu Kōnosuke Matsushita "doğayı izlemek" konusundaki düşüncelerini açıklarken "doğal olmanın yağmur yağmaya başladığında şemsiye açmak gibi olduğunu", bunun ise *sunao* (素直) olarak tanımlanan, karşı koymayan, direnç göstermeyen, dosdoğru bir zihin ve kalbe sahip olmayı, her zaman "zorunluluklara uymayı" gerektirdiğini dile getirmektedir (Matsushita, 1968: 8'den aktaran Ackermann, 1997: 41). Diğer taraftan Fabio Rambelli, Tellenbach ve Kimura'nın yaptıkları gibi modern zamanlarda "doğa"yı karşılamak için türetilen yeni ve yabancı bir kavram olan *shizen'in* anlamını, geçmişten gelen, yerli ve Doğu'ya ait bir geleneksel terim olan *jinen*'in anlamı aracılığıyla açıklamanın "Batılıların Doğu'da gördükleri bir niteliğin Doğulular tarafından benimsenip sahiplenildiği ters çevrilmiş Oryantalizmin göstergebiliminin bir örneğini

oluşturduğunu” söylemektedir (Rambelli, 2001: 72-73). Bunun da ötesinde eleştirmenler Japonya’da günümüzde doğayla ilgili çok sayıda ve birbiriyle çelişen yorumlar olduğunu, kavramın durağan olmadığını, zaman içinde çeşitli etkilerle değiştiğini, çok çeşitli olguları tek bir Japon doğa algısı içinde birleştirmenin mümkün olmadığını vurgulamaktadır (Kalland ve Asquith, 1997: 7-8; Morean ve Skov, 1997: 184). Antropolog D. P. Martinez (2005: 185-186), tarihsel olarak Japonya’da doğaya yönelik tavırların çeşitlilik gösterdiğini ve bu farklılıkların genellikle sınıf farklılıklarına dayandığını belirtmektedir. Martinez’e göre Japonların bir yandan doğaya karşı çok duyarlı olmaları öte yandan çevreye karşı çok duyarsız olmaları meselesinin çözülmesi Japonların doğayla ilişkisine sadece “*toplumsal olarak inşa edilmiş bir yapı*” olarak değil “*dönemlere, bölgelere ve sınıflara göre değişiklik gösteren bir yapı*” olarak bakıldığında mümkün olmaktadır. Benzer şekilde Julia Adeney Thomas sağlam bir tutunma noktası sunmayı reddeden, sürekli şekil değiştiren bir hayalete, bir canavara benzettiği doğa kavramının Japonya’da 1890’lardan önce ne disiplinler ne de zaman değiştikçe aynı kalan, dolayısıyla devamlılığı olmayan bir alan oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Öte yandan Thomas’a göre, yirminci yüzyılda üretilen “Japonya’nın doğayla arasında ezelden beri var olan uyum” ve “Japonların doğa sevgisi” inançlarına temel oluşturan sürekli ve değişmez bir “doğa” düşüncesi bu kavrama ideolojik gücünü vermektedir (Thomas 2001: 7-8, 187).

Bununla birlikte hem bu türden eleştirilerde hem de Japonya’ya özgü doğa algısıyla ilgili tanımlarda “doğa” kavramının “dağlar, denizler, ormanlar, hayvanlar, hava olayları vb. insan yapımı olmayan maddi dünya” anlamı ile “var olan her şeyi içine alan dünya”, “kozmetik bir bütün”, “dünyayı yöneten içsel güç veya evrensel yasa”, “şeylerin düzeni ve işleyişi, izledikleri yol” anlamları birbirine karışmaktadır. Oysa “Japonların doğayla ilişkisinin” “dağlar, denizler, ormanlar, hava olaylarıyla ilişkisi” olmasıyla “var olan her şeyi içine alan dünya”, “kozmetik bütün” ya da “şeylerin düzeni ve işleyişiyle” ilişkisi olması birbirinden önemli farklarla ayrılan anlamlar ifade etmektedir. Japonların on dokuzuncu yüzyılın sonlarından önce “dağlar, denizler, ormanlar, hayvanlar, hava olayları vb. maddi dünya” anlamında bir doğa kavramına sahip olmaması, elbette “kozmetik bir bütün”, “var olan her şeyi içine alan dünya” ya da “şeylerin düzeni ve işleyişi” anlamlarında doğa kavramlarına sahip olmadıkları anlamına gelmemektedir. Hiç kuşkusuz, dağlar, denizler, ormanlar, hava olayları vb. dünyanın ya da şeylerin düzeni ve işleyişinin bir parçası olduğundan aynı nitelikleri ifade edecektir. Ancak bu kavramlarda doğa açık bir şekilde dağlar, denizler, ormanların, hava olaylarının ötesine geçmektedir. Aynı şekilde felsefi olarak diller ve diller içindeki kelimelerin çizdiği sınırlardan bağımsız bir “doğa” kavramının var olabileceği de savunulabilir. Bununla birlikte, kelimelerin ötesinde bir Japon doğa kavramı tanımlanmak istendiğinde bu tanımlar kaçınılmaz olarak kelimelerle ifade edileceğinden, bu kelimelerin taşıdığı metafizik anlamlara ve bu anlamlardan kaynaklanan kavramsal problemlere dikkat etmek önem taşımaktadır. Diğer bir deyişle, “Japon doğa algısı” tanımlanırken kullanılan “var olan her şeyin toplamı”, “kozmetik bütün”, “şeylerin düzeni”, “öznedeki bir durum ya da ruh hali” ve benzeri ifadelerinin gerisinde onlardan ayrılmayan bir metafizik ya da düşünme biçimi bulunmaktadır. Örneğin “Japon doğa kavramının” varlığı değil de yokluğu temel aldığı belirtilirken “*var olan her şey*” olarak tanımlanması, tek tek ve kendiliğinden ortaya çıkan durumlara işaret ettiği söylenirken “*kozmetik bütün*” veya “*şeylerin düzeni*”nden bahsedilmesi kavramın anlaşılmasını zorlaştıran belirsizlikler yaratmaktadır. Aynı şekilde, özneye nesnenin ayrılmadığı bir “Japon doğa kavramında” doğanın “öznedeki bir durumu ya da ruh halini” dile getirdiği söylendiğinde kaçınılmaz olarak özne ve nesneyi ayıran bir düşünme biçimi içine girilmektedir. “Japon doğa algısı”yla ilgili belki de en temel problem bu noktada yatmaktadır. Modern Japon felsefesi Kitarō Nishida’dan başlayarak bu temel problemin ortaya çıkardığı zorluklarla mücadeleyi sergilemektedir. Nishida’yla birlikte farklı kuşaklardan Kyoto Okulu felsefecilerinin yapıtlarında bir yandan Japonya’ya özgü doğa kavramının benlikle ne anlamda ayrılmadığı Hint, Çin ve Japon geleneklerini içine alacak şekilde Budist düşünce tarihinden gelen *sūnyatā*, *kū* [boşluk], *mu* [yokluk] gibi kavramlar aracılığıyla derinlemesine çözümlenirken bir yandan da böyle bir doğa kavramı üzerinden insan-doğa ya da teknoloji-doğa arasındaki ilişkilerle ilgili problemler çok yönlü bir şekilde tartışılmaktadır. Bununla birlikte bu yapıtlar aynı zamanda hem Avrupa dillerinde doğaya karşılık gelen kelimelerin sahip olduğu farklı anlamların birbiriyle yer değiştirmesinin hem de *shizen*’in geleneksel ve çağdaş anlamlarının birbiri içine geçmesinin örneklerini ortaya koymaktadır.

6. SONUÇ

Japon kültüründe doğaya verilen değer hem çevre etiğinde hem de çevre estetiğinde giderek yoğunlaşan bir şekilde ilgi gören konular arasında yer almaktadır. Her iki alanda da Japon doğa kavrayışının çevreyle ilgili felsefi tartışmalara yapabileceği katkıları ele alan çeşitli incelemeler yayınlanmaktadır (Bruun ve Kalland, 1995; Callicott

ve Ames, 1989; Callicott ve McRae, 2014, 2017; Jenkins vd., 2018; Saito, 1985, 2010, 2014; Selin ve Kalland, 2003; Taylor, 2005). Öte yandan bu makalede temel yönleriyle ele alındığı üzere Japonların doğa algısı, Japonya konusundaki oryantalist söylemin başlıca unsurlarından birini oluşturmaktadır. Batılıların övgü ve hayranlıkla dile getirdiği bu benzersiz doğa algısı düşüncesi Japonlar tarafından da ulusal gururun ve milliyetçi söylemin önemli bir parçası olarak benimsenmektedir. Hiç kuşkusuz “yeşil oryantalizm” [*green orientalism*] (Lohmann, 1993) şeklinde adlandırılan, egemen öteki olarak Batı tarafından onaylanan Batı dışının doğa algısı ya da “dinsel çevreci paradigma” [*the religious environmental paradigm*] (Pedersen, 1995: 258) olarak tanımlanan, kökleri uzun bir geçmişe giden dinlerde çevreci tavır ve davranışlar bulmak ve bu şekilde “küresel doğa ideolojisine katılarak kendi kültürel kimliğini tanımlamak” sadece Japonya’ya özgü bir durum değildir (Kalland ve Asquith, 1997: 25; Rots, 2017: 203-204). Dağlar, denizler, ormanlar, hayvanlar vb. olarak doğa düşüncesinin modern Avrupa’da on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda ortaya çıkıp gelişmesiyle birlikte, Rousseau ve benzer düşünürlerden başlayarak Batı dışı kültürlerin doğayla ilişkileri artan bir şekilde ilgi konusu olmuştur. On dokuzuncu yüzyılın sonuna gelindiğinde Japonya Avrupa’dan sadece *shizen* kelimesiyle çevirmeye başladığı doğa kavramını değil Batı’nın Japonların doğa algısı söylemini de almıştır.

Diğer taraftan Japon düşünürler, sadece Batılı bir söylemi devam ettirdiklerini belirtmekle yetinmenin dikkatsizlik olacağı, ısrarlı, tutarlı ve pek çok örnekte ikna edici bir şekilde *shizen* kelimesinin doğanın çevirisi olarak kullanılmaya başlamadan önce sahip olduğu temel anlamın kelimenin çağdaş kullanımı içinde de yer aldığını ve Japon doğa algısının tanımlayıcı niteliklerini yansıttığını ifade etmektedir. Hiç kuşkusuz bu düşünceler dile getirilirken doğa, dağlar, denizler, ormanlar, hayvanlar vb. anlamında doğa olarak anlaşıldığı her seferinde eleştirmenleri haklı çıkaran bir şekilde kavramsal çelişkilerden ve ideolojik kabullerden doğan problemler sürdürülmektedir. Daha da önemlisi Japonya’da geçmişte ve günümüzde doğayla ilgili çok çeşitli tavırların olması, doğaya karşılık gelen kelimelerin hem Japoncada hem de Avrupa dillerinde çok farklı ve pek çok durumda birbirleriyle çelişen anlamlar taşınması, bunun da ötesinde bu kelimelerin çok sayıda farklı kavramı dile getirmesi Japonya’ya özgü bir doğa algısı tanımlamaya çalışmanın sorunlu niteliğini ortaya koymaktadır.

Avrupa dillerinde doğayı karşılayan kelimelerin çok anlamlılığı ve bunun yarattığı kavramsal bulanıklık nedeniyle on dokuzuncu yüzyılın sonlarında John Stuart Mill’den başlayarak, günümüzde Bruno Latour’a varıncaya kadar pek çok düşünür çözümler tutarsızlıklara düşmemek için kelimenin ve dile getirdiği kavramın ötesine geçmek gerektiğini ifade etmektedir. Aynı düşünceyi savunan Marcon (2017: 99) Japon kültürünün dünya görüşünü tam olarak anlamının ancak “doğa” kavramından bütünüyle kurtulmak koşuluyla mümkün olduğunu öne sürmektedir. Bununla birlikte Japonların doğa algısı düşüncesi Japon kültürüyle ilgili incelemelerde öylesine büyük bir yer kaplamakta ve bu düşünceyle o kadar büyük bir sıklıkla karşılaşmaktadır ki, Japonların doğa kavramının çözümlenmeden bırakılması hem bu incelemelerin içerdikleri tartışmaları hem de konu edindikleri yönleriyle Japon kültürünü anlamayı zorlaştırmaktadır.

Barbara Cassin (2014: xix) çevrilemeyen bir terimin bir dilden başka bir dile geçişinin “*her dilin sahip olduğu belirsizlikleri, bunların anlamlarını, tarihlerini, başka dillerin belirsizlikleriyle kesişimlerini kaydetmemize izin verdiği*” belirtmektedir. Cassin’e göre çevrilemeyenler “*farklılık semptomlarıdır*” ve “*farklılıkların anlamının her durumda açık hale getirilmesi*” “*diller ve kültürler arasındaki iletişimi gerçekten kolaylaştırmanın tek yoludur*” (Cassin, 2014: xix, xvii). Bununla beraber, farkları birbirleriyle kıyaslanamaz, dolayısıyla “çevrilemez” anlamlar olarak görmek yorumu ve anlamayı hem kavramsal olarak hem de uygulamada olanaksız hale getirmektedir. Diğer bir deyişle, kelimelerin ve ifade ettikleri kavramların birbirlerinden bütünüyle farklı ve birbiriyle kesişmeyen anlam ağları içinde yer aldığı düşüncesi onların dışarıdan kesin olarak anlaşılabilir olduğu sonucuna varmaktadır. Ayrıca bu düşünce aynı kültür içindeki farklılıkların ve farklı kültürler arasındaki benzerliklerin göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Bu anlamda doğa kavramını bir kenara bırakmak yerine Japoncada kavramı dile getiren *shizen*’in bir “çevrilemeyen” olarak anlam bilimsel tarihinin, belirsizliklerinin ve Avrupa dillerindeki doğayı ifade eden kelimelerle farklarının yanı sıra kesişimlerinin de belirlenmesi Japon doğa algısıyla ilgili felsefi tartışmalarda yorumu doğru yerde aramaya ve bu şekilde bu tartışmaları daha iyi anlamaya imkan tanımaktadır.

Bu makalenin akışı içinde açık olarak kendini gösteren bir gereklilik Japonca *shizen*’in ve Avrupa dillerinde doğayı karşılayan kelimelerin Türkçe doğa kelimesi ile farklarının, uyumsuzluklarının ve kesişmelerinin çeviride ortaya çıkan problemlere odaklanarak felsefe temelinde araştırılmasıdır. Makalenin yazarı tarafından sürdürülmekte

olan ve sonuçlarının çeşitli yayınlarda sunulması amaçlanan böyle bir araştırma Japon felsefesi hakkında Japonca ya da Avrupa dilleri aracılığıyla konuşmak yerine Türkçe konuşulduğunda ortaya çıkan farkları değerlendirmeyi sağlayacaktır. Bunun ötesinde, doğa konusundaki Türkçedeki anlam ağlarını ve felsefi kelime dağarcığını belirleme yönünde daha önce yapılmamış olan bu türden bir araştırma Türkçede doğa üzerinde düşünme biçimimizi ve ön kabullerimizi felsefi olarak tartışmaya da olanak tanıyacaktır.

KAYNAKÇA

- Ackermann, P. (1997). "The Four Seasons: One of Japanese Cultures Most Central Concepts" *Japanese Images of Nature: Cultural Perspectives*, (Ed: A. Kalland ve P. J. Asquith), RoutledgeCurzon, Londra ve New York.
- Amano, K. (2020, 13 Ocak). Architect Kengo Kuma Weaves Nature Into New National Stadium's Design. *Japan Forward*. Elde edilme tarihi: 30. 07. 2022, <https://japan-forward.com/interview-architect-kengo-kuma-weaves-nature-into-new-national-stadiums-design/>
- Apter, E. (2014). "Preface", *Dictionary of Untranslatables: A Philosophical Lexicon*. (Ed: B. Cassin), Princeton University Press, Princeton ve Oxford.
- Ashkenazi, M. (1997). "The Cann-onization of Nature in Japanese Culture: Machinery of the Natural in Food Modernization", *Japanese Images of Nature: Cultural Perspectives*, (Ed: A. Kalland ve P. J. Asquith), RoutledgeCurzon, Londra ve New York.
- Barnhill, D. L. (2011). Major Conceptions of Nature in China and Japan. Elde edilme tarihi: 3 Ağustos 2020, <https://www.uwosh.edu/facstaff/barnhill/244-intro/eastasian>
- Başô, M. (1994). *Kuzeye Giden İnce Yol ve Diğer Gezi Notları*, (Çev: C. Yerli), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Befu, H. (1997). "Watsuji Tetsurô's Ecological Approach: Its Philosophical Foundation", *Japanese Images of Nature: Cultural Perspectives*, (Ed: A. Kalland ve P. J. Asquith), RoutledgeCurzon, Londra ve New York.
- Berque, A. (1986). *Le sauvage et l'artifice: Les Japonais devant la nature*, Éditions Gallimard, Paris.
- Berque, A. (2017). "Thinking the Ambient: On the Possibility of Shizengaku (Naturing Science)", *Japanese Environmental Philosophy*. (Ed: J. B. Callicott ve J. McRae), Oxford University Press, New York.
- Bocking, B. (1997). *A Popular Dictionary of Shinto*, Curzon, Richmond Surrey.
- Bruun, O. ve Kalland, A. (Ed.). (1995). *Asian Perceptions of Nature: A Critical Approach*, Curzon, Richmond, Surrey.
- Buys, E. (1775). *Nieuw en volkomen woordenboek van konsten en weetenschappen*, Yedinci Kısım, S. J. Baalde boekverkooper, Amsterdam.
- Callicott, J. B. ve Ames, R. T. (Ed). (1989). *Nature in Asian Traditions of Thought: Essays in Environmental Philosophy*, State University of New York Press, Albany.
- Callicott, J. B. ve McRae, J. (Ed). (2014). *Environmental Philosophy in Asian Traditions of Thought*. SUNY Press, Albany.
- Callicott, J. B. ve McRae, J. (Ed). (2017). *Japanese Environmental Philosophy*. Oxford University Press, New York.
- Carlson, A. (1997). "On the Aesthetic Appreciation of Japanese Gardens", *British Journal of Aesthetics*, 37/1, 47-56.
- Cassin, B. (2012). "The Relativity of Translation and Relativism", *The New Centennial Review*, 12/2, 23-45.
- Cassin, B. (2014). "Introduction", *Dictionary of Untranslatables: A Philosophical Lexicon*. (Ed: B. Cassin), Princeton University Press, Princeton ve Oxford.
- Cassin, B., Reinhardt, M. A., Habib, A. (2015). "The Untranslatable: A New Theoretical Fulcrum? An Exchange with Barbara Cassin", *SubStance*, 44/2, 6-14.
- Cassin, B. ve Syrotinski, M. (2015). "The Energy of the Untranslatables: Translation as a Paradigm for the Human Sciences", *Paragraph*, 38/2, 145- 158.
- Cryns, F. (2001). "The Influence of Herman Boerhaave's Mechanical Concept of the Human Body in Nineteenth Century", *Dodonaeus in Japan: Translation and the Scientific Mind in the Tokugawa Period*, (Ed: W. F. Vande Walle ve K. Kasaya), Leuven University Press, Leuven.
- d'Alembert ve de Jaucourt (1758). "Nature", *Encyclopédie, ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers, par une société de gens de lettres*, (Ed: D. Diderot ve J. L. R. d'Alembert), 2. Baskı, Vincenzo Giuntini, Lucca.

- Davis, B. (2020). "Natural Freedom: Human/ Nature Nondualism in Zen and Japanese Thought", *The Oxford Handbook of Japanese Philosophy*, (Ed: B. W. Davis), Oxford University Press, New York.
- Descola, P. (2013). *Doğa ve Kültürün Ötesinde*, (Çev: İ. Yerguz), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Hadot, P. (2006). *The Veil of Isis: An Essay on the History of the Idea of Nature*, (Çev: M. Chase), The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, Londra, İngiltere.
- Haga, Y. (1907). *Kokuminsei Jūron*, Fuzanbō, Tokyo.
- Hearn, L. (2016). *Japonya*, (Çev: O. Adanır), Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Hendry, J. (1997). "Nature Tamed: Gardens as a Microcosm of Japan's View of the World", *Japanese Images of Nature: Cultural Perspectives*, (Ed: A. Kalland ve P. J. Asquith), RoutledgeCurzon, Londra ve New York.
- Hino, T. (1983). "Soraigaku ni okeru shizen to sakui", *Shizen - Kōza: Nihon shisō 1*, (Ed: T. Sagara, M. Bitō ve Masahide ve K. Akiyama), Tokyo Daigaku Shuppansha, Tokyo.
- Hirano, Y. (2017). "The Relationship between Nature and Human Feelings in Heian Waka", *Rethinking Nature in Japan: From Tradition to Modernity*, (Ed: B. Ruperti, S. Vesco ve C. Negri), Edizioni Ca'Foscari, Venedik.
- Ienaga, S. (1944). *Nihon Shisōshi ni okeru Shūkyōteki Shizenkan no Tenkai*, Sogensha, Tokyo.
- Imamichi, T. (1983). "Concept of Nature", *Kodansha Encyclopedia of Japan- 5*, Kodansha, Tokyo.
- Iwasawa, T. (2020). "Philosophical Implications of Shintō", *The Oxford Handbook of Japanese Philosophy*, (Ed: B. W. Davis), Oxford University Press, New York.
- Jenkins, W. J., Evelyn Tucker, M. E. ve Grim, J. (Ed.). (2018). *Routledge Handbook of Religion and Ecology*, Routledge, Londra.
- Johnson, S. (1788). *A Dictionary of the English Language*, 3. Baskı, W. J. Jones, Dublin.
- Kalland, A. (1995). "Culture in Japanese Nature", *Asian Perceptions of Nature: A Critical Approach*, (Ed: O. Bruun ve A. Kalland), Curzon, Richmond, Surrey.
- Kalland, A. ve Asquith, P. J. (1997). "Japanese Perceptions of Nature: Ideals and Illusions", *Japanese Images of Nature: Cultural Perspectives*, (Ed: A. Kalland ve P. J. Asquith), RoutledgeCurzon, Londra ve New York.
- Karatani, K. (2011). *Derinliğin Keşfi: Modern Japon Edebiyatının Kökenleri*, (Çev: D. Ç. Güven ve İ. Öner), Metis Yayınları, İstanbul.
- Kellert, S. R. (1991). "Japanese Perceptions of Wildlife", *Conservation Biology*, 5/3, 297-308.
- Kirby, P. W. (2011). *Troubled Natures: Waste, Environment, Japan*, University of Hawai'i Press, Honolulu.
- LaFleur, R. W. (1989). "Saigyō and the Buddhist Value of Nature", *Nature in Asian Traditions of Thought: Essays in Environmental Philosophy*. (Ed: J. B. Callicott ve R. T. Ames), State University of New York Press, Albany.
- Lezra, J. (2015). "This Untranslatability which is not One", *Paragraph*, 38/2, 174-188.
- Lohmann, L. (1993). "Green Orientalism", *The Ecologist*, 23/6, 202-4.
- Marcon, F. (2017). "Without Nature: Thinking about the Environment in Tokugawa Japan", *Rethinking Nature in Contemporary Japan: From Tradition to Modernity*, (Ed: B. Ruperti, S. Vesco ve C. Negri), Edizioni Ca'Foscari, Venedik.
- Martinez, P. M. (2005). "On the 'Nature' of Japanese Culture, or, Is There a Japanese Sense of Nature?", *A Companion to the Anthropology of Japan*, (Ed: J. Robertson), Blackwell Publishing, MA, Oxford, Victoria.
- Maruyama, M. (1972). "Rekishishiki no 'koso'", *Nihon no Shisō 6: Rekishishiki Shū*, (Ed: M. Maruyama), Chikuma Shobo, Tokyo.
- Maruyama, M. (1974). *Studies in the Intellectual History of Tokugawa Japan*, (Çev: M. Hane), Princeton University Press ve University of Tokyo Press, Japonya.
- Matsuoka, M. (2013). *Kyoto gakuha to ekoroji*, Ronsōsha, Tokyo.
- Matsushita, K. (1968). *Michi wo Hiraku*, PHP Kenkyūjo, Kyoto.
- Miyamoto, Y. (2005). "Japanese Religions", *The Encyclopedia of Religion and Nature*, (Ed: B. R. Taylor), Thoemmes Continuum, Londra ve New York.
- Moeran, B. ve Skov, L. (1997). "Mount Fuji and the Cherry Blossoms: A View from Afar", *Japanese Images of Nature: Cultural Perspectives*, (Ed: A. Kalland ve P. J. Asquith), RoutledgeCurzon, Londra ve New York.

- Morris-Suzuki, T. (1991). "Concepts of Nature and Technology in Pre-industrial Japan", *East Asian History*, 1, 81-96.
- Morris-Suzuki, T. (1998). *Re-inventing Japan: Time, Space, Nation*, M. E. Sharpe, New York.
- "Mui". (1998-2004). *Kojien*, 5. Edition, Casio XD-F6700 Electronic Dictionary Edition, 1998-2004, Iwanami Shoten, Tokyo.
- Nishi, K. (2002). "Poeshisuteki Tenkai: Kyotogakuhani Yoru 'Geijutsu' to 'Shizen' no Gensetsu Hensei", *Geijutsu/Kattō no Genba: Kindai Nihon Geijutsu Shisō no Kontekusuto*, (Ed: K. Iwaki), Koyo Shobo, Tokyo.
- Özdemir, İ. S. (2015). "Yerin Güzelliği: Kyoto Okulu Estetiği ve İlişkiselik", *Türkiye'de Japonya Çalışmaları II*, (Ed: S. Esenbel ve E. Küçükyağcı), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Özdemir, İ. S. (2022). "Füdo ve Japon Yağmurları", *Kotodama İstanbul academia 2*, (Ed: E. Esen), Efe Akademi Yayınları, İstanbul.
- Pedersen, P. (1995). "Nature, Religion and Cultural Identity: The Religious Environmentalist Paradigm", *Asian Perceptions of Nature: A Critical Approach*, (Ed: O. Bruun ve A. Kalland), Curzon Press, Surrey.
- Pellicer, A. (1955). "Natura et le sentiment de la nature", *Pallas. Revue d'études antiques*, 4/3, 21-28.
- Rambelli, F. (2001). *Vegetal Buddhas: Ideological Effects of Japanese Buddhist Doctrines on the Salvation of Inanimate Beings*, Scuola Italiana di Studi sull' Asia Orientale, Kyoto.
- Reader, I. (1990), "The Animism Renaissance Reconsidered: An Urgent Response to Dr. Yasuda", *Nichibunken Newsletter*, 6, 14-6.
- Reitan, R. (2017). "Ecology and Japanese History: Reactionary Environmentalism's Troubled Relationship with the Past", *The Asia-Pacific Journal - Japan Focus*, 15/ 3, 1-18.
- Rots, A. P. (2017). *Shinto, Nature and Ideology in Contemporary Japan: Making Sacred Forests*, Bloomsbury, Londra.
- Sagara, T. (1983). "Hajime ni", *Shizen - Kōza: Nihon shisō 1*, (Ed: T. Sagara, M. Bitō ve Masahide ve K. Akiyama), Tokyo Daigaku Shuppansha, Tokyo.
- Sagara, T. (1987). "Onozukara toshite no Shizen", *Nihon no Bigaku*, 3/10, 20-35.
- Sagara, T. (1995). "'Shizen' to iu Kotoba wo Meguru Kangae Kata ni Tsuite: 'Shizen' Keijijōgaku to Ronri", *Chōetsu Shizen, Sagara Tōru Chosaku-shū 6*, Perikansha, Tokyo.
- Saito, Y. (1985). "The Japanese Appreciation of Nature", *British Journal of Aesthetics*, 25/3, 239-251.
- Saito, Y. (1992). "The Japanese Love of Nature: a Paradox", *Landscape*, 31/2, 1-8.
- Saito, Y. (1996). "Japanese Gardens: the Art of Improving Nature", *Chanoyu Quarterly*, 83, 40-61.
- Saito, Y. (2010). "Future Directions for Environmental Aesthetics", *Environmental Values*, 19/3, 373-391.
- Saito, Y. (2014). "Everyday Aesthetics in the Japanese Tradition", *Aesthetics of Everyday Life: East and West*, (Ed: L. Yuedi ve C. L. Carter), Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne.
- Satō, M. (1983). "Shinran ni okeru Jinenhōni", *Nihon Shisō 1- Shizen*, (Ed: T. Sagara, M. Bitō ve K. Akiyama), Tōkyō Daigaku Shuppankai, Tokyo.
- Schepers, G. (1986). Naturalness in Japanese Religion: Shinran's Concept of Jinen-honi. *Humanities* 20, 59-81. Elde edilme tarihi: 30. 07. 2022, <https://gschepers.de/jinen--naturalness-.html>
- Selin, H. ve Kalland, A. (Ed). (2003). *Nature Across Cultures: Views of Nature and the Environment in Non-Western Cultures*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, Boston.
- Shirane, H. (2012). *Japan and the Culture of the Four Seasons*, Columbia University Press, New York.
- Shirane, H. (2017). "Japan and the Culture of the Four Seasons: Nature, Literature and the Arts", *Rethinking Nature in Contemporary Japan: From Tradition to Modernity*, (Ed: B. Ruperti, S. Vesco ve C. Negri), Edizioni Ca'Foscari, Venedik.
- "Shizen". (2018). *Kōjien*, 7. Baskı, Iwanami Shoten, Tokyo.
- Sonoda, M. (2000). "Shinto and the Natural Environment", *Shinto in History: Ways of the Kami*, (Ed: J. Breen ve M. Teeuwen ed., University of Hawai'i Press, Honolulu.

- Soper, K. (1995). *What is Nature? Culture, Politics, and the Non-Human*, Blackwell, Oxford.
- Tamura, Y. (1983). "Nihon Shisōshi ni okeru Hongaku Shisō", *Shizen - Kōza: Nihon shisō 1*, (Ed: T. Sagara, M. Bitō ve Masahide ve K. Akiyama), Tokyo Daigaku Shuppansha, Tokyo.
- Takashina, S. (2021). "Humanity and Nature in Japan" is the overarching theme for the Japan Cultural Expo. *Japan Cultural Expo*. Elde edilme tarihi: 30. 07. 2022, <https://japanculturalexpo.bunka.go.jp/en/about/themes/>
- Taylor, B. R. (Ed). (2005). *The Encyclopedia of Religion and Nature*, Continuum, Londra ve New York.
- Tellenbach, H. ve Kimura, B. (1989). "The Japanese Conception of Nature", *Nature in Asian Traditions of Thought: Essays in Environmental Philosophy*. (Ed: J. B. Callicott ve R. T. Ames), State University of New York Press, Albany.
- The Nippon Gakujutsu Shinkōkai. (1965). *The Manyōshū: The Nippon Gakujutsu Shinkōkai Translation of One Thousand Poems Selected and Translated from the Japanese*, Columbia University Press, New York.
- Thomas, J. A. (2002). *Reconfiguring Modernity: Concepts of Nature in Japanese Political Ideology*, University of California Press, Berkeley.
- Tollini, A. (2017). "Japanese Buddhism and Nature Man and Natural Phenomena in the Quest for Enlightenment", *Rethinking Nature in Contemporary Japan: From Tradition to Modernity*, (Ed: B. Ruperti, S. Vesco ve C. Negri), Edizioni Ca'Foscari, Venedik.
- Totman, C. (1989). *The Green Archipelago: Forestry in Preindustrial Japan*, University of California Press, Berkeley ve Los Angeles.
- Tucker, J. A. (2003). "Japanese Views of Nature and the Environment", *Nature Across Cultures: Views of Nature and the Environment in Non-Western Cultures*, (Ed: H. Selin), Springer Science+Business Media, Dordrecht.
- Wang, Z. (2018). "How the Concept of 'Nature' Emerged and Evolved in Modern China", *Cultura. International Journal of Philosophy of Culture and Axiology*, 15/2, 13-29.
- Watsuji, T. (1961). *A Climate: A Philosophical Study*, (İng. Çev: Geoffrey Bownas), Printing Bureau, Japanese Government, Tokyo.
- White, L. (1967). "The Historical Roots of Our Ecologic Crisis", *Science*, 155/ 3767, 1203-07.
- Yanabu, A. (1977). *Honyaku no Shisō: 'Shizen' to Nature*, Heibonsha, Tokyo.
- Yasuda, Y. (1990). "Animism Renaissance", *Nichibunken Newsletter*, 5, 2-4.
- Young, R. J. C. (2014). "Philosophy in Translation", *A Companion to Translation Studies*, (Ed: S. Bermann ve C. Porter), Wiley Blackwell, West Sussex.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:10.09.2022 ✓Accepted/Kabul:27.10.2022

DOI:10.30794/pausbed.1173541

Research Article/Araştırma Makalesi

Çakmak Bilgili, N. (2022). "Japon Kültüründe *Tatema*e ve Dildeki Görünümleri -*Kondo* Üzerine Bir Derlem İncelemesi-" *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. Ö125-Ö136.

JAPON KÜLTÜRÜNDE *TATEMAE* VE DİLDEKİ GÖRÜNÜMLERİ -*KONDO* ÜZERİNE BİR DERLEM İNCELEMESİ-

Nihal ÇAKMAK BİLGİLİ*

Öz

Bu çalışmada Japon kültür öğelerinden biri ve iletişimde önemli bir yeri olan *tatema*e kavramı üzerinde durulmuştur. Bu kavramın özelliğinin betimlenmesi ve örneklerle dile ne şekilde yansıdığıının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda alanyazın kitapları ve önceki çalışmalar incelenmiş, önceki çalışmalarda *tatema*e olarak yer alan ifadeler üzerinden diyalog içeren alanyazın kitaplarındaki benzer ifadeler *tatema*e eğilimi olan ifadeler olarak belirlenmiştir. Bu ifadelerden *kondo* sözcüğünün hem yazın (BCCWJ-*Balanced Corpus of Written Japanese Language*) hem de sözlü (CEJC-*Corpus of Everyday Japanese Conversation*) dilde yoğun kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu sözcüğün hem sık kullanılması hem de *tatema*e ve normal kullanımı olması nedeniyle CEJC'de detaylı incelemesi yapılmıştır. Buna göre *kondo* sözcüğü *tatema*e anlatım biçiminden bağımsız olarak insan ilişkileri ve konuşma ortamı açısından değerlendirildiğinde en fazla aile ilişkilerinde ve yemek-buluşma ortamında kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Japon Kültürü, *Tatema*e, *Kondo*, Derlem.

TATEMAE IN JAPANESE CULTURE AND ITS APPERANCES IN LANGUAGE -A CORPUS ANALYSIS ON THE WORD *KONDO*-

Abstract

In this study, the concept of *tatema*e which is one of the Japanese cultural elements and has an important role in communication is examined. It is aimed to describe the characteristics of *tatema*e and how it is represented in the Japanese language. In accordance with this purpose, the previous studies are examined. With the *tatema*e samples in previous studies, the similar expressions in Japanese workbooks with dialogue are defined as the expressions with tendency of *tatema*e. In these expressions, it is revealed that the word *kondo* has the highest frequency in both BCCWJ (*Balanced Corpus of Written Japanese Language*) and CEJC (*Corpus of Everyday Japanese Conversation*). Because of the high frequency and both the tendency of *tatema*e and the general use of *kondo*, it is examined in detail in CEJC. According to this examination, regardless of whether it is *tatema*e or not, *kondo* is mostly used in family in the context of human relations and in dining-meeting in the context of occasion.

Key Words: Japanese Culture, *Tatema*e, *Kondo*, Corpus.

*Arş. Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Japon Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, NEVŞEHİR.
e-posta: ncakmakbilgili@nevsehir.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0002-9445-1296>)

GİRİŞ

Her toplumun kendi özellikleri vardır. Toplumların kültürel geçmişleri, yaşadıkları coğrafya, tarihsel süreçte yaşadıkları olaylar toplumların algılarını ve özelliklerini oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak her bir toplumun değer yargıları ve toplum içindeki davranış yapıları farklılık göstermektedir. Japon toplumuna bakıldığında bireysellik yerine toplum anlayışı hakimdir. Toplum, bireyden önce gelmektedir. Doi'nin *amae*¹ kavramına göre Japon toplumunda gruba bağlılığın birincil değer olduğu ve bireyselliğin açıkça gösterilmesine ihtiyaç olmadığı ifade edilmektedir (Aktaran Sugimoto, 2002:3). Yamada (1997:4) ise Japon toplumunda birey yerine grubun ön planda olmasını, ağustos böceği ve karınca hikayesinden yola çıkarak şu şekilde açıklamaktadır:

“Amerika versiyonu hikâyede kendin için başkasını incitmenin önemi tasvir edilmektedir. Karınca ağustos böceğine gitmesini söylerken ‘Bütün yaz eğlendin, şansına küs. Şimdi bedelini ödemek zorundasın.’ der. Amerika versiyonunda amaç, her insanın kaderinden kendisinin sorumlu olduğudur. Öte yandan Japonya versiyonuna göre sıkı çalışma, toplumda herkesin bir rolü olduğunu ve ihtiyaç olduğunda birbirine bağımlı olma fikrini desteklediğini göstermektedir. Büyükanem ağustos böceği ve karıncaların ahlaki değerlerini yinelerken, sanki bana zorlu kışları atlatmanın tek yolunun birbirine yardım etmek ve başkalarının desteğine güven duymak olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Japonya versiyonundan çıkarılan ders, herkes birbirinden sorumludur. Bu durumda iki hikâyeye, her birinin onayladığı ilişki türlerinde farklılık göstermektedir. Amerikan versiyonu bağımsızlığa teşvik ederken Japonya versiyonu karşılıklı bağlılığa teşvik eder.”

Yine Nakane Japon toplumunda grup içindeki uyumun devamlılığına önem verildiğini ve bu nedenle üst-üst ilişkilerinin özenle inşa edilip sürdürüldüğünü belirtmektedir (Aktaran Sugimoto, 2002: 3). Yukarıdaki açıklamalardan Japon toplumunda grup bilincinin yüksek olduğu dolayısıyla Japon toplumunda düzeni bozabilecek herhangi bir davranıştan kaçınarak insan ilişkilerinin pürüzsüz, sakin bir havada sürdürülmesinin önem taşıdığı anlaşılmaktadır.

Her toplumun kendi özellikleri göz önünde bulundurulduğunda kültürlerarası ilişkilerde karşılıklı kültürel algı farkındalığı iletişimi güçlendirmektedir. Samovar vd. (2009:285-384), farklı kültürlerden insanlarla kurulan iletişimde kendinizin ve karşınızdaki kişinin farklı kurullarla yönetildiğini ve etkili bir kültürlerarası iletişimci olabilmek için bu farklı kültürel bağlamların iletişim ortamını etkilediğinin farkında olunması gerektiğini ve kültürel bilgi altyapısının kültürlerarası iletişimin temel bileşenlerinden biri olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla sadece dil becerilerinin yeterli olmadığı iletişim ortamı göz önünde bulundurulduğunda iletişimin sekteye uğramaması, aksaklıkların meydana gelmemesi ve iletişim kazalarının en aza indirilmesi için o toplumdaki insan ilişkilerinin düzenini sağlayan kültürel kodların betimlenmesi ve farkındalık oluşması önemlidir. Japon diline bakıldığında *amae* (bağlılık), *haji* (utanma, mahcup olma duygusu), *aimai* (belirsizlik)², *sempai-kōhai* (kıdemlilik-kıdemsizlik), *uchi-soto* (grup içi-grup dışı), *ura-omote* (ön yüz-arka yüz)³ ve *honno-tatemaie* gibi sözcükler Japon toplumundaki insan ilişkilerinin temelinde yer alan öğelerdir. Davies ve Ikeno (2002:115), bahsi geçen kültürel kodlardan *honno* ve *tatemaie* için her toplumda olduğunu fakat Japon toplumunda gerçek duyguların ve niyetlerin dolaylı bir şekilde ifade edilmesinin erdem olduğunun düşünülmesi nedeniyle günlük hayatta yoğun olarak kullandıklarını ifade etmektedir. Ayrıca kültürlerarası ilişkilerde de bir engel olabileceği ve yanlış anlaşılmalara sebep olabileceğini eklemektedir. Bu da çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Günümüz 21. yüzyıl Japon toplumunda *tatemaie* olgusunun ne kadar bir alan kapladığı ve ne kadar tercih edildiği sosyolojik ya da antropolojik bakış açısıyla ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte dilsel anlatımlarda zaman zaman görülmektedir. Iwamoto'nun (2012) dolaylı dilsel anlatımlar ile *honno* ve *tatemaie* olgularını ilintilendirerek yaptığı çalışma bu görüşü desteklemektedir. Yine Masuda'nın (2015) belirli sözcükler üzerinden *honno* ve *tatemaie* olgularının anlaşılması üzerine yaptığı çalışmasından da *tatemaie*nin dilsel anlatımlarda görüldüğü anlaşılmaktadır. Dolayısıyla konuşmacı uygun dilsel

1 Psikiyatrist Doi tarafından (1971) detaylı bir şekilde ele alınan *amae* 「甘え」 kavramı birbirine bağlı olmayı, anlayış göstermeyi ifade etmektedir.

2 *Aimai* 「曖昧」 sözcüğü ‘belirsizlik’ anlamına gelmektedir. Davies ve Ikeno’da (2002:11-12) Japonya’da insanların bir teklifi reddedecekleri zaman dolaylı ifadeler kullandıkları ve kendilerini bu şekilde ifade ettiklerinde belirsizliğin oluştuğu ifade edilmektedir.

3 Sugimoto (2022:28) *omote* kavramını açıkça kabul edilebilen doğru olan ön yüz; *ura* kavramını ise alenen kabul edilemeyen yanlış olan arka yüz olarak açıklamaktadır.

anlatım biçimini seçerken dilin barındırdığı *tatema*e gibi kültürel öğeler bu seçimi etkilemektedir. Bu çalışmada bir kültür ögesi olan *tatema*e olgusunun güncel alanyazın çalışmalarındaki dilsel boyutu belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada *tatema*e kavramına değinilmekle birlikte *tatema*enin kavramsal çözümlenmesinden ziyade dile yansıması üzerinde durularak Japoncadaki *kondo* sözcüğü üzerinden derlem incelemesi denemesi yapılmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda daha önce yapılan çalışmalardan (Iwamoto, 2012; Masuda, 2015) ve günlük konuşma ve iş ortamında kullanılan Japonca diyalogları içeren alanyazın kitaplarından (Murano vd. 2012, 2020; Segawa vd. 2021) yararlanılmıştır. Elde edilen dile yansıyan *tatema*e ifadeleri derlem analiz yöntemi kullanılarak Ulusal Japon Dili Araştırma Enstitüsü (NINJAL) tarafından oluşturulan BCCWJ (*Balanced Corpus of Contemporary Written Japanese*) ve CEJC (*Corpus of Everyday Japanese Conversation*) günlük Japonca diyaloglarını içeren derlem üzerinden kullanım sıklıkları açısından incelenmiştir. İnceleme sonucunda *kondo* sözcüğünün diğer sözcüklere göre daha yoğun kullanıldığı görülmüştür. Bu sözcüğün sözlük tanımlarına bakıldığında Büyük Sözlük'e göre (Jp. *Daijirin* 「大辞林」) (Matsumura, 1988:1048) üç madde olmak üzere şu şekilde açıklanmaktadır: 1. “Birkaç kez gerçekleşen olayların tekrar gerçekleşiyor olması ya da kısa bir süre önce gerçekleştirmiş olması. ‘Bu seferki dalga büyük.’”; 2. “Sonraki/Bir daha. Bu sefer. ‘Sonraki pazar günü.’”; 3. “Kısa bir süre önce, yakın zamanda. Bu sefer. ‘Kısa bir süre önce yan tarafa taşındım.’”. Japonca Büyük Sözlük'e göre (Jp. *Nihongo Daijiten* 「日本語大辞典」) (1989:740) ise iki madde olmak üzere şu şekildedir: 1. “Bu sefer. Bundan sonraki. ‘Bu seferki olay. Bu sefer yolunda gitti.’”; 2. “Bir sonraki/Bir daha. ‘Bir daha olursa affetmem. Bir sonraki benim sıram.’. Bu iki sözlük tanımlarının yanı sıra *kondo* sözcüğünün ‘gelecekte belirli bir zamanı işaret etmeme’; bir başka deyişle ‘gelecekteki belirsiz bir zamanı işaret etme’ anlamı da bulunmaktadır (bkz. Örnek (3) ②). *Kondo* sözcüğü bu bağlamda hem normal kullanım hem de belirsiz gelecek anlamında kullanımı açısından dikkat çekmektedir. Dolaylı/belirsiz ifadelerin *tatema*e ile ilişkilendirilmesi (Iwamoto, 2015) göz önüne alındığında, *kondo* sözcüğünün normal kullanımının yanı sıra belirsiz kullanımı açısından *tatema*e eğiliminde olması nedeniyle bu çalışmada *kondo* sözcüğü üzerinde durulmuştur. Ancak *kondo* sözcüğü *tatema*e kullanımından bağımsız olarak genel kullanım ortamı açısından ele alınmıştır. Kullanım ortamının çözümlenmesi için ise yaş, cinsiyet, konuşma ortamı gibi özelliklerin yer aldığı CEJC derlemi uygun görülmüştür. Çalışmanın *tatema*e olgusunun dil davranışı boyutunda ele alınması ve derlem kullanılarak çözümlenme denemesi yapılması açısından özgün; ulusal alanyazın bağlamında benzer çalışmaların nadirliği açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

1. JAPON TOPLUMUNDA TATEMAE

Giriş bölümünde belirtildiği gibi grup bilinci yüksek Japon kültüründe düzenin ve uyumun korunması önceliklidir. Japonların başkalarının duygularını incitmek adına direkt ifadeden kaçınarak söylediklerine dikkat ettikleri ve başkalarıyla iyi geçinebilmek için sık sık *tatema*e başvurdukları ifade edilmektedir (Davies ve Ikeno, 2002:116). *Honne* ve *tatema*e Japon toplumunda insan ilişkilerinin tanımlanmasında sıklıkla başvurulan kavramlardır (Bestor vd. 2011:292). *Tatema*e sözcüğüne bakıldığında bu sözcük yapı olarak “「*Tateru*建てる」 (Tr. Oluşturmak, inşa etmek)” ve “「*Mae*前」 (Tr. Ön)” sözcüklerinden oluşan birleşik bir sözcüktür. Genellikle, “「*Hon*本」 (Tr. Gerçek)” ve “「*Ne*音」 (Tr. Ses)” imlerinden oluşan ve ‘gerçek düşünce’ anlamına gelen *hon*ne sözcüğüyle zıt çiftler olarak kullanılmaktadır. Kavram olarak bakıldığında *hon*ne ve *tatema*e şu şekilde açıklanmaktadır:

Davies ve Ikeno (2002:115) “Birçok insan için, kişinin sözcükleri ve asıl niyetleri her zaman diğerleriyle örtüşmez. Bu gibi durumlarda Japonya’da kişinin yüzyeideki sözcükleri *tatema*e olarak adlandırılırken kişinin gerçek niyeti *hon*ne olarak adlandırılmaktadır.” olarak açıklamaktadır.

Bestor vd.’nde (2011: 289-292) *hon*ne, “özel duygular” ya da kişinin gerçek niyeti ve davranış güdüsü; *tatema*e ise kişinin içsel duygularıyla (*hon*ne) uyum olmayan davranış ve toplum önünde tercih edilen yönelim; toplumsal beklentiye uygun davranış biçimi olarak tanımlanmaktadır.

Sonuç olarak *tatema*e Japon toplumundaki insan ilişkilerinde konuşmacının iletişim sürecinde yansıttığı davranış; *hon*ne ise kişinin içinde tuttuğu duygu ve düşünceler bütünüdür. Bir başka deyişle *hon*ne, kişinin içinde yaşadığı gerçek duygularını, düşüncelerini, niyetlerini ifade ederken; *tatema*e, gerçek duygu ve düşüncelerin gizlenmesi ve toplum içinde kabul görece biçimde duygu ve düşüncelerin ifade edilmesi anlamına gelmektedir.

Görüldüğü üzere *tatema*e bir davranış biçimidir. Bu davranış biçimi hem sözlü hem de sözsüz davranışta görülmektedir. Örneğin Japon kültüründe öfkenin saklanması *tatema*e davranışına bir örnektir. Matsuki

(1995:143-144) 'öfke' üzerine yaptığı çalışmasında *honne* ile *hara* (karın) sözcüğünü bağdaştırmakta, *hara*nın bir kabin içindeki şeye atıfta bulunmak için kullanıldığında gerçek ama gizli bir şeyi ifade etmek için kullanılan bir sözcük olduğunu, kendisi bir kap olarak kullanıldığında ise görünmeyen, saklı gerçek için kullanılan bir kap olduğunu ifade etmektedir. *Haradaki* görünmeyen gerçek şeyin *honne* (*private self*) olduğunu eklemekte Japonların öfkesinin anlaşılması için sosyokültürel bağlam içinde yer alan bu gibi kültürel kavramların dikkate alınması gerektiğini ifade ederek, kişi sinirlense bile öfkesini, bir başka deyişle *hennesini* içinde tutabildiğini ve artan öfkesiyle savaşıırken gülümsemeye devam edebildiğini belirtmektedir. Varoğlu (2013:45; 2016:377) *hara* sözcüğü ile kurulan deyimler üzerine yaptığı çalışmalarda *hara* sözcüğünün bir kap olarak kavramsallaştırıldığına ve öfke ile birlikte olgunluk, ahlak, özgüven ve hoşgörü gibi insanın kontrolü altında olan, isterse değiştirebileceği, isterse diğer insanlardan saklayabileceği özellikleri kavramsallaştırdığına değinmektedir. Sonuç olarak Japon kültüründeki *honnenin* *hara* ile kavramsallaştırılarak deyimler gibi dilsel anlatımlara yansıdığı görülmektedir.

Japon toplumunda *tatema*e davranışı her ne kadar normal bir davranış olarak kabul görse de yabancı kültürler tarafından karmaşık görülebilmektedir. Trinidad (2014:21) bu iki olgunun değer yargıları farklı olan çoğu yabancıya oldukça karmaşık geldiğini ve yanlış anlaşılmalara da sebep olabildiğini ifade etmekte Japonlar için sıradan bir davranış ve otomatik cevap olan *tatema*e ifadelerinin, düşüncelerini saklamadan direkt ifade eden batı toplumlarına göre dürüst görünmediğini belirtmektedir. Ishi vd. (2011:85) ise *tatema*enin "yalan" ve "ikiyüzlülük" olarak çoğunlukla yanlış anlaşıldığını, Japonya'daki yabancıların batıdaki "beyaz yalanlar" kavramıyla ilişkilendirdiklerini ifade etmektedir.

1. 1. *Tatema*e'nin Japon Dilindeki Anlatım Biçimleri

Anlatım biçimleri (*Taigū Hyōgen*) duruma uygun konuşma biçimidir. Anlatım biçimleri Büyük Sözlük'te (Jp. *Kōjien* 「広辞苑」) (1984:1440) "Söz konusu kişiye karşı konuşmacının saygı, samimiyet, küçük görme gibi tutumlar sergilediği dilsel anlatımlardır." şeklinde açıklanmaktadır. Japonca Büyük Sözlük'te⁴ (Jp. *Nihon Kokugo Daijiten* 「日本国語大辞典」) ise "Karşıdaki kişinin cinsiyetine, yaşına, sosyal statüsüne, mesleğine ya da karşıdaki kişiye saygı duyma gibi durumlara göre insan ilişkilerine bağlı olarak değişen dilsel anlatımlar ya da biçimlerdir." olarak ifade edilmektedir. *Tatema*e de insan ilişkilerinde yer alan ve dolayısıyla dilde yansıması bulunan bir ögedir. Ishi vd.'ne göre (2011:86) Japonlar için yaş, meslek, cinsiyet ve konuşmacıyla olan yakınlığı gibi birçok değişken kişinin sosyal statü algısını etkilediği için sonuç olarak ilişkilerin istenilen sosyal sınırlar içinde yürütülmesiyle birlikte doğru *tatema*e kullanımı uyumu beraberinde getirmektedir. Ancak Kato'ya (2000:2) göre *tatema*enin amacı mutlaka uyumu korumak olmayıp aynı zamanda iltifat ve selamlama amacıyla da kullanılmaktadır. Ancak bir dilsel anlatımda *tatema*enin belirlenmesi çok kolay değildir. Çünkü kimsenin gerçek duyguları tam olarak bilinemez. Özellikle tam tersi bir sözcüğün kullanılması *tatema*enin anlaşılmasını daha güç yapabilmektedir. Fakat Japon toplumunda dolaylı anlatımların kullanılması *tatema*enin anlaşılması için bir ölçüttür. Davies ve Ikeno (2022:116) *honne* ve *tatema*eyi anlamak ve Japonya'da bu kavramların nasıl işlediğinin görmek için Japon kültürünün karakteristiğinden biri olan direkt ifadelerden kaçınma eğiliminin incelenmesinin önemli olduğunu ileri sürmektedir. Dolaylı ifadeler ve belirsiz anlatımlar herhangi bir toplumda bireyin davranışı olsa da Japon toplumunda norm olarak açık bir şekilde birçok alanda yer almaktadır (Sugimoto, 2012:28). Daha önce yapılan çalışmalara bakıldığında Japonca konuşma ifadelerindeki direkt ve dolaylı anlatımlar üzerinden *honne* ve *tatema*e örnekleri ele alınarak yapılan bir çalışmaya göre (Iwamoto, 2012) yakın ya da normal arkadaşlık ilişkilerine göre 6 farklı duruma ilişkin düşüncelerini nasıl ifade edecekleri sorulmuştur. Her iki yakınlık derecesinde de gerçek düşüncenin tam tersinin yansıtıldığı ya da dolaylı anlatımın tercih edildiği durumların "yemek" ve "kıyafet" olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin; yakın arkadaşının ya da arkadaşının pişirdiği yemeğin aslında o kadar lezzetli olmamasına rağmen yemek hakkında fikirleri sorulduğunda yakın arkadaş olması durumunda 30 kişiden 22'si "*Taihen oishikatta*. (Çok lezzetliydi.)" demekle birlikte öneri de sunmuşlardır. Arkadaş olunması durumunda ise 30 kişiden 26'sı "*Hontōni oishikatta*. (Gerçekten lezzetliydi) ve "*Ryōri ga jōzudesune* (Ne güzel yemek yapıyormuşsun. / Ne kadar yetenekliymişsin.)" gibi farklı ifadelerle gerçek düşüncenin tam tersi bir ifade kullanmıştır. Benzer bir yemek bağlamında geçen bir başka diyalog ise aşağıdaki gibidir:

4 <https://japanknowledge.com/lib/display/?lid=2002028c4796Nf1xtrMI>

(1) A: あれ? あんま食べないじゃん。おいしくない?

Are? Anma tabe-nai-jan. Oishi-ku-nai?
Ün. Pek ye-Olmsz.Ek.-Tmc.Sn.İ. Lezzetli-Bağ.Çek.-Olmsz. Ek.
Ne oldu? Pek yemedin. Lezzetli değil mi?

B: うーん。なんかおもってたのと違って感じ。

Uun. Nanka omo-tte-ta-no-to chigau-tte kanji.
Ün. Boş.Dol. düşün-Bağ.Çek.-Geç.Z.-İye. İlg.-İlg. farklı-Bağ.Çek. his.
Söz.
Hımm. Düşündüğümden farklı bir tat.

(Segawa vd. 2021:93)

Yukarıdaki (1) numaralı örneğe bakıldığında yiyecek bağlamında gerçek fikrin açık bir şekilde söylenmediği, “Nanka omotta-no-to chigautte kanji (Düşündüğümden farklı bir tat.)” ifadesi ile dolaylı bir ifade tercih edildiği görülmektedir. Bu dolaylı ifade biçimine benzer bir kullanım yine Iwamoto’nun (2012) giysi bağlamında verilen cevaplarda görülmektedir. Örneğin yakın arkadaşının ya da arkadaşının giyim tarzı gözle görülür bir şekilde tuhaf ve giyim tarzı hakkındaki düşünceleri sorulduğunda yakın arkadaş olunması durumunda 30 kişiden 22’si “Watashi-no kyōmi ya konomi-to-wa sukoshi chigau. (Benim zevkim ve tercihim biraz daha farklı.)” gibi dolaylı bir anlatım tercih etmiştir. Dolaylı anlatımların yanı sıra “Totemo yoku niatteiru. (Bayağı çok yakışmış)” gibi tam tersi bir ifade tercih edenler de bulunmaktadır. Yine arkadaşlık seviyesinde ise 30 kişiden 29’u “Niatteiru. (Yakışmış.)” ya da “Totemo kōka-ni mieru. (Bayağı zengin görünüyorsun.)” gibi tam tersi bir ifade kullanılmıştır.

Iwamoto’nun (2012) çalışmasında yer alan durumlara göre cevap olarak tercih edilen *tatema*e eğilimi olduğu düşünülen anlatım biçimlerinde “taihen (çok), totemo (çok), yoku (bayağı), hontōni (hakikaten/gerçekten)” gibi belirteçlerle birlikte kullanıldığı dikkat çekmektedir. Kullanılan belirteçlerle durumun biraz abartılı olduğu düşünüldüğünde abartılı ifade kullanımının *tatema*e eğilimi olduğu söylenebilir. Yine yukarıdaki örneklerde dolaylı anlatım olarak “chigau (farklı olmak), nanka...cigautte kanji (hımmm...farklı bir his)” gibi ifadeler görülmektedir. Dolaylı anlatımların *tatema*e ile ilintili olduğu düşünüldüğünde bu ifade biçimleri *tatema*e eğilimindedir. Iwamoto (2012) çalışmasında bu *tatema*e ifadelerinin ne amaçla yapıldığına değinmemiştir. Fakat aşağıda sıralanan cevaplar incelendiğinde karşıdaki kişiyi kırmamak ve karşıdakini iyi hissettirmek için *tatema*e tercih edildiği anlaşılmaktadır.

- “Taihen oishikatta.” (Çok lezzetliydi.)
- “Hontōni oishikatta.” (Gerçekten lezzetliydi)
- “Ryōri ga jōzudesune.” (Ne güzel yemek yapıyormuşsun. /Ne kadar yetenekliymişsin.)
- “Totemo yoku niatteiru.” (Çok yakışmış)
- “Niatteiru.” (Yakışmış.)
- “Totemo kōka-ni mieru.” (Bayağı zengin görünüyorsun.)
- “Watashi-no kyōmi ya konomi-to-wa sukoshi chigau.” (Benim zevkim ve tercihim biraz daha farklı.)

Yukarıdaki *tatema*e eğiliminde olduğu düşünülen ifade biçimlerinin yanı sıra alanyazın kitaplarında (Murano vd. 2012; Masuda, 2015) rastlanan belirsiz anlatıma sahip ve *tatema*e eğiliminde kullanılan bir başka sözcük ise *kondo* (bir dahaki sefere) belirteçidir. Masuda (2015) *tatema*e sözcüklerden bahsederken ele aldığı aşağıdaki (2) numaralı tümcede *kondo* sözcüğü geçmekle birlikte bu sözcüğü *tatema*e ile ilişkilendirmemekte, *kocchi* (ben) sözcüğüne vurgu yaparak karşıdaki kişinin telefon etmemesinin anlaşıldığını ve telefon edecek kişinin de aslında telefon etme ihtimalinin epey düşük olduğunu ifade etmektedir. Dolaylı ve belirsiz ifadelerin *tatema*e ile ilişkilendirildiği (Iwamoto, 2015) göz önüne alındığında *kondo* sözcüğünün de belirsiz anlamından yola çıkılarak *tatema*e ile ilişkilendirilebileceği düşünülmektedir.

(2) 今度、こっちから電話するから

Kondo, kocchi-kara Denwa suru-kara
Bir dahaki sefere, ben-İlg. Telefon et-için
Ben sizi arayacağım.

(Masuda, 2015)

(3) 北山 : ダットさん、今度①ベトナムに行くんです。

Kitayama: *Datto-san, kondo betonamu-ni iku-ndesu.*
Datto-Bey, bu sefer Vietnam-Yön.İlg.⁵ git-Koş.
Datto Bey, bu sefer Vietnam'a gidiyorum.

ダット : じゃあ、ぼくが休みを取って案内してあげますよ。

Datto: *Jaa, boku-ga yasumi-o to-tte annai shi-te age-masu-yo.*
O zaman, ben-Yal.Dur.İlg. izin-Bel.İlg. al-Bağ.Çek. rehberlik et-Bağ.Çek. Yard.Ey.-
Geçm.Z.-Tmc.Sn.İ.

O zaman, izin alıp size rehberlik edeyim.

... (Diyalog devam etmektedir.)

ダット : 今度②、日本にいるところを紹介します。

Datto: *Kondo, Nihon-ni iru itoko-o shōkai-shi-masu.*
Bir dahaki sefere, Japonya-Bul.İlg. ol- kuzen-Bel.İlg. tanışır-Yard.Ey.-Geçm.Z.
Bir dahaki sefere Japonya'daki kuzenimi tanıştırayım.

女の子なので、いろいろ知っていると思います。

Onna-no Ko nanode, iroiro shi-tteiru- to omo-i-masu.
Kadın-İl.Dur.İlg. genç insan için, çeşitli bil-Dur.Bel.İ. diye düşün-Bağ.Çek.Geçm.Z
Kadın olduğu için daha iyi biliyordur diye düşünüyorum.

北山 : ほんと? ありがとう。よろしくお願いします。

Kitayama: *Honto? Arigatō. Yoroshiku onegaishimasu.*
Öyle mi? Teşekkürler.

(Murano vd. 2020:93)

Yukarıdaki (3) numaralı diyalogda iki ayrı tümcede *kondo* sözcüğü görülmektedir. ① numaralı *kondo* sözcüğünün geçtiği tümceye bakıldığında *kondo* sözcüğünün herhangi bir *tatemae* eğiliminde olmadığı görülmektedir. Kişinin bu seferki planının ne olduğunu aktarırken belirteç görevinde kullandığı bir sözcüktür. Öte yandan ② numaralı *kondo* sözcüğünün geçtiği tümcede ise (2) numaralı örnekteki *kondo* sözcüğü ile benzer şekilde *tatemae* ifadesi olarak kullanıldığı görülmektedir. Çünkü ② numaralı *kondo* sözcüğünün geçtiği durum gelecekte olan ve gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belli olmayan bir durumdur.,

⁵ Türkçede ad durum ekleri olarak yer alan dil bilgisel öğelerin Japoncada ad durum ilgeci olarak sınıflandırılması nedeniyle bu çalışmada "ek" yerine "ilgeç" terimi tercih edilmiştir.

(4) また、機会があったらお会いしましょう

Mata, kikai-ga attara o-ai shi-mashō.

Bir daha, fırsat-Yal.Dur.İlg. Koş.An. Kib.Ön.-buluşma yap-İs.Bel.Ek.

Bir daha, fırsat olursa yine görüşelim.

(Masuda, 2015)

Yukarıdaki (4) numaralı örnek için Masuda (2015) “*mata kikai ga attara*” ifadesi ile fırsat olmazsa görüşülmeyeceğini ifade ettiğini söylemektedir. Gerçekleşme ihtimali düşüktür ve *tatema*e eğilimindedir.

Yukarıdaki sözlü *tatema*e davranışlarına bakıldığında arkadaşlık, iş arkadaşlığı gibi farklı insan ilişkilerinde karşındaki kişiyi kırmamak ya da onurlandırmak gibi farklı amaçlarla yapıldığı görülmektedir.

2.YÖNTEM VE VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Derlemler günümüzde dil verilerinin incelenmesinde kullanılmaktadır. Örneğin sözlük, dil bilgisi, lehçe, çeviri çalışmalarında ve dil öğretimi, anlabilm, toplumdilbilim gibi birçok dilbilim alanında farklı amaçlarla kullanıldığı görülmektedir (McEnery, 2006:80-122). Derlem kullanılarak yapılan dil araştırmaları için genellikle “derlem dilbilim” olmak üzere genel bir terim bulunmaktadır (Ishikawa, 2012:26). Modern dil derlemleri belirli bir dili, dil değişiklerini ya da başka dilbilim alanlarını temsil etmek üzere örneklendirilen ses kayıtlarının çeviri yazısının (*transcription*) ya da metinlerin elektronik olarak toplanmasını ifade etmektedir (Kübler ve Zinsmeister, 2015:4). Buna göre yazın dili, konuşma dili, öğrenici, vb. gibi farklı amaçlara yönelik derlemler oluşturulmaktadır. Bu sayede araştırmacıların araştırma sorularına yönelik ihtiyaç duydukları dil verilerine erişim kolaylaşmaktadır. Dil verilerine erişim kolay olmakla birlikte McEnery (2006:121), derlemde elde edilen bulguların çok fazla açıklama sunmadığını bu açıklamaların sezgi dahil olmak üzere farklı yöntemlerle geliştirilebildiğini belirtmektedir.

Bu çalışmada da veri toplama aracı olarak derlem tercih edilmiştir. Öncelikle derlemde incelenecek dilsel veriler çalışmanın konusu ile ilintili çalışmalardan yola çıkılarak belirlenmiş ardından bu ifadeler üzerinden, günlük yaşamda ve iş ortamında kullanılan Japonca diyalogları içeren alanyazın kitaplarındaki içerikler de incelenerek benzer ifadeler toplanmıştır. Buna göre ikinci bölümde değinilen *tatema*e eğilimindeki “*oishikatta (lezzetliydi), jōzudesune (yeteneklisin), niatteiru (yakışmış), kocchi (ben), kondo (bu sefer, bir dahaki sefere), kikai-ga attara (fırsat olursa)*” sözcükleri yazın dili (BCCWJ-Balanced Corpus of Contemporary Written Japanese) ve günlük konuşma dili (CEJC-Corpus of Everyday Japanese Conversation) derlemlerinde taranarak bu ifadelerin hangi derlemde ne kadar kullanıldığı belirlenmiştir (Tablo 1.). Kullanılan bu derlemler Ulusal Japon Dili Araştırma Enstitüsü (NINJAL-National Institute for Japanese Language and Linguistics) tarafından oluşturulmuştur. Derlemlerden veri toplamak için geliştirilmiş “*Chūnagon*” adlı sözcük arama aracı kullanılmıştır. Bu araç kısa birim (*tantan*’i 「短単位」) ve uzun birim (*chōtan*’i 「長単位」) olmak üzere iki tür biçimbilimsel bilgi sağlamaktadır. Bu biçimbilimsel bilgilerin içinde sözcükbirim (*goiso* 「語彙素」), sözcükbirimin okunuşu (*goisoyomi* 「語彙素読み」), sözcük türü (*hinshi* 「品詞」) gibi bilgiler yer almakta, ayrıca arama yapılan anahtar sözcüğün önündeki ve arkasındaki tümceler üzerinden bağlam bilgileri de yer almaktadır (Ogiso ve Nakamura, 2013:160). Bu çalışmada sözcükler tümcede geçtiği şekliyle arama yapılmış, arama yapılırken kısa birim, uzun birim ve karakter dizgesi (*mojiretsu kensaku* 「文字列検索」)⁶ sekmelerinden karakter dizgesi seçilmiştir.

⁶ Karakter dizgesi ile tarama yapılırken aranacak karakter dizgesi belirtilerek kısa birimin sınırları olmadan arama yapılabilmektedir (Ogiso ve Nakamura, 2013:163).

Tablo 1: *Tatema*e ifade eden sözcüklerin derlemdeki görünümüleri

Derlem	<i>Tatema</i> e İfadelerinde Görülen Sözcükler					
	<i>Kondo</i>	<i>Kocchi</i>	<i>Oishikatta</i>	<i>Kikai-ga attara</i>	<i>Jōzudesune</i>	<i>Niatteiru</i>
CEJC	614	1,994	272	2	4	0
BCCWJ	10,847	5,453	673	96	23	65
Toplam	11,461	7,447	945	98	27	65

Yukarıdaki tabloya bakıldığında her iki derlemde de en fazla kullanım sıklığının 11,461 ile “*kondo*” sözcüğünde olduğu görülmektedir. İkinci en fazla kullanılan ifade 7,447 ile “*kocchi* (ben)” olup ardından sırasıyla “*oishikatta* (lezzetliydi)” (945), “*kikai-ga attara* (fırsat olursa)” (98), “*jōzudesune* (yeteneklisin)” (98) ve “*niatteiru* (yakışmış)” (65) gelmektedir.

*Tatema*e eğilimi olduğu görülen *kondo* sözcüğünün en sık kullanım sıklığından da yola çıkılarak yine *Chūnagon* aracı kullanılarak CEJC derleminde taranmıştır. Derlem kullanılarak kişinin içinden geçen gerçek düşünceleri konusunda yargıya varmak ve *tatema*e olup olmadığı sonucuna ulaşmak güçtür. McEnery vd.’nin (2006) belirttiği gibi derlemler neyin mümkün olup olmadığını açıklamamakta olup dilin merkezinde yer alan dile özgü özellikleri göstermektedirler. Bu çalışma bağlamında *kondo* sözcüğünün insan ilişkilerinde ve kullanım ortamlarındaki kullanım sıklığı üzerinden *tatema*e eğilimi olabilecek ortamların belirlenebileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla bu eğilimi görmek için derleme başvurulmuştur. *Tatema*e eğilimi olan *kondo* sözcüğünün hangi ortamlarda ve kimler arasında kullanıldığı gibi araştırma sorularına bağlı olarak bu bilgilerin kayıtlı olması nedeniyle CEJC derlemi uygun görülmüştür. Bu derlemde konuşmacıların bulunduğu ortam ve konuşmanın kimler arasında geçtiği gibi bilgiler dışında konuşmacıların yaşı, cinsiyeti, memleketleri, yaşadıkları yer ve meslekleri gibi bilgiler de yer almaktadır. *Kondo* sözcüğü derlemde tarandıktan sonra veriler Excel dosyası olarak indirilmiştir. *Kondo* sözcüğünün hangi ortamlarda ve insan ilişkilerinde kullanıldığının belirlenmesi amaçlandığı için *kondo* sözcüğünün hangi sözcüklerle kullanıldığına bakılmamış, indirilen veri dosyası üzerinden yaş, cinsiyet, ortam ve insan ilişkileri ile sınırlandırılarak incelenmiştir.

3. BULGULAR

Derlemden elde edilen verilere göre; *kondo* sözcüğünü 227 farklı konuşmacının kullandığı görülmektedir. Öncelikle bu konuşmacıların cinsiyetine ve yaşına göre kullanımları incelenmiş, ardından konuşucular arasındaki ilişkiler ve konuşma ortamı incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar sırasıyla Tablo 2., Tablo 3. ve Tablo 4.’te sunulmuştur.

Tablo 2: “*Kondo*” sözcüğünün yaşa ve cinsiyete göre kullanımı

Yaş	Cinsiyet		Toplam
	Kadın	Erkek	
40-44	27	43	70
70-74	20	46	66
50-54	33	31	64
65-69	23	38	61
35-39	37	24	61
60-64	28	30	58
55-59	36	16	52
25-29	8	27	35
20-24	23	12	35

45-49	22	3	25
75-79	20	3	23
80-84	10	11	21
30-34	4	17	21
5-9		8	8
15-19	5	1	6
90-94	3		3
10-14		3	3
95-99	1		1
0-4		1	1
Toplam	300	314	614

Tablo 2.'ye bakıldığında *kondo* sözcüğü kadınlarda 300, erkeklerde ise 314 kez kullanımla hemen hemen eşit kullanım sıklığında olduğu görülmektedir. Yaşa göre bakıldığında ise 0 ile 99 yaş olmak üzere her yaş aralığında kullanılmakla birlikte en fazla 40-44 yaş aralığında kullanılmaktadır. Bu yaş aralığını 70-74 yaş ve 50-54 yaş aralığı takip etmektedir.

Tablo 3: “Kondo” sözcüğünün konuşucular arasındaki ilişkiye göre kullanım durumu

Sıra	Konuşucular Arasındaki İlişki	“Kondo” Sözcüğünün Kullanım Sıklığı ve Yüzdesi	
1	Aile (家族)	188	30,62%
2	Arkadaş/Tanıdık (友人知人)	141	22,96%
3	Çalışma Arkadaşı (同僚)	55	8,96%
4	Aile-Akraba (家族・親戚)	43	7,00%
5	İş ilişkisi (仕事関係)	39	6,35%
6	Hizmet Sektörü ilişkisi (サービス場面関係)	33	5,37%
7	Arkadaş/Tanıdık-Aile (友人知人・家族)	26	4,23%
8	Eski Çalışma Arkadaşı (元同僚)	17	2,77%
9	Arkadaş/Tanıdık-İş ilişkisi (友人知人・仕事関係)	15	2,44%
10	Arkadaş/Tanıdık-Öğretmen/Öğrenci (友人知人・先生生徒)	12	1,95%
11	Öğretmen/Öğrenci (先生生徒)	9	1,47%
12	Aile-Öğretmen/Öğrenci (家族・先生生徒)	5	0,81%
13	Arkadaş/Tanıdık-Aile-Akraba (友人知人・家族・親戚)	4	0,65%
14	Arkadaş/Tanıdık-Çalışma Arkadaşı-Öğretmen/Öğrenci (友人知人・同僚・先生生徒)	4	0,65%
15	Akraba (親戚)	3	0,49%
16	Çalışma Arkadaşı-Öğretmen/Öğrenci (同僚・先生生徒)	3	0,49%
17	Arkadaş/Tanıdık-Eski Çalışma Arkadaşı (友人知人・元同僚)	3	0,49%
18	Arkadaş/Tanıdık-Aile-Öğretmen/Öğrenci (友人知人・家族・先生生徒)	3	0,49%
19	Arkadaş/Tanıdık-İş ilişkisi-Öğretmen/Öğrenci (友人知人・仕事関係・先生生徒)	3	0,49%
20	Arkadaş/Tanıdık-Aile- Hizmet Sektörü ilişkisi (友人知人・家族・サービス場面関係)	3	0,49%
21	Arkadaş/Tanıdık-Çalışma Arkadaşı-Eski Çalışma Arkadaşı (友人知人・同僚・元同僚)	2	0,33%
22	Arkadaş/Tanıdık-Çalışma Arkadaşı- Hizmet Sektörü ilişkisi (友人知人・同僚・サービス場面関係)	1	0,16%
23	Aile- Hizmet Sektörü ilişkisi (家族・サービス場面関係)	1	0,16%
24	Arkadaş/Tanıdık- Hizmet Sektörü ilişkisi (友人知人・サービス場面関係)	1	0,16%
	Toplam	614	100,00%

Tablo 3.'e göre *kondo* sözcüğünün 24 farklı insan ilişkisi içinde kullanıldığı görülmektedir. En fazla "aile" içinde kullanılması dikkat çekmektedir ve "arkadaşlık (141)" içinde olduğu görülmektedir. Bu ilişki durumunu ise iş arkadaşlığı (55), aile-akraba (43) ve iş ilişkileri (39) takip etmektedir.

Son olarak *kondo* sözcüğünün hangi ortamlarda kullanıldığına bakıldığında çıkan sonuç ise Tablo 4.'te sunulmuştur.

Tablo 4: "Kondo" sözcüğünün kullanıldığı ortamlar

Sıra	Konuşma Ortamı	Kullanım Sıklığı	Sıra	Konuşma Ortamı	Kullanım Sıklığı
1	Yemek-Buluşma (食事・付き合い)	112	17	İş-Ders Dışı Etkinlik (仕事・課外活動)	6
2	Dinlenme (休息)	89	18	Yemek-Dinlenme (食事・休息)	4
3	İş (仕事)	79	19	Hareket/Seyahat-Boş Zaman Aktiviteleri (移動・レジャー活動)	4
4	Buluşma (付き合い)	72	20	İş-Okul İşleri (仕事・学業)	4
5	Yemek (食事)	57	21	Çeşitli Ev İşleri-Ders Dışı Etkinlik (家事雑事・課外活動)	4
6	İş-Diğer (仕事・その他)	27	22	Buluşma-İş (付き合い・仕事)	3
7	İş-Boş Zaman Aktiviteleri (仕事・レジャー活動)	20	23	Yemek-Diğer (食事・その他)	3
8	Yemek-Sosyalleşme (食事・社会参加)	19	24	İş-Dinlenme (仕事・休息)	3
9	Hareket/Seyahat (移動)	17	25	Dinlenme-Çeşitli Ev İşleri (休息・家事雑事)	3
10	Sosyalleşme (社会参加)	16	26	Okul İşleri (学業)	2
11	İş-Şahsi Günlük İşler (仕事・身の周りの用事)	16	27	Çeşitli Ev İşleri-Diğer (家事雑事・その他)	2
12	Yemek-Çeşitli Ev İşleri (食事・家事雑事)	14	28	Yemek-Şahsi Günlük İşler (食事・身の周りの用事)	1
13	Boş Zaman Aktiviteleri (レジャー活動)	11	28	Çeşitli Ev İşleri-Boş Zaman Aktiviteleri (家事雑事・レジャー活動)	1
14	Çeşitli Ev İşleri (家事雑事)	10	30	Yemek-Okul İşleri (食事・学業)	1
15	Diğer (その他)	7	31	Ders Dışı Etkinlik (課外活動)	1
16	Yemek-İş (食事・仕事)	6			

Tablo 4.'e göre *kondo* sözcüğünün en fazla kullanıldığı ortamın "yemek-buluşma" olduğu görülmektedir ve hemen hemen her ortamda kullanılmaktadır.

4. TARTIŞMA

Bu çalışmada *tatema*e ifadesi olarak tercih edilen dilsel anlatımların "*niatteiru* (yakışmış), *oishikatta* (lezzetliydi), *jōzudesune* (yeteneklisin), *kocchi* (ben), *kikai-ga attara* (fırsat olursa) gibi ifadeler olduğu tespit edilmiştir. Bu dilsel anlatımlardan "*oishikatta*" ve "*niatteiru*" gibi ifadelerle "*taihen* (çok), *totemo* (çok), *yoku* (bayağı), *hontōni* (gerçekten)" gibi belirteçlerin kullanıldığı dikkat çekmektedir. (3) numaralı örnekte *kondo* sözcüğünün hem zaman belirteci olarak kullanıldığı hem de bu belirtecin belirli bir günü işaret etmeyen anlamda *tatema*e olarak da kullanıldığı görülmüştür. Dolayısıyla bu çalışmada önceki çalışmalardan farklı olarak *kondo* sözcüğünün *tatema*e sözcük olarak kullanıldığı durumların olduğu belirlenmiştir. Bu sözcük bir zaman belirteci olmakla birlikte *kondo* sözcüğünün belirli bir güne işaret etmemesi *tatema*e sözcük olarak kullanımını desteklemektedir. Sözcüğün *tatema*e kullanımı Türkçede davet edilmeye karşılık "bir dahaki sefere, inşallah" gibi sözcüklerin kullanımına benzemektedir. *Kondo* sözcüğünün derlemde *tatema*e kullanım özelliğinden bağımsız olarak ele alındığında Tablo 2. verilerine göre *kondo* sözcüğünün cinsiyete göre kullanımında belirgin bir fark olmayıp her iki cinsiyette

de hemen hemen aynı derecede kullanıldığı tespit edilmiştir. Yine yaş grupları açısından da 35 yaş üstünde yoğun kullanım olduğu görülmekle birlikte ilerleyen yaş gruplarında düşüş görülmektedir. Dolayısıyla yaş grupları açısından belirli bir fark gözlemlenmemiştir. Konuşucuların arasındaki ilişkilerin yer aldığı Tablo 3. verilerine göre ise sırasıyla en fazla aile, arkadaş/tanidik ve çalışma arkadaşı ilişkilerinde görüldüğü, konuşma ortamının yer aldığı Tablo 4. verilerine göre de sırasıyla en fazla yemek-buluşma, dinlenme ve iş ortamında görülmektedir.

SONUÇ

Tatemaenin dilsel boyutunun belirlenmesinin amaçlandığı bu çalışmada bir önceki bölümde yer alan bulgulardan yola çıkarak güncel alanyazın diyalog içeren kitaplarda zaman zaman *tatema* ifadelerinin yer aldığı görülmüş, günümüz Japon dilinde *tatema* ifadelerinin halen yer aldığı anlaşılmıştır. Ayrıca *tatema* eğilimi olan ifadelerle birlikte görülen belirteçlerin *tatema* ifadelerinin belirlenmesinde ölçüt olabileceği düşünülmektedir. Mevcut literatürde *tatemaenin* uyumun devamlılığının yanı sıra iltifat ve selamlamalarda kullanılabileceği yer almakta, elde edilen bulgulara bakıldığında da iltifat olarak kullanımı desteklenmekle birlikte karşıdaki kişiyi kırmamak amacıyla da kullanıldığı görülmüştür.

Kondo sözcüğü ile alanyazında iş ortamında hem *tatema* hem de normal kullanım olarak karşılaşılmıştır. Bununla birlikte derlem incelemesi sonucunda beklenenden farklı olarak en fazla aile ortamında kullanıldığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla *kondo* sözcüğünün aile içinde *tatema* olarak kullanılabileceği gibi genel bir çıkarım yapmak mümkündür. Yine insan ilişkileri açısından bakıldığında *tatemaenin* aile, arkadaşlık ya da iş arkadaşlığı gibi insan ilişkilerinde fark gözetmeksizin hem yakın hem de uzak ilişkilerde ya da bir başka deyişle hem resmi hem de resmi olmayan insan ilişkilerinde kullanılabileceği sonucuna varılmıştır. Önceki çalışmalarda *tatema* kullanımının yaş ve cinsiyet gibi değişkenlerle birlikte ele alındığı görülmemektedir. Ancak derlem incelemesi sonucunda *kondo* sözcüğü bağlamında her iki cinsiyette de hemen hemen eşit kullanıldığı göz önüne alındığında *tatema* kullanımının cinsiyete göre değişmediği, herhangi bir farklı eğilim olmadığı sonucuna varılabilir. Yine yaş grupları açısından değerlendirildiğinde konuşmacı sayısı da göz önünde bulundurulduğunda belirgin bir fark gözlemlenmemiş olup *tatemaenin* belirli bir yaştan sonra ya da belirli bir yaşa kadar daha fazla kullanılmaktadır gibi bir çıkarım yapılamamaktadır. *Kondo* sözcüğü üzerine sözcüğünün kullanıldığı ortamlarda anadili Japonca olan bireylerde *tatema* ya da gerçek anlamıyla algılanışını etkileyen faktörler ve kullanım özellikleri ayrı bir araştırma konusu olarak belirlenmiştir.

KISALTMALAR

Bağ.Çek.	Bağlayıcı Çekim	Kib.Ön.	Kibarlık Öneki
Bel.İlg.	Belirtme İlgeci	Koş.	Koşaç
Boş.Dol.Söz.	Boşluk Doldurucu Sözcük	Koş.An.	Koşul Anlatımı
Dur.Bel.İ.	Durum Belirtme İfadesi	Olmsz.Ek.	Olumsuzluk Eki
Geç.Z.	Geçmiş Zaman	Tmc.Sn.İ.	Tümce Sonu İfadesi
Geçm.Z.	Geçmemiş Zaman	Ün.	Ünlem
İs.Bel.Ek	İstek Belirtme Eki	Yal.Dur.İlg.	Yalın Durum İlgeci
İlg.Dur.İlg.	İlgi Durum İlgeci	Yön.İlg.	Yönelme İlgeci
İye.İlg.	İyelik İlgeci		

KAYNAKÇA

- Bestor, V.L. vd. (2011). *Routledge Handbook of Japanese Culture and Society*, Routledge.
- Davies, R.J. ve Ikeno O. (2002). *The Japanese Mind, Understanding Contemporary Japanese Culture*, Tuttle Publishing.
- Ishī, T. vd. (2011). "Breaking into Japanese Literature/Identity:Tatema and Honne", *Impossibilia*, S.1-2, s.81-95
- Ishikawa, S. (2012), *Bēshikku Kōpasu Gengogaku*, Hitsuji Shobō.
- Iwamoto, H. (2012). "Nihongo-no Kaiwa Hyōgen-ni Okeru Chokusetsuteki-Kansetsuteki Hyōgen-ni Kansuru Kenkyū 'honne and tatema (Honne to Tatema)' o Jitsurei", *Nihongogaku Ronsetsu Shiryō*, S. 49(5), s. 31-39.

- Kato, M. (2000). *Teaching the Concept of Tatemaie to English-Speakers*, The Ohio State University, Thesis.
- Kübler, S. ve Zinsmeister, H. (2015), *Corpus Linguistics and Linguistically Annotated Corpora*, Bloomsbury.
- Masuda, T. (2015). *Honne to Tatemaie-o Minuku Chotto Shita Ichigen 'Iimawashi'kara Yomitoku Shinri-to Shinri-no Urayomi Furēzu 120*, CLAP. (Kindle Edition)
- Matsuki, K. (1995). "Metaphors of Anger in Japanese", *Language and the Cognitive Construal of the World* (Ed. Taylor J.R., MacLaury R.E.), s. 137-151, Mouton de Gruyter.
- Matsumura, A. (1988). *Dajirin*, Sanseidō.
- McEnergy, T. vd. (2006), *Corpus-Based Language Studies, An Advanced Resource Book*, Routledge.
- Minami, M. (2009). *Gengo to Bunka-Gengogaku-kara Yomitoku Kotoba-no Bariēshon*, Kuroshio Shuppan.
- Murano, S. vd. (2012). *Jōkyū Reberu Rōrupurei-de Manabu Bijinesu Nihongo*, Suriēnettowāku.
- Murano, S. vd. (2020). *Shochū Reberu Rōrupurei-de Manabu Bijinesu Nihongo-Bamen-ni Awasete Tekisetsu-ni Hanasō*, Suriēnettowāku.
- Ogiso, T. ve Nakamura, T. (2013). "Kōpasu Kensaku Tsūru (1) 'Chūnagon'-no Tsukaikata", *Kōpasu Nyūmon*, (Ed: K. Maekawa), Asakura Shoten.
- Samovar, L.A. vd. (2009). *Intercultural Communication: A Reader*, Wadsworth: Cengage Learning.
- Shinmura, I. (1984). *Kōjien*, Iwanami Shoten.
- Sugimoto, Y. (2002). *An Introduction to Japanese Society*, Cambridge University Press. (2. Baskı)
- Trinidad, G.J.D. (2014). *Honne and Tatemaie: Exploring the Two Sides of Japanese Society*, Sigillum Universitatis Islandiae, Hugvísindasvið, Islandiae.
- Umesao, T. vd. (1989). *Nihongo Daijiten*, Kōdansha.
- Varoğlu, G. (2013). "Japoncada "Hara" Türkçede "Karın" Sözcüğü ile Oluşan Deyimlerin Kavramsal/Anlamsal Karşılaştırması", *Dil Dergisi*, S.161, s.34-49
- Varoğlu, G. (2016). "Hara", "Kokoro", "Mune" Sözcükleriyle Oluşturulan Japonca Deyimlerde Metaforik ve Metonimik Yapılanma, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Yamada, H. (1997). *Different Games Different Rules, Why Americans and Japanese Misunderstand Each Other*, Oxford University Press.

İnternet Kaynakları

<https://japanknowledge.com/lib/display/?lid=2002028c4796NflxtrMI> (Erişim Tarihi: 25.05.2022)

Kōpasu Kensaku Apurikēshon "Chūnagon" (<https://chunagon.ninjal.ac.jp/>)

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:10.09.2022 ✓Accepted/Kabul:14.10.2022

DOI:10.30794/pausbed.1173594

Research Article/Araştırma Makalesi

Atlı Usta, N. (2022). "Japon Edebiyatı ve Gülme Kuramları-*Shojo No Inori* 『処女の祈り』 Öyküsü ve *Kojiki* 『古事記』 Örneği-" *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. Ö137-Ö145.

JAPON EDEBİYATI VE GÜLME KURAMLARI

-*Shojo No Inori* 『処女の祈り』 Öyküsü ve *Kojiki* 『古事記』 Örneği-

Nihan ATLI USTA*

Öz

Bu çalışmada, Japon mitolojisinin önemli eseri *Kojiki* (古事記) ve Kawabata Yasunari'nin *Shojo no Inori* 『処女の祈り』 (1926) öyküsü gülme kuramları bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Her iki eserde de gülme/kahkaha atma eylemleri tespit edilmiştir. Çalışmada, gülme eyleminin eserlerdeki yansımalarının gülme kuramı ile ortaya koyulması amaçlanmıştır. Gülme konusunu Platon, Aristoteles, Hobbes, Kant, Schopenhauer gibi düşünürler ele almıştır. Ancak kapsamlı çalışmaları bulunmamaktadır. En kapsamlı çalışma ise Bergson tarafından yapılmıştır. Gülme kuramları üstünlük kuramı, rahatlama kuramı, uyumsuzluk kuramı ve sosyal kuram olarak dört başlık altında toplanmıştır. Bu çalışmada her iki eserde de dikkat çeken kahkaha eyleminin gülme kuramları bakış açısıyla değerlendirmesi sonucunda Japon kültüründeki kahkaha eyleminin ilahi bir güce sahip olduğu görüşü ortaya çıkmıştır. Batı felsefesindeki gülme kuramları ile Japon kültüründeki kahkaha eyleminin örtüşmediği anlaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Kawabata Yasunari*, *Kojiki* (古事記), *Shojo no Inori* 『処女の祈り』, *Gülme kuramı*, *Japon Edebiyatı*

JAPANESE LITERATURE AND THEORIES OF LAUGHTER

-*Shojo No Inori* 『処女の祈り』 Story and *Kojiki* 『古事記』 Example-

Abstract

In this study, the important work of Japanese mythology, *Kojiki* (古事記), and Kawabata Yasunari's *Shojo no Inori* 『処女の祈り』(1926) story were evaluated from the point of view of theories of laughter. Laughing acts were detected in both works. In this study, it is aimed to reveal the reflection of the act of laughing in the works with the theory of laughter. Thinkers such as Plato, Aristotle, Hobbes, Kant, Schopenhauer have discussed the subject of laughter. However, there are no comprehensive studies. The most comprehensive study was done by Bergson. Laughter theories are grouped under four headings as superiority theory, relaxation theory, incompatibility theory, and social theory. In this study, as a result of the evaluation of the laughter action, which draws attention in both works, from the perspective of theories of laughter, the opinion that the laughter action in Japanese culture has a divine power has emerged. It has been understood that theories of laughter in Western philosophy and the laughter act in Japanese culture do not overlap.

Keywords: *Kawabata Yasunari*, *Kojiki* (古事記), *Shojo no Inori* 『処女の祈り』, *Theories of Laughter*, *Japanese Literature*.

*Arş. Gör. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Japon Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, KAYSERİ.
e-posta: natli@erciyes.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0003-3745-9977>)

Giriş

Ağlayarak dünyaya gelen insanoğlu, dünyaya geldiği ilk günlerden itibaren gülebilmektedir. Yaşamı boyunca da farklı durumlara gülebilen bir varlıktır. Gülme eylemi sadece sevinci ve mutluluğu sembolize etmemektedir. Kınama, alay, küçümseme, eleştiri ve bazen kızgınlık ifadesi olarak bile tezahür edebilmektedir.

Gülme eylemi psikoloji, sosyoloji ve felsefenin ele aldığı konulardan biri olmuştur. Platon, Aristoteles, Hobbes, Schopenhauer ve Kant gibi düşünürler gülme konusuna değinmişlerdir ancak kapsamlı çalışmaları bulunmamaktadır.

Platon, gülmeyi hazla ilişkilendirmiştir. Ona göre haz ölçülü olmalıdır. İnsan hareketlerinin ölçülü olması gerektiğini ve gülünç olanın cehaletten kaynaklandığını savunur. Erdem sahibi insan gülünç duruma düşmemelidir. Yani insan, kendini bilmezse gülünç duruma düşecektir (Platon, 2013: 92). Aristoteles'e göre gülme, hayvanlar ve insanlar arasında köklü bir ayrıma yol açtığı için insan, gülen hayvan (*animal ridens*) olarak adlandırılabilir (Sanders, 2019:22). Yani Aristoteles'e göre gülme insana özgü bir davranıştır. Ayrıca ona göre gülme eylemi kusurlu olana, soylu olmayana yöneliktir. Dolayısıyla gülme eylemi de insanı soylu olmaktan uzaklaştırır (Aristoteles, 2005). Platon ve Aristoteles gülme ile ilgili ilk çalışmaları ortaya koysa da gülme eylemini olumsuz bir eylem olarak değerlendirerek toplum için zararlı olarak yorumlamışlardır.

Hobbes'a göre ise bir insanın kusuru, başarısızlığı ya da kötü duruma düşmesi karşısında bizde ani bir üstünlük duygusu oluşur. Bu duygu da gülmemize neden olur. Hobbes'a göre, aslında biz bir şeyi bir başkasından daha iyi yaptığımızı düşündüğümüz için, böyle bir yargıya sahip olduğumuz için güleriz (Şentürk, 2016: 50). Antik çağlardan itibaren değerlendirilmeye çalışılan gülme eyleminin Batılı düşünürler tarafından olumlu bir eylem olarak değerlendirilmediği, toplumun huzurunu kaçıran bir eylem olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Batılı düşünürlerin bakış açısından faydalanarak bu çalışmada Japon edebiyatının önemli yazarlarından Kawabata Yasunari'nin öyküsü ve Japon mitolojisinin önemli kaynağı *Kojiki*'deki gülme eylemleri değerlendirilmiştir.

Kawabata Yasunari (1899-1972), Japon edebiyatında önemli bir yere sahip olması nedeniyle 1968 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan ilk Japon yazardır. Kawabata ve eserleriyle ilgili alan yazında yapılan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda eserlerdeki din algısı, poetik dil algısı, farklı dillere çevrilen eserlerde görülen çeviri farklılıklarına değinen araştırmalar dikkat çekmektedir.

Minimal öyküleriyle de dikkat çeken yazarın öyküleriyle ilgili olarak Liu (2017), 1934 -1952 yılları arasında yani savaş öncesi ve savaş sonrası dönemde yazdığı "*Tenohira no Shōsetsu*" 『掌の小説』 öykü kitabındaki on adet öyküsünü ele almıştır. Öykülerdeki karakterlerin yaşadıkları çağdan soyutlandığını, karanlık bir çağda, gerçek hayata karışmadan yaşadıkları zorlukları psikolojik açıdan değerlendirerek incelemiştir. Ayrıca Yamada'nın (2017), Kawabata'nın *Shojo no Inori* 『処女の祈り』 (1926) adlı kısa öyküsündeki mezar taşlarının geçmişi üzerine bir çalışması bulunmaktadır. *Shojo no Inori* 『処女の祈り』 (1926) öyküsü ile Japon mitolojisinin en önemli yazılı kaynaklarından biri olarak kabul edilen *Kojiki*'de (古事記) geçen bir olayın benzerliği dikkat çekmektedir. Bu benzerliğe Atlı (2018), Japon edebiyatı eğitimi üzerine yapılan bir çalışmada değinmiştir. Ancak eserler gülme kuramları açısından değerlendirilmemektedir.

Ayrıca Türkiye'de Kawabata ile ilgili yapılan çalışmalar dikkate alındığında; Güven (2021), Japon edebiyatı yazarları ile "Nobel Edebiyat Ödülü" adı verilen, kültürel evrenselliğin simgesi haline gelmiş fenomen arasındaki karmaşık ilişkileri ele almıştır. Nobel Ödülü'ne aday olarak düşünülmenin, aday gösterilmenin, ödül kazanmanın veya kazanamamanın Tanizaki, Kawabata, Mişima ve Ōe gibi yazarların evrenselleşmesine ne şekilde katkıda bulunduğu sorusuna cevap aramıştır. Japon edebiyatı II. Dünya Savaşı sonrası süreçte Batıda ve dünya edebiyatında çok önemli bir konum edinmiştir. Bu nedenle Japon edebiyatından birçok eserin birçok dile Japonca aslından çevirisi yapılmıştır ve Kawabata da bu yazarlardan bir tanesidir. Konu ile ilgili olarak Güven'in (2019) kapsamlı bir çalışması bulunmaktadır. Kawabata'nın eserlerindeki kadın karakterlere yönelik Atlı'nın (2020) doktora tezi bulunmaktadır.

Çalışmada kullanılacak bir diğer kaynak olan *Kojiki*'de, genel anlamda Japon adalarının oluşumu, cennet ve cehennem yaratılışı, tanrıların doğumu ve tanrıların yaptıkları anlatılmaktadır. VI. ve VII. yüzyıldaki Japon

hükümdarlarını ve dönemin ülke yönetimini de ele almaktadır. Akbay, *Kojiki*'de geçen önemli kadın figürlerinin mitoloji içinde oynadıkları rol ve karakteristik özellikleri ana hatlarıyla ele almaktadır. Izanami'nin ideal eş, üretken, doğurgan, bereketli anne özelliklerini vurgulamaktadır. İkinci olarak Üst Dünya'yı yöneten, dünyayı aydınlatma özelliği olan tanrı olarak bilinen Amaterasu dikkat çekmektedir. Amaterasu'nun da güçlü, otoriter, cesaretli, savaşçı, kararlı, zarif, sevgi dolu, merhametli, ürkek, sessiz yönleri olduğunu vurgulamaktadır. Bir diğer dişi tanrı Amenouzume'dir ve neşe kaynağı bir Tanrı olarak tanımlar (Akbay, 2014: 87).

Eserde, kahkahalar atılarak güneş tanrısının saklandığı mağaradan çıkarılması ve kâinatın tekrar aydınlığa kavuşulması sağlanmıştır. Bu çalışmada, diğer çalışmalardan farklı olarak Kawabata'nın öyküsü ve *Kojiki*'de yer alan olay, gülme kuramları bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Kawabata'nın çok sayıda minimal öyküsü bulunmaktadır ancak bu çalışmada *Kojiki* ile benzerlik tespit edildiği için *Shojo no Inori* 『処女の祈り』 (1926) öyküsü incelenmiştir. Kahkaha eyleminin Japon kültüründeki önemi ortaya konmuştur. Küçük ölçekte bakıldığında iki eser arası benzerliğin, büyük ölçekte bakıldığında ise Japon kültürünün edebi eserlere yansımalarının ortaya koyulması açısından bu çalışma önem taşımaktadır.

1. Gülme Kuramları

Gülme konusunda yapılan çalışmalar, insanoğlunun neden güldüğü sorusuna cevap arayarak dört başlık altında değerlendirilmiştir. Bu kuramlar; üstünlük kuramı, rahatlama kuramı, uyumsuzluk kuramı ve sosyal kuramdır.

1. 1. Üstünlük Kuramı

İlk olarak Platon ve Aristoteles tarafından ortaya atılmıştır. Bu düşünürlere göre üstünlük kuramında; kusurlu olana, eksik olana gülünür ve bu nedenle gülen kişi kendini karşıdakine göre üstün hisseder ve güler. Yani bu kuramda gülünç olan kusurludur ve gülen kişi karşıdakine alay eder (Aristoteles, 2016; Platon 2017).

Platon ve Aristoteles tarafından ortaya atılan üstünlük kuramı daha sonra Thomas Hobbes ile daha da güçlenmiştir. Devletlerin meşruiyetini savaş korkusundan aldığı öne süren Hobbes'a göre insan ırkı sürekli savaş içindedir ve bir savaş kazanıldığında zafer kahkahaları ortaya çıkar. Hobbes gülmeyi aynı zamanda ani sevinç olarak da adlandırır. (Hobbes, 2019:51)

Ani sevinç, gülme denilen yüz hareketlerine yol açan duygu olup, ya kişinin kendini mutlu eden anlık bir hareketi nedeniyle, ya da başka birinde yanlış bir şey görmesi nedeniyle ortaya çıkar; ki, bu ikinci durumda, kişi o yanlış şeyin kendisinde bulunmadığına sevinip memnun olur. Bu, en fazla, kendilerinde fazla bir yetenek olmadığının farkında olan ve başkalarının hatalarını gözleyerek kendilerini memnun etmek mecburiyetinde olan kişilerde bulunur (Hobbes, 2019:52).

Ayrıca Hobbes, bir insanın kusuru, başarısızlığı ya da kötü duruma düşmesi karşısında bizde ani bir üstünlük duygusu oluştuğunu söyler. Bu duygu da gülmemize neden olur. Aslında burada biz bir şeyi bir başkasından daha iyi yaptığımızı düşündüğümüz için, böyle bir yargıya sahip olduğumuz için gülüyoruz (Şentürk, 2016: 50). Ancak Hobbes (2019), başkalarının hatalarına kahkahaya varacak derecede gülenlerin de yeteneksiz insanlar olduğu görüşünü savunur.

Hobbes'ın üstünlük kuramına göre gülmenin gerçekleşmesi için aynı zamanda üstünlüğün aniden oluşması gerekir. Bir fıkraya veya espriye, arka arkaya tekrar edildiğinde gülmememizin sebebi de budur. Çünkü bir süre sonra bu fıkraya ve espriye aşına olunduğu için komik olmaktan çıkar (Hobbes, 2019).

Ludovici, üstünlük kuramını fizyolojik açıdan değerlendirir ve gülmeyi şu şekilde açıklar; “gülerken dişlerin görünmesi, köpeklerin saldırgan davranışlarında olduğu gibi, bir kişinin fiziksel cesaretini kanıtlama yoludur. Gülmenin herhangi bir düşmana ondan daha güçlü olduğumuzu ve herhangi bir duruma daha iyi uyum sağladığımızı anlatma yolu olduğunu” söyler. “Birisinin bize güldüğünde kendimizi korkmuş hissetmemizle hayvanın ağzını açıp bize dişlerini göstermesi benzerdir.” der (Morreall, 1997: 32).

1. 2. Uyumsuzluk Kuramı

Uyumsuzluk kuramı, olaylar ya da nesnelere karşısındaki uyumsuzluğa verilen bir tepki sonucunda meydana gelir. Kant'a göre, örneğin şaka yapıldığında aklın beklediği şeyin ortaya çıkmaması, insanın umduğunu bulamaması gülmeye neden olmaktadır. Yani Kant, *gülmeyi gergin bir bekleyişin ansızın boşa çıkması dolayısıyla oluşan şiddetli heyecan olarak tanımlamaktadır. Akıl için hiç de sevindirici bir şey olmayan bu boşa çıkma, aslında dolaylı yoldan sevindirmektir* (Şentürk, 2016: 52).

Schopenhauer'a göre gülmeye, Kant'ın görüşünden farklıdır. Schopenhauer'a göre, *"Her durumda gülmenin nedeni, bir kavramla, o kavram ilişkisi içerisinde düşünülen gerçek nesnelere arasındaki uyumsuzluğun aniden algılanmasıdır ve gülmenin kendisi bu uyumsuzluktan başka bir şey değildir."* (Schopenhauer'dan aktaran John Morreal, 1997: 28).

Beattie, uyumsuzluk kuramını tüm gülmeye çeşitlerini açıklamadığı gerekçesiyle eleştirir. Beattie, gülmeyi "duygusal gülmeye" ve "hayvansal gülmeye" olarak ikiye ayırır. Duygusal gülmeye akıl ile ilişkili olduğundan uyumsuzluk kuramı ile açıklanabilirken gıdıklanma gibi hayvansal gülmeye çeşitlerinin ise uyumsuzluk ve diğer kuramlarla açıklanamayacağını savunur (Morreal, 1997: 28-31).

1. 3. Rahatlama Kuramı

Rahatlama kuramını ilk olarak Shaftesbury öne sürmüştür. Ona göre mizah "açık yürekli insanların doğal ve rahat ruh halleri kısıtlandığında ya da denetim altına alındığında, içinde buldukları sıkıntılı durumdan kurtulmak için aradıkları yol" dur (Morreal, 1997:37). Gülmeye ile birlikte duygusal bir boşalmanın, rahatlamanın söz konusu olduğunu ileri sürer. Bu kuramın farklı savunucuları arasında görüş ayrılığı olsa da hepsinin üstünde uzlaştığı ortak nokta şudur; gülmeye, sinirsel enerjinin ortaya çıkışıdır (Morreal, 1997: 32).

Hazlitt, rahatlama ve aykırılık kuramları arasında bir ilişki kurar. Hazlitt'e göre mizahın özü "aykırı olan iki fikirde ya da farklı iki duygunun çatışmasında"dır. Aykırılıklar ani duygu değişimleri yaratarak bedende biriken enerjinin kahkahayla boşaltılmasını sağlar. Hazlitt'e göre zihinsel olan biriken enerji ile fiziksel olan aykırılıklar arasında birbiriyle ayrılmaz bir ilişki vardır (Eagleton, 2019:88-89).

Spencer'a göre gülmeye "belli bir yoğunluğa ulaşan duyguların kendilerini bedensel hareketlerle göstermesi"dir. Örneğin korktuğumuz zaman kaçmamız, kızdığımız zaman saldırganlık göstermemiz gibi gülmeye de benzer bir fiziksel tepkidir. Spencer, gülmenin şiddetinin içimizde biriken enerjiyle orantılı olduğunu belirtir (Morreal, 1997:37).

Rahatlama kuramının en önemli temsilcilerinden biri de Freud'dur. Freud'a göre bastırılmış düşmanca duygularımızı ya da düşüncelerimizi, bastırılmış, yasaklanmış cinsel duygularımızı, arzularımızı espri yaparak açığa vururuz, bilinçaltından bilince getiririz ve bu şekilde tatmin ederiz (Morreal, 1997: 45).

Freud esprileri saçma ve müstehcen olarak ikiye ayırır. Freud'a göre espri yaparken, bastırılmış duygu ve düşünceler için kullanılacak olan enerjiyi; komik durumlarda, düşünmek için kullanmadığımız fazla enerjiyi; mizah için ise duygularımızca kullanılmayan enerjiyi harcarız. Bu açıdan, mizah "süperego"ya, komik "ego"ya, fıkra ise "id"e yönelir. Freud rüya ile espri arasında benzerlik kurarak esprinin, cinsellik ve şiddet içeren bastırılmış duyguları (libidinal enerjiyi) bilince çıkarıp, bizi sınırlandırmalardan kurtararak ulaşılmaz olan zevkleri yaşattığını düşünür (Cebeci, 2017:41).

1. 4. Sosyal Kuram

Sosyal kuram Bergson tarafından ileri sürülmüştür. Bergson, gülmenin toplumsal yönüne dikkat çekmiştir ve komik olandan yola çıkarak gülmeye ele almıştır. Ona göre gülmeye, toplumsal bir edimdir. Bergson (1996), gülmenin, toplumsal normlardan uzaklaşan bireyleri, utandırıp cezalandırarak yeniden şekillendirdiği için toplumsal bir işlevi olduğunu savunur. Gülmeye de üstünlüğün tasdik edilmesi, gergin bekleyişin boşa çıkması, duygusuzluk, insanlık ve mekanik katılık gibi terimlerle açıklar. Bu açıdan gülmenin ve gülünç olanın yalnızca insana ait olduğunu düşünen Bergson'a göre, nesnelere veya hayvanlardaki komik, insana ait davranışların onlarda benzerlerinin görülmesi sonucunda doğar (Bergson, 1996).

Bergson komiğe ve gülmeye ilişkin gözlemlerini iki şekilde açıklar; “Tümüyle insana özgü olanın dışında komik yoktur”. Yani gülme insana özgüdür. Ancak insan, sadece gülen bir canlı değil, aynı zamanda güldüren canlıdır. Bizim bir nesneye ya da bir hayvanın davranış ya da durumuna gülmemizin, yani onların bizi güldürüyor olmasının temelinde bile bu davranış ya da durumun insandaki komik davranış ya da durumlara benzer olması yer almaktadır (Bergson, 1996: 11).

Bergson’un komik olana ilişkin olan ikinci gözlemi; “gülmeye daima bir duygusuzluk durumu eşlik eder. Aldırmazlık, gülmenin doğal ortamı, heyecan ise onun en büyük düşmanıdır”. Ayrıca gülmeyi zihinsel bir süreç olarak yorumlar. Komiğin arı zekâya seslendiğini, komiğin etkisini gösterebilmesi için yüreğin uyuşturulması gerektiğinden söz eder. Yani, Bergson, bizde acıma ve sevgi uyandıran insanlara ya da bizi duygulandıran durumlara gülemeyeceğimizi, gülmenin mümkün olabilmesi için söz konusu duygularımızı bir süreliğine bir yana bırakmamız, unutmamız gerektiğini, yoksa gülmenin mümkün olamayacağını ifade eder. Onun için, arı zekâlı insanlardan oluşan bir toplumda gülme ancak mümkün olabilir (Bergson, 1996: 12).

Yine Bergson’a göre, gülme ancak bir grup halinde bulunan insanların duygularını bir yana bırakarak ve arı zekâlarını ön plana çıkararak grup içinde ya da dışında bir kişiye yöneldiklerinde gerçekleşebilir. (Bergson, 1996: 12, 13) Dolayısıyla, Bergson’un komik olana ilişkin kuramı sadece bireyle sınırlı değildir. Bu kuramıyla gülmenin sosyal rolüne dikkat çeker. Bergson’a göre bir bireyin gülmesi daima bir grubun gülmesidir (Alfred Stern, 1980: 35). Kısacası, Bergson için gülme, komik-olan sadece insana özgüdür ve duygusuzluk, beraberlik ve dayanışma gibi kavramların da gülmenin koşulları olduğunu söyleyebiliriz. Yani kişinin toplumla uyumsuzluğu gülmeye neden olur (Bergson, 1996). Bir kişinin ya da karakterin toplumla, toplumsal yaşamla uyumsuz olması, ona uyum sağlayamaması, toplumdan uzak düşmesi o halde onu komik kılar.

Toplum, toplumda mevcut olan kurallara uymayan, toplumdan uzaklaşan herkesi cezalandırır. Bergson, zaten gülmenin doğal ortamı toplumdur diyerek, gülmeyi Platon ve Aristoteles’in gülmeye ilişkin kuramlarında olduğu gibi toplumsal ve kültürel yaşama yerleştirerek ona toplumsal bir boyut kazandırır (Smadja, 2013: 42). Örneğin toplum, cimri birine gülere onu cezalandırır böylece bu kötü davranış ortadan kalkar ve olumsuz davranış, olumlu davranışa dönüşür görüşünü savunur.

Bu çalışmada sözü geçen dört gülme kuramı çerçevesinde, gülme eyleminin benzerlik gösterdiği, Japon edebiyatında önemli yeri olan iki eser değerlendirilmiştir.

2. Kojiki (古事記) Eserinin Değerlendirmesi

Kojiki’de gülme eyleminin gerçekleştiği olayın önemli kahramanları güneş tanrısı Amaterasu, deniz tanrısı Susanoo ve neşe tanrısı Amenouzume’dir. Amaterasu, dünyayı aydınlatmakla görevli güneş tanrısıdır ve kâinatın oluşmasında büyük rol oynayan Izanagi’nin bütün emirlerine itaat eder. Ancak deniz tanrısı Susanoo, Izanagi’ye itaat etmez, başına buyruk davranır. Bu nedenle Izanagi onu, bulunduğu üst dünyadan kovar. Bunun üzerine Susanoo, güneş tanrısı Amaterasu’nun yanına gider ve aslında kendisinin Izanagi’ye itaat ettiğini söyler. Ancak Izanagi’ye, annesi Izanami’ye gitmek istediği için Izanagi’nin onu üst dünyadan kovduğunu iddia eder. Amaterasu onun söylediklerine güvenmek için kanıt ister. Susanoo üç kadın tanrı dünyaya getirir. Kendisi masum olduğu için kadın tanrı dünyaya getirebildiğini savunur. Amaterasu onun haklı çıktığına inanır ancak Susanoo çevreye zarar vermeye başlar. Pirinç tarlalarına ve diğer mahsüllere zarar verir, Amaterasu’nun yanına gelenleri öldürür. Onun bu davranışları kâinatı olumsuz etkiler. Tarlalar, ekinler zarar görür. Amaterasu onu uyarırsa da Susanoo bilerek ve isteyerek zarar vermeye devam eder. Bu felaketlerden korkan güneş tanrısı Amaterasu, *Amano Iwato* (天岩戸) mağarasına saklanır. Amaterasu’nun saklanmasıyla birlikte bütün evren karanlığa boğulur. Dünya’nın karamasıyla birlikte kötülükler de artar. Bu duruma endişelenen diğer tanrılar bir araya gelerek Amaterasu’yu saklandığı mağaradan çıkarmak için çare ararlar.

Kahkaha/gülme eylemi Amaterasu’yu saklandığı mağaradan çıkarıp, yer ve gökyüzünü aydınlığa kavuşturmak için kullanmıştır. Olay *Kojiki*’de şu şekilde anlatılmaktadır:

Neşe tanrısı Amenouzume ve diğer tanrılar Amaterasu'nun saklandığı mağaranın önünde dans ederler. Amenouzume ve diğer tanrılar dans ederken kahkahalarla gülerler. Tanrıların kahkahalarını duyan Amaterasu şaşırarak mağaradan çıkmadan ne olduğunu anlamaya çalışır. "Ben bile bütün kâinat karanlığa gömüldüğü için endişelenirken sizler burada neden gülüp, dans ediyorsunuz?" diye sorar. Amenouzume "Senden çok daha üstün bir tanrı aramıza katıldı, bu nedenle çok mutluyuz." der. Bu sırada iki tanrı Amaterasu'ya hazırladıkları aynayı gösterir. Aynada kendini gören Amaterasu daha çok merak eder ve mağaradan dışarı çıkar. Amaterasu'nun mağaradan çıkışıyla yeryüzündeki ve gökyüzündeki karanlık sona erer ve kâinat aydınlığa kavuşur (Yasumaro, Hieda, (Günümüz Japoncasına Çeviren: Takeda) 1965:17-18).

Kojiki'de görülen kahkaha/gülme eylemi uyumsuzluk kuramı, rahatlama kuramı ve sosyal kuram çerçevesinde değerlendirilebilir. İlk olarak uyumsuzluk kuramı çerçevesinde değerlendirilecek olursa, kâinat karanlığa boğulmasına rağmen mağaranın önünde kahkahalarla dans eden tanrılar dikkat çekmektedir. Mağaranın içindeki Amaterasu'nun "Ben bile bütün kâinat karanlığa gömüldüğü için endişelenirken sizler burada neden gülüp, dans ediyorsunuz?" sözleri uyumsuzluğu kanıtlar niteliktedir.

Rahatlama kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, örtük bir rahatlama duygusunun olduğu söylenebilir. Kahkahalar atılarak Amaterasu'nun mağaradan çıkması sağlanır, kâinat tekrar aydınlığa kavuşur ve insanoglu karanlıktan kurtulur. Karanlıktan aydınlığa olan dönüşümde, kahkahaların sonucu olarak rahatlama duygusunun ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Gülme kuramları dışında değerlendirdiğinde ise Kazuo'nun (2015), araştırması dikkat çekmektedir. Kazuo, Japon geleneğinde, festival ve tiyatrolarında kahkaha temasını ele almaktadır. Japon geleneğinde "kahkahaların" gizemli ve büyü güclere sahip olduğunu söylemektedir. Halk ritüellerinde kahkahalar, kendini tanrılara adama, ilahi ruhlardan ve doğaüstü güçlerinden faydalanma olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca gülme eyleminin ilahi ruhlara ilham verdiğine ve güçlerini tezahür ettirmelerini sağladığına inanılmaktadır. Bu noktada Kazuo'nun araştırmasından yola çıkarak *Kojiki'deki 'kahkaha'nın tanrılara verilen bir ilham, güçlerine güç katan bir eylem olduğu anlaşılmaktadır.*

3. Shojo No Inori 『処女の祈り』 (1926) Öyküsünün Değerlendirmesi

Öykü bir köyde sabah saatlerinde geçmektedir. Köyü çevreleyen tepenin üst tarafında da köy mezarlığı bulunmaktadır. Öyküdeki kişiler; anlatıcı, köylüler ve köyün bakirelerinden oluşmaktadır.

Tarlada çalışan köylüler, tepedeki mezarlıktaki anıtlardan birinin yuvarlandığını görürler. Endişeli bir ifadeyle tarlalardan ve dağlardan ana yola toplanırlar. Bunun üzerine ne olduğunu anlamak için tepeye giden köylüler, yuvarlanan anıtı bulamazlar. İlk olarak tepenin eteklerini, sonra da her yeri ararlar ama anıt hiçbir yerde yoktur. Sonra tepeye tırmanıp mezarlara tek tek baktıklarında ise anıtların hepsi sessiz bir şekilde yerinde duruyordur. Bu durumu tanrıların/kötü ruhların, köyü lanetlenmesi olarak düşünürler ve çözüm bulmak isterler. "Yoksa bu köyün başına kötü bir olay geleceğinin habercisi miydi? Tanrının, kötü ruhların ya da cesetlerin lanetinin olmasından başka ne olabilir? Kinci ruhları kovmak için dua etmeliyiz. Mezarlığı temizlemeliyiz." Köylüler, kinci, kötü ruhları kovmak ve mezarlığı temizlemek için dua etme kararı alır. Köyü kötülüklerden arındırmak için köydeki bakirelerden yardım istenir. Onların kahkahalarına ihtiyaç duyulur. Köylüler, köyün bakirelerini toplar ve gün batmadan önce on altı – on yedi bakireyi çevreleyen köylülerden bir grup tepeye tırmanır. Köylülerle birlikte tepeye çıkan bakireler mezarlığın tam ortasına dizilirler. Kahkaha olayı da öyküde şu şekilde yer almaktadır:

"Beyaz saçlı ve en kıdemli bir keşiş, öne çıkıp sert bir ifade ile şunları söyler: 'Ey tertemiz kızlar, çatlayana kadar gülün! Köyümüze bela getirecek her türlü şeye gülün, kötü ruhları kovun!' Bu sözün üstüne yaşlı keşiş onlara öncülük eder. Heybetli tepedeki bakirelerin hepsi hep bir ağızdan gülerler. Köylülerden biri mezarlığın kuruyan otlarını ateşe verir. Adeta kötü ruhların dilini andıran alev çemberini bakireler kahkahalarıyla çevreleyip, saçlarını savurarak katıla katıla güldüler. Gülmeye başladıklarında gözlerinden akan gözyaşları kurduğunda gözleri tuhaf şekilde parlamaya başlar. Bakireler beyaz dişlerini göstererek cılgınca dans ettiler. Oldukça yabani ve garip bir dans. Hayatı boyunca bu denli gülmemiş olan köylülerin kalpleri şimdi güneş ışığı gibi parlar." (Kawabata, 1989:154-156)

Öyküde kahkaha eylemi dört kuram açısından da değerlendirilebilir. İlk olarak, üstünlük kuramı açısından ele alınacak olursa; köylülerin, bakirelerin kötü ruhlara/lanetlere karşı kahkahalarla dans etmeleri, kötü ruhlara karşı kendilerini üstün gösterme çabası olarak yorumlanabilir. Kahkahalarla kötü ruhlara karşı üstün görünmek isteyerek onları yenme/alt etme çabası olarak değerlendirilebilir. Üstünlük kuramını fizyolojik açıdan değerlendiren Ludovici'nin gülme tasviriyile, bakirelerin gülerken dişlerinin görünmesinin örtüştüğü düşünülmektedir. "Gülerken dişlerin görünmesini, köpeklerin saldırgan davranışlarında olduğu gibi, bir kişinin fiziksel cesaretini kanıtlama yolu olduğunu" söyler. Öyküde ise tıpkı Ludovici'nin tabiri gibi bakirelerin beyaz dişlerini göstererek güldüğü görülmektedir. Yani kötü ruhlara karşı saldırgan tarafın ve cesaretin ön plana çıktığı kahkahalara örnek teşkil etmektedir.

Ayrıca köylülerin, köyün lanetlendiğini düşünerek, endişelenmiş olmalarına rağmen kahkahalarla gülmesi de uyumsuzluk kuramına örnek teşkil edebilir. İkinci olarak rahatlatma kuramı "*hayatı boyunca bu denli gülmemiş olan köylülerin kalpleri şimdi güneş ışığı gibi parladı*" cümlesinden anlaşılmaktadır. Kahkaha atan köylülerde duygusal bir boşalmanın, rahatlatmanın söz konusu olduğu "gözleri güneş ışığı gibi parladı" benzetmesinden anlaşılmaktadır. Sosyal kuram açısından ele alınacak olursa Bergson'un "bir bireyin gülmesi daima bir grubun gülmesidir" düşüncesi öyküde dikkat çekmektedir. Köylülerin hep birlikte köyü kötülüklerden uzak tutma çabası ve bunun için hep bir ağızdan gülmeleri, bu kuram ile örtüşmektedir.

Kazuo'nun (2015) araştırması dikkate alındığında, öyküde de gülme eyleminin, gülme kuramları dışında kültürel, geleneksel yönü ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Japon kültüründe gülme eyleminin farklı anlamlar taşıdığı anlaşılmaktadır. Söz konusu öyküdeki kahkaha eyleminin de Japon geleneğindeki ilahi ritüel ile örtüştüğü anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada gülme eylemi açısından benzerlik gösteren iki eser, gülme kuramları açısından ele alınmıştır. Gülme eyleminin eserlerdeki yansımalarının gülme kuramı ile ortaya koyulması amaçlanmıştır. Amaç doğrultusunda değerlendirildiğinde ve eserlerdeki olay örgüleri dikkate alındığında; köyü kötülüklerden arındırma/Amaterasu'yu saklandığı mağaradan çıkarmada 'kahkaha' eylemi ön plana çıkmıştır. Sonuç olarak, iki eser arasında saptanan kesişim noktaları, eserler arasındaki gülme eylemi açısından benzerlik ilişkisini desteklemektedir. Her metnin kendinden önce yazılanlardan izler taşıdığı gibi *Shojo no Inori* 『*処女の祈り*』 öyküsünün de *Kojiki* (古事記) 'den, diğer bir deyişle Japon mitolojisinden izler taşıdığı görülmüştür. Bu noktada kahkaha/gülme eyleminin *Kojiki*'deki yer alan olay ile birlikte toplumda önemli bir ritüel ya da gelenek haline geldiği anlaşılmıştır.

Ayrıca bu çalışma ile gülme/kahkaha eyleminin, Japon kültüründe önemli bir yere sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Kahkaha eyleminin sıradan bir eylem olmadığı, kişinin kendi ruhunu ya da başkalarının ruhlarını etkileme gücüne sahip bir eylem olduğu anlaşılmıştır. Kısacası Japon geleneğinde kahkaha eyleminin ilahi bir güce sahip olduğu görüşü ortaya çıkmıştır.

Gülme kuramları çerçevesinde değerlendirildiğinde, her iki eser de mizah ya da güldürü unsuru taşımamaktadır. Ancak öykü, var olan dört gülme kuramını da barındırmaktadır. *Kojiki* ise uyumsuzluk, rahatlatma ve sosyal kuram açısından değerlendirilebilmektedir. Batı düşünürlerinin öne sürdüğü gülme kuramlarından farklı olarak Japon geleneğinde gülmenin olumlu bir eylem olduğu da anlaşılmakta olup, Batı düşüncesiyle ters düştüğü dikkat çekmiştir.

KAYNAKÇA

- Akbay, O. Haluk (2014). "Japon Mitolojisinde Kadın İmgesi" Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 32, 79-88.
- Aristoteles (2016). *Poetika*, (Çev. Ari Çokona ve Ömer Aygün), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Atlı, Nihan (2018). Japon Edebiyatı Eğitimi ve Toplum – Kawabata Yasunari'nin *Shojo no Inori* 『*処女の祈り*』 Öyküsü Örnekleme –, *Japon Dili İncelemeleri* (Ed: Ayşegül Atay), Japon Dili İncelemeleri Serisi – IV, Transnational Press London.
- Atlı, Nihan (2020). *Kawabata Yasunari'nin eserlerinde kadın*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

- Bergson, Henri (1996). *Gülme, Komiğin Anlamı Üstüne Deneme* (Çev. Yaşar Avunç), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cebeci, Oğuz (2017). *Komik Edebi Türler*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Güven, D. Çetin. (2019). Non-European literature in translation: A plea for the counter-canonization of Weltliteratur. (Eds. Esen, E. and Miyashita, R.), *Shaping the field of translation in Japanese ↔ Turkish contexts II* (pp. 65-83). Frankfurt: Peter Lang.
- Güven, D. Çetin. (2021). "How has the Nobel Prize Affected the Canonisation of Japanese Literature?" *Folklor/ Edebiyat Dergisi*, Sayı 107, Cilt 27, 927 – 942.
- Hobbes, Thomas (2019). *Leviathan*, (Çev. Semih Lim), İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.
- Kawabata, Yasunari (1989). *Tenohira no Shōsetsu*, Tokyo: Shincho Bunko.
- Kazuo,Ura (2015). *Sairei No Warai, Warai-gaku Kenkyū-22*, 5-18.
- Morreall, John (1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak*, (Çev. Kubilay Aysevener-Şenay Soyer), İstanbul: İris Yayıncılık.
- Ō no Yasumaro, Hieda no Are(1965). *Kojiki* (Günümüz Japoncasına Çev: Yūkichi Takeda), Tokyo: Kadokawa Bunko.
- (https://www.aozora.gr.jp/cards/001518/files/51732_44768.html)
- Platon (2013). *Philebos*, (Çev. Furkan Akderin), İstanbul: Say Yayınları.
- Platon (2017). *Devlet*, (Çev. S. Eyüboğlu ve M. A. Cimcöz), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sanders, Barry. (2019), *Kahkahanın Zaferi*, (Çev. Kemal Atakay), 2.baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Smadja, Eric (2013). *Gülmek*, Çev. Sırma Naz Arım, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Şentürk, Rıdvan (2016), *Gülme Teorileri*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Yamada, Yoshihiro (2017). "Kawabata Yasunari "Shojo no inori" to Hakayama: Sakuhin no Haikei o Meguru Kōsatsu (Tokushū Zoku Kawabata Yasunari "Tanogokoro no Shōsetsu" no Genzai)" *Geijutsu Shijōshugi Bungei-43*, 4-6, Tokyo.

EK-1

Öykü Çevirisi¹

BAKİRELERİN DUASI

- Gördün mü?
- Gördüm.
- Sen de gördün mü?
- Gördüm.

Aynı sözleri tekrarlayarak köylüler, endişeli bir ifadeyle tarlalardan ve dağlardan ana yola toplanırlar. Etrafta tarlalarda çalışan onca köylünün anlaşmışçasına aynı anda, aynı yöne bakması da garip. Dahası herkes tüylerinin ürperdiğini söyler.

Köy, yuvarlak bir vadi. Vadinin ortasında da bir tepe var. Tepeyi de bir dere çevreliyor. Tepenin üst tarafı da köy mezarlığı. Köy halkı, tepeden bir anıtın tıpkı beyaz bir şeytan gibi yere yuvarlandığını gördüklerini söyler. Onca kişinin aynı anda aynı silüeti görmesi inanılır gibi değil.

Sonra ben de köylülerin seslerinin arasında karışıp onlarla tepeyi incelemeye gittim. İlk olarak tepenin eteklerini sonra da yer yerini aradık ama anıt hiçbir yerde yoktu. Sonra tepeyi tırmanıp mezarlara tek tek baktıysak da anıtların hepsi sessiz bir şekilde yerlerinde duruyordu.

Köylülerin hepsi yine kaygılı bir ifade ile "Gördüm, gördüm." diye söylenerek mezarlıktan kaçarcasına tepeden indiler. Daha sonra fikir birliğine varıldı.

¹ Öykünün çevirisi makale yazarı tarafından yapılmıştır.

- Bu yoksa köyün başına kötü bir olay geleceğinin habercisi miydi?
- Tanrının, kötü ruhların ya da cesetlerin lanetinin olmasından başka ne olabilir?
- Kinci ruhları kovmak için dua etmeliyiz. Mezarlığı temizlemeliyiz.

Köylüler, köyün bakirelerini topladılar ve gün batmadan önce 16-17 bakireyi çevreleyen köylülerden bir grup tepeye tırmandı. Ben de tabii ki onların arasına karıştım.

Mezarlığın tam ortasına bakireler dizildi. En yaşlılarından, beyaz saçlı olan bir keşiş öne çıkıp sert bir ifade ile şunları söyledi:

- Ey tertemiz kızlar, çatlayana kadar gülün! Köyümüze bela getirecek her türlü şeye gülün, kötü ruhları kovun!

Ve yaşlı keşiş onlara öncülük etti.

- Ha ha ha ha

Heybetli tepedeki bakirelerin hepsi hep bir ağızdan güldüler.

- Ha ha ha ha

Şaşkınlıkla ben de vadiyi titreten gülüşlerin arasında kayboldum.

- Ha hah ha ha

Köylülerden biri mezarlığın kuruyan otlarını ateşe verdi. Adeta kötü ruhların dilini andıran alev çemberini bakireler kahkahalarıyla çevreleyip, saçlarını savurarak katıla katıla güldüler. Gülmeye başladıklarında gözlerinden akan gözyaşları kurduğunda gözleri tuhaf şekilde parlamaya başladı. Birbirini sürükleyen kahkaha fırtınası, insanların gücü geniş bir alana yayıldı diye düşünüldü. Bakireler çirkin bir yaratık gibi beyaz dişlerini göstererek çılgınca dans ettiler. Oldukça yabani ve garip bir dansı.

Hayatı boyunca bu denli gülmemiş olan köylülerin kalpleri şimdi güneş ışığı gibi parlamıştı. Ama aniden bir kişi yani ben gülmeyi bıraktım. Kurumuş otların alevinde parlayan bir mezar taşını diz çöküp selamladım.

- Tanrım, bizleri arındır.

Ancak kahkahalar o kadar şiddetliydi ki ruhum bu sesi hissedemedi. Köylüler tepede bakirelerin sesine uyum sağlayarak kahkaha dalgaları oluşana kadar güleceklerdi.

- Ha ha ha ha

Bakirelerden birinin düşürdüğü tokenin üzerine basıldı ve kırıldı. Birininse obi'si çözüldü ve obinin ucu alev aldı.

---

2 Geleneksel Japon kıyafeti üzerine bağlanan kuşak.

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:10.09.2022 ✓Accepted/Kabul:01.11.2022

DOI:10.30794/pausbed.1173540

Research Article/Araştırma Makalesi

Akdemir, N. (2022). "Yöko Tawada'nın Distopik Romanı "Tokyo'nun Son Çocukları"na Ekoleştirel Yaklaşım", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. Ö147-Ö159.

YÖKO TAWADA'NIN DİSTOPIK ROMANI "TOKYO'NUN SON ÇOCUKLARI" NA EKOLEŞTİREL YAKLAŞIM*

Nuray AKDEMİR**

Öz

Yöko Tawada Japonya'da 11 Mart 2011 tarihinde yaşanan Tōhoku depremi ve Fukushima Daiichi Nükleer Santral kazasından sonra edebiyat ile yapabileceklerinin gücünü sorgulayarak eserlerinde deprem ve felaket konularını defalarca ele almıştır. Bu çalışmada incelenecek *Tokyo'nun Son Çocukları* adlı roman Yöko Tawada'nın felaketten sonra Fukushima bölgesine yaptığı gezi sonrası yazdığı distopik bir romandır. Romanda ekolojik felaketler ve çevresel sorunlar neticesinde Japonya'da, özellikle sanayi ve ekonominin merkezi başkent Tokyo'da distopyaya sürüklenen bir yaşam vardır. Tawada'nın romanı günümüz insanını çevresel sorunlara, nükleer radyasyon tehlikesine ve nükleer santrallerin medeniyetle ilişkisini sorgulamaya yönlendirir. Bu bağlamda Tawada'nın metni ekoleştirel alanında ortaya çıkan "derin ekoloji" kavramı üzerinden incelenmiştir. Derin ekoloji terimi filozof Arne Naess'in 1973 yılında yayımladığı "Derin Ekoloji Hareketi: Bazı Felsefi Görüşler" başlıklı makalesinde ilk kez kullanılmıştır. Derin ekolojinin temel ilkelerini sekiz maddede açıklayan Naess, yaşam formlarının zenginliği ve çeşitliliğini savunarak insan ve insan dışı varlıkların kendi içlerinde başlı başına birer değer olduğunu ifade eder. *Tokyo'nun Son Çocukları*'nda sadece insanın değil insan dışı varlıkların da değerinin vurgulanması, tüm varlıkların eşitliğinin savunulması ve yaşam ağının bir parçası olarak betimlenmesi Naess'in derin ekoloji felsefesinin temel ilkeleri ile uyumlu olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: *Yöko Tawada, Distopya, Japon Edebiyatı, Ekoleştirel.*

AN ECOCRITICAL APPROACH TO YÖKO TAWADA'S DYSTOPIAN NOVEL "THE LAST CHILDREN OF TOKYO"

Abstract

After the Great East Japan Earthquake and the aftermath of the Fukushima Nuclear Disaster, Yöko Tawada has written many works that touch the issues surrounding earthquakes and natural disasters - she raises salient questions through the power of literature. The novel *The Last Children of Tokyo*, which will be examined in this study, is a dystopian novel written by Yöko Tawada after her trip to the disaster zone of Fukushima. The novel presents a society which was impacted by ecological disasters and environmental problems - a life of drifting into dystopia, taking place in the capital city of Tokyo the center of Japan's industry and economy. Tawada's novel leads us to a confrontation with today's human questions; on environmental problems, the danger of nuclear radiation, and the relationship of nuclear power plants to civilization. In this regard, Tawada's text was analyzed through the concept of "deep ecology" that emerged in the field of ecocriticism. The term "deep ecology" was first used by the philosopher Arne Naess in his 1973 article titled, Deep Ecology Movement: Some Philosophical Aspects. Explaining the basic principles of deep ecology into eight items, Naess provides a defense for the richness and diversity of life forms and states that human and non-human beings are values in themselves. *The Last Children of Tokyo*, emphasizing the value of not only human but also non-human beings, defending the equality of all beings and depicting all beings as part of the web of life has shown that it is compatible with the basic principles of Naess's philosophy of deep ecology.

Keywords: *Yöko Tawada, Dystopia, Japanese Literature, Ecocriticism.*

*Bu makale "Batılı olmayan Distopya: Öe Kenzaburō, Tawada Yöko, Murakai Ryū" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Öğr. Gör., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Yabancı Diller Fakültesi Japonca Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı, ANKARA.
e-posta: nuray.akdemir@asbu.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0003-1621-3935>)

GİRİŞ

Çevresel problemlerden, afetlerden ve insan kaynaklı bozulan doğadan bahseden edebi metinler edebiyatta ekoeleştirel yaklaşımla incelenmektedir. Ekoeleştiri çevre ve edebiyat arasındaki ilişkileri inceleyen disiplinler arası bir çalışma alanıdır (Oppermann, 2012: 10). Edebi metinlerde insan ve insan dışı varlıkların bozulan ekolojik dengeler ile etkileşimini doğa merkezli bakış açısıyla inceleyerek nasıl betimlendiklerine odaklanır. Ekoeleştiri, 1978’de William Rueckert’in “Literature and Ecology” (Edebiyat ve Ekoloji) başlıklı makalesinde ilk kez terim olarak kullanılmıştır. Rueckert’a göre ekoloji, insanın dünyaya bakışında gezegenin bugününü ve yarınını ilgilendiren en önemli disiplindir (Opperman, 2012: 10). 1990’lı yıllarda akademik bir alan olarak tanınmaya başlayan ekoeleştiri Scott Slovic’in “Çevre Edebiyatları Üzerine Forum” başlıklı yazısında kapsamlı bir şekilde şu şekilde tanımlanır: “Ekoeleştiri hem çevreci bir dille yazılmış edebi metinlerin çalışılmasını hem de herhangi bir edebi eserin ekolojik içeriğinin ortaya çıkarılması amacıyla okunmasını amaçlar. Bu anlamda ilk bakışta çevreci bir içeriğe sahip olmadığı gözlemlenen edebi eserlerin dahi ekoeleştirel veya “yeşil okuması” (Slovic: 1999: 1102) yapılabilir.” (Aktaran: Ergin ve Dolcerocca, 2016: 300)

1990’lı yıllarda Batıda yaygınlık gösteren ekoeleştiri, Japonya’da da aynı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’nden doğa yazılarının çevirilerinin yapılması ile başlamıştır. Japonya’da 1994 yılında Edebiyat ve Çevre Araştırmaları Derneği (ASLE-Japan) kurulmuştur. ASLE-Japan’ın ilk temsilcisi Noda Kenichi’ye göre ilk başlarda Batı’dan farklı olarak Japon edebiyat araştırmacıları, doğa çalışmalarına karşı mesafeli durmuşlardır. Edebiyat eleştirmenleri bu durumu Japonya’da bin yıldan fazla doğaya dikkat çeken bir edebiyat geleneğinin olmasına bağlamışlardır (Takei, 2019). Mitolojik anlatılarında ve inançlarında doğa ön plandadır, doğa ile birlikte yaşamak, ondan faydalanmaktan daha önemlidir. Ayrıca yaşanan doğal afetler ve sert iklim koşulları onlara doğa ile uyum içinde olmayı, doğayı olduğu gibi kabul etmeyi öğretmiştir. Japoncada *doğa* sözcüğünü karşılayan *shizen* kelimesi de dağ, deniz, bitki, hayvan, yağmur gibi yapay olmayan, kendi içinden çıkıp var olan, kendinden nasılsa öyle, olduğu gibi olan anlamına gelmektedir (Nihongo daijiten, 1995: 550).

Ayrıca Japonya modern döneme kadar feodal bir sistemle yönetilmiştir ve tarımcılık başlıca geçim kaynakları olmuştur. Bundan dolayı yaşam tarzları da doğayla bire bir bağlantı içindedir. İklim koşulları, mevsimlerin değişimi, ayrıca bitki dünyasıyla ilgili olan her şey de doğaya bakışı ve bununla birlikte doğanın şiire, resme, mimariye ve bahçelere yansıyan ifadesini ve biçimini belirlemiştir. Mevsimler, mevsimlere göndermede bulunan sembol, renk, kelimeler, Japon sanatında, şiirlerinde ve modasında belirleyici unsurlar olmuştur. Ancak gittikçe bozulan ekolojik dengeler, iklim değişikliğinin sosyal ve kültürel etkileri ekoeleştirel yaklaşımı araştırmalarda gerekli kılmıştır. 2000’li yıllarda ekoeleştiri Japon edebiyatı araştırmacılarının da ilgilenmeye başladıkları bir alan olmuştur (Takei, 2019).

Bu çalışmada incelenecek olan *Tokyo’nun Son Çocukları* adlı roman Yoko Tawada’nın Tōhoku depremi ve Fukushima Nükleer Santral kazasından sonra yazdığı distopik bir romandır. Romanda ekolojik felaketler ve çevresel sorunlar neticesinde distopyaya sürüklenen bir yaşam vardır. Tawada distopik kurguları ile çevresel sorunları, nükleer radyasyon tehlikesini ve nükleer santrallerin medeniyetler ilişkisini sorgulamaya yönlendirir. Tawada’nın metni ekoeleştiri alanında ortaya çıkan “derin ekoloji” kavramı üzerinden incelenmiştir. Derin ekoloji terimi Arne Naess’in 1973 yılında yayımlanan “Deep Ecology Movement: Some Philosophical Aspects” (Derin Ekoloji Hareketi: Bazı Felsefi Görüşler) başlıklı makalesinde ilk kez kullanılmıştır (Dindar, 2012: 59). Derin ekoloji’nin temel ilkelerini sekiz maddede açıklayan Naess, insan ve insan dışı varlıkların eşitliğini savunarak her şeyin ayrı ayrı mevcut değeri olduğunu ifade eder. Tawada’nın doğaya karşı sorumluluğu, romanda insan ve insan dışı varlıkların eşitliğini savunması ve tüm varlıkların yaşam ağının bir parçası olarak betimlemesi Naess’in derin ekolojinin temel ilkeleri ile uyumludur.

1. EKOLOJİK FELAKETLER ÜLKESİ JAPONYA VE NÜKLEER DEHŞET

Japonya tarih boyunca tsunami, deprem, sel ve volkanik patlamalar gibi doğal afetlerden en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur. 1896 yılında yaşanan *Meiji Sanriku* depremi ve tsunamisi, 1923 *Büyük Kanto depremi*, 1933 *Showa Sanriku* depremi, 1960 *Tōhoku tsunamisi* ve 1995 *Kanshin Awaji* depremi ve 2011 *Tōhoku* depremi ve tsunamisi bu felaketlerden bazılarıdır.

2011 Tōhoku depremi ve tsunamisi ardından yaşanan Fukushima Daiichi Nükleer Santrali'nde yaşanan patlama Çernobil'den sonra yaşanan en şiddetli nükleer kazadır. Japonya'da savaş sonrası yaşanan en kötü felaket olarak değerlendirilen bu olayda 20.000'e yakın insan ölmüş ve 330.000'den fazla kişi yerinden olmuştur (Dinitto, 2021: 961). Yaşanılan bu felaket, öncesinde yazılan birçok distopyayı ve yazarların endişelerini haklı çıkarmıştır. Bu büyük felaket Japonya'da nükleer enerji tartışmasını gündeme getirmiştir. Bu olay Fukushima Nükleer Santrali'nin yanlış yönetimi dâhil olmak üzere hem doğa hem insan kaynaklı iki taraflı bir facia olarak değerlendirilmiştir. Öe Kenzaburō, Kawakami Hiromi, Takahashi Genichirō, Yōko Tawada gibi yazarlar devletin nükleer politikalarına ve planlarına karşı gelerek felaketten Japonya'yı sorumlu tutmuşlardır. *Genshiryoku ni hantai suru hyakko no jyūbunna riyū* (Nükleer Enerjiye Karşı 100 İyi Sebep) ile Fukushima Projesi, Yōko Tawada ve Wagō Ryōichi gibi yazarların katıldığı, 3/11'den hemen sonra doğan nükleer karşıtı hareketlerden sadece ikisidir. Bu yazarlar sürekli olarak bu tehlike ile iç içe yaşayan Japon halkının sesini temsil etmektedirler.

Doğal afetlerin bu kadar sık yaşanması ve yıkıcı olması Japonların yaşam ve düşünme şekillerini etkilemiştir. Modern dönemde daha fazla yazar ekolojik farkındalık edinerek eserlerinde ekolojik problemleri konu edinmeye başlamışlardır. Çevre sorunları artarken sadece kendi ülkelerinde yaşanan felaketlere değil dünyanın birçok yerinde yaşanan doğal afetlere, nükleer kazalara duyarlı hale gelmişlerdir. "Doğu Asya'da Felaket Edebiyatı Araştırmalarına Bakış" başlıklı makalede 1867 yılından 2017 yılına kadar yaşanan felaketlerin konu edildiği 48 eser adı listelenmiştir. Bu eserler arasında birçok Japon yazarın eseri de yer almaktadır. Örneğin Büyük Kanto depremi sonrası Akutagawa Ryunosuke'nin *Ōmu* (Papağan, 1971), Tsuguno Jinseikeikoto (*Tsugono'nun Yaşamı*, 1971) ve *Taishō jūninen kugatsu tsuitachi no taishin ni saishite* (1 Eylül 1922'deki Büyük Depremde, 1971) eserleri ve Naoya Shiga'nın *Shinsai Mima Nikki* (Deprem Günlükleri, 1984) adlı öyküleri; Kanshin Awaji depremi sonrası Haruki Murakami'nin *Kami no Kodomotachi wa Minna Odoru* (Tanrının Tüm Çocukları Dans Ediyor, 2000) adlı romanı; 2011 Tōhoku depremi ve Fukushima Daiichi Nükleer Felaketi sonrası Hiromi Kawakami'nin *Kamisama* (Tanrı, 2011) ve Yōko Tawada'nın *Fushi no Shima* (Ölümsüz Ada, 2012) ve *Kentōshi* (Tokyo'nun Son Çocukları, 2013) adlı romanları listedeki bazı örneklerdir. Yūya Satō, Man'ichi Yoshimura, Hideo Furukawa, Genichirō Takahashi, Harutoshi Fukui, Yūsuke Kimura, Yūko Tsushima, Hitomi Kanehara, Arata Tendō, Takahiro Ueda gibi yazarlar da özellikle nükleer felaketler odağında çevresel ve toplumsal sorunlara değinen yazarlardan bazılarıdır.

Masahiro Kimura, deprem sonrası edebiyatının tarihin yeniden düşünülmesini sağlayan edebi bir durum olduğunu ifade eder. Tōhoku depremi ile sadece depremler, tsunamiler veya nükleer kazalar değil sosyo kültürel, ekonomik ve siyasal sistemin sorunlarını düşünmek, yorumlamak ve tartışmak için bir alan yaratılmıştır. Kimura'ya göre Tōhoku depreminden doğrudan söz etmese de birçok açıdan deprem sonrası sorunları ile ilgilenen metinler vardır (Masahiro, 2019:192). Tawada'nın romanı da deprem ve nükleer afetten bahsetmeden Tōhoku depremini temsil eden bir edebi ifade biçimidir diyebiliriz.

Kimura'ya göre özellikle Japonya'da 1960'larda yaşanan öğrenci hareketleri ve Amerika- Japonya Güvenlik Antlaşmasına karşı yapılan protestolar sonrası yazarlar metinlerinde politika ve onun sorunlarına karşı mesafelidirler. Deprem sonrası yazılan eserlerde de bu yüzden radyoaktif kirlenmeden fazla bahsedilmez bunun yerine tsunaminin neden olduğu zararlara değinilir (Kimura, 2019: 108). Tawada ise Fukushima nükleer santral felaketinden sonra bu felaketin arkasında yatan politik, toplumsal ve ekonomik nedenleri de dahil ederek ekolojik sorunları yazılarına konu edinir. *Tokyo'nun Son Çocukları*'nda konuşulamayan, baskılanan sorunları yazar Yoşiro karakteri aracılığı ile dile getirmiştir. Örneğin romanda asfalta karışan zararlı toprak katmanlarının çıkarıldıktan sonra bu toprakla ne yapıldığını o bölgede yaşayan insanlar merak eder. "İyi niyetli bir gazete muhabiri gayretle araştırmasının sonucunda bunun hükümet tarafından satın alındığını açığa çıkarmıştı." (Tawada, 2020: 113)¹ Tawada, sadece doğa ve doğadaki canlılara yönelik bir gözlem yapmaz, doğadan kâr elde etme peşinde olan toplumsal, ekonomik ve siyasi gücü de eleştirir. Geçmişte yaşanan felaketlerden ve bu felaketlere zemin hazırlayan sorunlardan yola çıkarak çok daha büyük problemlerin yaşanabileceği karamsar bir gelecek kurgular. Mevcut topluma ve düzene eleştiriler yöneltten bu tür distopyalar, yaşanabilecek tehlikeleri önceden göstererek uyarıda bulunurlar. *Tokyo'nun Son Çocukları* da insanlığın ve ekolojinin içinde bulunduğu tehlikelere değinen uyarı niteliğinde bir distopyadır diyebiliriz. Ekolojik sorunları odak noktası yaparak eserleri ile çevresel problemlere dikkat çeken Tawada'nın "Çevresel sorunları ciddiye alırsanız, kendi ölümünüzden sonra da devam edecek yaşamı düşünmeden edemezsiniz." (Tawada, 2014) ifadesi ile ekolojiye karşı kaygısını ve duyarlılığını anlayabiliriz.

¹ *Tokyo'nun Son Çocukları*'na yapılan göndermelerde Prof. Dr. H. Can Erkin'in Türkçe çevirisinden yararlanılmıştır.

Yoko Tawada, Almanca ve Japonca dillerinde roman, şiir, oyun, radyo oyunları, denemeler, eleştiri yazıları gibi birçok türde eserler veren, ulusal ve dilsel sınırları aşarak alışılmadık dışına çıkan iki dilli bir yazardır. Waseda Üniversitesi'nde Rus edebiyatı okuduktan sonra Almanya'da modern Alman edebiyatı üzerine doktora yapan Tawada'nın yayınlanan ilk eseri Irene Johansson'ın editörlüğünü yaptığı *Watashi no Naka kara Watashi ga Umareru* (Benim İçimden Ben Doğar) 1982'de yayımlanmıştır. İlk kitabı ile kendi tarzını belirleyen Tawada, şiirlerin, Japonca kısa bir romanın ve bunların Peter Pörtner tarafından Almancaya çevirilerinin bulunduğu kitabında iki farklı yazı stilini (Latin alfabesi ve Japon alfabesi) bir arada kullanmıştır. Yazıları, ana dili olan Japonca ve Almancanın ötesine geçerek çok dilliliği gösterir (Maurer, 2016: 173). Yazılarına Fransızca, Rusça, Çince, Felemenkçe ve Afrikancayı katar ve ayrıca alfabe, ideogram ve resimleri içeren farklı yazı sistemlerinden yararlanır. Yazar olarak ilk çıkışını 1987 yılında yayımlanan *Anata no İru Tokoro dake Nani mo nai* (Sadece Senin Olduğun Yerde Hiçbir Şey Yok) adlı kitabı ile Almanya'da yapmıştır. Japonya'da *Kakato wo Nakushite* (Topuklarımı Kaybettim) ile 1991'de Yeni Yazarlar için Gunzo edebiyat ödülünü, *Inu Mukoiri* (Köpek Güveyi) ile 1992'de Akutagawa edebiyat ödülünü, *Yōgisha no Yakōressha* (Gece Treninde Bir Şüpheli) ile 2003 yılında Tanizaki Junichirō ödülünü, 2011 yılında *Bir Kutup Ayısının Anıları* ile Noma Edebiyat ödülünü almıştır. 2016 yılında yaklaşık otuz yıl boyunca Almanca yazarlık yaptığı çalışmalarından dolayı ilk defa Japon bir yazara Alman edebiyat ödülü *Kleist* verilmiştir.

1990'ların ikinci yarısında çok sayıda eser veren Tawada, *Gottoharuto Tetsudō* (Gotthard Tren Yolu, 1996); *Seijō Densetsu* (Kutsal Kadının Efsanesi, 1996); *Kitsunetsuki* (Tilki Ay, 1998); *Hikon* (Uçan Ruh, 1998); *Futakuchi Otoko* (1998), *Katakoto no Uwagoto* (1999), *Hinagiku no Ocha no Baai* (Papatya Çayı Olursa, 2000), *Hikari to Zrachin no Raipuchihhi* (Işık ve Jelatin Leipzig, 2000); *Henshin no tame Opiumu* (Dönüşüm İçin Afyon, 2001); *Kyūkeijikan* (Dinlenme Vakti, 2002) gibi eserlerini kaleme almıştır.

Eserlerinde dil ve kültürün sınırlarını, dille ve yolculuklarla ilgili deneyimlerini de kullanarak aşmaya çalışır ve toplumların mevcut değer sistemlerini sorgular. Özellikle farklı toplumlarla ilgilenen, seyahatler yaparak sürekli hareket halinde olan Tawada göç, sınırlar, mülteciler gibi küresel ve politik sorunlarla ilgilenir. Tawada'nın sosyal sorunlara karşı duyarlılığı dikkat çekicidir. Sosyalizm ve Soğuk Savaş'a ilgi duyan Tawada, Sovyetler Birliği, Polonya ve Doğu Almanya'ya geziler düzenlemiş, sosyalist ve kapitalist ülkeler arasındaki belirgin farkları gözlemlemiştir (Tawada, 2020) Gittiği bir sirkten etkilenerek yazdığı *Bir Kutup Ayısının Anıları* da Sovyetler Birliği'nde yaşayan kutup ayısının yaşam öyküsünü kaleme almasıyla başlar. Bu romanda bir kutup ayısının bile çevre problemleri, göçmenlik, sosyalizm, kapitalizm gibi tarihsel sorunların dışında yaşayamayacağına dikkat çekmektedir.

Japonya'da 11 Mart 2011 tarihinde yaşanan Tōhoku depremi ve Fukushima Nükleer Santral kazasından sonra edebiyat ile yapabileceklerinin gücünü sorgulayarak eserlerinde çevre sorunları, deprem ve felaket konularını özellikle nükleer santral kazasını defalarca ele almıştır. Eserleri, Akiko Kimura'nın *Shinsaigo Bungakuron- Atarashii Nihonbungaku no tame* (Deprem Sonrası Edebiyat Teorisi- Yeni Japon Edebiyatı, 2013) adlı kitabında depremden sonra üretilen "deprem sonrası edebiyatı" kategorisinde yer alır (Taniguchi, 2015:55). Fukushima felaketinden sonra eserlerinde distopik kurgular ile nükleer radyasyon tehlikesini, nükleer santrallerin medeniyetle olan ilişkisini ve Japon hükümetinin sorumluluğunu sorgular. "*Fushi no Shima*" (Ölümsüz Ada, 2012); *Kentōshi* (Tokyo'nun Son Çocukları, 2013); *Dōbutsutachi no Baberu* (Hayvanların Babil'i, 2013), *Idaten Dokomade* (Skanda Nereye Kadar, 2014); *Higan* (2014), *Yūhi no Noboru toki* (Akşam Güneşi Yükselirken, 2014) ve *Kumo wo Tsukamu Hanashi* (Bulut Kapmaca Öyküsü, 2013) adlı eserleri 3/11 Fukushima felaketine adanmış eserlerdir. Edebiyat profesörü Katharina Gerstenberger, Tawada'nın Fukushima üzerine yazdığı metinlerinde "deprem, tsunami ve nükleer" üçlü felaketinin tarihi ve kültürel yönleriyle ilgilendiğine dikkat çeker (Maurer, 2016: 176).

Tawada, 11 Mart 2011 Fukushima Nükleer Santral kazasından hemen sonra ülke çapında düzenlenen nükleer karşıtı aktivistlerin öncüsü olmuştur. Almanya'da kendi resmi sitesinde *Nükleer Enerjiye Karşı 100 İyi Neden* projesini tanıtmıştır (Kimura, 2019: 192). Japon edebiyatı araştırmacısı Robert Campbell ile yaptığı röportajda nükleer kazanın uzun yıllar biriken çeşitli hataların bir patlaması sonucu ortaya çıktığını belirtir. Nükleer santrallerin yeniden faaliyete geçirilmesinin önemli bir problem olmasıyla birlikte Japonya'da sosyal, siyasal ve ekonomik bir çok sorunun olduğunu ima eder. Para kazanmak için insan yaşamını hiçe sayma düşüncesi değişmediği sürece daha korkunç senaryoların olabileceğini ekler (Tawada ve Campbell, 2014).

Tawada'nın nükleer enerjiye karşıtlığı onun kişiliğini ve edebi eserlerini oldukça etkilemiştir. Japonya siyaseti, ekonomisi, çevre ve halk sağlığı politikaları ve 11 Mart felaketinin sonuçları ile ilgilenen Tawada 2012'de Fukushima bölgesine yaptığı gezi sonrası "Fushina no Shima" (Ölümsüz Ada) adlı kısa öyküsünü yazar. Öyküde 2017 yılında Japonya büyük bir felaket yaşar, tsunami büyük bir yıkıma neden olur ve nükleer reaktörlerin erimesiyle radyoaktif kirlenme tüm ülkeye yayılır. Öykünün Japonca ismi "Fushi no Shima" ses benzerliği ile Fukushima'yı çağrıştırmaktadır. Tawada'nın bu kelime oyunu ile daha baştan öykünün Fukushima ile ilgili olduğu anlaşılır. "Ölümsüz Ada"nın devamı olarak düşünülen *Tokyo'nun Son Çocukları*'nda ise felaket sonrası izole edilen adadaki yaşamı distopik bir biçimde kurgular. Romanda Tōhoku depremi ve Fukushima Nükleer Santral kazasına özel bir atıf yoktur ancak Numano Mitsuyoshi "Hikayenin başlangıç noktası bariz bir şekilde 2011'de yaşanan büyük deprem ve nükleer kazadır." diye yorumlar (Taniguchi, 2015: 55).

Tawada, distopik eserlerini Japonya'nın güvende ve ölümsüz olması arzusuyla yazdığını belirtir (Pieri, 2016: 13). Tawada'ya göre Japonya ekonomide hız kazandığı dönemde halkına da güven sağlamıştır. Ancak ekonomi balonunun patlaması sonucu 1990'larda yaşanan ekonomik kriz ile ortaya çıkan birçok toplumsal problem, yaşanan afetler ve nükleer santralin patlaması Japonya'daki bu güven havasını değiştirmiştir. Örneğin, 1995 yılında yaşanan, son elli yılın en büyük doğal afeti Hanshin depreminde Japonya'nın büyük metropol şehirlerinden Kobe'de altı binin üstünde ölüm olmuş, şehrin alt yapı şebekesi tamamen çökmüştür. Enkaza dönüşen şehre hükümetin iki gün sonra yardım göndermesi sadece bu son derece kentleşmiş ülkede yaşamın güvencesizliğini ortaya çıkarmamış, aynı zamanda hükümetin bürokratik katılığının ve kriz yönetimindeki eksikliğinin bir simgesi haline gelmiştir (Yoda, 2006:20). Yaşanılan bu tarz krizlerle Japonlar büyük bir dünya krizinin bir parçası olduklarını hissederek farkındalık edinmişlerdir. Almanya'da yaşayan Tawada'nın kendisi de ülkesindeki problemlerle ilgili kaygı duymaya başladığı için eserlerinde toplumsal, ekonomik, ekolojik sorunları konu edinir. Japonların tekrardan Tawada'yı okumaya başlamalarının nedeni olarak da bu kaygıyı gösterir. Tawada'ya göre 1960'lar Japonya'sında insanlar içinde yaşadıkları sistemi sorgulamazlar. Ancak yaşanan olumsuzluklar dille ifadeyi gerekli kılar ve bu görevi edebiyat üstlenir (Tawada, 2020).

Tawada, Japonya'yı Almanya'dan dışarıdan bakan bir gözle eleştirir. Japonya'da yaşayan çoğu yazarın konuşmaktan ve yazmaktan kaçındığı Japonya'nın siyasi sistemi ve toplumsal düzeni konularına değinir. Levy Hideo'ya göre Tawada, Japonya'nın bugününü uzun süredir Japonya'da bulunan herkesten daha eleştirel şekilde yazmaktadır. Tawada Almanya'da yaşamasaydı *Tokyo'nun Son Çocukları*'nı yazamayacağını söyleyen Hideo, edebiyatın özellikle de dünya edebiyatının, hem içeride hem dışarıda bulunmakla ilgili olduğunu belirtir: "Dışarıdayken içeriye yazarsınız, bu diyalektik bir gerilimle ....yazılabilir." (Hideo, 2019:92) Tawada'nın değindiği tehlikeli konulardan biri 3/11 Fukushima Daichi nükleer santral felaketinden sonra Japonya'da 2013 yılında yürürlüğe giren *Tokutei Himitsu no Hog ni kansuru Hōritsu* (Devlet Gizlilik Yasası- Özel Belirlenmiş Sırları Korunması Kanunu)'dur. Bu kanun ile nükleer santraller ile ilgili bilgi paylaşımı sınırlandırılmıştır. Tawada'nın distopik kurgusunda toplumda yabancı kelimelerin kullanımını yasaklaması bu kanuna bir gönderme olarak yorumlanabilir. Bu belirsizliği yaratarak Fukushima nükleer kazasının neden olduğu radyoaktif kirlenmenin Japon hükümetinin "özel sırrı" olduğunu ortaya çıkarmış olabilir (Kimura, 2018: 106). Tawada, *Tokyo'nun Son Çocukları*'nı bu kanun yürürlüğe girdikten bir yıl sonra yayımlamıştır. *Tokyo'nun Son Çocukları*'nda başkarakter Yoşiro, Japonya'da ifade özgürlüğünün baskılanması nedeniyle yazamayan ve "devletin sırlarını sızdırmaktan" çekinen bir yazardır. Yoşiro, yasalar, yasaklar ve sansür nedeniyle yazdıklarını ve düşündüklerini toplumla paylaşamaz. Japonya'nın yalıtılmış politikasını onaylamayan ama bunu belli edemeyen Yoşiro'nun yazdığı kitabın ismi de *Kentōshi*'dir. ² Tawada, yarattığı bu üst kurmaca ile anlatıya bir derinlik katarak kendini alıntılar.

3. TOKYO'NUN SON ÇOCUKLARI VE ÖLÜMSÜZ YAŞILARI

Tokyo'nun Son Çocukları, Tawada'nın 2013 yılında Fukushima bölgesine yaptığı gezi sonrasında kaleme aldığı, nükleer felaketten sonra izole edilen Japonya'yı anlatan distopik bir romandır. Fukushima nükleer felaketinin izlerini görebileceğimiz romanda ekolojik felaket başta olmak üzere, gözetim, kontrol, sansür, nüfus kontrolü, izolasyon gibi distopik temalar ile karşılaşılır. Levy Hideo, *Tokyo'nun Son Çocukları*'nı Japonya'nın bugününe yönelik en yoğun eleştirilerin yapıldığı eser olarak değerlendirir (Hideo, 2019: 92).

² *Tokyo'nun Son Çocukları*'nın Japonca orijinal başlığı Kentōshi'dir.

Tawada, *Tokyo'nun Son Çocukları*'nda felaket sonrası dünyayı farklı bir bakış açısı ve ironik bir dil ile ele alır. Romanda radyoaktif kirlenmeden dolayı Japonya tüm dünyadan izole edilmiş, doğal yaşlanma süreci tersine çevrilmiştir; yaşlılar hiç ölmezken çocuklar hasta ve bakıma muhtaçtırlar. Farklı bir evrim sürecinden geçen yeni nesil, gıda kıtlığı, ekonomik ve teknolojik kriz ve ciddi çevre kirliliği tehlikesi karşısında hiçbir şekilde mücadele edemeyecek kadar zayıf ve sağlıksızdır. Günlük bakıma muhtaç, güçsüz genç nesil bir asırdan fazla yaşayabilen sağlıklı yaşlıların bakımına muhtaçtır:

Yuvarlak masada saat göstergesi gibi dizildiklerinde yaşlar gençleştikçe kamburu çıkmış, saçları seyrelmiş, benizleri soluk, yemek çubuklarını kullanmakta ağır olanların sayısı artıyordu. Soyalarının, onların sorumsuzlukları yüzünden bu hale geldiği düşüncesi yaşlıları suçlu hissettiriyor, kutlamaya gölge düşürüyordu. (Tawada, 2020: 84)

Çocuklar için yaşamak, yaşlılar içinse ölememek bir cezaya dönüşmüş ve insan yaşamı ters yüz edilmiştir. Diğer bir taraftan da roman aracılığı ile bedenın olanaklarını keşfetmeye çalıştığını söyleyen Tawada, gelecekte insan bedeninin değişeceği görüşünü savunur. (Tawada, 2014) Romanda Yoşiro, torununun çocuğunu ahtapota benzeterek ironik bir dille “eskiden olsa insanlar ahtapota dönüşmeyi gerileme olarak görürlerdi, ama gerçek evrim belki de budur.” (Tawada, 2020:17) diye söylenir.

Tawada, çocukların nükleer felaket sonrası hastalanmalarını bilimsel verilere dayandırmaktadır. Çocuklarda hücre bölünmesinin daha hızlı olması sebebiyle radyasyona maruz kaldıklarında hastalıklara yakalanma risklerinin daha yüksektir. Özellikle çocukların hastalanması ve gelişmemesini Çernobil’de yaşanan facianın etkilerinden esinlenerek kurgulamıştır.

Yaşlıların ölümsüzlüğe yakalanması ise Tawada’nın “ölmek” fikri üzerine düşünceleri sonrası ortaya çıkmıştır. Tawada’ya göre romanda yaşananlar gelecekte bir zamanda değil Japonya’nın güncel durumunu anlatmaktadır. Japonya’da yaşam süresinin uzaması, genç nüfusun azalması ve gençlerin fiziksel güçlerinin zayıflaması Japon toplum yapısına bakıldığında gerçekte de deneyimlenmektedir (Tawada, 2014).

Diğer taraftan romanda betimlenen ölümsüzlük teması ile İrlandalı yazar Jonathan Swift’in *Gulliver’in Gezileri*’ndeki Luggnag adasındaki ölümsüz Strulbruglar’a gönderme yapılır. *Gulliver’in Gezileri*, Swift’in toplumsal, siyasal ve insan doğasına yönelik sert eleştirilerde bulunduğu bir metindir. Yaptığı dört gezinin üçü insanların birisi ise atların ülkesindedir. Laputa, Balnibardi, Glubbubrid, Luggnagg adaları insan kafasının sapkınlıklarını, düşünen atlar Houyhnhnmlerin adası çökmüş insan ahlakından bahseder (Göktürk, 2020: 46). İnsanlar ülkesinde kendini dev ve cüce gibi hisseden, bir takım absürtlükler, adaletsizlik, anlaşmazlıklarla karşılaşan *Gulliver* insanlardan soğumuştur. Luggnagg adasında karşılaştığı ölümsüz Strulbruglar ise gittikçe yaşlanarak yaşam enerjilerini kaybeden ölmek isteyip de ölemeyen bir halktır. Strulbruglar, ölümün insanoğlu için kaçınılmaz gerekliliğini, tence bir ölümsüzlüğün, ölümün kendisinden daha korkunç olabileceğini gösterirler (Göktürk, 2020:50). Benzer şekilde Tawada, ölümsüzlük veya insan ömrünün uzamasına neden olan bilim ve uzun yaşamın peşinde olan insanlığın ütopyacı tavrına yönelik de eleştirel bir tutum sergiler. “Çocukken tıbbın nihai amacının asla ölmeyen, sonsuz bir beden yaratmak olduğunu düşünürdü, ama ölememenin ne ölçüde acı verebileceğini aklının ucundan bile geçirmemişti.” (Tawada, 2020: 52) Batı’da distopyanın temellerini atan *Gulliver’in Gezileri* Hiraga Gennai’nin *Fūryū shidōken den* (1763) ve Akutagawa Ryūnosuke’nin *Kappa* (1927)’sı gibi klasik ve modern dönem eserlerinde de göndermede bulunulan önemli bir eserdir. Klasik dönemden günümüze kadar Swift’in bu önemli eserinin Japon edebiyatının distopik metinlerini biçim ve içerik bakımından önemli ölçüde etkilemiş olduğu söyleyebiliriz.

Tawada romanda yaşanan felaketin ne olduğunu açık biçimde açıklamaz, felaketin sonuçları ile ilgilenirken felaket kelimesini kullanmaz. *Tokyo'nun Son Çocukları* deprem ve özellikle nükleer felaket sonrası dünyayı anlatsa da ‘nükleer, Fukushima, radyoaktivite vb.’ kelimeleri kullanılmadan sadece “kirlenme” kelimesi ile yaşanan felakete gönderme yapılır. Felaket kelimesinin çevrilebilirliği üzerine yapılan çalışmaya göre afet, afetlerin meydana geldikleri kültürel, estetik, dini, felsefi ve toplumsal gelenekler temelinde inşa edilmektedir (Maurer, 2016:174). Tawada Almanca *katastrophe* kelimesinin Japonca eşdeğerinin olmadığını ve afet karşısında verilen tepkilerin iki halk arasında oldukça farklı olduğunu dile getirir. Tepkileri tercüme etmek bu yüzden zordur. Japonlar yaşadıkları onca felaketten sonra bu olayları içselleştirdikleri için durumlarını dramatize etmeden felaket karşısında oldukça soğukkanlı ve sakinler (Maurer, 2016: 174). Tawada’nın romanda kullandığı ironik dil ve sakinlik de afete karşı tepki biçiminin bir göstergesidir. Romanda çocukların farklı tatları, sesleri ve kokuları algılayamamaları felaket sonrası gelişen bir uyuşukluk-duygusuzluk olarak da yorumlanabilir. Ayrıca Tawada, Japonya’ya Cizvitler

tarafından tanıtılan *apocalypse* (kıyamet) kavramının da Japonya’da yaygın ve bilinen bir kavram olmadığını ifade eder. 1923 yılında yaşanan büyük deprem, yangınlar ve 1945’te Amerikan bombardımanları ile Tokyo’nun büyük bir kısmı tahrip edilmiş olsa da edebi metinlerde bu olaylar kıyamet kavramına değinilmeden anlatılır. Felaketler üzerine çalışan kültür teorisyenleri *Nuh’un Gemisi*, *Daniel Kitabı*, *Aziz Yuhanna’nın Vahiy Kitabı* gibi Batı felaket söylemleri ile kıyamet kavramını tanımlarlar. Türkçe kıyamet anlamına gelen *apocalypse* kavramı, Batı inanç ve düşünce dünyasında, yenedünya ve cennet kurulmadan önce dünyanın tamamen son buluşudur. Tawada’ya göre Japonlar dünyanın bir başlangıcı ve bir sonu olduğu fikrinden uzaktır (Maurer, 2016). *Tokyo’nun Son Çocukları*’nda da bir kıyamet sahnesi, bir son veya bir başlangıç yoktur.

Fukushima felaketinden sonra yazar Murakami Haruki de 9 Haziran 2011’de İspanya’daki Uluslararası Katalonya Ödül konuşmasında Budist düşünceye dayanan geçicilik, fanilik, değişkenlik anlamlarına gelen Japonca *mujō* kavramından bahseder: “Japon olmak, bir anlamda çeşitli doğal felaketler ile iç içe yaşamak anlamına gelir. *Mujō* kavramı Japon ruhunun derinliklerine kazınmıştır ve nerdeyse antik dönemlerden beri günümüze kadar değişmeden devam eden ulusal bir zihniyeti teşkil eder.” (De Pieri, 2016: 352)

Uzun bir doğal afet geçmişine sahip Japonların 3/11’e tepkisini de en iyi açıklayan kavram olduğu düşünülür. Murakami tüm felaketlere rağmen Japonların neden hala bu sismik bölgede yaşamlarına devam ettiklerini bu kavram ile açıklar:

Her şeyin gelip geçici olduğuna dair *mujō* bakış açısı, kaderine boyun eğmiş bir dünya görüşü olarak anlaşılabilir. Böyle bir bakış açısına göre insanlar doğal akışa karşı mücadeleye etseler bile bu çaba sonunda boşa gidecektir. Ancak böyle bir teslimiyetin ortasında bile Japonlar, gerçek güzelliğin kaynağını keşfedebilirler. (Dinitto, 2014: 343)

Japon düşünce biçimi felaketlere karşı Japonların tepkilerini yumuşatmıştır. Bu tepki Tawada’nın distopik romanında da açıkça görülmektedir. Tawada’nın kendisi de şunları söylemektedir: “Japonya bir ada ülkesi olduğu için felaket anında Japonlar hiç bir yere kaçamazlar. Bu durumda adalarından uzaklaşamayan Japonlar felaket ne kadar korkunç olursa olsun evlerinde kalarak yaşama yeniden başlarlar.” (Tawada, 2020) *Tokyo’nun Son Çocukları*’nı da bu düşünce temelinde yazdığını ifade eden Tawada için insan doğa ile uyumlu yaşamak zorundadır.

Romanda mekân olarak seçilen yer Tokyo’dur. Tokyo birçok Japon distopya romanında olduğu gibi felaketten en çok etkilenen yerdir. Hayalet bir şehre dönüşmüştür. Çiftçilik iklimden dolayı imkânsızlaşmış, birçok insan kuraklık ve fırtınalar nedeniyle Okinawa’ya taşınmıştır. Deniz altının depolama alanı olarak kullanılması yüzünden oluşan deniz kirliliği, gereksiz ve işe yaramayan eşyaları depolama alanları ile daha da artan çevre kirliliği, kamu güvenliği yanılması, yüksek çocuk ölüm oranı ve demografik kriz bu distopik toplumda yaşanan bir takım sorunlar zinciridir.

Sınırsız bir ekonomik güç peşinde olan Japonya sanayide ve teknolojiye dünyanın ilkleri arasında yer almayı başarırken doğaya verdiği zararda da ön sıralardadır. Japonya’da sıcaklık derecelerinin artışı ile ilgili yapılan analizler sıcaklığın artışı ve kentleşme arasında bir paralellik olduğunu göstermektedir. Tokyo’da son on yılda ısınma daha da yoğunlaşarak küresel ısınma oranlarına kıyasla çok daha fazla artmıştır. Japonya’daki son iklim değişikliğine ilişkin gözlemler, insan ve doğal çevre bakımından endişe vericidir (Schaefer ve Domroes, 2009: 13). Romanda Tokyo’da yaşanan iklim değişikliğinin etkileri ve zorlukları görülmektedir:

...zaman gelmiş havadan bahsetmek zorlaşmıştı. Soğuk ve sıcak birbirine karışıyor, kuru nem insan teniyle eğleniyordu. Hava insanların diliyle alay ediyordu sanki. “Aniden ısınır mı değil mi?” dendiğinde soğuyuveriyor, “Bu sabah soğuk biraz,” denecek olsa şakaklardan ter akıtan bir sıcak başlıyordu. ...Yalnızca soğuk ve sıcak değil, karanlık ve aydınlığın zıtlığı da bulanıklaşmıştı artık. Karanlıkta gazete okumak güçleşip de evin içindeki ışık açıldığında gazetenin yüzeyi ışığı emiyor, yazılar karanlığa gömülüp kayboluyordu. (Tawada, 2020: 95)

Günümüzde önemli ekolojik problemlerin en başında iklim değişikliği gelmektedir. İklim değişikliği, atmosfere salınan sera gazlarının etkisiyle dünya üzerinde kara, deniz ve hava sıcaklık derecelerinin artması sonucu ortaya çıkan; deniz seviyesinin yükselmesi, sıcaklıkların artması, okyanus asitlenmesi, buzulların geri çekilmesi, türlerin azalması, toprak ve orman bozulması gibi doğal afetlere neden olan bir problemdir. Sanayileşme, kentleşme, nüfus artışı ve küreselleşme gibi insana ait faktörler atmosferdeki sera gazlarının artışının nedenlerindedir. Yaşanan

sıcaklık artışı nem ve kuruluk dengelerini değiştirerek alışılmadık yerlerde fırtınalar çıkarıp, çöller yaratabilir (McKibben, 2015: 64). Romanda Tokyo'nun da içinde bulunduğu Japonya'nın en büyük ve en kalabalık adası ve sanayileşmenin merkezi olan Honshū Adası'nda iklim değişikliğinin en fazla görülen yer olduğu vurgulanır:

Honshu Adası'nda iklim değişikliğinden en çok etkilenen bölge İbaragi ilinden Kyoto'ya kadar olan kuşaktı. Burada zaman zaman ağustos ayında kar çiseliyor, şubat ayında kum taşıyan sıcak rüzgârlar esiyordu. ... Yaz boyunca tek damla yağmur yağmayınca manzara kahverengi tonlarına bürünüyordu, ama aniden bastıran şiddetli sağanaklarla metro istasyonları sular altında kalabiliyordu. (Tawada, 2020:44)

Tokyo, doğanın en çok zarar gördüğü, çevresel problemlerin en fazla yaşandığı, doğası silinip giden harabe bir yere dönüşmüştür. Özellikle distopik romanların mekânı olarak seçilmesinde tarihinde 1923 büyük Tokyo depremini yaşamasının; II. Dünya Savaşı'nda ağır bombardımana tutulması sonrasında gelişen ekonomi ve sanayinin merkezi olmasıyla kalabalıklaşarak bir kaos alanına dönüşmesinin etkisi mutlaka vardır. *Tokyo'nun Son Çocukları*'nda Tokyo'nun 23 semtinin tamamı, "uzun süreli ikamet durumunda sağlık açısından çoklu tehdit içeren bölge" ilan edilmiştir. Tokyo'da yaşayan Yoşiro yıllardır gitmediği Tokyo'nun en ünlü semtlerinden Şinjuku'yu şu şekilde tarif eder:

Harabeye dönmüş sokaklara bakan o şık tabelalar, tek bir araba geçmediği halde sırayla bir kırmızıya bir yeşile dönen trafik lambaları, şirket binalarının içlerinde çalışan hiç kimse kalmadığı halde açılıp kapanan, belki de dışarıdaki ağaçların rüzgârda oynayan büyük dallarının kıpırtılarına tepki veren otomatik kapılar. Ziyafet sonlarında uzun zaman önce içilmiş sigaraların kurşuni bir sessizliğe yapışıp kalmış kokusu, masaların sıkış tikiş yerleştirildiği yemek katlarında sınırsız yeme içme tarifesiyle şamataya koyulmuş müşterilerin hayali, borçlusu kalmamış tefecilerin faizlerini gösteren paslı tabelalar, kimsenin satın almadığı, indirim girmiş iç çamaşırlarının oluşturduğu rutubetli yığınlar, yağmur suyu birikmiş vitrine konmuş yosun tutmuş bir çanta, topuklu ayakkabıların içinde pervasızca öğlen uykusuna dalmış sıçanlar. (Tawada, 2020: 26)

Tawada, özellikle Tokyo manzaraları ile iklim değişikliğinin ve ekolojik yıkımın yaşatacağı distopyayı göstermiştir. Metinde özellikle şirket binalarından bahsedilmesi kara şirketlere bir gönderme olabilir. Japonya'da özellikle 2000'li yıllarda *burakku kigyō* (kara şirket) kavramı ortaya çıkmıştır. Kara şirket, düşük mesai ücretleri ile ağır ve kötü şartlar altında çalıştıran, çeşitli psikolojik tacizlerle de genç çalışanlarını intihara sürükleyen şirketlerdir. Şirketlerin insanlığa ve bir şekilde doğaya verdikleri zarar da kendi sonlarını getirmiştir. Ayrıca, sınırsız yeme içmenin sunulduğu restoranlar, kadın kıyafetleri üzerinden gösterilen moda tutkusu gibi tüketim hırsının bedeli de ağır olmuştur. Sanayileşme süreci ile artan çevre kirliliği, kontrolsüz göç ve nüfus artışı, tüketim hırsı, nükleer kazalar, gıda çöküşü, biyolojik çeşitlilik kaybı, kıtlık felaketleri, hastalıklar bu distopik romanda karşılaştığımız manzaralardır. Distopik bir gelecek tasarlayan Tawada gelecekte yaşanılması ihtimal tehlikeleri göstererek doğaya karşı olumsuz tutumdan biran önce vaz geçilmesi uyarısında bulunmaktadır.

Romanda nükleer felaket yaşayan ada ülkesi Japonya *hibaku kuni* (radyasyona maruz kalan ülke) olarak tasvir edilmiştir. Tawada, Hiroshima'nın Fukushima'da olduğu gibi ada anlamına gelen *shima* kelimesi ile bittiğinin altını çizer. Ada metaforu, Fukushima'da gerçekleşen nükleer kaza gibi II. Dünya Savaşı atom bombaları ile ilişkili görülür. (Maurer, 2016:172). Ancak Fransız filozof Jean Luc Nancy, iki büyük felaket Hiroshima ve Fukushima'nın bambaşka iki ayrı olay olduğunu vurgular. Nancy'e göre küresel kapitalizm felaketleri homojenleştirerek hepsini eşdeğer yapmaya çalışır. Ancak Fukushima kapitalist nükleer teknolojinin işleyişinin kaçınılmaz sonucuyken Hiroshima düşman bombardımanlarının hedefidir. Kiyoshi Shigematsu gibi birçok yazar olayların karıştırılmaması gerektiğini vurgular (DiNitto, 2021: 961).

Romanda tüm dünyadan izole edilen Japonya'da doğa ve insan yaşamı tehlikededir. Ayrıca bu ada ülkesi sadece yabancı ülkelere değil kendi içinde de gidiş gelişlerin kısıtlandığı bir yer haline gelmiştir. Özellikle felaketlerden en fazla etkilenen Tokyo etkileşimin daha az olduğu bir bölgeye dönüşmüştür. Yoşiro, Tokyo'nun tüm dünyadan ve Japonya'dan izole halini şu sözlerle açıklar: "Şu işe bak, demek eskiden kullanılan 'Orta Doğu' tabirine benzer şekilde, "Tokyo'nun uzak-batısı diye bir laf varmış, nereden bakılırsa bakılsın uzak ve egzotik bir yer hissi uyandıran garip bir adlandırma diye geçirdi aklımdan." (Tawada, 2020:30)

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda hava saldırıları ile yapılan bombardıman Japon şehirlerinde konut sıkıntısı yaratarak temel ulaşım ve endüstriyel faaliyetlerin tamamen bozulmasına neden olmuştur (Pernice, 2006: 253). Ülke ekonomisinin felç olduğu bu dönem sonrasında ekonomide yapılan birçok düzenlemeler, endüstriyel modernizasyon, Amerika'nın mali yardımı ve ağır sanayinin gelişimi gibi gelişmelerle 1950'lerde ekonomide etkileyici bir büyüme süreci başlamıştır. 1950'lerden beri özellikle Tokyo, Osaka ve Ise körfezi bölgelerinde otoyol, demiryolu, yapay limanlar gibi birçok imar işleri gerçekleştirilmiştir. Hızlı ekonomik büyüme büyük şehirlerin kontrolsüz büyümesine neden olmuştur. Endüstriyel tesisler ve fabrikaları ile Tokyo, Osaka ve Nagoya devletin yatırım merkezi haline gelmiştir. 1950'ler sonrasında büyük sanayi merkezlerine yapılan göçler artmış ve 1960'ların başında büyük şehirlerde yığılma, kirlilik, arazi kıtlığı gibi kaosa neden olacak birçok olumsuz durumu ortaya çıkarmıştır. Fabrikalarda verilen yüksek maaşlar kırsal kesimde yaşayanları cezbeden nedenlerden biridir. Kırsal kesimden sanayi metropollerine büyük bir göç dalgası olmuştur. (Pernice, 2006: 254). Daha hızlı ekonomik büyüme için özellikle Tokyo metropol bölgesinde daha büyük endüstriyel tesisler kurulmuş ve diğer üretim faaliyetleri başlamıştır. Romanda da Tokyo'nun Japonya için öneminden şu şekilde bahsedilir:

“Tokyo çökerse Japonya çöker, taşranın tamamı feda edilse de Tokyo'yu kurtaralım,” diyerek mesleğinden olan siyasetçilerin henüz yaşadığı zamanları bilen Yoşiro, ... Tokyo dendiğinde yüreğinde oluşan heyecan, coşku ve tutkuya sarılma dürtüsü eskiden olduğu gibi güçlüydü. Tokyo yok olursa, kendisi de onunla birlikte yok olup gitmeye hazırdı. (Tawada, 2020:47)

Tokyo'nun bir şekilde yok olmasını engellemek için 250 yıllık kapanma döneminin yaşandığı Edo dönemi kültürüne geri dönmek istense de Tokyo'nun canlandırılması için sanayileşme dönemine ihtiyaç duyulduğuna da gösteriyor:

Tokyo'nun sanayileşme öncesindeki cazibesini yeniden canlandırmak için 'Edo' markasıyla yeni ürünler geliştirerek satma projesini gazetede görünce, Yoşiro'nun içinde buna katılma arzusu uyandı. ...Tokyo'nun yeni bir ürün geliştirmesi söz konusu olduğunda eskiden ilk akla gelen fişli kabloları kuyruğu andıran elektrikli aletler olurdu, ama o tür ürünler artık satılmıyordu. ... İronik bir biçimde, Tokyo'yu kadim Edo kültüründen ilhamla yeniden canlandırma arayışı elektriğin keşfinden öncesine uzansa da yine elektriğe çıkıyordu. (Tawada, 2020:49)

Japon ekonomik ve siyasi gücünün merkezi olan Tokyo'da sanayileşme büyüdükçe nüfus artmış, düzensiz gelişmenin önüne geçilememiş, hava kirliliği gibi birçok çevresel problemler ortaya çıkmıştır. *Tokyo'nun Son Çocukları*'nda Tokyo artık göç edilen yer değil göç veren bir şehre dönüşmüştür. İnsanlar artık tarım yapabilecekleri, doğası bozulmamış yerlere kaçmaya çalışırlar. “Sezonun sert ve kaprisli doğası nedeniyle Honshu'da çiftçilik yapmak zorlaştı” ve “birçok erkek ve kadın kuraklık ve fırtınalar nedeniyle Honshu'dan Okinawa'ya taşındı.” *Tokyo'nun Son Çocukları*'nda bir zamanlar insanların akın akın göç ettiği metropol şehir Tokyo çevre problemlerinin en üst seviyede görüldüğü yaşanmaz bir bölgeye dönüşmüştür.

3.2. Tokyo'nun Son Çocukları'nda Derin Ekoloji

Tokyo'nun Son Çocukları'nda felaketten etkilenenler sadece insanlar değildir. Romanın Türkçe ve İngilizce başlıkları romanı insan merkezli bir bakış açısıyla yazılmış gibi gösterse de doğaya karşı yaklaşımlara bakıldığında roman insan merkezli bakıştan ziyade doğa merkezli bir bakışı benimser. Romanda sadece insanların yaşadığı sorunlar değil insan dışı varlıkların yaşadığı sorunlar ve değişimlere de sık sık değinilir. Tawada'nın doğaya karşı sorumluluğunu ve insan ve insan dışı varlıklara eşit değerde yaklaşımını ve tüm varlıkların yaşam ağının bir parçası olarak değerlendirmesini Arne Naess'in “derin ekoloji” kavramı ile açıklayabiliriz. Ekeleştiri alanında ortaya çıkan “derin ekoloji” terimi Arne Naess'in 1973 yılında yayımlanan “Deep Ecology Movement: Some Philosophical Aspects” (Derin Ekoloji Hareketi: Bazı Felsefi Görüşler) başlıklı makalesinde ilk kez kullanılmıştır (Dindar, 2012: 59). Naess makalesinde insanın kendini doğanın efendisi sayıp doğa ile çıkarıcı bir ilişki kurarak çevre koruma politikaları üretmesini siğ ekoloji olarak belirtir. Derin ekoloji ise insanı evrenin ayrılmaz bir parçası sayar. Derin ekoloji doğal kaynakların ve doğal çevrenin kendi içsel değerleri adına korunması gerektiğini savunur. Naess, derin ekolojiyi kesin bir tanımla açıklamamakla beraber sekiz ilkede derin ekolojiyi ve yapılması gerekenleri açıklamıştır:

1. Dünya üzerinde insan ve insan dışı yaşamın varlığı ve gelişiminin kendi içsel değerleri vardır. Bu değerler, insani amaçlar için insan dışı yaşamın yararlılığından bağımsızdır.
2. Yaşam formlarının zenginliği ve çeşitliliği kendi içlerinde başlı başına birer değerdir ve dünyadaki insan ve insan dışı yaşamın gelişmesine katkıda bulunur.
3. İnsanların bu çeşitliliği ve zenginliği, yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak dışında azaltmaya hiçbir hakkı yoktur.
4. İnsan yaşamı ve kültürünün gelişmesi, insan nüfusunun önemli ölçüde azalmasıyla uyumludur. İnsan dışı yaşamın gelişmesi, böyle bir azalmayı gerektirir.
5. İnsan dışı dünyaya insan müdahalesi aşırıdır ve bu durum gittikçe büyümektedir.
6. Bu nedenle politikalar değiştirilmelidir. Bu politikalar temel ekonomik, teknolojik ve ideolojik yapıları etkileyecektir.
7. İdeolojik değişim, daha yüksek yaşam standardına bağlı kalmaktan ziyade temel olarak yaşam kalitesinin değerini artırmak şeklinde olmalıdır.
8. Tüm bu ilkeleri onaylayanlar, doğrudan ve dolaylı olarak gerekli değişiklikleri gerçekleştirmeye çalışmakla yükümlüdür (Naess, 2005: 4)

Naess'in doğaya bakışını tanımlayan derin ekoloji modern dönem öncesi Japon düşüncesi ile benzerdir. Japonlar modern dönem öncesi doğa ile bütüncül bir ilişki içinde yaşayarak insan dışı yaşamın içsel değerlerini tanımlamışlardır. Özellikle tsunami, deprem, yanar dağ patlamaları gibi doğal afetlerin yaşandığı bir ada ülkesinde yaşamaları ve tarım ile geçimleri doğa ile uyumlu yaşamalarını gerektirmiştir. Japonların doğaya bakışını belirleyen diğer önemli etken ise dindir. Uzak Doğu'da yaygın olan üç önemli dinin kurucuları olan Konfüçyüs, Lao-çe ve Buda, insanlara sürekli olarak doğaya saygıyı ve onu tanımanın gerekliliğini aktarmışlardır. Naess'in sonradan türetilen derin ekoloji görüşünde de Taoizm, Budizm gibi çok daha önceden var olan Doğu felsefelerinin etkisi görülmektedir. Naess'a göre Budizm ile derin ekoloji arasında yakın bir ilişki vardır. Budist felsefe ve pratik tarihinde Derin ekoloji felsefesini benimseyen bir diğer filozof Warwick Fox'a göre de derin ekoloji diğer disiplinlerden farklı olarak Doğu ve Batı ayrımını ortadan kaldırarak iki dünyayı bünyesinde birleştirir. (Dindar, 2012:55)

Tokyo'nun Son Çocukları, çocukların hastalandığı, yaşlıların ölemediği, havanın, suyun ve toprağın kirlendiği, gıda kıtlığının yaşandığı, türlerin tükendiği, radyoaktif kirlenmenin yaşandığı kısaca felaketler zincirinin yaşandığı bir dünyayı anlatır. Romanda dikkat çeken birincil sorun çocukların hastalanması ve gelişmemesi gibi insan sağlığı üzerinden insan merkezli düşünülse de Tawada insan dışı yaşamın da zarar gördüğünü insan olmayan varlıklara çok kez değinerek gösterir. Roman, Naess'in derin ekoloji felsefesine uygun olarak insan dışı olmayan varlıkların da içsel değerlerinin olduğu bilinciyle yazılmıştır. Özellikle "Ölümsüz Ada"da da bahsettiği Japon İmparatorluğunun simgesi olan krizantem ve 10. yüzyılda yazılan *Bambu Biçicisi* hikâyesine gönderme yaparak mizahi bir dille radyoaktif kirlenmenin sadece insanlara değil bitkilere verdiği zararı gösterir:

Krizantem Yarışması'na biri papatya ile katılmış, bu olay papatyaların krizantem olarak sınıflandırılmasının tartışılmasına yol açmıştı. "Papatyanın iriliği onun krizantem olduğuna değil mutasyona işaretler," diyerek karşı çıkanlar olmuştu. ...Şimdiki çevre koşullarında hayatta kalabilmek için büyümüşü papatyalar. ...Tam tersine küçülme yoluna giden bitkiler de olmuştu. Ne kadar büyürse büyüsün, serçe parmak boyunu geçemeyen bambular türemiş, bunlara serçe parmak bambusu adı verilmişti. Mesela ünlü Bambu Biçicisi hikâyesindeki aydan gelen minik prenses böyle bir bambunun içinde ışıldayacak boyda olsaydı, hikâyedeki dedeyle nine onu ellerinde büyüteçle emekleyerek arasalar bile bulamazlardı. (Tawada, 2020: 12)

Metinde yüz yıllardır varlığını koruyan papatyaların ve bambu ağaçlarının nükleer felaket ve ekolojik krizle mutasyona uğrayarak değiştiklerini görüyoruz. Bu değişim bitki türlerinin sonunu getirirken imparatorluk simgesi ve edebiyat klasikleri gibi birçok tarihsel ve kültürel olguyu da sarsarak yaşamı baştan sona değiştirmektedir.

Yoşiro geçmiş yaşamını hatırlarken insandan daha çok doğaya karşı bir özlem içindedir. Kendi torununa artık yabancı olan doğa Yoşiro’nu düşlerindedir. Tawada, romanın başında nasıl bir felaket yaşandığının ipuçlarını vermez ancak Yoşiro’nun kurduğu hayal ile doğadan nelerin eksildiğini ve değiştiğini anlayabiliriz:

Yoşiro papatyaya baktıkça çocukluk yıllarında kırdaki sirtüstü uzanıp göğü izlediği zamanları hatırlıyordu. Hava ılık, otlar serindi. Uzaklardan kuş cıvıltıları duyuluyordu. Başını yana çevirdiğinde az ötede, göz seviyesinin biraz üstünde açmış bir papatya görüyordu. ... Mumei doğduğundan beri bir kez bile gerçek bir kırdaki oynamamıştı. Yine de zihninde canlandırdığı kır hayalini özenle büyütüyordu. (Tawada, 2020: 12)

Tawada felaket ve sonrasını anlatırken kullandığı dil ile çirkinliklerden daha çok ekolojinin önemine, estetik olarak doğanın güzelliğine de dikkat çekmektedir. Artık hava kirliliğinden dışarı bile çıkmanın zorlaştığı dünyada Yoşiro ve Mumei kendi evlerini kaybolan doğa manzaraları ile süslemek isterler: “Boya alıp gelsene. Duvarları boyayalım. ... Maviye boyayacağız, gökyüzünün renginde. Üstüne bulutlar, kuşlar da çizeceğiz.” (Tawada, 2020: 13)

Romanda karamsar ve kötümser bir geleceğin betimlemelerinden daha çok zamanda geçmişe sıçramalar yapılarak, geçmişe ait henüz bozulmamış olan doğadan bahsedilir. Romanda sıkça karşımıza çıkan doğa ile ilgili kelimeler krizantem, papatya, kır çiçekleri, mavi gökyüzü, derede yüzen balıklar, bulutlar, kuşlar, böcekler gibi felaket sonrası zarar görmüş ve mutasyona uğramış canlılardır. Karşılaştığımız ilk mekân, kanat açan bir kuşa benzetilen hasta Mumei’nin “erimiş papatyalar kadar sarı sabah güneşi” (Tawada, 2020: 1) nin içeriye dolduğu odasıdır.

Tawada, diğer taraftan ekolojiye verilen zararları anlatırken ironik ve mizahi bir dil kullanır. Endüstriyel atıkların denize atılması insanların atıklardan kurtulması için bir çözüm iken derin ekolojinin “bir bütün olarak yaşam” ilkesi ile değerlendirildiğinde insana ve insan dışı yaşama verdiği zararı görmek zor değildir:

Zavallı çamaşır makinesi karnındaki ağır havluları güçlükle döndürmeye çalışır, üç yıl geçmeden de iş yorgunluğundan çürüğe çıkardı. Böylelikle ölen yüzlerce çamaşır makinesi Büyük Okyanus’a atılmış, balıklara yuva olmuştu. (Tawada, 2020: 11)

İnsanlar Büyük Okyanus’u dünyanın çöp kutusu gibi kullanırken bunda hiçbir sorumluluğu olmayan canlıları yok etmektedir. Ayrıca okyanusların ulusal sınırları olmadığı düşünülürse verdikleri zarar sınırlar ötesinde tüm evrenedir.

Tawada insanın doğa ile bütüncül ilişkisini, insanın doğa ile birlik içinde doğanın ayrılmaz bir parçası olduğunu Mumei’nin sınıfta dünya haritasına bakarak yaşadığı bütünlük hissi ile açıklar. Mumei bedeninde hissettiği acıyı dünyanın bütün yüzeyinde hissediyordur çünkü o da dünyanın bir parçasıdır:

Bu ne şekilde bakılırsa bakılınsa kendi portresiydi. *Ant Dağları dışı doğru bir yay çiziyor, iç tarafa yönelen kıvrımlar da benim belimden ayak bileğime giden kemiklerimin kıvrık çizgileri ile tam örtüşüyor. Vücudumun üst yarısının kemikleri zirveye doğru içe bükülüyor, soldan yükselip gelen dağlarla Bering Boğazı’nda buluşuyor. Kemiklerin hepsi eğri. Eğilmek niyetinde değiller, ama çoktan eğilmişler artık. ...Kuzey Kutbu buzullarının çözülmesi ile oluşan su, o soğuk deniz benim beynim. Yer şekilleri karmakarışık olup birbirine girmiş. Akciğerlerimin tamamı Gobi Çölü. Onun yanında bulunan avuç içi kadar yer Avrupa. Afrika kıtasının vücudunun üst yarısı dolgun, kıcı küçük. Küçük dansçı kızlar gibi tek ayağının üzerinde duruyor. Afrika ve Avrupa kıtalarının boyunları bükük, troid bezleri, bademcikleri şişmiş, yardım edin diye haykırıyor. Bağırsaklarım torba şeklindeki Avustralya. Yiyeceklerle dolu bir torba. Fakat ben onları yiyemiyorum.* (Tawada, 2020: 108)

Mumei’nin hasta bedeni dünya ile üst üste binmiştir. Mumei’nin kendini dünya ile özdeşleştirmesini Naess’in kendi ekofelsefesinde yer alan düşünceleri ile yorumlayabiliriz. Naess’e göre, sınırlı yaşam koşullarında ve bireysel olarak (her biriyle ayrı ayrı olmak üzere) kendini canlılarla özdeşleştirmek ve kendini topluca tüm canlılarla veya onların doğasıyla özdeşleştirmeye başladığında kendi haricindeki diğer varlıkların de içsel değerleri olduğunu kabul eder (Dindar, 2012: 81). Diğer canlılar ile kendini özdeşleştiren insan doğanın ve dünyanın merkezi konumundan ayrılarak eşit seviyede doğanın bir parçası olduğunu kabul eder. Mumei’nin bedeninde duyduğu acı ve dünyanın

ekolojik olarak içinde bulunduğu felaket birbiriyle bağlantılıdır. Naess'in derin ekoloji ilkelerinde de belirttiği gibi insan üstün bir varlık değildir ve bütün varlıklar kendilerine ait içsel değerlere sahiptir. Tüm varlıklar ile insanın kendini özdeşleştirebilmesi ekolojiye karşı sorumluluğudur. Kendini tüm evren ile özdeşleştiren Mumei'nin de yeterli olgunluğa erişmiş olduğunu söyleyebiliriz. Romanın sonunda da Mumei, izolasyondan, hastalıklardan, totaliter yönetimden kurtulmayı amaçlayan bir grup tarafından fener elçisi seçilir. Mumei, ekolojik farkındalık ve çevre bilincine sahip bir çocuk olarak doğa ve insanlık için geleceğe bir umut olur.

Naess'in derin ekoloji öğretisinde vurguladığı ilkelerden biri de yaşam formlarının çeşitliliği ve zenginliğidir. Ekolojik bakış açısına göre karmaşa ve ortak yaşam, çeşitliliği en üst düzeye çıkarmanın koşullarıdır. Basit, önemsiz veya ilkel bitki veya hayvan türü olarak görülen canlılar aslında yaşamın zenginliğine ve çeşitliliğine katkıda bulunurlar (Naess, 2005:5). Ancak insanların bu çeşitli insan dışı hayata müdahalesi fazladır. Naess, üçüncü maddede insanların bu zenginlikten hayati ihtiyaçları dışında faydalanmamaları gerektiğini ifade eder. Çeşitliliğin azalmasını önlemek için, insan nüfusunun azalması, gerekli politik, ekonomik ve teknolojik değişikliklerin uygulanması gerekliliğini savunur. Derin değişiklikler yapılan kadar, zenginlik ve çeşitlilikte önemli azalmaların meydana geleceğini; türlerin yok olma oranının, dünya tarihinin herhangi bir döneminden on ila yüz kat daha fazla olacağını vurgular (Naess, 2005:5).

Yoşiro, yaşamın zenginlik ve çeşitliliğinden mahrum kalan torunu Mumei'ye doğayı kitaplar üzerinden tanıtır. "Kıralık köpek ve kedi leşlerinden başka hayvan" göremeyen Mumei artık hiç karşılaşamayacağı hayvan isimlerini duyduğunda yaşadığı heyecan onların sahip oldukları içsel değer farkında olduğunu göstermektedir:

Balıkçıl olsun, deniz kaplumbağası olsun, Mumei canlıların adının bir yerlerde yazılı olduğunu gördüğünde, söylendiğini duyduğunda donakalıyor, adın içerisinden o hayvanın çıkıp geleceğini umuyordu. Yoşiro, hayvanların adını değil de kendilerini canlı olarak görecekti olsa Mumei'nin sevinçten havalara uçacağını biliyordu, ama Japonya'da canlı bir yaban hayvanı görülmeyeli epey olmuştu. (Tawada, 2020: 25)

Tawada, tüm yaşam formlarının eşitliğine ve korunmasına dikkat çekmektedir. Yoşiro'nun, kendi yaptığı kartpostalları satan kadınının mağazasında yetiştirdiği yabancı otlar dikkatini çekmiştir. Kadına neden yabancı ot yetiştirdiğini sorduğunda "yabancı otların soyunun tükenmekte olduğu, onları çoğaltmak gerektiği yanıtını almıştı." (Tawada, 2020: 53) Derin ekolojinin temelini oluşturan felsefeye göre kendi içsel değerlerine sahip yabancı otlar veya hayvanların evrenselleşmesine izin verilmeli ve korunmaları için mücadele edilmelidir.

SONUÇ

Tokyo'nun Son Çocukları'nda nükleer felaketten sonra tüm dünyadan izole olan Japonya'da insan ve insan dışı tüm varlıklar bir distopyanın içindedir. İnsanların doğal yaşama süreçleri tersine çevrilmiş, ekolojik kriz karşısında hiçbir şekilde mücadele edemeyecek zayıf ve sağlıksız insanlara dönüşmüşlerdir. Ekoeleştirel yaklaşımla inceldiğimiz metinde insan dışı varlıkların yaşadığı sorunlara da çok kez değinilmiştir. Arne Naess'in "derin ekoloji" felsefesi perspektifinden bakıldığında romanın insan merkezliliğinden uzak olduğu, insan dışı varlıklara eşit değerde yaklaştığı ve tüm varlıkların yaşam ağının bir parçası olarak değerlendirildiği tespit edilmiştir.

Tawada, *Tokyo'nun Son Çocukları*'nda her ne kadar Japonya'nın tarihsel ve güncel olaylarından yola çıkıp Japonya'yı anlatsa da günümüz gerçek sorunlarını ifşa etmek için yarattığı ekolojik distopya ulusal sınırları aşarak okura dünyanın daha kapsamlı bir gözlemini sunar. Romanda konu edilen nükleer afetler, ekolojik kriz, biyolojik çeşitliliğin azalması, salgın hastalıklar, gıda kıtlığı gibi sorunlar evrensel boyutta değerlendirilmesi gereken tüm dünyayı ilgilendiren sorunlardır. Tawada kapalı ülke politikasının dışına çıkarak çocukların geleceği için tüm dünya ile bir olmak gerektiğini romanda şu sözlerle ifade eder: "Yuvarlak yer kürenin kıvrımlı hatları boyunca düşünmek gerekiyordu artık geleceği." (Tawada, 2020:117)

KAYNAKÇA

- De Pieri, V. (2016). "Dystopia as a narrative keyword: Tawada Yōko's responses to Japanese 3/11" , *Loxias*, 54, 1-14.
- Dindar, G. (2012). "Derin Ekoloji Hareketi: Bir Garip Şair Orhan Veli", *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*, (Ed: S. Oppermann), Phoenix Yayınevi, Ankara.

- DiNitto, R. (2021). "Atomic Metaphors, Victims, and the Contestations of Nuclear Discourse", *Religions*, 12/962, 1-11
- Ergin, M. ve Dolcerocca, Ö. N. (2016). "Edebiyata Ekoeleştirel Yaklaşımlar: Ekoeleştiri ve Elif Sofya", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36, 297-314.
- Göktürk, A. (2020). *Ada İngiliz Yazınında Ada Kavramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Hideo, L. (2019). "Kiken no jidai to "Kotoba no Byō" Tawada Yōko, *Bairingarū Ekisaitomento*, Iwanami Shoten, Tokyo.
- Ken, T. (1993). "Japan's Matrix of Nature, Culture, and Technology", *Japanese business: cultural perspectives*, (Ed: Marks, N. E. VE Roach S.), State University of New York Press, Albany.
- Kıraathane İstanbul Edebiyatevi (2020). "Kıraathane Kitap Şenliği: Sınırları Aşmak – Yoko Tawada" , <https://www.youtube.com/watch?v=LrMBkyrJ38A>
- Kodansha Book Club. (2014). Yagate "kibō" wa modoru tabitatsu "Kentōshi" tachi, Tawada Yōko, Robert Campbell Taidan (11.2014) <http://kodanshabunko.com/kentoushi/>
- Masahiro, K. (2019). "Ikari wo kanō ni suru tame ni Kimura Yūsuke Isa no Hanranron" , *Japanese-language Literature Studies*, 8, 191-210.
- Maurer, K. (2016). "Translating Catastrophes: Yoko Tawada's Poetic Responses to the 2011 Tōhoku Earthquake, the Tsunami, and Fukushima", *New German Critique*, 43, 171-194.
- McKibben, B. (2015). *Doğanın Sonu*, (Çev: B. Göl ve H. İ. Mavituna), Everest, İstanbul.
- Naess, A. (2005). "The deep ecology movement: Some philosophical aspects", *Selected Works of Arne Naess*, (Ed: A. Drengson ve H. Glasser), Springer, Hollanda.
- Oppermann, S. (2012). "Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat Çalışmalarının Dünü ve Bugünü", *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*, (Ed: S. Oppermann), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Saitō, M. (2018). *Nihon no Dōjidai Shōsetsu*, 1. Baskı, Iwanami Shoten, Tokyo.
- Schaefer, D. ve Domroes, M. (2009). "Recent climate change in Japan? Spatial and temporal characteristics of trends of temperature", *Climate of the Past Discussions*, 5/1, 13-19.
- Takei, S. (2019). *An Ecocritical Analysis of Modern Japanese Literary History: Becomings of Self, Nature and Literature at the Beginning of the Twentieth Century*, Uppsala Üniversitesi
- Taniguchi, S. (2015). "Tawada Yōko no Bungaku ni Okeru Kyōkai: 'Yūhi no Noboru toki: STILL FUKUSHIMA' wo chūshin ni", *Center for Comparative Japanese Studies Annul Bulletin, Ochanomizu Universty*, 11, 55-64.
- Tawada, Y. (2020). *Tokyo'nun Son Çocukları*, (Çev: H. C. Erkin), Siren Yayınları, İstanbul.
- Um, I. (2017). "Higashi Ajia ni Okeru Sainan Bungaku Kenkyū no Tenbō Higashiajia no Sainan ni Taisuru Bungaku-tekina Taiō to Sainan Joji no Keifu Kenkyū wo Chūshin ni" , *The Journal of Japanese-Language Literature Studies*, 1/5, 217-224.
- Umesao, T., Kindaichi, H. Sakakura, A. ve Hinohara, S. (1995). *Nihongo Daijiten*, Kodansha, Tokyo.
- Yoda, T. (2006). *Japan After Japan: Social and Cultural Life from the Recessionary 1990s to the Present*, Duke University Press, Durham.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

Received/Geliş:05.09.2022 Accepted/Kabul:16.10.2022

DOI: 10.30794/pausbed.1171187

Research Article/Araştırma Makalesi

Levent, S. (2022). "Doğu Asya Bölgesel Siyasetinde "Kayıp Yirmi Yıl": Ekonomi Diplomasisi Işığında Çin-Japon Münasebetleri", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. Ö161-Ö171.

DOĞU ASYA BÖLGESEL SİYASETİNDE "KAYIP YİRMİ YIL": EKONOMİ DİPLOMASİSİ İŞİĞİNDA ÇİN-JAPON MÜNASEBETLERİ

Sinan LEVENT*

Öz

Doğu Asya'nın geçmişten günümüze en büyük iki gücü Japonya ile Çin arasında, Japonya'nın bağımsızlığını kazandığı 1952 yılından ilişkilerin normalleştirildiği 1972 yılına kadarki süreç düşünüldüğünde, siyaseten resmi münasebetlerin olmadığı "kayıp yirmi yılın" yaşandığını söylemek mümkündür. Japonya'da, Çin anakarasındaki komünist rejim altındaki siyasi erkin Tayvan'daki milliyetçi muadiline, Soğuk Savaş siyasi konjonktörü gereği tercih edilmediği bu vetirede, iki ülke arasındaki ilişkilerin nasıl geliştiği, bu çalışmanın araştırma sorusudur. Buna istinaden, çalışmamızda, savaş sonrası dönemde Japonya ve Çin arasında resmi diplomatik ilişkilerin var olmadığı 1952-1972 arası dönem, ekonomi diplomasisi açısından incelenmiştir. Buna göre, iktisat, iki ülke halkının pamuk ipliğiyle de olsa birbirine muhtaç ve bağlı kalmasını sağlayan belki de tek âmildi. Bu dönemde kurulan gayri resmi ve şahıslar üzerinden yürütülen münferit girişim ve işler ki, bunlar kapalı kapılar arkasında bazen alenen siyasetçiler tarafından desteklenen gelişmelerdi, Çin-Japon ilişkilerinde iplerin hiç kopmamasını sağlamıştır. Bu bağlamda, Japonya kanadında Takasaki Tatsunosuke, Çin özelinde ise Liao Chengzhi isimleri öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Asya, Japonya, Çin, Ekonomi diplomasisi, LT Ticareti.

TWENTY LOST YEARS IN EAST ASIAN REGIONAL POLITICS: SINO-JAPANESE RELATIONS IN THE LIGHT OF ECONOMIC DIPLOMACY

Abstract

Considering the relations between Japan and mainland China from 1952 to 1972, it is possible to say that there were "twenty lost years" in East Asian regional politics, because of no official diplomatic relations between Japan and China, which have been the two biggest powers of East Asia. The research question of this study is how the relations between the two countries developed in this process, when the political power in Japan did not prefer recognizing the communist regime in mainland China instead of its nationalist counterpart in Taiwan due to the Cold War political conjuncture. Accordingly, in this study, the period between 1952-1972 was examined in terms of economic diplomacy. Economics was perhaps the only factor that kept the people of the two countries dependent on each other. Informal and individual initiatives and businesses established during this period, which were sometimes openly supported by politicians behind closed doors, ensured that the threads were never broken in Sino-Japanese relations. In this context, the names, Takasaki Tatsunosuke in Japan and Liao Chengzhi in China, stood out.

Key Words: East Asia, Japan, China, Economic diplomacy, LT Trade.

*Doç. Dr., Ankara Üniversitesi DTCF Japon Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 06100 Sıhhiye-ANKARA.
e-posta: sinanlevent@hotmail.com. (<https://orcid.org/0000-0002-3727-5273>)

Giriş

Son yıllarda, Doğu Asya olarak tabir edilen ve coğrafi olarak Çin, Tayvan, Japonya, Kuzey ve Güney Kore ile Rusya'dan oluşan bölgenin ehemmiyeti artmıştır. Bu doğrultuda ülkemizde bölgeye dair çalışmalara da daha fazla yer verilmeye başlandığı söylenebilir.

Doğu Asya coğrafyasında, beynelmilel kamuoyunda Modernizm, ya da Batılılaşma olarak da bilinen çağ, ilk olarak Çin'de, 19. yüzyılın ortalarından itibaren başlamıştır. Bölgede modernleşme vetiresinin ilk kez Çin'de başlaması ise, tesadüf değildir. Nitekim, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadarki modern öncesi dönemde, bölgenin merkezinde ve en güçlü ülkesi Çin idi. Japonya, Vietnam, Güney ve Kuzey Kore gibi günümüz Doğu ve Güneydoğu Asya coğrafyasındaki ülkeler, bu güç ekseninde kendi meşruiyetlerini ispatlıyor ya da kimliklerini bu merkez ekseni tanımlıyorlardı.¹

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise, Doğu Asya'daki bölgesel güç dengeleri Japonya lehine değişmeye başlamış ve 20. yüzyılın ilk çeyreği itibariyle Japonya, siyasi ve iktisadi manada merkez ülke konumuna gelmiştir. 19. yüzyıla kadar yüzyıllarca Çin'in üstlendiği bölgesel liderlik, bilhassa 1894-95 Birinci Çin-Japon Savaşı, akabindeki 1904-05 Rus-Japon Savaşı ve 1910 Kore ilhakı ile el değiştirmiştir. Bunun sonucunda, 1911 yılında Çin'de Cumhuriyet Devrimi'ni gerçekleştiren ekibin zirvesindeki Sun Yat-Sen ya da halefi Chiang Kai-shek gibi milliyetçi liderler, yeni bölgesel ve çağdaş güç Japonya'nın entelektüel ve askeri gelişimini yakından takip etmeye başlamış, hatta bu ilerlemeyi Japonya'da aldıkları eğitim ve geçirdikleri zamanla bizzat deneyimlemişlerdir.²

Kısacası, geçmişten günümüze Doğu Asya coğrafyasından bölge ülkelerine hem siyaseten hem de kültürel manada nüfuz edebilen iki "imparatorluk" çıkmıştır; Çin ve Japonya. Bu tarihi hakikatı, tarih boyunca çevre ülkeler kabul etmiş ve bu doğrultuda dış siyasetlerini şekillendirmişlerdir. Öyle ki, bir Kore atasözü, Kore için "iki balina arasında kalıp kabuğu kırılan karides" teşbihinde bulunur. Aynı durum sair Doğu ve Güneydoğu Asya ülkelerinin siyasi ve kültürel tarihlerinden de örneklerle teyit edilebilir.

Peki, bu "iki balina" arasındaki münasebetler tarih boyunca nasıldı? Bu sorunun cevabı, bu makalenin sayfa sınırlamasını aşacak kadar derin ve geniştir. Dolayısıyla, çalışmamızda, günümüz bölgesel düzeninin de kurulduğu İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme yoğunlaşacağız.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Çin-Japon ilişkilerine dair Türkiye'de yapılan çalışmalara bakıldığında ise, her iki ülkenin münferit tarihleriyle ele alındığı ve karşılıklı diplomasi üzerine yeterince çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir. Savaş sonrası dönemde Çin ile Japonya arasındaki ülkemizde yapılan çok az sayıdaki çalışmalarda, toprak sorunu Senkaku/Diaoyu Adaları konusunun incelendiği gözlemlenmiştir (İncesu, 2021; Çakan, 2020). Bundan maada, savaş sonrası iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin seyrine dair genel bir muhteviyatta yazılmış oldukça yüzeysel bir de kitap vardır. Bu çalışmada, bilhassa 1970'li yıllardaki siyasi normalleşme ve barış antlaşması sürecine yoğunlaşmıştır (Tuncoku, 2002).

Prof. Dr. Iriye Akira, savaş sonrası Çin-Japon ilişkilerinde belirleyici konunun ekonomi olduğunu belirtir. Anakara Çin, ikili ilişkiler kurulmamışken dahi, sivil daha doğrusu özel sektörden ekonomi delegasyonlarının Çin'e gidip geldiğini ve iki ülke insanları arasında bir nevi iktisadi konular üzerine kurulu "kamu diplomasisi", daha doğru bir ifadeyle, "ekonomi diplomasisi"nin varlığından bahseder. Yani, ekonomik ilişkileri siyasetten arındırma yöntemiyle ilişkilerin idamesi (Iriye, 1992: 91).

Siyaseten Doğu Asya'nın geçmişten günümüze en büyük iki gücü, Japonya ile Çin arasında, Japonya'nın bağımsızlığını kazandığı 1952 yılından ilişkilerin normalleştirildiği 1972 yılına kadarki süreç, yazara göre, siyaseten "kayıp yirmi yıl"dır. Japonya'da, Çin anakarasındaki komünist rejim altındaki siyasi erkin Tayvan'daki milliyetçi muadiline, Soğuk Savaş siyasi konjonktörü gereği tercih edilmediği bu vetirede, iki ülke arasındaki ilişkilerin nasıl geliştiği, bu çalışmanın araştırma sorusudur. Buna istinaden, çalışmamızda, savaş sonrası dönemde Japonya ve Çin arasında resmi diplomatik ilişkilerin var olmadığı 1952-1972 arası dönemi, Akira Iriye'nin tarif ettiği ekonomi diplomasisi tarifi üzerinden inceleyeceğiz.

1 Modern öncesi Doğu Asya'daki Çin merkezli bölgesel düzene dair detaylı bilgi için bkz. Fairbank, 1968.

2 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ilk çeyreğine, Doğu Asya'daki bölgesel güç dengelerinin Japonya lehine dönmeye başladığı sürece dair detaylı bilgi için bkz. Chiba, 2007: 53-81.

Savaş Sonrası İlk Temas

Savaş sonrası dönemde Japonya ve Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ilk temasın kurulduğu tarih, 1952 yazıdır ve tahmin edilebileceği gibi, bu girişim gayri resmidir. Japonya'daki siyasetçi ve bilim insanlarının pek çoğu, 1972 yılındaki Çin-Japon ilişkilerini Normalleştiren Ortak Bildiri'ye kadarki komünist rejim hükümeti ile yapılan temas ve görüşmeleri gayri resmi olarak tanımlamayı tercih ederler. Bu bağlamda Japonya ile komünist Çin rejimi hükümeti arasındaki ilk bilinen temas, Haziran 1952 senesinde üç Japon'dan oluşan sivil bir heyetin Pekin ziyareti esnasında gerçekleşmiştir. Bu üç Japon, Japonya Ulusal Diet'inin üst meclisi konumundaki *Sangiin*, yani Danışmanlar Meclisi milletvekili Kōra Tomi, Danışmanlar Meclisi eski üyesi ve Japonya Ekonomik Kalkınma Derneği genel sekreteri Hoashi Kei ve Temsilciler Meclisi'ndeki Japonya Reform Partisi milletvekili Miyakoshi Kisuke'dir. Özünde, üçünün de siyasetçi olduğu görülmektedir, fakat, siyasi kimliklerinden dolayı bu ziyaretin Japon Hükümeti veya Dışişleri Bakanlığı'nın onayı ve desteğiyle gerçekleştirildiği yanlışına kapılmamalıdır. Çünkü, dönemin Yoshida Hükümeti ve Dışişleri Bakanlığı, üçlünün yurt dışı ziyaretine şiddetle karşı çıkmış, hatta, pasaportlarının çıkarılmaması için onlara her türlü prosedürel zorluk yaşatmıştır (Besshi, 1983: 98-101).

Kōra Tomi ve arkadaşlarının asıl destinasyonları, Çin Halk Cumhuriyeti değil, Sovyetler Birliği idi. 1952 yılı Nisan ayında Moskova'da yapılması planlanan Uluslararası Ekonomi Konferansı'na katılmak için Çin Halk Cumhuriyeti Merkez Bankası başkanından on önemli Japon iş adamına katılım daveti gelmişti. Bu davet üzerine, üçlü, Yoshida Shigeru Hükümeti ile katılım için heyet gönderilmesi konusunda görüşse de, başta Başbakan Yoshida Shigeru olmak üzere hükümet yetkilileri, sosyalist cenahtaki ülkelerde gerçekleştirilecek bu ve benzeri toplantılara katılımın mümkün olmadığını ifade etmiştir. Bunun üzerine, gayri resmi bir şekilde Japon iş dünyasını temsilen bu üç isim harekete geçmiş ve Moskova'daki toplantıya Yoshida Hükümeti'nin her türlü engellemelerine rağmen katılabilmıştır. O dönemde Tokyo'dan doğrudan Pekin, Moskova gibi sosyalist ülke topraklarına uçuş olmadığı için, Paris, Kopenhak ve Helsinki üzerinden Moskova'ya ulaşabilmişlerdir. Bu esnada toplantıya katılan ve Japonya'yı davet eden Çin heyetiyle bir görüşme gerçekleştirilmiş ve Çinli heyetten Pekin'e gelmeleri yönünde davet almışlardır. İşte Moskova'daki bu davete istinaden savaş sonrası dönemdeki ilk Çin-Japon teması gerçekleşmiştir ve bu üçlü aynı zamanda harp sonrası vetirede Çin'i ziyaret eden ilk Japon da olmuştur (Besshi, 1983: 99).

Kōra ve arkadaşları Pekin'deki temasları esnasında, Japon resmi kanallarının aksine Çin ile gayri resmi de olsa ekonomi ilişkilerini bir düzene oturtmak amacındaydı ve bu isteklerinin Çinli yetkililer nezdinde de bir karşılığı vardı. Daha doğrusu Zhou Enlai başta olmak üzere Çinli yetkililer de Japonya'daki bu azınlık grupla aynı fikirdeydi. Bunun sonucunda, Japonya'daki iş dünyasını temsilen Çin'de bulunan üçlü ile hem Çin Halk Cumhuriyeti Uluslararası Ticareti Teşvik Komitesi hem de Çin Merkez Bankası başkanlığı görevindeki Nan Hanchen arasında Japon-Çin Sivil Ticaret Antlaşması (日中民間貿易協定) imzalanmıştır. Bu antlaşmanın birinci maddesine göre, eşit oran ve şartlarda, ihracat ve ithalatta toplam üç yüz milyar dolar civarında bir ticaret hacmi amaçlanmıştır (Seisaku Kenkyū Daigakuin Daigaku (GRIPS) ve Tokyo Daigaku Tōyō Bunka Kenkūjo, 1952).

Her ne kadar bu rakama nihai olarak ulaşılmasa da, karşılıklı resmi münasebetin olmadığı bir ülkeyle ekonomik anlamda ilişkileri normalleştirmeye çalışmak büyük bir ehemmiyeti haizdir. 1957 senesine kadar Japon-Çin Sivil Ticaret Antlaşması üç defa uzatılmıştır. Fakat, Kishi Nobusuke Hükümeti döneminde (1957-1960) Tayvan yanlısı dış politikaya ve 1958 senesi Mayıs ayındaki Nagasaki Bayrak Olayı'na bir de Kishi Nobusuke'nin sivil ticaret antlaşması gereği sivil heyetlerin faaliyetlerini gerçekleştirmesi için gerekli diplomatik prosedür konusunda zorluk çıkarması eklenince, Çin'in girişimiyle ikili gayri resmi iktisadi ilişkilere bir süreliğine ara verilmek zorunda kalınmıştır. Aslında, Japon-Çin Sivil Ticaret Antlaşması'nın üçüncü devrinin bitimi Kishi Hükümeti dönemine denk gelmekteydi ve sivil taraflar arasında dördüncü dönemde de uzatılması üzerinde ilk etapta mutabakat sağlanmış ve hatta imzalar dahi atılmıştı. Fakat, henüz imzası dahi kurumadan, yaklaşık iki ay sonra Çin tarafı, Kishi Hükümeti'nin konuyla alakalı eylem ve söylemlerinden memnun olmadığı için tek taraflı bu sivil antlaşmadan çıktığını ilan etmiştir (Kimura, 2009: 111). Antlaşmanın dördüncü dönemde de uzatılması hakkında, Başbakan Kishi, Tayvan'daki Çin Milli Hükümeti'nden gelen tepki ve kendileri ile mevcut resmi diplomatik ilişkileri sonlandırabilecekleri tehdidi üzerine, mezkur antlaşmanın Çin Halk Cumhuriyeti'nin resmen tanıdığı anlamına gelmediği ve resmi bir karşılığı olmadığını bildirmiştir. Bu beyanlardan hoşnut kalmayan komünist Çin tarafı, yukarıda bahsettiğimiz sair nedenleri de göz önünde bulundurarak, 10 Mayıs 1958'de Japonya ile yapılan tüm işleri ve ilişkileri askıya almıştır (Leng, 1958: 88-89).

Takasaki Tatsunosuke ve Bandung Konferansı'ndaki Japon-Çin Teması

Japon-Çin münasebetlerinin ilk 15 yılına damga vuran ana aktörlerden birisi, hiç şüphesiz, Takasaki Tatsunosuke'dir. İki ülke arasında yapılan gayri resmi ticarete ismini verebilecek kadar tüm taraflarca emeği ve hizmeti takdir edilen Takasaki Tatsunosuke'nin savaş sonrası dönemdeki ikili münasebetlerde aldığı aktif rol, esasen, 1955 Bandung Konferansı ile başlamıştır. Bilindiği üzere, Bandung Konferansı, Endonezya'nın Jawa Adası'ndaki Bandung şehrinde 18-24 Nisan 1955 tarihleri arasında yapılan uluslararası bir toplantıdır. Konferans için kullanılan ve özellikle Batı'da kabul gören bir diğer ismi ise, Asya-Afrika Konferansı'dır. Konferansı düzenleyen ve katılan ülkelerin pek çoğu savaş bittikten sonra Batılardan bağımsızlığını kazanan Asya ve Afrika'daki ülkelerden oluştuğu için bu isimle de sıklıkla anılır (Murat, 2018).

Japonya açısından, Bandung Konferansı, 1952'de bağımsızlık kazanıldıktan sonra Japonya'nın katıldığı ilk uluslararası toplantı olması bakımından tarih kitapları sayfalarındaki yerini almıştır. Diğer taraftan, Çin açısından konferans, liberal Batı cenahında yer alan ülkelerle ortak bir masaya oturmanın o döneme kadar bu ülkelerce dışlanan Çin'in beynelmilel kamuoyunda yeniden kabullenilmesi yolunda atılmış büyük bir adımdır. Dahası, hem Japonya hem de Çin açısından Bandung Konferansı'nı özel kılan, savaş sonrası dönemde iki ülke arasında hükümetler seviyesinde gayri resmi bir şekilde de olsa, ilk kez bir temasın kurulmasıdır. Her ne kadar Soğuk Savaş bölgesel konjonktöründe zıt kutuplarda yer alsalar da, tarihi münasebetleri iki ülkeyi birbirine yakınlaştırıyordu. Gerek Çin gerekse de Japonya içerisinde Çin-Japon ilişkilerinin biran evvel normale döndürülmesini dillendiren ve sayıları azımsanmayacak oranda olan gruplar vardı. Bilhassa, anakara Çin ile ilişkilerini idame ettiren Japon iş insanlarının Çin ile normalleşmek için temaslarda bulunulması yönündeki telkini oldukça güçlüydü (Miyagi, 2001: 158).

Bandung Konferansı'na, Çin Başbakan Zhou Enlai seviyesinde katılırken, Japonya, Ekonomi Ajansı Genel Müdürü Takasaki Tatsunosuke riyasetindeki heyetle iştirak etmiştir. Temsil seviyesine bakıldığında dahi Çin'in Bandung Konferansı'nı Asyalı komşusundan daha fazla önemseydiği görülmektedir. Temsilcilerin profiline bakıldığında, Çin'in siyasi konularda, Japonya'nın ise ekonomi mevzularında öne çıkacağını tahmin etmek zor değildi.

Japonya ve Çin heyetlerinin toplantıdaki ilk teması, toplantının birinci günü, 18 Nisan sabahıydı. Enlai ve Takasaki, Bandung Konferansı resmen başlamadan önce, konferansa katılacak heyetlerin kâhır ekseriyetinin kaldığı otelin lobsinde bir görüşme gerçekleştirmişlerdir. Oldukça kısa olan görüşmede, neredeyse ayaküstü denebilecek muhteviyatta yüzeysel selamlaşma ve konuşma yapılmış ve detaylı ve daha uzun bir temas için sözleşilmiştir.

Enlai ve Takasaki arasındaki ilk görüşme esnasında bir sonraki sefer bir araya gelinmesi konusunda mutabık kalınsa da, ne zaman ve nerede olacağı konusu netleştirilmemişti. Yardımcılar seviyesinde yapılan istişareler neticesinde, ilk görüşmeden dört gün sonra, 22 Nisan'da Çin Başbakanı Enlai'n konakladığı yerde yaklaşık bir buçuk saat süren bir görüşme gerçekleşmiştir. Görüşmeye Çin tarafının makam arabasıyla giden Japon heyeti basının görüntü almaması adına yarı yolda araba dahi değiştirmiştir. Takasaki, kendisini ağırlayan Enlai'ya, "buraya gelmemdeki öncelikli amacımın savaş esnasında ülkenize verdiğimiz rahatsızlıktan dolayı özür dilemek olduğunu belirtmek isterim." sözlerini sarf etmiştir. Buna karşılık, Enlai ise, "Kadim tarih dönemlerinden beri var olagelmiş ikili dostluk münasebetlerimiz açısından bakıldığında, elli yıllık bir süre oldukça kısadır. Mühim olan, bundan sonraki dostluğumuzu nasıl koruyacağımızdır." diyerek ileriye dönük ilişkilerde iyi niyetli olduklarının mesajını vermiştir. Devamında, Takasaki, buraya hükümeti temsilen değil de, şahsi bir ziyaret mahiyetinde geldiğini belirtmiş ve şu itirafta bulunmuştur: "Günümüz Japonyası ABD tarafından yönetildiği için ülkemiz sizin arzu ettiğiniz şekilde özgürce hareket edemez. Bu bağlamda, Japon hükümeti olarak ikili ilişkilerimizi düzeltmek için Çin ile öncelikle ve biran evvel ticaret yapmak istiyoruz" diyerek siyasi münasebetin iyileşmesi için ABD'nin olurlarına ihtiyaç duyduklarını alenen ima etmiş ve dönem itibarıyla siyaseten olmasa da, ekonomik manada ilişkilerin geliştirilmesi taraftarı olduğunu belirtmiştir (Miyagi, 2001: 160).

Buna karşılık, Enlai ise, Takasaki'nin iktisadi ilişkilerin geliştirilmesine dem vurmaktan doğrudan resmi siyasi münasebetlerin normalleştirilmesi mevzusunu ele almış ve Tayvan konusunu masaya yatırmıştır. Çin halkının resmi ve meşru hükümetinin anakaradaki kendileri olduğunu, dolayısıyla, Tayvan değil de, kendileriyle resmi

ilişkiler kurulması gerektiğini doğrudan ifade etmiştir. Japonya'nın Tayvan'ı kendilerine tercih etmesinde ABD'den gelen baskıların rolünün büyük olduğunu kabul etmekle birlikte sorumluluğun sadece Washington'a yüklenemeyeceğini, Japon hükümetinin de mesuliyeti olduğunu Takasaki'ye iletmiştir (Miyagi, 2001: 160-161).

Takasaki ise, Enlai'in sözlerine mukabil, an itibariyle Japonya'nın hem siyaseten hem de iktisadi manada tam bağımsız bir ülke olmadığını bir kez daha tekrarlamış ve Japonya'ya bırakılsa kendilerinin de biran evvel Çin ile ilişkileri normalleştirmek isteyeceğinden bahsetmiştir. Takasaki, Japonya olarak Çin ile Tayvan'ın birleşmesinin tüm sorunları ortadan kaldıracığından bahsetmiş ve bunun kabil olup olmadığını Enlai'ya sormuştur. Enlai, ısrarla ikili ilişkilerin normalleştirilmesi adına hükümetleri temsilen gizli bir şekilde heyetlerin değiş tokuş mevzusuna detaylı bir giriş yaptıysa da, Takasaki şu an itibariyle bu konuda adım atmanın zorluğundan bahsederek konuyu kapatmıştır. İkili 25 Nisan sabahı tekrar görüşmek için sözleşerek toplantıya son vermişlerdir (Miyagi, 2001: 161).

Kısacası, Japonya iktisadi münasebetlerin geliştirilmesi taraftarı olduğunu ifade edip dönem itibariyle ABD'nin onayı olmadan siyaseten Çin'in tanınması ve resmi ilişkilerin başlatılması gibi bir durumun mümkün olmadığını ifade etmiştir. Diğer taraftan, Çin ise, Japonya'nın aksine, siyaseten resmi ilişkilerin kurulması ve Tayvan'ın yerine kendilerinin tanınması gerektiğini birinci ağızdan ilk kez Japonya tarafına resmen dillendirmiştir. Aslında, Enlai'in ve o dönem itibariyle Takasaki'nin siyasetçi kimlikleri ve hükümetlerini temsilen Bandung Konferansı'nda bulunmaları üzerinden bu temanın gayri resmi değil de, resmi temas olduğu da düşünülebilir. Fakat, Enlai-Takasaki teması önceden Japon hükümeti ya da diplomasinin resmi kanalı/kurumu Dışişleri Bakanlığı tarafından planlanan ya da onların isteğiyle gerçekleştirilen bir görüşme olmamasından dolayı gayri resmi temas olarak genel kabul görmektedir (Besshi, 1983: 101).

Sözleşildiği gibi tekrar buluşulabilseydi, belki de, daha tafsilatlı ve en azından dönemsel olarak münasebetlerin geliştirilmesi adına somut gelişmeler yaşanması konusunda bazı ihzari adımlar da atılabilecekti. Lakin, sözleşildiği gibi ne 25 Nisan'da ne de başka herhangi bir günde tekrar görüşme gerçekleşti. Daha doğrusu gerçekleştirilmesine izin verilmedi demek daha doğru olur (Okada, 1983: 57-58).

Çin-Japon temasının kurulduğu Bandung Konferansı'nda veya sonrasında ikili münasebetlerin geleceğiyle alakalı, somut bir adım atılmamış ya da atılması yönünde bir karar alınamamıştır. Bandung Konferansı sırasında ikili ilişkilerin istikbali için müsbet adım ya da adımların atılmamasındaki en büyük nedenlerden birisi, dönemin Hatoyama Ichirō Hükümeti (1954-1956) içerisindeki konuyla alakalı ihtilafı durumdur. Somutlaştırılacak olursak, Japonya Dışişleri Bakanlığı ve dönemin Dışişleri Bakanı Shigemitsu Mamoru, ABD taraftarlıklarından dolayı toplantıya heyet gönderme taraftarı değillerdi. Bandung Konferansı heyetinde de bulunan ve Japonya Dışişleri Bakanlığı'ndaki Çin uzmanlarından Okada Akira'nın da ifade ettiği gibi, "Japonya Dışişleri Bakanlığı'ndaki eğilim, ABD ile uyumlu politika üzerineydi ve Tayvan taraftarlığı de bunun doğal bir sonucu idi". Dolayısıyla, Shigemitsu ve Dışişleri bürokratları, ABD eksenli dış politikaların yürütülmesinden yanaydı (Itoh, 2017: 41).

Öte yandan, Başbakan Hatoyama Ichirō ise, dönemindeki en büyük icraatlerden birisi olarak kabul edilen Sovyetler Birliği ile ilişkileri normalleştirmesinden de anlaşılacağı gibi, Dışişleri Bakanlığı'nın duruşundan farklı bir görüş içerisindeydi ve Japonya'nın ABD ve liberal ülkelerle birlikte sosyalist memleketler ile de münasebet kurması gerektiğini savunmaktaydı. Japonya'nın savaş sonrası yeniden inşası ve kalkınması için ideolojik yaklaşımlardan uzak bir siyasi tavrı vardı. Hatoyama'nın teklifi ile Hatoyama Hükümeti'nde Japonya Ekonomi Ajansı Genel Müdürü olarak yer alan ve özünde iş adamı olan Takasaki Tatsunosuke de Başbakan Hatoyama ile aynı görüşteydi. Daha doğrusu, Başbakan Hatoyama'nın ekonomi mentörü de olan Takasaki'nin tavsiyesi doğrultusunda Bandung'a heyet gönderilmesine karar verildiğini söylesek daha doğru bir ifade olur. Bu açıdan Takasaki'nin heyet başkanı olması tesadüf değildir. Takasaki, Asya ülkeleri ile savaş döneminin aksine bu sefer iktisadi olarak yeniden ilişkilerin kurulması taraftarı olan bir iş adamıydı. Başbakan Hatoyama'ya Asyalı ülkelerin katıldığı bir toplantı olduğu için Japonya'nın da iştirak etmesi gerektiği telkininde bulunmuştur (Itoh, 2017: 38).

Takasaki, savaş öncesi dönemde Japonya'nın anakaradaki en mühim askeri üstü Manchurya'daki ağır sanayi alt yapısının kurulması ve geliştirilmesinde büyük rol oynamış bir iş adamıydı. Bölgedeki Japon Kwantung Ordusu ile de yakın ilişki içerisinde olmasının yanı sıra, Japon kukla devleti Manchukuo'nun iktisadi kalkınması için önemli faaliyetlerde bulunan bir sivildi. Uzun yıllar Manchurya bölgesinde bulunmuş olan Takasaki, Müttefik Devletlerin Japonya işgali vetiresinde, savaş öncesi ve esnasındaki faaliyetleri ve orduyla iltisaklı olması hasebiyle, Müttefik

Devletler Yüksek Kumandanlığı GHQ'nün kararnamesiyle 1951 yılına kadar iş dünyasından el çektirilmiş siviller arasındaydı. 1952'de Japonya bağımsızlığını kazandıktan sonra, iş dünyasına dönebilen Takasaki, Hatoyama Hükümeti'yle birlikte siyasete atıldıktan sonra, savaş öncesi ve işgal dönemindeki tecrübelerinin de etkisiyle olsa gerek, Çin ile münasebetlerin iyi tutulması gerektiğini savunan bir çizgide siyasi hayatını idame ettirmiştir. Takasaki, 1955 seçimlerinde milletvekili olduktan sonra 1964'teki ölümüne kadar, ideolojik farklılığa bakılmaksızın tüm yabancı ülkelerle iktisadi münasebetler üzerinden dostluk geliştirilmesi ve ancak bu yöntemle dünya barışının sağlanabileceğine inanıyordu. Bu yöntem ve amacın da tüm Japon siyasetçilerin misyonu olması gerektiğini ifade etmiştir (Takasaki Tatsunosukeshū Kankōkai, 1965: 227-228).

Kesinti Dönemi: 1958-1962

Japonya ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında Nisan 1955'te Japon-Çin Sivil Balıkçılık Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma, muğlak deniz sınırlarından dolayı Japon balıkçıların eylemlerinden rahatsız olan Çinli yetkililerin müeyyidelerinden doğan bir zorunluluktadır. Zira, Japonya bağımsızlığını kazandıktan sonra kara sularının sarıh bir şekilde çizilmemiş olmasından mütevellit, Japon balıkçıları, Çinlilerin hak iddia ettiği bölgelerde avlanmaya başlamış ve bu durum iki ülke arasında krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu durum, çok sayıda Japon balıkçının Çinli sahil güvenlik güçleri veya Çin ordusundaki milis güçlerce yakalanmasıyla sonuçlanmıştır. 1954 yılına kadar Çinliler tarafından engellenen ve hatta alıkonulan Japon balıkçı teknesi sayısı, 158'dir. Balıkçı sayısı ise, 1909. Çinliler alıkoyma nedeni olarak da, Çin'e ait avlanma sahasının ihlali, casusluk faaliyetleri, Çin kara sularının ihlali gibi gerekçeler ortaya koyuyordu. Bu sorunu izale etmek için harekete geçen Japonya Balıkçılık Konseyi, girişimde bulunmuş ve Çin'deki muadili Çin Balıkçılık Derneği ile 15 Nisan 1955'te Sivil Balıkçılık Antlaşması imzalamıştır. 1958 yılında Çin tarafından tek taraflı dondurulan ilişkilere kadar bu antlaşma yürürlükte kaldı, fakat, Mayıs 1958 yılında Dördüncü Japonya-Çin Ticaret Antlaşması ile birlikte Balıkçılık Antlaşması da askıya alındı (Yoshizawa, 1973: 366-370).

Ara verilen kamu diplomasisini daha doğrusu gayri resmi ekonomi diplomasisinin yeniden başlatılabilmesi için ise, Kishi Hükümeti'nin son dönemlerine kadar beklenilmek zorunda kalınmıştır. 1958 Mayıs ayından 1962 yılı sonuna kadarki vetime, ikili ilişkiler açısından "kesinti dönemi" ya da "donma dönemi" olarak isimlendirilir. Bu süreçte mevcut Japon hükümetinin eylem ve söylemlerinden dolayı karşılıklı yürütülegelen iletişim ve kamu diplomasisi tek taraflı olarak durdurulmuştur. Çin yeniden gayri resmi ilişkilerin başlatılabilmesi için Japonya'ya üç şart koşturmuştur. Bu şartlar, özünde, Çin karşıtlığı güden eylem ve söylemlerden ivedilikle vazgeçilmesi üzerinedir (Yoshizawa, 1973: 269).

Koltuğu sallanmaya başlayan Kishi Nobusuke'nin son döneminde, Çin tarafından gelen davet üzerine LDP içerisindeki Çin tarafgirliği ile bilinen milletvekili Matsumura Kenzō, 1959 senesi Ekim ayında Pekin'e gitti. Amaç muayyendi; Çin ile yeniden ilişkilerin rayına sokulması. Matsumura, Hatoyama Kabinesi'nde eğitim bakanlığı görevinde bulunmuş ve LDP içerisinde Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti ile resmi münasebetlerin kurulması gerektiğini düşünen kesimden, hatta savaş sonrası siyasi hayatının en önemli misyonu ve amacı olarak görüyordu bu konuyu. Matsumura, Pekin'de yaklaşık bir buçuk ay kaldı ve Enlai ve diğer ilgili tüm üst düzey siyasetçi ve sivillerle görüşerek iktisadi ilişkilerin yeniden normalleştirilmesi yönünde yoğun bir çaba sarfetti. Sonra Japonya'ya geri döndü ve bundan yaklaşık bir sene kadar sonra tekrar Çin ziyaretinde bulundu. İkinci ziyareti 1960 yılında iktidar olan Ikeda Hayato Kabinesi (1960-1964) dönemidir ve Başbakan Ikeda Hayato'nun da, Kishi Nobusuke'nin aksine Çin ile iktisadi ilişkilerin yeniden normalleştirilmesi hususunda Matsumura Kenzō'ya destek verdiği bilinmektedir (Besshi, 1983: 103-104).

LT Ticareti

Aslında Ikeda İktidarı'nın en büyük özelliği iktisadi kalkınmayı her politikanın önünde tutmasıydı. Bunun bir uzantısı olarak ekonomi diplomasisine oldukça önem veriyor ve Çin ile ticaret hacminin artırılması hususunda, ABD ve Tayvan'ın baskılarına rağmen, oldukça cesur ve istekli bir politika izliyordu. Başbakan Ikeda, Çin ile gayri resmi ticari münasebetin geliştirilmesi konusunda Takasaki ve Matsumura ikilisine güveniyor ve onları destekliyordu.

Japonya dahili siyasetini yakından takip eden Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Ikeda Kabinesi kurulur kurulmaz, 1958 yılından beri dondurulan Japonya ile ticareti yine aktif bir hale getirmek için iki Çinli yetkiliyi

Japonya'ya gönderdi ve Takasaki'yi Pekin'e davet etti. Artık Japonya'daki siyasi iklim de Japon-Çin ticaretinin idamesine izin verir hale gelmişti. Takasaki riyasetinde, çelik ve makine başta olmak üzere muhtelif endüstri kollarında faaliyet gösteren on üç Japon iş adamından oluşan bir ekonomi heyeti Ekim 1960'da Pekin'i ziyaret etti ve Başbakan Enlai ile görüştü (Itoh, 2017: 45). Amaç, Kishi döneminde duran ikili ticari ilişkilerin yeniden ama bu sefer hükümetler değişse dahi sarsılmayacak şekilde sağlam bir sistemle başlatılmasıydı. Çünkü, 1952'deki sığ da olsa kurulan ilk iktisadi temastan beri hükümeti kuran grubun ideolojik ya da geçici politikalarına karşılıklı temaslar ve ekonomik ilişkiler kurban veriliyordu. Artık gerek Japonya tarafındaki Çin tarafgiri grup gerekse de Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti iktidar sahibi siyasetçiler, ilişkilerin sekteye uğramaması için sağlam temelli bir düzen oturtmak istiyorlardı. Bunun için de Ikeda Hayato Hükümeti idealdi. Çünkü, Ikeda, Yoshida ve Kishi'nin aksine hem Çin ile münasebeti önemseyen hem de iktidarının temel misyonunu ekonomik kalkınmaya adanmış bir siyasi figürdü. Bu doğrultuda Matsumura Kenzō ve Takasaki Tatsunosuke inisiyatif ve liderliğinde yürütülen müzakereler neticesinde, 1958 yılında sekteye uğrayan Dördüncü Japon-Çin Ticaret Antlaşması'nın da devamı niteliğinde, 9 Kasım 1962 tarihinde Pekin'de, 1963 senesinden başlamak koşuluyla, uzun dönemli ve geniş kapsamlı bir ticaret antlaşması imzalandı. İki taraf arasında akdedilen bu sivil ticaret antlaşması beş yıllıktı ve 1968'de son bulacaktı (Besshi, 1983: 105).

Ayrıca, 1958 yılında, daha önce askıya alınan balıkçılık antlaşması da, ticaret antlaşmasının imzalanmasından hemen sonra yeniden devreye sokuldu. 1963 yılı Ocak ayında Pekin'e ziyarette bulunan Japonya Balıkçılık Konseyi heyeti, Çinli muadilleri ile masaya oturdu ve yeni bir balıkçılık antlaşması yapmak hususunda bir uzlaşma sağladılar. Nihai olarak da, aynı yılın Kasım ayında iki taraf arasında Japon-Çin Yeni Balıkçılık Antlaşması adı altında iki yıllık bir muahede resmen imzalandı. Bu antlaşma, ilişkilerin normalleştirildiği 1972 yılına kadar uzatıldı ve böylelikle her iki tarafın balıkçılık sahası resmen belirlendi. Bunun, o dönemde iki ülke arasında en potansiyelli kriz konusu olarak görülen balık avcılığında herhangi bir sorun yaşanmaması için atılan adım olduğunu söylemek kabildir (Yoshizawa, 1973: 371-372).

İki ülke arasında resmi ilişkiler mevcut olmadığı için Ikeda Hükümeti, hem ticaret antlaşması hem de Yeni Balıkçılık Antlaşması'nı imzalamasa ve resmen tanımasa da, gayri resmi olarak desteklemiştir. Bilhassa, Kishi Dönemi'nde Başbakan Kishi'nin onayından geçmediği için hayata geçirilemeyen ve aksine ticari ilişkilerin dondurulmasına neden olan karşılıklı ticaret ofisi açma ve yetkililerin gidiş-gelişlerini kolaylaştıran diplomatik prosedür alt yapısını kurma işlemi, Ikeda Hükümeti döneminde gerçekleşmiştir. Ticaret antlaşması doğrultusunda Japonya ile ticareti yürütmesi için Pekin'de Liao Chengzhi Ofisi açılırken, Japonya tarafında ise Takasaki Tatsunosuke riyasetinde bir muadili faaliyet hayatına başlamıştır. Böylelikle iki ülke arasındaki iktisadi münasebet kurumsallaştırılmıştır. Ne kadar büyük bir çelişkidir ki, iki ülke arasında resmi diplomatik ilişkiler olmamasından mütevellit bu ofisler resmen Japon hükümeti tarafından tanınmamaktaydı, fakat uygulamada faaliyetlerine izin veriliyordu. İşte tam da bu sebepten dolayıdır ki, dünya siyasi literatüründe Japon Şekli (日本方式, *Nihon Hōshiki*)³ Çin Politikası diye bir olgu vardır ve 1952-1972 arasında *de jure*'de var olmayan ama *de facto*'da yoğun bir münasebetin mevcudiyeti tanımlanmaktadır.

Bu antlaşma, ayrıca, her iki tarafı temsilen imzaları atan Liao Chengzhi ve Takasaki Tatsunosuke'nin baş harflerinin biraraya getirilmesiyle, LT Ticaret Antlaşması olarak adlandırılmıştır⁴. LT, bir barter antlaşmasıydı. Yani, takas ticareti üzerine inşa edilmiş bir muahedeydi. Bu doğrultuda, Çin, Japonya'dan çelik, kimyasal gübre, tarımda kullanılan haşaret öldürücü ilaçlar ve zirai makineler alırken, Japonya, Çin'den soya (fasülyesi), mısır, kömür, demir cevheri, tuz ve kalay gibi ham maddeler elde etmiştir. Liao'nun sağ kolu Sun Pinghua'nın (Japoncası: 孫平化、Son Heika) deyimiyile, LT Antlaşması'nın yapılmasında Japonya kanadında Matsumura ve Takasaki'nin büyük rolü vardı ve bu ikili "çok iyi bir şekilde görev paylaşımı yapmıştı. Matsumura, siyasi konuları üstlenmiş. Takasaki ise, iktisadi mevzulardan sorumluydu" (Itoh, 2017: 48).

LT Antlaşması'nın uygulanmaya başlandığı ilk yıl, 1963'te iki ülke arasındaki ticaret hacmi, yüz milyon Amerikan doları idi. Bu, tam da Takasaki'nin planladığı miktardı ve resmi diplomatik münasebeti olmayan iki ülke için oldukça yüksek bir rakamdı. Takasaki ilk yılda yakalanan bu başarılı tabloyla alakalı; "LT Ticareti'nin ilk yılı oldukça başarılı geçmiştir ve ikinci yıl da şimdilik gayet iyi gitmektedir. Bundan Tayvan ve ABD hoşlanmayacak. Fakat,

3 Japon Şekli Çin Politikası ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Hirakawa, 2012.

4 Bundan sonra LT Ticareti olarak ifade edilecektir.

Japonya bunu yapmazsa, İngiltere, Almanya, İtalya ve Hollanda yapacak. Çünkü Çinli çiftçilerin şiddetle gübreye ihtiyacı var ve birilerinin bunu onlara tedarik etmesi gerekir.” demiştir (Takasaki Tatsunosukeshū Kankōkai, 1965: 232-234).

Her şey yolunda giderken 1964 yılındaki iki gelişme LT Ticareti’nde ilgililerin kafasını ağrıtmıştır. İlki, Takasaki’nin ölümü, diğeri de Ikeda’nın yerine Tayvan tarafgiri Satō Eisaku’nun iktidara gelmesidir. Mide kanserine yakalanan ve tedavi süreci LT Ticareti’nin icrası sırasında da devam eden Takasaki, 24 Şubat 1964’te vefat etmiş, yerine savaş öncesinde Çin’de Japon devletini temsilen görev yapmış ve iktisad alanında ihtisaslaşmış bir bürokrat olan Okazaki Kaheita geçmiştir. Çin tarafı, Çin-Japon ticaretindeki en büyük ‘dostunu’ kaybetse de, onun sayesinde kurumsallaştırılan LT Ticareti’nin idamesi için Nisan 1964’te bir diğer Japon dost Matsumura ve Takasaki’nin halefi Okazaki’yi Pekin’e davet etti. Matsumura artık Okazaki ile birlikte LT Ticareti’nin bir numaralı sorumlusuydu. Pekin’de Çin Halk Cumhuriyeti Başbakanı Zhou Enlai ve Japonya ile ticaretteki baş sorumlu Liao Chengzhi ile görüşen ikili, uzun bir müzakere sonucunda LT Ticareti için her bir tarafın kendi ülkesinde kurduğu ve yukarıda belirttiğimiz ticaret ofislerinin birer temsilciliklerini de karşı tarafta açma konusunda mutabık kalmışlardır. Bu, LT Ticareti’ni güçlendiren ek bir anlaşmaydı (Itoh, 2017: 51-52).

Ikeda Hükümeti’nin gayri resmi ama sarih desteğini, Liao Chengzhi Ofisi’nin Tokyo’da kurulması esnası ve sonrasında gösterilen müsamaha ve zımnî yardımlarla da teyit edebilmek mümkündür. Ocak 1965 yılında, yukarıda bahsedilen LT Ticareti ek anlaşmasına istinaden, Tokyo’da Liao Chengzhi Ofisi, Pekin’de ise Takasaki Tatsunosuke Ofisi açıldı. Tokyo’daki Liao Chengzhi Ofisi’ne Çin Yabancı Ülkelerle Ticaret Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı bürokratları atanırken, Pekin’deki Takasaki Ofisi’ne ise Japonya tarafı eski MITI (Japonya Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı) bürokratu Sōma Tsunetoshi’yi atadı (Itoh, 2017: 52).

Japonya, emekli bir eski MITI bürokratını atayarak mezkur ofisin resmi bir karşılığı olmadığı izlenimini vermeye çalışsa da, esasen, LT Ticareti’ne MITI’nin dahil su götürmez bir gerçeklik olarak ortada duruyordu. Liao Chengzhi Ofisi’nin Tokyo şubesi baş temsilcisi olarak Enlai tarafından atanan Sun Pinghua (=Son Heika) konuyla alakalı şu ifadeleri kullanmıştır; “Tokyo’daki Liao Chengzhi Ofisi, sadece sözde, özel ticari bir temsilcilik idi. İşlevi itibarıyla, büyükelçilikten bir farkı yoktu. Büyükelçilikten tek farkı, vize verme yetkisi yoktu ve Pekin ile iletişimde gizli kodlar kullanılmıyordu” (Son, 1998: 121-127). Diğer taraftan, Çin Başbakanı Enlai da LT Ticareti’ne dair; “Şeklen sivil bir anlaşmadır, fakat, aslında yarı resmîydi. Japonya Başbakanı Ikeda, ticaretin siyasetten bağımsız düşünülmesi gerektiğini söylüyor, ama biz ticaret ve siyasetin ayrılmaz bir bütün olduğu kanaatindeyiz.” demiştir (Hattori, 2014:65).

Ikeda Hayato İktidarında İkili İlişkiler (1960-1964)

Ikeda Hayato Hükümeti dönemi Çin-Japon ilişkileri, savaş sonrası dönemde hiç olmadığı kadar iyiydi, fakat, sadece resmîyete dökülmemişti. Bunda sadece Başbakan Ikeda Hayato’nun dirayeti değil, aynı zamanda 1962 yılından itibaren Ikeda Kabinesi’nde Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Ōhira Masayoshi’nin de Çin yanlısı görüş ve faaliyetleri etkili olmuştur⁵. Aslında ilk etapta Ōhira, Çin ile gayri resmi ticari ilişkiler konusunda temkinliydi, lakin Ikeda’nın dirayetli ve istikrarlı duruşu karşısında, Çin-Japon ticaretinin geliştirilmesine olan inancı arttı. Ōhira Masayoshi’nin 1972’de siyaseten de ikili münasebetlerin normalleşmesini sağlayan Dışişleri Bakanı olarak karşımıza çıkması, tesadüf olmasa gerek. Bunda Ikeda Hayato Kabinesi döneminde ortaya koyduğu Çin yanlısı duruş ve eylemlerin rolü olduğunu düşünüyoruz.

Hem Ikeda hem de Dışişleri Bakanı Ōhira beynelmilel siyasetin henüz karşılıklı münasebetleri normalleştirerek oranda olgunlaşmadığı kanaatindeydi. Bu yüzden mevcut şartlarda en iyi metodun siyaset ve ekonomiyi ayrı tutmak ve iki alanda birbirinden münferit söylem ve eylemlerde bulunmak gerektiğini düşünüyorlardı. Resmîyette kendilerini ulusal ve uluslararası kamuoyunda zor duruma düşürecek her türlü politik adımdan imtina ederken, ekonomi alanında ikili ilişkilerin potansiyelinin sonuna kadar kullanılmasından yana müzaheret gösteriyordu. Peki resmîyette karşılığı olmayan LT Ticareti özelinde Çin-Japon iktisadi ilişkileriyle alakalı yakın müttefik ABD ne düşünüyordu? Japonya’nın Çin politikası uluslararası komünizmle mücadeleyi şiar edinmiş liberal cenahın

⁵ Öte yandan, Ikeda Kabinesi üyelerinin topyekün Çin yanlısı görüş içerisinde olmadığı da bilinen bir gerçektir. Örneğin, Adalet Bakanı Kaya Okinori ki, kendisi Tokyo Mahkemeleri’nde savaş suçlusu olarak yargılanmış bir siyasetçiydi, Tokyo’da Liao Chengzhi Ofisi’nin açılmasına muhalif bir duruş sergilemiştir. Adalet Bakanı Kaya’ya göre, mezkur ofis, resmîyette diplomatik ilişkiler içerisinde olunmayan Çin’in Japonya nezdindeki gayri resmi büyükelçiliği şeklinde işleyecekti (Besshi, 1983: 106).

duruşuna ihanet miydi? Bu soruların cevabı aslında Ikeda Hükümeti'nin konuya bakış açısını ve amacını ortaya koyması açısından önemlidir.

Başbakan Ikeda, uluslararası komünizmle mücadeleyle Çin ile kurulan gayri resmi ekonomik münasebetin birbirine tezat gelişmeler olmadığını savunuyordu. Güney ve Doğu Asya'ya komünizmin sirayetini engelleyebilmekteki önemli araçlardan birisinin de bizzat fail, yani Çin ile iletişim halinde olma durumunun da etkili olacağına inanıyordu. Ikeda Hükümeti'nin Çin ile gayri resmi ticari ilişkilerdeki kırmızı çizgisi de belliydi; liberal kamptaki Batılı ülkelerle ilişkilere hanel getirmemek şartıyla münasebetin idamesi. Kaldı ki, Ocak 1964'te Çin Halk Cumhuriyeti ile resmi ilişkiler başlatan Fransa'nın Pekin'deki komünist hükümetle yakınlaşmaya başladığı⁶ ve İngiltere'nin 1950'den beri komünist Çin hükümetini resmen tanıdığı ortadaydı. Ikeda'nın Çin ile gayri resmi ticaretin kurulması konusunda İngiltere, Fransa gibi aynı liberal kampta yer alan Batı Avrupa ülkelerinden cesaret ve ilham aldığı aşikardır (Yoshitsugu, 2009: 120).

Yukarıda bahsettiğimiz LT Ticareti dışında, 1963 yılı Ekim ayında Japonya'ya ziyaret eden Çin ticaret heyetinde tercüman vasfıyla bulunan Zhou Hongqing adlı bir Çinli, Japonya'ya iltica etmiş ve önce Tokyo'daki Sovyet büyükelçiliğine sığınmaya çalışmış, ardından da Japon yetkililer aracılığıyla Tayvan'a gitmek istemiştir. Zhou Hongqing Olayı olarak bilinen bu gelişme esnasında, Hongqing, Japon yetkililerden kendisini Tayvan'a göndermelerini istemiştir. Tayvan'daki Çin Milli Hükümeti de, Japon muadillerine kendilerine verilmesi yönünde baskıda bulunsa da, Ikeda Hükümeti sığınmacıyı Ocak 1964'te Çin Halk Cumhuriyeti yetkililerine teslim etmiştir. Nihai olarak, dönemin Dışişleri Bakanı Ōhira'nın açıklamasından, Hongqing'in isteklerinin sık sık değiştiği ve son olarak sığınma talebinden vazgeçerek tekrar ülkesine verilmesini talep ettiği anlaşılmaktadır (Hattori, 2014: 68-69). Dışişleri Bakanı Ōhira, Zhou Hongqing'in hür iradesine saygı gösterip nihai isteğini yerine getirdiklerini söylese de, bunun ne derece gerçeği yansıttığının teyide muhtaç olduğu kanısındayız.

İkili ilişkiler, iktidarı tekelinde bulunduran LDP, yani Liberal Demokrat Parti içerisindeki Tayvan tarafgirlikle bilinen ve Kishi'nin kardeşi Satō Eisaku'nun Kasım 1964'te Ikeda'nın yerine geçmesiyle kademeli bir şekilde zayıflamaya başlamıştır. Satō'nun Çin aleyhtarlığını gösteren ilk icraati ise, başbakan olur olmaz Kasım ayı içerisinde Japonya Komünist Partisi'nin dokuzuncu kongresine davet üzerine katılma planında olan dönemin Pekin belediye başkanına ülkeye girişi için vize vermemesiydi. Bu gelişme, Pekin'de tepkiyle karşılandı. Sonrasında sağlam ve uzun soluklu bir hukuksal sistem üzerine oturtulup kurumsallaştırılmasına rağmen LT Ticareti konusunda da zorunlu olmadığı sürece destek vermeyen bir politika yürütmüştür (Itoh, 2017: 56-57).

LT Ticareti, Satō Hükümeti döneminde, 1967 yılı sonu itibarıyla resmi olarak sona ermiştir. Lakin, kurulan gayri resmi, fakat kurumsallaşmış ticari sistem, Japon-Çin Memorandum Ticareti (kısaca MT Ticareti, 日中覚書貿易) adı altında 1968'den itibaren idame ettirilmiştir. MT Ticaret Anlaşması, LT gibi uzun soluklu değildi. Bir yıllıktı ve her sene yenilenmeye muhtaçtı. İkili resmi siyasi ilişkiler normalleştirildikten sonra, 1973 yılına kadar da her sene uzatıldı. 1972 senesindeki ortak bildiriyle birlikte münasebetlere resmîyet kazandırıldıktan sonra, 1974'te ise, Japon-Çin Ticaret Antlaşması (日中貿易協定) adı altında resmi bir şekilde hükümetler arasında devam ettirildi (Takahashi, 2017: 96).

Sonuç

Öncelikle, savaş sonrası dönemde gelişen Çin-Japon münasebetlerindeki anahtar sözcüğün ekonomi olduğunu bilmemiz gerek. İktisadi etkileşim ve ilişki, esasen, 2000'li yıllara kadarki Çin-Japon bağının nüvesini teşkil eder. Öyle ki, iki ülke arasında resmi ilişkilerin mevcut olmadığı 1952-1972 arasında dahi, iktisat iki ülke halkının pamuk ipliğiyle de olsa birbirine muhtaç ve bağlı kalmasını sağlayan belki de tek âmildi. Bu dönemde kurulan gayri resmi ve şahıslar üzerinden yürütülen münferit girişim ve işler ki, bunlar kapalı kapılar arkasında, bazen de alenen siyasetçiler tarafından desteklenen gelişmelerdi, Çin-Japon ilişkilerinde iplerin hiç kopmamasını sağlamıştır. Aslında bu durum, kadimden günümüze ikili ilişkilerin fotoğrafını çekmektedir. Resmi diplomatik ilişkilerin var olmadığı bu yirmi seneye, siyaseten "kayıp yıllar" olarak bakılabilir, fakat, asırlardır iki ülke halkı arasında sürdürüle gelen ikili münasebetlerin inkitaya uğramaması adına yaptığı katkı açısından önemlidir.

6 Fransa, Ocak 1964'te Çin Halk Cumhuriyeti'ni resmen tanıdı ve resmi ilişkileri başlatmıştır (Hattori, 2014: 69).

Somutlaştıracak olursak, geçmişten günümüze Çin-Japon münasebetleri incelendiğinde, karşılıklı münasebetler genelinde ekonominin, kültür ile birlikte, siyasetin hep bir adım önünde olduğunu ve bu iki millet ve devlete yakınlık kurduran faktörlerin başında geldiğini bize gösterir. Bunun yanı sıra, iki ülke halklarının ve/veya devlet dışı aktörlerin rolünün/etkinliğinin devlet ve siyasi erkten hep bir adım önde olduğu gözlemlenmektedir. Tarihin muhtelif vitrelerinde bu devlet dışı aktörlerin profiline bakıldığında, eski tabirle tüccarların, ya da daha post-modern bir lafızla iş adamlarının rolü yadsınamayacak büyüklüktedir. Savaş sonrası özelinde bu şahısların başında, Japonya kanadında Takasaki Tatsunosuke geldiğini söylemek gerekir.

Çalışmamızı doğrudan ilgilendiren savaş sonrası dönemin ilk yirmi yılında, iki ülke arasındaki gayri resmi ticari ilişkilerdeki baş aktörün, Asyalı ülkelerle münasebetlerin iktisadi faktörler üzerinden kuvvetlendirilmesi olduğunu şiar edinen bir iş adamı, yani Takasaki olması, bu teamülün gerektirdiği bir sonuçtur. 1955 Bandung Konferansı'nda Japonya'yı temsil eden Takasaki'nin Çin ile icra edilen gayri resmi ekonomi diplomasisinde köprü görevi görmesinde, kendisinin beslediği Asyacı ideolojik yaklaşımının motivasyonel bir rol oynadığını tasrih etmekte fayda vardır.

Takasaki ve Liao Chengzhi üzerinde yürütülen münasebetlerde yüzyıllar boyu sürdürüle gelen ve gayri resmi bir şekilde işleyen mekanizma bir kez daha zuhretti ve ikili münasebetler bu siyaseten "20 kayıp yılda" önce LT, sonrasında da MT Ticareti adı altında kurumsallaştırıldı. Gayri resmi iktisadi sistemi 1972 yılına kadar sürdüren Japonya'nın Çin Halk Cumhuriyeti ile ticaret hacmi her geçen yıl katlanarak arttı. 1972 Eylül ayı itibarıyla resmen diplomatik ilişkileri başlatma kararı alan Japon Başbakan Tanaka'nın İngiliz muadili Heath'e verdiği bilgiye göre ise, iki ülke arasında yıllık dokuz yüz milyon ila bir milyar Amerikan doları arasında bir ticaret hacmi vardı ve bu miktar resmi ilişkilerin olduğu Tayvan ile yapılabilecek neredeyse eş değer bir sayıydı⁷.

1952'de resmîyette tam bağımsız ve egemen bir devlet olan Japonya'da beynelmilel siyasi konjonktörün bir gerekliliği olarak 1970'li yılların başına kadar ikircikli Çin sorununa çift başlı bir politika icrasıyla cevap verilmeye çalışılmıştır. Hangi Çin'in meşru ve resmi ilişkilere sahip olunması gereken hükümet olduğu konusunda inisiyatif alınmamış ve "bekle ve gör" politikası yürütülmüştür (Jan, 1969: 608-609). Bu noktada bekleyip görülmesi gereken ise, ABD ve Birleşmiş Milletler'in tavrıydı. Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerin normalleştirilmesi gerektiğini savunan Çin tarafgiri Japonlar, er ya da geç ABD ve BM'nin anti-Çin duruşunun değişeceğine inanıyorlardı. Öyle de oldu. Tayvan'ı destekleyen pozisyon en fazla çeyrek asır dayanabildi. Bu süreçte Tayvan tarafgiri ve Çin yanlısı siyasetçi, aktivist ve iş insanları arasında muhtelif konularda hizipleşme olsa da, hepsinin ortak noktası olarak göze batan bir konu vardır ki, o da, İki Çin sorunu devam ettiği sürece Japon Şekli Çin Politikası olarak bilinen ve siyaset ile ekonomiyi birbirinden bağımsız (政経分離) yürütmeyi şiar edinen yaklaşımdı. 1952-1972 arası Japon Şekli Çin Politikası, iki ülkenin dünya siyasetindeki kamplaşmalar ve ideolojik karşıtlığa rağmen bölgesel ilişkilerin başat ehemmiyetinin devam etmesi gerektiğini ve ettiğini göstermesi açısından mühimdir.

Kaynak

- Besshi, Yukio (1983). "Sengo Nicchū Kankei to Hiseishiki Sesshokusha", *Kokusai Seiji* 75, 98-113.
- Chiba, Isao. 2007. "Rekkyō he no Michi wo Tadoru Nihon to Higashi Ajia Jōsei: Nisshin Nichiro Sensō", Kawashima Shin and Hattori Ryūji (ed.), *Higashi Ajia Kokusai Seijishi*, Nagoya Daigaku Shuppankai, Nagoya, 53-81.
- Çakan, Varis (2020). "Japonya ve Çin Arasında Senkaku (Diaoyu) Adacıklar Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme", *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 4:1, 1-8.
- Fairbank, John King (ed.) (1968). *The Chinese World Order: Traditional China's Foreign Relations*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- Hattori, Ryūji (2014). *Ōhira Masayoshi: Rinen to Gaikō*, Iwanami Shoten, Tokyo.
- Hattori, Ryūji (2016). "Tanaka Shushō Hīsu Shushō Kaidanroku: 1972 Nen 9 Gatsu 18 Nichi-19 Nichi", *Gaikō Shiryōkanpō* 29, 61-79.
- Hirakawa, Sachiko (2012). *Futatsu no Chūgoku to Nihon Hōshiki: Gaikō Jirenma Kaiketsu ni Kigen to Ōyō*, Keisō Shobō, Tokyo.
- Iriye, Akira (1992). *China and Japan in the Global Setting*, Harvard University Press, Cambridge, MA.

⁷ Tayvan-Japonya yıllık ticaret hacmi bir milyar ila bir milyar üç yüz milyon Amerikan doları arasındaydı (Hattori, 2016: 67).

- Itoh, Mayumi (2017). *The Making of China's Peace with Japan: What Xi Jinping Should Learn From Zhou Enlai*, Palgrave Macmillan, Singapore.
- İncesu, Ayşegül (2021). "Doğu Çin Denizi'nde Güç Mücadelesi: Senkaku/Diaoyu Adaları", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi* 5:2, 699-737.
- Jan, George P. (1969). "The Japanese People and Japan's Policy Toward Communist China", *The Western Political Quarterly* 22:3, 605-621.
- Kimura, Takakazu (2009). "LT Bōeki no Kiseki: Kansei Nicchū Minkan Bōeki Kyōtei ga Mezashita Mono", *Hisutoria* 216, 109-134.
- Leng, Shao-Chuan (1958). "Japanese Attitudes toward Communist China", *Far Eastern Survey* 27:6, 81-89.
- Miyagi, Taizō (2001). *Bandon Kaigi to Nihon no Ajia Fukki: Amerika to Ajia no Hazama de*, Sōshisha, Tokyo.
- Murat, Turgay (2018). "Bandung Konferansı ve Türkiye", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 28:2, 363-379.
- Okada, Akira (1983). *Mizutori Gaikō Hiwa: Aru Gaikōkan no Shōgen*, Chūō Kōron Shinsha, Tokyo.
- Seisaku Kenkyū Daigakuin Daigaku (GRIPS) ve Tokyo Daigaku Tōyō Bunka Kenkyūjo. (1952). Dai Ichiji Nicchū Minkan Bōeki Kyōtei, *Sekai to Nihon Data Base (Daihyō: Tanaka Akihiko)* <https://worldjpn.grips.ac.jp/documents/texts/JPCH/19520601.T1J.html> (20.08.2022).
- Son, Heika (1998). *Watashi no Rirekisho: Chūgoku to Nihon ni Hashi wo Kaketa Otoko*, Nihon Keizai Shinbun Shuppan, Tokyo.
- Takahashi, Fuminori (2017). "Kokkō Kaifuku Mae no Nicchū Bōeki (1): Sengo Nicchū Bōeki no Ayumi", *Shōgaku Kenkyū Ronshū* 47, 79-98.
- Takasaki Tatsunosukeshū Kankōkai (ed.) (1965). *Takasaki Tatsunosukeshū, Gekan (Vol. 2)*, Tōyō Seikan, Tokyo.
- Tuncoku, A. Mete (2002). *Japonya-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara.
- Yoshitsugu, Kōsuke (2009). *Ikeda Seikenki no Nihon Gaikō to Reisen: Sengo Nihon Gaikō no Zahyōjiku 1960-1964*, Iwanami Shoten, Tokyo.
- Yoshizawa, Seijirō (1973). *Nihon Gaikōshi 28: Kōwago no Gaikō (I) Tairekkoku Kankei (Jō)*, Kajima Kenkyūjo Shuppankai, Tokyo.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:10.09.2022 ✓Accepted/Kabul:10.11.2022

DOI:110.30794/pausbed.1173418

Research Article/Araştırma Makalesi

Altın, U. (2022). "Japonya Genelkurmay Başkanlığı İstihbarat Bürosunun Oluşumu", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. Ö173-Ö187.

JAPONYA GENELKURMAY BAŞKANLIĞI İSTİHBARAT BÜROSUNUN OLUŞUMU

Uğur ALTIN*

Öz

Bu makalenin amacı, Japonya Kara Kuvvetleri'nin ayrıcalıklı Başkomutanlığı olan Japonya Genelkurmay Başkanlığı'nın altında kurulan, "İstihbarat Toplama Bürosu'nun" Meiji Dönemi'nden Birinci Dünya Savaşı'na kadar nasıl değişime uğradığını ve bu büronun ne şekilde bürokratik bir yapılanma geliştirdiğini ortaya koymaktır. Bunun yanı sıra Japonya Genelkurmay Başkanlığının yabancı ülkelerde kurduğu istihbarat ağı incelenecektir.

I. Bölüm'de, Japonya Genelkurmay Başkanlığı (Sanbōhonbu) kurulmadan önceki dönemde Ordu Bakanlığı (Heibushō) altında var olan istihbarat birimi incelenecektir. Ayrıca bu istihbarat biriminin istihbarat kapasitesi, görev ve işlevleri hususunda yapılan yönetmelik değişiklikleri tanıtılacaktır.

II. Bölüm'de, Prusya modeline göre yapılandırılan Japonya Genelkurmay Başkanlığı'nın kurulma süreci ayrıntılı bir şekilde incelenecektir. Japonya Genelkurmay Başkanlığının, yaptığı yönetmelik değişiklikleriyle istihbarat toplama sisteminin ne şekilde değişime uğradığı ve istihbarat ağının hangi nedenlerle genişletildiği açığa çıkarılacaktır.

Son olarak III. Bölüm'de, gerçekleştirilen yapısal reformlarla askerî атаşe ve gözlemcilerin Avrupa ve Amerika'da oluşturduğu istihbarat ağı kronolojik olarak verilecektir. Öte yandan Japonya Genelkurmay Başkanlığı'nın istihbarat hedef ve amaçlarının, dönemin konjonktürüne göre nasıl değiştiği irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Japonya Genelkurmay Başkanlığı, Sanbōhonbu, Askerî istihbarat, Islahat.*

FORMATION OF THE INTELLIGENCE BUREAU OF JAPANESE GENERAL STAFF

Abstract

The purpose of this article is to reveal how the Japanese General Staff established the "Bureau of Intelligence Gathering" from Meiji Era to the First World War and how its bureaucratic reforms had been implemented. Furthermore, the intelligence network established by the Japanese General Staff will be examined.

In chapter I., the structure of intelligence bureau which existed before the establishment of the Japanese General Staff (Sanbōhonbu), under the Ministry of Army (Heibushō) will be examined. Also, the capacity and the function of the intelligence bureau will be introduced.

In chapter II., establishment of the Japanese General Staff, remodeled with Prussian style will be examined. By exploring the regulation changes of the intelligence gathering system, it will be revealed that how the Japanese General Staff expanded its intelligence network.

Finally, in chapter III., the systemic reforms of the intelligence network created by military attachés and observers in Europe and America will be revealed chronologically. Furthermore, the intelligence targets and their purposes modified according to the conjuncture of the period will be examined.

Keywords: *Japanese Army General Staff, Sanbōhonbu, Military intelligence, Reforms.*

*Arş.Gör. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, YOZGAT.
e-posta:ugur.altin@yobu.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0003-0211-3730>)

GİRİŞ

Genelkurmay Başkanlığı (General Stab) Gerhard von Scharnhorst'un Prusya Ordusu'nda oluşturduğu askerî yapılanmadır. Temel kurulma amacı, savaş ve barışta askerî planlama, iletişim ve denetleme kurumu olarak faaliyet göstermesi olsa da kurum Scharnhorst'un vârisleri tarafından geliştirilmiştir. Vârisler tarafından geliştirilen amaç, barış dönemi çalışmaları, potansiyel düşmanlara yönelik istihbarata dayalı durum analizleri yapmak ve bu analizlerle askerî planlamayı oluşturmak olarak belirlenmiştir. General Stab somut başarısını Helmuth Karl Bernhard von Moltke¹'nin Genelkurmay Başkanlığı döneminde patlak veren Fransa-Prusya Savaşı'nda (1870) göstermiştir. Moltke, 1867 yılında Genelkurmay Başkanlığı'nı yeniden yapılandırarak üç yeni büro eklemiştir. Bunlar: I. Büro; Avusturya, Rusya, Kuzey Avrupa, Türkiye, Yunanistan ve Asya, II. Büro; Prusya, Almanya, İsviçre ve İtalya, III. Büro² ise; Fransa, İngiltere, Belçika, Hollanda, İspanya ve Amerika'nın coğrafi yapısını, siyasi gelişmelerini takip etmek ve araştırmalar yapmak için kurmuştur (Dupuy, 1977: 92). Coğrafi yapı, siyasi gelişmeler ve demiryolu ağları hakkında toplanan bilgiler sonucunda elde edilen analizlere göre Fransa-Prusya Savaşı'nda demiryollarını, askerlerin seferberliğini ve mühimmat lojistiğini başarılı bir şekilde kullanılmasıyla zafer kazanılmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Prusya'nın askerî başarısı nedeniyle Avrupa ülkeleri sırayla Prusya tarzı Genelkurmay Başkanlığı'nı model almıştır.

Japonya, Alman modelli askerî örgütlenmeyi 1878 yılından itibaren ithal etmeye başlamıştır. Ancak bunun öncesinde 1871 yılı temmuz ayında Ordu Bakanlığı'nın altında Fransa'yı model alan ve modern Genelkurmay Başkanlığı ile benzeşen bir büro oluşturulmuştur. Bu kurum, Bakufu Ordusundan aktarılan Fransız modeli sistem içerisinde uygulanmıştır.

I. Bölüm'de Japonya Genelkurmay Başkanlığı öncesi askerî sistemi anlamak için Ordu Bakanlığı altında oluşturulan Genelkurmay Bürosu'nun istihbarat toplama sistemi incelenecektir. Genelkurmay Bürosu'nda istihbarat faaliyetleri, ilgili yönetmelik bazında nasıl kararlar alındığı ve ne tür bilgi toplama faaliyetlerinde bulunulduğu irdelenecektir.

1. Japonya Kara Kuvvetleri Genelkurmay Bürosu'nun İstihbarat Yapısı

Günümüz Japonya diplomasi ve siyasi tarihi araştırmalarında İkinci Dünya Savaşı öncesi Japonya İmparatorluk Ordusunun olumlu yönlerinden pek bahsedilmemektedir. Araştırmaların odak noktası sivil kontrol dışına çıkan başına buyrukluğu, gizli operasyonları ve iç siyasete müdahale gibi olumsuz yönler olmuştur; ancak Japonya Genelkurmay Başkanlığının faaliyetlerinde sivil dış politikadan bağımsız, başına buyruk kararlar verip vermediği tartışmaya açıktır. Bu sebeple Japonya'nın savunmasından sorumlu İmparatorluk Ordusu'nun dış politika üretme süreçlerinde kullanılan bilgi toplama ve istihbarat üretme sürecini anlamak Japon Ordusu'nun yeniden değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır.

Bu araştırmada ele alacağımız Japonya Genelkurmay Başkanlığı, Japon İmparatoru tarafından imtiyaz verilen bir organ olması ve imparatora tavsiye verebilme ayrıcalığı nedeniyle özellikle dış politika üretim sürecinde devlet içinde devlet oluşumunun somut örneği olarak görülmektedir. Genelkurmay Başkanlığının İkinci Dünya Savaşı yenilgisinin baş aktörlerinden olması nedeniyle bu algının yer edinmesi doğaldır; fakat bu ortak algıyı tersine çevirecek bulgular da bulunmaktadır. Bu yüzden, Japonya Genelkurmay Başkanlığının Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan yapılanma ve askerî istihbarat yapısının incelenerek yeniden değerlendirilmesi daha sağlıklı olacaktır.

Ordu Bakanlığı'na bağlı Genelkurmay Bürosu (Sanbōkyoku) 1871 yılı temmuz ayında yürürlüğe giren Ordu Bakanlığı Kara Kuvvetleri Yönetmeliği'nde "Dış politika ve gizli planları hazırlayarak haritalama, dış gelişmeleri raporlama, istihbarat ve iletişimden" (JACAR, Ref.15120000400: 10) sorumlu tutulmuştur. Kara Kuvvetlerinin yurtdışı istihbarat ve ajanlık faaliyetleri bu birime bağlanmıştır. Japonya Ordu Bakanlığı 1872 yılı mayıs ayında Kara ve Deniz Kuvvetleri Bakanlığı olarak ikiye ayrılmış Genelkurmay Bürosu, Kara Kuvvetleri altında faaliyetlerine devam etmiştir.

1873 yılı mart ayında Kara Kuvvetleri Bakanlığı yönetmeliğiyle alt büro ve birimlerin yükümlülükleri ayrıntılı bir şekilde belirlenmiştir. 1 Nisan 1873 tarihinde yürürlüğe giren yönetmelikte: "1. Büro; gizli askerî tarih, 2.

1 1835-1839 yılları arasında Osmanlı Ordusu'na hizmet etmiştir.

2 Üçüncü büro altında oluşturulan I. birim ise Prusya ve Almanya'nın demiryolu araştırmalarına ayrılmıştır. (Dupuy, 1977: 92)

Büro; askerî işler, 3. Büro; topçu sınıfı, 4. Büro; inşaat; 5. Büro; muhasebe, 6. Büro ise Genelkurmay” (Naikaku Kanpōkyoku, 1912:1010) şeklinde bir isim değişikliğine gidilerek bürokratik yapılanma yenilenmiştir.

Yönetmelikle 6. Büro’nun görev tanımları iki yıl öncesinde Ordu Bakanlığı altında kurulduğu dönemle aynı şekildedir. Ancak 1873 yılı mayıs ayında, “Kurmaylık Yönergesi” kararlaştırılarak yönergenin I. Maddesi’nde; “Kurmaylar Generallere bağlı olarak, savaş teorileri, savaş stratejisine uygun olarak askerî yapılanmanın durumunu kontrol eder. Taşrada askerî dağılımı, saldırı ve savunma mevzilerinin belirlenmesine yönelik gizli planları tasarlar. Arazilerin topografik yapılarını araştırır” (JACAR, Ref.C09060001400: 2) biçiminde görev ve yükümlülükleri sıralanmıştır. Ayrıca; “Ülkemizdeki bölgelerin savunma mevzilerini ayrı ayrı planlayarak topçu mevzilerinin yerini belirler. Yabancı ülkelerin dış politikasını, coğrafyasını, bölgelere has adet ve gelenekleri bilen, bunun yanı sıra yabancı ülkelerin durumlarına hâkim ve (askerî yönden) güçlü ve zayıf yönlerini”(JACAR, Ref. C09060001400: 2) bilen askerlerden olmaları zorunlu kılındı. Genelkurmay Başkanlığı kurulmadan önce iç ve dış tehditlere karşı temel istihbaratın sağlanmasından mevzilerin belirlenmesine kadar geniş bir yetki verildiği gözlemlenmekteyken yabancı ülkelerdeki kurumsal istihbarat faaliyetlerine bu dönemde rastlanılmamaktadır.

Öte yandan bu yönetmelik ile 6. Büro’nun iş bölümü tekrar düzenlenmiştir. Büronun işleri belli başlı bölümlere ayrılırak; askerî yapılanma, muhasebe, askerî mahkeme, jandarma ve gizli kuvvet, harita, askerî teknik ve askerî tarih olarak belirlenmiştir. Haritalama için özellikle Fransız usulü kabul edilerek uzaklığın aslına uygun olarak belirtilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun arka planında Kore ile diplomatik ilişkilerin tesis edilmemiş olması ve askerî güçle Kore’yi işgal etme planlarının tartışıldığı bir dönemle paralellik göstermesi dikkat çekicidir. Haritalama üzerine özenle yapılan düzenlemenin kıyıdaş ülkelerin coğrafyası ve topografyası ile ilgili bilgilere acil ihtiyaçtan kaynaklandığı düşünülebilir.

Kara Kuvvetleri’nin istihbarat görevleriyle ilgili değişiklik 18 Haziran 1874 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu yönetmelikle 6. Büro, tekrardan Genelkurmay Bürosu olarak adlandırılarak, Kara Kuvvetleri’nin dış bürosu olmuştur. Askerî ataşeler Genelkurmay Birimine aktararak elçiliklerin bağlı olduğu Dışişleri Bakanlığından emir aidiyet yetkisi bakımından kısmi özerklik kazanmıştır. Öncü çalışmalarda askerî ataşelerin Genelkurmay Başkanlığı’na bağlanmasının 1893 yılını yılında gerçekleştiğine dair çözümlenmede bir yanlışlık bulunmaktadır.

Genelkurmay Bürosu yönetmeliğinin 14. Maddesinde, askerî ataşelerin maaşlarının Dış İşleri Bakanlığı aracılığıyla ödenmesi hususu kararlaştırılmış, askerî ataşeler birer elçilik çalışanı olarak tanınmıştır. Askerî ataşelerin istihbarat görevi ile ilgili olarak “Yurtdışına atanan kara kuvvetleri personelinin aylık ya da haftalık olarak raporlar göndermesi” (JACAR, Ref.C09060301500: 8) gerekli kılınmıştır.

Bu yönetmelikte Genelkurmay Bürosu’nun kurumsal özerkleşmesine yönelik kararların yanı sıra istihbarata verilen önem de göze çarpmaktadır. İstihbarat görevleri bölgelere ayrılmıştır³. Buna göre ikinci birim, *Asya Ülkeleri Birimi* olarak adlandırılarak; “Asya’da özellikle Çin ve kıyıdaş Kore, İngiliz sömürgesi Hindistan, Hollanda ve İspanya’nın Güney Adaları’ndaki askerî durumu” (JACAR, Ref.C09060301500: 9) ile ilgili istihbarat toplanması yükümlendirilmiştir. Askerî ataşelerin topladıkları istihbaratı, elçilik üzerinden Dış İşleri Bakanlığı aracılığıyla göndermeleri kararlaştırılmıştır. Üçüncü Birim ise *Avrupa Amerika Birimi* olarak adlandırılarak “Fransa, İngiltere, Rusya ve Amerika Birleşik Devletlerinin askerî yapısı, coğrafyası ve siyasi durumunun araştırılması görevi”(JACAR, Ref.C09060301500: 9) verilmiştir. Aynı yıl kasım ayında Üçüncü Birim (*Avrupa Amerika Birimi*) yönergesinde ayrıntılı bir biçimde; “Avrupa ve Amerika ülkelerinin askerî yapısını araştırarak ordumuzun değerlendirmesine sunması temel görevidir” (JACAR, Ref. A03023144500: 1) şeklinde ifade edilmektedir. Bu Avrupa Amerika Birimi’nin, Asya Ülkeleri Birimi’nden görevsel özellikleri bakımından farklı olduğu anlamına gelmektedir. Ordu Bakanlığı, Avrupa ve Amerika’daki istihbarat faaliyetlerinin amacını Japon Ordusu’nda askerî reformlar yapmak için Batılı ülkelerin askerî sistemleri hakkında araştırmalar yapmak olarak belirlemiştir.

Yurtdışında toplanan istihbarat haftalık ya da aylık raporlar hâlinde gönderilmiştir. İstihbarat görevlerinin bölgelere ayrılarak bölge uzmanlarının yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Bu bakımdan istihbarat toplama faaliyetlerinin kurumsallaşması adına temel kararlar alınmış olsa da, istihbarat elemanlarının bölgelerde uzmanlaşması açısından önemli bir karardır. Asya kıtasındaki kıyıdaş ülkelerin olası bir savaşa yönelik hazırlıklarının araştırılmasının yanı sıra askerî reformlar için Batılı Devletlerin yapılanmalarının incelenmesi birlikte yürütülmüştür. Somut tehdit

³ Birinci birimin ismi ve görev tanımı değiştirilerek Genel Koordinasyon Birimi olmuştur (JACAR, Ref.C09060301500: 9).

olan Çin ve Kore meselelerinin çözümü için askerî reformları gerçekleştirmesi gereken Ordu Bakanlığı'nın bu tür araştırmalar yapması kaçınılmazdır.

Yukarıda bahsedildiği üzere Japon Kara Kuvvetleri'nin istihbarat konusundaki yapısal reformları, Genelkurmay Başkanlığı'nın kurulmasından önce başlamıştır. Genelkurmay Bürosu'nun 1874 yılında kurulması bunda başat rol oynamıştır. Bu reformda; " Kurmay subaylar, Ordu Bakanlığı bürolarının görevlendirmelerine tabi olup, yurtdışına görevlendirilmiş olanlar (...) buldukları ülkedeki elçiliklerimize karşı yükümlüdür. Kurmayların yükselmesi ve atanmasının Genelkurmay Bürosu başkanı tarafından yürütüleceği" (JACAR, Ref.C09060301500: 4) belirtilerek kurmay subayların ve elçiliklerdeki askerî ataşelerin Genelkurmay Bürosu'na bağlı oldukları açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Yine Genelkurmay Bürosu'nun istihbarat faaliyetleri hususunda yapılan akademik araştırmalarda bu büronun faaliyetlerini coğrafya ve siyasi ilişkiler üzerine yoğunlaştırdığı ve istihbarat organının ise bu alanda yetersiz olduğu görüşü hâkimdir (Kitaoka, 2009; Satō, 2011); ancak bu husus yoruma açıktır. Almanya Genelkurmay Başkanlığı ve İngiltere'nin Savaş Bakanlığı için askerî coğrafya ve topografya ile ilgili yoğun bir şekilde istihbarat toplanması bunun bir göstergesidir. Aslında askerî coğrafya ve topografya hakkındaki istihbarat ordunun yapılanması, yol-güzergâh seçimi, savaş stratejisinin belirlenmesi için öncelikli alanlardır. Heffernan'a göre; " İngiltere Savaş Bakanlığı'nda İstihbarat Bürosu tarafından kurulan kütüphanede, 1880'li yıllarda eşi benzeri görülmemiş şekilde yabancı ülkelerin haritaları ve sayısı kırk bini bulan kitap toplanarak tutulmaktadır "(Heffernan, 1996: 505). Japonya'daki Genelkurmay Bürosu'nun istihbarat faaliyetlerinin başlangıç aşamasında coğrafi istihbarata gösterdiği özenin, dönemin koşullarını gözeterek doğru bir uygulama olduğu söylenebilir.

Genelkurmay Bürosu tarafından yurtdışına kurmayların atanmasında, öğrenci ve ataşe olmak üzere iki yöntem uygulanmıştır. Yukarıda da bahsedildiği gibi Asya ve Avrupa'ya olan atamaların amaçları temelde farklıydı. Kıyıdaş Asya Ülkelerine olan atamaların amacı askerî gözlem olup Avrupa'ya olanların ise askerî araştırmalardır. Bunda uygulanan yöntem ise ilk başlarda istihbarat elemanlarını askerî öğrenci olarak yabancı ülkelere göndermekti. Çin'e ilk askerî öğrenci görevlendirmesi askerî ataşe atanmasından (1873 yılında) önce gerçekleştirilmiştir. Genelkurmay Başkanlığı tarafından hazırlanan "Genelkurmay Başkanlığı Tarihi Taslağı" nda Çin'e asker gönderilmesi, " Askerî gözlem amacıyla askerimizin Çin' gönderilmesi ilk defa 1873 yılı aralık ayında Yüzbaşı Masumitsu Kunisuke ile birlikte toplam altı kişidir " (Hirose, 2001: 46-47)olarak belirtilmektedir. 1874 yılında aynı amaçla dört askerî öğrenci Rusya'ya görevlendirilmiştir.

Askerî ataşelerin atanması konusunda kurumsal yapılanma 1874 yılında yönetmelik olarak hazırlanmıştır. Ertesi yıl 1875 yılında Albay Fukubara Kazukatsu Japonya'nın ilk askerî ataşesi olarak Çin'e atanmıştır. Satō, Katsura Tarō'nun askerî ataşe olarak Almanya'ya atanmasını ilk olduğuna işaret etse de (2011: 28), Tarō'nun atanması Fukubara'nın askerî ataşe olarak atanmasının öncesinde gerçekleştiği açıkça görülmektedir.

Askerî ataşeler, diğer Avrupalı Ülkelerde de olduğu gibi asker ve diplomat olarak ikili statüye sahiptir. Genelkurmay Başkanlığı Tarih Taslağı'nda bahsedildiği üzere " 8 Şubat 1875 tarihinde Albay Fukubara Kazukatsu, Çin'deki elçiliğimizde çalışmak üzere Pekin'e görevlendirilmiştir. Bu yurtdışı misyonlarındaki elçiliklerimize ilk askerî ataşe atanmasıdır. Kurmay Subayların yurtdışına atanmasında elçiliklere bağlı olarak çalışması Genelkurmay Birimi Yönetmeliği'nin 5. Maddesinde kararlaştırılmış olup bu görevlendirme buna dayanak gösterilerek ilk defa gerçekleştirilmiştir "(Hirose, 2001: 43) olarak kayıt altında tutulmuştur. Fukubara'nın askerî ataşe olarak Çin'e atanması her bakımdan ilkleri barındırdığı için önemlidir.

Çin'e seyahatinde Albay Fukubara'ya, Furukawa Nobunori eşlik etmiştir. Fukubara'nın atanması esnasında askerî ataşelerin maaş ve harcırah ödemelerinin yapılış biçimi de kararlaştırılmıştır. Ayrıca, ataşelerin Genelkurmay Birimi'ne bağlı çalıştıkları açıkça belirtilmektedir. Harcırah bedeli olarak 09 Şubat 1875 tarihinde "Resmi fırça kâğıdı, kitap, gazete, ağırlama giderleri, posta, telgraf, taşıma bedeli ve yolluk" (JACAR, Ref. A03023127600: 1) için kullanılmak üzere yıllık bin yen ödenmiştir.

Askerî ataşelere yurtdışına atanması vesilesiyle görev tanımına ilişkin bir yazı tebliğ edilmekteydi. Yapılan araştırmalarda, bu görev tanımının ilk defa 28 Nisan 1875 tarihinde Katsura Tarō'nun Almanya'ya atanması esnasında verildiği iddia edilse de aslında ilk kez Fukubara'nın atanması esnasında verilmiştir. Bu görevlendirme

metninde askerî ataşelerin yetkileri; “ Kara Kuvvetleri kurmay subayların elçilikte görevlendirmeleri faaliyetleri boyunca tamamen elçiliğin denetiminde olmak kaydıyla diplomatik ilişkilerimiz bulunan ülkelere yapılır. Bu görevliler elçilik çalışanlarıyla aynı yetkilere sahiptir. (Japon) İmparator ile görevli buldukları ülkelerdeki yönetimlerle ikili ilişkilerine adanmışlıkla hizmet ederek bu ülkede bulunan elçimizin haysiyetini zedelemeyecek tavırlarda bulunması gereklidir. (...) Elçiliğin kurallarına uyarak görevleri boyunca elçinin iznine tabi olacaklardır” (JACAR, Ref.A0100006400: 2) şeklinde açık ve basit bir şekilde tanımlanmış olup askerî ataşelerin görev tanımları ilk örnek halinde her askerî ataşeye verilmiştir. Yetki olarak bu askerî ataşelere diplomat özelliği tanınmıştır.

Öte yandan görev tanımında; “Askerî gözlemler, buldukları ülkenin askerî sistemi, askerî hukuku, askerî coğrafyası, ordu istatistikleri ile ilgili bilgileri kurmay subayların uyguladıkları metotlarla bulunduğu coğrafyada birebir uygulamasıyla elde eder. Buldukları ülkenin diğer ülkelerle olan diplomatik ilişkilerine özellikle dikkat ederek çıkar ilişkileri, güçlülüğü-zayıflığı hakkında araştırma yaparak raporlar sunar” (Hirose, 2001: 44-45) metniyle askerî gözlemlerde dikkat edilecek hususlar belirtilmiştir.

Bu görev tanımı, askerî gözlem yetkisinin yanı sıra diplomatik ilişkiler üzerine de bilgi toplama faaliyetleri yürütülmesinin yolunu açmış ve ileriki dönemde Dış İşleri Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığı arasında yetki karmaşası bakımından sorunlara neden olmuştur. Bu, ataşelerin atanma amacı yetkisi ve istihbarat hedeflerini tanımlayan ayrıntılı bir temel metindir. Askerî ataşelere verilen istihbarat hedeflerine askerî bilgilerle beraber diplomatik ilişkilerin de dâhil edilmesi Genelkurmay Başkanlığının uluslararası gelişmeler ve ülkelerin dış politikaları hakkındaki istihbarat birikiminin önünü açmıştır.

Genelkurmay Bürosu, Çin’e askerî ataşenin gönderilmesiyle neredeyse eşzamanlı olarak Avrupa’ya da askerî araştırmalar için atamalar yapmıştır. Kurmay subayların Avrupa’ya olan atanma usulünde de aynı Çin örneğinde olduğu gibi öğrenci ve ataşe olmak üzere iki yöntem kullanılmıştır. Avrupa’ya olan görevlendirmelerin ana amacı yukarıda da belirtildiği üzere gelişmiş ülkelerin askerî sistemlerinin Japon Ordusu’nun reform edilmesi amacıyla araştırılmasıdır.

Genelkurmay Başkanlığı Tarih Taslağı’nda Avrupa’ya gönderilen askerler hakkında ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Şöyle ki ; “Askerî araştırmalar için birçok asker Avrupa Devletlerine atanmıştır. Almanya’ya 1874 yılında Prens Binbaşı Kitashirakawa Yoshihisa ilk gönderilen olmak üzere, Yarbay Masumitsu Yukiyasu, Teğmen Tasaka Toranosuke, Prusya’ya askerî eğitim için Teğmen Tsujiharu Jürō, Fransa’ya askerî öğrencilerden sorumlu olarak Yarbay Yamazawa Seigō⁴, öğrenci olarak Kara Kuvvetlerinden Teğmen Wataru Dainosuke, Kara Kuvvetlerinden Teğmen Kosaka Chihiro ve Funakoshi Kumakichi ”(Hirose, 2001: 46-47) atanmıştır. Avrupa’ya gönderilen ilk askerî gözlemci Prens Kitashirakawa Yoshihisa, hem Japon İmparatorluk ailesi üyesinin hem de bir imparatorluk askerinin (Kara Kuvvetleri Binbaşısı) ilk defa yurtdışına çıkması bakımından özel bir durumdur. Almanya ve Fransa çevre ülkelerle kıyaslandığında güçlü kara ordularına sahip oldukları için bu iki ülkeye olan atamalara öncelik gösterildiği akla daha yakın gelmektedir.

Diğer yandan askerî ataşe olarak ilk kez Avrupa’ya atanan Kara Kuvvetlerinden Binbaşı Katsura Tarō olup 28 Nisan 1875 tarihinde Almanya’da görevine başlamıştır. Katsura’nın Almanya’ya gönderilmesi Genelkurmay Bürosu’nun özerkleşmesi üzerine yürüttüğü kurumsal reformlarla ilgili araştırmalar sonucunda birimin Genelkurmay Başkanlığı’na evrilme aşamasında yaptığı katkılar açısından oldukça önemlidir. Katsura’ya da Almanya görevlendirmesi esnasında Fukubara’ya verilen görevlendirme metni tebliğ edilmiştir. Görev tanımı ve içeriği tamamıyla aynıdır.

Sonuç olarak, Kara Kuvvetleri Genelkurmay Bürosu’nun askerî komuta kurumu olarak yetersiz olsa da istihbarat faaliyetleri ile ilgili hedeflerin belirlenmesi açısından yaptığı temel düzenlemeler ile Genelkurmay Başkanlığı’na olan etkisi göz ardı edilemez. Kara Kuvvetleri Genelkurmay Bürosu’nun yaptığı düzenlemelerde üç durum dikkat çekicidir. Birinci husus, Meiji Dönemi öncesinde dış ülkelerle sınırlı ilişkileri olan Japonya’nın savunma açısından en büyük zafiyetlerinden olan coğrafi ve topograf istihbaratına verilen önemdir. İkinci konu; istihbarat faaliyetlerinin bölgelere (Asya-Avrupa) ayrılarak istihbarat hedeflerinin ayrıştırılması ve son olarak; askerî ataşelik sisteminin temel görev ve yetkilerini erken dönemde belirlenmesidir.

4 Satsuma Ayaklanması ile aynı yıl patlak veren 93 Harbi’nde savaş gözlemcisi olarak Rus Ordusunda savaşa katılmıştır.

2. Genelkurmay Bürosundan Genelkurmay Başkanlığına

Genelkurmay Bürosu Kara Kuvvetleri Bakanlığı'nın dış birimi olarak kurulmasından dört yıl sonra, Genelkurmay Başkanlığı Katsura Tarō ve Yamagata Aritomo'nun öncülüğünde yapılan düzenlemeler ile ordunun komuta merkezi olarak konumlandırılmıştır. Genelkurmay Başkanlığı'nın kuruluşu, Meiji Döneminin ilk yıllarında baş gösteren ayaklanmalara (1877 yılındaki Satsuma Ayaklanması) karşı bir önlem olarak düşünülebilir; ancak ordu yapılanmasında Fransa-Prusya Savaşı'ndaki Prusya zaferinin, Prusya tarzı orduya geçişte büyük etkisi olmuştur.

Genelkurmay Başkanlığı (Sanbōhonbu) 1878 yılında İmparator fermanıyla Genelkurmay Başkanı'nın atandığı, Kuvvet Komutanlıkları ve Alayların (tümen sistemine 1888 yılında geçilmiştir) komuta idaresinin verildiği Kara Kuvvetleri Bakanlığında özerk bir kurum olarak kurulmuştur. Genelkurmay Başkanı'nın İmparator fermanıyla atanması İmparatorun Ordusu imajının güçlenmesi anlamına gelmektedir. 1889 yılında Meiji Anayasası'yla askerî meselelerle ilgili olarak İmparatora görüş sunma yetkisi ve Genelkurmay Başkanlığı'nın bağımsızlığı ilkesi kabul edilmiştir.

Genelkurmay Başkanlığı sisteminin Almanya'dan ithali Katsura Tarō tarafından gerçekleştirilmiştir. Bakufu yönetiminden miras kalan Fransız modeli orduya Alman Ordusu'ndaki yeniliklerle iyileştirmeler yapılmıştır. Katsura, Genelkurmay Başkanlığı'nın kurulmasının nedeni olarak, kurmaylık işlevindeki yetersizliğe işaret etmektedir(Uno, 1993: 94-95).

Genelkurmay Başkanlığı'nın kurulmasıyla ordu ve siyaset birbirinden ayrılmıştır. Bu, ordu içindeki siyasi fikir çatışmasının önlenmesine yönelik önemli bir adımdır. Katsura, bu konuyla ilgili olarak "Genelkurmay Başkanlığı, İmparatora direk bağlı olmalı Kara Kuvvetleri Bakanlığı askerî siyaseti, Genelkurmay Başkanlığı ise askerî komutayı yürütmelidir" (Uno, 1993: 94-95) fikri ekseninde ana omurga oluşturulmuştur. Fransız modellenmiş ordudan (Prusya) Alman modellenmiş orduya geçiş kademeli olarak gerçekleştirilmiştir. Genelkurmay Başkanlığı kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı sonundaki kaldırılmasına kadar onlarca yapısal düzenleme yapmıştır. Bu şekilde Japonya'nın en "modern" bürokratik kurumu olarak kalabilmiştir. Genelkurmay Başkanlığı'nın özerkliği istihbarat çemberinin (istihbarat hedeflerinin belirlenmesi, bilginin toplanması, bilginin işlenmesi, kullanılması) tek elde toplanması bakımından da önem arz etmektedir.

Alman sistemine kademeli geçiş için kapsamlı düzenlemelerden biri 1885-86 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemelerde Katsura'nın yanı sıra Kawakami Sōroku'nun da büyük emeği vardır. Bu yapısal reformlarda asker-siyaset ilişkisinin düzenlenmesini Katsura, komuta ile ilgili düzenlemeleri ise Kawakami yürütmüştür. Katsura 1884 yılında ikisinin Almanya'ya görevlendirildiğinde Kawakami'ye "Sen İmparatorluk Savunma Planı üzerine çalış, ben Asker-Siyaset ilişkileri üzerine çalışacağım." (Tokutomi, 1988: 66) şeklinde aralarında bir iş planı yapmışlardır. Kawakami daha sonra Genelkurmay Başkan Yardımcılığını, Katsura ise Kara Kuvvetleri bakan yardımcılığı görevini yürütmüştür.

1885 yılındaki düzenleme ile Genelkurmay Başkanlığı altında iki büro kurulmuştur. I. Büro, personel işleri, organizasyon, eğitim, tatbikat; II. Büro, "Yabancı ülkelerin askerî yapısı, coğrafyası, siyasi durumu ve ulaşım ağlarının durumu hakkında araştırmalar yapar, ülkelerin coğrafya ve siyasi durumları hakkında ayrıntılı araştırmaları yürütür" (JACAR, Ref.A15111026400: 2) maddesinden anlaşılacağı üzere istihbarat bürosu olmuştur. Bu şekilde istihbarat faaliyetleri Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde II. Büro tarafından yürütülmeye başlamıştır.

1886 yılında geçici olarak kurulan "Kara Kuvvetleri Askerî Sistem Araştırma Kurulu" na, Prusya'dan askerî danışman olarak gelen Jakob Meckel⁵ de bizzat katılmıştır. Bu araştırma kurulunun tavsiyeleriyle II. Büro'nun yetkileri genişletilerek istihbaratın yanı sıra eğitim ve operasyon planlarını da kapsar hale gelmiştir (JACAR, Ref. A1511150000: 3-4). I. Büro personel işleri; III. Büro, ülke içi istihbarat, kıyı koruma ve ulaşım koordinasyonu ile yetkilendirilmiştir (JACAR, Ref.A1511150000: 3). Böylece istihbarattan sorumlu II. Büro bilgi toplamanın yanı sıra bunun pratik stratejilerinde kullanabileceği bir organ haline almıştır. İstihbarat ve (operasyon) planlamanın bir bütün haline getirilmesi 1894-95 Birinci Çin-Japon Savaşı'ndaki zaferde büyük rol oynamıştır.

Kawakami istihbarat organının düzenlenmesi ile aynı dönemde Çin'in farklı bölgelerine ajanlar göndermiştir (Tokutomi, 1988: 106). Bunlardan biri, Pekin'deki Japon Çin Ticaret Araştırmaları Derneği'nin kurucu başkanı

5 Japon Ordusuna 1885-89 yılları arasında hizmet etmiştir.

olan Kara Kuvvetleri Subayı, Arao Sei'dir. Arao, Çin'e görevlendirilen Japon ajanlarının dil eğitimine büyük katkı sunmuştur.

1888 yılı mayıs ayında Genelkurmay Başkanlığı kaldırılarak (Deniz Kuvvetleri Kurmay Birimi ile Genelkurmay Başkanlığı'nın yetkilerini tek elde toplayan) yerine Birleşik Kurmaylık (Sangunkansei) kurulmuştur. Birleşik Kurmaylık Başkanlığı sadece imparatorluk ailesi mensuplarına has kılınmıştır. Birleşik Kurmaylık dünyada başka bir örneği olmayan bir sistemdir. Birleşik Kurmay Başkanı'nın altında Deniz ve Kara Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı teşkil edilmiştir.

Kara Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığının istihbarat ile ilgili hükümlerinde küçük de olsa değişime gidilmiştir. Kara Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı, "Birleşik Kurmay Başkanı'nın altında personel planlaması, ülke savunma planı, mevzilerin konumlandırılması işlerini yürütür. Ulaşım, yabancı ülkelerin askerî durumunu araştırma, askerî coğrafya, ülke içi ve dışı siyasi gelişmeler ve savaş tarihinin derlenmesinden sorumludur" (Naikaku Kanpōkyoku, 1912: 72-73) olarak yapılandırılmıştır. II. Büro Kara Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı altında ülke savunma planı, savaş strateji planı ve yabancı ülke askerî işlerini araştırma göreviyle yükümlü tutulmuştur. Askerî ataşelerin bağlı olduğu kurum personel kayıt defterinde bulunmamakla birlikte defterin açıklama kısmında Kara Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığına bağlı oldukları görünmektedir.

Birleşik Kurmaylık sistemi bir yıl gibi kısa bir süre içerisinde kaldırılmıştır. Bunun yerine Genelkurmay Başkanlığı yönetmeliği 7 Mart 1889 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelikle Genelkurmay Başkanı bütün ordunun komutasını eline almıştır. Deniz Kuvvetleri Genelkurmay Birimi tekrardan Deniz Kuvvetleri Bakanlığının idaresi altına alınmıştır. Deniz Kuvvetleri Genelkurmay Birimi yetki ve ayrıcalık bakımından Genelkurmay Başkanlığının gerisinde kalmıştır. Yönetmeliğin gerekçe kısmında "İmparatorluk ailesinden bir askerî Kara veya Deniz Kuvvetlerinden birine mensup olması nedeniyle, bütün ordunun Birleşik Kurmay Başkanı olmasının zorluğu, Deniz Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığının tamamen kaldırılarak bütün ordunun Genelkurmay Başkanlığı (JACAR, Ref.C15120032900: 10) idaresine alınması nedeniyle Birleşik Kurmaylığa gerek kalmadığı belirtilmektedir. Öte yandan, "Yönetmelik maddeleri ile imparator ailesinin ordu üzerindeki yetkilerinin sınırlandırılması otoritenin zedelenmesine yol açması" (JACAR, Ref.C15120032900: 12) sebep olarak gösterilerek İmparatorluk ailesinin özel durumu ve statüsünün askerî bir yönetmelikle kısıtlanmasının doğru olmayacağı düşünülmüştür.

İstihbarat faaliyetleri ile ilgili olarak 1878 yılında oluşturulan iki büro sistemi bozulmuştur. Ancak II. Büro'ya savunma planı ve operasyon planlarını oluşturma yetkisi verilmiştir (JACAR, Ref.A15111718700: 4). Bu şekilde istihbarat verilerinin savunma ve operasyon planlarında doğrudan kullanılması sağlanmıştır. Askerî ataşelerin kadrosu haritalar ve siyasi gelişmelerle ilgili belgelerin toplandığı, yabancı eserlerin tercüme edildiği Derleme Bürosu'na aktarılmıştır.

1889 yılı şubat ayında Büyük Japonya İmparatorluk Anayasası (Meiji Anayasası) ilan (29 Kasım 1890 tarihinde yürürlüktedir) edilmiştir. Anayasada ordu bağımsızlığı (統帥権の独立) maddesiyle, ordunun (uygulamada Genelkurmay Başkanlığı ve Deniz Kuvvetleri Kurmaylığı) hükümete ve kabineye karşı yükümlülükleri kaldırılmıştır. Ordu sadece İmparatora karşı yükümlüdür. Siyasi çekişmeler nedeniyle ordunun kullanılmaması amaçlanarak "İmparator'un *Ordusu*" imajı güçlendirilmeye çalışılmıştır.

Genelkurmay Başkanlığı yönetmeliği, Meiji Anayasası'na uygun hâle getirilmiştir. Yönetmeliğin II. Maddesinde "Kara Kuvvetlerinden bir Orgeneral veya Korgeneral İmparatorluk Ordusunun Genelkurmay Başkanlığı görevini yürütür. Doğrudan İmparator'un emrindedir. Ordu işleri ile ilgili İmparator'a fikir sunar. Genelkurmay Başkanlığı'nın işlerini yürütür" (JACAR, Ref.A15111718700: 3) ibaresi bulunmaktadır. Genelkurmay Başkanlığı'na, İmparatora doğrudan bağlı olması ve askerî işlerle ilgili doğrudan fikir sunma ayrıcalığı hakkı verilmiştir.

Askerî ataşelerin bulunduğu ülkeler artırılarak Fransa'ya Binbaşı Tozawa Mitsunori, Almanya'ya Binbaşı Fukushima Yasumasa, Kore'ye Teğmen Shibayama Hisanori atanmıştır. Tozawa, Fransızca eğitimi ile ilgili materyallerin yanı sıra, Fransa'nın özellikle piyadelerin savaş yöntemleri ile ilgili birçok çeviri eser yayımlamıştır.

Genelkurmay Başkan yardımcısı Kawakami askerî ataşelerin sayılarını artırarak istihbarat ağının genişletilmesi için çalışmıştır. Bunun nedenini, "Askerî ataşeler ile yurtdışına gönderilen askerlerin sayısını çoğaltarak, sürekli

olarak yabancı ülkelerin askerî durumunu öğrenmemiz gerekmektedir. Bu nedenle Genelkurmay Başkanlığı'nın teşkilat yapısını yeniden düzenleyerek insan kaynaklarını çoğaltmalıyız." (Hirose, 2001: 54) olarak belirtmiştir. Kawakami'nin bu görüşü ancak 1893 yılında hayata geçirilmiştir.

1893 yılında kararlaştırılan yönetmelikle askerî ataşelerin Genelkurmay Başkanlığı'nın personel defterinde kayıtlı bulunacağı belirtilmiştir. Dış İşleri Bakanlığı ile Kara Kuvvetleri Bakanlığı arasındaki aidiyet karmaşası giderilmiştir. Sadece Almanya, Fransa, Çin ve Kore'de bulunan askerî ataşelerin sayısı artırılarak Rusya ve İngiltere'ye de askerî ataşeler atanmaya başlanmıştır.

Buna göre askerî ataşeler II. Büro'ya bağlı olarak çalışacaktır. II. Büro'nun yetkileri azaltılarak "Operasyon planlama, mevzi konumlarının belirlenmesi, silahların araştırılması, orduların konumunun belirlenmesi, yabancı ülkelerin askerî durumunun araştırılması, yabancı ülkelerin coğrafyalarının araştırılması ve haritaların elde edilmesi" (JACAR, Ref. A15112593200: 4) olarak değiştirilmiştir. II. Büro İmparatorluk Savunma Planı'nın oluşturulmasından azledilerek bunun Genelkurmay Başkanlığı birimlerinin toplu olarak belirlenmesine karar kılınmıştır.

İngiltere'ye ilk defa askerî ataşe atanması ilgi çekicidir. Kawakami bununla ilgili olarak yönetmeliğin altında ek bir açıklamaya gerek duymuştur. Kawakami; "Yurtdışı Büyükelçiliklerimizde çalışan askerî ataşelerin sayısı beş kişiden oluşmaktaydı. Avrupa'da Doğu Asya'da en çok çıkar ilişkisi olan İngiltere'nin buradaki gelişmelere her zaman dâhil olması nedeniyle Doğu Asya ile ilişkilerin gerginleştiği bu günlerde İngiltere'ye askerî ataşe atanmasına büyük ihtiyaç hâsıl olmuştur" (JACAR, Ref.A15112593200: 10) olarak belirtmektedir. Kawakami İngiltere'nin Asya'daki yayılcı politikasının incelenmesinin gerekliliğine vurgu yapmıştır. Genelkurmay Başkanlığı İngiltere'nin Asya Politikasındaki siyasi tutumu, askerî hazırlığı ve diplomatik ilişkilerinin araştırılmasına büyük önem vermiştir.

Kawakami istihbarat ağına İngiltere'yi eklemenin yanı sıra 1894 yılında ilişkileri bozulan Çin'e birçok istihbarat elemanı göndererek, "Çin Sorunu"nu yakından takip etmiştir. Sorunun çözümüne yönelik "Çin Sorunu'nda çıkar ilişkisi bulunan Rusya, Fransa ve Almanya'nın Hindistan, Orta Asya, Tayland, Vietnam, Güney Pasifik Adaları'ndaki sömürgecilik faaliyetlerinin araştırılması için birçok askerî ajan göndermiştir. Toplanan bilgiler, askerî ataşeler vasıtasıyla Genelkurmay Başkanlığı'na göndertmiştir (Tokutomi, 1988: 110). Kawakami, "Çin Sorunu'nun araştırılmasını sadece Çin'de istihbarat faaliyetleriyle sınırlı tutmayarak, Avrupalı Devletlerinin Doğu Asya'daki çıkar ilişkilerini, sömürgecilik faaliyetlerinin durumunu civar ülkelere gönderdiği ajanlarla ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Birinci Çin-Japon Savaşı sonrası Üçlü Müdahale (Rusya, Almanya, Fransa) nedeniyle bu istihbarat ağı daha da güçlendirilmiştir.

Birinci Çin-Japon Savaşı'ndan bir yıl sonra 1896 yılı mayıs ayında büroların görev ve yetkileri yeniden düzenlenmiştir. I. Büro operasyon planlama, ordunun konumunu belirleme; II. Büro savaş ve barışta tümenlerin yapılması, askerî teçhizatlar; III. Büro, yabancı ülkelerin coğrafyası, istihbarat, askerî istatistik olarak yapılandırılarak istihbaratın toplanma, değerlendirilme ve kullanılma süreci bu üç birime paylaştırılmıştır. Askerî öğrenci olarak yurtdışına görevlendirilen personel bu düzenleme ile "askerî gözlemci" olarak adlandırılmıştır. Yurtdışına görevlendirilen askerî personelin harcırahı ile ilgili de düzenlemeye gidilerek personele yolluk, yurtdışında bulunma, atama ve at bakımı için ödenekler tahsis edilmiştir (JACAR, Ref. A15113076000, 1-2). Askerî ataşelerin atandığı ülke sayısı sekize (İngiltere, Rusya, Fransa, Almanya, Avusturya, İtalya, Çin, Kore) çıkarılmıştır.⁶

Genelkurmay Başkanlığının 1 Mart 1899 tarihinde kararlaştırdığı değişiklik ile yönetmeliğin III. maddesinde birimlerin görev ve sorumlulukları bölgelere ayrılmıştır. Buna göre, "I. Büro (I. İmparator Muhafız Tümeni, II., III., VII., VIII., VIII. Tümen olmak üzere) Rusya, Kore, Mançurya, İsveç, Norveç, Umman, Belçika, İsviçre, Fransa, Almanya, Avusturya, Balkan Devletleri; II. Büro (IV., V., VI., X., XI., XII. Tümen olmak üzere) Çin (Mançurya hariç), İngiltere, Hollanda, İtalya, İspanya, Portekiz ve bahse konu ülkelerin müstemlekeleri, Afganistan, İran, Mısır, Afrika Ülkeleri, Siyam, Annam, Güney-Kuzey Amerika Devletleri" (JACAR, Ref.B15100711200: 3) hakkında istihbarat toplamakla yükümlü tutulmuştur. "I. ve II. Büro, her biri üzerinde çalıştıkları bölgelerde operasyonlar

⁶ İngiltere'ye Shiba Gorō, Rusya'ya Urayama Kojirō, Fransa'ya Ijichi Suekiyo, Almanya'ya Tamura İyozō, Avusturya'ya Ohara Tsutō, İtalya'ya Ochiai Toyosaburō, Çin'e Kamio Mitsuomi, Kore'ye Usagawa Kazumasa askerî ataşe olarak atanmıştır (Naikaku Kanpōkyoku, 1912, s. 156-157.).

için gerekli istihbaratın toplanması ve değerlendirilmesinden sorumludur” (JACAR, Ref.C15120040200: 2) olarak iki birimin istihbarat hedeflerinde ayırım sağlanmıştır. Bu istihbarat yapısı Rus-Japon Savaşı (1904-05) sonrasına kadar devam etmiştir.

1899 yılındaki yönetmelik değişikliğiyle beraber Genelkurmay Başkanlığı'nın istihbarat ağı Büyük Güçler ile sınırlı kalmayarak onların sömürgecilik faaliyetlerinde buldukları ülke ve bölgelere kadar genişletilmiştir. Böylece Büyük Güçler'in dış politikaları, sömürgecilik faaliyetlerindeki durumu ve ülkelerarası ilişkiler konusunda istihbarat erişimi sağlanmıştır. Bu istihbarat ağının Avrupalı Devletler'in sömürge yarışına girdiği Osmanlı Devleti'nin topraklarına kadar genişletilmesi ilgi çekicidir.

Genelkurmay Başkanlığı, Rus-Japon Savaşı sonrasında (1908 yılı aralık ayı) gerçekleştirdiği yapısal değişiklik ile operasyon planlama, ulaştırma, deniz aşırı ülkelere gönderilen tümenlerin konumlandırılması, harekât planı, mevzilerin planlanması, askerî personel ve teçhizatlarının planlanması, istihbarat toplama ve değerlendirme (analiz), ulaşım, demiryolu ve gemi ile mühimmat taşımının planlanması, askerî iletişim ağlarının planlanması, askerî tarihin araştırılması ve derlenmesi görevlerini yürütme yetkisini elde etmiştir (JACAR, Ref.C03022938300: 6-7). Bu düzenlemeyle istihbarat faaliyetleri Genelkurmay Başkanlığı II. Bürosu altında toplanmıştır.

II. Büro Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda yenilgisinden sonra Genelkurmay Başkanlığı'nın tamamen kaldırılmasına kadar istihbarat faaliyetlerinden sorumlu birim olarak varlığını sürdürmüştür; ancak bazı dönemlerde askerî strateji ve operasyonun da II. Büro tarafından yürütülmesine rağmen daha sonraları askerî strateji (I. Büro) ve istihbarat birimleri ayrıştırılmıştır.

Yukarıda açığa çıkarılan bilgiler ışığında Genelkurmay Başkanlığı'nın istihbarat yapısı üç ayrı döneme ayrılabilir. Birinci dönem; Kara Kuvvetleri Bakanlığı Genelkurmay Birimi altında, kıyıdaş ülkelerin haritaları, askerî durumu, diplomatik ilişkileriyle ilgili istihbaratın toplanma ve Avrupa Devletlerinin askerî sistemlerinin araştırılma dönemidir. İkinci dönem; Genelkurmay Başkanlığı altında Büyük Güçler'in ve kıyıdaş ülkelerin askerî durumu, diplomatik ilişkileri, dış politikalarını içeren bilgilerin toplanma dönemidir. Üçüncü dönem ise; Genelkurmay Başkanlığı'nın Büyük Güçlerle sınırlı kalmayarak, Büyük Güçler'in sömürgecilik faaliyetlerinin bulunduğu bölge ve ülkelerdeki istihbarat faaliyetlerinin de yürütüldüğü dönemdir. İstihbarat faaliyetlerinin bu yönde gelişimi Japonya'nın yayılcı politikasıyla paralellik göstermektedir.

Üçüncü bölümde Genelkurmay Başkanlığı'nın İstihbarat ağı ve Rus-Japon Savaşı'ndaki istihbarat faaliyetleri ele alınacaktır. Böylece Rus-Japon Savaşı öncesi ve sonrası yapısal reformlar ve bunun nedenleri açıklığa kavuşturulacaktır.

3. Genelkurmay Başkanlığının İstihbarat Ağı

Genelkurmay Başkanlığı'nın istihbarat teşkilatının yapısı, yukarıda değinilen reformlarla dönemin koşullarına uygun hale getirilerek istihbarat kapasitesi artırılmıştır. Birinci Çin-Japon Savaşı öncesinde Genelkurmay Başkanlığı istihbarat ağının ağırlık merkezini kıyıdaş ülkeler oluşturmasına rağmen bu ağ, savaş sonrasında Büyük Güçler ve onların sömürgelerine kadar genişlemiştir.

Tablo 1'de 1887 yılından 1897 yılına kadar aralıklarla Genelkurmay Başkanlığı'nın deniz aşırı ülkelere gönderdiği askerî ataşeler gösterilmektedir. Genelkurmay Başkanlığı'nın 1893 yılına kadar askerî ataşe gönderdiği ülkeler, Almanya, Fransa, Çin ve Kore'dir. Almanya ve Fransa'da askerî tekniklerin araştırılması ve askerî sistem düzenlemeleri, Çin ve Kore'de ise bilgi toplama faaliyetleri için askerî ataşeler bulundurulmuştur. Genelkurmay Başkanlığı 1897 yılına kadar Amerika'da askerî ataşe bulundurmamıştır. Deniz Kuvvetleri Amerika'da 1884 yılında bir askerî ataşe bulundurulmuştur (Tachikawa, 2012: 128). Bu, Kara Kuvvetleri ile Deniz Kuvvetleri arasındaki istihbarat hedeflerinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Ordunun kurumsallaşmasının ilk safhalarında Deniz Kuvvetlerinin, İngiltere ve Amerika gibi deniz kuvvetlerinin güçlü olduğu ülkelerde, Kara Kuvvetlerinin ise Almanya, Fransa gibi kara ordularının güçlü olduğu ülkelerde istihbarat faaliyetlerinde bulunma eğilimi göze çarpmaktadır.

Tablo 1: Japon Askerî Ataşelerinin 1887-97 Yılları Arasında Ülkelere Göre Dağılımı

Yıl/Ülke	Fransa	Almanya	Çin	Kore	İngiltere	İtalya	Amerika	Rusya	Avusturya
1887	Tozawa Mitsunori	Fukushima Yasumasa	Koizumi Masayasu	Miura Daisuke	-	-	-	-	-
1889	Tozawa Mitsunori	Fukushima Yasumasa	-	Shibayama Hisanori	-	-	-	-	-
1890	İkeda Shōsuke	Fukushima Yasumasa	-	Shibayama Hisanori	-	-	-	-	-
1892	İkeda Shōsuke	Ōsako Naomichi	-	Watanabe Jōtarō	-	-	-	-	-
1893	İkeda Shōsuke	Ōsako Naomichi	Kamio Mitsuomi	Watanabe Jōtarō	-	-	-	Kusunose Yukihiko	-
1894	İkeda Shōsuke	Ochiai Toyosaburō	Kamio Mitsuomi	Watanabe Jōtarō	Shiba Gorō	-	-	Kusunose Yukihiko	-
1895	-	Tamura İyozō	Kamio Mitsuomi	Watanabe Jōtarō	Shiba Gorō	-	-	-	-
1896	İjichi Suekiyo	Tamura İyozō	Kamio Mitsuomi	Usagawa Kazumasa	Shiba Gorō	Ochiai Toyosaburō	-	Uchiyama Kojirō	Ohara Tsutō
1897	İjichi Suekiyo	Ohara Tsutō	Fujii Shigeta	Usagawa Kazumasa	Shiba Gorō	Ochiai Toyosaburō	-	Uchiyama Kojirō	-

Bu durum Birinci Çin-Japon Savaşı sonrası değişmiş, Rusya, İngiltere ve İtalya'ya düzenli olarak askerî ataşe ataması gerçekleştirilmiştir. İstihbarat yapısındaki değişim yukarıda bahsedilen Kawakami Sōroku'nun Genelkurmay Başkan Yardımcılığı döneminde gerçekleşmiştir. 1896 yılına gelindiğinde toplam sekiz ülkeye askerî ataşe atanmaya başlamıştır. Bu nedenle askerî ataşelik sisteminin Birinci Çin-Japon Savaşı sonrası tam anlamıyla işlevsel hâle geldiği söylenebilir.

Tablo 2: Japon Askerî Ataşelerinin 1899-1906 Yılları Arasında Ülkelere Göre Dağılımı

Yıl/Ülke	Fransa	Almanya	Çin	Kore	İngiltere	İtalya	Amerika	Rusya	Avusturya
1899	Uchiyama Kojirō	Ohara Tsutō	Aoki Nobuzumi	Nozu Michitsura	İjichi Kōsuke	Ochiai Toyosaburō	-	-	Fujii Shigeta
1900	Uchiyama Kojirō	Matsukawa Toshitane	Shiba Gorō	Nozu Michitsura	İjichi Kōsuke	Sakomizu Shūichi	-	Murata Atsushi	Fujii Shigeta
1901	Akashi Motojirō	Matsukawa Toshitane	Aoki Nobuzumi	Nozu Michitsura	Utsunomiya Tarō	Kurata Torasuke	-	Murata Atsushi	Yoda Shōkei
1902	Akashi Motojirō	Matsukawa Toshitane	Kajikawa J ũ t a r ō	Nozu Michitsura	Utsunomiya Tarō	Kurata Torasuke	Watanabe Chūzaburō	Murata Atsushi	Yoda Shōkei
1903	Hisamatsu Sadakoto	Ō i Shigetomo	Yamane Takesuke	Nozu Michitsura	Utsunomiya Tarō	-	-	Akashi Motojirō	Yoda Shōkei
1904	Hisamatsu Sadakoto	Ō i Shigetomo	Aoki Nobuzumi	Nozu Michitsura	Utsunomiya Tarō	-	-	Akashi Motojirō	Fukuda Masatarō
1905	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1906	Machida Keiu	Akashi Motojirō	Aoki Nobuzumi	-	Shiba Gorō	-	Tanaka Kunishige	Uchiyama Kojirō	Yamanashi Hanzō

Tablo 2'de görüleceği üzere Genelkurmay Başkanlığı 1899 yılından itibaren Almanya, Çin, İngiltere, İtalya, Rusya, Avusturya ve Kore'de düzenli olarak askerî ataşe bulundurmıştır. Genelkurmay Başkanlığı'nın 1901 yılında Amerika'ya tekrardan askerî ataşe ataması İspanya-Amerika Savaşı sonrası Amerika'nın Uzak Doğu'daki sömürgeleştirme faaliyetleriyle ilişkilidir. Bahsedildiği üzere Genelkurmay Başkanlığı Batılı Büyük Güçler'in kıyıdaş ülkelerdeki sömürgecilik faaliyetlerini yakından takip etmiştir. Somut örnek olarak İspanya-Amerika Savaşı'nda

Teğmen Tokizawa Yüichi'nin askerî gözlemci olarak Filipinler'e görevlendirilmesi gösterilebilir (JACAR, Ref. C15120039500: 17-19).

Genelkurmay Başkanlığı, Rus-Japon Savaşı öncesi de Rusya'ya yönelik istihbarat faaliyetlerinin kapasitesini artırarak Rusya'ya sınırdaş ülkelere gönderdiği istihbarat elemanlarıyla gerekli stratejik bilgileri toplamıştır. Bunlardan biri olan Teğmen Mutō Nobuyoshi, 6 Şubat 1902 tarihinde Rusya'nın Odessa şehrine görevlendirilmiştir. Mutō'nun görevlendirme metninde Karadeniz'den Uzak Doğu'ya gönderilen askerî malzemeler, teçhizatlar ve limanların gönderim kapasitesinin araştırılması, Rusya'nın askerî durumunun incelenmesi, Türkiye ve Balkan Devletlerinin Rusya ile ilişkileri hakkında istihbarat toplaması görevleri yer almaktadır (JACAR, Ref.C15120042800: 18).

1902 yılında I. birim şefi İjichi istihbarat görevlerini üçe bölmüş; Asya Takımı, Rus Ordusu'nun Mevzilerinin Haritalanması, ulaşım ağı (demir ve deniz yolu), kaleleri, silah, askerî sistem, askerî teknikleri araştırılması, Avrupa Takımı, İsveç, Danimarka, Belçika, İsviçre, Balkan Devletlerinin askerî sistemlerinin araştırılması görevi verilmiştir. Kore Takımı ise; Kore'nin askerî sistemi, ekonomisi, yürütme erkinin durumu, ulaşım araçları, yeraltı kaynakları, tarihi ve Büyük Güçler'in Uzak Doğu'daki faaliyetleri Almanya, Avusturya, Fransa'nın askerî sistemleri hakkında araştırma yapılması istenmiştir.

Böylece, Rus-Japon Savaşından yaklaşık iki yıl öncesinde Rusya'ya yönelik istihbarat hedefleri bir sisteme koyulmuştur. Satō Morio'nun belirttiği gibi 1902 yılında Rusya ile ilgili istihbarat birikimi oluşturulmuştur (Satō, 2011: 84). Aynı yıl 18 Aralık'ta "Denizaşırı Ülkeler İstihbarat Derleme-Değerlendirme Kurulu" kurularak istihbarattan sorumlu Genelkurmay Başkanlığı II. Büro Başkanı Tümgeneral Fukushima Yasumasa kurul başkanlığını yürütmüştür. Fukushima I. Büro Başkanı Albay Matsukawa Toshitane ile birlikte toplanılan istihbaratı analiz ederek gerekli önlemleri almıştır (JACAR, Ref.C15120045400: 21). 25 Aralık'ta ise elçiliklerde görevli askerî ataşelere ve istihbarat elemanlarına, gizli gözlem ve incelemeler için ek ödenek ayrılmıştır (JACAR, Ref. C15120045400: 33).

Bu kapsamda Odessa'da görevli olan Teğmen Mutō'nun talebi üzerine Genelkurmay Başkanı Orgeneral Ōyama İwao tarafından sırasıyla "Sankt Petersburg, Berlin, Londra, Paris, Viyana, Belgrad, Sofya, İstanbul, Bükreş" (JACAR, Ref.C15120045500: 23) rotasında gözlem amaçlı seyahatine izin verilmiştir. Fransa'ya Teğmen Tsunoda Koreshige, strateji-diplomasi ilişkisini araştırmak üzere üç yıllığına atanmıştır (JACAR,Ref.C15120045900: 31). Teğmen Kunishi Goshichi, stratejik ulaşım ağlarının oluşturulması, demiryolları yapımında kullanılan malzemelerdeki yenilikler, demiryolu kullanımı planlaması ve askerî iletişim teknolojisi konusunda araştırmalar yapmak üzere Almanya'ya görevlendirilmiştir (JACAR, Ref.C15120045900: 33). Tablo 2'de belirtilmese de 1904 yılında Yarbay İnakaki Saburō Hindistan'a görevlendirilmiştir. İnakaki'nin görevlendirilmesi diğerlerinden farklı olarak 1902 yılında oluşturulan İngiliz-Japon İttifakı kapsamında askerî işbirliği anlaşması (istihbarat paylaşımı) maddeleri uyarınca gerçekleştirilmiştir.

Genelkurmay Başkanlığı öteden beri yetkisi olmasına rağmen ilk kez 1907 yılında İmparatorluk Savunma Planı'nı oluşturmuştur. Bunun 1902 İngiliz-Japon İttifak Anlaşması ve Rus-Japon Savaşı sonrası planlanması ilgi çekicidir. İmparatorluk Savunma Planı sadece Japonya'nın savunmasına yönelik bir planın ötesinde İngiliz-Japon İttifakının gereği eklenmiş olduğu Avrupa ittifak sistemi dikkate alınarak geliştirilmiştir.

Genelkurmay Başkanlığı Birinci Dünya Savaşı'na kadar Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Rusya, Amerika, Avusturya, Kore ve Çin'de askerî ataşe bulundurmamıştır. Bunun yanı sıra diplomatik ilişkilerin kurulmadığı ülkelerde de askerî ataşe bulundurmamıştır. 1906 yılında Brezilya'ya, 1907 yılında ise Türkiye'ye askerî gözlemci atanması ilgi çekicidir. Tachikawa Birinci Dünya Savaşı sonrası askerî ataşe ve gözlemcilerin Rusya ve Amerika'nın çevre ülkelerine özellikle gönderildiğini belirtmektedir (Tachikawa, 2014: 1). Ancak Genelkurmay Başkanlığı, Birinci Dünya Savaşı öncesinden de Rusya ve Amerika'ya karşı istihbarat faaliyetlerini bu iki ülkenin çevre ülkelerine gönderdiği istihbarat elemanlarıyla çoktan başlatmıştı. Genelkurmay Başkanlığı Türkiye'de Orta Doğu, Rusya ve Doğu Avrupa; Brezilya'da ise Güney Amerika ile ilgili istihbarat faaliyetlerini yürütmüştür.

Tablo 3: 1912 yılı Ülkelerdeki Askerî Ataşeler ve Yardımcıları

Ülke	Askerî Ataşe ve İstihbarat Elemanları Sorumlusu	Askerî Ataşe Yardımcısı
İngiltere	İnagaki Saburō	Haraguchi Hatsutarō
Fransa	Watanabe Mantarō	Watanabe Toshihiro
Almanya	Tamura Okinosuke	Hayashi Yasakichi
Rusya	Takajima Masatake	Fukuda Hikosuke
Amerika	İnoue Kazutsuku	-
İtalya	Shizuma Tomoji	-
Avusturya	Hotta Shōichi	Teraichi Hisaichi
Çin	Aoki Nobuzumi	-

Tablo 3’de 1912 yılında ülkelere atanan askerî ataşeler ve yardımcıları verilmiştir. Bunların haricinde Türkiye ve Hindistan’da üç yıllık görevlendirmeler ile gönderilen askerî gözlemciler bulundurulmuştur. Genelkurmay Başkanlığı Trablusgarp Savaşı’nda sadece İtalya’ya, Balkan Savaşlarında ise Türkiye ve Bulgaristan olmak üzere savaşan iki tarafa da savaş gözlemcisi göndermiştir. Savaşan iki ülkede de savaş gözlemcisi bulundurulması dikkate değer bir durumdur. Hâlihazırda İstanbul’da bulunan Yarbay Muraoka Chōtarō Türk Ordusu’nda, Teğmen Mizoguchi Naoyoshi ise Bulgar Ordusu’nda savaşa katılmıştır. Genelkurmay Başkanlığı I. Balkan Savaşı’nda Avrupa ülkelerindeki askerî ataşeleri, Türk ve Bulgar Ordularındaki askerî gözlemciler ile istihbarat faaliyetlerini yürütmüştür. Muraoka savaş boyunca askerî gözlemci olarak Türk Ordusu’nda bulunmuştur. Ancak, Mizoguchi 1913 yılı şubat ayında Bulgaristan’ın reddi üzerine Sofya’daki araştırmalarını tamamladıktan sonra Almanya’ya geri çağırılmıştır (JACAR, Ref.C03022351400: 16).

Japonya Genel Kurmay Başkanlığı Rus-Japon Savaşı’na kadar istihbarat servisinin kurumsallaşmasını tamamlamıştır. Rus-Japon Savaşı sonrasında devlet politikası olarak kararlaştırılan İmparatorluk Savunma Planı’yla olası düşman devletler tehlike derecelerine göre sıralanmıştır. Bu varsayım üzerine kurulu planlamada düşman devletler sırasıyla Rusya, Amerika, Almanya ve Fransa olmuştur. Deniz Kuvvetleri için ise; Rus Deniz Kuvvetlerinin neredeyse tamamının Rus-Japon Savaşında tahrip edilmesi nedeniyle, Amerika olası rakip ülke olarak kararlaştırılmıştır. Ayrıca olası savaş bölgelerinden ve Büyük Güçlerin çıkar alanlarının üzerinde durulmuştur. Ancak, İmparatorluk Savunma Planı oluşturulduğunda henüz İngiliz-Rus Konvansiyonu imzalanmamış olması nedeniyle İngiltere ve Rusya’nın Hindistan üzerindeki çıkar çatışmasına özel önem atfedilmiştir.

Öte yandan, İmparatorluk Savunma Planı’nda dikkate değer bir diğer istihbarat hedefi olarak Türkiye’nin gösterilmesi ilgi çekicidir. Rusya ve Almanya’nın yakınlaşması veya ittifak kurmasının İngiliz ve Japon çıkarlarına olumsuz etkisi olacağı düşünüldüğünden, bu ittifakın diplomatik yollarla engellenmesi için çaba sarf edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu endişenin nedenlerinden biri olarak Almanya’nın Bağdat Demiryolları projesiyle Türkiye üzerindeki nüfuzunu artırdığına dikkat çekilmiştir. Almanya’nın bu projeye Basra Körfezi üzerinden doğuya olan yayılımcı politikası konusunda endişe duyulmuştur. Bu husus İmparatorluk Savunma Planı’nda “Avrupa’daki gelişmelere bakıldığında Almanya yeni bir güç olarak sanayi ve ticaretin yanı sıra deniz gücüyle İngiltere’ye meydan okumaktadır.(...) Bağdat Demiryollarının yapımı ve işletilmesinin yanı sıra Türkiye ve İran’daki İngiliz, Alman, Rus çekişmesinin ne zaman çatışmaya döneceği bilinmemektedir. Gerçekleşirse Almanya’nın Rusya ile birlikte hareket edeceği açıktır. İngiliz-Japon İttifakının gereğini yerine getirmemiz gerekecektir.” (Nakao, 2000: 97) şeklinde açıkça belirtilmektedir.

İmparatorluk Savunma Planı ile olası düşman devletler, olası çatışma alanları, Büyük Güçler’in çıkar çatışmaları üzerinde durularak istihbarat hedefleri tanımlanmıştır. Türkiye’ye askerî gözlemci gönderilmesi de planın tamamlanması sonrasında Avrupalı Devletlerin Balkanlar ve Orta Doğu’daki çıkar çatışmalarının gözlemlenmesi ihtiyacına yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. İmparatorluk Savunma Planı 1918, 1923 ve 1936’da yenilenerek olası düşman devletler, istihbarat hedefleri, asker sayısı, gerekli teçhizatlar tekrardan düzenlenmiştir.

Sonuç

Japonya Genelkurmay Başkanlığı, istihbarat teşkilatı yapılanmasını Alman modeline göre düzenleyerek askerî ataşeler ve gözlemcilerle yoğun istihbarat faaliyetleri yürütmüştür. İstihbarat faaliyetleri ilk başlarda ülke savunması gereği kıyıdaş ülkeler Rusya ve Çin üzerine yoğunlaşmıştır. Bu istihbarat faaliyetleriyle elde edilen bilgiler ışığında oluşturulan analizlerin Birinci Çin-Japon Savaşı ve Rus-Japon Savaşı'ndaki olumlu etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Diğer taraftan Avrupa Devletleri'ne gönderilen askerî ataşe ve öğrenciler tarafından yürütülen askerî araştırmalar ile Japon Ordusu'nun modernizasyonu hedeflenmiştir. Askerî ataşe sisteminin tam manasıyla kurumsallaşmasıyla Genelkurmay Başkanlığı'nın istihbarat kapasitesi artırılarak uluslararası gelişmelerdeki kabiliyetleri askerî durum analizlerinden diplomasiye kadar genişlemiştir.

Genelkurmay Başkanlığı'nın istihbarat yapısı üç ayrı döneme ayrılabilir. Birinci dönem; Kara Kuvvetleri Bakanlığı Genelkurmay Birimi altında, kıyıdaş ülkelerin (Rusya-Çin-Kore) haritaları, askerî durumu, diplomatik ilişkileriyle ilgili istihbaratın toplanma ve Avrupa Devletlerinin askerî sistemlerinin araştırılma dönemidir. İkinci dönem; Genelkurmay Başkanlığı altında Büyük Güçler'in ve kıyıdaş ülkelerin askerî durumu, diplomatik ilişkileri, dış politikalarını içeren bilgilerin toplanma dönemidir. Üçüncü Dönem ise; Genelkurmay Başkanlığı'nın Büyük Güçlerle sınırlı kalmayarak Büyük Güçler'in sömürgecilik faaliyetlerinin bulunduğu bölge ve ülkelerdeki istihbarat faaliyetlerinin de yürütüldüğü dönemdir.

1899 yılında yürürlüğe giren yönetmelikle istihbarat faaliyetlerinin odağı Batılı Güçler'in Uzak Doğu'daki sömürgeleştirme faaliyetlerine yönelmiştir. Bunun nedeni, Birinci Çin Japon Savaşı'ndaki Üçlü Müdahale olarak görülebilir. Japonya geliştirmekte olan bir güç olarak gerekli bilgi, istihbarat birikimine duyulan ihtiyaç nedeniyle bölgedeki sömürgelerde istihbarat faaliyetlerine ağırlık vermiştir. Bu dönemde istihbarat ağı, sekiz ülkede bulunan askerî ataşeler ve yardımcılıyla, sömürgelerde bulunan askerî gözlemciler ile genişletilerek istihbaratın yerinde teyit edilmesi sağlanmıştır.

İngiliz-Japon İttifakı (1902) kapsamında da bilgi paylaşımı sağlanmıştır. Bu kapsamda İngiltere'de bulunan askerî ataşe ve Hindistan'da görevli bir istihbarat subayıyla bilgi aktarımı sağlanmıştır. Japon-Rus Savaşı öncesinde Genelkurmay Başkanlığı altında "Denizaşırı Ülkeler İstihbarat Derleme-Değerlendirme Kurulu" kurularak, toplanan istihbarat analizi ve kullanımı verimli bir şekilde yürütülmüştür. Savaştan iki yıl öncesine kadar Rusya'nın askerî ve diplomatik durumuyla ilgili kapsamlı bilgi birikimi, Rusya'da bulunan askerî ataşe ve Odesa'ya tayin edilen askerî gözlemci aracılığıyla oluşturulmuştur.

Rus-Japon Savaşı sonrasında ise bu istihbarat ağı, 1907 yılında tamamlanan İmparatorluk Savunma Planı kapsamında Türkiye merkez olmak üzere Doğu Avrupa'ya genişletilmiştir. İmparatorluk Savunma Planı'nda Rus-Japon Savaşı öncesi Rusya'ya yönelik istihbarat hedefi olan Türkiye ve Balkanlar, Avrupalı Güçler'in çıkar çatışma alanı olarak istihbarat hedefi olma konumunu daha da güçlendirmiştir. Türkiye'ye atanan askerî gözlemci ile bu ihtiyaç giderilmiştir.

Genelkurmay Başkanlığı değişen konjonktüre göre yeni istihbarat hedefleri belirleyerek kapsamlı istihbarat rapor ve analizlerini dış politika üretme sürecine katkıda bulunmak amacıyla Japonya Dışişleri Bakanlığıyla paylaşmıştır. Bu açıdan bakıldığında Genelkurmay Başkanlığı'nın en azından Birinci Dünya Savaşı'na kadar "devlet içinde devlet" olduğundan söz edilemez.

Japonya Genelkurmay Başkanlığı II. Büro'su bürokratik gelişimini Rus-Japon Savaşı'na kadar tamamlamıştır. Genelkurmay Başkanlığı tarafından II. Büro'ya dönem dönem istihbaratın yanı sıra savaş planlama, strateji (ayrıca İmparatorluk Savunma Planı'nın tasarlanması) görevleri verilmişse de İkinci Dünya Savaşı öncesi savaş planlama ve stratejisi I. Büro altında toplanmıştır.

KAYNAKÇA

BİRİNCİL KAYNAKLAR

- JACAR Japan Center for Asian Historical Records Ref.15120000400, (Dai 10 gazōme kara) Sanbōhonbu Rekishi Sōan (1-3) Meiji 4-13 1/13 (Miyazaki Shiryō) (National Institute for Defense Studies)
- Naikaku Kanpōkyoku, “*Hōrei Zensho Meiji 6 Nen*”, İnsatsukyoku, 1912.
- JACAR Japan Center for Asian Historical Records Ref.C09060001400 Dai 10 gazōme kara Meiji 4 nen yo 6 nen ni itaru Kisoku Jōrei (National Institute for Defense Studies)
- JACAR Japan Center for Asian Historical Records Ref.C09060301500 Dai 8 gazōme kara Meiji 7 nen Kisoku Jōrei (National Institute for Defense Studies)
- JACAR Japan Center for Asian Historical Records Ref. A03023144500, Dai 1 gazōme Kōbun Betsuroku. Rikugunshōshūkienkanbassui. Meiji kannen-Meiji 8nen. Dai 8 kan. Meiji 5 nen-Meiji 8 nen betsu 00188100 (Shōzōkan: National Archives of Japan)
- JACAR Japan Center for Asian Historical Records Ref.C09060301500 Dai 4 gazōme Meiji 7 nen Kisoku Jōrei (National Institute for Defense Studies)
- JACAR Japan Center for Asian Historical Records Ref.A15111026400 Dai 2 gazōme Kōbun Ruijū.Dai9 hen. Meiji 18 nen. Dai 6 kan. Heisei. Heiseisō. Rikukaigun kansei. Chōga oyobi heiei. Heiki bahitsu oyobi kansen. Chōheirui 00231100 (Shōzōkan: National Archives of Japan)
- JACAR Japan Center for Asian Historical Records Ref.A15111150000 Dai 2 gazōme Kōbun Ruijū.Dai 10 hen. Meiji 19 nen. Dai 14 kan. Heisei 3 Rikugunkansei 3 (Shōzōkan: National Archives of Japan)
- JACAR Japan Center for Asian Historical Records Ref.C15120032900 Dai 2 gazōme Sanbōhonbu Rekishi Sōan (12-14) Meiji 22-24 8/29 (Miyazaki Shiryō) (National Institute for Defense Studies)
- JACAR Japan Center for Asian Historical Records Ref.A15111718700 Dai 2 gazōme kara Kōbun Ruijū.Dai 13 hen. Meiji 22 nen. Dai 10 kan. Heisei. Heiseisō. Rikukaigun Kansei (Shōzōkan: National Archives of Japan)
- JACAR Japan Center for Asian Historical Records Ref.A15112593200 Dai 2 gazōme kara Kōbun Ruijū.Dai 17 hen. Meiji 26 nen. Dai 9 kan. Kanshoku 3. Kansei 3 (Rikugunshō 2) rui 00639100 (Shōzōkan: National Archives of Japan)
- JACAR Japan Center for Asian Historical Records Ref. A15113076000 Dai 2 gazōme kara Kōbun Ruijū.Dai 20 hen. Meiji 29 nen. Dai 8 kan. Kanshoku 4. Kansei 4 (Nōshōmushō- Shūgiinjimukyoku) rui 00752100 (Shōzōkan: National Archives of Japan)
- Naikaku Kanpōkyoku, “*Shokuinroku*”, İnsatsukyoku, 1912.
- JACARJapanCenterforAsianHistoricalRecordsRef.B15100711200Dai3gazōmeSanbōhonbushokisokukankeizassan (6-1-1-7) (Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs of Japan)
- JACAR Japan Center for Asian Historical Records Ref.C15120040200 Dai 2 gazōme Sanbōhonbu Rekishi Sōan (22-24) Meiji 32-34 12/29 (Miyazaki Shiryō) (National Institute for Defense Studies)
- JACAR Japan Center for Asian Historical Records Ref.C03022938300 Dai 6 gazōme kara Mitsudainikki Meiji 41 nen 11 gatsu-12 gatsu (National Institute for Defense Studies)
- JACAR Japan Center for Asian Historical Records Ref.C15120039500 Dai 17 gazōme kara Sanbōhonbu Rekishi Sōan (20-21) Meiji 30-31 11/29 (Miyazaki Shiryō) (National Institute for Defense Studies)
- JACAR Japan Center for Asian Historical Records Ref.C15120042800 Dai 18 gazōme kara Sanbōhonbu Rekishi Sōan Meiji 35 13/29 (Miyazaki Shiryō) (National Institute for Defense Studies)
- JACAR Japan Center for Asian Historical Records Ref.C15120045400 Dai 21 gazōme kara Sanbōhonbu Rekishi Sōan Meiji 35 13/29 (Miyazaki Shiryō) (National Institute for Defense Studies)
- JACAR Japan Center for Asian Historical Records Ref.C15120045500 Dai 23 gazōme kara Sanbōhonbu Rekishi Sōan Meiji 35 13/29 (Miyazaki Shiryō) (National Institute for Defense Studies)
- JACAR Japan Center for Asian Historical Records Ref.C15120045900 Dai 31 gazōme Sanbōhonbu Rekishi Sōan Meiji 36. 1. 4-36. 11. 5 14/29 (Miyazaki Shiryō) (National Institute for Defense Studies)
- JACAR Japan Center for Asian Historical Records Ref.C03022351400 Dai 16 gazōme Mitsudainikki 4 satsu no uchi 2 Taishō 3 nen (National Institute for Defense Studies)
- JACAR Japan Center for Asian Historical Records Ref.C09060001400 Dai 2 gazōme Meiji 4 yo 6 nen ni itaru Kisoku Jōrei (National Institute for Defense Studies)
- JACAR Japan Center for Asian Historical Records Ref. A03023127600 Dai 1 gazōme Kōbun Betsuroku. Rikugunshōshūkienkanbassui. Meiji Kannen-Meiji 8 nen.Dai 5 kan. Meiji 4 nen- Meiji 8 nen 1 betsu 00185100(Shōzōkan: National Archives of Japan)

İKİNCİL KAYNAKLAR

- T.N. Dupuy, “*A Genius for War: The German Army and General Staff 1807-1945*”, Prentice Hall, 1977.
- Heffernan Michael, “*Geography, Cartography and Military Intelligence: The Royal Geographical Society and the First World War*”, *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, Vol. 21, No . 3(1996)
- Cristopher Andrew “*Secret Service: the making of the British Intelligence Community*” William Heinemann, 1985
- Satō Morio, “*Jōhōsensō to Sanbōhonbu – Nichiro Sensō to Shingai Kakumei*”, Fuyōshobō, 2011.
- Hirose Yoshihiro, “*Sanbōhonbu Rekishi Sōan*”, I. Cilt, Yumani Shobō, 2001.
- Uno Shunichi, “*Katsura Tarō Jiden*”, Heibonsha, 1993.
- Tokutomi Sōhō, “*Rikugun Taishō Kawakami Sōroku*”, Ōzorasha, 1988.
- Hirose Yoshihiro, “*Sanbōhonbu Rekishi Sōan*”, III. Cilt, Yumani Shobō, 2001.
- Tachikawa Kyōichi, “*Wagakoku no Senzen no Chūzaibukan Seido*”, *Bōeikenkyūjo Kiyō*, Cilt 17, Sayı 1, 2014.
- Nakao Yūji, “*Teikokukokubōhōshin Kokubō ni Yō Suru Heiryoku Oyobi Teikokugun Yōhei Kōryō Sakutei Tenmatsu*”, 3. Cilt, *Senshi Kenkyū Nenpō*, Bōei Kenkyūjo, 2000.
- Kitaoka Shinichi, “*Nihon Rikugun to Tairiku Seisaku*”, Tōkyō Daigaku Shuppankai, 2009.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

Received/Geliş:10.09.2022 Accepted/Kabul:11.11.2022

DOI:10.30794/pausbed.1173551

Research Article/Araştırma Makalesi

Çiftçi, Ü. S. (2022). "Japoncadaki Eş Dizimsel veya Deyimsel Anlamlar -Dijital Ortamdaki Çeviri Uygulamaları Üzerine-", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. Ö189-Ö201.

JAPONCADAKİ EŞ DİZİMSEL VEYA DEYİMSEL ANLAMLAR -DİJİTAL ORTAMDAKİ ÇEVİRİ UYGULAMALARI ÜZERİNE-

Ümmühan Sâre ÇİFTÇİ *

Öz

Dijitalleşme çağının en büyük getirilerinden biri olan teknolojik araçların kullanım yaygınlığı, her alanda olduğu gibi eğitim alanında da çeviri uygulamalarına olan ilgiyi gün geçtikçe artırmaktadır. Bu çalışma, çeviri uygulamaları aracılığıyla Japoncadan Türkçeye yapılan çevirilerde eş dizimsel veya deyimisel anlama sahip yapıların genel kullanıcıya aktarılırken, ne derece uygun şekilde çevrildiğini analiz etmek amacıyla yapılmıştır. Araştırma, Google Translate ve Reverso adındaki iki çeviri platformunun karşılaştırılarak, bahsi geçen yapıların nasıl ve ne doğrulukta çevrildiklerini anlamak için uygulamaların çevrimiçi olarak kullanılması yöntemiyle yapılmıştır. Başlıca üç ad durum eki ile kalıplaşmış halde kullanılan yapılar tablolaştırılmıştır. Bu yapılar arasında 「を(wo)」 ad durum ekinin yer aldığı 「ad + wo + eylem」 biçimine sahip oluşumların diğerlerine nazaran daha sık kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca çeviri uygulamaları aracılığıyla yapılan çeviri analizlerinde, Google Translate platformunun %50-60 oranında doğruya yakın bir çeviri hizmeti sunduğu, bu oranın Reverso için %10-20 civarında olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Japonca, Eylemler, Eş dizimsel anlam, Deyimsel anlam, Çeviri uygulamaları.

COLLOCATIONAL OR IDIOMATIC MEANINGS IN JAPANESE -ABOUT TRANSLATION APPLICATIONS IN DIGITAL MEDIA-

Abstract

The prevalence of use of technological tools, which is one of the greatest benefits of the digitalization era, increases also the interest in translation applications in the field of education day by day, as in every field. This study was carried out in order to analyze how well the structures with collocational or idiomatic meanings are translated to the general user in translations from Japanese to Turkish through translation applications. The research was conducted by comparing two translation platforms named Google Translate and Reverso, and using applications online in order to understand how and with what accuracy the aforementioned structures were translated. The structures used in stereotypes with three main noun suffixes are tabulated. Among these structures, it has been determined that the formations with the 「を(wo)」 noun case suffix and the 「noun + wo + verb」 form are used more frequently than the others. Besides, in the translation analyzes made through translation applications, it has been observed that the Google Translate platform offers a nearly accurate translation service at a rate of 50-60%, while this rate is around 10-20% for Reverso.

Keywords: Japanese, Verbs, Collocational meaning, Idiomatic meaning, Translation applications.

* Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Japon Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, NEVŞEHİR.
e-posta:u.sareciftci@nevsehir.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0001-8890-3957>)

1. GİRİŞ

Yıldan yıla internetin gelişimi ve kullanım alanlarının yaygınlaşmasıyla birlikte internet üzerindeki dijital-web çeviri uygulamaları da geliştirilmiş ve bu uygulamalara ilgi oldukça yoğunlaşmıştır.¹Bilhassa herhangi iki dilin birbirine aktarımı söz konusu olduğunda, sözcük türlerinden özellikle eylemlerin eş dizimsel yapı veya deyimsel anlamlara sahip olmaları, günlük hayatta sıklıkla kullanılmaları ve önemleri dikkat çekmektedir. Japonca eğitiminde hem öğreticilerin hem de öğrencilerin karşısına sık çıkan sorunlar arasında yer alan eylemlerle ilgili bu durum, günümüz teknolojisi kullanılarak yapılan çevirilerde çeviri platformlarının önemini bir kere daha gözler önüne sermektedir. Tercih edilen bu platformlar, genel kullanıcının iş veya okul yaşamında birinci elden yardım alabileceği ayrıca güvенеbileceği kaynaklar olması açısından da değer kazanmaktadır. Çeviri uygulaması denilince akla ilk gelen, bilinen en eski dil çeviri uygulaması Google Translate² uygulamasıdır. Bu uygulama dışında, Reverso³ adındaki uygulama ise internet ortamında sıklıkla kullanılan ve henüz on sekiz yabancı dil için çeviri hizmeti veren yeni sayılabilecek bir çeviri uygulaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iki çeviri platformu, bahsi geçen bu yapıların hangi karşılıklarla ve ne uygunlukta çevrildiğini karşılaştırmak üzere, çevrimiçi olarak örnekleri analiz etme yöntemi için kullanılacaktır.

Eylemlerin temel anlamları dışındaki eş dizimsel anlamları ve 「ad + durum eki + eylem」 yapısından oluşan deyimlere kattıkları anlamlar, kullanılan *adlar* ve bu adların aldığı *durum eklerine* bağlı olarak farklılık göstermektedir. Diller anlam özellikleri açısından değerlendirildiklerinde, bazı eylemlerin sözlüklerde yer alan ilk ve gerçek anlamları dışında, eş dizimsel veya deyimsel anlamlara sahip oldukları görülmektedir. Japoncada da eylemlerde çokanlamlılık özelliği bulunmakta, bu eylemler beraberlerinde kullanılan ad ve çeşitli sözcük türlerine göre birden çok anlamda kullanılabilirler. Türkçeye aktarım söz konusu olduğunda, bu tür eylemler belirli isimlerle kullanımları sonucunda erek dilde⁴ farklı anlamlar ifade etmektedir. Bu bağlamda, eylemlerin hangi adlarla kullanıldıklarında eş dizimsel veya deyimsel anlamlara geldikleri ve bu adlarla eylemler arasında yer alan Japoncadaki 「を(*wo*)」, 「が(*ga*)」 ve 「に(*ni*)」 ad durum ekleriyle⁵ kullanılmaları durumunda erek dilde ortaya çıkan anlamsal farklılıklar dikkat çekmektedir.

Ayrıca, kaynak dildeki⁶ eylem biçimsel olarak olumlu bir yapıya sahipken, aktarım yapılan erek dilde olumsuz bir eylem özelliği ve anlamı da ortaya çıkabilmektedir. Bu ve benzeri eylem yapılarının *Google Translate* ve *Reverso* gibi çeviri uygulamalarında ilk anlamları karşımıza çıkarken, eş dizimsel veya deyimsel anlamda olan eylemlere, tıpkı kâğıda basılı sözlüklerde olduğu gibi bir liste hâlinde ilk aşamada ulaşmak zordur.

Bu çalışmanın amacı, Japoncadaki eş dizimsel veya deyimsel anlam taşıyan eylemleri Türkçe ile karşılaştırarak, şayet belirtilen uygulamalarda bu özelliği taşıyan kayıtlı eylemler varsa, bunların ilk ve gerçek anlamları dışındaki anlamlarının da dijital çeviri uygulamalarında yer alıp almadığını analiz etmektir.

Günümüze kadar Japonca ve Türkçe çeviri alanında pek çok karşılaştırmalı araştırma yapılmıştır. Ancak, Japonca eylemlerin dijital teknoloji kullanılarak yapılan çevirilerinde, *ad durum ekleri* ile birlikte kalıplaşmış halde bulunan eş dizimsel veya deyimsel anlamlarından bahseden bir çalışma yapılmamıştır. Burada öğrenci seviyesi ve üniversite derslerinde verilen eğitim seviyesi düşünülerek, başlangıç seviyesinden orta seviye sonuna kadar olan zorluk derecesine sahip eylemlere yer verilmiştir. Bu çalışma, eş dizimsel veya deyimsel anlama sahip, başlangıç ve orta seviye düzeyinde karşılaşılan Japonca eylemlerin, çeşitli tablolarda verilen uygun anlam karşılıklarıyla çeviri uygulamalarına katkı sağlaması adına da önem taşımaktadır.

1 Ünal,2022:2, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2083502>

2 *Google Translate çeviri uygulaması; 103 farklı yabancı dilde çevrimiçi olarak ücretsiz hizmet veren, dijital bir çeviri platformudur.*

3 *Reverso* adındaki bu uygulamanın araştırma materyali olarak seçilmesinin sebepleri; (i) İnternet ortamında kolay erişim sağlanan çevrimiçi bir uygulama olması. Diğer çeviri uygulamalarının çoğu uygulamanın indirilmesi veya kullanıcının kendi adına hesap açması gibi işlemler talep etmektedir. (ii) Japonca-Türkçe, Türkçe-Japonca çeviri hizmeti veren ve üniversite gençleri arasında kullanımı yaygınlaşan, anlık ücretsiz çeviri hizmeti veren yeni bir site olması. (iii) En eski ve en yeni çeviri uygulamalarının karşılaştırılması adına tercih edilmesi.

4 Çeviribilim’de aktarımın yapıldığı dile *hedef dil* yani *erek dil* denir. Japoncadan Türkçeye aktarım yapıldığı için burada erek dil *Türkçe* olmaktadır.

5 Atay, A. (2021). Japonca Ad Durum Ekleri – Türkçe ile Karşılaştırmalı.

6 Çeviribilim’de aktarılan dile *kaynak dil* denir. Japonca Türkçeye aktarıldığı için burada kaynak dil *Japonca* olmaktadır.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR VE SINIRLILIK

Türkmen (2019), çeviri eğitimi alanında dijital teknoloji kullanımının her geçen yıl arttığını, çeviri uygulamalarında bu platformların çevirmenlik eğitimi veren bölüm ve okullarda dijital medya kullanımı adı altında vurgulamaktadır. Dijital olmayan sözlüklerdeki çeviri sorunlarına değinen Özbek (2015), bazı katkısız eylemlerin sözlüklerdeki yanlış deyimsel kullanımlarını ele almaktadır.

Varoğlu (2017) ise, Japonca deyimlerin kullanım durumları ve anlamlarının saptanmasında sözlüklerin yanı sıra yardımcı bir kaynak olarak derlemin kullanılabileceğini, yabancı dil öğretiminde ve bireysel çalışmalarda öğreniciye farklı yönlerden katkı sağlayacağını öne sürmüştür. Çakmak Bilgili (2017) yüksek lisans tezinde, Japoncadaki 「hairu (girmek)」 eyleminin eşdizimli yapılarının Türkçedeki görünüşleri üzerinde durmuş, 「が (ga)」 ve 「に (ni)」 ad durum ekleriyle kurulan 「ad + eylem」 yapılarının Türkçedeki karşılama eğiliminden söz etmiştir. Yonekawa A. ve Otani I. (2005) “Japonca Deyimler Sözlüğü” nde geçen, eylemlerin deyimsel anlamları ve kullanımları ile ilgili, çeşitli adlarla yanına bu belirtilen üç ad durum ekinde birini alarak kullanılan eylemlerin listesi verilmiştir. Başka ad durum ekleri ile kullanımlar da mevcuttur fakat bu çalışmada aşağıda incelenen üç başlıca ad durum eki ile olan bağdan bahsedilecektir. Deyimler sözlüğünde bulunan eylemler arasından, başlangıç seviyesinden başlayarak orta seviye sonuna kadar, üniversite dil bilgisi derslerinde kullanılan çeşitli ders materyallerinde en çok rastlanan eylemler araştırma unsuru olarak ele alınmıştır.

Başlangıç seviyesindeki eylemlerin belirlenmesinde Minna-no Nihongo Honyaku Bunpō Kaisetsu Shokyū I (2019) adlı Japonca temel ders kitabında bulunan sözcük ve eylem listesinden yararlanılmıştır. Orta seviye düzeyindeki eylemler içinse, yine bir dil bilgisi kitabı olan Chūkyū-e İkō (2011) adındaki ders kitabında bulunan sözcük listeleri ve metinler içerisinde geçen eylemler dikkate alınmıştır. Ayrıca bu materyaller dışında Japonca öğretimi esnasında sık karşılaşılan örnekler de tablolara yansıtılmıştır. Deyimsel anlam dışında eş dizimsel anlam taşıyan örnekler de tablolarda belirtilerek, çeviri uygulamaları aracılığıyla çeviri analizleri gerçekleştirilmiştir.

Japoncada deyimlerle kalıplaşmış olarak kullanılan, tümcelerde sözcükler arası birlikteliği sağlayan birçok ad durum eki mevcuttur. Bunlardan bazıları eylemlerle kullanım açısından ele alındığında, deyimler içerisinde diğerlerinden daha fazla ve sık kullanılan ad durum ekleri olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu çalışmada, yukarıda belirtilen çeviri uygulamalarında yer alan eylemlerin eş dizimsel veya deyimsel anlam çevirileri incelenmekle beraber, bu eylemlerle kullanılan ad durum eklerinin temel olarak ele alınması da amaçlandığı için, tümcelerdeki kullanım açısından sadece 「を (wo)」, 「が (ga)」 ve 「に (ni)」 ad durum ekleriyle kalıplaşmış kullanıma sahip eylemlerin araştırılmasına yönelik bir sınırlama getirilmiştir.

3. AMAÇ VE YÖNTEM

Japoncadan Türkçeye aktarım yapılırken birebir yapılan çevirilerde sözcük bazında anlam kayması yaşanmayan eylemler mevcuttur. Ancak bunların içinde ilk ve temel anlamın ötesine geçebilen, farklı anlamlarda kullanımları olan *çokanlamlı eylemler* de bulunmaktadır. Farklı anlamdan kasıt, eylemlerin eş dizimsel veya deyimsel anlamlarıdır. Diğer bir deyişle bu öğeler, çoklu anlam niteliğine sahip eylemlerdir ve belirli adlarla kullanımlarından doğan yan anlamları da dikkat çekmektedir. Bu çalışmanın amacı, Japoncadaki eş dizimsel veya deyimsel anlam taşıyan eylemleri Türkçe ile karşılaştırarak, anlamsal boyutta dijital çeviri uygulamalarında bu özelliği taşıyan eylemlerin ilk ve gerçek anlamları dışındaki anlamlarını ele almaktır. Ayrıca, bu çeviri uygulamaları aracılığıyla Japoncadan Türkçeye yapılan çevirilerde eylemlerin eş dizimsel veya deyimsel anlamlarının uygun bir şekilde *genel kullanıcıya* sunulup sunulmadığı konusunu analiz etmek de diğer bir amaç olarak belirlenmiştir.

Japonca ve Türkçe çevirilerde kullanılan dijital çeviri uygulamalarındaki mevcut anlam içeriğinden yararlanılarak, bu iki dil arasında karşılaştırma yöntemi uygulanacaktır. Ayrıca sözlük taraması yapılarak, çevirilerde karşılaşılan ilk anlamlar ile eş dizimsel veya deyimsel kullanımlar tablolar hâlinde bir araya getirilip, Türkçedeki uygun karşılıkları da verilecektir. Bu eylemlerin beraberinde yer alan 「を (wo)」, 「が (ga)」 ve 「に (ni)」 ad durum ekleriyle kullanımları da ayrı ayrı sınıflandırılacaktır.

4. SORUN

Teknoloji dünyasının genel kullanıcıya sunduğu hizmet çeşitliliğinin artmasıyla dijital hayata yönelik eskiye oranla daha da fazlaşmış, bu durum eğitim alanında da çevrimiçi teknoloji kullanımının diğer seçeneklere göre tercih edilerek, önem kazanmasına zemin hazırlamıştır. Buna paralel olarak, üniversitelerde özellikle yabancı dil bölümlerinde eğitim alan dil öğrencileri başta olmak üzere, çoğu öğrencinin dijital ortamda ödev hazırlayıp çalışma yapmak durumunda kalmaları sebebiyle, çeviri uygulamalarına duydukları ihtiyaç normalden fazla hâle gelmiştir.

İnternet ortamında diğer uygulamalara kıyasla kapsamlı olduğu düşünülen, ayrıca ücretsiz ve hızlı bir çeviri hizmeti veren dijital platform denilince, en eskilerden ilk akla gelen 2006 yılında hizmete açılmış olan *Google Translate* dil çeviri uygulamasıdır. Yine 2019 yılında çeviri uygulamaları arasında yeni sayılabilecek bir uygulama olan *Reverso* adlı dijital uygulama da Japonca çeviri hizmeti vermektedir. Japonca-Türkçe çevirilerde bu çalışmaya konu olan, eylemlerin eş dizimsel veya deyimsel anlamlarıyla sıklıkla karşılaşmakta fakat *Google Translate* ve *Reverso* gibi uygulamalarda çeviri sorunlarına sık rastlanmaktadır. Dil araştırmacıları yıllarca aldıkları eğitimler doğrultusunda, basılı kitap sözlükler ile dijital ortamdaki çevirileri karşılaştırdıklarında çeviri uygulamalarının güvenilirliğini sorgulamaktadır. Bu yapılan çevirilerde, sözlüklerin bilhassa eylemlerin ilk akla gelen anlamları dışındaki eş dizimsel veya deyimsel anlamlarının yansıtılması yönünden eksiklikler olduğu ve farklı anlam seçeneklerinin bu tür dijital uygulamalarda yeterli ölçüde araştırmacıya sunulmadığı görülmektedir.

Yine dijital çeviri uygulamalarında ilk taramada bu tür eylemlerin ilk ve esas anlamları dışındaki diğer anlamları çoklu seçenek şeklinde karşımıza çıkmamaktadır. Fakat son zamanlarda *Google Translate* uygulamasında, her sözcük için geçerli olmasa da çevirisi talep edilen sözcük veya tümcenin ikinci bir alternatifi kullanıcıya sunulmaya başlanmıştır.

Bu çalışmada, Türkçe karşılıkları öğrenilmek istenen kalıplaşmış eş dizimsel veya deyimsel anlama sahip bazı Japonca yapıların/eylemlerin, belirtilen çeviri uygulamalarında kullanıcıya sunulan anlam doğruluğu sorgulanacaktır.

5. İNCELEME

Sözcük türleri arasında tümce içerisinde önemli bir rol oynayan, Japoncada 「助詞 (*joshi*)」, İngilizcede *particle* olarak adlandırılan Türkçe karşılığı ise *ilgeç (edat)* olarak verilen biçim birimlere⁷ karşı yoğunlaşan ilgi giderek artmaktadır. Yapılan çalışmalarda bu öğeler, *ilgeçler* ifadesi yerine *ad durum ekleri* olarak da kullanılmaktadır.⁸ Yine bu çalışmaya konu olan, Japoncadaki bazı eylemlerin belirli adlarla kullanım durumundan dolayı ortaya çıkan farklı anlamları, beraberlerinde kullanılan 「を (*wo*)」, 「が (*ga*)」 ve 「に (*ni*)」 ad durum eklerini etkilemektedir. Japoncada eylemlerle birlikte kullanılan başlıca üç ad durum ekiyle kalıplaşmış halde bulunan tümceler aşağıda tablolştırılmıştır. Bahsi geçen bu ad durum ekleri ile kullanılan eylemler ve bu eylemlerin eş dizimsel veya deyimsel anlamları üzerine elde edilen bulgular ayrıntılı bir şekilde belirtilmektedir.

5.1 「を (*wo*)」 Ad Durum Eki ile Kullanım

Japoncadaki 「を (*wo*)」 ad durum eki, tümcede nesneyi belirten başlıca biçim birimlerden birisidir. Atay (2021:57), bu ad durum ekini kullanıldığı eylem türüne göre; *değişimin nesnesi*, *hareketin nesnesi* ve *duygusal hareketin nesnesi* olmak üzere üç farklı anlamsal kullanıma ayırmıştır. Bu anlamsal kullanımın eylemin iç yapısıyla ilgili olduğunu da vurgulamaktadır.

Anlamsal çerçevede eş dizimsel veya deyimsel özellik taşıyan eylemler Türkçeye aktarımları bakımından değerlendirildiğinde bazı farklı yapılar görülmektedir. Türkçede biçimsel ve anlamsal olarak olumlu nitelik sergileyen bu eylemler arasında, Japoncada biçimsel olarak olumlu iken anlamsal olarak olumsuz özellik sergileyen eylemlerin varlığı dikkat çekmektedir. Örneğin; 「約束をやぶる」 (*yakusoku-wo-yaburu*) ifadesi Türkçeye aktarıldığında “sözünde durmamak, sözünü tutmamak” anlamına gelirken, çeviri uygulaması *Google Translate* taramasında bu ifadenin “sözü kırmak, bozmak” şeklinde de çevrildiği görülmektedir. *Reverso* ise bu

⁷ Biçim birimi; kelimelere dil bilgisi bakımından biçim veren, çoğu ek durumunda olan öge, morfem. (TDK, 2022)

⁸ Atay, A. (2021). Japonca Ad Durum Ekleri – Türkçe ile Karşılaştırmalı.

tümceyi “sözünü yerine getirmek” gibi yanlış bir biçimde çevirmektedir. Türkçede “sözünü kırmak ya da bozmak” ve “sözünü yerine getirmek” şeklinde bir ifadeyle bu eylem kullanılamayacağı gibi, bu çeviri uygulamalarında da başka anlam seçenekleri her sözcük veya tümce için sunulmamaktadır. Bu sebeple, Japonca öğrenen başlangıç seviyesindeki kullanıcıların bu ve benzeri durumlar karşısında doğru bir çeviri hizmeti alamamaları sonucu, dijital çeviri aygıtlarına duydukları güven de az olmaktadır.

Aşağıdaki tabloda genel olarak 「を(*wo*)」 ad durum ekiyle kullanılan eylemler ve beraberlerinde bir kalıp halinde kullanılan adlar hem çeviri uygulamalarında verilen orijinal halleriyle hem de eş dizimsel veya deyimisel anlamda uygun Türkçe karşılıklarıyla verilmektedir.⁹

Tablo 1. 「を(*wo*)」 Ad Durum Eki

Ad	Ad Durum Eki	Eylem	1. Google Translate 2. Reverso	Eş Dizimsel / Deyimsel Anlam (Uygun Türkçe Çeviri)
でんげん(<i>dengen</i>) スイッチ(<i>suicchi</i>)	を(<i>wo</i>)	いれる (<i>ireru</i>)	Gücü-anahtarı açmak(?) ¹⁰ Gücü açın(?)	Açma-kapama düğmesine basmak
あいづち(<i>aiduchi</i>)	を(<i>wo</i>)	うつ(<i>utsu</i>)	Aizuchi'yi vurmak(?) Bir izuchi'ye vuracağım(?)	Lafa karışmak
メール(<i>meeru</i>)	を(<i>wo</i>)	うつ(<i>utsu</i>)	E-postaya basmak(?) E-posta gönder(?)	Mail yazmak
しけん(<i>shiken</i>)	を(<i>wo</i>)	うける (<i>ukeru</i>)	Sınava girmek ✓ Sınava girin(?)	Sınava girmek
しじ(<i>shiji</i>)	を(<i>wo</i>)	うける (<i>ukeru</i>)	Talimatları almak ✓ Talimatları izleyin(?)	Talimat almak
しょうがい (<i>shōgai</i>)	を(<i>wo</i>)	うける (<i>ukeru</i>)	Yaralanmak (?) Devre dışı bırakılacağım (?)	Zarara uğramak
ひがい(<i>higai</i>)	を(<i>wo</i>)	うける (<i>ukeru</i>)	Acı çekmek (?) Hasar görecekler ✓	Zarar - hasar görmek
ひと(<i>hito</i>)	を(<i>wo</i>)	おくる (<i>okuru</i>)	İnsan göndermek (?) Kişi gönder (?)	Kişiye eşlik etmek, götürmek
じけん(<i>jiken</i>)	を(<i>wo</i>)	おこす (<i>okosu</i>)	Olaya neden olmak ✓ Bir durumumuz var (?)	Olay çıkarmak
じゅうしょ (<i>jūsho</i>)	を(<i>wo</i>)	おしえる (<i>oshieru</i>)	Adresi vermek ✓ Adresi ver(?)	Adres vermek Adresi söylemek
おかね(<i>okane</i>)	を(<i>wo</i>)	おろす (<i>orosu</i>)	Para bırakmak(?) Para kazanacağım(?)	Para çekmek
あぐら(<i>agura</i>)	を(<i>wo</i>)	かく(<i>kaku</i>)	Bacak bacak üstüne atmak(?) Oturun(?)	Bağdaş kurmak
あせ(<i>ase</i>)	を(<i>wo</i>)	かく(<i>kaku</i>)	Ter atmak ✓ Ter veriyorum(?)	Terlemek
こえ(<i>koe</i>)	を(<i>wo</i>)	かける (<i>kakeru</i>)	Çağırmaq ✓ Açıkça söyleyin(?)	Seslenmek, çağırmaq
しんぱい (<i>shinpai</i>)	を(<i>wo</i>)	かける (<i>kakeru</i>)	Endişelenmek(?) Endişelenme(?)	Endişelendirmek (Ettirgen anlam)
めいわく (<i>meiwaku</i>)	を(<i>wo</i>)	かける (<i>kakeru</i>)	Sorun çıkarmak(?) Bu bir rahatsızlık(?)	Rahatsızlık vermek
めがね(<i>megane</i>)	を(<i>wo</i>)	かける (<i>kakeru</i>)	Gözlük tak (?) Gözlük takın (?)	Gözlük takmak

⁹ Tablodaki eylemler Japoncadaki alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir. Japoncadaki alfabetik sıra sesli harfler (a-i-u-e-o) den başlamaktadır. Eş dizimsel anlama sahip eylemler renksiz olarak, deyimisel anlama sahip eylemler ise açık gri renkle belirtilmiştir.

¹⁰ Tablolardaki (?) işareti Türkçe çeviri ile karşılaştırıldığında, çeviri uygulaması aracılığıyla yapılan çevirinin anlamsız, eksik veya yanlış olduğunu, (✓) işareti ise anlamlı ve uygun olduğunu göstermektedir.

めんどろ (<i>mendō</i>)	を (<i>wo</i>)	かける (<i>kakeru</i>)	Zahmetli(?) Sizinle ilgileneceğim(?)	Zahmet vermek
かぎ (<i>kagi</i>)	を (<i>wo</i>)	かける (<i>kakeru</i>)	Anahtara bahse girmek(?) Kilitlemek(?)	Kilitlemek
でんわ (<i>denwa</i>)	を (<i>wo</i>)	かける (<i>kakeru</i>)	Aramak ✓ Arama yapma(?)	Telefon etmek, telefonla aramak
ブレーキ (<i>bureeki</i>)	を (<i>wo</i>)	かける (<i>kakeru</i>)	Fren (?) Frenleri uygulayın (?)	Frene basmak Frenlemek
て (<i>te</i>)	を (<i>wo</i>)	かりる (<i>kariru</i>)	El uzatmak (?) Yardıma ihtiyacım var (?)	Yardım etmek
くち (<i>kuchi</i>)	を (<i>wo</i>)	きく (<i>kiku</i>)	Ağzını dinlemek(?) Ağzınızı dinleyin(?)	Konuşmak
ひ (<i>hi</i>)	を (<i>wo</i>)	けす (<i>kesu</i>)	Ateşi söndür (?) Yangını söndürün (?)	Ocağı/ateşi kapatmak
かさ (<i>kasa</i>)	を (<i>wo</i>)	さす (<i>sasu</i>)	Şemsiye koymak(?) Şemsiye tutan(?)	Şemsiye tutmak, açmak
ゆび (<i>yubi</i>)	を (<i>wo</i>)	さす (<i>sasu</i>)	İşaret etmek ✓ Parmağınızı doğrultun(?)	Parmakla göstermek, işaret etmek
アルバイト (<i>arubaito</i>)	を (<i>wo</i>)	する (<i>suru</i>)	Yarı zamanlı bir işte çalışmak ✓ Yarı zamanlı çalışma (?)	Yarı zamanlı işte çalışmak
おいのり (<i>oinori</i>)	を (<i>wo</i>)	する (<i>suru</i>)	Dua et (?) Namaz kılmaz (?)	Dua etmek, Namaz kılmak
おはなみ (<i>ohanami</i>)	を (<i>wo</i>)	する (<i>suru</i>)	Kiraz çiçeği (?) Vişne çiçeği bakmaya başlıyoruz (?)	Kiraz çiçeklerini izlemek, görmeye gitmek
かお (<i>kao</i>)	を (<i>wo</i>)	する (<i>suru</i>)	Surat yapmak (?) Yüz (?)	Suratını asmak, somurtmak
つり (<i>tsuri</i>)	を (<i>wo</i>)	する (<i>suru</i>)	Balık tutmak ✓ Balık avlama (?)	Balık tutmak
テニス (<i>tenisu</i>)	を (<i>wo</i>)	する (<i>suru</i>)	Tenis oynamak ✓ Tenis oynuyor (?)	Tenis oynamak
サッカー (<i>sakkaa</i>)	を (<i>wo</i>)	する (<i>suru</i>)	Futbol oynamak ✓ Futbol oynuyor (?)	Futbol oynamak
ゴルフ (<i>gorufu</i>)	を (<i>wo</i>)	する (<i>suru</i>)	Golf oynamak ✓ Golf oynayın (?)	Golf oynamak
けが (<i>kega</i>)	を (<i>wo</i>)	する (<i>suru</i>)	Yaralanmak ✓ Yaralanıyorsunuz (?)	Yaralanmak
ネクタイ (<i>nektai</i>)	を (<i>wo</i>)	する (<i>suru</i>)	Bağlamak(?) Kravat takıyorum(?)	Kravat takmak
ダンス (<i>dansu</i>)	を (<i>wo</i>)	する (<i>suru</i>)	Dans etmek ✓ Dans (?)	Dans etmek
はなし (<i>hanashi</i>)	を (<i>wo</i>)	する (<i>suru</i>)	Konuşmak ✓ Konuş (?)	Konuşmak, hikâye anlatmak
りょこう (<i>ryokō</i>)	を (<i>wo</i>)	する (<i>suru</i>)	Seyahat etmek ✓ Yapacağım (?)	Seyahat etmek
やきゅう (<i>yakyū</i>)	を (<i>wo</i>)	する (<i>suru</i>)	Beyzbol oynamak ✓ Beyzbol oynuyorum (?)	Beyzbol oynamak
やくそく (<i>yakusoku</i>)	を (<i>wo</i>)	する (<i>suru</i>)	Söz vermek ✓ Randevu almak (?)	Söz vermek
やけど (<i>yakedo</i>)	を (<i>wo</i>)	する (<i>suru</i>)	Yandı (?) Yanıklar (?)	Yanmak

おと(oto)	を(wo)	たてる (tateru)	Ses yapmak/ Ses çıkarsın(?)	Ses yapmak, ses çıkarmak
おかね(okane)	を(wo)	つかう (tsukau)	Para harcamak ✓ Para harcanıyor (?)	Para harcamak
うそ(uso)	を(wo)	つく(tsuku)	Yalan söylemek/ Yalan söylerim✓	Yalan söylemek
ガス(gasu)	を(wo)	つく(tsuku)	Gazı aç (?) Gazı açın (?)	Gazı, ocağı açmak/yakmak
じかん(jikan)	を(wo)	つくる (tsukuru)	Zaman yaratmak/ Zaman kazanması(?)	Zaman ayırmak
き(ki)	を(wo)	つける (tsukeru)	Dikkat olmak(?) Dikkat edin(?)	Dikkat etmek
ひ(hi)	を(wo)	つける (tsukeru)	Ateşe vermek(?) Yangını söndüreceğim(?)	Ateş(i) yakmak
でんき(denki)	を(wo)	つける (tsukeru)	Işığı (elektriği) aç(?) Işığı açın(?)	Elektriği açmak
とし(toshi)	を(wo)	とる(toru)	Yaşlanmak ✓ Yaşlanıyorsunuz (?)	Yaşlanmak
メモ(memo)	を(wo)	とる(toru)	Not almak/ Not alın(?)	Not tutmak, not almak
せきにん(sekinin)	を(wo)	とる(toru)	Sorumluluk almak/ Sorumluluk alın(?)	Sorumluluk üstlenmek
しかく(shikaku)	を(wo)	とる(toru)	Yeterlilik elde etmek/ Nitelikleri alıyorum(?)	Yeterlilik kazanmak
とっきよ (tokkyo)	を(wo)	とる(toru)	Patent almak ✓ Patent almak ✓	Patent almak
りょう(ryō)	を(wo)	とる(toru)	Serinlemek/ Havalı(?)	Serinlemek
へんじ(henji)	を(wo)	だす(toru)	Cevap ver(?) Size bir yanıt vereceğim(?)	Cevap vermek
メール(meeru)	を(wo)	だす(toru)	Bir e-posta göndermek ✓ E-posta gönder (?)	Mail / e-posta göndermek
だいがく (daigaku)	を(wo)	でる(deru)	Üniversiteden ayrılmak(?) Üniversiteden ayrıldı(?)	Üniversiteden mezun olmak
いカメラ (i-kamera)	を(wo)	のむ (nomu)	Gastroskop içmek(?) Karın kamerasını içer(?)	Endoskopi âleti yerleştirmek
あし(ashi)	を(wo)	はこぶ (hakobu)	Taşımak(?) Ayağımı alacağım(?)	Gitmek
ちゅうい(chūi)	を(wo)	はらう (harau)	Dikkat etmek/ Dinleyebilir(?)	Dikkat etmek, dikkat kesilmek
むね(mune)	を(wo)	はる(haru)	Gururla(?) Göğsüm sıkı(?)	Göğsü kabarmak
じしょ(jishō)	を(wo)	ひく(hiku)	Bir sözlüğe bak(?) Sözlük alıyorum(?)	Sözlüğe bakmak Sözlükten araştırmak
ぼうりょく (bōryoku)	を(wo)	ふるう (furū)	Şiddet uygulamak/ Şiddet(?)	Şiddet uygulamak
め(me)	を(wo)	むける (mukeru)	Gözlerini çevir(?) Gözlerinizi çevirin(?)	Göz atmak, gözden geçirmek
み(mi)	を(wo)	むすぶ (musubu)	Meyve vermek/ Meyve vermeyen(?)	Başarılı sonuca ulaşmak, meyvesini vermek

かいしゃ(kaisha)	を(wo)	やすむ(yasumu)	Şirketten ayrılmak(?) Ofisinden ayrılıyor(?)	Şirketten izin almak
やくそく(yakusoku)	を(wo)	やぶる(yaburu)	Sözü kırmak, bozmak(?) Sözünü yerine getirmek(?)	Sözünde durmamak, sözünü tutmamak
かいしゃ(kaisha)	を(wo)	やめる(yameru)	Şirketten ayrılmak✓ Şirketten çık(?)	Şirketi bırakmak, işten çıkmak
ぎょうかん(gyōkan)	を(wo)	よむ(yomu)	Satır aralarını oku(?) Satırlar arasında okuma(?)	Altında yatan anlamı çıkarmak

Tablo 1’ de Japoncadaki 「を(wo)」 ad durum eki ve çeşitli adlarla birlikte kullanılan eylemlere yer verilmiştir. Tablodaki verilere göre, 「を(wo)」 ad durum ekinin, eş dizimsel veya deyimsel anlamdaki eylemlerle kullanımının diğer ad durum ekleri ile karşılaştırıldığında daha fazla olduğu düşünülmektedir. Bu iki çeviri uygulamasından elde edilen çeviriler ise doğruluk oranları yönünden ele alındıklarında, *Google Translate* çevirilerinin, *Reverso* çevirilerine göre % 50-60 oranında doğruya yakın bir çeviri hizmeti verdiği sonucuna varılmıştır. *Reverso* içinse bu oranın % 10-20’ler de kaldığı düşünülmektedir.

Diğer yandan 「を(wo)」 ad durum ekiyle 「上げる(ageru)・入れる(imeru)・打つ(utsu)・受ける(ukeru)・落とす(otosu)・掛ける(kakeru)・貸す(kasu)・指す/差す(sasu)・立てる(tateru)・付ける(tsukeru)・取る(toru)・出す(dasu)・切る(kiru)」 gibi geçişli eylemlerle sıkça kullanılan kalıplaşmış ifadeler görülmüştür. Japoncada eylemler alt kategoride geçişli ve geçişsiz eylemler olmak üzere ikiye ayrılmakta, 「を(wo)」 ad durum ekiyle kullanılanlarına 「他動詞 (tadōshi)(geçişli eylem)」 denilmektedir. Tablo 1 için özellikle eş dizimsel anlamdaki kullanımlarda bu geçişli eylemler ön plana çıkmış durumdadır. Örneğin; 「取る(toru)(almak)」 eyleminin deyimsel kullanımı üst seviye Japonca tümcelerde daha çok görülmektedir. Bazı eylemlerde ise deyimsel kullanım hiç yokken eş dizimsel kullanım ilk sırada yer almaktadır.

5.2 「が(ga)」 Ad Durum Eki ile Kullanım

Tekmen-Takano (2007:136) ’da 「が(ga)」 ad durum ekinin, bazı eylem ve önadlarla kullanıldığında belirtme durumu özelliğine sahip olduğundan ve yalın durumda ada eklenen bir hece olduğundan bahsedilmektedir. Tümce içerisindeki konumu ise öznenin sonra gelmektedir. Hemen ardından nesne, yer-yön, zaman ve eylem bildiren ifadeler kullanılabilir. Tablo 2’ de belirtilen kullanımı 「özne (ad) + ga + eylem」 biçimi olup, yine bu yapıda da eş dizimsel veya deyimsel anlama sahip eylemler karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 2. 「が(ga)」 Ad Durum Eki

Ad	Ad Durum Eki	Eylem	1. Google Translate 2. Reverso	Eş Dizimsel / Deyimsel Anlam (Uygun Türkçe Çeviri)
いしき(ishiki)	が(ga)	うまれる(umareru)	Bilinç doğar(?) Bilinç doğuyor(?)	Farkında olmak, fark etmek
しみ(shimi)	が(ga)	おちる(ochiru)	Lekeler düşer(?) Leke düşecektir(?)	Lekenin çıkması
め(me)	が(ga)	さめる(sameru)	Uyanmak✓ Uyanıyorum(?)	Uyanmak, gözünü açmak
あたま(atama)	が(ga)	さがる(sagaru)	Baş aşağı(?) Kafam aşağıda(?)	Hayranlık duymak
き(ki)	が(ga)	すむ(sumu)	İyi hissetmek✓ Kendimi daha iyi hissediyorum(?)	İyi hissetmek, memnun olmak
き(ki)	が(ga)	する(suru)	Hissediyorum(?) Hissediyorum(?)	Hissetmek
はきけ(hakike)	が(ga)	する(suru)	Midem bulaniyor(?) Mide bulandırıcı hissediyorum(?)	Midesi bulanmak

さむけ(samuke)	が(ga)	する(suru)	Soğuk (?) Soğuk hissediyorum(?)	Üşümek
めまい(memai)	が(ga)	する(suru)	Başım dönüyor (?) Baş döndürücü hissediyorum (?)	Başı dönmek
はら(hara)	が(ga)	たつ(tatsu)	Sinirli(?) Kızıyorum(?)	Öfkelenmek, sinirlenmek
き(ki)	が(ga)	つく(tsuku)	Fark etmek✓ Fark ediyorum(?)	Fark etmek, farkına varmak
ものごころ (monogokoro)	が(ga)	つく(tsuku)	Hatırlamak(?) Hissedebiliyorum(?)	Akılda tutmak
せき(seki)	が(ga)	でる(deru)	Öksürük var (?) Öksürüğüm var (?)	Öksürmek
つかいかた (tsukaikata)	が(ga)	みだれる (midareru)	Nasıl kullanılacağını karıştırmak (?) Kullanım yanlış (?)	Kullanım şeklinde yozlaşmak
きり(kiri)	が(ga)	ない(nai)	Sonu yok✓ Kesme yok(?)	Sonu yok, sınırı yok
て(te)	が(ga)	はなせない (hanasenai)	Bırakamam(?) Yardımcı olamam (?)	Meşgul olmak, yoğun olmak
じかん(jikan)	が(ga)	ゆるす (yurusu)	Zaman izin verir(?) Zaman izinleri(?)	Zamanın müsaade etmesi
おふろ(ofuro)	が(ga)	わく(waku)	Banyo kaynakıyor(?) Banyo kaynakıyor(?)	Küvetteki suyun kaynaması

「が(ga)」 ad durum ekiyle kullanımda en çok dikkati çeken kısım, ad olarak kullanılan sözcüklerden çoğunun vücut uzuvları için kullanılan sözcükler olmasıdır. Japonca Deyimler Sözlüğü'nde yapılan analizde, bu ad durum ekinin yoğun olarak birleştiği ad türünün “baş, el, ayak, karın, göz, kulak, burun” gibi uzuvlardan oluştuğu anlaşılmıştır.

Tablodaki eylem durumuna bakılacak olursa, 「合う(au)・上がる(agaru)・落ちる(ochiru)・利く(kiku)・立つ(tatsu)・付く(tsuku)・出る(deru)・回る(mawaru)・割れる(wareru)」 gibi 「自動詞(jidōshi)」 yani geçişsiz eylemlerle de 「が(ga)」 ad durum eki yoğun biçimde bir arada kullanılmaktadır.

Diğer yandan, Japoncadaki 「が(ga)」 ad durum ekinin eylemlerle birleşiminden sonra en fazla görülen biçim 「özne (ad) + ga + sıfat」 modeli olmuştur. Örneğin; 「口が重い (kuchi ga omoi)」 yani “ağız sıkı, ketum” anlamına gelen kalıplaşmış deyimler 「が(ga)」 ad durum ekiyle sıfatların sık kullanıldığı unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Son olarak, bu tablo iki çeviri platformu açısından karşılaştırıldığında, yine *Google Translate* çevirilerinin *Reverso'* ya göre bir seviye daha doğru ve anlamlı olduğu söylenebilir.

5.3 「に(ni)」 Ad Durum Eki ile Kullanım

Gençer (2018)' de 「に(ni)」 ad durum ekinin tümce içerisindeki işlevi standartta (i)mekân/bulunma, (ii) yönelme ve (iii)amaç bildirme tümcelerinde görülmekte, Japonca öğretiminde öğrencilere 「ad + ni + eylem」 şeklindeki yapının eylem istemine bağlı olarak öğretilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Tablo 3' te ise 「に(ni)」 ad durum ekinin eş *dizimsel* veya *deyimsel* anlam bildiren tümcelerle kalıplaşmış yapıları verilmiştir.

Tablo 3. 「に(ni)」 Ad Durum Eki

Ad	Ad Durum Eki	Eylem	1. Google Çeviri 2. Reverso	Eş Dizimsel / Deyimsel Anlam (Uygun Türkçe Çeviri)
じこ(jiko)	に(ni)	あう(au)	Kaza yapmak(?) Bir kaza olacak(?)	Kazaya uğramak
ぶたい(butai)	に(ni)	あがる(agaru)	Sahneye çıkmak/ Sahneye gidin(?)	Sahneye çıkmak
て(te)	に(ni)	いれる(ireru)	Elde etmek/ Anlıyorum(?)	Elde etmek
てしお(teshio)	に(ni)	かける(kakeru)	El tuzu(?) Ellerinize tuz koyun(?)	Büyük bir özenle yetiştirmek, büyütmek
先生(sensei)	に(ni)	きく(kiku)	Öğretmene sor (?) Öğretmene sorun (?)	Hocaya sormak
あたま(atama)	に(ni)	くる(kuru)	Kızgın(?) Başıma geliyor(?)	Çok sinirlenmek Kızmak
き(ki)	に(ni)	くわない(kuwana)	Beğenmemek/ Umurumda değil(?)	Hoşlanmamak, beğenmemek
き(ki)	に(ni)	する(suru)	Endişeliyim(?) Önemsiyorum(?)	Endişeli, kaygılı olmak
くち(kuchi)	に(ni)	する(suru)	Konuşmak/ Yapacağım(?)	Konuşmak, ağzına almak
やく(yaku)	に(ni)	たつ(tatsu)	Kullanışlı(?) Yararlıdır(?)	Faydalı, yararlı olmak
けっこんしき(kekkonshiki)	に(ni)	でる(deru)	Düğüne gitmek(?) Düğünde olacağım(?)	Düğüne katılmak
みず(mizu)	に(ni)	ながす(nagasu)	Suda yıkamak(?) Suya giderim(?)	Bağışlayıp unutmak
おせわ(osewa)	に(ni)	なる(naru) ¹¹	Borçlu olmak (?) Teşekkür ederiz (?)	Yardımcı olmak
くび(kubi)	に(ni)	なる(naru)	Kovulmak/ Ateşleneceğim(?)	İşten çıkarılmak, işten atılmak
き(ki)	に(ni)	なる(naru)	Aklında olmak(?) Merak ediyorum(?)	Merak etmek, meraklanmak
こころ(kokoro)	に(ni)	のこる(nokoru)	Kalbimde kalır/ Akılda kalıcı(?)	Kalbinde kalmak, unutulmaz olmak
そうだん(sōdan)	に(ni)	のる(noru)	Tavsiye ver(?) Tavsiye arıyorum(?)	Tavsiye vermek
ちょうし(chōshi)	に(ni)	のる(noru)	Havaya girmek/ Melodi alıyorum(?)	Havaya girmek, havalanmak
おおめ(ōme)	に(ni)	みる(miru)	Tahammül etmek(?) Çok kolay(?)	Hoş görmek, göz yummak

Japonca Deyimler Sözlüğü' ndeki kullanımlara genel hatlarıyla bakıldığında 「に(ni)」 ad durum ekinin en fazla görüldüğü kombinasyonların başında 「ad+ni+合う(au)・入る(hairu)・入れる(ireru)・落ちる(ochiru)・掛ける(kakeru)・付く(tsuku)・乗る(noru)・する(suru)・なる(naru)」 gibi eylemlerle oluşturulan kalıplar gelmektedir. Diğer iki ad durum ekinin farklı olarak 「に(ni)」 ekinin bağdaştırıcı kullanımı, hem 「他動詞(tadōshi)」 yani geçişli eylemlerle hem de 「自動詞(jidōshi)」 dediğimiz geçişsiz eylemlerle gözlemlenmektedir. Buna ilaveten, 3. tip eylem grubuna giren 「する(suru)(yapmak)」 eylemi ile kullanımının normalden fazla sayıda

¹¹ Başka bir örnek olarak, 「なる(naru)」 eyleminin 「に(ni)」 ad durum ekiyle kombinasyonu diğer hiç bir ad durum ekiyle görülmeyen bir başa sahiptir. 「なる(naru)」 eyleminin burada bahsedilmeyen fakat sadece birkaç örnekte görülen 「と(to)」 ad durum ekinin dışında başka hiç bir ad durum ekiyle kullanımı görülmemektedir.

görülmesi de dikkat çekicidir. Ayrıca, 「する(suru)」 eyleminin 「に(ni)」 ad durum ekiyle olan eş dizimsel veya deyimsel anlamlardaki kalıplaşmış ilişkisi, 「を(wo)」 ad durum ekiyle olan ilişki ve bağına nazaran daha baskın bir şekilde kendini göstermektedir.

Tablo 3, çeviri yönünden incelendiğinde yine diğer tablolardaki gibi *Google Translate* çevirilerinin *Reverso* çevirilerine göre doğruluk ve doğruluğa yakınlık oranlarının %40 daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. 19 yapıdan 7'si *Google Translate* uygulamasında Türkçede en uygun çeviri ifadeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu üç tabloda verilen eylemlerin dışında, çeşitli sözlük ve dil bilgisi kitaplarında hem eş dizimsel hem de deyimsel görev üstlenen daha pek çok eylemin olduğu görülmektedir. Bunların dışında sözlüklerde bulunan çoğu deyim, üst seviye Japonca bilgisine sahip bireylerin anlayacağı türde olduğu söylenebilir. Bu nedenle, tablolara üst düzey seviyesine giren deyimler ve eş dizimsel anlamı barındıran kalıplar yerleştirilmemiştir.

6. BULGULAR VE ÖNERİLER

Çalışmadaki tabloların geneline bakıldığında, çevirilerde verilen eylemlerin biçimleri master ekini almamış eylemler olup; sıfat, ad gibi farklı sözcük türleri olarak da uygulamalar tarafından çevrilmektedir. Bu durum, çevrilen sözcük türünü kategorileştirme konusunda çeviri uygulamalarında hatalar olduğunu göstermektedir. Üstelik master eki almış eylemlerden çok, emir kipi almış eylem çevirilerinin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Bu bakımdan, tek tek sözcük çevirilerinde en azından sözcüğün hangi türe girdiği belirtilmelidir. Sadece çeviriye has bir uygulama çeşidi olmaktan çıkarılıp, sözcük türleri konusunda da öğrenci veya genel kullanıcıya en doğru ve uygun bilgilerin verilmesi amaçlanmalıdır.

Yanlış çevirinin fark edilmesi durumunda doğru ifadeleri bilenler tarafından çeviri uygulamalarına kısa sürede o sözcük veya tümcelerin eklenmesi için uygulamaların geliştirilmesi gerektiği kanısına varılmıştır. Bu konuda yıllarca o dilin eğitimini almış araştırmacılardan bir ekip kurulup, eklenecek sözcük veya tümcelerin bu ekip tarafından sıkı kontrolü sağlanmalıdır. Buna ilaveten, bu uygulamalara sohbet (chat) ve kullanıcılarla birebir canlı mesajlaşma özelliklerinin getirilmesi de çevirilerdeki en uygun sözcüklerin karşılıklı tartışılarak tespit edilmesi ve uygulamalara kazandırılması adına önerilmektedir.

Dijital olarak dil çeviri hizmeti veren platformlara, bu çalışmanın içeriğinde görüldüğü gibi, eylemlerin eş dizimsel veya deyimsel anlamlarının da mevcut olması sebebiyle, aktarım yapılan dil için ikinci bir seçeneğin entegre edilmesi ve uygulamaların zaman zaman güncellenmesi gerektiği düşünülmektedir. *Google Translate* uygulamasında, çevirisi talep edilen sözcüğün veya tümcenin yakın/yaklaşık anlamlarının verildiği, ikinci veya üçüncü seçeneğin sunulması güncellemesinin de son yıllarda gerçekleştiği görülmektedir.

Bu ve benzeri çeviri uygulamalarını hayata geçirenlerin, yıllarca dil eğitimi almış eğitimciler ve uzman akademisyenlerle iş birliği yapıp, yanlış çevirilerin dönem dönem düzeltilerek, en uygun biçimde genel kullanıcılara ulaşması için girişimde bulunulması gerektiği de düşünülmektedir.

Bu çalışmadan istifade etmesi beklenen hedef kitle, başlangıç ve orta seviyedeki Japonca öğrencileridir. Araştırmadaki eş dizimsel veya deyimsel anlam içeren eylem listelerinin bu kitleye Japonca çalışmalarında faydalı olması beklenmektedir.

7. SONUÇ

Yukarıdaki tablolardan erişilen veriler doğrultusunda, aşağıdaki tabloda çeviri uygulamaları aracılığıyla, Japoncadaki eş dizimsel veya deyimsel anlama sahip kalıplaşmış eylemlerin çeviri analizleri sayısal değerler olarak verilmiştir. Önerilerine aldıkları ad durum eklerine göre üç ayrı tablodan çıkan araştırma sonuçları aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

Tablo 4. Çeviri Doğruluk Değerleri¹²

Çeviri Uygulaması	を (wo) (71)	が (ga) (19)	に (ni) (19)	Toplam Doğru Çeviri Sayısı
Google Translate	34	4	7	45
Reverso	3	0	0	3

İlk olarak tablo analizlerinden de anlaşıldığı üzere, başlangıç – orta seviyede karşılaşılan 「ad + ad durum eki + eylem」 yapılarında 「を(wo)」 ad durum ekiyle bir kalıp halinde kullanılan ifadelerin sayısı oldukça fazladır.

Yeni sayılabilecek bir çeviri aracı olan *Reverso* uygulamasına göre, *Google Translate* çeviri uygulamasında bazı örneklerin alt seçenekleri görülmektedir. Fakat bunların hepsinin birebir doğru ifadeleri yansıttığını söylemek zordur. Buna rağmen, *Google Translate* platformunun %50-60 oranında doğruya yakın bir çeviri hizmeti verdiğini söyleyebiliriz. Bu oran *Reverso* için %10-20 civarındadır.

Sözcük veya bir kalıp halinde yapılan taramalarda yaklaşık anlamlara gelen ifadelere rastlanmaktadır. Ancak, tam ve uzun bir tümce çevirisi talep edildiğinde, çeviri uygulamalarında sunulan yanıtın doğruluk oranının bir hayli düşük olduğu da gözlemlenmiştir.

Öte yandan, dijital dil çeviri uygulamalarında kullanıcılar tarafından çok sık aranan sözcük veya tümcelerin, diğer nadir aranan sözcük veya tümcelere göre çeviride doğruluk oranlarının yüksek çıkma ihtimalinin olduğu tahmin edilmektedir.

Çeviri uygulamalarında yapılan çeviri verilerine bakıldığında, tümce sonlarında yani eylemlerde dil bilgisel olarak eylem kiplerinin tam ve doğru olmadığı anlaşılmıştır. Tablolardaki eylem listelerinin büyük bir çoğunluğu

“-mek, mak” mastar ekini almış halde çevrilmesi gerekirken, emir kipi ile oluşturulmuş oldukça fazla anlamsız, eksik veya yanlış ifade görülmüştür. Bu durumda, çeviri uygulamalarında eylem kiplerini algılayacak düzenli çalışan bir işletimin olmadığı yargısına varılmıştır.

Son olarak, çeviri uygulamaları aracılığıyla yapılan çeviri analizlerinde, eylemlerin bilinen ilk ve gerçek anlamları dışında, sözlüklerde verilen diğer anlamlarına yönelik çevirilerde doğruluk oranının oldukça düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bu da dijital ortamdaki çeviri uygulamalarına karşı güven sorunu oluşturmaktadır. %100 doğruluğu net olmayan bu platformları daha güvenli ve fonksiyonel olarak kullanışlı hâle getirmenin bu dijital dil uygulamalarını halka açan kişilerin sorumluluğunda olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Atay, A. (2021). *Japonca Ad Durum Ekleri – Türkçe ile Karşılaştırmalı*, 1. Baskı, Kriter Yayınevi, İstanbul.
- Çakmak Bilgili, N. (2017). *Japoncadaki Hairu Eyleminin Eşdizimli Yapılarının Türkçedeki Görünümleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Gençer, Z. (2018). “Japoncada Fiil İstemi ve Türk Öğrencilere “İsim+Ni+Fiil” Yapılarının Öğretimi Üzerine”. *Japon Dili İncelemeleri JDI Serisi 4*. (Ed:A. Atay) Transnational Press, Londra.
- Hirai E. ve Miwa S. (2011). *Chūkyū-e ikō Nihongo-no Bunkei to Hyōgen 59*, Surie Network, Tokyo.
- Özbek, A. (2015). “Japonca İsim+Eylem Deyimlerinin Sözdizimsel ve Anlambilimsel Özellikleri-Türkiye Türkçesi ile Karşılaştırmalı İncelenmesi-”, *Türkiye’de Japonya Çalışmaları II*, (Ed: S. Esenbel ve E. Küçükyalçın), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Tanaka Y. ve Sawada S. ve Shigekawa A. ve Makino A. ve Mikogami K (2019). *Minna-no Nihongo Honyaku Bunkō Kaisetsu Shokū I*, Surie Network, Tokyo.
- Tekmen A.N. ve Takano A. (2007). *Japonca Dilbilgisi*. Engin, Ankara.
- Türkmen, B. (2019). *Dijital Medyanın Çeviri Eğitimindeki Yeri ve Dijital Medya Edinci Önerisi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Sakarya.

¹² Ad durum eklerinin yanında yer alan sayısal değerler, her bir ad durum eki için tabloda analizi yapılmış toplam kalıp sayısını belirtmektedir.

Ünalın, N. (2022). Covid-19 sonrası Değişen Dijital Alışkanlıklar Normlar ve Yaşanan Küresel Zorluklar, *Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi Cilt:8 Sayı:2*, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2083502> (23.10.2022)

Varoğlu, G. (2017).“Japonca Deyimlerin Kullanım Durumlarının Saptanmasında Derlemin Yeri-”, *Japon Dili ve Kültürü İncelemeleri JDI Serisi III*,(Ed: C. Kahraman ve L. Toksöz), Transnational Press, Londra.

Yonekawa A. ve Otani I. (2005). *Japonca Deyimler Sözlüğü* /日本語慣用句辞典、東京堂出版、東京、Tökyödöshuppan, Tokyo.

İnternet Kaynakları

<https://translate.google.com/> (Erişim Tarihi: 23.10.2022)

<https://www.reverso.net/text-translation>(Erişim Tarihi: 23.10.2022)

<https://www.vargonen.com/blog/google-translate-nedir-nasil-kullanilir/> (Erişim Tarihi: 22.10.2022)

<https://proverb-encyclopedia.com/kanyoukuitiran/> (Erişim Tarihi: 23.10.2022)

<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 22.10.2022)

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:10.09.2022 ✓Accepted/Kabul:08.11.2022

DOI:10.30794/pausbed.1173526

Research Article/Araştırma Makalesi

Yaman, Y. ve Özşen, T. (2022). "II. Dünya Savaşı Sonrası Japonya'sında Eğitim Sistemi Üzerine İlköğretim Müfredatı Özelinde Bir Değerlendirme", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. Ö203-Ö219.

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI JAPONYA'SINDA EĞİTİM SİSTEMİ ÜZERİNE İLKÖĞRETİM MÜFREDATI ÖZELİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Yaren YAMAN*, Tolga ÖZŞEN**

Öz

Özellikle II. Dünya Savaşı'nda alınan yenilgiye rağmen, kısa bir süre içerisinde hızlı bir kalkınma sürecine giren Japonya, günümüzde dünyanın en büyük üç ekonomisinden biri arasında yer almaktadır. Çalışmada, gelişmiş ülkeler arasında yer alan Japonya'nın II. Dünya Savaşı'ndan günümüze tarihi, ekonomik ve toplumsal değişimlerinin genelde eğitim sistemi ve özelde ise ilköğretim ile ilişkisini detaylı bir şekilde tartışarak bilinmeyen yönleriyle incelenmesi ve okuyucuya genel bir çerçeve sunması amaçlanmaktadır. Çalışmada Japonya'nın savaş sonrası eğitim yaklaşımları sırasıyla Yükleme Eğitimi (詰め込み教育) 1945-1970, Yutori Eğitimi (ゆとり教育) 1980-90, Post-Yutori Eğitimi (ポストゆとり教育) 2008- olmak üzere 3 dönemde incelenerek 1945 sonrası Japon eğitim sisteminin içeriğinde meydana gelen değişimler toplumsal, ekonomik ve siyasal alanlarda yaşanan değişimler eşliğinde tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Japon eğitim sistemi, Yutori eğitimi, Öğretim programı, PISA, Ijime, Futōkō.

A BRIEF DISCUSSION ON POST-WAR EDUCATION SYSTEM IN JAPAN WITH A SPECIAL FOCUS ON THE PRIMARY EDUCATION CURRICULUM

Abstract

Despite the defeat in World War II, Japan, which entered a rapid development process in a short time, is now one of the three largest economies in the world. In this study, the Japanese education system in general and primary school in particular will be discussed within the historical, economic, and social changes through primary education curricula from World War II to the present. In the study, Japanese teaching approaches will be examined and discussed respectively in three periods: Tsumekommi Education (詰め込み教育) 1945-1970, Yutori Education (ゆとり教育) 1980-90, Post-Yutori Education (ポストゆとり教育) 2008 - . These 3 periods will be discussed over social, economic and political changes in Japanese educational system after 1945.

Keywords: Japanese education system, Yutori education, Curriculum, PISA, Ijime, Futōkō.

*Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Japon Dili Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı, ÇANAkkALE.
e-posta:yarenyamanhb@gmail.com (<https://orcid.org/0000-0002-5717-7339>)

**Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Japon Dili Eğitimi Anabilim Dalı, ÇANAkkALE.
e-posta:tozsens@gmail.com (<https://orcid.org/0000-0003-2074-427X>)

GİRİŞ

Geçmişten günümüze Japonya’da tarihi, ekonomik ve toplumsal alanlarda yaşanan değişimler tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de akademik alanda ilgi görmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı’nda alınan yenilgiye rağmen, kısa bir süre içerisinde hızlı bir kalkınma sürecine giren Japonya, günümüzde dünyanın en büyük üç ekonomisinden biri arasında yer almaktadır. Bir coğrafyada yaşanan tarihi, ekonomik ve toplumsal değişimler, o coğrafyanın eğitim sistemine yansımaktadır. Aynı şekilde, eğitimin sisteminin de toplumu oluşturan bireyleri birçok boyutta etkilemesi sebebiyle toplumsal değişimlerle doğrudan bir ilişkisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Eğitim sisteminde gidilen değişikliklerin savaş sonrası kalkınma sürecinde nitelikli işgücünün oluşturulmasına katkısı olmuştur (Kase, 1997; Katase, 2010). Çalışmada, gelişmiş ülkeler arasında yer alan Japonya’nın II. Dünya Savaşı’ndan günümüze tarihi, ekonomik ve toplumsal değişimlerinin eğitim sistemi ile muhtemel ilişkisinin incelenmesi ve okuyucuya genel bir çerçeve sunması amaçlanmaktadır. Ülkemizde bu bağlamda Japon toplumunu farklı disiplinler çerçevesinde tartışan, çözümleyen çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu çalışmalar arasında tarih (Esenbel 1988; 1999; Dündar 2006), ekonomi (Akkemik 2011; 2022), edebiyat (Güven 2015; 2022; Erkin 2004), sosyoloji (Özşen 2011; 2020; 2021; Aksoy Sugiyama 2014) başta olmak üzere Japonya’nın II. Dünya savaşı sonrasındaki sosyoekonomik dönüşümünü farklı boyutlarıyla çözümleyen birincil kaynak odaklı birçok çalışma mevcuttur. Yine, Japon eğitiminin sistemsel, yönetsel ve okul yapısı boyutlarına odaklanan çalışmalar da bulunmaktadır. Ancak, tüm bu birikime karşın, II. Dünya savaşı sonrası sosyoekonomik değişim ile Japon eğitim sisteminin dönüşüm süreci arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar oldukça sınırlıdır ve daha çok makro dönüşüme odaklanmaktadır (Özşen, 2021). Bu bağlamda, Japonya’nın sosyoekonomik dönüşümünün Japon eğitim yaklaşımlarına ve öğretim programlarına yansımalarına ilişkin bir tartışma zemininin oluşturulması özellikle ulusal alanyazın açısından oldukça önem arz etmektedir. Çalışmanın özgünlüğü ve önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Tarihsel süreçler bağlamında incelendiğinde modern Japon eğitim sisteminin üç farklı döneminin bulunduğu söylenebilir (Özşen, 2020: s. 440). 1868-1890 yılları arası ulus-devlet anlayışına yönelim, eğitim sisteminde merkezileşmenin ve Batılılaşma çabalarının öne çıktığı I. Dönem; 1890-1945 yılları arasındaki makro siyasal atmosferin ve militarist anlayışın eğitime yansıdığı II. Dönem ve son olarak 1945 sonrasındaki sanayi ve kentleşme ve uluslararasılaşma sürecine giren yeni Japonya’yı kapsayan III. Dönem olarak özetlenebilir (Özşen, 2020). 1950 sonrası Japon eğitim sisteminin de özellikle yaklaşım ve öğretim programları bağlamında 3 alt döneme sahip olduğu söylenebilir. 1950-1970 arası olarak kabul edilen III. Dönemin ilk alt dönemi, sanayileşme sürecinin bir ürünü olan bilgi ve beceri temelli eğitim sistemine odaklanmaktadır. İkinci alt dönem esnek eğitim (*yutori kyōiku*) modelini benimseyerek bilgi ve beceriyi deneyime aktarmayı temel alan bir dönemdir. Son alt dönem ise bireye bilgi toplumunda yaşama gücü (*ikiru chikara*) kazandırmayı amaçlayan post yutori eğitim (*posuto yutori kyōiku*) yaklaşımını içermektedir.

Tüm bu arka plandan hareketle, bu çalışmada betimsel bir yaklaşımla, 1945 sonrası Japonya’nın eğitim sistemindeki değişiklikler dönemin sosyoekonomik ve siyasal gerçeklikleri ile birlikte bir bütün içinde tartışılacaktır. İlkokul müfredatı bağlamında yürütülen incelemede Japon Eğitim, Kültür, Spor, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı (MEXT) ve resmi yazılı kaynaklardaki verilerden yararlanılmıştır. Çalışmanın temel amacı, Japon eğitim sisteminin dünden bugüne yaşadığı değişimi öğretim programları üzerinden değerlendirerek hem ulusal alanyazındaki bu konuya ilişkin eksikliği gidermek hem de Japon eğitim sistemine ilgi duyan okuyucuya birincil kaynaklardan ve verilerden oluşan bir bilgi derlemi sunmaktır. Bu yolla, somut olarak, II. Dünya Savaşı sonrası Japonya’nın tarihi, ekonomik ve toplumsal deneyimleri ile genelde eğitim sistemi, özelde ise ilkökul öğretim programları, arasındaki ilişkinin tartışılacağı zeminin oluşumuna katkı sunulması beklenmektedir.

İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Japon Eğitim Sistemine Bakış

Yeni Eğitim Sisteminin Hukuki Zemini

Ulusal alanyazında da yer yer Japon ekonomik kalkınmasının en önemli belirleyicilerinden birinin de Japon Eğitim Sistemi olduğu vurgulanır (Ekinci, 2010: 45; Kincal, 2016: 11). Ekonomik kalkınma süreci elbette nitelikli işgücünün tabanda çoğalmasıyla birlikte sürdürülebilir hale gelir. Ancak, tek başına eğitim ve ekonomik kalkınma ilişkisinin kurulabilmesi de zordur. Ancak, Japonya’nın savaş sonrasında hukuk (anayasa değişikliği), ekonomi ve üretim (sanayileşme, istihdamda tarımın yerini sanayi ve hizmet sektörünün alması), toplum dinamikler

(kentleşme ve göç) başta olmak üzere birçok alanda yaşadığı köklü yapısal değişim de tarihsel bir gerçekliktir. Yine, bu süreçte eğitim alanında 1870’lerde başlayan ve fakat 1890’lardan 1950’lere kadar duraklayan yapısal reformlar, 1947 sonrası Eğitim Temel Yasası (1947) (*教育基本法*) ile yeniden faal hale gelmiştir. Bu yasada savaş sonrası Japon eğitim sisteminin temel ilkeleri açıkça ortaya konmuş ve yeni çıkarılan yasa 1890 yılında yayımlanan “İmparatorluk Eğitim Fermanı”nın yerini almıştır. Yasa genel olarak; tüm vatandaşlar için eşit eğitim fırsatı, karma eğitim, özbenlik gelişimi, gerçeğe ve adalete saygı, öğretim üyeleri için akademik özgürlük gibi çeşitli konuları kapsamaktadır. Bu bağlamda, vatandaşlık olgusunu benimseyen yeni bir yaklaşıma geçilmiştir. Eğitim Temel Yasası’nın ardından, Okul Eğitimi Yasası (*gakkō kyōiku hō* - 学校教育法) (1947), Talim ve Terbiye Kurulu Yasası (*kyōiku iinkai-hō* - 教育委員会法) (1948), Toplum Eğitimi Yasası (*shakai kyōiku-hō* - 社会教育法) (1949) ve Özel Okullar Yasası (*shiritsu gakkō-hō* - 私立学校法) (1949) da dahil olmak üzere eğitim sisteminin yapısını ve yönetimini belirleyen bir dizi eğitim yasası çıkarılmıştır. Yeni eğitim sisteminin temel çerçevesi şu şekilde özetlenebilir: (1) ikili (dual) mesleki eğitim modelinden, 6-3-3-4 sistemi olarak bilinen tek hatlı sisteme geçiş (2) ilke olarak kız ve erkek çocukların karma eğitiminin kabul edilmesi (3) zorunlu eğitimin ilkokul ve ortaokul dahil olmak üzere 9 yıla uzatılması (4) engeli olan bireylere eğitim hakkı (5) üniversite temelli bir öğretmen yetiştirme sisteminin kurulması (6) il ve belediye birimlerinde eğitim kurumlarının açılması (7) devlet okullarında çalışan öğretmenlerin üniversite eğitimi. İlk aşamada genel zemini kurmaya yönelik yasal düzenlemelerin ardından, 1950’lerden itibaren eğitimin farklı boyutlarına ilişkin yasal altyapı kurulmaya başlandı. Örneğin 1954 yılında kırsal alanlar veya merkeze uzak bölgelerdeki okulların koşullarını iyileştirmek amacıyla Uzak ve İzole Bölgelerde Eğitimin Teşviki Kanunu (*hekichi kyōiku shinkōhō* - へき地教育振興法) çıkarıldı. Bu alanlardaki okullarda tesis ve teçhizatın yenilenmesi için özel mali hükümler oluşturuldu ve buralarda görev yapan öğretmenler özel ödeneklerle desteklendi. Ayrıca, 1954 yılındaki okul yemeklerinin iyileştirilmesi için Okul Öğle Yemeği Yasası (*gakkō kyūshoku-hō* - 学校給食法) 1958 yılındaki çocukların sağlığının korunması ve okullarda daha hijyenik bir ortamın sağlanmasını amaçlayan Okul Sağlığı Kanunu (*gakkō hoken anzen-hō* - 学校保健安全法), 1963 yılındaki zorunlu eğitim verilen okullarda Ders Kitaplarının Ücretsiz Dağıtılması Kanunu (*gimukyōiku sho gakkō no kyōkayōtoshō no mushō ni kansuru hōritsu* - 義務教育諸学校の教科用図書は無償に関する法律) gibi doğrudan eğitim öğretim ortamını şekillendiren farklı yasalar da yürürlüğe girdi. Aynı dönemlerde, Sanayi Eğitimine Teşvik Kanunu ve (*sangyōkyōikushinkōhō* - 産業教育振興法) (1951), Fen Eğitimine Teşvik Kanunu (*rikakyōikushinkōhō* - 理科教育振興法) (1953) olmak üzere iki kanun çıkarılmıştır. Bu kanunlar laboratuvarlar, tesisler ve ekipmanlarla ilgili ulusal kriterleri ortaya koymak amacıyla oluşturulmuştur. Bu bağlamda, 2. Dünya Savaşı’nın hemen ardından bilim ve endüstri alanlarına yatırım yaparak bu konularda gelişim sağlama çabalarının Japonya’nın kalkınmasında önemli bir rolü olduğu söylenebilir. Japonya 1945-51 arası Amerikan işgali altında olup tüm kararlarında Müttefik Kuvvetleri Merkezi (SCAP) ABD Generalinden almak onay almak zorundadır. Savaş sonrası, demokrasi kavramı biraz da Amerikalıların zorlaması ile o coğrafyaya girmiştir. (Palacioğlu, 2018). Müttefik Kuvvetler Komutanlığı Amerikan Savaş Bakanlığı’ndan bir eğitim heyeti talebinde bulunmuştur. Amerikan Dışişleri Bakanlığı tarafından seçilen G. S. Stoddart’ın başkanlığındaki 27 uzmandan oluşan Amerikan Eğitim Misyon Heyeti ilk grubu (*Beikoku Kyōiku Shisetsudan*) Japonya’da güncel ve demokratik bir eğitim sisteminin tesisini sağlamaya yönelik somut politikaların geliştirilmesi amacıyla aynı yıl Japonya’ya gelmiştir (Nakauchi, Nakano, Takeuchi ve Fujioka, 1987, ss. 44; akt. Özşen, 2020). Buna göre, bahsi geçen dönemlerde eğitimle ilgili alınan kararlarda da Amerikan etkisinin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Eğitimde yeniden yapılanma gereksinimi ve ekonomik gelişim için sanayileşmede insan gücüne duyulan ihtiyaç ise özellikle 1950’lerden sonra Japonya’nın fen bilimleri ve sanayi alanlarında da kanunlar çıkarmasına ortam hazırlamıştır.

1970’lerde ortaya çıkan Petrol Krizi, sanayide büyüme oranlarını olumsuz etkilemiş, Japonya’nın İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki yeniden inşa sürecini yavaşlatmıştır (Sakoh, 1984). Buna karşın, bu dönemden itibaren Japon eğitim sistemi, ABD gibi bazı gelişmiş ülkeler arasında başarılı bir örnek olarak dikkat çekmeye başlamıştır. Eğitimli yetkin iş gücüne sahip olduğu ve böylece savaş sonrası Japon ekonomik toparlanmasına ve gelişmesine katkıda bulunduğu düşüncesi hakimdir (Fujita, 2004). 1971 yılında, Eğitim Bakanına danışma organı olan Eğitim Merkez Konseyi (CCE), “eğitim sisteminin kapsamlı bir şekilde genişletilmesi için temel politikalar” raporunu sunmuştur. Bunun sonucunda, okulöncesinden yükseköğretime kadar tüm eğitim süreçlerini yeniden yapılandırmayı amaçlayan kapsamlı bir reform tasarlanarak “Üçüncü Büyük Eğitim Reformu” olarak adlandırılmıştır. Özellikle, Japonya Öğretmenler Sendikası, CCE’nin savaş sonrası reformları eleştirel bir inceleme yapmadan reform önerileri sunduğunu iddia ederek net bir muhalif duruş benimsemiştir (Saito, 2009). Japonya’nın ekonomik kalkınmayı

ve büyümeyi şiddetli yaşadığı bu dönemde (1974) “Okul Eğitim Standartlarının Korunması ve Geliştirilmesi için Zorunlu Eğitim Okullarında Yetenekli Eğitim Personelinin Güvence Altına Alınmasına Yönelik Özel Tedbirlere İlişkin Kanun”unun yürürlüğe girmesine karar verilmiştir. Bu kanun hükümlerine göre, ilk öğretmen özel maaş zammı (ilkokul ve ortaokul öğretmenleri için ortalama %9 özel maaş artışı) Ocak 1974’te uygulanmış, ardından ikinci özel maaş zammı (ortalama %7 artış) izlemiştir. Ayrıca, aynı yıl Japonya’nın öğretmen yetiştirme sistemi kapsamında, üniversitelerde “Eğitim Personeli Sertifikalandırma Yasası”nda (*kyōiku shokuin menkyo-hō* - 教育職員免許法) (1949) belirtilen şartları sağlayan öğrencilere öğretmenlik sertifikası verilmeye başlanmıştır.

1980 yılında ilk kez iki ulusal üniversitede (Hyogo ve Joetsu) eğitim fakültelerine yüksek lisans öğrencileri alınmıştır (Hawley, 1986). 80’lerin ilk yarısı iktidara gelen Nakasone hükümeti de eğitim reformları yapmıştır. 1984’te Başbakanlık himayesinde kurulan Ulusal Eğitim Reformu Konseyi (NCER, Rinkyōshin) Ağustos 1987’de yayınladığı nihai raporunda ulusal reformuna ilişkin üç temel ilkeye dikkat çekmiştir: (1) öğrencilerin bireyselliğini vurgulama ilkesi (2) yaşam boyu öğrenme sistemine geçiş ve (3) uluslararasılaşma ve bilgi teknolojisindeki gelişmelere duyarlılık.

Bu dönemlerde kentleşme sürecinin olgunlaşması, kentli toplumda bireyin gereksinimlerinin de öncelikli hale gelmesi, iletişim ve bilgi teknolojilerinin gündelik yaşam içerisinde rol almaya başlamasıyla birlikte, eğitim sistemi de sorgulanmaya başlamıştır. Bazı eğitim liderlerinin “Japon okulları temel akademik becerilere sahip ancak yaratıcılık, özgünlük ve istekten yoksun mezunlar yetiştirdiği” yönündeki eleştirilere MEXT, öğretim programlarındaki bazı değişikliklerle yanıt vermeye çalışmıştır (Fish, 2016). Yutori dönemi olarak anılan bu dönem bir önceki döneme kıyasla ders saatlerinin azaltıldığı ve öğrenciye kendini geliştirmesi için daha fazla zamanın verildiği bir dönem olarak değerlendirilebilir. Milenyuma gelindiğinde ise, sosyodemografik yapı, ekonomik gelişmeler, toplumsal ihtiyaçlar, bilgi ve internet teknolojilerinin hanelere ve hatta ceplere girmesi, bireyin toplum içindeki konumlandırılışını yeniden değiştirmeye başlamış, bu da eğitim sisteminin yeniden sorgulanır hale gelmesine yol açmıştır. 2000’lerin ilk yılları ile birlikte, bilgi ve beceriyi edinen birey yerine bilgi ve beceriyi yaşam içerisinde kullanmayı amaçlayan Post-Yutori Dönemi’ne geçiş yaşanmıştır. Bu dönemde de değişim yine yasal metinlerdeki nicel dönüşümlerle yaşanmıştır. MEXT, derslerde sözel etkinliklerin geliştirilmesi, matematik ve fen eğitimi, kültürel/geleneksel eğitim, ahlak eğitimi, deneyimsel öğrenme etkinlikleri, yabancı dil eğitimi ve mesleki eğitimi amaçlayan “Yaşama gücü” (*ikiru chikara* - 生きる力) kavramını benimsemeye karar vermiştir (Nakayasu, 2016, s.139). Yukarıda savaş sonrası eğitim sisteminin hukuki zemine ilişkin tartışma farklı bakış açılarıyla derlenmiştir. Bu noktada, Japon eğitim sistemi öğretim programları ve eğitim yaklaşımları üzerinden daha detaylıca irdelenecektir.

Japonya’da Eğitim Sistemi Yaklaşımları

Yüklemeci Eğitim Yaklaşımı: sanayileşme ve kentleşme sürecindeki Japonya

İkinci Dünya Savaşı’ndan yenilgiyle ayrılan Japonya ekonomik, toplumsal ve siyasal bağlamlarda oldukça ciddi bir krize sürüklenmiştir. Fabrikalar, üretim tesisleri, teçhizat ve mühimmatlar kullanılamaz hale gelmiştir. Dolayısıyla, savaş sonrası neredeyse dörtte biri yok edilen Japonya’da halk kaos, açlık ve işsizlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır (Takada 1999: 4). Ordudan terhis edilen 7,6 milyon askerin yaklaşık 4 milyonu işsiz kalmış ve yaklaşık 1,5 milyon kişinin yurt dışından ülkesine dönmek zorunda bırakılmasıyla ülke genelinde 13,1 milyon işsiz nüfusu oluşmuştur (Nakamura, 1981: 21). Aile hayatının, savaş alanlarından dönen askerler için tek umut olarak görülmesi nedeniyle savaş öncesi döneme göre özellikle 1947-1948 yılları arasında evlilik oranlarındaki yükselme, aşırı çocuk doğumuna (*baby boom*) neden olmuştur. Japonya Sağlık, Çalışma ve Refah Bakanlığı (*厚生労働 - kōsei rōdōshō*) “Doğum Oranındaki ve Toplam Doğurganlık Hızındaki Değişimler” verilerine göre, Japonya’da doğum oranı 1947’de 4,54 ile geçmişten günümüze en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Savaş sonrası Japonya’nın içinde bulunduğu bu vaziyet ülkeyi yeniden inşa çalışmalarına itmiştir. Birçok alanda olduğu gibi eğitim sisteminde de değişikliklere gidilerek birtakım reformlar ortaya konmuştur (Morie & Nozato, 2003). Yasal zeminle birlikte eğitim sistemi 1950’lerden itibaren hızlı bir niceliksel ivme kazanmıştır. İleri eğitime devam isteyenlerin sayısında artış yaşanmıştır. Bu durum ilk olarak ortaöğretimi ve ardından yükseköğrenimi etkilemiştir. 1950’de ortaöğretime geçiş oranı %42,5 iken 1960’ta %57,7’ye, 1970’te %82,1’e, 1980’de %94,1’e yükselmiştir (JICA, 2004). Eğitimde yeniden yapılanma sürecinde gerçekleştirilen reform çalışmaları sonucu eğitime devamlılık gibi olumlu birtakım gelişmeler yaşanırken, toplumsal bunalıma yol açan bazı aksaklıklar da ortaya çıkmıştır.

Savaş sonrası, ders içerikleri ağırlaştırılmış, 1960’lardan itibaren “Modernize Edilmiş Eğitim Müfredatı” (*gendaika karikuramu* - 現代化カリキュラム) olarak adlandırılan en fazla ders saati ve ders içeriğine sahip eğitim müfredatı benimsenmiştir (Suzuki, 2012). Bu dönemde üniversiteye girişte yaşanan rekabet, okullaşma oranındaki artışla bilgi ve beceriyi “sınava yönelik” aktarma anlayışı öne çıkmaktadır (Özşen, 2021:448). Bu nedenle, “Yüklemeci Eğitim” anlamına gelen (*tsumekomi kyōiku* - 詰め込み教育) olarak adlandırılmaktadır.

Tablo 1 1968 yılı ilköğretim Öğretim Programı

Dersler/Sınıf	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf	6.Sınıf
Japonca	238	315	280	280	245	245
Toplum	68	70	105	140	140	140
Matematik	102	140	175	210	210	210
Fen Bilgisi	68	70	105	105	140	140
Müzik	102	70	70	70	70	70
Sanat	102	70	70	70	70	70
Aile Hayatı	-	-	-	-	70	70
Beden Eğitimi	102	105	105	105	105	105
Ahlak Bilgisi	34	35	35	35	35	35
Toplam	816	875	945	1015	1085	1085
Haftalık Saat	23	25	27	29	31	31

Kaynak: MEXT Ulusal Eğitim Politikaları Araştırma Enstitüsü İlköğretim Öğretim Programları <https://erid.nier.go.jp/files/COFS/s43e/index.htm>

Tablo 2 1969 yılı Ortaokul Öğretim Programı

Dersler/Sınıf	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf
Japonca	175	175	175
Toplum	140	140	175
Matematik	140	140	140
Fen Bilgisi	140	140	140
Müzik	70	70	35
Sanat	70	70	35
Beden Eğitimi	125	125	125
Teknoloji ve Aile Hayatı	105	105	105
Ahlak Bilgisi	35	35	35
Özel Etkinlik	50	50	50
Seçmeli Ders	140	140	140
Toplam	1190	1190	1155
Haftalık Saat	35	34	33

Kaynak: MEXT Ulusal Eğitim Politikaları Araştırma Enstitüsü İlköğretim Öğretim Programları <https://erid.nier.go.jp/files/COFS/s44j/index.htm>

Yüklemeci Eğitim yaklaşımının benimsendiği dönem aynı zamanda Japonya’nın sanayileşme ve kentleşme sürecindeki “hızlı ekonomik kalkınma dönemi” (1950-1973) ile de paralel dönemdir. Dolayısıyla, çevreden merkeze gelen ve sanayide istihdam edilecek nüfusun temel becerileri kazanmasına yönelik süreç eğitim müfredatının temel hareket noktasını oluşturmuştur. Bu döneme ait öğretim programlarına bakıldığında bu eğilim daha da net anlaşılmaktadır (Tablo 1, Tablo 2). İlkokul öğretim programlarına bakıldığında 1. sınıftan 6. sınıfa kadar ders saatlerinin kademeli olarak arttığı ortadadır. Özellikle, Japonca (anadil) ve Matematik ders ağırlıklarının diğer derslere göre daha yoğun olduğu; Toplum ve Fen Bilgisi ders saatlerinde de yine kademeli bir artış görülür. Buna karşın, müzik ve sanat gibi akademik başarı yerine bireyin öz gelişimini öne çıkaran derslerin

ağırlığının ilkokuldan ortaokula geçişte azaldığı görülmektedir. Ortaokul düzeyinde toplam ders saatleri ilkokula göre fazladır. Kademeli olarak haftalık 23 saatle başlayan ders yükü ortaokulda 35 saate kadar çıkar. Ortaokul öğretim programı ilkokuldaki temel beceri derslerinin yanında Teknoloji ve Aile Hayatı, Özel Etkinlik ve Seçmeli Ders saatlerinin dahil edildiği görülmektedir. Teknoloji ve Aile Hayatı dersi, sanayileşme ve kentleşme sürecini olgunlaştıran, kentli yaşam anlayışını içselleştirmeye başlayan bir sosyolojik atmosfer içinde değerlendirildiğinde, zamanın ruhunu taşıyan bir yaklaşım olarak konumlandırılabilir. Bu dönemde, zorunlu eğitimin ortaokulu kapsar hale gelmesi, sanayideki gelişmelerle birlikte işgücünden beklentinin nitelik olarak da artmaya başlaması gibi farklı toplumsal dinamikler, 1955 yılında kadınlarda %47,4, erkeklerde ise %55,5 olan zorunlu eğitim sonrası ortaöğretimde okullaşma oranını 20 yıl sonra (1975) %90'ları geçen seviyelere getirmiştir (Özşen, 2021: 447). Japonya'da yapılan eğitim reformlarının, daha sonraki dönemlerde yaşayacağı ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmada itici güç unsurlarından biri olduğuna şüphe yoktur (Nakauchi vd., 1987; Takahashi&Takada&Sono, 2001; Nakamura&Higuchi, 2013; Kaizuka, 2018).

Öte yandan, 1950'lerden kabaca 1980'lere kadarki sosyoekonomik yapıdaki şiddetli değişimi tecrübe eden bu dönem aynı zamanda okulda toplumsal bağlamı birtakım sorunların da tecrübe edildiği dönem olmuştur. Değişen toplumsal dinamikler ve ihtiyaçlar beraberinde işgücünden beklentileri sürekli ve şiddetli bir biçimde değiştirmekte, istenen niteliği yükseltmektedir. Bu da beraberinde "diploma" merkezli ve sonuç odaklı rekabetçi bir toplumsal atmosferi okul ortamına doğurmuştur. Bu rekabet ortamı "Sınav Cehennemi" (*examination hell*) olarak da anılmaktadır. Okul ve öğrenme ortamı bu şartlar altında öğrencilere sınırları net ve kalın biçimde çizilmiş, somut maddi bilgi edinimini amaçlayan yüklü bir programı sunmuş ve bu da öğrencilerin üzerinde baskı mekanizmasının daha yüklü biçimde çalışmasına neden olmuştur. Üniversiteye giriş sınavının yarattığı rekabet ortamı öğrenci ve veliler üzerinde aşırı kontrol dayatmasından kaynaklanan olumsuzluklar yaratmıştır. Ayrıca ezberci eğitim ve zorlamanın öğrencilerde yaratıcı düşünmenin önüne geçtiği düşünülmektedir. Bu dönemde, "Ochikobore" denilen derslerine yetişemeyen ya da geride kalan çocukların sayısındaki artışa dikkat çekilmiştir. Pek çok çocuk, öğrenimlerini başarılı bir şekilde tamamlamak veya sınavlara hazırlanmak için, akşamları ve/veya hafta sonları "Juku" olarak bilinen "akşam okullarına" gidip gelir. Ayrıca, "desolation of education" olarak adlandırılan durum, bazı öğrencilerin okulu sevmeme, okul içi şiddet, zorbalık (*ijime*) başta olmak üzere farklı birçok sebeple okula gitmeyi reddetmesi (*futōkō*) gibi bir olgu olarak medyada sıklıkla yer almaktadır.

Yutori Eğitimi Yaklaşımı: Bilgi Toplumu, Kentli Japonya'da Eğitim

"Yutori" kavramı, "esnek" veya "baskısız" anlamına gelen Japonca bir kelimedir (Nakai, 2014, s.2). "Yutori eğitimi" Japon eğitim politikalarını betimlemek amacıyla özellikle 1990'lar itibarıyla sıkça kullanılır hale gelmiş bir ifadedir (Suzuki, 2012). Yutori kelimesi yönetmelik ve yönergeler içinde geçse de bir eğitim politikasını simgeleyecek şekilde "Yutori Eğitimi" olarak resmi bir kullanımı bulunmamaktadır. Bu ifade daha çok, yazılı ve görsel medyada eğitim uzmanlarının eğitim politikalarını tartışırken kullandıkları bir ifade olması sebebiyle toplumsal tabanda, 1980-2000'ler arası Japon eğitim sisteminin karakteristiğini anlatan bir sembol ifade olarak benimsenmiştir. Bu dönem, diğer bir deyişle Esnek Eğitim dönemi, süreç olarak keskin bir dönüşümü yansıtmaz. Yıllar içindeki toplumsal dönüşümle paralel biçimde okullardaki ders içerikleri ve saatlerinin değiştirilerek ders yüklerinin nicelik ve/ya nitelik olarak hafifletilmesi ve buna bağlı gelişmeleri anlatan bir dönem olarak tanımlanması daha sağlıklı olacaktır. Bu dönem öğretim programlarının bir önceki döneme kıyasla ne yönde ve ne derecede değiştiğini daha iyi anlayabilmek için, dönemin sosyolojik profilini anlamak gerekir. 1980'ler sonrası Japonya nüfusun ağırlıklı bölümünün kentte ve merkezde yaşadığı, istihdamın ağırlıklı olarak sanayi ve hizmet sektöründe gerçekleşmeye başladığı dönemdir. Yine, kentli yaşam tarzının, tüketim davranışlarının tabanda yer etmeye başladığı, bireyin değer ve taleplerinin de -bir kolektif anlayış sahibi toplumsal atmosfer içinde olabileceği düzeyde- toplumsal öncelikler kadar öncelendiği bir dönemdir. Yine, sanayide arzu edilen iş gücü profili sadece temel bilgi beceri sahibi profilden çıkmıştır. Zira, liseye devam oranlarının bu dönemdeki artışı da yine bu savı destekler niteliktedir. Dolayısıyla, Yükleme eğitimi yaklaşımının hâkim olduğu bir öğretim programından daha esnek bir program karakterine geçiş tüm bu toplumsal ve üretsel süreçten bağımsız gelişmemiştir. Esnek (Yutori) yaklaşımının benimsendiği dönem öğretim programlarına bakıldığında ilk bakışta bir tezat olduğu değerlendirilebilir (Tablo 3).

Tablo 4 1989-2008 İlk ve Ortaokul Öğretim Programları Karşılaştırması

	Japonca	Toplum	Matematik	Fen Bilgisi	Hayat Bilgisi	Müzik	Sanat	Aile Hayatı	Beden Eğitimi	Ahlak Bilgisi	Yabancı Dil	Genel çalışma saati	Özel etkinlik	Seçmeli Ders	Toplam
İlkokul 1. Sınıf Yutori Dönemi	306	0	136	0	102	68	68	0	102	34	0	0	34	0	850
İlkokul 1. Sınıf Post-Yutori Dönemi	306	0	136	0	102	68	68	0	102	34	0	0	34	0	850
İlkokul 2. Sınıf Yutori Dönemi	315	0	175	0	105	70	70	0	105	35	0	0	35	0	910
İlkokul 2. Sınıf Post-Yutori Dönemi	315	0	175	0	105	70	70	0	105	35	0	0	35	0	910
İlkokul 3. Sınıf Yutori Eğitim	280	105	175	105	0	70	70	0	105	35	0	0	35	0	980
İlkokul 3. Sınıf Post-Yutori Eğitim	245	70	175	90	0	60	60	0	105	35	0	70	35	0	945
İlkokul 4. Sınıf Yutori Eğitim	280	105	175	105	0	70	70	0	105	35	0	0	70	0	1015
İlkokul 4. Sınıf Post-Yutori Eğitim	245	90	175	105	0	60	60	0	105	35	0	70	35	0	980
İlkokul 5. Sınıf Yutori Eğitim	210	105	175	105	0	70	70	70	105	35	0	0	70	0	1015
İlkokul 5. Sınıf Post-Yutori Eğitim	175	100	175	105	0	50	50	60	90	35	35	70	35	0	980
İlkokul 6. Sınıf Yutori Eğitim	210	105	175	105	0	70	70	70	105	35	0	0	70	0	1015
İlkokul 6. Sınıf Post-Yutori Eğitim	175	105	175	105	0	50	50	55	90	35	35	70	35	0	980
Ortaokul 1. Sınıf Yutori Eğitim	175	140	105	105	0	70	70	70	105	35	0	0	35-70	105-140	1050
Ortaokul 1. Sınıf Post-Yutori Eğitim	140	105	140	140	0	45	45	70	105	35	140	50	35	0	1015
Ortaokul 2. Sınıf Yutori Eğitim	140	140	140	105	0	35	35	70	105	35	0	0	35-70	105-210	1050
Ortaokul 2. Sınıf Post-Yutori Eğitim	140	105	105	105	0	35	35	70	105	35	140	70	35	0	1015
Ortaokul 3. Sınıf Yutori Eğitim	140	75-105	140	105-140	0	35-70	35-70	70-105	105-140	35	0	0	35-70	105-280	1050
Ortaokul 3. Sınıf Post-Yutori Eğitim	105	140	140	140	0	35	35	35	105	35	140	70	35	0	1015

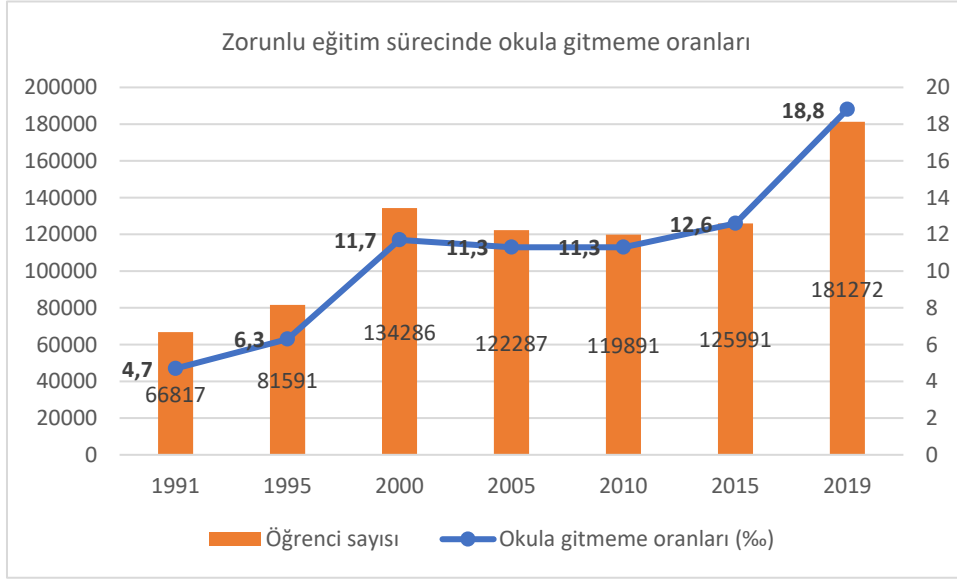
Yüklemeci bir yaklaşımdan daha esnek bir yaklaşıma geçiş, ilk etapta ders saatlerinin azalması olarak anlaşılabilir. Ancak, ilkokul öğretim programlarının kıyaslamasına detaylıca bakıldığında, 1., 2., ve 3. sınıflarda aksine ders saatlerinin daha da arttığı görülecektir. Tam da bu noktada, burada vurgulanan “esnek” yaklaşımın salt nicel bir dönüşüm olmadığını kuvvetle vurgulamak gerekmektedir. Zira, Japon eğitim sisteminin bu noktasına ilişkin tartışmalarda bu tuzağa düşülmekte ve söz konusu dönüşüm ağırlıklı olarak nicel sayılar üzerinden tartışılma eğilimi sergilemektedir. Ancak, örneğin eski sistemde toplam 815 saat olan 1. Sınıf ders yükünün “esnek” olarak

adlandırılan dönemde 850 saate yükselmesini içerik üzerinden değerlendirmek daha sağlıklı olacaktır. Somut olarak, ilkokul 1. ve 2. sınıf programlarında (anadil) Japonca ve Matematik ders yükleri esnek dönemde daha da artarken, Fen bilgisi ve Toplum dersleri tamamen kaldırılmaktadır. Toplamda 1. sınıfta 34, 2. sınıfta ise 35 saatlik bir artış ise Hayat Bilgisi ve Özel Etkinlik derslerinin oluşturulmasıyla ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, ilkokul ilk aşaması için nicel sayı artışının öğrenciyi topluma hazırlamayı hedefleyen derslerin saatlerinin artırılması ile olduğunu söylemek rakamlar üzerinden mümkündür. Sonrasındaki sınıflarda (4., 5. ve 6.) ise özellikle Matematik ve Fen Bilgisi derslerinde nicel azaltma ve buna bağlı olarak ders içeriklerinin seyreltilmesi süreci gerçekleştirmiştir. Nihayetinde, ilkokul öğretim programlarında esnek eğitim yaklaşımı hem nicel hem de nitel açılardan süreç içerisinde şekillenmiştir. Ortaokul öğretim programı da aynı eğilime sahip olarak hem nicel hem de nitel açılardan esnekleştirilmiştir. Haftalık ortalama ders yükü 35 saatlerden 29 saatlere düşürülmüş, dersler özelinde matematik ve fen bilgisi ders yükleri görece azaltılmıştır. Esnek eğitim (*Yutori*) döneminin diğer bir önemli sembolik değişimi de tatil günlerinin değişmesi, artmasıdır. Bu dönemde cumartesi günü de resmi olarak tatil günü olarak benimsenmiş ve “Beş Günlük Okul Sistemi” uygulanmaya başlamıştır.

MEXT bu düzenlemeleri yaparak öğrencilerin geniş müfredat yerine odaklanmış bir müfredat içinde kendi öğrenme süreçlerine daha fazla zaman ayırabilmeleri için gereken öğrenme ortamını hazırladığını ifade etmektedir. Bireyin kendisi için kendi kendine problem çözme yetisini kazanması ve bu yolla “yaşama gücü” (*ikiru chikara*) kazanması, buna bağlı olarak zengin bir insanlık yetiştirilmesi bu sürecin temel amaçları arasındadır. Ancak, süreç içerisinde öncelikli olarak PISA sonuçlarındaki derece kayıpları başta olmak üzere nicel çıktılar üzerinden gelen eleştiriler, yine bu dönemde artış gösteren zorbalık (*ijime*), okula gitmeme (*futōkō*) gibi toplumsal boyutu olan sorunlarla birlikte “yaşama gücü” kazanımının idealdeki kadar sahaya yansımadağı tartışması artmaya başlamıştır (Hirayama, 2004; Satou, 2013; 2014). Burada yeniden Japonya'nın ve Japon insanının sosyokültürel bağlamdaki düşünce ve davranış örüntüsünü hatırlamak gerekir.

Japonya özellikle 1970'ler itibarıyla bir “diploma toplumu” halini almıştır. Dolayısıyla, somut ve ölçülebilir çıktılar -özellikle eğitim alanında- son derece önem arz eder hal almıştır. Diğer yandan, Japonya Konfüçyanist öğretilerden de hareketle son derece toplumsal hiyerarşinin, biat anlayışının, disiplinli toplumsal atmosferin güçlü olduğu bir toplumsal karaktere sahiptir. Bu özelliklere sahip bir toplumsal atmosferde yetişen bireyin de bu özellikleri taşıması beklenir. Ancak, esnek eğitim ile birlikte genç nüfusun bu özellikleri eskisi kadar taşımadığı eleştirisi de yukarıda vurgulanan sosyal psikoloji temelli okul içi sorunlar üzerinden yapılar hale gelmiştir. Japonya'nın PISA sonuçlarının -her ne kadar OECD ortalamalarının üzerinde istikrarlı biçimde seyretse bile- bir yükseliş ivmesi göstermemesi bu eleştirilerden bir tanesi olarak verilebilir. Esnek (*Yutori*) eğitim yaklaşımının benimsendiği döneme ilişkin diğer bir eleştiri noktası ise, toplumsal boyutu da olan, “okula gitmeme” olgusu/sorunudur. Bakanlık, yıl içerisinde herhangi bir sebeple 30 gün ve fazlası devamsızlık yapma davranışını “okula gitmeme” sorunu olarak tanımlamaktadır.

Bu döneme ilişkin olarak 1990'lardan 2000'lerin başına kadarki süreçte ciddi bir artış ivmesinin olduğu söylenebilir. MEXT verilerine göre, zorunlu eğitim sürecinde 1990'ların başında %4'lerde olan okula gitmeme oranlarının yükselişinin devam ettiği görülmektedir. Ancak, diğer yandan bu yükseliş ivmesinin hızına bakıldığında ise, 2005 yılında 5.3 olan bu hızın 2010 yılında 3.1'e düştüğü, 2010 yılında ise -0.9'a kadar gerilediği görülmektedir (Şekil 1). Dolayısıyla, dönem özelinde bakıldığında esnek müfredat dönemi uygulamalarının ilk dönemlerine denk gelen süreçte artışın, olgunlaşma dönemlerinde ise azalışın olduğu net biçimde görülmektedir. Elbette, okula devamsızlık farklı sebeplere bağlı bir olgudur. Bu sebepler içinde zorbalık, derslere ilgi kaybı gibi okul ortamı ve öğrenciyi doğrudan ilgilendiren değişkenler olduğu gibi ailenin ekonomik durumu, ailevi sorunlar gibi dışsal değişkenler de oldukça etkili durumdadır. Yine, bahsedilen bu dönem, yani 1990'ların başından 2010'lara kadarki süreç Japonya'nın tarihindeki en şiddetli ekonomik krizi ve işsizlik oranlarını da deneyimlediği dönemdir. Bu dönemde işsizlik oranları tarihinin en yüksek oranı olan 5.1'lere kadar yükselmiştir (Başbakanlık İstatistik Ofisi, 2019). Dolayısıyla, farklı sosyal, pedagojik, psikolojik veya ekonomik değişkenlere bağlı olmakla birlikte Yutori eğitimi dönemi öğrencilerin okul ortamında yaşadıkları bazı sorunların toplumsallaştığı dönem olarak da konumlandırılabilir.

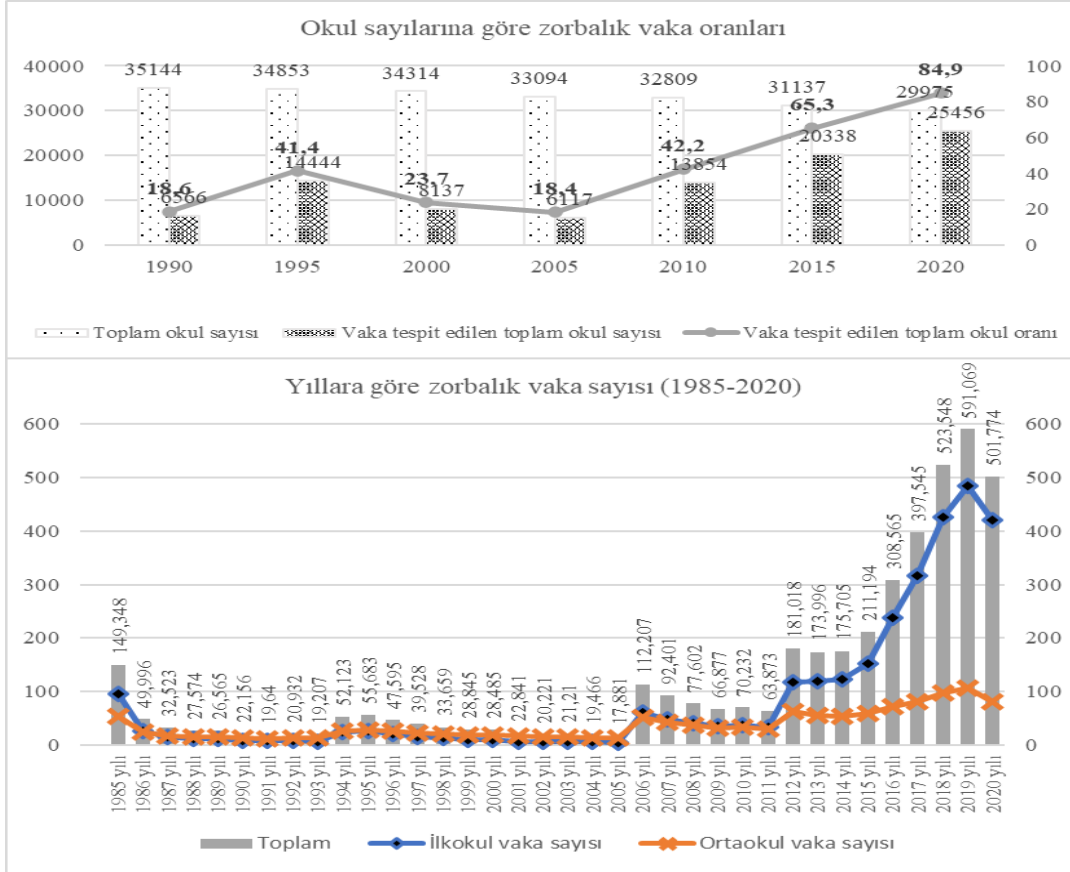
Şekil 1 İlk ve Ortaokul öğrencileri arasında okula gitmeme oranı

Kaynak: (MEXT, 2020) verileri derlenerek yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Özellikle 2007'den 2012'ye kadar uzanan süreçte hükümet çeşitli yönetmelik, yönerge ve uygulama esaslarında değişikliklere giderek müfredata ilişkin iyileştirme girişimlerinde bulundu. 2007 yılındaki ders saatlerinin tekrar (yüzde 10) artırılması, 2008 yılında genel yönetmelikte, sırasıyla 2011'de ilk, 2012'de ortaokul ve 2013 yılında lise müfredatlarında değişiklik yapılması, 2011 yılında sınıf mevcut kotasının 40 öğrenciden 35 kişiye düşürülmesi bu sürecin hukuki adımları arasında yer almıştır. En son 2013 yılındaki lise müfredatındaki değişikliklerle birlikte Yutori kelimesi ile anılan bu dönem sona ermiş ve Post-Yutori adı verilen eğitim dönemi başlamıştır.

Yine, zorbalık olgusu da eskiden bu yana Japon eğitim sisteminin her kademesinde kökleşen sorunlar arasındadır ve günümüzde "can yakıcı bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir" (Toksöz, 2021: 33) ve esnek eğitim yaklaşımının benimsendiği dönem içerisinde de hem ciddi bir toplumsal sorun hem de eğitim yaklaşımına ilişkin ciddi bir eleştiri kaynağı olagelmıştır. Zorbalık (*ijime*) olgusu 1985'ten günümüze Japon ilk, orta ve lise kademelerinde tespit edilen, toplumsal ve eğitsel boyutları olan bir olgudur. 1990'lara kadar toplumsal tabanda çok fazla bilinmeyen bu gerçeklik özellikle zorbalık vakalarına bağlı intiharların artışına binaen MEXT tarafından tanımlanmak durumunda kalmıştır. Hem tespit edilen okul oranları hem de vaka sayıları bağlamında 2005 sonrası ve özellikle de 2010 yılı sonrasında ciddi ve gözle görülür bir artış söz konusudur (Şekil 2).

Şekil 2 Japon Okullarında Zorbalık Verileri

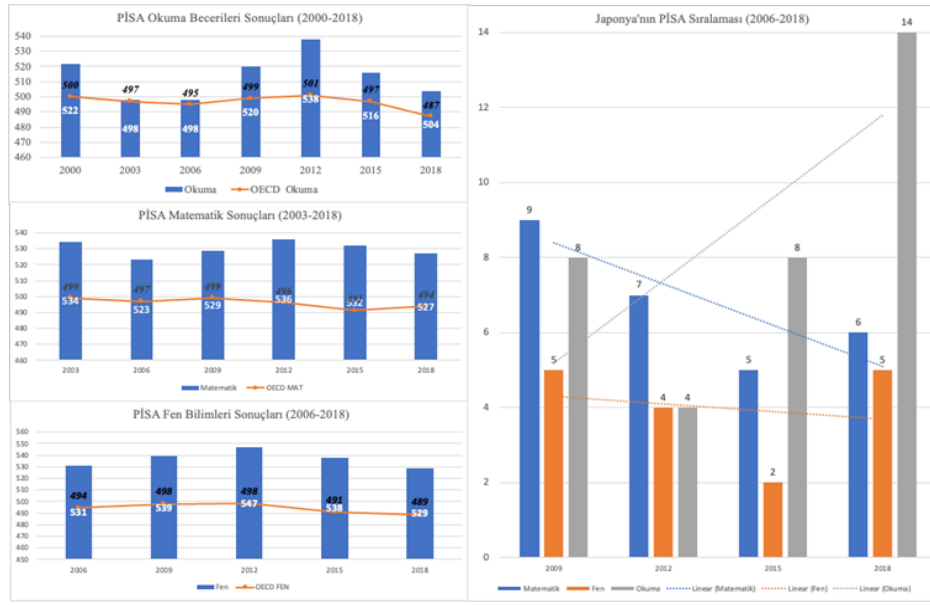
Kaynak: (MEXT, 2021) verileri derlenerek yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

MEXT verilerine dayanarak hazırlanan Şekil 2 incelendiğinde, 1985-1986 yılları arasında ilkökul, ortaokul ve lise düzeylerinde hızlı bir düşüş kaydedildiği görülmektedir. Bu ani düşüşe rağmen, 1993-1994, 2005-2006 yıllarında görece; 2011-2012 yıllarında ise gözle görülür derecede bir artış olduğu gözlenmektedir. Bakanlık vaka oranlarındaki bu sıçramalara uygun olarak 1986, 1994, 2006 ve 2013 yıllarında tanımlamaları değiştirmiş ve düzenlemelere gitmiştir (MEXT, 2019). 1994 yılındaki zorbalık vakaları konusunda öğrenci, öğretmen ve velilere danışmanlık yapması için her okula uzman atanması kararı önlem ve düzenlemelere örnek olarak verilebilir (Ötsuka, 2012; akt. Toksöz, 2021). Alınan bu önlemler vakaların 2005 yılına kadar düşük seyretmesini sağlamış olsa da 2006 yılında neredeyse 6 kat arttığı gözlemlenmiştir. 2018'den 2020'ye kadar geçen 3 yıllık süreç içerisinde ise Japonya'da ilkökul ve ortaokul öğrencileri arasında yaşanan zorbalık olaylarının son 15 yılın en yüksek seviyesine çıktığı dikkat çekmektedir. Burada vaka sayılarındaki artışın fiili bir artış mı yoksa tanımlamalardaki değişikliklerin de bu artışta etkili olup olmadığı tartışmalı bir noktadır. Daha önce de vurgulandığı üzere, zorbalık kavramı dönem dönem tanımlanmış bir kavramdır (Toksöz, 2021). Dolayısıyla, aynı davranışın zorbalık olarak tanımlandığı dönemlerle tanımlanmadığı dönemler bulunmaktadır. Günümüzde zorbalık (*ijime*); "Öğrencinin belirli bir ilişki içinde olduğu birey tarafından okul içinde veya dışında fark etmeksizin fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalması sonucu acı hissetme durumu." şeklinde tanımlanmaktadır. Eylemin zorbalık olup olmadığının tespiti, yüzeysel bir şekilde değil, zorbalığa uğrayan öğrencinin açısından bakılarak yapılmaktadır (MEXT, 2019). 1994 yılında yapılan düzenlemede zorbalığın tanımı, (1) kişinin kendinden daha zayıf bir hedefe saldırması, (2) sürekli olarak fiziksel ve psikolojik şiddette bulunmak, (3) muhabata ciddi acı çektirmek olarak ifade edilmekteydi. 2006 yılında gidilen düzenlemeyle "tek taraflı", "sürekli olarak" ve "ciddi" gibi ifadeler çıkarılmış, "zorbalığa uğrayan öğrencinin açısından bakmak", "öğrencinin belirli ilişkiler içinde olduğu bireyler" ve "şiddet" ifadeleri eklenerek günümüz şeklini almıştır. Net bir sonuca varmak kolay olmasa da tanım çerçevesindeki değişikliklerin de vaka sayısındaki artışa etkisinin olma ihtimali gözden çıkarılmamalıdır. Vakalardaki nicel artışın öğretim programları (Yutori eğitimi, vb.) ile ilişkisi de dönemsel olarak değerlendirilebilir. Ancak, doğrudan bu ilişkiyi, yani öğretim programları esnetildiği için zorbalık arttı savını, ispat etmek kolay değildir. Bunun dışında, vakaların sayısal artışı kadar vakaların tespitinin artışı da değerlendirilmelidir. Zira, iletişim teknolojileri, anlık kayıtlandırma ve delillendirme teknolojisinin öğrencilerin erişiminde olması, diğer bir

ifadeyle kendisine yapılan olumsuz bir davranışı cep telefonu marifetiyle ispat edebilir hale gelmesi gibi teknolojik değişkenlerin vakaları tespiti kolaylaştırdığı da unutulmamalıdır. Ayrıca, sosyolojik bağlamda bu denli mahalle baskısının güçlü olduğu toplumlarda ailelerin eğitim-öğretim sürecine dahil ve buna bağlı öğrencide oluşan dışsal baskılar da değerlendirildiğinde okul ortamındaki psikolojik ortamın öğrenciler tarafından yönetilebilir olmadığı durumlar gittikçe artmaktadır. Tüm bu gerçekliklerden hareketle, özellikle 2000’ler sonrası okul içi sorunların Yutori döneminde gerçekleştiği bir gerçek olmakla birlikte, bu gelişmelerin tek başına öğretim programının esnekliği ile ilişkisini ortaya koyacak bir nicel veri temelli ya da sosyolojik gerçeklik bulunmamaktadır. Ancak, diğer yandan yukarıda değinilen olgu ve sorunlara ilişkin gözle görülür ve anlamlı değişimlerin de yine bu esnek yaklaşım döneminde gerçekleştiği de yadsınamaz bir gerçeklik olarak ortadadır.

Post Yutori Dönemi: Yeni Yüzyıl, Uluslararasılaşma, Bilgi Teknolojileri ve Japonya’da Eğitim

Bu yaşanan ve gittikçe tabana yayılan okul içi sorunların yanı sıra, dönemin sosyolojik koşulları eğitim sisteminin yeniden sorgulanmasına sebep olmuştur. 1990 ve özellikle 2000’ler sonrası sanayileşme ve kentleşme sürecinin ve bilgi toplumuna geçişin büyük oranda tamamlandığı dönemdir. Bu dönemde, üretim ve yaşamda teknoloji önemli bir yer tutmaktadır (Özşen, 2021). Kentli yaşam, tüketim davranışları ve alışkanlıkları, toplumsal ilişkiler artık bireyin beklentilerini toplumsal yaşamın her yerinde olduğu üzere eğitim alanında da öne çıkarmaya başlar. Bu noktada, öğretim sürecinin somut çıktıları eğitim sisteminin tüm paydaşları (okul, öğretmen ve veli) tarafından daha da dikkatle takip edilir hale gelmiştir. Yine, gözden kaçırılmamalıdır ki, Japonya doğurganlık oranının azaldığı ve dolayısıyla çocuk sayısının da azalmaya başladığı bir demografik yapıya sahiptir. Dolayısıyla, eğitim alanındaki çıktılar evrensel bağlamdakinden daha da ciddiyet ve hassasiyetle takip edilir hal almıştır. Tam bu noktada PISA sonuçları gibi hem uluslararası karşılaştırmaya olanak sağlayan hem de uzmanlık gerektirmeden yorumlamaya açık veriler eğitim sistemindeki sorgulama ve eleştirilerin dozunun artışında etkili olmuştur. PISA temel beceriler verilerindeki yıllar içindeki dalgalanmalar ve uluslararası sıralamalardaki iniş çıkışlar öğretim programlarının gözden geçirilmesine ilişkin toplumsal sorgulamayı daha da güçlendirmiştir (Şekil 3).

Şekil 1 Japonya'nın PISA Verileri

Şekil 3. Japonya'nın PISA Sonuçları

Kaynak: OECD (2019)

Tüm bu deneyimler, gerçeklikler ve dönüşüm ışığında MEXT 2008 yılından itibaren ilgili yönetmelik ve yönergelerinde değişikliklere giderek, bilgi ve beceriyi edinmekle kalmayıp bu bilgi ve beceriyi yaşam içinde kullanabilen bireyi yetiştirmeyi hedefleyen ve “post-yutori dönemi” olarak da adlandırılabilen döneme geçiş yapmaya başlamıştır. Bir diğer ifadeyle, maddi bilgi edinimi değil yaşam gücünü bireylere kazandırmayı amaçlayacak şekilde öğretim programlarında yeniden değişiklikler yapılmıştır. Bu noktada anadil (Japonca) ders saatlerinin azaldığı, diğer taraftan matematik ve fen bilgisi ders saatlerinin çoğaldığı görülmektedir. Bu noktada PISA sonuçlarının 2012 ve sonrasına bakıldığında bu değişimin izdüşümünün görüldüğünü söylemek mümkündür. Zira, okuma becerilerinde hem ortalamada hem de sıralamadaki düşüş ve aksine matematik ve fen bilgisi

alanlarında kazanılan istikrar bunun kanıtı niteliğindedir. Yine, yaşam gücü (*ikiru chikara* - 生きる力) kazanımını temel prensip edinen yeni dönemde beden eğitimi, aile, ahlak eğitimi gibi derslerle söz konusu söylem müfredat aracılığıyla hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Esnek yaklaşımın benimsendiği program döneminden alınan çıktılar üzerine, MEXT derslerde sözel etkinliklerin geliştirilmesi, matematik ve fen eğitimi, kültürel/geleneksel eğitim, ahlak eğitimi, deneyimsel öğrenme etkinlikleri, yabancı dil eğitimi ve mesleki eğitimi amaçlayan “Yaşama gücü” (*ikiru chikara* - 生きる力) kavramını benimsemeye karar verdi (Nakayasu, 2016, s.139).

Bu yeni döneme öğretim programları üzerinden bakıldığında, nicel bağlamda ders saat sayılarının kendi içerisinde kademeli olarak artış göstermekle birlikte, bir önceki esnek (*Yutori*) eğitim dönemine kıyasla toplam saatlerin azaldığı görülür (Tablo 4). Bununla birlikte, yeni derslerin de eklendiği görülmektedir. Bunlardan bir tanesi yabancı dil dersidir. İlkokul 5. ve 6. sınıflarına eklenen yabancı dil dersleri Uluslararasılaşma kavramının gerek makro politik gerek toplumsal tabanda sıklıkla ifade edilmeye başladığı, internet ve bilgi teknolojilerinin artık gündelik yaşama girdiği bu dönemin ihtiyaçları arasında görülmüş ve öğretim programına eklenmiştir. Yine, “genel çalışma saati” adlı ders “Hızla değişen topluma cevap vermek, sorgulayıcı bir bakış açısı ve düşünce tarzı geliştirmek, sorunları daha iyi çözmek ve özgüven kazanmak için disiplinler arası ve kapsamlı bir öğrenme sürecidir” tanımlamasıyla programa 3. sınıftan itibaren eklenmiştir.

Özetle, bu dönemin diğer yaklaşım dönemlerinden farkının sadece ders saatlerindeki değişim ve ders eklemeleri ile sınırlı olmadığı; “Yaşama gücü” (*ikiru chikara* - 生きる力) sloganı ile anılan bu yeni program yaklaşımının, yalnızca öğrenme becerilerini geliştirmeye odaklanmakla kalmayıp aynı zamanda ahlaki eğitimin güçlü bir bileşeni içerdiği için eski yaklaşımlardan farklı olduğu söylenmektedir (Kabine Ofisi, 2015a).

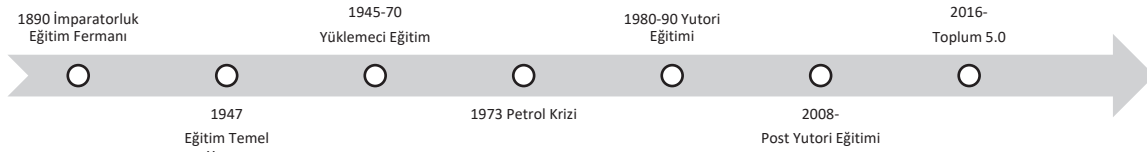
Tablo 4. 1989-2008 İlk ve Ortaokul Öğretim Programları Karşılaştırması

	Japonya	Toplum	Matematik	Fen Bilgisi	Hayat Bilgisi	Müzik	Sanat	Aile Hayatı	Beden Eğitimi	Ahlak Bilgisi	Yabancı Dil	Genel çalışma saati	Özel etkinlik	Seçmeli Ders	Toplam
İlkokul 1. Sınıf Yutori Dönemi	306	0	136	0	102	68	68	0	102	34	0	0	34	0	850
İlkokul 1. Sınıf Post-Yutori Dönemi	306	0	136	0	102	68	68	0	102	34	0	0	34	0	850
İlkokul 2. Sınıf Yutori Dönemi	315	0	175	0	105	70	70	0	105	35	0	0	35	0	910
İlkokul 2. Sınıf Post-Yutori Dönemi	315	0	175	0	105	70	70	0	105	35	0	0	35	0	910
İlkokul 3. Sınıf Yutori Eğitim	280	105	175	105	0	70	70	0	105	35	0	0	35	0	980
İlkokul 3. Sınıf Post-Yutori Eğitim	245	70	175	90	0	60	60	0	105	35	0	70	35	0	945
İlkokul 4. Sınıf Yutori Eğitim	280	105	175	105	0	70	70	0	105	35	0	0	70	0	1015
İlkokul 4. Sınıf Post-Yutori Eğitim	245	90	175	105	0	60	60	0	105	35	0	70	35	0	980
İlkokul 5. Sınıf Yutori Eğitim	210	105	175	105	0	70	70	70	105	35	0	0	70	0	1015
İlkokul 5. Sınıf Post-Yutori Eğitim	175	100	175	105	0	50	50	60	90	35	35	70	35	0	980
İlkokul 6. Sınıf Yutori Eğitim	210	105	175	105	0	70	70	70	105	35	0	0	70	0	1015

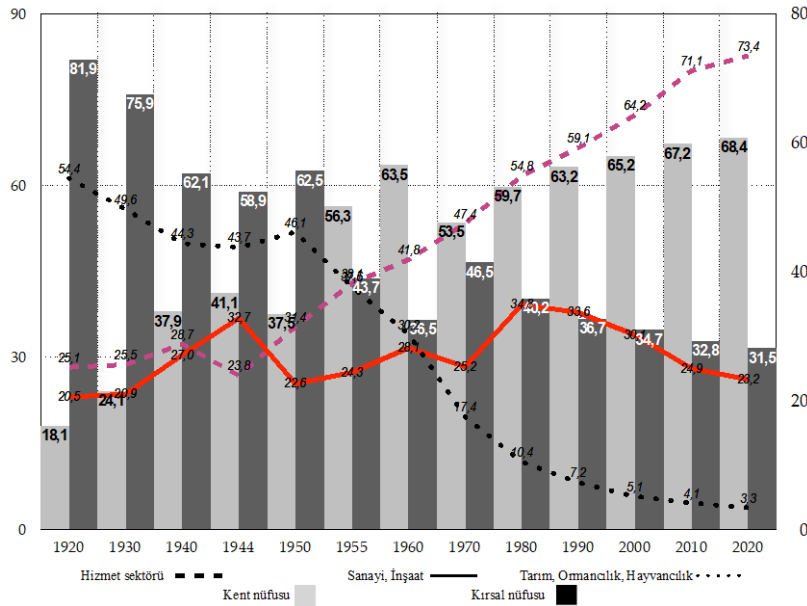
İlkokul 6. Sınıf Post-Yutori Eğitim	175	105	175	105	0	50	50	55	90	35	35	70	35	0	980
Ortaokul 1. Sınıf Yutori Eğitim	175	140	105	105	0	70	70	70	105	35	0	0	35-70	105-140	1050
Ortaokul 1. Sınıf Post-Yutori Eğitim	140	105	140	140	0	45	45	70	105	35	140	50	35	0	1015
Ortaokul 2. Sınıf Yutori Eğitim	140	140	140	105	0	35	35	70	105	35	0	0	35-70	105-210	1050
Ortaokul 2. Sınıf Post-Yutori Eğitim	140	105	105	105	0	35	35	70	105	35	140	70	35	0	1015
Ortaokul 3. Sınıf Yutori Eğitim	140	75-105	140	105-140	0	35-70	35-70	70-105	105-140	35	0	0	35-70	105-280	1050
Ortaokul 3. Sınıf Post Yutori Eğitim	105	140	140	140	0	35	35	35	105	35	140	70	35	0	1015

TARTIŞMA

Japonya, II. Dünya Savaşı sonrasında toptan bir yenilenme sürecine girmiş ve bu süreç içinde eğitim alanı da yerini almıştır. Eğitim Temel Yasası ile şekillenmeye başlayan süreç, toplumsal ve ekonomik gelişmelerle paralel biçimde değişim ve dönüşümlere imza atmıştır. Bu çalışma da, bu noktada, eğitim alanında yaşanan değişimlerin toplumsal ve tarihsel bağlamdaki arka planını da ortaya koymak suretiyle, Japon eğitim sisteminin son yarım yüzyıldaki değişimini ele almıştır.

Şekil 5. II. Dünya Savaşı Sonrası Japon Eğitim Sisteminde Tarihi Süreçler

Şekil 6. Japon Sanayileşme ve Kentleşme Sürecinin Son 100 yılı

Kaynak: (Japon İstatistik Bürosu 1965; IPSS, 2013) verileri derlenerek yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

II. Dünya Savaşı sonrası toparlanma ve birçok alanda yeniden yapılanma sürecine girilen bir dönemdir. Planlı göç ile kademeli olarak iş gücü çevreden (kırsal) merkeze (kent) taşınmıştır (Özşen, 2021). Bu planlı süreç içerisinde sanayi üretiminde destek sağlayacak ara iş gücünün yetiştirilmesi ve toplumsal bağlamda tabanın temel becerilere sahip şekilde yetiştirilmesi amacıyla, ezber merkezli ve bilgi aktarımı temelli yoğun bir öğretim programı benimsenmiştir. 1980'ler sonrası ise sosyodemografik bağlamda kent merkezli ve üretim yapısının hizmet sektörü odaklı hale geldiği bir döneme girilir. Bu dönem aynı zamanda ekonomik refahın da tabana yayıldığı, kentli bireyin gereksinimlerinin daha fazla piyasada karşılanmaya başladığı dönemdir. Diğer bir ifadeyle, bir önceki nesil savaştan sonra toplumsal hedefleri yaşamının temeline alan ve kalkınmaya odaklanan bir nesildi ve eğitim yaklaşımı da bu çerçevede şekillenmişti. Ancak, 1980'ler sonrası nesil ise toplumsal hedefler ve öncelikler açısından bir önceki nesilden farklı bir pozisyondadır. Dolayısıyla, öğretim programları da bu çerçevede ezberden, yüklemekten görece uzak, bireyin gelişim sürecini görece daha esnek ele alan bir karaktere bürünmüştür. 1990'lar bilindiği üzere Japon toplumu için hem ekonomik hem de toplumsal anlamda kilometre taşlarından sayılmaktadır. 1990'ların ilk yarısında deneyimlenen ekonomik kriz, aynı dönemlerden itibaren bilgi teknolojilerinin toplumsal yaşamda yer almaya başlaması, Uluslararasılaşma söyleminin makro politikalarda ve toplumsal tabanda kabul görmesi Japonya'yı farklı bir çehreye büründürmeye başlamıştır. Bir yandan, bu ve benzeri sosyoekonomik değişkenlere bağlı gelişen okul merkezli sorunlar (zorbalık, okula gitmeme, vb.) artarken, diploma toplumu (Collins, 1979) kimliği daha da katı bir hal almıştır. Dolayısıyla, öğretim programlarında da yeniden değişikliklere gidilmiş ve günün koşulları ve ihtiyaçlarına göre düzenlemeler yapılmıştır.

Bugün ise, sosyoekonomik gerçekliklerin düzeni belirlediği sosyopolitik düzen içinde Japonya "Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim" (*Education for Sustainable Development: ESD*) zemininde, öğrencilere "yaşama gücü" (*ikiru chikara*) kazandıracak 21. Yüzyıl Becerilerini kazandırmayı amaçlamaktadır. Bunu yaparken de Toplum 5.0 vizyonunu eğitim sisteminin de temeline koymaya başlamış, ilgili yasal zemini olgunlaştırma çalışmalarını sürdürmektedir (Cave, 2011; Kimura&Tatsuno, 2017). Japonya Hükümeti tarafından 2016 yılında ortaya atılan ve temelinde "toplum için teknoloji" anlayışı bulunan bu kavramda amaç, teknolojiyi yaşamın her alanına entegre ederek insanların sorunlarına pratik çözümler sunmak ve sosyal yaşamlarını daha kaliteli hale getirmektir (Mutluol, 2018). Toplum 5.0'a yönelimin ilerleyen süreçlerde eğitimde bilim ve teknolojinin öne çıkmasına, yapay zekâ ve robot endüstrisi alanlarında çalışmaların önemini artmasına yol açacağı düşünülmektedir.

Son olarak, her ne kadar bu çalışma özel olarak öğretim programlarının son yüzyıldaki değişimini toplumsal ve tarihsel bağlamdaki arka planı ile irdelemeyi amaçlamış olsa da Japon eğitim sistemi tartışılırken "değişim" kadar "değişmeyen" hususlara da vurgu yapılması önemlidir. Zira, Japon eğitim sisteminin karakteristik özelliklerinden birisi de temel itibarıyla eğitim makro politikalarının değişmemesi; sadece programlar bazında günün ihtiyaç ve koşullarına göre düzenlemelerin yapılıyor olmasıdır.

KAYNAKÇA

- Akkemik, K. A. (2011). Japonya 1991 ve ABD 2007-2009 Finans Krizlerinin Politik İktisat Perspektiflerinden Bir Değerlendirmesi, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12(2), 171-186.
- Akkemik, K. A. (2022). Japon Ekonomisi Hakkında Doğru Bildiğimiz Bazı Yanlışlar, *Kotodama İstanbul Kokorozashi. 15-Türkçe-Japonca/トルコ語版・日本語版/Turkish-Japanese*, 27.
- Aksoy Sugiyama, C. (2014). Ryooma-den Dizisindeki Tarih Yazımı ve Vatansızlık Anlatısı, *Electronic Turkish Studies*, 9(8).
- Ateş, M. Y. (2003). Mucizeden duraklamaya Japon ekonomisi: sonuçlar, sebepler, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı.
- Başbakanlık İstatistik Ofisi. (2019). *Rōdōryokuchōsa chōki jikeiretsu dēta* (İşgücü Anketi Uzun vadeli zaman serisi verileri), <https://www.stat.go.jp/data/roudou/longtime/03roudou.html> (10.09.2022)
- Binici, H., Arı, N., Kutlu, M. O. (2005). Japon Eğitim Sistemi ve Eğitim Reformu, Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(29), 58-64.
- Cave, Peter. (2011). "Explaining the Impact of Japan's Educational Reform: Ori Why Are Junior High Schools So Different from Elementary Schools?" *Social Science Japan Journal*. ss. 145-163.
- Çetin, C. (1992). Japonya'da Eğitim, *Milli Eğitim Dergisi*, ss.113.

- Dündar, M. A. (2006). *Panislâmizm'den büyük Asyacılığa: Osmanlı İmparatorluğu, Japonya ve Orta Asya*, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Ekinci, A. (2010). Japon eğitim sisteminden Türk eğitim sistemine iyi örnekler, *Milli Eğitim Dergisi*, 40(188), 32-49.
- Erdem, A. R., Erdem, M., Keleş, K. (1997). Türk ve Japon Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılması, *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 235.
- Erkin, H. C. (2004). *Geçmişten günümüze Japonya'dan Türkiye'ye bakış*, Çanakkale: VADİ Yayınları.
- Esenbel, S. (1988). Japon Aydınları ve Batı Bilimi, *Toplum ve Bilim*, ss. 35-42.
- Esenbel, S., Demircioğlu, M. A. (1999). Çağdaş Japonya'ya Türkiye'den Bakışlar, İstanbul: Simurg Yayınları.
- Fish, R. (2016). Japan: Recent trends in education reform. Asian Society.
<http://asiasociety.org/global-cities-education-network/japan-recent-trendseducation-reform> (10.09.2022)
- Fujita, H. (2004). Education Reform and Experience in Japan. In *Keynote Speech at the 1st Hong Kong School Principals' Conference: Breaking New Ground: Steering and Strategies*.
- Güven, D. Ç. (2015). Dünya Edebiyatında bir Usta Çırac İlişkisi: Vatanabe Kazuo ve Oe Kenzaburo, *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4(5), 1-17.
- Güven, D. Ç. (2022). Apocalyptic Reconstruction of A-bomb Literature, Frankenstein, The Phantom of the Opera: Onibaba, *HUMANITAS-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), ss. 131-149.
- Hawley, W. D. (1986). The Education of Japanese Teachers: Lessons for the United States?, *ERIC*, 2-29.
- Hirayama, R. (2004). Hihanteki shikō wo sasaeru taido oyobi tairyokusokutei ni kansuru tenbō. *Kyoto daigaku daigakuin kyōikugaku kenkyūka kiyō*, 50, 290-302.
- IPSS. "Regional Population Projections for Japan." <https://www.ipss.go.jp/pp-shicyoson/j/shicyoson13/1kouhyo/top-01.asp> (20.03.2021)
- Japonya Sağlık, Çalışma ve Refah Bakanlığı. Politika ve Planlama Genel Müdürlüğü. Nüfus, Sağlık ve Sosyal İstatistik Ofisi. Nüfus Değişim İstatistikleri. Kōsei Rōdōshō seisaku tōkatsukan-tsuki jinkō dōtai hoken shakaitōkei-shitsu jinkō dōtai tōkei (Doğum oranındaki ve toplam doğurganlık hızındaki değişiklikler), <https://www.mhlw.go.jp/toukei/list/81-1a.html> (05.09.2022)
- Japon İstatistik Bürosu. "1965 Yılı Nüfus Sayım Raporu." (20.11.2020)
- Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı. (2004), The History of Japanese Educational Development JICA. https://www.jica.go.jp/jicari/IFIC_and_JBICISudies/english/publications/reports/study/topical/educational/pdf/educational_02.pdf
- Kabine Ofisi. (2015a). White paper on children and young people 2015.
- Kabine Ofisi. (2015b). White paper on children and young people 2015.
- Kaizuka, S. (2018). Sengo Nihon Kyōikushi [Savaş Sonrası Japon Eğitim Tarihi]. Tokyo: The Open University of Japan.
- Karsak, H. G. O. (2018). Japon Eğitim Sistemine Genel Bir Bakış, *Turkish Studies*, 13(4), ss. 965-997.
- Kawabata K., Kōroki A., Tsukidji, F. (2011). "Yutori kyōiku ni tsuite". Nakamuragakuendaigaku tankidaigaku-bu 'yōka' ronbun-shū Vol. 3, ss. 50-57.
- Karabulut, R., Temel, F. Z. (2018). Türkiye ve Japonya Okul Öncesi Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılması, *INES*, 1-7.
- Kase, K. (1997). *Shūdan Shūshoku no Jidai: Kōdo Keizai Seichō no ninaitetachi*. Tokyo: Aoki-Shoten, 1997.
- Katase, K. (2010). "Shūdan Shūshokusha no Kōdo Keizaiseichō". *Ningen Jōhōgaku Kenkyū*, 15, 11-28.
- Kıncal, A. (2016). Japon Kalkınması: Tarihsel Süreç ve Politikalar, *DERİN Dokuz Eylül Üniversitesi Araştırma ve İnovasyon Dergisi*, 6, ss. 76-86.
- Kimura, D. & Madoka, T. (2017). *Advancing 21st Century Competencies in Japan*. Asia society Centre for Education.
- Kingston, J. (2012). *Contemporary Japan: History, politics and social change since the 1980s*, ABD: John Wiley & Sons.
- Matsubara, H. (1969). The family and Japanese society after world war II. *The Developing Economies*, 7(4), ss. 499-526.

- Maya, İ. Yılmaz, A. (2017). Eğitim Denetimi Sistemleri Bakımından PISA’da Başarı Gösteren Bazı Ülkeler ile Türkiye’nin Karşılaştırılması. *Turkish Studies*, 12(3), ss. 467-492.
- MEXT. Müfredat Yönergeleri “İkiru Chikara”. İlkokul Ders Programı. https://www.mext.go.jp/a_menu/shotou/new-cs/youryou/syo/index.htm (12.07.2022)
- MEXT. White Paper. Educational Standarts in Japan 1975. Chapter2 2(1)b. https://www.mext.go.jp/b_menu/hakusho/html/hpae197501/index.html (10.09.2022)
- MEXT. White Paper. Educational Standarts in Japan 1975. Chapter 3 5 (1). https://www.mext.go.jp/b_menu/hakusho/html/hpae197501/hpae197501_2_063.html (10.09.2022)
- MEXT. İlk ve Ortaöğretim Genel Müdürlüğü. (2020) (Öğrencilerin Problemlili Davranışları ve Mazeretsiz Devamsız vb. Sorunlara İlişkin Anket), https://www.mext.go.jp/content/20191217_mxt_syoto02-000003300_8.pdf (12.07.2022)
- MEXT. (2021), Ijime no ninchi (hassei) kensū ninchi (hassei)-ritsu no suii (Official Distribution of the Number of Bullying Cases), https://www.mext.go.jp/content/20211007-mxt_jidou01-100002753_1.pdf (25.08.2022)
- MEXT. (2020), Jidō seito no mondaikōdō futōkō-tō seito shidō-jō no sho kadai ni kansuru chōsa (Problematic Behaviors of Students and Unexcused Absenteeism etc. Questionnaire on Problems), https://www.mext.go.jp/content/20211007-mxt_jidou01-100002753_1.pdf (25.08.2022)
- MEXT. (2019). Ijime no teigi no hensen (Zorbalık tanımındaki değişiklikler), https://www.mext.go.jp/component/a_menu/education/detail/_icsFiles/afieldfile/2019/06/26/1400030_003.pdf (25.08.2022)
- MEXT. (2008). (J) İlkokul Öğretim Programı Yönergesi). https://www.mext.go.jp/a_menu/shotou/new-cs/youryou/syo/toku.htm
- MEXT. (2008). Gakushū shidō yōryō ‘ikiru chikara’ shōgakkō gakushū shidō yōryō (Ikiru Chikara Primary School Curriculum). https://www.mext.go.jp/a_menu/shotou/new-cs/youryou/syo/index.htm (12.07.2022)
- MEXT. (2005), FY2005 White Paper on Education, Culture, sports, science and technology – educational reform and enhancement of the educational functions of communities and families. http://www.mext.go.jp/b_menu/hakusho/html/06101913.htm.
- Moriue, S., Nozato, F. (2003). *Shotō kyōiku genri (ilköğretimde eğitim teorisi)*, Tokyo: Kouseikan.
- Mutluol, F. (2018). Toplum 5.0: İnsan Merkezli Değer Toplumu. <http://www.idemahaber.com/toplum-5-0-insan-merkezli-deger-toplumu/> (05.10.2022)
- Nakamura, T. (1981). *The Postwar Japanese Economy: It’s Development and Structure*, Tokyo: University of Tokyo Press.
- Nakamura F., & Higuchi N. (2013). Gakuseiki wo Chūshin to shita Kyōiku Zaisei no Seidoshi [Gakusei dönemi eğitim harcamalarının sistem tarihi]. *Meisei Daigaku Kenkyū Kiyō: Kyōikugakubu*, 3, 15-30.
- Nakauchi T., & Nakano A., Takeuchi T., Fujioka S. (1987). *Nihon Kyōiku no Sengoshi* [Japon eğitim sistemi savaş sonrası tarihi]. Tokyo: Sanseidō.
- Nihon shakai-gakkai kazoku kenkyubukai. (1957). “Sengo ni okeru kazoku no jittai” (Savaş Sonrası Japonya’da Ailenin Yapısı ve İşlevleri), *Shakaigaku hyoron*, Nos. ss. 27-28.
- Sadıklar, T. (1971). *Kalkınma Yolunda Japon Örneği ve Türkiye*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Saito, Y. (2009). Education in Japan: past and present, *Policy and Practice of Early Childhood Education and Care across Countries*, 14.
- Sakoh, K. (1984). Japanese economic success: industrial policy or free market. *Cato Journal*, 4(2), ss. 521-548.
- Satou, T. (2013). ‘Ikiru chikara’ ron hihan nōto, sono 1. *Mie daigaku kyōikugakubu kenkyū kiyō*, 64, 297-311.
- Satou, T. (2014). ‘Ikiru chikara’ ron hihan nōto, sono 2. *Mie daigaku kyōikugakubu kenkyū kiyō*, 65, 159-173.
- Suzuki T. (2012). Yutori kyōiku no rinen ni kansuru kōsatsu (T).
- OECD (2019). Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) Japonya Sonuçları (2000-2018). Volume I-III.
- Ōtsuka, Y. (2012). Wagakuni ni okeru sukūru kaunseringu (Ülkemizde okul danışmanlığı) Ş. Murayama, & T. Takiguçi In, *Genba de yakudatsu sukūru kaunseringu no jissai (Sahada faydalı okul psikolojik danışmanlığı uygulaması)* ss. 35-46. Osaka: Sōgenşha.

- Özşen, T. (2011). Robot Krallığı Japonya'nın Görünmeyen Yüzü: Dünden Bugüne Japon Kırsalı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 14(2), ss. 59-93.
- Özşen, T. (2020). Modern Japon Eğitim Sisteminin tarihi temelleri üzerine değerlendirme: Meiji'den Shōwa'ya 1868-1950 arası döneme bakış, *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 16(1), ss. 36-52.
- Özşen, T. (2021). II. Dünya Savaşı Sonrası Japonya'sında Sanayileşme-Kentleşme Süreci ve Eğitim. S. Esenbel., O. Baykara içinde, *Türkiye'de Japonya Çalışmaları IV* (s.438-454) İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Palacioğlu, T. (2018). *Hiçbir Şey Tesadüf Değildir: Japonya Örneğinde Dünya Ticaret Tarihi*. İstanbul Ticaret Odası (İTO) / İstanbul Düşünce Akademisi (İDA).
- Takada, M. (1999). Japan's economic miracle: underlying factors and strategies for the growth, *Professor Wylie*, 18.
- Suzuki, T. (2012). Yutori Kyouiku no Rinen ni kansuru Kousatsu (Okulda "Yutori Eğitimi"ni Düşünmek), *Kanagawadaigaku Shinri&Kyouiku Kenkyuu Ranshu (Psikoloji ve Eğitim Dergisi, Kanagawa Üniversitesi)*, 32, ss.49-53.
- Takahashi, Y., Takada F., & Sono H. (2001). Gakkō Seido to Shakai [Okul Yasası ve Toplum]. Tokyo: Tamagawa University Publishing.
- Toksöz, L. (2021). Japon Eğitim Sisteminde Çözüm Bekleyen Bir Sorun: "Zorbalık", *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 17(1), ss. 31-46.
- Tsurumi K. (2015). *Social change and the individual: Japan before and after defeat in World War II*, ABD: Princeton University Press.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:11.09.2022 ✓Accepted/Kabul:26.10.2022

DOI:10.30794/pausbed.1172945

Research Article/Araştırma Makalesi

Özzerden, K. E., Guliyev, Z. ve Arslan, H. (2022). "Japon Manga Sanatına Uyarlamalarda Kronotopun Dönüşümü: 'Manga Shakespeare: Hamlet' Örneği", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. 0221-0233.

JAPON MANGA SANATINA UYARLAMALARDA KRONOTOPUN DÖNÜŞÜMÜ: 'MANGA SHAKESPEARE: HAMLET' ÖRNEĞİ

Kerim Emre ÖZERDEN*, Ziyad GULİYEV**, Hamdi ARSLAN***

Öz

Araştırmamanın amacı, Mikhail Bakhtin tarafından roman anlatısında mekân ve zaman ilişkisini kavramsallaştırdığı kronotop olgusunun, uyarlama çalışmalarındaki dönüşümünü incelemektir. Öykünün farklı söylemlerle; tiyatro metninden manga çizgi romanına adaptasyonunda Bakhtin'in kronotop kavramı ile zaman-uzam belirleyiciliğinin değişimi dikkate alınmıştır. William Shakespeare'in Hamlet oyunundaki kronotopun Manga Shakespeare: Hamlet yapıtındaki kronotopla aynı olmadığı sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda manga anlatısındaki yapısal özellikleri de incelenmiştir.

İki sanat yapıtının karşılaştırılmasında zaman/uzam kronotopu yapı söküme uğratılarak yeniden kurgulanmaktadır. Uyarlama ile özgün yapıt karşılaştırıldığında zaman kronotopu dönüşmektedir. Örneğin, William Shakespeare'in Hamlet yapıtında var olan mektup manga uyarlamasında siber dünyayı temsil eden bir çipe dönüşmektedir. Aynı zamanda Rönesans dönemini temsil eden Elsinore Şatosu'nun kapıları önünde nöbet tutan muhafızların yerini teknolojik parmak okuyucu cihazlar almaktadır. Anlatının formu tiyatro oyunundan manga anlatısına dönüştüğünde; zaman kronotoplarından biri olan zehrin yerini şırınga almaktadır. Tüm bu örnekler incelendiğinde William Shakespeare'in Hamlet tiyatro oyununun Manga Shakespeare: Hamlet çizgi romanına uyarlamasında kronotopların dönüştürüldüğü tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Manga, Hamlet, Shakespeare, Kronotop, Anlatı.

THE TRANSFORMATION OF THE CHRONOTOP IN ADAPTATIONS TO JAPANESE MANGA ART: THE EXAMPLE OF 'MANGA SHAKESPEARE: HAMLET'

Abstract

The aim of the research is to examine the transformation of the chronotope phenomenon, which was conceptualized by Mikhail Bakhtin in the narrative of the novel, in his adaptation studies. The story with different discourses; Bakhtin's concept of chronotope and the change of time-space determinism were taken into account in the adaptation from the theatre text to the manga comic. It was concluded that the chronotope in William Shakespeare's play Hamlet is not the same as the chronotope in Manga Shakespeare: Hamlet. At the same time, its structural features in the manga narrative were also examined.

In the comparison of two works of art, the time/space chronotope is deconstructed and reconstructed. When the adaptation and the original work are compared, time turns into a chronotope. For example, the letter that exists in William Shakespeare's Hamlet turns into a chip representing the cyber world in the manga adaptation. At the same time, the guards standing guard in front of the doors of Elsinore Castle, which represents the Renaissance period, are replaced by technological finger-reading

*Dr. Öğr. Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, Konservatuvar Sahne Sanatları Bölümü, İSTANBUL.

e-posta: kerimemre.ozerden@nisantasi.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0002-9247-8014>)

**Dr. Öğr. Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi Radyo Sinema ve TV Bölümü, İSTANBUL.

e-posta: ziyad.guliyev@nisantasi.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0003-0720-3698>)

***Dr. Öğr. Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Grafik Tasarım Bölümü, İSTANBUL.

hamdi.arslan@nisantasi.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0002-7575-446X>)

devices. When the form of the narrative transforms from a theater play to a manga narrative; Syringe replaces poison, one of the time chronotopes. When all these examples were examined, it was determined that chronotopes were transformed in William Shakespeare's adaptation of the play Hamlet to Manga Shakespeare: Hamlet comics.

Keywords: Manga, Hamlet, Shakespeare, Cronotope, Narrative.

GİRİŞ

Tiyatro oyun metinlerindeki söylem biçimi 'mimesis' (taklit) olgusu üzerinden gelişir. Tiyatral anlatı öykünerek anlatmaz; kavramın kökleri Aristoteles'in *Poetika* (2006) adlı eserine dayanmaktadır. Mimesis kısaca; Antik Yunan retorğinde taklitle dayalı temsili ifade eder. İfadelerin ve kelimelerin inşa ettiği alegorik bir dünyada karşı tarafa bir tasarım aktarılmaktadır. Kelimeler bir işaret veya belirti olarak izleyenin tahayyülünde; mekânı, zamanı inşa eder. Bilindiği üzere bütün öykülerin temel yapısında sahip olduğu varlıklar (karakter, mekân, zaman vb.) aynıdır. Söylem, bu varlıkları anlatı aracının yapısına göre değiştirmektedir. Farklı anlatı araçları aynı öyküyü aktarmasına rağmen, kendi ifade biçimleri, teknik olanakları veya sınırlılıkları ile bir biçim ve özgün bir tarz oluşturmaktadır. Birçok yapısalcı dilbilimci, anlatı araçlarının sunduğu anlatıları kendi başına metin olarak ifade etmektedir. Bu bağlamda metinlerarasılık olgusu ile yaklaşıldığında yazınsal anlatıya dayalı tiyatro oyun metni ve görsel- çizgisel dille inşa edilen mangalar da bir metnin incelenmesi için gerekli yapısal özelliklere sahiptir. Hem yazınsal hem de görsel/çizgisel dil ile oluşturulan kurmaca yapılar Seymour Chatman'ın ifade ettiği 'anlatı varlıkları'na sahiptir (Chatman, 1980).

Tiyatro oyun metni ve manga çizgi romanları arasındaki yapısal özellik ve bileşenlerle ortaya çıkan farklılıklara rağmen kurmaca metinlerde var olan kronotop (zaman-uzam uyumu) olgusu her iki anlatı yapısında farklı şekillerde bulunmaktadır. Özellikle kurmaca metinlerde, uzamda gerçekleşen olayların ve aktarılan eylemlerin belirli bir anlatı zamanını inşa ettiği görülmektedir. Uyarlamalarda ise; zaman-uzam uyumunun, kronotop olgusunun bozulduğu veya bilerek değiştirildiği tespit edilmektedir. Kurmaca metinlerin birçoğu farklı söylem biçimlerine uyarlandığında kronotop yeniden inşa edilmektedir.

Araştırmanın sınırlılıkları kapsamında iki farklı anlatı türü; sözsel anlatı olan tiyatro oyun metni ve çizgisel anlatı olan manga çizgi romanı incelenmiştir. Bu anlamda sözsel anlatıdaki zaman ve uzam ilişkisinin görsel/çizgisel anlatıdaki zaman-uzam ilişkisinden farklı olduğu tespit edilmiştir. Araştırma, sözsel anlatılar görsel/çizgisel anlatılara uyarlandığında; kronotop olgusunun nasıl değiştiği ve bu uzamda zamanı inşa eden farklı araçların (dizin, işaret, belirti vb.) özelliklerine odaklanmaktadır. Görsel/Çizgisel anlatılarda söylemin kendine özgü görsel dil (visual language) yapıları bulunmaktadır. Bu noktada iki söylem biçimi arasındaki kronotop inşasının da teknik olarak kendi temsilini, gösterge biçimini oluşturduğu görülmektedir.

Uyarlama çalışmaları araçların (medyumların) anlatıyı inşa etme olanakları ile sınırlıdır. Araştırma kapsamındaki tiyatro anlatısındaki sözsel anlatının görsel/çizgisel anlatıya uyarlanmasında belli durumlarda birebir hikâyenin aktarıldığı yapılar da görülmektedir. Ancak birçok uyarlamada anlatıcı tarafından zaman-uzam ilişkisi bilinçli bir şekilde yapı söküme uğratılmaktadır. Uyarlama yapıtlarda karakterlerin, mekânın, olay örgüsünün, yan olayların, anlatı zamanının değiştiği görülmektedir. Bu olguya paralel olarak, bazı uyarlama çalışmalarında öykü olduğu gibi kalmakta, söylem aracı değişmektedir. Bu anlamda araştırma kapsamında incelenen William Shakespeare'in *Hamlet* oyununun özet öyküsü manga çizgi romanı olarak görsel/çizgisel anlatıya Emma Vieceli *Manga Shakespeare: Hamlet'e* dönüşmüştür.

Günümüzde anlatı araçlarının yaygınlaşmasının bir sonucu olarak anlatılar farklı araçların söylem oluşturma biçimlerini kullanarak yeniden yorumlanmaktadır. Disiplinlerarası sanatın yaygınlaşması ile uyarlama çalışmaları da çeşitlenmektedir. Aynı zamanda uyarlama çalışmalarında mekân, zaman ve karakter özellikleri üretildiği döneminin kronotoplarını yansıtmaktadır. Bu çalışma ile tiyatro, grafik, resim, edebiyat gibi alanlarda gerçekleştirilen uyarlamalarda metinlerarasılık, göstergelerarasılık boyutu incelenirken kronotopların işlevini tespit etmektedir.

1. MANGA SANATI

Manga, hece dili ideogramlardan oluşan Çince’de karşılığı ‘*kaygısız*’, ‘*ilgisiz*’ olarak bilinen bir kelimedir. Japoncada ise MAN ‘*gelişigüzel*’ ve GA ‘*resim*’ olarak karşılık bulmaktadır. Manga çizgilerinin ilk örnekleri 1770’li yıllarda ortaya çıkmıştır (Cantek, 2016). Başka bir kaynak ‘manga’ kelimesini ‘*uçarı, haylaz, haşarı ve uçan resimler*’ olarak tanımlamaktadır. Scott Mccloud’a göre (2018), manga ardışık grafik sanattır.

Uzakdoğu, kaligrafi ve resim sanatını her zaman kültürünün bir parçası olarak değerlendirmiştir. Üzerine yazılabilen veya çizilebilen materyallerin Uzakdoğu toplumları tarafından bulunması ve geliştirilmesi, kültürel ve sanatsal anlamda diğer dünya devletlerinin öncülleri olmalarını sağlamıştır. Çin ve Japon kültüründe geçmişi 12. Yüzyıla dayanan, odun parçaları üzerine yapılan resim ve yazı sanatı örnekleri, Uzakdoğu sosyal hayatının da önemli bir parçası olmuştur. Tahta üzerine yapılan resimler zamanla sanatçıların geliştirdikleri yöntemlerle biçim değiştirmiştir. Çizgisel anlatıyı birden fazla çerçeve kullanarak hikayeleştirme ve anlatma yöntemi günümüzdeki manga sanatının temeli sayılmaktadır. Renkli ahşap blok baskı tekniği kullanılarak yapılan ve ‘fani dünya resimleri’ anlamına gelen Ukiyo-e, 18. ve 19. Yüzyıllarda popülerleşen manga kültürünün şekillenmesini tetikleyen sanatsal örneklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bilinen anlamda ilk manga örneği ise 1902 yılında Rakutan Kitazawa’nın gazetede yayınlanan bant çizgilerdir ve Kitazawa manganın babası olarak kabul edilir (Öztekin, 2011). Çizgi bantlar; basılı yayında birkaç karede geçen, tek kahraman odağında anlatılan çizgisel öykülerdir. Kitazawa, 1955 yılına dek -ölümüne kadar- sayısız çizgi bant ve illüstrasyona imza atmıştır.

Hokusai Katsushika’nın 1817 yılında yayınladığı ve öğrencilerinin eğitiminde kullanılan tahta bloklar üzerine yapılan seri karikatürleri ise; manga anlatısının ilk örneklerindendir (Öztekin, 2011).

19. yüzyılda Japonya ile Avrupa arasında seyahatlerin artması kültür aktarımına sebep olmuş; Japon çizimlerin Avrupalı meslektaşlarına öykünmesi ile manganın çizgi romanlaşması başlamıştır. Ünlü mizah dergisi Punch’tan etkilenen Japon çizimler, Toba-e isimli dergiyi, Japonya’da yaşayan yabancılara yönelik hazırlamıştır. Amerikan ve Avrupa çizgi roman esasları ile yola çıkan Japon sanatçılar, özgün illüstrasyonlar ve panolama (tasarımı bölümlere ayırma) teknikleri ile bu sanatın gelişiminde ve çizgisel anlatı kültüründe önemli fark yaratmışlardır.

Kısa zamanda tüm Japonya’nın beğenisini kazanan manga, yayımlandığı gazetenin satışlarını önemli ölçüde artırmış ve ekonomik sıkıntıları, halkın sorunlarını ortaya koyan içeriğiyle büyük kitleler tarafından beğeni kazanmıştır. Çeşitli siyasi görüşler kendi ideolojilerini kitlelere iletmek amacıyla mangayı kullanmaya başlamıştır. Bu durumdan rahatsız olan devlet, manga eserlerinin etkisini ve çoksesliliğini kontrol altında tutmak isteyerek kanunlar çıkartmıştır. Manganın gelişim sürecinde toplumları etkileyebilme gücü devlet ve sanatçıları karşı karşıya getirmiştir; 1933 yılında yazar Kobayashi Takiji, siyasi nedenlerden polis işkencesi ile hayatını kaybetmiştir (Öztekin, 2011). Devlet tarafından sanatçıların baskılanması, ikinci dünya savaşından sonra Amerika’nın Japon milliyetçiliğini harekete geçirmemek için kesin kurallar getirmesi gibi sebeplerle manga sanatı uzun seneler politikadan uzak kalmıştır. Siyasi içerik üretmeyen manga sanatçıları fantastik hikâyeleri konu edinen eserlere yönelmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası çok sayıda Japon çizim manga üretmeye başlamıştır. Bu dönemde küçük ebatlardaki kağıtlar kullanılmış, kırmızı mürekkeple baskı tekniği geliştirilerek baskı maliyetleri en aza indirilmiştir. Bu tekniğin uygulanması sonucu ‘akabon’ da denilen kırmızı kitap kavramı ortaya çıkmıştır.

Japonya’da manganın çok sevilmesi ve ilgi görmesinin sonucu olarak yüksek satış rakamları sağlanmış, ekonomik gücü olmayanlar için de manga kiralama sektörü oluşmuştur.

Bu dönemin önemli isimlerinden Osamu Tezuka, günümüz manga anlayışını ortaya koyarak bu alanın en önemli ismi haline gelmiştir. Çizimleri ile manga kavramını bir adım ileri taşımış, manga anlatı diline yenilikler katmıştır. Geliştirdiği görsel dil, Amerikan ve Avrupa çizgi romanından etkilenerek ortaya koyduğu çok kare ile anlatım, sinematik teknik kullanması ve hikâye anlatımı için efekt kullanması onu bu alanın öncülü yapmıştır (Alicenap, 2014). Tezuka’nın geliştirdiği anlatım tekniği ile, Amerikan çizgi romanında bolca kullanılan balonların yerini daha çok, kare ve görsellerle anlatım almıştır. Bu teknik kısaca “çok çizim, az konuşma” olarak da adlandırılabilir.

Zamanla çizim ve sayfalar çoğalmış, metin azalmıştır. Kimi zaman bir karede az metinle anlatılabilecek olaylar veya düşünceler sayfalarca görselle anlatılmıştır. Ayrıca çizgi mangada ses efekti kullanarak anlatıyı güçlendirmeyi sektöre Osamu Tezuka kazandırmıştır (Schodt, 1986). Tezuka her konuyu manga mecrasına taşıyarak sanatçılara da yol açmıştır. Günümüz dünyasında sevilen Amerikan karakterlerinin ve çoğu hikâye şablonunun Osamu Tezuka mangalarından yola çıkılarak üretildiği çeşitli araştırmalarda ortaya konmuştur.

Teknolojinin gelişimi ile başa baş ilerleyen animasyon sanatı, Japonya’da manganın animasyona evrilmesi ile anime adını almış, çok sayıda sanatçı bu alanda da önemli eserler ortaya koymuştur. Manga çizimlerinde en öne çıkan özellik karakterlerin fiziksel yapılarıdır. Büyük gözleri, ideal vücut proporsiyonu, duygusal ve özgüvenli bakışları onu diğer çizgisel anlatı formlarından ayıran ve dikkat çeken özellikleridir. Bir başka ayırt edici özellik ise; batı çizgi romanında her sanatçının çizgisi ve dili farklıdır oysa manga da sanatçının eserdeki imzasını görmek neredeyse imkansızdır. Ancak Batı çizgi romanlarının aksine mangada herhangi bir yaş sınırlamasının olmaması geniş kitlelere ulaşmasını sağlamaktadır. Mangayı büyük kitlelere ulaştıran bir başka konu ise ekonomik olmasıdır. Kültürünün gelişim sürecinde kitlesine kolayca ulaşabilmek adına, ucuz kâğıda, az tramlı ve tek renk olarak basılmaya başlayan manga; zamanla bunu bir stile dönüştürüp kendi kurumsal kimliği haline getirmiştir.

2. UYARLAMA KAVRAMI VE KAVRAMA YAKLAŞIMLAR

Uyarlama kelimesi, Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre adaptasyon anlamına gelmektedir ve dilimize Fransızcadan geçmiştir. Sözlük, edebi olarak bu kelimeyi “*bir eseri çevrildiği dilin, konuşulduğu toplumun yaşayışına, inançlarına uydurma*” şeklinde açıklamaktadır (TDK, 2022). Literatüre bakıldığında ise uyarlamanın iki farklı yaklaşım ile açıklanmaya çalışıldığı görülecektir. 2017 yılında yayınladığı çalışmasında Corrigan, uyarlamayı süreç ve ürün olarak iki farklı şekilde incelemiştir. Araştırmacıya göre uyarlama kavramı bir süreç olarak ele alındığında, burada bir eserin başka eserlerle ilişkisinin incelenmesi ifade edilmektedir. Aynı araştırmacıya göre uyarlama kavramı bir ürünü ifade ediyorsa burada çeşitli eklemeler ve çıkarmalardan söz edilmesi, bir diğer ifadeyle bir veya daha çok aktivitenin ilişkilendirilmesiyle elde edilen sentez söz konusudur (Corrigan, 2007: 35). Tiyatro araştırmacısı Krebs, uyarlamaların nasıl olursa olsun, orijinal olan eserden parça taşıdığına vurgu yapmaktadır (Krebs, 2014: 1). Çalışmasında Alkan, uyarlamanın bir sanat eserinin bir başka sanat türündeki ürüne dönüştürülmesi olduğunu belirtmektedir (Alkan, 2013: 4). Örneğin belirli bir eser, başka bir disiplinin koşullarına uygun hale getirilerek yeniden tasarlanıyorsa; bu bir uyarlamadır. Ancak bir sanat dalındaki eserin, aynı sanat dalında kalarak toplumun dinamiklerine göre, özüne de bağlı kalınarak yeniden üretilmesi de uyarlamadır (Künüçen, 2001: 34). Atamer, uyarlamanın tek yönlü olarak incelenemeyeceğini, çünkü uyarlama yapma biçiminin onu devingen hale getirdiğini belirtmektedir. Literatürde uyarlama çalışmaları tarandığında *transmediation (biçimsel aşkınlık), transcription (kopya çıkarma), revision (yeniden inceleme), revivification (yeniden canlandırma), transposition (aktarım), transaction (etkileşim), transference (nakletme), translation (çeviri), appropriation (el koyma), reproduction (yeniden üretim), reinterpretation (yeniden yorumlama), remediation (onarım), reworking (yeniden işleme), rewriting (yeniden yazım), reconstruction (yeniden yapılandırma), readjustment (yeniden düzenleme), remodification (yeniden değiştirme)* gibi kavrama yönelik tanımlar mevcuttur (Atamer, 2019: 43).

Uyarlamanın nasıl yapıldığı ve uyarlama neticesinde elde edilen sonuç, uyarlamanın türünü belirtir. Örneğin serbest uyarlama türünde, kaynak eserden öykü, karakterler ya da olay alınmakta ve bu malzemelerle bağımsız yeni bir eser üretilmektedir. Başka biçimde, sadık uyarlamada kaynak eserin özüne bütünüyle tutarlılık sağlanmakta, bu eserin verdiği mesaj ile okuyucuda/izleyicide/dinleyicide oluşturduğu ruh hali korunmaktadır. Birebir uyarlama, adından da anlaşılacağı üzere, kaynak esere bütünüyle bağlı kalınması durumunu ifade etmektedir. Örneğin bir romanın yazıldığı dilden, farklı bir dile tercüme edilmesi birebir uyarlama olarak nitelendirilebilir (Sobutay, 2021: 6-8; Alkan, 2013: 8-14). Nitekim uyarlamanın türünü ve yapıma biçimini daha etkin anlamlandırabilmek için uyarlama ile çok yakından ilişkili olan iki farklı kurama da değinmek gerekmektedir. Bunlardan ilki metinlerarasılık kuramıdır; herhangi bir metnin, başka bir metinden yola çıkarak var olan anlamı yeniden üretmesi ya da pekiştirmesidir. Kurama göre, bir metnin alt metinleri, yani bu metinde yer alan anlatılar, bunların oluşturduğu biçim ve anlamdan meydana gelen bilgi havuzu, başka metinler için de kaynak oluşturmaktadır. Dolayısıyla bir metindeki anlamlar, zamanla ve her yeni metinde azalmakta ve/veya değişmektedir (Gariper, 2017: 132; Atamer, 2019: 19). Bir başka kuram da göstergelerarasılıktır; sözsel sanatın sözsel olmayan sanatla ilişkisi ve dizgeler arası anlam alışverişidir. Sözsel olan sözsel olmayı söze dönebilirken; söz olmayan da sözsel olana

göndermeler barındırabilir. Farklı iki gösterge dizgesinin ilişkisine örnek olarak; ressam Ilya Glazunov'un yaptığı çizimlerin yönetmen Nuri Bilge Ceylan'ın *Kış Uykusu* filmine pastiş yöntemiyle etki etmesi verilebilir. Hatta bu örnekte metinlerarasılık ve göstergelerarasılık ilişkisi daha boyutludur; Glazunov'un söz konusu eserleri Dostoyevski öykülerinden, Ceylan'ın *Kış Uykusu* yapımı ise Çehov öykülerinden uyarlanmıştır (Aytaç & Göl & Yücel, 2014 ve Kesova, 2018). Resim ve sinema sanatlarının etkileşimine bir başka örnek olarak; yönetmen Onur Ünlü'nün, *Sen Aydınlatırsın Geceyi* (2013) filminde Marc Chagall'ın *Şehrin Üzerinde (Above the Town)* (1913) tablosunun uyarlanışını görebilmekteyiz. Göstergelerarasılık, yeni ürünlerin, bir başka kaynak üründen yola çıkarak hazırlanabildiğini belirtmektedir (Gariper, 2017: 132).

Uyarlama kavramı yapısı icabı, tanımlanmaya ve kategorize edilmeye karşı dirençlidir. Özgün eserin kutsallaştırıldığı, uyarlamanın değersizleştirildiği bir bakış açısı çağdaş sanat dünyasının konusu olmaktan çıkmıştır; yüklendiği geniş içerimler ile uyarlama, tekil gerçekliğin kapsayıcılığından kurtulmuş, kavramın kendisi kapsayıcı bir nitelik kazanmıştır (Atamer, 2019).

Metinlerarasılık ile uyarlamanın yakından bağıntılı olduğunu belirten Julie Sanders (Birkan Baydan, 2022), uyarlama kavramına ilişkin tanım ve yaklaşımları incelerken uyarlama biçimlerini şu şekilde özetlemektedir: a) Bir türden diğerine geçiş (edebiyattan sinemaya, tiyatrodan müzikale, düzyazıdan resme), b) Metin üzerinde kurgulanan kesmeler, çıkarmalar, eklemeler, genişletmeler ile müdahale (bu bir yorum şeklinde, özgün metinde susturulanlara ses vermek veya karakter eylemlerinin gerekçelerini açıklamak için olabilir); c) Yaklaşım ve güncelleme yoluyla yapıtı yeni kitle için anlaşılır hale getirme girişimi (Sanders, 2006: 18-19).

Milton, Sanders'ın adaptasyon ile kültüre uyarlama arasında yaptığı ayrımı dikkat çeker ve adaptasyonun çıkarma, ilave ve yeniden yazım içermesi durumunda dahi özgün yazara ait kabul edildiğini ve onun ismiyle anıldığını; kültüre uyarlamanın ise özgün eserden izler kalmış olsa dahi artık tamamen onu yeniden yazan veya uyarlayan kişiye ait olduğunu belirtir (Milton'dan aktaran Birkan Baydan, 2022: 1119).

Hamlet'in manga uyarlaması, *Hamlet*'i fütüristik bir dokunuşla, iklim değişikliği sonrası distopik bir 2017 dünyasına taşımaktadır. Sanders'ın maddelerine baktığımızda; bir türden diğerine geçiş, metin üzerinde yapılan ekleme ve çıkarmalar; güncelleme yoluyla yapıtı yeni kuşak için anlaşılır hale getirme eğilimi gibi tüm değişikliklerin uygulamasına rağmen kültüre uyarlanmış bir eser olma özelliği taşımamaktadır. Tüm popülerliğine rağmen manga *Hamlet*, Shakespeare adıyla, özgün eserin duygusunu yaşatma özelliğiyle dikkat çekmektedir.

3. SÖZSEL VE GÖRSEL/ÇİZGİSEL ANLATIDA KRONOTOP

Sanatın kavramsal boyutunun tanımlanmasına karnaval, diyaloji, kronotop gibi kavramları kazandıran Mikhail Mikhailovich Bakhtin (1895-1975) anlatıların yapısal özelliklerinin anlaşılmasında önemli bir işlevi üstlenmiştir. 'Kronotop' kelimesi Yunanca 'kronos' (zaman) ve 'topos' (yer) sözcüklerinin bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Sözen'e göre, '*anlatıdaki mekân-zaman tasarımı*' gündelik yaşamdaki anlamlandırma, anlamları yeniden inşa etme süreci ile ilintilidir (Sözen 2013;92-93). Bakhtin, anlatıdaki zaman-mekân birlikteliğinin önemini belirtmek için şöyle der: '*En belirgin olan şey, anlatı açısından taşıdıkları anlamdır. Romanın temel anlatısal olaylarını örgütleyen merkezdir bu mekân-zaman'lar... Mekân- zaman anlatı düğümlerinin birleştiği yerdir. Anlatıyı biçimlendiren anlamın bu mekân-zaman'lara ait olduğu, hiçbir çekince ilave edilmeksizin söylenebilir*' (Bakhtin, 2001. Akt. Sözen, 2013;94).

Bakhtin, kronotop kavramını ve mekân-zaman birlikteliğini kurgusal anlatılara özgü bir tanım olarak kullanır. Süalp'e (2004) göre, kronotop'un bu özelliği kurmaca anlatılarda, kültürel yapılarda, zamanı somut bir varlık olarak sunar. Bakhtin zamanın kurmaca yapılarda somut bir varlığa dönüşmesine ilişkin olarak metnin dışındaki zamanın anlatının kronotopunda kendine yer edindiğini belirtir. Tarihi bir roman sadece konu edindiği olayların geçtiği zamanı değil, aynı zamanda yazıldığı zamanın da kültürel, politik, estetik değerlerini de temsil eder.

Kronotop, anlatı metinlerinde yapı-söküme uğratıldığında kurmaca yapının gerçekçilik, inandırıcılık boyutunun kaybolduğuna dair yaklaşımlar bulunmaktadır. Oya Baydar 'Roman Toplumsal Zaman İçinde İnsanı Anlatır' başlıklı makalesinde, başarıyla kurgulanmış bir romandaki karakter hikayesinin farklı bir zamana uyarlanmasıyla anlam geçerliliğini ve inandırıcılığını yitirdiğini belirtir. Her bir zamanın kendi kronotopları bulunmaktadır. Bunun için

tarihin farklı çağlarının kendince kronotopları vardır (Baydar, 2002). Örneğin, 17.yy'ın İngiltere'sini temsil eden mekân şatolardır. 20.yy. Amerika'sının kronotopu 'Özgürlük Anıtı'dır. Aynı zamanda tarihin farklı döneminde kahvehaneler, birahaneler, kiraathaneler gibi alanlar da aynı şekilde kurmaca metinlerde yaygın kullanılan kronotoplardandır. *Hamlet* oyununda olayların hikâye edildiği yer olarak Kronborg Kalesi olarak gösterilmektedir.

Görsel/çizgisel anlatılarda kronotopların görünürlüğünün, anlatıda baskın ve yönlendirici olma özelliği vardır. Görsel anlatıların zaman-uzam düzenleme sanatı olmasının da burada yadsınamayacak bir katkısı bulunmaktadır. Çizgisel söylemler görsel ontolojiye dayandığı için zaman-uzam-olay birlikteliği bu anlatılardaki kronotopu öykünün belirleyici unsuru olarak dokur. Kronotop görsel/çizgisel söylemlerde ideolojileri, simgeleri, göndermeleri kendinde barındırır. Görsel/çizgisel anlatılarda kronotop seyircinin odaklanma (*focalization*), özdeşleşme duygusunu inşa eder.

Görsel/çizgisel anlatılarda mekân, olayların geçtiği yer işlevi görmektedir. Bu tür anlatılarda mekânlar doğrusal veya karşıt anlam içerisinde kullanılır. Doğrusal anlamıyla kullanıldığında mekânlar alışılmış işleviyle kullanılır. Buna örnek olarak, bir ayın sırasında kilise veya caminin gösterilmesi mekân kronotoplarını belirler. Karşıt anlamda ise karakterin komik durumunu inşa etmek için kullanılır. Sözen'e göre (2013), '*kaba, gülünç ya da şaşırtıcı bir sahnenin 'soylu ve kutsal' bir mekânda geçmesi buna örnek olarak verilebilir.*'

Uyarlamalarda kronotop değişimi ve yapı sökülümü, söylemin hedef kitlesinin özelliklerine göre yapılandırılmaktadır. Görsel/çizgisel söylem biçimlerinde çokmodluluk önemlidir. Sözselle anlatılarda kelimeler temsil işlevi gördüğü için kronotop olgusu kendiliğinden inşa olurken; görsel/çizgisel anlatıların bir türü olan çizgi romanlarda bu modlar; fotoğraf, çizilen görüntü, baloncuklarda yazılmış birkaç kelime ile ifade edilir. Bu anlamda çizgi romanlar, mangalar kronotopları sadece sözselle anlatı olarak iletmez. Çizgisel anlatıcıların zaman olgusunu inşa etmek için mekân kronotoplarını birebir tasvir etmeleri gerekmektedir. Bu anlamda iletişim dilinin çokmodluluğu işlevsellik kazanmaktadır (Jewitt, 2008, 246).

Uyarlama çalışmaları, bir söylemin başka bir söyleme aktarımı sürecinin metodolojisini inceler (Sanders, 2006; 20). Bu anlamda, 'ne?', 'nasıl?' ve 'neden?' soruları sorgulanır, tasarım çoğunlukla hitap ettiği izleyici/ okurla ilgilidir. Hurcheon ve Sanders uyarlama çalışmalarında 'metinlerarasılık' olgusuna vurgu yapar. Gerard Genette ise uyarlama çalışmaları '*yakınlaştırma hareketleri*' olarak adlandırmaktadır (Genette, 1997, 304). Bu bağlamda *Hamlet* oyun metninin mangaya uyarlanma metodolojisi 'anlatma', 'gösterme', 'etkileşim' üzerine yoğunlaşmaktadır. Çizgisel söylem biçimlerinin bir türü olan mangalar; çizgiler, görseller aracılığıyla uzam-zaman kronotopu inşa eder. Bu kronotoplar okur için hazır, koşullandırılmış, önceden (anlatıcı tarafından) belirlenmiş dünyalar inşa etmektedir. Sözselle anlatılarda ise anlatıcı kelimeleri bir dizin, belirti olarak kullanır ve okurun tahayyülünde inşa edeceği dünyaya, onun zaman-uzam ilişkisi kurmak için seçeceği mekân kronotoplarına müdahale etmemektedir.

4. WILLIAM SHAKESPEARE 'HAMLET' OYUNUNUN YAPISAL ÖZELLİĞİ

Kurmaca evrenini yer ve zaman belirlemekte; zamanı somutlaştıran kronotoplarla tutarlı bir temsil sağlanmaktadır. Yapıtın görsel olarak tahayyülü ve tasvirini oluşturan zaman ve mekân, bilginin oluşmasına ve olay örgüsüne hizmet etmektedir. Kronotoplar, yazarın içinde yaşadığı dönemin bilgisini barındırmaktadır. Hamlet, Rönesans ve Orta Çağ Avrupa'sının sosyal, siyasal, ahlaki yapısını yansıtmaktadır. Mekânın zamansal değeri toplum yapısının, çıkmazların ve farklı ilişki tiplerinin anlaşılmasını sağlamaktadır. Hamlet oyununda da Danimarka başta olmak üzere Orta Çağ Avrupa ülkelerinin içinde bulunduğu siyasal, ahlaki ve kültürel yapı kolaylıkla okunabilmektedir.

Mihail Bahtin, daha önce de sözünü ettiğimiz üzere, kronotop ile zaman/mekân ilişkisine ve bu ilişkinin sanat eserlerine kattığı anlamı araştırmaktadır. Zamanı işleyen ve bir bilgiye dönüştüren kronotop, anlatının dönüm noktalarında, düğüm yerlerinde belirginleşmektedir. Bakhtin (2014), edebi imgeler zaman-uzamsaldır, "Zaman-uzam anlatı düğümlerinin bağlandığı ve birleştiği yerdir" der (Bakhtin, 2014: 33).

Bir rönesans dönemi eseri olan *Hamlet*, Shakespeare'in güçlü kalemiyle intikam temasını merkezine alır; ikilem, yas, çatışmanın olduğu duygu ve düşünce örgüsüyle gelişir. Ölen Danimarka Kralı'nın hayaleti, oğlu Hamlet'e

görünür ve amcasının kendisini öldürdüğünü söyler. Amcasından intikam alması için de Hamlet'i yüreklendirir ancak Hamlet aksiyon almakta zorlanır. Hamlet, gördüğü ve duyduğu şeylerin doğruluğu konusunda ikilem yaşarken -aynı zamanda- ne yapması gerektiği konusunda da bir arayışa girer. Bunu sezen amcası Hamlet'e karşı kendini koruma hazırlıklarına girişir (Shakespeare, 1995).

William Shakespeare oyunlarında seyircisini/okuyucusunu anlamın derinliklerine davet etmektedir. Kafiye, ağır, ölçülü ve şiirsel bir dil kullanmaktadır. Oyunlarında genellikle sınıf meselelerini, ahlak sorunlarını, aşkı, tutkunun ve hırsın trajik sonunu konu edinir. Shakespeare oyunlarında komik ve trajik olan bir aradadır. Dönemin sansür anlayışını, söz sanatının ustalıklarıyla yener; oyunlarında sıklıkla kelime oyunlarına başvurmaktadır. Üç birlik kuralına uymayan yazar için yan olaylar ve yan karakterler de önemli bir yer teşkil etmektedir. Alegorik anlatımı, dram ve komediyi bir arada barındırabilmesi, eleştirel bir tavrının bulunması, şiirsel dili, çok katmanlı hikâye yapısıyla dönemin diğer yazarlarından ve anlatıcılığından sıyrılmaktadır (Şener, 2000).

Rönesans bireyi önemseyen, olandan olması gerekene doğru evrilen bir hareket sürecidir. Busüreç içerisinde eskide kalmış arzu ve heveslerin yeniden deneyimlenmesi talep edildiğigibi, yeni tecrübeler de kapı aralayan bir merak ve araştırma duygusu hayat bulmuştur (Pate'den aktaran Demir, 2020: 121). Hamlet karakteri de bu dönemin bir temsili olarak karşımıza çıkar; eğitilmiş, meraklı, başkaldıran bir Rönesans figürüdür.

Hamlet oyununun ana çatışması intikam teması üzerinden Clodius ve Hamlet arasındaki güç ile çizilse de; -Shakespeare ustalığının bir sonucu olarak- oyun pek çok çatışma üzerine inşa edilmiştir. Anne oğul, baba kız arketip çatışmasının yanı sıra; korku ve cesaret, akıl ve kalp, gerçek ve gerçeküstü, ihanet ve sadıklık, halk ve iktidar, kuşak çatışması gibi zıt fikirler yan çatışmaları oluşturmaktadır. Shakespeare'in Hamlet oyununda tasarladığı bu çatışmalar, Rönesans döneminde İngiltere'nin I. Elizabeth döneminin sonlarında, yaşlı bir kraliçe tarafından temsil edilmesi, taht cinayetleri, aydın sınıfın sürüklendiği bunalım gibi koşullar etkilidir.

Soylu sınıfa mensup, eğitilmiş, sanatsever bir kişi olarak okunabilen Hamlet karakteri; içinde yaşadığı dünyanın ümitsizliği, babasının ölümü, annesinin amcasıyla evlenmesi gibi nedenlerden ötürü melankolik bir yapıya bürünür. Hamlet'in psikolojisini biçimlendiren tüm bu olaylar onu içinden çıkamadığı trajik bir sona iter. Psikanalitik bir okumayla; annesinin biricik ve çok sevdiği oğul Hamlet, babasının ölümü ve amcasının annesiyle gerçekleştirdiği ensest ilişkiyle ödipal kompleks yaşayarak ağır bir depresyona girmiştir. Hamlet, annesine olan aşkını içine bastırır, eylemsizliğinin nedeni de zaten bilinçaltında rakip olarak gördüğü babasının ortadan kalkmış olmasıdır. Fakat yine de bu kompleksin bir sonucu olarak çocuk, bu Ödipal çatışmayı babasıyla özdeşleşerek atlatır ve sonra hissettiği duygulardan dolayı suçluluk duyar (Yavuz, 2018; 278).

Şüpheli, meraklı, kararsız, mensubu olduğu toplumda ötekileşmiş ve duygusal kişiliğiyle çok yönlü bir karakterdir. Shakespeare'in yarattığı derinlikli karakter yapısı Hamlet'i, tüm sanat ve edebiyat dünyasının ikonlarından biri haline dönüştürmüştür.

Enest ve cinayete rağmen Hamlet'in aksiyona geçip intikam alamaması, oyun kişiliğinin dinamiğini oluşturmaktadır. Oyunun beşinci perde, birinci sahnesinde mezarının/soytarının repliklerinden anlaşıldığı üzere Hamlet otuz yaşında bir genç yetişkindir.

1. SOYTARI: Sen çıkaramadın mı? Her budala bilebilir bunu. Tam genç Hamlet'in doğduğu gündü...

1. SOYTARI: Nerde mi? Burda, Danimarka'da. Otuz yıldır mezarlık yaptığım bu memlekette (Shakespeare, 1995: 193,194).

Babasının öldürülmesinden ziyade, annesinin başka bir adamla ilgilenmesi hatta bu kişinin amcası olması durumu Hamlet'i güçsüzeleştirir. Oedipal evreden kaynaklı bilinçdışında suçluluk duygusunu içinde barındıran Hamlet'in, bu sebeple amcasını öldürme eylemini harekete geçiremediği söylenebilir (Salman, 2018). Hamlet 'in ruhsal dengesizliği, dünyanın dengesizliğinin bir sembolü olarak yorumlanabilmektedir. Hamlet'in ereği, babasının amcası tarafından öldürüldüğünü kanıtlamaktır. Bu süre içinde özgürleşebilmek, amacı için alan yaratabilmek adına deliliği bir kamufraj olarak kullandığı da söylenebilir. Özdemir Nutku bu halini "Hamlet, ruhsal yanını vurgulayan nihilizmin en üst derecesindedir." olarak tanımlamaktadır (Nutku, 1972). Shakespeare'in oyunlarında -çoğunlukla- soytarlara atfedilen bu delilik, bu kez Hamlet'e özgürlük sunmaktadır. Bozuk dünyanın

dengelessnessiyle, dengelessiz bir şekilde baş etme yolunu seçer ancak; süreç içerisinde Hamlet'in delilik kostümü vücuduna işlemeye başlar. Hamlet insana dair çatışmaları ve ikiliklerini bünyesinde barından bir varlığa dönüşür. Taşıdığı ağır yükün altında ezilen Hamlet'i Nietzsche Dionysosçu insana benzetir: *İkisi de şeylerin özüne gerçek bir bakış atmış, onları tanımışlardır ve eyleme geçmek onları tiksindirmektedir; çünkü eylemleri şeylerin bengi özünü değiştirmeyecektir, zıvanadan çıkmış dünyayı yeniden düzenleme işinin kendilerinden beklenmesini gülünç ya da utanç verici bulmaktadırlar (Nietzsche'den aktaran Özüaydın, 2016: 53).*

Varoluş sancısı Hamlet'i karasızlık, iradesizlik, eylemsizlik içine sürükler; kendi fenomen repliğinin de ifade ettiği üzere var olmak ve yok olmak arasına sıkıştırır. Babasının makamına geçerek gücü, katili olarak da kötülüğü cisimleştiren amca; annesiyle ensest bir ilişki kurarak anneyi de annelik tahtından indirmiş olur. Hamlet tüm bu yanlışlar ve günahlarla, her şeyi erteleyerek baş etmeye çalışır. "Hamlet Neredeyse Absürd: Ertelemenin Dramaturjisi" adlı makalede Robert Hapgood, Hamlet'in bütünüyle erteleme davranışından oluştuğundan bahseder (Mimemis Dergisi Yazarları'ndan aktaran Koç, 2019).

Hamlet oyununda pasif bir varoluş gösterse de bahsedilmesi gereken ve metin örgüsünde önemli bir yere sahip olan Ophelia karakteri sessiz, göz ardı edilen, erkekliğin onayına teslim olmuş bir yapıyla karşımıza çıkar ve bu durum onu gözlemciye dönüştürür. Ophelia, Hamlet'in duygu durumu ve davranışlarındaki çelişkinin bir sağlamasıdır. Etrafındaki entrikalara şahitlik etmek ve aşkına karşılık alamamak onu önce delirtir sonra da ölüme sürükler.

İnsan zihninin derinliklerini, geniş kelime dağarcığını ve gözlem yeteneğini kullanarak işleyen Shakespeare, Hamlet karakterinde sanatını başka bir noktaya taşır; karakter boyutluluğunu felsefenin, psikanalizin ve tarihin konularıyla kuşatır.

5. W. SHAKESPEARE'İN 'HAMLET' OYUNU VE APPİGNANESİ & VİECELİ 'HAMLET' MANGASINDA KRONOTOPLARIN KARŞILAŞTIRMASI

Anlatı uyarlamalarındaki zaman-uzam, zaman- nesne kronotoplarının dönüşümü, yapı söküme uğratılmasına ilişkin olarak William Shakespeare'in *Hamlet* oyunu ve görsel/çizgisel anlatı olarak Richard Appignanesi ve Emma Vieceli'nin *Manga Shakespeare: Hamlet* çizgi romanındaki belirgin farklılıklar tespit edilmiştir. Bu anlamda zaman-uzam kronotopunun uyarlamasında anlatıcı değişen yapılar incelenmiştir. William Shakespeare tarafından yazılmış olan Hamlet oyununun temel amacı saray içindeki ilişkiler ve çıkmazları göstermektir. Richard Appignanesi ve Emma Vieceli manga anlatısında kurduğu evrenle ilgili kitabın ilk sayfasında okuyucusuna açıklayıcı bilgi sunmaktadır. Vieceli ve Appignanesi'nin 2006 yılında yayınlanan *Manga Shakespeare: Hamlet* yapıtı 2017 yılında dünyayı bekleyen iklim felaketlerine vurgu yaparak, distopik bir evren inşa eder.

'Yıl 2017. Küresel iklim değişikliği Dünya'yı mahvetmiş durumda. Artık sürekli savaş halinde olan bir siber dünyada yaşıyoruz. Danimarkalı prens Hamlet belirsiz bir gelecekle yüzleşmek üzere ve dönmüştür...'(Appignanesi and Vieceli2009;2)

Hamlet karakteri, oyunun başında babasının ölümünden hemen sonra -erken yas döneminde- karşısına çıkan hayalet figürüyle dönüşüme uğrar; 1.perde 4.sahnede Elsinore Şatosu'nda, nöbet tutulan bir set üstünde hayaletle karşılaşır ve set surlarınca onu takip eder. Hem kalenin içini hem de kalenin dışını kapsayan bu mekân, dışarı ve içeriye dahil olamamışlık ve arada kalmışlık halini temsil etmektedir. Hayalet de hem bu dünyada kalamamış hem de ruhani dünyaya gönül rahatlığıyla geçememiş bir figür olarak mekân yapısının bileşikliğiyle örtüşmektedir. Dönemin kraliyetinin sosyal yaşam alanı ve aynı zamanda bölgenin siyasi idaresinin merkezi olan şatonun surları tehdit alanlarıdır. Kraliyet için dış dünyanın saldırılarına karşı en zayıf, en açık alanları temsil eden surlar; gözetleme, muhafaza edilme işlevleri üstlenmektedir. *Hamlet* oyununda da kale içinde var olan düzeni alt-üst edecek ilk hamle (hayaletin gerçeği söylemesi) bu mekânda gerçekleşmektedir. *Manga Shakespeare: Hamlet* yapıtında ise bu sahne yine surlarda geçmekte ancak Hamlet hayaleti surlar boyunca takip etmek yerine surlardan atlayarak ormana doğru takip etmektedir. Hayaletten gerçeği öğrendiği mekân, oyun metninden farklı olarak iklim felaketi nedeniyle harap olmuş yılanların gezdiği bir ormandır.

Şekil 1: Hamlet'in Hayaleti Kovalama Sahnesi, (Kaynak: Appignanesi ve Vieceli, 2009)

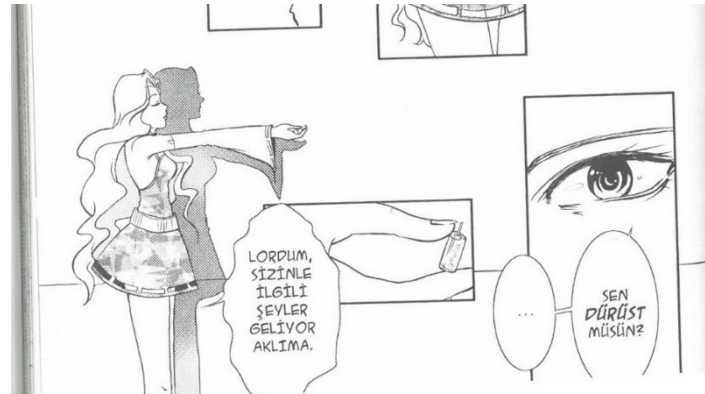
Appignanesi ve Vieceli'nin 'Manga Shakespeare: Hamlet' çizgi romanındaki 2017 yılının siber dünyasında karakterler arasındaki haberleşme biçimi kronotopun işlevinin değişmesi ile dönüşüme uğrar. Örneğin 'Hamlet' oyunundaki 3.Perde 1.Sahne'de Hamlet ve Ophelia'nın karşılaştığı sahnede Ophelia Hamlet'in ona önceden verdiği mektubu iade eder.

'Efendimiz, kıymetli şeyler vermiştiniz bana.

Kaç gündür geri vermek istiyordum size.

Buyurun, alın şimdi.' (Shakespeare, 1995)

Japon kültüründe önemli yeri olan manga sanatına uyarlanan anlatının bu bölümünde zaman-uzam olgusunun yapı söküme uğraması W.Shakespeare döneminde kullanılan mektup, siber dünyayı temsilen bir çip ile ifade edilmektedir. Aslında, uyarlama çalışmalarındaki zaman-uzam kronotopunun yapı söküme uğratıldığı, anlatı zamanını inşa etmek için nesne kronotoplarının değiştirildiği ve bunun üzerinden bir siber dünya zamanı inşa edildiği görülmektedir.

Şekil 2: Ophelia'nın Hamlet'e mektupları iade ettiği sahne, (Kaynak: Appignanesi ve Vieceli, 2009)

Çizgi romanda tüm mektuplar çip olarak tasvir edilir; bu çip karakterlerin ensesinde bulunan girişe yerleşerek bilgi aktarımını sağlamaktadır. Bu anlamda manga anlatısındaki başka bir sahne bunu daha açıklayıcı bir şekilde tasvir etmektedir. W.Shakespeare'in Hamlet oyunundaki 2.Perde 2. Sahne Ophelia'nın babası Polonius, Kralın huzurunda Ophelia'nın ona verdiği mektubu krala göstermektedir. Aynı sahnenin manga çiziminde ise söz konusu mektup yine bir çip olarak sunulur.

H. Arslan

(Şatoda bir oda)

POLONIUS:

....

*Bu kızım, ki dikkatinizi çekerim
Bana olan saygısına ve bağlılığına,
Şunu verdi bana. Bunun üstüne artık
Düşünüp karar vermek sizin:
(Mektubu okur.)
"Göklerin kızı, ruhumun tapınağı
Güzelliklerin en güzeli Ophelia
Olmadı, bayağı kaçtı bu söz,
Güzelliklerin en güzeli, olmayacak söz."*

...

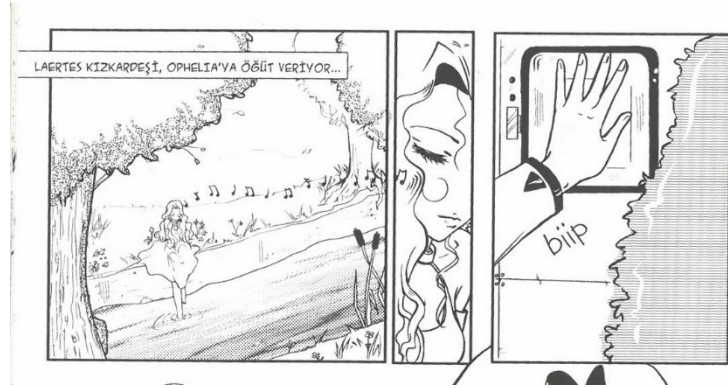
KRALİÇE:

Bunları Hamlet mi yazan?' ((Shakespeare, 1995 : 98-99).

Şekil 3: Anlatıda çip kronotopunun kullanım örneği, (Kaynak: Appignanesi ve Vieceli, 2009)

Oyun metninin barındırdığı nesnelere kurmaca dünyasının çerçevesini ve zamanını belirlemektedir. Oyunun üçüncü sahnesinde Laertes ve Ophelia, Polonius'un evinde bir odaya girer. Söz konusu sahnede; Laertes o bölgeden ayrıldığı için kardeşiyle vedalaşmakta, onu Hamlet'in güvensizliği ile ilgili uyarılmaktadır. Yazar oyunun bu bölümünde mekânsal bir belirteç sunmamaktadır. Ancak sahne; kralın baş danışmanı olan Polonius'a ait bir odada geçmekte, yine bürokratik bir figürün şatonun herhangi bir biriminde bulunan mekânı işaret edilmektedir. Şato gibi mekânlara ait misafir odaları, holler, koridorlar, yemek odaları hükümdarlık hanesindeki ilişkilerle ilgili buluşma ve entrikaların geçtiği yerlerdir. Edebi metinde Laertes ve Ophelia'nın Polonius'a ait bir odaya girdiği bilgisi kısıtlı şekilde sunulurken, *Manga Shakespeare: Hamlet* yapıtında uyarılmanın kronotopu değiştirilmesiyle karakterler teknolojik parmak okuyucularla odaya girmekte, çizgisel anlatıda vurgulanmaktadır.

Şekil 4. Ophelia'nın parmak izi ile odaya girişi, (Kaynak: Appignanesi ve Vieceli, 2009)

Hamlet'in kraliyet mensuplarını babasının ölümüyle yüzleştirmek için tasarladığı tiyatro oyunundaki aksiyon özgün metninde "Kralın tacını başından alır, tacı öper, kralın kulağına zehir akıtır ve çıkar." şeklinde ifade edilmektedir (Shakespeare, 1995 :156). *Manga Shakespeare: Hamlet*'de ise maskeli bir oyuncu, kral kılığında oyuncuya şırıngayla bir zehir enjekte ederek onu öldürmektedir. 19. yüzyılın buluşlarından biri olan günümüzde birçok alanda kullanılan şırınga nesnesi, 16. yüzyılın Hamlet hikayesine dahil ederek kronotopu değişime uğratmaktadır.

Şekil 5. Aktörlerin cinayet temsili, (Kaynak: Appignanesi ve Vieceli, 2009)

SONUÇ

Kurmaca anlatılarda zaman olgusunu uzamdaki nesnelere, mekânlar inşa etmektedir. Kronotopların zaman-uzam, zaman-nesne olarak hikâye dünyasını inşa etmesi, anlatının tarihsel süreçteki yerinin belirlenmesinde önemli etkidir. Uyarlama çalışmalarında söylemin farklı araçlarda (medyumlarda) yeniden inşası sürecinde zaman-uzam, zaman-nesne kronotopları yapı söküme uğratılmaktadır. Anlatıcıların kendi medya mecralarının yapısal özelliklerine ve anlatıcı tarzıyla ilgili olarak aynı öykünün farklı araçlara (medyumlara) uyarlanmasında zaman kronotopunun değişimini temsil eden metaforlar, imgeler, semboller kullanıldığı görülmektedir.

W.Shakespeare'in *Hamlet* oyununun Appignanesi ve Vieceli'nin *Manga Shakespeare: Hamlet* manga anlatısına dönüştüğü uyarlamada zaman kronotopunun da değiştiği tespit edilmiştir. Shakespeare'in *Hamlet* evrenini temsil eden dönemin temsilleri yerine manga anlatısında siber dünyayı temsil eden kronotoplar kullanılmıştır. İki sanat yapınının karşılaştırılmasında zaman-uzam kronotopunun yapı-söküme uğratıldığı, anlatıcı tarafından yeniden inşa edildiği sonucuna varılmıştır. Uyarlama yapıtta tasvir edilen siber dünya nesnelere görsel/çizgisel vurgusuyla temsili gerçekleştirilebilmiştir. *Hamlet* oyun metninde haberleşme, iletişim aracı olarak mektup

kullanılmaktayken, *Manga Shakespeare: Hamlet* eserinde dijital çiplerin kullanıldığı görülmektedir. Manga anlatısındaki zaman-uzam kronotopunun yeniden inşasına ilişkin başka bir örnek ise; oyundaki tiyatro sahnesinde 'Kralın tacını başından alır, tacı öper, kralın kulağına zehir akıtır ve çıkar' sahnesinin mangada zehri bir şırınga ile kralın kulağına akıtmasıdır. *Manga Shakespeare: Hamlet* in siber dünyasında inşa edilen evrende kapıların teknolojik parmak okuyucularıyla açılması zaman kronotopu değişiminin görünürlüğü açısından önemlidir.

Anlatı yapıları uyarlandığında anlatıcıların hitap ettiği hedef kitlenin demografik özellikleri söylemin araçlarını (medyumunu) belirlemektedir. Bu anlamda *Hamlet* oyunu kendi anlatı yapısı, kurgusal özelliği ve taşıdığı mesaj açısından daha bilinçli, entelektüel, olgun bir okur/seyirci kitlesine uygundur diyebiliriz. *Manga Shakespeare: Hamlet* anlatısındaki hedef kitlenin yaş aralığının genç olması söylemin anlaşılabilir, kavranabilir bir yapıda tasarlanmasının sonucudur. *Hamlet* oyunu ve *Manga Shakespeare: Hamlet* mangasının farklı hedef kitleye yönelik söylem oluşturmasından dolayı olay örgüsünde eksiltmeler, kısaltmalar olduğu tespit edilmiştir. Oyun metninin mangaya dönüşümünde zaman-uzam kronotopunun yeniden inşası tiyatro oyunundaki önemli tiratların, sahnelerin ortadan kalkmasına neden olmuştur. *Hamlet* oyununun *Manga Shakespeare: Hamlet*'e dönüşmesiyle özgün metnin özeti niteliğinde parça anlatılar kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

- Alicenap, Ç. T. (2014). *Yerelden Evrensel Japon Anime ve Manga Sanatı*. Sanat ve Tasarım Dergisi, 7(7), 31-60.
- Aristoteles (2006); *Poetika*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Cantek, L., (2016) *Çizgili Hayat Klavuzu*, İstanbul.
- Chatman, S. B. (1980). *Story and discourse: Narrative structure in fiction and film*. Cornell University Press.
- Demir, K. A. (2020). *Coğrafi Keşiflerin Ekonomi Ve Kamu Yönetimi Sistemine Katkıları: Merkantilizm Ve Kameralizm*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 29 (1), 118-135 . DOI: 10.35379/cusosbil.570806
- Genette, G. (1997). *Palimpsests. Literature in the Second degree*. Translated by ChannaNewman and Claude Doubinsky. Lincoln: University of Nebraska Press
- Hutcheon, L. (2006). *A Theory of Adaptation*. New York: Routledge
- Jewitt, C. (2008). "Multimodality and Literacy in School Classrooms." *Review of Research in Education* 32: 241-267.
- Mccloud, S., (2018) *Çizgi Romanı Anlama*, Sırtlan Kitap.
- Nutku, Ö. (1972). *Çağdaş Hamlet*. Tiyatro Araştırmaları Dergisi, 3 (3) , 107-118 . DOI: 10.1501/TAD_0000000142
- Öztekin M.K. (2011) *Manga, Bir kültürel Direniş Aracı*, İletişim yayınları
- Özüaydın, B. C. (2016). *Herkes Biraz Macbeth Biraz da Hamlet'tir. Kaygı*. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, (26), 45-58 . DOI: 10.20981/kuufefd.51522
- Salman, S. (2018). *Psikanalitik Yaklaşım Açısından Baba-Oğul İlişkisi: Gişe Memuru ve Beş Vakit Filmleri*. Sine Filozofi, 3 (5) , 145-159 . DOI: 10.31122/sinefilozofi.354020
- Sanders, J. (2006). *Adaptation and Appropriation*. London: Routledge.
- Schodt, F. (1986). *Manga Manga*. Japan: First Paperback Edition
- Shakespeare, W. (1995). *Hamlet*, çev. S. Eyüboğlu, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Shino, Y., (2008) "Japan's Burgeoning Class: Working Poor", San Francisco Chronicle
- Sözen, M. F. (2013). *Bakhtin'in Romanda" Karnavalesk" Kavramı ve Sinema*. Akdeniz Sanat, 2(4).
- Süalp, A. (2004) *Zaman, Mekân-Kuram ve Sinema*, İstanbul, Bağlam Yayınları, s. 62
- Şener, S. (2000). *Dünden bugüne tiyatro düşüncesi*. Dost Kitabevi Yayınları.
- Tez Z., (2018) *Yasaklı Sanat Olarak, Minyatür, Resim ve Grafik Tarihi*, İnkilap Yayınları.
- Yavuz, M. E. (2018) *Necip Fazıl Kısakürek'in Bir Adam Yaratmak Ve William Shakespeare'in Hamlet Adlı Eserlerinde Ruh Çileleri*. Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6(1), 265-280.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:18.07.2022 ✓Accepted/Kabul:10.09.2022

DOI:10.30794/pausbed.1145170

Research Article/Araştırma Makalesi

Türk, B. (2022). "Pamukkale'nin Sürdürülebilir Turizm Potansiyelinin SWOT-AHP (A'WOT) Uygulamasıyla Değerlendirilmesi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. Ö235-Ö251.

PAMUKKALE'NİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM POTANSİYELİNİN SWOT-AHP (A'WOT) UYGULAMASIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ

Bahar TÜRK*

Öz

Günümüzde turizm faaliyetlerinin neden olduğu/olacağı olumsuz etkilerin en az indirilmesi için birçok önlem alınırken, sürdürülebilir turizm gelişiminin sağlanması için de birçok strateji uygulanmaktadır. Destinasyonların sürdürülebilir turizm potansiyelinin gelişmesi ise bu durumu bir süreç olarak değerlendirmeye bağlıdır. Öte yandan sürdürülebilir turizm kapsamında, ziyaretçilerin deneyimlerini arttırmak ve yüksek tatmin sağlamak dikkate alınması gereken bir diğer konudur. Çalışmada önce Pamukkale'nin sürdürülebilir turizm potansiyeline ilişkin SWOT analizi yapılmış daha sonra elde edilen analiz faktörleri SWOT-AHP (A'WOT) uygulamasıyla değerlendirilmiştir.

Bulgulara göre Pamukkale'nin sürdürülebilir turizm potansiyelinin gelişimine katkısı bakımından en önemli ana kriter güçlü yönler (%42) iken, güçlü yönlerde "ulaşımın kolay olması" (%28); zayıf yönlerde "eko-turizm/doğa turizmi için alt yapı ve üst yapı eksiklikleri" (%28); fırsatlarda "farklı aktivitelere imkân veren doğal ve kültürel zenginliklerinin olması" (%25); tehditlerde "doğal kaynakların yönetilmesi ve korunmasına ilişkin sistemik bir yapının olmaması" (%24). Genel sıralamada ise "ulaşımın kolay olması" (%12) ifadeleri ilk sırada yer almıştır. Elde edilen sonuçlar literatürde sürdürülebilir turizmin var olması ve devam ettirilmesi için öne çıkan koşullar ile tutarlılık göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Pamukkale destinasyonu, Sürdürülebilir turizm, SWOT, AHP, SWOT-AHP, A'WOT.*

EVALUATION OF PAMUKKALE'S SUSTAINABLE TOURISM POTENTIAL VIA SWOT-AHP (A'WOT)

Abstract

Today, many measures are taken to minimize the adverse effects caused by tourism activities; at the same time, many strategies are implemented to ensure sustainable tourism development. The development of sustainable tourism potential of destinations depends on evaluating the situation as a process. On the other hand, increasing visitors' experience within the scope of sustainable tourism and providing high satisfaction is another issue to be considered. The study evaluated Pamukkale's sustainable tourism potential with SWOT-AHP (A'WOT). Depending on the data obtained, suggestions have been made that will contribute to sustainable tourism development.

According to the findings, a main essential criterion in terms of contribution to the development of Pamukkale's sustainable tourism potential is 'strengths' (42%), in the strengths sub-factor; "easy access" (28%); in the weakness; "lack of infrastructure and superstructure for eco-tourism/nature tourism" (28%); in the opportunities; "natural and cultural riches that enable different activities" (25%); in the threats; "lack of a systematic structure regarding the management and protection of natural resources" (24%) and "ease of transportation" (12%) took first place in the general ranking. The results are consistent with the prominent conditions for the existence and continuation of sustainable tourism in the literature.

Keywords: *Pamukkale destination, Sustainable tourism, SWOT, AHP, SWOT-AHP, A'WOT.*

*Doç. Dr. , Pamukkale Üniversitesi, Denizli Sosyal Bilimler MYO, Dış Ticaret Bölümü, DENİZLİ.
e-posta: bturk@pau.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0001-9590-769X>)

1. GİRİŞ

Büyümeye devam eden sektörlerden bir olarak turizmin gelir üzerindeki olumlu etkisi ve istihdama olan katkısı dikkate alındığında, devamlılığının sağlanması ulusal ve uluslararası anlamda önemli hale gelmektedir. Söz konusu sürdürülebilirliğin sağlanması için turizmin ve kaynaklarının olumsuz etkilerden korunması, turistik faaliyetlerin çevre, tarihi/kültürel yapı ve toplum açısından değer yaratacak şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Sürdürülebilirlik kavramı turizm kapsamında ele alındığında; doğal, tarihsel, kültürel ve sosyal tüm kaynakların korunarak yönetilmesi anlamına gelmektedir (Kara, 2016). Bu sayede turizme konu olan unsurlar, turistler için çekiciliklerini kaybetmeden geleceğe aktarılabilir.

Pamukkale, sahip olduğu travertenler, kaplıcalar ve antik kentleriyle sürdürülebilir turizm bakımından yüksek bir potansiyele sahiptir. Ayrıca “*etkinlik turizmi, ekoturizm, doğa turizmi, kültür turizmi, keşif turizmi ve macera turizmi*” gibi sürdürülebilir turizmin çeşitleri olarak kabul edilen (Garda ve Temizel, 2016) faaliyetlere olanak tanınması Pamukkale’nin söz konusunu potansiyelinin önemli ölçüde arttırılabileceğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı Pamukkale’nin sürdürülebilir turizm potansiyelini hibrit bir yöntem olan SWOT-AHP (A’WOT) ile değerlendirmek ve elde edilen veriler doğrultusunda sürdürülebilir turizm gelişimine katkı sağlayacak önerilerde bulunmaktır.

Türkçe karşılığı GZFT analizi (güçlü ve zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler) olan SWOT (strength, weakness, opportunity, threat) analizi, bir organizasyonun/birimin güçlü-zayıf yönlerinin, fırsat ve tehditlerin belirlenerek mevcut durumunun tespit edilmesine yarayan, strateji geliştirme araçlarından biridir (Benzaghta vd., 2021). Ancak SWOT analizi tespit edilen faktörlerin birbirlerine karşı göreceli üstünlükleri veya stratejinin gelişmesine katkı sayılabilecek nicel veriler ortaya koyamamaktadır. Bu noktada çok kriterli karar verme tekniklerinden biri olan AHP (Analitik Hiyerarşi Süreci) devreye girerek, SWOT analizinin nicel hale gelmesine ve strateji geliştiriciler için somutlaştırılmasına katkı sağlamaktadır (Sahani, 2021). Bu nedenle çalışmada A’WOT olarak da bilinen SWOT-AHP hibrit modeli tercih edilmiştir.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM

Bilindiği gibi sürdürülebilirlik, günümüzün ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillerin gereksinimleri için kaynakların korunmasını, yani günümüz kaynaklarının geleceğe güvenle aktarılabilmesini ifade etmektedir. Bu anlayış günümüzde birçok farklı alanda etkisini göstermektedir. Sürdürülebilirliğin temel bileşenleri olarak kabul edilen çevrenin korunması, ekonomik büyümenin ve sosyal gelişim sağlanmasının çok daha ötesine geçerek, sürdürülebilir yaşam, tarım, şehir, planlama, finans ve sürdürülebilir davranış gibi birçok farklı disiplinde uygulanmaktadır.

Sürdürülebilir turizm de bunlardan bir tanesidir. Sürdürülebilirliğin turizm özelinde önemli olmasının nedenlerinden biri de turizmin kaynak yoğun bir endüstri olmasıdır. Dolayısıyla gerek yerel gerekse küresel ölçekte turizmin sürdürülebilirlik açısından sorgulanabilir olması gerekmektedir. Sürdürülebilir turizmin tanımını yapmadan önce Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun (1987) ifade ettiği sürdürülebilirliğin dört temel ilkesine bakıldığında: *i)* bütüncül bir planlama ve strateji yaratma fikri, *ii)* temel ekolojik süreçleri korumanın önemi, *iii)* insanlık mirasının ve biyolojik çeşitliliğin birlikte korunması ve *iv)* verimliliğin gelecek nesiller için uzun vadede sürdürülebilir olacağını temel alan gelişim anlayışı olarak ifade edildiği görülmektedir (Lu ve Nepal, 2009). Bu temel kavramlar çerçevesinde Dünya Turizm Örgütü (UNWTO, 1998: 21) sürdürülebilir turizmi; ‘mevcut turistlerin ve ev sahibi destinasyonların ihtiyaçlarını karşılarken, gelecek için fırsatların korunması ve geliştirilmesi’ olarak tanımlamaktadır. Örgüt ayrıca sürdürülebilir turizm için üç temel ilkeye dikkat çekmektedir: ekolojik ve biyolojik çeşitliliği korumak, ev sahibi bölgenin yöresel, özgün sosyokültürel öğelerini korumak ve turizmde yerel halkın istihdamını sağlayarak toplumun yaşam standartlarını yükseltmek (UNWTO, 2002; Farsani vd., 2011).

Bu tanımdan ve temel ilkelerden anlaşılacağı üzere, sürdürülebilir turizm doğal, kültürel ve sosyal değerlerin bölge haklarını da gözeterek korunmasına, doğanın ve ekolojik yaşamın korunması ve geliştirilmesine, ekonomik faydanın tüm paydaşlar için sağlanmasına ve tüm bunların gerçekleştirilmesi için bireylerin sürdürülebilirlik konusunda bilinçlendirilmesine dayanmaktadır (Cugini, 2021). Bu sayede insanlar turizm amacıyla bir destinasyona yönelindiklerinde, ilgili destinasyonun doğal kaynaklarını korumak öncelikleri haline gelecek ve sürdürülebilir turizm hayata geçirilmiş olacaktır (Scott ve Gössling, 2022).

Diğer taraftan Garda ve Temizel (2016) çalışmalarından sürdürülebilir turizmi; bildiğimizin anlamıyla turizmin yarattığı, aşırı kullanımdan kaynaklanan yıpranmanın önüne geçebilecek bir niş pazarlama türü olarak ele almaktadır. Ayrıca araştırmacılar, “*etkinlik turizmi, ekoturizm, doğa turizmi, kültür turizmi, keşif turizmi ve macera turizmi*”ni sürdürülebilir turizm çeşitleri olarak ifade etmektedir. İfade edilen sürdürülebilir turizm türlerine daha yakından bakıldığında temelinde emek yoğun faaliyetler olduğu görülmektedir. Dolayısıyla sürdürülebilir turizm türlerini kaynakların geleceğe aktarılmasında yardımcı süreçler olarak düşünmek mümkündür.

3. PAMUKKALE’NİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM POTANSİYELİ

En az on bin yıllık tarihi geçmişe sahip olduğu bilinen travertenler ve bu yapıyı oluşturan termal sular, bugün şifa dağıtırken geçmişte kutsal sayılarak bulunduğu yere şehir kurulmuştur. Hierapolis Antik Kenti olarak bilinen tarihi kalıntıları ile Pamukkale UNESCO dünya mirası listesinde yer almaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022). Hierapolis dışında bölgede on sekiz antik kent ve kazı çalışmaları devam eden iki höyük bulunmaktadır. Pamukkale Arkeoloji Müzesi ve Etnoğrafya müzelerinin yanı sıra bölge; kültür turizmi, eko turizm, inanç turizmi, termal sağlık turizmi, spor/macera turizmi gibi sürdürülebilir turizme zemin oluşturan birçok turizm türüne ev sahipliği yapmaktadır. Dokumacılık, dericilik, seramik yapıcılığı ve boyaması, bakırcılık, demircilik gibi birçok geleneksel meslek ve yöresel el sanatları bölgede yaygın halde varlığını sürdürmeye devam etmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022). Bu bağlamda Pamukkale’nin ve bölgenin sahip olduğu birçok turistik öge sürdürülebilir turizm potansiyelinin varlığını ve gelişime son derece açık olduğunu ortaya koymaktadır.

Sürdürülebilir turizmin temelinde, turizme kaynak olan unsurların bugün ve gelecekte nasıl kullanılması gerektiğine ilişkin bilincin yer aldığı bilinmektedir. Sürdürülebilir turizm anlayışını benimsemek ve kıstaslarını dikkate alarak destinasyonların sürdürülebilir büyümelerini sağlamak bu anlamda önem taşımaktadır (Pelit vd., 2015). Destinasyon olarak Pamukkale özelinde bu durum göz önüne alındığında, Pamukkale’nin sahip olduğu doğa, kültürel ve sosyal değerler; antik kent, müze ve doğal alanların korunup geliştirilerek bugüne kadar gelmesi; yöresel birçok ürünün ve geleneklere özgü unsurların ziyaretçilere sunulması; yöre halkının turizm faaliyetlerinden yarar sağlaması ve farklı birçok turizm faaliyetine olanak tanınması, Pamukkale’nin önemli bir sürdürülebilir turizm potansiyeline sahip olduğunu doğrulamaktadır.

4. METODOLOJİ

Turizm faaliyetlerinin sağladığı büyük ekonomik kalkınma, çevre için potansiyel riskleri beraberinde getirmektedir. İlgili destinasyon sınırları içerisinde kalan biyolojik çeşitliliğin fazla olduğu, doğal ekosistemler barındıran alanların turistler ve turizmciler tarafından cazibe merkezi olarak görülmesi bu riskleri arttırmaktadır (Yılmaz ve Zorlu, 2018). Söz konu risklerin azaltılması noktasında sürdürülebilir turizm ilkelerinin benimsenmesi oldukça önemlidir. Öte yandan bir destinasyonun kaynaklara zarar vermeksizin ekonomik kaynak olmaya devam etmesini sağlayan sürdürülebilir turizm, önemli bir pazarlama aracı olarak görülmektedir. Sürdürülebilir turizm anlayışı destinasyonun bulunduğu bölgenin ve yerel halkın yaşam standartlarını yükseltme anlayışı ile örtüşmektedir. Bu noktada sürdürülebilir turizmin benimsenmesinin her bir taraf için avantaj yaratacağı açıktır.

Bu kapsamda çalışmanın amacı, Pamukkale’nin sürdürülebilir turizm potansiyelini değerlendirmek ve elde edilen veriler doğrultusunda sürdürülebilir turizm gelişimine katkı sağlayacak önerilerde bulunmaktır. Dolayısıyla Pamukkale’nin potansiyelinin geliştirilmesi sürecinde verilecek kararların ve benimsenecek stratejilerin sürdürülebilirlik bakış açısıyla ele alınması gerekmektedir.

Literatürde, bir birim ya da organizasyon için en sık tercih edilen strateji geliştirme araçlarından biri; yaygın adıyla SWOT, Türkçe karşılığıyla GZFT analizidir (Nguyen ve Truong, 2022). GZFT analizi Güçlü ve Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler olmak üzere dört faktörü ifade etmektedir. Çalışmada, literatürde kullanılan yaygın adı ve hibrit yöntemle kullanılması nedeniyle SWOT tercih edilmiştir. SWOT analizi, birimi ya da benimsenecek stratejiyi etkileyen iç ve dış faktörleri analiz eden bir yaklaşım olarak bilinmektedir (Lee vd., 2021). Ancak SWOT analizi, belirlenen faktörlerin sayısal olarak yorumlanmasını sağlayacak nicel verileri sağlayamamakta ve bu önemli bir kısıt olarak kabul edilmektedir (Helms ve Nixon, 2010; Lee vd., 202; Nguyen ve Truong, 2022). Literatür incelendiğinde, söz konusu kısıtlamayı ortadan kaldırmak için çok kriterli karar verme tekniklerine başvurulduğu görülmektedir. Bu tekniklerden en sık tercih edileni ise Analitik Hiyerarşi Prosesidir (AHP). AHP’nin SWOT analiziyle başarılı bir

şekilde uygulanabildiği, SWOT-AHP ya da diğer adıyla A'WOT uygulamasının birçok çalışmada tercih edildiği görülmektedir (Wickramasinghe ve Takano, 2009; Yılmaz ve Zorlu, 2018; Kişi, 2019; Asadpourian vd., 2020; Lee vd., 2021; Nguyen ve Truong, 2022). İfade edilen bu bilgiler doğrultusunda Pamukkale'nin sürdürülebilir turizm potansiyelini tespit etmek amacıyla A'WOT analizi uygulanmıştır.

4. 1. Araştırma Etiği

Araştırma sürecine dâhil olan uzmanlar gönüllük esasına göre çalışmaya katılmışlardır. Yalnızca ön görüşmede anketi cevaplamayı kabul eden uzmanlar ile anket uygulaması yapılmıştır. Tüm 18 yaşından büyük olan katılımcılara, çalışmanın amacı ve soruların içeriği ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Özel bilgilere ihtiyaç duyulmadığı ve kimlik bilgisi sorulmayacağı açıkça beyan edilmiştir. Araştırma etiğini riske edecek herhangi bir işlem ya da uygulama söz konusu olmamıştır. Bunların yanı sıra çalışmaya ait etik kurul belgesi bulunmaktadır.

4. 2. SWOT-AHP (A'WOT) Uygulaması

SWOT ve AHP analizleri ekoturizm, sürdürülebilir turizm veya genel olarak turizm gibi alanlarda ayrı ayrı kullanılmakla birlikte (Ghamgosar vd., 2011; Lai ve Vinh, 2013; Ganjali vd., 2014; Kara, 2016; Masih vd., 2018), A'WOT uygulaması da turizm potansiyeli, strateji belirleme, destinasyon yönetimi, ekoturizm gelişimi ve stratejilerin önceliklendirilmesi gibi farklı konularda oldukça tercih edilen bir yöntem olmuştur (Wickramasinghe ve Takano, 2009; Akbulak ve Cengiz, 2014; Yılmaz ve Zorlu, 2018; Kişi, 2019; Asadpourian vd., 2020; Lee vd., 2021; Nguyen ve Truong, 2022).

AHP, nitel ve nicel verilerin birlikte ele alınmasını sağlaması nedeniyle karmaşık problemlerin çözümünde sıklıkla tercih edilen çok kriterli karar verme tekniğidir (Saaty, 1980). A'WOT hibrit yönteminde ise araştırmacı bir stratejinin veya planın en güçlü ve zayıf yönlerini, fırsat ve tehditlerini tanımlayabilmenin yanında ölçülebilir biçimde ağırlıklandırmasını yapabilir. Bu sayede hem nicel hem de nitel yönden yorumlanabilen SWOT ile çok daha doğru sonuçlar elde edilmiş olur (Akbulak ve Cengiz, 2014; Yılmaz ve Zorlu, 2018; Kişi, 2019; Asadpourian vd., 2020; Lee vd., 2021; Nguyen ve Truong, 2022).

AHP yönteminin çalışma prensibi karar verme probleminin oluşturulması, belirlenen kriter ve alternatiflerin karşılaştırılması yapılarak ağırlıklarının belirlenmesine dayanmaktadır. Hangi faktörün stratejik kararlar açısından etkili olduğu önem sırasına göre tespit edilebilmektedir (Kajanus vd., 2014; Kişi, 2019; Büyüközkan vd., 2021). Bu yöntem SWOT ile birleştiğinde bir strateji veya plana ilişkin güçlü ve zayıf yönlerini, fırsatları ve tehditleri tanımlamaya yardımcı olarak, elde edilen SWOT faktörlerinin ölçülebilir biçimde önceliklendirilmesine imkân sağlamaktadır (Kajanus vd., 2014).

Araştırma yöntemi olarak benimsenen ve çok kriterli karar verme sürecine dayanan A'WOT sayesinde, Pamukkale'nin sürdürülebilir turizm potansiyelinin belirlenmesi ve geliştirilmesi için belirlenen faktörleri öncelik sırasına göre sıralamak ve bu sıralamaya göre alternatif stratejiler geliştirmek mümkün olacaktır. A'WOT uygulaması aşağıda ifade edildiği gibi iki temel adımda gerçekleştirilmiştir:

A. SWOT matrisinin oluşturulması

Araştırmanın bu adımında Pamukkale'nin sürdürülebilir turizm açısından güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditlerden oluşan SWOT faktörlerinin belirlenmiştir. Faktörlerin belirlenmesi için bölgede faaliyet gösteren otel yöneticisi(3), turizm acentesi sahibi(4), kurumsal yetkililer(6) ve eğitimcilerden(5) oluşan turizmle ilişkili kendi alanlarında en az 10 yıl deneyime sahip 18 uzmanla görüşülmüştür. Analiz sonucunda her bir faktör altında 5'er ifade yer almıştır. Elde edilen SWOT faktörleri Tablo 1.'de gösterildiği gibidir.

Tablo 1. Pamukkale Sürdürülebilir Turizm Potansiyeli SWOT Matrisi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
G1. Ulaşımın kolay olması G2. Etkinlik turizmine imkân veren rekreasyon alanlarının olması G3. Coğrafik ve görsel açıdan zengin yapı sergilemesi G4. Müze, göl, doğal park, antik kent ve tiyatro barındırması G5. Sağlık turizmine olanak tanıyan yer altı kaynaklarının varlığı	Z1. Yoğun kitle turizmi nedeniyle araç sayısı ve trafik yoğunluğu Z2. İç turizm için havayolu ulaşımının çok elverişli olmaması Z3. Kültür ve turizm eylem planının noksanlığı Z4. Eko-turizm/Doğa turizmi için alt yapı ve üst yapı eksiklikleri Z5. Çevredeki çok sayıda tesisten kaynaklı çevresel problemler
Fırsatlar	Tehditler
F1. UNESCO Dünya Miras Listesinde olması ve uluslararası tanınırlığının yüksek olması F2. Yöre halkının gelenek ve göreneklere devam ettirmesi F3. Yöre halkının turizm istihdamına katkıda bulunması F4. Farklı aktivitelere imkân veren doğal ve kültürel zenginliklerinin olması, F5. Dokumacılık, leblebicilik, şarapçılık gibi turist çekebilecek geleneksel sektörlerin varlığı	T1. Aşırı kullanımdan kaynaklı travertenlerin kararması T2. Ekolojik ve biyolojik çeşitliliğin mevcut durumuna ilişkin bilgi eksikliği T3. Doğal kaynakların yönetilmesi ve korunmasına ilişkin sistematik bir yapının olmaması T4. Çevreye/Doğaya karşı sorumlu turizm anlayışının yaygınlaşmamış olması T5. Plansız yapılaşmanın doğallığı tahrip etmesi

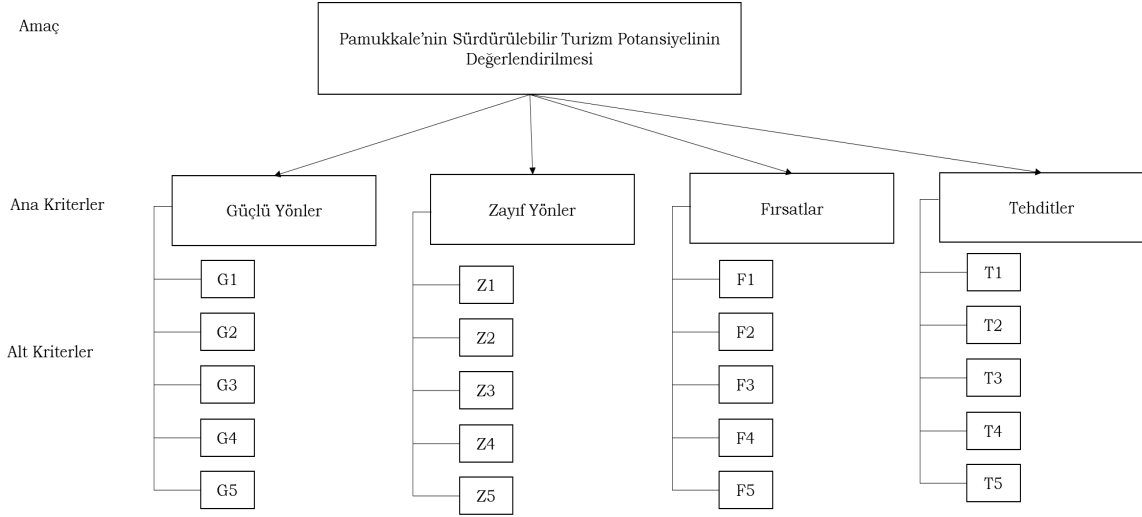
B. A'WOT uygulamasının gerçekleştirilmesi

SWOT faktörleri belirlendikten sonra belirlenen faktörler AHP kriterleri olarak kabul edilerek uygulamaya devam edilmiştir. Ancak öncelikle araştırma amacı doğrultusunda bu faktörleri ağırlıklandırmak için uzmanlardan görüş alınması gerekmektedir. Bu süreçte uzmanların belirlenmesinde literatürde kesin bir yöntem yoktur. Temel belirleyici uzmanların araştırma amaçlarıyla örtüşen bilgi, deneyim ve yeteneklere sahip olmalarıdır. Bu nedenle çalışmada; pazarın test edilmesi, bilirkişilerin belirlenmesi gibi örneklem oluşturma süreçlerinde ve geniş ana kütleden çıkarım yapmaya ihtiyaç duyulmayan durumlarda tercih edilen 'yargısal örnekleme' kullanılmıştır. Yargısal örneklemede, ana kütle açık olarak tanımlanamadığından belirli bir ana kütleyle doğrudan genelleme yapılmamaktadır. Örnekleme oluşturan uzmanlar/birimler, araştırmacının çalışmanın problemine cevap bulacağına inandığı kişilerden oluşturulmaktadır. Buna karşın uzmanlar rastgele seçilmemektedir. Bu nedenle 5'i SWOT analizine katılan ve 5'i yeni olmak üzere sürdürülebilir turizm konusunda deneyimi ve çalışmaları bulunan 10 uzmandan görüşleri alınmıştır. Cevaplar 10-17 Mart 2022 tarihlerinde online olarak toplanmıştır. Formda araştırmanın amacı kısaca ifade edilerek, uzmanlardan SWOT faktörlerini önce ana kriterler sonrasında alt kriterler düzeyinde Pamukkale'nin sürdürülebilir turizm potansiyeline olan etkileri bakımından karşılaştırmalı olarak ağırlıklandırmaları istenmiştir. Bu yöntem için Saaty (1990) ölçeği olarak bilinen 9'lu ölçek kullanılmıştır.

Analitik hiyerarşi sürecinin uygulaması için aşağıdaki adımların takip edilmesi gerekmektedir (Saaty, 1980;1990; 2000):

i) Hiyerarşinin oluşturulması

SWOT grupları ve faktörleri oluşturulduktan sonra AHP ile bütünleştirilerek oluşturulan hiyerarşik model şekil 1'de gösterildiği gibidir.

Şekil 1. A'WOT Hiyerarşik Yapı

Oluşturulan hiyerarşi araştırma probleminin farklı düzeylerde ele alınmasını sağlamaktadır. Model ile araştırmacı karar vericiye kriterleri ve alt kriterleri ile alternatifleri etkili biçimde karşılaştırma imkânı sunmaktadır. AHP'de tam ve tam olmayan hiyerarşik yapı kurulabilmesinin yanı sıra sadece alternatifler arasında sıralama yapan yapılar oluşturmak mümkündür. Çalışmadaki analiz için de bu yöntem benimsenmiştir.

ii) İkili Karşılaştırma Matrisinin Oluşturulması

Hiyerarşik yapıdan sonra her kriterin diğer kriterlere göre göreceli önem derecelerinin belirlendiği ikili karşılaştırma matrisinin oluşturulması gerekmektedir. Burada karar verici iki kriteri birbiriyle karşılaştırarak kriterlerin önem derecelerinin belirlenmesini sağlamaktadır. İkili karşılaştırma (A) matrisi aşağıda gösterildiği gibi formüle edilmektedir.

$$A = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{17} & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & & a_{27} & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots & \vdots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{m7} & a_{mn} \end{bmatrix}$$

$$A^{-1} = \begin{bmatrix} 1 & 1/a_{21} & \dots & 1/a_{71} & a_{1n} \\ 1/a_{12} & 1 & & 1/a_{72} & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots & \vdots \\ 1/a_{1m} & 1/a_{2m} & \dots & 1/a_{7m} & 1 \end{bmatrix}$$

$A = (a_{ij}), i,j= 1,2,3,4,5,\dots, n$ ve $n=m$

Eğer $a_{ij} = \beta$ ise $a_{ji} = \beta^{-1}$ 'dir ($\beta \neq 0$ olmak üzere)

Burada dikkat edilmesi gereken ikili karşılaştırma matrisindeki göreceli önem dereceleri belirlenirken; a_i ve a_j ile eşit önem derecesine sahipse $a_{ij} = a_{ji} = 1$ olmaktadır. Ayrıca her "i" için $a_{ii} = 1$ 'dir. Yani kriter kendisiyle kıyaslanmakta ve matrisin köşegenlerine gelen değer 1 olmaktadır. Öte yandan $a_{ij} = \infty$ ise, $a_{ij} = 1/\infty$ ve $\infty \neq 0$ olur. Bu durum ise matriste yer alan kriterlerin yarısının, diğer kriterlerin tersi olacağı anlamına gelmektedir ($a_{ij} = x$ ise $a_{ji} = 1/x$ 'dir olarak ifade edilebilir) (Condon vd., 2003).

Araştırma amacı doğrultusunda, ana kriter olarak kabul edilen SWOT faktörlerine ilişkin ikili karşılaştırma matrisi aşağıda gösterildiği gibidir.

Tablo 2. Kriterlere Göre İkili Karşılaştırma Matrisi

	Güçlü	Zayıf	Fırsat	Tehdit
Güçlü	1,00	3,11	1,99	2,05
Zayıf	0,32	1,00	0,32	0,64
Fırsat	0,50	3,16	1,00	1,26
Tehdit	0,49	1,55	0,80	1,00
Toplam	2,31	8,82	4,10	4,95

iii) Normalizasyon ve Önem Sırasının Hesaplanması

Hiyerarşi oluşturulduktan sonra kriterlerin görelî önem düzeylerini belirlemesine başlanmaktadır. Bunun için karar vericiler Saaty'nin AHP ölçeğini kullanarak kriterlerin görelî önem derecesini belirleyerek ağırlıklar hesaplanmıştır. Hesaplama sırasında; karşılaştırma matrisinin her sütundaki değerlerin toplanması, matrisin her elemanın ait olduğu sütunun toplamına bölünmesi ve her bir sütundaki elemanların ortalamalarının hesaplanması yapılmaktadır. Bu sayede matrisin normalizasyonu sağlanmaktadır. Son olarak satır ortalaması sütununda bulunan kriterlerin görelî önem derecelerini yüzde olarak verilmektedir (Türk, 2022)

Ana kriterlere ilişkin normalizasyon matrisi aşağıda gösterildiği gibidir.

Tablo 3. Kriterlerin Normalizasyon Matrisi

	Güçlü	Zayıf	Fırsat	Tehdit	Ağırlık (W)
Güçlü	0,43	0,35	0,48	0,41	0,42
Zayıf	0,14	0,11	0,08	0,13	0,11
Fırsat	0,22	0,36	0,24	0,25	0,27
Tehdit	0,21	0,18	0,19	0,20	0,20
Toplam					1,00

Tablo 4. Kriterleri Ağırlık Oranları

Sıralama	Ana Kriterler	Ağırlık (%)
1	Güçlü	0,42
2	Fırsat	0,27
3	Tehdit	0,20
4	Zayıf	0,11

Elde edilen sıralama, Pamukkale'nin sürdürülebilir turizm potansiyelinin gelişimine katkısı açısından SWOT faktörlerinden *güçlü yönlerin* (%0,42) en etkili kriter olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, sürdürülebilir turizm potansiyelinin artırılmasında güçlü yönlerle ilişkin ifadelerin stratejik olarak değerlendirilmesinin yararlı olacağını göstermektedir. Ağırlık oranının diğerlerine kıyasla daha yüksek olması, güçlü yönlerin ön plana çıkarılmasının, daha fazla geliştirilmesinin potansiyelin desteklenmesinde önemli olduğunu göstermektedir. İkinci sırada *fırsatlar* (%27) ve ardından *tehditler* (%20) gelmektedir. Bu faktörlerin alt kriterlerine bakıldığında sürdürülebilir turizm potansiyeli ile doğrudan ilgili olan ifadeleri barındırdıkları dikkat çekmektedir. Son sırada *zayıf yönlerin* (%11) yer alması, Pamukkale'nin sürdürülebilir turizm potansiyelinin geliştirilmesi sürecinde zayıflıklar olabileceğini ancak önce daha ileriye taşınacak güçlü yönlerin ve iyi değerlendirildiği takdirde yüksek katkı sağlayacak fırsat ve tehditlere odaklanması gerektiğini ifade etmek mümkündür.

iv) Tutarlılığın Hesaplanması

Karşılaştırmalar tamamlandıktan sonra, kararların niteliği bakımından ikili karşılaştırmalarda verilen hükümleri tutarlılığının kontrol edilmesi gerekmektedir. Yani matris içinde yer alan değerlerin tutarlılıkları ölçülmeli, bunun için tutarlılık oranı (CR) hesaplanmalıdır. Bu süreçte karar vericilerin karşılaştırma yaparken tutarlı davranıp davranmadığı ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Eğer tutarlılık oranı kabul edilebilir aralıkta (<0,10) ise karar

sürecine devam edilmekte; kabul aralığında değilse (>0,10) karşılaştırma hükümlerinin tekrar ele alınması ve düzeltilmesi gerekmektedir (Taylor, 2002; Türk, 2022). Saaty (1990), tutarlılık oranının hesaplanmasında şu formülün kullanılmasını önermektedir:

$$CR = \frac{CI \text{ (Tutarlılık Göstergesi)}}{RI \text{ (Rassallık Göstergeleri)}}$$

Burada tutarlılık göstergesi olarak ifade edilen (CI) için aşağıdaki hesaplamanın yapılması gerekmektedir (Zhou ve Shi, 2009):

$$CI = \frac{\lambda_{\max} - n}{n - 1}$$

Bu formülde yer alan maksimum özdeğer ($\lambda_{\max}$) ise aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$\lambda_{\max} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{(AW)_i}{W_i}$$

Burada matrisin sütunları ile elde edilen göreceli önemler çarpıldıktan sonra toplanarak ağırlıklı toplam vektör elde edilmektedir. Ağırlıklı toplam vektörü oluşturan elemanlar kendisine karşılık gelen göreceli önem düzeyine bölündükten sonra sonucun aritmetik ortalaması $\lambda_{\max}$ 'ı oluşturmaktadır. Son olarak Rassallık Göstergesi (RI) için (matris ölçüsüne göre), aşağıda gösterilen Saaty (1980)'nin Rassal İndeks Değerleri kullanılmaktadır.

Tablo 5. Saaty'nin Rassal İndeks Değerleri

n	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
RI	0.00	0.00	0.58	0.90	1.12	1.24	1.32	1.41	1.45	1.49

Bu bağlamda tutarlılık oranı hesaplanırken yukarıda formülleri ifade edilen üç aşamalı bir hesaplama yapılmaktadır: *i)* ağırlıklandırılmış toplam vektörün hesaplanması, *ii)* tutarlılık indeksinin hesaplanması (CI), *iii)* tutarlılık oranının hesaplanması (CR=CI/ RI, burada RI rassal indeksi ifade eder):

i) Ağırlıklandırılmış Toplam Vektörün Hesaplanması

$$W_{11} \begin{bmatrix} P_{11} \\ P_{21} \\ P_{31} \end{bmatrix} + W_{21} \begin{bmatrix} P_{12} \\ P_{22} \\ P_{32} \end{bmatrix} + W_{31} \begin{bmatrix} P_{13} \\ P_{23} \\ P_{33} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} WS_{11} \\ WS_{21} \\ WS_{31} \end{bmatrix}$$

Tablo 6. Ağırlıklandırılmış Toplam Vektör

	Güçlü	Zayıf	Fırsat	Tehdit	Ağırlıklandırılmış Toplam
Güçlü	0,42	0,36	0,53	0,40	1,71
Zayıf	0,14	0,11	0,08	0,13	0,46
Fırsat	0,21	0,36	0,27	0,25	1,09
Tehdit	0,21	0,18	0,21	0,20	0,79

Ağırlıklandırılmış toplam vektörü hesaplanmasından sonra, vektörünün her bir elemanı, karşılık gelen öncelik değerine bölünür ve bulunan değerlerin ortalamasını hesaplanarak $\lambda_{\max}$ olarak simgelenir.

$$\lambda_{\max} = \frac{\frac{WS_{11}}{W_{11}} + \frac{WS_{21}}{W_{21}} + \frac{WS_{31}}{W_{31}}}{n}$$

ii) Tutarlılık İndeksinin Hesaplanması (CI)

$$CI = \frac{\lambda_{\max} - n}{n - 1}$$

formülü kullanılarak CI = (4,04-4)/ 3 = 0,01

iii) Tutarlılık Oranının Hesaplanması (CR)

CR= CI / RI formülüyle hesaplanmaktadır.

Bu formüldeki RI değeri rassal indeksi ifade eder ve karşılaştırma matrisinden rassal olarak üretilen tutarlılık indeksi değeridir. Bu değer karşılaştırma yapılan birim sayısına göre yukarıda Tablo 3’de yer verilen değerleri almaktadır (Saaty,1980).

Model için n= 4 ve RI= 0,90 CR= 0,01/0,90= 0,008 CR = 0,01≤ 0,1

Elde edilen sonuç, ikili karşılaştırma matrisindeki karşılaştırmaların tutarlı olduğunu göstermektedir

Güçlü Yönler Alt Kriterlerinin Ağırlıklandırılması ve Önem Sıralaması

Gerekli hesaplamalar SWOT faktörlerinin ana kriterler olarak ele alındığı ilk seviyede detaylı olarak ifade edilmiştir. Alt kriterler için de aynı hesaplamalar ve formüller kullanılacağından burada yalnızca ilgili tablolara yer verilmiştir.

Tablo 7. Güçlü Yönler Alt Kriterlerinin İkili Karşılaştırma Matrisi

	G1	G2	G3	G4	G5
G1	1,00	1,03	1,69	1,66	2,49
G2	0,98	1,00	0,74	0,40	1,00
G3	0,59	1,34	1,00	1,32	2,93
G4	0,60	2,47	0,76	1,00	2,04
G5	0,40	1,00	0,34	0,49	1,00
Toplam	3,57	6,84	4,53	4,88	9,45

Tablo 8. Güçlü Yönler Alt Kriterlerinin Normalizasyon Matrisi

	G1	G2	G3	G4	G5	Ağırlık (W)
G1	0,28	0,15	0,37	0,34	0,26	0,28
G2	0,27	0,15	0,16	0,08	0,11	0,15
G3	0,17	0,20	0,22	0,27	0,31	0,23
G4	0,17	0,36	0,17	0,21	0,22	0,22
G5	0,11	0,15	0,08	0,10	0,11	0,11
Toplam						1,00

Tablo 9. Güçlü Yönler Alt Kriterlerinin Ağırlık Oranları

Sıralama	Kriterler	Ağırlık (%)
1	G1. Ulaşımın kolay olması	0,28
2	G3. Coğrafik ve görsel açıdan zengin yapı sergilemesi	0,23
3	G4. Müze, göl, doğal park, antik kent ve tiyatro barındırması	0,22
4	G2. Etkinlik turizmüne imkân veren rekreasyon alanlarının olması	0,15
5	G5. Sağlık turizmüne olanak tanıyan yer altı kaynaklarının varlığı	0,11

Güçlü yönler faktörüne ilişkin sıralamaya bakıldığında ilk sırada Pamukkale'nin şehir içinden, uzun bir yol kat etmeksizin ya da uğraşa gerek kalmadan kolay ulaşılabilir olmasının (%0,28) ön plana çıktığı görülmektedir. Ulaşım kolaylığının birçok turist için önem arz ettiği açıktır. Özellikle farklı turizm türleri ile turistlere hizmet sunan Pamukkale'nin ulaşılabilir olması cezbedici bir özellik olarak görülmektedir. İkinci sırada coğrafik ve görsel açıdan zengin yapı sergilemesi (%0,23) Pamukkale'nin güçlü olan bir diğer özelliğini yansıtmaktadır. Benzer şekilde müze, göl, doğal park, antik kent ve tiyatro barındırması oldukça yakın bir oranda (%0,22) güçlü yön olarak görülmektedir. Bu üç faktöre de sürdürülebilir turizm faaliyetleri ile örtüşmekte ve potansiyele katkı sağlamak için fikir sunmaktadır.

Güçlü yönler alt kriterlerinin tutarlılığı kontrol edilmiş, ilgili formüller ve tablo değeri kullanılarak; $CI=0,06$ $RI=1,12$ ve $CR=CI/RI=0,05$ olarak bulunmuştur. Bu sonuç ($CR=0,02 \leq 0,1$) modelin tutarlı olduğunu göstermektedir.

Zayıf Yönler Alt Kriterlerinin Ağırlıklandırılması ve Önem Sıralaması

Tablo 10. Zayıf Yönler Alt Kriterlerinin İkili Karşılaştırma Matrisi

	Z1	Z2	Z3	Z4	Z5
Z1	1,00	1,38	1,39	0,90	0,63
Z2	0,72	1,00	0,74	0,38	0,50
Z3	0,72	1,34	1,00	0,66	0,68
Z4	1,12	2,62	1,51	1,00	1,38
Z5	1,59	2,00	1,46	0,72	1,00
Toplam	5,15	8,34	6,11	3,66	4,19

Tablo 11. Zayıf Yönler Alt Kriterlerinin Normalizasyon Matrisi

	Z1	Z2	Z3	Z4	Z5	Ağırlık (W)
Z1	0,19	0,17	0,23	0,24	0,15	0,20
Z2	0,14	0,12	0,12	0,10	0,12	0,12
Z3	0,14	0,16	0,16	0,18	0,16	0,16
Z4	0,22	0,31	0,25	0,27	0,33	0,28
Z5	0,31	0,24	0,24	0,20	0,24	0,24
Toplam						1,00

Tablo 12. Zayıf Yönler Alt Kriterlerinin Ağırlık Oranları

Sıralama	Kriterler	Ağırlık (%)
1	Z4. Eko-turizm/Doğa turizmi için alt yapı ve üst yapı eksiklikleri	0,28
2	Z5. Çevredeki çok sayıda tesisten kaynaklı çevresel problemler	0,24
3	Z1. Yoğun kitle turizmi nedeniyle araç sayısı ve trafik yoğunluğu	0,20
4	Z3. Kültür ve turizm eylem planının noksanlığı	0,16
5	Z2. İç turizm için havayolu ulaşımının çok elverişli olmaması	0,12

Zayıf yönlerde ilk sırada eko-turizm/doğa turizmi için alt yapı ve üst yapı eksikliklerinin olması (%0,28) sürdürülebilir turizm faaliyetlerinin gelişiminde bu faktörün ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Pamukkale'nin sürdürülebilir turizm açısından pazarlanabilmesi, ziyarete gelen turistlerin beklentilerinin karşılanması söz konusu eksikliğin giderilmesine bağlıdır. İkinci sıraya bakıldığında destinasyon çevresinde yer alan çok sayıda tesisin neden olduğu çevresel problemler (%0,24) potansiyelin gelişimi açısından önemli bir diğer sorun olarak görülmektedir. Kitle turizmi kaynaklı trafik yoğunluğu (%0,20) sunulan hizmet kalitesi açısından sorun olmakla birlikte sürdürülebilir turizm açısından birçok unsuru olumsuz etkilemektedir.

Zayıf yönler alt kriterlerinin tutarlılığı kontrol edilmiş, ilgili formüller ve tablo değeri kullanılarak; $CI=0,01$ $RI=1,12$ ve $CR=CI/RI=0,008$ olarak bulunmuştur. Bu sonuç ($CR=0,008 \leq 0,1$) modelin tutarlı olduğunu göstermektedir.

Fırsatlar Alt Kriterlerinin Ağırlıklandırılması ve Önem Sıralaması

Tablo 13. Fırsatlar Alt Kriterlerinin İkili Karşılaştırma Matrisi

	F1	F2	F3	F4	F5
F1	1,00	3,18	1,43	0,87	0,80
F2	0,31	1,00	0,79	0,36	0,64
F3	0,70	1,27	1,00	0,89	0,92
F4	1,14	2,78	1,13	1,00	1,21
F5	1,25	1,55	1,09	0,82	1,00
Toplam	4,41	9,78	5,43	3,94	4,58

Tablo 14. Fırsatlar Alt Kriterlerinin Normalizasyon Matrisi

	F1	F2	F3	F4	F5	Ağırlık (W)
F1	0,23	0,33	0,26	0,22	0,18	0,24
F2	0,07	0,10	0,15	0,09	0,14	0,11
F3	0,16	0,13	0,18	0,23	0,20	0,18
F4	0,26	0,28	0,21	0,25	0,27	0,25
F5	0,28	0,16	0,20	0,21	0,22	0,21
Toplam						1,00

Tablo 15. Fırsatlar Alt Kriterlerinin Ağırlık Oranları

Sıralama	Kriterler	Ağırlık (%)
1	F4. Farklı aktivitelere imkân veren doğal ve kültürel zenginliklerinin olması	0,25
2	F1. UNESCO Dünya Miras Listesinde olması ve uluslararası tanınırlığının yüksek olması	0,24
3	F5. Dokumacılık, leblebicilik, şarapçılık gibi turist çekebilecek geleneksel sektörlerin varlığı	0,21
4	F3. Yöre halkının turizm istihdamına katkıda bulunması	0,18
5	F2. Yöre halkının gelenek ve göreneklere devam ettirmesi	0,11

Fırsat faktörüne ilişkin sıralamaya bakıldığında ilk sırada Pamukkale'nin farklı aktivitelere imkân veren doğal ve kültürel zenginliklerinin olması (% 0,25) yer almaktadır. Fırsat faktörünün sürdürülebilir turizm potansiyelinin gelişimine en çok katkı sunacak ikinci başlık olması dikkate alındığında, Pamukkale'nin sahip olduğu nitelikler önemli bir avantaj sunmaktadır. İkinci sırada ise UNESCO Dünya Miras Listesinde olması ve uluslararası tanınırlığının yüksek olması (%0,24) yer almaktadır. Bu durum, bir destinasyonun pazarlanmasında oldukça etkili bir unsurdur. Özellikle yurtdışında bilinir olmak yabancı turistlerin ziyaret potansiyelini arttırmaktadır. Dokumacılık, leblebicilik, şarapçılık gibi turist çekebilecek geleneksel sektörlerin varlığı (%0,21) da diğer unsurlar kadar önemlidir. Ağırlık oranlarının yakın olması bu durumu doğrulamaktadır. Yerli ve yabancı turistlerin oldukça ilgisini çeken geleneksel sektörler, sürdürülebilir turizmin gelişimi için önemli fırsatlardır.

Fırsatlar alt kriterlerinin tutarlılığı kontrol edilmiş, ilgili formüller ve tablo değeri kullanılarak; $CI=0,02$ $RI=1,12$ ve $CR=CI/RI=0,01$ olarak bulunmuştur. Bu sonuç ($CR=0,01 \leq 0,1$) modelin tutarlı olduğunu göstermektedir.

Tehditler Alt Kriterlerinin Ağırlıklandırılması ve Önem Sıralaması

Tablo 13. Tehditler Alt Kriterlerinin İkili Karşılaştırma Matrisi

	T1	T2	T3	T4	T5
T1	1,00	1,00	0,69	0,66	0,68
T2	1,00	1,00	0,92	0,79	0,82
T3	1,44	1,09	1,00	1,29	1,28
T4	1,53	1,27	0,78	1,00	1,25
T5	1,48	1,23	0,78	0,80	1,00
Toplam	6,44	5,58	4,17	4,53	5,02

Tablo 14. Tehditler Alt Kriterlerinin Normalizasyon Matrisi

	T1	T2	T3	T4	T5	Ağırlık (W)
T1	0,16	0,18	0,17	0,14	0,14	0,16
T2	0,16	0,18	0,22	0,17	0,16	0,18
T3	0,22	0,19	0,24	0,28	0,25	0,24
T4	0,24	0,23	0,19	0,22	0,25	0,22
T5	0,23	0,22	0,19	0,18	0,20	0,20
Toplam						1,00

Tablo 15. Tehditler Alt Kriterlerinin Ağırlık Oranları

Sıralama	Kriterler	Ağırlık (%)
1	T3. Doğal kaynakların yönetilmesi ve korunmasına ilişkin sistematik bir yapının olmaması	0,24
2	T4. Çevreye/Doğaya karşı sorumlu turizm anlayışının yaygınlaşmamış olması	0,22
3	T5. Plansız yapılaşmanın doğallığı tahrip etmesi	0,20
4	T2. Ekolojik ve biyolojik çeşitliliğin mevcut durumuna ilişkin bilgi eksikliği	0,18
5	T1. Aşırı kullanımdan kaynaklı travertenlerin kararması	0,16

Tehditlerde ilk sırada doğal kaynakların yönetilmesi ve korunmasına ilişkin sistematik bir yapının olmamasının (%0,24) yer aldığı görülmektedir. Bu eksiklik sürdürülebilir turizm açısından büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Kaynaksız turizm olmayacağı anlayışı dikkate alındığında, kıt kaynakların korunamaması ya da yönetilememesi sürdürülebilirliğin temelini oluşturan gelecek nesillere aktarım sürecini imkânsız kılmaktadır. İkinci sırada ise çevreye/doğaya karşı sorumlu turizm anlayışının yaygınlaşmamış olması (%0,22) yer almaktadır. Çünkü sistemin eksikliği tamamlansa bile sürdürülebilir turizm anlayışını benimsemeyen hatta farkında dahi olmayan ziyaretçiler olduğu müddetçe potansiyelin gelişiminden bahsetmek mümkün olmayacaktır. Plansız yapılaşmanın doğallığı tahrip etmesi (%0,20) de yine insan eliyle oluşturulan bir tehdittir. İnsanlığın doğayı dikkate almadan gerçekleştirdiği her eylem gelecekte çalmak anlamına gelmektedir.

Tehditler alt kriterlerinin tutarlılığı kontrol edilmiş, ilgili formüller ve tablo değeri kullanılarak; $CI=0,01$ $RI=1,12$ ve $CR=CI/RI=0,008$ olarak bulunmuştur. Bu sonuç ($CR=0,008 \leq 0,1$) modelin tutarlı olduğunu göstermektedir.

Tüm Kriterlere İlişkin Genel AHP Sıralaması

Bu aşamaya kadar ana kriterin ve alt kriterin kendi aralarında karşılaştırma ve ağırlıklandırması yapılarak önem sıralamaları belirlenmiştir. Bunun yanında modelin bir bütün olarak ele alınarak hangi alt kriterlerin daha öncelikli olduğunun tespit edilmesi ve genel bir sıralamanın elde edilmesi gerekmektedir. Bu sayede en çok hangi SWOT faktörünün/ifadesinin Pamukkale'nin sürdürülebilir turizm potansiyelinin gelişimine katkı sağlayacağı anlaşılacaktır.

Tablo 16. Kriterlerin Genel Önem Düzeyi

Güçlü Yönler		Zayıf Yönler		Fırsatlar		Tehditler	
G1	0,12	Z1	0,022	F1	0,07	T1	0,03
G2	0,07	Z2	0,013	F2	0,03	T2	0,03
G3	0,10	Z3	0,018	F3	0,05	T3	0,05
G4	0,09	Z4	0,031	F4	0,07	T4	0,04

Tüm alt kriterlerin önem sıralamasına bakıldığında ilk sırada 'G1. Ulaşımın kolay olması' (0,12) yer almaktadır. İkinci sırada 'G3. Coğrafik ve görsel açıdan zengin yapı sergilemesi' (0,10) ve üçüncü sırada 'G4. Müze, göl, doğal park, antik kent ve tiyatro barındırması' (0,09) gelmektedir. Bu sıralama Pamukkale'nin sürdürülebilir turizm potansiyelini geliştirmek için öncelikle güçlü yönler üzerine ağırlık verilmesi gerektiğini, var olanı daha iyi pazarlayarak ve daha da güçlendirerek sürdürülebilir turizmin sağlanacağını göstermektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Pamukkale'nin sürdürülebilir turizm potansiyelinin geliştirilmesi için etkili olan birçok unsur olmakla birlikte, destinasyonun sahip olduğu güçlü ve zayıf yönlerin, fırsatların ve tehditlerin belirlenmesi strateji geliştiricilere yol göstermek için oldukça önemlidir. Çalışmada kullanılan SWOT analizi, sürdürülebilir turizm potansiyelini etkileyen unsurların belirlenmesine katkıda bulunmuştur. Ancak SWOT, elde edilen bilgileri sayısal olarak yorumlayamadığından AHP ile birlikte kullanılmış, bu sayede Pamukkale'nin sürdürülebilir turizm potansiyelini etkileyen unsurların ağırlıklı önceliklendirilmesi yapılabilmektedir. Sayısal verilerin ifade edilebilmesi, bölgenin gelişimine ilişkin stratejileri belirlerken, uzmanların kararlarına önemli katkı sunacak veriler olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle, bu faktörler belirlendikten sonra sürdürülebilir turizme ilişkin; turistlerin, toplumun ve hizmet sunan birimlerin doğal çevreyi nasıl değerlendirmesi gerektiği, nasıl geliştireceği, sosyal ekolojik değerleri ne ölçüde dikkate alması gerektiği anlaşılabilir olacaktır. Bu tanımlamaların yapılması sürdürülebilir turizmin anlaşılması ve geliştirilmesi anlamına da gelmektedir.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre Pamukkale'nin sürdürülebilir turizm potansiyelinin gelişimine katkısı bakımından en önemli ana kriter *güçlü yönler* (%42) iken, güçlü yönlerde "*ulaşımın kolay olması*" (%28); zayıf yönlerde "*eko-turizm/doğa turizmi için alt yapı ve üst yapı eksiklikleri*" (%28); fırsatlarda "*farklı aktivitelere imkân veren doğal ve kültürel zenginliklerinin olması*" (%25); tehditlerde "*doğal kaynakların yönetilmesi ve korunmasına ilişkin sistematik bir yapının olmaması*" (%24) ve genel sıralamada "*ulaşımın kolay olması*" (%12) ifadeleri ilk sırada yer almıştır. Sonuçlar literatürde sürdürülebilir turizmin var olması ve devam ettirilmesi için öne çıkan koşullar (Garda ve Temizel, 2016) ile tutarlılık göstermektedir.

Pamukkale'nin sürdürülebilir turizm potansiyelinin gelişimi için en güçlü yönün ulaşım kolaylığı olması, ziyaretçilerin ulaşım kolaylığını ön planda tuttuğunu, dolayısıyla bu unsurun geliştirilmeye devam ettirilmesi halinde Pamukkale'nin sürdürülebilir turizm potansiyeline önemli katkı sağlayacağını söylemek mümkündür. Yerli ziyaretçiler için çok daha fazla noktadan aktarmasız iç hat uçuşunun yapılması akla ilk gelebilecek gelişim unsuru olarak değerlendirilebilmektedir. Öte yandan zayıf yönler başlığı altında eko-turizm/doğa turizmi için alt yapı ve üst yapı eksikliklerinin tespit edilerek bu eksiklerin giderilmesi için çalışılması, doğal kaynakların yönetilmesi ve korunmasına ilişkin sistematik bir yapının oluşturulması oldukça önemlidir. Söz konusu bu zayıflıkların gerekli tedbirler alınarak geliştirilmesi/güçlendirilmesi Pamukkale'nin gelişimi açısından çok daha büyük bir katkı sağlayacaktır. Özetle, Pamukkale'nin sürdürülebilir turizm potansiyelinin gelişimi için güçlü yönlerin geliştirilmesi ve zayıflıkların düzeltilmesi mevcut ve gelecekteki olumsuz durumlara karşı koruma sağlayacaktır. Bunların yanı sıra, farklı aktivitelere imkân veren doğal ve kültürel zenginliklerinin sürdürülebilir açıdan pazarlanabilmesi, kentte yaşamın stresinden uzaklaşmak, iş yaşamının getirdiği yorgunluğu atmak ve gürültüden uzaklaşmak isteyen potansiyel turistler için Pamukkale'nin sunacağı macera temalı etkinlikler, doğa turizm ve ekolojik geziler gibi sürdürülebilir turizm faaliyetleri bireylerin ihtiyaç duyduğu kaçışı sağlayabilecektir. Özellikle sahip olduğu termal sular orta yaş üstü turistler için önemli bir cazibe aracıdır. Çok daha coşkulu, heyecan ve macera arayan genç turistler için ise deneysel olarak adlandırılabilir sıra dışı etkinliklerin yaratılması heyecan ihtiyacını karşılayarak potansiyelin gelişimine katkı sunacaktır.

Süreçte sürdürülebilir turizm pazarlamacılarının da dikkat etmesi gereken birçok nokta vardır. Boş vakitleri değerlendirecek alternatiflerin çok olması, tatil tipi ve beklentilerdeki farklılıklar pazarlama unsurlarının dikkatli seçilmesini zorunlu kılmaktadır. Potansiyel ziyaretçilere aktif katılımlı etkinlikler sunarak, diğerlerinden farklı ve bağımsız hissedebildikleri ve hatta cesaret, dayanıklılıklarını ortaya koyabildikleri etkinlikleri oluşturmak ve pazarlamak Pamukkale'nin sürdürülebilir turizm potansiyeline önemli bir katkı sunacaktır.

Ayrıca turistler kadar destinasyonlarında sürdürülebilir turizm anlayışını benimsemeleri potansiyelin gelişimi için oldukça önemlidir. Sürdürülebilir turizm ile anılmak isteyen ve katkı sunmayı amaçlayan işletmelerin, tüm dünyanın yüzünü döndüğü küresel ölçekteki çevre problemlerini ve neden olduğu olumsuz etkileri dikkate alması gerekmektedir. Bu nedenle Pamukkale'de ve bölgede yer alan tesislerin sürdürülebilir tasarımlar, atık yönetimi, su yönetimi, gıda güvenliği ve enerji kaynaklarının verimli kullanımı gibi sürdürülebilir çabaları odağına alması sürdürülebilir turizmi destekleyecektir.

Pamukkale'nin mevcut potansiyelini aşmasında; yerel yönetimler, özel kurum ve kuruluşlar, kar amacı gütmeyen birimler ve en önemlisi işletmeler tarafından bu stratejilerin hayata geçirilmesi gelecek için iyi bir yatırım olacaktır. Söz konusu paydaşların bir araya gelerek sürdürülebilir turizm için etkili politika ve planlar tasarlaması oldukça önemlidir. Turizm destinasyonları için sürdürülebilirlik çerçevesinde planlama, yönetim ve izleme yapılması faydalı olacaktır. Özellikle sürdürülebilir turizm için entegre bir planlama yapılması gerekmektedir. Bu planlamaya mekânsal planlamaların da dâhil olması ve turizme yönelik kararlar barındırması, sürdürülebilir turizm ile alan kullanım planlamasının doğrudan ilişkili olduğu dikkate alındığında önemli bir katkı sunacaktır. Elbette doğa turizmi dikkate alındığında arazi kullanım planlamasının bu plandan ayrı tutulmaması gerekmektedir. Araştırma sonucunun da ortaya koyduğu gibi ziyaretçilerin, doğa manzarası ve sürdürülebilirliği destekleyen alt yapıya önem verdikleri açıktır.

İfade edilen önerilere ek olarak, çalışma süresince elde edilen bilgiler ve istatistiki sonuçlar ışığında, Pamukkale'nin sürdürülebilir turizm potansiyelinin geliştirilmesinde aşağıda ifade edilen önerilerin hayata geçirilmesinin önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda;

- Ulaşım kolaylığının hem ana kriter hem de gelen sıralamada ilk sırada yer alması dikkate alınarak; bölgede yer alan Çardak havaalanının uluslararası nitelikte olmasına rağmen, direk uçuşların gerek yurt içi gerekse yurt dışından oldukça az olması nedeniyle verimli kullanılmamasının önüne geçilmesi ve ilgili mercilerin direk uçuşları başlatarak sürece destek olmasının,

- Pamukkale'nin sahip olduğu birçok niteliğin ve niceliğin yurtdışında daha etkin şekilde tanıtılması ve pazarlanması yoluyla ziyaretçi çekilmesi, bunun için gerekirse Avrupa'da turist çekmek için sıkça tercih edilen ödül mekanizmasının hayata geçirilerek dikkat çekilmesinin,

- Tercih edilir bir sürdürülebilir turizm için fiyat rekabeti yerine beklenti-kalite performansının artırılmasının; bunu sağlamak için özellikle Pamukkale çevresinde yer alan tesislerdeki kalifiye eleman sayısının artırılmasının, teknik liselerde ve üniversitede yetişen bireylerin bu tesislere entegre edilmesinin,

- Oldukça önemli bir sağlık turizm merkezi olmasına karşın, civar illere kıyasla neden daha az tercih edildiğinin derinlemesine araştırılmasının, termal su ve kür turizmin pazarlamasının daha etkin yapılmasının,

- Sürdürülebilirlik çerçevesinde termal otel sayısının artması için yatırımcıların çekilmesinin, bunun için sağlık raporu ile ziyaret edilebilen tesislere devlet desteğinin artmasının,

- Karahayıt ve Pamukkale köyü gibi gerek termal turizm gerekse diğer turizm türleri açısından sıkça ziyaret edilen yerlerin yerleşim ve mimari açıdan iyileştirilmesinin, konaklamaya uygun modernize edilmesinin,

- Yurtdışından gelen 'tercih edilen' ziyaretçi profiline arttırılmasının; ancak bunun için öncelikle 'tercih edilen' yerli turist profiline destinasyona çekilmesinin, beklentilerin belirlenmesi ve pazarlama iletişimi unsurlarının doğru kullanımı sayesinde bunun sağlanmasının,

-Sağlık turizmine ayrı bir önem gösterilerek, yurtiçi ve özellikle yurtdışındaki 65 yaş üstü kişilerden oluşan hedef kitlenin iyi tanınmasının ve bu kitleye uygun tanıtım faaliyetleri gerçekleştirilmesinin,

- Sağlık turizminde, sağlığın harcamaların önüne geçtiğinin unutulmamasının ve etik sınırlar gözetilerek fiyatlandırma yapılmasının,
- Termal su kaynaklarının yeterliliği ve kalitesi düzenli olarak araştırılmasının ve raporlanmasının, tespitlere göre kaynakların korunmasının ve sürdürülebilirlik anlayışla hareket edilmesinin,
- Destinasyonun adı ile ilçe adının aynı olması dolayısıyla ilçede yaşanan adli olayların destinasyona yansıtacağı dikkate alınmasının, eğer başarılılabiliyorsa destinasyona gelmeden önce araştırma yapan ziyaretçileri için arama motorlarındaki geçmişlere ilişkin önlem alınmasının, sürdürülebilir turizm potansiyelinin gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbulak, C., & Cengiz, T. (2014). "Determining ecotourism strategies using A'WOT hybrid method: case study of Troia Historical National Park, Çanakkale, Turkey", *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 21(4), 380-388.
- Asadpourian, Z., Rahimian, M., & Gholamrezai, S. (2020). "SWOT-AHP-TOWS analysis for sustainable ecotourism development in the best area in Lorestan Province, Iran", *Social Indicators Research*, 152(1), 289-315.
- Benzaghta, M. A., Elwalda, A., Mousa, M. M., Erkan, I., & Rahman, M. (2021). "SWOT analysis applications: An integrative literature review", *Journal of Global Business Insights*, 6(1), 55-73.
- Büyüközkan, G., Mukul, E., & Kongar, E. (2021). "Health tourism strategy selection via SWOT analysis and integrated hesitant fuzzy linguistic AHP-MABAC approach", *Socio-Economic Planning Sciences*, 74, 100929.
- Condon, E., Golden, B. & Wasil, E.(2003). "Visualizing Group Decisions In The Analytic Hierarchy Process", *Computers & Operations Research*, 30 (10), 1435-1445.
- Cugini, A. (2021). "Religious tourism and Sustainability: From Devotion to Spiritual Experience ", *Tourism in the Mediterranean Sea*, (Ed: Grasso, F. and Sergi, B.S.), Emerald Publishing Limited, Bingley.
- Farsani, N.T., Coelho, C., Costa, C., (2011). "Geotourism and geoparks as novel strategies for socio-economic development in rural areas", *International Journal of Tourism Research*, 13(1), 68–81.
- Ganjali, S., Shayesteh, K., Ghasemi, A., & Mohammadi, H. (2014). "Environmental and strategic assessment of ecotourism potential in Anzali Wetland using SWOT analysis", *Caspian J. Env. Sci*, 12(1), 155-164.
- Garda, B. ve Temizel, M. (2016). "Sürdürülebilir Turizm Çeşitleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 12, 83-103.
- Ghamgosar, M., Haghyghy, M., Mehrdoust, F., & Arshad, N. (2011)." Multicriteria decision making based on analytical hierarchy process (AHP) in GIS for tourism", *Middle-East Journal of Scientific Research*, 10(4), 501-507.
- Helms, M. M., & Nixon, J. (2010). "Exploring SWOT analysis-where are we now?: A review of academic research from the last decade", *Journal of Strategy and Management*, 3(3), 215-251.
- Kajanus, M., Kangas, J., & Kurttila, M. (2004). "The use of value focused thinking and the A'WOT hybrid method in tourism management", *Tourism management*, 25(4), 499-506.
- Kara, E. (2016). "Sürdürülebilir Turizm Potansiyelinin Belirlenmesinde SWOT Analizi Uygulaması: Marmaris Örneği", *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 583-598.
- Kişi, N. (2019). "A strategic approach to sustainable tourism development using the A'WOT hybrid method: A case study of Zonguldak", Turkey. *Sustainability*, 11(4), 964, 1-19.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2022). Denizli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (11.5.2022) <https://denizli.ktb.gov.tr/>
- Lai, W. H., & Vinh, N. Q. (2013). "An application of AHP approach to investigate tourism promotional effectiveness", *Tourism and Hospitality Management*, 19(1.), 1-22.
- Lee, S., Kim, D., Park, S., & Lee, W. (2021). "A Study on the Strategic Decision Making Used in the Revitalization of Fishing Village Tourism: Using A'WOT Analysis", *Sustainability*, 13(13), 7472.

- Lu, J., & Nepal, S. K. (2009). "Sustainable tourism research: An analysis of papers published in the Journal of Sustainable Tourism", *Journal of sustainable Tourism*, 17(1), 5-16.
- Masih, M., Jozi, S. A., Lahijanian, A. A. M., Danehkar, A., & Vafaeinejad, A. (2018). "Capability assessment and tourism development model verification of Haraz watershed using analytical hierarchy process (AHP)", *Environmental monitoring and assessment*, 190(8), 1-16.
- Nguyen, T., & Truong, C. (2022). "Integral Swot-Ahp-Tows Model For Strategic Agricultural Development In The Context Of Drought: A Case Study In Ninh Thuan, Vietnam", *International Journal of the Analytic Hierarchy Process*, 14(1), 1-30.
- Özgeriş, M., & Karahan, F. (2021). "Yerel Kalkınmanın Aracı Olarak Sürdürülebilir Turizm için Planlama Çalışmalarının Değerlendirilmesi: Sakinşehir Uzundere Örneğinde Bir Araştırma", *Kent Akademisi*, 14(1), 73-89.
- Pelit, E., Baytok, A., & Soybalı, H. H. (2015). "Sürdürülebilir Turizm Mi? Turizmde Sürdürülebilirlik Mi? Kavramsal Bir Tartışma. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*"i, 6(14), 39-58.
- Ransley, M., (2012). Sustainable Tourism Practices. (13.5.2022). https://www.academia.edu/4820716/Sustainable_Tourism_Practices.
- Saaty T.L. (1990). "How to Make a Decision: The Analytic Hierarchy Process", *European Journal of Operations Resesarch*. 48(3). 9-26.
- Saaty T.L. (2000). *Fundamentals of Decision Making and Priority Theory*, 6.Edt., RWS Publications Pittsburg.
- Saaty, T. L. (1980). *The analytic hierarchy process*. McGraw Hill, New York.
- Sahani, N. (2021). "Application of hybrid SWOT-AHP-FuzzyAHP model for formulation and prioritization of ecotourism strategies in Western Himalaya, India", *International Journal of Geoheritage and Parks*, 9(3), 349-362.
- Scott, D., & Gössling, S. (2022). "A review of research into tourism and climate change-Launching the annals of tourism research curated collection on tourism and climate change", *Annals of Tourism Research*, 95, 103409.
- Taylor, B. W. (2002). *Introduction To Management Science*. Pearson Education Inc, New Jersey.
- Testoni, L., (2001). "Planning for Sustainable Tourism", *Pacific Tourism Review*, 4 (4), 191-199.
- Türk, B. (2022). "Korona Sürecinde Sosyal Medyada Duygusal Bulaşma: Olumsuz Duygusal İklim ve Değer Değişimi, *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 15 (2), 347-378.
- Tyrväinen, L., Uusitalo, M., Silvennoinen, H., Hasu, E., (2014). "Towards sustainable growth in nature-based tourism destinations: Clients' views of land use options in Finnish Lapland", *Landscape and Urban Planning*, 122 (February), 1-15.
- UNWTO, (2007). Sustainable Tourism Indicators and Destination Management. (13.5.2022). <https://sdt.unwto.org/sites/all/files/pdf/finrep.pdf>.
- UNWTO. (1998). *Guide for local authorities on developing sustainable tourism*, World Tourism Organization. Madrid.
- Wickramasinghe, V. S. K., & Takano, S. E. (2009). "Application of combined SWOT and analytic hierarchy process (AHP) for tourism revival strategic marketing planning". *The 8th International Conference of Eastern Asia Society for Transportation Studies*, Eastern Asia Society for Transportation Studies, 189-189
- World Commission on Environment and Development. (1987). *The Brundtland report*, Oxford, OUP.
- WTO, (2004). Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations: A Guidebook. (13.5.2022). <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284407262>.
- Yılmaz, A., & Zorlu, K. (2018). "Swot-Ahs Analizi Kullanılarak Sinop'ta Sürdürülebilir Turizm Stratejilerinin Önceliklendirilmesi", *Journal of International Social Research*, 11(61), 390-403.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:18.07.2022 ✓Accepted/Kabul:18.10.2022

DOI: 10.30794/pausbed.1145222

Research Article/Araştırma Makalesi

Güvenol, B. ve Güler, M. E. (2022). "Termal Konaklama İşletmelerinde Döngüsel Ekonomi Uygulamalarına Yönelik Bir Vaka Analizi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. 0253-0263.

TERMAL KONAKLAMA İŞLETMELERİNDE DÖNGÜSEL EKONOMİ UYGULAMALARINA YÖNELİK BİR VAKA ANALİZİ*

Buğcan GÜVENOL**, Mehmet Emre GÜLER***

Öz

İzmir, zengin termal kaynaklara sahip ve bu sayede termal turizm faaliyetleri bakımından potansiyeli bulunan bir şehirdir. Bu potansiyelin sürdürülebilir bir şekilde devam edebilmesi için hizmet üretim ve tüketim sürecinde kaynakların etkin kullanılması, ortaya çıkan atıkların azaltılması ve geri dönüşümü önem arz etmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, termal konaklama işletmelerinde jeotermal kaynaklar başta olmak üzere hizmet üretim sürecinde oluşan atıkların döngüsel ekonomi çerçevesinde değerlendirilebilmesiyle ilgili farkındalığı artırmak ve yapılan uygulamalarla ilgili bir vaka analizi gerçekleştirmektir. Nitel araştırma deseni benimsenerek İzmir'de faaliyet gösteren bir termal konaklama işletmesinin yöneticileriyle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler Maxqda 2020 Pro programıyla incelenmiş ve betimsel analiz ile yorumlanmıştır. Araştırmada ortaya çıkan en önemli bulgu işletmenin jeotermal kaynaklardan ortaya çıkan atık suyu çeşitli nedenler ile denize dökmesi ve re-enjeksiyon sistemini kullanmamasıdır. Sonuç olarak işletme döngüsel ekonomi uygulamalarını tam olarak yerine getiremeye de sürdürülebilirlik faaliyetlerine dikkat ettiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Termal turizm, Jeotermal kaynak, Döngüsel ekonomi, Turizm.*

A CASE ANALYSIS OF CIRCULAR ECONOMY APPLICATIONS IN THERMAL ACCOMMODATION FACILITIES

Abstract

İzmir is a city that has rich thermal resources and thus has potential in terms of thermal tourism activities. To continue the sustainability of these resources, it is important to use them effectively in the service production and consumption process, to reduce and recycle the wastes. In this context, this study aims to raise awareness about the recycling of the wastes produced in the service production process, especially geothermal resources in thermal accommodation enterprises, within the framework of the circular economy and to conduct a case analysis on the applications in the relevant field. By adopting the qualitative research design, face-to-face interviews were conducted with the managers of a thermal accommodation business operating in İzmir. The data obtained were analyzed with the Maxqda 2020 Pro program and interpreted with descriptive analysis. The most important finding in the research is that the enterprise dumps the wastewater from geothermal sources into the sea for various reasons and does not use the re-injection system. As a result, it is understood that the facility pays attention to sustainability activities even though it cannot fully fulfill the circular economy practices.

Keywords: *Thermal tourism, Geothermal resource, Circular economy, Tourism.*

*Bu araştırma, 20-21 Mayıs 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilen Sürdürülebilir Termal Turizm Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuş ve kongre bildiri özet kitabında basılmış bildirinin genişletilmiş halidir.

**Arş. Gör., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, İZMİR
e-posta: bugcan.guvenol@ikcu.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0003-3776-8470>)

***Prof. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, İZMİR
e-posta: memre.guler@ikcu.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0002-8689-9859>)

1. GİRİŞ

Günümüze kadar olan süreçte ürünlerin hammaddeden üretilerek satıldığı, kullanıldığı, kullanım sonrasında da yakıldığı veya atık olarak bırakıldığı tek yönlü bir üretim ve tüketim modeli hâkim olmuştur. Ancak süregelen ekonomi modelinin artan küresel nüfus ve buna bağlı olarak artış gösteren kaynak tüketimi ve çeşitli olumsuz çevresel etkiler nedeniyle sürdürülebilir bir gelecek için iyi bir seçenek olmadığı giderek daha da anlaşılmaktadır (Wautet, 2018: 1). Bu noktada döngüsel ekonomi kavramı, sunulan ürünlerin ömrünü uzatmak ve süreç içerisinde oluşan atıkları tedarik zincirinin sonundan başına kaydırarak değer yaratan ve bu sayede refah düzeyinin artmasının bir yolu olarak ortaya çıkmaktadır. Basit bir ifadeyle bu kavram kaynakların daha verimli kullanılarak birden fazla kullanılmasını temel almaktadır (UNIDO, 2020).

Turizm endüstrisi, küresel ekonomide önemli bir role sahiptir ve döngüsel ekonomi bu endüstrinin daha sürdürülebilir bir hâle gelmesine katkı sağlayacaktır. Turizm endüstrisi bünyesinde yer alan konaklama işletmeleri ise büyük bir kaynak üreticisi aynı zamanda da büyük bir atık üreticisidir (Rodríguez vd., 2020: 21). Konaklama işletmelerinin bir türü olan termal otel işletmeleri, birimlerini termal su etrafında kuran işletmelerdir. Bu sayede termal konaklama işletmeleri yiyecek-içecek, eğlence, rekreasyon gibi sağladığı hizmetler ile klasik konaklama işletmelerinin sunduğu olanaklara ek olarak bazı farklı uygulamalar da sunmaktadırlar (Kozak, 1992: 34). 2023 Türkiye Turizm Strateji'nde kıyı turizminin yanı sıra alternatif turizm türlerine de öncelik verilmesi planlanarak termal ve sağlık turizmine de vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu nedenle termal konaklama işletmelerinin ve bu işletmelerin ana ürünü olan jeotermal kaynak sularının sürdürülebilir olmaları önemlidir (Boyras, 2019: 373).

İzmir, kıyı özellikleri ve turizm sezonunu yılın on iki ayına yayabilecek özelliklerinin yanı sıra önemli jeotermal kaynaklara da sahiptir. İzmir'in termal kaynakları şehir merkezinde Balçova bölgesinde olmakla birlikte Seferihisar, Çeşme, Dikili, Urla ve Bergama gibi diğer bölgelerde de yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bağlamda önemli bir potansiyelin olduğu anlaşılmaktadır (Emekli, 2002: 268). Var olan bu potansiyelin en iyi şekilde değerlendirilebilmesi için mevcut kaynakların sürdürülebilir olarak kullanılması ve hizmet üretim sürecinde oluşan atıkların mümkün olduğunca azaltılması, geri dönüştürülmesi veya süreç içerisinde yeniden kullanılabilmesi gerekmektedir. Bu noktada araştırma, termal konaklama işletmelerinde oluşan atıkların döngüsel ekonomi kapsamında değerlendirilmesiyle ilgili farkındalığı artırmayı ve gerçekleştirilen uygulamaları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Döngüsel ekonomi olgusunun turizm işletmelerindeki mevcut durumunun belirlenebilmesi, farkındalığının artması ve gelecek araştırmalara örnek teşkil etmesi araştırmanın önemini oluşturmaktadır. Araştırmada öncelikle döngüsel ekonomi kavramı irdelenmiş daha sonra İzmir'de faaliyet gösteren bir termal konaklama işletmesinde yapılan uygulamalara yönelik vaka analizi gerçekleştirilmiştir.

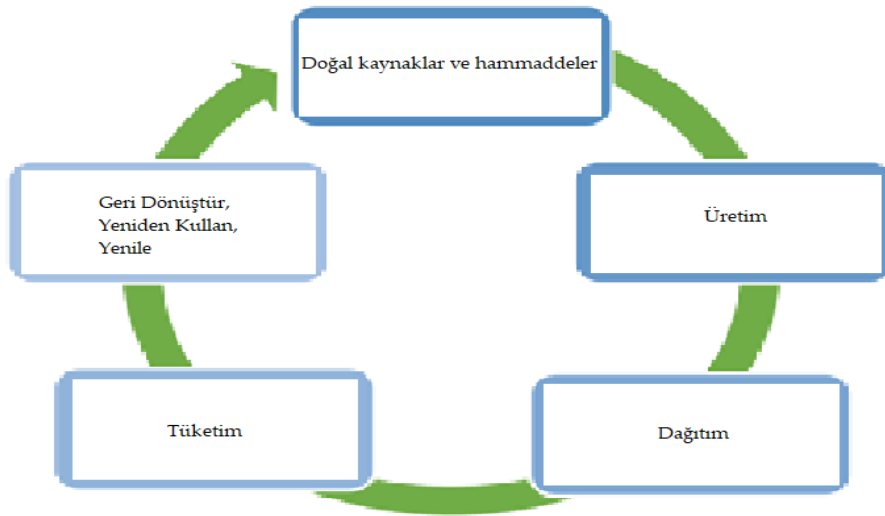
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Döngüsel ekonomi kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle döngüsel olmayan yani doğrusal (lineer) ekonomi kavramını incelemek faydalı olacaktır. Doğrusal ekonomi temelde 'al-yap-at' sürecini içeren (Upadhayay ve Alqassimi, 2018: 63) kaynakların çıkarılması, üretilmesi ve tüketilmesinde atık ve kirlilik oluşumunu sağlayan ve bu süreç içerisinde çevresel etkilerin kısmen de olsa göz ardı edildiği bir kavramdır (Sauvé, 2016: 48). Doğrusal ekonomi modeli arzın sınırlı oluşu talebin ise beklendiği üzere artış göstermesi nedeniyle (Ellen MacArthur Foundation ve McKinsey & Company 2014: 3) her ne kadar yirminci yüzyıla kadar sanayileşmiş ülkelere maddi zenginlik kazandırmada oldukça başarılı olsa da yakın gelecekte nihai bir çöküşe neden olacağı düşünülmektedir (Sarıatlı, 2017: 32).

Döngüsel ekonomi kavramı ise yeni bir kavram olmamasına rağmen Avrupa'da ve tüm dünyadaki başarısı yakın zamanda ön plana çıkan (Szita, 2017: 5) ve doğrusal ekonominin kısıtlamalarını ekonomik büyüme ve çevrenin korunması amaçlarıyla daha uyumlu hale getirmede çözüm olarak görülen bir modeldir (Lieder ve Rashid, 2016: 37). Kirchherr vd. (2017: 229), döngüsel ekonomi kavramının tanımlanmasına ilişkin yaptıkları araştırma sonuçlarına göre çok geniş bir tanım yapmışlardır. Bu tanıma göre döngüsel ekonomi; "üretim, dağıtım ve tüketim süreçlerinde malzemelerin azaltılması, alternatif olarak yeniden kullanılması, geri dönüştürülmesi ve geri kazanılması ile 'ömrünün sonu' kavramının yerini alan mikro düzeyde (ürünler, şirketler, tüketiciler), mezo düzeyde (eko-endüstriyel parklar) ve makro düzeyde (şehir, bölge, ulus ve ötesi) sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla işleyen ekonomik bir sistemdir."

Döngüsel ekonomi, üç ana ilkeye dayanmaktadır. İlki; mevcut kaynakların iyileştirilmiş kullanımı ve yenilenebilirliği ile çevresel kaynakları korumak ve geliştirmektir. İkinci ilke; dolaşımdaki tüm mallar, parçalar ve malzemeler ile kaynak çıkarımını en uygun hale getirmektir. Bu ilke, öğeleri mümkün olduğunca uzun sürede ekonomik süreçlerin bir parçası haline getirmek için yeniden üretim, yenileme ve bakımını iyi planlanmış olduğu anlamına gelmektedir. Üçüncü ilke; olumsuz dışsallıkları en aza indirmek için zararlı maddeleri değiştirmek veya azaltarak ortadan kaldırmaktır (Szita, 2017: 5; Rosse vd., 2016: 5). Döngüsel ekonominin temel özellikleri; doğal kaynakların en aza indirilmesi, verimli kullanımı ve ithalata bağımlılığın azaltılması, yenilenebilir, geri dönüştürülebilir, sürdürülebilir kaynaklar ve enerji kullanımının artması, oluşabilecek kirlilik için emisyonların azaltılması, tedarik kaybı ve kalıntıların azaltılması, ürünün ömrünü uzatmak ve ürün bileşenleri ile çeşitli unsurların değerini korumak olarak ifade edilebilmektedir (Reichel vd., 2016: 11).

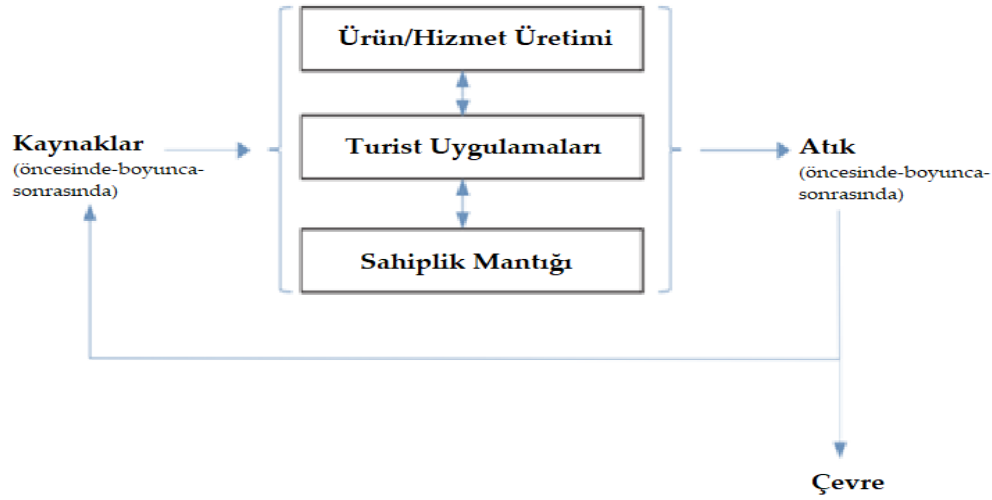
Döngüsel ekonomi modelinin diğer ekonomi modellerine göre iki önemli farkı bulunmaktadır. Bunlardan ilki sürecin ürünlerin tasarımıyla başlaması ve geri dönüştürülebilir olmasıdır. Diğer ise işletmelerin üretim süreçlerinde yeniden kullanım, geri dönüşüm ve yeniden üretim sürecini içermesidir. Bu yaklaşım işletmenin diğer işletmeler ve tüketiciler arasındaki iş birliğini zorunlu kılmaktadır. Böylece iki süreçte de oluşan atık miktarı azalacaktır (Önder, 2018: 27). Döngüsel ekonomi modelinde atık yönetimi temel gereksinimdir. Atık yönetiminde benimsenen 3R “azaltma (reduce), yeniden kullanma (reuse) ve geri dönüştürme (recycle)” yaklaşımı bulunmaktadır. Ürünler artık enerjinin boşa harcanmasına neden olan depolama sahasına atılmakta ancak yakıldığında küçük bir kısmı yeniden kullanım için uygun olmaktadır. Geri dönüşümün artırılmasıyla sistemdeki enerji iyileştirilebilmektedir (Manickam ve Duraisamy, 2019: 79). Coste-Maniere vd., (2019) döngüsel ekonominin ideal modelini göstermişlerdir. Model Şekil 1’deki gibidir:

Şekil 1: Döngüsel ekonominin ideal modeli

(Kaynak: Coste-Maniere vd., 2019: 134)

Şekil 1’de yer alan model, doğal kaynaklar ve hammaddelerin çeşitli aşamalardan geçerek tekrar kullanılmak üzere kaynaklar ve hammaddelere dönüşmesindeki kapalı döngüyü ifade etmektedir. Fakat model diğer bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde üretim, tüketim ve özellikle atıkların geri kazanılması ve kullanılmasıyla ilgili mevcut gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır. Çağdaş durum henüz döngünün kapanması veya atılacak her şeyin yeniden kullanılması, geri kazanılması veya geri dönüştürülmesi olasılığından uzaktır (Coste-Maniere vd., 2019: 133-134). Ayrıca döngüsel ekonomiye geçişte çeşitli zorluklarla karşılaşmak mümkündür. Bu zorluklar; düşük kamu bilinci, döngüsel ekonomi ilkelerinin anlaşılması, nitelikli personel eksikliği, ön yatırım ihtiyacı, mali destek mekanizmaları ve vergi teşviklerinin eksikliği, çevre yönetimi programlarının ve tesislerinin eksikliği, yeşil faaliyetleri desteklemek ve su tasarrufu sağlamak için mevcut teşviklerin eksikliği, enerji ve malzeme engelleri örnek olarak gösterilebilmektedir (Gedik, 2020: 34).

Şekil 2: Turizm endüstrisinde döngüsel ekonomi modeli

(Kaynak: Sørensen ve Bærenholdt, 2020: 3)

Evrensel bir endüstri olarak turizm ise döngüsel ekonomi için zor bir alandır ve işletmelerin belirli bölgelerde geri dönüşüm çemberlerini kapatması uygulanabilir olmaktan uzaktır. Ancak, turizm endüstrisi bünyesinde bulunan turist uygulamaları geleneksel tüketici rolünün ötesine geçen uygulamalardır. Bu da döngüsel ekonominin gelişimi için önemli bir test alanıdır. Döngüsel ekonomi modeli genel olarak üretim faaliyetlerine odaklanmaktadır. Turizm endüstrisi içerisinde çeşitli ürünler, hizmetler, mecralar ve belirli bir alan sağlayan birçok özel, halka açık ve istekli unsurları içermektedir. Bu tür unsurlar teknik çözümler, gıda veya konaklama gibi mal ve hizmetlerin üretilmesi, elde edilmesi, çalıştırılması ve/veya sürdürülmesi ve geri dönüştürülmesiyle ilişkilendirilebilecek yeni iş modellerinin dâhil edilmesiyle döngüsel ekonomi üretim politikalarının uygulanabilmesi mümkün olmaktadır (Sørensen ve Bærenholdt, 2020: 2-3). Turizm endüstrisi için döngüsel ekonomi modeli Şekil 2’de gösterilmiştir. Modele göre kaynaklar; üretim, turist uygulamaları ve sahiplik mantığı kapsamında tüm süreç içerisinde yer almakta benzer bir şekilde tüm süreçte atık da oluşmaktadır. Ancak oluşan atıkların tümünün tekrar kaynağa dönüşemediği, bir bölümünün çevreyi etkilediği anlaşılmaktadır.

Turizm alanyazınında döngüsel ekonomi kavramına yönelik çeşitli çalışmalar (Xuan vd., 2011; Immacolata, 2018; Kupczyk vd. 2019; Jaroszewska vd., 2019; Sørensen ve Bærenholdt, 2020; He ve Mai, 2021; Gaffar vd., 2021) görülmektedir. Yapılan literatür araştırmaları esnasında termal konaklama işletmelerinde döngüsel ekonomi kavramına yönelik bir çalışmaya rastlanılmasa da jeotermal kaynak suların önemi, uygulama alanları ve çevresel problemlerini belirlemeye yönelik çalışmalar bulunmaktadır (Acar ve Köseoğlu, 2021; Boyraz ve Çetin, 2019; Boyraz, 2019).

3. YÖNTEM

Bu araştırmada nitel desen benimsenmiştir. Termal konaklama işletmelerinde kullanılan jeotermal kaynakların döngüsel ekonomi çerçevesinde değerlendirilebilmesiyle ilgili yapılan uygulamaları belirleyerek bir farkındalık düzeyi oluşturmak çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Ayrıca, bir termal konaklama işletmesinde oluşan atıkların ve gerçekleştirilen atık uygulamalarının belirlenmesi araştırmanın ikincil amacıdır. Bu bağlamda araştırma, İzmir’de faaliyet gösteren bir termal konaklama işletmesinde (T) vaka çalışması tekniği benimsenerek gerçekleştirilmiştir. Vaka çalışması; genel olarak “nasıl” ve “neden” sorusuna odaklanmaktadır. Aynı zamanda araştırmacının olaylar üzerinde çok az kontrolü olduğunda ve gerçek yaşam bağlamındaki güncel bir fenomene odaklandığında tercih edilen bir stratejidir (Yin, 1994: 1). Vaka çalışması, birden fazla vaka üzerinden karşılaştırılmalı bir inceleme yapılmasına yönelik olabileceği gibi tek bir vakanın incelenmesine yönelik de olabilmektedir (Özmen ve Timur, 2009: 220). Bu yöntem, araştırmacının amacında yer alan vakanın incelenmesine olanak sağlaması nedeniyle tercih edilmiştir. Bu bağlamda ilk önce yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunda bulunan

sorular literatürden elde edilen bilgilere göre oluşturulmuştur (Çirişoğlu ve Akoğlu, 2021; Ceyhun Sezgin ve Ateş, 2020; Kurt vd., 2020; Filimonau ve De Coteau; 2019; Boyraz ve Çetin, 2019; Kılınç Şahin ve Bekar, 2018; Özdemir ve Güçer, 2018; Özgen, 2005). Görüşme sorularının hazırlanmasının ardından araştırmancının amacına uygun işletmelerle görüşmeler sağlanmıştır. İzmir şehir merkezinde iki adet termal konaklama işletmesi bulunmaktadır. Ancak bu işletmelerden sadece bir tanesi araştırmaya dâhil olmayı kabul etmiştir. Vaka çalışmalarında amaçlı örnekleme tekniği kullanılabilir. Ayrıca, vaka araştırmalarındaki katılımcı sayısı veya örneklem büyüklüğü, tekniğin ayrıntılı ve derinlemesine bir araştırma yöntemi olması nedeniyle görece olarak küçük olabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 295). Bu bağlamda araştırmancının katılımcıları amaçlı örnekleme tekniği ile belirlenmiş ve araştırmaya en fazla katkı sağlaması muhtemel departman yetkilileri ile görüşmeler sağlanmıştır. Araştırma verileri 12 Mart-6 Nisan 2022 tarihleri arasında, katılımcıların iş yoğunluğu ve zaman kıstası nedeniyle toplamda 7 kişiyle ortalama 24 dakika süren mülakat yöntemiyle elde edilmiş ve katılımcılar K1, K2, K3, K4, K5, K6 ve K7 olarak kodlanmıştır. Araştırmancının birincil amacına uygun olarak işletmenin kullandığı jeotermal kaynak suyu hakkında bilgi edinmek üzere sadece K1'e sorular yöneltilmiştir. Soruların K1'e yöneltilmesinin nedeni katılımcının uzun zamandır araştırmancının yapıldığı işletmede çalışması dolayısıyla çalışma ortamına hâkim olması ve jeotermal kaynak suyu hakkında en fazla bilgiye sahip olmasıdır. Ayrıca, görüşmeler esnasında araştırmacı tarafından düzenli not tutulmuş ve katılımcılardan izin alınarak ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Sadece bir katılımcının (K4) ses kayıt cihazına izin vermemesinden dolayı veriler sadece not tutularak elde edilmiştir. Araştırmada iç geçerliliği sağlamak amacıyla her bir görüşme sonunda katılımcı teyidinden yararlanılmıştır. Katılımcı teyidi; araştırmancının elde ettiği verileri katılımcıya görüşmenin sonunda özetleyerek gerçekleştirebildiği, bu sayede katılımcının olgu hatalarını anında düzeltmesine veya yapılan yorumlara itiraz etmesine olanak tanıdığı bir tekniktir (Erlandson vd., 1993: 142). Araştırmadan elde edilen veriler Maxqda 2020 pro paket programı yardımı ile incelenmiş ve betimsel olarak analiz edilmiştir. Bu bağlamda katılımcıların ifadeleri herhangi bir yorumda bulunulmadan araştırma içerisinde aktarılmıştır.

4. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde araştırmaya dâhil edilen katılımcıların demografik özelliklerine ve görüşmelerden elde edilen bulgulara yer verilmektedir.

Tablo 1: Katılımcıların demografik özellikleri

Katılımcı	Departman	Yaş	Cinsiyet	Medeni Hâl	Eğitim Düzeyi	Tecrübe
K1	Teknik	46	Erkek	Evli	Üniversite	21 yıl
K2	Spa	34	Erkek	Bekâr	Lise	7 yıl
K3	Kat Hizmetleri	33	Kadın	Evli	Lise	16 yıl
K4	Yiyecek-İçecek	41	Erkek	Evli	Lise	28 yıl
K5	Ön Büro	54	Erkek	Evli	Üniversite	30 yıl
K6	Mutfak	38	Erkek	Evli	Lise	22 yıl
K7	Mutfak	52	Erkek	Evli	Üniversite	30 yıl

Tablo 1'e göre; araştırmaya dâhil edilen katılımcıların cinsiyetlerinin kat hizmetleri departmanı yetkilisi dışında erkek olduğu görülmekte, eğitim düzeylerinin ise lise ve üniversite olarak değişkenlik gösterdiği ancak belirgin bir farklılığın olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca katılımcıların yaşları 33-54 arasında farklılaşmakta ve turizm endüstrisindeki toplam tecrübeleri genel olarak 15 yıl üzeri olduğu görülmektedir. Diğer katılımcılara nazaran sadece spa departmanı yetkilisinin 7 yıldır turizm endüstrisi bünyesinde tecrübe edindiği bulgusuna ulaşılmaktadır.

Araştırmada öncelikle katılımcılara döngüsel ekonomi kavramını daha önce duyup duymadıkları sorusu yöneltilmiş ve bu kavramın kendilerinde ne çağrıştırdığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Verilen cevaplara göre sadece K2 katılımcısının döngüsel ekonomi kavramını daha önce duyduğu bulgusuna ulaşılmaktadır. Katılımcının yaptığı "Atıklarla ilgili... hani dönüşümle alakalı şeyler, doğayı kurtarabilecek negatif şeyleri aza indirebilmek." şeklindeki açıklamada, oluşan atıkların dönüşümüne vurgu yaptığı görülmektedir.

Diğer katılımcılar ise döngüsel ekonomi kavramını daha önce duymadıklarını ifade etmelerine karşın bir katılımcının (K1) *“Duymadım ama ne olduğunu tahmin edebiliyorum. Ekonomik kaynakları bir taraftan tüketirken tüketim sonunda atıl duruma düşen kaynakları tekrar ekonomiye kazandırmak için yapılacak işlemler.”* şeklinde yaptığı açıklama dikkat çekmektedir.

Araştırmanın birincil amacına uygun olarak elde edilen bulgulara göre, T işletmesi jeotermal kaynak suyunu kendi kuyusundan elde etmekte ve havuz, jakuzi, binanın ısınması gibi amaçlarla kullanmaktadır. Isınmaya bağlı olarak işletmede kullanılan jeotermal kaynak sudan oluşan atık suların ısınma sistemlerinin yaz dönemi kapanması nedeniyle sarfiyatların azaldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca, işletmenin jeotermal kaynak suyunu daha verimli kullanabilmesi için kimyasal kullandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu uygulamaya yönelik K1’in ifadesi şu şekildedir; *“Yer altından çıktığı anda termal su oksijenli birleştiği yerlerde oksijeni gördüğü mesela döküldüğü alanda falan oksijeni gördüğü yerlerde biriktirme yapan bir su. Yani kalsiyum orada yapıyor kalıyor. Dolayısıyla, biz o kalsiyumun yapışmaması için inhibitör dediğimiz bir kimyasal kullanıyoruz. Dozajlı ama hani kova kova değil. Tık tık tık hortumdan sürekli basıyor. O inhibitör dediğimiz şey boruların içini sıvazlıyor, kalsiyumun gelip boruya yapışmasını önleyen bir sistem yani.”*

İşletmede jeotermal kaynak suyun kullanımı sonrası oluşan atık suyun tekrar denize deşarjının yapıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu uygulamaya yönelik K1’in ifadeleri *“Termal su kullanıyoruz ama bizim suyumuzun geri dönüşümü ile ilgili gerekli yasal prosedürleri yerine getirdiğimizden dolayı onay aldık ve denize deşarjını yapıyoruz ama Çevre Bakanlığı’nın bize verdiği yetkiye dayanarak. Şu anda evet klor falan kullanılıyor bir takım kimyasallar ama bu kimyasallar günün sonunda uçucu olduğu için ve çevreye doğaya zarar vermeyecek parametrelere düştüğü için denize verilmesi sakıncalı olmadığı Çevre Bakanlığı tarafından tespit edildiğinden şu anda kullandığımız termal suyu dereye şarj ediyoruz.”* olmasına karşın atık jeotermal kaynak sularının denize deşarj edilmesinin dışında yapılabilecek diğer uygulamaların neler olabileceği hakkındaki ifadeleri şu şekildedir; *“Jeotermal suların içerisinde bir kere florür var. Dolayısıyla, yani burada bu atık suların doğaya zararı yok ama alıp da bir çimli alana çime su verilebilir mi ben onun kimyasını bilemem. O benim sorunum değil. Ama sadece atık olarak dereye deşarjında herhangi bir sorun yok. Ama dediğim gibi kullanım alanı olur mu onu ben bilemem yani.”*

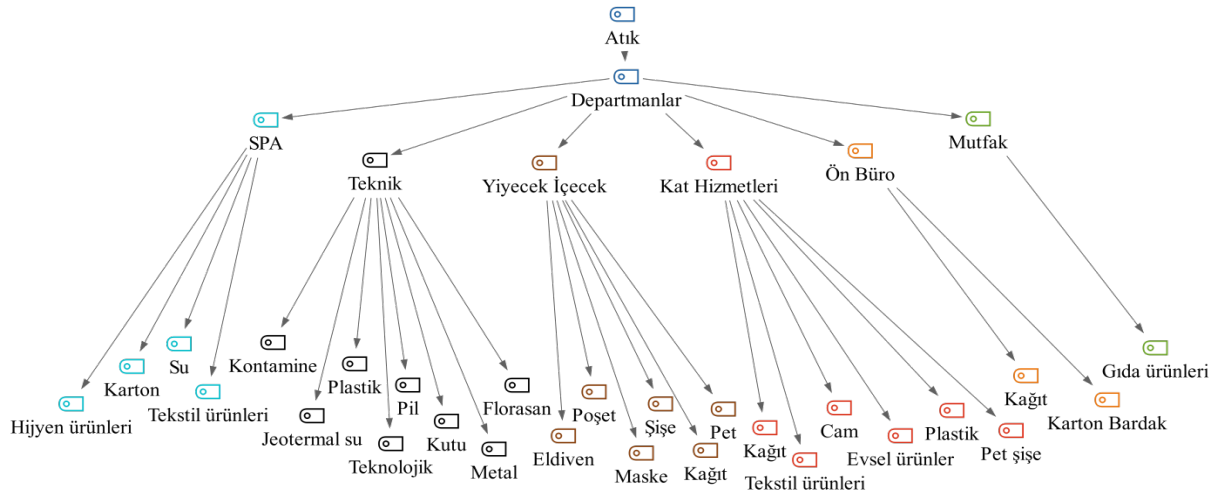
Jeotermal kaynak suyunun döngüselliliğinin sağlanıp sağlanamayacağına belirlenmesine yönelik yöneltilen soruda, döngünün sadece re-enjeksiyon (tekrar basma) yöntemiyle sağlanabileceği ve yer altındaki statiji koruyabilmek için büyük ölçekli jeotermal kaynak suyu çeken işletmelerin bu uygulamayı yaptığının bulgusuna ulaşılmaktadır. Konu hakkındaki K1’in ifadeleri şöyledir; *“Aslında bunun cevabı çok basit. .... termal bir bölge. Dolayısıyla burada bütün .....’daki onlarca kuyu açılan kuyularda ..... dediğimiz valiliğe bağlı bir şirket bu suların ısı elde ediyor, binaları ısıtıyor. Ama bunun ölçekleri o kadar büyük ki bu suyu sürekli çeker de denize atarsanız bir müddet sonra aşağıda çekecek su bulamazsınız. Böyle bir sıkıntı var. Dolayısıyla re-enjeksiyon dedikleri bir sistemleri var. Yani bunlar çok büyük ölçekli su çektikleri için.... kullanılmış ısı alınmış suyu tekrardan yer altına basıyorlar. Ama benim burada kullandığım günlük 550 tonluk su ve içine bir takım kimyasalları girdiği için re-enjeksiyon yapılacak kadar bir yatırıma ihtiyaç olmayan bir su. Dolayısıyla bunu diyorlar doğaya bırakabilirsiniz. Yoksa re-enjeksiyon yapılması tabii ki faydalı. Şimdi bütün kuyuların sahibi onlar aslında bizimki hariç. Biz onlardan kiralamışız. Bütün kuyulardan çıkan büyük su hepsini topladığın zaman tonlarca suyu denize atmaktansa kendi geleceklerini de düşünerek re-enjeksiyon yapıyorlar çünkü onlar için sadece suyun ısı önemli. Isıyı aldıktan sonra soğuk suyu ister denize at, ister tekrar yer altına gönder ama tekrar yer altına gönderirsen statik seviyeyi sürekli korumuş olursun. Ama burada hem bizim ölçeğimiz çok küçük, hem de dediğim gibi kimyasal karışımlar var içinde. O yüzden istemiyorlar.”*

Ayrıca K1’den elde edilen bilgilere göre işletme bünyesinde jeotermal kaynak sudan oluşan atık su miktarının azaltılmasına yönelik yapılabilecek uygulamalar arasında işletme binalarının tekrar güncel teknoloji ile güçlendirilmiş ısı yalıtımı ile yapılması gerektiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu şekilde jeotermal kaynak suyunun tasarruf edilebileceği vurgulanmaktadır. Bunun yanında işletmede geçmişte kullanılan eşanjör sisteminin jeotermal kaynak suyunun hem kullanılan kimyasal miktarının azalması hem de kullanılan su miktarının daha az olması gibi üstünlükleri olduğu ifade edilmiştir. Ancak, havuzlarda kullanılacak eşanjör sistemi ile havuz suyunun (çözümü mümkün olsa da) çok kısa zamanda bulanık hale gelebilmesi, termal suyun bulundurduğu mineraller nedeniyle sistemin bakım onarımının daha fazla gerekmesi ve sağlık açısından uygun olmaması gibi zayıflıklarının

da olduğu belirlenmiştir. Binaların ve odaların ısıtma ihtiyacı hariç K1'in konuya ilişkin görüşleri şöyledir; "Sonuçta buradaki kullanım amacı da havuz değil aslında. Sağlık turizmi açısından kullandığınız zaman suyun içerisindeki minerallerin sürekli kendini tazeleyebilmesi koruyabilmesi için yenilenmesi tazelenmesi şart."

Son olarak, özellikle jeotermal kaynak suyunun kullanıldığı havuzlarda otel misafirlerinin kullandığı yağlar ve güneş yanıklarının havuz seramiklerine yapışarak atık oluşturduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ancak, hem oluşan atık miktarının azaltabilmek hem de misafirlerin kullandığı ürünlerin doğaya karışmasını engellemek amacıyla çeşitli uygulamalar yapıldığı da anlaşılmaktadır. Konuya ilişkin Spa yetkilisi K2'nin ifadeleri şöyledir; "Mesela bunu önedik ne yaptık.. Evet, bitki özlü yağlar ama fazla kirletmemesi için ya da doğaya o yağı karıştırmamak için herkese muhakkak duş alıp, masajdan sonra duş alıp ondan sonra havuza girmeleri.. Mesela bone takıyoruz biz. Saç termal su için zararlı. Termal su aynı zamanda saç da döktüğü için hem kendi sağlığımız hem suyu düşünerek bone zorunluluğumuz var mesela."

Araştırma içerisinde ayrıca departmanlar özelinde oluşan atıklara ilişkin bilgilere de ulaşılmıştır. İşletme departmanlarında genel olarak oluşan atıklar hiyerarşik kod-alt kod modeli olarak Şekil 3'te görselleştirilmiştir.

Şekil 3: Departmanlarda oluşan atıklara ilişkin hiyerarşik kod-alt kod modeli

Şekil 3'teki modele göre, bir termal otel işletmesi olan T işletmesinin departmanlar özelinde jeotermal kaynak su haricinde geleneksel konaklama işletmelerine göre herhangi farklı bir atık türü oluşmadığı görülmektedir. Ayrıca, oluşan atıkların hizmet üretim sürecinde sürekli olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. İlgili departmanlar özelinde atık azaltmak üzere yapılan uygulamalara dair katılımcılardan elde edilen ifadeler şöyledir;

"Mesela daha az Türk hamamı alıyoruz biz, masajı daha çok almaya çalışıyoruz. Hamamda çok fazla atık oluyor haliyle giderler ile ilgili vesaire. O yüzden hani masaj daha temiz daha doğaya az bir etki sağladığı için." (K2)

"Çöp odasının yanına bir geri dönüşüm tesisi kurduk burada ayrıştırma yapıyoruz. Geri dönüşümü mümkün olmayan atıkları ben biriktiriyorum hurdaya veriyorum." (K1)

"Misafir yemeği yiyor, yemeği kaldığı zaman misafirin biz onların üzerindeki etlerini onları hep ayrıştırıyoruz hepsini, bizim hayvanat bahçesi var arkada kalanları hayvanlara veriyoruz." (K4)

"Sıvı malzeme ile kuru malzeme farklı yerlerde duruyor. Aynı yerlerde durmaları alana da zarar verebilir. Örneğin alan taşsa.. Bu da hem otele hem de sürdürülebilirliğe zarar. Doğru kimyasal doğru yerde kullanılmalı ve saklanmalı. Gereksiz miktar kimyasal alımı da atık oluşumuna neden olmaktadır. Buklet malzemeleri geri dönüşümü veya tekrar kullanımı hijyen açısından bence pek mümkün değil. Örneğin odalara sıfır tuvalet kağıdı konulmalı, bizler eskileri alanlarda kullanıyoruz." (K3)

“Biz çalıştığımız departman olarak korkunç derecede kağıt kullanan bir departmanız. Her şeyimiz kağıtla dönüyor. O yüzden mümkün olduğu kadar kağıtları kadar en iyi şekilde değerlendirmeye çalışıyorum atıyorum yazışmalar olmuş arkası boş, arkasını değerlendirmeye çalışıyorum. Böyle yaparsam benim atığım daha az olur. En mantıklı yapabileceğim şey en büyük uygulama o.” (K5)

“Biz ilk önce malın kalitesine bakarız. Biz aldığımız ürünü kullandığımız menüye göre değerlendiririz. Yani biz de hiçbir şey, zayı olan bir şey yok yani. Çünkü neden bunlar hep maliyet para.” (K7)

Tablo 2: Atık bilinci

Sorular	Yanıtlar	Katılımcı
<i>“Sizce işletme misafirleri atıklar konusunda bilinçli midir?”</i>	Bilinçli	K3, K4, K5
	Bilinçli değil	K1, K2, K6, K7
<i>“Sizce işletme personeli atıklar konusunda bilinçli midir?”</i>	Bilinçli	K3, K4, K6, K7
	Bilinçli değil	K1, K2, K5

Tablo 2’de işletme misafirlerinin ve personelinin atıklara ilişkin bilinç düzeyi gösterilmektedir. Tabloya göre araştırmaya dâhil edilen katılımcıların hem işletme misafirlerinin hem de işletme personelinin atık konusunda bilinçlerine yönelik değişken yanıtlar verdiği ve ortak bir noktaya ulaşamadıkları anlaşılmaktadır. Sadece K1 ve K2 kodlu departman yetkilileri genel olarak işletmedeki tüm bireylerin bilinçli olmadığını düşünürken, K3 ve K4 kodlu departman yetkilileri genel olarak işletmedeki tüm bireylerin bilinçli olduğunu düşünmektedirler. İşletme misafirlerinin atık bilincinin artırılmasına yönelik yapılabilecek uygulamalarda görselleştirmenin önemi vurgulayan K1’in ifadeleri şöyledir; *“Atıklarla ilgili bir pano oluşturduk biz. Bir şeyler koyduk ki en azından göz aşinalığı olsun elindeki peti atacak yer ararken bu plastikmiş atar diye gibi.”*

Departmanlar özelinde ise işletme misafirlerinde atık konusunda bir bilinç olmadığını düşünen katılımcılar işletme misafirlerine daha sınırlı hizmet verilerek bilincin oluşmasına katkı sağlanabileceğini aşağıdaki örneklerle ifade etmişlerdir:

“Kişilere sadece bir havlu bornoz dayatılabilir.” (K2)

“İlk başta bence büfeyi kaldıracaksın. Biraz daha kişiye özel servis edilirse daha mantıklı olur.” (K6)

İşletme personeline atık bilincinin olmadığını düşünen katılımcılar personelde atık bilincinin oluşmasına yönelik verilecek eğitimlere ek olarak üst yönetimin oluşan atıklar hakkında daha fazla bilgilendirilmesi gerektiğini, bu sayede personelin de gelişimine katkı sağlanacağı bulgusuna ulaşmıştır. Bu uygulamaların yanında, diğer katılımcılardan farklı olarak bir katılımcı, personelde atık bilincinin oluşmasında cezalandırma sisteminin katkı sağlayacağını düşünmektedir.

“Cezalandırma.. ne bileyim bir ihtar verirsin şey uygularsın cezai bir işlem. Dersin kardeşim bir iki üçüncü ihtar yaparsan ben seni işten dâhi atma hakkım var, tabi yani yayılır bu. Genel caydırıcı olmak zorundasın.” (K5)

4. SONUÇ

Araştırmada elde edilen en önemli sonuç işletmenin kendi kuyusundan temin ettiği jeotermal kaynak suyundan oluşan atık suyu çeşitli nedenlerle denize dökmesi ve re-enjeksiyon (*tekrarbasma*) sistemini kullanmamasıdır. Ancak işletmenin jeotermal kaynak kullanımına özen gösterdiği ve konukların kullandığı vücut ürünlerinin oluşan atık suyun içerisine karışarak doğaya daha az zarar vermesi adına çeşitli uygulamalar yaptığı görülmektedir. Benzer bir şekilde Boyraz ve Çetin’in (2019) Denizli’de faaliyet gösteren termal konaklama işletmelerinde jeotermal kaynak kullanımı üzerine yaptıkları çalışmada araştırmaya dâhil olan hiçbir konaklama işletmesinin re-enjeksiyon sistemini kullanmadığı ve kullanım sonrası oluşan atık suyun ise ikincil bir su kaynağı olarak değerlendirilmeyerek belirlenen yerlere boşaltımının yapıldığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu bağlamda termal konaklama işletmelerinin özellikle doğal kaynakları doğrudan kullanmaları sebebiyle sürdürülebilirlik faaliyetleri açısından döngüsel ekonomi uygulamalarına önem vermeleri gerekmektedir.

Elde edilen diğer bir sonuç, işletmenin departmanlar özelinde oluşan atıkların en aza indirilmesine yönelik uygulamalar yaptığı sonucu anlaşılmaktadır. Bu noktada, işletme yöneticilerinin döngüsel ekonomi kavramını bilmedikleri, işletmenin döngüsel ekonomi uygulamalarını tam olarak gerçekleştirmediği fakat sürdürülebilirlik konusuna önem verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle jeotermal kaynak kullanımında oluşan atık miktarının azaltabilmek için binanın ve kullanılan teknolojinin yenilenmesi gerekliliğine ulaşılmıştır. Benzer bir şekilde, Martins (2021) yaptığı araştırmada işletmelerin bina yaşlarının ve yapılarının döngüsel ekonomi veya sürdürülebilir önlemlerin uygulanmasında önemli bir kısıt olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, konaklama işletmelerinin döngüsel ekonomi ilkelerini uygulaması yapılacak işlerin hızlanmasına ve bu bağlamda da turizm endüstrisinde yer alan tüm paydaşların daha sürdürülebilir bir deneyim sağlayabilmesi için yapılacak çalışmaların artmasına neden olacaktır (Van Rheede, 2012).

Döngüsel ekonomi uygulamaları işletme düzeyinde değil bütüncül bir yaklaşıma sahip olduğu için işletmeye, bu uygulamalara önem veren diğer paydaş işletmeler ile birlikte çalışmaları önerilmektedir. İşletme personeli ve yöneticilerinde atık bilincinin oluşması için turizm eğitimi veren kurumların sürdürülebilirlik konularına ağırlık vermeleri, işletme bünyesinde verilen eğitimlerin sıklaştırılması, turistleri atık bilincini geliştirmek için yerel yönetimlerin ve medyanın sürdürülebilirlik konusunda daha fazla çalışmalar yapması önerilmektedir. Benzer bir şekilde Gaffar vd., (2021) yaptıkları araştırmada konaklama işletmeleri yöneticilerinin yeşil otel kavramına döngüsel ekonomi uygulamalarından daha aşina olduklarını ancak farkındalığın düşük olmasına rağmen günlük operasyonlarında döngüsel ekonomi ilkelerini çeşitli şekillerde benimsediklerini ortaya koymuş ve işletme yöneticilerinin döngüsel ekonomi hakkında bilgi edinmelerini ve turistlerin ise çevreyi koruma konusunda eğitilmesi gerektiğini önermiştir.

Döngüsel ekonomi yeni bir kavram olmasa da günümüzde öne çıkan bir kavramdır. Bu nedenle akademik çalışmaların bu yönde artarak devam etmesi önem arz etmektedir. Bu çalışma bir termal konaklama işletmesinde döngüsel ekonomi uygulamaları belirlemek üzere nitel bir desen benimsenerek gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın İzmir’de yer alan bir termal tesiste gerçekleştirilmesi ve araştırmaya dâhil edilen katılımcıların sadece departman yöneticilerinden oluşması araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Ayrıca döngüsel ekonomi kavramı sadece atık uygulamalarını içermeyen daha kapsamlı bir kavram olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, araştırmanın atık uygulamaları üzerinden gerçekleştirilmesi diğer bir sınırlılıktır. Gelecek araştırmalar belirli bir bölgedeki birden fazla termal otel işletmelerinde gerçekleştirilerek ortaya daha net sonuçlar konulabilir, turizm endüstrisi kapsamında döngüsel ekonomi boyutlarının belirlenerek ölçek geliştirme çalışmaları yapılabilir, nicel bir desen benimsenerek döngüsel ekonomi kapsamındaki turist davranışı incelenebilir, farklı hizmet işletmelerinde yapılan uygulamalar tespit edilerek işletme türünde farklılıklar veya benzerlikler ortaya konulabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, S. ve Köseoğlu, H. (2021). “Jeotermal Suların Uygulama Alanları ve Çevresel Problemler”, *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, Özel Sayı, 28, 325-332.
- Boyraz, M. (2019). “Jeotermal Kaynak Kullanımı: Türkiye’deki Termal Oteller Üzerine Bir Araştırma”, *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2/3, 372-385.
- Boyraz, Ç. ve Çetin, A. (2019). “Termal Otel İşletmelerinde Jeotermal Kaynak Kullanımının Yönetici Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi: Denizli İli Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 10/23, 84-98. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.457503>
- Ceyhun Sezgin, A. ve Ateş, A. (2020). “Otel İşletmelerinde Gıda İsraf Boyutunu Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8/4, 3489-3507. <https://doi.org/10.21325/jotags.2020.773>
- Coste-Maniere, I., Croizet, K., Sette, E., Faniën, A., Guezgues, H. ve Lafforgue, H. (2019). “Circular Economy”, *Circular Economy in Textiles and Apparel: Processing, Manufacturing, and Design*, (Ed: S. S. Muthu), 123–148, Woodhead Publishing. <https://doi.org/10.1016/b978-0-08-102630-4.00006-6>
- Çirioğlu, E. ve Akoğlu, A. (2021). “Restoranlarda Oluşan Gıda Atıkları ve Yönetimi: İstanbul İli Örneği”, *Akademik Gıda*, 19/1, 38-48. <https://doi.org/10.24323/akademik-gida.927664>
- Ellen MacArthur Foundation ve McKinsey & Company. (2014). Towards the circular economy: Accelerating the scale-up across global supply chains. Elde edilme tarihi: 14 Ekim 2021, https://www3.weforum.org/docs/WEF_ENV_TowardsCircularEconomy_Report_2014.pdf

- Emekli, G. (2002). "Turistik Ürün Çeşitlendirilmesinde Termal Turizmin Önemi ve İzmir", 3. *Ulusal Türkiye Turizmi Sempozyumu Kitabı*, Türkiye Turizmini Araştırma Enstitüsü, 267-286.
- Erlanson, D. A., Harris, E. L., Skipper, B. L. ve Allen, S. D. (1993). *Doing Naturalistic Inquiry: A Guide to Methods*. Sage.
- Filimonau, V. ve De Coteau, D. A. (2019). "Food Waste Management in Hospitality Operations: A Critical Review", *Tourism Management*, 71, 234-245. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.10.009>
- Gaffar, V., Rahayu, A., Wibowo, L. A. ve Tjahjono, B. (2021). "The Adoption of Circular Economy Principles in the Hotel Industry", *GATR Journal of Business and Economics Review*, 6/1, 92-97.
- Gedik, Y. (2020). "Döngüsel Ekonomiyi Anlamak: Teorik Bir Çerçeve", *Turkish Business Journal*, 1/2, 13-40.
- He, J. ve Mai, T. H. T. (2021). "The Circular Economy: A Study on the Use of Airbnb for Sustainable Coastal Development in the Vietnam Mekong Delta", *Sustainability*, 13/13, 7493, 1-18. <https://doi.org/10.3390/su13137493>
- Immacolata, V. (2018). "Agriculture, Rural Tourism and Circular Paradigm", *Quality - Access to Success*, 19/1, 556-562.
- Jaroszewska, M., Chaja, P. ve Dziadkiewicz, A. (2019). "Sustainable Energy Management: Are Tourism SMEs in Poland Ready for Circular Economy Solutions?", *International Journal of Sustainable Energy Planning and Management*, 24, 75-84. <https://doi.org/10.5278/ijsepm.3342>
- Kılınc Şahin, S. ve Bekar, A. (2018). "Küresel Bir Sorun "Gıda Atıkları": Otel İşletmelerindeki Boyutları", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6/4, 1039-1061. <https://doi.org/10.21325/jotags.2018.347>
- Kirchherr, J., Reike, D. ve Hekkert, M. (2017). "Conceptualizing the Circular Economy: An Analysis of 114 Definitions", *Resources, Conservation & Recycling*, 127, 221-232. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2017.09.005>
- Kozak, N. (1992). "Termal Turizm İşletmeciliği ve Önemi", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3/3, 33-38.
- Kupczyk, A., KołECKA, K. ve Gajewska, M. H. (2019). "Solving the Beach Wrack Problems by on Site Treatment with Reed Beds Towards Fertilizer Amendments", *Journal of Ecological Engineering*, 20/8, 252-261. <https://doi.org/10.12911/22998993/111717>
- Kurt, Y., Nazik, M. H. ve Işın, A. (2020). "Otel İşletmelerinde Gıda İsrafına Yönelik Davranışların İşletme Karlılığına Etkisi: Eskişehir Örneği", *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12/4, 4365-4379. <https://doi.org/10.20491/isarder.2020.1110>
- Lieder, M. ve Rashid, A. (2016). "Towards Circular Economy Implementation: A Comprehensive Review in Context of Manufacturing Industry", *Journal of Cleaner Production*, 115, 36-51. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.12.042>
- Manickam, P. ve Duraisamy, G. (2019). "3Rs and Circular Economy", *Circular Economy in Textiles and Apparel: Processing, Manufacturing, and Design*, (Ed: S. S. Muthu), 77-93, Woodhead Publishing. <https://doi.org/10.1016/b978-0-08-102630-4.00004-2>
- Martins, C. S. (2021). *Circular Economy in the Hospitality Industry: Awareness and implementation in Europe*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Catholic University of Portugal.
- Önder, H. (2018). *Döngüsel Ekonomi ve Avrupa Ülkeleri Üzerine Bir Analiz*, Ekin, Bursa.
- Özdemir, G. ve Güçer, E. (2018). "Food Waste Management Within Sustainability Perspective: A Study on Five Star Chain Hotels", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6/1, 280-299. <https://doi.org/10.21325/jotags.2018.187>
- Özgen, I. (2005). *Büyük Ölçekli Otel İşletmelerinde Atık Yönetimi ve İber Otel Sarıgerme Park Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Özmen, M. ve Timur, N. (2009). "Müşteri Değeri Üzerine Etnografik Bir Örnek Olay İncelemesi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 219-230.
- Reichel, A., Schoenmakere, M. D., Gillabel, J. ve EEA. (2016). *Circular economy in Europe: Developing the knowledge base. European Environment Agency Report*, 2, Elde edilme tarihi: 11 Ocak 2022, <https://www.eea.europa.eu/publications/circular-economy-in-europe>

- Rodríguez, C., Florido, C. ve Jacob M. (2020). "Circular Economy Contributions to the Tourism Sector: A Critical Literature Review", *Sustainability*, 12/11, 4338. <https://doi.org/10.3390/su12114338>
- Rossê, M., Stuchtey, M. ve Vanthournout, H. (2016). Finding growth within: A new framework for Europe, in the circular economy: Moving from theory to practice. *Mckinsey Center for Businesses and Environment*, Special Edition, 2-36.
- Sariatlı, F. (2017). "Linear Economy Versus Circular Economy: A Comparative and Analyzer Study for Optimization of Economy for Sustainability", *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development*, 6/1, 31-34. <https://doi.org/10.1515/vjbsd-2017-0005>
- Sauvé, S., Bernard, S. ve Sloan, P. (2016). "Environmental Sciences, Sustainable Development and Circular Economy: Alternative Concepts for Trans-Disciplinary Research", *Environmental Development*, 17, 48-56. <https://doi.org/10.1016/j.envdev.2015.09.002>
- Sørensen, F. ve Bærenholdt, J. O. (2020). "Tourist Practices in the Circular Economy", *Annals of Tourism Research*, 85, 103027. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.103027>
- Szita, K. T. (2017). "The Application of Life Cycle Assessment in Circular Economy". *Hungarian Agricultural Engineering*, 5-7. <https://doi.org/10.17676/HAE.2017.31.5>
- UNIDO. (2020). *Circular economy*. Elde edilme tarihi: 06 Mayıs 2022, <https://www.unido.org/our-focus-cross-cutting-services/circular-economy>
- Upadhyay, S. ve Alqassimi, O. (2018). "Transition from Linear to Circular Economy", *Westcliff International Journal of Applied Research*, 2/2, 62-74. <https://doi.org/10.47670/wuwijar201822OASU>
- Van Rheede, A. (2012). Circular Economy as an Accelerator for Sustainable Experiences in the Hospitality and Tourism Industry. Elde edilme tarihi: 14 Haziran 2022, www.academia.edu/17064315/Circular_Economy_as_an_Accelerator_for_Sustainable_Experiences_in_the_Hospitality_and_Tourism_Industry
- Wautelet, T. (2018). "The Concept of Circular Economy: Its Origins and Its Evolution". *Working Paper*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.17021.87523>
- Xuan, L., Baotong, D., ve Hua, Y. (2011). "The Research Based on the 3-R Principle of Agro-circular Economy Model the Erhai Lake Basin as an Example", *Energy Procedia*, 5, 1399–1404. <https://doi.org/10.1016/j.egypro.2011.03.242>
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, 11. Baskı, Seçkin.
- Yin, R. K. (1994). *Case study research: Design and method*, 2. Edition, Sage.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:19.07.2022 ✓Accepted/Kabul:12.09.2022

DOI:10.30794/pausbed.1145339

Research Article/Araştırma Makalesi

Fırtına İlhan, C. ve Özdoğan, O. N. (2022). "Sağlık Turizmi Kapsamında Saç Ekimi Tedavisi; Türkiye ve Polonya Karşılaştırması ", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. Ö265-Ö276.

SAĞLIK TURİZMİ KAPSAMINDA SAÇ EKİMİ TEDAVİSİ: TÜRKİYE VE POLONYA KARŞILAŞTIRMASI

Candan FIRTINA İLHAN*, Osman Nuri ÖZDOĞAN**

Öz

Turizm türleri arasında destinasyon için en fazla girdiyi sağlayan turizm çeşitlerinden biri olarak Sağlık Turizmi gösterilmektedir. Son yıllarda, Sağlık Turizmi birçok ülke ve destinasyonun gündeminde yer almakta ve büyük yatırımlar yapılmaktadır. Sağlık Turizmi kapsamında yer alan faaliyetlerden biri de saç ekimi tedavisidir. Çalışmada dünyada saç ekimi konusunda birinci sırada yer alan Türkiye ve ikinci sırada yer alan Polonya'nın verdiği hizmetler GZFT analizi yardımıyla karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Araştırmada, literatür taraması ve görüşme yöntemleri kullanılmıştır. Sonuç olarak maliyet, kalite güvencesi, akreditasyon ve kolay ulaşılabilirliğin destinasyonların rekabeti açısından öne çıkan faktörler olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Turizmi, Medikal Turizm, Saç ekimi, SWOT.

HAIR TRANSPLANT TREATMENT WITHIN THE SCOPE OF HEALTH TOURISM: THE COMPARISON OF TURKEY AND POLAND

Abstract

Among the tourism types, Health Tourism is shown as one of the tourism types that provides the most input for the destination. In recent years, health tourism has been on the agenda of many countries and destinations and large investments have been made. One of the activities within the scope of health tourism is hair transplant treatment. In the study, the services provided by Turkey, which ranks first in hair transplantation in the world, and Poland, which ranks second, were analyzed comparatively with the help of SWOT analysis. In the research, literature review and interview methods were used. As a result, it has been seen that cost, quality assurance, accreditation and easy accessibility are the prominent factors in terms of competition of destinations.

Key Words: Health Tourism, Medical Tourism, Hair Transplantation, SWOT.

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Alanya Alâaddin Keykubat Üniversitesi, Sağlık Turizmi Anabilim Dalı, ANTALYA.
e-posta:215423006@ogr.alanya.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0001-9875-7690>)

**Profesör, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Öğretim Üyesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, AYDIN.
e-posta:onozdogan@adu.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0002-8624-5206>)

1. GİRİŞ

Türkiye’de turizm verileri incelendiğinde 2020 yılı verilerine göre, Dünya turizm hareketlerinde %2’lik pay alarak 11. sırada yer almış ve bunun sonucunda ekonomiye 10,2 Milyar dolarlık katkı sağlamıştır. 2019 yılında ortaya çıkan ve Dünya turizmini önemli ölçüde etkileyen COVID-19 salgını nedeniyle birçok ülke ekonomisi turizm gelirlerinden mahrum kalmış ve turizm sektörü büyük bir yara almıştır. Günümüzde turizm sektörünün toparlanması için turistik ürünün geliştirilmesi ve bu kapsamda farklı stratejiler uygulanması gerekmektedir.

Turizm türleri dikkate alındığında artık destinasyonların Deniz-Kum-Güneş gibi kitlesel turizm ürünleri yerine daha çok gelir getiren ve ilgi uyandıran turistik ürünlere odaklandıkları görülmektedir. Böylece, destinasyonun arz özellikleri de dikkate alınarak turizm ürünlerinin tekrar düzenlendiği ve turizm pazarında pazarlama faaliyetleri ile turist talebi oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda, turistik ürünlerin oluşturulmasında ise hem gelir getirme özelliği hem de turizm talebinin esnekliğinin diğer turistik ürünlere göre az olduğu Sağlık Turizminin diğer turizm çeşitlerine göre ön plana çıktığı görülmektedir.

Bu kapsamda, Sağlık Turizmi çeşitlerinden biri olan Medikal Turizm kapsamında Türkiye’nin saç ekimi konusunda önemli bir rakibi olan Polonya ile arasındaki rekabet avantaj ve dezavantajlarının ortaya koyulması amaçlanmıştır. Rekabet durumunun tespiti için SWOT analizi kullanılmıştır. Elde edilen literatür ve uzman görüşü bilgileri ile SWOT analizi hazırlanarak rekabetin güçlendirilmesi için çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

2. LİTERATÜR (KAVRAMSAL / KURAMSAL ÇERÇEVE)

İnsanlar yüzyıllar boyu karşılaştıkları hastalıklara karşı şifa aramış ve bunun için farklı bölge ve şehirlere seyahat etmişlerdir. Bu kapsamda, yüzyıllar öncesinde şifa verdiği inanan kutsal yerlerin ve kişilerin ziyaret edilmesi ile Sağlık Turizmi kavramı ortaya çıkmıştır. Yaklaşık olarak M.Ö. 4.000 yıllarında, Sümerler döneminde, sağlık tesislerinin özellikle sıcak su kaynaklarının etrafına kurulduğu bilinmektedir. Bu tesisler, 14.yy Rönesans döneminde su ile ilişkilendirilen günümüzde ise SPA (Selus Per Aqua) adıyla bilinen Sağlık Turizminin tarihsel temelleri atılmıştır (Aydın ve Aydın, 2015).

Dünya Sağlık Örgütü’nün tanımına göre; Sağlık, “Yalnızca hasta ya da sakat olmama değil bedenen, ruhen ve sosyal açıdan tam bir iyi olma durumu olarak” tanımlanmaktadır (Nur ve Nur, 2020). Sağlık Turizmi ise, “Hastaların 24 saatten az olmamak kaydıyla ve en fazla 1 sene sürmek koşuluyla sağlıklarını iyileştirmek ya da sağlık durumlarını düzeltmeye yönelik yaptıkları seyahatler” olarak tanımlanmaktadır (Aslanova, 2013).

Sağlık Turizmi türlerine bakıldığında Termal turizm, Yaşlı Turizmi (Üçüncü yaş), Engelli Turizmi, Medikal (Tıp) Turizm olarak dört farklı gruba ayrıldığı görülmektedir (Kantar ve Işık, 2014; Yardan vd., 2014; Aydın ve Aydın, 2015; Kördeve, 2016; Nur ve Nur, 2020; SATURK, 2022).

Termal Turizm: Alanında uzman doktorlar ile birleşerek mineralize termal sularıyla çamurların iklim ve çevre faktörleriyle birlikte, insan sağlığını kazandırmak için doktor denetiminde yapılan fizik tedavi, egzersiz, psikoterapi gibi destek tedavilerle koordineli bir şekilde yapılan uygulamalardır (Awlaqi, 2018; Yalçın, 2018). Termal Turizm kapsamında, temiz havadan yararlanma (Klimatizm), kaplıca tedavisi (Termalizm) ve meyve-sebzeler ile kür tedavisi (*Üvalizm*) yer almaktadır (Kantar ve Işık, 2014).

Yaşlı Turizmi (Üçüncü Yaş): Genel olarak 65 yaş ve üzeri kişilerin tedavi olmak için bir sosyal tesise gitmesi ile tedavi edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Yılın bazı dönemlerinde gelişmiş ülkeler, yaşlı bireyler için gelişmekte olan ülkeler ile anlaşmalar yaparak tedavi masraflarını karşılamaktadır. Ancak dijitalleşmenin etkisiyle akıllı şehirlerin, akıllı tesislerin kurulmasıyla birlikte yaşlı bireylerin, hayatlarını kolaylaştırmak adına bu tesislere veya şehirlere gitmeleri olarak da tanımlanabilmektedir (Kördeve, 2016).

Engelli Turizmi: Literatürde Engelli Turizmi, Engelsiz Turizm ya da Erişilebilir Turizm olarak da adlandırılmaktadır. Engelli Turizminin kapsamında her ne kadar engelli turistlerin de turizme katılımlarının sağlanması için alınan tedbirleri içerse de Sağlık Turizminin altında yer alan Engelli Turizmde bireylerin engellerinden dolayı tedavi görmelerini de içeren bunu dışında, gezmelerine, eğlenmelerine yönelik de gerçekleştirilen faaliyetler olarak tanımlanmaktadır (Akdu ve Akdu, 2018).

Medikal (Tıp) Turizm: Medikal Turizm ya da Tıp Turizmi, insanların uzun mesafedeki ülkelere tıbbi tedavi olabilmek için seyahat etmesini ve aynı zamanda birer tatilci olmalarını kapsayan bir kavramdır. Medikal Turizm ev sahibi ülkede hastalar için özel olarak düzenlenen seyahat turlarını kapsamaktadır. Medikal Turizm, sağlık turistinin iyilik halinin gelişmesi için yapılan tıbbi işlem ya da etkinlikleri (Tıbbi check-up, sağlık taraması, dış tedavisi, kalp ameliyatı, protez takılması, kanser tedavisi, nöroşirurji, organ nakilleri ve nitelikli tıbbi müdahaleler gerektiren diğer işlemler) kapsamaktadır (Kantar ve Işık, 2014).

2.1. Medikal Turizmin Önemi

Medikal Turizmi 50’den fazla ülke ulusal bir endüstri olarak tanımlamıştır. Artan talebi dikkate alan bazı ülkeler Sağlık Turizmi kapsamında Medikal Turizm uygulamalarına başlamış ve kendilerini bu alanda geliştirmişlerdir. İnsanların Sağlık Turizmine yönelmesinin nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür; Sağlık hizmetlerinin yüksek maliyetli oluşu, uzun bekleme süreleri, uluslararası seyahatin kolaylığı ve satın alımın kolay olması dışında teknoloji ve bakım alanında standartların olmasıdır (Tattara, 2010).

Türkiye’ye Medikal Turizm için en çok turist gönderen ülkeler arasında İngiltere ve Hollanda bulunmaktadır. Özellikle estetik alanından, bilhassa saç ekimi için ülkemizi tercih etmektedirler. Yapılan araştırmalardan Türkiye Sağlık Vakfı Raporu 2010’da bu sayısal olarak görülmüştür.

Medikal Turizmin temel özellikleri ise Görener 2016’nın makalesinde şu şekilde özetlenmiştir:

- Medikal Turizm iş gücü ve teknik donanım gerektiren bir turizm türüdür.
- Medikal Turizmde, sağlık kuruluşunun uluslararası standartlara uygun hizmet vermesi son derece önemlidir.
- Sağlık kuruluşunda yabancı dil bilen personel olmak zorundadır.
- Medikal Turizm hasta tedavisinin yanı sıra, katma değer oluşturan bir turizm çeşididir.
- Medikal Turizm’e yönelik devlet desteği ile farklı dillerde, tanıtım ve pazarlama faaliyetleri yapılması gerekmektedir. Hedef olarak, bu tanıtımda önceliğimiz yurt dışında hastalarının sağlık hizmeti almasını destekleyecek sigorta ve sağlık kuruluşları olmalıdır.

Horowitz vd., 2007’ye göre, Günümüzde Sağlık Turizmi ise gelişmiş ülkelerdeki orta sınıflı insanların, gelişmekte olan ülkelere tedavi olmak için yaptıkları seyahat ile ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerde uzun bekleme süreleri, ilgisiz sağlık personeli, sağlık hizmetlerinin yüksek maliyetli olması, dar kapsamlı sigortalı, sigortasız olan bireyler kendi bütçelerine uygun olan ülkeleri tercih ederek tedavi olmaktadır. Bazı ülkelerde sağlık hizmetleri fiyatlarının yüksek olması nedeniyle insanlar yerel sağlık hizmetlerinden yararlanamamaktadırlar.

2.2. Türkiye’de Sağlık Turizmi

Dünyada Sağlık Turizmine katılan kişi sayısının günümüzde 10 milyon kişi olduğu ve bu hizmetlerden sağlanan gelirin ise yaklaşık olarak 100 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Turizm gelirleri kapsamında önemli bir yeri olan Sağlık Turizmi ülkemiz açısından da önemli bir potansiyel gelir kaynağı olarak görülmektedir. Ülkemizde Sağlık Turizminden elde edilen gelirlerin artırılması amacıyla ülke turizm stratejisi kapsamında gerçekleştirilen adımlar ile son yıllarda büyük bir ivme kazandığı görülmektedir. Bu kapsamda, Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde, 31 Mart 2010 tarihinde “Sağlık Turizm Birimi” kurulmuştur. Kurulan bu birim, 2011 yılında Sağlık Turizmi Koordinatörlüğü adıyla Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. 02.11.2011 tarihli Resmi Gazete ile 663 sayılı KHK gereği Bakanlıktaki yeniden yapılandırma kapsamında, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesine “Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı olarak yapılandırılmıştır (Yılmaz vd., 2020).

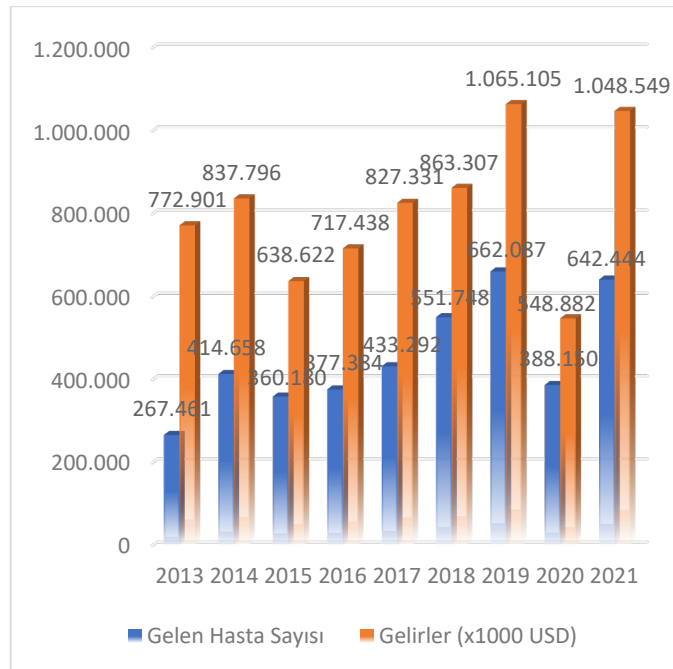
Yapılan akademik çalışmalar da Sağlık Turizminin ziyaretçi sayısı ve turizm gelirlerini arttırmak için rasyonel bir turizm çeşidi haline geldiğini göstermektedir. Bu kapsamda, özellikle katma değer açısından bakıldığında Sağlık Turizminin, kitlesel turizm hareketlerine göre daha yüksek oranda katma değer yarattığı görülmektedir. Söz konusu sağlık hizmetleri olduğunda ciddi sorunlara yol açabilecek hizmet kalitesi sorununun devlet eliyle standartlarının oluşturulması ve belirli kanun ve yönetmeliklerle desteklenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, 2003 yılında “Sağlıkta Dönüşüm Programı” ile yapılan düzenlemeyle birlikte Sağlık Turizmi gelişim göstermiştir.

Bu alanda Sağlık bakanlığının koordinasyonunda kamu ve özel sektör işbirliği uygulanmaya başlanmıştır. T.C. Sağlık Bakanlığı, 2011 yılında “Sağlık Turizmi ve Turist Sağlığı Uygulama Rehberi” yayınlanmıştır. 2016 yılında güncellenmiştir. Böylece Sağlık Turizmindeki tüm hizmetler devlet eliyle kalite güvencesi altına alınmış ve yatırımların özendirilmesi için bazı teşvikler uygulanmıştır (Aslanova, 2013).

Şahin ve Temelli, 2019 makalesine göre Ülke ekonomisinin kalkınması için ülkelerin sağlık düzeylerinin iyileştirilmesi gereklidir. Buna göre Ülkelerin gelir düzeyi, refah düzeyi, sağlık alanındaki harcamalar, iş gücü verimliliği ve beşeri sermaye alanında doğrudan etkisi olacaktır. Sağlık Turizmi için, turistlerin ne istediği sorusu çok ve farklı cevapları kapsayacaktır. Ancak turistlerin ortak beklentisi kaliteli sağlık hizmetidir (Sevin ve Ak, 2000).

Dijital çağın en büyük katkısı şüphesiz ki internet olmuştur. İnternet ve teknolojinin bütünleşmesiyle birlikte gelişmiş ülkelerde sağlık hizmetleri harcamaları yükselmiştir. Bu yüksek maliyetleri karşılayamayan insanlar için yeni çözüm yolları düşünürken, farklı ülkelerde kendi bütçelerine uygun tedavilere yönelmesine neden olmuştur. Teknolojinin gelişimi ulaşım kanallarını geliştirmiş, uzun mesafeleri kısaltmıştır. Böylece sağlık hizmetlerine herkesin eşit derecede ulaşımı sağlanmıştır. Medikal Turizmi geliştirmek adına devletler işbirliği içine girmiştir. Sağlık Turizmi her geçen gün büyümektedir. Sağlık Turizminin hacmi 2011 verilerine göre 50 ila 100 milyar Amerikan Dolar civarında tahmin edilmektedir (Aydın ve Aydın, 2015).

USHAŞ (Uluslararası Sağlık Hizmetleri A.Ş.), 2022 yılı verilerine göre, Sağlık Turizmi ve turistin sağlığı kapsamında Türkiye'nin Sağlık Turizmi hizmetleri yıllar itibarıyla artış göstermiştir. 2013 yılında 267.461 turistten 772.901 Dolar gelir elde edilmiştir. 2019 yılında bu rakam 662.087 turiste ve 1.065.105 Dolar'a ulaşmıştır. Yıllar itibarıyla istikrarlı bir artış sağlarken, 2020 yılında küresel COVID-19 salgını nedeniyle gerilese de 2021 yılında tekrar aynı rakamları yakalamıştır. 2020 verilerine göre Sağlık Turizmi için ülkemize gelen turistlerden 548.882 dolar gelir elde ettiği görülmektedir. Ülkemize gelen turistlerin genel ortalama harcamalarına bakıldığında ise 2021 verilerine göre 642.444 kişi sağlık hizmeti almıştır. Ve 1.048.549 dolar elde edilmiştir. Ayrıca son yıla bakacak olursak 2022'nin ilk çeyreğinde elde edilen gelir 332.212.000 dolar iken, 2022'nin ikinci çeyreğinde 436.212.000 dolar gelir Sağlık Turizminden elde edilmiştir. Ve Tablo 1 yıllık gelirleri kapsadığı için, dönemsel olan 2022 eklenmemiştir.

Grafik 1: Yıllara göre Sağlık Turizmi hasta sayısı ve gelirleri x1000 Dolar

Kaynak: Uluslararası Sağlık Hizmetleri A.Ş. , 2022

Türkiye özelinde Sağlık Turizmi hizmetlerine bakıldığında özellikle organ nakli, genetik testler, nöroşirurji, göz hastalıkları, kardiyoloji, ortopedi, plastik cerrahi ve diş tedavisi alanlarında başarılı hizmetler verildiği görülmektedir (Bulut ve Şengül, 2019).

Son on yılda en popüler Sağlık Turizmi hizmetlerinden biri de saç ekim tedavisidir ve Türkiye küresel pazarda ilk sırada yer almaktadır. 2018 verilerine göre, küresel pazarda yaklaşık 5 Milyar Dolarlık bir hacme sahip olan saç ekim tedavisinde en büyük payı Türkiye almaktadır. Hatta İstanbul bu ünü ile “Turkish Hairlines” takma adıyla anılır hale gelmiştir. İstanbul’da saç ekim tedavisi yaklaşık olarak 1 Milyar Dolarlık bir endüstri haline gelmiştir. İzmir, Ankara, Bursa gibi diğer illerde de bu hizmetler verilmesine karşın İstanbul özellikle saç ekim tedavisinin ana merkezi olarak kabul edilmektedir. Günümüzde on binlerce hasta farklı ülkelere İstanbul’u ziyaret edip saç nakli gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda fiyatların diğer ülkelere göre uygun olması ve özellikle de doktorların dışında teknisyenlerin de oldukça yetenekli olması bu başarının arkasındaki nedenler olarak belirtilmektedir (Hedge, 2019; Koç, 2022).

2.3. Polonya’da Sağlık Turizmi

Dünyada Sağlık Turizminde Brezilya, Kolombiya, Panama, Kosta Rika, Meksika gibi Güney Amerika ülkeleri, Fransa, İspanya, Hırvatistan, Belçika, Almanya, Polonya, Çekya, Macaristan ve Türkiye gibi Avrupa ülkeleri ve Hindistan, Tayland, Güney Kore, Tayvan, Filipinler, Malezya ve Singapur gibi Asya Pasifik ülkelerinin ön plana çıktığı görülmektedir (Bulut ve Şengül, 2019). Bu ülkeler genellikle sağlık hizmetlerini nispeten yakın coğrafyalarda yer alan ve sağlık hizmetlerinin pahalı olduğu ve sağlık hizmetlerinin gelişmemiş olduğu ülkelere hasta almaktadır.

Avrupa özelinde, Sağlık Turizminden elde edilen gelirler, tüm turizm gelirlerinin % 4,6’sını ve EU28 GSYİH’nın % 0.33’ünü temsil eden EU28’de toplam 46,9 Milyar Euro’dur. Tablo 2’de, AB üye ülkelerinin Sağlık Turizminden aldıkları gelir payları görülmektedir.

Tablo 2: AB Ülkelerinin Sağlık Turizmi gelir payları

Total Health Tourism Revenues (€46.9 Billion)	
Poland	% 13.4
Germany	% 28.2
France	% 17.8
Netherlands	% 2.2
Austria	% 3.7
Greece	% 2.3
Spain	% 3.8
Portugal	% 3.7
Sweden	% 6.0
Italy	% 11.1
Other	% 7.8

Kaynak: European Parliament, 2017: 37

AB Sağlık Turizmi gelirlerinin dörtte üçünden fazlasına sadece beş ülke katkıda bulunmaktadır: Almanya, Fransa, Polonya, İtalya ve İsveç. Buna karşılık, GWI (2017), 2015 yılında Avrupa’da Sağlık Turizmi harcamalarını 193 Milyar Dolar (ABD doları) olarak tahmin ediyor ve bu da 181 Milyar Euro’ya denk gelmektedir. Yaklaşık 31 Milyar Euro (33 milyar dolar), seyahatin ana nedeni Sağlık Turizmidir, bu % 17’sini temsil ederken, geri kalan % 83’ü başka amaçlar (iş dahil) için seyahatler yapılmış, sağlık harcamalarıdır.

Aşağıda yer alan grafik Polonya’nın Uluslararası Turizm ve Sağlık Turizm için seyahat başına düşen gelirlerinin diğer AB ülkeleri içerisinde yerini göstermektedir (European Parliament, 2017).

Tablo 3: Uluslararası Turizm - Uluslararası Sağlık Turizmi için seyahat başına düşen gelirlere genel bir bakış

ÜLKELER (YOLCULUK/EURO)	ULUSLARARASI TURİZM	ULUSLARARASI SAĞLIK TURİZM
Estonya	400-600 €	400-600 €
Slovakya	200-400 €	200-400 €
Litvanya	400-600 €	-
Letonya	400-600€	-
Polonya	600-800 €	600-800 €
Romanya	600-800 €	-
Bulgaristan	600-800 €	400-600 €
İsveç	600-800 €	600-800 €
Belçika	600-800 €	400-600 €
Hollanda	600-800 €	400-600 €
Hırvatistan	600-800 €	600-800 €
Macaristan	600-800 €	400-600€
Çek Cumhuriyeti	600-800 €	600-800 €
Avusturya	600-800 €	800-1000 €
Danimarka	600-800 €	-
EU28	600-800 €	600-800 €
Almanya	800-1000 €	800-1000 €
Lüksemburg	800-1000 €	-
Finlandiya	800-1000 €	400-600 €
İrlanda	800-1000 €	-
Fransa	800-1000 €	1000-1200 €
Malta	800-1000 €	800-1000 €
İspanya	800-1000 €	1000-1200 €
Yunanistan	1000-1200 €	1000-1200 €
Portekiz	1000-1200 €	1200-1400 €
İtalya	1000-1200 €	1200-1400 €
Büyük Britanya	1000-1200 €	1200-1400 €
Kıbrıs	1000-1200 €	-
Slovenya	400-600 €	400-600 €

Kaynak: European Parliament, 2017: 38

Tablo 3’de Sağlık Turizmi için seyahat başına yapılan harcamalara bakılırsa, tüm EU28 ülkeleri için Sağlık Turizmi ve kitlesel turizm arasındaki farkın çok küçük olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte gelir oranları, Polonya için Sağlık Turizminde ortalama seyahat başına 800 Euro harcamaktadır. Normal turizm ile arasındaki fark minimaldir.

Polonya’nın turizm gelirleri toplam GSYİH’nin % 4,5’ini oluştururken, 2028 yılında bu payın %5,5 olacağı ön görülmektedir. Doğu ve merkez Avrupa ülkeleri AB üyeliklerinin ve düşük işgücü maliyetlerinin avantajı ile Sağlık Turizmi pazarından önemli bir pay almaktadır. Sağlık hizmetleri maliyetleri kıyaslandığında Belçika, Macaristan, Çekya ve Polonya öne çıkan rekabetçi ülkeler arasındadır. Polonya Medikal Turizm Birliğinin verilerine göre 2014 yılında Sağlık Turizmi için gelen kişi sayısı 488.000’dir. Diğer yandan Polonya’nın diğer bir avantajı da turizm kapsamında Avrupa Birliği Yapısal Fonlarından yararlanabilir olmasıdır. Polonya özellikle Termal Turizmde (Spa-Wellness) Avrupa’da en çok ziyaretçi çeken destinasyon özelliğine sahiptir (Dragicevic ve Paleka, 2019). Diğer yandan saç ekim tedavisi konusunda da Türkiye’den sonra ikinci sırada yer almaktadır (Waddell, 2020).

3. YÖNTEM

Bu araştırma Dünya’da, saç ekim tedavisinde ilk iki sırada yer alan Türkiye ve Polonya’nın Sağlık Turizmi açısından rekabet gücünün karşılaştırılması amaçlanmaktadır. Literatür taraması yapılarak Türkiye ve Polonya’nın sağlık sistemi, Sağlık Turizmi, saç ekimi maliyetleri değerlendirme kapsamına alınmıştır. Bunun yanında nitel araştırma yöntemlerinden biri olan görüşme yöntemi kullanılarak birincil verilere ulaşılmıştır. Görüşme yapılacak saç ekim merkezleri rassal olarak internet siteleri vasıtasıyla seçilmiş olup her iki ülke için ikişer saç ekim merkezi ile doğrudan ve Whatsapp görüşmeleri ile istenen verilere ulaşılmıştır. Elde edilen veriler, karşılaştırılarak GZFT analizi yapılarak değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR

Teknolojinin gelişmesine bağlı olarak değişen müşteri alışkanlıkları ve bunun paralelinde değişen pazar çevresinde var olabilmek için rakiplerin mevcut durumunun bilinmesi gerekmektedir. Ülkelerin rekabet ortamında başarılı olmak adına; Güçlü ve zayıf yönleri bilinmeli, fırsat ve tehditlerin farkına vararak aksiyon alınması gerekmektedir. Böylece, mevcut durum analizine göre uygun stratejileri belirleyerek rekabet ortamında başarılı olmak mümkündür. Bu analiz yöntemi işletmeler ile sınırlı kalmadan bütün sektörler, ülkeler, bireyler bazında da kullanılabilir (Görener, 2016).

Bu çalışmada Türkiye ve Polonya’nın SWOT analizi yapılarak her iki ülkenin mevcut durumda güçlü ve zayıf yönleri, fırsat ve tehditleri sosyal medya, basın yayın mecraları, literatür taraması ve görüşmeler ışığında alınan bilgiler ile hazırlanmıştır (Aydın ve Altuntaş, 2015; Aydın ve Aydın, 2015; Şahin ve Şahin, 2018).

4.1. Saç Ekimi Tedavisi Açısından Türkiye’nin SWOT Analizi:

Güçlü Yönleri;

Türkiye sağlık kurumları yüksek sayıda uluslararası akreditasyona sahiptir. Sağlık hizmetlerinin tutundurulmasında devlet desteğinin olması oldukça önemlidir. Gelişmiş ülkelere göre sağlık hizmetlerinde maliyet avantajı vardır. Turistik olanaklar yeterli düzeydedir. Sağlık amaçlı turizm ile diğer turizm türlerinin birleştirme imkânı vardır. Ülkemize yönelik hizmet kalite algısının olumlu olması büyük önem taşımaktadır. Sağlık teknolojilerinde güncel yaklaşımlar ve hizmetler sunmaktadır. Yüksek sağlık hizmetleri kalitesine sahiptir. Ve dört mevsim turizmin olması büyük avantaj sağlamaktadır.

Zayıf Yönleri;

Devlet desteğinin yurt dışından gelen sağlık turistleri tarafından iyi anlaşılmamış olması ve bu desteğin tam olarak hastaya yansıtılmaması bir dezavantajdır. Pazarlama faaliyetlerinin yeterli değildir. Tecrübeli yönetici eksikliği bazı aksaklıkların yaşanmasına neden olmaktadır. Hastayla iletişimde olan danışman veya elemanların eğitim, tecrübe ve dil yetersizlikleri kuruluşlara negatif yansımaktadır. Kurumlar arası koordinasyon zayıflığı ve Altyapı yetersizliklerinin olması zayıf yönlerimiz arasında bulunmaktadır.

Fırsatlar;

Küreselleşmenin hızlanması ve İnternetin gelişmesi birçok açıdan fayda sağlamaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki sağlık hizmetleri harcamalarının yükselmesi ile Sağlık Turizmi Pazarı oldukça büyümüştür. Havayolu ulaşımındaki gelişmeler ve masrafların azalması ile birlikte seyahat kısıtlaması ortadan kalkmıştır. Estetik operasyonlarına özellikle diş ve göz operasyonlarına olan talebin artışı ile Türkiye’ye ciddi bir yönelim gerçekleşmiştir. Gelişmiş ülkelerdeki kısıtlı sigorta kapsamı insanları farklı çözüm yolları aramaya yöneltmiş olup, ülkemize Sağlık Turizmine bağlı olarak gelmelerini sağlamıştır. Türkiye’de konaklama tesisleri içerisinde sağlık kuruluşu açmaya olanak sağlayan yeni yönetmeliklere; Bu alanda artan devlet teşvikleri oldukça fayda sağlamaktadır. Tavsiyenin önemli olduğu Sağlık Turizmi alanında olumlu kulaktan kulağa pazarlama ile günden güne daha büyük kitleleri ülkemize çekmekteyiz. Ülkelerin küresel sağlık bakım sunucusu olarak uluslararası kabulünün sağlanması ve Uluslararası akreditasyona verilen önemin artması da ciddi bir rekabet ortamı oluşturmaktadır. Bu rekabet Türkiye için büyük bir avantajdır. Global pazarlama ve tıbbi ticareti sağlamak, Ülke içinde veya dışında stratejik ortaklık sağlamak, Ülkelere dünya standartlarında sağlık bakım hizmeti sunduğu imajını kazandırmak Türkiye’nin diğer fırsatları arasında değerlendirilmektedir.

Tehditler;

Türkiye'ye coğrafi ve kültürel yakınlıktan dolayı, bölgesel Sağlık Turizmi ülkelerinin tercih edilmesi sebebiyle uzak coğrafyalardan gelecek müşteri potansiyelinde daralma olması tehditler arasındadır. Hasta gizlilik yasaları ve Malpraktis hatalar gibi yasal çerçevede düzenleyici standartların ve uygulamalarının yeterli olmaması ülke olarak bizleri kötü etkileyebilir. Turizm özelliği ağır basan Sağlık Turizmi faaliyetlerinin küresel krizlerden kolaylıkla etkilenmesi diğer tehditlerden biridir. Uluslararası eğitim görmüş sağlık personeline yatırım yapan ve pazarlamada bu özelliğe önem veren rakip ülkelerin varlığı ciddi bir tehdittir. Turistik hareketlere bağlı olarak oluşan alt yapı ve üst yapının yeterli olmaması da bütün bunlar gibi ülkemize negatif yansımaktadır.

4.2. Saç Ekimi Tedavisi Açısından Polonya'nın SWOT Analizi:

Güçlü Yönleri;

Sağlık hizmetlerinin tutundurulması konusunda devlet desteğinin varlığı büyük önem taşımaktadır. Gelişmiş ülkelere göre sağlık hizmetlerinde faaliyet avantajının olması güçlü yönlerinden biridir. Sağlık amaçlı turizm ile diğer turizm unsurlarının birleştirilebilme imkânı vardır. Ülkeye yönelik hizmet kalite algısı olumludur. Sağlık teknolojilerinde ve yöntemlerinde sürekli yeniliği takip etmektedirler. Sağlık hizmetlerinin kalitesine önem vermektedirler. Komşu ülkelerden, Polonya'ya direkt uçuşlar mevcuttur. Türkiye'nin potansiyel pazarları olan ülkelere coğrafi açıdan yakındır. Ar-Ge çalışmalarına verilen önem ile yeni tedavi yöntemleri bulunması ve yapılan iş konusunda uzmanlaşma güçlü yönleri arasındadır. Komşu ülkeler (Almanya, Hollanda, İngiltere) tarafından tanınmasından dolayı oluşabilecek bazı önyargıların ortadan kaldırılması olasıdır. AB ülkelerinin vizeden muafiyetinin olması ve Ülkedeki siyasi, sosyal durumun çalkantılı olmaması güçlü yönleri arasındadır.

Zayıf Yönleri;

Pazarlama faaliyetlerinin yeterli olmaması zayıf yönlerindedir. Sağlık Turizmine yeterli önem verilmemektedir. En büyük kaynak olan ülkelere (Hollanda, Almanya, İngiltere) yeterli sağlık turisti çekememektedirler. Kurumlar arası koordinasyon zayıftır. Ve altyapı yetersizliği bulunmaktadır.

Fırsatlar;

Dünya'da Küreselleşmenin hızlanması fırsatlar arasında değerlendirilebilir. İnternet'in gelişmesi oldukça büyük bir fırsattır. Gelişmiş ülkelerdeki sağlık hizmetleri harcamalarının yüksek maliyetli olmasından dolayı avantajlıdır. Havayolu ulaşımındaki gelişmelerle uçuş sorunu ortadan kalkmıştır. Estetik operasyonlara olan talebin artması Polonya açısından, güçlü bir Pazar ortaya çıkarmıştır. Gelişmiş ülkelerdeki kısıtlı sigorta kapsamının olması diğer bir fırsat kapısı açmıştır. Ülke içinde veya dışında stratejik ortaklık sağlamak güçlü bir ağ oluşturacaktır. Global pazarlama ve tıbbi ticareti sağlamak da diğer bir fırsattır. Ülkelerin global sağlık bakım sunucusu olarak uluslararası kabulünü sağlamak mümkündür. Ve artan rekabet avantajı büyük fırsatlara öncülük edebilir.

Tehditler;

Polonya'da az sayıda sağlık kuruluşu uluslararası akreditasyona sahiptir. Bu da tehditlerden biridir. Sağlık Turizmine ve pazarlama faaliyetlerine yeteri kadar önem verilmemesi tehditler arasındadır.

4.3. Ziyaretçilerin Uluslararası Sağlık Kuruluşu Seçiminde Etki Eden Faktörler:

Bu kapsamda ziyaretçilerin uluslararası sağlık kuruluşu seçiminde, araştırmacılar mikro ve makro düzeyde birçok farklı faktörün yer aldığını belirtmişlerdir. Bu kapsamda, sağlık kurumu seçiminde politik, jeopolitik, demografik, sosyal/kültürel, ekonomik, teknolojik ve çevrenin etkili olduğu ana değişkenler vurgulanmaktadır. Aynı şekilde sağlık turistinin; Sağlık kurumu seçiminde ekonomik, politik, yasal durum, maliyet gibi unsurların yanında akreditasyon, sağlık personeli eğitim seviyesi gibi etkenlerin de etkili olduğunu belirtilmektedir. Sağlık kurumu seçiminde yapılan çalışmalarda bu faktörlere ek olarak fiziksel ve kültürel mesafe, konuşulan dil, kalite, tesisin güvenilirliği, hasta güvenliği, genel hijyen, vize gereklilikleri, sigorta acenteleri desteği konularının etkili olduğu görülmüştür (Aydın ve Aydın, 2015).

Türkiye ve Polonya'nın saç ekimi konusunda SWOT analizi değerlendirilmesiyle sağlık turistinin destinasyon seçerken en çok dikkat ettiği kriterler aşağıda ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

4.3.1. Maliyet

Sağlık Turizminde odaklanma yöntemi ile faaliyete başlamak gerekmektedir. Pandemi nedeniyle değişen pazar koşullarına uyum sağlamak iyi bir strateji gerektirmektedir. Gelişmiş ülkelerde sağlık hizmetlerinin yüksek maliyetli olmasından dolayı, orta ve kısıtlı gelir sahibi insanlar sağlık hizmetlerinden yararlanmak için ucuz hizmet alabilecekleri ülkeleri tercih etmektedirler. Bu da gelişmekte olan ülke pazarlarına talebi arttırmaktadır. Bu ülkelerde talebe yönelik rekabet artmakta bu da yapılan işlemlerin ücretlerine yansımaktadır.

Uzman kişilerden alınan bilgiler ve literatür taramasından sonra Türkiye ve Polonya’da uygulanan saç ekim maliyetlerinin değişkenlik gösterdiği görülmüştür. Saç ekim maliyetini etkileyen en temel unsurlar şu şekilde sıralanabilir; Saç ekimi uygulanacak bölge, greft sayısı ve işlem yöntemidir. Ayrıca ülkelerin sağlık turisti çekmek adına uyguladıkları farklı fiyat politikaları görülmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye’de yapılan saç ekimi fiyatları Euro cinsinde 2.000-3.000€ aralığında iken Polonya’da ise 3.000-4.500€ Aralığındadır.

Aşağıda oluşturulan tablo yapılan görüşmeler sonucunda oluşturulmuştur. Ve para birimi farklılık göstermesi nedeniyle karşılaştırılabilir olması açısından Euro ve Pound para birimi ile gösterilen işlem maliyetleri Dolar para birimine çevrilmiştir.

Tablo 4: Türkiye - Polonya saç ekim tedavisi fiyat karşılaştırması

İşlem	Polonya	Türkiye
Saç Ekimi	\$3669,24- \$5503,86	\$2446,16- \$3669,24

Kaynak: (Turkowski, P. (2022). <https://piotrurkowski.pl/en/>)
(Flymedi. (2022). <https://www.flymedi.com/coramed-medical-centre/57>)
(Yıldız, F. (2022). <https://ferhadyildiz.com/>)
(Temel, T. (2022). <http://tolgatemel.com/>)

4.3.2. Medya

Günümüz çağında değişen tüketici davranışlarına bağlı olarak pazarlama faaliyetleri de değişim göstermiştir. Bunun nedenleri arasında teknolojinin gelişmesi ve tüketicinin bilinç seviyesinin artması gösterilebilir. Bu gelişmelerden dolayı iletişimin etkin olmasına bağlı olarak internet iletişim ağları ve sosyal medyanın her sektörde kullanılması pazar alanını oldukça geniş bir yayılım göstermesine neden olmuştur. Artan müşteri talebine paralel olarak her kurum gelişen teknolojiye ayak uydurarak dijitalleşmeye gitmiştir. Pazarda artan rekabet, bu dijitalleşme sürecine sağlık kuruluşlarını da dahil etmiştir. İnsanların anında hizmet talebi, dünyada var olan diğer hizmetleri görme olanakları dijital pazarlamanın hızla yükselmesine neden olmuştur.

Sağlık kurumlarında medyanın etkin kullanılması hedef kitleye hızlı ve kolay bir şekilde ulaşmayı sağlamaktadır. Ülkelerin medya kanallarını dikkatli ve etkin kullanması gerekmektedir. Medya ile olumlu imaj yaratmanın mümkün olduğu kadar, olumsuz imaj da yaratmak mümkündür.

4.3.3. Coğrafi Konum

Sağlık turisti için önemli kriterlerden biri de coğrafi konumdur. Gidilecek ülkenin yakın olması tercih nedenlerinden biridir. Çünkü Medikal Turizmde operasyon sonrası oluşabilecek komplikasyonlardan dolayı uçuş saatlerinin, uçuş zamanlarının, destinasyonun yakınlığı oldukça önem arz etmektedir.

Türkiye coğrafi konum bakımından oldukça elverişli bir yerdedir. Ayrıca İngiltere, Almanya, Hollanda’ya direkt uçuşların bulunması da tercih nedenleri arasındadır. Söz konusu Polonya ise bu ülkelere komşudur. Aralarında en kısa mesafe bir saattir. Bu açıdan bakıldığında Avrupa pazarı için Polonya’nın coğrafi avantajı daha büyük olmasına rağmen uçuş sıklığı ve İstanbul’un çekiciliği de Türkiye’yi coğrafya açısından avantajlı kılan unsurlardandır.

4.3.4. Üst Yapı ve Alt Yapı

Kaliteli sağlık hizmetleri, gidilen ülkede sunulan turistik ürünün yanında oldukça önem taşımaktadır. Turistik yörenin nüfusunun, turizm sezonunda turizm hareketliliğine bağlı olarak artması ile sağlık hizmetlerinde

aksamalar yaşanmaması adına hem yerel halkın hem de gelen sağlık turistinin sağlık hizmetlerinden yararlanması için çalışmalar yapılmalıdır. Bunun için mevcut durumdaki sağlık hizmetlerinin ne ölçüde yeterli olduğu, turistik hareketlilik yaşandığında yeterli ölçüde talebi karşılayıp karşılamadığı üzerine çalışmalar yapılmalıdır (Sevin ve Ak, 2000). Mümkünse turistlerin ve yerel halkın aldığı sağlık hizmetleri ayrı birimlerde verilmelidir. Böylece karışıklıklar kolayca önlenilecek ve her iki düzeyde de verilen hizmet kalitesi güvence altına alınabilecektir.

4.3.5. Küresel Krizler

Bir ülkenin Sağlık Turizmi alanında gelişmesinin ön koşullarından biri ülkedeki siyasi ve sosyal durumun çalkantılı olmamasıdır (Aslanova, 2013). Türkiye'nin coğrafi konumu nedeniyle dış ilişkilerde yaşanan sorunlar zaman zaman bazı ülkelerle sorunlar yaşanmasına ve talep kaybına neden olabilmektedir. Bunun yanı sıra yine coğrafi konum gereği komşu ülkelerde yaşanan terör olayları ve ülkemize olan etkileri nedeniyle Sağlık Turizminin de olumsuz etkilendiği söylenebilir.

Polonya ise Türkiye ile kıyaslandığında siyasi, ekonomik ve sosyal anlamda stabil bir ülkedir. Bu da Sağlık Turizmini pozitif yönde etkilemektedir. Ayrıca diğer ülkelerle ilişkilerinin iyi olduğu görülmektedir.

4.3.6. Teknoloji ve Joint Commission International (JCI)

Uluslararası kalite akreditasyon kuruluşu olan JCI sağlık tesislerine birçok katkı sağlayarak, uluslararası tanınırlığı ve güveni arttırmaktadır. JCI, dünya çapında binlerce kuruluşla birlikte çalışarak sağlık hizmetleri kalitesinin iyileştirilmesini ve hasta güvenliğinin sağlanmasına katkı sağlamaktadır. Çalışan uzman kadrosu oldukça deneyimlidir. Deneyim ve tecrübelerini denetimler esnasında sağlık kuruluşlarına aktarırlar. Sağlık hizmeti kalitesi ve hasta güvenliği konusunda JCI ile akredite olan kuruluşlar dünya çapında tanınırlar ve hastalar için bir referans kaynağı olurlar.

Medikal Turizmde hizmet veren tüm hastanelerin en son teknolojik donanımlara sahip olması gerekir. Dünya standartlarında Medikal Turizm yapan destinasyonlar her zaman öncelikli tercih nedenidir.

Türkiye bu konuda oldukça başarılıdır. Gerek teknolojik donanım, gerekse alanında uzman doktorlarının olmasından dolayı saç ekiminde birinci sıradadır. Türkiye akredite kuruluş sayısı ve diğer unsurlar dikkate alındığında tüm Avrupa, Ortadoğu, Türk Cumhuriyetleri, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konseyi Ülkeleri'nden her yıl binlerce hastayı kendisine çekmektedir. İstatistiklere bakıldığında 2008 yılında 74 bin, 2009 yılında 94 bin, 2010 yılında 110 bin, 2011 yılında ise 156 bin kişinin tedavi amacıyla Türkiye'yi tercih ettiği görülmekte ve gelecek yıllarda bu sayının daha da artacağı tahmin edilmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2012). Bu sayı içerisinde tıbbi olmayan sağlık hizmetleri (Kaplıca, Spa vb.) ile hastane vd. resmi sağlık kuruluşunda hizmet almayan sağlık turistleri yer almamaktadır.

Polonya'daki sağlık tesisleri modern sağlık ekipmanları ile donatılmıştır. Polonya sağlık kurumları Avrupa Birliği ve NATO tarafından akredite edilmiştir. Ayrıca Birleşik Krallıktan Trent Akreditasyon Programı (TAS) ve Avrupa Sağlıkta Kalite Derneği (ESQH) gibi kuruluşlardan uluslararası akreditasyona sahiptirler (Medicaltourism, 2021). Polonya teknolojiyi takip ederek en güncel tedavi yöntemlerini kullanmaktadır. Akademik olarak saç, saçın yapısı, saçın dökülmesi, saçın beslenmesi vb. üzerine birçok çalışma yapılmıştır ve yapılmaktadır. Bilhassa kozmetik alanında da oldukça fazla çalışmalar yapmaktadırlar.

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Günümüz dünyasında teknolojinin gelişimi ile kaynaklara erişim oldukça kolaylaşmış ve dünyanın bir ucundan diğer ucuna kısa sürede ulaşmak mümkün hale gelmiştir. Gelişmiş ülkelerde sağlık alanında fiyatların yüksek olması, uzun bekleme sıraları gibi nedenlerden dolayı düşük, orta gelir sahibi kişiler tedavi olmak için gelişmekte olan ülkelere Sağlık Turizmi için seyahat etmektedirler. Tedavi için tercih edilen bu ülkeler, Sağlık Turizmi sayesinde önemli miktarda gelir elde etmektedirler. Bu ülkeler Sağlık Turizmine bağlı, itibar kazanarak ekonomik yönden güçlenmektedirler.

Sağlık turistinin destinasyon seçerken en çok dikkat ettiği kriterler şu şekilde sıralanabilir; Maliyet, Medya, Coğrafi konum, Üst yapı ve Alt yapı, Küresel kriz, Teknoloji ve Akreditasyon (Joint Commission International).

Türkiye'nin mevcut konumu itibarıyla, yapılan tedavilerin maliyetinin oldukça ucuz olması, dört mevsim turizm hareketliliğinin olması, direkt uçuşlar dolayısıyla kolay ulaşılabilir özellikte olması ve kalifiye personele sahip olmasından dolayı saç ekimi konusunda Dünya'da ilk sırada yer almaktadır. Ancak Medya'daki haberler, küresel alandaki krizlerden dolayı Türkiye Sağlık Turizmi açısından büyük tehlike altındadır. Saç ekimi tedavisinde ikinci sırada olan Polonya ise yine diğer ülkelere göre uygun fiyatlar sunması, özellikle Avrupa ülkelerinden kolay ulaşılabilir bir coğrafyada bulunması ve sağlık kuruluşlarının yeterlilikleri nedeni ile önemli bir rakiptir.

Türkiye'nin özellikle İstanbul'un ziyaret edilmesinde turistik faktörlerin de bir çekim unsuru yarattığı ve Sağlık Turizmi yanında kültürel ziyaretin de birlikte yapılabileceği ön plana çıkarılarak daha çok sağlık turisti çekmek mümkün olabilecektir. Ayrıca özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerindeki potansiyelin de değerlendirilerek rekabetin artırılması hedeflenmelidir. Bunun dışında akredite olmayan diğer bir deyişle merdiven altı, hijyen koşullarını sağlamayan klinikler denetlenerek bu hizmeti vermemeleri sağlanarak olumsuz imaj oluşturabilecek sonuçlardan kaçınılmalıdır. Bu kapsamda devlet kurumlarının özel sektör kurumlarının denetlenmesi ile bu hizmet sorunları ortadan kaldırılabilir. Ayrıca saç ekim hizmetlerinin bir paket haline getirilip tur programları ile desteklenmesi önerilmektedir. Böylece Türkiye verdiği saç ekim tedavisinde ilk sırada yer almaya devam edecek ve Pazar payını arttırabilecektir.

KAYNAKÇA

- Akdu, U. ve Akdu, S. (2018). Engelli Turizmi; Yasal Düzenlemeler ve Uygulamalar, Gümüşhane Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9/23, 99-123.
- Aslanova, K. (2013). Türkiye'de Sağlık Turizmi ve Sağlık Turizmi Hukuku, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 2/3, 129-145.
- Aydın, G. ve Altuntaş Karamemmet, B. (2015). Dünyada ve Türkiye'de Sağlık Turizmi Pazarlama Uygulamaları ve Karşılaştırmalı Durum Analizi, *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 16, 1-21.
- Aydın, G. ve Aydın, B. (2015). Dünya'da ve Türkiye'de Sağlık Turizmi Pazarlama Uygulamaları ve Karşılaştırmalı Durum Analizi, *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 16, 1-21.
- Awlaqi, I. (2018). *Medikal Turizm Sektöründe Büyük Veri Uygulamaları Üzerine Nitel Bir Araştırma*, Yüksek lisans tezi, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta
- BAKA. (2011). *Sağlık Turizmi Sektör Raporu*, Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı.
- Bulut, A. ve Şengül, H. (2019). Dünyada ve Türkiye'de Sağlık Turizmi, Yönetim, *Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 3/1, 45-62.
- Dragicevic, D. ve Paleka, H. (2019). Health Tourism Market in Poland and Croatia -Financial Effects and Potentials, *ToSEE- Tourism in Southern and Eastern Europe*, Vol. 5, 219-232.
- European Parliament (2017). Research for TRAN Committee - Health tourism in the EU: a general investigation, Directorate-General For Internal Policies, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Transport and Tourism, Study
- Görener, A. (2016). A SWOT-AHP Approach for Assessment of Medical Tourism Sector in Turkey, *The Journal of Operations Research, Statistics, Econometrics and Management Information Systems* 4/2, 159-170.
- Gövdeli, T. (2019). Avrupa'da Doğrudan Yabancı Yatırımları Turizm ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Dinamik Bağlantılar, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7/19, 407 – 427.
- Hedge, A. (2019). Hair Transplant Market to Hit \$31 Billion by 2025: Global Market Insights, (2022). <https://www.prnewswire.com/news-releases/hair-transplant-market-to-hit-31-billion-by-2025-global-market-insights-inc-300964808.html> (Erişim Tarihi: 14.07.2022).
- Kantar, G. ve Işık, E. (2014). Türkiye'de Sağlık Turizmi, *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 1/1, 15-20.
- Koç, D. (2022). Trichogenics Surgeons Expose Hair Transplant Industry in Turkey, https://www.einnews.com/pr_news/566711973/trichogenics-surgeons-expose-hair-transplant-industry-in-turkey (Erişim Tarihi: 14.07.2022)
- Kördeve, M. (2016), Sağlık Turizmine Genel Bir Bakış ve Türkiye'nin Sağlık Turizmindeki Yeri, Gedik Üniversitesi Meslek Yüksekokulu, *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 2/1
- Nur, E. ve Nur, R.H. (2020). *Genel Turizm ve Turizm Türleri, içinde Sağlık Turizmi* (Editör: Hüseyin Eriş), İksad Publishing House, Ankara.
- Özer, Ö. ve Songur, C. (2012). Türkiye'nin Dünya Sağlık Turizmindeki Yeri ve Ekonomik Boyutu, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:4, Sayı:7.
- Saatçi, G. ve Türkmen, S. (2019). Dünya Basınında Türkiye İle İlgili Yer Alan Haberlerin Değerlendirilmesi, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7/20, 72-84.

- Sağlık Bakanlığı, (2011). *Medikal Turizm Araştırması*, AG Design, Ankara.
- Sevin, D. ve Ak, B. (2000). Turist Sağlığı ve Turist Sağlığı İmkanları Açısından Antalya Bölgesinde Bir İnceleme, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 5/1
- Şahin, D. ve Temelli, F. (2019), OECD Ülkelerinde Sağlık Harcamalarının Belirleyicileri: Panel Veri, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7/16, 946-961.
- Şahin, U. Ö. ve Şahin, M. (2018). *Türkiye’de Sağlık Turizminin Potansiyeli ve Geleceği*, SWOT Analizi, *Journal of Awareness*, 3 (Special), 287-300.
- Tattara, G. (2010). *Medical tourism and domestic population health*, Working Papers Department of Economics Ca’ Foscari University of Venice No. 02/WP/2010
- Tontuş, H. Sağlık Turizmi Koordinasyon Kurulu (SATURK). (2022), <https://shgmturizmdb.saglik.gov.tr/Eklenti/10944/0/02pdf.pdf> (Erişim Tarihi: 25.05.2022, 12:45)
- Türkiye Sağlık Vakfı. (2010). *Dünyada ve Türkiye’de Sağlık Turizmi, 2010 Durum Tespit Raporu ve Çözüm Önerileri*, Efil Yayınevi, Ankara.
- Waddell, E. (2020). The 9 Best Countries for a Hair Transplant, <https://www.qunomedical.com/en/blog/best-countries-for-a-hair-transplant> (Erişim Tarihi: 14.07.2022).
- Yalçın, B. (2018). *Deniz Suyunun Spa - Wellness Turizmi Kapsamında Kullanımı, 4.Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu ‘Küresel Eğilimler-Yerel Etkiler’*
- Yardan, E. D., Dikmetaş, H., Coşkun, N., Yabana, B. (2014). Türkiye’de ve Dünya’da Sağlık Turizmi, *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 8, 27- 42.
- Yılmaz, S., Sarıaydın, İ., Sönel Dilci, T., (2020). İngiltere Özelinde Türkiye’nin Sağlık Turizmi Fırsatları, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7/1, 74-85.

İnternet Kaynakları

- Cosmeticium Hair & Aesthetic Surgery. (2022). <https://cosmeticium.com/price-comparison-hair-transplantation-turkey-vs-%20poland/> (Erişim Tarihi: 25.08.2022)
- European Parliament Study. (2022). [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/601985/IPOLE_STU\(2017\)601985_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/601985/IPOLE_STU(2017)601985_EN.pdf) (Erişim:28.08.2022)
- Yıldız, F. (2022). <https://ferhadyildiz.com/> (Görüşme tarihi: 20.05.2022)
- Flymedi. (2022). <https://www.flymedi.com/hair-transplant-poland/> (Erişim Tarihi: 25.08.2022)
- Joint Commission International. (2022). <https://www.jointcommissioninternational.org/accreditation/> (Erişim Tarihi: 28.08.2022)
- Medical Tourism.Review/Beta. (2022). <https://medicaltourism.review/countries/poland> (Erişim Tarihi: 28.08.2022)
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım İşletmeler Genel Müdürlüğü <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201116/turizm-gelirleri-ve-giderleri.html> (Erişim Tarihi: 28.08.2022)
- Temel, T. (2022). <http://tolgatemel.com/>, (Görüşme tarihi: 20.05.2022)
- Treatment Abroad. (2022). <https://www.treatmentabroad.com/costs/hair-restoration> (Erişim Tarihi: 28.08.2022)
- Turkowski, P. (2022). <https://piotrurkowski.pl/en/blog/hair-transplant-turkey/> (Erişim Tarihi: 28.08.2022)
- Uluslar Arası Sağlık Hizmetleri (USHAŞ). (2022). <https://www.ushas.com.tr/saglik-turizmi/> (Erişim tarihi: 27.08.2022)
- Qunomedical. (2022). <https://www.qunomedical.com/en/blog/best-countries-for-a-hair-transplant> (Erişim Tarihi: 28.08.2022).

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:18.07.2022 ✓Accepted/Kabul:10.09.2022

DOI:10.30794/pausbed.1145134

Research Article/Araştırma Makalesi

Buzlukçu, C. ve Curkan, S. C. (2022). "Düzensiz Göçün Tatil Destinasyonu Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Nitel Bir Araştırma", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. Ö277-Ö298.

DÜZENSİZ GÖÇÜN TATİL DESTİNASYONU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK NİTEL BİR ARAŞTIRMA*

Cemali BUZLUKÇU**, Samet Can CURKAN***

Öz

Düzensiz göçmen problemi Türkiye başta olmak üzere tüm dünya üzerinde önemli bir konu haline gelmiştir. Ülke ekonomisi, sosyo-kültürel yapı ve diğer birçok faktör üzerinde etkili olan düzensiz göçmenlerin turizm hareketi üzerinde de farklı etkileri bulunmaktadır. Bu çalışma düzensiz göçün tatil destinasyonu üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik, nitel yöntem kullanılarak yapılmıştır. Çalışma kapsamında İzmir'in Çeşme bölgesinde tatil yapmış 12 katılımcıya sorular yöneltilmiştir. Yanıtlar (ses kayıtları) çözümlenerek kodlar, kategoriler ve temalar ortaya çıkarılmıştır. Çalışmada beş farklı tema ortaya çıkmıştır. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde düzensiz göç hareketinin tatil destinasyonu üzerinde olumsuz sonuçlara sebep olduğu görülmektedir. En yoğun kodlanan boyutlar; güvenlik kaygısı ve endişe, kontrol ve denetim yoksunluğu, sosyal ve kültürel yapıda yaşanabilecek bozulmalar, huzursuzluk/taciz, sosyo-kültürel ve siyasi çatışmalardır. Çalışmanın sonuçları doğrultusunda çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Düzensiz göç, Düzensiz göçmen, Göç ve turizm, Tatil yeri seçimi.*

A QUALITATIVE STUDY ON IDENTIFYING THE IMPACTS OF IRREGULAR MIGRATION ON HOLIDAY DESTINATION

Abstract

Irregular migration has become a prominent issue around the world, particularly in Turkey. Irregular migrants, who have an impact on the country's economy, socio-cultural environment, and many other factors, have also different effects on the tourism industry. This study was conducted using a qualitative method to determine the effects of irregular migration on the holiday destination. Certain questions, within the scope of the study, were asked to 12 participants who have had a holiday in Cesme, Izmir. Responses (audio recordings) were decoded to reveal codes, categories, and themes. Five different themes were identified in this study. According to the findings of this study, it was concluded that irregular migration has negative impacts on the holiday destination. The most frequent coded dimensions are security concerns and anxiety, lack of control and supervision, deterioration in socio-cultural environment, unrest or harassment, and socio-cultural and political conflicts. A number of recommendations were made in line with the results of the study.

Keywords: *Irregular migration, Irregular migrants, Migration and tourism, Holiday destination choice.*

*Bu çalışma Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından BAP 2021/076 kodlu proje ile desteklenmiştir. 20-21 Mayıs 2022 tarihinde Pamukkale Üniversitesi Turizm Fakültesi tarafından gerçekleştirilen Sürdürülebilir Termal Turizm Kongresi'nde özet bildiri olarak sunulmuştur.

**Arş. Gör. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, BALIKESİR.
e-posta: cemalibuzlukcu@balikesir.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0001-6207-5735>)

*** Arş. Gör. Dr., Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, E.Ü. Çeşme Turizm Fakültesi Üniversite Mahallesi Dalayan/Çeşme/İzmir, samet.can.curkan@ege.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-7245-4103>)

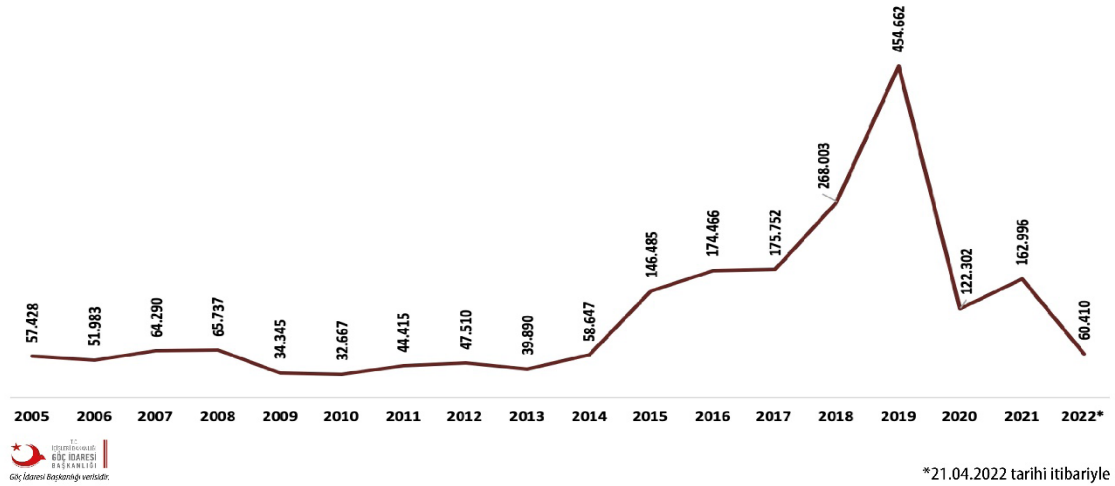

1. GİRİŞ

Göç yapısı gereği insanlık için oldukça önemli bir olgudur. Göç olgusuna ait çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Genel anlamda göç, insanlık var olduğu sürece gerçekleştirilecek yer değiştirme eylemi olarak nitelendirilebilir (Vargas-Lundius, Lanly, Villarreal, Osorio, 2008). Düzensiz göç, düzenli göçün tam aksine bir zorunluluğa bağlıdır. Düzensiz göç bünyesinde; gidilecek (hedef), geçilecek (transit) ve kaynak (terkedilen) ülke olarak üç farklı unsuru barındırmaktadır (Rittersberger-Tılıç, 2015). Türkiye Cumhuriyeti İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı tarafından yapılan tanıma göre düzensiz göç; “bir ülkeye yasadışı giriş yapmak, bir ülkede yasadışı şekilde kalmak veya yasal yollarla girip yasal süresi içerisinde çıkmamak” anlamına gelmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü’nün tanımına göre düzensiz göç, kişilerin menşe, transit veya varış devletine giriş veya çıkışlarını düzenleyen kanunlar, yönetmelikler veya uluslararası anlaşmalar dışında gerçekleşen hareketlerdir. Örgüt, düzensiz göçün evrensel olarak kabul edilmiş bir tanımı olmadığını, terimin genellikle normal göç kanallarının dışına çıkan kişileri tanımlamak için kullanıldığını ve ayrıca, düzensiz göç kanallarını kullanmaktan başka seçeneği olmayan göçmen kategorileri arasındaki mülteciler, insan ticareti mağdurları veya refakatsiz göçmen çocukların da bu tanımda yer alabileceğini belirtmektedir (Uluslararası Göç Örgütü, 2022).

Türkiye’ye yönelik göçlerde dört temel yabancı akışı olduğu ifade edilmektedir, bunlar; çalışma amaçlı düzensiz göçmenler, transit göçmenler, sığınmacılar ve mülteciler ile düzenli göçmenlerdir (İçduygu ve Kirişçi, 2009). İlk üç grup çoğu zaman birlikte anılmakta ve göçmenlerin farklı koşullara ve fırsatlara bağlı olarak bir statüden diğerine doğru sürüklenebilmesi sebebiyle genellikle “düzensiz göçmenler” olarak tanımlanmaktadır. Düzensiz göçün doğası gereği konu ile ilgili istatistiklerin tutulması zorlaşmaktadır. Buna rağmen Göç İdaresi Başkanlığı’nın raporlarında ve internet sitesinde yayımlanan istatistiklerde Türkiye’de yakalanan düzensiz göçmen sayıları yer almaktadır. Bu sayılara Şekil 1’de yer verilmiştir.

YILLARA GÖRE YAKALANAN DÜZENSİZ GÖÇMEN SAYISI

Şekil 1: Yıllara Göre Türkiye’de Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı (21.04.2022 tarihi itibarıyla)

(Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı, 2022a)

Şekil 1’e göre, 2014 yılından itibaren Türkiye’de yakalanan düzensiz göçmen sayısında ciddi artışlar yaşandığı görülmektedir. 2019 yılında ise 454.662 kişiyle son 15 yılın en yüksek rakamına ulaşılmıştır. Türkiye’de yakalanan düzensiz göçmenlerin milliyetleri incelendiğinde ise ilk sırada Afganistan ve ikinci sırada Suriye uyruklu kişilerin olduğu anlaşılmaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022b). Suriye’de meydana gelen iç karışıklık ve savaş sebebiyle 2011 yılından sonra ülkesini terk edip Türkiye’ye göçen Suriyeli düzensiz göçmenler, haklarında çıkarılan “Geçici Koruma Yönetmeliği” sayesinde farklı bir statüde değerlendirilip düzensiz göçmen statüsü dışına çıkarılmıştır (Topal, 2015). Türkiye’de bulunan ve geçici koruma kapsamında olan Suriyeli sayısının 24 Mart 2022 tarihi

itibarıyla toplam 3 milyon 754 bin 591 kişi olduğu ifade edilmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022c). Suriye’den Türkiye’ye doğru yaşanan bu göçler her ne kadar düzensiz göç kapsamında değerlendirilmemiş olsa da, ülke içerisinde birçok ekonomik ve sosyal etkiler yarattığı söylenebilir (Kaypak ve Bimay, 2016; Doğan, 2017).

Turizm, çok yönlü bir sektör olmasından dolayı birçok faktörden kolayca etkilenmektedir. Özellikle son yıllarda oldukça önemli bir konu haline gelen göç olgusu ve düzensiz göçmenlerin, esnek bir yapıya sahip olan turizm talebini etkileyebileceği düşünülmektedir. Bundan dolayı son zamanlarda turizm açısından araştırılması gereken konuların başında göç olgusu vardır. Türkiye’nin komşu ülkelerinde yaşanan iç karışıklıklar ve savaşlar, birçok düzensiz göçmenin ülke sınırları içerisine girmesine sebep olmuştur. Türkiye, kimi zaman Avrupa’ya farklı sebeplerden göç etmek isteyen insanlar açısından bir köprü, kimi zaman da ülkesinden göçe zorlanmış kişiler için sığınılacak bir ülke konumundadır. Türkiye sınırlarından Avrupa’ya yasadışı bir şekilde göç etmek isteyenlerin göç rotaları genellikle turizm hareketlerinin yoğun olduğu Ege ve Akdeniz kıyılarında gerçekleşmekte ve yaşanan düzensiz göçmen sorununun bölgeye olan turistik talebi olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Buradan hareketle, çalışmada, Türkiye’nin önemli turizm destinasyonlarından biri olan Çeşme bölgesinde yaşanan düzensiz göç hareketinin turistlerin tatil yeri seçimine etkisini belirlemek amaçlanmıştır.

2. LİTERATÜR

İlgili alanyazın incelendiğinde göçün bir destinasyonun turizm gelişimi üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini analiz eden, göç ve turizm arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara rastlamak mümkündür (Cortes, 2004; Li, 2008; Moufakkir, 2014; Simpson, Simpson, & Cruz- Milan, 2016). Turizm ve göç üzerine yapılan bu araştırmaların da gösterdiği gibi, konu ile ilgili iki farklı görüş bulunmaktadır. Bir yanda göç ve turizmin ev sahibi toplumun kültürel bütünlüğünü ve çevresel zenginliğini bozduğu ve yok ettiğine dair bir inanç varken (Fisher, 1990), diğer yanda hem turizmin hem de göçün önemli ekonomik faydalar sunduğu belirtilmektedir (Russell, 2003). Göçün önemli ekonomik faydalar sunduğunu belirten çalışmaları bir adım öteye taşıyarak, küresel göç ağları sayesinde menşe ülkelere yönelik turizm hareketlerinin olumlu yönde etkilendiğini ileri süren çalışmalar da mevcuttur (Djelti, Guellil, Ahmed, 2020). Küresel göç ağları, öncü göçmenler sayesinde göç veren ve alan toplamları birbirine bağlayan bir altyapı oluşturmakta ve bu bağlantı göç veren toplumdaki diğer bireylere göçme olanağı sağlamaktadır. Yeni göç dalgaları, kurulmuş olan bu ağı harekete geçirir ve sonradan göç edenler daha önce göçenlerin deneyimlerinden faydalanır (Çağlayan, 2006: 85). Araştırmalar, küresel ağların göç gönderen bölgeden gelen akışların büyüklüğünü ve yönünü ve göçmenlerin varış noktasındaki uyum süreçlerini etkilediğini göstermektedir (Garip & Asad, 2015). Bu görüşe göre, göç ağlarının göçmenlerin varış noktalarında olumlu ilişkiler geliştirmesini sağladığı ve bu ilişkiler sayesinde göç veren ülkelere yönelik turizm çekiciliği oluşabileceği belirtilmektedir. Bununla birlikte Moufakkir’in (2014), Hollanda vatandaşlarının Hollanda’daki Faslı göçmenlere yönelik tutumu ve bunun Fas’a seyahat etme niyetleri üzerindeki etkisine ilişkin yaptığı araştırmada, birçok yerlinin göçmenlerin güvensiz bir atmosfer oluşturduğu, sorun yarattığı ve onları suçlu olarak gördükleri ortaya çıkarılmış ve göçmenler hakkında daha olumsuz algıya sahip olan yerlilerin, göçmenlerin menşe ülkelerini turizm amaçlı ziyaret etme olasılıklarının daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Düzensiz göç ve turizm konulu çalışmalarda göç eden bireylerin turizm sektöründe istihdamı ve bunun sektör üzerine etkilerine odaklanan çalışmalara rastlamak mümkündür (Gökmen, 2011; Özgür ve Deniz, 2014; Göksu ve Atik, 2016; Gökmen, 2018). Örneğin; Göksu ve Atik (2016), Akdeniz’de yaşanan düzensiz göçmen sorununun küçük ve orta ölçekli günübirlik deniz turizmi hizmeti veren gezi tekneleri üzerine olan etkilerini incelemiştir. Akdeniz’deki yasa dışı faaliyetlerin, Türkiye deniz turizmini olumsuz etkilediği, bu açıdan telafisi mümkün olmayan kayıplara neden olabileceği ortaya konulmuştur. Yunanistan’a bağlı iki adada (Sakız ve Lesbos) düzensiz göçmenlerin adaya girişinin ve varlığının turizm paydaşları gözünden etkileri araştırılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre düzensiz göçmenlerin varlığı; ekonomik, sosyal yaşam, adalar ve Yunanistan’ın genelinde turizm üzerinde olumsuz etkilere sebep olmaktadır (Tsartas vs., 2019). Sönmez ve Graefe (1998)’nin de belirttiği gibi, terörizm ve siyasi istikrarsızlık gibi olaylar hakkında medyada çıkan haberler, sosyal etkileşim veya ağızdan ağıza iletişim sebebiyle bir destinasyona yönelik güvenlik algısını etkileyebilmektedir. Göçün bir destinasyon üzerinde yarattığı kriz durumu da benzer etkiler yaratabilmektedir. Zenker vd. (2019) tarafından yapılan çalışmada düzensiz göçmen krizinin turistlerin karar verme yapısı üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Avusturya, Almanya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletlerinden rastgele seçilen 2612 kişi ile yapılan çalışmanın temel sonuçlarından bir tanesi,

kriz dönemlerinde bir destinasyonun seçimini etkileyen en önemli belirleyici, algılanan güvenlik faktörüdür. Ayrıca çalışmada göçmen krizinin, bir bölgede ziyaretçilerin samimi, yardımsever, hoşgörülü ve misafirperver bir biçimde karşılanmasını vurgulayan, algılanan açıklığı önemli ölçüde düşürdüğü ortaya konulmuştur (Zenker vd., 2019).

3. YÖNTEM

Bu araştırma son yıllarda Türkiye’de çok sık görülen düzensiz göçmen hareketinin turizme etkilerini ölçmeye yönelik yapılmıştır. Bu durum araştırmacıları konu hakkında çalışmaya iten en temel motivasyondur. Bu motivasyondan hareketle İzmir’in Çeşme ilçesinde tatil yapmış yerli turistler üzerinde nitel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın temel amacı düzensiz göç hareketinin destinasyonlar üzerindeki etkilerini belirlemektir. Turizm ve göç konulu yapılan önceki çalışmalar ağırlıklı olarak nicel yöntemler kullanılarak yapıldığından nitel yöntem kullanılarak yapılan bu araştırmanın farklı boyutlar ortaya koyması hedeflenmektedir. Çalışmanın nitel yöntem kullanılarak yapılmasının temel nedeni, nitel yöntemlerle yapılan çalışmaların aynı durum ile ilgili farklı bakış açılarına göre farklı doğrular ortaya koymasıdır. Çalışma bu yönüyle literatüre konuyla ilgili farklı boyutlar kazandıracaktır. Çalışmanın çıktılarının literatüre katkısının yanında, turizmle ilgili kurum, kuruluş, STK, işletme gibi örgütlere destinasyon planlamasında yardımcı olması hedeflenmektedir.

Düzensiz göç hareketinin turizm destinasyonları üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan bu çalışma nitel yöntem kullanılarak yapılmıştır. Bir durum hakkında derinlemesine anlayış sunmak adına araştırma deseni bütüncül tek durum deseni olarak seçilmiştir. Araştırma amacına ulaşmak için seçilen kişiler kartopu örneklem yöntemiyle belirlenmiştir. Sahadan elde edilen veriler yazıya aktarıldıktan sonra MAXQDA programı aracılığıyla kodlar oluşturulmuş ve bu kodlar temalar altında toplanarak tematik analiz yapılmıştır. Çalışmanın sınırlılıkları verilerin tek bir turizm destinasyonundan (Çeşme) toplanması, zaman, maliyet ve Pandemi nedeniyle insanların uzun süreli görüşmelerden kaçınmasıdır.

Çalışma kapsamında katılımcılara yöneltilecek soru formu ilgili literatürün incelenmesi sonucu oluşturulmuştur. Soru formunun güvenilirlik ve geçerliliğinin sağlanması için hazırlanan görüşme formu konuyla ilgili uluslararası alanda çalışmaları olan iki araştırmacıya gönderilmiştir. Gelen yanıtlar dikkate alınarak görüşme formunun son hali oluşturulmuştur.

Bu çalışmada veri toplama aşamasında görüşme yönteminden faydalanılmıştır. Araştırma konusu bağlamında Çeşme’de tatil pratiği gelişen ve göçmenlerle belirli bir deneyime sahip kişiler araştırmanın birimini oluşturmaktadır. Katılımcılar telefonla aranarak uygun bir tarih ve saat belirlenmiştir. Ardından belirlenen gün ve saatte araştırma kapsamında hazırlanan sorular katılımcının da izni alınarak ses kaydı alınması suretiyle katılımcıya yöneltilmiş ve veriler bu şekilde toplanmıştır. Katılımcılara 8 adet soru sorulması planlanmıştır. Derinlemesine bir anlayış geliştirmek istendiği için görüşme esnasında ekstra sorularda yönetilmiştir. Sorular katılımcıların 1 yıl içerisindeki tatil yoğunluklarını, destinasyon seçimlerini etkileyen faktörleri, düzensiz göç hakkındaki düşüncelerini ve son olarak Çeşme’deki göç hareketliliğine bakış açılarını ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Çalışma kapsamında araştırmaya dahil edilmesi uygun bulunan 12 katılımcıya ait veriler Maxqda 2022 nitel araştırma programı kullanılarak analiz edilmiştir.

4. BULGULAR

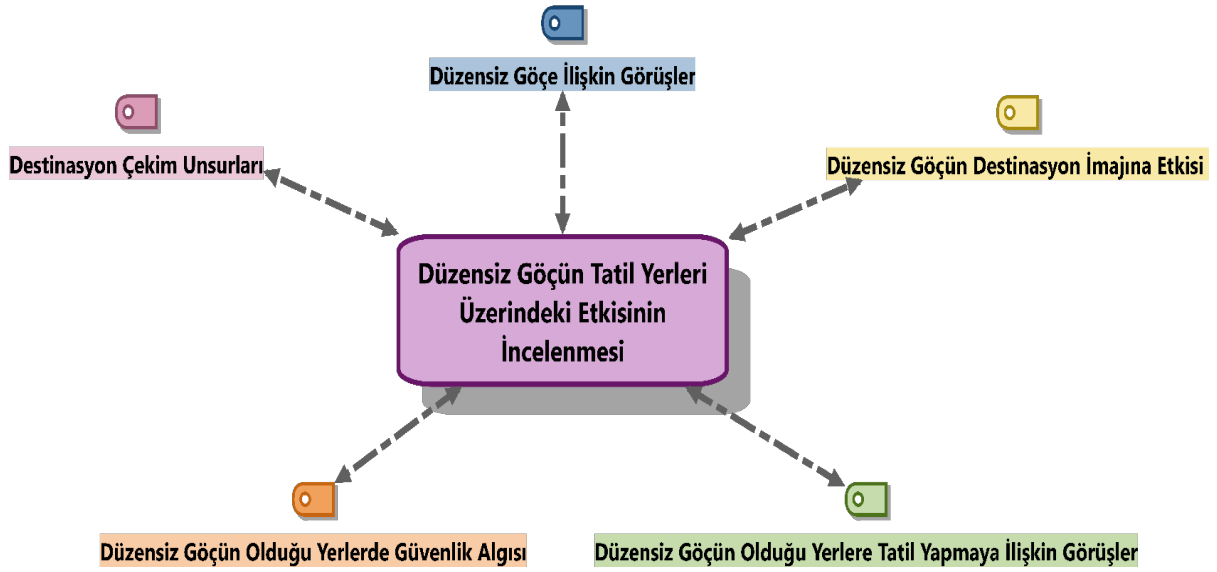
Araştırma problemine açıklık getirmesi adına yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular bu başlık altında sunulmuştur. Çalışmaya katılan katılımcılar K1’den K12’ye kadar kodlanmıştır. Katılımcılara ait bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcı Profili

Belge Adı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durum	Meslek	İkamet Edilen Yer	Tatile Gitme Yoğunluğu	Çeşme'de Bulunma Süresi
K1	Erkek	25	Lisans Mezunu	Bekar	Mimar	Muğla	Her Yıl	Her Yıl 1-2 Hafta
K2	Kadın	24	Lisans ve Lisansüstü	Bekar	Çalışmıyor	İzmir	Her Yıl	Her Yıl 3 Ay
K3	Erkek	26	Lisans Mezunu	Bekar	Reklam Yazarı	İzmir	Her Yıl	Her Yıl 1-2 Hafta
K4	Kadın	24	Lisans ve Lisansüstü	Bekar	Çalışmıyor	İzmir	Her Yıl	Her Yıl 1-2 Hafta
K5	Kadın	24	Lisans Mezunu	Bekar	Editör	İstanbul	Her Yıl	Her Yıl 1-2 Hafta
K6	Kadın	29	Lisans Mezunu	Evli	İnsan Kaynakları	İzmir	Her Yıl	Her Yıl 1-2 Hafta
K7	Erkek	25	Lisans Mezunu	Bekar	Dalış ve Can Kurtaran Eğitmeni	Kocaeli	Her Yıl	Her Yıl 2-3 Hafta
K8	Erkek	65	Lise Mezunu	Evli	Emekli	İzmir	Her Yıl	Her Yıl 1-2 Hafta
K9	Kadın	26	Lisans Mezunu	Bekar	Avukat	İstanbul	Her Yıl	Her Yıl 3-4 Gün
K10	Erkek	23	Lisans ve Lisansüstü	Bekar	Çalışmıyor	İzmir	Her Yıl	Her Yıl 3 Ay
K11	Erkek	25	Lisans Mezunu	Bekar	Ses Mühendisi	İzmir	Her Yıl	Her Yıl 1-2 Hafta
K12	Erkek	24	Lisans ve Lisansüstü	Bekar	Çalışmıyor	İzmir	Her Yıl	Her Yıl 2-3 Hafta

Araştırmaya katılanlar ağırlıklı olarak erkek, 20-65 yaş aralığında, en az lise mezunu, çoğunluğu bekar. Katılımcılar yoğunlukla İzmir'de ikamet etmektedir.

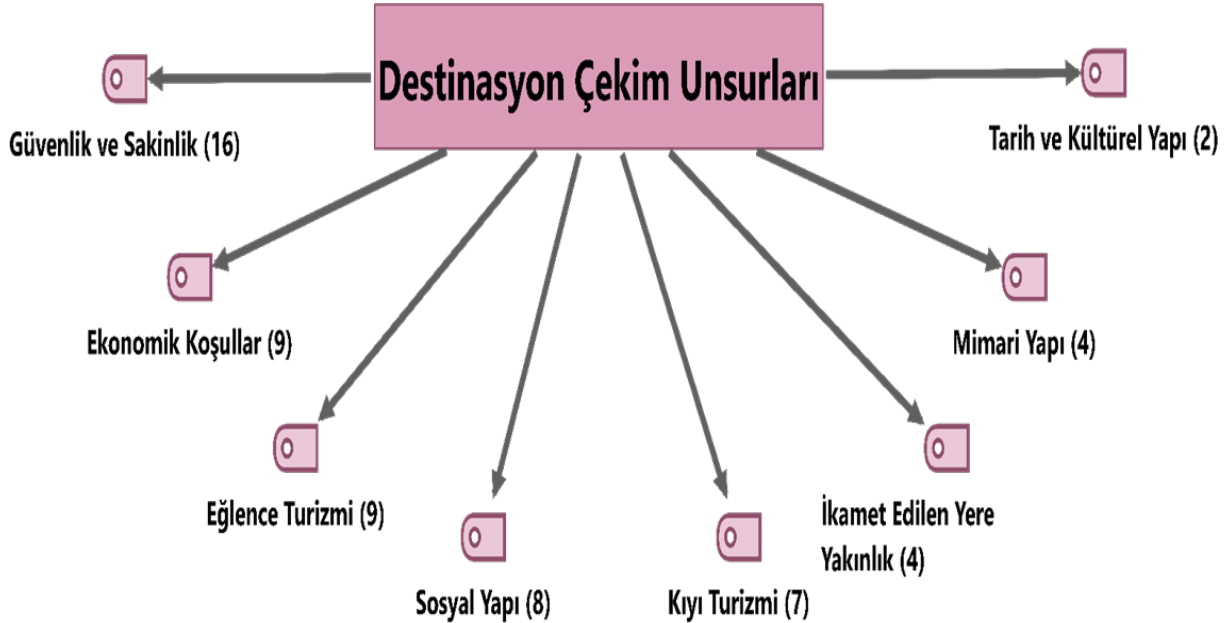
Çalışma Şekil 2'de görüldüğü üzere 5 tema altında toplanmıştır. Bunlar, destinasyon çekim unsurları, düzensiz göçe ilişkin görüşler, düzensiz göçün destinasyon imajına etkisi, düzensiz göçün olduğu yerlere tatil yapmaya ilişkin görüşler ve düzensiz göçün olduğu yerlerde güvenlik algısıdır. Veri analizi sahadan elde edilen veriler ışığında üzerinde çalışılan durumu keşfetmektir. Bu çalışmada analiz süreci üç aşama ile gerçekleşmiştir. İlk aşama "verilerin azaltılması" aşamasıdır. Bu aşamada görüşmelerden elde edilen veriler incelendikten sonra en küçük boyutlara, kodlara ayrılmıştır. Daha sonra bu kodlar görüşme soruları bağlamında oluşturulmuş olan temalar altında toplanmıştır. Temalar ve kodlar açıkça tanımlanıp, isimlendirildikten sonra ikinci aşama olan "verilerin görselleştirilmesi" süreci gelmektedir. Bu aşamada verileri görselleştirme yoluyla daha anlaşılır hale getirmek hedeflenmiştir. Veri analiz sürecinin son aşaması "sonuca ulaşma" aşamasıdır. Bu aşamada veriler araştırma sorusu ile ilişkili bir şekilde analiz edilerek raporlanmıştır. Ayrıca bu aşamada görüşmelerden elde edilen çarpıcı alıntılara yer verilmiştir.

Şekil 2. Düzensiz Göçün Tatil Destinasyonu Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi Konusuna Ait Temalar Gösterimi

4.1. Destinasyon Çekim Unsurları

Araştırmanın birinci teması olan destinasyon çekim unsurları temasına ait kod alt kod modeli Şekil 3'de görülmektedir. Destinasyon çekim unsurları teması 8 kod altında incelenmiştir. Katılımcı ifadeleri doğrultusunda oluşturulan kodlar; güvenlik ve sakinlik, ekonomik koşullar, eğlence turizmi, kıyı turizmi, sosyal yapı, ikamet edilen yere yakınlık, mimari yapı ve tarih ve kültürel yapıdır.

Şekil 3. Destinasyon Çekim Unsurları Temasına Ait Hiyerarşik Kod Alt Kod Modeli

Katılımcılar tarafından yoğun olarak ifade edilen kod güvenlik ve sakinlik kodudur. Katılımcılar tatillerde kafalarını dinlemek istediklerini ve bu yüzden de sessiz ve sakin yerleri daha çok tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcılar kalabalık olan tatil yerlerinde güvenlik sorununun oluşacağını bu yüzden de daha sakin, güvenli yerlerde tatil yapmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. K5, K8, K9, K10 ve K11 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Kalabalık olan yerler insan açısından da çok fazla çeşitlilik oluyor, yabancılar çok oluyor, işte günü birlikçiler çok oluyor Çandarlı gibi daha küçük yerlerde orada uzun süreli kalan insanlar oluyor genellikle ama dediğim gibi Çeşme gibi yerlerde turist çok fazla bir sürü şehirden gelen insanlar sürekli bir dinamik var gidip gelen bir yoğunluk var insan yoğunluğu. Daha sessiz sakin yani kafa dinleyebileceğim yerleri tercih ederim açıkçası o açıdan kalabalık olmayan yerler daha çok tercihim.” (K5)

“Kültürlü insanlar olacak, anlayışlı insanlar olacak, gürültü olmayacak, rahatsızlık olmayacak.” (K8)

“Bir tatil yerine gittiğimde rahat hareket etmeyi ve de rahat hissetmeyi istiyorum, yani çok fazla, nasıl desem, mesela bulunduğum yerde güvende hissetmek istiyorum çok fazla dış etkenlerden olumsuz etkilenmek istemiyorum mesela yani insanların rahat hissetmesini bana güvenlik ihtiyacım, güvenlik zafiyeti oluşturacak şekilde, bir konumda, ortamda bulunmayacağım şekilde özellikle bu otellerde kalınca otelin güvenilirliği, işletmecilerinin güvenilirliği bazen ne tür insanlar gelip kalıyor, buna bile dikkat ettiğim oluyor yani bunlara dikkat ediyorum ben” (K9)

“Yani daha önce gitmediğim bir yer üzerinden konuşmak gerekirse bu kesinlikle sakin olması yani ilk bakılan şey sakin olması ve bir noktada doğal güzelliği. Yani her şeyden önce sakinlik ve doğal güzellik yani her şeyden önce kalabalık artık o kadar sıkıcı bir hal almaya başladı ki ege bölgesinde bulunan tatil beldelerinde, diğer yerlerin sakin ve huzurlu oluşu çok fazla böyle gergin çünkü sonuç olarak artık tatile gidildiğinde artık çok tatil gibi hissedilmemeye döndü. Çok gergin, insanların kaba davranışlarına maruz kaldığınız ortamlar haline gelmeye başladı aslında o yüzden hiç daha önce gitmediğim bir yere bakarken huzurlu ve sakin oluşu diyebilirim.” (K10)

“Tatil yapacağım şehre ulaştıktan sonra kalacağım yeri ayarlıyordum ama son yıllarda bunu pek güvenli bulmuyorum o yüzden tatil yerleri ile alakalı bol bol araştırma yapıyorum, gitmeyi planladığım tatil yerleri ile alakalı daha önceki deneyimleri okuyorum ve bunlara çok dikkat ediyorum. Eskiden daha çok kalacak yere minimum harcama maksimum verim şeklinde seçimleri yapardım ama artık ülkedeki çeşitli güvenlik sorunları nedeniyle, tatil yerlerindeki işletmelerin artışı kalitesindeki düşüş gibi sebeplerle bu mottomdan vazgeçmek zorunda kaldım. Beni en çok çeken faktörlerin başında güvenlik geliyor şuan diyebilirim yani. Tatile gittiğimde hiçbir şey düşünmeden sadece anın tadını çıkarabileceğim mekanları tercih ediyorum. Bunun içinde az insan, güvenli tatil yeri, kaliteli işletme, kaliteli çalışanlar ya da gideceğim otelin ya da apartın güvenli bir ortam sunuyor olması gerekiyor benim için.” (K11)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kod ekonomik koşullar kodudur. Katılımcılar tatil yeri seçimlerinden ekonomik koşullarında önemli olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar yemek, alışveriş, gezilecek yerler gibi bütçelerine uyacak yerleri tercih ettiklerini, denize girmek için çok fazla para verilen yerleri sevmediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcılar Çeşme'nin son yıllardaki pahalılığının itici bir faktör olduğunu belirtmiştir. K2, K4 ve K10 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Pahalı plajları, denize girmek için çok fazla şey ödemek zorunda kaldığınız, sahilde yürüyemediğiniz, parklarına giremediğiniz, yani her şeyin bir bedel biçildiği ve doğadan uzak zorunda kaldığınız yerleri sevmiyorum” (K2)

“Şimdi öncelikle sadece Çeşme değil bütün yazlık mekanlar bunlar için öncelikli baktığım yer parası oluyor. Benim bütçeme uygunsa eğer orayı tercih edebilirim, gideceğim yerde yiyeceğim yemekten tutun, gezeceğim mekanlar, alışverişim bunların hepsine bakıyorum.” (K4)

Aslında şöyle bu son 3 yıl içerisinde daha da belirgin hale geldi. Çok sevdiğimiz Çeşme konusunda, sürekli gittiğimiz yer, evimizde bulunduğu genel olarak Çeşme üzerinden konuşacak olursam, artık çok sevmeyecek hale geldi. Bunun da en büyük nedeni eskiden, daha doğrusu şöyle açıklıyım Çeşme'deki fahiş fiyatlardan konuyu açmam lazım burda bahsetmem gereken şey artık halk plajlarının çok girilebilir olmaması bir denize girdiğimizde “beach clup” adlandırılan yerlerde girmek zorunda oluşumuz çünkü insan kitlesi olarak da halk plajının çok güvenli olmayışı bunu da biraz etkiliyor. Yani bu fahiş fiyatların çok fazla artması ve o kalabalık, popüleritenin gelmesiyle artan kalabalık aslında gitmemek için bir neden ama çokta vazgeçemiyoruz biz.” (K10)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kod eğlence turizmi kodudur. Katılımcılar eğlenebilecekleri mekanların olduğu yerlere tatil planları yapmayı tercih ettiklerini belirtmiş, farklı aktiviteleri, eğlence mekanlarının varlığı nedeniyle Çeşme ilçesinde tatil yaptıklarını ifade etmişlerdir. K1, K3 ve K12 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Ya Çeşme’ye gitmemin sebebi de, Bodrum’da yaşıyorum ama çoğunlukla çeşmeye gidiyorum çünkü Çeşme’deki eğlence yerler, mekanları vs. daha ilginç diye düşünüyorum o yüzden daha çok oralarda geziyorum. (K1)

“Farklı aktiviteler sunması çok önemli rüzgar sörfü bunlardan birisi ya da atıyorum clupları pek hani clup insanı değildir ama sanırım hani insanlarla böyle hani ekip olarak, grup olarak bir araya geldin mi eğlenmek için en büyük aktivitelerin birisi de o cluplardır ya da beach cluplardır onlarda hoş olabiliyor hani. Kolay ulaşım sayesinde hem böyle doğal aktiviteler yapıp hem sakinleşip hem de istediğiniz zaman müzikli eğlencelere katılabiliyorsun o yönden güzel hani Çeşme” (K3)

“Foça’da bir yazlığımız var fakat oraya gitmeyi tercih ettiğimi söylersem yalan olur. Benim yazlık bölgelerde aradığım şeyler eğlenebileceğim, oturup bir şeyler yiyip içebileceğim kafelerin bol olması.” (K12)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kod sosyal yapı kodudur. Katılımcılar insanlarla sosyalleşebilecekleri, çevrenin bakışlarından ve tavırlarından rahatsız olmayacakları yerleri tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. K3, K6 ve K7 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Ben bir tatil yerine gittiğimde oranın insanı ile tanışmayı, sohbet etmeyi çok seviyorum hani oradaki yaşam kültürünü deneyimlemeyi çok seviyorum hani bu birazcık da benim reklamcı olduğumdan da kaynaklı. Sürekli böyle insanları gözleme içerisine girerim eğer hani Çeşme’de son yıllarda bunu yapamıyorsunuz yani yerel halkla çok fazla kaynaşamıyorsunuz çünkü artık hani çok fazla her şey ticariye dönmüş gibi ya da çok fazla oradaki halk değişmiş gibi geliyor bana eskisi gibi değil. Şeyi de biliyorum hani çok fazla oradan göçen yerel halkta var onu da biliyorum. Bu açıkçası birazcık soğutuyor beni, çok fazla insan karmaşası var kendine has kültürünü kaybediyormuş gibi geliyor bana” (K3)

“Yani rahat olmam gerekiyor mesela tatilde en çok yaptığımız şey denize girmek işte denize giderken çevredeki insanların işte düşüncesi, kafa yapısı yani nasıl diyim hal ve hareketleri bizim gibi olması lazım ki birazda çünkü mahrem bir durum insanın tatili çok rahat olabildikleri yer olduğu için. Yani son zamanlarda bu daha çok gündemimizde maalesef İzmir gibi bir yerde yaşıyoruz çok farkında olmuyoruz ama artık burada da böyle şeyler yaşanmaya başladı. İnsanların genel olarak bakışları ve tavırları rahatsızlık vermemeli yani” (K6)

“Tatil yapacağım yerin insanların profillerini çıkarıp ona uygun bir tatil yeri seçerim, çünkü tatilde insanlarla sosyalleşmek istiyorum ama iyi insanlarla denk gelmek için uygun kriterleri oluşturabileceğim bölgeleri tercih ediyorum. Kötü profillere tabii ki de denk geldim o bölgeden uzaklaşmak zorundan kaldım bunun sonucu olarak.” (K7)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kod kıyı turizmi kodudur. Katılımcılar her yaz tatile gittiklerini belirterek, en önemli faktörlerin birinin de gidilecek yerin denizinin güzel olmasını, kestanesiz, taşsız olmasını, kendine has özelliklere sahip olması gerektiğini belirtmişlerdir. K3, K6 ve K12 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Kendine has koylarının olması örneğin Delikkoy hani artık bir marka haline geldi. Gerek coğrafi özellikleri olsun gerek mimarisi olsun gerek insanı olsun kendine has özellikler barındırması gerekiyor açıkçası bir tatil yerinin benim için.” (K3)

“Biz denizi çok seviyoruz. İlk öncelikle deniz, denizi güzel olan yerler olması lazım.” (K6)

“Denize girmek istediğim zaman rahat rahat girebileceğim hani kestanedir, taştır çok haz etmiyorum açıkçası soğuk sıcak fark etmez ama öncelikle aradıklarım bunlar.” (K12)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kod ikamet edilen yere yakınlık kodudur. Katılımcılar tatil yeri seçimlerinde ikamet ettikleri yere yakın yerleri tercih ettiklerini belirtmiş, yolda geçecek zamanın tatil yerinde geçtiğini böylece yorgunluğun oluşmadığını ifade etmişlerdir. K7 ve K10 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Tatile gittiğim bölgenin erişebilirliği benim için önemli yani hani çok uzak olmaması lazım.” (K7)

“Çeşme üzerinden konuşmak gerekirse, bir noktada ulaşımın İzmir’den çok rahat oluşu ve bu yolda harcanan vaktin aslında bizi yormaması bizim için aslında önemli çünkü çok pratik bir ulaşım olduğu için bizde İzmir’de yaşadığımız için yani tatil beldesi anlamında bu değerli. Yolda vakit geçirmek yerine orada bulunuyor olmak.” (K10)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kod mimari yapı kodudur. Katılımcılar kafa dinlemek için gittikleri tatil yerlerinde, tatil hissiyatı alabilmek için, mimari yapının şehirdeki gibi olmasını istemediklerini ve daha küçük, kasaba gibi yerlerden hoşlandıklarını ifade etmişlerdir. K2 ve K5 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Tatil yeri deyince aslında apartman görmek istemiyorum sanırım çünkü apartman bana şehir hissiyatı veriyor. Mesela Ayvalık ve Didim’e gitmiştim mesela oraları çok böyle tatil yeri olarak görememiştim nedense çünkü çok fazla apartman ve şehir merkezi çok çok fazla market, çok fazla mağaza vardı. Çeşme’nin düzeni gibi mesela böyle daha tek katlı, iki katlı binalar, geniş araziler, bahçeler, geniş sokaklar tatil yerlerini anımsatıyor bana.” (K2)

“Genellikle yani tatil yaparsam daha çok şehre benzemeyen yani daha küçük, kasaba gibi yerlerden hoşlanıyorum.” (K5)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kod tarih ve kültürel yapı kodudur. Katılımcılar tarihi yerleri görmek istediklerini, bu yüzden de yurtdışındaki ve Çeşme’deki tarih ve kültürel yapıları görmeyi çok sevdiğini ifade etmişlerdir. K1 ve K3 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Tarihi yerlerde bulunmayı çok severim onun dışında bu yüzden Avrupa’ya, yurtdışına çıktığım oluyor.” (K1)

“Çeşme’de özellikle Alaçatı’nın sokaklarında dondurmayla alıp yürüyüşler düzenlemek o dar sokaklarda hatta şeydir yani bir kültür merkezidir Çeşme. Çok eski bir yerleşim yeriymiş aslında ve birçok medeniyetin izleri var orada hatta sanıyorum Yunanistanların bile çok fazla iz bırakmış orada. O yüzden o kültür kaymasını seviyorum.” (K3)

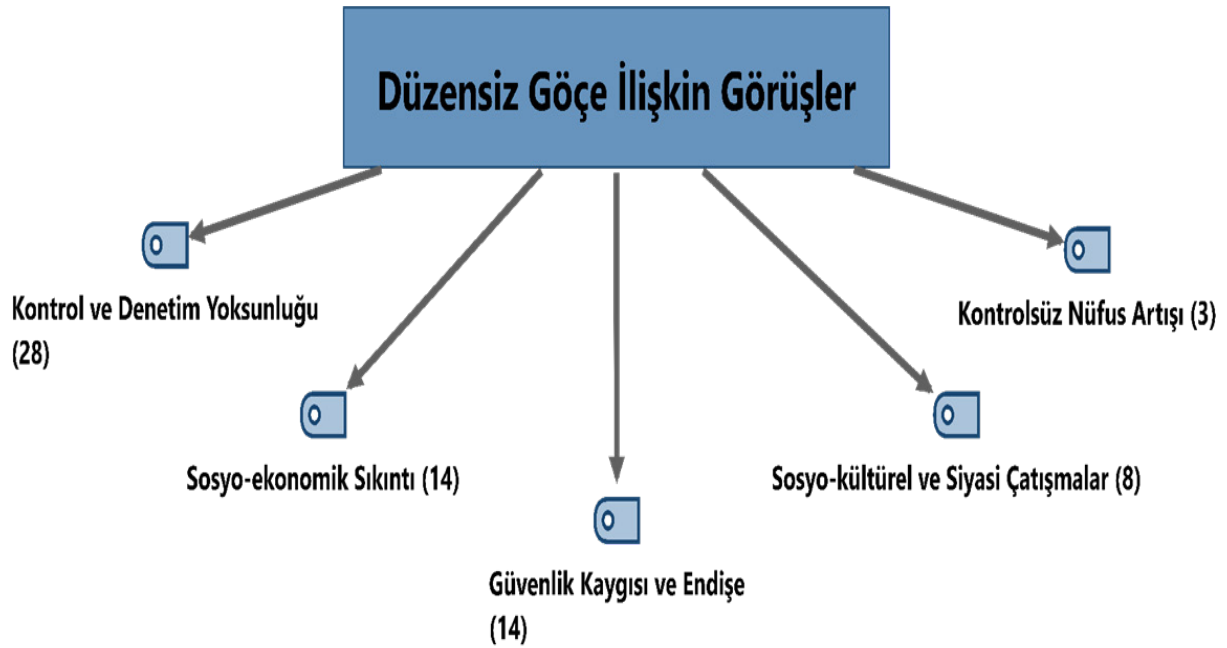
Destinasyon çekim unsurları katılımcı bazlı incelendiğinde Şekil 4’te görüldüğü gibi katılımcıların çok geniş bir yapıda değerlendirme yaptığı görülmektedir. Farklı katılımcıların farklı noktalarda yoğunlaştıkları noktaların büyüklüğü ve renk değişimleri ile görülmektedir. Şekil 4’e göre, K2 ve K4 kodlu katılımcı ekonomik koşullar, K3 ve K5 kodlu katılımcı güvenlik ve sakinlik, K6 kodlu katılımcı ikamet edilen yere yakınlık, K7 ve K10 kodlu katılımcı sosyal yapı, K12 kodlu katılımcı ise eğlence turizmi kodu ile ilgili yoğun görüşlerde bulunmuştur.

Kod Sistemi	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12
Destinasyon Çekim Unsurları												
Güvenlik ve Sakinlik		●	●		●	●		●	●	●	●	
Ekonomik Koşullar		●	●	●				●		●		
Eğlence Turizmi	●		●	●		●	●					●
Sosyal Yapı			●			●	●	●		●		●
Kıyı Turizmi	●	●	●	●		●						●
İkamet Edilen Yere Yakınlık						●	●			●		
Mimari Yapı		●	●		●			●				
Tarih ve Kültürel Yapı	●		●									

Şekil 4. Katılımcılara Göre Destinasyon Çekim Unsurları

4.2. Düzensiz Göçe İlişkin Görüşler

Araştırmanın ikinci teması olan düzensiz göçe ilişkin görüşler temasına ait kod alt kod modeli Şekil 5'te görülmektedir. Düzensiz göçe ilişkin görüşler teması 5 kod altında incelenmiştir. Katılımcı ifadeleri doğrultusunda oluşturulan kodlar; kontrol ve denetim yoksunluğu, sosyo-ekonomik sıkıntı, güvenlik kaygısı ve endişe, sosyo-kültürel ve siyasi çatışmalar ve kontrolsüz nüfus artışıdır.

Şekil 5. Düzensiz Göçe İlişkin Görüşler Temasına Ait Hiyerarşik Kod Alt Kod Modeli

Katılımcılar tarafından yoğun olarak ifade edilen kod kontrol ve denetim yoksunluğu kodudur. Katılımcılar yasal olmayan yollarla göçmenlerin ülkeye giriş yaptığı noktaların daha sıkı denetlenmesi gerektiğini, ülkede bir göç politikası oluşturulması ve bu politikaya göçmenlerin adaptasyonunu sağlamak için belirli sınırlamalar getirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca kontrol ve denetim yoksunluğu nedeniyle göçmenlerin ülkeye sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel bir yük oluşturduğunu belirtmişlerdir. K1, K3, K5 ve K11 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Bu konuda bir şey diyemiyorum, çünkü bu kadar insan kontrol altında olmadan nasıl ülkeye ayak basabiliyor? bu konuda her zaman çok şaşkıyım. Ya o yüzden de güvenliğin olduğunu da düşünmüyorum.” (K1)

“Örneğin Çeşme tarafı Avrupa kısmına yakın olduğu için insanlar orayı kaçak bir kapı olarak kullanıyor Çeşme’yi. Hani bu tarz konularda biraz daha sıkı yaptırımlar, denetimler gelebilir diye düşünüyorum. Oradaki insanları tek tek kontrol edemezsiniz, tek tek denetleyemezsiniz, oradaki şüpheli noktalar özellikle Avrupa’ya geçiş noktalarını denetleyerek ya da daha sıkı yaptırımlar uygulayarak oraya göçmenlerin illegal şekilde girişlerini engelleyebilirsiniz gibi geliyor. Çünkü çoğu göçmenin birinci hedefi Türkiye’ye gelip Çeşme’ye yerleşmek değildir diye umuyorum (gülüyor). Bunun önüne geçilmesi için de oradaki geçiş yollarının sıkı denetlenmesi gerektiğini düşünüyorum.” (K3)

“Yani insani açıdan bakıldığında göçe karşı değilim. Ama ülkemizin şu an içinde bulunduğu ekonomik ve toplumsal çöküş göze alındığında ve özellikle göçmenlerin denetimsiz bir şekilde giriş yaptığını düşünürsek şu an için yani bunun bir yük olduğunu düşünüyorum. Çoğu da yasal olmayan. Ya mesela refah seviyesi yüksek ülkelerde yapıldığı gibi göçmenler bir adaptasyon sürecinden geçirilse eğitim düzeyleri değerlendirilse ve ülkede bu göçü ekonomik bir şekilde karşılayabilecek yeterlilikte olsa göçün sıkıntı olacağını düşünmüyorum. Şu an genellikle gördüğümüz kadarıyla ülkemizdeki göçmenler uyumlamak yerine kendi düzenlerini sürdürmeye çalışıyor. E bu da toplumsal bir tehdit oluşturur, rahatsız eden bir durum haline dönüşüyor. Yani göçmen alınacaksa ciddi bir göçmen politikası oluşturulup toplumun bu politikaya uyumlandırılması gerektiğini düşünüyorum. Yani ülkemizde bile bir refah sağlamıyor böyle bir düzende de göçmenler ülkemize tamamen bir yük olarak görüyorum ben ve iki taraf içinde insani olmayan bir yaşam dayatılıyor.” (K5)

“Her ülkenin bir göç politikası var bizimkinin dediğim gibi çok işlediğini sanmıyorum. Genel öğrendiklerim birbirine benzer politikalar yani eğer şahsen ben başka bir ülkeye mülteci olarak gitsem ya da göç etsem bunun için ayrılmış olan kamplarda ya da mahallelerde kalacağımı ya da her işte çalışamayacağımı biliyorum. Maddi, manevi her tür insani ihtiyaçların karşılanıp bir politika izlenemez miydi diye düşünüyorum. Şuan ipinin ucunun kaçtığını düşünüyorum ve hani daha da içinden çıkılmaz hale, soruna dönüşeceğini düşünüyorum hani.” (K11)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kod sosyo-ekonomik sıkıntı kodudur. Katılımcılar ülkenin zaten sosyo-ekonomik bir sıkıntıda olduğunu bu yüzden de göçmenlere bakmanın bir ülkeye bir yük oluşturduğunu, ucuza ya da sigortasız çalışan göçmenlerin yerel halkın iş gücünü zayıflattığını belirtmişlerdir. K3, K6, K8 ve K12 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Bunun aslında bize sosyolojik, ekonomik birçok etkisi var. Özellikle mesela göçmenlerin daha ucuza çalıştırılması bizim yerel halkımız için iş gücünün kırılması anlamına geliyor. Yani genel de halk daha fazla tercih edilirken daha fazla göçmen çalıştırılıyor bunlar bile ekonomik bir sebeptir.” (K3)

“İnsanlar Türkiye’ye geliyor burada kalıyor. O çok sıkıntılı bir durum zaten maddi anlamda çok zorluk yaşayan insan var bu insanlarda gelince bizim sırtımızda koskocaman bir yük oluyor. Bizim vatandaşımıza yardım edemiyorken bide onların yükü olunca çok sıkıntılı bir durum yani” (K6)

“Gençler işsiz, gençler annesinden babasından para alıyor. Anasının babasının emekli maaşıyla geçinmeye çalışıyor. Okumuş, üniversite bitirmiş iş bulamıyorum diyor yani her zaman şunu söylüyorum dışarıdan gelen kendi vatanına gitsin. Bizim ülkede 84 milyon insan var bu insanların yüzde 45 50’si gençlerden oluşuyor. Bu gençlere mutlaka iş sahaları açılmalı. Yani bir an evvel göçmenlerin dönmeleri gerekiyor ülkelere.” (K8)

“Milyonlarca göçmen aldık benim gözümde olumsuz bir durum bu. Kendi memleketimizde, kendi vatandaşımız, kendi insanımız açken kendi insanımızın bu kadar işe, yardıma ihtiyacı varken dışarıdan başkalarını alıp tabii ki de zor bir durum savaştan kaçıp gelmek, evini terk etmek ama biz ilk önce kendi vatandaşımıza bakmalıyız. Kendi insanımıza bakmazken başkalarına bakmak açıkçası bana çok doğru gelmiyor. İnsanlar ülkemizde intihar ediyor evine ekmek götüremediği için bu yüzden doğru değil.” (K12)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kod güvenlik kaygısı ve endişe kodudur. Katılımcılar ülkeye adapte olamayan göçmenlerin güvenlik sorunu yarattığını belirtmişlerdir. K4, K9 ve K12 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Rahatsız edici bir durum tabii ki de. Ve tatil yaptığımız yerde olsun ister yaşamımızda olsun tam bize ve bizim toplumumuza adapte olamadıklarını için bizi rahatsız ediyorlar her anlamda. Güvenlik sorunuyla olsun, bakışları, davranışları hepsi tabii ki de bizi irrite ediyor, onlardan soyutluyor, uzaklaştırılıyor. Özellikle yazlık mekanlarda denizde denize girmek istediğimizde, kıyıda otururken onların bakışları, gülmeleri kendi aralarında bu tarz rahatsız edici durumlar gerçekten de bizim toplumumuza ve o zamanki tatile uyum sağlayamamaları, bu tarz durumlar beni ve özellikle diğer tüm kadınları rahatsız ediyor. Çünkü bizim hareketlerimizi de kısıtlıyor bu tarz durumlar ve bence olumsuz etkiliyor yani. Hem tatili etkiliyor hem tatil yapanın psikolojik durumunu.” (K4)

“Yani şöyle mesela günlük hayatımda sokakta çok fazla görüyorum aslında. Mendil satanları var yani böyle onlar duygusal olarak etkiliyorlar aynı zamanda da güvenlik duygumla ilgili de bir sorun yaşıyorlar. Çünkü şöyle bir şeyde var bizim mesleğimizde bir cezanın muhakemesi ile ilgili birim var orda biz eğitim aldıktan sonra sisteme kaydoluyoruz ve sistemi açık tuttuğumuzda otomatik görevler geliyor. Bana denk gelmedi ama mesela arkadaşlarıma çok fazla hırsızlık suçuyla gelen Suriyeli çocuk çok fazla mesela onların. Böyle şeyleri çok duyuyorum bunlar falan endişe verici. Hem güvenlik açısından endişe verici hem de çocuğun yerine konulduğunda da o durum insan olarak rahatsız ediyor yani. Çocuğun olmaması gereken durumlarda olması bu duyguda. Yani hem konfor alanımın daraldığını düşünüyorum hem de onların yerinde olmak istemediğim için rahatsız oluyorum.” (K9)

“Mesela Çeşme’de arkadaşlarımla mekândan çıktım taksiye gidiyorum yerde göçmen gördüm. Sarhoş bayılmış belki kız arkadaşımda tedirgin oldu. Ya bize bıçak çekseler ben yanımda bıçak taşıyan insan değilim ben kendimi nasıl koruyacağım, velev ki savunamadım bunun hesabını kim verecek, tabii ki kimse veremez bu da beni tabii ki tedirgin ediyor.” (K12)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kod sosyo-kültürel ve siyasi çatışma kodudur. Katılımcılar göçmenlerin siyasi çatışmalara yol açtığını, kültürel farklılıklardan dolayı toplumsal yapıda da çatışmaların ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. K5, K8, K9, K10 ve K11 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Siyasal anlamda zaten hep çatışmalara yol açıyor göçmen konusu. Yani engelleneceği söyleniyor ama pek hani bir şey göremiyorsun.” (K1)

“Kavgalarla karşılaştım, orada da açıkçası şöyle kavgaya da baktığımızda iki farklı insan yapısının birbirini anlayamamasından dolayı bide şey Suriyeliler biraz daha kapalı bir kültürden geldikleri için Çeşme biliyorsunuz yani biraz daha rahat o yüzden ekstra tatsızlıklar yaşanabiliyor.” (K3)

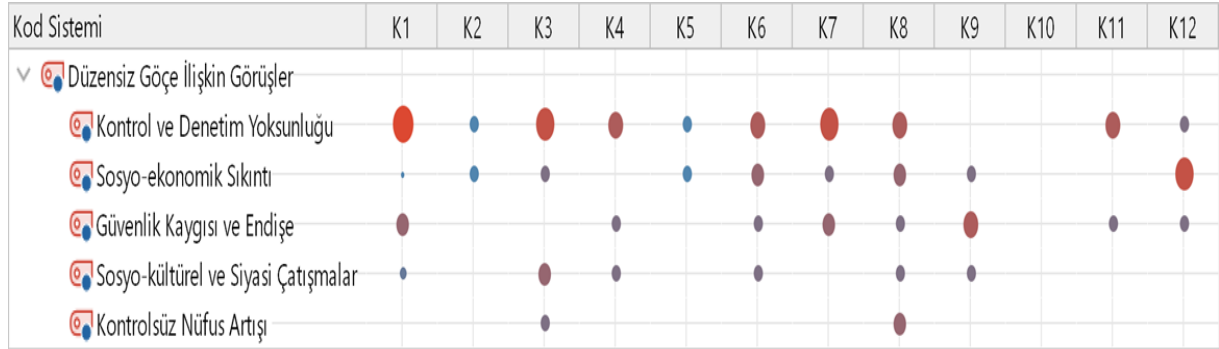
“Mesela Afganistan’dan gelenleri düşündüğümüz zaman onlar orada bir inanç sistemiyle beraber buraya çok fazla girdiklerinde kendi oradaki dünyalarını burada yaşatmaya çalışma ihtimalleri artıyor. Yani o inanç sistemi ya da o bakış açısını buraya getirdikleri için bu bende bir endişe uyandırıyor ilk başta. Çünkü buraya geldiklerinde onları bize dayatabileceklerini düşünüyorum.” (K9)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kod kontrolsüz nüfus artışı kodudur. Katılımcılar göçmenlerin çok küçük yaşta evlenip çok sayıda doğum yaptıklarını belirtmiş ileri zamanlarda böylesi bir nüfus artışının sorun yaşatmasından korktuklarını ifade etmişlerdir. K3 ve K8 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Gelecek yıllarda çok çok ciddi şeylerin olacağını düşünüyorum ben. Çünkü şuna da anlam veremiyorum ben Çeşme’de olur İzmir’de olur başka bir yerde olur düzensiz göçmenler bizim ülkemizde çabuk hani üremeye devam mı ediyor doğum oranları da artıyor öyle diyeyim en açık şekilde bu sayede hani şey oldu düzensiz göçmenlerde aile kavramına da oluşmaya başladı bu da beni korkutuyor açıkçası. İleriye dönük korkutuyor yani beni biraz daha.” (K3)

“Yabancılar çoğaldı memlekette çoğalttıkça memleketin huzuru kaçtı. Yani çoğalıyorlar altı yedi çocuk var her hanede. Her köşede dileniyorlar. Yani bakıyorsun 15 16 yaşındaki kız iki tane çocuk yanında yazık değil mi yani kendi çocuk zaten bu yabancıların kendi çocukken iki tane çocuk var yanında. İlerde herkesin başı ağrıyacak” (K8)

Düzensiz göçe ilişkin görüşler katılımcı bazlı incelediğinde Şekil 6’da görüldüğü gibi katılımcıların çok geniş bir yapıda değerlendirme yaptığı görülmektedir. Farklı katılımcıların farklı noktalarda yoğunlaştıkları noktaların büyüklüğü ve renk değişimleri ile görülmektedir. Şekil 6’ya göre, K1, K3, K4, K6, K7, K8, K11 kodlu katılımcılar kontrol ve denetim yoksunluğu, K12 kodlu katılımcı sosyo-ekonomik sıkıntı kodu ile ilgili yoğun görüşlerde bulunmuştur.

Şekil 6. Katılımcıların Düzensiz Göçe İlişkin Görüşleri

4.3. Düzensiz Göçün Destinasyon İmajına Etkisi

Araştırmanın üçüncü teması olan düzensiz göçün destinasyon imajına etkisi temasına ait kod alt kod modeli Şekil 7’de görülmektedir. Düzensiz göçe ilişkin görüşler teması 2 kod altında incelenmiştir. Katılımcı ifadeleri doğrultusunda oluşturulan kodlar; güvenlik ve kalitedir.

Şekil 7. Düzensiz Göçün Destinasyon İmajına Etkisi Temasına Ait Hiyerarşik Kod Alt Kod Modeli

Katılımcılar tarafından yoğun olarak ifade edilen kod güvenlik kodudur. Katılımcılar tatil yerlerinde düzensiz göçmenlerin bakışlarından, laf atmalarından, hal ve hareketlerinden rahatsızlık duyduklarını, bu durumun kafa dinlemek için gidilen tatili olumsuz etkilediğini, itici bir unsur olduğunu belirtmişlerdir. K1, K4, K9 ve K10 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Hani sonuçta haberlerde görüyorsunuz bir sürü olay çıkıyor. Çoğu daha doğrusu düzensiz göçmenler üzerinden, bıçaklanma, tecavüz veya herhangi bir konu hakkında haber çıkıyor. Ve bunlar olduğu sürece tatil yerlerine turistlerin gelme oranını azaltır. Çünkü yani bende olsam bir yere gitmek istesem ve orada bir olay olduğunu görsem gitmek istemem çünkü can güvenliğim daha önemli. Böyle olaylar olduğu sürece turistlerin ya da tatile gidenlerin tatil yerlerine gelmeleri çok zorlaşır. Buda işte ekonomik olarak kayba uğramamıza neden olur.” (K1)

“Olumsuz etkiliyor. Özellikle yaz tatillerinde bu yazlık mekanlarda ben Çeşme olsun özellikle diğer yazlık mekanlarda çok fazla Suriyeli çok fazla Afgan göçmen görüyorum ve bunların başı boş şekilde çok fazla serbest gezmesi, çok fazla rahatsız edici bakışlar, hareketleri olsun çok fazla rahatsız ediyor beni. O yüzden bunlara bir kısıtlama getirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Denize girmeden önce kıyılarda, normal dolaşırken laf atmalar, bakmalar, denizden işte sana yakın geçmeleri, sana dokunmaya çalışmaları bunlar gerçekten çok rahatsız edici durum. Sonuçta ben oraya tatil yapmaya gidiyorum ve rahat şekilde dolaşmak istiyorum vakit geçirmek istiyorum. Onların bu olumsuz davranışları tatilimi de beni de olumsuz etkiliyor o yüzden bu durum da beni rahatsız ediyor.” (K4)

“Ya sonuçta nasıl desem fazla güvenli hissettirdiğini düşünmüyorum. Çünkü zaten oraya doğru düzgün yani oraya yasal yollarla çalışma amaçlı gelmedikleri şartlarda zaten daha çok mendil satma, dilencilik gibi, buda insanlarda ister istemez rahatsız edici ve huzursuzluk yaratıyor. Onlar geldikleri yerlerden zor şeyler yaşamış gelmiş zorunda olmuş olabilirler ama burda yaşayan tatil yapmak için gelen kişilere yükletilmesi oda kötü. Bu durum yani tatil yerlerindeki popülerliği, kaliteyi, güvenlik hissini net olarak düşürüyor. Çünkü mesela hırsızlık olayıyla çok karşılaşabiliyor hani kim neden böyle bir ortama gitmek istesin ki?” (K9)

“Kültür farkının getirdiği bir şey olmalı bu yani öyle düşünüyorum sonuçta hepimiz insanız günün sonunda hepimiz insanız ama kültür farkından kaynaklı davranışlardaki değişiklikler beni rahatsız ediyor. O yüzden güvenliği düşürüyor. Bundan 10 yıl önce halk plajına çok rahatlıkla girerken şuan baktığımda tedirgin ediyor mesela. Oraya telefonumu bırakıp suya giremiyorum mesela ne olacağını bilmiyorum çünkü.” (K10)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kod kalite kodudur. Katılımcılar tatil yerlerinde göçmenlerin şehrin ortasında piknik yapmaları, çadır kurmaları, plajlarda gürültü yapmaları, bakışları dolayısıyla kötü mekan izlenimi bıraktığını ve tatil yerlerinin kültürel yapılarını bozmalarından korktuklarını ifade ederek tatil yerinin kalitesini düşürdüğünü, güvensiz ve huzursuz bir alan oluşturduklarını belirtmişlerdir. K1, K3, K5 ve K11 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

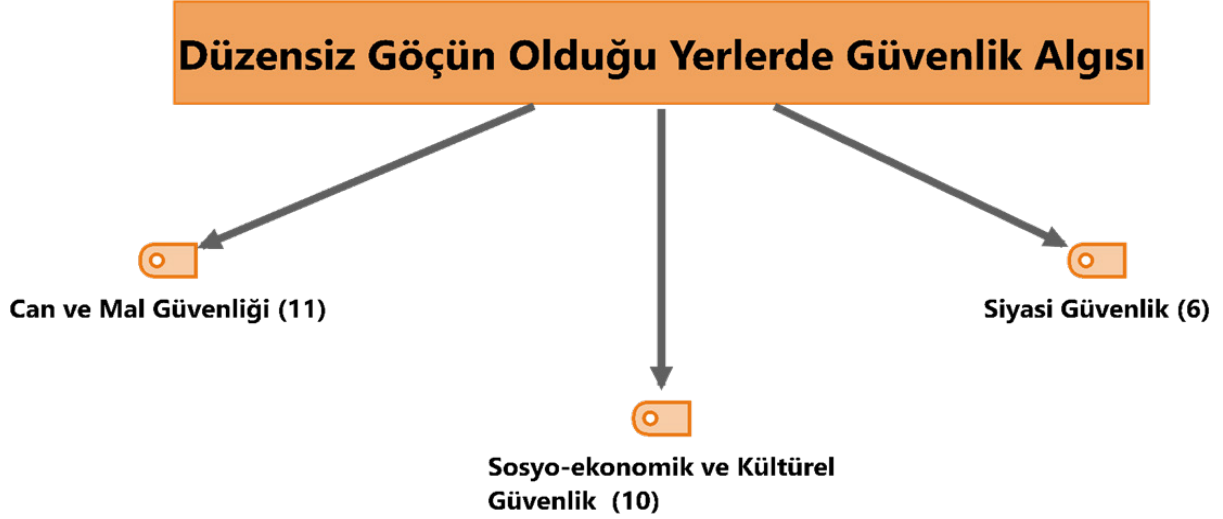
“Şeyi hatırlıyorum böyle o Çeşme’deki Ilica villalarının önünde böyle kocaman İran halılarına benzeyen bir halı üstünden mangal üstünde ketil, çaydanlık her şey vardı, mısırlar... işte bir evin önüne halı serilmiş orada birisi ekmek yapıyor, çiğdem çıtıyor oranın bahçesine falan fırlatıyor. Ama siz Çeşme’nin en lüks yerine sahipsiniz bir yandan da.” (K2)

“Çeşme’yi sevmemin sebeplerinden birisi de birçok medeniyet yaşamış orada çok köklü bir tarihi var aslında ve bu yüzden birçok medeniyetin izi var aslında orada. Hatta mimarisinden sokak yapısından bile bahsedebilirim. Şimdi bu yapının bozulmasından korkuyorum açıkçası çünkü buraya göçen insanlar kalıcı olursa özellikle tatil bölgeleri gibi küçük yerlerde kültürel zehirlenme ya da karmaşa olacağını düşünüyorum ben onlarda mesela çok rahatlıkla önceki toplumların yaptığı gibi kendi izlerini bırakabilir burada. Ve bence bu bizim için kötü neden hani kendi kültürümüzü devam ettirmeliyiz artık oranın doğal güzelliği eşsiz güzelliği, kendine has havasını korumalıyız. Düzensiz göçlerle bunun pek sağlanabileceğini düşünmüyorum ben.” (K3)

“Çeşme’de tatile ailemle gittim bir butik otelde kaldık. Orada şöyle bir durum oldu otelin karşısında bir plaj vardı. Hafta sonları özellikle bu bölgede çok fazla bilemediğim bir ırktan çok fazla insan gelip orada denize giriyorlardı. Hatta bazılarının eşleri vardı bazıları tekti. Hem çevreyi rahatsız ettiler hem çok fazla gürültü yaptılar, denizin ortasında birbirlerine vuruyorlar, atlıyorlar. Bunlar gerçekten çevredeki insanları ben de dahil çok fazla rahatsız etti” (K4)

4.4. Düzensiz Göç ve Güvenlik Algısı

Araştırmanın dördüncü teması olan düzensiz göçün olduğu yerlerde güvenlik algısı temasına ait kod alt kod modeli Şekil 8’de görülmektedir. Düzensiz göçün olduğu yerlerde güvenlik algısı teması 3 kod altında incelenmiştir. Katılımcı ifadeleri doğrultusunda oluşturulan kodlar; can ve mal güvenliği, sosyo-ekonomik ve kültürel güvenlik ve siyasi güvenlidir.

Şekil 8. Düzensiz Göçün Olduğu Yerlerde Güvenlik Algısı Temasına Ait Hiyerarşik Kod Alt Kod Modeli

Katılımcılar tarafından yoğun olarak ifade edilen kod can ve mal güvenliği kodudur. Katılımcılar düzensiz göçün olduğu tatil yerlerinde kendilerini güvensiz hissettiklerini, göçmenlerin aç kalınca her şeyi yapabileceğinden dolayı can ve mal güvenliğinin olmadığını ifade etmişlerdir. K4 ve K12 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Tabii ki yani başıma da geldi. Sadece psikolojik olarak etkilemek değil bu tarz insanlar yani düzensiz göçmenlerden bahsediyorsak özellikle hırsızlık yapabilirler, özel eşyalarını çalabilirler sonuç itibari ile belki de oraya gelme amacı onunla ilgili. Sadece psikolojik olarak etkilemek rahatsız etmek değil malına, eşyana da zarar vermek isteyebilir. Bu yüzden tabii ki de güvenlik konusunda da olumsuz etkiliyorlar orada tatiline devam etmek istemiyorsun.” (K4)

“Can güvenliği açısından tehlikeli hissetmek en kötüsü. Göçmenler aç kaldıkları zaman bunu her insan yapar her insan açken tehlikelidir. Bunun sorumluluğu alabilecek bir şey yok dediğim gibi politika. Bu yüzden de bana bir şey olursa orada bunun sorumluluğu da kim alacak?” (K12)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kod sosyo-ekonomik ve kültürel güvenlik kodudur. Katılımcılar düzensiz göçmenlerin ucuz işçi olarak kullanıldığını, özellikle kadın katılımcılar tatil yerindeyken geç saatte eve giderken tedirgin hissettiklerini ifade etmişlerdir. K2, K3 ve K9 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“En güvenilir yerde bile güvende hissetmediğim oluyor. Ilıca çok güvenli bir yer Çeşme’de ama. Hem de Çeşme hareketli bir yerdir hani hayatın hiç durmadığı bir yerdir. Fakat böyle hani ilk boşlukta ilk fırsatta bir şey olabilirmiş hissiyatı olmaya başladı çünkü ben çocukluktan alıştığım Çeşme’de hiç güvensiz hissetmemiştim arkadaşlarımla annem beni yollardı, bisiklete binerdik Alaçatı’da ama şimdi tek başıma otobüs kullanırken Çeşme’de saatte bir dolmuş var. Gece eve dönerken artık tek başıma dönmeye çekiniyorum çünkü hani dolmuş bile ne kadar güvenli bilmiyorum. Çünkü artık her yerden insan var düzensiz göçmenler var. Bu yüzden kontrol etmekte zor bence her insanın ne yaptığını yapacağını bilemiyorsunuz kendi kendime önlemler alıyorum işte.” (K2)

“Düzensiz göçte bide şöyle çok garip bir durum var. Biraz bizim ülkemizin fırsatçılığı mı deyim artık yoksa insanımızın fırsatçılığını deyim artık. Hani düzensiz göçmenleri biraz bizde kullanmaya başladık yani. Daha ucuzu iş gücü oldukları için ya da çoğu aileden uzakta oldukları için seyahat engelleri falan kurulu düzenleri yok burada o yüzden kendi şartlarına daha kolay uyum sağlıyorlar. O yüzden hani daha ucuza kaçan iş verenler için çok büyük bir kaynak olmaya başladılar. Bu güvenlik zafiyetinin oluşmasında da biraz biz suçluyuz aslında. Burada yapılması gereken düzensiz göçün olduğu yerlerde güvenlik sayısını polis sayısını arttırmak değil daha kalıcı çözümler olması gerekiyor. Çünkü bence en baştan beri söylediğim gibi bizim en büyük güvenlik zafiyetimiz kültürümüzde olacağını düşünüyorum.” (K3)

“Güvenlik kaygım şöyle oluyor, nasıl desem tatilde rahatça yürüyebilmek istiyorum. Ama şeriatın falan böyle ağırlıklı olduğu yerden gelen insanlarda daha bastırılmış duygularla yaşıyorlar. Çok fazla karşı cinse dair bir şey bilmedikleri için daha rahatsız edici olabiliyorlar. Mesela yolda rahat yürüyebilmek adına beni tedirgin ettiği bir dönem hatırlıyorum, saate biraz geçti hava kararmıştı o zaman eve hızlı adımlarla falan geldiğimi hatırlıyorum. Bu normalde Türkiye özelinde konuştuğumuzda belki burada yaşayan her kadının hissettiği bir şeydir ama İzmir’de yaşadığım için biraz daha böyle rahat denebilecek bir ortamdayım.” (K9)

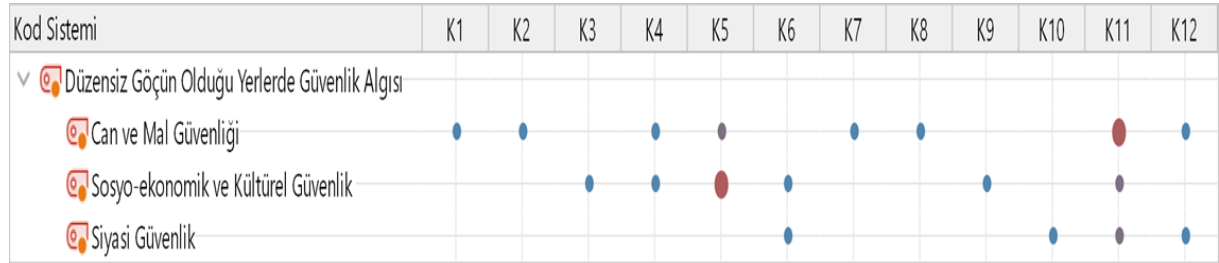
Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kod siyasi güvenlik kodudur. Katılımcılar düzensiz göçmenlerin bir kayıtları olmadığı için suç işlediklerinde yargılanmamasından, bulunamamasından endişeli olduklarını bu yüzden de düzensiz göç alan yerlerde tedirgin olduklarını, tercih etmediklerini ifade etmişlerdir. K1, K4, K9 ve K10 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Belli bir kimlik vs. yok diye biliyorum. Bunlar bir suç işlediklerinde bu kişiler onun nasıl bir cezalandırma nasıl bir düzeni var. Çok duyuyoruz o açıdan bunun hani kontrol mekanizması nasıl, nasıl suçlanıyor.” (K6)

“Bu o kadar tehlikeli bir şey ki, dışarıda yürüyorsunuz başınıza bir şey geldi ve böyle bir insanın kaydı yok. Neyi sorguluyorsunuz, neye bakıyorsunuz, kime neyi soruyorsunuz sorgulama noktası bile sıkıntılı. Kötü niyetli olan göçmenler için bu bir özgüven niteliğinde, rahatlar yani kafaları rahat. Hırsızlık yapacaksınız, kaydınız yok yani herhangi bir şeyiniz yok. Ama o suç mahalinde yakalanmadığınız sürece yok bulunmazsınız yani ben öyle düşünüyorum. Bu gerçekten çok tehlikeli yani.” (K10)

“Tatil yerlerinde rahat olmak isterim. Ama İzmir’de bile tedirgin oluyorsun yarın bir gün bir şey olsa unutulacak, bu olaydan bulunabiliyorsa tutsunlar bulunamıyor. Kaydı yok çünkü nasıl bulacak.” (K12)

Düzensiz göçün olduğu yerlerde güvenlik algısı katılımcı bazlı incelediğinde Şekil 9’da görüldüğü gibi katılımcıların çok geniş bir yapıda değerlendirme yaptığı belirtilmiştir. Farklı katılımcıların farklı noktalarda yoğunlaştıkları noktaların büyüklüğü ve renk değişimleri ile görülmektedir. Şekil 9’a göre, K5 kodlu katılımcı sosyo-ekonomik ve kültürel güvenlik, K11 kodlu katılımcı ise can ve mal güvenliği kodu ile ilgili yoğun görüşlerde bulunmuştur.

Şekil 9. Katılımcıların Düzensiz Göçün Olduğu Yerlerde Güvenlik Algısı

4.5. Düzensiz Göçün Olduğu Yerlere Tatil Yapmaya İlişkin Görüşler

Araştırmanın son teması olan düzensiz göçün olduğu yerlere tatil yapmaya ilişkin görüşler temasına ait kod alt kod modeli Şekil 10’da görülmektedir. Düzensiz göçün olduğu yerlere tatil yapmaya ilişkin görüşler teması 3 kod altında incelenmiştir. Katılımcı ifadeleri doğrultusunda oluşturulan kodlar; güvenlik sorunu, huzursuzluk/taciz, öncelikli başka faktörlere bakmadır.

Şekil 10. Düzensiz Göçün Olduğu Yerlere Tatil Yapmaya İlişkin Görüşler Temasına Ait Hiyerarşik Kod Alt Kod Modeli

Katılımcılar tarafından yoğun olarak ifade edilen kod güvenlik sorunu kodudur. Katılımcılar düzensiz göçün olduğu yerlere tatil planı yapmak istemediklerini çünkü güvenlik nedeni ile sürekli tedirgin olduklarını, tetikte durduklarını bu yüzden de tatilde rahat edemeyecek olduklarını ifade etmişlerdir. K1, K10 ve K12 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Düzensiz göçün olduğu yerlere pek tatil planı yapmayı düşünmem. Çünkü az öncede bahsettiğim gibi güvenemem, ne olacağı belli değil yani her an bir şey olabilir. Ülke zaten bir halde. Bir şey olsa olduğuyla kalır sonuçta geri döndüremezsin. Geri dönüş yok pek düşünmüyorum yani.” (K1)

“Kendi tercihimle bir yere gidecek olsam gitmezdim (düzensiz göçün olduğu tatil yerlerine). Aslında göçmenler üzerinden bile değerlendirmesek bu konuyu insanı geren şeyler bunlar. Yani sonuçta bir tatil dinlenmek için gittiğiniz bir yer ve bir şey düşünmek zorunda kalıyorsunuz. Ve bu da insanı biraz yoruyor. Ya sürekli acaba şu mu olacak bu mu olacak biri mi sataşacak yani bu tarz şeyler tatildeyken en azından insanı rahatsız etmesin. Şehirdeyken zaten bunlarla karşılaşıyoruz zaten sürekli en azından tatilde böyle olmasa diye. O yüzden kendi tercihimle bir yere gidecek olsam bu tarz manzaralarla çok karşılaşmak istemezdim yani.” (K10)

“Tabii ki yani ben oraya tatile gidiyorum oraya şimdi böyle bir olayla karşılaştığımı düşünsenize. Dediğim gibi yani ben oraya rahat etmeye gidiyorum rahat etmeye gittiğim yerde bir tehlike olduğunu bilerek yani potansiyel bir tehlike sonuçta dediğim gibi ister istemez ön yargıyla yaklaşıyorsun aynı kefiye koymuyorum yani ama potansiyel bir tehlike varken sürekli tetikte hissedeceksem ben orada rahat hissedemem. O bana tatil değil yorgunluk olur. O yüzden az olan yerlere gitmeyi tercih ederim. Göz önünde bulduğum unsurlardan bir tanesi bu faktör.” (K12)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kod huzursuzluk/taciz kodudur. Katılımcılar düzensiz göçün olduğu yerlerde taciz durumlardan etkilendiklerini, böyle yerlerde huzurlu bir ortamın oluşmadığını, özgürlüklerinin kısıtlandığını belirterek düzensiz göçün olduğu yerlere tatil planı yapmayı tercih etmediklerini ifade etmişlerdir. K5 ve K7 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Tercih etmem, ilk tercihim o olmaz. Yani beni özellikle rahatsız eden şey bu insanlar çok olduğunda taciz gibi durumlarda çoğalıyor. Ve sonuçta tatile gittiğimde orada keyif olmak için gidiyorum oraya, kafamı rahatlatmak için ve o tür sorunlarla başa çıkmak istemiyorum açıkçası. O yüzden yani o tür yani göçmenlerin fazla olduğu yer ilk tercihim olmaz tabii ki.” (K5)

“Düzensiz göçün olduğu yerlere tatil planı yapmayı düşünmüyorum. Çünkü huzurlu ve rahat bir ortam oluşmuyor ve çok fazla insan olduğu için maalesef bundan da hoşnut olmuyorum çünkü bir tatilde aradığım etken o bölgede daha iyi bir insan profili ile karşı karşıya kalmak aynı zamanda daha huzurlu bir ortamda olmak ve özgür davranmaktır. Maalesef düzensiz göçün olduğu yerlerde bu rahatlığa ulaşamıyorum. O yüzden tercih etmiyorum.” (K7)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kod öncelikle başka faktörlere bakma kodudur. Katılımcılar tatil planı yaparken baktıkları ilk faktörün düzensiz göç faktörü olmadığını, zaten düzensiz göçmenlere alıştıklarını, her yerde oldukları için de bir kaçış olmadığını belirtmişlerdir. K2 ve K3 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Düzensiz göçün her yerde olduğunu düşündüğüm için çok böyle kaçılabilir bir şeymiş gibi gelmiyor bana. Belki Foça’da çok daha az şu an yani çünkü daha böyle çekiciliği olmayan bir kasaba gibi yani Çeşme çok daha turistik belki daha fazla iş imkanı vardır çünkü daha fazla otel, daha fazla işletme var. Yani başka bir çaresi yok gibi şu an.” (K2)

“Tatil planı yaparken hani çok büyük önceliklerim var hani. Her insan tatile giderken eğlenmeyi, keyif almayı, sakinleşmeyi zaten hani bütün bir zaman çok stresliyiz biraz daha rahatlamaya gidiyoruz. O yüzden hani bana bana sunduğu aktivitelere belki fiyatlarına, sosyal imkanlarına daha çok odaklanırım. Ama hani düzensiz göç herhâlde bir etmen olarak benim için daha arka sıralarda kalır. Tabii hani oraya gittiğimde düzensiz göçten dolayı bir problem yaşadığımda o tatil beldesi bende çok büyük olumsuz etki bırakır tercih etmem herhâlde yani. Ama atıyorum bir tatil bölgesine gideceksem acaba orada düzensiz göçmenler yüzde kaçtır ya da göçmenler çok fazla mıdır diye kontrol edeceğimi pek düşünmüyorum, bu zamana kadar hiç kontrol etmedim. Çünkü hani Çeşme’ye vs giderken çok alışlagelmiş bir durum bizim için özellikle hani yaz sezonunun başında giderseniz düzensiz göçmenlerle biraz daha fazla karşılaşıyorsunuz Çeşme’de o yüzden hani biraz daha alışlagelmiş bir durum oldu benim için bu düzensiz göçmenler.” (K3)

Katılımcıların ifadelerinin yoğunluğa göre dağılımı Şekil 11’de gösterilmektedir. Daha büyük puntolu olarak gösterilen kodlar daha yoğun olarak kullanılan ifadeleri gösterirken, daha küçük puntolu olan ifadeler, kodların daha az yoğunlukta kullanıldığını göstermektedir.

Şekil 11. Kod Bulutu

5.SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çalışmaya ait bulgular doğrultusunda bazı çıkarımlar mevcuttur. Çalışma kapsamında ortaya çıkan temalardan destinasyon çekim unsurları temasına ait kodlar incelendiğinde, en yoğun ifade edilen kodların; güvenlik ve sakinlik, ekonomik koşullar, eğlence turizmi, sosyal yapı, kıyı turizmi şeklinde olduğu görülmektedir. Katılımcılar tatil için tercih ettikleri bölgenin ve işletmenin güvenli olmasını beklemektedir. Ayrıca katılımcılar tatil için tercih ettikleri destinasyonun sakin olması gerektiğini, tatil yapan insanların belirli bir kültür seviyesine sahip olmalarını beklediğini vurgulamaktadır. Katılımcıların destinasyon seçimine etki eden diğer faktörler sırasıyla; ekonomik koşullar, eğlence turizmi, sosyal yapı, kıyı turizmi, ikamet edilen yere yakınlık, mimari yapı ve tarihi, kültürel yapıdır.

Çalışmanın ikinci teması düzensiz göçe ilişkin görüşlerdir. Bu tema altında bulunan kodlar detaylı incelendiğinde katılımcıların kontrol ve denetim yoksunluğu konusunda yoğunlaştığı görülmektedir. Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu ülkeye yasal olmayan yollarla giriş yapanların daha sık denetlenmesi gerektiğini, Türkiye'nin jeopolitik konumu gereği her zaman göç alma potansiyeli olan bir ülke olmasından dolayı uzun vadede başarılı olacak bir göç politikasına sahip olması gerektiğini düşünmektedir. Katılımcıların ilgili temayla ilgili verdiği bireysel yanıtlar incelendiğinde kontrolsüz yapılan göç hareketinin mutlaka güvenlik zafiyeti getireceği vurgulanmaktadır. Özellikle Çeşme gibi komşu ülke sınırlarına yakın bölgelerde göçmenlerin yasal olmayan geçişlerinin daha sıkı denetlenmesi gerektiği belirtilmektedir. Diğer bir katılımcıya göre, ülkenin refah seviyesinin düzensiz göçmen hareketinde belirleyici olması gerekmektedir. Türkiye'nin de refah seviyesi yüksek ülkeler gibi göçmenleri bir adaptasyon sürecinden geçirmesi gerektiği ve mutlaka göçmen politikasının oluşturulması gerektiği vurgulanmaktadır. Düzensiz göçe ilişkin temaya ait diğer sık kodlanan faktör ise, sosyo-ekonomik boyuttur. Katılımcılar yoğun olarak düzensiz göçle birlikte sosyolojik ve ekonomik bozulmaların oluşacağını düşünmektedir. Düzensiz göçmenlerin istihdama katılmasının ülkedeki işsizliği olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir. Tema altında ortaya çıkan diğer kodlar sırasıyla, güvenlik kaygısı ve endişe, sosyo-kültürel ve siyasi çatışmalar ve kontrolsüz nüfus artışıdır. Katılımcıların yanıtları bireysel olarak incelendiğinde; düzensiz göçmenlerin tatil destinasyonlarında bulunan tatilcileri psikolojik olarak olumsuz etkilediği görülmektedir. Düzensiz göçe ait görüşlerin incelendiği bu temada, düzensiz göç hareketinin genel olarak olumsuz sonuçlar getireceğine ulaşılmıştır.

Çalışmanın temel amaçlarından biri düzensiz göçmen hareketinin destinasyon imajına etkisini belirlemektir. Çalışmanın bulguları doğrultusunda ortaya çıkan üçüncü tema olan düzensiz göçün destinasyon imajına etkisi incelendiğinde, yanıtların güvenlik ve kalite boyutları altında yoğunlaştığı görülmektedir. Katılımcılar düzensiz göçün olduğu bölgelerde güvenlik zafiyetinin oluşabileceğini ve bu durumun destinasyon imajına olumsuz etkisi olacağını vurgulamaktadır. Ayrıca Çeşme gibi turizmde marka imajına sahip destinasyonların, düzensiz göç hareketinin yoğunlaşmasıyla birlikte mevcut imajının zedeleneceği öngörülmektedir. Katılımcılar düzensiz göçmenlerin tatil destinasyonlarına ait ortak alanlarda çadır kurmalarının, piknik yapmalarının, plajlarda toplu olarak hareket edip çevreyi rahatsız etmelerinin destinasyon imajına zarar verdiğini düşünmektedir. Göçmenlerin geldikleri bölgenin kültürel ve sosyal yapısına göre hareket etmeleri, kültürel çatışmaları beraberinde getirdiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Çalışma kapsamında katılımcılara düzensiz göçün olduğu bölgelerdeki güvenlik algısı hakkında sorular yöneltilmiştir. Yanıtlar incelendiğinde destinasyonlarda can ve mal güvenliği, sosyo-ekonomik ve kültürel güvenlik ve siyasi güvenlik boyutları ortaya çıkmıştır. Potansiyel can veya mal güvenliği tehlikesi, düzensiz göç hareketinin olduğu bölgelere tatil planlayanların kararını olumsuz yönde etkilemektedir. Katılımcıların yanıtları bireysel olarak incelendiğinde, bazı katılımcılar düzensiz göç hareketinin ileriye yönelik kültürel güvenlik tehdidi oluşturacağını düşünmektedir. Kadın katılımcılar ise, göçmenlerin geldikleri bölge düşünüldüğünde kadınlara yönelik daha fazla tehlike oluşturduğunu vurgulamaktadır. İlgili temada öne çıkan diğer bir önemli sonuç ise, düzensiz göçmenlerin ceza işlediğinde ne şekilde bir yaptırımla karşılaşacağı bilinmemektedir. Katılımcılar düzensiz göçmenlerin kayıt dışı olduğunu, ceza işlediğinde herhangi bir cezai ehliyetlerinin olmadığını belirtmektedir.

Çalışmada katılımcıların düzensiz göçün olduğu bölgelere tatil planı yapmaya ilişkin düşünceleri de irdelenmiştir. Bulgular doğrultusunda, güvenlik sorunu, huzursuzluk/taciz ve öncelikli başka faktörlere bakma boyutları ortaya çıkmaktadır. Katılımcılar düzensiz göçün olduğu bölgelere tatil planı yapmayacaklarını, çünkü

insanların tatil yapacakları bölgede kendini güvende hissetmelerinin en önemli faktör olduğunu belirtmektedir. Tatil esnasında potansiyel tehlike, tedirginlik gibi faktörler insanın rahat tatil yapmasına engel olacağı sonucu ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların yanıtları detaylı incelendiğinde, insanların bir yıl boyunca çalışıp dinlenmeyi arzu ettiği tatil için kendini güvende hissedeceği bir bölgeyi tercih etmesi beklenmektedir. Bazı katılımcılar ise, tatil planı yaparken bölgede bulunan düzensiz göçmen sayısının kararında etkili olmayacağını belirtmektedir.

Çalışma kapsamında oluşturulan görüşme formu katılımcılara yöneltilerek ortaya çıkan kategoriler kodlanmış ve araştırmanın temaları ortaya çıkmıştır. Bu temalar altında en sık kodlanan ifadeler incelendiğinde düzensiz göçün tatil destinasyonu üzerindeki olumsuz etkilerinin daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kod bulutu incelendiğinde katılımcıların en fazla kontrol ve denetim yoksunluğu boyutu üzerinde birleştiği görülmektedir. Ortaya çıkan diğer önemli boyutlar; güvenlik kaygısı ve endişe, can ve mal güvenliği, sosyo-ekonomi sıkıntı şeklinde devam etmektedir. Çalışmanın sonuçları genel olarak incelendiğinde, düzensiz göç hareketinin olduğu bölgelerde;

- Güvenlik zafiyetinin tatil kararları üzerinde olumsuz etkisi olacağını,
- Düzensiz göçmenlerin sahip olduğu kültürün ülke kültürü ile çok farklı olmasından kaynaklı oluşabilecek sorunların ileride daha kötü sonuçlar doğuracağını,
- Düzensiz göçmenlerin sosyal yapı üzerinde oluşturacağı dezenformasyonun olumsuz sonuçlar yaratacağını,
- Turistlerin tatil yeri seçiminde güvenlik sorununun oldukça önemli bir etken olduğu,
- Düzensiz göçmenlerin destinasyon imajını ve kalitesini olumsuz yönde etkileyeceği görülmektedir.

Bulgular cinsiyet açısından incelendiğinde, kadın katılımcıların tatil bölgelerinde düzensiz göçmenlerden daha fazla rahatsızlık duyduğu görülmektedir. Kadın katılımcıların yanıtları incelendiğinde taciz faktörü ön plana çıkmaktadır. Güvenlik boyutu detaylı incelendiğinde insanların düzensiz göç hareketinden önce sahillerde eşyalarını rahatça bırakıp denize girebildiğini fakat günümüzde bunun mümkün olmadığını belirtmektedir. Katılımcılar yanlış devlet politikasından dolayı hem göçmenlerin hem de Türk vatandaşlarının zor durumda kaldığını, ileride kültürel yapıda bir bozulma olmasından korktuklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte düzensiz göçmenlerin tatil mekânlarında olumsuz izlenim bıraktığını, sahillerde çadırların, şehirlerin içinde yaşam alanlarının olduğunu ve bununda mekânsal yapıyı değiştirdiğini ifade etmişlerdir.

Düzensiz göçün destinasyon üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar irdelendiğinde iki farklı görüş ortaya çıkmaktadır. Düzensiz göçün destinasyonun turizmini olumsuz yönde etkilediğini öne süren ve tam aksine düzensiz göçün bölge ekonomisini güçlendirdiğini ve turizm hareketini olumlu yönde etkilediğini savunan çalışmalar mevcuttur. Bu çalışma düzensiz göç hareketinin destinasyon üzerinde olumsuz etkiler oluşturacağını savunan çalışmalarla benzer sonuçlara ulaşmıştır. Örneğin Tsartas vd. (2019), tarafından Yunanistan'ın Sakız ve Lesbos adalarında bulunan düzensiz göçmenlerin turizm üzerindeki etkilerinin araştırıldığı nicel çalışmada göçmenlerin turizm üzerinde ekonomik ve sosyal olarak bozulmalara sebep olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada da benzer sonuçlar mevcuttur. Sönmez ve Graefe (1998)'nin göç ve turizm konusunda ulaştığı güvenlik algısı sonucu da bu çalışmada ortaya çıkan boyutlardan bir tanesidir. Zenker vd. (2019), düzensiz göçmen hareketinin turist karar verme sürecine etkisini ortaya koymaya yönelik nicel bir çalışma gerçekleştirmiştir. Aynı çalışmada güvenlik boyutu ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın sonuçları ilgili alanyazındaki diğer çalışmalarla karşılaştırıldığında benzer sonuçlara ulaşan farklı çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmada ortaya çıkan farklı boyutlar da bulunmaktadır. "Göçmen politikası oluşturulması" incelenmesi gereken önemli bir boyuttur. Ülkeye giren düzensiz göçmenlerin bir politika dahilinde ülkeye alınmaları, özellikle turizm bölgelerinde bulunan, yaşayan veya transit olarak farklı ülkelere irtica etmek isteyen düzensiz göçmenlerin bölge imajını olumsuz yönde etkilememesi açısından çok sıkı şekilde kontrol altında tutulması gerektiği önerilmektedir.

Çalışmanın sonuçları katılımcıların düzensiz göçmenlerin ülkede kayıtlı olup olmadığı konusunda yeterli bilgi sahibi olmadığını göstermektedir. Aynı şekilde düzensiz göçmenlerin ceza işlediklerinde adil bir şekilde yargılanıp yargılanmadığını hatta cezai ehliyetlerinin olmadığını düşünen katılımcılar bulunmaktadır. Bu konuda yapılacak

sağlıklı bilgilendirmelerin toplum içinde oluşacak yanlış anlamaları ortadan kaldıracağı ve toplum-göçmen çatışmasını önleyeceği savunulmaktadır.

Çalışmada çok sık kodlanan güvenlik kaygısı ve endişe boyutu konusunda, tatil birimlerinde bulunan güvenlik departmanları içinde özel timler kurulması önerilmektedir. Böylece tatilcilerin bu konuda daha rahat hissetmeleri sağlanacak ve gerekli adımların atıldığı düşünülecektir.

Konuyla ilgili ileride yapılacak çalışmaların düzensiz göç hareketinin bulunduğu turizm destinasyonlarında karşılaştırmalı incelemeler üzerinde yoğunlaşması önerilmektedir. Turizm destinasyonlarına ait istatistikler düzensiz göç hareketinden önce ve sonra incelenerek, düzensiz göçmenlerin turizm hareketi üzerindeki etkisi rakamsal olarak ortaya çıkarılabilir. Ayrıca karma yöntem kullanılarak yapılacak çalışmalar, bu konuda daha farklı boyutlar ortaya çıkaracaktır.

KAYNAKÇA

- Cortes, K. E. (2004). Are refugees different from economic immigrants? Some empirical evidence on the heterogeneity of immigrant groups in the United States. *Review of Economics and Statistics*. doi:10.1162/003465304323031058
- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91.
- Djelti S., Guellil M. S. & Ahmed H. M., (2020). Migration, tourism, and the development of the home countries: Evidence from Morocco. *Global Journal of Business, Economics and Management: Current Issues*. 10(1), 44–57. DOI: 10.18844/gjbem.v%vi%i.4704
- Doğan, C. (2017). Düzensiz Göçmenlerin Türkiye'ye Ekonomik Açından Etkileri. *Tarih Okulu Dergisi*, 10(31), 315-329.
- Fisher, J. F. (1990). *Sherpas: Reflections on change in Himalayan Nepal*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Garip, F. & Asad L. A. (2015). "Migrant Networks." *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences: An Interdisciplinary, Searchable, and Linkable Resource*: 1-13. doi: 10.1002/9781118900772.etrds0220
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2022). <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda#:~:text=D%C3%BCzensiz%20g%C3%B6%C3%A7%20bir%20%C3%BClkeye%20yasad%C4%B1%C5%9F%C4%B1,ayr%C4%B1%20de%C4%9Ferlendirilmesi%20gereken%20bir%20konudur>. Erişim Tarihi: 26.04.2022
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2022a). <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> Erişim Tarihi: 27.04.2022
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2022b). <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> Erişim Tarihi: 27.04.2022
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2022c). <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler> Erişim Tarihi: 27.04.2022
- Gökmen, Ç. E. (2018). Turizm Sektöründe Göçmen Emeği: Nitelikli Emek mi? Ucuz Emek mi?. *Çalışma ve Toplum*, 1(56), 139-165.
- Gökmen, Ç. E. (2011). Türk turizminin yabancı gelinleri: Marmaris yöresinde turizm sektöründe çalışan göçmen kadınlar. *Çalışma ve Toplum*, 28, 201-231.
- Göksu, Y. ve Atik, O. (2016). Akdeniz'de Düzensiz Göçmenlik Sorununun Gününbirlik Gezi Tekneciliği Açısından Değerlendirilmesi. Atik O. ve Aktaş, G. (Ed.). III. Uluslararası Deniz Turizmi Sempozyumu: Girişimcilik ve Yeni Fikirler Bildiriler Kitabı içinde (ss. 441-457). 26-27 Şubat 2016 Dokuz Eylül Üniversitesi-İzmir. doi: 10.18872/DEU.b.UDDS.2016.0027
- İçduygu A. ve K. Kirişçi. (2009). *Land of Diverse Migrations: Challenges of Emigration and Immigration in Turkey*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- İçduygu, A. ve Aksel, D. B. (2012). Türkiye'de Düzensiz Göç. *Uluslararası Göç Örgütü Türkiye*. <http://www.madde14.org/images/1/15/IOMTurkiyeDuzensizGoc.pdf> Erişim Tarihi: 27.04.2022
- Kaypak, Ş., & Bimay, M. (2016). Suriye savaşı nedeniyle yaşanan göçün ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri: Batman örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(1), 84-110.

- Li, P. (2008). World migration in the age of globalization: Policy implications and challenges. *New Zealand Population Review*, 33(34), 1–22. Retrieved from <https://goo.gl/H3o3jX>
- Moufakkir, O. (2014). What's immigration got to do with it? Immigrant animosity and its effects on tourism. *Annals of Tourism Research*. doi:10.1016/j.annals.2014.08.008
- Özgür, E. M., & Deniz, A. (2014). A migration system formation based on tourism between Russia and Turkey (Antalya). *Aegean Geographical Journal*, 23(2), 1-18.
- Rittersberger-Tılıç, H. (2015). Managing' Irregular Labor Migrants in Turkey. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 80-107.
- Russell, R. V. (2003). Tourists and refugees: Coinciding sociocultural impacts. *Annals of Tourism Research*. doi:10.1016/S0160-7383(03)00062-8
- Simpson, J. J., Simpson, P. M., & Cruz-Milán, O. (2016). Attitude towards immigrants and security: Effects on destinationloyal tourists. *Tourism Management*. doi:10.1016/j.tourman.2016.06.021
- Sönmez, S. F., & Graefe, A. R. (1998). Influence of terrorism risk on foreign tourism decisions. *Annals of tourism research*, 25(1), 112-144.
- Topal, A. H. (2015). Geçici koruma yönetmeliği ve Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki statüsü. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(1), 5-22.
- Tsartas, P., Kyriakaki, A., Stavrinoudis, T., Despotaki, G., Doumi, M., Sarantakou, E. & Tsilimpokos, K. (2019). Refugees and tourism: A case study from the islands of Chios and Lesbos, Greece, *Current Issues in Tourism*, 23(11), 1311-1327.
- Uluslararası Göç Örgütü. (2022). <https://www.iom.int/key-migration-terms>. Erişim Tarihi: 26.04.2022
- Vargas-Lundius, R., Lanly, G., Villarreal, M. & Osorio, M. (2008). *International migration, remittances and rural development*. Italy: International Fund for Agricultural Development (IFAD) Publication.
- Zenker, S., Wallpach, S. v., Braun, E. & Vallaster, C. (2019). How the refugee crisis impacts the decision structure of tourists: A crosscountry scenario study, *Tourism Management*, 71(2019), 197-212.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Atık, E. (2022). "Pamukkale Karahayit Bölgesi'nde Bulunan Termal Otellerde Pandemi Sürecinde ve Sonrasında Yenilik Yönetiminin İncelenmesi", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. Ö299-Ö311.

PAMUKKALE KARAHAYIT BÖLGESİ'NDE BULUNAN TERMAL OTELLERDE PANDEMİ SÜRECİNDE VE SONRASINDA YENİLİK YÖNETİMİNİN İNCELENMESİ*

Ezgi ATİK**

Öz

Tüm dünyada toplumsal ve ekonomik sorunlara neden olan Covid-19 salgınının bir sonucu olarak işletmeler, ayakta kalabilmek ve yaşamlarını sürdürebilmek için birtakım yenilikler yapmışlardır. Bu araştırmanın amacı, termal otellerde pandemi sürecinde ve sonrasında gerçekleştirilen yenilikleri tespit etmektir. Araştırmada, Pamukkale-Karahayit bölgesinde bulunan termal otel yöneticileri çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme tekniğiyle belirlenen dokuz katılımcıdan yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile veriler elde edilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda pandemi sürecinde termal otel işletmelerinin ürünlerinde, iş süreçlerinde ve yönetim fonksiyonlarında birtakım yenilikler gerçekleştirdikleri belirlenmiştir. Çalışma sonucunda, termal otellerin pandemi döneminin başlarında faaliyetlerine devam edebilmeleri için bazı yenilikler yaptıkları ve bu yeniliklerden bir kısmının işletmelerde pandeminin etkileri azalmasına rağmen kalıcı hale geldiği belirlenmiştir. Ek olarak, termal otellerin bir kısmının pandemide kapalı kaldıkları dönemi ürün yeniliği için bir fırsata dönüştürdükleri, bu süreçte oda yenileme ve zemin yenileme gibi çalışmalarını sürdürdükleri tespit edilmiştir. Yapılan bu araştırmanın, ilgili literatüre pandeminin işletmelerin yenilik yönetimlerinde yarattığı etkiyi ortaya koymak bakımından katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Stratejik yönetim, Yenilik yönetimi, Otel işletmelerinde yenilik, Termal oteller, Pamukkale-Karahayit bölgesi.*

INVESTIGATION OF INNOVATION MANAGEMENT DURING AND AFTER THE PANDEMIC AT THE THERMAL HOTELS IN PAMUKKALE KARAHAYIT REGION

Abstract

As a result of the Covid-19 pandemic, which causes social and economic problems all over the world, businesses have made some innovations in order to survive and compete with their competitors. The aim of this research is to determine the innovations in thermal hotels during and after the pandemic. In the research, thermal hotel managers in Pamukkale-Karahayit region were determined as the study group. Data were obtained by semi-structured interview technique from nine participants determined by purposive sampling technique. As a result of the study, it has been determined that thermal hotel businesses have made some innovations in their products, business processes and management functions during the pandemic period. In addition, it has been determined that thermal hotels have made some innovations in order to continue their activities at the beginning of the pandemic period, and some of these innovations have become permanent. As another result of the study, it was revealed that some of the thermal hotels turned the period they were closed during the pandemic into an opportunity for product innovation, and they continued their operations such as room renovation and floor renovation in this process. It is thought that the research carried out within the scope of thermal hotels can contribute to the relevant literature in terms of revealing the effect of the pandemic on the strategies and innovation management of businesses.

Key Words: *Strategic management, Innovation management, Innovation in hotel businesses, Thermal hotels, Pamukkale-Karahayit region.*

*Bu çalışma, 2022 yılında Pamukkale Üniversitesi Turizm Fakültesi tarafından düzenlenen Sürdürülebilir Termal Turizm Kongresi'nde sözlü olarak sunulan bildiriden türetilmiştir.

**Arş. Gör. Dr, Pamukkale Üniversitesi Turizm Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı, DENİZLİ.
e-posta: easar@pau.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0001-7960-1463>)

1. GİRİŞ

İşletmelerde yaratıcı fikirlerin uygulanması ve ticarileştirilmesi olarak açıklanan yenilik kavramı, işletmeleri diğer işletmelerden farklılaştıran ve işletmelere sürdürülebilir rekabet üstünlüğü sağlayan yönetsel bir araçtır. İşletmelerin temel yetenekleri olarak yenilik yapabilme kapasiteleri (Koçel, 2015), işletmeler için yeni bir değer yaratma amacının yanında işletmelerin mevcut sorunlarına çözüm üretmek amacıyla da gerçekleştirilebilmektedir. Bu bağlamda, tüm dünyada toplumsal ve ekonomik sorunlara neden olan Covid-19 salgını, işletmelerde de birtakım değişimlere yol açmış, işletmeler, bu süreçte yaşadıkları sorunlara yenilikçi yaklaşımlar ile çözüm aramıştır.

Covid-19 salgını sürecinde işletmelerin stratejilerini belirlemeye yönelik olarak İspanya’da oteller üzerine gerçekleştirilen bir çalışmada (Marco-Lajara vd., 2021), otel işletmelerinin kapasiteleri doğrultusunda yenilik yapabilme yeteneklerinin performanslarına etkisinin olduğu doğrulanmıştır. Marco-Lajara vd. (2021) tarafından İspanya’da oteller üzerine yapılan çalışmada da benzer olarak, pandemi sürecinde otel işletmelerinin performanslarında yenilik yapabilme yeteneklerinin etkili olduğu belirlenmiştir. Avusturya’da ağırlama sektöründe yer alan restoran, bar ve otel gibi farklı işletme türleri ile yapılan bir çalışmada (Breier, 2021), iş modeli yeniliğinin Covid-19 krizi ile mücadele sürecine etkisi değerlendirilmiş, çalışma sonucunda, iş modeli yeniliğinin kriz öncesinde ve sonrasında konaklama işletmeleri için gelir yaratan önemli bir düzenleyici rol üstlendiği belirlenmiştir. Yapılan bu çalışmanın amacı ise termal otel işletmelerinde pandeminin de etkisi ile birlikte ayakta kalmak ve sektörde diğer işletmeler ile rekabet edebilmek amaçlı gerçekleştirilen yenilikleri incelemektir.

2. LİTERATÜR

2.1. İşletmelerde Yenilik Yönetimi

Sözlük anlamına göre “yeni olma durumu, yenileşim” şeklinde tanımlanan yenilik kavramının “innovatus” (in-eşsiz ve novatus-bilinmeyen yıldız) kavramından türediği ifade edilmektedir (Saruhan ve Yıldız, 2013: 376). Bir başka ifade ile yenilik, “bir birey, grup, organizasyon, endüstri veya toplum için önemli değeri olan yeni bir şey yaratma sürecidir” (Higgins, 1995). Yenilik kavramı literatürde sıklıkla buluş (icat) ve yaratıcılık kavramı ile ilişkilendirilmekle beraber bu kavramlardan uygulama aşaması ile ayrılmaktadır. Buluş (icat), “ilk defa yeni bir şey yaratma” ve yaratıcılık ise “yaratma yeteneği” olarak açıklanmaktadır. Schumpeter’e göre (1939: 81-82) buluşlar ticari bir değeri olan yeniliğe dönüşebileceği gibi, buluş olmayan herhangi bir ilerleme de yenilik olarak nitelendirilebilmektedir. Yenilikler buluşlardan yıllar sonra gerçekleştirilebilmekte ve aynı zamanda buluş yapan kişiler ile bu buluşları yeniliğe dönüştüren kişiler farklı olabilmektedir. Yaratıcılık ise yenilik sürecinin fikir üretimi aşamasında olması gereken bir kişilik özelliği olması bakımından farklılık taşımaktadır. Buradan hareketle yeniliklerin yaratıcılık sonucu ortaya çıktığı ve buluşlar ya da gelişmeler yoluyla ticari bir değere dönüşümü ifade ettiği söylenebilmektedir. Bu doğrultuda yenilik ve yenilik yönetimi, işletmelere yönelik bilimsel çalışmaların ilk ortaya çıktığı dönemlerden bugüne üzerinde sıklıkla durulan kavramlardandır.

İşletmelerde yenilik kavramının Neo-Klasik dönemde Follet’in (1924) ve Barnard’ın (1938) çalışanların kararlara katılımını ve yaratıcılıklarını destekleyen görüşleri (Berber, 2013) ile ortaya çıktığı görülmektedir. İşletmelerde çalışanların katkısının daha da önem kazandığı Neo-Klasik Yönetim döneminde yenilik konusu yaratıcı fikirler ve çalışanların desteklenmesi ile ilişkilendirilen ve böylece işletmelerde verimliliği arttıran bir unsur olarak nitelendirilmiştir. İşletmelerin çevreleri ile ilişkili ve kendi içlerinde alt sistemlerden oluşan yapılar şeklinde açıklandığı Sistem Yaklaşımı döneminde ise yenilik kavramı özellikle örgütsel strateji çalışmalarında önem kazanmıştır. Stratejik planlama döneminde Miles ve Snow (1978), atılgan stratejileri benimseyen işletmelerin yenilikçi işletmeler olduğunu ortaya koymuştur. Mintzberg (1989), işletme türleri kapsamında yenilikçi (adhokratik) işletmeleri tanımlayarak bu işletmelerin değişimlere hızlı uyum sağlayabildiklerini ifade etmiştir. Çalışmalardan da görülebileceği gibi bu dönemde yenilik, işletmeleri tanımlayan bir özellik olarak ele alınmıştır.

Yönetim alanında 1960, 1970 ve 1980’leri kapsayan ve işletmeleri iş ve dış koşullara göre şekillenebilen dinamik yapılar olarak tanımlayan Durumsallık (Koşul-Bağımlılık) Yaklaşımı döneminde ise yenilik kavramı Burns ve Stalker’ın (1961) ve Thompson’ın (1967) çalışmalarında ele alınmıştır. Örgütleri mekanik ve organik olarak iki kapsamda inceleyen Burns ve Stalker (1961), organik örgüt yapılarının hızlı değişime ve yeniliklere kolay

uyum sağlama özelliklerini vurgulamıştır. Thompson (1967) ise teknoloji ve çevre ilişkisi ile ilgili çalışmasında yeniliği teknolojik açıdan ele alarak değişken çevrelerde teknolojik yeniliklerin daha fazla gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. İşletmelerde yeniliğin tüm işletme fonksiyonları için önemli bir araç olarak ele alındığı stratejik yönetim çalışmaları kapsamında ise Porter'ın çalışmaları öne çıkmaktadır. Porter'a göre (1980) işletmelerin içinde buldukları endüstri yapısı rekabeti de etkilemektedir. Bu bağlamda işletmeler, rakipleri karşısında "sürdürülebilir bir konum" elde etmek için rekabet stratejileri geliştirmek durumundadır (Porter, 1985). Sürdürülebilir rekabet üstünlüğü sağlamak için farklılaşma stratejisini benimseyen işletmeler ürünlerinde, iş süreçlerinde ya da teknolojilerinde birtakım yenilikler gerçekleştirmektedir (Porter, 1990). Porter (1993), işletmelerde sürdürülebilir rekabet üstünlüğü sağlayabilecek yenilikçi faaliyetleri ise "yeni ürün tasarımı, yeni üretim süreci, yeni pazarlama yaklaşımı ya da eğitimler" şeklinde açıklamaktadır. Porter'ın bu çalışmaları ile birlikte yenilik, işletmelerde üretimin planlamasına olan katkısının yanında işletmelerin diğer fonksiyonları için de önemli bir araç haline gelmiştir. Güncel yaklaşımlar döneminde ise yenilik kavramı, Prahalad ve Hamel'in (1990) temel yeteneklere yönelik çalışmasında ele alınan bir kavram olmuştur. Yönetim alanında öncü tüm bu çalışmalar doğrultusunda yenilik, işletmelerde stratejik bir öneme sahip olan, işletmelerin çevreleri ile uyum sağlamalarına ve rekabet edebilmelerine olanak sağlayan ve işletmelerde temel bir yetenek olarak sürdürülebilir rekabet üstünlüğü sağlayan bir kavram olarak ele alınmaya başlanmıştır.

Hizmet sektörleri içerisinde önemli bir pay sahip olan turizm sektöründe yenilik, sektördeki işletmelerin küresel rekabet ortamında yaşamlarını sürdürebilmek için yararlandıkları önemli bir stratejik yönetim aracıdır. Bu kapsamda sektörde yenilik ve yenilik yönetimi sıklıkla üzerinde durulan bir konu olmuştur. Bu alanda öncü bir çalışmada (Hjalager, 2002), sektörel anlamda yenilik türleri ve özelliklerini açıklamak amaçlanmıştır. Yapılan çalışmada turizmde yeniliğin düzenli, niş, devrimci ve mimari yenilik olmak üzere dört şekilde gerçekleştiği belirlenmiştir. Turizmin bir alt sektörü olan otel işletmelerinde yapılan bir çalışmada ise (Orfila-Sintes vd. , 2005) otel türlerine göre karşılaştırmalar yapılmıştır. Çalışmada önemli bulgular olarak dört ve beş yıldızlı otellerin yenilikçi oteller olduğu ve otellerde yeniliklerin teknolojik gelişmeler doğrultusunda yapıldığı ortaya çıkmıştır. Benzer bir diğer çalışmada (Martinez-Ros ve Orfila-Sintes, 2009), yenilik türleri kapsamında oteller incelenmiş, otel işletmelerinde kademeli ve köklü yenilikler yapıldığı, yapılan bu kademeli yeniliklerin köklü yenilikler üzerinde bir etki yarattığı ortaya konmuştur. Otel işletmelerindeki yenilik uygulamalarını tespit etmenin amaçlandığı bir çalışmada (Durna ve Babür, 2011) otel örnekleri üzerinden gidilerek otellerin odalarında, teknolojilerinde, sundukları hizmetlerde ve dekorasyon gibi pek çok farklı alanda yaptıkları yenilikler özetlenmiştir. Oteller üzerine Yılmaz (2018) tarafından yapılan çalışmada ise beş yıldızlı otellerde yeniliğe yönelik mevcut durumu ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda otellerin hizmet süreçlerinde, mimari yapılarında ve ek olarak yiyecek-içecek departmanları, kat hizmetleri departmanları ve ön büro departmanlarının çeşitli iş süreçlerinde yenilikler yaptıkları ortaya konmuştur. Yenilik türleri ve özelliklerine ilişkin çalışmalardan farklı olarak otel işletmelerinde yapılan yenilikler ve işletme performansı ilişkisini tespit etmeyi amaçlayan bir çalışmada (Paksoy ve Ersoy, 2016) Antalya bölgesinde dört ve beş yıldızlı oteller araştırma evreni olarak belirlenmiştir. Çalışma sonucunda otel yönetimlerinin yeniliğe yönelik izlenimlerinin olumlu olduğu ve aynı zamanda işletmelerin yenilik düzeyleri ve yenilik performansları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Tüm bunlara ek olarak otel işletmelerindeki yenilikçi faaliyetlerin işletmelerin rekabet üstünlüklerine olan etkisinin araştırıldığı bir çalışmada ise (Zengin ve Dursun, 2017) otellerin daha çok mimari yenilikler gerçekleştirmekle beraber, hizmet yeniliklerine de yer verdikleri tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda, otel işletmelerinin yenilikçi uygulamalarının işletmelere rekabet üstünlüğü sağladığı ifade edilmiştir.

2.2. Termal Otellerde Yenilik Yönetimi

Türkiye, doğal kaynaklarının zenginliği ve çeşitliliği göz önünde bulundurulduğunda, termal turizm hareketliliğinin yaşandığı önemli bir ülkedir. Aynı zamanda termal tesisler, yılın tüm ayları açık olduğundan kongre amaçlı ya da kültür turizmi amaçlı seyahat eden kişi ya da gruplara da hizmet verebilmektedir. Turizm Bakanlığı'nın 2021 yılı verilerine göre Türkiye'de Turizm Yatırım Belgeli ve Turizm İşletme Belgeli olmak üzere toplam 113 termal otel işletmesi bulunmaktadır. Ek olarak, Turizm Yatırım Belgeli 1 termal tatil köyü de bulunmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021). Belediye belgeli oteller de bu sayıya eklendiğinde Türkiye'de termal turizme yönelik arzın oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Termal oteller, termal turizm işletmeleri kapsamında hizmet veren ve özellikleri yasalar ise belirlenmiş tesislerdir. Bilindiği gibi termal turizm, Türkiye'nin jeotermal kaynak zenginliği göz önünde bulundurulduğunda önemli bir turizm çeşididir. Aynı zamanda termal turizmin tüm yıl turizm yapma imkânı sağlaması doğrultusunda diğer turizm türleri ile bir arada yürütülmesine olanak tanınması termal turizmin önemini daha da arttırmaktadır (Özdemir, 1993). Bu kapsamda, gerek dünyada gerekse Türkiye'de termal turizm hareketleri geçmişten bu güne artarak devam etmektedir. Termal turizm kapsamında termal turizm işletmeciliği ise turizm işletmeciliğinin bir alt dalı olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda termal turizm işletmeleri, "müşterilerine konaklama, yeme içme, eğlence gibi klasik konaklama işletmelerinin sundukları hizmetlere ek olarak, termal kür diye adlandırılan ve pek çok balneoterapi uygulamaları ile destek ve tamamlayıcı tedavileri içeren bir hizmetler manzumesi sunan tesisler" şeklinde tanımlanmaktadır (Kozak, 1992: 33-34). Tanımdan da görülebileceği gibi termal turizm işletmelerinin konaklama işlevinin yanında tamamlayıcı hizmetler sunması, termal tesisleri diğer turizm tesislerinden ayırmaktadır.

Termal turizm kapsamında hizmet veren termal tesislere ilişkin tanımlamaya ise 30791 sayılı Turizm Tesislerinin Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin 27. maddesinde yer verilmektedir. Yönetmelikte termal tesisler, "doğal tedavi edici unsurların sağlık amaçlı kullanıldığı kaplıca, içmece ve talassoterapi gibi üniteleri içeren, konaklamalı veya konaklamasız olarak düzenlenen tesisler" şeklinde tanımlanmıştır (Turizm Tesislerinin Niteliklerine İlişkin Yönetmelik, 2019). Tanımda da ifade edilebildiği gibi termal tesisler konaklamalı şekilde düzenlenebilmektedir. Termal turizm işletmelerinin bir bölümü olan konaklama tesisleri, bir otel olabileceği gibi, aynı zamanda hem otel hem apart ya da tatil köyü gibi farklı bir tesis de olabilmektedir (Kozak, 1992: 35). Termal otel işletmeleri ise otel sınıflandırmaları içerisinde karşıladıkları konaklama ihtiyacı bakımından oteller kapsamında şehir otelleri ve resort oteller ile birlikte ele alınmaktadır (Öztekin ve İlhan, 1994: 14).

Termal turizme yönelik çalışmalar incelendiğinde yapılan ilk çalışmalarda üzerinde sıklıkla durulan konular termal turizm kavramı, termal turizmin önemi ve termal turizm kaynakları olmuştur. Özbek (1991) tarafından yapılan çalışmada, termal kaynakların insan sağlığı üzerindeki etkisi üzerinde durularak, termal turizm kavramı açıklanmıştır. Bu kapsamda çalışmada, termal turizm sistemleri tanımlanarak bir termal sistem içerisinde bulunması gereken üç unsurun konaklama tesisi (kür oteli), kür merkezleri ve kür parkı (rekreasyon alanları) olduğu ifade edilmiştir. Aynı yıl farklı bir araştırmacı tarafından yapılan çalışmada (Arasıl, 1991) ise tarihsel süreçte kaplıca tedavilerinin gelişimi açıklanarak sağlığa olumlu etkileri sıralanmıştır. Araştırma sonucunda doğal termal kaynaklar yönünden zengin olan Türkiye'de termal kür merkezlerinin kurulması turizme kazandırılması önerilmiştir. Benzer olarak Kozak (1992), Haymana'da gerçekleştirilen Termal Turizm Paneline yönelik derleme makalesinde Türkiye'nin termal turizm potansiyelinin yüksek olduğu görüşünü aktarmış ve termal turizm merkezlerinin teşvik edilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu yıllarda yapılan çalışmalarda ek olarak, ülkedeki ilk modern tesislerin bulunduğu yerlerden olan Yalova kaplıcalarının önemine (Kahraman, 1992) ve Yozgat ilinin termal turizm açısından potansiyelinin ortaya konmasına (Bulut, 1997) yönelik çalışmalar da yapılmıştır. Termal turizmin önemine ilişkin tüm bu çalışmaların yanında pazarlama çalışmalarında da termal oteller incelenmiştir. Yapılan bu çalışmalarda termal otellerde müşteri tatmini ve etkileyen unsurlar (Silvestri, Aquilani ve Ruggieri, 2017; Emir ve Saraçlı, 2011; Kaya, 2018), termal otellerde hizmet kalitesi (Al-Ababneh, 2016; Martin ve Roman, 2017; Timur, 2018), termal otellerde pazarlama aracı olarak internet kullanımı (Avcıkurt, Giritlioğlu ve Şahin, 2011) ve termal otellere ilişkin ziyaretçi değerlendirmeleri (Bertan, Bayram ve Benzergil, 2015; Aylan, Arpacı ve Celiloğlu, 2016; Pinto vd., 2016) konuları üzerinde durulmuştur. Bir diğer işletme fonksiyonu olan yönetim alanında yapılan çalışmalarda ise termal otellerde dış kaynak kullanımı (Baytok, Hasan ve Zorlu, 2013), örgütsel stres (Kılıç vd., 2013), bilgi yönetimi (Baytok, Soybalı ve Zorlu, 2014), iş tatmini (Güçer ve Şerif, 2014) ve duygusal çaba (Sönmez, 2021) gibi konular araştırılmıştır.

Termal otellerde yenilik konusunda yapılan çalışmalar ise 2000'li yıllara dayanmaktadır. Turizm sektöründe rekabetçilik kapsamında yapılan bir çalışmada (Erkuş-Öztürk, 2006), otellerin rekabet gücünün hizmet türlerine etkisi incelenmiştir. Otel türlerine göre değerlendirmelerin yapıldığı çalışmada termal otellerin talepten etkilenen rekabetçi bir yapıları olduğu ifade edilmiş ve çalışma sonucunda otellerde rekabet gücünün öğrenme kapasitesi ve yenilik kapasitesi ile ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Bu çalışmaya ek olarak, termal otellerde rekabetin yanında yenilikçi faaliyetleri de inceleyen çalışmalara da rastlanmıştır. Yenilik üzerine yapılan bir çalışmada (Yıldız, 2015), Pamukkale'de bulunan termal oteller araştırma evreni olarak belirlenmiş, otellerin yenilikçi faaliyetleri ayrıntılı

olarak incelenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda, bölgede yeniliklerin sıklıkla ürün, hizmet ve pazarlama alanında yapıldığı, yeniliklerin gelişen teknolojiler ile uyumlu olarak ve rekabet üstünlüğü amaçlı gerçekleştirildiği ve termal işletmeler için faydalı bulunduğu ortaya konmuştur. Termal otellerde yenilik kapsamında yapılan bir diğer çalışmada ise (Peten, 2019) yenilikçiliğin kurumsal sürdürülebilirliğe etkisini incelemek amaçlanmıştır. Termal otel yöneticileri ile gerçekleştirilen araştırma sonucunda termal otellerde yenilikçilik ve kurumsal sürdürülebilirlik arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğu ve yenilikçiliğin sürdürülebilirliğe etki ettiği saptanmıştır. Termal otellerde yenilikçilik kapsamında yapılan bir diğer çalışmada ise (Kayır ve Özkoç, 2020) çalışanların yenilikçilik eğilimleri ile üretkenlik karşıtı davranışları ve enerjileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada önemli bir bulgu olarak, çalışanlarda yenilikçilik eğilimleri arttıkça üretkenlik karşıtı davranışların azaldığı tespit edilerek, termal turizm işletmelerinde yenilikçiliğe önem verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Tüm bu çalışmalara ek olarak, otel yöneticilerinin yenilik algılarına yönelik olarak gerçekleştirilen bir çalışmada (Duran, Bektaş ve Kılıç, 2020), termal otel işletmesi yöneticilerinin yeniliğin rekabetteki rolü konusunda bilinçli oldukları ve işletmelerin uyguladıkları yenilikçi stratejilerin yenilik türleri ile genel anlamda uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Termal turizm ve yenilik kapsamında güncel bir diğer konu ise pandemi sürecinin otel işletmelerine olan etkisi olmuştur. Bilindiği gibi Covid-19 pandemisi tüm sektörleri etkilediği gibi turizm sektöründe de etkili olmuştur. Pandemi sürecinin başlarından bu güne otellerde üretimden pazarlamaya pek çok alanda değişim yaşanmıştır. Türkiye’de de bu sürecin olumsuz etkilerini hem müşteri hem de çalışanlar için en aza indirebilmek amacıyla birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda Güvenli Turizm Sertifikası, otellerin pandemi sürecinde faaliyetlerine devam edebilmek için uymakla yükümlü oldukları bir düzenleme olarak ortaya çıkmıştır. Güvenli Turizm Sertifikası alabilmek için otel işletmeleri iş ve süreçlerinde birtakım yenilikler yapmak ve bu yenilikleri pandemi süresince sürdürmek ve denetlemek yükümlülüğünde olmuştur. Güvenli Turizm Sertifikasyon Kriterleri kapsamında otellerde yapılan yenilikleri şu şekilde özetlemek mümkündür (Konaklama Tesisleri İçin, 2022):

- Güvenli Turizm tabelasının ve Güvenli Turizm Sertifikasının kurallara uygun şekilde otel girişine asılması, güvenli turizm logosunun ve QR’inın görünür şekilde asılması,
- Otel personeli ve müşterilerin bulunduğu resepsiyon, yeme-içme üniteleri, mutfak, servis aracı, lojman gibi tüm genel alanlarda el antiseptiği ve dezenfektan vb. malzemelerin bulundurulması,
- Otel işletmesinde standartlardan sorumlu bir personel bulundurulması, personelin bu konuda temel ve periyodik eğitimlerinin sağlanması, kayıt altına alınması, periyodik hale getirilmesi, değerlendirilmesi ve düzenli olarak denetlenmesi,
- Müşterilerin odalarda, yeme-içme alanlarında, hamam veya havuz vb. ortak alanlarda sürekli temas ettikleri oda anahtarı, sabun, çay makinesi, şezlong, masa gibi tüm malzemelerin her müşteri ayrıldıktan sonra temizlenmesi ve eğer uygunsa (tek kullanımlık ürünlerde) değiştirilmesi,
- Otel personeline düzenli ve yeterli oranda maske, eldiven gibi korucu ekipmanların sağlanması, personelin bu ekipmanlar konusunda bilgilendirilmesi ve sağlık kontrollerinin yapılması,
- Otel mutfaklarına ilişkin temizlik protokollerinin hazırlanması ve uygulanmasının izlenmesi, mutfak ekipmanlarının uygun olarak yerleştirilmesinin ve düzenli temizliğinin sağlanması,
- Mini kulüpler gibi çocuklara özel bölümlerde girişte ateş ölçümü, yüksek ateş durumunda ailelerin bilgilendirilmesi ve oyuncakların deterjan ve su ile temizliğinin yapılması ve
- Şüpheli vaka gibi acil durumlar ve izolasyon için gerekli durumlarda Sağlık Bakanlığı’nın bilgilendirilmesi, müşterinin ayrı bir alanda izolasyon altında tutulması, müşterilerin kullandığı havlu gibi malzemeleri dezenfekte edilmesi gibi eylemlerin yapılmasıdır.

3. YÖNTEM

Bu çalışmanın konusunu, termal otellerde alınan stratejik kararlar bağlamında pandeminin getirdiği değişimin otel işletmelerinde yapılan yeniliklere olan etkisi oluşturmaktadır. Bilindiği gibi yenilikçi fikirlerin ortaya çıkışı

noktalarından biri işletmelerde mevcut sorunlara etkin çözümler üretmektir (Rice ve Rogers, 1980). Yeniliklerin yarattığı köklü değişimler de göz önünde bulundurulduğunda yenilik yönetimi, işletmelerde stratejik yönetimin önemli bir aracı (Porter, 1990; Porter, 1993; Lunenburg, 2012) haline gelmektedir. Termal oteller gibi amaç ve hedefleri diğer otel türlerinden farklı olan işletmelerde stratejik plan ve eylemlerde pandemi süresince ve pandemi sonrası değişimleri tespit etmek önemlidir. Bu çalışmanın amacı, termal otel işletmelerinde pandeminin de etkisi ile birlikte ayakta kalmak ve sektörde diğer işletmeler ile rekabet edebilmek amaçlı gerçekleştirilen yenilikleri örgütsel stratejik yaklaşım bağlamında incelemektir. Bu amaç doğrultusunda yapılan çalışmanın ilgili literatüre termal oteller özelinde ve işletmelerin yenilik yapabilme kapasiteleri ile ilişkili olarak pandeminin işletmelerin stratejik yönetimlerinde yarattığı etkiyi daha net olarak tespit edebilmek bakımından katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Termal otellerde yenilik yönetimi kapsamında yapılan araştırmada nitel araştırma yaklaşımından yararlanılmıştır. Veri toplama tekniği olarak ise yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Araştırma sürecinde ilk olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır (Ek-1). Daha sonra ise Etik Kurul'a başvurularak araştırmanın yapılabilmesi için gerekli izinler alınmıştır. Araştırmada çalışma grubu olarak Denizli'nin Pamukkale İlçesi Karahayıt Bölgesi'nde bulunan Turizm İşletme Belgeli termal konaklama tesislerinin çalışan, şef ve yöneticileri belirlenmiş ve amaçlı örnekleme yöntemi ile çalışma grubu oluşturulmuştur. Denizli ili, termal otel sayısı bakımından Afyonkarahisar, İzmir ve Bursa ile birlikte ilk sıralarda yer almaktadır (Ceylan ve Yakut, 2021). Denizli'nin Sarayköy ilçesi, Akköy İlçesine bağlı Gölemezli Beldesi, Buldan ilçesi, Çardak-Beylerli beldesi, Pamukkale travertenleri bölgesi ve Karahayıt beldesi termal turizm merkezlerindedir (Denizli İl Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022).

Denizli'nin pek çok ilçesinde termal kaynaklar bulunmakla beraber, termal konaklama tesislerinin en fazla bulunduğu bölge, Pamukkale travertenlerine de yakınlığı ile bilinen Karahayıt beldesidir. Denizli'nin coğrafi konumu, iklimi ve sahip olduğu termal suları ile tarih boyunca sağlık ve termal turizmin merkezi olması, araştırmanın bu destinasyonda yapılmasında etkili olmuştur. Araştırma kapsamında Termal otel işletmelerinin listesine T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın internet sitesinden ulaşılmış, arama Denizli ili ile sınırlandırıldıktan sonra otel isminde ya da tesis kategorisinde 'termal' kelimesi bulunan ve Karahayıt bölgesinde yer alan oteller seçilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022). Bu kapsamda üç, dört ve beş yıldızlı toplam dokuz otel bulunduğu tespit edilmiştir. Araştırmada örnekleme yöntemi olarak ise amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmada çalışma grubuna dâhil edilen dokuz termal otelden her birinde otelin yenilik yönetimi süreci içerisinde yer alan üst, orta ve alt yöneticiden en az biri ile görüşme yapılması planlanmıştır. Araştırma sürecine alt kademe yöneticilerin de dahil edilme nedeni, alt kademe yöneticilerin otellerde teknik süreçlerden sorumlu kişiler olarak yenilikçi uygulamaların yürütülmesi ve denetlenmesi sürecinde yetki ve sorumluluklarının bulunmasıdır.

Araştırmanın veri toplama aşaması 13 Mayıs 2022 ve 18 Mayıs 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırma evrenine dahil edilen dokuz otelden her biri yüz yüze ziyaret edilmiş, otel yöneticilerine araştırmanın konusu ve kapsamı açıklanarak araştırmaya gönüllü katılımları sağlanmıştır. Bu kapsamda ziyaret edilen sekiz otelin yöneticisi ile görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiş, bir otelde ise yöneticilerin izinli olması nedeniyle ve araştırmada zaman sınırlılığı bulunması nedeniyle otelin yöneticisinin izni doğrultusunda telefon üzerinden görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde görüşmecilere araştırmanın amacı açıklanarak araştırmadan elde edilen verilerin yalnızca bilimsel amaçlı kullanılacağı iletilmiş, yanıtların ses kaydedicisi ile kaydedilmesi ve araştırmada kullanılmasına yönelik gerekli izinler alınmıştır.

Araştırma kapsamında otel yöneticilerinden elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Nitel veri analizinde analizin ilk aşaması olarak nitelendirilen betimleme, "kişi, nesne ve olaylara ilişkin temel özelliklerin yazılı olarak ifade edilmesi" şeklinde tanımlanmaktadır (Özdemir, 2010: 330). Betimsel analizde araştırmadan elde edilen veriler önceden belirlenmiş başlıklar (temalar) altında özetlenip yorumlanabileceği gibi, veri toplama aşamasında gözlem veya görüşmelerden elde edilen ön bilgiler doğrultusunda da veriler yorumlanabilmektedir (Altunışık vd., 2012: 324). Betimsel analizde, görüşme yapılan kişilerin görüşlerini yansıtmak için doğrudan alıntılara sıklıkla yer verilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224). Bu kapsamda yapılan araştırmada görüşmecilerden alınan ses kayıtları yazıya aktarılarak çözümlenmiştir.

4. BULGULAR

4.1. Termal Otel İşletmelerine ve Görüşmecilere İlişkin Özellikler

Araştırmaya dahil edilen termal oteller kapsamında Karahayıt Bölgesi'nde 3 yıldızlı bir, 4 yıldızlı bir ve 5 yıldızlı yedi termal otel işletmesi yer almaktadır. Bu otellerden sekizi nitelik olarak 'termal otel' kapsamında yer almaktayken bir otelin isminde 'termal' kelimesi yer almaktadır. Kuruluş yıllarına göre en eski otel 1996 yılında kurulmuş olmakla beraber en yeni otel ise 2019 yılında kurulmuştur. Karahayıt bölgesindeki otellerden elde edilen bu bilgilere göre, Denizli'nin Pamukkale ilçesinde termal otellerin çok uzun yıllardır sektörde termal turizme ve sağlık turizmine yönelik hizmet verdiği söylenebilmektedir. Otel işletmelerine ilişkin genel bilgilere ek olarak, otel işletmelerinin yöneticilerinden çalıştıkları otelleri kısaca tanıtmaları istenmiş ve birtakım bilgiler elde edilmiştir. Bu kapsamda birkaç otel yöneticisi çalıştıkları oteli "bölgenin en köklü otellerinden biri", 'bölgedeki ilk termal otel' ya da 'bölgedeki ilk 5 yıldızlı otel' şeklinde ifade ederken bazı yöneticiler ise çalıştıkları otelleri 'günübirlik turlara hitap eden otel' ya da 'yurtdışı ağırlıklı hizmet veren otel' şeklinde tanımlamıştır. Ek olarak, çalıştıkları oteli 'bünyesinde sağlık hizmeti de sunan otel', 'bölgenin tek deluxe oteli' şeklinde tanımlayan yöneticiler de olmuştur. Yöneticilerin görüşlerinden de anlaşılacağı gibi bölgede termal konseptte hizmet veren pek çok otel bulunmasına rağmen oteller kendilerini köklü bir geçmişe sahip olma, doğrudan bir hedef pazara yönelme ya da farklı hizmetler sunma gibi çeşitli özellikleri bakımından diğer işletmelerden farklılaştırmaktadır. Araştırma kapsamında görüşme yapılan yöneticilere ilişkin bilgiler ise Tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1. Görüşme gerçekleştirilen yöneticilere ilişkin özellikler

Kategori	Değişken	Örnekleme
Cinsiyet	Kadın	5 yönetici
	Erkek	4 yönetici
	<i>Toplam</i>	<i>9 yönetici</i>
İş Deneyimi	Sektör deneyimi	10-35 yıl arası
	Bulunulan oteldeki deneyim	3-25 yıl arası
İşletmedeki Pozisyon	Genel müdür yardımcısı	1 yönetici
	Mali ve idari işler müdürü	1 yönetici
	Satış ve pazarlama müdürü	3 yönetici
	Ön büro-satış müdürü	1 yönetici
	Ön büro müdürü	2 yönetici
	Rezervasyon şefi	1 yönetici
	<i>Toplam</i>	<i>9 yönetici</i>

Araştırma kapsamında görüşülen yöneticilerin özellikleri genel anlamda değerlendirildiğinde (Tablo 1) termal otellerde alt, orta ve üst yönetim kademelerinde erkek yöneticiler kadar kadın yöneticilerin de görev aldıkları görülmektedir. Denizli-Karahayıt bölgesinde yer alan termal otellerin yöneticilerinin iş deneyimleri incelendiğinde ise sektör deneyiminin 10-35 yıl arasında değiştiği ve aynı zamanda aynı oteldeki iş deneyiminin de 3-25 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Ek olarak, yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilere göre aynı otelde bulunan süreler kapsamında 3 yıl deneyimi olan yöneticinin 2019 yılında yeni açılan otelde çalışmaktadır. Elde edilen bu bilgiler doğrultusunda bu bölgedeki otellerde çalışan yöneticilerin uzun yıllardır sektörde olmanın ve aynı otelde yöneticilik yapmanın getirdiği deneyim ile işletmedeki işleyişe hâkim oldukları söylenebilmektedir. Ayrıca, yöneticilerin aynı otelde uzun yıllardır çalışıyor olmaları Denizli-Karahayıt bölgesinde işgücü devir hızının da nispeten düşük olduğunu göstermektedir. Yöneticilerin işletmelerdeki pozisyonlarına bakıldığında ise (Tablo 1) üst, orta ve alt yönetim olmak üzere her kademedeki ve farklı departmanlardan yönetici ile görüşme yapılmıştır. Her yönetim kademesinden yöneticinin işletmedeki yenilik konusuna hâkim olması, bu otellerde yenilik ile ilgili kararlara çalışanların katılımının da olduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

4.2. Termal Otel İşletmelerinde Pandemi Sürecinde ve Sonrasında Yapılan Yeniliklere İlişkin Bulgular

Otel işletmelerinin faaliyete devam edebilmek için zorunlu olarak yaptıkları yenilikler: Görüşmecilerin büyük bir kısmı pandemi sürecinde zorunlu olarak bir süre kapalı kaldıklarını açıldıktan sonra ise öncelikle Sağlık

Bakanlığı'nın pandemi sürecinde zorunlu tuttuğu tüm kuralları uyguladıklarını ve "Güvenli Turizm Sertifikası" aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu kapsamda görüşülen yöneticiler, otel girişlerinde güvenli turizm sertifikası tabelalarının bulunduğunu, genel alanlarda ve müşteri kullanım alanlarında dezenfeksiyon işlemlerinin gerçekleştirildiğini, gerekli durumlarda müşterilerden covid testi ve hes kodu bilgilerinin istendiğini ve sisteme işlendiğini, ateş ölçerler ile ölçüm yapıldığını ve sürece ilişkin eğitim ve denetimlerin sistematik olarak sürdürüldüğünü ifade etmişlerdir.

"Açıldığı dönemde belirli prosedürler vardı bunları uyguladık. Mesela maske kuralı, HES kodu uygulaması, ateş ölçümü..."(G6)

"Pandemi döneminde başlayan yemekte eldiven kullanımı, ateş ölçümü, sosyal mesafe kuralları gibi kurallar hala devam ediyor... Maske dışında her şey devam ediyor."(G8)

"Biz oda kartlarını kendimiz dezenfekte ediyorduk, özel bir makinamız vardı. Misafirden alır almaz onları ayrı bir kutuda biriktiriyorduk, onları dezenfekte edip bir gün sonra kullanıyorduk. Çoğu zaman da otel müsaitliğine göre kullanılmış odayı bir gün sonra kullanmıyorduk."...(G6)

Sıralanan tüm bu yenilikler, otel işletmelerinin pandemi sürecinde faaliyetlerine kesintisiz devam edebilmek için zorunlu olarak yaptıkları yeniliklerdir. Görüşme yapılan otel yöneticilerinin tümü pandemi sürecinde "Güvenli Turizm Sertifikası" kapsamında yer alan ve yenilik olarak sayılabilecek tüm önlemlerin işletmelerinde eksiksiz olarak uygulandığını ve süreç boyunca bu uygulamaların düzenli olarak denetlendiğini ifade etmiştir.

Otel işletmelerinin pandemi sürecinde ürünlerinde yaptıkları yenilikler: Görüşülen otel yöneticilerinden birçoğu, pandemi sürecinin başlarında, seyahat ve sokağa çıkma yasakları nedeniyle bir süre faaliyetlerine ara verdiklerini, bu sürenin yaklaşık 3 ay gibi bir süreci kapsadığını ve bu süreçte de ürünlerinde birtakım yenilikler yapmaya olanak bulduklarını ifade etmişlerdir. Otellerden iki tanesi kapalı oldukları süreçte genel bir yenilenmeye gittiklerini ifade etmişlerdir. Bu otellerden bir tanesi eski bir otel olmasına rağmen ekonomik kısıtlılıklardan dolayı zorunlu yenilikler dışında yenilik yapmadıklarını ifade ederken, bir tanesi ise nispeten yeni bir otel olduklarından bu aşamada ürün yeniliğine ihtiyaç duymadıklarını ifade etmişlerdir. Otellerden birkaçı genel anlamda oda mobilyalarında değişim, otel odalarında ve genel alanlarda duvarların boyanması, genel alanlarda bulunan zemin kaplamalarının değişimi (halıların kaldırılıp parkelere geçiş), restoranda bulunan malzemelerin yenilenmesi gibi müşteriler varken yapılması daha zor olan ve radikal sayılabilecek yenilikler yapmışlardır. Otel yöneticilerinden bir tanesi ise yeni bir hamam yaptıklarını ve yeni bir restoran konsepti geliştirdiklerini ifade etmiştir.

"Mesela en büyük özelliğimiz de halılarımızın kaldırılmış olması. Bloklarda halılar komple kaldırıldı artık, parke yaptık."...(G6)

"Son 2-3 yıldır biraz daha fazla yenilik yaptık. Mesela bizim tünellerimiz açıldı, odaların aralarını daha genişlettik... yani birçok değişiklik yaptık." (G3)

Otel işletmelerinin pandemi sürecinde iş süreçlerinde yaptıkları yenilikler: Otel yöneticileri ile yapılan görüşmeler sonucunda, işletmelerin özellikle rezervasyon, müşteri giriş (check-in) ve yeme-içme hizmet alma gibi işlemlerine ilişkin süreçlerinde yenilikler yaptıkları ortaya çıkartılmıştır. Pandemi sürecinin başında zorunlu olan HES kodu sorgulama, ateş ölçümü gibi kurallar doğrultusunda oteller, rezervasyon sürecinde müşterilerden bu gibi bilgilerini önceden isteme durumunda kaldıklarını, müşterilerin otele geldikleri süreçte ise taahhütname imzalatma ve ateş ölçümü gibi uygulamalar yaptıklarını ifade etmişlerdir. Diğer yandan, otellerin tümünde mesafe ve maske kurallarına uyma amaçlı olarak açık büfe servislerde zorunlu eldiven kullanımı ve yemeklerin görevliler tarafından müşterilere sunumu gibi yeniliklere gidildiği belirlenmiştir. İş süreçlerindeki bir diğer yenilik ise temizlik aşamasına daha fazla önem verilmesi olmuştur. Önceleri haftada bir ya da iki günde bir gibi uzun sürelerde temizlenen genel alanların pandemi sürecinde sistematik olarak ve kısa aralıklarla temizlendiği ifade edilmiştir. Ancak, pandemi sürecindeki yasakların kalkması ve vaka sayısındaki azalış doğrultusunda riskin azalması nedeniyle otellerden birçoğunun bu uygulamaları kaldırdığı belirlenmiştir. Yalnızca birkaç otel yöneticisi, günümüzde hala yemek servisi esnasında tek kullanımlık eldiven bulundurma uygulamasının devam ettiğini belirtmiştir.

"Sertifikanın denetlemesi her ay devam ediyor aynı şekilde. Biraz daha kriterleri yavaşlamış olsa da yine de devam ediyor...Bizim de yazılarımız devam ediyor, bilgilendirmelerimiz devam ediyor zaten, ama maske filan onlar değil." (G1)

Otel işletmelerinin pandemi sürecinde yaptıkları yönetsel yenilikler: Termal otel işletmelerinin pandemi sürecinde yaptıkları en önemli yenilikler yönetsel yenilikler olmuştur. Bu bağlamda otellerde yapılan en büyük yenilik pazarlama stratejilerindeki değişim olmuştur. Görüşülen otellerden tümü buldukları bölgenin tur bölgesi olması nedeniyle genellikle günübirlik turlar kapsamında yabancı turistlere hitap eden oteller şeklinde kendilerini konumlandırmaktayken, pandemi ile birlikte hedef pazarlarında bir değişim yaşamışlardır. Pandemi döneminde süregelen seyahat kısıtlamalarının kalkmasına rağmen görüşülen yöneticiler, seyahat endişesi ve seyahatin test vb. zorunluluklar ile zorlaşması nedeniyle yabancı turistlerin sayısında büyük bir oranda azalma olduğunu ifade etmişlerdir. Oteller bu dönemde talebi dengelemek amaçlı olarak yerli turistlere ve günübirlik ziyaretçilere yönelmiş ve bu doğrultuda programlar hazırlamışlardır. Görüşme yapılan oteller bu süreçte endişe kaynaklı seyahatlerin azalması nedeniyle müşteri memnuniyetine daha da önem vermişler, potansiyel ve mevcut müşterileri ile sosyal medya üzerinden etkileşimlerini artırma yoluna gitmişlerdir. Ayrıca, daha önce yabancı pazara erişim amaçlı kullandıkları çevrimiçi rezervasyon sistemlerini genişleterek yerli turist pazarına ulaşmak için farklı araçlar kullanmaya başlamışlardır.

“Genelde bu bölge termali de kullanmaya çalışan ancak genelde dış pazar ağırlıklı. Bizim genelde çalıştığımız gruplar oluyor ve onlar 15 günlük turlara çıkıyor. Bunların bir gün konaklamaları yani kervansaray gibi düşünebiliriz aslında...12 ay boyunca açığız ve kışın %80-%90 gruplarla çalışıyoruz.” (G7)

“Bölge 1-2 gün konaklamalı bayram dönemi, hafta sonları ve turlar ağırlıklı. Pandemi döneminde Türk misafir daha fazlayken şimdi yeniden yabancı pazarda ağırlık var.”(G5)

“2 senedir iç pazar ağırlıklı çalışıyoruz... Çinliler hala gelemiyor”. (G9)

Otel işletmelerinde pandemi sonrası kalıcı hale gelen yenilikler: Otel işletmeleri ile yapılan görüşmeler sonucunda, otellerde özellikle müşteriler tarafından rahatsız edici olarak algılanan zorunlu maske kullanımı gibi uygulamaların işletmelerde benimsenmediği ve zamanla kaldırıldığı tespit edilmiştir. Ancak, otellerden birkaçında zorunlu olmamakla beraber çalışanlarda maske kullanımının devam ettiği belirlenmiştir. Diğer yandan, otellerin birçoğunda pandemi ile birlikte daha da önem kazanan çalışanlara hijyen eğitiminin sistematik olarak devam ettiği belirlenmiştir. Genel anlamda otellerin tümünde restoranlarda hizmet sunumu sürecinde hijyen kurallarına uyum, havuz gibi açık alanlarda sosyal mesafe kurallarına uygun yerleşim, açık alanlarda pandemi bilgilendirme yazıları ile dezenfektan sunumu ile doğal havalandırma sistemlerinin kullanımının devam ettirildiği ortaya konmuştur.

“Biz havuzlarda normalde bone kullanmıyorduk, biraz daha hijyenle birlikte bone kullanımını aktif hale getirdik. Belirli bir süre klimalar evet kullanıyorduk ancak daha çok doğal havalandırma yöntemlerine geçtik.” ...”(G7)

“Bizim için büfe açısından iyi oldu, bazen büfede misafirler her şeye dokunuyorlardı, şu an eldiven ve maske var, onu devam ettiriyoruz. Girişlerde maske ve eldiven var, misafirler artık yemek alırken maske artık zorunlu olmasa da eldiven takma alışkanlıkları oturdu, böyle bir düzenimiz oldu.”(G6)

5. SONUÇ

Termal otellerde pandeminin etkilerini yenilik yönetimi kapsamında inceleyen bu çalışmada, Pamukkale Karahayıt bölgesinde bulunan otel işletmelerinin yöneticileri ile görüşmeler gerçekleştirilmiş, görüşmelerden elde edilen veriler betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda, pandemi sürecinin tüm otel işletmelerini olduğu gibi termal otelleri de doğrudan etkilediği ve pandemi sürecinde otellerde birtakım yenilikçi stratejiler geliştirildiği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda termal otellerde gerçekleştirilen yeniliklerin pandemi sürecinde zorunlu olarak yapılan yeniliklere ek olarak ürünlerde yapılan yenilikler, iş süreçlerinde yapılan yenilikler ve yönetsel yenilikler olmak üzere farklı şekilde ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Pandemi sürecinde termal otel işletmeleri hem ayakta kalabilmek hem de sürdürülebilir rekabet üstünlüğü sağlamak amacıyla çeşitli yenilikler gerçekleştirmişlerdir. Elde edilen bu sonuç, Porter’ın (1990) işletmelerin ürünlerinde, iş süreçlerinde ve pazarlamada kullandıkları teknolojilerde yenilik yoluyla farklılaşma stratejisi ile ilgili görüşlerini doğrulamaktadır.

Yapılan çalışma kapsamında önemli bir sonuç olarak, Denizli-Karahayıt bölgesinde bulunan termal otellerde en fazla iş süreçlerinde ve pazarlamada yenilik yapıldığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuç, turizm sektöründe yenilik türlerinden biri olarak pazarlamada yeniliğin önemine ilişkin çalışmalar ile (Hjalager, 2010; Booyens,

2016; Divisekera ve Nguyen, 2018) benzerlik göstermektedir. Bu doğrultuda, kişilerin farklı coğrafi bölgelere seyahatlerini engelleyen salgın gibi durumlarda otel işletmelerinin iç pazara yönelme, yerli turistlere yönelik satış ve pazarlama stratejileri geliştirme, iletişim amaçlı internet teknolojilerinden daha sık yararlanma gibi yenilikler yapabilecekleri düşünülmektedir.

Termal otel işletmelerinin iş süreçlerinde yenilikler yapmaları ve bu yeniliklerden bir kısmının işletmelerde kalıcı hale geldiğinin tespit edilmesi ise araştırma kapsamında elde edilen önemli bir diğer sonuçtur. Bu sonuca göre termal otel işletmelerinin Mintzberg (1989)'in örgüt tanımlamasına benzer olarak yenilikçi işletmeler olduklarını ve aynı zamanda Burns ve Stalker'ın (1961) tanımladığı gibi organik örgüt yapısına sahip olduklarını göstermektedir. Çalışmanın sonuçlarına göre salgın ve ekonomik kriz gibi durumlarda hizmet sektörleri içerisinde yer alan otel işletmelerinin yenilikler yoluyla değişen çevre koşullarına kolayca uyum sağlayabildikleri söylenebilmektedir.

Çalışmanın bir diğer sonucu olarak termal otellerde yapılan yeniliklerin büyük bir kısmının sürekli ve küçük çaplı yenilikler olması Martinez-Ros ve Orfila-Sintes'in (2009) çalışması ile benzerlik göstermektedir. Elde edilen bu sonuç, büyük yatırımlar gerektiren otel işletmelerinde değişen çevre koşullarına uyum sağlamak için yapılacak yeniliklerin fazla maliyetli olmadığını ve iş süreçlerine zamanla uyumlaştırılacağını ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Diğer yandan, pandemi sürecinde bazı otellerin oda tadilatı gibi daha büyük çaplı yenilikler yapmış olmaları, termal otel işletmelerinin pandemi sürecinin olumsuz etkilerini yenilik yoluyla olumluya dönüştürmeyi hedeflediklerini de göstermektedir.

Sonuç olarak, kriz durumlarında işletmelerde gerçekleştirilen yeniliklerin işletme performansına orta ve uzun vadede olumlu etkiler yarattığı bilinmektedir (Campo vd., 2014). Bu kapsamda bir sağlık krizi olarak nitelendirilen pandemi sürecinde otel işletmelerinin yaptıkları yeniliklerin yalnızca pandemi ile ilişkili olmaması işletmelerin yenilik yönetiminden etkin bir şekilde yararlandıklarını göstermektedir. Araştırmanın Denizli-Karahayit bölgesinde bulunan Turizm İşletme Belgeli termal oteller ile yapılması, yalnızca otel yöneticilerinin görüşleri ile ve yalnızca birkaç gün gibi sınırlı bir zaman diliminde gerçekleştirilmesi kısıtlılıklarını oluşturmaktadır. Denizli ili Pamukkale ilçesi Karahayit bölgesi özelinde pandemi sürecinin getirdiği değişimin otellere olan etkisini belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmanın ilgili literatüre salgın gibi kriz dönemlerinde termal oteller özelinde yenilik yönetiminin önemini ortaya koymak bakımından katkı sağladığı düşünülmektedir. İlerleyen çalışmalarda araştırmaya Türkiye'de yer alan tüm termal otellerin dahil edilmesi ile veya görüşülen otellerde yöneticilerin yanında çalışanların da görüşlerinin alınması ile araştırmanın daha da zenginleştirilebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Al-Ababneh, M. M. (2016). "Employees' Perspectives of Service Quality in Hotels". *Research in Hospitality Management*, 6/2, 189-193.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2012). "Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri". (7. Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Arasıl, T. (1991). "Termal Suların Sağlık Alanında Kullanımı". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2/3, 45-48.
- Avcıkurt, C., Giritlioğlu, İ. ve Şahin, S. (2011). "An Evaluation of Thermal Hotel Websites and the Use/Non-Use of the Internet as a Marketing Tool by Thermal Hotels in Turkey". *African Journal of Business Management*, 5/7, 2817-2827.
- Aylan, S., Arpacı, Ö. ve Celiloğlu, F. K. (2016). "Bir İnternet Şikâyet Forumundaki Termal Otellere Yönelik Şikâyetlerin İncelenmesi". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7/1, 49-68.
- Baytok, A., Hasan, H. S. ve Zorlu, O. (2013). "Outsourcing in Thermal Hotel Enterprises: The Case of Turkey". *Business Management Dynamics*, 3/5, 1.
- Baytok, A., Soybalı, H. H. ve Zorlu, O. (2014). "Knowledge Management Processes in Thermal Hotels: An Application in Afyonkarahisar Province", Turkey. *Journal of Economic and Social Studies*, 4/1, 159-182.
- Berber, A. (2013). *Klasik Yönetim Düşüncesi: Geleneksel ve Klasik Paradigmalarla Klasik ve Neo-Klasik Örgüt Teorileri*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Bertan, S., Bayram, M. ve Benzergil, N. (2015). "The Evaluation of Thermal Hotels' Online Reviews". *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 63/1, 53-65.

- Booyens, I., & Rogerson, C. M. (2016). Unpacking the geography of tourism innovation in Western Cape Province, South Africa. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 31, 19-36.
- Breier, M., Kallmuenzer, A., Clauss, T., Gast, J., Kraus, S. ve Tiberius, V. (2021). "The Role of Business Model Innovation in the Hospitality Industry During the COVID-19 Crisis". *International Journal of Hospitality Management*, 92, 102723.
- Bulut, İ. (1997). "Turistik Potansiyeli Yönünden Yozgat İli Kaplıcaları". *Doğu Coğrafya Dergisi*, 3/2.
- Burns, T. ve Stalker, G. M. (1961). *The Management of Innovation*, Tavistock, London, 120-122.
- Campo, S., Diaz, A. M., & Yagüe, M. J. (2014). Hotel innovation and performance in times of crisis. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*.
- Ceylan, M. A. ve Yakut, M. (2021). "Türkiye'de Turistik Konaklama Türlerine ve Dağılışına Coğrafi Bir Bakış". *Turkish Academic Research Review*, 6/2, 697-724.
- Denizli İl Kültür ve Turizm Bakanlığı (2022). Termal Sağlık Turizmi. Erişim Adresi: <https://denizli.ktb.gov.tr/TR-211794/termal-saglik-turizmi.html>
- Divisekera, S., & Nguyen, V. K. (2018). Determinants of innovation in tourism evidence from Australia. *Tourism Management*, 67, 157-167.
- Duran, A., Bektaş, Ç. ve Kılıç, İ. (2020). "Termal Turizm İşletmesi Yöneticilerinin İnovasyon Algıları". *Social Mentality And Researcher Thinkers Journal*, 6/38, 2124-2134.
- Durna, U. ve Babür, S. (2011). "Otel İşletmelerinde Yenilik Uygulamaları". *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 3/1, 73-98.
- Emir, O. ve Saraçlı, S. (2011). "Determinants of Customer Satisfaction with Thermal Hotels". *Anatolia-An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 22/01, 56-68.
- Erkuş-Öztürk, H. (2006). "Competitiveness as a changing factor of tourism built environment-case of hotels in Turkey". *1st International CIB Endorsed METU Postgraduate Conference Built Environment & Information Technologies, Ankara*.
- Follet, M. P. (1924). "Creative Experience-Introduction". *Retrieved August, 28, 2004*.
- Güçer, E. ve Şerif, A. D. (2014). "Organizational Trust and Job Satisfaction: A Study On Hotels". *Business Management Dynamics*, 4/1, 12.
- Higgins, J. M. (1995). "Innovation: The Core Competence". *Planning Review*.
- Hjalager, A. M. (2010). A review of innovation research in tourism. *Tourism management*, 31(1), 1-12.
- Kahraman, N. (1991). "Termal Turizm Olayı ve Yalova Kaplıcaları". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2/3, 10-12.
- Kaya, O. (2018). "Exploring The Satisfaction and Dissatisfaction Factors Derived From Food and Beverage Services of Thermal Hotels". *Deturope-the Central European Journal of Regional Development and Tourism*, 10/3, 143-161.
- Kayır, A. G. ve Özkoç, A. G. (2020). "Çalışanlarda Hissedilen Enerji ve Yenilikçi Eğilimlerin Üretkenlik Karşıtı Davranışlara Etkisi: Termal Otellerde Bir Uygulama", *International Journal of Business, Economics and Management Perspectives*. 4/1.
- Kılıç, G., Tunç, T., Saraçlı, S. ve Kılıç, İ. (2013). "The Effect of Organizational Stress on Organizational Silence: An Application in Five Star Thermal Hotel Establishments". *Journal of Business Research-Türk*, 5, 17-32.
- Koçel, T. (2015). *İşletme Yöneticiliği*, 17. Baskı, Beta Basım Yayım A.Ş., İstanbul.
- Konaklama Tesisleri İçin Pandemi Süresince Uygulanacak Covid-19 ve Hijyen Uygulamaları Değerlendirme Formu. (2022). Erişim Adresi: <https://tga.gov.tr/wp-content/uploads/2022/06/Konaklama-TR-15.06.2022-%E2%80%93V2.pdf>
- Kozak, N. (1992). "Termal Turizm İşletmeciliği ve Önemi". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3/3, 33-38.
- Kozak, N. (1992). "Termal Turizm Teşvik Edilmelidir". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3/3, 18-20.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2021). Tesis İstatistikleri. Erişim Adresi: <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201131/tesis-istatistikleri.html>

- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2022). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Belgeli Konaklama Tesisleri. Erişim Adresi: <https://ktb.gov.tr/genel/searchhotel.aspx?lang=tr&certificateType=4>
- Lunenburg, F. C. (2012). "Organizational Structure: Mintzberg's Framework". *International Journal of Scholarly, Academic, Intellectual Diversity*, 14/1, 1-8.
- Marco-Lajara, B., Ruiz-Fernández, L., Seva-Larrosa, P. ve Sánchez-García, E. (2021). "Innovation and dynamic capabilities to face the threat of COVID-19: Spain's hotel sector study". In *International Conference on Tourism Research*, Academic Conferences International Limited., 315-324.
- Marco-Lajara, B., Ruiz-Fernández, L., Seva-Larrosa, P. ve Sánchez-García, E. (2021). "Hotel Strategies in Times of COVID-19: A Dynamic Capabilities Approach". *Anatolia*, 1-12.
- Martín, J. C. ve Román, C. (2017). "Measuring Service Quality in the Hotel Industry: The Value of User Generated Content". *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 65/4, 390-405.
- Martinez-Ros, E. ve Orfila-Sintes, F. (2009). "Innovation Activity in the Hotel Industry". *Technovation*, 29/9, 632-641.
- Miles, R. E., Snow, C. C., Meyer, A. D. ve Coleman Jr, H. J. (1978). "Organizational Strategy, Structure, and Process". *Academy of Management Review*, 3/3, 546-562.
- Mintzberg, H. (1989), *Mintzberg on Management*, The Free Press, New York.
- Orfila-Sintes, F., Crespí-Cladera, R. ve Martínez-Ros, E. (2005). "Innovation Activity in the Hotel Industry: Evidence from Balearic Islands". *Tourism Management*, 26/6, 851-865.
- Özbek, T. (1991). "Dünya'da ve Türkiye'de Termal Turizmin Önemi". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2/3, 15-29.
- Özdemir, M. (1993). "Cumhuriyetin 70. Yılında Türk Turizmi (1923-1993)". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4/3, 8-11.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Öztekin, H. ve İlhan, İ. (1994). "Konaklama Endüstrisi ve Konaklama İşletmelerinin Sınıflandırılması". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5/2, 12-15.
- Paksoy, H. M. ve Ersoy, N. (2016). "Antalya'da Faaliyet Gösteren Dört ve Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde İnovasyon ve İşletme Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma". *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15 /2.
- Peten, B. (2019). *Yenilikçiliğin Kurumsal Sürdürülebilirliğe Etkisi: Afyonkarahisar Termal Otel İşletmelerinde Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Pinto, A., Machado, P., Matias, L., Saraiva, R. ve Santos, A. S. (2016). "Thermal Comfort in Hotels: Relation Between Customer's Opinions and Empirical Data Gathered in 2015 Summer". *Interdisciplinarity in Social and Human Sciences*, 5, 511.
- Porter, M. (1990). "The competitive Advantage of Nations". *Harvard Business Review*. 73-93.
- Porter, M. E. (1980). "Industry Structure and Competitive Strategy: Keys to Profitability". *Financial Analysts Journal*, 36/4, 30-41.
- Porter, M. E. (1993). *The Competitive Advantage of Nations*. Harvard Business School Management Programs, Cambridge, 73-93.
- Prahalad, C. K. ve G. Hamel (1990). "The Core Competence of the Corporation", *Harvard Business Review*, 79-91.
- Rice, R. E. ve Rogers, E. M. (1980). "Reinvention in the Innovation Process". *Knowledge*, 1/4, 499-514.
- Schumpeter, J. A. (1939). *Business Cycles*, McGraw-Hill, New York.
- Silvestri, C., Aquilani, B. ve Ruggieri, A. (2017). "Service Quality and Customer Satisfaction in Thermal Tourism". *The TQM Journal*, 29/1, 55-81.
- Sönmez, N. K. (2021). "Investigation of Employees' Emotional Labor Acts: An Implementation at Five-Star Thermal Hotel Enterprises in Afyonkarahisar". *Co-Editors*, 91.
- Thompson, J. D. (1967). *Organization in Action*, McGraw- Hill, Chicago.

- Timur, B. (2018). "Service Quality, Destination Image and Revisit Intention Relationships at Thermal Tourism Businesses". *Journal of Gastronomy Hospitality and Travel*, 1/1, 38-48.
- Turizm Tesislerinin Niteliklerine İlişkin Yönetmelik (2019, 1 Haziran). Resmi Gazete (Sayı: 30791). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1134&MevzuatTur=21&MevzuatTertip=5>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). "Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri". (8. Baskım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, A. (2015). *Termal Turizm İşletmelerinde İnovasyon: Pamukkale-Karahayıt Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi.
- Yılmaz, G. (2018). "İstanbul'daki Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Müşteri Beklentilerine Yönelik Sunulan Makro Trendler", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7/4, 122-133.
- Zengin, B. ve Dursun, C. (2017). "Otel İşletmelerinde Uygulanan İnovatif Faaliyetlerin Rekabet Avantajı Üzerine Etkileri: Doğu Marmara Örneği". *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi*, 6/2, 38-58.

Ek.1 – Görüşme Formu Soruları Örneği

1. Kısaca kendinizi tanıtır mısınız? (İsminiz, yaşıınız, kaç yıldır bu sektörde çalışıyorsunuz vb.)
2. İşletmedeki pozisyonunuz (müdür, şef vb.), çalıştığınız departman ve bu departmandaki görev ve sorumluluklarınız nelerdir?
3. İşletmeniz hakkında kısaca bilgi verir misiniz? (İşletmenin sınıfı, özellikleri, hedef pazarı vb.)
4. İşletmenizde ve özellikle çalıştığınız departmanda pandemi döneminde gerçekleşen yenilikler nelerdir?
5. İşletmenizde pandemi döneminde alınan kararların işletmenize olumlu anlamda katkı sağladığını düşünüyor musunuz? Yanıtınız evetse yeniliklerin hangi alanlarda katkı sağladığını açıklayabilir misiniz? (Örneğin iş süreçleri, ekonomik vb.)
6. İşletmenizde pandemi döneminde başlayan ancak günümüzde devam etmeyen (tamamlanmış) önemler/yenilikler var mıdır? Varsa nelerdir?
7. İşletmenizde ürünlerde (odalarda, restoranlarda, mutfaklarda vb.) yapılan yenilikler nelerdir?
8. İşletmenizde pazarlama alanında (hedef pazar vb.) yapılan yenilikler nelerdir?
9. İşletmenizde yönetim alanında (iş bölümü, görev ve sorumluluklar, insan kaynakları vb.) yapılan yenilikler nelerdir?
10. İşletmenizde iş süreçlerinde (örneğin yemek servisi, check-in işlemleri vb.) yapılan yenilikler nelerdir?
11. Konu hakkında başka belirtmek istediğiniz hususlar var mıdır?

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:18.07.2022 ✓Accepted/Kabul:10.09.2022

DOI:10.30794/pausbed.1145118

Research Article/Araştırma Makalesi

Köroğlu, A., Asmadili, V. U. ve Birkon, İ. (2022). "Termal Turizm Amaçlı Seyahat Eden Turistlerin Sürdürülebilir Turizm Algıları ve Gönüllü Sade Yaşam Tarzları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Pamukkale Örneği", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. 0313-0325.

TERMAL TURİZM AMAÇLI SEYAHAT EDEN TURİSTLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM ALGILARI VE GÖNÜLLÜ SADE YAŞAM TARZLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BELİRLENMESİ: PAMUKKALE ÖRNEĞİ*

Ahmet KÖROĞLU**, Veli Ulaş ASMADİLİ***, İpek BİRKON****

Öz

Sürdürülebilir bir turizmden bahsetmek ancak çevrenin korunmasıyla mümkün olacağından, sürdürülebilirlik ve çevre kavramları turizm açısından önemli kavramların başında gelmektedir. Çevresel anlamda sürdürülebilirlik yalnızca bireysel anlamda bilinçlenmek ve gereksiz tüketim alışkanlıklarını terk ederek doğanın korunmasına uygun yaşamak ile gerçekleştirilebilir. Bu nedenle çalışmada, termal turizm amacıyla seyahat eden yerli turistlerin gönüllü sade yaşam tarzları ile sürdürülebilir turizm algılarını belirlemek ve aralarındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır. Araştırma amacına uygun olarak veriler 2022 yılında Şubat ayında Pamukkale'yi ziyaret eden termal otellerde konaklayan kişilerden kolayda örnekleme yöntemi ile toplanmıştır. Toplamda 296 anket formu üzerinden frekans analizleri, güvenilirlik analizleri, bağımsız grup t testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve korelasyon analizleri uygulanmıştır. Araştırmada bireylerin medeni durumları, yaşları, eğitim durumları, icra ettikleri meslekleri ve sahip oldukları gelir, destinasyonu ziyaret sayıları gibi faktörlerin bireylerin sürdürülebilir turizm algıları ve gönüllü sade yaşam tarzları üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bireylerin gönüllü sade yaşam tarzı tercihleri ile sürdürülebilir turizm algıları arasında olumlu bir ilişki olduğu ve söz konusu ilişkinin ekonomik ve çevresel faktörlerden etkilendiği sonucuna da ulaşılmıştır. Bu bağlamda politika yapıcılar ve işletme sahipleri başta olmak üzere tüm turizm paydaşlarına sürdürülebilir turizmin ve gönüllü sade yaşam tarzının önemi anlatan birtakım eğitimlerin verilmesi, proje ve teşvik programlarının uygulanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Turizm, Sürdürülebilir turizm, Gönüllü sade yaşam, Pamukkale.*

DETERMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN SUSTAINABLE TOURISM PERCEPTIONS AND VOLUNTARY SIMPLE LIFESTYLE OF TOURISTS TRAVELING FOR THE PURPOSE OF THERMAL: THE CASE OF PAMUKKALE

Abstract

Since it is only possible to talk about a sustainable tourism with the protection of the environment, the concepts of sustainability and environment are among the important concepts in terms of tourism. Environmental sustainability can only be achieved by raising individual awareness and living in accordance with the protection of nature by abandoning unnecessary consumption habits. Therefore, in this study, it is aimed to determine the voluntary simple lifestyles of domestic tourists traveling for thermal tourism and sustainable tourism perceptions and to examine the relationship between them. In accordance with the purpose of the research, data were collected from people who visited Pamukkale in February in 2022 and stayed in

*Bu araştırma, 20-21 Mayıs 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilen Sürdürülebilir Termal Turizm Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuş ve kongre bildiri özet kitabında basılmış bildirinin genişletilmiş halidir.

**Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü, BALIKESİR.

e-posta: akoroglu@balikesir.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-6694-4667>)

***Öğr. Gör., Pamukkale Üniversitesi, Denizli Sosyal Bilimler MYO, Seyahat ve Eğlence Hizmetleri Bölümü, DENİZLİ.

e-posta: ulasasmadili@pau.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0001-5698-1862>)

****Öğr. Gör., Nişantaşı Üniversitesi, Nişantaşı MYO, Turist Rehberliği Bölümü, İSTANBUL.

e-posta:ipek.birkon@nisantasi.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0001-8000-3399>)

thermal hotels by using convenience-sampling method. Frequency analysis, reliability analysis, independent group t-test, one-way analysis of variance (ANOVA) and correlation analysis were applied on 296 questionnaires in total. The research has concluded that factors such as individuals' marital status, age, educational status, occupation and income, number of visits to the destination are effective on individuals' sustainable tourism perceptions and voluntary simple lifestyles. In addition, it has been concluded that there is a positive relationship between individuals' voluntary simple lifestyle preferences and sustainable tourism perceptions, and that this relationship is affected by economic and environmental factors. In this context, it is recommended to implement a number of projects and incentive programs explaining the importance of sustainable tourism and voluntary simple lifestyle to all tourism stakeholders, especially policy makers and business owners.

Key Words: *Tourism, Sustainable tourism, Voluntary simple lifestyle, Pamukkale.*

1. GİRİŞ

Sürdürülebilir bir kalkınma biçimi çağrısı, dünya çapında toplumların örgütlenme biçiminin sürdürülemez olmasının, dünyanın doğal sınırlarını dikkate almadığının ve hem şimdi hem de gelecekte insanlar için refah yaratamayacağı gözlemine dayanmaktadır. Doğal çevrenin sınırlarının olduğu ve bu sınırların aşılması durumunda toplumsal çöküşün izlenebileceği bilinci, sürdürülebilirliğe yönelik ilk hareketlerden biri olmuştur Doğanın sahip olduğu bu sınırlar turizmi de doğrudan etkilemektedir. Turizm, sürdürülebilirliğin hem sosyo-ekonomik hem de çevresel boyutunu doğrudan etkilediği ve bundan etkilendiği için, sürdürülebilirlik açısından ilginç bir zorluk teşkil etmektedir (Postma, Cavagnaro ve Spruyt, 2017). Sürdürülebilir turizm kavramının temelde bazı yanlış yönlendirmelere sebep olabileceği söylenmektedir. Bu yanlışlığın sebebi sürdürülebilir turizmin, turistlerin vicdanını rahatlatmak adına daha fazla harcama yapmasından geçeceğine dair inançtır (Bramwell ve Lane, 1993). Daha fazla pazarla turizm hacmini artırarak sürekli düşüncesiz bir tüketim döngüsünün içinde bulunmanın turizmde olumsuz sonuçlar doğurabileceği düşünülmektedir. Turizmi daha sürdürülebilir hale getirmeye yönelik çabaların, sağlam araştırma ve bilinçli tartışmaların sonucunda geliştirilen planlamalardan geçtiği ve bu şekilde sorunlardan ziyade fayda üretme olasılığının çok daha yüksek olduğu ifade edilebilir (Sevinç ve Duran, 2018).

Turizmin biçimi veya konumu ne olursa olsun, çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel olarak sürdürülebilir olması için planlanması, geliştirilmesi ve uygulanması gerektiği genel olarak kabul edilse de sürdürülebilir turizm gelişimi farklı yerlerdeki farklı insanlar için farklı şeyler ifade edebilmektedir. Bir bölgeyi ziyaret eden turistlerin sürdürülebilirlik algıları oradaki yerel halktan farklı olabilir (Deng ve Bender, 2007). İnsanlar sürdürülebilirlik kavramını ekolojik boyutuyla ilişkilendirme eğiliminde olsalar da ekonomik başarıya genellikle çevresel ve sosyokültürel sürdürülebilirlikten daha fazla değer verilir (Tosun, 2002) Ancak turizm gelişiminin çevresel sonuçlarıyla ilgilenen çevresel çıkar grupları için bunun tersi geçerli olabilir. Çevre algılarına odaklanan araştırmalar, turistlerin genel olarak sınırlı aşınma ve yıpranma etkileri algısına sahip olduklarını ancak çöp, insan atıkları ve vandalizm gibi kaynaklanan doğrudan etkilere karşı daha duyarlı olduklarını göstermiştir. (Hillery, Nancarrow, Griffin ve Symeet, 2001).

Çevre sorunları her yıl giderek daha ciddi hale gelmiş ve doğal kaynakların tükenmesi her zamankinden daha büyük bir endişe konusu olmaya başlamıştır. Bu durum, insanın doyumsuz rahat bir yaşam arzusundan ve dolayısıyla aşırı tüketimden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle gönüllü olarak sade bir yaşam, rahat bir insan yaşamı ve hatta gelecekte insanın hayatta kalması için gerekli olmaktadır (Iwata, 2006). Fazla tüketimin azaltılması, düşük tüketimli gönüllü sade yaşam tarzı temelde toplulukçu veya insani faydalar yaratma potansiyeline sahiptir. Gönüllü sade yaşam tarzı ile daha fazla ihtiyacı olan başkalarına daha fazla kaynak bırakabilmek mümkün olmaktadır. Hatta, materyalist olmayan anlam ve tatmin biçimlerine odaklanan gönüllü sade yaşam tarzının, bugün materyalist kültürlerde birçok insanı huzursuz eden ruhsal rahatsızlığa bir tür panzehir sağlayabileceği öne sürülmüştür (Alexander, 2012). Ayrıca bireyler gönüllü sadelik yoluyla tüketim seviyeleri daha sürdürülebilir bir düzeye indirip azaltabilirler ve tercihlerini daha etik alternatifler üzerinde yoğunlaştırabilme olanağına sahiptirler (Shaw ve Newholm, 2002).

Sürdürülebilirliğin bireysel anlamda bilinçlenmeyle ve gereksiz tüketimlerden kaçınarak doğa ile uyumlu biçimde hayat sürerek var olabileceği ifade edilebilir. Bu araştırmada, turizmin sürdürülebilirliği açısından önem taşıyan alternatif turizm türlerinden, termal turizm amacıyla seyahat eden yerli turistlerin Pamukkale'ye yönelik sürdürülebilir turizm algıları ile gönüllü sade yaşam tarzları arasındaki ilişkiye odaklanmak amaçlanmıştır.

2. LİTERATÜR (KAVRAMSAL / KURAMSAL ÇERÇEVE)

2.1. Sürdürülebilir Turizm

Sürdürülebilirlik kavramının kökenleri, 1970’lerde öne çıkan çevrecilikte yatmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın açık fikri ilk olarak Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakların Korunması Birliği (IUCN, 1980) tarafından Dünya Koruma Stratejisinde vurgulanmıştır. 1987 yılında Brundtland Komisyonu Raporu, sürdürülebilir kalkınmayı “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma” olarak tanımlamıştır (WCED, 1987: 43). Sürdürülebilir kalkınmanın temel fikirleri ve ilkeleri turizme uygulanmıştır, ancak kavramsal anlaşmazlıklar ve her iki kavramın çok boyutluluğu sonucunda birçok yorumcu sürdürülebilir turizmin kesin tanımlarının mevcut olmadığını ifade etmiştir (Sharpley 2000). Dünya Turizm Örgütü’nün (UNWTO, 2021) tercih ettiği sürdürülebilir kalkınma tanımı, “Mevcut ve gelecekteki ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini tam olarak dikkate alan, ziyaretçilerin, endüstrinin, çevrenin ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarını karşılayan turizm” şeklindedir. Sürdürülebilir turizmin; kültürel bütünlüğü, ekolojik süreçleri, biyolojik çeşitliliği ve yaşam destek sistemlerini koruyarak, tüm kaynakların sosyal, ekonomik ve estetik ihtiyaçların karşılanabileceği şekilde yönetilmesine öncülük etmesi öngörülmektedir (Liu, 2003).

Butler’a (1993) göre sürdürülebilir turizm, bir bölgede canlılığını süresiz olarak sürdüren turizm türüdür. Bramwell ve Lane (1993), sürdürülebilir turizmi “turizm endüstrisi, ziyaretçiler, çevre ve tatilcilere ev sahipliği yapan topluluklar arasındaki karmaşık etkileşimlerin yarattığı gerilimleri ve sürtüşmeleri azaltmaya yönelik olumlu bir yaklaşım” olarak tanımlamıştır. Hunter (1995) sürdürülebilir turizmin öncelikle küresel bir olgu olarak turizm ile küresel bir görev olarak sürdürülebilir kalkınma arasındaki kesişme noktasında geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ona göre, tanımlanmış destinasyon alanlarının sürdürülebilir turizm için politika ve önlemleri nasıl uygulamaya çalıştığına odaklanmak, her alanın diğer coğrafi alanlarla olan bağlantılarını görmezden gelme tehlikesini ima etmektedir (Hoyer, 2000). Sonuç olarak, kavram bazen kesin bir tanımdan ziyade bir bakış açısı olarak anlaşılmış (Clarke 1997) ve geniş olarak “ekonomik açıdan sürdürülebilir ancak geleceğin üzerinde bulunduğu kaynakları yok etmeyen turizm” olarak tanımlanmıştır (Saarinen, 2006).

Sürdürülebilir turizm gelişiminin kilit yönleri: turizm destinasyonlarında istihdam fırsatları dahil olmak üzere yeni işyerlerinin yaratılması, doğal çevrenin korunması, iklim değişikliğinin azaltılması, kirlilik ve atıkların azaltılması, yeşil ve sürdürülebilir tüketim uygulamalarının teşvik edilmesi şeklinde tanımlanabilir. Bu etkiler, yerleşik istihdam ve işsizlik, psikolojik iklim, turistik destinasyonlarda sosyal hizmetin mevcudiyeti gibi diğer sosyal faktörler aracılığıyla kendini gösterir (UNEP, 2004; UNWTO,2017). Halihazırda turizm sektöründe, atıkları ayırmak, doğal kaynakları korumak ve etik turizmin diğer konularını sağlamak için sürdürülebilir turizmi sağlamak özellikle önemlidir (Streimikiene vd., 2020).

Literatür incelendiğinde, son yıllarda sürdürülebilir turizme yerel halk açısından bakıldığı sıklıkla görülmektedir. Gündüz (2017), Antalya-Belek’teki yerel halkın golf turizmi sürdürülebilirliğine bakışlarını; Çoğalmış (2019), Rize halkının sürdürülebilir turizm algılarını; Karahan (2019), Giresun’daki yerel halkın gastronomi turizmine yönelik sürdürülebilirlik algılarını; Sert (2019), Ankara-Beyazırma’nda ikamet eden yerel halkın; Sarıahmetoğlu ve Vatansever Toylan (2020) ise Rize-Ayder bölgesinde yaşayanların sürdürülebilir turizm algılarını araştırmıştır. Bunların yanında turistlerin sürdürülebilir turizm algılarına yönelik çalışmalar da azımsanamayacak derecededir. Akbaş (2020), çalışmada sürdürülebilir turizmin önemini ifade etmek amacıyla hem Didim yerel halkına hem de Didim’e gelen turistlere yönelik bir çalışma gerçekleştirmiştir. Can Akgül (2014), Balıkesir-Gönen’de termal otellerde konaklayan turistlerin; Deng ve Bender (2007), Batı Virginia’yı ziyaret edenlerin; Doğan ve Yağmur (2017), Antalya-Kemer bölgesine gelen yabancı ziyaretçilerin; Bektaş (2021), Ankara-Kale bölgesine gelen turistlerin; Ön Esen, Yüksel ve Kılıç (2020), Datça Badem Çiçeği Festivali’ne katılanların sürdürülebilir turizm algılarına yönelik araştırmalar yapmışlardır. Bu araştırmada ise Pamukkale’yi termal turizm faaliyetlerine katılmak amacıyla ziyaret eden yerli turistlerin, sürdürülebilir turizm algıları ve gönüllü sade yaşam tarzları arasındaki ilişki incelenmektedir.

2.2. Gönüllü Sade Yaşam Tarzı

Gönüllü olarak sade bir yaşam tarzı fikrinin tüketiciler için yeni bir kavram olamaması sanayi öncesi toplumların çoğunluğunun çok sade bir şekilde hayatlarını sürdürmelerinden anlaşılmaktadır. Ancak bu, belirli

İ. Birkon

bir kişinin temel olarak zayıf ekonomik ve sosyal durumundan, bazen de dini inançlarından kaynaklanan, istem dışı sadelik (Burgiel, Sowa ve Zralek, 2015: 21). Sosyal filozof R. Gregg, 1936'da modern üretim ve ticaretin, sade yaşamın değerinin net bir şekilde anlaşılmasına ya da uygulanmasına ortam sağlamayan bir zihinsel iklim yarattığını ifade ederek "gönüllü sadelik" adını tanıtmış ve sade yaşam kavramının dini ve manevi temellerini vurgulayarak, bireylerin tüketimlerini kontrol ederek üretim güçleri üzerinde kontrol sağlayabileceğini ifade etmiştir (Zavestoski, 2002). Bu konuya yönelik bir sonraki ilgi artışı, artan aşırı tüketim sorununa acil bir çare bulunması gerektiğine dair inançla birlikte 70'lerde ortaya çıkmıştır. Eş zamanlı olarak sade yaşamın ekolojik ve sosyal boyutu, 60'lar ve 70'lerin karşı kültürünün temellerinden biri haline gelmiştir. Bu alandaki akademik araştırmalar da bu dönemde yoğunlaşmıştır. D. Elgin ve A. Mitchell, herhangi bir nedenle daha azıyla yaşamayı seçen ve "gönüllü sadeleştiriciler" olarak etiketledikleri belirli bir tüketici segmentini tanımlayan ilk kişiler olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Craig-Lees & Hill, 2002). Elgin ve Mitchell (1997), gönüllü sadeliğin özünün, görünüşte basit ve manen zengin bir şekilde yaşamak olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu yaşam tarzı tutumlu tüketimi, güçlü bir ekolojik aciliyet duygusunu ve kişisel gelişime yönelik baskın bir ilgiyi benimsemektedir.

İnsan davranışının karmaşık olması ve yaşam tarzlarının öznelliği sebebiyle, gönüllü sadelik kavramı için geniş çapta kabul görmüş bir tanım önermek mümkün değildir (Cengiz ve Torlak, 2018). Etzioni (1998) için gönüllü sadelik; kişinin kaynaklarını, özellikle para ve zamanı serbest bırakmak için maddi tüketimini sınırlamayı seçmesi, yaşamın maddi olmayan yönleri aracılığıyla tatmin araması anlamına gelmektedir. Iyer ve Mancy'e (2009) göre gönüllü sadelik, aşırı tüketimin karşısında durmaya yönelik bir tutumu içermektedir. Bazı araştırmalar, sade bir yaşam tarzının benimsenmesinin "gönüllü" doğası, seçme özgürlüğü olmayan, zorunlu yoksulluk içinde yaşayan veya herhangi bir kurum veya hükümet tarafından bu tür davranışları benimsemeye zorlananların uygulamalarını kapsamadığı görüşünderken (Boujbel ve D'astous, 2012); bazı araştırmalar, gönüllü sade yaşam tarzının varlıklı insanlara özel olmadığını, bu yaşam tarzının temel ihtiyaçları daha az tatmin edilenler tarafından da seçilebileceğini savunmaktadır (Huneke, 2005). Gönüllü sadeliği seçen bireyler aynı zamanda günlük yaşamları üzerinde kendi kontrollerini en üst seviyeye çıkarmaya ve kurumlara bağımlılığı en aza indirmeye çalışmaktadırlar (Leonard-Barton, 1981).

Araştırmacılar gönüllü sade yaşam tarzını farklı şekillerde kategorize etmişlerdir. Shama ve Wisenblit (1984), gönüllü sade yaşam tarzını "düşük tüketim, ekolojik sorumluluk ve kendi kendine yeterli bir yaşam tarzı" olarak tanımlamaktadır. Gönüllü sadelik değerlerinin; (1) maddi sadelik, (2) insan ölçeği "küçük güzeldir", (3) kendi kaderini tayin etme, (4) ekolojik sorumluluk ve (5) kişisel gelişim olmak üzere 5 boyutunu önermektedirler. Iwata (2006) ise gönüllü sade yaşam tarzının; alışverişte temkinli tutumlar, kendi kendine yeterliliği kabul etme ve gönüllü olarak sade bir yaşam arzusu olmak üzere üç alt boyutta incelenebileceğini öne sürmüştür. Etzioni (1998), "vites küçültme"den "güçlü sadeleştirme" ve "sade yaşam hareketi"ne kadar güç derecesi arasında değişen gönüllü sadeliğim üç varyasyonu arasında ayırım yapmaktadır. Shaw ve Newholm (2002), gönüllü sade yaşamı benimseyenlerin çoğunlukla etik kaygılara yanıt veren davranışlarını belirtmek için "etik sadeleştiriciler" terimini kullanmaktadır. McDonald ve diğerleri (2006), geniş bir tüketici segmenti olan "yeni başlayan gönüllü sadeleştiriciler"e daha fazla dikkat gösterilmesi gerektiğini önermektedir. Bu tür tüketiciler, gönüllü olmayan sadeleştiricilerin başında yer almakta ve yazarlara göre bu grup, daha yeşil tüketim tarzlarını benimseme ve benimsememe süreçlerini anlamamıza yardımcı olabilmektedir. Bu çeşitli tanımlar, gönüllü sade yaşam tarzının içinde benimsenen çeşitliliği yansıtmaktadır.

Gönüllü sadelik, yaşam kalitesinin artmasını desteklemektedir. İnsanların daha basit yaşamları seçmelerinin pek çok nedeni vardır. Bazı insanlar hayatlarının dengesinin bozulduğunu ve arkadaşlarıyla, doğayla ve hatta aileleriyle anlamlı bir şekilde bağlantı kuramayacak kadar meşgul olduklarını hissederler. Bazı insanlar ise toprak, hava ve su ile daha uyumlu bir ilişki ararlar. Farklı nedenlerle, tüketimci yaşam tarzlarının sunduklarının çok ötesinde tatminlerle dolu bir yaşam biçimi geliştirilebilir. Sadelik, sınırlayıcı bir yaşam tarzını değil, dünyanın ve gelecek nesillerin refahına katkıda bulunan özgürleştirici bir yaşam biçimini tanımlamaktadır (Elgin, 2013).

Gönüllü sade yaşam tarzının ilgili literatürde; yaşam doyumu (Boujbel ve D'astous, 2012), tüketicilerin değer yapıları, tüketim değeri (Özgül, 2010; Aydın ve Kazancoğlu, 2017), yeşil tüketim (Pir, 2019), hedonik tüketim (Türkmen ve Erten, 2020), boş zaman memnuniyeti, deneyimsel tüketim (Matte vd., 2021) gibi değişkenlerle incelendiği çalışmalar bulunmaktadır. Bunların yanında gönüllü sadelik ile sürdürülebilir tüketim çalışmaları

birlikte ele alınmıştır (Alexander, 2012; Ergen, 2014). Burgiel vd. (2015) çalışmasında, gönüllü sadeliğin aşırı tüketimin karşısında sürdürülebilir bir alternatif oluşturduğunu vurgulamaktadır. Turizm ile gönüllü sade yaşam ilişkisine bakıldığında Çağay (2019) çalışmasında yavaş şehir Seferihisar'ın yavaşlık düzeyinin, turistlerin gönüllü sade yaşam tarzları ve çevre duyarlılıkları ile olumlu yönde bir ilişki sergilediğini ortaya koymuştur. Hall (2011) ise çalışmasında turizm faaliyetlerine katılırken gerçekleştirilen fazla tüketimin zararları üzerinde durarak buna karşı önlemler alınması gerektiğini ifade etmektedir. Literatürde turistlerin gönüllü sade yaşam tarzlarının, sürdürülebilir turizm algıları ile ilişkisini incelediği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu anlamda çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. YÖNTEM

Bu araştırma, termal turizm amacıyla seyahat eden yerli turistlerin gönüllü sade yaşam tarzları ile sürdürülebilir turizm algılarını belirlemek ve aralarındaki ilişkiyi incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Etik kurul onayı, Balıkesir Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Komisyonu'ndan alınmıştır (17.03.2022/02). Araştırmanın evreni, 2022 yılında Şubat ayında Pamukkale'yi ziyaret edip termal otellerde konaklayan 8865 kişiden oluşmaktadır. Verilerin toplanmasında uygun zaman ve maliyet oluşturacağı sebebiyle kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Anketi yanıtlamaya gönüllü olan, 2022 yılı Şubat ayında Pamukkale'yi ziyaret eden ve termal otel işletmelerinde konaklayan 298 kişiyle araştırma gerçekleştirilmiştir. Yapılan incelemeler sonucu anketlerden iki tanesinin eksik veri içermesi nedeniyle analizlere dahil edilmemiş ve 296 anket formu ile analizler gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda nicel veri toplama yöntemlerinden anket tekniği uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerine ait bilgilerin elde edilebileceği 7 adet soru yer almaktadır. İkinci bölümde Deng ve Bender'in (2007) çalışmalarında kullandıkları, ziyaretçilerin sürdürülebilirlik algılarına yönelik geliştirilen ölçeğe yer verilmiştir. Bu ölçek 20 ifade ve 3 boyuttan oluşmaktadır. Söz konusu boyutlar çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel olarak sıralanmaktadır. Üçüncü bölümde ise Iwata'nın (2006) çalışmasında kullandığı "Gönüllü Sade Yaşam Tarzı Ölçeği" kullanılmıştır. Gönüllü Sade Yaşam Tarzı Ölçeği 22 ifade ve 3 boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin söz konusu boyutları "alışverişte temkinli tutumlar", "kendi kendine yeterliliği kabul etme" ve "gönüllü olarak sade bir yaşam arzusu" olarak ifade edilmektedir. Çalışmada kullanılan her iki ölçek de beşli likert tipindedir (1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum).

Araştırmaya gönüllü olarak katılan turistlerden elde edilen verilerin analizi istatistik programı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların demografik özelliklerine yönelik soruların yanıtlarını belirlemek amacıyla frekans analizi yapılmıştır. Ölçeklerin güvenilirlik analizleri gerçekleştirilmiş, bağımsız grup t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Turistlerin sürdürülebilir turizm algıları ile gönüllü sade yaşam tarzları arasındaki ilişkiyi tespit etmek adına korelasyon analizi uygulanmıştır.

4. BULGULAR

Araştırmada öncelikli olarak katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin uygulanan frekans analizi Tablo 1'de yer almaktadır. Bunun sonucunda katılımcıların %49,7'si kadın, %50,3'ü erkektir. Katılımcıların %11,1'i 18-25 yaş aralığında, %27,4'ü 26-35 yaş aralığında, %29,4'ü 36-45 yaş aralığında, %20,9'u 46-55 yaş aralığında ve %11,2'si 56 ve üzeri yaş aralığındadır. Evli katılımcılar %56,8 düzeyinde iken bekar katılımcılar %43,2 düzeyindedir. Katılımcıların %35,5'i lise mezunu, %30,4'ü önlisans mezunudur. Katılımcıların %18,6'sı özel sektör çalışanı, %17,6'sı esnaf, %16,6'sı serbest meslek sahibi olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların %32,8'inin aylık geliri 6001 Türk Lirası ve üzeri, %26'sının 4501-6000 Türk Lirası %15,2'sinin 1603 Türk Lirası ve altı olduğu görülmektedir. Katılımcıların %38,5'i Pamukkale'yi ilk kez ziyaret ettiklerini, %17,2'si ikinci kez ziyaret ettiklerini, %23,6'sı üçüncü kez ziyaret ettiklerini, %20,6'sı dört veya daha fazla ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Yönelik Frekans Analizi

		Katılımcı Sayısı (n)	Katılımcıların Yüzdesi
Cinsiyet	Kadın	147	49,7
	Erkek	149	50,3
	TOPLAM	296	100
Yaş	18-25	33	11,1
	26-35	81	27,4
	36-45	87	29,4
	46-55	62	20,9
	56 ve üzeri	33	11,2
	TOPLAM	296	100
Medeni Durum	Evli	168	56,8
	Bekar	128	43,2
	TOPLAM	296	100
Eğitim Durumu	İlköğretim	37	12,5
	Lise	105	35,5
	Önlisans	90	30,4
	Lisans	47	15,9
	Lisansüstü	17	5,7
	TOPLAM	296	100
Meslek	Kamu Sektörü	30	10,1
	Özel Sektör	55	18,6
	Ev Hanımı	32	10,8
	Öğrenci	29	9,8
	Emekli	29	9,8
	Esnaf	52	17,6
	Serbest Meslek	49	16,6
	İşsiz	20	6,8
	TOPLAM	296	100
Aylık Gelir	1603 TL ve altı	45	15,2
	1604-3000 TL	35	11,8
	3001-4500 TL	42	14,2
	4501-6000 TL	77	26,0
	6001 TL ve üzeri	97	32,8
	TOPLAM	296	100
Ziyaret Sayısı	İlk	114	38,5
	İkinci	51	17,2
	Üçüncü	70	23,6
	Dördüncü / daha fazla	61	20,6
	TOPLAM	296	100

Tablo 2’de sürdürülebilir turizm algısı ölçeğinin boyutlarına yönelik faktör analizi ve güvenilirlik analizi sonuçlarına yer verilmektedir. Yapılan faktör analizi neticesinde faktör yükü 0,40’ın altında kalan ve birden fazla faktörden yük alan ifadeler analizden çıkarılarak ölçekteki ifade sayısı 12’ye indirilmiş, ölçeğe ilişkin faktör analizi yinelenmiştir. Daha sonra yapılan analizlere bu ifadeler dahil edilmemiştir (3,4,5,8,10,14,15,16. ifadeler) Verilerin faktör analizine elverişli olup olmadığını test etmek amacıyla gerçekleştirilen Kaiser-Meyer-Olkin örneklem değeri 0,66 iken Barlett’s Sphericity testi anlamlılık göstermektedir ($p=0,000<0,05$).

İ. Birkon

Bu sonuçlar verilerin faktör analizine elverişli olduğunu ifade etmektedir. Analiz sonucuna göre 12 ifade 3 faktör altında toplam varyansın %60,41'ini açıklamaktadır. Söz konusu faktörlerden 4 madde ile ifade edilen “sosyokültürel” faktörünün açıkladığı varyans oranı %24,183, güvenilirlik katsayısı 0,79’dur. 4 madde ile ifade edilen “ekonomik” faktörün açıkladığı varyans oranı %18,292, güvenilirlik katsayısı 0,68’dir. 4 madde ile ifade edilen “çevresel” faktörün ise açıklanan varyansı %17,939, güvenilirlik katsayısı %68’dir.

Tablo 2. Sürdürülebilir Turizm Algısı Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi

Faktörün Adı	Faktör Yüğü	Özdeğeri	Açıklanan Varyans	Cronbach's Alpha
SOSYOKÜLTÜREL				
Turizm bölgesinde yaşamak yerel halka fayda sağlayacaktır.	0,815	2,902	24,183	0,79
Pamukkale tekrar ziyaret etmeye değecek bir yerdir.	0,801			
Pamukkale'yi ziyaret etmeyi arkadaşlarıma tavsiye edeceğim.	0,797			
Genel olarak Pamukkale'yi ziyaretimden memnunum.	0,597			
EKONOMİK				
Pamukkale turizm gelişiminde çevre bölgelerle rekabet halindedir.	0,809	2,195	18,292	0,68
Turistler otel ve motel oda ücretleri için özel vergiler ödemelidirler.	0,726			
Daha kaliteli hizmet için daha fazla ücret ödeyebilirim.	0,661			
Pamukkale doğaya dayalı varlıklarını pazarlamak için daha fazla çaba göstermelidir.	0,650			
ÇEVRESEL				
Pamukkale'nin doğal güzellikleri iyi korunmuştur.	0,858	2,153	17,939	0,68
Pamukkale kırsal atmosferin deneyimlenebileceği bir yerdir.	0,729			
Küçük köyler ve tarihi binalar/yerler uygun şekilde korunmaktadır.	0,638			
Pamukkale'yi gezmek çevre bilincini arttırmaktadır.	0,553			
AÇIKLANAN VARYANS		60,414		
KAISER-MEYER-OLKİN (KMO)		0,66		
BARTLETT TESTİ		P<0,000		
CRONBACH'S ALPHA		0,62		

Katılımcıların sosyo-demografik değişkenlerinin ölçekler ve faktörler açısından değerlendirilmesine yönelik t testi ve tek yönlü varyans analizi ile Post Hoc testleri gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarında katılımcıların cinsiyetleri ile sürdürülebilir turizm algısı ölçeği ve faktörleri, gönüllü sade yaşam tarzı ölçeği ve faktörleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Katılımcıların medeni durumu ile ölçekler ve faktörler arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan t testi sonucunda “gönüllü sade yaşam arzusu” ($t=-2,62$; $p=0,009<p=0,05$) ile medeni durum arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların yaşları ile sürdürülebilir turizm algısı ($F=4,031$; $F=0,003<p=0,05$) ve çevresel faktör ($F=3,050$; $F=0,017<p=0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. 46-55 yaş aralığındaki katılımcıların 26-35 yaş ve 36-45 yaş aralığındaki katılımcılardan daha yüksek sürdürülebilir turizm algısına ve daha yüksek “çevresel” sürdürülebilir turizm algısına sahip oldukları istatistiki olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların eğitim durumları ile gönüllü sade yaşam tarzı faktörü ($F=3,287$; $F=0,021<p=0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Gruplar arasındaki farklılıkların hangileri olduğunu tespit edebilmek amacıyla uygulanan Post Hoc testine göre lise eğitim düzeyindeki katılımcıların lisans ve üstü eğitim düzeyine sahip katılımcılardan daha yüksek gönüllü sade yaşam tarzını benimsedikleri saptanmıştır. Katılımcıların meslekleri ile çevresel faktör ($F=2,443$; $F=0,019<p=0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Kamu çalışanı olan katılımcıların diğer meslek gruplarını icra eden katılımcılara göre daha yüksek “çevresel” sürdürülebilir turizm algısına sahip oldukları saptanmıştır. Katılımcıların aylık gelirleri ile çevresel faktör ($F=2,714$; $F=0,030<p=0,05$), kendi kendine yeterliliği kabul etme faktörü ($F=9,505$; $F=0,000<p=0,05$) ve gönüllü olarak sade bir yaşam arzusu faktörü ($F=5,880$; $F=0,000<p=0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Söz konusu farklılıkların hangi gruplara ait olduğunu ortaya çıkarmak

için yapılan Post Hoc testine göre aylık geliri 1604-3000 TL arasında olan katılımcıların, aylık geliri 6001 TL ve üzeri olan katılımcılardan daha fazla çevresel sürdürülebilir turizm algısına sahip oldukları saptanmıştır. Ayrıca aylık geliri 1603 TL ve altında olanlar ile 6001 TL ve üzeri olanların, aylık geliri 3001-4500 TL ve 4500-6000 TL olan katılımcılardan daha fazla “kendi kendine yeterliliği kabul etme” eğiliminde oldukları tespit edilmiştir. Aylık geliri 1604-3000 TL ve 3001-4500 TL olan katılımcıların ise aylık geliri 6001 TL ve üzeri olan katılımcılardan daha fazla “gönüllü bir sade yaşam arzusu” eğiliminde oldukları istatistiksel olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların ziyaret sayıları ile kendi kendine yeterliliği kabul etme faktörü ($F=4,865$; $F=0,003 < p=0,05$) ve gönüllü olarak sade bir yaşam arzusu faktörü ($F=3,811$; $F=0,011 < p=0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Pamukkale’yi ilk kez ziyaret edenlerin, ikinci veya üçüncü kez ziyaret eden katılımcılardan daha fazla “kendi kendine yeterliliği kabul etme” eğiliminde oldukları; Pamukkale’yi üçüncü kez ziyaret edenlerin ise ilk kez ziyaret edenlerden daha fazla “gönüllü olarak sade bir yaşam arzusu” eğiliminde oldukları saptanmıştır.

Tablo 3’te gönüllü sade yaşam tarzı ölçeğinin boyutlarına yönelik faktör analizi ve güvenilirlik analizi sonuçları bulunmaktadır. Faktör analizi neticesinde faktör yükü 0,40’ın altında olan 22. ifade ve birden fazla faktörden yük alan 18. ifade analizden çıkarılarak ölçekteki ifade sayısı 20’ye indirilmiş, ölçeğe ilişkin faktör analizi tekrarlanmıştır. Sonraki analizlerde bu ifadeler analizin dışında bırakılmıştır. Verilerin faktör analizine uygun olup olmadığını test etmek amacıyla gerçekleştirilen Kaiser-Meyer-Olkin örneklem değeri 0,82 iken Barlett’s Sphericity testi anlamlılık göstermektedir ($p=0,000 < 0,05$). Söz konusu testler verilerin faktör analizine uygun olduğunu ifade etmektedir. Analiz sonucuna göre 20 ifade 3 faktör altında toplam varyansın %52,579’unu açıklamaktadır. Söz konusu faktörlerden 7 madde ile ifade edilen “alışverişte temkinli tutumlar” faktörünün açıkladığı varyans oranı %21,817 güvenilirlik katsayısı 0,86’dır. 8 madde ile ifade edilen “kendi kendine yeterliliği kabul etme” faktörünün açıkladığı varyans oranı %18,863, güvenilirlik katsayısı 0,78’dir. 5 madde ile ifade edilen “gönüllü sade yaşam arzusu” faktörünün ise açıklanan varyansı %11,900, güvenilirlik katsayısı %67’dir.

Tablo 3. Gönüllü Sade Yaşam Tarzı Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi

Faktörün Adı	Faktör Yükü	Öz Değeri	Açıklanan Varyans	Cronbach’s Alpha
ALIŞVERİŞTE TEMKİNLİ TUTUMLAR				
Sade bir yaşam sürmeye ve çok gerekli olmayan ürünleri almamaya çalışırım.	0,863	4,363	21,817	0,86
Plansız alışveriş yapmam.	0,848			
Alışveriş yaparken, bir ürünün benim için gerçekten gerekli olup olmadığına bakar, ona göre karar veririm.	0,828			
Seyahate çıktığım zamanlar hariç, boş zamanlarımı çok fazla para harcamadan geçiririm.	0,761			
Param olsa bile, plansız alışverişler yapmak ilkelerimle uyumsuz.	0,729			
Maddi zenginliktense, daha çok zihinsel gelişim ve başarıya önem veririm.	0,642			
Eski eşyaları kullanılamaz hale gelene dek kullanmaya devam eden bir insanım.	0,425			
KENDİ KENDİNE YETERLİLİĞİ KABUL ETME				
Gelecekte, mümkün olduğunca kendime yetebileceğim bir yaşam sürmek isterim.	0,820	3,773	18,863	0,78
Mümkün olduğunca kendine yetecek bir yaşam sürmek arzu edilir bir şeydir.	0,799			
Gelecekte beslenme konusunda kendime yetebilmeyi isterim.	0,732			
Satın aldığım ürünleri mümkün olduğunca uzun süreli kullanmaya çalışırım.	0,684			
Rahatlık ve konfor benim için en önemli şeylerdir.	0,521			
Alışveriş yaparken, uzun süre sıkılmaksızın kullanabileceğim ürünleri satın almaya çalışırım.	0,477			
Gösterişli olmaktansa, sade bir hayat sürmeyi tercih ederim.	0,466			
Ucuz ve yeni şeyleri sık aralıklarla satın almaktansa, pahalı olsa dahi, uzun süre kullanabileceğim ürünleri satın almayı tercih ederim.	0,440			

GÖNÜLLÜ SADE YAŞAM ARZUSU				
Rahatlık ve konfor sunan ürünler insanları şımartıyor/bozuyor.	0,709			
Genellikle gelişmiş özellikleri olan, kullanımı zor ürünleri satın almam.	0,658			
Maddi zenginlik benim için çok önemlidir.	0,630			
Az fonksiyonlu, basit ürünleri; karmaşık ve çok fonksiyonlu olanlara tercih ederim.	0,587			
Yeni çıkan bir ürünü, benzer bir ürüne sahip olsam da satın almak isterim.	0,586	2,380	11,900	0,67
AÇIKLANAN VARYANS		52,579		
KAISER-MEYER-OLKİN (KMO)		0,820		
BARTLETT TESTİ		P<0,000		
CRONBACH'S ALPHA		0,75		

Tablo 4'te Sürdürülebilir Turizm Algısı Ölçeği ve Gönüllü Sade Yaşam Tarzları Ölçeğinin ve ölçeklerin faktörlerinin birbirleriyle ilişkisini ifade eden korelasyon analizi sonuçları yer almaktadır. Korelasyon analizi bulgularına göre sürdürülebilir turizm algısı ile gönüllü sade yaşam tarzı ($r=0,178$; $p=0,002<0,01$) arasında düşük düzeyde olumlu ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Sürdürülebilir Turizm Algısı ile Gönüllü Sade Yaşam Tarzlarına İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

		Sürdürülebilir Turizm Algısı	Sosyokültürel	Ekonomik	Çevresel
Gönüllü Sade Yaşam Tarzları	Korelasyon Katsayısı	0,178**	0,040	0,117*	0,149*
	Sig.	0,002	0,497	0,044	0,010
	N	296	296	296	296
Alışverişte Temkinli Tutumlar	Korelasyon Katsayısı	0,030	-0,035	-0,039	0,113
	Sig.	0,613	0,550	0,509	0,052
	N	296	296	296	296
Kendi Kendine Yeterliliği Kabul Etme	Korelasyon Katsayısı	-0,057	0,124*	-0,073	-0,098
	Sig.	0,328	0,033	0,209	0,093
	N	296	296	296	296
Gönüllü Sade Yaşam Arzusu	Korelasyon Katsayısı	0,393**	-0,012	0,368**	0,274**
	Sig.	0,000	0,838	0,000	0,000
	N	296	296	296	296

**Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlı. *Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlı.

Katılımcıların gönüllü sade yaşam tarzlarının, çevresel ($r=0,149$; $p=0,010<0,05$) ve ekonomik ($r=0,117$; $p=0,04<0,05$) sürdürülebilir turizm algıları ile arasında düşük seviyede olumlu yönde anlamlı bir ilişkisi olduğu saptanmıştır. Bunun yanında sosyokültürel faktör ile kendi kendine yeterliliği kabul etme ($r=0,124$; $p=0,033<0,05$) arasında düşük düzeyde olumlu ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Son olarak gönüllü olarak sade bir yaşam arzusu ile sürdürülebilir turizm algısı ($r=0,393$; $p=0,000<0,01$), ekonomik ($r=0,368$; $p=0,000<0,01$) ve çevresel ($r=0,274$; $p=0,000<0,01$) faktör arasında orta düzeyde olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın genelinde de belirtildiği üzere sürdürülebilir bir turizm için çevrenin korunması ve sonraki nesillere iyileştirilerek aktarılması çok büyük önem teşkil etmektedir. Özellikle turizmin temel taşlarından birini oluşturan termal kaynaklar çok uzun yıllardır insanların seyahat nedenlerinin başında gelmektedir. Suyun iyileştirici etkisinin keşfi ile birlikte günümüze kadar uzanan termal turizm etkinlikleri sürdürülebilirliği sağlanması gereken

İ. Birkon

önemli bir faaliyettir. Bu nedenle de herkesin bu konuda üzerini düşeni yapması bir zorunluluktur. Dolayısıyla bu çalışma termal turizme katılan bireylerin bu sorumluluklarının ne kadar farkında olduğunun anlaşılması için yapılmıştır. Termal turizm amacıyla seyahat eden bireylerin sürdürülebilir turizm algıları ve gönüllü sade yaşam tarzları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak niyetiyle yapılan çalışmanın sonuçları incelendiğinde, katılımcıların çoğunlukla 36-45 yaş aralığında evli ve lise mezunu oldukları, genellikle 6001 TL ve üzerinde gelire sahip özel sektör çalışanları oldukları ve büyük bölümünün Pamukkale'yi ilk kez ziyaret ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmaya katılan bireylerin cinsiyetlerine bakıldığında kadın ve erkek katılımcı oranının neredeyse eşit olduğu görülmektedir.

Araştırmada elde edilen temel sonuç, bireylerin sürdürülebilir turizme yönelik algılarının, gönüllü sade yaşam tarzı benimsemelerinde etkili olduğudur. Bir diğer ifadeyle, bireyler gönüllü sade yaşam tarzını benimseyerek, turizmin sürdürülebilirliğine katkı sağladıklarını düşünmektedirler. Söz konusu etkilerin bireylerin sosyo-demografik durumlarından ve çevreye ilişkin duyarlılık düzeylerinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Nitekim araştırmaya katılan bireylerden 46 ile 55 yaş aralığında olanların sürdürülebilir turizm algılarının nispeten daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak, yaş ilerledikçe çevreye karşı oluşan duyarlılığın artması gösterilebilir.

Araştırmaya ilişkin yapılan analizlerde cinsiyet ile sürdürülebilir turizm algısı ya da gönüllü sade yaşam tarzı arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı yani insanların sürdürülebilir turizm algıları ile gönüllü sade yaşamı tercih etmelerinin tamamen cinsiyetten bağımsız bir karar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, medeni durum hakkında benzer şeyleri söylemek mümkün olmayacaktır. Araştırmada elde edilen sonuca göre kişilerin medeni durumları gönüllü sade yaşam tarzlarında ya da tercihlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bekar katılımcıların evli katılımcılardan daha fazla gönüllü sade yaşam tarzını benimsedikleri görülmektedir.

Katılımcıların eğitim durumları ile sürdürülebilir turizm algıları ve gönüllü sade yaşam tarzları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yönelik yapılan testlerin sonuçları incelendiğinde, bireyin almış olduğu eğitimin sürdürülebilir turizm algısı ve gönüllü sade yaşam tarzı tercihlerinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan çalışmaya göre lise düzeyinde mezun kişilerin özellikle gönüllü sade yaşam tarzını benimseme eğiliminin lisans veya lisansüstü eğitim almış kişilere oranla daha fazla olduğu belirtilebilmektedir. Bu durum, ankete katılan bireylerden lise mezunu olanların yaşça diğerlerinden büyük olabileceği ve yaşa bağlı olarak gönüllü sade yaşam tarzı eğiliminin artabileceği ihtimalini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte katılımcıların meslekleri ile ilgili bulgular incelendiğinde, bireylerin icra ettikleri mesleklerin sürdürülebilir turizm algıları ve gönüllü sade yaşam tarzı tercihlerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre kamu çalışanları diğer alanlara nazaran gönüllü sade yaşama daha yatkın ve sürdürülebilir turizm konusunda farkındalığı yüksek bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Turizm için önemli parametrelerden biri olan gelir ile ilgili veriler analiz edildiğinde sahip olunan gelir ile gönüllü sade yaşam tarzı arasında bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ortaya çıkan sonuca göre aylık geliri 4500 TL'ye kadar olan bireylerin daha fazla gönüllü yaşam tarzını benimsediklerini söylemek mümkündür. Ayrıca aylık geliri 3000 TL'ye kadar olan bireylerin sürdürülebilir turizm algılarının nispeten daha yüksek olduğu araştırmanın bir diğer sonucudur. Gelir durumundan bağımsız olarak gönüllü sadeliği yaşamın bir parçası olarak görmenin sürdürülebilir turizm konusundaki algıları olumlu şekilde yönlendirmesine olan katkısı açıkça görülmektedir.

Katılımcıların Pamukkale'yi ziyaret etme sayıları ile gönüllü sade yaşam tarzı eğilimleri arasındaki ilişki incelendiğinde üçüncü kez Pamukkale ziyaretinde bulunanların ilk kez gidenlere oranla daha fazla gönüllü sade yaşam tarzı benimsediklerini söylemek mümkündür. Diğer bir ifadeyle sakin sayılabilecek bir destinasyonu birden fazla kez ziyaret etmek zamanla bireylerin çevreye duyarlılığını arttırmakta ve bu bağlamda daha sade bir yaşam tarzı tercih etmelerinde etkili olabilmektedir.

Tüm bu sonuçlar incelendiğinde sürdürülebilirliğin turizm için oldukça önemli bir kavram olduğu ve çevresel faktörlerin de bahsi geçen sürdürülebilirlikte kilit bir rol oynadığını vurgulamak yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte turizme katılan bireylerin tüketim alışkanlıklarını düzenlemeleri, çevreye karşı sorumluluklarının bilincinde olmaları ve hatta gönüllü, istekli, bilinçli bir şekilde mümkün olan en sade yaşam tarzını benimsemeleri turizmde ve özellikle çevresel anlamda sürdürülebilirliğin sağlanması açısından öncelikler arasında yer almalıdır. Bu noktada bireylerin sürdürülebilir turizm algılarının yükseltilmesi ve gönüllü sade yaşam kavramının daha iyi

anlaşılabilmesi için gerekli eğitimlerin verilmesi, panellerin, konferansların düzenlenmesi, tüm halkın turizm konusunda bilinçlendirilmesi önerilmektedir. Ayrıca tüm politika yapımcılar, yerel yönetimler, işletme sahipleri başta olmak üzere turizm paydaşlarının karbon salınımı, taşıma kapasitesi vb. kavramları dikkate alarak çevrenin korunmasında etkin rol oynamaları da bir diğer öneri olarak sunulmaktadır. Bireylerin gönüllü sade yaşam konusunda daha da özendirilmesi ve kişilerin tüketim miktarlarının çevreyi koruyacak şekilde sınırlandırılması faydalı olacaktır. Özellikle genç nüfus başta olmak üzere özel ve kamu sektörü çalışanlarına yönelik olarak çevre farkındalığının, gönüllü sade yaşamı tercih etme eğilimlerinin arttırılması için projeler üretilmesi de çalışmanın bir önerisi olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte mevcut kaynakların korunması ve verimliliğinin arttırılması da sürdürülebilir çevre için son derece önemlidir. Bu nedenle gerek devlet politikalarında gerekse işletmelerin planlamalarında verimliliği arttırmaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Unutulmamalıdır ki, çevrenin korunamadığı yerde turizmden bahsetmek mümkün değildir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, F. (2020). Sürdürülebilir Turizm Perspektifinden Alternatif Turizmin Didim Destinasyonu İçin Önemi. *Kafdağı*, 5(1), 66-85.
- Alexander, S. (2012). Degrowth Implies Voluntary Simplicity: Overcominh Barriers to Sustainable Consumption . *Available at SSRN 2009698*.
- Aydın, H. ve Kazancoğlu, İ. (2017). The Relationship Between Consumption Value and Voluntary Simlicity Lifestyle and Effect on Environmentally Responsible Consumerism. *Eurasian Journal of Business and Management*, 5(3), 35-47.
- Bektaş, F. (2021). *Ankara Kale Bölgesinde Turizme Katılanların Profilinin Sürdürülebilir Turizm Kapsamında İncelenmesi*. Konya: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Boujbel, L. ve D'astous, A. (2012). Voluntary Simplicity and Life Satisfaction: Exploring the Mediating Role of Consumption Desires. *Journal of Consumer Behaviour*(11), 487-494.
- Bramwell, B. ve Lane, B. (1993). Sustainable Tourism: An Envolving Global Approach. *Journal of Sustainable Tourism*, 1(1), 1-5.
- Burgiel, A., Sowa, I. ve Zralek. (2015). Voluntary Simplicity - Sustainable Alternative to Overconsumption. *Polityki Europejskie, Finanse i Marketing*, 18-29.
- Butler, R. W. (1993). Tourism: An Evolutionary Perspective. J. G. Nelson içinde, *Tourism and Sustainable Development: Monitoring, Planning, Managing*. Waterloo: Heritage Resources Centre, University of Waterloo.
- Can Akgül, C. (2014). *Müşterilerin Sürdürülebilir Termal Turizm ve Hizmet KALitesi Algıları ile Genel Memnuniyet Düzeyi İlişkisi: Gönen Örneği*. Balıkesir: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cengiz, H. ve Torlak, Ö. (2018). Investigating the Demographics and Behavioural Characteristics Associated with Voluntary Simplicity Lifestyles in a Developed and a Developing Country: A Comparison between US and Turkish Simplifiers. *Global Business Review*, 1-13.
- Clarke, J. (1997). A Framework of Approaches to Sustainable Tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 5(3), 224-233.
- Craig-Lees, M. ve Hill, C. (2002). Understanding Voluntary Simplifiers. *Psychology &Marketing*, 19(2), 187-210.
- Çağay, A. (2019). *Uluslararası Turizm Pazarlaması Bağlamında Yavaş Şehirlerin Turist Tarafından Algılanan Yavaşlık Düzeyi, Çevre Duyarlılığı ve Gönüllü Sade Yaşam İlişkisi: Seferihisar Örneği*. Ankara: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniverstiesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çoğalmış, İ. (2019). *Yerel Halkın Sürdürülebilir Turizm Algılarının Sürdürülebilir Destinasyon Yönetimi Tutumları Üzerine Etkisi: Ayder Üzerine Bir Araştırma*. Kırklareli: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Deng, J. ve Bender, M. Y. (2007, April). Visitors' perceptions of tourism development in West Virginia. In *Proceedings of the 2007 Northeastern Recreation Research Symposium*. GTR-NRS-P-23, 181-188.

- Doğan, O. ve Yağmur, Y. (2017). Yabancı Turistlerin Sürdürülebilir Destinasyon Algıları: Kemer Destinasyonuna Yönelik Bir Araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(2), 487-506.
- Elgin, D. (2013). Voluntary Simplicity - A Path to Sustainable Prosperity. *Social Change Review*, 11(1), 69-84.
- Elgin, D. ve Mitchell, A. (1977). Voluntary Simplicity. *Planning Review*, 5(6), 13-15.
- Ergen, A. (2014). *Maddi Değerler, Gönüllü Sade Yaşam, Biçimi, Çevre Bilgisi: Sürdürülebilir Tüketim Davranışı Açısından Bir Araştırma*. İstanbul: Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Etzioni, A. (1998). Voluntary simplicity: Characterization, Select Psychological Implications, and Societal Consequences. *Journal of Economic Psychology*(19), 619-643.
- Gündüz, H. (2017). Yerel Halkın Gözüyle Turizmde Sürdürülebilirlik: Golf Turizm Örneği. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 18-36.
- Hall, C. M. (2011). Consumerism, Tourism and Voluntary Simplicity: We All have to Consume, But Do We Really have to Travel So Much to be Happy ? *Tourism Recreation Research*, 36(3), 298-303.
- Hillery, M., Nancarrow, B., Griffin, G. ve Syme, G. (2001). Tourist Perception of Environmental Impact. *Annals of Tourism Research*, 28(4), 853-867.
- Hoyer, K. G. (2000). Sustainable Tourism or Sustainable Mobility? The Norwegian Case. *Journal of Sustainable Tourism*, 8(2), 147-160.
- Huneke, M. E. (2005). The Face of the Un-Consumer: An Empirical Examination of the Practice of Voluntary Simplicity in the United States. *Psychology & Marketing*, 22(7), 527-550.
- Hunter, C. J. (1995). On the Need to Re-Conceptualise Sustainable Tourism Development. *Journal of Sustainable Tourism*, 3(3), 155-165.
- IUCN (1980). *World Conservation Strategy*. Gland, Switzerland: International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources.
- Iwata, O. (2006). An Evaluation of Consumerism and Lifestyle as Correlates of a Voluntary Simplicity Lifestyle. *Social Behaviour and Personality*, 34(5), 557-568.
- Iyer, R. ve Muncy, J. A. (2009). Purpose And Object of Anti-Consumption. *Journal of Business Research*(62), 160-168.
- Karahan, G. (2019). *Gastronomi Turizminin Yerel Halk Üzerindeki Algısal ve Sürdürülebilirliği: Giresun İli Örneği*. İstanbul: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Leonard-Barton, D. (1981). Voluntary Simplicity Lifestyles and Energy Conservation. *Journal of Consumer Research*, 8, 243-252.
- Kozak, M. (2018). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayımlama Teknikleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Leonard-Barton, D. (1981). Voluntary Simplicity Lifestyles and Energy Conservation. *Journal of Consumer Research*, 8, 243-252.
- Liu, Z. (2003). Sustainable Tourism Development: A Critique. *Journal of Sustainable Tourism*, 11(6), 459-475.
- Matte, J., Fachinelli, A. C., De Toni, D., Milan, G. S. ve Olea, P. M. (2021). Relationship Between Leisure Involvement, Voluntary Simplicity, Leisure Satisfaction, and Experiential Consumption. *Leisure Sciences*, 1-20.
- McDonald, S., Oates, C. J., Young, C. W. ve Hwang, K. (2006). Toward Sustainable Consumption: Researching Voluntary Simplifiers. *Psychology & Marketing*, 23(6), 515-534.
- Ön Esen, F., Yüksel, F. ve Kuluç, B. (2020). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Datça Badem Çiçeği Festivali. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(2), 1206-1221.
- Özgül, E. (2010). Tüketicilerin Değer Yapıları Gönüllü Sade Yaşam Tarzı ve Sürdürülebilir Tüketim Üzerindeki Etkileri. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(2), 117-150.
- Pir, E. Ö. (2019). Yeşil Tüketim ve Gönüllü Sade Tüketim Davranışlarının Tüketici Haklarının Farkındalığı Üzerine Bir Araştırma. *Business & Management Studies: An International Journal*, 7(4), 1555-1572.
- Postma, A., Cavagnaro, E. ve Spruyt, E. (2017). Sustainable Tourism 2040. *Journal of Tourism Futures*, 3(1), 13-22.

- Saarinen, J. (2006). Traditions of Sustainability in Tourism Studies. *Annals of Tourism Research*, 33(4), 1121-1140.
- Sariahmetoğlu, İ. ve Vatansever Toylan, N. (2020). Yerel Halkın Sürdürülebilir Turizm Algılarının Sürdürülebilir Destinasyon Yönetimi Tutumları Üzerine Etkisi: Ayder Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(3), 2163-2178.
- Sert, A. N. (2019). Sürdürülebilir Turizm Gelişiminde Turizmin Yerel Halk Tarafından Algılanan Etkilerinin Toplum Katılımının ve Turizm Gelişimine Desteğin Rolü: Beypazarı Örneği. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(42), 407-428.
- Sevinç, F. ve Duran, E. (2018). Sürdürülebilir Deniz Turizmi ve Tüketim Paradoksu: Tüketirken Tükenmek, *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 173-196.
- Shama, A. ve Wisenblit, J. (1984). Values of Voluntary Simplicity: Lifestyle and Motivation. *Psychological Report*(55), 231-240.
- Sharpley, R. (2000). Tourism and Sustainable Development: Exploring the Theoretical Divide. *Journal of Sustainable Tourism*, 8(1).
- Shaw, D. ve Newholm, T. (2002). Voluntary Simplicity and Ethics of Consumption. *Psychology & Marketing*, 19(2), 167-185.
- Streimikiene, D., Svagzdiene, B. ve Jasinskas, E. (2021). Sustainable Tourism Development and Competitiveness: The Systematic Literature Review. *Sustainable Development*(29), 259-271.
- Tosun, C. (2002). Host Perceptions of Impacts a Comparative Tourism Study. *Annals of Tourism Research*, 29(1), 231-253.
- Türkmen, İ. ve Erten, Ş. (2020). Gönüllü Sade Yaşam Tarzının Faydacı ve Hedonik Tüketim Üzerine Etkisi. XIV. *IBANESS İktisat, İşletme ve Yönetim Bilimleri Kongreler Serisi*, 656-662.
- UNEP. (2004). Sustainable tourism development in UNESCO. Vienna, Austria: UNEP.
- UNWTO. (2017). 2017 is the international year of sustainable tourism for development. <https://www.unwto.org/tourism4development2017>. Erişim Tarihi: 28.12.2021.
- UNWTO. (2021). Sustainable Development. <https://www.unwto.org/sustainable-development>. Erişim Tarihi: 28.12.2021.
- Zavestoski, S. (2002). The Social–Psychological Bases of Anticonsumption Attitudes. *Psychology & Marketing*, 19(2), 149-165.
- WCED (1987). Our Common Future. Oxford: Oxford University Press.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:18.07.2022 ✓Accepted/Kabul:31.10.2022

DOI:10.30794/pausbed.1145185

Research Article/Araştırma Makalesi

Çetinkaya, M. Y., Yağcı, K. ve Önek, M. (2022). "Erzurum'un Termal Turizm Potansiyeli Üzerine Kavramsal Bir Araştırma", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. Ö327-Ö339.

ERZURUM'UN TERMAL TURİZM POTANSİYELİ ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR ARAŞTIRMA*

Mehmet Yavuz ÇETİNKAYA**, Kamil YAĞCI***, Muhammet ÖNEK****

Öz

Coğrafi olarak dünyanın en önemli jeotermal kuşaklarından birinde yer alan Türkiye, sahip olduğu doğal termal su kaynakları ve nitelikleri açısından popüler termal turizm destinasyonlarından biri olarak kabul edilmektedir. Türkiye'nin termal turizm potansiyeli içerisinde, Doğu Anadolu Bölgesinde Palandöken Dağı eteklerinde kurulmuş olan Erzurum, tarihî, kültürel ve arkeolojik zenginliklerin yanında termal turizm bakımından da önemli bir potansiyele sahiptir. Bu araştırma, tarihsel süreç içerisinde coğrafi konumunun sağladığı avantaja sürekli yerleşim yeri olarak kullanılan Erzurum'un termal turizm potansiyelinin ortaya çıkarılmasını ve alternatif turizm türü olarak kullanılabilirliğini incelemenin yanında termal turizmin gelişmesini sağlayacak öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla termal turizm üzerine kavramsal olarak literatür taraması yapılmış ve daha önceki yıllarda yapılmış olan araştırmalar kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Araştırma, Erzurum'un başta Aziziye, Pasinler ve Köprüköy ilçeleri olmak üzere hemen tüm çevresinde hem nitelik hem de nicelik olarak pek çok termal su kaynağına sahip olmasına rağmen bu potansiyelini etkili ve verimli bir şekilde kullanamadığını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda Erzurum ilinin termal turizm potansiyelini değerlendirerek arzu edilen sonucu elde edebilmesi amacıyla mevcut durum göz önünde bulundurularak bazı öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Turizmi, Termal Turizm, Erzurum, Türkiye.

A CONCEPTUAL RESEARCH ON THE THERMAL TOURISM POTENTIAL OF ERZURUM

Abstract

Türkiye, which is geographically located in one of the world's most important geothermal zone, is recognized as one popular thermal tourism destination due to its natural thermal water resources as well as their qualities. Within Türkiye's thermal tourism potential, Erzurum, located on the foothills of Palandöken Mountain in Eastern Anatolia Region, has a significant potential for thermal tourism as well as historical, cultural, and archaeological riches. This study aims to unveil the thermal tourism potential of Erzurum, which has been used as a permanent settlement in the historical process with the advantage of its geographical location and examine the usability of thermal tourism as an alternative tourism type, as well as developing the recommendations that will enable thermal tourism to progress. For this purpose, a conceptual literature review on the subject of thermal tourism was conducted, and previous years' research was thoroughly examined. The study revealed that Erzurum does possess a great number of thermal water resources in both quality and quantity in almost all of its surroundings, particularly in the districts such as Aziziye, Pasinler, and Köprüköy. However, it is unable to utilize this potential effectively and efficiently. In this sense, considering the current situation, some recommendations were developed in order to assess the thermal tourism potential of Erzurum and achieve the desired outcome.

Keywords: Health Tourism, Thermal Tourism, Erzurum, Türkiye.

*Bu çalışma 20-21 Mayıs, 2022 tarihleri arasında düzenlenen Sürdürülebilir Termal Turizm Kongresi'nde sözlü olarak sunulan "Erzurum'un Termal Turizm Potansiyeli Üzerine Kavramsal Bir Araştırma" başlıklı bildirdiden üretilmiştir.

**Dr, Pamukkale Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, DENİZLİ.
e-posta:mehmetyavuzcetinkaya@hotmail.com, (<https://orcid.org/0000-0002-4561-1310>)

***Doç.Dr, Pamukkale Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, DENİZLİ.
e-posta:kyagci@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0001-8130-7060>)

****Yüksek Lisans Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ERZURUM.
e-posta: muhammetonek@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0001-8110-3607>)

1. GİRİŞ

Turizm kavramı, 20. yüzyıla ait modern bir kavram olarak kabul edilmesine rağmen turizm amacıyla yapılan seyahatlerin insanlık tarihi kadar eski olduğu bilinmektedir (Kozak vd., 2015:2). Tarihsel süreç içerisinde insanlar, farklı sebeplerden dolayı bireysel ve/veya gruplar halinde seyahate yönelmişlerdir. Göçler, savaşlar, ticaret, yeni besin kaynakları ve barınma alanları arayışı ve sağlık gibi faktörler insanların seyahat etmesini sağlayan temel nedenler arasında yer almıştır (Zengin ve Eker, 2016:166). Turizm sektöründe özellikle son yıllarda yaşanan gelişmeler, tüketicilerin turizm eğilimlerini, turizm faaliyetlerinden beklentilerini ve turistik ürünlere yönelik tercihlerini hızlı bir şekilde değiştirmektedir (Erdoğan ve Aklanoğlu, 2008:83). Bu bağlamda turizm kavramına ve tatil anlayışına yönelik arz kaynaklarına her geçen gün yeni turistik ürünler dâhil olarak uluslararası turizm pazarındaki küresel rekabet hızlanmaktadır (Bucak ve Özkaya, 2013:7). Özellikle deniz, kum ve güneş üçlemesi gibi geleneksel tek tip turistik ürün ve tatil eğilimi güncelliğini yitirmekte; doğa, kültür, gastronomi ve inanç temelli çekiciliklere sahip yerler ve mekânlar, yaylalar ve termal kaynaklar, insanların dikkatini çekmekte ve dolayısıyla kültür turizmi, gastronomi turizmi, eko turizm, inanç turizmi, kırsal turizm ve termal turizm gibi özel ilgi turizm çeşitleri daha belirgin hale gelmektedir (Emekli, 2004:147).

Tarihsel olarak kökleri antik döneme kadar uzanan ve günümüzde sağlık turizmi kapsamında değerlendirilen termal turizm, alternatif turizm kapsamında ön plana çıkan turizm türlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Bucak ve Özkaya, 2013:7; Tuna, 2019:117). Türkiye, konum olarak üç kıtanın birleştiği, dört denizin kesiştiği bir bölgede ayrıcalıklı bir lokasyona ve binlerce yıllık tarihsel ve kültürel geçmişe sahip olmanın yanında (Gürdal, 2000:13) önemli jeotermal kaynakları bünyesinde bulunduran termal turizm açısından dünyanın en zengin ülkeleri arasındadır (Özbek, 1991:15; Tavşan, 2012:16; Balcıoğulları, 2014:290; Dereli ve Temizkan, 2019:322). Alp-Himalaya Jeotermal Kuşağı üzerinde yer alan Türkiye'deki (Ünal, 2003:117) termal su kaynakların; fiziki ve kimyasal yapıları, tedavi edici özellikleri, debi seviyeleri: 2-500 lt/sn ve sıcaklık düzeyleri: 20-100 °C itibarıyla; bir başka ifade ile nitelik ve nicelik olarak Avrupa'daki muhtemel rakip ülkelerin termal su kaynaklarından daha üstün özelliklere sahip olduğu ve bu bağlamda farklılaştığı kabul edilmektedir (Özbek, 1991:15; Çiçek ve Avderen, 2013:27; Balcıoğulları, 2014: 290).Türkiye'de bulunan termal su kaynakları bölgesel olarak incelendiği zaman, Ege Bölgesi, Orta Anadolu Bölgesi ve Marmara Bölgesinin ön plana çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır (Emir ve Durmaz, 2008:25). Bu bölgeler haricinde başta Doğu Anadolu Bölgesi olmak üzere diğer bölgelerde de kısmi olarak önemli termal su kaynakları bulunmaktadır. Türkiye'deki termal su kaynaklarının dağılımı ise; Ege Bölgesi % 33,5; Orta Anadolu Bölgesi % 28; Marmara Bölgesi % 20; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri % 10; Akdeniz Bölgesi % 4,6 ve son olarak Karadeniz Bölgesi % 3,5 olarak açıklanmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2000; akt Emekli, 2004:150).

Erzurum, doğal ve kültürel güzellikleri, tarihî eserleri, arkeolojik alanları, zengin mutfak yapısı ve gastronomik değerleriyle Doğu Anadolu Bölgesi'nin en önemli şehirlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Tarihî İpek Yolu'nun Anadolu'daki stratejik duraklarından biri olan Erzurum, tarihsel süreç içerisinde Türklerin Anadolu'ya açılan kapısı misyonunu üstlenmiş; Selçuklu, İlhanlı ve Osmanlı dönemlerinden günümüze korunarak ulaşmış tarihi eserlere ek olarak (Go Türkiye, 2022) 17. yüzyılın önemli seyyahlarından Evliya Çelebi'nin seyahatnamesine konu olmuş termal su kaynaklarını bünyesinde bulunduran (Balcıoğulları, 2014:297) en eski ve yüksek yerleşim yerlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Erzurum, kış ve kültür turizmi ile birlikte sağlık turizmi özelinde termal turizm açısından da zengin bir potansiyele sahiptir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı: Erzurum ilinin termal turizm potansiyelini kavramsal olarak analiz etmektir. Termal turizmin alternatif turizm türü olarak kullanılabilirliğini incelemek, termal turizmin gelişmesini ve diğer turizm türlerine entegre olmasını sağlayacak öneriler geliştirmek araştırmanın alt amaçlarını oluşturmaktadır. Bu araştırma, (i) Erzurum'un termal turizm potansiyelinin ortaya çıkarılması hakkında daha önce gerçekleştirilmemiş bir çalışmayı ortaya koyduğu (ii) gelecek dönemde termal turizmin Erzurum'da gelişmesini sağlayabilecek öneriler geliştirdiği (iii) yerel ölçekteki termal merkezlerin ve tesislerin gelişip tanıtılmasına ilişkin önerileri kapsadığı (iv) termal turizm üzerine çalışma yapmak isteyen araştırmacılara kaynak rehber olacağı (v) termal turizm bağlamında akademik literatüre katkı sağlayacağı vb. nedenlerle önem arz etmektedir.

2. LİTERATÜR (KAVRAMSAL / KURAMSAL ÇERÇEVE)

Termal turizm, etimolojik olarak *term* sözcüğü, Latince sıcak anlamı taşıyan *thermos* kelimesinden gelmektedir. Roma İmparatorluğu Dönemi'nde yerel halkın kullanmış olduğu banyoları adlandırmak için kullanılan term kelimesi, daha sonraki yıllarda su alınan yerleri tanımlamak için kullanılmıştır. Termal, doğal ve sıcak şifalı suları ve kaynakları; termik, suların sıcaklık özelliğini ve termalizm ise, doğal sıcak su kaynaklarını incelemek ve sağlık amacıyla yararlanmak anlamında kullanılmaktadır (Özbek,1991:15;Kahraman, 1991:5;Temizkan, 2015:38). Genel olarak jeotermal su kaynaklarının sağlık amacıyla gerçekleştirilen seyahatlerde; öncelikle tedavi olmak, dinlenmek, zindeleşmek, eğlenmek vb. amaçlarla kullanılması bağlamında sağlık turizmi içinde değerlendirilen termal turizme (Kozak vd., 2015:33) yönelik literatürde farklı tanımlamalar yapılmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı termal turizmi, *"termomineral su banyosu, içme, inhalasyon, çamur banyosu gibi çeşitli türdeki yöntemlerin yanında iklim kürü, fizik tedavi, rehabilitasyon, egzersiz, psikoterapi, diyet gibi destek tedavilerinin birleştirilmesi ile yapılan kür (tedavi) uygulamalarının yanı sıra termal suların eğlence ve rekreasyon amaçlı kullanımı ile meydana gelen turizm türü"* olarak tanımlamıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022). Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü ise termal turizmi, *"termal sular yöresindeki çevre ve iklim faktörleri ile birlikte insan sağlığına olumlu katkı sağlamak üzere hekim denetimi, gözetimi ve programında; fizik tedavi, rehabilitasyon, egzersiz, psikoterapi, diyet gibi uygulamalar ile birlikte sunulan ve çoğu kez rehabilite edici olan sağlık hizmetleri"* olarak tanımlamıştır (Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022). Literatürde yapılan bir diğer tanıma göre termal turizm: belirli düzeyde sıcaklığa sahip, insan sağlığı için yararlı mineraller içeren ve doğal olarak yeryüzüne çıkan şifalı suların, çamurun ya da buharın sağlık amacıyla kullanılması suretiyle gerçekleşen turizm türü olarak tanımlanmıştır (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002:191; İbret, 2007:137; Köroğlu, 2015:132). Bir başka anlatımla, sağlık turizmi kapsamında değerlendirilen termal turizm, şifalı su kaynaklarının sağlık amacıyla içilmek suretiyle tüketilmesi ve dış tatbiklerde kullanılması maksadıyla turistlerin konaklama, ağırlama, ulaşım vb. ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan çok yönlü yapıya sahip bir alternatif turizm türü olarak nitelendirilmektedir (Doğaner, 2001:74; Bulut ve Girgin, 2001:61). Termal turizm kapsamında gerçekleştirilen temel uygulamalar ise: kaplıca tedavisi, fizyoterapi, talassoterapi, hidroterapi, balneoterapi, peloidoterapi ve klimaterapi olarak bilinmektedir (Kozak, 1991:34; Çetinkaya ve Zengin, 2009:181). Bu temel uygulamalar hakkında aşağıda bilgi verilmiştir (Çetinkaya ve Zengin, 2009:181; Tengilimoğlu, 2013:78-79; Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022).

▪ **Kaplıca Tedavisi:** Toprak, yer altı ve deniz kaynaklı mineralli sular, gazlar, şifalı çamurlar (peloidler) ve iklimsel unsurlar vb. doğal tedavi unsurlarının kür tarzında uygulandığı tedavi sistemidir.

▪ **Fizyoterapi:** Kaplıca tedavisinde uygulanan elektroterapi, masaj, egzersiz tedavisi ve diğer yöntemlerdir.

▪ **Talassoterapi:** Koruyucu ve tedavi edici ve/veya kür amaçlı olarak tıbbi denetim ve gözetim altında deniz ve çevresine özgü tüm yararlı etkenlerin, yani deniz ilikimi, deniz suyu, deniz çamurları, yosunlar, kum ve denizden elde edilen diğer maddelerin değişik yöntemlerle kullanıldığı tedavi sistemidir.

▪ **Hidroterapi:** Özel olarak amaca uygun şekilde tasarlanmış havuzlarda, eğitilmiş personel denetim ve gözetiminde gerçekleştirilen nöromuskuler fonksiyonları geliştirme ve iyileştirme amaçlı bir havuz tedavi programıdır.

▪ **Balneoterapi:** Termomineral sular, mineralize termal sular, şifalı çamurlar (peloidler) ve gazlar gibi doğal tedavi unsurlarının içme, banyo ve soluma (inhalasyon) yöntemleri aracılığıyla kür tarzında tedavi amaçlı uygulanan bir uyum-uyarı tedavisidir.

▪ **Peloidoterapi:** Doğal, jeolojik veya biyolojik olaylar sonucu oluşan organik veya inorganik maddeler olan şifalı çamurların banyo, paket ve tampon şeklinde gerçekleştirilen tedavi yöntemidir. Halk arasında şifalı çamurların tedavi yöntemi olarak da bilinmektedir.

▪ **Klimaterapi:** Hava sıcaklığı, rüzgar hızı ve şiddeti, güneş ısınımı, nem gibi iklimsel unsurların dozlaşmış ve sistematik kür tarzında uygulanmasını kapsayan tedavi yöntemidir.

M. Önek

Tarihsel süreç içerisinde sağlık, insanoğlunun sürekli arayışı içinde olduğu en önemli konulardan biri olmuştur (Kozak vd., 2015:31). İnsanlar, ilk çağlardan itibaren hayatın vazgeçilmez temel ögesi ve yaşam kaynağı olan suyu sağlıklarını korumak ve hastalıklarından kurtulmak amacıyla kullanmışlardır (Kök, 2013:1). Yüzyıllar boyunca kültürel değişimin temel bileşeni olan su, insanların birlikte yaşama kültürüne sahip olmasını sağlamıştır. Tarih öncesi dönemden günümüze kadar ulaşabilmiş bilgi kaynaklarının oldukça kısıtlı olması nedeniyle termal turizmin geçmişi hakkında kapsamlı bir değerlendirme yapmak mümkün olmasa da; termal su kaynaklarının insanlar tarafından sağlık ve dinlenme amacıyla kullanılmaya başlamasının çok eski dönemlere gittiği yaygın olarak kabul edilmektedir (Giritöglü, 2015:39).

Anadolu coğrafyası üzerinde bulunan pek çok kalıntı ve sayısız eser, bu topraklar üzerinde termal su kaynaklarının yaygın bir şekilde kullanıldığı düşüncesine sahip olmamızı sağlamaktadır. Arkeolojik çalışmalar, termal su kaynaklarının Persler, Romalılar, Türkler, Makedonlar ve Mısırlılar tarafından 5000 yıldır sağlık, dinlenme, zinde kalma vb. amaçlar için kullanıldığını ortaya çıkarmıştır (Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022). Termal kaynakların, ilk çağlarda sağlık ve dinsel amaçlı olarak kullanılmış olduğu kabul görmüş (Giritöglü, 2015:39) daha sonraki dönemlerde, Roma ve Bizans İmparatorlukları zamanında ise tedavi ve spor amacıyla kullanıldığı bilinmektedir (Doğaner, 2001:75; Zengin ve Eker, 2016:166; Tuna, 2017:27). Roma İmparatorluğu Dönemi'nde oldukça önem kazanan termal su kaynakları, savaşlarda yaralanan askerlerin sağlığına hızlı bir şekilde kavuşması ve kuvvet kazanması amacıyla yoğun olarak kullanılan mekânlar haline dönüşmüştür ve bu bağlamda Roma İmparatorluğu hükmettiği farklı bölgelerdeki termal su kaynakları üzerine önemli termal tesisler inşa etmiştir (Taşlıgil, 1995: 300; Akbulut, 2010:36). Roma İmparatorluğu gibi Anadolu Selçuklu Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu da termal su kaynaklarını benzer amaçlar için kullanmışlardır (Bucak ve Özkaya, 2013:11). XIX. yüzyıl sonrasında termal su kaynakları, sistemli bir şekilde insan sağlığı için tedavi amaçlı kullanılmaya başlanmıştır (Topay ve Küçük, 2010: 84). Günümüzde ise termal turizm, insanların sağlıksız, stresli ve monoton kent hayatından uzaklaşmak, kimyasal ve yapay tedavi yöntemlerinden kaçınmak ve doğaya dönmek gibi amaçlar taşıması, Avrupa'daki yaşlı nüfusun artma eğiliminde olması, termal turizmin 12 ay boyunca yapılabilir olması ve tedavi sürecine bağlı olarak konaklama süresinin uzaması vb. değişkenler nedeniyle ön plana çıkmaktadır (Özbek, 1991:15; Çetin, 2011:902). Bu durumun ortaya çıkmasında, gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme ve bu bağlamda büyük şehir hayatının neden olduğu çevresel sorunların, problemlerin ve zorlukların sebep olduğu; insanların tatillerini güneşli, doğaya yakın, kültür, spor ve eğlence aktivitelerini kapsayan bir ortamda geçirme isteği yatmaktadır (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002:191).

Günümüzde sağlık turizmine ve bu kapsamda bilinen en doğal ve eski tedavi yöntemi olan ve tarihsel süreç içerisinde şifa kaynağı olarak görülen termal su kaynaklarına ilginin sürekli arttığını söylemek mümkündür. Termal su kaynaklarının insan sağlığındaki önemini kavrayan ülkeler, turizm hareketlerinin gelişmeye başlaması ile termal turizme yönelmişlerdir. Turizm sektöründe termal turizme yoğun ilgi gösterilmesinin temel nedenleri arasında: yüksek kâr marjı, mevsimsellik özelliğinin olmaması ve uzun konaklama süresi gerektirmesi sayılabilmektedir (Kozak vd., 2015:31). Termal turizmin diğer turizm türlerinden farklılaşmasını sağlayan bazı ayırt edici özellikleri bulunmaktadır (Özbek, 1991:17; Öztürk ve Bayat, 2011:147; Albayrak, 2013:123; Köroğlu, 2015:133; Şenol, 2016: 83). Bu özellikler:

- (a) gerek hasta gerekse sağlıklı insanların kullanması,
- (b) iyileştirici özelliğinin yanında eğlenme, dinlenme ve zinde kalma imkânı sağlaması,
- (c) tüm yıl boyunca yapılabilir olması ve katılımcıların iyileşme sürecine bağlı olarak uzun konaklama süresine sahip olması,
- (d) uzmanlık gerektiren bir turizm türü olması ve yüksek gelir ve istihdam oranı ile ekonomik katkı sağlaması ve son olarak,
- (e) işletme maliyetlerinin yüksek olması ve rekabet üstünlüğü sağlaması,

M. Önek

Ayrıca termal turizmin topluma, insanlara, kurum ve kuruluşlara sağlamış olduğu bazı avantajlar bulunmaktadır. Bu avantajlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından aşağıda yazıldığı gibi açıklanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1998; akt Özdipçiner, 2018:27).

- İnsan sağlığı üzerinde doğrudan iyileştirme özelliğine sahip olması,
- Kür parkı, yeşil açık alan düzenlemeleri ve rekreatif kullanımlar vb. doğal çevre uyumlu tesisleri bünyesinde barındırması,
- Turizmin mevsimsellik özelliğini ortadan kaldırması ve tüm yıl boyunca yapılmasını sağlaması,
- Doğayla iç içe olan alternatif turizm türleri, yayla turizmi, kış turizmi vb. turizm türleri ile kolay entegre olması ve bölgesel turizm çeşitliliğini artırması,
- Bölge kalkınmasına katkı sağlaması,
- Turizmin ülke geneline yayılması ve dolayısıyla yöresel potansiyelin değerlendirilmesi,
- Termal turizm kapsamında kurulan tesislerin, yatırım açısından maliyetini hızlı olarak geri ödeme özelliğine sahip olması,
- Tüm yıl boyunca yüksek oranda doluluk seviyesi sağlaması,
- İstihdam yaratma özelliğine sahip olması,

Termal su kaynaklarının sağlık maksatlı kullanımı Türkiye’de gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır. Türkiye, sahip olduğu coğrafi konumu nedeniyle aktif deprem kuşakları ve derin kırık hatları ile farklı ve zengin maden kaynaklarına sahip yapısal özellik gösteren bir ülkedir (İbret, 2007:138). Türkiye, jeotermal kaynaklar açısından yüksek potansiyele sahip bir ülke olarak olası rakipleri arasında ön plana çıkmaktadır (Kahraman, 1991:10; Kozak, 1991:33). Jeotermal su kaynakları açısından dünya genelinde ilk 7 ülke arasında olan Türkiye, Avrupa ülkeleri arasında ise 1. ülke konumunda bulunmaktadır. Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü’nün verilerine göre Türkiye genelinde sıcaklık düzeyleri 20-100 °C, saniyelik debileri 2-500 lt/sn arasında değişiklik gösteren 1500’den fazla doğal termal su kaynağı bulunmakla birlikte bunların sadece 229 tanesi termal turizm kapsamında aktif olarak kullanılmaktadır. Tablo 1, termal turizm kapsamında aktif olarak kullanılmasının yanı sıra içme suyu olarak da tüketilen bu termal su kaynaklarının Türkiye’deki bölgelere dağılımı halini göstermektedir. Diğer taraftan termal tesis sayısı ise toplam olarak 46 şehirde 190 civarında bulunmaktadır (Selvi, 2011:288; Zaman ve Birinci, 2011:427; Çiçek ve Avderen, 2013:27; Albayrak, 2013:126; Zengin ve Eker, 2016:170; Şenol, 2016:64). Bu bağlamda Türkiye, dünyadaki jeotermal kaynakların % 63, 5’ine sahip olan Çin, ABD, Japonya ve İzlanda’dan sonra dünyanın en zengin termal su kaynaklarına sahip beşinci ülkesi konumundadır (Lund ve Freeston, 2001:32).

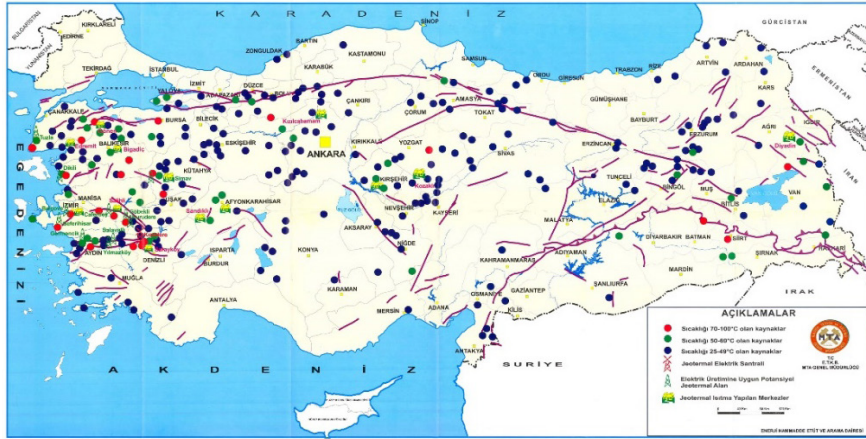
Tablo 1: Türkiye’deki Termal Turizm Kaynaklarının Bölgesel Dağılımı

Bölge Adı	Soğuk Sular (0-19 ^o C)	Sıcak Sular (20-25 ^o C)	Sıcak Sular (36-36 ^o C)	Çok Sıcak Sular (46-99 ^o C)	Toplam
Marmara	7	8	8	30	53
Ege	5	17	28	31	81
İç Anadolu	10	10	14	17	51
Karadeniz	4	4	3	3	14
Akdeniz	1	3	2	-	6
Doğu ve Güneydoğu Anadolu	4	7	8	5	24
Toplam	31	49	63	86	229

(Kaynak: Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022)

Türkiye’deki termal su kaynaklarının, kaynakların büyük bir kısmının doğal olarak çıkması, kür tedavileri için gerekte olan mineral seviyesinin yüksek olması, kükürt, tuz ve radon oranı açısından yoğun olması, kaynakların lokasyon olarak buldukları bölgelerin iklimine paralel olarak kür sezonunun uzun olması gibi özellikleri dünya genelindeki muhtemel rakipleri arasında Türkiye’nin pozitif yönde farklılaşmasını sağlamaktadır (Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022). Termal su kaynakları, sahip oldukları fiziksel ve kimyasal nitelikler açısından çeşitli hastalıklara ve rahatsızlıklara karşı iyileştirici özelliğe sahip olmakla birlikte tarihsel süreç içerisinde insanlar tarafından sürekli olarak kullanılmıştır. Günümüzde termal su kaynaklarının önemi oldukça artmış ve bu nedenle, Türkiye’nin farklı bölgelerinde turistik ürün olarak kullanılmaktadırlar. Türkiye’de termal su kaynaklarının olduğu bölgelere ilişkin harita Resim 1’de gösterilmektedir.

Resim 1: Türkiye Jeotermal Kaynaklar Dağılımı ve Uygulama Haritası

(Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, 2022)

2.1. Erzurum’un Termal Turizm Kaynakları

Erzurum, MÖ 4000’lere uzanan geçmişi ve 6000 yıllık tarihsel süreç içerisinde sahip olduğu jeopolitik konumu açısından farklı uygarlıklara ev sahipliği yapmış olmanın yanı sıra önemli ticaret yollarının Anadolu’ya açılan kapısı misyonunu üstlenmiş en eski yerleşim yerlerinden biri olarak tarihî ve kültürel anlamda büyük bir mirasa sahiptir (Kotan, 2018:49). Anadolu’nun kuzeydoğusunda yer alan Erzurum, coğrafi konumu itibarıyla deniz seviyesinden 1950 m yüksekliğe sahip olmakla birlikte 25.355 km² yüzölçümü ve 767.848 bin nüfusu ile Türkiye’nin en büyük yerleşim yerlerinden biridir. Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı’nın verilerine göre jeotermal kaynaklar bakımından zengin olan Doğu Anadolu Bölgesi’nin en büyük şehirlerinden biri olan Erzurum, sınırları içerisinde bulunan termal su kaynaklarına ait özellikler dikkate alındığı zaman genel termal su kaynağı kıstaslarına¹ uygun olan 170’in üzerinde termal su kaynağına sahiptir (KUDAKA, 2022; Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022).

Erzurum’un sahip olduğu termal su kaynakları, genellikle tektonik kökenli özellik göstermekle birlikte suların sıcak fay kaynakları olarak 1000 m derinlikten beslendikleri bilinmektedir. Bu termal su kaynakları, fiziksel ve kimyasal özellikleri açısından oldukça üstün değerlere sahip olmakla beraber termal turizm açısından uygun alanlar yaratmaktadır. Halk arasında termal kaynakların çoğu *çermik*² olarak adlandırılırken küçük bir kısmı ise *içme* veya *kaynarca* olarak isimlendirilmektedir. Erzurum’da termal turizm açısından aktif olarak kullanılan ve tesisleşmenin belli oranda gerçekleştiği ana termal su kaynakları bulunmakta ve şehrin termal turizm potansiyelini ortaya koymaktadır. Su sıcaklıkları 26-40 °C ve debileri 1.5-15.0 lt/sn arasında değişiklik gösteren bu termal su kaynakları, Azizye ve Pasinler ilçelerinde bulunan kaplıcalar ve Köprüköy’de bulunan Çoban Dede Kaplıcası [Deli Çermik]³ olup bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır (Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022).

1 **Termal Su Kaynak Kıstasları:** Termal su kaynağının tedavi amacıyla kullanılabilmesi için su kaynağının doğal olarak yerin altından çıkan termal su olması, sıcaklık seviyesinin 20° C üzerinde olması ve içerisinde çeşitli mineralleri barındırması gerekmektedir (KUDAKA, 2022).

2 **Çermik:** Halk arasında üstü açık olan ve banyo yapmak amacıyla kullanılan sıcak şifalı su kaynaklarına verilen isimdir. Bu isim, üzeri açık ılıca anlamında kullanılmakla beraber şifalı su kaplıca niteliğine dönüştükten sonra da kullanılmaya devam etmiştir (Bastem, 1997:21).

3 **Çoban Dede Çermik:** Coşkun bir şekilde kaynayan suyundan dolayı Erzurum halkı tarafından *Deli Çermik* olarak da adlandırılmaktadır (Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022).

M. Önek

Literatürde Erzurum'un termal turizm potansiyeli üzerine yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Kotan (2018) termal turizm potansiyelini alternatif turizm ürünü olarak incelediği araştırmasında termal turizm tesislerinin yeterli olup olmadığı ve bu tesisleri kullanan turistlerin memnuniyet düzeylerinin nasıl şekillendiği sorularına cevap aramıştır. Araştırma sonucunda Erzurum'un termal turizm kapsamında öne çıkan bir destinasyon olmadığı sonucuna varılmıştır. Akpınar Külekçi, Sezen ve Gencer (2019) tarafından yapılan araştırmada, Erzurum'un turizm potansiyeli ortaya çıkarılmaya çalışılmış, ilgili araştırmada Erzurum'un sahip olduğu termal su kaynaklarının termal turizm açısından büyük bir avantaj sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı çalışmada elde edilen bir diğer bulgu ise, Erzurum'un termal su kaynakları yönünden güçlü bir destinasyon olmasına rağmen, termal turizm amaçlı gelen *küristlere*⁴ hizmet verebilecek yüksek standartlara sahip konaklama işletmelerinin olmayışı zayıf yön olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bu araştırma, Erzurum ilinin sahip olduğu termal su kaynaklarını ikincil verilerle kavramsal olarak inceledikten sonra ilgili literatüre katkı sağlayacak olup bu ve benzeri araştırmaların gerçekleştirilmesi Erzurum'un mevcut termal potansiyelini değerlendirmek ve bu potansiyeli turizm bağlamında geliştirmek açısından önem arz etmektedir. Erzurum'da termal turizm kapsamında aktif olarak hizmet veren bazı termal su kaynakları hakkında aşağıda bilgi verilmiştir.

Aziziye Kaplıcaları: Erzurum il merkezine en yakın konumda, şehrin 15 km batı tarafında deniz seviyesinden yaklaşık olarak 1850 m yükseklikte olan; eski ismiyle *Ilıca* olarak bilinen ve günümüzde Erzurum-İstanbul karayolu üzerinde konumlanan Aziziye ilçesinde bulunmaktadır. Tarihsel geçmişi MÖ 4000'li yıllara kadar uzanan Aziziye ilçesinde bulunan kaplıcalardaki termal su kaynaklarının sıcaklık seviyesi 39 °C ve debisi 25 lt/sn iken suyu sodyum, klorür ve bikarbonatlı içeriğe sahiptir (Aziziye Belediyesi, 2022). XVII. yüzyılda Erzurum'u ziyaret eden Evliya Çelebi, Aziziye Kaplıcalarının konumu ve özellikleri hakkında bazı bilgiler vermiş ve seyahatnamesinde *"Erzurum Kazasının batı tarafında görülmeye değer bir ılıca vardır. Ancak her sene bir adam boğulur, ama gayet faydalıdır. Suyu gayet sıcaktır, ancak soğuk su karıştırılınca ılık olur"* şeklinde anlatmıştır (Balcıoğulları, 2014:297). Aziziye Kaplıcalarının suyunun bazı hastalık ve rahatsızlıklara karşı tedavi edici özellikleri bulunmaktadır. Bunlar, sinir sistemi ve göz hastalıkları, metabolizma rahatsızlıkları, beslenme bozuklukları ve romatizmal rahatsızlıklar olarak bilinmektedir (Bastem, 1997:73). Ayrıca günümüzde deri hastalıklarına karşı olumlu etkisi olduğu söylenen Aziziye Kaplıcalarını Evliya Çelebi de *"uyuzla karşı gayet faydalıdır"* şeklinde ifade etmiştir (Balcıoğulları, 2014:297).

Pasinler [Hasankale] Kaplıcaları: Erzurum il merkezine 40 km uzaklıkta, Erzurum-İran uluslararası geçiş yolu üzerinde bulunan, eski ismiyle Hasankale olarak bilinen Pasinler ilçesinde bulunmaktadır. MÖ 4000 yıllık tarihi ile Urartular döneminde önemli yerleşim yerlerinden biri olan Pasinler ilçesinde bulunan kaplıcalar, coğrafi konum itibarıyla deniz seviyesinden 1670 m yükseklikte bulunmakla birlikte su kaynakları 205 m derinlikten yeryüzüne çıkmaktadır. Pasinler'de bulunan kaplıcalardaki termal su kaynaklarının sıcaklık seviyesi 39-45 °C arasında değişmek te olup debisi 15 lt/sn seviyesinde ve son olarak suyu ise bikarbonatlı, klorürlü, sodyumlu, karbondioksitli ve kısmen de radyoaktif bileşimli içeriğe sahiptir (Pasinler Belediyesi, 2022). 17. yüzyılda Erzurum'u ziyaret eden Evliya Çelebi Pasinler Kaplıcaları hakkında *"Bu aşağı varoşun güney tarafındaki duvarın önünde yedi adet ılıca vardır. Suyu gayet ılıktır. Küçük kubbeler ile kapatılmış ılıcalardır ve sekiz adet üstü açık ılıca vardır"* şeklinde bilgi vermiştir (Balcıoğulları, 2014:297). Termal su kaynaklarının insan sağlığına iyi geldiğini ve bu bağlamda taşımak suretiyle insanların yararlandığını *"ılıcaların suyundan develerle götürüp uyuz ve cüzzam hastalığına yakalananlar içerek sağlıklarına kavuşurlar. Herkesçe meşhur ılıcalardır"* şeklinde Evliya Çelebi tarafından ifade edilen Pasinler Kaplıcaları (Balcıoğulları, 2014:297) günümüzde birçok hastalığa ve rahatsızlığa karşı tedavi amaçlı kullanılmasının yanı sıra insanlar tarafından içme kürü şeklinde de tüketilmektedir. Şeker hastalığı, mide, karaciğer ve safra kesesi hastalıkları gibi rahatsızlıklara karşı tedavi edici özelliği olan Pasinler Kaplıcaları nörolojik ve ortopedik rahatsızlıklar, dermatolojik hastalıklar, solunum sistemi ve nefrolojik bozukluklara karşı olumlu etki yapmaktadır (Bastem, 1997:73).

Köprüköy Kaplıcaları: Erzurum il merkezine 57 km uzaklıkta bulunan Köprüköy ilçesinde bulunmaktadır. İlçe merkezinde yer alan Çoban Dede Çermiği [Deli Çermik] ve şifalı çamur banyosu özelliği ile termal turizm açısından önemli bir potansiyeli bünyesinde barındırmaktadır. Köprüköy'de bulunan kaplıcalardaki termal su kaynakları, sıcaklık seviyesi 27 °C, debisi 30 lt/sn ve son olarak suyu ise kalsiyum, sodyum, bikarbonat, demir, bromür ve karbondioksit bileşimli içeriğe sahiptir. Aziziye ve Pasinler'deki termal su kaynaklarından farklı olarak mineral seviyesi yüksek olan çamur banyosu için kullanılan alanları bulunmaktadır (Köprüköy Belediyesi, 2022). Köprüköy

⁴ **Kürist:** Termal turizme aktif olan katılan ve termal turizm işletmelerinin sunmuş oldukları ürün ve hizmetlerden tedavi olmak veya sağlığı korumak amacıyla tamamen veya kısmen yararlanan kişilerdir (Kozak, 1991:35).

Kaplıcalarının termal suyunun bazı hastalık ve rahatsızlıklara karşı tedavi edici özellikleri bulunmaktadır. Bunlar, kalp hastalıkları, mide ve deri hastalıkları, sinir sistemi ve metabolizma bozuklukları, romatizmal hastalıklar, nefrolojik ve solunum yolu rahatsızlıklarıdır (Bastem, 1997:73).

Resim 2: Erzurum'un Coğrafi Konumu

(Kaynak: Külekçi, Sezen ve Gencer, 2019:717)

Tablo 2'de Erzurum şehrinde bulunan termal su kaynakları liste halinde verilmiş olup, günümüzde Erzurum'daki termal su kaynaklarının çoğunlukla Aziziye ve Pasinler ilçelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu termal kaynaklara ek olarak kentin öne çıkan diğer termal su kaynakları: Hamam Deresi [Küçüktüy], Akdağ, Arzuti, Köse Mehmet, Hölenk ve Çimenözü [Çat], Olur, Meman ve Hemzan [Tekman] ve son olarak Hızır İlyas [Horasan] olarak kayıtlara geçmiştir. Ancak bu termal su kaynaklarında tesisleşmenin yetersiz olması ve/veya hiç olmaması nedeniyle termal turizm kapsamında hizmet verilememektedir.

Tablo 2: Erzurum'un Termal Turizm Kaynakları

İlçe	Termal Alan	İlçe	Termal Alan
Aşkale	Kızlarkale Çermik	Hınıs	Dere Çermik
	Kızıl Şorak Çermik		Demirci Çermik
	Cinis Çermik		Gemik Çermik
	Kesik Köprü Acı Su		Yelpis Çermik
Pasinler	Pasinler Kaplıcaları	Aziziye	Aziziye Kaplıcaları
	Soğuk Çermik		Oluklu Çermik
	Küçük Çermik		Zincirli Çermik
	Büyük Çermik		Tuzlu Çermik
	Pancar Çermik		Adsız Çermik
	Değirmen Çermik		Çatak Çermik
	Gözeler Çermik		Akkaynarca Çermik
	Camış Çermik		Balıklı Çermik
	Serçe Boğazı Çermik		Sondaj Çermik
	As Boğa Çermik		Gelingeldi Çermik
Horasan	Balıkaya İçme	Şenkaya	Kaşmuşat Kaynarca
	Acı Kurun İçme		Acısu
	Çermik		Sarısü
	Kantarkaya Çermik		Yelsü

M. Önek

Oltu	Başaklı Çermik	Narman	Çarıklı Çermik
	Uzun Hamam Çermik		Taşburun İçme
Tekman	Çamurlu Çermik	Çat	Köseler Çermik
	Gökoğlan Çermik		İkiler Çermik
	Hamzan Çermik		Hölenk Çermik
	Yukarı Meman Çermik		Budak Çermik
	Orta Meman Çermik		Yel Çermik
Tortum	Esendurak Çermik	Olur	Ilıkkaynak Çermik
Köprüköy	Çobandede Deli Çermik		Süngübayırı Çermik
Karayazı	Güçür Çermik, Yekmal Çermik		

(Kaynak: Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2022)

3. YÖNTEM

Erzurum'un termal turizm potansiyelinin ortaya çıkarılmasını, alternatif turizm türü olarak kullanılabilirliğini incelemenin yanında termal turizmin gelişmesini sağlayacak öneriler geliştirmeyi amaçlayan bu araştırma kapsamında; ilgili literatürü detaylı bir şekilde incelemek, bilgiyi bütüncül bir yaklaşımla gerçekçi olarak ortaya çıkarmak ve daha geniş perspektiften bakabilmek amacıyla kavramsal bir değerlendirme yöntemi tercih edilmiştir. İlk olarak termal turizm konusu detaylı olarak değerlendirilmiş ve geçmiş yıllardaki konuyla ilgili gerçekleştirilen araştırmalar ikincil veri kaynağı olarak incelenmiştir. Ocak-Mart, 2022 tarihi aralığında yazarlar tarafından Türkiye'de termal turizmin haritası çıkarılmış; Erzurum'un termal turizm potansiyelinin daha önceki yıllarda araştırılıp araştırılmadığı, eğer araştırılmış ise hangi yönleriyle incelendiği ve nasıl bir yöntem izlenilmiş olduğu, hangi bulgu ve sonuçlara ulaşıldığı, araştırılmayan kısımların olup olmadığı vb. sorulara cevap aranmıştır. Bu bağlamda araştırmanın kavramsal boyutu oluşturulduktan sonra araştırma, bu kavramsal boyut üzerinden şekillendirilmiştir. Araştırma kapsamında literatür tarama tekniği kullanılarak ikincil verilere ulaşılmış; bu veriler sistemli bir şekilde değerlendirilmek suretiyle derleme yöntemiyle araştırma sonuca ulaştırılmıştır. Araştırmanın sonuç kısmında Erzurum ilinin termal turizm potansiyelinin daha etkin ve verimli bir şekilde kullanılabilmesini ve termal turizmin gelişmesini sağlayacak öneriler geliştirilmiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarihsel süreç içerisinde sağlık kavramı, insanların sürekli arayış içerisinde olduğu konulardan biri olmakla birlikte doğal sıcak su kaynaklarının kullanımı insanlığın varoluşundan itibaren bilinmektedir. Termal turizm, insanların bir taraftan çeşitli hastalık ve rahatsızlıklardan kurtularak sağlıklarına kavuşmak ve sağlıklarını korumak; diğer taraftan boş zamanlarını en verimli ve güzel bir şekilde değerlendirmek amacıyla katılabileceği önemli bir alternatif turizm çeşidi olarak kabul edilmektedir. Alternatif turizm türlerinden biri olarak termal turizm, gerek dünyada gerekse Türkiye'de hızlı bir şekilde gelişerek büyüyen sağlık turizmi kapsamında değerlendirilmektedir. Türk turizminin kronik problemleri olarak: mevsimsellik özellik göstermesi ve yoğunlukla kıyı kesimlerine hapsolmesi, turizmin tüm yıla yayılamaması, turistlerin harcama oranlarının düşük olması, konaklama sürelerinin kısa olması gibi nedenleri söylemek mümkündür. Termal turizm, bu ve benzeri sorunların muhtemel çözümünde etkin olabilecek turizm türlerinden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Doğal ve beşerî güzelliklerin yanında yer altı ve yer üstü zenginlikleri de bünyesinde bulunduran Türkiye, termal turizm açısından oldukça zengin termal su kaynaklarına sahiptir ve bu potansiyelin etkili ve verimli bir şekilde kullanılması durumunda Türkiye'nin hem turist sayısı hem de turizm geliri olarak daha üst sıralara çıkması muhtemeldir.

Türkiye'nin jeotermal kaynakları ve bu kaynakların bölgelere ve şehirlere olan dağılımı incelendiği zaman, Erzurum'un sahip olduğu termal su kaynaklarıyla (bkz. Resim 1) Türkiye'nin ve Doğu Anadolu Bölgesi'nin önemli termal turizm merkezlerinden biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Erzurum ve çevresinde bulunan termal su kaynaklarının; sıcaklık düzeyleri, debi seviyeleri, fiziksel ve kimyasal özellikleri bakımından değerlendirildiğinde hem termal turizm kapsamında ön plana çıktıklarını hem de birçok hastalık ve rahatsızlığın tedavisi sürecinde kullanılmak suretiyle insanlara şifa kaynağı olmalarının mümkün olduğu düşünülmektedir. Bu özellikler Erzurum'da termal turizmin gelişmesi yönünde önemli avantajlar sağlamasına rağmen günümüzdeki durum Erzurum'un

M. Önek

termal turizm kapsamında mevcut potansiyelini kullanmadığını ve modern turizm açısından standartların gerisinde kaldığını ve sürdürülebilir bir turizm anlayışından uzak olduğunu göstermektedir.

Günümüzde Erzurum ve çevresinde yüksek nitelikli pek çok termal su kaynağı bulunmasına rağmen ilgili tesisleşmenin [konaklama işletmeleri, termal tesisler] yetersiz ve/veya hiç olmaması nedeniyle sadece üç ilçedeki termal su kaynakları termal turizm kapsamında çoğunlukla yerli ve kısmi olarak da yabancı ziyaretçilere hizmet vermektedir. Bu termal su kaynaklarını: Aziziye, Pasinler ve Köprüköy ilçelerindeki kaplıcalar oluşturmaktadır. Halihazırda termal turizm kapsamında hizmet veren ilçelerdeki yerel yönetimlerden alınan bilgiye göre termal su kaynaklarından daha çok günübirlik ve/veya hafta sonu yapılan ziyaretler şeklinde yararlanılmaktadır. Özellikle, yaz tatilinde, yıllık izinlerde, bayramlarda ve belirli zamanlarda eş, dost ve/veya akraba ziyareti için büyük şehirlerde yaşayan ve şehri ziyarete gelen yerli turistler tarafından dinlenme amacıyla kullanılmaktadır. Ayrıca termal su kaynaklarının işletmesini yapan belediyeler tarafından herhangi bir istatistik kaydı tutulmadığından dolayı termal kaynakları kullanan ziyaretçi sayıları hakkında sağlıklı bir yorum yapmak pek mümkün gözükmemesi de ilgili belediyelerle yapılan telefon görüşmeleri sonucunda Aziziye’de bulunan termal su kaynaklarını yıllık olarak yaklaşık 30.0000 kişi; Pasinler’de bulunan termal su kaynaklarını yıllık olarak yaklaşık 20.000 kişi ve son olarak Köprüköy’de bulunan kaplıcaları yıllık olarak yaklaşık 10.000 kişinin kullandığı öğrenilmiştir.

Erzurum, termal turizm kaynakları bakımından önemli potansiyele sahip bir destinasyon olmasına; termal su kaynaklarının çoğunun şehir merkezine yakın konumda ulaşımı kolay sağlanabilir olmasına rağmen termal turizm bakımından istenilen konumda olmamakla birlikte arzu edilen düzeye ulaşamamıştır. Bu durumun muhtemel sebepleri arasında alt yapı olanaklarının ve termal tesisleşmenin istenilen düzeyde olmaması, fiziki donanım ve sermaye eksikliği, girişimcilik kültürünün yeterince gelişmemesi, yatırımcıların ve girişimcilerin yeterli düzeyde teşvik edilmemesi, kalifiye personelin yetersiz olması, tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin yetersizliği ve ulaşım güçlüğü olduğu düşünülmektedir. Erzurum ili sınırları içerisinde 2022 yılı itibariyle profesyonel anlamda hizmet verebilecek sadece dört adet belediye işletme belgeli termal tesis bulunmakta ve bu tesislerin üç tanesi resmi kurumlar tarafından işletilmektedir. Bu bağlamda jeotermal su kaynakları bakımından Erzurum, her ne kadar zengin bir potansiyele sahip olsa da termal tesisleşme ve alt yapı olanakları bakımından bir o kadar yetersiz durumdadır.

Erzurum sınırları içerisinde bulunan termal su kaynaklarının daha etkili ve verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamak; termal turizmin tüm yıl boyunca yapılmasını mümkün kılarak ulusal ve bölgesel ekonomiye katkı sağlamak açısından yazarlar tarafından kapsamlı literatür taraması sonrasında bazı öneriler geliştirilmiştir. İlgili öneriler aşağıda yazıldığı gibidir:

- Erzurum’daki termal su kaynaklarının tanıtımının ve pazarlama faaliyetlerinin gerek ulusal gerekse uluslararası platformlarda yetkili ve etkili kişiler tarafından yapılması gerekmektedir. Termal su kaynaklarına yönelik katalog, broşür ve basılı ve/veya görsel diğer tanıtıcı materyaller hazırlanmalı ve sosyal medya başta olmak üzere farklı kanallarla potansiyel tüketiciler haberdar edilmelidir.
- Termal turizm konusunda konferans, kongre, sempozyum, seminer, panel vb. etkinlikler sık bir şekilde düzenlenerek toplumda farkındalık yaratılmalı; sivil toplum kuruluşları, yerel ve merkezi yönetimler, üniversitelerin ilgili bölümleri ve diğer tüm iç ve dış paydaşlar bu sürece dahil edilmelidir.
- Kamu ve özel hastanelerde sağlık turizmi kapsamında termal turizm özelinde polikliniklerin açılması teşvik edilmeli ve bu bağlamda alternatif tıbbın gelişmesi sağlanmalıdır.
- Turizm sektörüne termal turizm bağlamında özel sektörün yatırım yapması ve girişimcilik faaliyetleri çeşitli yöntem ve uygulamalarla teşvik edilmelidir.
- Termal turizm kapsamında hizmet veren mevcut kamu kurum ve kuruluşları tarafından işletmesi yapılan termal tesislerin bakımı yapılarak daha etkin bir şekilde çalışması sağlanmalıdır. Ayrıca Erzurum’un sahip olduğu zengin termal turizm potansiyelinin turistler tarafından kullanılmasını kolaylaştırmak amacıyla yeni modern termal tesisler: termal oteller, termal havuzlar, kaplıcalar, kür merkezleri ve parkları vb. inşa edilmelidir.

▪ Günümüz teknolojisi ile termal su kaynaklarının herhangi bir fiziksel ve kimyasal bozulmaya maruz kalmadan taşınması mümkün olduğundan dolayı yüksek potansiyeli olan termal su kaynaklarından şehir merkezindeki ilgili işletmeler başta olmak üzere Palandöken Kayak Merkezindeki turistik otellere termal sular taşınarak farklı işletmelerde kullanılmaları sağlanmalıdır.

▪ Termal turizmin Erzurum'daki kış turizmine entegre olmasını sağlamak amacıyla termal turizm özelinde planlama yapılmalıdır. Kış turizmi kapsamında sahip olunan yüksek potansiyelin termal turizme aktarılmasını sağlayacak veya kolaylaştıracak turistik ürünler geliştirilmelidir. Tur operatörleri ve seyahat acentalarının kış turizmi ve termal turizmi birleştirerek paket turlar ve turistik ürünler hazırlamaları teşvik edilmelidir.

▪ Erzurum jeotermal alanında envanteri çıkarılan ve halihazırda kullanılmayan ve kapalı olarak tutulan termal su kaynaklarının turizm açısından kullanılabilirliği araştırılmalı ve ilgili analizler yapılmalıdır.

▪ Erzurum'un Gürcistan, İran ve Azerbaycan gibi ülkelere yakın bir yerde konumlanması, bu ülke vatandaşları için hem sağlık hem de termal turizm potansiyeli açısından tercih edilebilir bir destinasyon olması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akbulut, G. (2010). "Türkiye'de Kaplıca Turizmi ve Sorunları", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9/1, 35-54.
- Albayrak, A. (2013). *Alternatif Turizm*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aziziye Belediyesi (2022). Aziziye Kaplıcaları. <http://www.aziziyetermal.com/>. (Erişim Tarihi 15.04.2022).
- Balcıoğulları, A. (2014). "Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Anadolu Şifalı Suları ve Günümüzün Termal Turizmi", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 173/173, 287-306.
- Bastem, N. (1997). *Termal Turizmi ve Erzurum'un Termal Turizm Potansiyeli*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Bostan, A. (2020). "Kuşadası'nda Termal Turizm Potansiyelinin Analizi", *Journal of New Tourism Trends*, 1/1, 40-54.
- Bucak, T. ve Özkaya, E. (2013). "Çanakkale İlinin Termal Potansiyeli", *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5/2, 7-23.
- Bulut, İ. ve Girgin, M. (2001). "Bingöl Kös Kaplıcalarının Coğrafi Etüdü", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 7/5, 59-79.
- Çetin, T. (2011). "Termal Turizm Potansiyeli Açısından Kozaklı (Nevşehir) Kaplıcaları", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6/1, 899-924.
- Çetinkaya, T. ve Zengin, B. (2009). "Yaşlı Bakımı ve Turizm", *VII. Geleneksel Turizm Paneli Bildiriler Kitapçığı*. Sakarya Üniversitesi, Sakarya. 21 Nisan, ss.172-181.
- Çiçek, R. ve Adveren, S. (2013). "Sağlık Turizmi Açısından İç Anadolu Bölgesi'ndeki Kaplıca ve Termal Tesisler in Mevcut Yapısının ve Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15/25, 25-35.
- Dereli, N. ve Temizkan, R. (2019). "Bolu'nun Termal Turizm Potansiyeli ve Termal Turist Profili", *Eskişehir Osman gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20/2, 321-347.
- Doğaner, S. (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası*. Konya: Çizgi Kitapevi.
- Erdoğan, E. ve Aklanoğlu, F. (2008). "Termal Turizm ve Afyon Gazlıgöl Örneği", *E-Journal of New World Sciences Academy*, 3/1, 83-92.
- Emekli, G. (2004). "Seferihisar'da Termal Turizm Olanakları", *Dünden Yarına Seferihisar Sempozyumu*, Ege Üniversitesi, İzmir. 7-8 Ekim, ss.147-156.
- Emir, O. ve Durmaz, G. (2009). "Afyonkarahisar'ın Termal Turizm İmajı Üzerine Bir Değerlendirme", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 20/1, 25-32.
- Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2022). Termal Turizm. <https://erzurum.ktb.gov.tr/TR-56077/termal-turizm.html>. (Erişim Tarihi 15.04.2022).
- Giritoğlu, İ. (2015). Turizmin Tarihsel ve Yapısal Gelişimi. Aslan, Z (Ed), *Genel Turizm*. (ss.75-100). Ankara: Grafiker Yayınları.

- Go Türkiye (2022). Erzurum Go Türkiye. <https://goerzurumturkiye.com/>. (Erişim Tarihi 15.04.2022).
- Gürdal, A. (2000). "Göller Yöresinin İnanç Turizmi Açısından Önemi ve Isparta-Yalvaç-Egirdir'deki Kültür Varlıklarının Turizm Amaçlı Kullanımı", *Hoşgörü ve İnanç Turizminde Göller Bölgesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta. 07-08 Eylül ss.13-19.
- İbret, U. (2007). "Türkiye'de Yeni Gelişen Bir Termal Turizm Merkezi: Cavundur Kaplıcası" *Eastern Geographical Review*, 12/18, 135-164.
- Kahraman, N. (1991). "Termal Turizm Olayı ve Yalova Kaplıcaları", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2/3, 10-12.
- Kotan, N. (2018). *Destinasyon Pazarlaması ve Alternatif Turistik Ürün Olarak Termal Turizm: Erzurum İli Örneği* Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Kozak, N. (1991). "Termal Turizm İşletmeciliği ve Önemi", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 29/30, 33-40.
- Kozak, N., Kozak, M.A. ve Kozak, M. (2015). *Genel Turizm: İlkeler ve Kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kök, M. (2013). *Sağlık Turizmi Açısından Termal Turizm: Denizli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Köprüköy Belediyesi (2022). Köprüköy Kaplıcaları. <https://www.koprुकoy.bel.tr/detay-682-koprुकoy-deli-cermik-kaplıcaları.html>. (Erişim Tarihi 15.04.2022).
- Koroğlu, Ö. (2015). Turizmin Çeşitli Kriterlere Göre Sınıflandırılması. Aslan, Z (Ed), *Genel Turizm*. (ss.117-189). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (2022). Erzurum Termal Turizm Potansiyeli. https://kudaka.ka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/7a892-erzurum_termal_turizm_potansiyeli.pdf. (Erişim Tarihi 15.04.2022).
- Külekçi, E.A., Sezen, I. ve Gencer, S. (2019). "Erzurum Kentinin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma", *Kent Akademisi*, 12/40, 714-728.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2022). Sağlık ve Termal Turizmi Tanımı. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11492/saglik-ve-termal-turizmi-tanimi.html>. (Erişim Tarihi 20.04.2022).
- Lund, W.J. ve Freeston, H.D. (2001). "World-Wide Direct Uses of Geothermal Energy 2000", *Geothermics*, 30/1, 29-68.
- Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (2022). Türkiye Jeotermal Kaynaklar Dağılımı ve Uygulama Haritası. <https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/hizmetler/jeotermal-harita/images/1.jpg> (Erişim Tarihi 15.04.2022).
- Özbek, T. (1991). "Dünyada ve Türkiye'de Termal Turizmin Önemi", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2/3, 15-29.
- Özdipçiner, N. (2018). *Termal Turizm*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Öztürk, Y. ve Yazıcıoğlu, İ. (2002). "Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma", *Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0/2, 183-195.
- Öztürk, M. ve Bayat, M. (2011). "Uluslararası Turizm Hareketlerinde Sağlık Turizminin Rolü ve Kalite Çalışmalarının Önemi: Bir Literatür Çalışması", *Kahramanmaraş İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1/2, 135-156.
- Pasinler Belediyesi (2022). Pasinler Kaplıcaları. <https://www.pasinler.bel.tr/icerik/pasinler-kaplıcaları-hasankale-termal-kampusu>. (Erişim Tarihi 15.04.2022).
- Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2022). Türkiye'de Termal Sağlık Turizmi. <https://shgmturizmdb.saglik.gov.tr/ekleni/10949/0/07pdf>. (Erişim Tarihi 20.04.2022).
- Selvi, M.S. (2011). Sağlık Turizmi. Hacıoğlu, N. ve Avcıkurt, C. (Eds), *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi*. (ss.275-295). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Şenol, F. (2016). *Türkiye Turizm Coğrafyası ve Dünya Kültürel Mirası*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Taşlıgil, N. (1995). "Manisa'nın Termal Turizm Potansiyeli", *Türk Coğrafya Dergisi*, 0/30, 299-317.
- Tavşan, S. (2012). *Termal Turizm İşletmelerinde Müşteri Şikayetlerinin Analizi Üzerine Bir Alan Araştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Temizkan, S.P. (2015). *Sağlık Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

M. Önek

Tengilimoğlu, D. (2013). *Sağlık Turizmi*. Ankara: Siyasal Kitapevi.

Topay, M. ve Küçük, V. (2010). "Termal ve Maden Suları tesislerinde Peyzaj Tasarımının Önemi", *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 12/17, 83-91.

Tuna, H. (2017). *Medikal Turizm Kapsamında Türkiye'ye Gelen Turistlerin Tercih Nedenleri Üzerinde Türk Dış Politikasının Etkisi ve Türkiye Algısı*. Doktora Tezi, Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.

Tuna, H. (2019). "Bolu İlinin Termal Turizm Açısından Potansiyelinin Değerlendirilmesi", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15/15, 117-130.

Ünal, Ç. (2003). "Pasinler Kaplıcalarının Coğrafi Etüdü", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 8/10, 115-132.

Zaman, M. ve Birinci, S. (2011). "Doğu Karadeniz'de Termal Turizminin Geliştirilebileceği Merkezlere Yeni Bir Örnek: İkizdere Kaplıcası", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15/1, 405-429.

Zengin, B. ve Eker, N. (2016). "Sakarya İli Termal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13/3, 165-181.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:19.07.2022 ✓Accepted/Kabul:10.09.2022

DOI:10.30794/pausbed.1145323

Research Article/Araştırma Makalesi

Kasalak, M. A. ve Kasalak, Ç. (2022). "Türkiye'deki Termal Turizmin Üçüncü Yaş Turizmi Açısından Değerlendirilmesi", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. 0341-348.

TÜRKİYE'DEKİ TERMAL TURİZMİN ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Murad Alpaslan KASALAK*, Çiğdem KASALAK**

Öz

Günümüzde başta Avrupa kıtasında yer alan birçok ülke olmak üzere gelişmiş ülkelerde ve tüm dünyada üçüncü yaş olarak nitelendirilen yaşlı nüfusta artış olduğu görülmektedir. Yaşlı nüfusun 2050 yılında 2 milyarı bulacağı tahmin edilmektedir. Aktif çalışma yaşantısını sonlandırmış 65 yaş üstü bu kişilerin boş zamanlarının varlığı, ekonomik refah seviyelerinin uygunluğu gibi nedenler turizm faaliyetlerine daha fazla katılmalarını sağlamaktadır. Turizm içerisinde yer alan insan sağlığı için önemli olan spa-wellness, termal faaliyetleri gibi birçok aktivitenin öneminin kavranması üçüncü yaş grubunda yer alan kişilerin de bu faaliyetlere ilgisini arttırmaktadır. Bu durumun farkında olan birçok ülke sigorta sistemlerini düzenleyerek yaşlı nüfusun turizme katılımını destekleyen politikalar uygulamaktadır. Bu durum üçüncü yaş turizm pazarının büyümesine sebep olmaktadır. Özellikle termal turizm imkânları bulunan ülkeler açısından bu durum önemli bir fırsat yaratmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada üçüncü yaş turizminin dünyadaki potansiyel durumunu ortaya koyarak termal turizm açısından Türkiye'nin bu turizm pazarından yararlanması için yapması gerekenleri değerlendirmek amaçlanmaktadır. Bu amaç dâhilinde Türkiye'ye termal turizme katılan turistlerin istatistikî verilerine ulaşılmış ve özellikle Kuzey Avrupa ülkelerinden katılım sağlandığı görülmüştür. Üçüncü yaş grubundaki turistlerin ülkemizi tercih etmesi için daha fazla yatırım yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Termal turizm, Üçüncü yaş turizmi, Türkiye, Sağlık turizmi.*

EVALUATION OF THERMAL TOURISM IN TURKEY IN TERMS OF THIRD AGE TOURISM

Abstract

Today, it is seen that there is an increase in the elderly population, which is defined as the third age, in developed countries, especially in many countries in the European continent, and all over the world. It is estimated that the elderly population will reach 2 billion in 2050. The reasons such as the availability of leisure time and the appropriateness of their economic welfare level of these people over the age of 65, who have terminated their active working life, enable them to participate more in tourism activities. Understanding the importance of many activities such as spa-wellness and thermal activities, which are important for human health in tourism, increases the interest of people in the third age group to these activities. Aware of this situation, many countries regulate their insurance systems and implement policies that support the participation of the elderly population in tourism. This situation causes the growth of the third age tourism market. This situation creates an important opportunity especially for countries with thermal tourism opportunities. For this reason, in this study, it is aimed to evaluate the potential situation of third age tourism in the world and to evaluate what Turkey should do to benefit from this tourism market in terms of thermal tourism. For this purpose, the statistical data of the tourists participating in thermal tourism to Turkey have been reached and it has been observed that especially from Northern European countries. It has been concluded that more investments should be made in order for the tourists in the third age group to prefer our country.

Key Words: *Thermal tourism, Third age tourism, Turkey, Health tourism.*

*Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Rekreasyon Yönetimi Bölümü, ANTALYA.

e-posta: muradkasalak@akdeniz.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0002-4421-1921>)

*Öğr. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO., Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, ANTALYA.

e-posta: cigdemkasalak@akdeniz.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0003-3253-0244>)

GİRİŞ

Ülkemizde dâhil olmak üzere birçok ülkede yaşlı nüfusun oranı ülke nüfuslarına oranla artmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) tarafından hazırlanan “Dünya Nüfus Beklentisi” başlıklı rapora göre; 2020’de %17,1 olması beklenen 65 yaş ve üzeri dünya nüfusunun, 2050 yılında %31,6’ya ulaşması tahmin edilmektedir (Arıcı, 2019:125) Dünya nüfusu hızla yaşlanmaktadır. 2050 yılında her beş kişiden birinin 60 yaş, her altı kişiden birinin ise 65 yaş üstünde olacağı tahmin edilmektedir. Türkiye’de de yaşlı nüfus (65 ve daha yukarı yaş) 2012 yılında 5 milyon 682 binden %17,1 artarak 2016 yılında 6 milyon 651 bin 503 kişi olmuştur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2012 yılında %7,5 iken, 2016 yılında %8,3’e yükselmiştir. Görüldüğü gibi dünyadaki birçok ülke yaşlanan toplum olgusuyla karşı karşıyadır. Bu durumun gelecek yüzyıl boyunca toplumlara, ülkelere ve ekonomilere hâkim olacağı göz önünde tutularak üçüncü yaş pazarı özellikle turizm endüstrisi için en önemli tüketici segmentlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Üçüncü yaş grubunu önemli kılan sadece nüfuslarındaki artış değil aynı zamanda önceki kuşaklara göre daha sağlıklı, ekonomik olarak daha rahat, daha aktif ve gezmeye daha istekli olmalarıdır (Sert, 2019:201-).

Yaşlıların çoğu seyahat için gereken zamana ve paraya sahiptirler, ayrıca bu paradan önemli miktarda harcama eğilimindedirler. Günümüzde pek çok yaşlı birey, kazandığı parayı çocuklarına miras bırakma gibi geleneksel yaklaşımı değiştirmiş, kendi ilgi ve isteğine harcamayı tercih eder hale gelmiştir.

Üçüncü yaş turistleri gençlik yıllarında ötedikleri aktiviteler emekli olduktan sonra gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Emeklilik sonrası ortaya çıkan boş zamanlar sonucunda henüz deneyimlemedikleri aktiviteleri ve tatmadıkları yeni duyguları yaşamak için fırsat bulmaktadırlar. Ayrıca, yaşlılar için bu aktiviteler (yeni kariyer fırsatları, sanat ilgili çalışmaların yapılması, yeni insanlar tanıma, gönüllü işlerde yer alınması gibi faaliyetler) zamanla hobiye dönüşebilmekte ve daha güçlü tatmin sağlayacak boş zaman aktiviteleri olabilmektedir (Ceylan, 2018: 673). Yaşlı kitlenin yer aldığı turizm türü olan üçüncü yaş turizmi; medikal, termal ve geriatri turizmi olan çeşitlenen sağlık turizmi amaçlı gerçekleştirildiği görülmektedir.

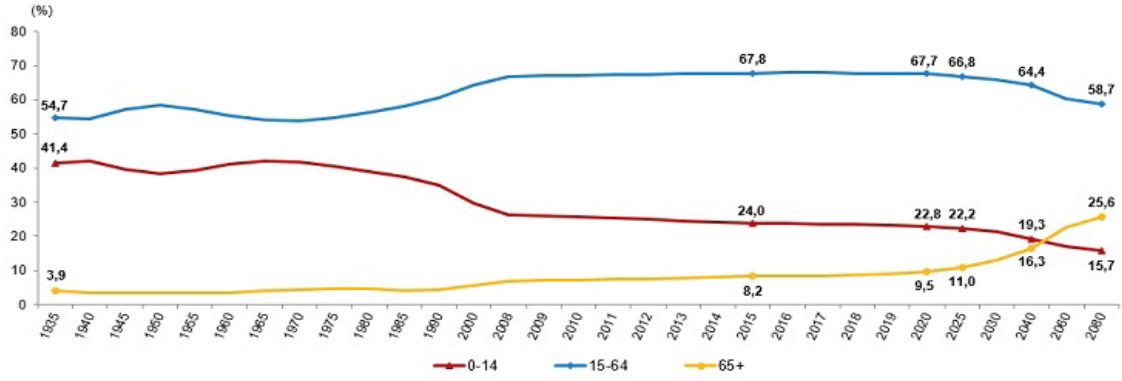
Bu durumu fark ederek sağlık turizmini geliştiren ülkeler üçüncü yaş turizminin yaratacağı ekonomik faydadan daha fazla yararlanması söz konusu olacaktır.

1. TÜRKİYE VE DÜNYA’DA YAŞLI NÜFUSUN DURUMU

Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının %10.0’u geçmesi nüfusun yaşlanmasının bir göstergesidir ve ülkemizde de yaşlı nüfus, diğer yaş gruplarındaki nüfuslara göre daha yüksek bir hızla artmaktadır.

Dünyada yaşlı nüfusun artış hızı (% 2.1), genel nüfus artış hızından (% 1.2) daha fazladır. Nüfus artış hızının azalması sonucu, 2050 yılında 11 ülkenin (Japonya, Rusya, Ukrayna gibi) nüfusu şimdiki nüfuslarının altına düşecektir. Diğer taraftan bu ülkelerde yaşayan yaşlıların nüfus içindeki payı daha da artacaktır. Yaşlı popülasyonda 80 yaş üstünde bulunanların nüfus artış hızı ise % 4.3’tür. Dünya nüfusu son 100 yıl içinde (1950-2050) dörde katlanırken yaşlı nüfusun 10 kez artacak olması dikkat çekicidir. Dünya nüfusu son 100 yıl içinde (1950-2050) 4 kat artarken, yaşlı nüfusun 10 kat artacak olması dikkatle altının çizilmesi gereken önemli bir noktadır. Dünyada en fazla yaşlı nüfusun artış göstereceği ülkenin 2008- 2040 arasında %316 ile Singapur olacağı belirtilmektedir. Dünyada 60 yaş üstü grup, 2006 yılında 688 milyon olarak tahmin edilmiş olup, 2020 yılına kadar yaşlı nüfusun 1 milyardan fazla olacağı ve bunun 700 milyondan fazlasının da gelişmekte olan ülkelerde bulunacağı tahmin edilmektedir. Dünyada 2050 yılında ise, yaşlı nüfusun 2 milyar olacağı ve bunun da %80’inin gelişmekte olan ülkelerde olacağı belirtilmektedir. Dünyadaki 60 yaş ve üstü nüfus oranının 2006’da %11,0 iken, 2050’de %22,0’a çıkması beklenmektedir. Böylece, yaşlı insanların nüfusu insanlık tarihinde ilk kez 14 yaşın altındaki çocukların nüfusundan çok daha fazla olacaktır. Önümüzdeki 5 yıl boyunca tarihte ilk defa 65 yaş ve üstü nüfus, 5 yaş altı nüfustan sayıca fazla olacaktır. Dünyada 65 yaş ve üstü nüfus 2000 yılında tahmini 420 milyon olup, 1999 yılına göre 9,5 milyon artış göstermiştir. Dünyada 2000-2030 yılları boyunca 65 yaş ve üstü nüfusun 550 milyondan 973 milyona yükseleceği öngörülmektedir. Dünya genelinde 65 yaş ve üstü nüfusun toplam nüfusa oranının %6,9’dan %12,0’a yükselmesi beklenmektedir. Dünya Sağlık Örgütü’nün 1998 yılında yayınladığı rapora göre; sayısal olarak en fazla yaşlı, Çin (106 milyon), Hindistan (59,6 milyon), Amerika Birleşik Devletleri (38,7 milyon) ve Japonya’da (27,7 milyon) yaşamaktadır (Tekin ve Kara, 2018:222).

Türkiye açısından da yaşlı nüfusun artış durumu dünyadaki durumla aynı özellikler taşımaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2020 yılı verilerine göre Yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 ve daha yukarı yaştaki nüfus, 2015 yılında 6 milyon 495 bin 239 kişi iken son beş yılda %22,5 artarak 2020 yılında 7 milyon 953 bin 555 kişi olmuştur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2015 yılında %8,2 iken, 2020 yılında %9,5'e yükselmiştir. Yaşlı nüfusun 2020 yılında %44,2'sini erkek nüfus, %55,8'ini kadın nüfus oluşturmuş ve nüfus projeksiyonlarına göre yaşlı nüfus oranının 2025 yılında %11,0, 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörülmüştür.

Şekil 1: Yaş grubuna göre nüfus oranı, 1935-2080

(Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2020-37227>)

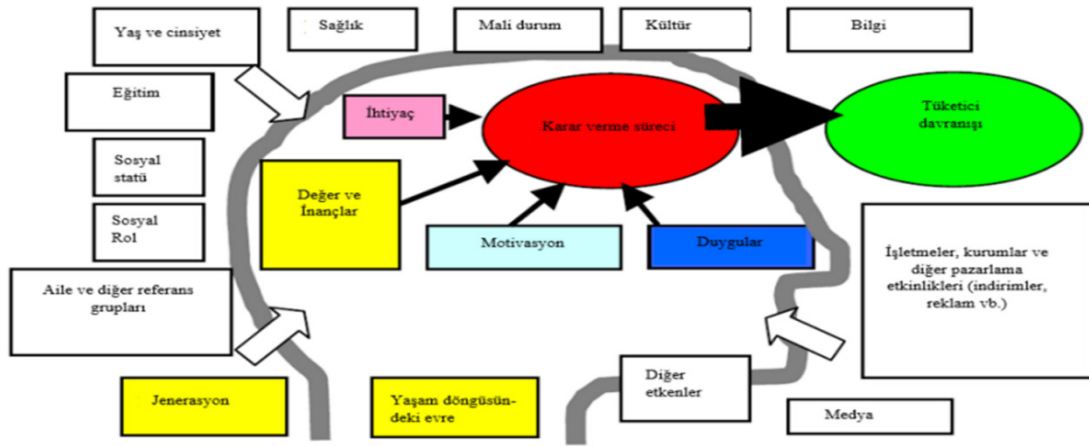
2. TERMAL TURİZM VE ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİ

Çalışma yaşamından ayrılmış, yaşlılık dönemine girmiş bu kitlelere günümüzde önemli bir tüketici topluluğu gözüyle bakılmaktadır. Turizm alanındaki bu yeni tüketici grubunun varlığı, turistik mal ve hizmetlerin de bu kitleye özgü nitelikler kazanmasına yol açmaktadır. Yaşlılar üzerine yapılan çalışmalar, onların farklı ihtiyaç ve tercihlerinin olduğunu göstermektedir. Eğer endüstri bu önemli pazarı ele geçirmek istiyorsa bu bölümün özel ihtiyaçlarını tatmin etmelidir.

Üçüncü yaş turistlerinin birçoğu yaşamlarını zenginleştirecek, yeni insanlarla bağlantı kurmalarını sağlayacak, dünya genelinde yeni yerler ve yeni imkânlar görmelerine fırsat verecek ürünleri alma eğilimindedirler. Turistleri tatile çıkmaya yönlendiren öncelikli unsur rahatlamadır (Yurcu vd. 2018: 518) Bununla birlikte dinlenme, öğrenme, tatil, keşfetme, uzaklaşma isteği, sağlık, prestij ve spor vb. sebeplerle de seyahat etmektedirler. Üçüncü yaş turistleri genellikle her yıl düzenli olarak tatile çıkmaktadırlar ve seyahatleri sırasında 4-7 gün konaklama yapmaktadırlar. Üçüncü yaş turistlerinin seyahat harcamalarının da her geçen yıl artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Seyahat harcamalarının artması daha fazla seyahat edildiğini göstermektedir (Ceylan, 2018: 672).

Avrupa Birliği İstatistik Kurumunun (Eurostat) verilerine göre, 65 yaş ve üstündeki insanlar, diğer yaş gruplarına oranla daha fazla seyahat etmekte ve daha fazla harcama yapmaktadırlar. Buna göre, 2011 senesinde yapılan tatillerin %19'unu 65 yaş ve üstü grup oluşturmakta ve Avrupalıların yapmış olduğu turizm harcamalarının %20'sini yine bu yaş grubu oluşturmaktadır. 2011 senesinde 65 yaş veya üstü bir turist ortalama olarak 1.344 Euro harcarken, diğer yaş gruplarının ortalaması 1.203 Euro'dur. Eggert (1997) sadece Almanya'daki yaşlıların elinde tuttuğu nakit paranın 1,25 Milyar Euro'ya ulaştığına dikkat çekmektedir (Tufan vd.,2017:33). Yaşlılar sağlık turizmüne ve kapsamında yer alan 3. Yaş turizmüne yönelik harcamaları önemli bir turizm sektörünün oluşmasını sağlamıştır.

Şekil 2: Yaşlı Tüketicileri Etkileyen Faktörler

(Kaynak: Aydemir ve Kılıç, 2017:4)

Elli yaş ve üstündeki insanların ikametleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına yaptıkları seyahatleri ve seyahatleri esnasında genellikle turizm sektörünün ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek, geçici sürelerle konaklamalarından kaynaklanan ilişkiler bütünü, üçüncü yaş turizmi olarak tanımlanmaktadır.

Uluslararası turizm hareketleri içerisinde üçüncü yaş grubunun seyahat eğiliminin yüksek olduğu söylenebilir. Bu yaş grubunun en yoğun olduğu ülkeler ABD, Kanada Almanya, Avusturya, İngiltere, İsviçre, Fransa ve Japonya'dır. Bu ülkelerde üçüncü yaş grubu toplam nüfusun %17- 25'ni oluşturmaktadır. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı altında İleri Yaş ve Engelli Turizmi şubesini aynı başlık altında oluşturmuştur. Sağlık Bakanlığı sitesinde Yaşlı ve Engelli Turizmi başlığı altında, ileri yaş turizmi (gezi turları ve meşguliyet terapileri), yaşlı bakımı hizmetleri (bakım evlerinde veya rehabilitasyon hizmetleri), klinik otelde rehabilitasyon hizmetleri ve engelliler için özel bakım ve gezi turları yer aldığı ve bu hizmetlerin klinik oteller, tatil köyleri ve bakım evleri gibi alanlarda verildiği belirtilmiştir (Çataloğlu, 2020:61).

Üçüncü yaş turizmi verilen hizmetler açısından medikal turizm ve termal turizm ile iç içe girmiştir. O nedenle diğer sağlık turizmi çeşitlerinden net bir çizgiyle ayrılmamıştır. O nedenle sağlık turizmi tüm çeşitleriyle büyük bir ekonomik potansiyele sahiptir. Gonzales ve Brenzel (2001) sağlık turizmi hizmetlerini üç grupta incelemiştir:

- Sağlığı Geliştirmeye Yönelik Hizmetler (Kaplıca, bitkisel tedavi, masaj vb.)
- Tedaviye Yönelik Hizmetler (Estetik ameliyat, kalp ameliyatı, göz ameliyatı, kanser tedavisi vb.)
- Rehabilitasyon Hizmetleri (Diyaliz, bağımlılık programı, yaşlı bakım programı gibi)

Dünya genelinde 2006 yılı verilerine göre, sağlık turizmi toplam harcamaları 60 milyar dolara ulaşmıştır ve 2012 yılına kadar bu rakamın 100 milyar dolara ulaşması beklenmektedir. ABD'deki sağlık turizmi harcamalarının 5.5 milyar dolar, Avrupa'da 3.5 milyar Euro civarında olduğu, yaklaşık 120 yıldır sağlık turizmine hizmet veren Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Romanya gibi ülkelere Çek Cumhuriyeti'nin bu sektörden kazancının 1 milyar doları aştığı belirtilmektedir. Ayrıca 2017 yılına kadar sadece ABD'den 23 milyon potansiyel hastanın 79.5 milyar dolarlık bir harcama yaparak denizaşırı ülkelere sağlık turizmi amacıyla gideceği hesaplanmaktadır (<http://www.alermedical.com/implantder-dental-implant-sektor-raporu/>).

Termal turizm Avrupa ülkelerinden Almanya'da önemli sektör haline gelmiştir. 263 adet resmi belgeli termal merkez bulunan Almanya'da tesislerin toplam yatak kapasitesi 750.000'dir. Almanya'nın Stuttgart kentinde bulunan Das Leuze Kaplıca ve Rekreasyon Tesislerini yaz aylarında günde 8000 kişi ziyaret etmektedir. Bu rakam, yıllık ortalama 3000 kişi/gün olmaktadır.

Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'da son yıllarda çok gelişmiş tedavi edici kaplıca merkezleri kurulmuştur. İki ülkede 60 tedavi edici termal merkezi bulunmakta olup senede 500.000'e yakın hastaya tedavi hizmetleri verilmektedir. Ayrıca, Fransa'da 104, İspanya'da 128 adet ve İtalya'da ise 360 civarında termal tesis bulunmaktadır. Rusya'da çok sayıda kür merkezi bulunmakta olduğu ve yılda 8 milyon turistin geldiği belirtilmektedir.

Japonya'da 1500 adet kaplıcada 100 milyon geceleme kapasiteli termal turizm yapılmaktadır. Beppu'da 1000 litre/saniye jeotermal su termal turizm amaçlı kullanılmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Arkansas eyaletinde ise 55 bin kişinin yararlanacağı termal tesislerin yapılmış olduğu, Hawai'de turizmi 12 aya yaymak için termal suların yararlanılarak yeni kurulan tesisler ile termal turizm ağırlıklı uygulamalara başladığı bilinmektedir.

İtalya'da 360'a yakın kaplıca merkezi bulunmaktadır. Ülkeye yılda yaklaşık 600.000 ziyaretçi gelmektedir ve termal turizm ülke için önemli gelir kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Almanya'dan sonra en çok turist çeken ülkelerden biri konumundaki İtalya'da bulunan volkanik dağlar ve etkinlikleri sebebiyle ülkenin pek çok şehrinde termal kaplıca merkezi bulunmaktadır. Ayrıca Fransa'da 104, İspanya'da 128 civarında termal tesis bulunmaktadır. Avusturya'da devlet bütçesinin neredeyse üçte biri termal suların sağlanmasında olup Avrupa pazarının %10'unu oluşturmaktadır. Romanya ise hem termal turizm açısından uzun bir geçmişe hem de termal kaynaklar açısından oldukça zengin bir ülke olma özelliğine sahiptir.

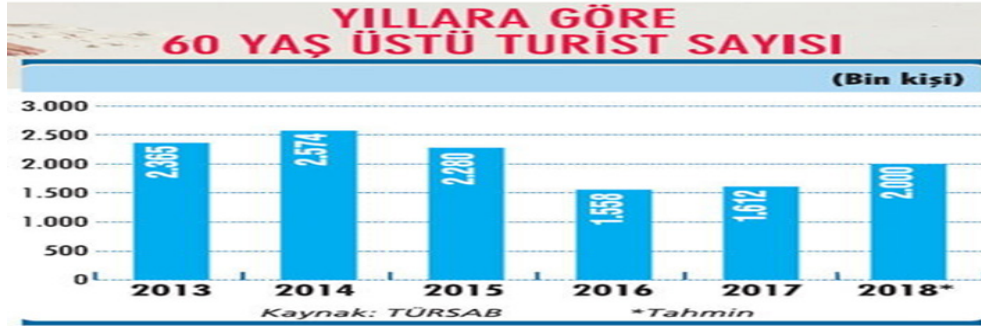
Şekil 3: Medikal Turizm'de En Değerli 10 Destinasyon

(Kaynak: Malezya Sağlık Turizmi Konseyi)

3. TÜRKİYE'DE TERMAL TURİZM POTANSİYELİ

Termal turizm çok eski çağlardan beri insanların faydalandığı ve çeşitli tanımlarının yapıldığı bir kavramdır. Termal turizm "Termomineral su banyosu, içme, inhalasyon, çamur banyosu gibi çeşitli türdeki yöntemlerin yanında iklim kürü, fizik tedavi, rehabilitasyon, egzersiz, psikoterapi, diyet gibi destek tedavilerinin birleştirilmesi ile yapılan kür (tedavi) uygulamalarının yanı sıra termal suların eğlence ve rekreasyon amaçlı kullanımı ile meydana gelen turizm türü" olarak tanımlanmaktadır (Şengül ve Bulut, 2019:59).

Tablo1: Türkiye’de Yıllara Göre 60 Yaş Üstü Turist Sayısı

(Kaynak: TÜRSAB, 2019)

Türkiye’de ise kaplıca turizmüne katılan turist sayısı 1981 yılında 63.999 kişi iken bu sayı 1998 yılında 375.606’ya yükselmiştir. 2009 yılında ise ülkemizde 284.250 kişi termal turizmden faydalanmıştır. 2010 yılında kaplıcalara yurtdışından gelen yabancı turist sayısı 262.506 iken bu turistlerin 23.225’si tedavi amaçlı ülkemizi ziyaret etmiştir. Yurt dışından en çok talebin yaşlı bakımı ve termal turizm konusunda Danimarka, Norveç ve İsveç’ ten geldiği, medikal tedaviler için de İngiltere ve Hollanda vatandaşlarının Türkiye’yi tercih etmeye başladığı ortaya çıkmıştır. Orta Doğu ülkelerinden gelen turistler ise termal tesisler ve Spa tedavisi için kaplıca merkezlerini, özellikle göz tedavisi ve estetik cerrahi ile saç ekimi konusunda Türkiye’yi tercih etmeye başlamıştır(Adıgüzel,2020:55).

Şekil 3: Türkiye’de Kaplıca Haritası

(Kaynak: http://www.kaplica-otelleri.net/turkiye_kaplica_haritasi.html)

Ülkemiz çok zengin jeotermal potansiyele ve tedavi edici özeliği yüksek termal sulara sahip olmasına rağmen kür parkı, kür merkezi ve konaklama tesisi bütünlüğü sağlayan tesislerin nicelik ve nitelik yönünden yetersizliği, uluslararası standartlarda ve akredite olmuş termal tesislere sahip termal kent niteliğindeki destinasyonların oluşturulamaması nedenleriyle Avrupa ülkeleri ile rekabet ortamı sağlanamamıştır (Çakmak Barsbay ve Öktem, 2018: 231).

Bazı bölgesel projeler ile üçüncü yaş turizmüne yatırım yapılmakta ancak yeteri kadar etki yaratılmamaktadır. 2008 yılında başlatılan Norveç Köyü projesi kapsamında ilk etapta 1400 yaşlı pansiyoner, Antalya’da 5 yıldızlı otellerde ağırlanmıştır. Türkiye’de 10 farklı ilde Norveç Köyleri kurulması düşünülmüştür. Türkiye’ye gelen Norveçli turist sayısı 9 bini bulurken, önemli uluslar arası otel zincirleri gelecekte bu sayıyı artırma yarışma girmişlerdir (Mercan vd.,2014:9). Türk turizminin tesis ve ürün türlerinde çeşitliliği, destinasyon bazlı yönetimi, tesisleri ve destinasyonları uluslararası rekabet, kalite ve konfor düzeylerine getirecek yatırımları ve “Türkiye

Tanıtım Atılımı'nı içeren bir dönüşümü gerçekleştirme durumunda yeniden ivme kazanabilmesi ve dünya turizminde yukarılara doğru tırmanması mümkündür (TUSİAD, 2019:1).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye; iklim, fiyat, güvenlik ve ulaşım açısından göreceli avantajlara sahip olup; tıp turizmi, spa&wellness ve kaplıca turizmi, ileri yaş ve spor turizmi açılarından olağanüstü avantajlı bir konumdadır ve her kesime hitap edebilecek niteliklere sahiptir. Ayrıca, coğrafi yakınlık, ülkelerinde bulunmayan doğa ve iklim şartları nedeniyle ve kültürel benzerlik faktörleri de göz önünde bulundurulduğunda Türkiye Ortadoğu ülkeleri için de önemli bir sağlık ve termal turizm destinasyonu ülkesi olabilecek konumda yer almaktadır.

Türkiye'nin bu konumunu değerlendirmek ve sağlık turizmi kapsamında 3. Yaş turizmine daha fazla eğilmek için başta şehirlerimiz olmak üzere, sağlık tesislerimiz, termal otellerimiz ve diğer tüm otel çeşitlerinde yaşlılara yönelik uyumlu yapılar ortaya koymak gerekmektedir. Aynı zamanda otellerde doktor sürekli bulunmalı, yaşlılara yönelik yemek menüleri ve rekreasyonel aktiviteler sunulmalıdır. Tufan vd. (2017), çalışmalarında "Yollarıyla, kaldırımlarıyla ve trafiğiyle, gençlerin bile hareket yeteneklerini kısıtlayan fiziksel bir çevre, üçüncü yaş turizminin önündeki bariyerlerden biridir. Her ne kadar bugünün yaşlısının sağlık durumunun iyi olduğu vurgulandıysa da yaşlılık, bugün de sağlık kayıplarının ortaya çıktığı bir dönemdir. Birçok yaşlının diyet yapmasını gerektiren hastalıklara sahip olduğu dikkate alınırsa (örneğin: şeker hastalığı, kalp ve kan dolaşımı hastalıkları), kalacakları tesislerde önlerine konulan her yemeği yemeleri mümkün değildir, ama çoğu zaman Türkiye'nin en modern tesislerinde bile eğitilmiş bir diyet uzmanı ve diyet yemekleri konusunda eğitim almış bir aşçının eksikliği gözlemlenmektedir. Tesislerde daima bir doktorun bulunması da gerekir ve bunu tesislerin birçoğunda görmek mümkündür. Ancak sağlık hizmetleri, bir doktorun varlığıyla sınırlı değildir. Bunun yanı sıra, bedensel engelli, hasta veya diyet yapan yaşlılara, günün belirli saatlerinde veya 24 saat refakat edebilecek eğitimli personele de ihtiyaç vardır" şeklinde durumu ifade etmişlerdir. Ayrıca tesislerin markalaşması ve daha fazla uluslararası anlamda tanıtılması için sosyal medyayı da etkin kullanmaları gerekmektedir. Tüfekçi vd. (2020) araştırmalarında "sosyal medya pazarlama faaliyetlerinin algılanan hizmet kalitesi üzerindeki doğrudan etkisini göstermiştir. Günümüzün belirsiz ekonomisinde herkes bir kalite alışverişçisi olarak kabul edilmektedir. Elde edilen bulgular kapsamında sosyal medyada algılanan hizmet kalitesinin, tüketicilerin satın alma kararlarında daha önemli bir itici güç haline geldiği söylenebilir. Bu çalışmanın bulguları, sosyal medya pazarlamasında algılanan hizmet kalitesi konusunda bilinçli tüketicilerin marka değeri ile hareket eden tüketiciler olduğunu göstermiştir. Araştırma sonuçları aynı zamanda tüketicilerin markalarla ilgili kişisel deneyimlerinin olduğunu da göstermektedir. Tüketiciler fikirlerini ve önerilerini sosyal medyada yüz yüze ve çevrimiçi olarak başkalarıyla paylaşmaya istekli olduklarından bahsedilebilir" şeklinde sosyal medyanın önemini vurgulamışlardır.

Üçüncü yaş turizmi, medikal turizm ve termal turizm ile birlikte, sağlık turizminin giderek büyüyen bir alt sektördür. Bu sektörden Türkiye daha fazla oranla yerini almak için ideal, kapsamlı ve sürekli sağlık turizmi politikası belirlemelidir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, M (2020). *Kuşadası Sağlık Turizm Potansiyelinin Araştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.
- Arıcı, F. (2019). Türkiye'de Üçüncü Yaş Turizm Potansiyeli Ve Kaynak Kullanımı, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 24 (42): 123-138.
- Aydemir, B.ve Kılıç, N. (2017). Dünyada Ve Türkiye'de Üçüncü Yaş Turizmi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3): 1-13.
- Ceylan, U. (2018). Üçüncü Yaş Turistlerin Termal Konaklama İşletmelerinden Beklentileri Üzerine Bir Araştırma, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4): 671-685.
- Çakmak Barsbay M. ve Öktem M. K. (2018). *Sağlık Turizminin Kırsal Kalkınmaya Etkisi*, Geçmişten Geleceğe Taşınan Miras Ayaş, Mutlu Yılmaz, Editör, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 231-242.
- Çataloğlu, S. (2020). Yaşlıya Yönelik Turizmin Yansımaları ve Değişen Yaşlılık, *TUCADE - Turizm Çalışmaları Dergisi*, 2(1): 59-67.

- İMLANTDER (2017), Dental İmplant Sektör Raporu, Erişim Tarihi: 04 Eylül 2022, <http://www.alermedical.com/implantder-dental-implant-sektor-raporu/>
- Mercan,N., Oyur, E., ve Demirci, K. (2014). “Dünyada Hızla Artan Yaşlı Nüfus ve Sağlık Turizm Gereksinimi” III. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi, 04 - 05 Nisan 2014, Kuşadası, Aydın.
- Sert, A. N. (2019). Üçüncü Yaş Yerli Turistlerin Seyahat Kısıtları ve Motivasyonları Üzerine Bir Araştırma, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42): 200-211
- Şengül H, Bulut A. (2019). Sağlık Turizmi Çerçevesinde Türkiye’de Termal Turizm; Bir SWOT Analizi Çalışması. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 4(1):55-70
- Tekin, Ç ve Kara, F.(2018). Dünyada Ve Türkiye’de Yaşlılık, *IBAD Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1):219-229
- Tufan, İ., Tamer, M., Köse, F. ve Ayan, S.(2017). Türkiye ve Üçüncü Yaş Turizmi, *MAKÜ Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 1(1): 29-36.
- TUIK (2020), İstatistiklerle Yaşlılar, 2020, Erişim Tarihi: 04 Eylül 2022, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2020-37227>
- TUSİAD (2019), Turizmde Dönüşüm Senaryoları Raporu, Erişim Tarihi: 02 Şubat 2022, <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10504-ttyd-tusiad-turizmde-donusum-senaryolari-raporu>
- Tüfekçi, Ö.K., Tüfekçi, N. ve Kocabaş, D.(2020). Termal Turizmde Sosyal Medya Pazarlama Faaliyetlerinin Algılanan Hizmet Kalitesi Ve Marka Değerine Etkisi: Afyonkarahisar’da Bir Araştırma, *Mehmet Akif Ersoy İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 937-963.
- Türkiye’de Kaplıca Haritası 2022, Erişim Tarihi:02 Şubat 2022, http://www.kaplica-otelleri.net/turkiye_kaplica_haritasi.html
- Yurcu,G., Kasalak, M.A. ve Akıncı,Z. (2018). Turistlerin Boş Zaman Motivasyonunu ve Tatminini Etkileyen Faktörler: Beldibi Örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2):517-536

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:18.07.2022 ✓Accepted/Kabul:02.11.2022

DOI:10.30794/pausbed.1145297

Research Article/Araştırma Makalesi

İlban, M. O., Bayar, S. B. ve Kaya, B. (2022). "Çevrimiçi Turist Yorumlarında Yeşil Algı: LEED Sertifikalı Konaklama İşletmelerinin İncelenmesi", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. Ö349-Ö365.

ÇEVİRİMİÇİ TURİST YORUMLARINDA YEŞİL ALGI: LEED SERTİFİKALI KONAKLAMA İŞLETMELERİNİN İNCELENMESİ

Mehmet Oğuzhan İLBAN*, Sinan Baran BAYAR**, Büşra KAYA***

Öz

Çevrimiçi turist yorumları, turizmle ilgili çok çeşitli ürün ve hizmetleri belirlemek, değerlendirmek için yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Tüm endüstriler ve çalışma alanları için sürdürülebilir ürünler ve yeşil hizmetler; artan çevre bilinciyle birlikte toplum için en faydalı olabilecek şekilde uygulanmaya başlanmıştır. Bu araştırmanın amacı; U.S. Green Building Council (USGBC) tarafından verilen Leadership in Energy & Environmental Design (LEED) sertifikasına başvuru yaparak değerlendirmeye tabi tutulan Türkiye'deki konaklama işletmelerinin TripAdvisor web sitesi üzerindeki kullanıcı yorumlarını inceleyerek, turistlerin yeşil uygulamaları nasıl değerlendirdiklerini belirlemektir. Turist memnuniyetinin belirlenmesinden çok LEED sertifika kriterlerinin etkisi ve kalite algısının araştırılması çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Araştırmada, içerik analizi ve doküman incelemesi teknikleri kullanılmıştır. 2 Nisan 2022 tarihine kadar LEED sertifikasına başvuru yapmış 25 konaklama işletmesi araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. 5 işletme henüz faaliyete geçmemiş olması nedeniyle analiz edilememiştir. Araştırmanın veri toplama sürecinde WebHarvy Web Scraping Software ve MAXQDA 2021 programları kullanılmıştır. İçerik analizi sonucunda sertifikaya sahip olan ve sertifika başvurusu henüz sonuçlanmayan 20 konaklama işletmesine ait 10,954 turist yorumu incelenerek ana ve alt temalar oluşturulmuştur. LEED sertifikası kriterlerini uygulayan konaklama işletmelerinde; enerji tasarruf uygulamalarının, çevreye duyarlı tasarımların ve yeşil hizmetlerin turistler tarafından nasıl algılandığı ortaya konulmuştur. Konaklama işletmeleri hakkında yapılan çevrimiçi turist yorumları içerik analizi yoluyla analiz edilerek turistlerin "yeşil otel algısı" araştırılmıştır. Sonuçlar, konaklama işletmelerinin kaliteli, nitelikli ve çevreci bir yaklaşımı nasıl hayata geçirmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre; işletmelerin çevre dostu markalar oluşturmak için denetlenebilen yeşil uygulamaları nasıl benimsemeleri gerektiği önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Yeşil uygulamalar, turist yorumları, TripAdvisor, LEED sertifikası.*

GREEN PERCEPTION IN ONLINE TOURIST REVIEWS: AN INVESTIGATION OF LEED CERTIFIED ACCOMMODATION FACILITIES

Abstract

Online tourist reviews are widely used to identify and evaluate a wide variety of tourism-related products and services. Sustainable products and green services for all industries and workplaces; with the increasing environmental awareness, it has started to be applied in the most beneficial way for the society. The aim of this research is to determine how tourists evaluate green practices by examining the user comments on the TripAdvisor web site of the accommodation establishments in Turkey, which are evaluated by applying for the Leadership in Energy & Environmental Design (LEED) certificate issued by the U.S. Green Building Council (USGBC). The basis of the study is to investigate the effect of LEED certification criteria and the perception of quality rather than determining tourist satisfaction. Content analysis and document review techniques

*Prof. Dr., Balıkesir University, Burhaniye Faculty of Applied Sciences, Burhaniye, BALIKESİR.

e-posta: ilban@balikesir.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0002-7557-9817>)

** Kırklareli University, Institute of Social Sciences, Department of Tourism Management, KIRKLARELİ.

e-posta:sinanbbayar@gmail.com (<https://orcid.org/0000-0002-3039-3162>)

***Büşra Kaya, Ankara Hacı Bayram Veli University, Graduate School of Education, Department of Tourism Management, ANKARA.

e-posta:busra.kaya650@hbv.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0002-6133-7518>)

B. Kaya

were used in the research. 25 accommodation businesses that have applied for LEED certificate until April 2, 2022 constitute the universe of the research. 5 businesses could not be analyzed as they are not yet operational. WebHarvy Web Scraping Software and MAXQDA 2021 programs were used in the data collection process of the research. As a result of the content analysis, the main and sub-themes were formed by examining 10,954 tourist reviews of 20 accommodation businesses that have certificates and whose certificate applications have not been finalized yet. In accommodation establishments that apply LEED certification criteria; how energy saving practices, environmentally friendly designs and green services are perceived by tourists has been revealed. The "green hotel perception" of tourists was investigated by analyzing online tourist reviews about accommodation establishments through content analysis. The results reveal how accommodation businesses should implement a quality, qualified and environmentalist approach. According to the results of the research; it is suggested that how businesses should adopt auditable green practices to create environmentally friendly brands.

Keywords: *Green practices, tourist reviews, TripAdvisor, LEED certificate.*

GİRİŞ

Turizm sektörü, küresel gayri safi yurt içi hasılanın (GSYİH) %10,4'üne katkıda bulunan ve küresel olarak ekonomik kalkınmanın önemli bir aracı olarak dünyanın en büyük endüstrilerinden biridir (WTTC, 2018). Öte yandan, turizm faaliyetleri çevre üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir ve yalnızca çevresel bozulmaya değil, aynı zamanda sektörle ilişkili sera gazı (GHG) emisyonlarının artmasına da neden olur (Pang vd, 2013). Turizm, küresel sera gazı emisyonlarının yaklaşık %8'inden sorumludur (Lenzen vd, 2018). Bu açıdan bakıldığında, turizm endüstrisinin uzun vadedeki başarısı, çevresel sürdürülebilirlik konularını yönetme kapasitesiyle bağlantılıdır (Bramwell & Lane, 2008). Bu nedenle, sürdürülebilirliğe geçiş yapmak endüstri, politika yapıcılar ve tüketiciler için büyük bir endişe haline gelmiştir (Lee vd, 2011). Turizm endüstrisinin çevreye verdiği zararın artmasıyla birlikte işletmeler, bu sorunun önüne geçebilmek için bazı kısıtlama ve denetleme süreçlerine girmeyi dikkate almışlardır. Turizm sektörünün lokomotifi konumunda olan konaklama işletmeleri, enerji kullanımı, su ve karbon izleme, atık yönetimi, akıllı bina, sürdürülebilir tasarımlar ve gıda tasarrufu gibi önemli başlıklarda önlemler almaya başlamışlardır. Zimmerman'a (2005) göre, yeşil sertifikalar yalnızca ürün veya hizmeti belirli kriterlere göre belirlemekle kalmaz, aynı zamanda üçüncü taraf kalite güvencesi sağlamaktadır. Black ve Crabtree (2007), yeşil sertifikaların, özellikle yeşil uygulamalarda öncü olan oteller için, otellerin taahhütlerini ve mevcut uygulamalarının durumunu göstermelerine izin verdiğini belirtmektedirler. Geerts'in (2014) araştırmalarına göre, yeşil sertifikaların konaklama endüstrisinde üç amacı vardır: birincisi, yeşil sertifikalar otelleri yeşil uygulamalar sağlamaya teşvik edebilir; ikinci olarak, yeşil sertifikalar otel kârını potansiyel olarak artırabilir ve son olarak yeşil sertifika, otellerin potansiyel müşterilere tanıtılmasını sağlayabilir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Enerji ve Çevresel Tasarımda Liderlik LEED (Leadership in Energy & Environmental Design LEED)

Yeşil bina, çevre üzerindeki zararlı etkileri en aza indiren uygulamaların ve ürünlerin uygulanmasını ifade etmektedir. LEED sertifikası, enerjide ve çevresel tasarımda liderlik anlamına gelen çevre dostu bina sertifikasyon sistemidir. 1998 yılından itibaren uygulanmaya başlanan ve Amerikan Yeşil Binalar Konseyi (USGBC) tarafından geliştirilen LEED sertifika sistemi, tüm dünyada kabul görmektedir. LEED sertifika sistemi, karbon ayak izinden iç mekan çevre kalitesine kadar çevresel performansı iyileştiren sağlıklı, yüksek verimli, maliyet tasarrufu sağlayan ve yeşil binaları arttıran sertifika anlamına gelmektedir (Matisoff vd., 2014; RTS, 2022). Bu sistem, USGBC tarafından binadaki yeşil uygulamaların denetlenebilmesi ve yeşil standartlara ulaşmak isteyen sahiplere destek sağlamak için geliştirilmiştir (Matisoff vd., 2014). LEED, yeni inşaat, iç ve dış donanımlar dâhil olmak üzere tüm bina aşamaları kapsamaktadır. LEED sertifikası alabilmek için, bir projenin önce tüm LEED projelerinin temelini oluşturan ön koşul gerekliliklerini tamamlaması gerekmektedir. Ön gerekliliklerin tamamlanmasından sonra LEED proje ekipleri takip etmek istedikleri projeyi seçmektedirler. Tamamlanan kriterler için puan verilir ve kazanılan puanlar projenin aldığı LEED sertifikası seviyesini belirlemektedir. LEED sertifikasının belirlediği kriterlerde; tasarruf sağlama, verimliliği artırması, karbon emisyonlarını düşürmesi ve insanlar için daha sağlıklı bölgeler yaratması yer almaktadır. Bu kriterler, iklim değişikliğinin önüne geçilmesinin, çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim hedeflerine ulaşmanın, dayanıklılığı artırmanın ve daha adil toplulukları desteklemenin kritik bir parçasıdır.

B. Kaya

LEED sertifikası almak için bir proje; karbon, enerji, su, atık, ulaşım, malzeme, sağlık ve kapalı (iç) çevre kalitesini ele alan ön koşullara ve kriterlere bağlı kalarak belirli puanlar kazanmaktadır. Projeler, GBCI tarafından bir doğrulama ve inceleme sürecinden geçmektedir ve LEED sertifikası düzeyine karşılık gelen puanlar; “Sertifikalı” (40-49 puan), “Gümüş” (50-59 puan), “Altın” (60-79 puan) ve “Platin” (80 + puan) olarak sınıflandırılmıştır (USGBC, 2022). Leon (2016), LEED sertifikasını incelediği çalışmasında misafirlerin otel odasında konakladığı sırada deneyimlerini etkileyecek eylemlerin altını çizmeyi hedeflemektedir. Bu araştırmada, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa’da bulunan otellerin stratejilerini ele almış ve karşılaştırmıştır. Araştırma kapsamında otel işletmelerinin LEED sertifikası, LEED tasarımları, iç mekân çevre kalitesi (IEQ) ve müşteri deneyimlerinin etkisine odaklanan kriterler incelenmiştir. Araştırma kapsamında Tripadvisor yorumları IEQ’nun LEED tasarım kriterleri kapsamında ele alınmıştır. Araştırmada, doğal ışığın ve manzaraların memnuniyet üzerindeki etkisi vurgulanmaktadır. Tüm bunlarla beraber çalışmada, otel müşterilerinin deneyimi ile birlikte, misafir ve otel arasındaki konfor, rahatlama, görsel ilişkiler ve doğal ortamlar gibi konular üzerindeki ilişkilerde incelenmiştir.

Literatür incelendiğinde yeşil yıldız kriterlerini otel işletmeleri örnekleminde çeşitli değişkenler perspektifinden inceleyen çalışmaların var olduğu tespit edilmiştir. Yurtlu ve arkadaşları (2021), Türkiye’de kalite yönetim ödülü alan otel işletmelerinin çevreye yönelik politikalarını yeşil yıldız kriterlerine göre incelemiştir. Araştırma kapsamında çeşitli kriterlere göre seçilen otel işletmelerinin internet sayfaları değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre otel işletmelerinin yarıdan fazlasının çevre duyarlılık politikalarının var olduğu, %74’ünün çevre politikası ve %34’ünün Yeşil Yıldız sertifikası var olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca otel işletmelerinin internet sayfalarında personelin eğitilmesine, su israfının önlenmesine, gıda güvenliğine, elektrik israfının engellenmesine, atık kontrolüne ve yerel halk otel işletmeleri arasında iş birliği kurulmasına yer verdikleri tespit edilmiştir. Araştırma çevreye yönelik politikaların bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini savunmuştur. Bir diğer araştırma ise Yu ve arkadaşları (2017) tarafından tasarlanmıştır. Araştırma misafirlerin yeşil otellerdeki deneyimlerini ve otellerin müşteri memnuniyeti üzerindeki etkisini incelemektedir. Araştırmada TripAdvisor üzerinden indirilen yorumlar nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizine tabi tutulmuştur. ABD’deki en nitelikli yeşil otel işletmeleri arasından seçilen otellere ait toplam 727 yorum incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre misafirler yeşil otelerde hem olumlu hem de olumsuz deneyimler yaşamaktadır. Araştırmaya göre “enerji”, “satın alma” ve “eğitim ve yenilik” en sık vurgulanan yeşil uygulamalardır. Bazı konukların “misafir eğitimi”, “enerji”, “su”, “satın alma” ve “eğitim ve inovasyon” gibi deneyimleri ifade ettiği ve memnuniyetlerini önemli ölçüde etkilediğini vurguladığı tespit edilmiştir. Temel yeşil uygulamalarla karşılaştırıldığında, gelişmiş yeşil uygulamaların müşteri memnuniyeti üzerinde daha büyük etkileri olduğu da bir diğer sonuçtur.

Thomolları ve Toğan (2020) ise Türkiye’de yer alan binaları yeşil derecelendirme sistemine göre incelemiştir. Araştırmaya göre 1990’dan bu yana yeşil bina derecelendirme sistemleri, çevresel koşulları değerlendirmek için bir araç olarak kullanılmıştır ve giderek büyük bir artış göstermektedir. Araştırma kapsamında 287 sertifikalı yeşil bina ile ilgili genel bilgiler ve 127 LEED sertifikalı binalar incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre Türkiye’deki sertifikalı yeşil binaların iç çevre kalitesi, enerji tasarrufunda başarı yüzdesi, verimlilik, kaynak ve malzeme kullanımı, tasarrufu gibi konularda Türkiye’nin yıllar içinde yükselişte olduğu görülmektedir. Diğer bir çalışmaya göre, Merli ve arkadaşları (2019) konaklama işletmelerinde çevre kirliliğini azaltmak için geniş bir yelpazede değerlendirilen yeşil uygulamaları ele almıştır. Araştırma eko-etiket ödüllü bir otel işletmesinde konaklayan misafirlerin algı ve yorumlarını PLS-SEM aracılığıyla analiz etmektedir. Ayrıca araştırma konukların “yeşil otel” uygulamalarını algılamaları ve davranışsal niyetlerini, misafir sadakatinin oluşmasında yeşil uygulamaya yönelik memnuniyetin aracı rolünü incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre yeşil uygulamaların misafir memnuniyeti ve sadakatinde etkili olduğu, yeşil uygulamalara sahip personelin daha olumlu duygulara sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmada daha önce yeşil otelde konaklayan müşterilerin daha olumlu duygulara sahip olduğu belirtilmiştir. Müşterilerin olumlu yönde hareket ettiğini gösteren araştırma, hipotezlerini desteklemiştir.

Londono ve Maskivler (2016) araştırmalarında, konaklama sektöründe yeşil veya çevre dostu uygulamaları incelemişlerdir. Araştırmada Boston Chicago, Paris, Toronto gibi destinasyonların GreenLeaders programı kapsamındaki TripAdvisor yorumları incelenmiştir. Araştırma verilerine göre otel işletmelerinin tercih edilmesinde yeşil uygulamaların etkili olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yeşil uygulamaların sürdürülebilirlik ve müşteri sadakati üzerinde de etkili olduğu da çalışmanın bir diğer sonucudur.

1.2. TripAdvisor

Turistler için internet tabanlı en önemli referans kaynaklarından biri olan TripAdvisor (2019); destinasyon, turist, yiyecek-içecek, hava yolu vb. işletmelere yönelik, görüş, fotoğraf ve deneyim barındıran bir platformdur. Ayrıca, turistik seyahatlere yönelik bilgi araştıran tüketicilerin büyük çoğunluğu (%92,3) önceki deneyimlerini paylaşan tüketici yorumlarından ve görüşlerinden yararlanmak için TripAdvisor’u tercih etmektedirler (Çakmak & Sarıışık, 2020: 363). TripAdvisor’un yoğun olarak ziyaret edilen bir platform olmasının temelinde de olumlu ve olumsuz görüşlerini paylaşmaları ve bu paylaşımların turistler açısından önem arz etmesi yatmaktadır.

TrippAdvisor; sitesinde destinasyon, konaklama işletmesi, veya turizmle ilgili hizmetler hakkında yorumlar vederecelendirmeler bulunmaktadır. Multimedya öğeleri (fotoğraflar ve videolar) veya tartışma forumlarında kullanıcıların bazı materyalleri eklemeleri ve belirli bir konuyu tartışmalarına izin veren web tabanlı uygulamalara katılmaları mümkündür. İçerikler onaylandıktan sonra yorumlar eklenmektedir ve süresiz olarak listelenmektedir (O’Connor, 2010). Farklı alanlarda yapılan çeşitli TripAdvisor çalışmaları literatürde yer almaktadır. Arslan (2020), çalışmasında TripAdvisor sitesinde en fazla turist yorumu ve görüşüne sahip 5 restoran seçerek Tokat kebabına ait çevrimiçi yorumları incelemiştir. Çalışma sonucunda olumlu ve olumsuz öne çıkan sözcükleri belirlemiştir. Kendir (2020) çalışmasında sitesinde en fazla turist yorumu ve görüşüne sahip 4 restoran seçerek Edirne tava ciğerine ait çevrimiçi yorumları incelemiştir. Benzer bir şekilde olumlu ve olumsuz öne çıkan sözcükleri belirlemiştir. Bunun dışında Mancı ve Tengilimoğlu (2021), Göbeklitepe destinasyonu hakkında TripAdvisor yorumlarını araştırmışlardır. 518 yorumu içerik analizi ile araştırarak olumsuz düşüncelerin çok yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Bertan ve Alkaya (2018) ise çevreci uygulamalardan biri olan eko lider programını değerlendirmiştir. Araştırmada içerik analizi kullanılmış olup, Fransa, İspanya, İtalya ve Almanya gibi ülkelerde yer alan otellerin TripAdvisor yorumları incelenmiştir. Belirlenen otel işletmelerinin çevreci uygulamalardaki metinleri değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre konaklama işletmeleri eko lider programına göre müşteriler tarafından tercih edilebilmektedir. Ayrıca eko lider programına sahip oteller misafirler tarafından beş üzerinden dört puan gibi yüksek bir puan almaktadır. Eko lider programı kapsamında değerlendirilen konaklama işletmelerini misafirlerin %66,85’i “mükemmel”, %27,54’ü “çok iyi”, %4,5’i “ortalama”, %0,75’i “kötü” ve %0,36’sı “berbat” şeklinde puanlandırmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı U.S. Green Building Council (USGBC) tarafından verilen Leadership in Energy & Environmental Design (LEED) sertifikasına başvuru yaparak değerlendirmeye tabi tutulan Türkiye’deki konaklama işletmelerinin TripAdvisor web sitesi üzerindeki kullanıcı yorumlarını inceleyerek, turistlerin yeşil uygulamaları nasıl değerlendirdiklerini belirlemektir. 2 Ekim 2022 tarihine kadar LEED sertifikasına başvuru yapmış Türkiye’de bulunan turizm işletmeleri değerlendirmeye dâhil edilmiştir. İlgili işletmeleri listeleyen TripAdvisor sitesinde de 2 Ekim 2022 tarihine kadar yapılan yorumlar analizlere dâhil edilmiştir. İlgili sertifikaya sahip olan işletmelerde, turistlerin yeşil uygulamalara karşı yorumları ve algıları araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Konaklama işletmeleri hakkında yapılan çevrimiçi turist yorumları içerik analizi yoluyla analiz edilerek turistlerin “yeşil otel algısı” araştırılmaktadır. U.S. Green Building Council (USGBC) Kurumu yeşil uygulamaların önemini ve sürdürülebilirlik felsefesini dikkate alarak çalışmalarını sürdüren popüler bir kurum olarak belirlenmiştir. İşletmelerin USGBC’yi küresel bir otorite olarak görmesi, çevreye verdikleri zararı en aza indirmek istedikleri için başvuru şartlarını dikkate alması, sürdürülebilir, yenilikçi ve inovatif bir fiziksel yapıya sahip olma isteği ilgili oluşumun incelenmesinde etkili olmuştur (Yamany vd., 2016).

2.2. Araştırmanın Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini U.S. Green Building Council (USGBC) Kurumunun sertifika sistemi oluşturmaktadır. Leadership in Energy & Environmental Design (LEED) sertifikasına başvuru yapan Türkiye’deki turizm işletmeleri araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. USGBC sitesinde sertifikaların listelendiği bölümde Türkiye filtresi uygulanarak turizm işletmeleri seçeneği aktif edilmiştir. Bu listede toplam 25 turizm işletmesi bulunmaktadır. Fakat analizlere 20 turizm işletmesi dâhil edilmiştir. Bunun sebebi 5 işletmenin henüz faaliyete geçmemiş olmasıdır. Resmi olarak T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Belgeli ve Belediye Belgeli Konaklama Tesisleri listelerinde

B. Kaya

bulunmamaktadırlar. Fakat ilgili 5 işletmenin LEED sertifikasına başvuru yaptığı tespit edilmiştir (LEED Project List, 2022). Afrika Han Beyoğlu'nun 2021 yılında bir otel olarak hizmete gireceği belirtilmiş olsa da bu verilerin toplandığı tarihe kadar faaliyete geçmediği ve 2024 yılında hizmete gireceği belirtilmiştir (Emlaknews, 2021; Turizm Gazetesi, 2022). Küçükyalı AVM ve Otel Projesi isimli işletme ise sadece AVM kısmında bir sertifika sahibi olmuştur. Marmaris Otel Projesi (Kumlubük) işletmesinin faaliyete geçmediği belirlenmiştir. Maslak Hotel işletmesinin İhlamur Terrace isimli bir özel site alanına dönüştürüldüğü belirtilmiştir (LEED Project List, 2022). Son olarak Maxx Royal Bodrum işletmesinin 2022 yılının Temmuz ayında açıldığı fakat henüz müşteri kabul etmediği belirtilmiştir (Demircan, 2021). Araştırmaya dâhil edilen işletmeler Tablo 2'de listelenmiştir. Bazı işletmeler yönetim değişikliklerinden dolayı isimlerini değiştirmişlerdir. Bu isimler tespit edilip Tablo 2'de yazılmıştır. LEED tarafından değerlendirme sürecinde olup, faaliyette olan ve TripAdvisor sitesinde turistlerin değerlendirdiği 5 diğer işletme analize dâhil edilmiştir (212 Hotel 212 İstanbul Suites, Best Western Premier Hotel Karşıyaka, Gorrión Hotel Yenibosna, Novotel Konya ve Sivas Bilici Jeotermal Hotel). Bu işletmelerin analize dâhil edilmesinin nedenleri arasında faaliyette olmaları ve LEED sertifika değerlendirme sürecinde kriterlerin uygulanmasının zorunlu tutulmasıdır. Bu zorunluluklar nedeniyle işletmelerin kriterleri uyguladığı veya gerekli çalışmalar yaparak bir sonraki denetimlere hazır olduğu düşünülerek analize dâhil edilmiştir (Credential Maintenance Program, 2019).

Araştırmanın TripAdvisor inceleme kısmında belirlenen 20 konaklama işletmesine ait 12,319 Türkçe yorum tespit edilmiştir. Bu yorumlar içerisinde; TripAdvisor sitesinin şüpheli yaklaştığı, taraflı, yinelenen kelimeler kullanan, ticari amaç taşıyan ve tek başına bir anlam ifade etmeyen 1365 yorum çıkarılmıştır. Analizlere 10,954 turist yorumu dâhil edilmiştir. Yazarlar tarafından USGBC kurumunun hazırladığı değerlendirme kriterleri gözden geçirilerek çalışmanın uygunluğu da göz önüne alınarak ortaya çıkarılan ölçüğe göre yorumlar sınıflandırılmıştır.

2.3. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği ve Veri Analizi

Araştırmada veri madenciliği tekniği kullanılarak içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi, genel olarak tüm iletişim şekillerinin içeriğini sistematik bir biçimde değerlendirilebilmesi için kullanılan gözlemsel bir araştırma yöntemi olarak tanımlanmıştır (Kolbe & Burnett, 1991). Araştırma veri toplama sürecinde WebHarvy Web Scraping Software ve MAXQDA 2021 programları kullanılmıştır. Araştırma verileri toplandıktan sonra sınıflandırmak için USGBC'ye ait bir kriter listesi dikkate alınmıştır. Bu listede sürdürülebilirlik, su kullanımı, enerji ve atmosfer, materyaller ve kaynaklar, kapalı (iç) alan kalitesi, inovasyon, dizayn ve bölgesel öncelik başlıkları yer almaktadır. Bu başlıkların toplam 94 alt başlığı bulunmaktadır. Yazarlar araştırmanın içeriğine uygun olarak turistlerin yeşil algılarını ölçmek için bir ölçek geliştirmişlerdir. Belirlenen işletmelerin tüm yorumları indirildikten sonra veriler içerisinde yeşil algıyı ölçebilecek tema başlıkları belirlenmiştir. Buna göre TripAdvisor yorumları Tablo 1'deki kriterlere göre sınıflandırılmış ve içerik analizine tabi tutulmuştur. Tüm veriler, Tablo 1'de bulunan anahtar kelimelere göre yazarlar tarafından kodlanmıştır. WebHarvy Web Scraping her işletmenin sınıflandırma ölçeğinde yer alan anahtar kelimeleri ayırarak ayrı bir tablo oluşturmuştur. Burada yine yazarlar tarafından araştırmaya uygun şekilde ayrıştırma yapılmıştır. MAXQDA 2021 programı bu analizlere ek olarak anlamsız kelimeleri ve anahtar kelimelere uymayan öbekleri analiz dışında bırakmıştır.

Tablo 1: Araştırma Sınıflandırma Ölçeği

Atık	Malzeme
Atmosfer	Peyzaj
Çevre Kalitesi	Sigara
Elektrik	Su
Enerji	Sürdürülebilirlik
Eşitlik	Temizlik/Temiz
Geri Dönüşüm	Ulaşım
Isı	Verimlilik
Işık/Aydınlatma	Yenilik
İklim	Yeşil
Kaynak	Yiyecek/Yemek
Konum	

3. BULGULAR

Bu başlıkta 20 adet konaklama işletmesinin yazarların belirlediği ölçeğe göre sınıflandırılmış Tripadvisor yorumları, LEED sertifikası değerlendirme süreçleri ve puanları detaylı şekilde listelenmiştir. İşletme adları LEED Project Profiles sitesinde listelendiği gibi alınmıştır (USGBC, 2022). Araştırmaya dâhil edilen tüm işletmeler Tablo 2’de gösterilmiştir. Araştırma analizlerine dâhil edilmeyen işletmeler Tablo 3’te listelenmiştir.

Tablo 2: Araştırmaya Dâhil Edilen İşletmelerin Analizleri

İşletme Adı	Sertifika Süreç Durumu ve Derecesi	Sertifika Tarihi	Sertifika Puanı	TripAdvisor Yorum Sayısı
212 Hotel 212 Istanbul Suites	Değerlendirme Sürecinde	-	-	283
Best Western Premier Hotel Karşıyaka	Değerlendirme Sürecinde	-	-	123
Delta Hotels by Marriott Istanbul Levent (Halk GYO Levent Urban Hotel)	Gold Sertifika	4 Kasım 2015	61/110	21
Four Points By Sheraton Dudullu Ever Hotel Asia (IMES Sheraton)	LEED Sertifikalı	2 Haziran 2015	48/110	174
Gorrion Hotel Yenibosna	Değerlendirme Sürecinde	-	-	260
Hampton by Hilton İstanbul Zeytinburnu	Platinum Sertifika	7 Eylül 2016	80/110	397
Hilton Garden Inn İstanbul Atatürk Airport	Gold Sertifika	25 Eylül 2015	62/110	693
Hilton Garden Inn İstanbul Golden Horn	Gold Sertifika	30 Mayıs 2012	65/110	1019
Hilton Garden Inn İzmir Bayraklı	Gold Sertifika	17 Ocak 2017	67/110	687
Holiday Inn Bursa - City Centre (Holiday Inn Express Bursa)	Silver Sertifika	21 Aralık 2017	57/110	96
Mandarin Oriental Bodrum	Gold Sertifika	23 Ocak 2016	60/110	593
Novotel Konya	Değerlendirme Sürecinde	-	-	721
Ramada Encore by Wyndham İzmir (Ever Ramada Encore Hotel)	Silver Sertifika	18 Ağustos 2015	53/110	328
Regnum Carya Resort Hotel	Gold Sertifika	16 Nisan 2015	66/110	5213
Renaissance İstanbul Polat Bosphorus	Gold Sertifika	6 Temmuz 2013	71/110	710
Royal Uzungöl Hotel Spa & Restaurant	Gold Sertifika	12 Temmuz 2019	66/110	23
Sheraton İstanbul City Center (Burla Seba Hotel Dolapdere)	Gold Sertifika	25 Kasım 2015	60/110	454
Sivas Bilici Jeotermal Hotel	Değerlendirme Sürecinde	-	-	7
Tasigo Eskişehir (Eskişehir Bademlik Spa ve Termal Hotel)	Gold Sertifika	6 Ekim 2014	60/110	437
Work Inn Hotel Kocaeli/Gebze	Gold Sertifika	19 Haziran 2013	64/110	80
Toplam				12.319

Tablo 3: Araştırmaya Dâhil Edilmeyen İşletmeler Listesi

İşletme Adı	Sertifika Süreç Durumu ve Derecesi	Sertifika Tarihi	Sertifika Puanı	TripAdvisor Yorum Sayısı
Afrika Han Beyoğlu	Değerlendirme Sürecinde	-	-	-
Küçükalyalı Avm ve Otel Projesi	Değerlendirme Sürecinde (AVM Bölümü Gold Sertifika)	22 Ocak 2018 (AVM Bölümü)	63/110	-
Marmaris Otel Projesi (Kumlubük)	Değerlendirme Sürecinde	-	-	-
Maslak Hotel (Ihlamur Terrace)	Değerlendirme Sürecinde	-	-	-
Maxx Royal Bodrum	Değerlendirme Sürecinde	-	-	-

Tablo 4’te, araştırma sınıflandırma ölçeğine göre işletmelerin genel TripAdvisor kullanıcı yorumları verilmiştir. Buna göre; Regnum Carya Resort Hotel işletmesi, su (50), yeşil (27), yiyecek/yemek (270) ve temizlik/temiz (272) anahtar kelimelerinde en çok yoruma sahip işletme olmuştur. İlgili işletmenin bu kategorilerde genellikle olumlu ve övgüye dayalı yorumlar aldığı görülmüştür. Ulaşım (66) anahtar kelimesinde Hilton Garden Inn İzmir Bayraklı işletmesi, konum (47) anahtar kelimesinde ise Hilton Garden Inn İstanbul Golden Horn işletmesinin en çok yoruma sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu iki işletmenin buldukları konumun müşteriler tarafından beğenildiği ve bu yüzden tercih edildiği yorumlarda tespit edilmiştir. Tablo 5’te araştırma sınıflandırma ölçeğine göre işletmelerin genel TripAdvisor kullanıcı yorumlarının yüzdelik dağılımları verilmiştir. Buna göre yüzdelik dağılım olarak, konum anahtar kelimesinde Four Points By Sheraton Dudullu Ever Hotel Asia (IMES Sheraton) işletmesinin (%8,6), ulaşım anahtar kelimesinde Hilton Garden Inn İzmir Bayraklı işletmesinin (%9,6), yiyecek/ yemek anahtar kelimesinde Sivas Bilici Jeotermal Hotel işletmesinin (%26,6), su anahtar kelimesinde Sivas Bilici Jeotermal Hotel işletmesinin (%28,6) ve temizlik/temiz anahtar kelimesinde Four Points By Sheraton Dudullu Ever Hotel Asia (IMES Sheraton) işletmesinin (%36,2) en çok yoruma sahip olduğu tespit edilmiştir.

B. Kaya

Tablo 4: Araştırma Sınıflandırma Ölçeğine Göre İşletmelerin Genel TripAdvisor Kullanıcı Yorumları

İşletmeler	A*	B	C	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	Ö	P	R	
Ölçekler																				
Atık										1										1
Atmosfer					1	1		1	1				10			1				1
Çevre Kalitesi	1				1		1	1	3	1	2	1	10	2						2
Elektrik					2						2	1	1							2
Enerji																				
Eşitlik																				
Geri Dönüşüm						1														1
Isı									1				2	1						5
Işık/Aydınlatma											1	2	10	1						1
İklim																				
Kaynak																				
Konum	3				3	16	13	47	46	1	2	25	20	16	18	1				25
Malzeme	1					1			1	1	2	3	1	12	1					4
Peyzaj											1		11							1
Sigara	3				1	2	3	8	8	2	7	14	10	2						4
Su	1	3	1	2	2	3	7	12	10	1	6	13	6	50						17
Sürdürülebilirlik																				
Temizlik/Temiz	1	28	1	63	19	80	77	84	186	23	17	234	57	272	19	8	12	2		84
Ulaşım	2	9		5	1	25	18	22	66	2	1	10	6	14	5					2
Verimlilik									2					2						
Yenilik														3						
Yeşil							2						1	27						2
Yiyecek/Yemek	4			3	6	7	13	26	22	2	11	36	8	270	10	2	2	23		7
TOPLAM YORUM SAYISI	283	123	21	174	260	397	693	1019	687	96	593	721	328	5213	710	23	454	7	437	80

*Not: Toplam yorum sayısı olarak belirtilen veriler, işletmelerin tüm TripAdvisor yorumlarının toplamını ifade etmektedir. Harflerin hangi işletmeye karşılık geldiği aşağıdaki alt başlıklarda verilmiştir.

B. Kaya

Tablo 5: Araştırma Sınıflandırma Ölçeğine Göre İşletmelerin Genel TripAdvisor Kullanıcı Yorumlarının Yüzdeleri Dağılımları

İşletmeler	A*	B	C	Ç	D	E	F	G	H	I	i	J	K	L	M	N	O	Ö	P	R
Ölçekler										1,0									0,2	
Atık														0,2			0,2		0,2	
Atmosfer					0,38	0,2		0,1	0,1										0,4	2,5
Çevre Kalitesi	0,8				0,38		0,1	0,1	0,4	1,0	0,3	0,1	0,6	0,2	0,3					
Elektrik					2							0,3	0,3	0,01						
Enerji																			0,4	
Eşitlik																				
Geri Dönüşüm						0,2													0,2	
Isı				0,6					0,1					0,03	0,1				1,1	
Işık/Aydınlatma				0,6								0,1	0,6	0,2	0,1				0,2	
İklim																				
Kaynak																				
Konum		2,4		8,6	1,15	4,0	1,8	4,6	6,7	1,0	0,3	3,5	6,1	0,3	2,5	4,3		5,7	2,5	
Malzeme		0,8		1,1		0,2			0,1	1,0	0,3	0,4	0,3	0,2		4,3		0,9		
Peyzaj											0,2			0,2				0,2		
Sigara		2,4		0,6	0,4	0,5	0,4	0,8	1,2	2,1		1,0	4,3	0,2	0,3			0,9		
Su	0,3	2,4	4,8	1,1	0,8	0,7	1,0	1,2	1,4	1,0	1,0	1,8	1,8	1,0				3,9	1,2	
Sürdürülebilirlik																	28,6			
Temizlik/Temiz	0,3	22,8	4,8	36,2	7,3	20,1	11,1	8,2	27,1	23,9	2,9	32,4	17,4	5,2	2,7	34,8	2,6	28,6	19,2	12,5
Ulaşım	0,7	7,3		2,9	0,4	6,3	2,6	2,1	9,6	2,1	0,2	1,4	1,8	0,3	0,7			0,4	3,7	
Verimlilik									0,3					0,03						
Yenilik														0,05						
Yeşil							0,2						0,3	0,5					0,4	
Yiyecek/Yemek		3,2		1,7	2,3	1,8	1,9	2,5	3,2	2,1	1,8	5,0	2,4	5,2	1,4		0,4	28,6	5,3	8,7
TOPLAM YORUM SAYISI	283	123	21	174	260	397	693	1019	687	96	593	721	328	5213	710	23	454	7	437	80

*Not: Toplam yorum sayısı olarak belirtilen veriler, işletmelerin tüm TripAdvisor yorumlarının toplamını ifade etmektedir. Harflerin hangi işletmeye karşılık geldiği aşağıdaki alt başlıklarda verilmiştir.

B. Kaya

3.1. 212 Hotel 212 Istanbul Suites (A)

212 Hotel 212 Istanbul Suites işletmesinde turistlerin LEED sertifikası uygulamalarına dikkat etmediği tespit edilmiştir. Turistlerin değerlendirmelerinde Ulaşım (2), Su (1) ve Temiz (1) kelimelerini kullandıkları görülmüştür. Genel olarak bu başlıklarda bir memnuniyetten söz edilmektedir. İlgili başlıklar ile alakalı yorumlar aşağıda verilmiştir.

*“Öncelikle harika bir konuma sahip, **ulaşım** da oldukça rahat. Odaları ise mükemmel şekilde dizayn edilmiş olup, bir misafirin arzu edebileceği her türlü imkâna sahip. Personelin güler yüzlülüğü ve Berkay beyin profesyonelliği kısa ziyaretimizi daha da anlamlı kıldı. Gönül rahatlığıyla tavsiye ederim. Teşekkürler 212 Suites team.”*

“Çok lüks bir otelde istanbulun merkezinde teknolojinin en ergonomik şekilde kullanıldığı kırmızı odada tatilimi Berkay bey sayesinde sorunsuzca geçirdim misafir, suiti kendi eviymiş gibi hissediyor ki bundan sonra istanbul’da tek konaklayacağım, güvenilir yer 212 istanbul suittir. yalnız konaklama rağmen güvenlikle ilgili hiç sorun yaşamadım temizlik sıcak su, klima televizyon, internet hatta evinizde sahip olmadığınız diğer herşey orda bulunmakta. Özellikle Berkay beye herşey için sonsuz teşekkürler.”

3.2. Best Western Premier Hotel Karşıyaka (B)

Best Western Premier Hotel Karşıyaka işletmesinde su kullanımı ve sigara ile ilgili başlıklarda memnuniyetsizlik yorumları tespit edilmiştir. LEED sertifikası kriterlerinde tamamlanması zorunlu olan sigara kullanımı ile ilgili başlıklara dikkat edildiği ve rahatsızlıkların yorumlandığı görülmüştür. Temizlik/Temiz (28), Ulaşım (9), Yemek (4), Su(3), Konum (3), Sigara(3), Malzeme (1), Çevre Kalitesi (1) ve Konum (3) ile ilgili yorumlar tespit edilmiştir. Memnuniyetsizliklere ilişkin yorumlar aşağıda verilmiştir.

*“Konumu nedeniyle ve yeni otel olmasından dolayı konakladığım süre içerisinde Saunası çalışmayan, fitness merkezi soğuk ve hamam gideri olmayan bir yer üstüne üstlük buhar odasında **soğuk su** ile yıkama hortumları yok. Şikayet edince de Genel müdür tarafından bu konuda şikâyetlerim üstüne bu otelin müdürü olarak seni bu otelimde istemiyorum diyecek kadar cüretkar insanlar. Patronları tabi bu davranışlarından haberdar değil. emanet ettiği kişilerin resmen gelen müşterileri kovmak için elinden gelenleri yapıyor.”*

*“Ben otelin konumu olarak çok beğeniyorum dış görünüşü de iyi fakat kahvaltı malzemeleri kötü. **Sigara** içilebilen odalardan bir daha asla almam inanılmaz kötü kokuyor. Personelin ilgi alakası güler yüzü hizmeti mükemmel... Böyle bir yatırım için temizlik malzemeleri ile kahvaltı malzemeleri daha iyi daha kaliteli olabilir.”*

*“Normalde boş odaları olmasına rağmen bölgede devam etmekte olan bir fuar sebebiyle rezervasyonumu normalin en az 2 katı fiyatına yaptırmak zorunda kaldım. Dolayısıyla fuarla hiç alakam olmadığı halde anlaşmalı fiyat şirket fiyatı vs. geçersiz olması ilk can sıkıcı şeydi. Güya **sigara** içilmeyen odaydı ancak girdiğimde ağır bir rutubetle karışmış sigara ve toz kokusu odanın temiz görünümünü kapatıyordu. Özetle bakımı ve temizliği göstermelik yapılıyor izlenimi verdi.”*

3.3. Delta Hotels by Marriott Istanbul Levent (Halk GYO Levent Urban Hotel) (C)

Delta Hotels by Marriott Istanbul Levent işletmesinde temizlik konusundaki rahatsızlık yorumlarda belirtilmiştir. LEED sertifika kriterlerinde dikkat ettiği önemli bir başlık olan iç mekân temizliği turistler tarafından değerlendirmeye alınmıştır. Su (1) ve Temizlik (1) başlıkları tespit edilmiştir. Temizlik konusuyla alakalı memnuniyetsizlik içeren yorum aşağıda verilmiştir.

*“Yöneticimizin tavsiyesi üzerine bir iş seyahati için konakladık. **Temizlik** son derece kötü. İlk girdiğim gün oda toz içindeydi saat geç olduğu için herhangi bir aksiyon alamadım. Bir sonraki gün hem temizlik ister kartını taktım hem de resepsiyona odanın detaylı temizlenmesini istediğimi bildirdim. Akşam odama geri döndüğümde evet oda toparlanmıştı, yatağım düzenlenmişti fakat mobilyalardaki tozlar hala duruyordu. Kendim de otelci olmama rağmen bu durum beni üzdü.”*

B. Kaya

3.4. Four Points By Sheraton Dudullu Ever Hotel Asia (IMES Sheraton) (Ç)

Four Points By Sheraton Dudullu Ever Hotel Asia işletmesinde temizlik ve konum başlıkları dikkat çekmektedir. Temiz (63), Konum (15), Ulaşım (5), Yemek (3), Su (2), Malzeme (2), Isı (1), Sigara (1) ve Işık/Aydınlatma (1) başlıklarında yorumlar yapılmıştır. Turistlerin genel olarak temizlik konusunda hassas olduğu görülmektedir.

*“Otel genel olarak **temiz odalar** da hijyen üst düzey kahvaltı standartının üstünü yakalamaya çalışan bir kurumAncak personellerin otele kattığı güzellik hizmet kalitesini daha da arttırıyor. İş seyahati için geldiğim otelde Eylül ve Ekim de konaklama yaptım. Burada konaklama yapmak için bir sürü nedeniniz olabilir. En başına resepsiyon da ki personel size evinize geldiniz havasını hissettiriyor”*

3.5. Gorrion Hotel Yenibosna (D)

Gorrion Hotel Yenibosna işletmesinde turistlerin Temiz (19), Yemek (6), Konum (3), Elektrik (2), Su (2), Atmosfer(1), Çevre Kalitesi (1), Ulaşım (1) ve Sigara (1) konularında yorumlar yaptığı tespit edilmiştir.

*“İlk açıldığı günden bu yana, İstanbul Avrupa Yakası seyahatlerimde hem havaalanına, hem de TÜYAP Fuar merkezine yakınlığı sebebiyle Gorrion’u tercih ediyorum. Özellikle bugün, çok yorucu bir günün ardından, Çobançeşme ayrımından çıkıp Gorrion binasını görüp kendimi evime varmış gibi hissettikten sonra bu yorumu yazmak istedim, ilk olarak Fiyat performans oramı çok iyi. Odalar çok ferah ve özenli döşenmiş, mimari olarak çok ferah her odada güzel yağlıboya eserleri de mevcut, kahvaltı, İstanbul bölgesinde bu ayarda gördüğüm en iyi kahvaltılardan. Birçok otelde, klima sistemi odadaki **elektriğe** bağlıdır, yani oda kartınızı takmadan elektrik alamazsınız, klimanızda çalışmaz bu da ilk girişte kışın çok soğuk, yazın da çok sıcak bir odayla karşılaşmanız demek. Küçük gibi görünse de çok önemli bir detay, bu otelde ise, klimalar bağımsız ve odalar 25 dereceye sabitlenmiş durumda, tabi sonrasında ayarlamak size kalmış. Personeli çok ilgili ve güler yüzlü. Mesela birçok otelde, komiler sizi sıkar, bazen yardım istemediğiniz halde bile ısrarcı olurlar, burada gözünüze bakıyorlar, gerek yok dediğiniz anda anlayışla karşılıyorlar. Özetle benim için eziyet olan İstanbul seyahatlerimin, en güzel detaylarından birisi oldu bu otel.”*

3.6. Hampton by Hilton İstanbul Zeytinburnu (E)

Hampton by Hilton İstanbul Zeytinburnu işletmesinde geri dönüşüm konusuna övgü yapıldığı, turistin LEED sertifikası hakkında bilgi sahibi olduğu ve bu konuya hassasiyet gösterdiği tespit edilmiştir. İlgili yorum aşağıda verilmiştir.

*“Kalite fiyat iş bilmek lokasyon kaliteli elemanlar hepsi burada marmarayla merkez çok yakın havaalanında ulaşım kolay doğru bazı hilton garden in. Otellerinden daha iyi. Bu kalite **geri dönüşüm** ödülünü görünce daha da doğrulandı.”*

3.7. Hilton Garden Inn İstanbul Atatürk Airport (F)

Hilton Garden Inn İstanbul Atatürk Airport işletmesinde Temiz (77), Ulaşım (18), Konum (13), Yemek (13), Su (7), Sigara (3), Yeşil (2) ve Çevre (1) başlıklarını içeren yorumlar tespit edilmiştir. Bir müşteri yeşil otel konsepti konusunda eleştiride bulunarak ilgili işletmenin çevreye duyarlı tesis farkındalığını olumsuz olarak belirtmiştir.

*“İs için gittiğim İstanbul’da 3 gece konaklama yaptım. Temizlik konum kahvaltısı odalardaki tefrişat her şey gayet tatmin edici. Bundan sonraki konaklamalarımda burayı tercih edeceğim. Personelin özellikle Burak beyin ilgi ve alakası için teşekkür ederim. Tek bir olumsuzluk sadece bu otel için değil her otelin şimdi tasarruf etmek için **yeşil dostu otel konsepti** arkasına sığınarak odaların çarşaf ve havlularını siz uyarmadıkça değiştirmemeleri.”*

3.8. Hilton Garden Inn İstanbul Golden Horn (G)

Hilton Garden Inn İstanbul Golden Horn işletmesinde Temiz (84), Konum (47), Yemek (26), Ulaşım (22), Su (12), Sigara (8), Atmosfer (1) ve Çevre (1) yorumları tespit edilmiştir. Müşterilerin yorumlarının “sigara” anahtar kelimesi dışında genellikle olumlu olduğu görülmüştür.

B. Kaya

“Berbat bir otel kesinlikle tavsiye etmiyorum temizlik hizmet berbat maske mesafe hijyene hiç uyulmuyor sigara içilmeyen otel denmesine rağmen her yer sigara izmariti ile doluydu bir daha kesinlikle kalmam”

3.9. Hilton Garden Inn İzmir Bayraklı (H)

Hilton Garden Inn İzmir Bayraklı işletmesinde Temiz (186), Ulaşım (66), Konum (46), Yemek (22), Su (10), Sigara (8), Çevre (3), Verimli (2), Malzeme (1), Atmosfer (1) ve Isı (1) konu başlıklarında yorumlar tespit edilmiştir. İlgili işletmeyi ziyaret eden turistlerin temizlik ve yemek konularında hassas olduğu görülmüştür.

*“İş amaçlı bulunduğum otelde, hizmet kalitesi son derece başarılı. Mekan olarak **tertemiz**, personel saygılı ve güler yüzlü. Menüleri çok lezzetli ve özenli. Ulaşılması son derece kolay bir mevkii de. Otelin içi oldukça serin. Sürekli yayınlanan hafif tonda bir müzik var. Yerleşim alanı olarak çok geniş bir alanda değil. Ama alan son derece **verimli** bir şekilde kullanılmış.”*

3.10. Holiday Inn Bursa - City Centre (Holiday Inn Express Bursa) (I)

Holiday Inn Bursa - City Centre işletmesinde Temiz (23), Yemek (2), Ulaşım (2), Sigara (2), Konum (1), Su (1), Malzeme (1), Çevre (1) ve Atık (1) konu başlıklarında turist yorumları tespit edilmiştir. Turistlerin “temizlik” konularında hassas oldukları görülmektedir.

*“Holiday Inn Bursa - City Centre ile ilgili 2. yorum yazışım. Mart 2021 yılından bugüne kadar iş sebebi ile 5. kez konakladım. **Hijyen** konusundaki hassasiyetleri sürüyor. Otel genel olarak gayet **temiz ve bakımlı**. Kahvaltıda ayrı ayrı paketlenmiş olarak sunulan yiyecekler artık biraz rahatsız edici. İnanılmaz çok plastik atık ortaya çıkıyor. Pandemi de gelinen son durumda artık bu uygulamayı diğer otellerde olduğu gibi değiştirebilirler. Resepsiyon ve restoran hizmetlerinde yer alan çalışanlara güler yüzlü hizmetleri ve ilgileri için tekrar teşekkür ederim. Tek söyleyebileceğim kurumsal müşteri olarak iş nedeni ile konaklamamıza rağmen, geçen seneye oranla otel fiyatının çok yükselmiş olması.”*

3.11. Mandarin Oriental Bodrum (İ)

Mandarin Oriental Bodrum işletmesini ziyaret eden turistlerin Temiz (17), Yemek (11), Su (6), Malzeme (2), Çevre (2), Konum (2), Peyzaj (1) ve Ulaşım (1) konu başlıklarında yorum yaptıkları tespit edilmiştir.

*“Kaldığımız süit oda geniş, ferah ve konforlu. Girişten çıkışa kadar 7 gün boyunca karşılaştığımız tüm çalışanlar güler yüzlü, ilgili ve yardıma hazırdılar. Özellikle Sofra kahvaltı personeli (ön ve arka) güne mutlu ve huzurlu bir şekilde başlamamızı sağladılar. **Peyzaj ve çevre düzenlemesi** olağanüstü. Oda servisi hızlıydı. Buggy sürücülerini özenli, dikkatli ve dakiktiler. Housekeeping ve turndown servisi ekipleri de işlerini çok iyi yaptılar. Kısacası çok rahat ettik. Eylül’de otelin dolu olmaması bizim için bir avantajdı. Pahalı olduğu kesin ama buradaki kaliteye değer.”*

3.12. Novotel Konya (J)

Novotel Konya işletmesini ziyaret eden turistlerin Temiz (234), Yemek (36), Konum (25), Su (13), Ulaşım (10), Sigara (7), Malzeme (3), Elektrik (2), Çevre (1) ve Işık/Aydınlatma (1) konularıyla ilgili yorum yaptıkları görülmektedir. Özellikle temizlik konusunda yoğun bir şekilde değerlendirme yapılmıştır.

*“Oda ferah ve güzel **inşaat malzeme ve işçilikleri** güzel , kahvaltı salonu ve dizaynı çok hoşuma gitmedi ve kahvaltı seviyesi de baya düşük ayrıca çalışanların ilgi ve alakaları negatif...Merkezi bir otel Kalınabilir”*

*“Otel personellerinin yüzlerindeki tebessümleri enerjileri **temiz ve düzenli** tertipli olmaları a dan z ye tek kelimeyle muhteşem Konya’daki evimiz Novotel Novotel ailesine çokça teşekkür ederiz. Ayriyeten **yemek** ve toplantı esnasında bizimle ilgilenen Kadir bey ve ekip arkadaşlarına ilgilerinden ötürü çok teşekkür ederiz Hoşça kal Novotel ailesi”*

3.13. Ramada Encore by Wyndham İzmir (Ever Ramada Encore Hotel) (K)

Ramada Encore by Wyndham İzmir işletmesini ziyaret eden turistlerin Temiz (57), Konum (20), Sigara (14), Yemek (8), Ulaşım (6), Su (6), Işık (2), Çevre (2), Yeşil (1), Malzeme (1) ve Elektrik (1) konu başlıklarında yorum yaptığı tespit edilmiştir.

B. Kaya

*“manzarası çok güzel internet hızlı ekip güler yüzlü çok memnun kaldık odalar **geniş ferah ve ışık alıyor** televizyon kanalları oldukça geniş her şeyden önemlisi AVM ile entegrasyonu çok hoş dilediğiniz zaman AVM nin içinden alışveriş yapabiliyorsunuz”*

3.14. Regnum Carya Resort Hotel (L)

Regnum Carya Resort Hotel işletmesinde Temizlik/Temiz (272), Yiyecek/Yemek (270), Su (50), Yeşil (27), Konum (16), Ulaşım (14), Malzeme (12), Peyzaj (11), Çevre Kalitesi (10), Atmosfer (10), Sigara (10), Işık/Aydınlatma (10), Yenilik (3), Verimlilik (2), Isı (2) ve Elektrik (1) konu başlıklarındaki yorumlar tespit edilmiştir. Özellikle temizlik ve yemeklerde turistlerin hassas olduğu görülmektedir. Ayrıca bir turist LEED sertifikasını bildiğini ve bu durumu takip ettiğini belirtmiştir. İlgili yorum aşağıda verilmiştir.

“...gold leed sertifikası olması sebebiyle yeşili korumaları ve bunun hissettirilmesi...”

*“Tesis zaten harikaydı çok daha **verimli ve iyi** şekilde kullanılmaya başlamış. Ailelerin haricinde bence arkadaş grupları ve çiftler için de tercih edilebilir bir otel. Gelen dünya yıldızlardan sonra eğlence prodüksiyon seviyesi bambaşka bir seviyeye çıkmış akşam gösterilerinde. Ayrıca land of legends a sınırsız giriş çıkış hakkı sunuyor otel, her saat başı olan transferler le 3 dakikada parkın kapısında oluyorsunuz. Muhakkak gidilip görülmeli.”*

*“...en az 5 en çok 10 sefer lüks otellerde konaklama yapan birisi olarak yazmış bulunuyorum otelin artıları harika yeşilliği **doğası çevre düzeni** plaj kumu bile çok hoş bir şey gerçekten çok çok güzel yatırımlar yapılmış...”*

“* Yemekler tek kelime ile mükemmel, lezzetli ve bol çeşitliydi. Barlarda her türlü içecek çok kaliteli.

** Odamız **gayet güzel, temiz** ve konforlydu. Sakin bir bölge olmasından dolayı çok beğendik.”*

3.15. Renaissance Istanbul Polat Bosphorus Hotel (M)

Renaissance Istanbul Polat Bosphorus Hotel işletmesinde Temiz (19), Konum (18), Yemek (10), Ulaşım (5), Çevre Kalitesi (2), Sigara (2), Isı (1) ve Işık/Aydınlatma (1) konu başlıklarında yorumlar tespit edilmiştir. Her ne kadar temizlik ve çevre kalitesi hakkında yorumlar olsa da LEED sertifikası uygulamaları hakkında yorumlara rastlanamamıştır.

“2 günlük eğitim için otelde konaklama yaptım. Gerçekten harika bir deneyim yaşadığımı söylemeliyim. Oda çok temiz ve ortam kokusu çok iyiydi. Boğaz manzarasında akşam yemeği de günü sonlandırmak adına yapılacak en güzel şeydi. Her şey için teşekkür ediyorum.”

3.16. Royal Uzungöl Hotel Spa & Restaurant (N)

Royal Uzungöl Hotel Spa & Restaurant işletmesinde Temiz (8), Malzeme (1) ve Konum (1) konu başlıklarında turist yorumları tespit edilmiştir. Genel olarak LEED sertifika kriterlerindeki uygulamalar dikkat çekmemiştir.

“Uzungöl’ü bir günlük ziyaretimizde konaklamak için bu oteli seçtik ve ziyaretimizden çok memnun kaldık.

*Öncelikle otel otantik bir mimariye sahip. Ahşap **malzeme** kullanılan otelin tasarımı bizi çok etkiledi. Otelde bulunan her şey de kaliteden ödün verilmemiş.”*

3.17. Sheraton Istanbul City Center (Burla Seba Hotel Dolapdere) (O)

Sheraton Istanbul City Center işletmesinde Temiz (12), Yemek (2) ve Atmosfer (1) konu başlıklarına yorum yapıldığı tespit edilmiştir. Bu işletmeyi ziyaret eden turistlerin çevre ve sürdürülebilirlik konuları hakkında yorum yapmadığı gözlemlenmiştir.

*“Mekan ve **atmosfer** süperdi. Personel leri son derece nazik ve güler yüzlü. **Yemekleri** çok güzel ve odaları segmentlerine göre çok büyük ve kullanışlı. Saat başı taksime servis olması sizi daha özgür kılıyor. Kesinlikle tavsiye ederim”*

B. Kaya

3.18. Sivas Bilici Jeotermal Hotel (Ö)

Sivas Bilici Jeotermal Hotel işletmesinde Su (2), Yemek (2) ve Temiz (2) başlıklarına ilişkin yorumlar tespit edilmiştir. Bu işletmeyi ziyaret eden turistlerde çevre bilincine dikkat ettikleri söylenemez.

*“Otel temiz, odalar çok konforlu, 2 oda ve 1 Amerikan mutfaklı salondan oluşan bir aile suitinde kaldık. Üstelik oldukça uygun fiyata. Termal havuz ve diğer normal havuzun büyüklükleri gayet iyi idi, aquaparkı da mevcuttu. Yemekleri çok lezzetli idi. Odamızın **temizliği** her gün yapıldı. Akşamları çocuğumuz çok yemek seçtiği için onun için herhangi bir ücret talep etmeksizin ekstra yemekler getirdiler. Bu hizmet bizi çok memnun etti. Olumsuz yönleri ise havuz dışında aktivite hemen hemen yok gibi. Bu da biraz insanı sıkıyor. Bir de eğer kapalı otoparka arabanızı park ederseniz dikkatli olun, arabamızın üzerine **termal su** damlamış, çıkarılması zor bir leke oldu.”*

3.19. Tasigo Eskişehir (Eskişehir Bademlik Spa ve Termal Hotel) (P)

Tasigo Eskişehir işletmesinde çevre dostu yorumlar görülmektedir. Turistlerin çevre konusunda hassas olduğutespit edilmiştir. Temiz (84), Konum (25), Yemek (23), Su (17), Isı (5), Malzeme (4) Sigara (4), Çevre Kalitesi (2), Yeşil (2), Ulaşım (2), Enerji (2), Geri Dönüşüm (1), Peyzaj (1), Atmosfer (1), Atık (1) ve Işık (1) başlıklarına ilişkin yorumlar tespit edilmiştir. Çevre hassasiyeti olan turist yorumu aşağıda verilmiştir.

*“Otelin lokasyonu bir Eskişehir gezgini veya iş insanına göre çok iyi. Hem şehrin en önemli turizm noktalarına yakın, hem de şehrin gürültüsünden uzakta. Tepede konuşlanması açısından manzara, seyir ve havasının tazeliği mükemmel. Otel Türkiye'nin en değerli şirketlerinden birinin sahipleri tarafından yapıldığı için masraftan hiç kaçınılmamış ve 5 yıldızın gerektirdiği tüm özellikler fazlasıyla var. Kapalı otopark ile lobi arasındaki asansör boşluğundan gelen kirliliği su kokusu haricinde otelin tümünde hijyen ve temizlik mükemmel diyebilirim. Otelin çevre dostu bir otel olduğunu söylemem lazım. Geri dönüşüm veya **yenilenebilir enerji** kullanılıyor mu onu araştıradım fakat görünüş itibariyle ahşap ve doğa standartları kullanılmış. Ki yine Odunpazarı bölgesinde aynı şirket sahipleri tarafından yapımı devam ettiği söylenen otellerini gezdim. Zannedersen Türkiye'nin en güzel otellerinden biri olacak. Otelimizden devam edelim. Odalar standart büyüklükte olup banyo tuvalet ile oda arası cam+otomatik jaluzi perde ile ayrılmış. (Bilerek ziyaret ediniz, sonrasında şikâyetiniz olmasın) Merkezi sistem kliması kusursuz...”*

3.20. Work Inn Hotel Kocaeli/Gebze (R)

Work Inn Hotel Kocaeli/Gebze işletmesinde LEED sertifikasını bilen bilinçli turist yorumları tespit edilmiştir. İlgili yorum aşağıda listelenmiştir. Temiz (10), Yemek (7), Ulaşım (3), Konum (2), Çevre (2) ve Su (1) başlıklarına ilişkin yorumlar tespit edilmiştir.

*“workinn otelde kaldığım süre zarfında oda kalitesi, yemeklerin lezzetliği, personelin profesyonelliği harika idi. Bence bunun adı huzur. Gerçekten otelin mükemmel hizmeti karşısında bu yorumları yazmanın bir gereklilik olduğunu değerlendirdim. Öncelikle otel çevre hassasiyeti olan bir otel. Bu konu benim açımdan çok önemli zira çevre koruma ile ilgili bir alanda çalışmaktayım. Otel çevre duyarlılığını **leed gold sertifikası** olarak ortaya koymuş. Bunun yanında otelin iç ve dış mimarisi de çok iyi.”*

4. SONUÇ

Bu araştırmada LEED sertifika sahibi ve sertifika sürecine tabi tutulmuş ve 20 işletmenin TripAdvisor yorumları içerik analizi yöntemi ile tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda turistlerin çok azının çevre ve sürdürülebilirlik konularına hassasiyeti olduğu görülmüştür. Veri olarak incelemeye alınan 10,954 turist yorumundan sadece 5'i LEED sertifikasını bilmektedir. Genel olarak sertifikaya sahip işletmelerde bu uygulamalar dikkat çekmemiş olsa da temizlik, hizmet kalitesi ve yiyecek içecek başlıklarının turistler tarafından değerlendirmeye tabi tutulduğu görülmüştür. Sertifika sürecinin işletmelerin kalitesini artırdığı ve hizmetin sağlanmasında önemli rol oynadığı görülmüştür. Sonuçlar konaklama işletmelerinin kaliteli, nitelikli ve çevreci bir yaklaşımı nasıl hayata geçirmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca çevre dostu markalar oluşturmak için denetlenebilir yeşil uygulamaları nasıl benimsemeleri gerektiğini önermektedir. Bu araştırmada, LEED sertifikasına sahip ve değerlendirme aşamasında olan 20 işletmenin TripAdvisor sitesindeki tüketici yorumlarında ilgili sertifikanın gereklerine odaklanılmadığı ve ilgili tesislerin bu sertifikayı yeterince kullanmadıkları tespit edilmiştir.

B. Kaya

Araştırma sonucunda 212 Hotel 212 İstanbul Suites işletmesinde turistlerin LEED sertifikası uygulamalarına dikkat etmediği tespit edilmiştir. Best Western Premier Hotel Karşıyaka işletmesinde su kullanımı ve sigara ile ilgili başlıklarda memnuniyetsizlik yorumları tespit edilmiştir. LEED sertifikası kriterlerinde tamamlanması zorunlu olan sigara kullanımı ile ilgili kriterlere dikkat edildiği ve rahatsızlıkların yorumlandığı görülmüştür. Delta Hotels by Marriott İstanbul Levent işletmesinde temizlik konusundaki rahatsızlık yorumlarında belirtilmiştir. LEED sertifika kriterlerinde dikkat ettiği önemli bir başlık olan iç mekân temizliği turistler tarafından değerlendirmeye alınmıştır. Four Points By Sheraton Dudullu Ever Hotel Asia işletmesinde temizlik ve konum başlıkları dikkat çekmektedir. Turistlerin genel olarak temizlik konusunda hassas olduğu görülmektedir. Hampton by Hilton İstanbul Zeytinburnu işletmesinde geri dönüşüm konusuna övgü yapıldığı, turistlerin LEED sertifikası hakkında bilgi sahibi olduğu ve bu konuya hassasiyet gösterdiği tespit edilmiştir. Hilton Garden Inn İzmir Bayraklı işletmesini ziyaret eden turistlerin temizlik ve yemek konularında hassas olduğu görülmüştür. Holiday Inn Bursa - City Centre işletmesinde turistlerin temizlik konularında hassas oldukları görülmektedir. Novotel Konya işletmesini ziyaret eden turistlerin özellikle temizlik konusunda yoğun bir şekilde değerlendirme yaptığı tespit edilmiştir. Regnum Carya Resort Hotel işletmesinde özellikle temizlik ve yemeklerde turistlerin hassas olduğu görülmektedir. Ayrıca bir turist LEED sertifikasını bildiğini ve bu durumu takip ettiğini belirtmiştir. Renaissance İstanbul Polat Bosphorus Hotel işletmesinde her ne kadar temizlik ve çevre kalitesi hakkında yorumlar olsa da LEED sertifikası uygulamaları hakkında yorumlara rastlanamamıştır. Royal Uzungöl Hotel Spa & Restaurant işletmesinde genel olarak LEED sertifika kriterlerindeki uygulamalar dikkat çekmemiştir. Sheraton İstanbul City Center işletmesini ziyaret eden turistlerin çevre ve sürdürülebilirlik konuları hakkında yorum yapmadığı gözlemlenmiştir. Sivas Bilici Jeotermal Hotel işletmesini ziyaret eden turistlerde çevre bilincine dikkat ettikleri söylenemez. Bunun aksine, Tasigo Eskişehir işletmesinde çevre dostu yorumlar görülmektedir. Turistlerin çevre konusunda hassas olduğu tespit edilmiştir. Aynı şekilde Work Inn Hotel Kocaeli/Gebze işletmesinde LEED sertifikasını bilen bilinçli turist yorumları tespit edilmiştir.

Tüm bu bulgular sonucunda; LEED sertifikası almış ve değerlendirme sürecine dâhil edilmiş işletmelerin TripAdvisor sitesindeki müşteri yorumlarının çevre hassasiyetine neredeyse hiç değinmediği, sertifikanın kriterleri hakkında bilgi sahibi olmadığı ve bu sertifikaya göre konaklama satın alma tercihi yapmadığı görülmüştür. Bu noktada, müşterilerin LEED sertifika kriterlerinde bulunan başlıklara dikkat ettikleri, bunlar uygulanmadığında şikâyet ettikleri, oda seçerken ve konaklarken kontrol ettiklerini ancak bu kriterlerin LEED denetlemesi sayesinde olduğu konusunda keskin bir ayırım tespit edilmiştir.

Bu araştırmanın, otel yöneticilerinin gelecek yıllarda değişebilecek turist profilini anlayabilmesine ve sürdürülebilirlik faaliyetlerinin turizm işletmelerinde nasıl uygulandığına dair fikir verebileceği düşünülmektedir. Gelecek araştırmacıların çevre ve yeşil pazarlama faaliyetlerinde turizm endüstrisinin nasıl yer alacağına dair farklı denetleme kurumlarının çalışmalarını incelemeleri önerilmektedir. Bununla birlikte farklı ülkelerdeki LEED sertifikasına sahip tesisler incelenebilir. Türkiye dışındaki bir destinasyonda bulunan konaklama işletmelerini değerlendiren tüketicilerin ilgili sertifikayı ne kadar dikkate aldığı ölçülebilir. Aynı zamanda LEED sertifikasına sahip tesislerin hangi destinasyonlarda yoğun olarak tercih edildiği ve bulunduğu bölgeye ne tür çevre hassasiyeti ve sürdürülebilirlik katkıları sağladığı gelecek araştırmalarda yer alabilir.

KAYNAKÇA

- Arslan, E. (2020). Çevrimiçi Gastronomik Turist Deneyimlerinin İçerik Analiziyle İncelenmesi. *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi*, 23(2), 442-460.
- Bertan, S. & Alkaya, S. (2018). Konaklama Tesislerine Yönelik Eko Lider Uygulaması. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 200-206.
- Black, R., & Crabtree, A. (2007). *Quality Assurance and Certification in Ecotourism*. CABI Publishing. Wallingford.
- Bramwell, B., Lane, B., (2008). Priorities in sustainable tourism research. *J. Sustain. Tour.* 16, 1-4.
- Credential Maintenance Program. (2019). <https://www.usgbc.org/resources/cmp-guide>
- Çakmak, M. & Sarıışık, M. (2020). Yiyecek İçecek İşletmesine İlişkin Tüketici Yorumlarının İçerik Analizi. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 4(3), 262-283.

B. Kaya

- Demircan, P. (2021). Maxx Royal Resort 2022'de açılıyor!. <https://emlakkulisi.com/maxx-royal-resort-2022de-aciliyor/682689>
- Geerts, W. (2014). Environmental certification schemes: Hotel managers' views and perceptions. *International Journal of Hospitality Management*, (39), 87-96.
- Kendir, H. (2020). Gastronomik Lezzetlere Yönelik Çevrimiçi Turist Deneyimlerinin İncelenmesi: Edirne Tava Ciğeri Örneği. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 408-423.
- Kolbe, R. H., & Burnett, M. S. (1991). Content-analysis research: An examination of applications with directives for improving research reliability and objectivity. *Journal of Consumer Research*, 18, 243-250.
- Lee, M., Han, H., Willson, G., (2011). The role of expected outcomes in the formation of behavioral intentions in the green-hotel industry. *J. Travel Tour. Mark.* 28, 840-855.
- Leon, I. A. (2016). An approach of environmental design in LEED hotels by comparing visual and verbal experiences. *Revista ARA*, 6(1), 79-94.
- Londono, M.P.L. & Hernandez-Maskivker, G. (2016). Green practices in hotels: the case of the GreenLeaders Program from TripAdvisor. *Proceedings of the 7 International Conference th on Sustainable Tourism (ST 2016)*, 1-13.
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/212-hotel>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/afrikahan>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/best-western-premier-hotel-karsiyaka>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/burla-seba-hotel-dolapdere>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/eskisehir-bademlik-spa-and-thermal-hotel>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/ever-ramada-encore-hotel>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/gorrior-hotel>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/halk-gyo-levent-urban-hotel>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/hampton-hilton-istanbul-zeytinburnu>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/hilton-garden-inn-istanbul-airport>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/hilton-garden-inn-istanbul-golden-horn>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/hilton-garden-inn-izmir-bayrakli>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/holiday-inn-express-bursa-oteli>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/imes-sheraton>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/kucukyali-avm-otel-projesi-master-site>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/mandarin-oriental-bodrum>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/marmaris-otel-projesi>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/maslak-hotel>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/maxx-royal-bodrum-ana-bina>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/nov-otel-konya>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/regnum-carya-resort-hotel-building>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/renaissance-istanbul-bosphorus-hotel>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/royal-uzungol-hotel>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/sivas-bilici-geothermal-hotel>
- LEED BD+C: New Construction. (2022). <https://www.usgbc.org/projects/work-inn-hotel>
- Lenzen, M., Sun, Y.-Y., Faturay, F., Ting, Y.-P., Geschke, A., Malik, A., (2018). The carbon footprint of global tourism. *Nat. Clim. Change* 8, 522-528.

B. Kaya

- Matisoff, D. C., Noonan, D. S., & Mazzolini, A. M. (2014). Performance or Marketing Benefits? The Case of LEED Certification. *Environmental Science & Technology*, 48(3), 2001-2007.
- Mancı, A. R. & Tengilimoğlu, E. (2021). TripAdvisor Ziyaretçi Yorumlarının İçerik Analizi: Göbeklitepe Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 1525-1545.
- Merli, R., Preziosi, M. Acampora, A. & Faizan, A. (2019). Why Should Hotels Go Green? Insights From Guests Experience in Green Hotels. *International Journal of Hospitality Management*, 81, 169-179.
- O'Connor, P. (2010). Managing a Hotel's Image on Tripadvisor. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 19, 754-77.
- Pang, S.F.H., Mckercher, B., Prideaux, B., (2013). Climate change and tourism: an overview. *Asia Pacific J. Tour. Res.* 18, 4-20.
- USGBC. (2022). LEED rating system. <https://www.usgbc.org/leed>
- URL: <https://www.turizm gazetesi.com/haber/beyoglu-nun-tarihi-afrika-han-i-marriott-moxy-olacak-anlasma-imzalandi/82156>
- URL: <https://www.emlaknews.com.tr/haberler/beyoglundaki-tarihi-afrika-han-otel-oluyor/>
- URL: <https://www.usgbc.org/projects?Country=%5B%22Turkey%22%5D>
- RTS. (2022). What is LEED Certification? <https://www.rts.com/resources/guides/what-is-leed-certification/>
- Thomolları, X. & Toğan, V. (2020). Credit Success Rates of Certified Green Buildings in Turkey. *Teknik Dergi*, 580, 10063-10084.
- Yamani, S. E., Afifi, M. & Hassasn, A. (2016). Applicability and Implementation of U.S. Green Building Council Rating System (LEED) in Egypt (A Longitudinal study for Egyptian LEED Certified Buildings). *Procedia Environmental Sciences*, 34, 594-604.
- Yu, Y., Li, X. & Jai, T.M. (2017) The impact of green experience on customer satisfaction: Evidence from TripAdvisor. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 29(5), 1340-1361.
- Yurtlu, M., Kar, M., Metin, F. & Güneş, G. (2021). Kalite Yönetim Ödülü Alan Otellerin Çevre Duyarlılık Faaliyetlerinin Yeşil Yıldız Kriterleri Kapsamında Değerlendirilmesi. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 6(2), 476-493.
- WTTC, 2018. Travel & Tourism Global Economic Impact & Issues 2018. World Travel Tour. Counc. 11.
- Zimmerman, G. (2005). The rise and significance of eco-labels and green product certifications. *Facilities Net*.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:18.07.2022 ✓Accepted/Kabul:03.11.2022

DOI:10.30794/pausbed.1145202

Research Article/Araştırma Makalesi

Türkmen, S. ve Deniz, G. B. (2022). "Seyahat Acentalarının Turist Rehberlerine Yönelik Sergiledikleri Etik Dışı Davranışların Belirlenmesi: ÇARO Örneği", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. 0367-0377.

SEYAHAT ACENTALARININ TURİST REHBERLERİNE YÖNELİK SERGİLEDİKLERİ ETİK DIŞI DAVRANIŞLARIN BELİRLENMESİ: ÇARO ÖRNEĞİ

Serkan TÜRKMEN*, Gülsüm Bensu DENİZ**

Öz

İnsan ilişkilerinin yoğun olması ve arzu edilen çalışan motivasyonunun sağlanması açısından turizm sektöründe etik değerler çok önemlidir. Bu araştırmanın amacı turizm sektörünün en önemli paydaşlarından biri olan turist rehberlerinin seyahat işletmeleriyle yaşadıkları etik dışı sorunları tespit etmektir. Araştırmada ÇARO'ya bağlı 19 profesyonel turist rehberiyle görüşme sağlanmıştır. Örneklem olarak kartopu örnekleme yöntemi seçilmiştir. Görüşmeler 10 Ocak 2022-15 Mart 2022 tarihleri arasında yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Rehberlere tur öncesi, tur esnasında, tur sonrasında ve genel olarak maruz kaldıkları ve şahit oldukları acentaların etik dışı davranışları hakkında sorular sorulmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgularda, rehberler ile acentalar arasındaki etik dışı sorunların en fazla ücret konusunda yaşandığı ortaya çıkmıştır. Diğer karşılaşılan etik dışı davranışlar ise acentaların plan dışı tur programlarını değiştirmeleri ve rehberlik mesleğine saygı göstermemeleridir. Etik dışı davranışlara karşı yapılan denetimlerin eşit ve kimseyi kayırmadan uygulanması ve bu sorunlara karşı etik bir kurul oluşturularak etik dışı davranışların önüne geçilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Seyahat acentaları, Turist rehberleri, Etik dışı davranışlar, ÇARO*

DETERMINING UNETHICAL BEHAVIORS OF TRAVEL BUSINESSES' AGAINST TOURIST GUIDES: A CASE STUDY OF CARO

Abstract

Ethical values are very important in the tourism sector in terms of intense human relations and providing the desired employee motivation. The main purpose of this research is to identify the unethical behaviours of travel businesses against tour guides who are one of the most important stakeholders of the tourism industry. It has been interviewed with 19 professional tour guides of CARO. Snowball sampling method was applied to get the data. The interviews were held face to face between 10 January 2022 and 15 March 2022. The guides were asked questions about the unethical behaviors that they witnessed before, during, and after the tours and in general with the agencies. it was found that the most unethical problems between the guides and the agencies were about the wages. Other unethical behaviors encountered are, travel businesses try to change tour programme in any time and not respecting the guidance profession. For preventing unethical behaviours between travel businesses and tour guides, a committee should be formed and given equal control of unethical behavior.

Keywords: *Travel agencies, Tour guides, Unethical behaviors, ÇARO.*

*Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Turizm Fakültesi, ÇANAKKALE.

e-posta:sturkmen@comu.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-0921-6102>)

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, LEE Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği ABD, ÇANAKKALE.

bensuudeniz@hotmail.com, (<https://orcid.org/0000-0002-6780-4826>)

GİRİŞ

Profesyonel turist rehberleri, mesleğin gerekliliğinden ve turizmin hizmet odaklı bir sektör olmasından dolayı birçok işletmeyle ve sektörün diğer paydaşlarıyla yoğun bir etkileşim halindedir (Çokal ve Yılmaz, 2020). Bu paydaşlardan en büyük öneme sahip olanlardan biri de seyahat acentalarıdır, çünkü seyahat acentaları genellikle turist rehberlerinin işvereni pozisyonundadırlar (Yarcan, 2007). Turist rehberleri, seyahat acentaları ile çalışırlar ve bu işletmeler aracılığıyla turlara çıkarlar. Turist rehberleri çıktıkları turlarda sadece kendilerini değil çalıştıkları acentayı da temsil etmektedirler. Tur süresince acenta adına birçok yetkiye sahiptir ve turistler üzerindeki yönlendirme gücüyle acentanın imajına ve pazarlama faaliyetlerine önemli katkılar sunarlar (Koroğlu ve Merter, 2012).

İnsan faktörünün ve iletişimin ön planda bulunması sebebiyle bu ilişkilerde etik ilkeler büyük önem arz etmektedir. Her meslek grubunda olduğu gibi turist rehberleri de mesleğini huzurlu ve güvenli bir ortamda, severek yaptığı müddetçe başarılı olmaktadır (Çokal, 2019). Turun başarısı yüksek oranda turist rehberiyle alakalıdır (Yıldırım ve Güzel, 2019). Ancak birçok sektörde olduğu gibi turist rehberlerinin çalışma şartları ve rehberin acenta ile ilgili iş ilişkileri rehber performansının kalitesinde oldukça önemlidir. Dolayısıyla rehber ve acenta arasındaki kurumsal ve insani ilişkilerin kalitesi ve düzeyi tur performansında oldukça belirleyici olabilmektedir (Cheng, Wu, Yen ve Chen, 2016). Bu yüzden turist rehberlerinin performansını olumsuz etkileyecek unsurların ortadan kaldırılarak olumlu yönde etkileyecek ilişki ve davranış ağının kurulması gerekir (Kemboi ve Jairus, 2018).

Turist rehberlerinin performanslarını olumsuz yönde etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Turist rehberlerinin çalışma motivasyonlarını olumsuz etkileyebilecek en temel sorunlar arasında maruz kaldıkları etik dışı davranışlar yer almaktadır (Peters vd., 2014). Özellikle işveren pozisyonunda olan acentanın turist rehberleriyle kurdukları ilişkide rehberleri maruz bıraktıkları etik dışı davranışlar, turist rehberlerinin iş memnuniyetini olumsuz etkileyebilmekte ve iş memnuniyeti istenilen seviyede olmayan turist rehberleri de olumsuz tavırlarını aynı şekilde turiste yansıtabilmektedir (Çevirgen ve Üngüren, 2009). Sonuç olarak etik dışı davranışlar iş verimliliğini düşürmekte ve bu durum da turistlerin algıladıkları hizmet kalitesinin seviyesini aşağıya çekebilmektedir (Afolabi ve Omole, 2011). Bu nedenlerle profesyonel turist rehberleri ve seyahat acentalarının arasındaki etik sorunları tespit etmek, iş verimliliği ve hizmet kalitesi açısından oldukça önemlidir. Bu çalışmada profesyonel turist rehberlerinin seyahat acentaları tarafından maruz kaldıkları etik dışı davranışlar tespit edilmeye çalışılacaktır.

LİTERATÜR (KAVRAMSAL ÇERÇEVE)

Turizm ve Etik

Bir felsefe disiplini olarak etik/ahlak kavramları bilinen tarih içerisinde 2500 yıldır tartışılan önemli konular içerisinde yer almaktadır. Etik kelimesi, köken olarak Yunanca karakter anlamına gelen *ethos* sözcüğünden gelmektedir. Sokrates, Platon ve Aristo gibi önemli düşünürlerden beri tartışılan etik teorileri, zaman içerisinde farklı bakış açılarıyla zenginleşerek şekillenmeye başlamıştır. Genel anlamda etik, *ahlaksal olanın özünü ve temellerini araştırarak, iyi nedir? Ya da ne doğrudur? gibi sorulara cevap aramaktadır*. İş etiği ise *insanların işle ilgili kararları, hususları ve işletmelerin toplumsal ve ahlaki sorumluluklarıyla alakalıdır* (Kozak ve Güçlü, 2006).

İş etiği, genel anlamda “iş yerinde neyin doğru, neyin yanlış olduğunu bilmek ve doğru olanı yapmak” anlamındadır (Ülgen ve Mirze, 2004: 449). Asıl amaç felsefi tahliller üzerinden gitmek değil, toplum için önem arz eden ekonomik faaliyetlerdeki ahlaki meselelere de yönelme durumudur (Arslan, 2005: 7).

İşletmeler kar elde etme amacıyla kurulmuş dahi olsa günümüz dünyasında sosyal ve kültürel çevreden ayrı düşünülemezler. Bu nedenle toplumun ve çalışanların beklentilerini ön planda tutmak, adil, dürüst ve değer yargılarına önem vermek iş etiğinin ana hatlarını oluşturmaktadır (Eren, 2020).

Turizm hareketlerinin gelişimi, seyahat etmenin artık bir ihtiyaç haline gelmesi, turizmin hareketli ve aktif yapısı sebebiyle yoğun insan ilişkileri gereği turizmde etik kavramı önemli bir yerde bulunmaktadır (Kaya, 2019). Turizm sektöründeki işletmeler sürdürülebilir işletmeciliğin sağlanması açısından sadece kar çabası içinde olmamalı, aynı zamanda paydaşlarının memnuniyetini de gözetmelidir. Seyahat acentalarının çoğunluğu insanın doyum ve tatminine yönelik hizmet verdikleri için emek yoğun sektörlerden biridir (Erdoğan, 2018). Seyahat

acentaları, yoğun hizmet ve insan ilişkilerinden dolayı sosyal bir yapıya sahip oldukları için etik olgusuyla birlikte hareket etmeleri gerekmektedir. Seyahat acentalarının, işletme içinde ve dışında, paydaşlarıyla, işgörenleriyle ve rehberler ile ilişkilerinde etik ilkeleri benimsemeleri, sürdürülebilir rekabet gücü açısından büyük önem arz etmektedir (Akova ve Çalık, 2008; Tütüncü, Tarlan ve Mamyrkulov, 2003). Turizm sektöründe etik davranışlar konusu, son yıllarda turizm araştırmacılarının dikkatini çekmiş ve ilgili literatürde yapılan araştırmalarda turist rehberlerinin yaşadıkları sorunlar üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır.

İlgili literatürde turist rehberlerinin genel olarak mesleki sorunları üzerinde durulmuştur (Yarcan, 2007; Arslan ve Şimşek, 2018; Karacaoğlu ve Sert, 2018; Büyüktepe, Gökdemir ve Korkmaz, 2019; Eser ve Şahin, 2020). Bu çalışmalarda bahsedilen sorunların bir kısmı turizm sektörünün Türkiye'deki yasal yapısından, alt ve üst yapı yetersizlikleri ve mevsimsel yoğunlaşmadan kaynaklanmaktadır (Karacaoğlu ve Sert, 2018; Eser ve Şahin, 2020). Bu araştırmanın konusu ile ilgili olarak bu çalışmalarda tespit edilen bazı sonuçlar da bulunmaktadır. Seyahat acentalarının turist rehberlerine yönelik uyguladığı etik dışı davranışların başında taban altı ücret politikası izlemeleri, kaçak rehberlerle çalışmaları, tur programının içine yoğun mağaza ziyareti koymaları gelmektedir (Yarcan, 2007; Arslan ve Şimşek, 2018; Karacaoğlu ve Sert, 2018; Büyüktepe vd., 2019; Eser ve Şahin, 2020). Ayrıca Eser ve Şahin'in (2020) çalışmasında, acentalar tarafından rehberlerin çalışma sigortalarının yapılmaması, acentaların alan kılavuzları ve gölge rehberlerle çalışmaları da rehber sorunları olarak ifade edilmiştir. Ancak bu durumun etik dışı davranış olarak değerlendirilmesi görecelidir. Alan kılavuzluğu yasal mevzuata dahil edilmiştir. Gölge rehberlik ise bazı dillerde yetişmiş rehberin olmamasından dolayı acentaların ilgili dili bilen ancak rehber olmayan kişinin rehber eşliğinde turu gerçekleştirmesinden kaynaklanmaktadır. Düz'ün (2017) Ankara Rehberler Odası'na bağlı 11 turist rehberi ile yaptığı görüşmelerde, rehberlerin taban altı ücretle çalışması, daha çok mağazada zaman geçirerek turistleri alışverişe zorlaması gibi durumlar da rehberlerin sergilediği etik dışı davranışlar olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmaların yanında rehberlerin etik davranışlarının turistler tarafından nasıl algılandığını inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır (Çokal, 2019; Çokal ve Yılmaz, 2020). Özellikle turistler tarafından rehberlerin davranışlarına yönelik etik algılama seviyelerinin artmasının destinasyon imajı üzerinde olumlu etkisinin olduğu tespit edilmiştir (Çokal ve Yılmaz, 2020). Çakmak ve Kurnaz'ın (2020) Safranbolu bölgesine tur düzenleyen 24 seyahat acentası çalışanı ile görüşerek yaptıkları bir diğer araştırmada, seyahat acentaları gözünden turist rehberlerinin seyahat acentası temsilcilerine yönelik etik dışı davranışlarını tespit etmeye çalışmışlardır. Bu çalışmada turist rehberlerinin, tur öncesinde acentalardan yüksek ücret talep etmesi, son dakika turları iptal etmeleri, tur esnasında rehberin destinasyona hakim olmaması, kısıtlı bilgi verme ve anlatım yapmama isteği, tur sonrasında ise acenta hakkında olumsuz konuşması gibi istenmeyen davranışlar sergiledikleri ifade edilmiştir. Bu çalışma sonuçlarına göre özellikle ücret ve tur iptalleri konusunda hem rehberlerin hem acentaların benzer şikayetlerde bulunmaları dikkat çekici bir durumdur. Bu çalışmada ise turist rehberlerinin seyahat acentaları ile olan ilişkisine odaklanılarak, turist rehberlerinin bakış açısıyla seyahat acentaları yönetimlerinin turist rehberlerine yönelik sergiledikleri etik dışı davranışlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Görüşme tekniği araştırmanın konusu hakkında detaylı bilgi toplamak ve derinlemesine tanımlama yapabilmek ve araştırmada elde edilen verileri farklı boyutlarda incelemek amacıyla kullanılmıştır (Yüksel, 2020). Profesyonel turist rehberleri ile görüşmeler 10 Ocak 2022 - 15 Mart 2022 tarihleri arasında yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Araştırma alanını Çanakkale Rehberler Odası'na (ÇARO) kayıtlı profesyonel turist rehberleri oluşturmaktadır. Katılımcı seçiminde kartopu örnekleme yöntemi seçilmiştir. Uzun yıllardır bölgede faaliyet gösteren rehberlere danışılıp, kendilerinin iletişim ağı içerisinde olan diğer rehberlerle görüşülmüştür. Toplamda ÇARO'ya bağlı 19 turist rehberi ile görüşme sağlanmıştır. Görüşme süreleri 12 ila 21 dakika arasında değişmiştir. Örneklem grubunda tecrübe yılı açısından çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır.

Seyahat işletmesiyle rehber arasında tur öncesinde, tur süresi boyunca ve tur sonrasında sürekli bir bilgi alışverişi olmalıdır (Yarcan, 2007). Görüşme soruları hazırlanırken bu bilgidan yola çıkılmış, Efendi ve Tandoğan'ın (2018) yaptığı çalışmadan yararlanılmıştır. Hazırlanan sorular iki turist rehberi akademisyenin uzman görüşüne

sunulmuştur. Araştırma verilerinin toplanmasında kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formunda aşağıdaki sorular yer almaktadır;

1-)Seyahat acentalarıyla işe alım sürecinde veya tur alırken yaşadığınız etik dışı davranışlar nelerdir?

2-)Seyahat acentalarıyla tur esnasında yaşadığınız etik dışı davranışlar nelerdir?

3-)Seyahat acentalarıyla tur sonrasında yaşadığınız etik dışı davranışlar nelerdir?

4-)Bunların dışında seyahat acentaları ile rehberler arasında şahit olduğunuz genel etik dışı davranışlar hakkında ne söyleyebilirsiniz?

Rehberlerden elde edilen söylemler yazılı dokümana çevrilmiş ve bu dokümanlara içerik analizi yapılmıştır. Söylemlerin kodlaması araştırmacılar ve araştırmaya dahil olmayan konu ile ilgili uzman başka bir akademisyen tarafından yapılmıştır. Daha sonra kodların karşılaştırılması yapılarak farklı kodlanan hususlarda danışılıp ortak karar verilmiştir. Kodların kategorize edilmesi, yarı yapılandırılmış soru formunda yer alan sorulara göre yapılmıştır. Çalışmada rehberlere ait kişisel bilgiler verilmemiş ve turist rehberlerinden R1, R2.....R19 olarak söz edilmiştir.

BULGULAR

Araştırma verilerinin elde edildiği 19 turist rehberinin 5 tanesi kadın 14 tanesi erkek rehberlerden oluşmaktadır. 7 rehber evli 12 rehber ise bekar. Araştırmada yer alan 2 katılımcı 18-25 yaş aralığında, 11 katılımcı 25-40 yaş aralığında, 6 katılımcı ise 40 yaşından büyüktür. Mesleki tecrübe süresi olarak bakıldığında 0-3 yıl arası mesleki tecrübeye sahip olan 7 katılımcı, 4-10 yıl arası mesleki tecrübeye sahip 2 katılımcı ve 10 yıldan fazla mesleki tecrübeye sahip 10 katılımcı bulunmaktadır.

Tablo 1’de rehberlerin seyahat acentalarından tur alırken yaşadıkları etik dışı davranışların içerik analizi sonrasında oluşan kod ve temaları yer almaktadır. Araştırma örneklemini oluşturan 19 rehberden 15’i ücretlerle ilgili sorunlar yaşadığını dile getirmiştir. Özellikle taban altı fiyat teklif edildiği belirtilmiştir. İkinci sırada en çok dile getirilen durum ise anlaşma yapıldıktan sonra tur iptallerinin (5 rehber) yaşanması olarak ifade edilmiştir. Ayrıca iki rehber, alan kılavuzlarının tercih edilmesi ve kayırmacılık yapıldığını söylemektedir. Özellikle tanınmış rehberler tercih edilirken yaş ve tecrübe konusunda eksik olan rehberlerin tercih edilmedikleri belirtilmiştir. Üç rehber ise bu konuda acentalardan herhangi bir etik dışı davranışa maruz kalmadıklarını belirtmiştir.

Tablo 1: Seyahat acentalarıyla işe alım sürecinde veya tur alırken yaşanan etik dışı davranışlar

Temalar	Alt Temalar	Kodlar
1-Seyahat İşletmesiyle İşe Alım Sürecinde Yaşanan Etik Dışı Davranışlar	<i>Ücret</i>	✓ Taban altı ödeme teklifi (14) ✓ Paket turlarda günlük tur ücretinin verilmesi (1)
	<i>Alan kılavuzu</i>	Rehber yerine alan kılavuzu tercih etmeleri (2)
	<i>Kayıрма</i>	✓ Turların tanınmış rehberlere verilmesi (1) ✓ Rehberin yaşının ve tecrübesinin yetersiz görülmesi (1)
	<i>Tur iptalleri</i>	✓ Gerçek Dışı Tur İptalleri (5)
	<i>İki araç tek rehber</i>	✓ İki araca bir rehber verilmesi (1)

Turist rehberlerinin tur öncesinde yaşanan etik dışı davranışlarla ilgili bazı ifadeleri şu şekildedir;

R2: *Birçok seyahat acentası kalifiye elemandan ziyade en uygun ücret ile çalıştırabileceği personel aramaktadır. Bahsi geçen ücret ise genellikle taban ücret olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca işe alım esnasında rehber kalitesinden ziyade tanınmış olup olmaması unsuru ön planda tutulmaktadır. Elbette profesyonel turist rehberliği mesleği geniş bir network geliştirmektedir ancak yine de önceliğin tanınmışlara verilmesi nice yetenekli ve donanımlı turist rehberinin mesleğe girişini engellemekte ve/veya geciktirmektedir.*

R3: Genellikle tur almadan önce eğer tecrübem ve yaşım yeterli gelmediyse gözüne turu vermekten imtina ediyorlar. Ya da her ne kadar yapabileceğimden emin olsam bile taban altı ücret teklif ediyorlar, tecrübesizliğimi bahane ederek.

R6: Taban altı fiyat teklif ediyorlar, tura çıkmayacağınızı belirttiğinizde başka bir rehberle görüşüyorlar ancak bulamazlarsa taban ücrete çıkmak zorunda kalıyorlar.

R13: Taban altı ücret teklif edilmesi en çok karşılaşılan durum. Anlaşma yaptıktan sonra daha ucuza tura çıkan rehber olunca acentaların yalan söyleyerek turun iptal olduğunu söylemesi...

Ücret ve tur iptalleri daha önce yapılan çalışma sonuçları ile benzerlik göstermektedir (Yarcan, 2007; Arslan ve Şimşek, 2018; Karacaoğlu ve Sert, 2018; Büyüktepe vd., 2019; Eser ve Şahin, 2020). Çakmak ve Kurnaz'ın (2020) çalışmasında tur iptali konusunda rehberlerin de aynı durumu acentalara yaptığı ifade edilmiştir. Büyüktepe vd. (2019) ve Eser ve Şahin'in (2020) çalışmalarında acentaların alan kılavuzları ile çalışmaları meslek sorunu olarak ifade edilmiştir ve bu çalışmada da etik dışı davranış olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 2'de rehberlerin tur esnasında seyahat acentalarıyla yaşadıkları etik dışı davranışların içerik analizi sonrasında oluşan kod ve temaları yer almaktadır. Seyahat acentasıyla tur esnasında yaşadığınız etik dışı davranışlar nelerdir diye sorulduğunda rehberler tarafından en çok tekrarlanan cevap, acentanın tur öncesinde tur planını kendileri planladıkları halde, tur esnasında rehberlere müdahale edip, programda olmayan yerlere gitmeleri için baskı yapmaları olmuştur. İkinci sırada en çok dile getirilen davranış (7 rehber) acentanın rehberin yaptığı işi küçük görerek rehberlik mesleğine saygı göstermemesi ve konaklamalı turlarda rehberi kaptan veya grup üyelerinden biriyle konaklatmak istemesidir. Seyahat işletmeleriyle tur esnasında hiç etik dışı sorun yaşamadığını belirten dört rehber bulunmaktadır. Ayrıca tur esnasında yapılan harcamaların ve hak edişlerin karşılanmaması, tur otobüsünde bulunması gereken evrakların acenta tarafından eksik konulması, acentanın misafire turun satışını yaparken gerçek dışı bilgi verip sonrasında bu sorumluluğu yerini getirme konusunda rehberi hedef göstermesi, rehberden iş tanımı dışında taleplerde bulunulması, tur süresine müdahale edilmesi ve rehber üzerinde satış baskısı kurma da tekrarlanan cevaplardandır.

Tablo 2: Seyahat acentalarıyla tur esnasında yaşanan etik dışı davranışlar

Temalar	Alt Temalar	Kodlar
2-Seyahat İşletmesiyle Tur Esnasında Yaşanan Etik Dışı Davranışlar	<i>Müdahale</i>	Müdahale (8)
	<i>Aidiyet</i>	Aidiyet (5)
	<i>Suçlama</i>	✓ Herhangi bir sorunda rehberin suçlanması(1) ✓ Verilen sözlerin rehberin üstüne atılması (1)
	<i>Saygı</i>	✓ Mesleğe saygı göstermeme (7)
	<i>Hak ve İhtiyaç</i>	✓ Rehber yemek ücretinin verilmemesi (2) ✓ Hak edişlerin acentaya verilmesi (1)
	<i>Tur Süresi</i>	✓ Tur süresinin uzatılmak istenmesi (3)
	<i>Satış Baskısı</i>	✓ Satış Baskısı (3)
	<i>İş Tanımı Dışı Talep</i>	✓ İş tanımı dışında taleplerde bulunulması (3)
	<i>Eksik Evrak</i>	Eksik evrak hazırlama (1)

Turist rehberlerinin tur esnasında yaşanan etik dışı davranışlarla ilgili bazı ifadeleri şu şekildedir;

R5: Bazı konaklamalı turlarda acentalar özellikle sezon yoğunluğunu bahane ederek kaptan ve rehber için normalde ayrı odalar ayırtması gerekirken biraz daha kar elde edebilmek adına tek oda rezervasyonu yapıp birlikte kalmaya itebiliyorlar. Tur esnasında ekstra yerlere uğranma talebi de acenta tarafından gelebiliyor. Bu durum da programın gerçekleştirilmesini zora sokabiliyor. Bazı acentalar ise herhangi bir olay yaşandığında olayın aslını bile öğrenmeden suçu rehberde arayabiliyor. Tüketici daima haklıdır felsefesinden hareketle rehberin üstüne giderek motivasyonunun düşmesine neden olabiliyorlar. Bu nedenle benzer olaylarda rehberin haklı olabileceğini de düşünüp yanında olabilirler diye düşünüyorum.

R7: Bazen acenta özellikle şehir dışına yapılan turlarda tüm koltukları satıyor ve rehberlere hostes koltuğunda gitmesini söylüyor. 8-9 saatlik bir yolculuk için hostes koltuğu kabul edilebilir değil. Normal şartlarda 3-4 numara rehberlere ait değildir. Otellerde tek kişilik oda verilmesi gerekirken single farkını ödemek istemediği için grup içinden biri ile konaklatıyorlar. Bu da hem motivasyonu düşürüyor hem de dinlenmesi gereken saatlerde rehberin dinlenememesine yol açıyor.

R10: Rehberin işi olmayan işleri bana yaptırmaya çalışmaları diyebilirim. Örnek olarak para toplatma, içecek servisi yaptırmaya, valiz taşıtımaya. Genç adamsınız yaparsınız, biz de sizin zamanınızda böyle yapardık gibi saçma argümanlar ile diretiyorlar. Eksik evrak hazırlayıp zor duruma sokmak yani yeterince özen göstermeme başka bir sorun olarak çıkabiliyor karşıma. Mesleğimize saygı göstermemek en büyük etik dışı davranış olabilir. Para karşılığı hizmet versek bile bizleri gereksiz olarak görüp sırf para verdiği için saçma tavırlar içinde bulunabiliyorlar.

R11: Rehberin yemek ücretinin ödenmemesi veya umursanmaması... Misafirlerin verdiği tipleri veya kazanılan hak edişlerin belirli bir bölümünü acentanın alması... Rehberden meslek etiğine uymayan durumlar talep edilmesi... Turun uzama ihtimalinin normal karşılanması veya turu uzatmak isteyen müşterilerin isteklerini yerine getirmek ve rehberi işi yapmaya zorlamak...

Rehberlerin mağaza ziyareti ve satışa zorlanması, otobüste kendilerine yer ayrılmaması, acentaların sorumluluklarını yerine getirmemesinden dolayı kaynaklanan sorunların sorumlusu olarak rehberin gösterilmesi ve turlara müdahale gibi algılanan etik dışı davranışlar, önceki araştırmalarla benzerlik göstermektedir (Düz, 2017; Büyüktepe vd., 2018; Eser ve Şahin, 2020). Özellikle genç rehberlerin tecrübesizliğinden yararlanıp ekstra iş yaptırmaya çalışmak, saygı konusundaki rahatsızlıklar ve aidiyet hissinin oluşmaması, turist memnuniyeti ve rehber performansının olumsuz etkilenmemesi adına önemsenmesi gereken hususlar olarak değerlendirilebilir.

Tablo 3'te rehberlerin seyahat acentalarıyla tur sonrasında yaşadıkları etik dışı davranışların içerik analizi sonucunda oluşan kod ve temaları yer almaktadır. Rehberlere seyahat acentasıyla tur sonrasında yaşadığınız etik dışı davranışlar nelerdir diye sorulduğunda en çok tekrar edilen cevap, yine ücretlerle ilgili olmuştur. Acentaların rehberlere ödemeleri turdan sonra yapması, tur geçtikten sonra ücrette pazarlık yapmak istemeleri, ücretleri çok geç ödemeleri veya hiç ödememeleri en çok dile getirilen sorunlar olmuştur. Tur sonrasında herhangi bir etik dışı davranışla karşılaşmadığını söyleyen dört rehber vardır. Bunlar dışında tur sonrası acentaların rehberler arasında kıyaslama yapması hatta bazı rehber söylemlerine göre rehberlerin dedikodusunun yapılması da dile getirilen diğer etik dışı davranışlardır.

Tablo 3: Seyahat acentalarıyla tur sonrasında yaşanan etik dışı davranışlar

Temalar	Alt Temalar	Kodlar
3-Seyahat İşletmesiyle Tur Sonrasında Yaşanan Etik Dışı Davranışlar	Ücret	Pazarlık (7) ✓ Geç ödeme (6) ✓ Ödememe (3)
	Kıyaslama	✓ Kıyaslama(3)
	Hata	✓ Hata (1)

Turist rehberlerinin tur sonrasında yaşanan etik dışı davranışlarla ilgili bazı ifadeleri şu şekildedir;

R2: Genellikle tur ücretleri rehberlere turdan sonra veriliyor, bu nedenle anlaşılan rakamın altında ücret vermeye kalkabiliyorlar ve tur da çoktan yapılmış ve bitmiş oluyor.

R3: En büyüğü tur başında ücret almadıysam tur sonunda performansı, turun süresini veya beni alakadar etmeyen nedenler ile rehberlik ücretimden para kesmeye çalışmalarıdır. Ya da işte sırf o tur esnasında kişisel bir sorun yaşadığı için ileride alacağın işlere ket vurmaya çalışmaları olabilir. Başka acentalar rehberleri kötüleyerek ya da çalışmamayı teşvik ederek yapabiliyorlar bunları.

R5: Ücretler genelde tur bitiminde ödendiği için parayı eksik verme ya da rehberin hak edişinden kısma gibi hareketleri olabiliyor. Örneğin rehber yemek satışından para kazandıysa bunu bildikleri için yevmiyeden kısmak istiyorlar.

R9: Ücretlerin geç ödenmesi veya ödenip ödenmemesinin umursanmaması... Tur esnasında yapılan mecburi harcamaların tahsil edilememesi... Yapılan hataların aşağılanması ve tüm sorumluluğun rehberlere yıkılması... Anlaşılan ücreti iş yapıldıktan sonra düşürülmeye çalışılması... Rehberin kişisel hayatına ve tercihlerine saygısızlık yapılması...

Daha önceki araştırmalarda da ücret konusunda etik dışı davranışlar olduğu ifade edilmiştir (Arslan ve Şimşek, 2018; Eser ve Şahin, 2020). Ancak bu çalışmada ücret teklifleri dışında tur sonrasında ödemelerle ilgili çeşitli sorunların ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Bu sorunlar anlaşılan ücretin dışına çıkma isteği, geç ödeme ve hatta hiç ödeme şeklinde sıralanmaktadır.

Tablo 4'te seyahat acentalarıyla rehberler arasında şahit olunan genel etik dışı davranışların içerik analizi sonrasında oluşan kod ve temaları yer almaktadır. Rehberlere bu dediklerinizin dışında seyahat acentalarıyla şahit olduğunuz veya duyduğunuz genel etik dışı davranışlar hakkında ne söyleyebilirsiniz diye sorulduğunda yine en çok tekrar edilen cevap ücretlerle ilgili olmuştur. Taban altı ücretlerin teklif edilmesi altı defa tekrarlanmışken, rehberlik ücretlerini geç ödeme veya hiç ödeme cevabı on kez tekrarlanmıştır. Rehberler acentaların kendilerine yasa dışı tekliflerde bulunduğunu, rehberin ruhsatnamesinde yazılı olmayan dillerde rehberlik tekliflerinde bulduklarını, rehbersiz tur yapan acentaların olduğunu ve çanta rehberlik faaliyetlerine şahit olduklarını dile getirmişlerdir.

Tablo 4: Seyahat işletmeleri ile rehberler arasında şahit olunan genel etik dışı davranışlar

Temalar	Alt Temalar	Kodlar
3-Seyahat İşletmesiyle Yaşanan Genel Etik Dışı Davranışlar	Ücret	Taban altı ücret (6) ✓ Geç ödeme veya ödememe (10)
	Kıyaslama	Kıyaslama(2)
	Yasa Dışı Teklifler	✓ Çanta Rehber (2) ✓ Rehbersiz Tur (1) ✓ Dil dışı rehberlik(1)

Turist rehberlerinin tur esnasında yaşanan etik dışı davranışlarla ilgili bazı ifadeleri şu şekildedir;

R3: Özellikle büyük acentalar birçok rehberle çalışmaktadır. Bu nedenle 2-3 hafta tura gönderdiği bir rehberi sonraki haftalarda biraz dinlenmiş olursun gibi bahanelerle tur dışına çıkarıp birkaç haftayı boş geçirmesine neden olmaktadır. Aylardır sezonu bekleyen rehberin ise bu boşa geçen haftaları telafi edebilmesi genellikle mümkün olmamaktadır. Daha geniş bir rehber portföyünü idare etmeyi amaçlayan bu hareket rehberin yıllık kazancını oldukça aşağıya çekmektedir. Bu durum da birçok meslektaşımızı sezon sonrası mesleğiyle ilgili olmayan bambaşka işlerde çalışmaya itmektedir.

R4: Özellikle bazı turlarda, örnek olarak Portakal Çiçeği Festivali'ne gideceksiniz. Acentanın iki gün için Adana rehberine ihtiyacı var. Rehber bu tarz yerlerde yarım yevmiye vermek istiyorlar. Neden? Eee festivalde zaten bir şey yapılmayacak, grup serbest bırakılacak gibi ifadeleri çok duyuyoruz. Oldukça yanlış ifadeler...

R11: Rehberlik mesleği ile bağdaşmayacak nitelikte muavinin yapacağı işleri rehberden beklemeleri, yapılan işi küçük göreceği nitelikte yaklaşımları, özellikle genç rehber arkadaşlara karşı...

R18: Öncelikle şunu söylemeliyim ki benim deneyimimde en azından benim sosyal çevremde olan rehberlerin bu 3 soruya olan cevapları az çok bellidir. 3 sorununda cevabı yok. Genelde çoğu etik sorunlar parasal konular kaynaklı çıkar. Özellikle rehberliğe yeni başlayanlara taban altı yevmiye verilmek istenir.

Bana da bundan yıllar önce yaklaşık 10 sene önce böyle bir teklif geldi ama ben buna kesinlikle hayır cevabını verdim. Bunu kabul eden rehberler bana göre etik dışı davranışın birer parçası olurlar. Parasal konularla en belirgin etik sorunlar ise; taban ücret altı çalıştırmak istenmesi, tur sonrasında ücretten kısılması, ödemenin ertelenmesi gibi... En başından konuşup sözleşme imzalamak gerekir.

Gözlemlenen etik dışı davranışlar genelde daha önceki çalışmaların sonuçlarıyla benzer olarak, ücret, ödeme, çanta rehberlik şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Yarcan, 2007; Düz, 2017; Arslan ve Şimşek, 2018; Karacaoğlu ve Sert, 2018; Büyüktepe vd., 2019; Eser ve Şahin, 2020; Özkan, 2022). Bunun dışında acenta yöneticilerinin mevcut rehberi başka rehberlerle kıyaslayarak performans ve ücret konusunda baskı yapmaları ifade edilen etik dışı davranışlar arasında yer almaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turist rehberleri turizm sektörünün en önemli turizm çalışanı grubudur. Algılanan hizmet kalitesinin seviyesinin belirlenmesinde ya da algılanış biçimine yön vermede turist rehberlerinin önemi yadsınamaz (Sanduravan ve Granapala, 2016). Dolayısıyla turist rehberlerinin eğitilmesi, eğitildikten sonra istihdam edilmesi ve sürdürülebilir çalışma performanslarının yaratılması turizm sektörünün başarısına önemli katkılar sunabilir. Ancak turist rehberliğinin fiziksel ve zihinsel performansa dayalı bir hizmet olması sebebiyle, mesleğin kendi özelliklerinden dolayı yıpratıcı olduğu unutulmamalıdır. Bunu yanında sezona dayalı çalışılması, kadın rehberlerin annelik veya eş rollerinin mesleğin özellikleri ile çatışması ve esnek çalışma saatleri rehberliğin zorlu yönleri arasındadır (İlhan ve Soybalı, 2018). Bu yüzden turist rehberlerinin mesleki yeterlilik ve sorumluluklarını yerine getirmesi ve bu konunun takibi ne kadar önemliyse, rehberlerin temsil ettikleri ve birlikte çalıştıkları acentaların da aynı hassasiyetle turist rehberlerine karşı yükümlüklerini yerine getirmeleri ve onların performansını artırıcı çalışma tavrı göstermeleri oldukça önemlidir. Bu iki durum aynı anda sağlandığında turistlerin seyahatlerinde algıladıkları ya da algılayacakları hizmet kalitesinin seviyesi arzu edilen düzeylere ulaşabilecektir. Bu çalışmada seyahat acentalarının turist rehberlerine karşı sergiledikleri etik dışı davranışlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Turist rehberlerinin seyahat işletmeleri tarafından maruz kaldığı ve en çok dile getirilen sorunlar bulgularda görüldüğü gibi ücretlerle alakalı sorunlar olarak tespit edilmiştir. Rehberler, seyahat acentalarının her sene düzenli olarak belirlenen taban ücret tarifesine uymadıklarını, kendilerine taban ücretin altında ücret uygulamak istediklerini dile getirmişlerdir. Konaklamalı, yani paket turlarda rehberlere verilen ücret, günlük turdakine göre daha yüksektir. Acentalar ise genç rehberlerin tecrübesizliği veya festival vb. gibi etkinliklerde bolca serbest zaman verildiği için anlatım yapılmıyor gerekçesi altında, paket turlarda rehberlere günlük ücret tarifesi vermek istemekte veya ücretlerde kesinti yapmaya çalıştıkları görülmektedir. Halbuki rehber sadece anlatım yapan kişi değildir. Grubu yönlendiren, herhangi bir sorun olduğunda çözüm üreten, grubun bütün sorumluluğunu üzerine alan kişidir. Genellikle rehberler tur ücretlerini tur bittikten sonra almaktadırlar. Tur sonrasında ücrette pazarlık, rehberin hak edişinden kısma gibi söylemlerinde sayısı oldukça fazladır. Bu durumları takip eden diğer etik dışı davranış, anlaşma yapıldıktan sonra tur iptal edilmediği halde “tur iptal edildi” gerekçesiyle rehberle olan anlaşmayı iptal etmeleridir. Bunun sebebi acentanın daha uygun ücrete çıkabilecek bir rehber bulması veya son anda tanıdık bir rehber ile anlaşması olabilir. Maalesef turist rehberlerinin yaşadıkları en temel sorun ve maruz kaldıkları en belirgin etik dışı davranış ücret konusudur. Bu durum daha önce de rehberlerle ilgili yapılan araştırmalarda temel sorun olarak ifade edilmiştir (Düz, 2017; Pelit ve Katircioğlu, 2018; İlhan ve Soybalı, 2018). Taban ücretin altında çalışma isteği ve ihtiyacı olan turist rehberleri oldukça, bu sorunun aşılması mümkün değildir. Bu noktada eğitilecek turist rehberlerinin ve mevcut rehberlerin bakış açılarını değiştirecek faaliyetler gerçekleştiğinde ancak bu sorun aşılabilir. Acentaların taban ücretin altında tur hizmeti veren rehber bulamadıkları gün, rehberlik hizmeti ücreti tabanın altına düşmeyecektir. Ancak burada özellikle yüksek gelirli turist gruplarının çekilmesi ve tur ücretlerinin makul kar düzeylerinde olması acentaların işlerini kolaylaştırabilir. Çünkü acentaların birbirleri ile girdikleri rekabet ve devamında tur ücretlerinin düşük fiyatlardan sunulma çabası, rehberlik ücretlerini de olumsuz etkilemekte ve bu yüzden acentalar ücret konusunda rehberlerin gönlünü kırıcı ve mevzuata aykırı ücret tekliflerinde bulunmalarına neden olmaktadır.

1618 sayılı Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu'nun “seyahat acentalarının yükümlülükleri” başlıklı 10. maddesine göre turlarda en az bir rehber bulundurma zorunluluğu bulunmaktadır. Turistlere rehber

dışında ülkenin tarihi, doğası ve kültürüyle alakalı bilgi verilmemesi ilgili kanunda net bir şekilde belirtilmektedir. Bu mevzuat gereğince Türkiye’de düzenlen tüm turlarda araçta bir rehber bulundurulması zorunludur; hükme uyulmaması durumunda icra edilecek yaptırımlar Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu’nun 27. ve 30. maddelerinde ifade edilmiştir. Bulgular doğrultusunda otobüste rehber olmayan kişilerin rehberlik yapması, çanta rehberlik, iki otobüse bir rehber verilmesi veya tur otobüsünde hiç rehber olmaması sadece etik dışı bir davranış değil aynı zamanda kanuna karşı işlenen bir suçtur.

Araştırmada acentanın tur esnasında tur programına müdahale etmesi en çok tekrarlanan etik sorunlardan biri olduğu görülmüştür. Tur programı seyahat acentası tarafından oluşturulur. Turun satışı gerçekleşikten sonra turist rehberleri devreye girer. Operasyonun gerçekleştiği aşamada turun sorumluluğu rehberlere aittir. Sahada olan, turu yönetecek olan kişi rehber olduğu için rehberin deneyimleri ve fikirleri önemsenmelidir (Ahipaşaoğlu, 2006: 135-136)

Bu konuda daha önceden çok fazla araştırma yapılmamış olmasına rağmen etik sorunların çözümüyle alakalı fikirler genelde ağır yaptırımların olması, kanunlara ek madde getirilmesi, denetimlerin artırılması gibi fikirlerdir. 1618 ve 6326 sayılı kanun ve ilgili yönetmeliklerde karşılaşılan birçok etik dışı davranışla alakalı hükümler bulunmaktadır. Asıl olması gereken denetimler sırasında denetçilerin tarafsız ve kimseyi kayırmadan yaptırımları uygulayabilmesidir.

Etik dışı davranış rehberler tarafından içselleştirilmesi gereken bir husustur. Özellikle taban ücret altı tura çıkma konusunda rehberler tarafından sergilenen doğru tavır ile bu davranışın önüne geçmek mümkün olabilir. Rehberlerin maruz kaldıkları bu etik dışı davranışları dile getirmesi ile ilgili odaların ve TUREB’in de bu konuda sorumluluk alarak gerekli işletmelere hukuki olmasa da davranışsal yaptırımlar sergilemeleri gerekebilir. Oluşturulacak etik komisyonların durumu takip ederek etik dışı davranış sergileyen acentalar hakkında basın açıklaması, kınama yazısı gibi tepkiler vermeleri, bu davranışları azaltabilir.

Son olarak, etik davranışların benimsenmesi mutlaka mesleki eğitimlerle kazandırılmaya çalışılmakta ve bu sayede önemli gelişmeler de elde ediliyor olabilir. Ancak insan davranışının kalitesini içinde bulunduğu kültür ve toplum belirlemektedir. Bu yüzden eğitim programlarında okul öncesinden başlayarak her öğrenim düzeyinde öğrencilerin evrensel etik davranışlarını benimseyecek eğitim modeli ortaya konulması gerekmektedir. Evrensel etik davranışlarının anlaşılması ve bireyler tarafından içselleştirilmesi, mesleki etiğin gelişmesini ve uygulanmasını kolaylaştıracaktır. Bu yüzden değişimin ve gelişimin önce davranışlarda sonra da etik davranışları koruyacak yasal mevzuatta aranması gerekmektedir. Bu sistem sağlandığında turist rehberleri, turizm çalışanları ve turizm işletmeleri birbirlerine karşı arzu edilen etik davranışları sergileyebilir, böyle bir atmosferin içerisinde hizmet kalitesi üst düzeye çıkabilir. Bu durumda da uluslararası destinasyon rekabetinde çok önemli avantaj elde edilebilir.

Bu çalışma Çanakkale Rehberler Odası’na bağlı profesyonel turist rehberleri tarafından alınan görüşler doğrultusunda ortaya konmuştur. Elde edilen bulgular **ÇARO’ya** bağlı 19 rehberle yapılan görüşmelerden sağlanmıştır. Benzer bir çalışma Türkiye genelindeki profesyonel turist rehberleri ile yapıлып, bölgesel ve genel olarak etik sorunlar arasındaki farklılıklar üzerinden bir kıyaslama yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Afolabi, O. A., ve Omole, E. O. (2011). Personality type and workforce diversity as predictors of ethical behaviour and job satisfaction among Nigerian policemen. *Current Research Journal of Social Sciences*, 3(5), 381-388.
- Ahipaşaoğlu, H. S. (2006). *Sürdürülebilir Kırsal Turizm*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Akova, O. ve Çalık, İ. (2008). “Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Etik Algılamaları Üzerine Bir Araştırma”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 1-13.
- Arslan, M. (2005). *İş ve Meslek Ahlakı*, 2.Baskı, Siyasal Kitapevi Ankara.
- Arslan, A. ve Şimşek, G. (2018). “Kadın Turist Rehberlerinin Yaşadıkları Mesleki Sorunlar: Aydın Turist Rehberleri Örneği”, *Journal of Travel and Tourism Research*, 13, 23-49.

- Büyüktepe, H. S., Gökdemir, S. ve Korkmaz, H. (2019). "Turist Rehberlerinin Sorunları Üzerine Nitel Bir Araştırma: Çanakkale Örneği", *Journal of Travel and Tourism Research*, 14, 94-117.
- Cheng, J. C., Wu, C. S., Yen, C. H. ve Chen, C. Y. (2016). "Tour Leader Attachment And Customer Citizenship Behaviors in Group Package Tour: The Role of Customer Commitment", *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 21/6, 642-657.
- Çakmak, T. F. ve Kurnaz, H. A. (2020). "Seyahat Acentalarının Turist Rehberlerine Yönelik Şikâyetleri Üzerine Nitel Bir Araştırma", *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi*, 23 /1, 78-96
- Çevirgen, A. ve Üngüren, E. (2009). "Konaklama İşletmelerinde Etik İklim Ve İş Tatmini İlişkisi", *10. Ulusal Turizm Kongresi*, Mersin 21-24 Ekim 2009.
- Çokal, Z. (2019). "Turist Rehberlerinin Performansına ve Etik Davranışlarına Yönelik Turist Algılarının İncelenmesi", *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19/4, 1143-1168.
- Çokal, Z., & Yılmaz, İ. (2020). "Turist Rehberlerinin Etik Davranışlarının Destinasyon İmajına Etkisi: Kapadokya Örneği", *Verimlilik Dergisi*, 4, 135-173.
- Düz, B. (2017). "Turist Rehberliğinde Meslek Etiği İlkelerinin Faydacı Etik Yaklaşımı İle Belirlenmesi", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10/2, 1639-1662.
- Efendi, M. ve Tandoğan, G. K. (2018). "Otobüs Kaptanlarının Yerli Turistlerin Etik Dışı Davranışlarını Değerlendirmeleri Üzerine Bir Araştırma", *Journal of Travel and Tourism Research*, 13, 96-114.
- Efendi, M. ve Tandoğan, G. K. (2019). "Yerli Turistlerin Paket Turlarda Yaptıkları Etik Dışı Davranışlar Üzerine Turist Rehberleri Gözüyle Bir Değerlendirme", *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 16/1, 21-33.
- Erdoğan, M. (2018). "Turizm İşletmelerinin Finansal Performanslarını Etkileyen Firmaya Özgü, Sektörel Ve Makroekonomik Belirleyiciler", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15/41, 101-127.
- Eren, R. (2020). "Aşçılık Meslek Etiği İlkelerinin Belirlenmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8/4, 2523-2540
- Eser, S. ve Şahin, S. (2020). "A Review on Current Problems in Tourist Guiding Profession", *Journal of Turkish Tourism Research*, 4/2, 1344-1355.
- Karacaoğlu, S. ve Sert, A. N. (2018). "Turist Rehberlerinin Mesleki Sorunları Üzerine Bir Araştırma: Kapadokya Örneği", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6/3, 81-99
- Kaya, S. (2019). "Turizm Lisans Öğrencilerinin Turizm Sektörüne Yönelik İş Etiği Tutumları", *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel (JOGHAT)*, 2/1, 38-46.
- Kemboi, T. H. ve Jairus, K. N. (2018). "Tour Guiding Performance Attributes and Tourist Satisfaction: Evidence from North Rift Tourist Region, Kenya", *Journal of Hotel Management and Tourism Research*, 3/1, 8-23.
- Kozak, M. A. ve Güçlü, H. (2006). *Turizmde Etik: Kavramlar, İlkeler, Standartlar*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Köroğlu, Ö. ve Merter, B. (2012). "Seyahat Acentelerinin Turist Rehberlerini Seçme ve İşe Alma Sürecindeki Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9/20, 213-238.
- Özkan, B. İ. (2022). "Van İlinde Yaşayan Profesyonel Turist Rehberlerinin Meslek Sorunları", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57, 1-16.
- Pelit, E. ve Katircioğlu, E. (2018). "Turist Rehberliği Mesleğinde Taraflar Açısından Yaşanan Sorunlar Üzerine Bir Değerlendirme", *Turist Rehberliği Dergisi (TURED)*, 1/2, 74-94.
- Peters, S., Lau, T. C. ve Ng, C. Y. (2014). "Determinants of Job Satisfaction and Ethical Behaviour Towards Organisational Commitment - A Review", *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 4/7, 573-591.
- Sandaruwani, J. R. C. ve Gnanapala, W. A. C. (2016). "The Role of Tourist Guides and Their Impacts on Sustainable Tourism Development: A Critique on Sri Lanka", *Tourism, Leisure and Global Change*, 3, 62-73.
- Tütüncü, Ö., Tarlan, D. ve Mamyrkulov, N. (2003). "Seyahat Acentalarında Çalışanların İşe Alma Sürecini Algılamaları ve İzmir İli Örneği", *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5/1, 113-140.

Ülgen, H. ve Mirze, S. K. (2004). İşletmelerde Stratejik Yönetim, 2.Baskı, Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Yarcan, Ş. (2007). "Profesyonel turist rehberliğinde mesleki etik üzerine kavramsal bir değerlendirme.", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18/1, 33-44.

Yıldırım, B. I. ve Güzel, Ö. (2019). "Seyahat Acentelerinin Turist Rehberi Seçim Kriterlerinin Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) Yöntemi ile Değerlendirilmesi", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 30/1, 69-81.

Yüksel, A.N. (2020). "Nitel Bir Araştırma Tekniği Olarak: Görüşme", *International Social Sciences Studies Journal*, 6/56, 547-552.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).

2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).

3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:19.07.2022 ✓Accepted/Kabul:21.10.2022

DOI:10.30794/pausbed.1145350

Review/Derleme Makalesi

Yıldırım Gökşen, D. F., Serçekuş, P. ve Özkan, S. (2022). "Geçmişten Günümüze Suyun Kadın Sağlığı Üzerinde İyileştirici Etkisi", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. Ö379-Ö383.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SUYUN KADIN SAĞLIĞI ÜZERİNDE İYİLEŞTİRİCİ ETKİSİ

Dicle Filiz YILDIRIM GÖKŞEN*, Pınar SERÇEKUŞ**, Sevgi ÖZKAN***

Öz

Teknolojinin getirdiği yeni tedavi yöntemlerinin yanında su, geçmişten günümüze kadar kullanılan önemli bir tamamlayıcı tedavi yöntemidir. Bu derlemenin amacı tamamlayıcı bir tedavi olarak suyun, kadın sağlığına yönelik iyileştirici etkilerini incelemektir. Gebelikte uygulanan hidroterapi, kaygıyı, stresi, yorgunluğu ve ödemi azaltmakta, yaşam kalitesini arttırmaktadır. Doğumun erken dönemlerinde suyun kullanımının doğum ağrısının azaltılmasında etkili olduğu, analjezi kullanımını azalttığı ve doğum süresini kısalttığı çalışmalarla gösterilmiştir. Doğumda su, anksiyeteyi azaltmakta, kadının daha rahat hissetmesini ve doğum kontrolünü daha fazla sağlamasını olumlu yönde etkilemektedir. Premenstrual sendromun kontrolünde de hidroterapi geçmişten günümüze sıklıkla kullanılan bir yöntem olup, premenstrual sendromun hafifletilmesinde etkili olduğu gösterilmiştir. Tüm su terapilerinin, yararlı olabilmesi için eğitimli sağlık profesyonellerinin kontrolünde ve önerilen protokoller doğrultusunda kullanılması gerektiği unutulmamalıdır.

Anahtar Kelimeler: Ağrı, Doğum, Gebelik, Hidroterapi, Su.

THE HEALING EFFECT OF WATER ON WOMEN'S HEALTH FROM PAST TO PRESENT

Abstract

In addition to the new treatment methods brought by technology, water is an important complementary treatment method that has been used from the past to the present. The purpose of this review is to examine the curative effects of water as a complementary treatment on women's health. Hydrotherapy applied during pregnancy reduces anxiety, stress, fatigue and edema, and increases the quality of life. Studies have shown that the use of water in the early stages of labor is effective in reducing labor pain, reduces the use of analgesia, and shortens the delivery time. Water in childbirth reduces anxiety, positively affects women to feel more comfortable and provide more birth control. Hydrotherapy is a method frequently used in the control of premenstrual syndrome from past to present, and it has been shown to be effective in alleviating premenstrual syndrome. It should not be forgotten that all water therapies should be used under the control of trained health professionals and in accordance with recommended protocols in order to be beneficial.

Key Words: Pain, Birth, Pregnancy, Hydrotherapy, Water.

* Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum-Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, DENİZLİ.
e-posta: diclefiliz.35@gmail.com (<https://orcid.org/0000-0002-7987-2586>)

** Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum-Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, DENİZLİ.
e-posta: pinarsercekus@gmail.com (<https://orcid.org/0000-0002-9326-3453>)

*** Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum-Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, DENİZLİ.
e-posta: sozkan@pau.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0001-8385-210X>)

1. GİRİŞ

Teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte birçok yeni tedavi yöntemi ortaya çıkmıştır. Ancak tamamlayıcı tedavi yöntemlerin biri olan suyun kullanımı geçmişten günümüzde önemi korumaktadır (Kılavuz, 2017). Tamamlayıcı tedavi olarak kullanılan su genellikle termal sulardır. Termal suların ilk kullanımı milattan önceye dayanmaktadır. Suyun iyileştirici etkisine yönelik ilk bilimsel verileri ise Herodot ve Hipokrat ortaya koymuştur. Sonraki dönemlerde Bizanslılar tarafından da bir tedavi yöntemi olarak kullanılan su, Türkler tarafından ise Anadolu'ya yerleştikten sonra büyük oranda kullanılmıştır (Arasıl, 1991).

Su, uyku bozuklukları (Yang vd., 2018:261-272) ve fibromiyalji (Demiray ve Zengin Alpgözen, 2022:49-56) gibi hastalıkların tedavisinde, psikoterapi (Nesipoğlu ve Özgönül, 2016:95-104) ve rehabilitasyon (Can, 2016:1-6) gibi tedavi yöntemlerinde (Balcıoğulları, 2014:287-306; Vanderlaan, 2017:403-410; Zegarska ve Chojnowski, 2018:148) destekleyici bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Su, kadın sağlığına yönelik de destekleyici bir tedavi yöntemidir (Vanderlaan, 2017:403-410; Zegarska ve Chojnowski, 2018:148). Gebelikte konforun artırılmasında (Avdeev, 2017:102-107), doğum ağrısının azaltılmasında (Vanderlaan, 2017:261-272) ve premenstrual sendromun tedavisinde (Amasha vd., 2017) sıklıkla kullanılmaktadır. Bu derlemenin amacı tamamlayıcı bir tedavi olarak suyun, kadın sağlığına yönelik iyileştirici etkilerini incelemektir.

2. SUYUN KADIN SAĞLIĞINDA KULLANIMI

Hidroterapi suyun tedavisi olarak tanımlanmakta ve genellikle suya daldırma yöntemi şeklinde uygulanmaktadır (Güneş, 2021). Talosoterapi ise deniz ikliminin, suyunun, kumunun, yosununun ve denizden elde edilen benzer ürünlerin kullanımıyla yapılan yıkamadır. Bu uygulama kan dolaşımını düzenleyerek rahatlama sağlamaktadır (Uğurlu vd., 2016:172-189). Hidroterapi (Schitter vd., 2015) ve talosoterapi (Avdeev, 2017:102-107) gebelik döneminde kullanılacak tamamlayıcı tedaviler arasında yer almaktadır. Gebelikte uygulanan hidroterapi, kaygıyı (Sudirman vd., 2022:10), stresi, yorgunluğu (Gvozdjakova vd., 2014:29-38) ve ödemi azaltmakta (Stringer ve Hanes, 1999), yaşam kalitesini arttırmaktadır (Gvozdjakova vd., 2014:29-38). Bununla birlikte kronik hipertansiyonlu gebelerde arter sertliğini azalttığı belirtilmektedir (Linhares vd., 2020:647-654). Gebeliğin üçüncü trimesterında olan kadınlarla yapılan yarı deneysel bir çalışmada ayak hidroterapisinin kaygı düzeyini azalttığı belirlenmiştir (Sudirman vd., 2022:10). Benzer şekilde yapılan başka bir yarı deneysel çalışmada da hipertansif gebelere uygulanan ayak hidroterapisinin sistolik ve diyastolik kan basıncının düzenlenmesinde etkili olduğu belirlenmiştir (Sholekha vd., 2021:109-121). Prospektif bir kohort çalışmasında ise hidroterapinin gebelerin metabolik ve kardiyovasküler adaptasyonuna yardımcı olduğu tespit edilmiştir (Prevedel vd., 2003:53-59). Suyun hidrostatik basıncı ödeme neden olan sıvının vasküler boşluğa itilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle gebelikte ödeme tedavisinde kullanılacağı belirtilmektedir. Masif labial ödeme olan bir gebeye uygulanan hidroterapinin ödemi ve ağrının azaltılmasında etkili olduğu görülmüştür (Linda ve Kimberly, 2003:242-245). Tıbbi tedaviye ek olarak uygulanan talosoterapinin, demir eksikliği anemisi olan gebelerde rehabilitasyonunun etkinliğini arttırdığı belirtilmektedir (Avdeev, 2017:102-107). Ancak sıcak su uygulamaları kontrolsüz bir şekilde gerçekleştirildiğinde olumsuz etkilere neden olabilmektedir. Spontan düşük riskinin gebelikte sık uygulanan sıcak küvet uygulamalarıyla ilişkili olduğu ifade edilmektedir (Chambers, 2006:569-573). Bu nedenle sıcak su uygulamalarında gebelerin vücut sıcaklığının 38.9 °C'yi geçmemesi ve uygulamanın kontrollü bir şekilde gerçekleştirilmesi önemlidir (Odabaşı ve Turan, 2022:25-33).

Suyun rahatlatıcı etkisi, doğum eyleminde sıklıkla kullanılmaktadır (Lathrop vd., 2018:416-423; Mallen-Perez vd., 2018:309-315). Su sıcaklığı ve basıncı terapötik etkinin oluşmasında önemlidir. Suyun basıncı ekstraselüler sıvının intravasküler bölgeye geçişini kolaylaştırmaktadır. Bu durum kardiyovasküler sistemde değişikliklere neden olduğu belirtilmektedir. Kardiyovasküler sistemdeki damarlar genişleyerek kan akımı vücuda dağılır ve kan basıncında düşüş gözlemlenmektedir. Gevşeme gerçekleştiğinde uterusun oksijenlenmesi ve fetüsün iyilik hali olumlu şekilde artış göstermektedir (Güneş, 2021). Doğum eyleminde kullanılan su, perineal yırtılma riskini (Lathrop vd., 2018:416-423), doğum ağrısını, analjezi kullanımını (Mallen-Perez vd., 2018:309-315) ve anksiyeteyi (Benfield vd., 2018:110-114) azaltmakta, zihinsel ve fiziksel rahatlamayı sağlamaktadır (Benfield vd., 2018:110-114). Bununla birlikte Amerikan Obstetrisyen ve Jinekologlar Koleji (ACOG), doğumun birinci evresinde suyun kullanımının doğum süresini kısalttığını, doğumda epidural ve spinal analjezi kullanımını azalttığını, bu nedenle

miyadında olan ve komplikasyonsuz sağlıklı gebelerde tercih edilebileceğini bildirmiştir (ACOG, 2016). Kraliyet Ebeler Kolejinin (RCOG) yayınladığı rehberde de doğumda suyun kullanımının, ağrının azalmasında etkili olup daha az analjezi kullanılmasını sağladığı, kadının daha rahat hissetmesi ve doğumda daha fazla kontrol sağlaması açısından da olumlu olduğunu belirtmiştir (RCOG, 2012). Doğum eyleminde hidroterapinin kullanımıyla ilişkili bir prospektif kohort çalışmasında hidroterapinin doğumun ikinci evresinde ağrıyı azalttığı, multipar gebelerde ise analjezi ihtiyacını azalttığı belirlenmiştir (Mallen-Perez vd., 2018:309-315). Doğum eyleminde hidroterapiyle ilgili yapılan başka bir çalışmada da hidroterapinin ağrı kontrolünün yanı sıra fiziksel ve psikolojik rahatlamayı sağladığı, özellikle kadınların kendi kendilerine yaptıkları banyonun daha etkili olduğu belirlenmiştir (Benfield vd., 2018:110-114). Bununla birlikte su, doğum sonu dönemde yaşanan ağrıların azaltılmasında da kullanılmaktadır (Almassmoum vd., 2018:578-586). Yapılan bir sistematik derleme çalışmasında doğum öncesi hidroterapi kullanan annelerin daha az kaygı hissettikleri, travayda hareketliliği artırdığı, fetal malprezantasyonun daha az görüldüğü, ilk kez doğum yapacak olan kadınlarda amniyotomi ve sentetik oksitosin kullanımını azalttığını göstermektedir (Shaw-Battista, 2017:303-316). Ancak hidroterapi uygulamasında önerilen protokollerin takip edilmesi ve gerçekleştirilecek neonatal komplikasyonlara yönelik gebelerin bilgilendirilmesi önerilmektedir (ACOG, 2016). Doğumda suyun kullanımında doğum personelinin doğum ve travayda suyun kullanımına yönelik eğitim almış olması gerekmektedir. Havuza ulaşan suyun kalitesinin, havuzun temizlenme protokolleri ve enfeksiyon kontrol prosedürlerinin incelenmesini içermesi bakımından kalite güvence önlemleri önemlidir. Kadının rahat etmesi ve yüksek ateşin engellenmesi için kadının ve suyun sıcaklığı saat başı izlenmesi gerekmektedir. Suyun sıcaklığı 37.5 °C'nin üzerinde olmamalıdır (RCOG, 2012).

Premenstrual sendrom reproduktif dönemdeki kadınlarda fiziksel, psikolojik ve duygusal semptomlarla sıkıntılara neden olmaktadır. Premenstrual sendromun kontrolünde hidroterapi sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Hemşirelik öğrencileriyle yapılan bir çalışmada da premenstrual sendromun hafifletilmesinde hidroterapinin en sık kullanılan yöntemler arasında yer aldığı belirtilmektedir (Amasha vd., 2017). Hidroterapi, kadınların vücut ısısını düzenlenmesine, toksinlerin atılmasına ve sakinleşmesine yardımcı olmaktadır (Jose vd., 2021:119-125). Uygulama esnasında ılık su ile üç-dört dakika pelvik bölgeye masaj yapılması ve düzenli nefes alınması önerilmektedir. Yapılan uygulama uterus kasılmalarını rahatlatmakla birlikte sindirimi de düzenlemektedir (Med-Express, 2020).

3. SONUÇ

Hidroterapi başta olmak üzere su terapileri, geçmişten günümüze kadın sağlığında kullanılan bir yöntemdir. Ancak su terapilerinin, eğitilmiş sağlık profesyonellerinin kontrolünde ve önerilen protokoller doğrultusunda kullanılması gerektiği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Almassmoum, S.M., Balahmar, E.A., Almutairi, S.T., Albuainain, G.S., ve Naqvi, A.A. (2018). "Current cilinical status of hydrotherapy; an evidence based retrospective six-years (2012-2017) systemic review", *Bali Medical Journal*, 7/3:578-586. <http://dx.doi.org/10.15562/bmj.v7i3.1159>
- Amasha, H. A., Mohamed, R. A., & Nageeb, H. (2017). "Complementary and alternative therapies for premenstrual syndrome: an exploratory study", *Khartoum Medical Journal*, 10/1.
- Andeev, M.N. (2017). "Technologies of ecological rehabilitation at the Prevention of hypogalactia at pregnant women with extragenital pathology", *Medical Academic Journal*, 17/1:102-107. <https://doi.org/10.17816/MAJ171102-107>
- Arasıl, T. (1991). "Termal Suların Sağlık Alanında Kullanımı", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2/3:45-48.
- Balcioğulları, A. (2014). "Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Anadolu Şifalı Suları ve Günümüzün Termal Turizmi", *The Journal of Turkish Social Research*, 173:287-306.
- Benfield, R., ve Heitkemper, M.M. (2018). "Culture, bathing and hydrotherapy in labor: An exploratory descriptive pilot study", *Midwifery*, 64:110-114. <https://doi.org/10.1016/j.midw.2018.06.005>
- Can, F. (2016). "Fizyoterapi ve Rehabilitasyonun Mesleki Gelişim Tarihi", *İzmir Katip Çelebi University Faculty of Health Science Journal*, 1/3:1-6.

- Chambers, C.D. (2006). "Risks of hyperthermia associated with hot tu bor spa use by pregnant women", *Birth Defects Research*, 76:569-573. <https://doi.org/10.1002/bdra.20303>
- Demiray, C., ve Zengin Alpözgen, A. (2022). "Fibromiyalji Sendromunda Tamamlayıcı Tedaviler", *Journal of Health Profession Research*, 4(1):49-56.
- Güneş, M. (2021). "Travaydaki Gebelere Uygulanan Hidroterapinin Doğum Endişesi ve Konfor Düzeyine Etkisi", Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gvozdjakova, A., Kucharska, J., Sykora L., ve Singh, R.B. (2014). "Balneotherapy and coenzyme Q₁₀ in clinical and experimental medicine", *Frontiers in Bioscience*, 6:29-38.
- Jose, A., Nayak, S., Kamath, N., ve Nalini, M. (2021). "The Mystery behind Relaxation Therapy: Adieu to Premenstrual Syndrome" *Journal of Health and Allied Sciences NU*, 11/03:119-125. <http://doi.org/10.1055/s-0041-1726689>
- Kılavuz, M. (2017). "Tamamlayıcı ve Alternatif Sağlık Yaklaşımlarının Gebelikte Kullanımı", Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Lathrop, A., Bonsack, C. F., ve Haas, D. M. (2018). "Women's experiences with water birth: A matched groups prospective study", *Birth (Berkeley, Calif.)*, 45/4:416-423. <https://doi.org/10.1111/birt.12362>
- Linda, D., ve Kimberly, L. (2003). "The Use of Water Immersion for Treatment of Massive Labial Edema During Pregnancy", *The American Journal of Maternal/Child Nursing*, 28/4:242-245.
- Linhares, G.M., Machado, A.V., ve Malachias, M.V.B. (2020). "Hydrotherapy Reduces Arterial Stiffness in Pregnant Women with Chronic Hypertension", *Arquivos Brasileiros de Cardiologia*, 114/4:647-654. <https://doi.org/10.36660/abc.20190055>
- Mallen-Perez, L., Roé-Justiniano, M. T., Colomé Ochoa, N., Ferre Colomat, A., Palacio, M., ve Terré-Rull, C. (2018). "Use of hydrotherapy during labour: Assessment of pain, use of analgesia and neonatal safety", *Enfermería Clínica (English Edition)*, 28/5:309-315. <https://doi.org/10.1016/j.enfcli.2017.10.004>
- Nesipoğlu, G., ve Özgönül, M.L. (2016). "Psikiyatri Alanında Hidroterapi Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi, Mahiyeti ve Sosyokültürel Belirleyicileri Üzerine", *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku Tarihi Dergisi*, 24/3:95-104.
- Odabaşı, E., ve Turan, M. (2021). "The importance of body core temperature evaluation in balneotherapy", *International Journal of Biometeorology*, 66:25-33. <https://doi.org/10.1007/s00484-021-02201-1>
- Prevedel, T.T.S., Calderon, I.M.P., De Conti, M.H., Consonni, E.B., Rudge, M.V.C. (2003). "Maternal and Perinatal Effects of Hydrotherapy in Pregnancy", *Rev. Bras. Ginecol. Obstet*, 25/1:53-59.
- Schitter, A.M., Nedeljkovic, M., Baur, H., Fleckenstein, J., ve Raio, L. (2015). "Effects of Passive Hydrotherapy WATSU (WaterShiatsu) in the Third Trimester of Pregnancy: Results of a Controlled Pilot Study", *Journal of Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine*, 437650.
- Shaw-Battista, J. (2017). "Systematic Review of Hydrotherapy Research: Does a Warm Bath in Labor Promote Normal Physiologic Childbirth?" *Journal of Perinatal & Neonatal Nursing*, 31/4:303-316. <https://doi.org/10.1097/JPN.0000000000000260>
- Sholekha, L., Jubaedah, E., Nurcahyani, L. (2021). "The Effect Of Hydrotherapy On The Reducation Of Blood Pressure In Pregnant Women With Hypertension At The Primary Health Careastanajapura Cirebon District In 2019", *International Seminar of Gender Equity Maternal and Child Health*, 1/1:109-121.
- Stringer, M., ve Hanes, L. (1999). "Hydrotherapy use during labor: An integrative review", *The Online Journal of Knowledge Synthesis for Nursing*, 1/6:1-7.
- Sudirman, J., Bachri, N., Syafar, M., Jusuf, E.C., Syamsuddin, S., Mappaware, N.A., ve Saleng, H. (2022). "Food Hydrotherapy: Non-pharmacology Treatment for Reducing Anxiety in Third Trimester Pregnancy", *Clinical Sciences*, 10. <https://doi.org/10.3889/oamjms.2022.8271>
- The American College of Obstetricians and Gynecologists (ACOG). (2016). "Immersion in Water During Labor and Delivery", Erişim adresi: <https://www.acog.org/clinical/clinical-guidance/committee-opinion/articles/2016/11/immersion-in-water-during-labor-and-delivery> , Erişim tarihi:18.07.2022
- The Royal College of Midwives (RCOG). (2012). "Immersion in water for labour and birth. Evidence based guidelines for midwifery-led care in labour".

The power of water. Med-Express. Available at: <http://www.faqs.org/oc/Overcoming-Female-Discomforts/The-power-of-water.html#ixzz6d09rdwLT>. Accessed August 11, 2020.

Uğurlu, K., Kutluk Bozkurt, A., Yalçın Kayıkçı, M. (2016). "Sağlık Turizminde Yeni Bir Trend: Talassoterapi", *Journal Of Emerging Economies And Policy*, 1/172-189.

Vanderlaan, J. (2017). "Retrospective Cohort Study of Hydrotherapy in Labor", *Journal of Obstetric, Gynecologic, & Neonatal Nursing*, 46/3:403-410. <https://doi.org/10.1016/j.jogn.2016.11.018>

Yang, B., Qin, Qz., Han, L.L. Lin, J., ve Chen, Y. (2018). "Spa therapy (balneotherapy) relieves mental stress, sleep disorder, and general health problems in sub-healthy people", *International journal of biometeorology*, 62/2, 261–272.

Zegarska, J., ve Chojnowski, J. (2018). "A new look at the treatment of women's diseases in health resorts with the use of latest technologies and natural resources", *Boletín de la Sociedad Española de Hidrología Médica*, 1, 148.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

Kılıçarslan, Ö. ve Yozukmaz, N. (2022). "Dünyadan Örneklerle Sağlık Turizmi ve Rekreasyon Arasındaki İlişkiye Dair Bir İnceleme", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. Ö385-Ö402.

DÜNYADAN ÖRNEKLERLE SAĞLIK TURİZMİ VE REKREASYON ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR BİR İNCELEME*

Özge KILIÇARSLAN**, Nisan YOZUKMAZ***

Öz

Turizm literatüründe alternatif turizm çeşitleri arasında yer alan ve bazı kaynaklara göre özel ilgi turizmi olarak değerlendirilen sağlık turizmi, son yıllarda önemli bir turizm çeşidi olarak ön plana çıkmaktadır. Sağlık turizmi genel olarak termal turizm, spa ve wellness uygulamaları, medikal ve dental turizm, üçüncü yaş turizmi ve erişilebilir turizm gibi niş türleri kapsayan geniş bir pazardır. Sağlık turizminin temel amacının her ne kadar sağlığı koruma ve iyileşme olduğu belirtile de bu turizm çeşidiyle turistlerin konaklama, beslenme, dinlenme ve belirli rekreatif faaliyetler aracılığıyla eğlence gereksinimlerinin de karşılanması hedeflenmektedir. Özellikle rekreatif faaliyetler, turistlerin sadece kısa ve geçici olarak o andaki yaşam kalitesini arttırmamakta, aynı zamanda duygularını pozitif yönde etkileyerek tedavilerine destek olmaktadır. Öyle ki son zamanlarda sağlık turizmi kapsamında seyahatlerini planlayan turistlerin onlara sağlık hizmetleri dışında farklı rekreatif deneyimler sunacak işletmeleri tercih etmesi, bu açıklamaları destekler niteliktedir. Bazı araştırmalarda sağlık hizmetlerinin ötesinde tedavi süresince düzenlenen rekreatif faaliyetlerin, turistlerin yıllık hallerine önemli katkılar sunduğu dile getirilmiş olmasına rağmen, bu alanda hala dikkate değer sayıda çalışma bulunmamaktadır. Alandaki boşluğa ışık tutmak adına gerçekleştirilen bu çalışmanın amacı, sağlık turizminde her geçen gün önemi artan rekreatif faaliyetler ile sağlık turizmi türleri arasındaki ilişkileri değerlendirmektir. Bu maksatla öncelikle çalışmada sağlık turizmi ve rekreasyon kavramsal olarak açıklanmış ve iki kavram arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Ayrıca çalışmada sağlık turizmi ve rekreasyon arasındaki ilişkilerin dünyadan örneklerle desteklenmesiyle rekreasyon literatürüne katkı sağlanmış ve sağlık turizmi alanında faaliyet gösteren işletme yöneticilerine yeni perspektifler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sağlık turizmi, Termal turizm, Spa ve wellness turizmi, Medikal turizm, İleri yaş (geriatri) turizmi, Erişilebilir turizm, Yoga turizmi, Rekreasyon.

A REVIEW ON THE RELATIONSHIP BETWEEN HEALTH TOURISM AND RECREATION WITH EXAMPLARY CASES AROUND THE WORLD

Abstract

Health tourism, which is among the alternative tourism types in tourism literature and evaluated as special interest tourism according to some sources, has come to the forefront as an important tourism type in recent years. Health tourism, in general, is a broad market that covers niche types such as thermal tourism, spa and wellness tourism, medical and dental tourism, senior tourism and accessible tourism. Although it is stated that the main purpose of health tourism is to protect and improve health, it is also aimed to meet the entertainment needs of tourists through accommodation, nutrition, rest and certain recreational activities. In particular, recreational activities do not only increase the quality of life of tourists for a short and temporary time, but also support their treatment by positively affecting their emotions. Therefore tourists who plan their

*Bu çalışma 20-21 Mayıs 2022 tarihinde düzenlenen Sürdürülebilir Termal Turizm Kongresi'nde sunulan bildirden geliştirilmiştir.

**Dr., Pamukkale Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, DENİZLİ.
e-posta:kozge@pau.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-9774-6911>)

***Dr., Pamukkale Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, DENİZLİ.
e-posta:nisany@pau.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-4060-4090>)

travels within the scope of health tourism recently prefer facilities that will offer them different recreational experiences other than health services. Although it has been claimed in some studies that the recreational activities organized during the treatment, beyond the health services, make significant contributions to the wellbeing of the tourists, there are still a few remarkable studies in this area. The aim of this study, which was carried out in order to shed light on the gap in the field, is to evaluate the relationship between recreational activities and health tourism types, whose importance is increasing day by day within the scope of health tourism. For this purpose, first of all, health tourism and recreation are explained conceptually in the study and the relations between the two concepts are examined. In addition, by supporting the relations between health tourism and recreation with exemplary cases around the world, a contribution to the recreation literature has been made and new perspectives have been presented to business managers operating in the field of health tourism.

Keywords: *Health tourism, Thermal tourism, Spa and wellness tourism, Medical tourism, Third age/senior (geriatrics) tourism, Accessible tourism, Yoga tourism, Recreation.*

GİRİŞ

Antik çağlardan bu yana dünyanın her noktasında seyahatin izlerine rastlamak mümkündür. İnsanların kendi güvenliklerini sağlamak ve besinin bol olduğu toprakları keşfetmek amacı ile başlayan seyahat tarihi; sosyo-ekonomik gelişmelerle birlikte dini, ekonomik, spor ve sağlık gibi amaçlarla güçlenmiştir. Buna ilaveten turizmin, rahatlama, zevk, esenlik ve hatta sağlığın artması ile ilgili olduğu bir gerçektir. Küresel anlamda insanları seyahate yönlendiren ilk turizm çeşitleri doğrudan “sağlığı” ve sağlıklı bir yaşama doğru seçimleri kapsayan “esenliği” kapsamaktadır (Connell, 2006). On sekizinci yüzyılda Avrupa’nın ve diğer kıtaların çoğunda yer alan sayısız kaplıca, bölgesel turizm hareketliliğinin etkin bir şekilde artmasına neden olmuştur. On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde, neredeyse tüm tropik bölgelerde sağlık turizmini destekler nitelikte, şehirden uzak tepelere tesislerin kurulması, turizmin ve rekreatif faaliyetlerin iyileştirici özelliklerinin ön plana çıkmasına neden olmuştur (Smyth, 2005). İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, sağlık hizmetlerinin doğal şifa kaynaklarına dayalı olarak gelişmesiyle, çeşitli tesisler inşa edilmiş, genişletilmiş veya yenilenmiştir (Puczkó, 2015). Bu süreçte turizm, gelişmiş ülkelerde denize doğru kaymış ve elitlerden işçi sınıflarına doğru genişlemiştir. Bu gelişmelerden sonra deniz banyosu sağlıklı bir rekreasyon biçimi haline gelmiştir (Gilbert, 1954). Golf, bisiklet, yürüyüş ve dağcılık gibi diğer sporlar da benzer şekilde turizm deneyiminin bir parçası haline gelmiş ve turizmi ve esenliği birleştirmenin keyifli yolları olmuştur. Son zamanlarda ise turistler bedensel, özellikle de zihinsel olarak yenilenmek amacıyla yoga ve meditasyon yapabilecekleri yerlere seyahat etmeye başlamıştır (Connell, 2006).

Yetişkinlik ve yaşlılık dönemindeki insanlar için rekreasyon faaliyetleri, “modern uygarlıkta hastalıkların” önlenmesine büyük katkı sağlayabilmektedir. Medeniyet, bireyleri fiziksel emekten kurtarmış olsa da günümüzde çeşitli kardiyovasküler hastalıklar başta olmak üzere farklı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Özellikle diyabet, yüksek tansiyon, kanser, solunum problemleri, alkolizm ve ruhsal hastalıklarda artış yaşanmaktadır. Boş zaman ve tatil imkanları vücudun “*pilleri şarj edip*” fiziksel ve zihinsel gücü yenilediği için hemen hemen tüm ülkelerde, golf, tenis, binicilik, ve kayak için spesifik turizm merkezlerini tercih eden turistlerin sayısında artış yaşanmaktadır. Bu faaliyetlerin arka planında, vücudun ve sağlığın korunmasını olumlu yönde etkileyen bazı faaliyetlerin yanı sıra temiz hava ve deniz suyu gibi doğal unsurların bir kombinasyonu yer almaktadır. Bu anlamda kaplıcalar ve dağ tatil köyleri, uygun iklimleri ile sağlık ve rekreasyon turizminin taşıyıcılarıdır. Sağlık turizmi kapsamında rekreatif faaliyetler sunmak, ziyaretçilerin kalış sürelerini uzatmayı, içerik zenginleştirmeyi ve modern turistlerin çeşitli ihtiyaçları için bir dizi farklı program (önleme, rehabilitasyon, sağlıklı yaşam vb.) oluşturmayı içerebilmektedir. Öyle ki çeşitli sağlık ve rekreasyon faaliyetlerini bir arada uygulamanın; hastalığı önleme ve sağlığı koruma, vücudun çeşitli hastalıklara karşı direncini artırma, meslek hastalıklarının önlenmesi ve ortadan kaldırılması, hipodinamik hastalıkların semptomlarının hafifletilmesi, enerji tüketiminin dengelenmesi ve normal ağırlıkta bir vücudun korunması gibi faydaları vardır (Gligorijević ve Novović, 2014).

Sağlık turizmi özel sağlık bakım hizmetlerinin yanı sıra genel turistik hizmetleri de kapsayan hizmetler bütünü olarak değerlendirilmektedir. Sağlık bakım hizmetleri, uzman doktorlar ve hemşirelerce konaklama tesisinde yapılan tıbbi bakımı, özel diyetleri, akupunkturu, bitkisel tedavi gibi yöntemleri kapsamaktadır. “*Sağlık turizminde hedef kitle, sadece sağlıklarını kaybetmiş bireyler değil; sağlıklarını korumak, geliştirmek arzusunda olan ve kür uygulamalarından arta kalan zamanlarında tatil ihtiyaçlarını karşılama ve rekreatif faaliyetlerden de faydalanma ihtiyacı duyan kişilerdir*” (Tütüncü vd., 2011: 92). Özetle sağlık turizmine katılan bir kişinin sağlığının bozulmuş

olması şart değildir. Bireyler sağlık turizmi kapsamında yaptıkları rekreatif faaliyetlerle hastalıktan kaçınma ve kendi zihin ve bedenlerini geliştirebilme fırsatını yakalayabilmektedir (Tütüncü vd., 2011).

Literatürde sağlık turizmi ve rekreasyon ilişkisini destekleyen çalışmalar mevcuttur (Hall, 1992; Ladplee, 2021; Pecelj vd., 2017; Scott vd., 2009; Smith ve Puczko, 2009, 2015). Ancak Türkçe alan yazında rekreasyon ve sağlık turizmi arasındaki ilişkiye dair kavramsal bir derleme çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple gerçekleştirilen bu açıklayıcı kavramsal çalışmada sağlık turizmi kapsamında değerlendirilen termal turizm, spa ve wellness turizmi, medikal ve dental turizm, üçüncü yaş turizmi, erişilebilir turizm ve son olarak yoga turizminin rekreasyon ile ilişkisini farklı örneklerle değerlendirmek ve söz konusu ilişkiyi somutlaştırmak amaçlanmıştır. Araştırmanın ana problemi sağlık turizminin ve alt türlerinin rekreasyon ile ilişkisinin ne olduğu ve dünyada bu ilişkiyi ön plana çıkaran örneklerin nasıl gerçekleştiğidir.

1. SAĞLIK TURİZMİ VE REKREASYON

Sağlık turizmi estetik ameliyatlardan, diş tedavisine, saç ekiminden tüp bebeğe ve hatta alternatif tedavilere kadar uzanan geniş bir alanı kapsamaktadır. Bireyler sağlık turizmine temel olarak hem sağlıklarına kavuşma, iyileşme hem de sağlık durumlarını koruma amacıyla katılmaktadır (Albayrak, 2013). Sağlık turizmi; bireylerin talep ve ihtiyaçları ile paralel olarak medikal turizm, termal turizm, spa ve wellness turizmi, üçüncü yaş turizmi ve erişilebilir turizm olarak sınıflandırılmaktadır. Sağlık turizminin bu alt bileşenleri ayrı ayrı değerlendirilebileceği gibi, bütünlük bir deneyim olarak da sunulabilmektedir (Sözbilen ve Özkul, 2019). Benzer olarak, sağlık turizmini en hızlı büyüyen turizm türlerinden biri olarak değerlendiren Smith ve Puczko (2009), sağlık turizminin birden fazla segmenti olduğu için çok yönlü bir endüstri olduğunu vurgulamıştır. Tablo 1’de de görüldüğü üzere, sağlık turizmi spektrumu içerisinde, fiziki iyileşme, güzellik tedavileri, dinlenme ve rahatlama, yaşam-ış dengesi, psikolojik, spiritüel ve son olarak boş zaman-eğlence aktiviteleri yer almaktadır. Tüm bu bileşenler aslında rekreasyonel aktivitelerle iç içe ve bütünlüktür.

Tablo 1. Sağlık Turizmi Spektrumu

Fiziksel iyileşme	Güzellik Tedavileri	Dinlenme/ Rahatlama	Boş Zaman/ Eğlence	Yaşam/İş Dengesi	Psikolojik	Spiritüel
Medikal spalar/ kaplıcalar, Mofetta ¹ , Ameliyat/ operasyon seyahatleri, Rehabilitasyon inzivaları.	Kozmetik operasyon seyahatleri, Otel spaları/ Günlük spalar.	Şımartan spalar/ kaplıcalar, Wellness otelleri, Talasoterapi merkezleri.	Eğlenceli su aktivitelerine sahip spa resortları, Spor/fitness tatilleri.	Holistik tesisler, Mesleki wellness atölyeleri.	Holistik tesisler, Atölyeler.	Meditasyon inzivaları, Yoga merkezleri, Haclar.

(Kaynak: Smith ve Puczko, 2009: 84)

Sağlık turizmi kapsamında medikal turizm, kaplıca turizmi, bütünsel ve manevi turizm türlerinden bahsedilebilmektedir. Birçok ülkede kaplıcalar, güzellik ve lüks segmentlerindeki arzın temel unsurları olarak değerlendirilse de dünyada kaplıcalara veya şifalı mikro iklim gibi doğal varlıklara dayalı turizmi ile ön plana çıkan birkaç ülke bulunmaktadır. Örneğin Japonya, Güney Kore ve Yeni Zelanda gibi zengin doğal kaynaklara sahip çok sayıda ülke, kaplıca kaynaklarını tıbbi hizmetler için değil, genellikle *wellness* için kullanmaktadır. Orta ve Doğu Avrupa'nın yanı sıra Rusya, Romanya, Macaristan, Sırbistan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Bulgaristan, Slovenya ve İtalya, İspanya ve Portekiz gibi birçok Güney Avrupa ülkesi de kaplıca kaynaklarını şifa sağlamak ve tıbbi hizmetler vermek için kullanmaktadır. Özellikle İspanya, İtalya ve Portekiz'deki kaplıca kaynakları veya spa tesisleri, tıbbi personel tarafından yönetilen ve denetlenen termalizmin ve balneoterapilerin temel unsurları olarak ele alınmaktadır.

Bu sebeple geçtiğimiz son yirmi yılda, tatil sırasında rahatlama, egzersiz ya da spa yoluyla daha iyi bir sağlığa kavuşma girişimi, turizm endüstrisinde yeni ve farklı bir bakış açısının oluşmasına neden olmuştur. Örneğin kültür turizmi veya diğer turizm kavramları da bir öğrenme deneyimi kapsamında ortaya çıkmış olsa da böylesine bir öğrenme deneyiminin, dinlendirici ve esenlik yönünün de olduğu bilinmektedir. Çünkü turistler tatilleri esnasında

¹ Mofetta: Çoğunlukla diğer buharlarla ilişkili olan ve volkanik aktivitenin son aşamasını temsil eden, başlıca karbon dioksitten oluşan volkanik bir deşarj verilen isimdir.

sadece hedonizme odaklanmak yerine seyahatleri esnasında ve sonrasında kendileri için hem zihinsel hem de bedensel olarak fayda sağlayacak rekreatif faaliyetlere odaklanmak istemektedir (Connell, 2006). Dahası turistlerin tatilleri esnasında sağlıkla ilgili yararlı sonuçlar elde etmek birincil amacı olsa dahi, turistler katılacakları rekreatif faaliyetler ile birincil amaçlarının desteklenmesini de talep etmektedir. Bu görüşü destekleyen Smith ve Puczko (2009) sağlık turizm aktiviteleri ve motivasyonları açıklayan bir tablo ileri sürmüştür (Tablo 2). Tabloda sağlık turizminin rekreatif faaliyetler ile iç içe geçmiş bir olgu olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca macera ve spor turizmi ile sağlık turizmi etkinliklerinin ortak paydada bulunduğu görülmektedir. Tüm bu gelişmeler ışığında sağlık turizminin rekreatif faaliyetler ile yürütülen bütüncül bir yaklaşıma sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle günümüzde aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere İzlanda, Yunanistan (wildfitness.com, 2022), Afrika, Avustralya, Yeni Zelanda gibi birçok ülkenin ziyaretçilerine sağlık hizmetleri ile rekreasyonu birleştiren paket turlar sunduğu bilinmektedir (Gahlinger, 2008).

Tablo 2. Sağlık Turizm Aktiviteleri ve Motivasyonları Yelpazesi

Motivasyonlar	Aktiviteler		
	Az Aktif		Çok Aktif
Rekabetçi olmayan			
	Sağlık turizmi (Örneğin spa turizmi, sağlık seyahatleri)	Sağlık turizmi (Örneğin fitness inzivaları)	Macera seyahatleri (Örneğin rafting, tüplü dalış, doğa yürüyüşü)
	Macera seyahatleri (Örneğin yat kiralama)	Sağlık, spor ve macera turizmi unsurlarını bir araya getiren turistik aktiviteler (Örneğin bisiklet, deniz kanosu)	Macera seyahatleri (örn. tırmanış)
	Spor turizmi (Örneğin bir müsabakada seyirci olma)	Spor turizmi (Örneğin çim topu)	Spor turizmi (Örneğin okyanus yarışları)
Rekabetçi			

(Kaynak: Smith ve Puczko, 2009: 4)

Özetle macera ve spor turizmi ile sağlık turizmi etkinliklerinin, dolayısıyla rekreatif faaliyetlerin ortak paydada bulunduğu görülmektedir. Tablo 2’de vurgulanmak istenen bütüncül yaklaşımı aşağıdaki örnek ile açıklamak söz konusu ilişkiyi somutlaştırmak için faydalı olacaktır. Wildfitness inzivalarının sunduğu çeşitli aktiviteler Tablo 2’de gösterilen ve aktiflik-rekabetçilik yelpazesinde farklılaşan birçok rekreatif faaliyet sunmaktadır. Örnek 1, sağlık turizmi ile rekreasyon arasındaki ilişkiye ışık tutan bir örnektir.

Örnek 1: Wildfitness

Bir Wildfitness inziva yerinde, hareketlilikten dövüş sanatlarına, beden farkındalığından ağırlık kaldırmaya, sahil koşularından yogaya ve daha farklı birçok rekreatif faaliyete katılmak mümkündür. Söz konusu tüm rekreatif faaliyetlerin temel amacı katılımcıların hem bedensel hem de zihinsel sağlıklarını desteklemek; daha güçlü vücutlara sahip olmalarını sağlamaktır.

Wildfitness’in seansları şu şekildedir:

• *Vahşi Ağırlık Kaldırma, Taşıma ve Fırlatma: Bu aktivite ile Wildfitness’te katılımcılara gerçek dünya senaryolarında yer alan nesnelere güvenli ve etkili bir şekilde kaldırmak, taşımak ve fırlatmak için gereken temeller öğretilmektedir. Söz konusu eğitim, yalnızca yaralanmalara ve incinmelere karşı korunmaya yardımcı olmakla kalmamakta, aynı zamanda süreçte daha güçlü ve sağlıklı bir vücuda kavuşmayı; eklemleri, bağları ve dokuları geliştirmeyi desteklemektedir.*

• *Vahşi Akış: Bu aktivite, yoga, jimnastik, dövüş sanatları ve dans unsurlarını bir araya getirerek katılımcıyı hareket etmeye teşvik etmektedir. Bu eğitim, vücut için inanılmaz derecede besleyicidir. Kaslarda ve dokularda hidrasyon oluşturarak vücudun iyileşmesine ve onarımına yardımcı olan söz konusu rekreatif faaliyet, zihni bedene*

bağlamanın ve üzerinde çalışılacak alanları belirlemenin güçlü bir yoludur.

● *Alçak Kapı Hareketi: Söz konusu aktivite, katılımcılara esneklik ve hareket kabiliyeti kazandırmak için vahşi hayvanların hareketlerinden ilham alınarak gerçekleştirilmektedir. Bu seans katılımcıların duruşunu, beden farkındalığını ve zorlu ortamlarda bedenlerinin nasıl etkili bir şekilde yönlendireceğine dair mekaniklerini geliştirmektedir.*

● *Doğal Koşunun Temelleri: Bu oturumda, katılımcıların etkili bir şekilde koşmalarını engelleyen çeşitli faktörleri keşfetmek ve kişiye özgü koşu tekniklerini belirlemek amaçlanmaktadır. Katılımcıların kendi gelişimlerini gözlemleyebilmesi için onları filme alan eğitilmiş koçlar, koşu verimliliği konusunda katılımcıya özgü tavsiyeler vererek onların gelişimlerini desteklemektedir.*

(Kaynak: Wildfitness, 2022)

1.1. Termal Turizm ve Rekreasyon

“Termal turizm olgusu modern kür ve rekreasyon birimlerini içeren kompleks yerleşimler haline gelen kaplıcalarda ortaya çıkmıştır” (Belkayalı, 2009: 69). Kültür ve Turizm Bakanlığı termal turizmi, “termomineral su banyosu, içme, inhalasyon, çamur banyosu gibi çeşitli türdeki yöntemlerin yanında iklim kürü, fizik tedavi, rehabilitasyon, egzersiz, psikoterapi, diyet gibi destek tedavilerinin birleştirilmesi ile yapılan kür (tedavi) uygulamalarının yanı sıra termal suların eğlence ve rekreasyon amaçlı kullanımı ile meydana gelen turizm türü olarak tanımlamıştır” (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018: 1). Termal tesislerin inşa edileceği noktalarda çevresel unsurların uygunluğunun sağlanmasından sonra, hizmetlerin temin edildiği tesislerin kalitesi ve gerekli özelliklere sahip olması, termal turizmin gelişmesine neden olacak önemli faktörler olarak vurgulanmaktadır (Belkayalı, 2009). Bu amaçla termal tesislerde, konaklama tesisi ve kür merkezlerinin yanı sıra rekreasyon alanlarının da bulunması gerekmektedir (Özbek, 1991).

Termal turizmin tarihi eski Roma dönemine kadar dayanmaktadır. Hem bir eğlence yeri hem de rahatlamaya ve bedeni arındırmaya yönelik bir yer olarak tasarlanan termal banyolar, antik Roma halkıyla birlikte gelişmiştir. Ancak modern dönemde termal banyolar, uzak yerlerden ziyaretçi çekebilen bir turistik ürün haline gelmiştir. Yıllar içinde termal banyolarla bağlantılı rekreasyonel aktivitelerin farklı döngüleri incelendiğinde, altı kuşak termal aktivite tespit edilebilmektedir (Zollo vd., 2015).

1890’dan 1930’a kadar uzanan ilk nesil Rekreasyonel Termalizm, termal banyoların sadece tedavi değil, aynı zamanda rahatlatma ve eğlence ile genel bir refah sağladığı bir dönemdir. Modern bölgesel pazarlama politikalarının termal sektöre uygulanmaya başladığı dönemdir. İkinci nesil, Sosyal Termalizm’dir. Bu durumda sektör, termal tedavilere ve bakım kavramına tedavi edici bir değer atfetmiştir. Termal banyolar geçici sağlık politikalarına dahil edilmiştir. Bu, kitlesel tedavinin başlatıldığı, sağlık hizmetlerine (sağlanan hizmetlerin neredeyse tamamı ulusal sağlık sistemi tarafından karşılanmaktadır) kolay erişim sağlayan ve termal banyoların pazar mantığının dışında turizm endüstrisinden dışlanmasına neden olan üçüncü nesil Destekli Termalizm’e yol açmıştır. Dördüncü nesil, termalizm ve esenlik arasındaki ilişkiyi keşfetmiş ve şu anda termalizm olarak tanımlanan olgunun temellerini atmıştır. Bu noktada amaç, zihin, beden ve ruhun kapsamlı esenliğini elde etmek; ruh ve beden arasında entegrasyon sağlamaktır. Beşinci nesilde termal faaliyetler, kişilerin kendini geliştirmesine ve zihinsel esenlik kazanmasına yöneliktir. Termal esenlik sadece hastalıkları iyileştirmeyi amaçlamamakta, her şeyden önce bir kişinin daha genel ve eksiksiz bir şekilde fiziksel ve zihinsel esenliğini desteklemektedir. Günümüzde deneyimlenen altıncı nesil ise termal esenliğin duyuşal deneyimine yönelik çeşitli faktörlerle birleştirildiği nesildir. Ürün, belirli kurallar ve belirli tedavi protokolleri dahilinde, hizmetten yararlanmanın yollarını birleştirip karar verebilen kullanıcının aktif ve ikna edici katılımını gerektiren bir dizi faaliyetten oluşmaktadır. Termal turizm genel turizme katılıp güçlendiğinde, duyuşal deneyim (duyuşal spalar) konaklama hizmeti, turizm etkinlikleri veya diğer turizm türleri (kırsal turizm, konferans turizmi vb.) ile entegre olabilmektedir. Altıncı nesil ile, sağlık eğitimi faaliyetleri, çevre eğitimi ve yerel ve Akdeniz kültürünün değerlendirilmesi ile birlikte termal tedavilerin geri kazanılması söz konusudur. Bu kuşakta, literatürün toplam yaşam kalitesi olarak tanımladığı kavrama doğru bir eğilim vardır. Bu aşamada yaşam kalitesi, kişisel esenlik ve kolektif esenliğin toplamıdır (Zollo vd., 2015).

Örnek 2: İtalya’da Termal Turizm ve Rekreasyon Endüstrisi

İtalya, çok sayıda termal kaplıcası ve hamamı ile dünyanın en popüler ülkelerinden biridir. Ülke, Roma döneminden bu yana var olan termal banyolalarıyla antik çağlarda başlayan köklü bir termal geleneğe sahiptir. Günümüzde termal turizm, alternatif bir turizm şekli olarak kabul edilmekte ve bölgesel ve yerel kalkınma anlamına gelmektedir. Öyle ki termal turizm demografik, sosyal, çevresel, ekonomik ve pazarlama düzeyinde güçlü bir etkiye sahip olabilecek kadar önemli bir turizm türü olarak değerlendirilmektedir. Son verilere göre, İtalya’da 185 bölgede bulunan 390’dan fazla termal merkez, yılda 15 milyondan fazla turist ağırlamaktadır. İtalya genelinde termal turizm, toplam turizmin %5’ini temsil etse de bu yüzdenin, geleneksel destinasyonlardan memnun olmayan veya belirli gereksinimleri karşılamak isteyen diğer turistleri cezbederek büyümeye devam edeceği öngörülmektedir. Günümüzde termal turizm, termal alanlar, wellness ve eğlencenin birleşimi olarak ele alınmaktadır.

İtalya’da termal kaplıca tatil köylerinin kullanıcıları kararlarını, arkadaşlarının ve aile üyelerinin tavsiyelerine, kişisel deneyimlerine ya da internete bağlı olarak almaktadır. Spor, vücut bakımı, yürüyüş, alışveriş ve yerel ürünlerin tadımı, ziyaretçilere sunulan aktivitelerdir. Ana kullanıcılar yaşlılar (60 yaş üstü), 18-24 yaş arası gençler ve çocuklu ailelerdir. Konuklar yıl içinde değişim göstermektedir: Ocak-Mart döneminde ana müşteriler çiftler ve ailelerdir. Web ve internet, rezervasyon için kullanılan başlıca araçlardır (Turistlerin %40’ı termal kaplıca tesisindeki konaklamalarını rezerve etmek için web sitelerini kullanmıştır).

Kullanıcıları bir termal kaplıcaya gitmeye iten motivasyonlar, İtalyan ve yabancı ziyaretçiler arasında büyük farklılık göstermektedir. İtalya’da termal kaplıcaları ve sağlıklı yaşam merkezlerini tercih eden ziyaretçilerin motivasyonları %46 ile sağlık ve fitness, %35 ile değerli bir doğal ortamda dinlendirici bir tatil geçirmek ve %21 ile yemek ve şarap tatmak olarak belirlenmiştir. Buna ilaveten yabancı turistler için termal destinasyonlar, dinlenme ile sporu, kültürel keşfi, yiyecek ve şarap tadımını birleştiren en ideal tatil biçimini temsil etmektedir. Nitekim, söz konusu termal bölgelerde yapılan ilk aktivite spalarda vakit geçirmek (%47,8) ikinci aktivite doğada yürüyüşler gerçekleştirmek (%27,1) ve üçüncü aktivite ise İtalyan yemeklerini ve şaraplarını tatmak olarak kayıtlara geçmiştir.

Özetle İtalya, termal kaplıcalar için İtalya’yı seçen turistlerin ortalama %5,4’ünü ağırlamaktadır. Bu oran, deniz-kum-güneş turizmi (%34,7) ve kültür turizmi (%29,9) gibi iki haneli diğer turistik seçimlerle kıyaslandığında oldukça düşük olmasına rağmen, termal turizmin önceki yıllara göre yaklaşık %4 yükselişte olduğu belirlenmiştir. Söz konusu olumlu eğilimler hem İtalyan hem de yabancı turistlerin (çoğunlukla Avusturya ve İsviçre’den gelen) termal turizmde rekreatif faaliyetlerden yararlanma ihtiyacını ortaya koymuştur.

(Kaynak: Zollo vd., 2015)

Örnek 2’de bahsedilen İtalya’da termal turizm ve rekreasyon endüstrisi Tablo 1’de ele alınan boş zaman/ eğlence, fiziksel iyileşme ve dinlenme/rahatlama türlerini içerisinde barındırmakta, Tablo 2’de yer alan yelpazeye göre ise orta aktiflikte ve çok da rekatbetçi olmayan bir yapıdadır.

Türkiye’de yapılan araştırmalarda termal tesiste sunulan rekreatif faaliyetlerinin niceliği ve niteliğinin termal turizme katılan tüketicilerin toplam memnuniyetlerini, seyahat sürelerini ve sıklıklarını etkilediği görülmüştür. Örneğin, Gümüş ve Sabırlı (2016) Afyonkarahisar’da termal turizme katılan 307 katılımcının rekreasyonel aktivitelerin hizmet kalitesine karşı algılarını incelemiştir. Araştırma sonucunda katılımcıların rekreasyonel hizmet kalitesi algısına ilişkin “personel”, “çevre ve ekipmanlar” ve “program özellikleri” olmak üzere üç boyut elde edilmiştir. Ayrıca yazarlar katılımcıların rekreasyonel hizmet kalitesi algısı ile, termal turizme katılım sıklıkları, gelir durumları ve seyahat sıklıkları arasında anlamlı ilişkiler olduğunu tespit etmiştir. Sandal ve Karademir (2015) ise 243 katılımcı ile Ilica (Kahramanmaraş) kaplıcalarında termal turizm odaklı rekreasyon faaliyetlerini değerlendirdikleri çalışmalarında araştırmaya katılanların %40’tan fazlasının hastalığını tedavi etmek için değil, değişik bir ortamda bulunma ve dinlenme amacıyla Ilica’yı tercih ettiğini tespit etmiştir. Bu sonuçlar çerçevesinde yazarlar yörenin termal sularından faydalanmanın yanı sıra rekreatif faaliyetler için de kullanıldığını belirtmiştir. Benzer şekilde Belkayalı (2009) Yalova termal kaplıcalarını ziyaret eden 154 katılımcı ile jeotermal enerji kaynaklarının sağlık, turizm ve rekreasyon amacıyla kullanımını incelemiştir. Katılımcı memnuniyetini sağlık ve rekreasyon olmak üzere iki başlık altında değerlendiren araştırmacı, alanı ziyaret edenlerin termal turizm

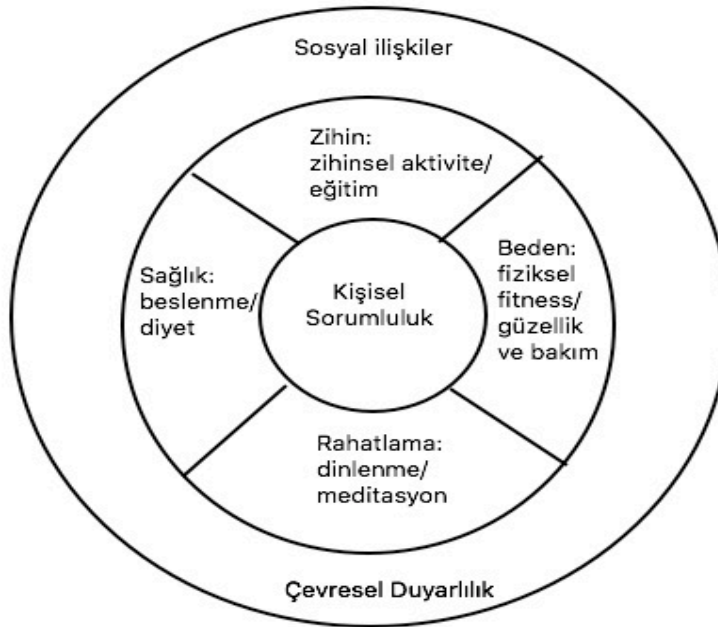
açısından memnuniyet düzeylerini düşük olarak tespit ederken, rekreasyon amacıyla alanı kullarımlarından kaynaklanan memnuniyetlerinin yüksek olduğunu tespit etmiştir. Konuyu farklı bir bakış açısı ile değerlendiren Kaçar (2014) çalışmasında Balıkesir ilinde bulunan termal otellerde konaklayan 400 misafirin rekreasyon talebini incelemiştir. Araştırma sonucunda misafirlerin rekreatif unsurlardan eğlence ağırlıklı olan uygulamaları tercih ettiği ve bilgiye dayalı uygulamaları tercih etmediği görülmüştür.

Türkiye’de gerçekleştirilen çalışmalar genel olarak termal turizme katılan tüketicilerin sağlık ile ilgili beklenti ve ihtiyaçlarının yanı sıra rekreatif unsurları da termal tesislerde görmek istediğini vurgulamaktadır. Bu maksatla termal tesislerde kalan müşterilerin boş zamanlarını değerlendirmeye yönelik faaliyetlerin planlanması ve geliştirilmesi termal turizmin gelişmesi bakımından önem arz etmektedir.

1.2. Spa ve Wellness ve Rekreasyon

Sudan gelen sağlık anlamına gelen spa, su ile iyileşme, suyun farklı biçimlerde kullanımından gelen sağlık, dinlenme ve ferahlama duygularının hissedildiği terapidir. *“Spa, su ve çamur tedavilerinin yanında çeşitli sıcak su havuzu, çeşitli masaj terapileri, aroma terapileri, güzellik ve bakım gibi sağlık kür hizmetlerini kapsamaktadır”* (Güvenç, 2007: 25). Smith ve Puczkó (2009) spa turizmini, ağırlıklı olarak mineral veya termal havuzlar, buhar odaları ve saunalar gibi su bazlı tedaviler kullanarak vücudun rahatlamasına veya iyileşmesine ve vücudu iyileştirmeye, şifalandırmaya veya dinlendirmeye odaklanan turizm türü olarak tanımlamaktadır. *“Wellness ise zinde olmayı ifade etmekte ve insanın kendisini ruhsal, bedensel ve zihinsel olarak iyi hissetmesini sağlayan masaj, cilt bakımı, çamur ve yosun banyoları gibi doğal ve sağlıklı yaşam yöntemlerini içermektedir”* (BAKA, 2013:8).

“Wellness” konsepti ve felsefesi ilk defa 1959 yılında Amerikalı doktor Halbert Dunn tarafından ortaya konmuştur. Dunn (1959) insanı beden, ruh ve zihinden oluşan ve çevresine bağlı yaşayan canlı olarak gören genel bir “iyi olma”, “iyilik” ve “esenlik” hissini kapsayan özel sağlık durumunu tanımlamak için bu kavramı kullanmıştır. Mueller ve Kaufmann (2001) wellness’ı beden, zihin ve ruhun kişisel sorumluluk, fiziksel olarak fit olma/ güzellik ve bakım, sağlıklı beslenme ve diyet, dinlenme ve meditasyon, zihinsel aktivite/ eğitim ve çevresel duyarlılık/ sosyal ilişkiler ile birlikte uyumunu kapsayan sağlık durumu olarak tanımlamıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Genişletilmiş Wellness Modeli

(Kaynak: Mueller ve Kaufmann, 2001)

Wellness turizmi sağlık turizminin alt kategorilerinden biri olarak görülmekte ve birincil motivasyonları sağlıklarını korumak ya da artırmak olan insanların seyahati ve konaklaması ile ortaya çıkan tüm ilişkilerin sonucu olarak ifade edilmektedir. Bu turizm türünde turistler uygun ve profesyonel teknik bilgi ve bireysel bakım sunan özel otellerde konaklamaktadır. Wellness turizmine katılanlar fiziksel olarak fit olma/ güzellik ve bakım, sağlıklı beslenme/diyet, dinlenme/meditasyon ve zihinsel aktivite/eğitim unsurlarından oluşan kapsamlı bir hizmet paketi talep etmektedir (Mueller ve Kaufmann, 2001). Başka bir tanıma göre ise wellness turizmi sağlık durumlarını iyi hale getirmek amacıyla turistlere uygun ürün ve hizmetleri eğitici, eğlendirici ve boş zaman değerlendirici aktivitelerle sunan rekreasyonel bir turizm çeşididir (Chen vd., 2012).

Wellness turizmi, yalnızca termal tedaviler talep edenler için değil, aynı zamanda hastalıklardan korunma, fiziksel gelişim ve ruhsal denge arayanlar ve hatta kültürel ve dinlenme programlarına hevesli olanlar için de yükselen bir pazar segmenti haline gelmiştir. Bu bağlamda wellness turizmi daha sofistike ve yaratıcı hale gelmiş, yüksek kaliteli ekipman ve altyapılar ile sadece kaplıca tedavilerinin çeşitliliği ile ilgili değil, aynı zamanda doğa ile bağlantı ve doğa ile ilgili tamamlayıcı rekreasyon faaliyetleri ile ilgili geniş bir ürün ve hizmet yelpazesi sunmaktadır (Costa vd., 2015).

Türkiye’de “spa ve wellness”, “güzellik ve zindelik turizmi” adı altında bireylerin esenliğinin sağlanmasını hedef alan ayrı bir turizm türü olarak ele alınmaktadır. Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne (2016) göre, spa ve wellness turizmi ile termal turizm kaplıca tedavileri ve fizyoterapileri, talossoterapileri, hidroterapi ve egzersizleri, balneoterapi, peloidoterapi ve klimaterapiyi kapsamaktadır. Wellness tesislerinde uzmanlar eşliğinde detoks hizmeti verilmekte, meditasyon ve çeşitli terapiler ile beden ve zihin sağlığının iyileştirilmesi amaçlanmaktadır (Açıkel, 2016).

Örnek 3: Alplerde Wellness

Tıbbi araştırmalar, deniz seviyesinden 1.500 m’nin üzerinde olmanın vücut sağlığı üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bu noktada Alpine Wellness kuruluşunun temel görüşü “üstün turizmi” yeniden tanımlamaktır (Alpine Wellness, 2008). Kuruluş geliştirdikleri proje ile Alpleri dünya çapında sağlıklı yaşam için en çekici ve etkili bölgelerden biri olarak tanıtmayı hedeflemektedir. Alpine Wellness’ın benzersiz kalite felsefesi, her konunun gereksinimlerine hassas bir şekilde yaklaşarak rahatlatıcı programlardan koruyucu sağlık ve wellness’a kadar eşsiz bir paket yelpazesi sunmaktadır. Bağımsız denetçiler tarafından onaylanmış üye oteller (Bavyera Almanya, Avusturya, İsviçre, Güney Tyrol İtalya) farklı uzmanlık alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Bu oteller ziyaretçilerin kişisel gereksinimlerini karşılamak için kişiye özel hazırlanmış bir programla ziyaretçileri konuk etmektedir. Programa dahil olan ziyaretçiler tatilleri esnasında gevşeyebilir, fiziksel fitness aktivitelerine katılabilir veya tıbbi olarak denetlenen sağlık hizmetlerinden yararlanabilirler.

Bu proje ile kuruluş, Alplerin sağlık üzerinde olumlu etkisini sunmanın yanı sıra ziyaretçilere Alp malzemeleri ile döşenmiş evlerde huzurlu bir tatil yapmayı, Alp mutfağının yerel lezzetlerini keşfetmeyi, bölgedeki doğal ve kültürel alanlarda eşsiz deneyimler yaşamayı vadetmektedir. Doğal manzaraların etkisi, Alp ortamının özgün cazibesi ve Alplerin özel duyusallığı ziyaretçilere eşsiz ve ayrıcalıklı bir deneyim yaratmak için üzerine düşeni yapmaktadır (Smith ve Puczkó, 2009).

Alpine Wellness’in uzmanlık alanları veya alt markaları şunlardır:

● *Alp Rahatlığı: Canlılık, dağ manzarasının romantizmini hissetmek, doğaya sığınmak (manzaralı saunalar, arındırıcı peynir altı suyu banyoları ve aromalı saman banyoları, tedavi ve yemek için doğal kaynaklar) anlamına gelmektedir.*

● *Alplerde Fitness: Doğa, manevi gücü ile ilham verir ve Alpine Fitness, açık hava etkinlikleri anlamına gelir.*

● *Alp Sağlığı: Koruyucu sağlık, semptomların hafifletilmesi, Alplerin doğal kaynaklarını kullanarak iyileşme (omurilik rahatsızlığı, tükenmişlik sendromu, astım veya alerjiler için), kişiye özel tıbbi sağlık paketlerini kapsamaktadır.*

● *Alp Karakteri: Otel mimarisine, oda mobilyalarına ve dinlenme alanlarındaki dekora yansır. Binalar, özellikle huzurlu ve pastoral bir yer olan doğaya ücretsiz erişim ve ayrıca mutfakta ve mahzende sağlıklı ev ürünlerinin kullanımı ile karakterizedir.*

(Kaynak: Smith ve Puczkó, 2009)

Örnek 3'te ele alınan Alplerde wellness tatilleri Tablo 1'de yer alan fiziksel iyileşme, güzellik tedavileri, dinlenme/rahatlama ve boş zaman/eğlence unsurlarını içermektedir. Aynı zamanda Tablo 2'de yer alan sağlık turizmi aktiviteleri yelpazesine göre az aktif ve rekabetçi olmayan niteliktedir.

Örnek 4: Wellbeing Escapes

Wellbeing Escapes, sağlık, yaşam tarzı ve bireysel ihtiyaçlara, özellikle modern yaşamın stresinden kurtulmaya odaklanan esenlik tatili sunan, Londra merkezli çevrimiçi bir hizmettir. Tatillerin ortalama seyahat maliyeti pahalıdır, ancak çoğu her şey dahil olup, aynı zamanda uzun vadede insanların yaşamlarını iyileştirdiğini iddia etmektedir. Tatiller aşağıdaki şekillerde sınıflandırılmaktadır:

● *Aktif: Bu tatiller fiziksel zorluklara odaklanır ve fitness aktivitelerinin yanı sıra kaplıca ziyaretlerini içerir. Bu tatil için dayanıklılığı artırdığını, stres attığını ve insanları daha genç hissettirdiğini iddia eden "macera kaplıcaları" kavramı kullanılmaktadır. Kaplıcaların çoğu, harika doğal güzelliğe sahip alanlarda bulunur ve bazı paketler, örneğin Kenya'daki kaplıcalar ve safarilerle veya Kıbrıs'taki kaplıcalar golfle birleştirilir.*

● *Ayurveda: Sunulan Ayurvedik tatillerin, ister Hindistan'da (Ayurveda'nın yuvası) ister Londra gibi başka bir yerde olsun, yalnızca uygun niteliklere sahip uzmanlar kullanılarak otantik deneyimler sağlaması garanti edilir. Ayurveda, refahı artırmak için masaj, beslenme ve yaşam tarzı değişiklikleri gibi tedavileri kullanır. Hindistan dışındaki tipik destinasyonlar arasında Sri Lanka, Morityus ve Bali bulunur.*

● *Destinasyon spaları: Bu lüks spalar, kendi içlerinde egzotik yerlerdir ve fitness aktiviteleri, yaşam tarzı koçluğu, sağlıklı yemekler ve çok çeşitli vücut ve güzellik bakımları ile eksiksiz her şey dahil programlar sunar. Ziyaretçiler için daha fazla enerji, daha olumlu bir bakış açısı, daha fazla odaklanma yeteneği ve gelişmiş yaratıcılık gibi kalıcı faydalar yaratmaya önem verilir. Bu hedef spaların çoğu Asya veya Karayipler'de bulunur ve bazıları Tayland'daki Chiva Som gibi dünyaca ünlüdür.*

● *Detoks ve kilo kaybetme: Detoks programları, bağıışıklık sistemini güçlendirmeyi ve vücudu gençleştirmeyi amaçlar. Bu, alkol ve rafine şeker gibi toksik maddelerin uzaklaştırılmasıyla yapılır. Programa ayrıca fitness aktiviteleri veya özel tedavilerin (örneğin Ayurveda veya Talassoterapi) yanı sıra kilo verme diyeti de dahil edilebilir. Katılımcılar yaşam boyu sağlıklı beslenmeyi öğrenebilirler. Destinasyonlar arasında ABD, Malta, Macaristan ve Yunanistan bulunmaktadır.*

● *Holistik tatiller: Bütünsel tatiller, insanların zihinsel, fiziksel ve ruhsal olarak denge ve uyum yaratması ile ilgili olarak görülür. Odak noktası, fiziksel uygunluktan çok "manevi uygunluk" üzerindedir. Ziyaretçiler meditasyon, yoga, ayurveda, tai chi, masaj veya reiki kullanarak içsel bir yolculuğa çıkabilirler. Tayland, Malezya, Sri Lanka, Maldivler ve Morityus'ta güzel ortamlarda gerçekleşen programların çoğuna yaratıcı rekreatif etkinlikler de dahildir.*

● *Şımartan kaçışlar: Şımartan kaçışlar, diğerlerinin yanı sıra Avusturya, Fas, Monako, Kıbrıs ve Malta'daki lüks ortamlarda günlük yaşamdan "mola" sunmaktadır. Odak noktası ağırlıklı olarak masaj, buhar ve sauna dahil vücut ve güzellik bakımları ile havuz ve banyolarda rahatlamadır.*

● *Talassoterapi: Thalassoterapi, iklim, deniz suyu, deniz yosunu, yosun, çamur, kum gibi deniz ortamının faydalı yönlerini kullanan ve denize yakın olan alanlarda yapılmaktadır. Genellikle keyiften ziyade terapötik olarak görülür. Talassoterapi kilo verme, selülit azaltma, doğum sonrası sıkılaştırma, sırt problemleri, ödem atma, dolaşım problemleri ve eklem ağrılarına iyi gelen bir uygulamadır. Su aerobiği gibi su bazlı egzersizleri genellikle bu alana dahildir. Sunulan tipik destinasyonlar Girit, Kıbrıs ve İrlanda'dır.*

● *Termal: Termal tatiller, Avusturya, Macaristan, Slovakya ve İtalya gibi destinasyonlardaki geleneksel kaplıca tesislerinde yapılmaktadır. Tedaviler arasında termal ve maden sularında yıkanma, çamur ve masaj*

yer almaktadır. Bu tedaviler, belirli tıbbi sorunları hafifletmek veya sadece rahatlamak ve stresi azaltmak için kullanılabilirler. Tıbbi kaplıcalar, tedavi edici ve önleyici yaklaşımların yanı sıra estetik veya kozmetik yaklaşımlara da odaklanmaktadır.

• *Yoga: Yoga tatilleri, stresi azaltmak ve sakinleşmek için meditasyonun yanı sıra fiziksel asana pratiğine odaklanmaktadır. Bunlar, sağlıklı yaşam programlarının yanı sıra doğa temelli veya diğer rekreatif faaliyetlerle birleştirilebilmektedir*

(Kaynak: Wellbeing Escapes, 2022)

Örnek 4'te ele alınan Wellbeing escape tatilleri farklı türleri ve sunduğu özelliklerle Tablo 1'de yer alan fiziksel iyileşme, güzellik tedavileri, dinlenme/rahatlama, boş zaman/eğlence, yaşam/iş dengesi, psikolojik ve spiritüel unsurların tümünü kapsamaktadır. Bu tatiller alt programları ve türleriyle Tablo 2'de yer alan sağlık turizmi aktiviteleri yelpazesine göre hem çok aktif ve az rekabetçi hem de az aktif ve az rekabetçi niteliktedir.

1.2.1. Yoga Turizmi ve Rekreasyon

Wellness turizminin bir alt kümesi olan yoga turizmi, beden, zihin ve ruhun birliğine odaklanan, ancak özünde spiritüel olan turizm olarak tanımlanmaktadır (Smith ve Kelly, 2006). Son zamanlarda yoga için seyahat etme popülaritesinde bir artış görülmüş (Yeung ve Johnston, 2017; Laing ve Weiler, 2008) olsa da yoga aslında binlerce yaşındadır. Yoga, "görmek" anlamına gelen (Desikachar, 1999) *darsana* olarak bilinen Hint düşüncesinin altı merkezi sisteminden biridir. Yoga beden, zihin ve ruhun birliği demektir (Desikachar, 1999) ve pranayama (nefes teknikleri), asana (fiziksel duruşlar) ve meditasyon yoluyla stresi azalttığı düşünülmektedir (Dillette vd., 2019). Sağlık turizminin hızlı genişlemesi, özellikle Güneydoğu Asya ülkelerinde ve özellikle ziyareti teşvik etmek için Batı tıbbının aksine tıbbi ve şifalı geleneklerin tanıtıldığı Hindistan'da fark edilmiştir (Bowers ve Cheer, 2017; Parmar, 2013).

Amerika'da Yoga Alliance'ın araştırmasına (2016) göre, yoga niş bir faaliyetten şu anda 36,7 milyon Amerikalıyı içeren (2012'de 20,4 milyon olan) ve devam eden büyüme tahminleriyle 27 milyar ABD doları değerinde bir sektörü destekleyen bir faaliyete dönüşmüştür (Clarke vd., 2015). Artan bu talep nedeniyle yoga inzivaları, seminerler, konferanslar ve festivaller dahil olmak üzere çok sayıda tatil fırsatı ortaya çıkmaya başlamıştır. Mevcut istatistikler, yoga uygulayıcılarının sadece %8'inin bir yoga inzivasına katıldığını bildirirken, %62'si yakın gelecekte bir inzivaya katılmaya ilgi duyduğunu bildirmektedir (Yoga Alliance, 2016). Yoga turizmi ve rekreasyon arasındaki ilişkiyi açıklamak için İngiltere'de düzenlenen ve yalnızca müzik ve olağan festival olanaklarını değil, aynı zamanda bütünsel sağlık uygulamalarının sunulduğu üç günlük bir festival olan Big Chill Festivali önemli örneklerden biridir. Festivalde ana fikir, maneviyat ve topluluk atmosferinin yaratıldığı alternatif bir alan yaratmaktır. Bu festival, bazı reskreatif etkinliklerin nasıl daha entegre bir deneyim biçimine doğru ilerlediğini göstermektedir (Laws, 2009).

Örnek 5: Bir New Age Topluluğu: Findhorn, İskoçya

Inverness İskoçya'daki Findhorn Vakfı, her yıl 70'den fazla ülkeden 14.000'den fazla ziyaretçiyi ağırlamaktadır. Findhorn Topluluğu 1962 yılında, doğa temelli, kendi kendine yeten bir topluluğa katılmak isteyen daha fazla insanı çeken dünyaca ünlü bir bahçeyi yetiştirerek başlayan Peter ve Eileen Caddy ve Dorothy Maclean tarafından kurulmuştur. 2000'li yıllardan itibaren merkez, her yıl yaklaşık 200 haftalık kurslar düzenlemeye başlamıştır. Kurs almak isteyenlerin önce, eylemde aşk, meditasyon, kutsal dans ve doğa gezileri gibi topluluktaki yaşamın temel ilkelerini tanıtan Deneyim Haftası'na katılmaları istenmektedir. Kurs örnekleri arasında, ekolojik odaklı bir aylık bir program olan Ekoköy Eğitimi veya görsel ve sahne sanatlarına odaklanan üç aylık bir program olan Toplulukta Sanatın Özünü vardır. Şifa, Meditasyon, Dans, Aydınlanmış Liderlik, Çatışma Çözümü, Şamanizm, Tezahür, Enerji Yönetimi, Yoga ve daha pek çok konuda daha kısa atölye çalışmaları ve rekreatif faaliyetler vardır. 1990'lara gelindiğinde Findhorn Vakfı, düzinelerce bütünsel işletme ve girişimi kapsayan yüzlerce kişiden oluşan çeşitli bir topluluğun kalbi haline gelmiştir. 1997 yılında vakıf, resmi bir Birleşmiş Milletler STK'sı olarak kabul edilmiştir.

(Kaynak: Findhorn, 2022)

Örnek 5'te ele alınan New Age topluluğu kendine has özellikleri ile Tablo 1'de yer alan fiziksel iyileşme, dinlenme/rahatlama, boş zaman/eğlence aktivitelerinin yanı sıra psikolojik ve spiritüel unsurların öne çıktığı bir

hizmet sunmaktadır. Bu tatiller sundukları bütünsel iyileşme fikri odağında Tablo 2’de yer alan sağlık turizmi aktiviteleri yelpazesine göre az aktif ve az rekabetçi niteliktedir.

1.3. Medikal Turizm ve Rekreasyon

Medikal turizm insanların medikal tedavi alabilme ve diğer turistik ve rekreasyonel hizmetlerden yararlanabilme amacıyla ikamet ettikleri yerlerden başka yerlere seyahat etmesi anlamına gelmektedir. Cerrahi işlem gerektirmeyen hastalıkların tedavisi ve daha sonrasında hastaların kontrolleri genelde termal sular, tıbbi mağaralar, tıbbi kil ve mikroklima gibi doğal kaynaklarla gerçekleştirilmektedir. Tüm bu faktörler spalar, sağlık kurumları ve sanatoryumlar çerçevesinde yer almaktadır. Medikal turizm bireyin sağlık durumunun daha iyi hale gelmesini sağlamak, şikayetlerini azaltmak veya durumunu stabilize etmek ve fiziki yeteneklerini canlandırmak amacıyla sağlık hizmetleri sunan turizm türüdür (Kincses vd., 2009). Bir niş pazar olarak ortaya çıkan medikal turizm hızlı bir şekilde gelişmiştir. İnsanlar medikal, dental veya ameliyat amaçlı olarak deniz aşırı ülkelere seyahat etmekte ve bu sırada gittikleri destinasyonlarda tatil de yapmaktadır. Zengin dünya ülkelerinde sağlık sorunlarının tedavilerinin giderek pahalı hale gelmesi, uzun bekleme listeleri, nispeten daha uygun ücretli uluslararası hava taşımacılığı ve uygun ekonomik döviz kurları ile "baby boom" kuşağının yaşlanması nedeniyle, medikal turizm oldukça popüler hale gelmiştir (Connell, 2006).

Cohen (2010)’e göre, medikal turizm coğrafi olarak da büyümektedir. Dünyada yaklaşık 40-50 ülkede yabancılara medikal hizmetler sunulmaktadır. Yayınlanan bir rapora göre ise (Deloitte Report, 2008), medikal turizmin dünyadaki temsilcileri Tayland, Singapur, Malezya, Hindistan, Güney Afrika, Birleşik Arap Emirlikleri, Brezilya, Kosta Rika, Meksika ve Macaristan’dır. Cohen (2010)’e göre, bu listeye Arjantin, Panama, İsrail ve Türkiye de eklenmelidir. Ancak popüler medya belli başlı destinasyonları ön plana çıkarmaktadır. Tayland, Singapur ve Malezya ile Hindistan’ın turizm otoriteleri diğer destinasyonlara göre daha fazla medikal turist çektiklerini öne sürmektedir.

Örnek 6: Güney Afrika’da Ameliyat ve Safari

Sloganı "Cennette Gizlilik" olan Surgeon and Safari, kapılarını ilk kez 1999 yılında açtığı Kaliforniya’dan sadece bir müşterisi vardı. Takip eden yıl müşteri sayısı 10’a yükseldi ve şirket o zamandan bu yana her yıl neredeyse %100 büyümeye kaydetti. Surgeon and Safari’nin müşterilerinin çoğu Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri’nden gelmektedir. Müşteriler ortalama 45 ile 65 yaşları arasındadır ve genellikle bekarlardır. En çok talep edilen prosedürler yüz gerdirme ve göz gerdirme, karın germe, meme küçültme ve implantlar, kronlar ve periodontik çalışmalar dahil olmak üzere diş implantlarıdır. Müşteriler ayrıca saç ekimi, liposuction, çene veya baldır büyütme, kulak ameliyatı, kaş kaldırma, botoks, oftalmik prosedürler (katarakt ameliyatı gibi) ve diz ve kalça protezi gibi ortopedik prosedürler arasından seçim yapabilmektedir.

Şirket, cerrahlardan otellere kadar sunulan hizmetlerin kalitesi ve profesyonelliği ile dünyanın en iyileri arasında olduğunu ve fiyatların oldukça rekabetçi olduğunu savunmaktadır. İnternet, müşteri ve cerrah arasında sürekli olarak iletişim kurmak için kullanılmaktadır. Yüksek tıbbi standartlar, gerçek iş etiği ile birleştirilmektedir. Müşteriler iyileşmek ve eğlenmek istediklerinde, safariye çıkma veya denize gitme seçeneğine sahiptir. Birçoğunun bunun yerine dinlenmeye ihtiyacı olmasına rağmen, bazı geziler ortalama 10 gün sürmektedir. Örneğin Waterberg veya Pilanesberg Game Reserve’de geziler düzenlenmektedir. Ayrıca Sandton City’de kültürel köyler, Soweto, Apartheid Müzesi ve diğer turistik deneyimler için gününbirlik geziler sunulmaktadır.

(Kaynak: Surgeon ve Safari, 2022)

Yukarıda ele alınan medikal turizm faaliyeti örneği Tablo 1’de yer alan sağlık turizmi spektrumunda fiziksel iyileşme ve güzellik tedavileri başta ve öncelikli olmak üzere dinlenme/rahatlama ve boş zaman/eğlence aktiviteleri de sunulduğunu göstermektedir. Bu tatiller katılımcı özelliklerine ve motivasyonlarına bağlı olarak Tablo 2’de yer alan sağlık turizmi aktiviteleri yelpazesine göre hem çok aktif ve az rekabetçi (örneğin sunulan safarilerle) hem de az aktif ve az rekabetçi niteliktedir.

Türkiye medikal turizm açısından hem hasta çekme hem de yatırım konusunda son yıllarda popüler bir destinasyon haline gelmiştir (Albayrak, 2013). Türkiye’de medikal turizmin incelendiği bir çalışmaya göre (Ayдын vd., 2011), Türkiye’ye hasta gönderen ülkeler beş gruba ayrılmıştır:

- Büyük bir Türk nüfusa sahip ülkeler (Almanya, Hollanda, Fransa vb.)
- Altyapı ve hekim yetersizliğine sahip gelişmekte olan ülkeler (Balkan Ülkeleri, Orta Asya'daki Türki Cumhuriyetler)
- Sağlık hizmetlerinin pahalı olduğu ve sigortaların kapsamadığı hizmetleri talep eden hastaların yaşadığı ülkeler (ABD, İngiltere, Almanya vb.)
- Uzun bekleme sırası olan ülkeler (İngiltere, Hollanda, Kanada)
- İkili anlaşmalar çerçevesinde Türkiye'ye belli sayıda ücretsiz hasta gönderen ülkeler (Afganistan, Yemen, Sudan vb.)

Türkiye'de gelen ziyaretçilere sunulan medikal hizmetler arasında göz ameliyatları, diş ameliyatları, tüp bebek uygulamaları, estetik ve plastik operasyonlar, kalp ve damar hastalıklarına dair tedavileri içermektedir (Albayrak, 2013). Türkiye'de medikal turizmin gelişmesi yukarıda belirtilen ülke vatandaşlarına uygun bir bölümlendirme ve bölümlere uygun turistik ürün ve hizmet üretimiyle sağlanabilecektir. Konaklama ve seyahat işletmelerinin sağlık amacıyla Türkiye'ye gelen yabancı turistlerin beklentilerini karşılayacak hizmeti sunması gerekmektedir.

1. 4. İleri Yaş (Geriatri) Turizmi ve Rekreasyon

Üçüncü yaş turizmi katılımcıları, özellikle 1990'lı yıllarda turizm pazarlamacılarının hedefi haline gelmiştir. Araştırmacılar üçüncü yaş turistlerinin, fiziksel olarak keyif amaçlı seyahate çıkabilecek durumda olan fiziksel olarak aktif olma ve rekreatif aktivitelere katılma arzusu duyan bireyler olduğunu ortaya koymuştur (Patterson, 2006). Hsu ve diğerleri (2007) yaptıkları çalışmada üçüncü yaş turistlerinin motivasyonlarını dışsal koşullar ve içsel arzular olarak iki grupta toplamıştır. Dışsal koşulların toplumsal gelişim, kişisel gelir, zaman ve sağlık; içsel arzuların sağlıklarını iyileştirme, rutinden kaçış, sosyalleşme, bilgi arayışı, gurur ve vatanseverlik, kişisel ödül ve nostalji olduğunu ortaya koymuşlardır. Başka bir çalışmaya göre 55-64 yaş arasındaki bireylerin seyahatlerinde alışveriş, açık hava aktiviteleri ve gece hayatı gibi rekreatif aktivitelere, 65 yaş ve üzerindeki turistlerin ise tarihi mekanları ve müzeleri ziyaret ve kültürel etkinliklere katılmak gibi aktivitelerde yer almayı tercih ettikleri görülmüştür (TIAA, 2000).

Bireylerin yaşlanmayla beraber hissettikleri rol kaybı, turizm ve rekreasyon faaliyetleriyle yeniden geri kazanılabilmektedir. Turizmin getirdiği yeni ve pozitif imaj yaşlılıkla gelen rol kayıplarının yeniden kazanılmasına yardımcı olabilmektedir. Sosyalleşme, sağlık kazanma gibi turizm motivasyonları yaşlı bireylerin yaşam tatmininin artışına katkı sağlayabilmektedir (Özdipçiner, 2008).

Örnek 7: Nature-Bound Australia

Nature-Bound Australia ("50'lerin Üzerindeki Yolculuklar, Vahşi Doğadan İlham Alındı"), yaşlı gezginler için bir dizi doğa temelli ve macera turları sunmaktadır. Turların özeti aşağıda belirtildiği gibidir:

- *Otantik yaşamı zenginleştiren deneyimler, Avustralya'nın eşsiz doğal tarihini, insanların ve toplulukların yaşam tarzını ve karakterini keşfetme.*
- *8-12 kişilik küçük grup turu.*
- *Fiziksel, diyet veya bekarların ihtiyaçlarına özen gösteren bilgili rehberlerin kişiselleştirilmiş hizmeti ve bakımı.*
- *Gündüz macera ve her gece, çoğunlukla üç yıldız veya daha özel tesislerde konforlu konaklama.*
- *Yerel içecekler ile çeşitli yerel ortamlarda kaliteli yemek seçenekleri.*
- *Uzak Avustralya seyahati için özel olarak tasarlanmış güvenilir 4x4 araçta konforlu seyahat.*
- *İstilaç kalabalıklarından uzak, alışılmadık dışında maceralar.*

- 50 yaş üstü sağlık ve wellness için özenle düzenlenmiş etkinlikler.
- Kişiselleştirilmiş tatil deneyimi ile her gün aktif veya pasif eğlence arasında seçim yapma.
- Sorumlu bir seyahat etiği ve ahlaki üzerine kurulmuş bir yolculuk.
- Uygun, her şey dahil tur fiyatı.

(Kaynak: Nature-Bound Australia, 2022)

Örnek 7’de ele alınan ileri yaş katılımcılara özel turlar farklı türleri ve sunduğu özelliklerle Tablo 1’de yer alan fiziksel iyileşme, güzellik tedavileri, dinlenme/rahatlama ve boş zaman/eğlence aktiviteleri içermektedir. Bu tatiller alışılmışın dışında maceralar gibi farklı seçenekleri ile Tablo 2’de yer alan sağlık turizmi aktiviteleri yelpazesine göre hem çok aktif ve çok rekabetçi hem de az aktif ve az rekabetçi niteliktedir.

Örnek 8: “Norveçliler, Antalya’da hem tedavi edilecek hem tatil geçirecek”

“Norveç’te emekliye ayrılan yaşlı hastalar Sağlık Bakanlığı ve belediyelerin işbirliği ile Antalya’da hem tedavi edilecek, hem de tatil yapacaklar.

Norveç İskandinav Yaşam Merkezi tarafından organize edilen, Norveç Sağlık Bakanlığı ile Norveç’deki belediyelerin belirlediği başta romatizmal hastalıklar olmak üzere çeşitli rahatsızlıklarının tedavisi yapılacak olan 76 Norveçli emekli Antalya’da otellerine yerleşti. Gloria Golf Otel’de konaklayan, yaşları 60 ila 90 arasında değişen Norveçli turistler, Antalya’da özel bir hastanede sağlık kontrolünden geçirilecek, sağlık problemleri olanlar tedavi edilecek ve tatilleri süresince çeşitli aktivitelere katılacaklar. Antalya’ya gelen Norveçli yaşlılar için otelde de özel hazırlıklar yapıldı. Yaşlı turistlerin rahat hareket edebilmeleri için bazı odalara özel asansörler konulurken, yemeklerin özel olarak hazırlandığı belirtildi.”

(Kaynak: İHA, 2009)

Örnek 8’de ele alınan ileri yaş katılımcılara özel turlar farklı türleri ve sunduğu özelliklerle Tablo 1’de yer alan fiziksel iyileşme öncelikli olmak üzere dinlenme/rahatlama ve boş zaman/eğlence aktiviteleri içermektedir. Bu tatiller Tablo 2’de yer alan sağlık turizmi aktiviteleri yelpazesine göre az aktif ve az rekabetçi niteliktedir. Bu haber, ileri yaş turistlerinin turizm faaliyetleri esnasında yaşlarına bağlı olarak onlara özel olarak düzenlenmiş (özel asansörler, özel yemekler) ve spesifik olarak katılabilecekleri bir tatil deneyimini örneklendirmektedir.

1.5. Erişilebilir Turizm ve Rekreasyon

Bazı turistlerin özel ihtiyaçları, kaçınılmaz olarak çok çeşitli tatil kararlarını ve seçimlerini etkilemektedir ve aşırı durumlarda (ciddi engellilik ve/veya turizm sağlayıcılarının hizmet sağlamaması) turizm ürünlerine eşit erişimlerini engelleyebilmektedir. Bununla birlikte, engellilerin, sağlıklı insanlar kadar- veya daha fazla- seyahatten zevk alma ihtiyacı olduğu iddia edilebilir (BPP Learning Media, 2013). Engellilik, potansiyel olarak birçok turizm türüne katılım için güçlü bir engeldir. Engeller şunlar olabilmektedir (Murray ve Sproats, 1990):

- İçsel: fiziksel sınırlamalar, psikolojik engeller (örneğin, özbilinç, güven eksikliği)
- Ekonomik: özel ihtiyaçlar, tesisler, yol arkadaşları, uyarlanmış ekipman sağlama maliyeti
- Çevresel: erişilebilirlik sorunları (binalar, ulaşım), faaliyet engelleri, sağlık ve güvenlik endişeleri, kurallar/yönetmelikler
- Tutumsal/etkileşimli: endüstri bilinci, bilgi/iletişim, ayrımcılık eksikliği.

Erişilebilir turizm, insanların, erişimin hareket, görme, duyma ve bilişsel boyutlarını da içeren ihtiyaçlar ile evrensel olarak tasarlanmış turizm ürünlerinin, hizmetlerinin ve çevrelerinin erişimi yoluyla eşitlik ve itibar ile bağımsız bir şekilde hareket etmelerini sağlayan; paydaşlar arasındaki işbirlikçi süreçleri içeren bir turizm türüdür. Bu turizm türünün katılımcıları ise kalıcı ya da geçici engele sahip olanlar, yaşlılar, obezler, bebekli aileler ve

daha güvenli ve daha sosyal olarak sürdürülebilir bir şekilde tasarlanmış çevrelerde çalışanlardır(Darcy ve Buhalis, 2011; Darcy ve Dickson,2009).

Erişilebilir turizm alanında yapılan birçok çalışmada (Başarangil,2014; Darcy ve Buhalis, 2011; Darcy vd., 2010), vurgulanan en önemli nokta turizm işletmelerinin, özellikle de konaklama işletmelerinin, erişilebilir turizm adına değişiklikler yapması gerektiği, aksi takdirde ilerleyen dönemlerde rekabet ortamının dışında kalacak olmalarıdır. Buna örnek olarak Darcy ve diğerleri (2010) çalışmalarında Avustralya’da faaliyet gösteren bir konaklama işletmesini örnek olay yöntemiyle incelemiştir. Tüm konukları için erişilebilir konaklama sunan bu işletmeyi diğerlerinden ayıran özellikleri özel park yerine sahip bungalovları, herkesin rahatça girebileceği erişilebilir kapıları, tekerlekli sandalye kullanan konukların dahi rahatça erişebileceği lavabo ve tezgahtan oluşan mutfakları, duş ve küvetleri, tuvaletleri; duş ve küvetlerin içerisinde özel tabureler, odalarda hastane yatakları olmasıdır. Bunların yanı sıra, otelde tüm konukların göle, köprüye ve balık tutma noktasına rahatça ulaşabileceği patikalar, barbekü alanları, konferans odaları, sıcak su ve spa havuzu da yer almaktadır. Otel engelli konuklarına özel arazi araçları ve plaj sandalyesi de sunmaktadır.

Örnek 9: Kurt Fearnley Manşetlerde!

Avustralyalı tekerlekli sandalye sporcusu Kurt Fearnley, 2009 yılında Papua Yeni Gine’deki Kokoda Pisti’ni tamamladığı zaman dünya çapında manşetlere çıkmıştır. Arkadaşları ve hamallardan oluşan bir ekip tarafından desteklenen paralimpik sporcu, erkek sağlığı yardım kuruluşu Movember için para toplamak amacıyla sponsorlu on günlük bir mücadelede 96 km’lik dağlık rotanın tüm uzunluğu boyunca ellerinin üzerinde sürüklenmiştir.

Ancak Fearnley dönüşünde farklı bir nedenle manşetlere konu olmuştur. Havayolu Jetstar’ın bagaj olarak kendi tekerlekli sandalyesini kontrol etmesini talep etmesi üzerine, etkin bir şekilde kontrol edemediği havayoluna ait bir tekerlekli sandalye kullanmak yerine Brisbane Havalimanı’ndan transit uçuş kalkış kapısına sürünmeyi tercih etmiştir. Avustralya Federal Ayrımcılık Komiseri olayla ilgili olarak şunları dile getirmiştir: “Kurt Fearnley gibi bir Avustralyalının- Kokoda Pisti’ni sürünerek ve erkek sağlığı için 23.000 dolar topladıktan sonra- bir Avustralya havaalanına geldiğinde saygısızlığa ve kötü muameleye maruz kaldığını düşünmek trajik bir durumdur.” O günden sonra Avustralya Federal Parlamento Engelliler Sekreteri tüm seyahat işletmelerine şu tavsiyede bulunmuştur: “Her engelli müşterinin önce bir birey olduğunu anlayın ve nasıl davranılmaları gerektiğine tek bir özelliğin karar vermesine izin vermeyin.”

(Kaynak: BPP Learning Media, 2013)

Tütüncü ve Aydın (2016) Türkiye’de yaptıkları çalışmada engelli çocuklara yönelik gerçekleştirilen rekreasyon terapi kamplarını incelemiştir. Çalışmada rekreasyon terapi kampları turizm ve seyahat (Bergama antik kenti, Alman Adası, Meryem Ana ve Efes antik kenti gezileri), spor (atletizm, jimnastik, yüzme, futbol, basketbol, bowling, bisiklet, ata binme vb.) ve sosyo-kültürel faaliyetler olarak üç başlık altında incelenmiş; sonuç olarak çocukların ev içi sorunlarının azaldığına, okuldaki başarılarının arttığına, toplumla uyum içinde olmaya başladıklarına, sosyalleştiklerine, çalışma aktivitelerini kendi başlarına gerçekleştirebildiklerine, kişisel beceri ve yeteneklerinin ve özgüvenlerinin geliştiğine dair geribildirimler alınmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada sağlık turizminde rekreatif faaliyetlerin rolü ve önemi ele alınmaktadır. Çünkü bireyler sağlık turizmi kapsamında yaptıkları rekreatif faaliyetlerle hastalıktan kaçınma ve kendi zihin ve bedenlerini geliştirebilme fırsatını yakalayabilmektedir (Tütüncü vd., 2011). Bu amaçla öncelikle termal tesislerde, konaklama tesisi ve kür merkezlerinin yanı sıra rekreasyon alanlarının da bulunması gerekmektedir (Özbek, 1991). Gerçekleştirilen bu kavramsal derleme çalışma sağlık turizmi ve alt türlerinin rekreasyonla ilişkisini dünyadan ve Türkiye’den örneklerle açıklama amacındadır. Dolayısıyla bu çalışma ile literatüre kavramsal bir katkı sunmaktadır.

Sağlık turizminin günümüzde en çok ön plana çıkarılan ve özellikle Türkiye’de sürdürülebilirlik için geliştirilmesi amaçlanan alt türlerinden biri olan termal turizm, turist motivasyonları bağlamında geniş bir kitleye hitap etmese de turizmin mevsimsellik özelliğini azaltması ve istihdamı artırıcı özellikleriyle daha da önemli hale gelmiştir. Dünyada birçok destinasyon hem tesisleri hem de altyapı çalışmaları ile bu alanda uzmanlaşmaktadır. Tüm termal turizm uygulama örneklerinde rekreasyonel faaliyetlerin çeşit ve kapsam olarak güçlendirildiği görülmektedir.

Yapılan araştırmalarda (Özdipçiner, 2008; Belkayalı, 2009; Smith ve Puczko, 2009) da termal tesiste sunulan rekreatif faaliyetlerinin niceliği ve niteliğinin termal turizme katılan tüketicilerin toplam memnuniyetlerini, seyahat sürelerini ve sıklıklarını etkilediği görülmüştür. Sağlık turizminin alt kategorilerinden biri olan wellness turizmi de sağlık durumlarını iyi hale getirmek amacıyla turistlere uygun ürün ve hizmetleri eğitici, eğlendirici ve boş zaman değerlendirici aktivitelerle sunan rekreasyonel bir turizm çeşidi olarak görülmektedir. Ayrıca insanlar medikal, dental veya ameliyat amaçlı olarak deniz aşırı ülkelere seyahat etmekte ve bu sırada gittikleri destinasyonlarda tatil yaparak rekreatif faaliyetlere de katılmak istemektedir. Sağlık turizminin özellikle Türkiye için önemli türlerinden biri ise medikal turizmdir. Özellikle Batılı ülkelerden gelen turistler Türkiye gibi destinasyonlarda hem sağlık hizmetleri hem de turistik hizmetler alabilmektedir. Son yıllarda sadece bu amaçla faaliyete başlayan birçok özel şirket ve acente kurulmuştur. Bu şirketler ve acenteler sadece medikal operasyonlar değil, farklı rekreasyonel aktiviteler de sunmaktadır.

Sağlık turizmi kapsamında önemli bir alt başlık olarak değerlendirilen üçüncü yaş turistlerini inceleyen araştırmalar da fiziksel olarak keyif amaçlı seyahate çıkabilecek durumda olan fiziksel olarak aktif olma ve rekreatif aktivitelere katılma arzusu duyan bireyler olduğunu ortaya koymuştur. Erişilebilir turizm alanında yapılan birçok çalışmada (Sözbilen ve Özkul, 2009 Smith ve Puczko, 2009) da vurgulanan en önemli nokta turizm işletmelerinin, özellikle de konaklama işletmelerinin, erişilebilir turizm adına değişiklikler yaparak rekreatif faaliyetlere daha fazla yer vermesi gerektiğidir. Literatürde hala tartışılan ve yeni bir tür olarak değerlendirilen yoga turizmi aslında birçok özelliği ile (psikolojik, spiritüel, yeşam/iş dengesi, fiziksel iyileşme) sağlık turizmi kapsamında değerlendirilebilir. Yoga turizmi araştırmaları (Lehto vd., 2006; Telej ve Gamble, 2019) özellikle son yıllarda insanların iş-yaşam dengesi ve ruhsal sağlıkları için bu tür meditatif özellikteki kamplara ve inzivalara katıldıklarını göstermektedir.

Sağlık turizminde ilerleme kaydetmek isteyen tesislerin rekreatif faaliyetlere daha fazla yer vermesi ve müşteri istek ve beklentileri doğrultusunda değişiklikler yaparak sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Smith ve Puczko (2009)'a göre, tüketicilerin artan talepleri ve motivasyonları, yeni pazarların (örneğin gençler) ortaya çıkması ve daha doğal ve yerli ürün ve tedavi tercihleri de dahil olmak üzere derinlemesine analiz edilmelidir. Hizmetlerin sunumu değişmekte ve çevrimiçi teknolojiden giderek daha fazla yararlanılmaktadır. Bu bağlamda sağlık turizminin sürdürülebilirliği ve çevresel etkileri ile ilgili konular hakkında artan bir endişe mevcuttur. Bu nedenle endüstride kayda değer bir "yeşile dönüşme" vardır. Bazı operatörler ve işletmeler, sağlıklı yaşam pazarının görünen doygunluğu ve ürünleri çeşitlendirme veya yeni pazarları çekme ihtiyacı konusunda daha fazla endişe duymaktadır.

Sonuç olarak turistlerin sağlık turizmi kapsamında yaptıkları rekreatif faaliyetlerle hastalıktan kaçınmayı ve kendi zihin ve bedenlerini geliştirebilmeyi destekledikleri görülmektedir. Öyle ki Koronavirüs salgını, sağlıklı yaşamın ve sürdürülebilirliğin önemini bir kez daha vurgulamıştır. Bu sebeple son dönemlerde pandemi ile insanların sağlıklı ve hareketli bir yaşama adapte olmak için seyahat planladıkları ve tesislerde rekreatif faaliyetlere katılmak istedikleri görülmektedir. Pandemi döneminde yeni trend olarak hem tatil yapmak hem tedavi olmak tekrar gündeme gelmiştir. Koronavirüse yakalanmamak için bağışıklık sistemini güçlendirmek isteyenler, sağlık imkânı ve rekreasyon alanları sunan tesislere daha fazla yönelmeye başlamıştır. Bu sebeple oteller de detoks, anti aging, sağlıklı kilo verme gibi hizmetleri programlarına eklemeye başlamıştır. Ancak bu tek başına yeterli değildir. Artık konaklama tesisleri, kür merkezlerinin yanı sıra sağlıkla ilgili daha sürdürülebilir rekreasyon alanlarını da faaliyete geçirmelidir (Özbek, 1991).

Dünyadan örneklerle gerçekleştirilmiş bu kavramsal derleme çalışmasının en önemli sınırlılığı Türkiye'den yeterince örnek olmamasıdır. Dolayısıyla gelecek çalışmalarda Türkiye'den örneklere yer verilmesi ve farklı yöntemlerin kullanılması önerilmektedir. Örneğin, rekreasyon ve sağlık turizmi arasındaki ilişkiye dair hem sektör temsilcilerinin hem de müşterilerin fikirleri, tutumları ve önerileri üzerinde çalışmalar gerçekleştirilebilir. Uygulama açısından ise, örneğin termal özelliklere sahip destinasyonların artık bu özelliklerini ön plana çıkarması ve bunu yaparken destinasyonda gerçekleştirilebilecek rekreatif faaliyetlere de dikkat çekmesi gerekmektedir. Konaklama işletmeleri buldukları destinasyonlara göre veya yapılarına göre, sadece ileri yaş turizmine ya da sadece yoga turizmine yönelebilir ve niş pazarlarda daha fazla ön plana çıkabilirler. Seyahat acenteleri ve tur operatörleri bir destinasyon için tur planlaması gerçekleştirirken o destinasyonda yer alan sağlık turizmine yönelik faaliyetleri rekreatif aktivitelerle harmanlayarak müşterilere sunabilir.

KAYNAKÇA

- Açikel, C. (2016). *Wellness Turizmi ve Türkiye*. (14/10/2016). Erişim Adresi: <http://www.turizmglobal.com/wellness-turizmi-ve-turkiye/>, Elde edilme tarihi: 05.07.2018.
- Albayrak, A. (2013). *Alternatif Turizm*. Detay, Ankara.
- Alpine Wellness. (2008). www.alpinewellness.com/en. Elde edilme tarihi: 05.07.2018.
- Aydın, D., Aypek, N., Aktepe, C., Şahbaz, P. ve Arslan, S. (2011). *Türkiye’de Medikal Turizmin Geleceği*. Erişim Adresi: <http://www.byclb.com/Files/turizm/turkiyede-medikal-turizm-gelecegi.pdf>, Elde edilme tarihi: 10.07.2018.
- BAKA (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı). (2013). *Sağlık Turizmi Sektör Raporu*. Erişim Adresi: <http://docplayer.biz.tr/1768240-Saglik-turizmi-sektor-raporu.html?cv=1>, Elde edilme tarihi: 25.05.2022.
- Başarangil, İ. (2014). Erişilebilir Turizm Destinasyonları için Uygulanabilecek Düzenlemeler: Örnek Destinasyonlar, *15. Ulusal Turizm Kongresi*, Ankara 13-16 Kasım 2014.
- Belkayalı, N. (2009). Jeotermal enerji kaynaklarının sağlık, turizm ve rekreasyon amacıyla kullanımı ve ekonomik değerinin tespiti: Yalova termal kaplıcaları örneği. *TMMOB Jeotermal Kongresi*, Ankara 23- 25 Aralık 2009.
- Bowers, H. ve Cheer, J. M. (2017). Yoga tourism: Commodification and western embracement of eastern spiritual practice. *Tourism Management Perspectives*, 24, 208-216.
- BPP Learning Media. (2011). Special Interest Tourism: Study Guide. Confederation of Tourism and Hospitality.
- Chen, P.T., Kung, R.H., Huang, M.Y., Chen, F.D. ve Pei, L. (2012). Exploring the Medical Tourism Development Barriers and Participation Willingness in Taiwan: An Example of Mainland Tourist. *International Journal of Humanities and Social Sciences*, 6(8), 2132- 2137.
- Clarke, T. C., Black, L. I., Stussman, B. J., Barnes, P. M. ve Nahin. R. L. (2015). Trends in the Use of Complementary Health Approaches Among Adults: United States, 2002– 2012. *National Health Statistics Reports*, 79: 1.
- Cohen, E. (2010). Medical Travel- A Critical Assessment. *Tourism Recreation Research*, 35(3), 225-237.
- Connell, J. (2006). Medical tourism: Sea, sun, sand and... surgery. *Tourism management*, 27(6), 1093-1100.
- Costa, C., Quintela, J. ve Mendes, J. (2015). Health and Wellness Tourism: A Strategic Plan for Tourism and Thermalism Valorization of São Pedro do Sul. *Health and Wellness Tourism* (Ed: Peris-Ortiz, M. ve Alvarez-Garcia, J.) (ss. 21- 31), Springer, Londra.
- Darcy, S. ve Buhalis, D. (2011). “ntroduction: From Disabled Tourists to Accessible Tourism. *Accessible Tourism Concepts and Issues*, (Ed: D. Buhalis ve S. Darcy)(ss.1-15), Channel View Publications, UK.
- Darcy, S., Cameron, B. ve Pegg, S. (2010). Accessible tourism and sustainability: a discussion and case study. *Journal of Sustainable Tourism*, 18(4), 515-537.
- Darcy, S. ve Dickson, J. T. (2009). A whole-of-life approach to tourism: the case for accessible tourism experiences. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 16, 32-44.
- Deloitte Report. (2008). *Medical Tourism: Consumers in Search of Value*. Deloitte Center for Health Solution, USA
- Desikachar, T. K. V. (1999). *The Heart of Yoga: Developing a Personal Practice*. Inner Traditions/Bear, Rochester, Vermont.
- Dillette, A. K., Douglas, A. C. ve Andrzejewski, C. (2019). Yoga tourism—a catalyst for transformation?. *Annals of Leisure Research*, 22(1), 22-41.
- Dunn, H. L. (1959). High-level Wellness for Man and Society. *American Journal of Public Health*, 49(6), 786-792.
- Findhorn (2022). About. Erişim Adresi: <https://www.findhorn.org/about-us/>, Elde edilme tarihi: 26.01.2022.
- Gahlinger, P. (2008). *The Medical tourism travel guide*. North Branch, USA, Sunrise River Press.
- Gilbert, E. (1954). *Brighton: Old ocean’s bauble*. Methuen, London.
- Gligorijević, Ž., ve Novović, M. (2014). Health and Recreation Tourism in the Development of Mountains Spas and Resorts. *Economic Themes*, 52(4), 498-512.
- Gümüş, H. ve Sabırlı, T. N. (2016). Termal Turizmde Rekreasyonel Hizmet Kalitesi. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 4453-4463.

- Güvenç, C. (2007). *Türkiye'deki termal turizm tesislerinin planlama ve tasarım ilkelerine ilişkin bir model önerisi (Çanakkale örneği)*. (Yayımlanmamış Doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi
- Hall, C. M. (1992). Adventure, sport and health tourism. *Special Interest Tourism* (Ed: Weiler, B. ve Hall, C.M) (ss. 141-158), Belhaven Press, Londra.
- Hsu, C. H. C., Cai, L. A. ve Wong, K. K. F. (2007). A Model of Senior Tourism Motivations- Anecdotes from Beijing and Shanghai. *Tourism Management, 28*, 12622-1273.
- İHA. (2009). Norveçliler, Antalya'da hem tedavi edilecek hem tatil geçirecek. (08.09.2009). Erişim Adresi: <https://www.medimagazin.com.tr/medilife/tr-norvecliler-antalyada-hem-tedavi-edilecek-hem-tatil-gecirecek-10-681-21665.html>, Elde edilme tarihi: 25.01.2022.
- Kaçar, M. (2014). *Termal turizm işletmelerinde müşterilerin rekreasyon talebi: Balıkesir ili örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi.
- Kincses, G., Borbás, I., Mihalicza, P., Varga, E. ve Udvardy, E. (2009). A gyógyturizmustendenciái a világban. *Egészségügyigazdaságiszemle, 47(5)*, 33-37.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2018). *Genel Tanımlar*. <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,11475/genel-tanimlar.html>, Elde edilme tarihi: 10.07.2018.
- Ladplee, N. (2021). Cultural Landscape of Hot Springs Toward Health Tourism and Recreation in Kanchanaburi, Thailand. *Journal of Innovation and Management, 6(2)*, 158-174.
- Laing, J. ve Weiler, B. (2008). Mind, body and spirit: Health and wellness tourism in Asia. *Health and Wellness Tourism in Asia, 1(1)*.
- Laws, C. (2009). Case Study: The Big Chill festival, England, United Kingdom. *Health and Wellness Tourism*, (Ed: Smith, M. ve Puczkó, L.), (ss.357- 360). Elsevier.
- Lehto, X. Y., Brown, S., Chen, Y., ve Morrison, A. M. (2006). Yoga tourism as a niche within the wellness tourism market. *Tourism Recreation Research, 31(1)*, 25-35.
- Mueller, H., ve Kaufmann, E. L. (2001). Wellness tourism: Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. *Journal of vacation marketing, 7(1)*, 5-17.
- Murray, M. ve Sproats, J. (1990). The disabled traveller: Tourism and disability in Australia. *Journal of tourism studies, 1(1)*, 9-14.
- Nature-Bound Australia. (2022). About. Erişim Adresi: <https://www.natureboundaustralia.com/australian-tour-operators/>, Elde edilme tarihi: 25.01.2022.
- Özbek, T. (1991). Dünya'da ve Türkiye'de Termal Turizmin Önemi. *Anatolia, 2(17-18)*, 15-30.
- Özdipçiner, N. S. (2008). Türk turizm pazarında yaşlı yabancı tüketicilerin turistik tercihleri. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 2*, 134-146.
- Parmar, J. (2013). Role of yoga in health and tourism. http://www.philica.com/display_article.php?article_id=396. Elde edilme tarihi: 10.09.2015.
- Patterson, I. R. (2006). *Growing Older: Tourism and Leisure Behaviour of Older Adults*. CABI, UK.
- Pecelj, M., Lukić, M., Pecelj, M., Srnić, D., ve Đurić, D. (2017). Geoecological evaluation of Novi Sad and environment for the purposes of health tourism and recreation. *Archives for Technical Sciences, (17)*, 89-97.
- Puczkó, L. (2015). Foreword. *Health and Wellness Tourism*, (Ed: Peris-Ortiz, M. ve Alvarez-Garcia, J.) (ss. v- vi). Springer, Londra.
- Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2016). *Termal Sağlık Turizmi ve SPA-Wellness*. (04/10/2016) Erişim Adresi: <http://saglikturizmi.gov.tr/TR,181/termal-saglik-turizmi-ve-spa-wellness.html>, Elde edilme tarihi: 10.07.2018.
- Sandal, E. K. ve Karademir, N. (2015). Ilica (Kahramanmaraş) kaplıcalarında termal turizm odaklı rekreasyon faaliyetleri. *Türk Coğrafya Dergisi, (64)*.
- Scott, D., Freitas, C. D., ve Matzarakis, A. (2009). Adaptation in the tourism and recreation sector. *Biometeorology for adaptation to climate variability and change* (ss. 171-194). Springer, Dordrecht.

- Smith, M. ve Kelly, C. (2006). Holistic Tourism: Journeys of the Self?, *Tourism Recreation Research* 31 (1): 15–24.
- Smith, M. ve Puczko, L. (2009). *Health and Wellness Tourism*. Elsevier.
- Smith, M., ve Puczko, L. (2015). More than a special interest: Defining and determining the demand for health tourism. *Tourism recreation research*, 40(2), 205-219.
- Smyth, F. (2005). Medical geography: Therapeutic places, spaces and networks. *Progress in Human Geography*, 29, 488–495.
- Sözbilen, G. ve Özkul, E. (2019). Sağlık Turizmi. *Alternatif Turizm*, (Ed: Aydın, Ş. ve Eren, D.), (ss.73-100). Detay, Ankara.
- Surgeon ve Safari (2022). About. Erişim Adresi: <http://surgeon-and-safari.co.za/surgeon-and-safari-about-us/>, Elde edilme tarihi: 25.01.2022.
- TIAA. (2000). *The Mature Traveller*. Travel Industry Association of America, Washington, DC.
- Telej, E., ve Gamble, J. R. (2019). Yoga wellness tourism: a study of marketing strategies in India. *Journal of Consumer Marketing*, 36(6), 794-805.
- Tütüncü, Ö. ve Aydın, İ. (2016). Engelsiz Turizm Kapsamında Rekreasyon Terapi Kamplarının Değerlendirilmesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 27(2), 290-297.
- Tütüncü, Ö., Kiremitçi, İ. ve Çalışkan, U. (2011). Sağlık turizmi, güvenlik ve kalite. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 91-93.
- Yeung, O. ve Johnston, K. (2017). Global Wellness Economy Monitor Report. Global Wellness Institute. https://static1.squarespace.com/static/54306a8ee4b07ea66ea32cc0/t/58862a472994ca37b8416c61/1485187660666/GWI_WellnessEconomyMonitor2017_FINALweb.pdf. Elde edilme tarihi: 25.01.2022.
- Yoga Alliance. (2016). The 2016 Yoga in America Study. Yoga Alliance. <https://www.yogaalliance.org/Portals/0/2016%20Yoga%20in%20America%20Study%20RESULTS.pdf>. Elde edilme tarihi: 25.01.2022
- Wellbeing Escapes. (2022). About. Erişim Adresi: <https://www.wellbeingescapes.com/about-us>, Elde edilme tarihi: 25.01.2022.
- Wildfitness. (2022). About. Erişim Adresi: <https://wildfitness.com>, Elde edilme tarihi: 25.01.2022.
- Zollo, A., Simonetti, B., Salsano, V. ve Rueda-Armengot, C. (2015). Promotion and Marketing: Marketing Strategies, Italy, Regional Development. *Health and Wellness Tourism*, (Ed: Peris-Ortiz, M. ve Alvarez-Garcia, J.), (ss. 63- 76). Springer, Londra.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).